DE GESCHIEDENIS DER WERELD.

DE

GESCHIEDENIS DER WERELD,

AAN HET VOLK VERHAALD

DOOR

ADOLF STRECKFUSS.

NAAR HET HOOGDUITSCH BEWERKT

DOOR

B. TER HAAR, Bz.

ZESDE DEEL.

Oorspronkelijke Uitgave.

LEIDEN,
FIRMA VAN DEN HEUVELL & VAN SANTEN.
GENT, W. ROGGHÉ.
1871.

Snelpersdruk van H. C. A. Thieme, te Nijmegen.

INHOUD.

MIDDENEEUWEN.

Van de kruistochten tot de ontdekking van America (slot).

NIEUWE GESCHIEDENIS.

I. De ontdekkingsreizen en de veroveringen in America.

Bladz.

II. Zuid- en Midden-Europa voor de kerkhervorming.

EERSTE HOOFDSTUK.

Engeland. Eduard III. Willekeurig bewind van koningin Isabella en van haren geliefde Mortimer. Oorlog met Schotland. Schandelijk vredesverdrag. Dood van Robert Bruce. Samenzwering. De graaf van Kent ter dood gebracht. Mortimer's dood. Eduard III neemt zelf de teugels van het bewind in handen. Eduard Baliol koning van Schotland. Oorlog van Eduard III tegen Schotland. Overwinning bij Halidow Hill. Voortdurende oorlogen met de Schotten. Oorlog met Frankrijk. Eduard's pogingen tot bevordering van de Engelsche nijverheid. De slag bij Nevils Cross. Gevangenschap van koning David van Schotland. Eduard III op het toppunt van zijn geluk. Tegenspoeden in den oorlog gedurende de laatste jaren van Eduard's regeering. Ontwikkeling van het parlementair regeeringsstelsel. Het Hooger- en het Lagerhuis. Alice Perrers. Aangroeiende macht van het parlement. Het Goede parlement. Dood van Eduard III. Overzicht.

Wij hebben de geschiedenis van Engeland verlaten op het tijdstip, toen koning Eduard II als het slachtoffer van de schandelijke lagen zijner bloeddorstige vijanden viel. Na den dood van dezen ongelukkigen vorst beklom zijn jeugdige, eerst 14jarige zoon Eduard III (1327—1377) den troon; wel werd hij van alle zijden zonder tegenstand als koning erkend, doch alle macht bleef in handen van koningin Isabella en van haren geliefde, Roger Mortimer van Wigmore, die den raad van regentschap, welke geheel uit mannen van hunne partij was samengesteld, ten eenemale beheerschten.

Isabella en Mortimer gaven zich thans onbeteugeld over aan het genot eener onbeperkte heerschappij. Zij verspilden de gelden van den staat òf in persoon òf schonken die aan hunne gunstelingen weg. Mortimer ontving den titel van graaf van Marche, ja Isabella schroomde niet, hare liefde voor haren minnaar openlijk te toonen. De jonge koning werd door zijne moeder schromelijk verwaarloosd, hij leefde bijna als een gevangene zonder den minsten invloed op de regeering.

Weldra zou het blijken, of de koningin en haar geliefde in staat waren om het bewind over Engeland krachtig genoeg te voeren, want in het Noorden dreigde een oorlog met de Schotten. Robert Bruce rustte zich tot een inval in de noordelijke gewesten van Engeland toe, hij scheen van de gebeurtenissen in het naburige land partij te willen trekken. Goedschiks of kwaadschiks moest ook een Engelsch leger op de been gebracht worden. Het hof trok naar het Noorden, opdat de jonge koning in den oorlog tegen Schotland eenige bezigheid vinden zou.

De Schotten rukten in drie krijgsbenden over de grenzen; zij vreesden de veel talrijker Engelschen niet en hun zelfvertrouwen was gegrond, want de oorlog werd van de zijde der Engelschen zoo slap en met zoo weinig beleid gevoerd, dat het voordeel overal aan den kant der Schotten was. De Engelsche regeering besloot weldra een wapenstilstand aan te gaan, die kort daarna door een vernederenden vrede gevolgd werd.

Den 1en Maart 1328 moest de jonge koning Eduard III verklaren, dat koning Robert van Schotland van alle leenroerigheid jegens de Engelsche kroon ontslagen was, ja hij moest in het parlement alle aanspraken op Schotland opgeven. Zijne zuster Johanna zou met David, den zoon en erfgenaam van Robert Bruce, in het huwelijk treden. Den 17en Mei 1328 werd dit verdrag binnen Edimburg bekrachtigd.

Bij de bruiloft van het jonge paar verscheen koningin Isabella met haren geliefde binnen Berwick. Eduard III had geweigerd, haar te vergezellen: hij schaamde zich over den vernederenden vrede. Den 17en Juli had het huwelijk tusschen den vijfjarigen David en diens zevenjarige bruid plaats. Een jaar daarna, den 7en Juni 1329, stierf na eene langdurige ziekte de Schotsche koning, de beroemde Robert Bruce.

Het smadelijke vredesverdrag verwekte onder de Engelsche baronnen groote ontevredenheid, het maakte de koningin en Mortimer nog meer gehaat dan vroeger, want dezen beiden en niet den jongen koning, wiens macht nog niets beteekende, weet men de nalatige en zwakke wijze, waarop de oorlog gevoerd was. Reeds verhief zich in het parlement meer dan ééne stem tegen de regeering; doch Mortimer sloeg elke waarschuwing in den wind, hij regeerde onafhankelijker en willekeuriger dan ooit.

De aanzienlijkste mannen des lands, en onder hen ook een oom van Eduard III, graaf Edmund van Kent, spanden samen om Mortimer ten val te brengen; doch hun plan werd verraden eer het rijp was voor de uitvoering; de graaf van Kent werd met een groot aantal aanzienlijke heeren gevangen genomen.

Isabella en Mortimer hadden besloten, hunne vijanden te vernietigen. De graaf van Kent werd derhalve van hoogverraad beschuldigd, ter dood veroordeeld en omgebracht, hoewel geen beul zich met de uitvoering van het doodvonnis wilde belasten. Een misdadiger, die uit de gevangenis gehaald werd, sloeg den graaf, die uren lang op de gerechtsplaats had moeten wachten, eindelijk het hoofd af.

De jonge koning Eduard III was inmiddels tot een krachtig jongeling opgegroeid. Hij had besloten, zelf den scepter in handen te nemen en niet langer toe te staan, dat de schaamtelooze Mortimer in zijnen naam regeerde. Intusschen was het middel, waarvan Eduard zich tot bereiking van dit doel bediende, verre van edel.

Tegen October van het jaar 1330 was een parlement te Nottingham bijeengeroepen. Eduard, de koningin en Mortimer hadden zich derwaarts begeven en op den burcht hunnen intrek genomen. Alle toegangen tot het slot waren bezet door de trawanten van Mortimer, die zich alleen door middel eener sterke lijfwacht tegen zijne talrijke vijanden beveiligen kon. Elken avond moesten de sleutels der slotpoorten aan de koningin ter hand gesteld worden.

Al deze voorzorgsmaatregelen werden echter door den jongen koning verijdeld. De slotvoogd had hem namelijk meegedeeld, dat een onder-

aardsche, in de rotsen uitgehouwen gang uit den burcht in de vlakte voerde. Door dezen gang bracht de jonge lord Willem Montague in den nacht van den 19en October 1330 eene bende vertrouwde mannen binnen het slot, aan wier hoofd Eduard zich in alle stilte naar Mortimer's vertrek begaf.

Twee ridders, die der bende den toegang beletten wilden, werden neergehouwen. Het rumoer van den strijd maakte de koningin opmerkzaam op het gevaar, dat haren minnaar bedreigde, zij vloog uit haar vertrek te voorschijn en wierp zich handenwringend aan Eduard's voeten. „Lieve, beste zoon!" kreet zij, „spaar mijn eenigen Mortimer!" Doch hare smeekstem vond geen gehoor. Mortimer werd met vele zijner aanhangers in hechtenis genomen en naar den Tower te Londen gevoerd.

Eduard III liet het proces van den voormaligen gunsteling zijner moeder opmaken en hem van hoogverraad en allerlei andere misdaden beschuldigen. De pairs spraken zonder aarzelen het schuldig over hem uit en veroordeelden hem ter dood.

Den 29en November 1330 werd Mortimer in hetzelfde rouwgewaad, hetwelk hij eens op huichelachtige wijze voor den vermoorden Eduard II aangetrokken had, uit den Tower naar Tyburn gesleept en aan de voor dieven en roovers bestemde galg opgehangen.

De koningin werd naar hare goederen verbannen en hare inkomsten werden op de zeker weinig koninklijke som van 3000 pond 's jaars bepaald. Eduard III bracht haar jaarlijks een beleefdheidsbezoek, zonder haar echter den geringsten invloed op de regeering toe te staan. Hij voerde van nu af zelfstandig het bewind.

Eduard III heeft zich door zijne schitterende zegepralen op de Franschen, door zijne veroveringen en door zijn ridderlijken aard in Engeland zeer beroemd gemaakt. Nog heden ten dage wordt hij door de Engelsche geschiedschrijvers als een der grootste vorsten van hun land geprezen. Het is ook volkomen waar, dat zijne regeering voor het Engelsche volk van het hoogste belang is geweest, doch minder tengevolge van zijne persoonlijke verdiensten dan wel van den loop der omstandigheden, die hem tegen zijn wil dwongen om de staatsregeling in vrijzinnigen geest uit te breiden, en aan het volk voorrechten en vrijheden toe te staan, welke hij zijnen onderdanen zeker niet verleend zou hebben indien hij de gevolgen van dien stap had kunnen voorzien.

De jonge koning was een vurig, krachtig, eerzuchtig man. De jacht en ridderlijke spelen waren zijne meest geliefkoosde uitspanningen. Hij was een uitstekend ridder. Menigmaal nam hij vermomd en met gesloten vizier aan de tournooien der edelen deel en eerst, wanneer hij zich door groote dapperheid onderscheiden had, maakte hij zich aan de juichende toeschouwers bekend. Zijne ridderlijke deugden wonnen hem de vriendschap der edelen, zijne voorkomendheid de liefde der lagere volksklasse; zijne wijsheid de achting der staatslieden.

Gedurende de regeering van koningin Isabella en Mortimer had het volk meer dan eens vurig gewenscht, dat de jonge koning zich aan den invloed zijner gehate raadslieden onttrekken zou. Hij werd dus van alle zijden met geestdrift begroet, toen hij aan het willekeurig bewind van Mortimer een einde maakte en men vergaf het hem gaarne, dat hij, den geest des tijds volgend, daarbij niet zonder wreedheid te werk ging. Hij strafte immers volstrekt niet harder dan iedereen verwacht, ja gewenscht had.

Eduard koesterde sinds den vernederenden vrede, dien hij met Robert Bruce had moeten sluiten, geen anderen wensch dan den smaad, hem aangedaan, uit te wisschen. Zijn leven lang heeft hij het plan, om Schotland weer voor goed van Engeland leenroerig te maken, nooit uit het oog verloren. De omstandigheden begunstigden hem, hij kon den Schotten den oorlog aandoen, terwijl de schijn van het recht aan zijne zijde was.

Na den dood van koning Robert voerde graaf Randolf van Moray, een onbeduidend man, voor den onmondigen koning David het bewind. Hij ontnam eenigen Engelschen baronnen, die in Schotland goederen bezaten, hunne leenen, en toen Eduard III daarvoor voldoening eischte, gaf hij slechts ontwijkende antwoorden. De Engelsche baronnen wendden zich daarom tot Eduard Baliol, den zoon van den eens door Eduard I onttroonden koning Jan Baliol, knoopten met hem onderhandelingen aan en verklaarden zich bereid om hem behulpzaam te zijn tot het bemachtigen van den Schotschen troon. Ongetwijfeld deden zij dit met voorkennis van Eduard III, hoewel deze in den aanvang zich hield, alsof hij hunne plannen afkeurde; hij verbood hun, door de Engelsche grensgewesten te trekken om een inval in Schotland te doen, doch hij belette hun niet, zich met Eduard Baliol in te schepen en over zee naar Schotland te varen.

Het waren slechts 3000 gewapenden, met welke Eduard Baliol den 6en Augustus 1332 aan de rotsachtige kust van Fife landde, doch onder hen bevonden zich de dapperste Engelsche ridders, die brandden van begeerte om zich op de Schotten te wreken. Het kleine hoopje rukte zegevierend voorwaarts. Wel trok de regent, graaf Donald van Mar, die in de plaats van den onlangs overledenen en waarschijnlijk door vergif uit den weg geruimden graaf van Moray gekomen was, den vijand met een leger van 40.000 man te gemoet, doch deze overmacht beteekende weinig of niets, dewijl den Schotten niet alleen een bekwaam veldheer, maar evenzeer een wijs en krachtig vorst ontbrak.

De grooten des lands waren onderling oneenig, velen hunner waren in stilte der partij van Baliol toegedaan; anderen wilden een knaap niet als koning van het door partijschap verscheurde land erkennen. Het gevolg van dit alles was, dat de Engelschen in ongeloofelijk korten tijd de eene overwinning na de andere behaalden en reeds na verloop van twee maanden Eduard Baliol te Scone als koning van Schotland konden kronen.

Doch deze voordeelen waren niet duurzaam. Eduard Baliol begreep zeer goed, dat hij de met hulp der Engelsche baronnen verworven kroon even spoedig weer kon verliezen, indien het hem niet gelukte, koning Eduard III tot bondgenoot te winnen. Reeds den 25en November vaardigde hij twee proclamaties uit, waarin hij verklaarde, dat de troon hem als erfgenaam zijns vaders toekwam en dat hij dien beklommen had als leenman van den Engelschen koning, wien hij hulde en manschap schuldig was.

Al waren deze proclamaties aan den éénen kant geschikt om Eduard III voor zich te winnen, aan den anderen kant kwetsten zij ongetwijfeld den nationalen trots der Schotten. De verslagene en verstrooide aanhangers van den jongen koning David verzamelden zich en het gelukte hun, Baliol in den nacht van den 12en December te Annan te overvallen en hem zulk eene beslissende nederlaag toe te brengen, dat hij met een

getal van nauwelijks 100 krijgsmakkers in aller- ijl over de grenzen vluchten moest.

De Schotten misbruikten hunne overwinning op eene zeer onverstandige wijze, door ouder gewoonte strooptochten te houden in de Engelsche grensdistricten. Hierdoor gaven zij Eduard III een zeer welkom voorwendsel om zich eindelijk openlijk voor Eduard Baliol te verklaren. Nadat hij alle voorbereidselen voor een veldtocht gemaakt had, beschuldigde hij de Schotten van trouwbreuk en voerde hij zelf zijn leger naar Schotland.

Den 19en Juli 1333 behaalde Eduard III bij Halidow Hill eene groote overwinning. De bloem van den Schotschen adel sneuvelde, omstreeks 30.000 Schotten bedekten met hunne lijken het slagveld. Den volgenden dag opende de belangrijke vesting Berwick hare poorten voor den koning.

De zegepraal was zoo beslissend geweest, dat Eduard III kort daarop naar Engeland terugkeeren en aan Baliol de taak overlaten kon, om Schotland verder geheel aan zich te onderwerpen. De nationale partij toch scheen geheel vernietigd; zij had den jongen koning David met zijne gemalin naar Frankrijk gezonden, opdat hij daar veiligheid en bescherming vinden zou.

Baliol had zich op nieuw de kroon van Schotland verworven, maar tot een smadelijken prijs. In een parlement, dat hij in Februari 1334 te Edimburg hield, moest hij zich openlijk voor een leenman van den Engelschen koning verklaren en dezen bovendien de stad en het graafschap Berwick, het schoonste deel van zuidelijk Schotland, afstaan. Eene groote uitgestrektheid voortreflijk bouwland en prachtige wouden, vele burchten en sloten werden hierdoor bij het koninkrijk Engeland ingelijfd.

Zulk een smaad konden de fiere Schotten niet verduren. De aanhangers van het huis Bruce staken het hoofd op en zij vonden thans bijstand bij vele edelen, die tot dusver aan de zijde van Baliol gestaan hadden. Uit het Schotsche hoogland vielen de dappere, altijd strijdvaardige bergbewoners in het laagland en alleen met den bijstand van Eduard III was Baliol in staat om zich op den troon te handhaven. Jaarlijks vielen er nieuwe gevechten voor, waarin Eduard III wel overwinnaar bleef en zich door zijne ridderlijke dapperheid wel grooten roem verwierf, doch die hem geen wezenlijk voordeel aanbrachten, ja hem integendeel op zware offers aan geld en menschenlevens te staan kwamen. Hij deed dezelfde treurige ondervinding op als zijn grootvader Eduard I, namelijk dat de overwonnen Schotten ook na hunne nederlaag nog zeer geduchte vijanden bleven.

Nadat Schotland weer leenroerig gemaakt was aan de Engelsche kroon, koos de strijdlust van Eduard zich een ander doelwit. Onze lezers herinneren zich uit de geschiedenis van Frankrijk, dat de vriendelijke ontvangst, welke de uit Schotland gevluchte koning David aan het hof van Philips VI vond, de reeds bestaande spanning tusschen Engeland en Frankrijk nog vermeerderde en dat Eduard III den Franschen koning niet geheel ten onrechte verweet, dat hij de Schotten in hunnen hardnekkigen tegenstand versterkt had. Wij kunnen hier Eduard's oorlogen in Vlaanderen en Frankrijk met stilzwijgen voorbijgaan, omdat wij die reeds op eene andere plaats vermeld hebben, wij willen alleen den belangrijken invloed schetsen, welken deze oorlogen op den loop der gebeurtenissen in Engeland zelf uitgeoefend hebben.

Had Eduard III voor den oorlog tegen de Schotten reeds veel geld noodig gehad, in de keuze der middelen, om zich die gelden te verschaffen was hij niet bijzonder nauwgezet geweest. In het vertrouwen, dat de oorlog tegen Schotland, vooral in het Noorden van Engeland, groote toejuiching bij de bevolking zou vinden, had hij de belastingen vrij willekeurig geheven. Thans echter, nu het de vraag was, hoe hij de reusachtige hulpmiddelen, tot den oorlog tegen Frankrijk benoodigd, verkrijgen zou, meende Eduard zich rechtstreeks tot het volk te moeten wenden om de natie in geestdrift voor den krijg te doen ontvlammen.

Het was ongetwijfeld een blijk van grooten vooruitgang, dat Eduard door de sheriffs en door zijne eigene gevolmachtigden in geheel Engeland liet bekend maken, dat hij tot het ondernemen van dien krijg gedwongen was en dat hij in het openbaar de redenen uiteenzette, welke hem hiertoe noopten. De koning beriep zich op de openbare meening en erkende alzoo haar recht van bestaan.

Niet minder belangrijk was het, dat de ridderlijke vorst de noodzakelijkheid erkende om bij zijn volk den zin voor handel en nijverheid aan te moedigen. De nauwe betrekking, waarin hij tot de Vlaamsche steden stond, had hem doen zien uit welke bronnen hare onmetelijke rijkdommen voortvloeiden. Tot dusver was het hoofdvoortbrengsel van Engeland, de wol, naar Vlaanderen uitgevoerd, daar bewerkt en als laken weder ingevoerd. Eduard wenschte de Engelsche steden even rijk te maken als de Vlaamsche; daartoe riep hij wevers, vollers, ververs enz. uit Brabant, Vlaanderen en Zeeland naar Engeland, om hier de inwoners in het lakenweven te onderrichten. Den vreemdelingen, die een nieuwen tak van nijverheid in Engeland in het leven zouden roepen, schonk hij groote voorrechten. Dat hij buitendien tot bevordering van de Engelsche wolfabrikage meer dan ééne dwaze wet uitvaardigde, dat hij b. v. van wol, die uitgevoerd werd, ongehoord hooge uitgaande rechten hief en het gebruik van buitenlandsch laken verbood, enz. is hem wel te vergeven. In die dagen had geen enkel vorst nog een flauw begrip van eene vrije, natuurlijke ontwikkeling der nijverheid. Alleen door den uitvoer of invoer van sommige artikelen te verbieden en andere dwangmaatregelen voor te schrijven meende men een tak van nijverheid in het leven te kunnen roepen en voor ondergang te kunnen behoeden.

Ook het parlementaire leven van het Engelsche volk deed in die dagen eene goede schrede voorwaarts, dewijl de koning voor zijne krijgstoerusting tegen Frankrijk de toestemming van het parlement vroeg en verkreeg.

De Schotten trokken natuurlijk partij van den oorlog, welken Eduard III tegen zulk een machtig vijand als de koning van Frankrijk had te voeren. De partij van den jongen David Bruce kwam in opstand tegen den onbekwamen koning Eduard Baliol. Het gelukte haar, een aantal belangrijke steden, o. a. Edimburg, te overrompelen, en weldra had zij zooveel terrein gewonnen, dat David Bruce in het jaar 1341 naar Schotland terugkeeren kon. Indien hij slechts de kunst verstaan had, behoorlijk partij te trekken van de nationale geestdrift, dan zou hij zonder moeite een einde gemaakt hebben aan de Engelsche heerschappij. Doch de 18jarige koning had aan het lichtzinnige Fransche hof niet geleerd, zichzelven te beheerschen en dus ook niet over anderen te heerschen. Door zijne neiging tot ijdele vermaken liet hij zich lichtelijk van ernstige be-

zigheden aftrekken en vele zijner aanhangers zagen zich bitter teleurgesteld, wijl zij verwacht hadden, dat David Bruce een tweede Robert Bruce zou zijn.

Eduard III begon den oorlog tegen Schotland in het najaar van 1341 op nieuw, maar zonder eenig gevolg, want de Schotten vermeden elk treffen in het open veld, waarin de overmacht aan de zijde der Engelschen zou geweest zijn. Dewijl Eduard bovendien van plan was, den oorlog tegen Frankrijk te hervatten, sloot hij in Maart 1342 met David Bruce een wapenstilstand, die voorloopig slechts tot Pinksteren duren zou, doch naderhand verlengd werd.

De Schotten eerbiedigden dit verdrag slechts zoo lang, totdat ze wisten, dat Eduard III in Frankrijk de handen vol had. Toen de koning na den slag bij Crecy Calais belegerde en daar een krachtigen tegenstand ontmoette, leenden zij gewillig het oor aan de inblazingen van Philips VI. David Bruce verzamelde een leger, waarmede hij de Engelsche grensgewesten afliep. Ook in Ierland vonden de geheime gezanten des Franschen konings, die de altijd met de Engelsche overheersching ontevreden Ieren tot oproer aanzetten, eene vriendelijke ontvangst. Het volk kwam werkelijk in opstand, doch om spoedig weer onderworpen te worden.

Niet gelukkiger liep voor de Schotten de ontijdig begonnen oorlog af. David Bruce had gemeend, dat Engeland geheel van krijgsvolk ontbloot was en dat hij dus alleen monniken, boeren en herders ontmoeten zou. Hij bedroog zich deerlijk. Gehoor gevende aan de roepstem van Philippa, Eduard's gemalin, snelden de op het eiland achtergebleven edelen te wapen en trokken in aller ijl eene krijgsmacht samen. Wel was hun leger veel minder sterk dan dat der Schotten, maar het was tengevolge van de talrijke overwinningen, welke de Engelschen in den laatsten tijd op de Schotten en de Franschen behaald hadden, met zelfvertrouwen en geestdrift bezield.

Den 17en October 1346 kwam het bij Nevils Cross tot een treffen, waarin de Schotten geheel verslagen werden en hun koning, David Bruce, gevangen genomen werd. Hij werd naar Londen gevoerd, waar hij vele jaren achtereen den Tower tot verblijfplaats had.

Hoe schitterend die overwinning bij Nevils Cross ook was, toch droeg zij niet de minste vruchten, want Eduard Baliol was ook na de gevangenneming van David Bruce niet bij machte om zich als koning van Schotland te doen erkennen. Hij werd door de Schotten slechts als het werktuig in de hand der Engelsche overwinnaars beschouwd en als zoodanig gehaat en veracht; zijne macht reikte slechts zoover als de Engelsche wapenen reikten en alleen door Engelsche hulp, door een jaargeld, dat Eduard III hem uitbetaalde, was hij in staat om een soort van hof te houden.

Het krijgsgeluk bleef Eduard III langen tijd trouw. In Frankrijk behaalde zijn dappere zoon, de Zwarte prins, de onzen lezers reeds bekende schitterende overwinningen, totdat eindelijk zelfs de Fransche koning bij Poitiers gevangen genomen werd.

Eduard III stond thans op het toppunt van zijn geluk. Twee koningen, zijne beide machtigste vijanden, zaten te Londen gevangen. Engeland had zich tot een van de machtigste staten der wereld verheven, het strekte zich thans over het Zuiden van Schotland en een groot deel van Frankrijk uit. Eduard III en zijn ridderlijke zoon werden door alle

vorsten en door den geheelen adel van dien tijd als de eerste helden der wereld, als de voorbeelden van alle ridderlijke deugden erkend.

En toch, hoe ijdel en vergankelijk was de glans, die den naam van Eduard III omstraalde, hoe bedrieglijk het geluk, waarin hij zich verheugde! Het trotsche gebouw van zijne macht moest in elkander storten bij den eersten storm den besten en het stortte in, daar het alleen op geweld van wapenen, op de onderdrukking van vreemde nationaliteiten gegrondvest was.

In Ierland, waar de opstand in bloed gesmoord was, konden de Engelschen hunne heerschappij alleen door de ondragelijkste dwingelandij handhaven. Op bepaald bevel van Eduard III werden de Ieren van alle staatsambten, ook van de geringste, uitgesloten. Zij moesten slechts als slaven gehoorzamen en als zoodanig werden ze dan ook door de trotsche en hebzuchtige Engelsche ambtenaren behandeld. Dikwijls stonden zij tegen de vreeselijke onderdrukking hunner beulen op; wel waren die pogingen altijd vruchteloos, wel werden zij telkens op nieuw onderworpen en gestraft, maar toch kostte elke strijd den Engelschen zware offers aan geld en menschenlevens.

Weinig minder treurig was het met de Engelsche heerschappij in de Fransche gewesten gesteld. Hier hield de Zwarte prins als onafhankelijk vorst van Aquitanië een schitterend hof. Aan prachtige tournooien verspilde hij de gelden, die hij alleen door middel van de ondragelijkste onderdrukking der bevolking had afgeperst. Alleen de vrees voor hem hield de bevolking terug van een algemeenen opstand, die eindelijk toch moest uitbarsten.

In Schotland bestond de Engelsche heerschappij slechts in schijn. Onophoudelijk stonden de aanhangers van David Bruce tegen den zwakken Eduard Baliol op. De Engelsche grensgewesten werden door de invallen van plunderende Schotten telkens verwoest. Eduard III, de zegevierende koning, moest eindelijk besluiten — ten einde van die eeuwige veeten ontslagen te worden — het aanbod van de Schotsche stenden aan te nemen en koning David Bruce tegen een aanzienlijk losgeld uit zijne gevangenschap te ontslaan. Dit had reeds plaats in het jaar 1357. Een langdurige wapenstilstand besloot den Schotschen oorlog, waardoor Schotland verwoest en verarmd was, zonder dat Engeland iets had gewonnen.

Hoe het geluk Eduard ook in Frankrijk den rug toekeerde, hoe de Engelsche koning daar op zijn ouden dag de éène stad, de éène provincie na de andere verloor, totdat hij eindelijk niets dan Calais overhield, hebben wij reeds verhaald.

Zoo lag dan het trotsche gebouw der macht van den zegevierenden koning jammerlijk in puin. Het Engelsche volk echter had alle reden om daarover zeer tevreden te zijn, want des konings ongeluk werd het geluk der natie.

Zoolang Eduard III de met roem gekroonde veroveraar was, hadden de vertegenwoordigers van het Engelsche volk aan geen verzet tegen een van 's konings bevelen kunnen denken. Zij waren steeds zoo inschikkelijk geweest in het toestaan van gelden voor den oorlog met Frankrijk, die door het volk als eene nationale zaak beschouwd werd, dat Eduard geen bezwaar had, hen zoo dikwijls mogelijk samen te roepen. Met inschikkelijke, altijd maar „ja” zeggende stenden te regeeren is voor een vorst recht genoeglijk! Gedurende Eduard's langdurige regeering werden

ongeveer zeventig vergaderingen van het parlement gehouden. Reeds thans werd het gewoonte, dit ten minste eenmaal 's jaars bijeen te roepen.

Ook de splitsing der volksvertegenwoordigers in een Hooger- en Lagerhuis ontstond in deze dagen. De graven en de aanzienlijkste baronnen, de wereldlijke en geestelijke pairs vormden het Hoogerhuis, hetwelk, van het Lagerhuis — het huis der gemeenten — afgezonderd, in het koninklijk slot bijeenkwam. De afgevaardigden der vrije mannen, der ridderlijke grondeigenaars, waarvan twee een district vertegenwoordigden, maakten in vereeniging met de afgevaardigden der steden het Lagerhuis, het huis der gemeenten uit; zij kwamen in de Westminsterabdij bijeen. Het Hoogerhuis was het gerechtshof van de pairs en het hof van appèl voor alle standen; de bevoegdheid om gelden toe te staan berustte daarentegen voornamelijk bij het Lagerhuis.

Het parlement werd zich eerst van zijn beteekenis en invloed bewust, toen de glans van Eduard's regeering begon te tanen, toen de oude koning verzwakte en er in zijn geslacht oneenigheid ontstond, waardoor de macht van het parlement natuurlijk versterkt werd.

Na den dood van koningin Philippa (15 Augustus 1369) had Eduard III voor eene hofdame, Alice Perrers, zulk eene genegenheid opgevat, dat deze weldra zijne invloedrijkste raadsvrouw werd. Alice regeerde inderdaad alsof zij koningin van Engeland was. De zwakke vorst stond aan zijne bijzit elke daad van willekeur toe, die ze goedvond te plegen; zij mocht zelfs op de rechtbanken haren verderfelijken invloed uitoefenen; zij was vermetel genoeg om zich naast de rechters op de bank te plaatsen en hen tot uitspraken te dwingen, die in strijd waren met alle recht en billijkheid.

De Zwarte prins, die wegens zijne ziekte naar Engeland was teruggekeerd, zag met verontwaardiging, hoe zijns vaders bijzit den baas speelde. Hij verbond zich met de stenden tegen Alice Perrers, daar hij geloofde, het parlement als een werktuig tegen zijne vijandin te kunnen gebruiken. Hij dacht er niet aan, dat hij hierdoor aan de absolute monarchie eene diepe wonde sloeg.

Het parlement verkreeg door het bondgenootschap met den troonopvolger eene groote macht, die het niet ongebruikt liet. Wel slaagde het niet in zijne pogingen om des konings bijzit ten val te brengen, dewijl Eduard III zoo innig aan Alice gehecht was, dat hij zonder haar niet meer leven kon, doch het verbood in 's konings naam, dat de vrouwen zich in de aangelegenheden der rechtbanken zouden mengen. Den koning werd een raad van 12 personen ter zijde gesteld en tegen een aantal regeeringsbeambten, vooral tegen dezulken, die met het beheer der geldmiddelen belast waren, een rechtsgeding aangevangen. Het parlement heeft zich door deze ernstige stappen den naam: „het Goede parlement" verworven.

Doch aan deze werkzaamheid van het goede parlement werd helaas! al te vroeg een einde gemaakt. De Zwarte prins overleed den 8en Juni 1376 aan zijne langdurige ziekte. Hij werd diep betreurd door het volk, dat hem vroeger om zijne ridderlijke eigenschappen bewonderd had en hem thans, sinds hij het goede parlement begunstigde, liefhad en vereerde. De dood des prinsen scheen dubbel noodlottig, dewijl men vreesde, dat niet zijn zoon Richard, een knaap van 9 jaar, maar zijn broeder Jan, de hertog van Lancaster, door Eduard III tot erfgenaam der kroon zou wor-

den verkozen. De hertog toch was niet bemind, wijl hij voor Alice Perrers en tegen den Zwarten prins partij getrokken had. Het parlement richtte tot den koning het dringend verzoek, dat deze den knaap tot prins van Wales en troonopvolger zou benoemen. Zijn wensch werd vervuld, doch thans was zijne macht ook gefnuikt, want de hertog van Lancaster en Alice Perrers verwierven zich gedurende den korten tijd, welken Eduard III nog te leven had, weer een onbeperkten invloed.

Den 21en Juni 1377 stierf Eduard III, te laat voor zijnen roem. Zijne zwakheid had hem in den laatsten tijd zijns levens tot speelbal zijner hovelingen gemaakt, zijne onwaardige gunstelingen verlieten hem eer hij nog de oogen gesloten had. Zelfs Alice Perrers trok — naar men verhaalt — den ring van 's vorsten verstijvenden vinger, raapte zooveel kleinodiën bijeen, als ze vinden kon, en spoedde zich daarmee voort, eer Eduard III nog den laatsten adem had uitgeblazen. Een enkele medelijdende priester bleef den stervenden monarch in diens laatste oogenblikken nabij.

Wanneer wij nog eens den blik achterwaarts werpen op de regeering van dezen zoo beroemden koning, dan zien wij, dat onder zijn bewind de ontwikkeling van Engeland meer dan ééne belangrijke schrede voorwaarts had gedaan. Door de oorlogen met Frankrijk en door den toenemenden invloed van het parlement was het gevoel van eigenwaarde der natie verhoogd. Zij achtte het beneden zich, langer de Fransche taal te bezigen, waarvan men zich tot dusver bij alle openbare handelingen bediend had. De Engelsche taal, die deels uit Germaansche, deels uit Romaansche bestanddeelen was samengesteld, werd thans ook aan het hof en onder de hoogere standen gesproken; men beschouwde het niet langer als een bewijs van onbeschaafdheid, haar te schrijven en ook in de letterkunde verkreeg zij het burgerrecht. Geoffrey Chancer, de tijdgenoot van Eduard III (1328—1400), heeft zich den eernaam van vader der Engelsche taal en poëzie verworven.

De voornaamste vrucht, welke het ontwaakt zelfbewustzijn der Engelschen droeg, was de bevrijding des lands van Rome's boeien. In overeenstemming met het parlement verzette Eduard III zich met kracht tegen de aanmatigingen der pausen en verloste hij zijn land uit den vernederenden toestand van afhankelijkheid, waarin het sinds de dagen van Jan zonder land verkeerd had. Hij werd hierin krachtig ondersteund door den kerkhervormer John Wiclyffe, die toen juist zijne belangrijke werkzaamheid begon.

Moeten wij de geestkracht roemen, welke Eduard III tegenover het Roomsche hof aan den dag legde, met geen minder recht komen wij hier nog eens terug op zijne reeds vermelde pogingen om Engeland's handel en nijverheid tot een hoogen trap van bloei te verheffen, waardoor het hem inderdaad gelukte reeds in dien tijd de grondslagen te leggen voor de latere hoogte, door zijn land op dat gebied bereikt.

Indien wij het voorbeeld van andere geschiedschrijvers wilden volgen, dan zouden wij ten slotte nog met lof moeten gewagen van Eduard's ridderlijke deugden, van zijne hoflijkheid jegens de dames en van andere schitterende hoedanigheden, die het Engelsche volk veel goed en bloed hebben gekost zonder het eenig nut, hoe ook genaamd, aan te brengen. Dan zouden wij ook nog moeten spreken van de stichting der orde van den Kouseband en van andere dergelijke zaken meer. Dewijl deze dingen

echter in ons oog van weinig of geen belang zijn, geven wij op dit punt liever het woord aan een ander geschiedschrijver, aan Pauli. Deze verhaalt:

„Eduard heeft den stempel van zijn eigen, voor ridderlijke hoedanigheden en pracht zoo ontvankelijk karakter ook op zijnen tijd gedrukt. Men bespeurt dien geest in de luchtige en bevallige gebouwen, die hij te Windsor en elders, voornamelijk door tusschenkomst van zijn vriend Willem van Wykeham, verrijzen deed, in de bonte muurschilderingen in de St. Stephenskapel, hem en zijne familie voorstellende, die helaas! in den jongsten brand van het parlementsgebouw vernield zijn; in den smaak voor prachtige stoffen; kostbare wapens en in zijn samenschrapen en wegschenken van geld en juweelen. Die geest openbaart zich niet minder duidelijk in de wijze, waarop jaarlijks het feest van St. George gevierd werd, en bovenal in de stichting der orde van den Kouseband. De oorsprong van deze oudste en eerwaardigste orde van geheel Europa ligt in het duister der sage verscholen. In verband met de tot dusver te Windsor gevierde tafelronden van koning Arthur heeft Eduard haar waarschijnlijk na zijne terugkomst uit Calais, in het jaar 1347 of 1348, gesticht. Omstreeks dien tijd vinden wij het eerst gewag gemaakt van de insigniën der orde, die tot heden dezelfde gebleven zijn, en waarschijnlijk voor het op den 24en Juni te vieren feest besteld waren, voornamelijk 12 blauwe kousebanden met het zonderlinge opschrift: Hony soit qui mal y pense. Het zou dwaas zijn, groot gewicht te hechten aan het verhaal, uit het eind der daaropvolgende eeuw afkomstig, volgens hetwelk eene van 's konings minnaressen, of wel de gravin van Salisbury, haren kouseband verloren en de koning dien opgeraapt had, aan welke omstandigheid Eduard zoowel het denkbeeld als het motto der orde ontleend zou hebben. Deze insigniën waren zonder twijfel voor eene bijzondere gelegenheid bestemd, gelijk ons ook van vele andere zonderlinge sieradiën en deviezen bij tournooien of maskerades verhaald wordt; ze vielen zeer in den smaak en gaven aanleiding tot het stichten van eene instelling, waaraan reeds bij het patent van 6 Augustus 1348 eene eigene kapel werd ingeruimd. Mogelijk is het, dat eene ridderlijke toewijding aan God, de vorsten en de dames uitgedrukt moest worden in dat devies, waarin allen ten strijde werden gedaagd, die op een teeken van de gunst eener geliefde — gelijk een kouseband was — met verachting durfden neerzien. Prins Eduard en 24 zijner dapperste krijgsmakkers waren de eerste leden, wier kring door de toevoeging van dezulken, die deze eer het meest waardig waren, steeds voltallig gehouden werd. Tot op dezen dag prijken hunne wapens in de kapel en hal van St. George te Windsor. Reeds toen verschenen vele ridders, om aan de oogverblindende praal en de ridderlijke spelen van het feest deel te nemen. Weldra stelden de vorsten van Europa er eene eere in, onder de ridders van den kouseband te worden opgenomen."

TWEEDE HOOFDSTUK.

Richard II. Twist over het regentschap. Beslissing van het parlement. Treurige toestand der lijfeigenen in Engeland. Verbreiding van Wiclyffe's leer. Opstand der lijfeigenen onder Wat Tyler. Wat Tyler vermoord en de opstand gedempt. Regeering der gunstelingen. Twist met het parlement. Opstand van den hertog van Glocester. Zelfstandige regeering van Richard II. Het statuut Praemunire. Richard's wraak op den hertog van Glocester. Verbanning van den hertog van Hereford. Willekeurig bewind van Richard II. Hij wordt door den hertog van Hereford afgezet.

Eduard III liet aan zijn kleinzoon Richard II (1377—1399) een alles behalve benijdenswaardig erfdeel na. Hoewel de knaap bij zijne troonsbestijging nergens eenigen tegenstand ontmoette, ofschoon hij door geheel Engeland met blijdschap als koning werd begroet, werd toch zijne macht door meer dan één gevaar bedreigd.

Door de overmatige krachtsinspanning, welke de oorlogen met Frankrijk en Schotland van het volk gevergd hadden, was de staat zeer verzwakt. Eduard III liet eene leege schatkist en daarenboven aanzienlijke schulden na. Buitendien liep de wapenstilstand met Frankrijk ten einde en stond het te duchten, dat de vijandelijkheden hervat zouden worden. Ook in Engeland zelf werden de voorteekenen van ernstige onlusten waargenomen. Men vreesde te recht, dat de eerzuchtige bloedverwanten van den onmondigen koning in twist zouden geraken over het regentschap en dat het parlement daarvan partij zoude trekken om de macht der kroon te beperken. Ook godsdienstige verdeeldheden stonden voor de deur, want de door den hertog van Lancaster beschermde hervormer Wiclyffe zag dagelijks het getal zijner aanhangers aangroeien, doch haalde zich ook in steeds toenemende mate den haat der strengkatholieke partij op den hals.

Reeds kort nadat Richard II de regeering aanvaard had, maakte de oorlog met Frankrijk het bijeenroepen van het eerste parlement noodzakelijk, opdat dit den koning de gelden tot het voeren van den krijg verschaffen zou. Het parlement, dat den 13en October 1377 bijeenkwam, bestond grootendeels uit leden van het vroegere „goede parlement”. De spreker (voorzitter) van laatstgenoemde vergadering, die door den hertog van Lancaster vervolgd en in de gevangenis geworpen was, trad weder aan het hoofd der gemeenten, welke deze gelegenheid niet ongebruikt lieten voorbijgaan om zich met goed gevolg in de regeeringszaken te

mengen. In de eerste plaats eischten zij, dat Alice Perrers voor het gericht gebracht zou worden. De haat tegen de minnares des overleden konings gaf zich in een onrechtvaardig vonnis lucht. Welk een zedeloos leven deze vrouw ook had geleid, toch was zij volgens de wet niet strafbaar; in weerwil hiervan werd zij tot ballingschap en tot verlies van haar geheele vermogen veroordeeld.

Over het regentschap ontstond een langdurige twist tusschen den hertog van Lancaster, zijn broeder en het parlement, die daarmede eindigde, dat de gemeenten haren wil doorzetten. De jonge koning zou in schijn zelfstandig regeeren, doch daarbij ter zijde gestaan worden door kroonbeambten, die door het parlement zouden worden benoemd. Welk eene belangrijke rol de burgers toen reeds speelden, blijkt uit de bepaling, dat het beheer van de voor den oorlog toegestane gelden onder het bijzonder toezicht van twee Londensche burgers werd geplaatst.

Gedurende deze binnenlandsche verdeeldheden kon de oorlog niet gevoerd worden met genoegzame kracht, om de overwinning op de Franschen te behalen. Het parlement zag zich dienvolgens genoodzaakt om steeds nieuwe geldsommen toe te staan en om eindelijk eene belasting, een hoofdgeld, in te voeren, die tot gevaarlijke oproeren van de zijde der volksmenigte aanleiding gaf.

Wij hebben op de laatste bladzijden onzen lezers meer dan eens gesproken van de poging der gemeenten om het volk grootere vrijheid te doen verwerven. Deze laatste uitdrukking was slecht gekozen, want om de vrijheid van de groote menigte bekommerden de gemeenten zich volstrekt niet; zij stonden zelfs niet minder scherp tegen haar over dan de in het Hoogerhuis vertegenwoordigde aristocratie.

Sinds de verovering van Engeland door de Normandiërs vormden de adellijke grondeigenaars, die bijna zonder uitzondering van de veroveraars afstamden, eene afzonderlijke, van de gewone lijfeigenen scherp afgescheiden klasse. Ook de aanzienlijke burgers, die in de steden het bewind in handen hadden, gevoelden zich ver boven de lijfeigenen en zelfs boven de geringe handwerkslieden en arbeiders verheven, zij beschouwden de laatsten als het stadsgemeen, dat aan de stedelijke regeering volstrekt geen deel nam.

De gemeenten beschouwden zich zelven als de vertegenwoordigers des volks, doch zij verstonden onder het volk niet den grooten hoop der lijfeigenen, die geboren waren om slavenarbeid te verrichten en belastingen te betalen, maar alleen den adel van het platte land en de vrije burgers der steden. Slechts voor de rechten en vrijheden der laatsten sprongen zij in de bres. Zij vervielen in dezelfde noodlottige fout, waaraan de zoogenaamde democraten der oudheid zich menigmaal schuldig maakten, die meenden, voor de vrijheid te strijden, terwijl zij op de willekeurigste wijze over een hoop weerlooze slaven heerschten.

De lijfeigenschap, die reeds sedert de vroegste tijden in Engeland bestond, had na den inval der Normandiërs nog meer uitbreiding verkregen. De kroon, de adel en de kerk lieten hunne uitgestrekte landerijen bebouwen door lijfeigenen, die met de landgoederen, waarop zij woonden, verkocht konden worden. De lijfeigenen moesten den vrijen adellijken landeigenaars heerediensten bewijzen en konden door hunne meesters op de willekeurigste wijze door het opleggen van belastingen geplaagd worden, daar zij zelfs voor het verlof om in het huwelijk te treden eene

soort van schatting moesten betalen. Alle belastingen die door den oorlog noodzakelijk gemaakt werden, moesten ten slotte betaald worden door de lijfeigenen, tot wie ook de landelijke handwerkslieden behoorden en die buitendien door den oorlog ook rechtstreeks de grootste schade leden.

De toestand der lijfeigenen was onder de regeering van Eduard III bijna ondragelijk geworden; eene algemeene gisting heerschte onder de geringe volksklasse, eene gisting, die noodzakelijk tot eene uitbarsting komen moest, toen de jeugdige koning Richard II den druk der belastingen niet verminderde, maar vermeerderde door het invoeren van eene belasting, die juist op de armen het meest drukte, door een hoofdgeld.

De opstand der lagere volksklasse was voorbereid door de verbreiding van Wiclyffe's denkbeelden. Wiclyffe, die niet alleen — gelijk we reeds meer dan eens zeiden — door den hertog van Lancaster beschermd, maar ook door het parlement geëerd werd, had geleerd, dat de geestelijken geene landerijen en geene wereldlijke macht mochten bezitten. Het zaad dezer denkbeelden viel bij de lijfeigenen in vruchtbare aarde. Zij zagen de geestelijken, die op hoogen toon de barmhartigheid Gods verkondigden, zich baden in wereldschen overvloed, terwijl zij slavenwerk verrichten en hun laatsten penning betalen moesten, opdat de priesters dien konden verbrassen. De meeste geestelijken toch persten hunnen onderhoorigen meedoogenloos de verschuldigde gelden af, terwijl zij zelven een lui leven leidden.

Wiclyffe's denkbeelden vonden ten gevolge van dit alles onder de lijfeigenen de vurigste voorstanders, hoewel zij zeker de rechte beteekenis daarvan niet doorgrondden. De geestelijken werden nu het voorwerp van den haat der lagere volksklasse, gelijk de adel dat reeds sinds lang was geweest.

De onder het landvolk heerschende gisting sloeg tot een bloedigen opstand over, toen het hoofdgeld, waartoe het parlement besloten had, door de koninklijke beambten zonder de minste verschooning werd ingevorderd.

In Essex verzette het landvolk zich het eerst tegen een belastinggaarder. Er moest aan de wederspannigen een voorbeeld gesteld worden. De opperrechter riep tot het vonnissen en straffen der oproerlingen eene jury bijeen. Doch ziet, den 30en Mei 1381 wierp een volkshoop zich op de gezworenen, vermoordde hen en trok zegevierend, de afgehouwen hoofden op lange pieken voor zich uitdragende, het graafschap rond.

Deze daad van bloeddorst vond maar al te gereede navolging. Een verloopen priester, Jack Straw, predikte in Kent den opstand en hij vond eene menigte aanhangers, dewijl juist hier de belastinggaarders met de grootste willekeur en hardheid te werk gingen.

De schatting moest van alle personen zoowel van het mannelijk als van het vrouwelijk geslacht boven de 16 jaren geheven worden. De belastinggaarder te Dartford eischte haar ook van een vijftienjarig meisje en toen hare moeder zich hiertegen verzette, behandelde de beambte het meisje op eene hoogst ongepaste en beleedigende wijze. Juist in dezen oogenblik kwam de vader, een pannebakker van beroep, die van zijn arbeid huiswaarts keerde, op het hulpgeschrei zijner dochter aansnellen. Verontwaardigd over de onbeschaamdheid van den beambte vermoordde hij dezen; op zijne roepstem greep het landvolk wijd en zijd naar de wapenen.

Overal kwamen de lijfeigenen in opstand. Wat Tyler (Wouter de pannenbakker) voerde hen aan; om zijne onverschrokkenheid en zijn beleid hadden zij hem tot aanvoerder verkozen. De woeste bende brak de gevangenissen open, uit een der kerkers bevrijdde zij een priester, John Ball, die van wege zijne kettersche gevoelens, omdat hij even als Wiclyffe tegen de zonden der geestelijkheid gepredikt had, in hechtenis genomen was. Vervolgens rukte de volkshoop, die onderweg gestaag aangroeide, totdat zij eindelijk tot eene schaar van 100,000 menschen was geklommen, op Londen aan. Welk doel zweefde den opstandelingen voor oogen? Wilden zij eene omwenteling tot stand brengen, den koning en het parlement afzetten en het volk deel aan de regeering verschaffen?

Zulke plannen kwamen niet bij de arme lieden op; met geloovig vertrouwen zagen zij op tot den jongen koning, deze zou hen beschermen tegen hunne adellijke en geestelijke onderdrukkers; tot hem wilden zij zich begeven, opdat hij en het parlement zich hunner ontfermen zouden.

Doch wat wilden zij eigenlijk? Zoo weinig, dat wij heden verstomd staan over de bescheiden wenschen van deze zoo talrijke revolutionaire volksmenigte. Niets dan een onbetwistbaar recht, waarop zij als menschen aanspraak mochten maken: opheffing van de lijfeigenschap en van de vernederende heerediensten. Doch dit weinige was in de oogen der aristocratische geschiedschrijvers van dien tijd zoo iets ongehoords en onzinnigs, dat zij geene woorden genoeg kunnen vinden om dezen boerenopstand in een ongunstig daglicht te stellen en de ongelukkige lijfeigenen te beschimpen.

Het is waar, dat onder de groote menigte zich ook een hoop woest gespuis bevond, hetwelk door meer dan ééne bloedige daad, door het vermoorden van sommige gehate belastinggaarders of van eenige edelen en geestelijken, die zich als bijzonder hardvochtige dwingelanden hunner lijfeigenen hadden doen kennen, een smet wierp op den naam der overigen. Naar zulke, overigens tamelijk schaarsche voorvallen, mag echter de opstand volstrekt niet beoordeeld worden, en dit des te minder, omdat zelfs de euveldaden der lijfeigenen volstrekt niet in vergelijking komen met de wreedheden, welke de edelen, waar zij daartoe de macht hadden, zelfs gedurende den opstand op de oproerige boeren pleegden.

Evenmin mogen de communistische denkbeelden van den priester John Ball, ook al hebben zij bij de volksmassa bijval gevonden, als het doel van den opstand beschouwd worden. Gelijk altoos, omhelsde de onmondige menigte de meest overdrevene communistische leerstellingen, zoodra deze haar door een bezield redenaar werden voorgedragen. Zij schonk hem hare toejuiching, maar zou ook door de opheffing van de lijfeigenschap geheel tevreden zijn gesteld.

Den 9en Juni was de talrijke, met aksten, zeissens en andere wapenen uitgeruste menigte in de nabijheid van Londen doorgedrongen. John Ball hield hier eene rede, waarin hij met gloeiende woorden het volk in geestdrift voor zijne communistische denkbeelden poogde te ontvonken.

Hij had tot tekst van zijne preek het oude versje gekozen:

Toen Adam spitte en Eva spon,
Waar vond men toen een edelman?

Hij toonde uit de heilige Schrift aan, dat God alle menschen gelijk

had geschapen, en dat de lijfeigenschap niet Gods, maar der menschen en des duivels werk was; dat het Gods wil was, dat de onderdrukten het vernederend slavenjuk afwierpen. Hij beweerde voorts, dat vrijheid en gelijkheid onder het volk moesten heerschen; doch dat het, indien het zich deze verwerven wilde, onbarmhartig al zijne oude onderdrukkers, zoowel de prelaten als de baronnen, zoowel de ontrouwe rechters als de blindelings gehoorzamende gezworenen verdelgen moest.

De toespraak des priesters werd met luide toejuichingen ontvangen. John Ball was op dien dag bijna de invloedrijkste man onder de opgewonden, dweepzieke volksmenigte, die zich echter in weerwil van dit alles nog tamelijk gematigd gedroeg. Hoewel thans de boeren bijna door het geheele land in opstand kwamen en op meer dan eene plaats bloedige wraak namen op hunne onderdrukkers, zwoeren zij toch overal trouw aan den koning en gehoorzaamheid aan het huis der gemeenten.

De jonge koning had zich ondertusschen, uit vrees dat hij door de oproerlingen overvallen zou worden, met zijn hof van Windsor naar den Tower teruggetrokken. Hij wilde, in strijd met het gevoelen zijner raadslieden, de boeren in hunne legerplaats opzoeken, om in persoon van hen te vernemen, wat ze wilden; met dit doel voer hij in eene boot den Theems af. Doch toen hij in de nabijheid van Rotherhite kwam en het leger zag, dat onder twee reusachtige St. Georgevanen en 60 andere banieren gekampeerd lag, toen het getier der opgewonden menigte hem in de ooren drong, keerde hij, gehoorgevend aan de dringende beden zijner raadslieden, in aller ijl terug.

De boeren, die op het bezoek des konings gerekend hadden, waanden zich thans verraden. Den volgenden dag, den 13en Juni, trokken zij naar Londen; de stad opende hun hare poorten (hoewel het stadsbestuur haar in staat van verdediging wilde brengen), daar de lagere volksklasse zich bij de opstandelingen aansloot.

Thans brak er een dag van schrik en ontzetting voor de rijken en aanzienlijken aan. Het volk bestormde de gevangenissen; versterkt door de bevrijde misdadigers en door dat gewetenloos, voor geene enkele misdaad terugdeinzend gespuis, dat altijd in de groote steden gehuisd heeft, trok het met woest getier door de straten. Meer dan één moord werd gepleegd op zulke rijke kooplieden en handwerkslieden, die door hun trots en hunne onmenschelijkheid zich den haat der menigte op den hals gehaald hadden. Doch zelfs waar de opstandelingen op deze wijze hun wraak en woede koelden, gedroegen zij zich nog veel gematigder dan vroeger de edelen, in de dager hunner zegepraal, zich tegenover het volk gedragen hadden.

Bijna niemand was in het geheele land zóó gehaat als de hertog van Lancaster, dewijl hij altijd de rechten der gemeenten betwist en meer dan eens blijken van onbarmhartige gestrengheid gegeven had. Tegen zijn prachtig paleis keerde zich de volkswoede. Binnen weinige oogenblikken was het geplunderd en in brand gestoken. De schatten des hertogs wierpen de oproerlingen in de vlammen; kostbare documenten, gouden en zilveren vaatwerk en met edelgesteenten bezette kleinodiën, alles werd door het vuur verteerd.

Men wilde straffen, niet rooven en ging daarom tegen de dieven zonder verschooning te werk. Een knaap had een juweel des hertogs in zijn zak gestoken. Het volk ontrukte den dief zijn roof en oefende op

staanden voet op zijne ruwe wijze gerechtigheid uit: de knaap werd met het edelsteente in de vlammen geworpen.

Op dezelfde wijze als met het paleis van den hertog van Lancaster werd ook met de huizen van andere gehate mannen gehandeld.

De jonge koning bevond zich intusschen in den Tower, welks zwakke bezetting, nauwelijks 200 man sterk, de vesting niet langer tegen een aanval verdedigen kon. Het volk legerde zich op Towerhill en eischte met woest getier de uitlevering van die staatsbeambten, wien het de verduistering der geldmiddelen van den staat en de harde maatregelen bij het innen der belasting weet, namelijk van den kanselier, den schatmeester en eenige anderen.

Aan die reusachtige overmacht het hoofd te bieden, scheen onmogelijk; men besloot daarom, het volk tot bedaren te brengen door middel van beloften, die men later immers gemakkelijk verbreken kon. Richard II bezigde hetzelfde middel, hetwelk vóór en na hem zoo vele door eene oproerige volksmenigte bedreigde vorsten gebruikt hebben, en dat op het gemoed des volks, hetwelk steeds geneigd is om zijne meerderen te vertrouwen, zijne uitwerking slechts zelden mist. Hij deed den opstandelingen weten, dat zij zich moesten terugtrekken, dan zou hij in persoon tot hen komen, om hunne wenschen te vernemen en hunne bezwaren uit den weg te ruimen.

Dit geschiedde. Slechts door enkele edelen vergezeld verscheen de koning in het midden des volks. Hij was louter goedheid en nederbuigende vriendelijkheid. Met de meeste kalmte hoorde hij de klachten der arme boeren aan; hij beloofde hun zijne koninklijke hulp. Alle lijfeigenen zouden vrijgemaakt, eene algemeene amnestie zou afgekondigd, de bovenmatig hooge landpacht verlaagd en het hoofdgeld afgeschaft worden.

Het volk juichte, de vrede scheen hersteld. Doch terwijl Richard II hier in persoon met het volk onderhandelde, had Wat Tyler met eene bende oproerlingen den Tower bestormd en wraak genomen op meer dan één gehaat staatsbeambte, die op zijn bevel ter dood gebracht werden. Het hoofd van één hunner liet Wat Tyler tot een waarschuwend voorbeeld voor alle trouwelooze staatsbeambten aan den toren van de Londensche brug vastspijkeren.

Dien avond was de pannebakker heer en meester in Engeland; voor hem bogen de fierste hoofden; in hem zag men de ziel des opstands, den man, die alleen in staat was om haar te leiden en uit te breiden.

Wat Tyler deelde het algemeen vertrouwen op des konings beloften niet. Hij was scherpzinnig genoeg om in te zien, hoe bedrieglijk koninklijke beloften dikwijls zijn; daarom wilde hij op grond dier toezeggingen de teugels des bewinds niet uit de handen geven. Hij hield zijne manschappen onder de wapens.

Den volgenden dag reed Richard II naar Westminster, om daar de godsdienstoefening bij te wonen; dat hij zulk een tocht veilig ondernemen kon, is een sprekend bewijs voor de kalme houding der meestal met de zwartste kleuren geschetste lijfeigenen.

Toen de koning terugkeerde, stiet hij bij Smithfield op de boeren onder Wat Tyler. Deze reed op den koning toe, om hem in persoon de wenschen des volks mee te deelen. De geschiedschrijvers, die jegens den opstand vijandig gezind zijn, beweren, dat Tyler de onbeschaamdste eischen stelde, met zijn mes speelde en eindelijk de teugels van des ko-

nings paard greep. Op eens trok de mayor van Londen, John Walworth, die zich in het gevolg van Richard bevond, zijn dolk en stiet dat wapen den niets kwaads vermoedenden man in de keel. Een ridder, Ralph Standick, maakte hem verder met zijn zwaard af.

Het was een laaghartige sluipmoord, gepleegd op een man, die in goed vertrouwen met den koning onderhandelde. Hoeveel moeite de partijdige geschiedschrijvers zich ook geven om dezen moord als eene daad van rechtvaardigheid voor te stellen, dit zal hun nooit gelukken. Wat Tyler had zelfs volgens hunne berichten volstrekt geene aanleiding tot een aanval op hem gegeven. Het is duidelijk, dat de moord geschiedde, om de boeren van hun besten aanvoerder te berooven, en dat doel werd bereikt.

De boeren waren, toen zij Wat Tyler vermoord zagen, een oogenblik verward en verbijsterd, doch daarna brak een woest geschrei van wraak en woede los. Eenigen spanden zelfs den boog en legden op de moordenaars aan.

Richard II en zijn gevolg zouden verloren zijn geweest, indien hij zich niet met groote tegenwoordigheid van geest had weten te redden. Hij riep den boeren toe: „Wat wilt gij, mannen? Hij was een verrader! Ik wil uw hoofdman zijn; ik wil u aanvoeren!"

De boeren lieten hunne bogen zinken, zij juichten den koning toe en volgden hem grootendeels, toen hij hen naar het veld van Islington en op eene plaats voerde, waar zij weerloos aan den aanval eener geregelde krijgsmacht waren blootgesteld. Hier beval hij hen te blijven; de meesten bleven ook. Alleen de schrandersten vluchtten, dewijl zij na Wat Tyler's dood alle vertrouwen op den goeden afloop van den opstand verloren hadden.

Richard II reed naar Londen terug. Den mayor der stad, John Walworth, sloeg hij tot belooning voor den sluipmoord met vier andere burgers tot ridders, vervolgens zond hij eene bende krijgsvolk, die door Londensche burgers versterkt was, onder aanvoering van den gevreesden Sir Robert Knowles naar Islington, om de boeren, die nog altijd vol vertrouwen op de vervulling van 's konings beloften wachtten, uit elkaar te drijven. Dit gelukte zonder moeite.

Na den dood van Wat Tyler gelukte het geen enkelen aanvoerder der boeren, de orde onder den verwarden hoop te herstellen. Noch Jack Straw, noch John Ball waren hiertoe in staat. De opstand werd in het eene graafschap na het andere gedempt. De edelen sloten zich overal bij elkander aan en dreven zonder veel moeite de verstrooide benden der boeren uiteen; ook de geestelijkheid streed aan de zijde des adels. De bisschop Hendrik Spenser gespte in persoon het harnas aan, hij voerde de ridderschap aan tegen de boeren, die onder bevel van Straw stonden, overwon hen en liet de aanvoerders, waaronder ook Jack Straw, opknoopen. Nadat hij hen als veldheer overwonnen en als rechter veroordeeld had, diende hij hun als geestelijke de genademiddelen der kerk toe.

Een vreeselijk lot trof de boeren overal. Reeds den 30en Juni en den 21en Juli kon Richard II zonder eenig gevaar koninklijke proclamatiën doen afkondigen, waarin hij alles terugnam, wat hij den lijfeigenen vroeger had beloofd. De boeren waren overwonnen en onschadelijk gemaakt; waartoe zou men hun thans nog woord houden? De lijfeigenschap en de heerediensten werden op nieuw in alle gestrengheid ingevoerd.

Na de overwinning spande men de vierschaar over de oproerlingen. In Londen werd het rechterambt bekleed door den lord mayor, in de provinciën door den opperrechter Robert Tresilian, die zich door zijne wreedheid en partijdigheid den vloek van duizenden op den hals haalde. Hij verving zoolang de gezworenen door andere personen, totdat hij mannen gevonden had, die alle aangeklaagden ter dood veroordeelden.

Alle aanvoerders der lijfeigenen — onder hen ook John Ball — maar bovendien alle boeren, van wie men vreesde, dat zij ten gevolge van hunne verstandelijke ontwikkeling vroeger of later gevaarlijk zouden kunnen worden, werden met kettings aan de galg opgehangen. Ongeveer 1500 menschen kwamen op die wijze om het leven.

Het parlement keurde die handelwijze goed. Ja, de gemeenten, die door den koning werden opgeroepen om te beraadslagen over maatregelen, waardoor de bezwaren der landlieden uit den weg geruimd konden, verklaarden zich ronduit tegen de opheffing van de lijfeigenschap en van andere voorrechten der grondeigenaars.

De boerenopstand was gedempt, doch de godsdienstige beweging, welke daarmede op het nauwst samenhing, was nog op verre na niet onderdrukt. Te vergeefs spande de geestelijkheid al hare krachten in om de leer van Wiclyffe, die al verder en verder onder het volk verbreid werd, uit te roeien, door Wiclyffe en zijne aanhangers van ketterij te beschuldigen.

Vele beroemde geleerden trokken partij voor Wiclyffe, onder anderen de kanselier van de universiteit te Oxford, Nicolaas Hertford. Ook de burgerij der aanzienlijkste steden sprong voor den ketter in de bres. Toen de bisschop van Londen bevel gaf tot vervolging van de ketters, werd de uitvoering van dit gebod door de Londensche burgers met hun mayor aan het hoofd met geweld verhinderd. Op andere plaatsen nam de stedelijke overheid wraak over de handelingen der geestelijkheid door de vervolging van de vrouwen en meisjes, met wie de priesters bijna openlijk in gemeenschap leefden. De bijzitten der priesters werden als lichtekooien openlijk aan de kaak gesteld.

De strijd der geestelijkheid tegen Wiclyffe en zijne aanhangers zou zeker ten gunste der laatstgenoemden beslist zijn geworden, indien de gemeenten niet om staatkundige redenen vijandig tegen den hervormer gestemd waren geweest. Dewijl de hertog van Lancaster hem begunstigde, verklaarde het Lagerhuis zich tegen hem; het vaardigde in het jaar 1382 eene wet uit, waarbij der burgerlijke overheid gelast werd de geestelijke rechtbanken te ondersteunen. In weerwil hiervan bleef Wiclyffe, dank zij den machtigen steun van den hertog van Lancaster, tot zijn dood toe, in het jaar 1384, in hooge eere. Zijne bijbelvertaling werd door het geheele land verbreid en het getal zijner aanhangers nam aanhoudend toe.

Richard II had bij den boerenopstand getoond, dat hij de vereischte hoedanigheden van een koning dier dagen — moed en vastberadenheid aan den eenen, maar helaas! ook trouweloosheid en gewetenloosheid aan den anderen kant — in de ruimste mate bezat; derhalve meende hij thans ook, in weerwil van zijn jeugdigen leeftijd in staat te zijn om zelf de teugels des bewinds in handen te nemen. Hij volvoerde dit plan door den koninklijken raad, die uit den kanselier, den grootzegelbewaarder, den schatmeester, den opperkamerheer en den opperhofmeester bestond, naar

eigen goeddunken te benoemen. Hij voerde een schitterenden hofstaat; zijnen gunstelingen schonk hij aanzienlijke schatten en hooge eerambten; door hen, vooral door Robert de Veere en Michaël de la Pole — liet hij zich schier blindelings leiden. Froissard verhaalt: Zoo geheel stond hij onder hun invloed, dat, wanneer la Pole zeide: „Sire, dat is wit!" — de koning het niet tegensprak, ook al was het zwart.

De gunstelingen waren bijna almachtig. Robert de Veere werd tot graaf van Dublin en vervolgens tot hertog van Ierland, Michaël de la Pole tot graaf van Suffolk benoemd. Hierdoor beleedigde de koning zijne naaste bloedverwanten diep, hoewel ook deze ter zelfder tijd hooge titels ontvingen. Richard's ooms, Thomas van Buckingham en Edmund van Cambridge, werden tot hertogen van Glocester en York, zijn neef Hendrik Bolingbroke, de zoon van den hertog van Lancaster, werd tot graaf van Derby benoemd.

Ook deze benoemingen waren niet in staat om des konings bloedverwanten tevreden te stellen, daar Richard het staatsbestier niet hun, maar zijnen gunstelingen toevertrouwd had.

De eerzuchtigste van 's konings bloedverwanten was de hertog van Glocester. Deze koesterde, nadat de hertog van Lancaster Engeland verlaten had, om door kracht van wapenen zijne aanspraken op de kroon van Castilië te doen eerbiedigen, de hoop, dat hij zich van de hoogste macht in den staat zou kunnen meester maken, dewijl Richard en diens gunstelingen door de slechte wijze, waarop zij den oorlog tegen Frankrijk bestuurd hadden, door hun gebrek aan veerkracht tegenover de Schotten en de steeds tot oproer geneigde Ieren de achting der natie verspeeld hadden.

In het jaar 1386 stelde de hertog van Glocester zich aan het hoofd van eenige mannen, die zich in het parlement stoutmoedig en krachtig tegen het regeeringsbeleid des konings verzetten. Het parlement eischte, dat de koning zijne staatsdienaars ontslaan zou: de graaf van Suffolk werd zelfs wegens misbruik van zijn ambt als kanselier voor de vierschaar van het Hoogerhuis in staat van beschuldiging gesteld.

De koning was woedend. Hij antwoordde smadelijk, dat hij zich door het parlement geene wetten liet voorschrijven en op het bevel dier vergadering zelfs geen koksjongen wegjagen zou. Hij dreigde, één verbond te zullen sluiten met den koning van Frankrijk, met wiens hulp hij dan het oproerige parlement uit elkaar zou jagen. Maar noch die hoon, noch die bedreiging brachten het parlement aan het wankelen; Richard moest eindelijk wel toegeven, daar hij het geheele land tegen zich had.

Hij keurde de besluiten van het parlement goed; ja hij duldde zelfs, dat door dit lichaam eene commissie tot leiding van de regeeringszaken benoemd werd. Doch in stilte broedde hij op maatregelen van wraak. De hertog van Ierland wierf huurtroepen aan, om die op het rechte tijdstip tegen het parlement te kunnen gebruiken. Alle vrienden en gunstelingen van Richard waren ijverig in de weer om voor dezen onder het volk aanhangers te winnen en dit viel hun niet zeer moeilijk, daar de door het parlement aangestelde regeeringsraad zich door een aantal strenge maatregelen vooral bij de rechters en andere beambten gehaat gemaakt had.

Richard zelf doorreisde het geheele land. Overal trachtte hij zich

door vriendelijkheid en voorkomendheid jegens alle standen bemind te maken. In Augustus 1387 meende hij eindelijk zoo ver te zijn, dat hij zijn slag tegen het parlement slaan kon. Hij riep de aanzienlijkste rechters des lands tegen den 25sten Augustus te Nottingham bijeen en eischte, dat zij overeenkomstig den eed van trouw, door hen afgelegd, eene reeks belangrijke vragen over de grondwettige rechten van het parlement zouden beantwoorden. Deze vragen waren zoo gesteld, dat een toestemmend antwoord eene aanklacht tegen de leden van het parlement bevatte en den koning machtigde om met geweld in den staat van zaken in te grijpen.

Wel aarzelden vele rechters den koning ter wille te zijn, doch eindelijk lieten zij zich overreden door den lord opperrechter Tresilian, die steeds de ijverigste voorvechter van de onbeperkte alleenheerschappij was. Op alle vragen werd een antwoord gegeven zooals Richard het wenschte. De rechters verklaarden, dat de koninklijke praerogatieven geschonden waren door het parlement, hetwelk geen recht had om een regeeringsraad aan te stellen; dat Richard de vergadering mocht ontbinden en dat al hare leden, die voor het laatste besluit gestemd hadden, aan hoogverraad schuldig waren.

Richard achtte zich zeker van de overwinning. Gelukte het hem deze beginselen, die door de aanzienlijkste rechters van Engeland verkondigd waren, ingang te doen vinden, dan zou hij al die voorrechten van het parlement, waardoor de koninklijke macht beperkt werd en die in den loop der laatste eeuw den koningen afgedwongen waren, met één slag vernietigen. Nog een korten tijd wilde hij de besluiten der rechters geheim houden, totdat hij de noodige maatregelen genomen had om ze met geweld uit te voeren.

Doch door de onvoorzichtigheid van een der rechters werden de besluiten aan den hertog van Glocester te vroeg verraden en deze verzamelde terstond zijne aanhangers, om des noods geweld met geweld te keeren.

In November begaf Richard II zich naar Londen. Hij werd door de burgerij met groote eerbewijzen ontvangen en meende reeds, dat hij zonder eenig gevaar den slag tegen het parlement slaan kon. Doch reeds den volgenden dag werd hij zeer onzacht uit dien droom wakker geschud. Op eens werd het gerucht verbreid, dat de hertog van Glocester met een adellijk leger in aantocht was. Een panische schrik maakte zich van de burgers van Londen meester. De schijnbaar ijverigste aanhangers des konings gingen op de vlucht. Richard stond weer schier alleen tegenover het parlement.

Glocester had zich met den machtigen graaf van Warwick, met graaf Hendrik van Derby en met de invloedrijkste edelen verbonden. Zijne macht overtrof die des konings zoo ver, dat Richard ook nu wel moest toegeven, dewijl ook de hertog van Ierland, die met 5000 Ieren op Londen aanrukte, door den graaf van Derby op de vlucht geslagen werd.

Het parlement had met de hulp van den hertog van Glocester eene nieuwe overwinning behaald; het maakte van die zegepraal op zulk eene meedoogenlooze wijze gebruik, dat het in de geschiedenis den naam van „het onbarmhartige parlement" ontvangen heeft. Het vervolgde alle aanhangers van Richard, die het in hechtenis nemen en ter dood brengen liet, meestal zonder hun gelegenheid te hebben geschonken om zich te

verdedigen. De hertog van Glocester, die aan het hoofd van den regeeringsraad stond, was de ziel van deze bloedige vervolgingen, welke de koningsgezinden te verduren hadden. Hij kende geene genade.

Van de invloedrijkste gunstelingen des konings gelukte het den hertog van Ierland en graaf Suffolk zich door de vlucht te redden; de lord opperrechter Tresilian onderging het lot, dat hij wegens zijne onmenschelijke behandeling van de boeren ruimschoots verdiend had. Men ontdekte zijne schuilplaats en nam hem gevangen. Hij werd door het Hoogerhuis op staanden voet ter dood veroordeeld en nog denzelfden dag te Tyburn opgehangen.

Vruchteloos waren des konings pogingen om zijne gunstelingen te redden. Men verklaarde hem ronduit, dat zij moesten sterven, indien hij de kroon behouden wilde. Nu liet hij den zaken haren loop; met diepe droefheid moest hij zien, hoe de eene terechtstelling van zijne getrouwen op de andere volgde.

De hertog van Glocester en zijne aanhangers regeerden met eene ijzeren hand; door hunne gestrengheid vervreemdden zij de gemoederen zoozeer van zich, dat het Engelsche volk dit bewind binnen korten tijd moede was. Het wilde veel liever onder de heerschappij van een koning dan onder die van een aantal tyrannen staan, want als zoodanig gedroegen niet alleen de leden van den regeeringsraad, maar alle meer of minder aanzienlijke edelen zich na de overwinning van het parlement.

Onder deze omstandigheden viel het den koning niet moeilijk, een staatsgreep uit te voeren, welks gelukkigen uitslag Richard vooral te danken had aan de verrassende snelheid, waarmee hij te werk ging.

Den 3en Mei 1389 verscheen Richard II in de vergadering van den geheimen raad. Onverwacht vroeg hij te midden van de beraadslagingen, hoe oud hij eigenlijk was. Toen een der raadsleden hem hierop verbaasd antwoordde: 22 jaar, stond de koning op en verklaarde, dat hij dan, even als elke Engelschman, het recht had om vrij over zijn eigendom te beschikken, zonder door voogden op de vingers gekeken te worden, en dat hij dus in het vervolg zijne staatsdienaars vrij en naar eigen goedvinden benoemen zou. Hetzelfde maakte hij in eene proclamatie aan zijn volk bekend.

Het besluit des konings had de leden van den regeeringsraad zoo overvallen, het werd door geheel het Engelsche volk met zooveel blijdschap begroet, dat niemand zich daartegen durfde verzetten. De staatsgreep was volvoerd, zonder dat er één droppel bloeds gestroomd had: Richard II regeerde van nu af zelfstandig.

De jonge koning had wijsheid geleerd uit het verledene. Hoe doodelijk hij ook zijn oom Glocester en allen, die hem tot dusver onderdrukt hadden, haatte, toch sloot hij dat gevoel in het binnenste van zijn gemoed op; hij stelde zijne wraakoefening tot een gunstiger tijdstip uit. Thans moest hij in de eerste plaats trachten, zich bemind te maken, zich met het parlement te verzoenen en den hoogen adel voor zich te winnen, ten einde zijn troon te beveiligen. Hij koos zijne raadslieden uit zulke mannen, die het vertrouwen der natie bezaten en zelfs hen, die tot heden zijne meest verbitterde vijanden geweest waren, ontwapende hij, door zich van alle wraak wegens vroeger geleden onrecht te onthouden. Zelfs de hertog van Glocester behield althans in schijn zijne invloedrijke plaats onder de raadslieden der kroon.

Spoedig kwamen de gevolgen van de verstandige handelwijze des konings aan het licht. Het volk schaarde zich als één man aan Richard's zijde; het parlement gedroeg zich inschikkelijk en stond alles toe wat de koning wenschte. Toen Richard in dien tijd met den paus in twist geraakte, koos het beslist voor den koning partij en nam het besluiten, die ook voor alle volgende tijden van het hoogste belang zouden zijn.

Paus Bonifacius had een geestelijk ambt, dat reeds door Richard aan een Engelschman geschonken was, aan een Italiaan verleend en bedreigde den Engelschen geestelijke met den ban, indien hij de koninklijke schenking aannam. Naar aanleiding van dit voorval vaardigden het Hooger- en het Lagerhuis gezamenlijk het belangrijke statuut „Praemunire" uit, hetwelk eene grondwet voor Engeland door alle tijden heen is geworden en waardoor voor altijd een einde gemaakt werd aan de aanmatiging der Roomsche curie in dit rijk. Bij dit besluit werd een ieder aan hoogverraad schuldig verklaard en veroordeeld tot het verlies van al zijne bezittingen, die het in het vervolg wagen zou, de koninklijke rechten te krenken door het aannemen van een geestelijk ambt uit handen van den paus en door het overbrengen van eene pauselijke bul naar Engeland.

De gelukkige verhouding, waarin Richard II tot alle standen zijns volks stond, was echter niet van langen duur. De koning was te onstandvastig, om de rol, welke hij door den nood gedrongen op zich genomen had, ten einde toe te spelen. Hij hield een weelderig hof; zijne uitgaven overtroffen zijne inkomsten verre, dienvolgens moest hij weder de toevlucht nemen tot geldafpersingen, dewijl het parlement hem wel voor onvermijdelijke uitgaven, maar niet voor zijne verkwistende hofhouding de noodige gelden wilde toestaan.

Ook de achting des volks voor de koninklijke majesteit nam af, dewijl hij noch de Schotten, noch de Ieren in toom wist te houden en onverholen zijne ingenomenheid met de erfvijanden van Engeland, met de Franschen openbaarde. Zijn hofhouding was volgens Fransch model ingericht, Fransche zeden heerschten aan zijn hof, de veelvuldige tournooien en ridderspelen werden geheel op Fransche leest geschoeid.

Richard's ingenomenheid met de Franschen bewoog hem om pogingen aan te wenden, ten einde aan den oorlog, die meer dan eens door een wapenstilstand afgebroken was, door een vredesverdrag een eind te maken.

Eene huwelijksverbintenis zou in het vervolg de beide vorstelijke familiën nauwer aan elkaar verbinden. Richard had zijne geliefde eerste vrouw Anna, de zuster van koning Wenceslaüs van Boheme, in het jaar 1394 door den dood verloren; thans dong hij naar de hand van eene dochter van koning Karel VI. De onderhandelingen leidden tot eene goede uitkomst; in het jaar 1396 werd met Frankrijk een wapenstilstand voor 25 jaar gesloten, onder voorwaarde, dat de Engelschen Brest en Cherbourg zouden ontruimen. Koning Richard verloofde zich te gelijker tijd met de prinses Isabella, een kind, dat naar Engeland werd gebracht, om daar volgens de Engelsche zeden opgevoed te worden.

De wapenstilstand was volstrekt niet naar den zin van het Engelsche volk, hetwelk integendeel, in overeenstemming met Glocester wenschte, dat de oorlog met kracht zou worden voortgezet. Deze ontving dan ook meer dan één bewijs van achting van den adel en van de burgerij.

Richard II had nooit zijne wraakzuchtige plannen vergeten. Hij wenschte des te vuriger, die te verwezenlijken, daar zijn oom hem in den laatsten tijd meer dan eens door kleine intrigues gekrenkt had. De koning meende thans, dat hij zijne heerschappij stevig genoeg gevestigd had om zijn dorst naar wraak te kunnen leschen. Hij stond met zijne bloedverwanten, met den ouden hertog van Lancaster, met den hertog van York en met de meeste leden van den hoogen adel op den besten voet. De lagere volksklasse lag geheel en al in de boeien der lijfeigenschap gekluisterd. De burgerij en de lagere adel morden wel in stilte, maar zij gehoorzaamden toch. Dit toonde het Lagerhuis duidelijk in een merkwaardig voorval.

Toen het parlement den 22en Januari 1397 geopend werd, openbaarde zich onder de gemeenten eenige neiging tot verzet; zij dienden bij het Hoogerhuis een verzoekschrift in tegen de aan het hof heerschende verkwisting; doch toen Richard II zich hierover zeer verontwaardigd toonde, verklaarden zij onderdanig, dat zij geen recht hadden, den koning ten aanzien van diens leefwijze de wet voor te schrijven, zij offerden zelfs den ontwerper en steller van het verzoekschrift, een geestelijke, met name Thomas Harvey, op. Hij werd van hoogverraad beschuldigd en deswege ook veroordeeld; alleen aan de genade van Richard, die hem de doodstraf kwijtschold, had hij zijn leven te danken.

Aan zulk een inschikkelijk parlement kon de koning zonder moeite zijne bevelen geven. Richard II besloot eindelijk zijne wraak te koelen aan den hertog van Glocester en aan alle vrienden van zijn oom, die in de dagen van het onbarmhartige parlement het hevigst tegen de aanhangers des konings gewoed hadden, voornamelijk aan de graven Warwick en Arundel.

Graaf Warwick, dien hij onder den schijn van vriendschap aan zijne tafel had genoodigd, liet hij gevangen nemen en naar den Tower brengen. Hetzelfde lot trof ook graaf Arundel. Vervolgens begaf Richard zich naar den burcht Pleshy in Essex, waar de hertog van Glocester zich ophield.

Deze, die niets van des konings plannen vermoedde, ontving zijnen neef op eene hem waardige wijze en gaf zonder aarzelen aan 's konings uitnoodiging gehoor om tot het houden van eene beraadslaging naar Londen te rijden. Onderweg werd hij gevangen genomen en, opdat het volk niet in opstand komen zou, ten einde hem te ontzetten, naar Calais overgevoerd. Ook meer dan één aanhanger des hertogs werd in de gevangenis geworpen.

Richard II, die het noodig achtte, zijne verraderlijke daad te verontschuldigen, liet openlijk verklaren, dat de hertog van Glocester met zijne aanhangers samengespannen had, om op nieuw een regentschap in te stellen en dat hij ter oorzake van dit hoogverraad gevangen moest genomen worden. Doch in weerwil van deze verklaring werd tegen de gevangenen een rechtsgeding begonnen, niet wegens de voorgewende samenzwering, maar wegens de beleedigingen, die zij vroeger den koning aangedaan hadden en welke deze reeds lang vergeven en vergeten had. De hooggeboren baronnen in het Hoogerhuis, de gemeenten in het Lagerhuis en zelfs de bloedverwanten des konings, o. a. de hertog van Lancaster, leenden zich er toe om den hertog van Glocester en zijne vrienden te beschuldigen, dat zij door hunne handelingen in den regeeringsraad ten tijde van het onbarmhartige parlement hoogverraad gepleegd hadden.

Toch zou het, in weerwil hiervan, niet mogelijk zijn geweest, de gevangenen te veroordeelen, daar Richard II vroeger uitdrukkelijk verklaard had, dat hij wegens het toen gebeurde niemand ooit vervolgen of straffen zou, indien het slaafsche Lagerhuis niet verklaard had, dat die koninklijke vergiffenis door bedreigingen afgeperst en daardoor nul en van geener waarde was. Het proces tegen de graven Warwick en Arundel werd nu voor het Hoogerhuis aangevangen en eindigde — gelijk te voorzien was — met eene veroordeeling.

In de eerste plaats werd het doodvonnis door den hertog van Lancaster over Arundel uitgesproken. Hij werd onmiddellijk naar de gerichtsplaats, naar Towerhill, gevoerd en onthoofd. Denzelfden dag zond de koning een brief aan den graaf van Nottingham te Calais, met het bevel om den hertog van Glocester onverwijld naar Westminster te zenden, opdat ook zijn rechtsgeding opgemaakt zou worden. Nottingham antwoordde, dat dit onmogelijk was, dewijl de hertog in de gevangenis was gestorven.

Glocester was inderdaad overleden, doch of hij zijn eigen dood gestorven dan wel vermoord was, is niet met zekerheid uit te maken. Onder de tijdgenooten van Richard II twijfelde niemand er aan, dat deze den gehaten gevangene uit den weg had laten ruimen. Ook werd later door een zekeren John Hall de bekentenis afgelegd, dat hij zelf ooggetuige van den moord geweest was. Hall verhaalde, dat de hertog van Glocester op zekeren dag in September 1397 uit den burcht van Calais naar een huis in de stad, het prinsenhof genaamd, gebracht en daar op bevel des konings onder bedden gesmoord was. Dit getuigenis is aan rechtmatigen twijfel onderhevig; doch aan den anderen kant is het ver van onwaarschijnlijk, dat Richard II den moord van zijn oom zou bevolen hebben, omdat eene openbare terechtstelling van den machtigen man, die nog altijd vele aanhangers telde, in zijn oog te gevaarlijk was.

Zelfs den doode liet men niet met rust; men verklaarde hem voor een verrader en al zijne bezittingen aan de kroon vervallen. De graaf van Warwick, Glocester's trouwe vriend, werd tot levenslange gevangenschap op het eiland Man veroordeeld.

Het rechtsgeding was afgeloopen, het was even schandelijk voor den woordbreukigen en wraakzuchtigen koning als voor het slaafsche parlement en de laaghartige bloedverwanten des konings, die vroeger Glocester's vertrouwde vrienden waren geweest en thans niets gedaan hadden om hem te redden, ja die zelfs gedeeltelijk medeplichtig waren aan zijn dood.

Richard beloonde hen voor hunne onderdanigheid met titels en waardigheden, die hij ook met kwistige hand aan al zijne bereidvaardige dienaren uitdeelde. Hendrik van Derby werd tot graaf van Hereford, en de graaf van Nottingham tot hertog van Norfolk benoemd; anderen ontvingen den titel van graaf of markies.

De gunsten, welke de koning den vroegeren vrienden van Glocester bewees, waren niets dan een masker, waarachter hij zijne eigenlijke bedoelingen verborg. Zij wisten dit zeer goed, althans de hertog van Norfolk begreep het en toen hij in December 1397 den graaf van Hereford eens op den openbaren weg ontmoette, sprak hij onverholen zijne vrees uit, dat Richard ook op hen beiden vroeger of later het verledene wreken zou.

De hertog van Hereford meende niets beters te kunnen doen dan

het gansche onderhoud, wellicht vergroot en opgesmukt, aan den koning mee te deelen. Het gevolg hiervan was, dat Norfolk voor eene commissie uit het parlement gedaagd werd, om zich te verdedigen. Hij verscheen, knielde voor den koning neder en sprak: „Mijn heer en koning, met uw verlof beweer ik, dat uw neef Hendrik van Lancaster een leugenaar is en in al zijne mededeelingen als een verrader gelogen heeft." De eene verklaring stond hier tegenover de andere. Het was niet mogelijk uit te maken, welke van beide waarheid bevatte, daar het gesprek tusschen Hereford en Norfolk zonder getuigen gevoerd was. Volgens de toen in Engeland nog heerschende gewoonte kon alleen een gerechtelijk tweegevecht de waarheid aan het licht brengen.

Den 10den September 1398 verschenen de beide hertogen te Coventry in het strijdperk, om ten aanschouwe van den koning, den adel en eene ontelbare volksmenigte den kamp te bestaan. Beide strijders waren prachtig uitgerust.

Met den uitroep: „God bescherme het recht!" wachtte Norfolk zijn tegenstander af. Hereford maakte het teeken des kruises en wilde juist op zijn voormaligen vriend aanvallen, toen de koning gebood: „Houdt op."

Richard verklaarde, dat de strijd, waarin, hoe hij ook afliep, een der beide hoogst aanzienlijke mannen sneuvelen of althans eerloos gemaakt worden zou, niet zou plaats hebben; hij wilde daarom — gelijk hij zich uitdrukte — de beslissing in zijne eigen hand nemen. Zijn vonnis luidde als volgt: Tot verzekering van de rust en den vrede in zijn rijk moest Hendrik van Lancaster, hertog van Hereford, binnen vier weken voor tien jaren het land verlaten; de hertog van Norfolk daarentegen werd tot levenslange ballingschap veroordeeld.

Beide kampioenen moesten zich aan den wil des konings onderwerpen en verlieten Engeland. Den hertog van Hereford gaven de burgers van Londen een sprekend blijk van hunne gehechtheid, door hem in groote getale uitgeleide te doen. Norfolk ging naar Jeruzalem en stierf op de terugreis te Venetië; Hereford begaf zich naar Parijs, waar hij op de eervolste wijze ontvangen werd.

Na de verbanning van Hereford voelde de koning zich vrij van alle zorgen. Zonder schroom vierde hij thans aan zijne neiging tot willekeur en geweld den teugel. Aan het bijeenroepen van een parlement dacht hij niet langer, daar de vroegere, inschikkelijke vergaderingen hem genoeg gelden hadden toegestaan; bovendien verschafte hij zich door gedurige leeningen, door eene amnestie voor alle aanhangers van Glocester, welke voor geld te koop was, en door andere dergelijke maatregelen van geweld de noodige middelen om zijne prachtige hofhouding te bekostigen. Hij regeerde voortaan als absoluut vorst; het recht bestond voor hem niet, de rechters waren blinde werktuigen in zijne hand, zij moesten hunne vonnissen vellen overeenkomstig 's konings wil.

Den 3en Februari 1399 stierf de oude hertog van Lancaster. Hendrik van Hereford wilde de nalatenschap zijns vaders aanvaarden; dat was hem, toen hij in ballingschap ging, uitdrukkelijk beloofd. Doch thans verklaarde Richard II, dat een balling geen erfgenaam zijn kon. Door dit onrechtvaardige vonnis verwekte hij onder de talrijke aanhangers van Hendrik van Hereford eene diepe verontwaardiging.

Zonder te vermoeden, hoe groot de ontevredenheid over zijn bewind.

juist in die dagen onder de Engelschen was, besloot hij een krijgstocht naar Ierland te ondernemen, ten einde de oproerige Ieren, die zijn stadhouder vermoord hadden, te straffen; gedurende zijne afwezigheid zou zijn oom, de hertog van York, als regent optreden.

De onderneming tegen Ierland leverde den koning noch roem, noch voordeel op; de Ieren trokken overal terug en lieten zich niet verleiden om slag te leveren, daar zij zeer goed wisten, dat honger en ziekten het koninklijke leger spoedig genoeg tot den terugtocht zouden dwingen. Dit geschiedde dan ook. Na een vruchteloozen tocht in het binnenste des lands moest Richard naar Dublin terugkeeren, waar hij eene hoogst verontrustende tijding ontving, die aan den oorlog tegen de Ieren terstond een einde maakte.

Hendrik van Hereford was den 4en Juli 1399 met 60 à 100 man op de kust van Yorkshire geland. Hij gaf voor, dat hij alleen naar Engeland kwam, om het hem wederrechtelijk onthouden vaderlijk erfdeel te veroveren, doch dat hij tegen den koning geen vijandige plannen koesterde.

De graaf van Northumberland en andere pairs sloten zich bij den hertog aan, wiens leger met de snelheid van een sneeuwval aangroeide en weldra 60.000 man telde. Overal werd Hendrik met geestdrift begroet. De burgers van Londen vierden vreugdefeesten op het bericht van de door hem behaalde voordeelen en noemden hem des volks bevrijder van de ondragelijke dwingelandij des konings.

De hertog van York, die als regent het bewind voerde, had wel den leenroerigen adel opgeroepen om het land te verdedigen, doch deze volgde zijn bevel slechts zeer langzaam op, de meesten gehoorzaamden zelfs in het geheel niet. Zonder zich aan de kans van een gevecht te wagen trok hij zich terug; misschien was het hem zelfs niet ongevallig, dat de eene neef door den anderen overwonnen werd, daar ook hij onder Richard's willekeurige luimen maar al te dikwijls geleden had. Eerst drie weken na Hendrik's landing ontving de koning het bericht van deze gebeurtenis. Hij liet nog veertien kostbare dagen voorbij gaan, eer hij naar Engeland terugkeerde, en toen hij eindelijk hiertoe besloot, was het te laat; zijn neef had reeds bijna het geheele land aan zijne macht onderworpen. Het leger, waarmede Richard in Engeland landde, ongeveer 30.000 man sterk, verliet hem, toen het hoorde, welke eene macht Hereford zich reeds verworven had. De koning, die bijna door iedereen verlaten was, moest in het kleed van een Franciskaner monnik naar Conway vluchten. Van hier uit kon hij, indien zich de eene of andere gunstige gelegenheid opdeed, den strijd tegen Hendrik beginnen of ook, gelijk hij van plan was, naar Frankrijk de wijk nemen.

Hendrik van Hereford moest ter verwezenlijking van zijne eerzuchtige plannen in de eerste plaats wenschen, den koning in zijne macht te krijgen, want zoolang deze vrij was, bleef hij een gevaarlijk tegenstander. Het altijd wisselzieke volk kon zich dan weer even spoedig voor hem verklaren als het thans onverwacht van hem afgevallen was. De graaf van Northumberland leende er zich toe, Richard door middel van verraad gevangen te nemen.

De graaf begaf zich tot den koning en verzekerde dezen onder eede, dat de hertog van Hereford alleen naar Engeland gekomen was met het doel om zijn vaderlijk erfgoed weder in bezit te nemen; hij verlangde

niets vuriger dan zich te verzoenen met den koning, dien hij gewillig naar Londen zou vergezellen, indien Richard hem beloofde de machtigste vijanden van Hereford voor de vierschaar van het parlement te stellen.

De koning liep in den waarlijk niet fijn gesponnen strik. Hij, die zijn leven lang met eeden en beloften gespeeld had, die ook thans weder op verraad broedde — hij gaf namelijk zijnen vertrouwelingen te kennen, dat hij, in geval hij mocht zegevieren, menigeen bij levenden lijve zou doen villen — vertrouwde den valschen eed van Northumberland en vergezelde dezen naar Flint om aldaar een mondeling onderhoud met Hendrik van Hereford te hebben. Onderweg gevoelde hij evenwel berouw over zijn voornemen en wilde hij terugkeeren, doch Northumberland verzette zich hier tegen en voerde den koning, die te laat inzag dat hij verraden was, thans gevankelijk naar Flint.

Jammerend en klagend bracht Richard den nacht door. Den volgenden dag werd hij voor Hendrik van Hereford gevoerd, die juist te Flint was aangekomen; Hendrik ontving den koning met gehuichelde hoogachting, zelfs boog hij ter begroeting tweemaal voor hem de knie.

„Lieve neef van Lancaster, wees welkom!" aldus leidde Richard het gesprek in.

„Ik ben vroeger gekomen, dan gij bevolen hebt," antwoordde Hendrik van Hereford op hoonende wijze. „Ik zal, krachtens den wil des lands, u het koninkrijk helpen regeeren, dat gij sedert 22 jaren niet behoorlijk hebt bestuurd."

„Als gij dat goed vindt, waarde neef! is dit ons aangenaam!" antwoordde Richard. Zoo wedijverden de beide vorsten met elkaar in hoofsche huichelarij.

Hendrik ging spoedig en rechtstreeks op zijn doel af. Na verloop van 36 uren moest Richard het parlement tegen den 30sten September bijeenroepen, en toen hieraan gevolg was gegeven vertrok Hendrik met zijn gevangene naar Londen, waar hij met groot gejuich, de gevallen koning daarentegen met schimp en smaad ontvangen werd.

Richard, die op den weg naar Londen vergeefs beproefd had te ontvluchten en van dien oogenblik af ten strengste bewaakt werd, zag zich den Tower tot verblijfplaats aangewezen. Hier wachtte hij de beslissing van zijn lot af, terwijl hij zich door onmanlijke en nuttelooze klachten verachtelijk maakte.

Den 29en September verscheen eene deputatie van 16 prelaten, baronnen, ridders en rechters, met Northumberland aan het hoofd, in den Tower en eischte, dat de koning de kroon zou nederleggen; Richard, die tot elken prijs zijn leven wilde redden, deed alles wat men van hem verlangde. Toen korten tijd hierop Hendrik van Hereford hem bezocht, liet de zwakke koning zich zelfs eene proclamatie ontwringen, in welke hij zich zelven onwaardig verklaarde om de koninklijke waardigheid te blijven bekleeden en daarom zijne onderdanen ontsloeg van den eed van trouw. Vervolgens zwoer hij, dat hij nooit in strijd met zijn afstand van den troon zou handelen.

Den volgenden morgen, 30 September 1399, kwamen de stenden te Westminster bijeen; het volk was in dichte drommen toegesneld, om getuige te zijn van de verwachte onttroning van den algemeen gehaten koning.

De met goudlaken bekleede troon stond ledig. Hertog Hendrik

had in de nabijheid daarvan op een anderen zetel plaats genomen. Na het voorlezen der afdankingsoorkonde gaven de leden van het parlement, beginnende met den aartsbisschop van Canterbury, eerst een voor een, vervolgens gemeenschappelijk hunne toestemming.

Dat Richard afstand van den troon gedaan had, was in het oog van hertcg Hendrik niet genoeg; hij vreesde, dat de koning wellicht later die verklaring zou herroepen en verlangde, dat Richard voor altijd zou worden afgezet; met dit doel liet hij eene akte van beschuldiging voorlezen, welke 33 artikelen telde, waarvan verreweg de meeste onwedersprekelijke waarheid behelsden. Richard's verkwisting, het onderdrukken van zijne onderdanen, de tallooze daden van willekeur en geweld, de moord op Glocester en Arundel gepleegd, de onrechtvaardigheid, ten opzichte van den hertog van Hereford op den rechtsdag te Coventry begaan, benevens nog vele andere misdaden des konings waren in de aanklacht opgenomen. Ten slotte werd daarin nog gezegd, dat onder de regeering van den koning, die door het schenden van de gewichtigste bepalingen der magna charta zich meineedig gedragen en het recht op den troon verbeurd had, niemand in Engeland meer van lijf en leven, van have en goed zeker was. Onder al de leden van het parlement, welke vroeger zoo bereidvaardig zijne tirannieke maatregelen hadden onderstennd, bezat alleen Thomas Merks, bisschop van Carlisle, moed genoeg om zijne stem ten gunste van den koning te verheffen. Nadat genoemde bisschop op Hendrik's bevel in verzekerde bewaring was gesteld, werd de koning met algemeene stemmen vervallen verklaard van den troon.

Nadat ook deze plechtige daad volbracht was, stond hertog Hendrik op en eischte, dat het parlement hem op den troon zou plaatsen, terwijl hij zich zoowel op het recht zijner afstamming, als op dat der verovering beriep. Hij had ter inwilliging van zijn eisch volstrekt geene rechtsgronden van noode, het onderdanige parlement zou dien toch hebben toegestaan. Hendrik werd als koning erkend.

DERDE HOOFDSTUK.

Engeland. Hendrik IV. Opstand ten gunste van Richard II. Richard II vermoord. De valsche Richard. Opstand en nederlaag der Percys. Beroerten en doodvonnissen. Hendrik IV in verbond met de kerk en de gemeenten. Wreede ketterjacht. Hendrik IV als het toonbeeld van een constitutioneel koning. 's Konings ongelukkig leven. Dood van Hendrik IV. Hendrik V. Dweepzieke vervolging van de ketters. Gelukkige krijgsondernemingen. Dood van Hendrik V.

Hendrik IV (1399—1413) had het doel zijner eerzucht bereikt: hij was koning; doch nooit zou hij zich verheugen in het rustig genot der heerschappij. Het tijdperk zijner regeering was niets dan eene aaneenschakeling van samenzweringen en oproeren; daarenboven zag hij zich

genoodzaakt om het zwaard aan te gorden tegen de oproerige Schotten, tegen de bewoners van Wales en tegen Frankrijk.

Dat Hendrik zich door verraad van de kroon meester gemaakt had, vergaven de machtige baronnen hem nooit; zelfs zij, die het meest hadden bijgedragen om hem ten troon te verheffen, zagen in hem niets anders dan een meineedig overweldiger. Te vergeefs nam hij al de formaliteiten van een wettig vorst in acht. Hij deed zich plechtig kronen en benoemde zijn oudsten zoon, Hendrik tot prins van Wales. Al het mogelijke werd door hem beproefd, om zijn erfrecht op de heerschappij te staven, en toch bleef hij in de oogen der menigte een aanmatigend overweldiger, die alleen aan het ruw geweld zijne verheffing te danken had; want het viel niet te ontkennen, dat na Richard's onttroning, gesteld dat deze als wettig kon aangemerkt worden, er verscheidene erfgenamen waren, die grooter aanspraken op de kroon hadden dan hij.

Richard II was, gelijk onze lezers zich herinneren, de zoon van den Zwarten prins; diens oudste broeder was de overleden hertog Lionel van Clarence, niet de hertog van Lancaster, Hendrik's vader.

Clarence had twee zonen en eene dochter, de gravin de la Marche, nagelaten. Deze was nog minderjarig en reeds daarom niet geschikt om in deze troebele tijden den troon te bestijgen; doch de oudste dier zonen werd door Hendrik's tegenpartij als de wettige erfgenaam van den Engelschen troon beschouwd.

Reeds korten tijd na Hendrik's verheffing tot den troon bleek het duidelijk, dat zijne heerschappij op wankelende grondslagen rustte. Hendrik had weten te bewerken, dat het parlement een besluit uitvaardigde, krachtens hetwelk Richard II gedoemd was tot levenslange gevangenschap, te ondergaan in een goed verzekerden, geheimen kerker, opdat hij nimmer weder de rust des lands zou verstoren. De onttroonde koning was dan ook naar den burcht Pontefract in York overgebracht. In weerwil hiervan poogden Richard's aanhangers een opstand te verwekken ten gunste van den gevangen koning; zij werden echter geslagen, terwijl de opstand in bloed gesmoord werd. Hendrik gaf de opstandelingen aan de gerechtigheid des volks over, dat een bloedig vonnis over hen streek. Vele aanzienlijke baronnen werden in die dagen door de burgers der verschillende steden onthoofd of gevierendeeld. De hoofden werden door de moordenaars den koning als zegeteekenen toegezonden. Hendrik liet ze, toen hij na de onderdrukking van den opstand onder het gejubel der menigte den 17en Januari 1400 in Londen zijn intocht hield, op de gewone plaatsen tot waarschuwing van alle oproermakers op staken zetten.

Deze mislukte opstand was zeer noodlottig voor den onttroonden en gevangen koning. Zoo lang Richard II leefde, bleef hij zelfs als gevangene gevaarlijk, want zijn naam wettigde elken opstand. Zijne gevangenis kon ontdekt, hij kon in vrijheid gesteld worden! Alleen zijn dood kon den overweldiger eenige zekerheid verschaffen. Hendrik IV aarzelde dan ook niet, den gevangene uit den weg te ruimen; hij liet hem in den kerker ombrengen. Dit staat ontwijfelbaar vast, al is de wijze waarop Richard II gestorven is, nooit met zekerheid bekend geworden. Volgens het getuigenis van Hendrik's aanhangers, heeft Richard uit wanhoop over den mislukten opstand zijner vrienden zich vrijwillig laten doodhongeren en is hij den 14en Februari gestorven.

Hendrik's tegenpartij beweerde echter, dat den gevangene op 's ko-

nings bevel alle voedsel onthouden was; nog anderen hielden staande, dat zeker ridder hem met eene strijdbijl had gedood. Het lijk van den vermoorde werd naar Londen overgebracht en aldaar met ontbloot aangezicht in de St. Paulskerk voor het volk ten toon gesteld; ook koning Hendrik woonde de lijkmis bij.

Toch bracht deze moord den overweldiger geene rust aan, want weldra kwam onder het volk het gerucht in omloop, dat het tentoongestelde lijk niet dat van Richard II, maar van een priester was, die veel gelijkenis met hem had; Richard, aldus vertelde men, was uit zijne gevangenis ontsnapt en hield zich op aan het hof des konings van Schotland. Hoe ongegrond dit gerucht ook was, toch vond het geloof, want Hendrik IV was, om zeer begrijpelijke redenen, niet in staat om den sluier op te lichten, welke over Richard's dood verspreid lag. Zijne vijanden verbreidden heimelijk het sprookje en de doode Richard bleef dus voor den moordenaar even gevaarlijk als de gevangen koning was geweest.

Hendrik IV had met de hulp der aanzienlijkste baronnen Richard II ten val gebracht; boven allen hadden hem de Percys, wier hoofd de machtige graaf van Northumberland was, trouw ter zijde gestaan. Northumberland en zijn zoon, die wegens zijne onstuimige dapperheid den veelbeteekenenden bijnaam van „Heetspoor” droeg, waren voor het verraad, jegens Richard II gepleegd, rijkelijk beloond; doch hunne trouw had Hendrik IV hierdoor niet gekocht. Hoe zou dit ook mogelijk geweest zijn? Kon Hendrik de Percys vertrouwen, die eerst Glocester's aanhangers, daarna diens tegenstanders en Richard's onderdanige pairs waren geweest, om ten laatste door snood verraad den koning ten val te brengen? Even weinig vertrouwen boezemde Hendrik's verleden den Percys in. De geringste aanleiding moest eindelijk den wederzijdschen argwaan tot openbare vijandschap doen overslaan.

Toen tijdens den oorlog tegen de Schotten de dappere Hendrik Percy, Heetspoor, den machtigen graaf Douglas gevangen genomen had en de koning diens uitlevering eischte, toen ook nog andere geschillen tusschen de familie Percy en Hendrik IV niet bij te leggen waren, stelden de Percys zich aan het hoofd van eene wijd vertakte samenzwering, die ten doel had, Hendrik IV te onttroonen. De saamgezworenen wilden Richard II, in geval hij nog in leven was, en in een tegenovergesteld geval zijn wettigen erfgenaam, den jongen graaf Edmund de la Marche, op den troon plaatsen. De samenzwering was reeds wijd en zijd verbreid, toen zij ten laatste tot openbaren opstand oversloeg. Hendrik zag zijne heerschappij ernstig bedreigd, want de Percys hadden een grooten aanhang en werden gesteund door allen, die den tegenwoordigen koning haatten of die nog altijd aan Richard II gehecht waren. Ook de Schotsche graaf Douglas verbond zich gaarne met hen, nadat Hendrik Percy hem weder in vrijheid had gesteld. Een machtig bondgenoot was bovendien Owen van Glendowesdy, gewoonlijk Owen Glendower geheeten, die in Wales, voorgevende dat hij een afstammeling was van de oude vorsten des lands, zich aan het hoofd had gesteld van een opstand, welke in den beginne groote vorderingen maakte. Hij werd door de Engelschen als een machtig toovenaar beschouwd en als zoodanig zeer gevreesd.

De opstand der Percys tegen Hendrik IV was geheel iets anders dan het verzet van eenige weinige baronnen; de koning had hier

te strijden tegen de machtigste heeren van het land. Hendrik doorzag met juisten blik dit gevaar en sloeg krachtig en vastberaden de hand aan het werk. Al zijne aanhangers in geheel Engeland werden te wapen geroepen.

Den 21en Juli 1403 had bij Shrewsbury de beslissende slag plaats, in welken Hendrik Percy, Heetspoor, sneuvelde. De opstandelingen werden geslagen; een groot aantal vond den dood, anderen werden gevangen genomen, de graaf van Northumberland redde zich door de vlucht. De beul had na de overwinning handen vol werks, want de koning liet, volgens het beginsel, dat alleen doode rebellen onschadelijk zijn, al de vijanden, die hem in handen waren gevallen, ter dood brengen.

In weerwil van alle executies vond hij nogtans niet de gewenschte rust, want nog telkens staken de machtige baronnen op nieuw het hoofd tegen hem op.

Ook de aartsbisschop van York gaf het sein tot een opstand; hij werd echter, in weerwil van zijne hooge geestelijke waardigheid, als hoogverrader ter dood gebracht. Een dergelijk lot ondergingen vele aanzienlijke baronnen; de oude graaf van Northumberland ontkwam slechts daardoor aan beulshanden, wijl hij den dood op het slagveld vond.

Dat Hendrik IV met goed gevolg aan deze herhaalde samenzweringen het hoofd kon bieden had hij alleen te danken aan het nauwe verbond, dat hij met de geestelijkheid en de gemeenten gesloten had. Wijl hij inzag, dat hij op den hoogen adel nimmer met eenige zekerheid zou kunnen rekenen, zocht en vond hij steun bij de kerk en bij de burgerij.

Nooit was hij schroomvallig in de keus der middelen, welke hem tot een gewenscht doel konden leiden; ook aarzelde hij niet, zijne godsdienstige overtuiging te verloochenen, om daardoor de gunst van kerk en geestelijkheid te koopen.

Zijn vader, de hertog van Lancaster, was een der ijverigste beschermers van Wiclyffe geweest; hij zelf had vroeger de denkbeelden der hervormers omhelsd; doch als koning werd hij de bitterste vijand des Wiclyffieten, hij bezoedelde zijn naam door eene bloedige vervolging van de ketters.

Reeds bij de opening van het parlement, in Januari 1400, verklaarde hij, dat hij de leer der kerk, gelijk die door de vaderen en door de schrift vastgesteld was, zou beschermen. Vervolgens gaf hij op verzoek der geestelijkheid zijne toestemming tot het uitvaardigen van een besluit, waarbij de kettervervolging tot wet verheven werd. Het besluit bepaalde, dat niemand in Engeland zonder verlof van den bisschop leeren of prediken mocht. De geestelijke rechtbanken zouden in het vervolg geldboeten en gevangenisstraf mogen opleggen en de burgerlijke overheid zou verplicht zijn om die vonnissen te voltrekken, ook zonder dat het vonnis door eene wereldlijke rechtbank goedgekeurd was. Indien een veroordeelde weigerde zijne dwalingen af te zweren, zou hij als een onverbeterlijk ketter door de burgerlijke overheid verbrand worden.

Deze strenge wet werd onder Hendrik's regeering meer dan eens toegepast. De voormalige aanhanger van Wiclyffe liet een aantal Wiclyffieten verbranden, voornamelijk om den steun der invloedrijke geestelijkheid te behouden, doch ten deele ook, dewijl de godsdienstige gevoelens der ketters nauw samenhingen met staatkundige denkbeelden, welker democratische strekking ten slotte zeer gevaarlijk dreigde te worden voor de koninklijke macht.

Het Lagerhuis wist Hendrik IV voor zich te winnen, door de rechten en vrijheden der gemeenten uit te breiden, doch zonder zich tot een onderdanig dienaar van het parlement te maken. Krachtig handhaafde hij de rechten der kroon, doch daar hij het recht der gemeenten tot het toestaan van belastingen nooit verkortte, werd hij als het toonbeeld van een constitutioneel vorst beschouwd. Zeker is het, dat hij meesterlijk de kunst verstond om de meerderheid in het huis der gemeenten op zijne hand te houden, terwijl hij inderdaad zoo willekeurig mogelijk regeerde. Ook in onze dagen zijn er menschen, die zulk een koning met den naam van constitutioneel vorst bestempelen.

Het geluk begunstigde Hendrik IV in alle opzichten. Hierdoor zag hij zich in staat om al zijne kracht tot onderdrukking van de telkens herhaalde oproeren aan te wenden, terwijl Engeland's buitenlandsche vijanden in hun eigen land de handen te vol hadden om gevaarlijk te kunnen zijn.

In Frankrijk woedde, gelijk onze lezers zich herinneren, in die dagen zulk een bloedige burgeroorlog, dat Hendrik van die zijde weinig of niets te duchten had, dewijl alle partijen er op uit waren, de hulp van den Engelschen vorst voor zich te winnen.

Evenzoo was het in Schotland gesteld. Hier had Robert III zich teruggetrokken van de regeering, welke hij aan zijn broeder, den hertog van Albany, overliet. De troonsopvolger, David, werd op den burcht Falkland gevangen gehouden; kort daarna stierf hij. Naar men verhaalt, liet men hem op bevel van den hertog van Albany van honger omkomen. Robert III, die voor zijn tweeden zoon Jacob een dergelijk lot duchtte, liet dezen uit het land verwijderen. Hij zou aan het Fransche hof worden opgevoed, doch het schip werd, in weerwil van den tusschen Engeland en Schotland bestaanden wapenstilstand, door een Engelschen kaper genomen. De prins zag zich den Tower te Londen tot verblijfplaats aangewezen. Toen Robert in het jaar 1406 stierf, werd Jacob I in naam koning van Schotland. Hendrik IV kon door middel van dezen belangrijken gevangene op de partijen in het naburige land een machtigen invloed uitoefenen.

Hoe gelukkig Hendrik IV zoowel in zijne buitenlandsche staatkunde als in het dempen van binnenlandsche onlusten was, toch mocht hij zich nooit in het rustig bezit der door verraad en wreedheid verworven heerschappij verheugen. Overal was hij door vijanden omringd, ja hij kon zich niet eens rustig te slapen leggen. Zoo vond hij op zekeren dag in zijn bed een scherp ijzer verborgen, dat bestemd was om hem, als hij zich nederlegde, de ingewanden te doorboren. Bovendien werd hij door allerlei ziekten, nu eens door kwaadaardige zweren, een andermaal door epileptische krampen geteisterd. Zijne vijanden zagen hierin eene straffe Gods.

Het treurigst was voor den koning de twist, waarin hij in de laatste jaren meermalen met zijn oudsten zoon, den prins van Wales, gewikkeld was.

Hendrik van Monmouth — zoo werd de prins meestal naar zijne geboorteplaats genoemd — had zich reeds vroeg door groote dapperheid onderscheiden. In de gevechten tegen Owen Glendower en in den slag bij Shrewbury had hij zich met roem bedekt; zijne schitterende geestesgaven boezemden de schoonste verwachtingen in, doch die hoop

werd spoedig beneveld door de dolle uitspattingen, waaraan hij zich overgaf. De groote Shakespeare heeft ons een beeld van de leefwijze des prinsen geschetst, hetwelk, schoon op dichterlijke wijze gekleurd, toch wat de hoofdzaak betreft geschiedkundig waar moet zijn.

Het was voor Hendrik IV die, door ziekte geplaagd, zijn einde voelde naderen, eene oorzaak van groote bekommering, dat hij zijn troonsopvolger op weg zag om een volkomen losbol te worden. Vader en zoon leefden in de laatste jaren in bittere vijandschap, zij verzoenden zich eerst, toen Hendrik IV op zijn sterfbed lag; hij overleed den 8en Maart 1413, eerst 47 jaren oud.

Hendrik V (1413—1422) beklom den troon. Shakespeare heeft zijn lieveling met al de kleuren zijner rijke poezie als een der edelste, voortreffelijkste vorsten afgeschilderd. Ook de partijdige geschiedschrijvers, die den mensch niet naar zijne beginselen en bedoelingen, maar naar den uitslag zijner pogingen beoordeelen, ja die voor het geluk als voor hun afgod knielen, hebben zijnen lof wijd en zijd verbreid. Een onpartijdig onderzoek levert ons echter een geheel ander beeld van den veelgeprezen koning.

Hij, die als prins van Wales een losbol was geweest, was als koning een bloeddorstig dweeper, een eerzuchtig veroveraar, die wel nieuwe lauweren aan de Engelsche wapenen gehecht, maar voor het Engelsche volk niets gedaan heeft. Men prijst hem, omdat hij terstond na het aanvaarden van de regeering den vroegeren deelgenooten zijner uitspattingen vaarwel gezegd en een nieuw leven begonnen heeft. Dit is waar en prijzenswaardig. Ook eenige daden van koninklijke genade, die echter meer uit sluwe berekening dan uit goedhartigheid voortvloeiden, verdienen lof. Zoo bevrijdde Hendrik V den jongen graaf Edmund de la Marche, den eenigen wettigen troonsopvolger, uit de strenge gevangenschap, waarin hij onder het achterdochtige bewind van Hendrik IV gezucht had. De slimme koning wist zeer goed, dat de weerlooze jonge man hem als gevangene gevaarlijker zou zijn dan indien hij zich op vrije voeten bevond.

Het gebeente van Richard II werd plechtig in het koor van Westminster bijgezet. Hendrik V vereerde de nagedachtenis van den vermoorden koning door een schoon gedenkteeken; doch tegelijk ondermijnde hij op deze wijze het geloof aan den valschen Richard, die nog altijd onder bescherming der Schotten heette te leven. De jonge Hendrik Percy werd uit de Schotsche gevangenschap vrijgekocht en ontving het leen en den titel van graaf van Northumberland, die hij door hoogverraad verbeurd had, door des konings genade terug.

Hendrik V wist hierdoor de talrijke aanhangers der Percys voor zich te winnen. Deze eerste, wijze stappen waren oorzaak, dat hij van geene enkele zijde den minsten tegenstand ontmoette, ja dat hij zijne regeering even rustig beginnen kon, alsof hij niet de zoon eens overweldigers, maar een wettig koning was geweest.

De lofredenaars van Hendrik V verhalen, dat hij den beambten zijns vaders, die hem vroeger beleedigd hadden, als koning vergiffenis geschonken en hen in het bezit hunner waardigheden gelaten heeft. Dit is niet juist. De aartsbisschop Thomas Arundel, de trouwste raadsman van den overleden vorst, die zich meer dan eens ongunstig over den prins had uitgelaten, werd van zijne waardigheid als kanselier ontzet. Insge-

lijks werd de opperrechter sir Willem Gascogne afgezet, omdat hij eens met mannelijke standvastigheid den prins wegens eene onbetamelijke daad berispt had.

Toen Hendrik V de regeering aanvaard had, beschouwde hij het als een zijner eerste plichten, de reeds onder zijn vader aangevangen vervolging van de Wiclyffieten op grooter schaal voort te zetten. Men kan tot zijne verontschuldiging zeggen, dat hij althans nooit — gelijk zijn vader — een aanhanger van Wiclyffe geweest was, integendeel reeds als prins van Wales had hij eene kostelijke proeve van dweepzieke vervolgingszucht gegeven.

In het jaar 1410 was hij getuige van den dood van zekeren smid John Badby, die te Smithfield verbrand werd, omdat hij geweigerd had, zijne Wiclyffietische ketterijen af te zweren. Reeds had men den ketter in een ton geplaatst, waar de vlammen weldra om hem zouden loeien, toen de prins van Wales hem nog eenmaal aanspoorde om met een enkel woord van herroeping lijf en ziel te redden. John Badby bleef standvastig; het vuur werd ontstoken, de vlammen bereikten den ketter, die zijne vreeselijke smart luide uitschreeuwde. Nu liet de prins de brandende stoffen ter zijde halen; op nieuw beloofde hij den reeds halfverbranden man het leven en de vrijheid, wanneer hij herroepen wilde; doch toen John Badby zijn leven niet door een afval wilde koopen, liet Hendrik, ongevoelig voor zooveel zielegrootheid, den hardnekkigen Wiclyffiet tot asch verbranden.

Na zulk een voorval konden de aanhangers van Wiclyffe's leer wel gissen, welk lot hun te wachten stond. Toch waren zij onvoorzichtig genoeg om hunne denkbeelden zonder vrees voor des vorsten toorn, openlijk te verkondigen.

Als het hoofd der Wiclyffieten werd in die dagen een dapper ridder, Sir John Oldcastle, beschouwd, die door zijne gemalin Lord Cobham geworden was. Hij had zich in den strijd tegen de oproerlingen in Wales grootelijks onderscheiden en stond toen ook bij den prins van Wales hoog aangeschreven. Later echter had deze zich van den ridder teruggetrokken, omdat diens vrije godsdienstige gevoelens hem niet bevielen.

De dweepzieke katholieke geestelijkheid wenschte niets vuriger dan een beslissenden slag tegen de Wiclyffieten te slaan. Zij wilde hun hoofd doen vallen, dan kon men de geringe lieden zonder veel moeite ten onder brengen. De koning gaf verlof om een rechtsgeding tegen den ridder te beginnen, nadat hij zelf vooraf in meer dan één onderhoud, eerst door smeekingen, later door bedreigingen gepoogd had, hem tot het orthodoxe geloof te bekeeren. Sir John Oldcastle betoonde zich in de verhooren, welke de geestelijkheid hem deed ondergaan, een vurig en beslist aanhanger van Wiclyffe. Hij gebruikte een in die dagen zeer geliefd beeld, door den paus met het hoofd, de prelaten met de leden en de bedelmonniken met de achterste deelen van den antichrist te vergelijken. Daar de aangeklaagde van geen herroepen wilde weten, kon het doodvonnis niet uitblijven, hij werd veroordeeld om verbrand te worden, doch vond een middel om te ontvluchten, eer het vonnis voltrokken worden kon. De veroordeeling van den aanzienlijken man, die vroeger aan het hof in groot aanzien stond, joeg den Wiclyffieten natuurlijk een hevigen schrik aan. Hunne vijanden verhalen, dat zij besloten hadden, naar de wapenen te grijpen, den koning gevangen

te nemen en te verwijderen en dat zij met dat doel te St. Giles, in het Noord-Westen van Londen, den 1en Januari 1414 samengekomen zijn. Waarschijnlijk kwamen zij op die afgelegen plaats bijeen, om een geliefden prediker te hooren, daar zij het niet meer waagden, bij klaarlichten dag hunne godsdienstige bijeenkomsten te houden.

De samenkomst werd verraden. Hendrik V gaf bevel om de poorten van Londen te sluiten en zorgvuldig te bewaken, vervolgens overviel hij in de duisternis van den nacht met zijne gewapenden de verradene Wiclyffieten, die, zonder eenigen tegenstand te bieden, in alle richtingen op de vlucht gingen. Negen en dertig gevangenen werden na een kort proces deels opgehangen, deels verbrand.

Van nu af durfden de Wiclyffieten zich nergens meer in het openbaar vertoonen, doch ook hunne heimelijke godsdienstoefeningen werden door de geestelijkheid, waaraan de koning bereidvaardig zijne hulp verleende, menigmaal verstoord. Een besluit werd uitgevaardigd, volgens hetwelk alle rechters en stadsbeambten jacht moesten maken op de ketters. Zij, die van ketterij overtuigd werden, zagen zich naar den brandstapel verwezen en hunne goederen verbeurd verklaard. Ook aan de boeken en geschriften der ketters werd de oorlog verklaard, zij moesten alle zonder uitzondering in beslag genomen en verbrand worden, Buitendien verbood men het gebruik van Wiclyffe's bijbelvertaling.

Merkwaardig is het, dat Hendrik V en de Engelsche geestelijkheid zich reeds toen van een middel bediend hebben, hetwelk men nog heden in beschaafde staten, b. v. in Pruisen, bezigt, om het verschijnen van geschriften, die der regeering of der geestelijkheid ongevallig zijn, onmogelijk te maken. Thans straft men de drukkers. Hendrik V beval de afschrijvers van preeken en traktaten te vervolgen en hun dat handwerk voor altijd te verbieden. Na het uitvaardigen van dit besluit werden de boeken der Wiclyffieten in grooten getale verbrand. Ook Sir John Oldcastle trof eindelijk dit lot, nadat hij op nieuw zijnen vijanden in handen was gevallen. Koning Hendrik V verwierf zich door zijn ijver in het verdedigen van de katholieke geloofsleer grooten roem. Nog meer beroemd maakte hij zich door den oorlog tegen Frankrijk, dien hij met onmenschelijke wreedheid voerde en welks uitslag onze lezers reeds uit de geschiedenis van Frankrijk kennen. Terwijl Hendrik V in Frankrijk oorlog voerde, werd Engeland gewikkeld in een oorlog tegen Schotland, welke intusschen van weinig beteekenis was en niet den minsten invloed uitoefende op den gang der gebeurtenissen. Om het binnenlandsch bestuur van zijn rijk kon Hendrik V zich niet veel bekommeren, wijl zijn plan, om als eenig erfgenaam en regent van Frankrijk, dit land aan de Engelsche kroon te hechten, hem genoeg werk verschafte. Men wil dat hij zich minzaam jegens den minderen man betoonde en dat hij zich ten aanzien van de ontwikkeling der Engelsche taal zeer verdienstelijk maakte, doordien hij de dichters begunstigde.

Of Hendrik V na het bereiken van zijn doel, bij zijne onmiskenbare talenten, ook een krachtig en geëerbiedigd vredesvorst zou geworden zijn, gelijk hij een zegevierend en geducht krijgsman en veroveraar was, kan niet uitgemaakt worden, wijl hij reeds in het jaar 1422 in Frankrijk gevaarlijk ziek werd. Gevoelende, dat hij sterven moest, eene meening waarin hij door de geneesheeren werd versterkt, bepaalde hij, dat zijn broeder de hertog van Bedford, tot aan de meerderjarigheid van den troon-

opvolger Hendrik, als regent van Frankrijk en Normandië zou optreden. Zijn anderen broeder Humphrey van Glocester benoemde hij tot stadhouder van Engeland; zijn oom, den hertog van Exeter, wien de bisschop van Winchester en de graven van Warwick en Huntingdon zouden ter zijde staan, tot voogd van zijn jongen zoon. Allen drukte hij ernstig op het hart, den oorlog met Frankrijk gelukkig ten einde te brengen. Op Maandag den 31en Augustus 1422, 's nachts tusschen 2 en 3 ure stierf de veel geroemde koning. Men verhaalt, dat hij nog in zijne laatste oogenblikken met den booze gestreden en dezen toegeroepen heeft: „Gij liegt, gij liegt! Mijn deel is met mijn Heer Jezus Christus!"

VIERDE HOOFDSTUK.

Engeland. Hendrik VI. Het regentschap. De hertogen van Bedford en Glocester als protectors. De bisschop van Winchester. Heksenproces. De koning huwt met Margaretha van Anjou. De koningin en de hertog van Suffolk aan het hoofd des bewinds. Proces en dood van Suffolk. John Cade verwekt een opstand. De hertog van York. Zijne rechten op den troon. De hertog van Sommerset. De partijen der Roode en Witte roos. Ziekte des konings. York als protector. York komt in opstand. Zijn tweede bewind. De graven van Warwick en Salisbury en de hertog van York steken het hoofd op. De zegepraal der Roode roos. Dood van den hertog van York. Wreedheid van den koning. Hendrik VI afgezet. Londen. Eduard IV bestijgt den troon.

Weder zat er een kind, een knaap van 9 maanden, op den troon van Engeland. Al erkende het parlement, zoowel het Hooger- als het Lagerhuis, het erfrecht van Hendrik VI (1422—1461), toch kon het niet missen, of weldra zou er twist ontstaan over het bekleeden van het regentschap. De pairs verklaarden, dat de wil des overleden konings niet onvoorwaardelijk als wet mocht worden aangenomen, naardien zij daardoor in hunne rechten verkort werden. Zij stelden een raad van regentschap in, tot welks president de hertog van Bedford en bij ontstentenis van dezen de hertog van Glocester werd benoemd; beide hertogen zouden den titel van protector (beschermer) of defensor (verdediger) des rijks voeren.

Wijl de hertog van Bedford voortdurend in Frankrijk de handen vol had, berustte het bestuur geheel in handen van den hertog van Glocester, doch deze bezat geenszins zulk een onbeperkt gezag als Hendrik V hem had willen toestaan. De hertog was niets meer dan president van den regentschapsraad, aan welks besluiten hij gebonden was.

De geschiedenis van Engeland, gedurende de eerste jaren na den dood van Hendrik V, boezemt ons slechts belangstelling in wegens de betrekking, waarin genoemd land tot Frankrijk stond. Ter gelegener plaats

hebben wij reeds verhaald, hoe de hertog van Bedford aanvankelijk menige glansrijke overwinning bevocht, doch ook, hoe de door de maagd van Orleans verlevendigde vaderlandsliefde der Franschen deze tot krachtigen wederstand en tot schitterende zegepralen voerde.

Het kon niet anders, of de verliezen, welke Engeland in Frankrijk leed, deden ook hunnen invloed in eerstgenoemd land gevoelen.

De Engelschen schreven ten onrechte hunne nederlagen grootendeels toe aan de dwaze eerzucht van den hertog van Glocester, die zich door zijne verbintenis met Jacoba van Beieren den machtigen hertog van Bourgondië tot vijand had gemaakt. De regentschapsraad legde onverholen zijn ongenoegen aan den dag, dat Glocester Engelsche troepen gebezigd had, om deze in den kamp voor de rechten zijner gemalin eene alles behalve eervolle rol te doen spelen; ook de hertog van Bedford verzette zich met den meesten nadruk tegen de pogingen zijns broeders, om Engeland's strijdkrachten aan te wenden tot het voortzetten van den oorlog met den Bourgondischen hertog.

Was Glocester's aanzien in Engeland reeds getaand door zijne verbintenis met Jacoba, nog meer laadde hij zich de verachting des volks op den hals door zijne ergerlijke liefdesbetrekking tot Eleonore Cobham.

De geliefde des hertogs stond in zulk een kwaden reuk, dat een aantal achtbare vrouwen op zekeren dag voor het Hoogerhuis verschenen, en den lords al het schandelijke van des hertogs gedrag onder het oog brachten, die zijne vrouw in Holland in den steek liet, om openlijk met eene veile deerne te leven! Zelfs toen door 's pausen uitspraak Glocester's huwelijk met Jacoba ontbonden was en de hertog Eleonore Cobham tot zijne gemalin verhief, kon hij hierdoor de smet niet uitwisschen, die hij door zijn losbandig leven op zijn naam geworpen had. Nam Glocester's invloed op de regeering hierdoor hoe langer hoe meer af, deze werd eindelijk geheel ondermijnd door den bisschop van Winchester, den oom des hertogs, die eergierig, en heerschzuchtig van aard, gaarne zelf regent wilde zijn. Weldra vormden zich onder den adel des lands twee partijen; de eerste was op Glocester's hand, terwijl de andere, de talrijkste, den bisschop van Winchester steunde.

Onder den twist dezer beide bloedverwanten leden de zaken der regeering natuurlijk zeer; de kracht des rijks werd verlamd; steeds moeilijker werd het, den buitendien reeds rampspoedigen krijg met Frankrijk vol te houden. Te vergeefs kwam de hertog van Bedford in het vaderland, om den hatelijken twist te beslechten; het gelukte hem niet en toen hij in het jaar 1435 overleed, ontbrandde de verdeeldheid onder de leden der koninklijke familie nog heviger dan vroeger. Tegen het voortzetten van den oorlog in Frankrijk wierp zij een onoverkomelijken hinderpaal op, daar Glocester wel op het nemen van de krachtigste maatregelen aandrong, doch de bisschop van Winchester meer tot den vrede overhelde.

De jonge koning was intusschen tot jongeling opgegroeid; spoedig was het oogenblik daar, dat hij als zelfstandig regent moest optreden, doch voor dit gewichtig ambt was hij volstrekt niet geschikt. De koninklijke knaap had onder de twisten in den boezem zijner familie veel geleden. Van zijne moeder was hij geheel vervreemd; zij had zich met zekeren edelman uit Wales, Owen up Mergens up Tudor, gewoonlijk slechts Owen Tudor genaamd, heimelijk in den echt verbonden; in het jaar 1437 was zij overleden. Zonder ouderlijken raad had Hendrik VI daar gestaan,

te midden der kuiperijen van zijne looze aanverwanten; hij was een goedaardige doch zwakke knaap, die zich licht beheerschen liet en die zonder den minsten tegenstand voor den invloed van zijn oudoom bukte, zoodat deze, de bisschop van Winchester, toen den koning, nadat hij zijn achttiende jaar bereikt had, niet langer alle deel aan de regeeringszaken onthouden kon worden, zijne macht sterk aangroeien zag.

Tusschen den bisschop en den hertog van Glocester heerschte eene doodelijke vijandschap, die met ieder jaar toenam; zij leidde tot een eigenaardig proces, waarbij de bisschop zijne geestelijke macht aanwendde om Glocester ten diepste te krenken.

De hertog zag zich gaarne door geleerden omringd, zijn hof werd druk bezocht door astronomen, maar ook door astrologen en alchimisten, met welke hij een vertrouwelijken omgang hield. In het jaar 1441 trad op eenmaal het geestelijk gerecht op tegen een der geleerde vrienden van den hertog. Deze was een geestelijke, Robert Bolingbroke genaamd, die beschuldigd werd, dat hij in vereeniging met zekeren kanunnik, Thomas Southwell, door tooverij den dood des konings had willen bewerken. De gewaande toovenaar Bolingbroke moest op Zondag den 23en Juli 1441 voor de hooge geestelijkheid en ten aanschouwe eener van alle zijden toegestroomde menigte op het St. Pauls-kerkhof zijne helsche tooverij afzweren. Men had hem voor deze plechtigheid met het zonderlinge gewaad, dat hij in zijn laboratorium placht te dragen, aan de kaak gesteld; hij zat op een stoel, die op vier zwaarden rustte, in de handen hield hij zijn toovergereedschap.

Twee dagen na deze tepronkstelling ontvlood op het onverwachtst Lady Eleonore Cobham, de gemalin van den hertog van Glocester; zij zocht een toevluchtsoord in het heiligdom van Winchester, waarschijnlijk was haar ter oore gekomen, dat de bisschop van Winchester ook haar wilde wikkelen in een proces wegens hoogverraad en tooverij.

En dit had ook werkelijk plaats. Bolingbroke beleed, dat de lady met hem in eene bovennatuurlijke verbintenis gestaan had; ook eene oude vrouw, welke men de heks van Eye noemde, verklaarde, dat zij voor Eleonore Cobham liefdedranken had toebereid, door welker tooverkracht de hertog van Glocester in de strikken der lady gevangen was.

Een allerschandelijkst proces begon. Door de gebruikelijke foltermiddelen wist de rechtbank den beschuldigden al die bekentenissen af te persen, die men maar wenschte te hooren: zoo bekenden dan ook de beide toovenaars, Bolingbroke en Southwell, dat zij op verlangen der lady 's konings beeltenis in was hadden versmolten, opdat even als het was ook de gezondheid van Hendrik VI wegsmelten zou. Na dergelijke bekentenissen kon de rechtbank met alle vrijmoedigheid hare strengste straffen toepassen. De heks van Eye onderging den vuurdood, de toovenaar Bolingbroke stierf aan de galg; Southwell was vóór de terechtstelling overleden.

Eleonore Cobham kwam er nog vrij gelukkig af; zij moest drie dagen achtereen blootshoofds en met eene brandende kaars in de hand, ten spot des volks, langs Londen's straten loopen; na verloop van dien tijd werd zij tot levenslange gevangenschap verwezen.

Al was de hertog van Glocester niet in staat geweest om zijne vrienden of zijne geliefde tegen de wraakoefening van den bisschop van Winchester in bescherming te nemen, geheel machteloos was hij nog-

tans niet, want het aantal zijner aanhangers nam toe, naarmate de bisschop zich meer gehaat maakte. Wijl Glocester het hoofd was der oorlogspartij, welke de verlorene bezittingen in Frankrijk wilde heroveren, schaarden alle krijgslustige en op avonturen beluste edelen zich aan zijne zijde, terwijl de voorstanders van den vrede zich aan den bisschop van Winchester aansloten. Welke der beide partijen ten laatste de bovenhand zou behouden, viel moeilijk te gissen; voor het oogenblik zegevierde de vredespartij. De jonge, zwakke koning liep geheel aan den leiband van zijn oudoom en diens vrienden, den graaf van Suffolk en den hertog van York.

Van het hoogste belang was het voor beide partijen, den koning eene gemalin te geven, op wier medewerking men kon rekenen; want het was licht te voorzien, dat de zwakke jongeling zich onvoorwaardelijk onder het juk eener schoone vrouw zou buigen. De vredespartij liet het oog vallen op prinses Margaretha van Anjou, een schoon en talentvol meisje van 15 jaar, dochter van den hertog René (Renatus) van Bar, die zich koning van Jeruzalem en Sicilië noemde. De hertog bezat echter niets dan dien wijdschen titel, want de poging, door hem aangewend om het koninkrijk Napels, als erfgoed van zijn geslacht, te veroveren, was mislukt en zijn hertogdom was aan Philips van Bourgondië verpand.

Door 's konings huwelijk met eene Fransche prinses hoopte de bisschop van Winchester den vrede met Frankrijk tot stand te brengen. Liefst wilde men daarbij de voordeeligst mogelijke voorwaarden bedingen; de graaf van Suffolk nam de leiding der onderhandelingen op zich, nadat hij vooraf bedongen had, dat het te sluiten verdrag hem nimmer of nooit eenig verwijt of eenige straf kon berokkenen, want hij voorzag, dat de oorlogspartij hem in het vervolg wegens dat huwelijk zeer scherp aanvallen zou.

In de eerste plaats werd te Tours in het jaar 1444 een wapenstilstand met Frankrijk gesloten, vervolgens begon de onderhandeling over eene echtverbintenis van Hendrik VI met Margaretha. Suffolk zag van elke huwelijksgift voor de bruid af; ja zelfs maakte hij geen bezwaar om Anjou en Maine weder af te staan aan Margaretha's oom, graaf Karel van Maine. Het huwelijksverdrag werd gesloten. Suffolk geleidde in het eerstvolgend voorjaar de jonge prinses naar Engeland, opdat zij aldaar met den koning in den echt verbonden zou worden.

Hendrik VI stond reeds kort na zijn huwelijk geheel en al onder den invloed der jonge schoone vrouw, die in vereeniging met den graaf, later hertog van Suffolk, de teugels van het bewind in handen hield; want de bisschop van Winchester trad thans meer op den achtergrond, hij trok zich van het staatstooneel terug. Het volk morde hierover, men mompelde, dat Suffolk de minnaar der koningin was, met welke hij, tijdens de onderhandelingen in Frankrijk, reeds eene ongeoorloofde betrekking had aangeknoopt. Beiden, zoo wist men elkander te vertellen, verwaarloosden opzettelijk Engeland's belangen ten voordeele van Frankrijk, het verlengen van den gesloten wapenstilstand werd hun als hoogverraad tegen de natie toegerekend. De hertog van Glocester, het hoofd der oorlogspartij, zag met elken dag zijn aanhang toenemen. Het volk gaf hem den bijnaam van „goede hertog;" het verwachtte van hem alleen, dat hij de eer van Engeland's naam zou ophouden. De koningin en Suffolk, die de toenemende macht des hertogs duchtten, besloten, hem onschadelijk te maken.

Te Bury St. Edmund's werd den 10en Februari 1447 het parlement samengeroepen. Toen Glocester, die volstrekt van geen gevaar droomde, den 18en Februari daar verscheen, werd hij in hechtenis genomen onder het voorwendsel, dat eene aanklacht wegens hoogverraad tegen hem zou worden ingediend. Tot een proces kwam het echter niet; want reeds na weinige dagen, den 23en Februari, vond men hem dood in zijn bed. De stem des volks beweerde, dat men hem in zijn bed verworgd had. Schoon de waarheid van dit beweren nooit voldingend bewezen is, kwam Glocester's dood Margaretha en Suffolk zoo zeer te stade, dat het vermoeden voor de hand ligt, dat de hertog op hun bevel is omgebracht. De algemeene verdenking kreeg nog meer voedsel, toen de bovendrijvende partij Glocester's meest vermogende aanhangers in den kerker liet werpen, om tegen hunne wraak beveiligd te zijn.

Weinige weken na den hertog van Glocester, stierf ook de oude bisschop van Winchester, zoodat voortaan de koningin en Suffolk de heerschappij ongestoord alleen konden voeren. Thans bezaten Margaretha en Suffolk een onbeperkte macht in Engeland; zij achtten zich zoo veilig, dat zij het zelfs waagden, een invloedrijk bondgenoot, den hertog van York, tot hun vijand te maken. Zij ontnamen hem het stadhouderschap in Frankrijk en stelden den hertog van Sommerset in zijne plaats aan. Ter einde York geheel en al onschadelijk te maken, zonden zij hem naar Ierland, om een aldaar uitgebroken opstand te dempen; men wil, dat zij dit deden in de hoop, dat hij in den strijd tegen de rebellen den dood vinden zou.

Van Suffolk's werkzaamheid ten aanzien der regeering weten wij slechts weinig; dit alleen is bekend, dat de stem des volks zich luide tegen hem en de Fransche koningin verhief; men stelde beiden verantwoordelijk voor al de verliezen, welke de Engelsche wapenen in Frankrijk leden.

Men meende, dat Suffolk en Margaretha daarvan oorzaak waren door gebrek aan voorzorgsmaatregelen ten behoeve van het leger, ja door rechtstreeksche begunstiging van de Franschen.

De toestand des hertogs — dezen titel had hij gekregen — werd met elken dag bedenkelijker. Terwijl de koningin en de hertog van Sommerset hem trouw ter zijde stonden, terwijl Hendrik VI hem volkomen vertrouwde, had hij toch bijna de geheele natie tegen zich. Hij voelde dit zelf, daar de tallooze vlugschriften en spotdichten, die door het geheele land verbreid werden en waarin hij duchtig gehekeld werd, hem niet onbekend konden blijven. Bij de opening van het parlement, in Januari 1450, poogde hij in eene lange rede zijn geheele regeeringsbeleid te rechtvaardigen en zich te zuiveren van de verdenking, dat hij de Franschen begunstigen zou. Doch deze poging mislukte, de gemeenten hadden besloten, den gehaten man ten val te brengen. Zij dienden eene aanklacht tegen hem in en, hoewel de pairs deze niet ondersteunden, werd Suffolk toch naar den Tower gebracht.

Het is ons niet mogelijk een oordeel te vellen over de juistheid der beschuldigingen, door de gemeenten tegen Suffolk ingebracht. Eenige punten der aanklacht dragen het karakter van lagen laster, andere komen ons niet ongegrond voor. Doch al was de hertog ook volkomen onschuldig geweest, toch scheen zijne veroordeeling bij den algemeenen haat des volks, waaronder hij gebogen ging, onvermijdelijk.

Hendrik VI wenschte zijn gunsteling te redden; hij wendde daartoe

een zeer bijzonder middel aan. In plaats van aan het recht zijn loop te laten, ontbood hij de pairs en den aangeklaagde voor zich, en eischte hij den laatste op om zich te verdedigen. Suffolk verdedigde zich tegen de ingebrachte beschuldigingen; vervolgens verklaarde hij, dat hij afstand deed van zijn recht om door de pairs gevonnisd te worden en zich aan den wil des konings onderwierp.

De kanselier verkondigde daarop, dat de koning den aangeklaagde noch schuldig, noch onschuldig wilde verklaren, maar hem beval, nog voor den 1en Maart Engeland te verlaten en binnen vijf jaar niet terug te keeren.

Dit koninklijk banvonnis, hoewel in schijn eene daad van onrechtvaardigheid tegenover den hertog, was inderdaad een groot gunstbewijs. Suffolk's vijanden zagen dit ook zeer goed in. Het volk was woedend.

Eene tierende volksmenigte wachtte Suffolk af, om hem te vermoorden, doch het gelukte hem, zijn landgoed te bereiken. Ook hier achtte hij zich echter niet veilig; hij vernam, dat door het geheele land proclamaties tegen hem uitgevaardigd, ja zelfs aan de kerkdeuren aangeplakt werden, waarin een ieder werd aangespoord om hem gevangen te nemen en te vermoorden, ja dat zijne vijanden maatregelen namen om hem gewapenderhand aan te vallen. Hij trachtte daarom naar Frankrijk te ontsnappen, doch deze poging mislukte.

Het schip, waarop hij zich bevond, werd door een groot koninklijk schip opgebracht. De kapitein van het laatste vaartuig begroette den hertog, toen hij aan boord kwam, met het woord: „Wees welkom, verrader." Vervolgens liet hij hem als gevangene in boeien slaan en twee dagen later in volle zee onthoofden, nadat de matrozen voor de leus eene soort van rechtbank van gezworenen gevormd en het doodvonnis uitgesproken hadden.

De tijding van de terechtstelling, of liever van den moord, op Suffolk gepleegd, maakte door het geheele land een onbeschrijfelijken indruk. Het gemeen juichte; het hof was met ontzetting geslagen. Indien koninklijke zeelieden ongestraft met het koninklijk bevel konden spotten, wat was dan van de opgeruide lagere volksklasse te verwachten? Want ter zelfder tijd gaf de algemeen heerschende ontevredenheid zich lucht in een oproer, dat binnen korten tijd eene bedenkelijke uitbreiding verkreeg.

In Kent kwam het volk in opstand; een stoutmoedig gelukzoeker, een Ier, John Cade genoemd, stelde zich aan het hoofd der muitelingen. Hij noemde zich John Mortimer en beweerde, dat hij een afstammeling van den laatsten graaf van Marche, den wettigen erfgenaam der kroon, en een neef van den hertog van York was. Cade eischte, dat de hertog van York tot 's konings vertrouwden raadsman verheven en dat allen, die met Suffolk geheuld hadden, streng gestraft zouden worden. Hij verklaarde voorts, dat hij niets tegen den persoon des konings wilde ondernemen, maar hij drong aan op de opheffing van vele drukkende lasten, waaronder het volk gebogen ging, en op de afzetting van meer dan een beambte, die bij het volk gehaat was.

De regeering was te zwak om tegen de oproerlingen krachtige maatregelen te nemen. Weldra stond John Cade aan het hoofd eener bende van meer dan 20.000 man. Alle onbeschaafd gespuis uit het geheele land stroomde naar hem toe en vergrootte zijn leger. Hij versloeg de tegen hem afgezondene koninklijke troepen en rukte naar Londen op; de stad opende hem hare poorten.

Bedwelmd door hun geluk veroorloofden de oproerlingen zich de schandelijkste buitensporigheden. Cade liet een aantal aanzienlijke mannen onthoofden; zijne rotgezellen maakten gebruik van hunne macht om te rooven en te plunderen en verstrooiden zich met dit doel wijd en zijd, in weerwil der waarschuwing van Cade, die thans begreep, dat hij met dien ordeloozen hoop geene verdere zegepralen behalen kon. Hij ontvluchtte, doch werd gevangen genomen en ter dood gebracht.

Al was de opstand van Cade vrij snel onderdrukt, toch had hij een nieuw bewijs geleverd, dat de macht van Hendrik VI op zeer wankelenden grondslag rustte. Tengevolge hiervan durfde de naaste bloedverwant van het koninklijke huis thans optreden met aanspraken, waarvan hij tot dusver gezwegen had.

Richard van York bezat, volgens de meening der Engelsche legitimisten, meer recht op den troon van Engeland dan de regeerende koning Hendrik VI. Terwijl deze van den overweldiger Hendrik IV afstamde en een achterkleinzoon van den derden zoon van Eduard III was, leidde de hertog van York zijne afkomst in vrouwelijke linie van Lionel, den tweeden zoon van Eduard III, af. Zijne moeder Anna Mortimer was eene kleindochter van Lionel, en hare moeder was Lionel's dochter Philippine geweest, die met graaf Edmund Mortimer van Marche gehuwd was. Ook van vaderszijde stamde hertog Richard van York van Eduard III af, doch zonder hieruit eenig wettig recht op den troon te kunnen afleiden, daar zijn grootvader Edmund York slechts de vierde zoon van Eduard III was geweest.

Op het bericht van de in Engeland heerschende wanorde en van de zwakheid, door de regeering betoond, verliet de hertog van York in September 1430 eensklaps Ierland, zonder daartoe verlof gevraagd te hebben. Aan het hoofd eener krijgsbende van 4000 man rukte hij naar Londen op.

Van zijn aanspraken op den troon repte hij voor het oogenblik nog met geen woord; vol eerbied boog hij de knie voor den koning, doch tevens eischte hij op vrij hoogen toon de bijeenroeping van het parlement en de opheffing van meer dan één bezwaar, door het volk tegen de regeering ingebracht. Klaarblijkelijk was het zijn doel, zich bij het volk bemind te maken om later, steunende op de volksgunst, zijne aanspraken op den troon te doen gelden.

Hendrik VI, of liever de koningin Margaretha — want deze met mannelijke geestkracht bedeelde vrouw voerde eigenlijk de teugels des bewinds — stelde tegen den door York gebezigden aandrang eene kalme vastberadenheid over. Margaretha achtte zich zeer goed tegen den hertog opgewassen, want zij bezat een krachtig bondgenoot in een ander lid van het koninklijk geslacht, in den hertog van Sommerset, die juist toen uit Frankrijk aan het hof teruggekeerd was.

Edmund van Sommerset was de broederszoon van Hendrik VI en dus de vermoedelijke erfgenaam der kroon, ingeval de echt van Hendrik en Margaretha kinderloos bleef, namelijk voor zoover het huis Lancaster als het wettige koningshuis beschouwd werd. Door zijn rang, zijne verwantschap met den koning en zijne uitzichten op den troon bezat Sommerset een schier onbeperkten invloed op den hoogen adel; bij den lageren adel en het volk daarentegen was hij weinig minder gehaat dan vroeger Suffolk.

Men verweet hem voornamelijk den ongelukkigen afloop van den

Engelsch-Franschen oorlog, hij toch had kort geleden de laatste plaatsen in Normandië verloren en zijne wijze van oorlogvoeren was in 't geheel alles behalve schitterend geweest.

Sommerset en York waren natuurlijke tegenstanders; hunne aanhangers schaarden zich rondom hen en weldra ontstonden in het land twee partijen, die elk oogenblik gereed waren om elkander met de hevigste verbittering aan te vallen. Sommerset stond, in vereeniging met den zwakken koning en de krachtige koningin, aan het hoofd der ééne partij, die het recht van het huis Lancaster verdedigde en de Roode roos tot onderscheidingsteeken had, Richard van York voerde de tweede partij, die der Witte roos, aan.

De Roode roos was op dit tijdstip in het bezit der hoogste macht. In het parlement ging het stormachtig toe. Hevige woordenwisselingen vielen er tusschen de beide partijen voor.

Reeds waagde een afgevaardigde van Bristol het, een voorstel te doen om den hertog van York tot erfgenaam der kroon te verklaren, dewijl koning Hendrik VI kinderloos was. Wel werd de voorsteller in den Tower geworpen, doch zijn voorstel was daarmede slechts verdaagd, want de aanhangers van York bespraken thans openlijk diens recht op den troon, daarenboven gedroegen zij zich in het parlement zóó wederspannig, dat de koning slechts met moeite van hen de noodigste belastingen kon verkrijgen en zij dienden zelfs eene aanklacht in tegen den hertog van Sommerset, dat hij zich bij de verdediging van Normandië lafhartig en verraderlijk gedragen had.

Toch wist Sommerset zijn standpunt als hoofd der regeering te handhaven. In vereeniging met de koningin Margaretha bood hij zijnen vijanden moedig het hoofd; zijne aanhangers bedreven meer dan ééne daad van geweld tegen die van den hertog van York, die eindelijk zijne persoonlijke veiligheid bedreigd achtte. Dit althans beweerde Richard van York, toen hij een leger verzamelde en daarbij verklaarde, dat niemand den koning zóó getrouw was als hij, die alleen het welzijn van den staat op het oog had en zich tegen vijandige aanslagen wilde beveiligen.

Thans moest het tot eene openlijke uitbarsting der vijandelijkheden komen, want ook Hendrik VI en de hertog van Sommerset brachten troepen bijeen, om geweld met geweld te keeren. Koningin Margaretha en Sommerset meenden echter zekerder door middel van list en verraad dan door een treffen in het open veld te zullen overwinnen. In den naam des konings werden er onderhandelingen met Richard van York aangeknoopt. Deze verklaarde zich tot verzoening geneigd; hij wilde zelfs ongewapend en blootshoofds voor den koning verschijnen, om zich te onderwerpen, indien slechts Sommerset in hechtenis werd genomen en gevangen bleef, totdat de aanklacht, door het parlement tegen hem ingebracht, onderzocht zou zijn.

Hendrik VI nam dit voorstel aan. Richard van York ontsloeg zijne manschappen, hij kwam ongewapend in de tent des konings, doch trof hier den hertog van Sommerset aan, die slechts voor de leus in hechtenis genomen, doch terstond weer op vrije voeten gesteld was.

Richard begreep terstond, dat men zich jegens hem aan woordbreuk en trouweloosheid schuldig gemaakt had. Hij noemde Sommerset een verrader en overstelpte hem met verwijten, doch al zijne woorden waren nutteloos: hij werd gevangen genomen.

Sommerset en Margaretha spoorden den koning aan om van deze gunstige gelegenheid partij te trekken, ten einde zijn gevaarlijken tegenstander door eene aanklacht van hoogverraad, welke op een doodvonnis uitloopen moest, voor altijd onschadelijk te maken. Doch Hendrik VI liet zich tot zulk eene schandelijke daad niet overhalen. Hij was goedhartig van aard en afkeerig van bloedvergieten. Misschien zouden Margaretha en Sommerset, bij des konings zwak karakter, hun wil toch doorgedreven hebben, toen op eens het gerucht verbreid werd, dat York's oudste zoon, graaf Eduard de la Marche, aan het hoofd van een leger van Wallisers in aantocht was.

Thans scheen het noodzakelijk, zachtmoedig te zijn. York kreeg zijne vrijheid terug, nadat hij den 10en Maart 1452 in de St. Pauls kerk ten aanhooren van eene schitterende vergadering, onder eede beloofd had, dat hij zijn leven lang een trouw onderdaan en vasal van zijn genadigen heer en koning zou zijn.

De vrede was voorloopig althans hersteld. Hoewel de aanhangers der beide partijen hier en daar in het land handgemeen raakten, hielden hunne leiders zich toch rustig. York wachtte op een beteren tijd en deze scheen niet zeer ver af te zijn. Toen, na Talbot's laatste en ongelukkige onderneming op het vasteland, al de Engelsche bezittingen in Frankrijk, op Calais na, reddeloos verloren schenen, wierp het volk de schuld van deze ramp alleen op de Franschgezinde koningin en op haren bondgenoot Sommerset.

De haat des volks ontving nieuw voedsel toen, tengevolge van eene ziekte des konings, de regeering geheel op Margaretha en Sommerset overging. Hendrik VI werd krankzinnig; hij zat wezenloos en half lam in zijn vertrek en omstreeks denzelfden tijd, den 13en October 1453 beviel de koningin na een langdurigen kinderloozen echt, van een prins, die bij den doop den naam Eduard ontving.

Geheimzinnige geruchten werden verbreid, naar men zegt, niet zonder toedoen van den hertog van York. Men fluisterde, dat de pas geboren prins van Wales volstrekt geen zoon des konings, maar de vrucht eener overspelige liefde van Margaretha was. De spanning in het land werd zóó groot, dat de koningin, voor hare veiligheid beducht, het geraden achtte, zelve den hertog van York aan het hof te ontbieden, opdat hij aan de regeering deel nemen zou.

York gaf aan die roepstem gehoor; binnen korten tijd wist hij zich een schier onbeperkten invloed te verwerven. Sommerset werd gevangen genomen, zijne aanhangers moesten voor den hertog van York zwichten, die door het parlement tot Protector of Beschermer des rijks benoemd werd, doch zij hadden nog macht genoeg om te bewerken, dat den koning uitdrukkelijk het recht voorbehouden werd om na zijne genezing de teugels des bewinds weer in handen te nemen. Evenmin zag York zijn wensch vervuld om zich door een rechterlijk vonnis voor altijd van zijn vijand te ontslaan.

In December 1454 was Hendrik VI van zijne ziekte hersteld, hij nam terstond weer het bewind in handen. Zijn eerste werk was, den hertog van Sommerset uit de gevangenis te bevrijden. Op zijne gewone zachtmoedige wijze poogde de koning de beide elkaar vijandige bloedverwanten te verzoenen, doch deze poging was vruchteloos. York achtte zich zelfs zóó onveilig aan het hof, hij vreesde zoo zeer de bloedige wraak

van Sommerset, dat hij, zonder zich aan zijn vroegeren eed te storen, besloot naar de wapenen te grijpen, niet om den koning maar om Sommerset en diens aanhang ten val te brengen. Bij deze onderneming vond hij een aantal bondgenooten onder den adel des lands; de machtigsten hunner waren de graaf van Salisbury, en diens zoon, graaf Richard van Warwick.

Ook de koning moest zich thans ten strijde toerusten. Bij St. Albans ontmoette hij het leger van York. Nog eens beproefde hij door onderhandelingen dezen tot verzoening te doen neigen; toen deze echter op gebiedenden toon eischte, dat Sommerset en diens vrienden hem uitgeleverd zouden worden, verklaarde Hendrik VI, dat hij liever wilde sterven dan zulk een verlangen inwilligen.

De slag begon (22 Mei 1455); het krijgsgeluk keerde den koning den rug toe: hij werd gewond en gevangen genomen en Sommerset sneuvelde.

De overwinnaars, York, Warwick en Salisbury, verschenen in tegenwoordigheid van hunnen gevangene; zij bogen voor hem de knie en verklaarden, dat ze zijne getrouwe onderdanen waren. Dit was echter nauwelijks meer dan een fraaiklinkende volzin, want Hendrik VI moest zich natuurlijk naar den wil der overwinnaars schikken, die onder het schild van zijnen naam regeerden. De fortuin lachte den hertog van York in die dagen vriendelijk toe. Reeds in October 1456 verviel de koning weer in zijne vroegere ziekte, de hertog kon zich thans ten tweeden male tot protector des rijks laten benoemen en van die gunstige gelegenheid partij trekken om zijne vrienden tot de hoogste en invloedrijkste ambten te verheffen. Onder anderen werd de graaf van Salisbury tot kanselier benoemd, de graaf van Warwick werd bevelhebber van Calais en ontving hierdoor het opperbevel over een deel van het leger en van de vloot.

De heerschappij van York was niet van langen duur, de koning herstelde en aanvaardde op nieuw de regeering. York onderwierp zich en twee jaren lang sluimerde de partijschap. Ja, het gelukte den goedhartigen vorst zelfs, eene schijnbare verzoening tusschen den hertog en de aanhangers van het huis Lancaster tot stand te brengen. Duurzaam kon de vrede echter niet zijn, daar de koningin en York elkander doodelijk haatten en wederzijds in het verderf trachtten te storten. Eene beuzelachtige omstandigheid gaf dan ook aanleiding tot het weder uitbarsten van de vijandelijkheden.

De graaf van Warwick bevond zich in den herfst van 1458 te Londen, om zich te rechtvaardigen wegens eenige tegen hem ingebrachte beschuldigingen. Een zijner dienaren geraakte in dezen tijd met een koninklijk dienaar in twist, er ontstond een groot rumoer, daar het volk voor en tegen Warwick partij koos; ja deze zag eindelijk zijne veiligheid bedreigd. Hij meende, dat koningin Margaretha hem naar het leven stond en verliet daarom in aller ijl Londen. Naar Calais teruggekeerd, rustte hij vloot en leger uit en zijn voorbeeld werd door zijn vader, den graaf van Salisbury, en door den hertog van York gevolgd.

De partij der Lancasters meende onder deze omstandigheden niet werkeloos te mogen blijven, ook zij rustte zich ten strijde toe, doch beide partijen huiverden den strijd te beginnen, zoodat eerst in September 1459 een bloedig treffen plaats had.

Aanvankelijk weifelde de krijgskans, doch weldra scheen zij de

zijde des konings te kiezen. De oproerlingen werden geslagen, hunne aanvoerders moesten vluchten, York naar Ierland, Warwick en Salisbury naar Calais.

Koningin Margaretha had besloten, krachtig partij te trekken van het behaalde voordeel. Door het parlement, dat haar slaafs naar de oogen zag, liet zij York, Warwick, Salisbury en al de voornaamste aanhangers der Witte roos als hoogverraders veroordeelen. Zij werkte hierdoor echter niets anders uit dan dat de vijandschap der aanhangers van York nog toenam, dewijl de aanzienlijksten hunner zich niet in hare macht bevonden.

Aan eene vreedzame beslechting van het geschil was thans niet meer te denken. Warwick greep derhalve op nieuw naar de wapenen. In vereeniging met York's oudsten zoon, graaf Eduard de la Marche, en met graaf Salisbury landde hij aan het hoofd van 1500 man in Kent. Hij verklaarde, dat hij volstrekt niet bedoelde den hertog van York ten troon te verheffen, dat hij integendeel des konings trouwste dienaar was, en dat hij alleen het zwaard getrokken had om het volk te bevrijden van de ondragelijke lasten, waaronder het gebukt ging.

De heerschende partij had zich zóó gehaat gemaakt, dat den graaf van Warwick van alle kanten bondgenooten toestroomden. Weldra had hij eene ontzagwekkende krijgsmacht onder zijne bevelen. Aan het hoofd van 30.000 man kon hij den 2en Juli 1460 Londen binnen rukken. Hier herhaalde hij onder eede de verzekering, dat hij naar het gezalfde hoofd van Hendrik VI geen vingertop uitstrekken zou.

Intusschen had de koningin niet stilgezeten. Zij had hare vrienden verzameld, den zwakken, half krankzinnigen koning nam zij mede, opdat hij door zijne tegenwoordigheid de krijgslieden der Roode roos met geestdrift bezielen zou.

Bij Northampton had den 10en Juli 1460 het beslissend treffen plaats, dat voor een groot deel van den Engelschen adel zeer noodlottig was. Graaf Warwick had het bevel gegeven, den koning en de gemeene soldaten te sparen, doch de lords en edellieden zonder genade neer te houwen. Dit bevel werd maar al te stipt opgevolgd. Warwick bleef overwinnaar; een vreeselijk bloedbad volgde op den slag, meer dan 300 graven en edelen vonden daarin den dood.

De koningin redde zich ter nauwernood met haar zoontje, doch de koning, die ziek en door de zijnen verlaten in zijne tent achterbleef, werd gevangen genomen. Warwick hield zijn woord; hij betoonde den gevangen monarch den diepsten eerbied, doch natuurlijk moest Hendrik VI thans hem even blindelings gehoorzamen als hij tot dusver zijne heerschzuchtige gemalin had gedaan. Hij had slechts van meester verwisseld.

Op het bericht van de zegepraal zijner vrienden begaf de hertog van York zich uit Ierland naar Londen. Thans meende hij openlijk voor zijne aanspraken op de kroon te kunnen uitkomen; bij den algemeenen haat, dien men der Fransche koningin toedroeg, bij de treurige karakterloosheid van Hendrik VI meende hij licht spel te hebben, doch hij bedroog zich. Zijn eischt verwekte een gemompel van verontwaardiging bij de gemeenten en ook de lords verklaarden, dat zij den koning trouw zouden blijven; slechts met moeite gelukte het hun, den hertog tot een vergelijk over te halen, dat ook door den koning aangenomen werd.

De hertog zwoer met zijne beide zonen, den graaf de la Marche en

den graaf van Rutland, op nieuw den eed van trouw; tot belooning hiervoor erkende Hendrik VI hem als prins van Wales en als toekomstig troonopvolger. De zwakke vorst gaf zonder aarzelen de rechten van zijn zoon prijs.

Koningin Margaretha had zich intusschen naar het Noorden des lands begeven. Zij dacht er niet aan, zich door de geleden nederlaag te laten ontmoedigen, daar zij in het Noorden een groot aantal vrienden vond. Terwijl het Zuiden meer de zijde van York koos, bleef het Noorden met zijne rijke aristocratie het huis van Lancaster trouw. De hertog van Sommerset, de zoon van Margaretha's gesneuvelden vriend, de graaf van Northumberland, lord Clifford en andere edelen verzamelden een leger en weldra stond Margaretha aan het hoofd van 20.000 dappere krijgers.

De hertog van York besloot, eer de macht der koningin nog meer aangegroeid was, naar het Noorden te snellen; hij nam zijn jongsten zoon Edmund en den graaf van Salisbury mede, terwijl zijn oudste zoon intusschen een reserveleger verzamelen, en Warwick den koning bewaken zou.

De hertog had ter nauwernood 8000 man onder zijne bevelen; in weerwil hiervan was hij, in strijd met den raad zijner vrienden, zoo vermetel, dat hij den 30en December 1460 bij Wakefield den kamp tegen het meer dan viermaal zoo sterke leger van Margaretha waagde. Het verlies van den slag na een kortstondig gevecht, hetwelk hem zelven het leven en zijner partij 3000 dappere strijders kostte, was het gevolg van deze dwaasheid.

De aanhangers der Roode roos namen in hunne vreugde over de behaalde zegepraal thans bloedige wraak voor meer dan ééne ondervonden beleediging, zij brachten hunne tegenstanders met verfijnde wreedheid ter dood, ja deden al hun best om op dit punt den graaf van Warwick nog te overtreffen. Van nu af zien wij in elk treffen tusschen de Roode en de Witte roos het bloed na den slag nog overvloediger door beulshanden stroomen dan onder het gevecht door het zwaard.

De hertog van York was na een hevigen strijd, waarin hij zich met de grootste dapperheid verdedigde, gevangen genomen. Zijne verbitterde vijanden voerden hem naar een mierenhoop en dwongen hem om zich hierop neer te zetten: dat zou zijn troon zijn. Vervolgens plaatste men hem eene uit gras samengevlochten kroon op het hoofd en nadat men hem met den hoonenden uitroep: „Heil u, koning zonder rijk, heil u, vorst zonder volk," begroet had, werd hij onthoofd.

De 17jarige graaf Edmund van Rutland, York's jongste zoon, wilde van het slagveld vluchten. Op eene brug ontmoette hij lord Clifford, hij wierp zich voor dezen op de knieën. Wellicht zou Clifford hem gespaard hebben, indien niet de opvoeder van den jongeling, een geestelijke, den lord had toegeroepen: „Spaar den zoon van een vorst, den zoon van York!" Op dit woord maakte eene onstuimige woede zich van Clifford meester. Met de woorden: „Ha! York's zoon! Uw vader heeft den mijnen gedood, ik zal u en al de uwen ombrengen!" stiet hij den knielende den dolk in het hart.

De graaf van Salisbury, die insgelijks gevangen was genomen, werd den volgenden dag met een groot aantal edellieden onthoofd. Toen Margaretha eenige dagen later de stad York binnentrok, aanschouwde zij

op de muren de bebloede hoofden harer vijanden, boven alle trok het met eene papieren kroon versierde hoofd van hertog Richard van York hare aandacht.

Graaf Eduard de la Marche, York's oudste zoon, had intusschen te Glocester de vasallen van zijn huis, grootendeels Wallisers, vereenigd. Zoodra hij het bericht van de nederlaag en den dood zijns vaders vernomen had, snelde hij met zijn leger den vijand te gemoet. Den 2en Februari 1461 stiet hij bij Mortimer's Cross, niet ver van Wigmore, op de koninklijke troepen, welke Margaretha onder aanvoering van den graaf van Pembroke, Jasper Tudor, tegen hem afgezonden had. Een kort maar hevig gevecht verschafte hem de overwinning, waarvan hij gebruik maakte om eene bloedige wraak te nemen over den dood van zijn vader en diens vriënden. Owen Tudor, de vroegere gemaal van de overledene koningin Catharina, de vader van Pembroke, werd met vele andere gevangen genomen edelen ter dood gebracht. Het huis Lancaster verloor op dien dag ongeveer 4000 trouwe aanhangers.

Eduard's overwinning had voorshands geene verdere gevolgen. Koningin Margaretha was met de hoofdmacht reeds ver naar het Zuiden voortgerukt, zoodat het Eduard onmogelijk was, zijne troepen met die van Warwick te vereenigen. Bij St. Albans kwam het tusschen dezen en de koninklijke troepen den 18en Februari tot een slag.

Margaretha behaalde de overwinning; het gelukte haar den gevangen koning, dien Warwick met zich voerde, te bevrijden en zij meende thans naar Londen te kunnen oprukken, om de hoofdstad des lands, den voornaamsten zetel der aanhangers van het huis York, in hare macht te krijgen. Nadat zij een aantal gevangene edelen ter dood had laten brengen, werd de marsch naar Londen ondernomen, maar niet volbracht, daar hare troepen zich voor het grootste deel verstrooiden, om zich zelven door het plunderen van de omliggende dorpen en adellijke landgoederen voor de behaalde zegepralen te beloonen. Tot in de voorsteden van Londen hielden de roofzieke bewoners van het Noorden, waaruit het leger der koningin voornamelijk bestond, op de schandelijkste wijze huis. Hierdoor werd de bevolking der hoofdstad nog heviger dan vroeger op de koningin verbitterd.

Thans kon deze het niet verhinderen, dat Warwick het overschot van zijn geslagen leger met de troepen van Eduard de la Marche, die zich sedert zijns vaders dood hertog van York noemde, vereenigde, dat beiden naar Londen trokken en den 25en Februari onder de luide vreugdekreten der burgerij hun intocht in de hoofdstad hielden. Dewijl haar leger tegen de vereenigde strijdkrachten harer vijanden niet was opgewassen, moest zij naar het Noorden terugkeeren.

Men liet haar rustig trekken, want Eduard de la Marche had thans te Londen genoeg te doen. Hij wilde zich de kroon op het hoofd drukken, welke zijnen vader ontgaan was.

De negentienjarige vorst stal door zijn jeugdig schoon en zijne beminlijke hoedanigheden niet alleen het hart der Londensche burgers, maar ook van de prelaten, de lords en edelen, die zich in de hoofdstad ophielden, en die buitendien toch grootendeels aanhangers van het huis York waren. Het viel den vrienden des jongen hertogs niet moeilijk, in zijn belang te werken.

Den 2en Maart hield lord Falconbridge te Clerkenwell, vóór de stad,

eene wapenschouwing, die door een groot gedeelte der bevolking van Londen bijgewoond werd. Van deze gunstige gelegenheid trok de bisschop van Exeter partij. Hij hield eene redevoering, waarin hij Eduard's aanspraken op den troon uiteenzette. Na hem vatte lord Falconbridge het woord op, hij klaagde koning Hendrik VI van schandelijke woordbreuk aan, en vroeg het volk, of het wenschte, dat zulk een zwakke en bovendien meineedige koning nog langer over Engeland regeeren zou.

„Neen, neen," was het algemeene antwoord en toen nu lord Falconbridge vroeg, of het volk dan Eduard, den hertog van York, tot koning begeerde, weerklonk een duizendstemmig: „Ja, ja!"

Zulk eene volksstemming beteekende zeker op zich zelve zeer weinig. Dezelfde menschen, die heden „ja, ja!" voor Eduard van York riepen, hadden misschien wenige weken geleden Hendrik VI toegejuicht en stonden gereed om dit weer te doen, zoodra koningin Margaretha als overwinnares de stad binnentrok. Eduard liet zich dan ook door dat volksgeschreeuw zeker zijn gedragslijn niet voorschrijven, doch hij trok hiervan op eene behendige wijze partij: terwijl hij schijnbaar aan den volkswensch toegaf, volvoerde hij inderdaad zijn eigen plan, dat sedert lang bij hem tot rijpheid was gekomen.

Den 4en Maart verscheen de jonge vorst in Westminsterhall; hij plaatste zich op den troon en nadat hij eerst in eene lange redevoering zijne vermeende rechten blootgelegd had, liet hij zich als koning huldigen. Dat het volk met de bij die gelegenheden gebruikelijke geestdrift: „Lang leve koning Eduard IV!" riep, spreekt van zelf.

Den volgenden dag, den 5en Maart, reden de herauten door de straten en verkondigden, dat de wettige koning Eduard IV de regeering aanvaard had.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Engeland. Eduard IV. Slag bij Towton. Eduard's overwinning. Tegenspoed der Roode roos. Hendrik VI gevangen. Macht van het huis Nevil. Graaf Warwick. Geheim huwelijk van Eduard IV. Macht der Wydevilles. Verbond van den hertog van Clarence met de Nevils tegen Eduard. Gevechten met afwisselenden uitslag gevoerd. Warwick, de koningmaker. Hendrik VI in zijne waardigheid hersteld. Slag bij Barnet. Warwick's dood. Slag bij Tewkesbury. Beslissende zegepraal der Witte roos. Eduard's wreedheid. Dood van Hendrik VI. Oorlog met Frankrijk. De hertog van Clarence ter dood gebracht. Dood van Eduard IV.

Eduard IV (1461—1483) was een vorst, die meer dan ééne uitstekende hoedanigheid bezat. Hij was een man van groote geestkracht, van een helder doorzicht en eene onversaagde dapperheid. Meesterlijk verstond hij de kunst om zich bemind te maken. Waar hij op iemand een aangenamen indruk wilde te weeg brengen, mislukte dit hem nooit. Jegens de geringe klasse was hij steeds de voorkomendheid zelve; hij werd hierdoor

de afgod des volks, terwijl hij de schrik der oud-Normandische edelen werd, die tot de partij van Lancaster behoorden. Met de grootste koelbloedigheid poogde hij zijne vijanden tot den laatsten man uit te roeien. Hij kende geene genade. Wanneer zijn belang dit medebracht, aarzelde hij niet, het bloed zijner tegenstanders bij stroomen te doen vloeien. Doch zijne doodvonnissen troffen alleen zijne aanzienlijke vijanden, niet het volk, hetwelk hem daarom die wreedheden gaarne vergaf en hem geen verwijt maakte van zijne losbandige leefwijze. Misstappen van dien aard werden ten allen tijde in een jeugdig vorst licht door de vingers gezien.

Nadat Eduard VI zich van de kroon had meester gemaakt, moest het zijn eerste werk zijn, koningin Margaretha te vervolgen, die zich met Hendrik VI naar het Noorden teruggetrokken had. Weldra zou er een beslissende slag moeten geslagen worden, want de aanhangers van het huis Lancaster spanden hunne laatste krachten in, om de Roode roos te redden. Van alle kanten stroomden de edelen naar het leger der koningin. Men zegt, dat dit ongeveer 60.000 man telde, terwijl Eduard slechts 40.000 man onder zijne bevelen had.

Toch besloot hij, vertrouwend op zijn veldheerstalent, den strijd te wagen.

In den namiddag van den 28en Maart 1461 werden de legers der Roode en der Witte roos bij Towton handgemeen. Het was een bloedige strijd. „Geen kwartier!" was het wachtwoord der beide partijen. Men maakte geene gevangenen. Elke overwonnen vijand werd neergehouwen.

Reeds lang was de duisternis gedaald, toen de strijd nog altijd voortduurde. Het moorden werd den ganschen nacht met dezelfde woede voortgezet en ook de morgen bracht geene beslissing aan. Eerst toen in den namiddag van den 29en Maart de hertog van Norfolk met versche troepen op het slagveld aankwam, bleef Eduard overwinnaar.

Dit treffen was beslissend. Margaretha en Hendrik VI, die — naar men verhaalt — niet minder dan 30.000 man verloren hadden, vluchtten naar Schotland, gevolgd door eenige hunner aanzienlijkste aanhangers, wien het gelukt was, aan des vijands handen te ontkomen. De overige werden op staanden voet door den overwinnaar ter dood gebracht. Margaretha betaalde de bescherming, haar door de Schotten verleend, met den afstand van de belangrijke vesting Berwick.

Nadat Eduard maatregelen had genomen, opdat de vruchten dezer overwinning hem niet ontgaan zouden, keerde hij naar Londen terug. Met luidruchtig vreugdegejuich werd hij door het volk begroet en toen hij in November 1461 zijn eerste parlement te zamen riep, vond hij bij de gemeenten de meest onbepaalde gehoorzaamheid. Wel waren de zetels in het Hoogerhuis zwak bezet, daar de meeste lords deels in den strijd of door beulshanden omgekomen, deels, als aanhangers van het huis Lancaster, voortvluchtig waren, doch zij, die verschenen, handelden als de blinde werktuigen des konings.

Op Eduard's wensch verklaarde het parlement de drie laatste regeeringen voor onwettig en herriep het alle besluiten, door haar uitgevaardigd. Doch ook hiermede stelde de koning zich niet tevreden, hij ging verder. Hendrik VI, Margaretha, de prins van Wales en alle aanhangers van het huis Lancaster werden schuldig verklaard aan hoogverraad en in den rijksban gedaan. Zij hadden — zoo luidde het vonnis verder — hunne titels en eerambten, al hun have en goed verbeurd, zij moesten, voor

zoover zij niet in den strijd gebleven waren, waar men hen ook aantrof, gegrepen en ter dood gebracht worden. Dit vonnis trof behalve den koning, nog 13 hertogen, graven en lords en 150 ridders en edellieden, De Roode roos moest met éénen slag vernietigd worden! Zoo spoedig als Eduard dit wel wenschte, gelukte dit echter niet, want onophoudelijk barstten er hier en daar in de provinciën grootere en kleinere oproeren los, wier vuur nauwelijks met bloed gebluscht was, of het flikkerde even spoedig weder op.

De moedige, doortastende koningin Margaretha gaf nog altijd de hoop niet op, de kroon voor haren zwakken gemaal en voor haren zoon te zullen heroveren. Uit Schotland begaf zij zich naar Frankrijk, om haren bloedverwant, koning Lodewijk XI, als bondgenoot te winnen. Zij beloofde, hem de stad Calais, als loon voor zijne hulp, te zullen afstaan.

Lodewijk XI, de slimme, altijd nauwkeurig berekenende vorst, liet zich noch door de stem der bloedverwantschap, noch door de beden en tranen eener ongelukkige vrouw bewegen om zich in een oorlog te wikkelen, welks uitslag altijd hoogst onzeker was. Hij ondersteunde de koningin alleen met eene som van 20.000 kronen en stond haar toe, in Frankrijk eenige duizenden manschappen aan te werven, welke de senechal van Normandië, Pierre de Breze, naar Engeland voeren mocht. Met deze geringe macht landde Margaretha in October 1462 aan de Noordoostkust van Engeland.

Zij kon slechts weinig uitrichten. Wel vielen eenige versterkte sloten haar in handen, doch eer zij zich met hare machtigste aanhangers vereenigen kon, verscheen graaf Warwick met een leger van 20.000 man, schier op den voet gevolgd door Eduard IV, die in aller ijl de aanhangers van het huis York onder de wapenen geroepen had.

De uitzichten van Margaretha waren zóó donker, dat zelfs hare trouwste vrienden aan hare zaak begonnen te wanhopen. Eenigen hunner zochten hun leven te redden en zich weer in het bezit hunner goederen te stellen, door tot de partij van Eduard over te gaan; anderen vluchtten naar Schotland.

De moedige koningin zette den strijd voort, zoo lang zij nog een enkelen bondgenoot vond, doch eindelijk moest ook zij besluiten, daar zij bijna alleen stond, zich naar Vlaanderen in te schepen; bij haren vader vond zij in Lotharingen eene veilige schuilplaats.

Hendrik VI bleef in Engeland achter; de koningin hoopte, dat zijn naam voldoende zou zijn om een nieuwen opstand in het leven te roepen. Zoo scheen het ook inderdaad. Wij treffen den koning in Maart 1464 in het Noorden aan, omringd door vele baronnen, die door het vonnis des parlements getroffen waren, en nu voor Hendrik de wapenen hadden opgevat. Ook meer dan één edelman, die zich eerst vóór korten tijd met Eduard IV verzoend had, kon de verzoeking om voor zijne oude partij te strijden niet wederstaan. Onder anderen was dit het geval met de Percys en den hertog van Sommerset. Dit was hun ongeluk. Lord Montague, de broeder van Warwick, kwam met een klein leger aanrukken en versloeg de voorvechters der Roode roos in meer dan één treffen. Alle edelen, die hem in handen vielen, werden zonder genade ter dood gebracht. Dit lot trof ook den hertog van Sommerset; hij was de derde Sommerset, in rechte lijn, die een geweldigen dood stierf.

Hendrik VI ontkwam nog gedurende eenigen tijd aan de handen

zijner vervolgers; door trouwe landlieden werd hij aan de oogen van de spionnen der Witte roos onttrokken, totdat eindelijk in het jaar 1465 een monnik hem verried. De koning werd gegrepen en voor den graaf van Warwick gebracht; deze ontving zijn gevangene te Islington, liet hem op een paard zetten en stelde hem op die wijze voor het volk ten toon. De ongelukkige vorst droeg een ouden strooien hoed op het hoofd, zijne kleederen werden door een om de lendenen gewonden touw bijeen gehouden, zijne voeten had men onder den buik van het paard te zamen gesnoerd. Onder den hoon en den spot der straatjongens werd de afgezette koning driemaal rondom de galg geleid; vervolgens bracht men hem naar den Tower, waar hij eene zachtere behandeling ondervond dan hij na het gebeurde had kunnen verwachten.

De Roode roos was overwonnen. Koning Hendrik VI was een weerlooze gevangene, de koningin was voortvluchtig, de machtigste aanhangers van het huis Lancaster hadden deels op het slagveld, deels onder beulshanden hun leven gelaten. De geschiedschrijver Philips de Comines verhaalt ons, dat hij met eigen oogen gezien had, hoe de eens zoo rijke en machtige hertog van Exeter in Vlaanderen liep te bedelen.

Eduard IV dankte zijne schitterende zegepraal voornamelijk aan het machtige huis Nevil, waartoe de graaf van Warwick en diens broeders behoorden. Hij beloonde zijne trouwe bondgenooten op eene inderdaad koninklijke wijze. De graaf van Warwick werd met eerbewijzen en ambten overladen; na den koning werd hij de rijkste en machtigste man in het geheele land, ja velen meenden, dat hij nog machtiger was dan de koning zelf en bij het volk nog hooger in gunst stond dan deze. De lagere volksklasse vergoodde den graaf, die met verkwistende mildheid de armen beweldadigde en zich alleen tegenover de machtige aanhangers der Roode roos trotsch en wreed gedroeg. Wanneer hij zich te Londen bevond, hield hij steeds open hof. Dagelijks werden voor het ontbijt zes vette ossen gebraden en verdeeld onder het ontelbaar aantal gasten, die elkander in zijn huis verdrongen; elk hunner had het recht om zooveel vleesch mede naar huis te nemen als hij op zijn dolkmes wegdragen kon.

Naast den graaf van Warwick en met dezen schier in macht en invloed gelijk, stonden diens twee broeders, die ook een belangrijk aandeel aan de verheffing van Eduard IV hadden genomen en daarvoor evenzéer schitterend beloond werden. Lord Montague was door den koning, in plaats van den verbannen Percy, tot graaf van Northumberland, de derde broeder tot aartsbisschop van York en kanselier des rijks verheven. Zoo regeerden de Nevils, na den val van het huis Lancaster, geheel Engeland, daar leger en vloot, ja het geestelijk en het wereldlijk bewind beiden geheel in hunne hand waren. Zoo lang zij Eduard IV trouw ter zijde stonden, rustte des konings macht op hechte grondslagen.

Eduard achtte zich na zijne zegepraal zóó veilig, dat hij zelfs niet aan de mogelijkheid van zijn val dacht. De jonge schoone man was de afgod der lagere volksklasse, jegens welke hij zich vertrouwelijk en goedhartig gedroeg. In persoon spande hij zelf meer dan eens, naar oud gebruik, de vierschaar. Altijd was hij bereid om persoonlijk de bezwaren zijner onderdanen te vernemen, en dikwijls ruimde hij die uit den weg door middel van besluiten, die wel niet altijd strikt rechtvaardig en wettig waren, maar die met de grootste ingenomenheid begroet werden, omdat ze bijna altoos ten gunste der onderdrukten uitvielen.

Het parlement betoonde zich tegenover hem zoo onderdanig mogelijk; het deed wat de koning wilde en stond toe wat hij eischte. Eduard behoefde ook geene aanzienlijke sommen te vragen, daar Engeland met al zijne naburen in vrede leefde, daar ook de binnenlandsche oorlog geëindigd was en bovendien de koninklijke schatkist door het verbeurd verklaren van de bezittingen der verbannen aanhangers van het huis Lancaster dagelijks gevuld werd.

Onder zulke gelukkige omstandigheden scheen Eduard inderdaad volkomen zeker van de heerschappij en toch stond hij op een vulkaan.

De jonge hartstochtelijke vorst had hart en hand aan eene schoone vrouw geschonken, wier verheffing tot koningin voor hem verderfelijk worden zou.

De hertogin-weduwe van Bedford was ten tweeden male gehuwd met Richard Wydeville, lord Rivers. Hare dochter was de schoone lady Elisabeth Grey, de jeugdige weduwe van Sir John Grey, die in den tweeden slag bij St. Albans dapper strijdend voor de Roode roos gesneuveld was.

Bij gelegenheid van een bezoek, dat Eduard in April 1464 aan de voormalige hertogin van Bedford bracht, leerde hij de schoone en beminlijke Elisabeth kennen. Hij werd door hare bekoorlijkheden geheel betooverd en verklaarde haar zijne liefde, doch zij antwoordde hem fier, dat zij te laag geboren was om zijne gemalin te worden en van te edel bloed om zijne minnares te zijn.

De hartstochtelijke koning liet zich door dit antwoord niet afschrikken, hij sloeg der schoone vrouw een geheim huwelijk voor en Elisabeth nam dit voorstel aan.

Eduard IV beminde zijne vrouw zóó vurig, dat de vluchtige en heimelijke bezoeken, waartoe hij zich, zoo lang hun huwelijk geheim bleef, bepalen moest, hem niet langer bevredigden. Reeds in het jaar 1465 riep hij Elisabeth naar Londen, waar hij haar in het diepste geheim als koningin kronen liet.

Het was een gewaagde stap. Terwijl het voor een overweldiger reeds bedenkelijk scheen, zijne gemalin niet uit eene oude vorstelijke familie, maar uit een eenvoudig adellijk geslacht te kiezen, terwijl Eduard reeds hierdoor den trots zijner machtigste aanhangers krenkte, moest de verheffing van Elizabeth tot koningin, ten gevolge van de houding, door hare familie tot dusver in den strijd der partijen aangenomen, nog grooter ontevredenheid verwekken. Haar eerste echtgenoot was een bekend aanhanger der Roode roos geweest en had in den strijd voor haar zijn leven gelaten. Ook de Wydevilles, Elizabeth's vader en broeder, hielden de zijde van het huis Lancaster. In weerwil van dit alles wist de jonge koningin te bewerken, dat niet alleen het banvonnis over hare bloedverwanten werd opgeheven, maar dat deze met eerambten en bezittingen overladen werden

De machtige Nevils, graaf Warwick en zijne broeders, zagen zich tegenover het in macht en rijkdom toenemend geslacht der Wydevilles menigmaal teruggezet en gevoelden zich hierdoor diep beleedigd.

Tusschen den koning en Warwick ontstond eene dagelijks toenemende verwijdering, want Eduard IV begon den overwegenden invloed moede te worden, welken de graaf tot dusver op hem uitgeoefend had. Hij volgde Warwick's raad niet langer, maar handelde in de gewichtigste aangelegenheden in lijnrechten strijd met diens gevoelen. Onder anderen sloot hij een bondgenootschap met Karel den Stouten van Bourgondië,

wien hij zijne zuster Margaretha ten huwelijk gaf, ofschoon Warwick den Bourgondiër een doodelijken haat toedroeg.

Warwick zag zijne macht verminderen. Hij peinsde op wraak en vond een machtigen bondgenoot in des konings broeder, den 19jarigen hertog George van Clarence, die zich even als Warwick door den invloed der Wydevilles beleedigd achtte. Clarence beminde Warwick's jeugdige dochter Isabella en begeerde haar tot vrouw; Eduard IV weigerde zijne toestemming tot dit huwelijk; hierdoor kwetste hij zoowel zijn broeder als den graaf van Warwick op nieuw, zonder zijn wil te kunnen doorzetten, daar het huwelijk den 12en Juli 1469 te Calais gesloten en door den aartsbisschop van York ingezegend werd.

Toen Warwick en Clarence openlijk des konings bevel trotseerden, hadden zij reeds besloten, verder te gaan en te zorgen dat hunne ongehoorzaamheid ongestraft zou blijven.

In die dagen was er in Yorkshire een boerenopstand uitgebroken, waarvan Warwick tot bereiking van zijn oogmerk partij trok; zijne bloedverwanten stelden zich aan het hoofd der oproerlingen, wier macht weldra tot 60.000 man was aangegroeid. Zij eischten, dat de koning de Wydevilles uit hunne ambten ontzetten en meer dan een bezwaar uit den weg ruimen zou.

Eduard zond een leger tegen de opstandelingen af, doch deze versloegen de koninklijke troepen den 20en Juni 1409 bij Edgecote; na den slag lieten zij een aantal aanzienlijke gevangenen, en onder hen ook den vader en den broeder van koningin Elizabeth, ombrengen.

Eduard IV zag zich eensklaps aan zijn lot overgelaten. Toen Warwick thans naar Engeland terugkeerde, moest de koning zich wel aan hem onderwerpen, hij was letterlijk de gevangene van den graaf, op wiens bevel de opstandelingen zich verstrooiden: een bewijs, dat zij ook vroeger overeenkomstig zijne bevelen gehandeld hadden.

Warwick beschikte in die dagen over de kroon van Engeland. Hij had het in zijne macht, Hendrik VI uit den kerker te bevrijden en hem op den troon te plaatsen; dit hoopten dan ook de aanhangers der Roode roos, die in het Noorden het hoofd opstaken. Doch zij bedrogen zich. De graaf sloot vrede met Eduard, hij schonk dezen de vrijheid terug en begaf zich ijlings naar het Noorden, om den opstand ten gunste van het huis Lancaster te dempen, hetgeen hem zonder moeite gelukte.

Warwick scheen machtiger dan ooit te voren, doch hij was het niet, want zijne verzoening met den koning kon niet duurzaam zijn. Deze had zijn vertrouwen in zijn vroegeren vriend verloren en Warwick wist dit maar al te goed, hij zag zeer duidelijk in, dat de koning hem bij de eerste gelegenheid de beste voor zijne trouwbreuk straffen zou.

In de eerste dagen van Maart 1470 brak in het graafschap Lincoln een opstand ten gunste van de Roode roos uit. De koning riep zijn broeder Clarence en graaf Warwick op, om hem bij het onderdrukken van die beweging de behulpzame hand te leenen, doch tot zijn schrik bemerkte hij, dat beiden met de oproerlingen in heimelijke verstandhouding stonden. Zij hadden deel genomen aan eene samenzwering, welker doel waarschijnlijk was, de kroon op het hoofd van den hertog van Clarence te plaatsen.

Met een snel en kloek besluit keerde Eduard IV zich alleen tegen de opstandelingen. Hij versloeg en strafte hen, eer Warwick en Cla-

rence hunne aanhangers met hen konden vereenigen. Vervolgens verklaarde de koning zijnen broeder en Warwick voor verraders en loofde hij eene schitterende belooning uit aan een ieder, die hen als gevangenen in zijne handen leveren zou.

Warwick en Clarence gevoelden zich tegen den koning niet opgewassen; zij vluchtten naar Frankrijk, waar zij door Lodewijk XI gastvrij werden ontvangen.

Warwick gloeide van wraakzucht tegen den koning, dien hij ten troon verheven had en die thans zijn bitterste vijand was; elk middel om Eduard IV ten val te brengen was hem welkom; hij was zelfs bereid om zich met koningin Margaretha te verzoenen, ofschoon hij deze bijna niet minder haatte dan Eduard IV zelven. Lodewijk XI, de sluwe, arglistige koning van Frankrijk, diende tot bemiddelaar tusschen Warwick en zijne bloedverwante, de koningin, want ook hij had er veel belang bij, dat Eduard IV, de schoonbroeder en vriend van Karel den Stouten van Bourgondië, onttroond werd.

Langen tijd kon Margaretha niet besluiten, zich te verstaan met den man, die de oorzaak van al hare rampen was: eindelijk zwichtte zij voor de schier onderdanige aanzoeken van den graaf en voor den drang van Lodewijk XI: het onnatuurlijk bondgenootschap tusschen Warwick en de Roode roos werd gesloten.

De graaf zwoer trouw aan de koningin en aan Hendrik VI; hij huwde zijne dochter, Anna Nevil, aan Margaretha's zoon, den prins van Wales, uit. Den hertog van Clarence stelde men tevreden met het hertogdom York en met de belofte, dat hij den troon beklimmen zou, in geval de prins van Wales kinderloos kwam te overlijden. Recht tevreden met deze overeenkomst was de hertog echter niet. Men zegt, dat hij reeds toen met zijn broeder, koning Eduard IV, heimelijk onderhandeld heeft, doch voor het oogenblik kon hij zich van Warwick nog niet losmaken.

Alle toebereidselen voor eene landing in Engeland werden gemaakt. Het spreekt van zelf, dat ze niet geheim konden blijven. Eduard IV werd nauwkeurig onderricht van alle plannen, welke men in Frankrijk tegen hem smeedde. Zijn zwager, de hertog van Bourgondië, waarschuwde hem en spoorde hem aan om krachtige maatregelen te nemen, doch met eene onbegrijpelijke zorgeloosheid sloeg Eduard dien raad in den wind.

Wanneer eenig oogenblikkelijk gevaar den Engelschen vorst bedreigde, bood hij daaraan onversaagd het hoofd; in den strijd was hij even dapper als vastberaden, doch zoolang men hem met rust liet, gaf hij zich met geheel zijn hart aan eene lichtzinnige leefwijze over. Zoo deed hij dan ook niets om te verhinderen, dat Warwick, Clarence, Jasper Tudor en andere vluchtelingen den 13en September 1470 op de Engelsche kust landden en het volk voor Hendrik VI te wapen riepen. Hij meende, dat het hem weinig moeite kosten zou de oproerlingen uit een te drijven.

Deerlijk bedroog hij zich. Alle aanhangers der Roode roos schaarden zich rondom Warwick, die buitendien weldra door zijne eigene talrijke vrienden omringd was; weldra stond de graaf aan het hoofd van 60.000 man, terwijl de koning zich door de zijnen verlaten zag. Zoo ongeloofelijk snel had deze ommekeer plaats, dat Eduard zich gelukkig mocht rekenen, met eenige honderden manschappen de kust te bereiken en zich in te schepen, om bij zijn zwager Karel den Stouten in de Nederlanden eene veilige schuilplaats te vinden.

Nu hadden de overwinnaars vrij spel. Warwick trok naar Londen, bevrijdde den ongelukkigen Hendrik VI en plaatste hem op den troon, terwijl hij zelf voor hem de teugels des bewinds in handen nam. Hij werd door het volk „de koningmaker" genaamd, omdat hij reeds twee koningen onttroond en ten troon verheven had. Dezen bijnaam heeft hij ook in de geschiedenis behouden.

Het parlement gedroeg zich jegens de zegevierende Roode roos even inschikkelijk als vroeger jegens de Witte. In dien treurigen tijd werd het volstrekt niet als eene schande beschouwd, eensklaps van partij te verwisselen. De gemeenten aarzelden dan ook niet, Eduard IV thans voor een overweldiger en al zijne regeeringsdaden voor onwettig te verklaren en alle verbannen edelen der Roode roos in het bezit hunner eerambten en goederen te herstellen.

De overwinnaars gedroegen zich minder wreed dan anders in de oorlogen tusschen de Witte en de Roode roos het geval was. Zij lieten de schoone koningin Elisabeth, die naar de vrijplaats Westminster gevlucht en daar van een zoon bevallen was, ongemoeid. Ook de aanhangers der Witte roos werden niet vervolgd, slechts één hunner moest op het schavot zijn leven laten, wijl het volk gebiedend zijnen dood eischte. Het was de graaf van Worcester, die zich door zijne wreedheid bij het volk den naam „Slachter van Engeland" verworven had.

Was Eduard IV als in één oogwenk van den troon gestooten, even snel keerde voor hem de kans.

De voortvluchtige koning had bij zijn zwager wel eene veilige schuilplaats, maar geen leger tot herovering van Engeland gevonden. Het eenige wat Karel de Stoute deed, bestond hierin, dat hij Eduard eene niet onaanzienlijke som gelds en eenige schepen schonk; de Bourgondische hertog wilde zich niet al te diep in de Engelsche verwikkelingen mengen.

Slechts door ongeveer 2000 man — grootendeels Engelschen — vergezeld, landde Eduard IV den 14en Maart 1471 te Ravenspur in Yorkshire, op dezelfde plaats waar eens Hendrik IV Engeland's grond betreden had, om een koninkrijk te veroveren. Hij vond bij de bevolking niet de ontvangst, waarop hij gehoopt had, daarom verklaarde hij, dat hij niet kwam om zich van den troon meester te maken, maar alleen om zijn vaderlijk erfgoed, het hertogdom York, in bezit te nemen. Op deze verzekering werd hij in de stad York binnengelaten, nadat hij zelf zijne manschappen had aangespoord om een hoezee ter eere van koning Hendrik VI en den prins van Wales aan te heffen.

Bij de ongunstige stemming des volks was het een vermetel waagstuk, verder naar het Zuiden door te dringen. Toch deed Eduard het, en het geluk was hem gunstig. Zijn leger groeide gaandeweg aan, de aanhangers der Witte roos stroomden hem toe; thans durfde Eduard zich weder koning van Engeland noemen.

Reeds sinds geruimen tijd had hij met zijn broeder, den hertog van Clarence, geheime onderhandelingen gevoerd. Clarence wantrouwde zijn schoonvader Warwick sinds diens verzoening met Margaretha en hoewel de graaf niet alleen al zijne beloften gestand gedaan, maar hem zelfs in alle opzichten begunstigd had, ontzag de hertog zich niet, thans met een leger van 4000 man, dat hij tegen Eduard IV moest aanvoeren, tot dezen over te loopen.

Even trouwloos gedroeg zich Warwick's broeder, de aartsbisschop

van York, die de stad Londen tegen Eduard verdedigen zou, doch haar aan den koning overgaf.

De ongelukkige Hendrik VI zag zich andermaal den Tower tot verblijfplaats aangewezen.

Warwick had intusschen een leger van 20.000 man bijeengebracht en rukte daarmede op Londen aan. Eduard trok hem te gemoet, om hem slag te leveren, hoewel hij niet meer dan 9000 man onder zijne bevelen had.

Bij het stadje Barnet stieten de beide legers den 14en April 1471 op elkander. Eduard was een voortreflijk veldheer, terwijl Warwick zich nooit als een uitstekend aanvoerder had doen kennen. In weerwil hiervan zou Warwick ongetwijfeld overwinnaar zijn gebleven, dank zij de overmacht zijner troepen, indien niet een misverstand verwarring onder zijne gelederen had gebracht. Tengevolge van den zwaren nevel, die over de velden hing, herkenden zijne manschappen elkander niet. Een zijner benden hield de schitterende ster, welke Warwick's bondgenooten, de graaf van Oxford en zijne lieden in hun schild voerden, voor het teeken van Eduard IV, de zon, en tastten de sterdragers aan, die met den kreet „verraad!" het slagveld verlieten.

Na een hardnekkigen strijd, van 3 tot 4 uren, waarin Warwick, zijn broeder Montague en vele andere partijhoofden der Roode roos sneuvelden, bleef Eduard IV meester van het slagveld; hij liet de naakte lijken der beide broeders naar Londen voeren en hen openlijk te pronk stellen, opdat het volk zich kon overtuigen van den dood der machtige partijgangers. Weinig uren na den slag bij Barnet, in den avond van 14 April, was de koningin met haren zeventienjarigen zoon, den prins van Wales, bij Weimouth geland. Toen zij kennis had bekomen van Warwick's rampzalig einde, wilde zij naar Frankrijk terugkeeren, doch de hertog van Sommerset, de graaf van Devonshire en eenige andere invloedrijke aanvoerders van de Roode roos spiegelden haar voor, dat zij niets verloren hadden dan een bondgenoot, op wien men buitendien toch geen staat kon maken. Door een enkelen gelukkigen slag kon Eduard IV andermaal uit Engeland verjaagd en de troon voor Hendrik VI en den prins van Wales herwonnen worden.

Margaretha liet zich overhalen om den strijd te wagen. Zij riep de aanhangers der Roode roos te wapen. Den 4en Mei 1471 had bij de abdij Tewkesbury de laatste beslissende slag plaats.

Ook thans bleef Eduard IV overwinnaar. Hij had bevel gegeven om niemand genade te verleenen en maar al te stipt werd dit bevel door de ruwe krijgslieden der Witte roos opgevolgd. Het was een vreeselijk bloedbad. De jonge prins van Wales, die dapper mede gestreden had en zich na den afloop van het gevecht door de vlucht poogde te redden, zou, volgens het verhaal der tijdgenooten, mede omgebracht zijn; eerst in latere kronieken, welke men echter geen onvoorwaardelijk geloof kan schenken, vindt men verhaald, dat hij gevangen genomen is.

Eduard IV drong na den slag met uitgetogen zwaard de abdij van Tewkesbury binnen, waarin vele vluchtelingen eene schuilplaats hadden gezocht; onbarmhartig liet hij hen neerhouwen, in strijd met den eerbied aan de heilige vrijplaats verschuldigd, totdat eindelijk een priester hem met eene opgeheven hostie te gemoet trad, en hem gebood de slachting te staken. Toen schonk hij het leven aan de weinigen, die eene toevlucht bij het altaar gezocht hadden; de overigen echter, die in de bijge-

bouwen der abdij verscholen waren, werden opgespoord en gedood.

Het aantal der krijgsgevangenen was zeer gering; onder deze bevond zich echter, behalve koningin Margaretha, de hertog van Sommerset, de laatste mannelijke spruit van zijn stam. Hij werd den volgenden dag met veel andere edelen onthalsd. Eduard liet de koningin in den Tower gevangen zetten, waarin zij bleef opgesloten, totdat zij na verloop van eenige jaren tegen een losgeld, hetwelk Lodewijk XI haar verschafte, op vrije voeten werd gesteld. Na dien tijd leefde zij in stille afzondering; zij overleed in het jaar 1482 in Frankrijk.

Over den dood van den prins van Wales treffen wij bij latere historieschrijvers, die vijandig jegens het huis York zijn gezind, een romantisch verhaal aan, dat in vele geschiedkundige werken is opgenomen. Hoewel het een verdichtsel is, willen wij het toch onzen lezers meedeelen, wijl wij daardoor den geest dier tijden en van den toen gevoerden strijd meer van nabij leeren kennen.

De prins werd, volgens dit verhaal, als gevangene voor Eduard IV gebracht. De koning vroeg hem op barschen toon, wat hij met zijne overkomst naar Engeland in het schild voerde.

„Ik ben gekomen," antwoordde de jonge prins onververvaard, „om mijns vaders kroon en mijn erfgoed door kracht van wapenen te herwinnen!"

De koning, door dit antwoord in toorn ontstoken, sloeg hem met den ijzeren handschoen in het aangezicht. De hertogen van Clarence en Glocester, Eduard's broeders, vielen den jongeling op het lijf en brachten hem met dolksteken om het leven.

Al zijn ook Eduard IV en zijne broeders door dit verhaal in een al te slecht daglicht geplaatst, toch is het zeker, dat zij in die dagen veel onschuldig bloed vergoten. Een hunner slachtoffers was ongetwijfeld ook de ongelukkige gevangen koning Hendrik VI. Zoo lang deze leefde, zat Eduard niet veilig op zijn troon, want de aanhangers der Roode roos kozen steeds den naam van den onnoozelen vorst tot leus, zoo dikwijls zij het hoofd opstaken.

Den 21en Mei deed Eduard, door het volk met luid gejuich begroet, zijn intocht binnen Londen, den volgenden nacht stierf Hendrik VI in den Tower. Men zegt, dat Richard van Glocester, Eduard's broeder, den ongelukkigen vorst zelf den dolk in het hart heeft gestoken. Thans was een tijd van schrik en ontzetting voor de onderliggende partij der Roode roos, een tijd van triomf voor die der Witte aangebroken. Eduard IV gaf den beul handen vol werks. De terechtstelling van voorname partijhoofden was aan de orde van den dag, den minderen edelen schonk de koning genade, wanneer zij het hoofd in den schoot legden en beloofden dat zij voortaan het huis York trouw zouden dienen.

Zoo was dan de vrede, naar welken de natie zoo smachtend verlangde, hersteld. Van langen duur was hij echter niet, want weldra werden op nieuw toebereidselen gemaakt tot een oorlog, welke intusschen door het volk met vreugde werd te gemoet gezien, want thans gold het den strijd tegen de gehate Franschen, de herovering van de Engelsch-Fransche provinciën, welker verlies de Engelschen maar niet konden verkroppen. Eduard IV was nog altijd fel gebeten op Lodewijk XI van Frankrijk, om de ondersteuning, door dezen vorst aan Margaretha verleend; hoe weinig die hulp ook had beteekend. Reeds in de eerste zitting van het parlement na zijne herstelling op den troon, in October

1472, gaf hij zijn voornemen te kennen om aan het hoofd van een leger, naar Frankrijk op te trekken, ten einde wraak te nemen op Lodewijk XI en den ouden luister der Engelsche heerschappij te herstellen.

Dit plan lachte zoowel de groote menigte als de lords zoo zeer toe, dat zij hem volgaarne hunne ondersteuning beloofden en hem de noodige gelden toestonden om 13.000 boogschutters voor den tijd van een jaar te bezoldigen. Doch met deze hulp was de koning niet tevreden; hij bracht langs andere wegen groote sommen gelds bijeen. Wij zien hem door het land trekken, als een koninklijk bedelaar; als zoodanig wendde hij zich in persoon tot ridders, kooplieden, geestelijken en eenvoudige burgers, van allen nam hij vrijwillige geschenken aan, die hem onder den naam van benevolenties werden gegeven.

Waarschijnlijk heeft menig heimelijk aanhanger der Roode roos hem toen aanzienlijke offers gebracht, om van zijne trouw aan de bovendrijvende partij blijk te geven, doch ook Eduard's vrienden betoonden zich niet karig, zoodat de koninklijke bedelarij kapitale sommen opbracht. Onder anderen verhaalt men, dat eene oude jongejufvrouw den koning op zijn verzoek 20 pond schonk, met de opmerking, dat zij dit vooral deed ter wille van zijn schoon aangezicht. Tot dank ontving de oude dame een kus, die haar zoo gelukkig maakte, dat zij hare gift verdubbelde.

Behalve de vrijwillige geschenken leverden de verbeurdverklaringen den koning groote schatten op.

In dezen tijd ontving de aartsbisschop van York, Warwick's broeder, het loon voor zijne trouweloosheid.

Eduard had onmiddellijk na zijne overwinning eene zeer vriendschappelijke houding jegens hem aangenomen; doch zich zijne wraakoefening voorbehouden. In het begin van het jaar 1473 liet hij den aartsbisschop melden, dat hij hem wilde komen bezoeken. De trotsche kerkvorst liet schitterende toebereidselen maken, om zijn gast op waardige wijze te ontvangen; het kostbare zilveren vaatwerk, dat hij tot nog toe verborgen had gehouden, werd te voorschijn gehaald, om op den welvoorzienen disch te prijken. Nauwelijks was alles tot de ontvangst van den koning in gereedheid gebracht, of de aartsbisschop ontving van Eduard eene uitnoodiging om naar Windsor te komen; hij gaf aan deze uitnoodiging gehoor, en werd onder een nietsbeduidend voorwendsel, dat hij namelijk met rebellen in betrekking stond, in verzekerde bewaring genomen. Eduard eigende zich de schatten toe van den prelaat, dien hij eerst in het jaar 1475 weder op vrije voeten stelde. Spoedig daarop overleed de aartsbisschop in zeer behoeftige omstandigheden.

Terwijl Eduard IV op de boven beschrevene wijze vrijwillige en onvrijwillige bijdragen tot den oorlog tegen Frankrijk bijeenbracht, zocht hij al de vorsten, die vijandig tegen Lodewijk XI gezind waren, tot een bondgenootschap tegen dezen te vereenigen. Karel de Stoute van Bourgondië, de hertog van Bretagne en de connetable van Frankrijk, graaf Lodewijk van St. Pol, die immer tot opstand geneigd was, beloofden krachtdadige medewerking.

Al deze onderhandelingen kostten tijd, en eerst den 5en Juli 1475 kon Eduard aan het hoofd van een voortreflijk toegerust leger te Calais landen, om den strijd te beginnen. Hij had gehoopt, dat in Frankrijk een leger, door Karel den Stouten aangevoerd, zich bij hem zou

aansluiten, doch deerlijk zag hij zich teleurgesteld, want de hertog van Bourgondië, die met de halve wereld overhoop lag, had juist een voor hem zeer ongelukkig gevecht geleverd, waardoor het hem onmogelijk was een leger tegen Frankrijk onder de wapenen te brengen. Eduard stond te Calais dus bijna geheel alleen. Ook de graaf van St. Pol bleek een bondgenoot te zijn, op wien weinig viel te rekenen; in plaats van de vesting St. Quentin, gelijk hij beloofd had, den Engelschen in handen te leveren, liet hij op deze, als op vijanden, vuren.

Eduard IV moest zich dus alleen op zijn eigen leger verlaten; doch ook nu was en bleef hij een vijand, die ontzag inboezemde, en met wien Lodewijk XI tot elken prijs vrede wenschte te sluiten.

De koning van Frankrijk, dien wij spoedig nader zullen leeren kennen, was een bekwaam rekenmeester. Een oorlog verslond, zelfs onder de gunstigste omstandigheden, ontzettende sommen gelds; derhalve meende hij, dat de vrede, zelfs waar hij op aanzienlijke geldelijke offers te staan kwam, toch nooit te duur gekocht was. Dat hij door den Engelschen eene schatting te betalen, zich al licht aan de verachting zijner tijdgenooten zou prijsgeven, daarom bekommerde hij zich weinig, want van dat ridderlijk eergevoel, hetwelk toenmaals een groot deel der vorsten bezielde, bezat hij niet de geringste sprank. Hij rekende en berekende slechts en ofschoon van nature gierig, wierp hij het geld met volle handen weg, indien hij daardoor een nog grooter voordeel bejagen kon.

Niet één der vorsten van zijn tijd verstond de kunst, om door beloften en vriendelijke woorden, door eerbewijzen en goud anderen tot zijne zaak over te halen, zoo grondig als Lodewijk XI. De Engelsche grooten (*), Eduard's raadslieden en vrienden, werden zonder moeite voor den vrede gewonnen, en ook de koning zelf was daarvan niet afkeerig, wijl hij zich door zijn broeder verlaten zag en Lodewijk XI zich bereid verklaarde om groote geldelijke offers te brengen.

Lodewijk beloofde Engeland voor de oorlogskosten 75.000 kronen te vergoeden; bovendien zou hij koning Eduard, zoo lang hij leefde, jaarlijks eene rente van 50.000 kronen uitbetalen, terwijl hij voor de invrijheidstelling van de gevangene koningin Margaretha, de weduwe van Hendrik VI, een losgeld van 50.000 kronen zou voldoen. Op deze voorwaarden werd de vrede te Amiens gesloten.

Den 29en Augustus 1475 kwamen de beide koningen bij Pequigny, eenige mijlen ten Zuiden van Amiens, tot een persoonlijk onderhoud samen. Hoe weinig zij elkander vertrouwden, kan ons blijken uit de maatregelen van voorzichtigheid, die zij beiden namen. Op de brug over de Somme was een houten rasterwerk aangebracht, door welks tralien de beide vorsten van elkander waren gescheiden.

De oorlog met Frankrijk was voor de Engelsche natie nòch voordeelig nòch eervol geweest. Eduard IV was over het geheel in zijne buitenlandsche politiek zeer ongelukkig, want ook een oorlog tegen Schotland,

(*) De geschiedschrijver Comines, die in Franschen dienst in persoon deel nam aan de onderhandelingen, maakt melding van het omkoopen der Engelsche grooten door Lodewijk XI, hij noemt ons zelfs de som, welke verdeeld werd. De schaamteloosheid, waarmede deze heeren het Fransche geld aannamen, doet ons een diepen blik werpen in de ontaarding van den hoogen adelstand. Zoo ontving lord Hastings, die vroeger door den hertog van Bourgondië was omgekocht, thans van Lodewijk XI het dubbele der reeds vroeger ontvangen som, waardoor hij voor Frankrijks zaak gewonnen werd.

welke later uitbrak, bracht hem niet het minste voordeel aan. Evenmin was des konings binnenlandsch bestier merkwaardig door het uitvaardigen van nieuwe wetten of door het afschaffen van oude misbruiken. De koning onderscheidde zich, helaas! alleen door de schaamtelooze wreedheid, waarmede hij zich den weg baande tot den troon en dien wist te behouden; hij schroomde zelfs niet, zijn eigen broeder aan zijne veiligheid op te offeren.

De hertog van Clarence had door zijne trouweloosheid tegenover den graaf van Warwick eenmaal zijnen broeder de kroon teruggeschonken, doch eerst nadat hij zelf door zijn vroeger gedrag Eduard van den troon had helpen verjagen; dit laatste vergaf de wraakzuchtige koning hem nimmer, terwijl aan den anderen kant Clarence zich voor zijne verdiensten niet genoegzaam beloond achtte.

Reeds spoedig na de zegepraal, op Warwick behaald, waren onder de broeders uit het huis York ernstige geschillen ontstaan. Clarence meende, als Warwick's schoonzoon, de meeste aanspraak te hebben op diens geheele rijke nalatenschap, ofschoon behalve zijne gemalin nog eene tweede dochter, Anna, weduwe van den ongelukkigen prins van Wales, in leven was. Deze wilde de hertog van Glocester tot zijne gemalin verheffen, om in het bezit te komen van de helft van Warwick's schatten.

Tusschen de beide broeders ontstond een heftige twist. Clarence ontrukte prinses Anna aan hare moeder en trachtte haar voor Glocester verborgen te houden; doch deze ontdekte haar in de city van Londen, in de vermomming van eene keukenmeid, en huwde haar. Bij besluit van het parlement werd bepaald, dat Warwick's nalatenschap tusschen de beide dochters verdeeld zou worden.

Hoe woedend Clarence over deze uitspraak ook was, toch moest hij zich daaraan onderwerpen. Maar bovenal kon hij het den koning niet vergeven, dat deze niet door zijn machtwoord de zaak overeenkomstig Clarence's wenschen beslist had. Slechts zelden verscheen hij aan het hof en wanneer hij er kwam, was hij teruggetrokken en misnoegd.

Nog grooter werd de verwijdering tusschen de beide broeders, toen Clarence, na den dood zijner gemalin, naar de hand dong van de eenige dochter en erfgename van hertog Karel den Stouten van Bourgondië, die in het jaar 1477 bij Nancy gesneuveld was. Eduard IV toch poogde van zijnen kant de hand der jeugdige vorstin voor den broeder van koningin Elisabeth, den graaf Rivers te verwerven. Hoewel dit plan des konings schipbreuk leed, had Eduard toch door het begunstigen van graaf Rivers zijn broeder tot zijn doodvijand gemaakt.

Meer dan eens liet Clarence zich onverholen op ongunstige wijze over de regeering zijns broeders uit en gaf hierdoor voedsel aan de verdenking, dat hij op nieuw oproerige plannen koesterde. Eduard besloot, de eerste gunstige gelegenheid de beste aan te grijpen om zich op hem te wreken.

Ten aanzien van de gebeurtenissen, die den val van den hertog van Clarence veroorzaakt hebben, zijn we niet volledig ingelicht, dewijl in de berichten, daarover tot ons gekomen, groote leemten bestaan. Wij weten niet eens, welke rol de hertog van Glocester, dien men beschuldigt, dat zijne houding eene der hoofdoorzaken van zijns broeders dood geweest is, daarbij gespeeld heeft. Wat wij weten, is het volgende:

Tegen twee aanhangers des hertogs werd eene aanklacht wegens tooverij ingediend.

Men beschuldigde hen, dat zij pogingen hadden aangewend om de regeerende dynastie ten val te brengen, dat zij den koning en diens zonen naar het leven gestaan hadden, door hunne looden beeltenissen te versmelten. Door middel der pijnbank perste men den aangeklaagden eene bekentenis af; zij werden ter dood veroordeeld en te Tyburn opgehangen, hoewel zij vóór hunne terechtstelling alles herriepen wat zij, door pijn gedwongen, verklaard hadden.

De hertog van Clarence was hoogst verbolgen over het onrechtvaardige vonnis; hij liet in de Raadkamer een protest daartegen voorlezen. Tot straf hiervoor werd hij op Eduard's bevel gevangen genomen, onder voorwendsel, dat hij den loop van het recht had willen stremmen.

Een merkwaardig rechtsgeding begon. De hertog van Clarence verscheen voor de pairs als beschuldigd van hoogverraad en zijn aanklager was — zijn eigen broeder, de koning. Eduard bracht een aantal beschuldigingen tegen hem in, waarvan de eene evenmin steek hield als de andere. Alle kwamen zij daarop neer, dat Clarence in stilte maatregelen genomen had om zijn broeder van den troon te stooten.

De pairs hoorden den aanklager en den verdediger stilzwijgend aan. Geen van des hertogs voormalige vrienden sprong voor hem in de bres; allen verklaarden hem schuldig aan hoogverraad en veroordeelden hem ter dood. Slaafs onderwierpen zij zich aan des konings wil, daar zij reeds sinds lang de kracht verloren hadden om zich tegen hem te verzetten. En niet alleen de pairs, ook de gemeenten bogen, zonder een woord van tegenspraak, het hoofd voor den wil des bloeddorstigen konings: zulk een verderfelijken invloed had de strijd der beide Rozen op den adel en de burgerij van Engeland uitgeoefend. De gemeenten gingen zelfs zóóver, dat ze den koning verzochten, het door het Hoogerhuis over Clarence gevelde vonnis te doen voltrekken.

Clarence werd (waarschijnlijk den 18en Februari 1478) in de gevangenis ter dood gebracht. Onder het volk van Londen liep het gerucht, dat Eduard IV hem, als eenig bewijs van genade, vergund had, zelf de wijze te kiezen, waarop hij zou worden omgebracht, dat Clarence verzocht had, in een vat Malvezy, zijn lievelingsdrank, verdronken te worden, en dat dit ook geschied was.

De bezittingen van den overledene werden aan diens bittersten vijand, aan den graaf Rivers, geschonken.

Eduard IV overleefde zijn broeder slechts vijf jaren. Door zijn losbandig leven had hij zijne gezondheid ondermijnd. Hij had ter nauwernood den leeftijd van 41 jaren bereikt, toen hij den 9en April 1483 te Westminster stierf.

ZESDE HOOFDSTUK.

Engeland. Eduard V. Twist over het regentschap. De Wydevilles en de hertog van Glocester. Glocester als protector. Lord Hastings vermoord. Misdaden van Glocester. Onbeschaamdheid van den priester Dr. Shaw. Eduard V afgezet. Koning Richard III. De zonen van Eduard IV vermoord. Hendrik Tudor. Opstand en dood van Buckingham. Regeering van Richard III. Schandelijke huwelijksonderhandelingen. Landing van Hendrik Tudor. Slag bij Bosworth. Dood van Richard III. Hendrik VII. Overzicht.

Eduard IV liet bij zijnen dood vijf dochters en twee zoons na, Eduard en Richard. De oudste hunner, Eduard V (9 April — 25 Juni 1483), de erfgenaam der kroon, telde eerst 13, de jongste, Richard, slechts 7 jaren.

Het denkbeeld om den jeugdigen koning het recht op den troon te betwisten, kwam in den eersten tijd na Eduard's dood bij niemand op, doch wel werd terstond de vraag opgeworpen, wie tot aan de meerderjarigheid van den jeugdigen vorst met het regentschap belast zou worden.

Koningin Elisabeth, haar broeder, graaf Anton Rivers, hare zonen uit haar eerste huwelijk, de markies van Dorset en lord Richard Grey, maakten op de waardigheid van regent en opvoeder des jongen konings in de eerste plaats aanspraak en zij vonden steun bij de ministers van Eduard IV, bij den kanselier, den aartsbisschop van York, en bij de bisschop van Lincoln en Ely.

Elisabeth en hare bloedverwanten konden zich tot staving van hun recht op den wensch des overleden konings beroepen. Deze had de opvoeding van den troonopvolger aan den fijn beschaafden graaf Rivers toevertrouwd, onder wiens toezicht hij zich op het kasteel Ludlow bevond, toen zijn vader stierf. Ook de overige bloedverwanten van Elisabeth waren door Eduard IV met de uitnemendste gunstbewijzen overladen en met de invloedrijkste en voordeeligste staatsambten bekleed.

Tegenover de koningin en hare familie stonden andere oude vrienden van Eduard IV, die steeds een doodelijken haat tegen de Wydevilles en Greys gekoesterd hadden en thans onder geene voorwaarde, hoe ook genaamd, wilden gedoogen, dat het regentschap in hunne handen kwam. Het waren de lords Hastings, Stanley en Howard en een jeugdig aanverwant van het koninklijke huis, Hendrik Stafford, hertog van Buckingham, die uit eene dochter van den jongsten zoon van Eduard III gesproten was. De hertog en de lords eischten, dat aan den broeder

des overleden konings, hertog Richard van Glocester, als den natuurlijken voogd van Eduard V, het regentschap zou worden opgedragen.

Richard van Glocester had zijn broeder gedurende diens regeering met onwrikbare trouw ter zijde gestaan. Hij was dan ook met de gewichtigste krijgskundige betrekkingen bekleed; toen Eduard IV stierf, bevond hij zich juist in het Noorden, om aanstalten te maken voor een veldtocht tegen de Schotten. Oogenblikkelijk schreef hij aan de koningin, om haar zijne deelneming te betuigen en haar van zijne trouw te verzekeren. Tegelijk liet hij uit eigen beweging den adel en de ridderschap van het Noorden bijeenkomen en den jongen koning trouw zweren. Hij zelf legde het eerst den eed af.

Niemand dacht er aan, dat Glocester, die nooit een anderen wil dan dien van zijn koninklijken broeder gehad had, ooit eenige aanspraak op de kroon maken zou. Het minst van allen vermoedden dit de oude vrienden van Eduard IV, die zich eenparig tot hem wendden met het verzoek, dat hij zijne rechten op het regentschap zou doen gelden. Overeenkomstig hunnen wensch rukte Glocester met eene geringe krijgsmacht naar Londen op.

Intusschen had ook graaf Rivers zich met zijn neef lord Grey Ludlow verlaten, om den jongen koning naar Londen te voeren tot voltrekking van de kroningsplechtigheid. Eerst wilde hij zich door eene aanzienlijke krijgsmacht laten vergezellen, doch op het dringend verzoek van lord Hastings zag hij hiervan af; ongeveer 2000 man maakten het geleide des konings uit.

Onderweg vernam graaf Rivers, dat de hertog van Glocester insgelijks in aantocht was en dat zij elkaar te Northampton zouden ontmoeten. De graaf zond den jeugdigen koning vooruit naar Stony Stratford, hij zelf begaf zich met zijn neef Grey naar Northampton, om den hertog te begroeten.

Glocester ontving Rivers en Grey met de meeste vriendelijkheid, hij noodigde hen aan zijne tafel en behandelde hen als zijne beminde verwanten. Denzelfden avond kwam ook de hertog van Buckingham te Northampton aan. Gedurende den nacht had hij een langdurig onderhoud met Glocester, waarvan de slotsom was, dat Rivers en Grey den volgenden morgen gevangen werden genomen. Glocester verweet hun, dat zij hem de liefde van zijn neef hadden willen onttrekken, om hem op die wijze in het verderf te storten. Te vergeefs verdedigden de aangeklaagden zich tegen die aantijging; te vergeefs protesteerden zij tegen de trouwloosheid en het geweld, waarvan zij de slachtoffers waren: zij bleven gevangen.

De beide hertogen reden met hun gevolg terstond naar Stony Stratford. Glocester begaf zich naar zijn neef, begroette hem als koning, terwijl hij vol eerbied de knie voor hem boog, doch tevens deelde hij hem mede, dat graaf Rivers zich in hechtenis bevond. Tegelijk liet hij de aanzienlijke mannen, die den knaap tot dusver begeleid hadden, Sir Thomas Vaughan en anderen, gevangen nemen. Den overigen beval hij, op verbeurte van hun leven, terstond uit elkander te gaan.

Schreiend smeekte de jonge koning, dat men hem niet van zijne vrienden en bloedverwanten scheiden zou. Zijne smeekingen, ja zijne heete tranen bleven vruchteloos. Glocester gedroeg zich eerbiedig, maar onverzettelijk.

Hij verzuimde geen enkelen plicht der hoffelijkheid, hem door den rang des konings opgelegd, doch zonder zich in het minst om de rechten der regenten te bekommeren. Hij voerde zijn neef naar Londen, waar hij hem den Tower tot verblijfplaats aanwees. Deze sterke vesting werd in die dagen zoowel tot vorstelijke residentie als tot gevangenis gebezigd.

Of Glocester reeds in die dagen het plan koesterde om zich door eene reeks van misdaden den weg tot den troon te banen? Of hij met duivelsche berekening de eene schrede na de andere op dat pad uitzette, zonder een oogenblik te aarzelen, dan wel, of hij door de macht der omstandigheden van de ééne misdaad tot de andere gedreven is?

Zoowel bij de geschiedschrijvers als bij de dichters heerscht op dit punt verschil van gevoelen. Het is mogelijk, dat Shakespeare in zijn meesterstuk, dat den naam van Richard III draagt, ons een volkomen gelijkend beeld van den hertog van Glocester schildert; doch of dit inderdaad zoo is, leert de hoogstgebrekkige geschiedbeschrijving dier dagen ons niet, zelfs ten aanzien der feiten verkeeren wij op meer dan één punt in onzekerheid. Hoe veel te minder mogen wij ons dus een oordeel aanmatigen over de beweegredenen, waardoor de handelende personen in dat vreeselijk historisch drama bestuurd werden. De voorhanden geschiedkundige bronnen mogen niet dan met de uiterste omzichtigheid gebruikt worden, dewijl zij in het belang van de eene of andere partij geschreven zijn. Onder anderen is dit het geval met de beroemde geschiedenis van Richard III van Sir Thomas More, waaraan de vreeselijkste beschuldigingen tegen den hertog van Glocester ontleend zijn. Doch hoe gematigd iemand in zijn oordeel ook moge zijn, hoe zeer men er zich ook op toelegge, onbewezen beschuldigingen af te wijzen, hoe geneigd men zij om aan laster en overdrijving te gelooven, hoe ernstig men zich voorneme om slechts onomstootelijke feiten aan de beschrijving der geschiedenis ten grondslag te leggen, altijd blijven er zoovele door Richard van Glocester bedreven euveldaden over, dat wij hem niet anders dan als een afschuwelijk monster kunnen beschouwen.

De tijding der gevangenneming van den graaf Rivers was den hertog van Glocester naar Londen vooruitgesneld. Koningin Elizabeth vreesde het ergste van haren zwager; zij begaf zich onmiddellijk met haren jongen zoon Richard en hare vijf dochters naar het asyl van Westminster; ook de markies van Dorset en andere leden van Elizabeth's familie volgden dit voorbeeld.

Ook onder de vrienden van Eduard IV bracht deze al te krachtige maatregel des hertogs eenige bezorgdheid te weeg. Hoewel zij de Wydevilles van de regeering verwijderd wenschten te zien, was het volstrekt hunne bedoeling niet, den jongen koning in gevaar te brengen. Zij vreesden namelijk, dat de hertog van Glocester zijne eensklaps verworven macht zou misbruiken, om voor zich zelven de kroon te winnen; doch lord Hastings stelde hen gerust. Hij gaf zijnen vrienden en bondgenooten de stellige verzekering, dat Glocester niets anders beoogde, dan den jongen koning uit de handen der gehate Wydevilles te bevrijden en hem daardoor in de regeering te bevestigen.

En zoo scheen het ook werkelijk. Toen Richard van Glocester den 4 Mei in Londen zijn intocht hield, reed hij met ongedekten hoofde voor zijn neef. Zelfs eischte hij, dat nog dienzelfden dag de aanwezige

geestelijke en wereldlijke heeren, alsmede de stedelijke raad van Londen den koning den eed van trouw zouden zweren.

De volgende dagen en weken gingen in de grootste spanning voorbij; in de berichten dienaangaande treffen wij echter te veel leemten aan, dan dat wij den loop en de ontknooping der gebeurtenissen met juistheid kunnen nagaan. Het was waarschijnlijk eene groote raadsvergadering, samengesteld uit pairs en vertegenwoordigers der gemeenten, welke over de nieuwe regeling der staatsaangelegenheden te beslissen had. Al liepen ook in deze vergadering, en wellicht nog meer daar buiten, de gevoelens zeer uiteen, toch leert ons de uitslag der beraadslagingen, dat de hertog van Glocester in die vergadering meer aanhangers telde dan de Wydevilles, doch tevens dat men hem niet geheel vertrouwde; want hij werd niet tot regent, maar alleen tot protector des rijks benoemd, met bepaling dat hem een regentschapsraad, bestaande uit wereldlijke en geestelijke pairs, zou worden ter zijde gesteld.

Tot dus ver hadden al de vijanden der Wydevilles zich ten nauwste aan elkander aangesloten, om deze gehate familie ten val te brengen. Nadat dit groote doel bereikt was, scheidden de partijen zich van elkander. Om welke reden tusschen den protector, bij wien zich de hertog van Buckingham ten nauwste had aangesloten, en lord Hastings, alsmede tusschen de overige voormalige vrienden van Eduard IV geschillen ontstonden, weten wij niet, doch dat dit het geval was, is zeker, want wij zien, dat de regentschapsraad zich in twee partijen splitste, welke meestal afzonderlijk beraadslaagden. Tot de eerste partij behoorden de lords Hastings en Stanley en Elizabeths beide vrienden, de aartsbisschop Rotheram van York en de bisschop Morton van Ely, — tot de tweede de hertogen van Glocester en Buckingham benevens hunne vrienden. Alleen tot het nemen van gewichtige besluiten kwamen beide partijen bijeen.

Eene dergelijke gemeenschappelijke zitting had den 14en Juni in den Tower plaats. Omtrent het voorgevallene verhaalt Thomas More (geboren in 1482), die zijne kennis uit mededeelingen van bisschop Morton geput heeft, ons het een en ander.

Daar Morton echter in het jaar 1500 gestorven is en More — naar men zegt — eerst in het jaar 1513 zijne geschiedenis van Richard III geschreven heeft, kan men dit zijn verhaal niet onvoorwaardelijk vertrouwen.

De protector verscheen eenigszins laat in de zitting en verliet haar weer spoedig. Na verloop van een uur kwam hij geheel verstoord terug. Met gefronst voorhoofd en samengeknepen lippen zat hij zwijgend neder; op eenmaal richtte hij het woord tot de vergadering met de vraag, welke straf diegenen verdienden, die hadden samengespannen, om hem, den protector, naar het leven te staan.

„Den dood!" antwoordde lord Hastings. — „Zij moeten als verraders sterven!"

Toen sprong Richard van Glocester op, ontblootte zijn arm, die geheel verschrompeld was, en toonde dien der vergadering. „De verraders!" — aldus sprak hij — „zijn mijns broeders vrouw en zijne boeleerster Johanna Shore (*), benevens hunne medeplichtigen!" Hij

(*) Johanna Shore, de schoone vrouw van een jong burger te Londen, was eene

gaf voor, dat door de tooverkunst der saamgezworenen zijn lichaam verminkt was.

Een panische schrik beving de aanwezigen. Allen was het bekend, dat Glocester's verschrompelde arm een aangeboren gebrek was, allen bevroedden dus, dat zijne aanklacht valsch was. Toch waagde niemand het, hem tegen te spreken; lord Hastings vatte zelfs nog eenmaal het woord op, om over de straf der verraders te spreken, doch hij liet er op volgen: „Als zij schuldig bevonden worden!"

„Zwijg met uw „als" en „indien"!" bulderde Richard. „Ik zeg u, dat zij het gedaan hebben, en gij zijt de vertrouwde van die nietswaardige Johanna Shore! Ik zal niet eer rusten, eer mij uw hoofd gebracht is!"

Hij sloeg met de vuist op de tafel. Eensklaps weerklonk daar buiten de kreet „verraad!" en van achter de tapijten stormden gewapende lieden de zaal binnen en wierpen zich op de lords Hastings, Stanley, den aartsbisschop van York, den bisschop van Ely en anderen, die als vrienden van lord Hastings bekend stonden; deze werden allen gevangen genomen.

Hastings werd gelast zich voor te bereiden om te biechten, want hij moest oogenblikkelijk sterven. Te vergeefs eischte hij, dat men hem voor den rechter brengen zou; met hoon werd die eisch van de hand gewezen. Toen hij inzag, dat voor hem geene redding meer mogelijk was, legde hij in de kapel de biecht af, vervolgens bracht men hem daar buiten op een grasperk. Een balk, die toevallig daar lag, diende tot blok; hierop werd den lord het hoofd afgeslagen.

Hastings was de leider van die partij onder den adel, welke met onwankelbare trouw den jongen koning Eduard V aanhing; hem meende Glocester nimmer in zijn belang te kunnen winnen, derhalve moest de lord sterven; zijne vrienden trof een minder droevig lot, zij werden naar den kerker verwezen.

In den namiddag van dienzelfden dag ontbood Richard de aanzienlijkste burgers van Londen in den Tower; in gezelschap van Buckingham ontving hij hen. Beiden gaven der burgerij te kennen, dat Hastings en diens vrienden hadden samengespannen tegen het leven des protectors en tegen de vrijheid des konings; alleen door eene snelle en krachtige daad was het mogelijk geweest dien snooden aanslag af te wenden. Eene gelijkluidende verklaring werd door een heraut in Londen's straten afgekondigd.

Richard had den voet uitgezet op het pad van misdaad en geweld, waarop hij van nu af zonder omzien of aarzelen verder voorwaarts treden zou. Een zijner onversaagdste en meest gewetenlooze aanhangers, Sir Richard Ratcliffe, werd door hem naar Pontefract afgezonden, waar graaf Rivers, lord Richard Grey en Sir Thomas Vaughan gevangen zaten. Zonder vorm van proces werden zij ter dood gebracht.

---

der vele maitressen van Eduard IV, zij stond hoog bij hem aangeschreven wegens hare vroolijkheid, zij wist den koning steeds door aardige scherts te vermaken. Na Eduard's dood had lord Hastings eene liefdesbetrekking met haar aangeknoopt. Ten gevolge van de beschuldiging, door Glocester tegen haar ingebracht, moest zij met eene kaars in de hand en in een lang boetgewaad openlijk boete doen, zij mocht zich nog gelukkig achten dat haar leven gespaard bleef. De weleer gevierde schoone stierf eerst vele jaren later als eene grijze bedelares.

Terzelfder tijd wist de hertog van Glocester ook den tweeden zoon van Eduard IV, die zich in het asyl van Westminster bij zijne moeder bevond, in zijne macht te krijgen. Daartoe bediende hij zich van den aartsbisschop van Canterbury, die de koningin overreedde om den knaap van zich te laten gaan, wijl hij haar anders misschien met geweld ontrukt zou worden: hij moest zijn broeder, den jongen koning, tot speelnoot verstrekken. Onder heete tranen leverde de zwakke vrouw haren zoon uit, dien zij nimmer zou weerzien. De jonge hertog van York werd naar den Tower gebracht, om zijn broeder gezelschap te houden.

De eerstvolgende stap, door den hertog van Glocester gedaan, om zich de kroon toe te eigenen, vervult ons met niet minder afschuw, dan de moorden waarmede hij zich bevlekte.

Op Zondag, den 22en Juni, den dag waarop de kroning van den jongen koning zou plaats hebben maar niet plaats had, betrad een vermaard geestelijke, de broeder van den lord mayor van Londen, Dr. Shaw den kansel der St. Paulskerk, om eene even sluwe als schitterende redevoering te houden ten gunste van den hertog van Glocester. Deze, in wiens oog geen middel te laag was, wanneer het hem maar den weg tot den troon kon banen, ontzag zich niet door den schaamteloozen geestelijke den naam zijner eigene, nog levende moeder te laten bezoedelen, ofschoon hij tot nog toe steeds haar lieveling was geweest.

Dr. Shaw gaf in zijne prediking te kennen dat Eduard IV en de hertog van Clarence de vruchten waren van eene ongeoorloofde liefde der hertogin van York, doch dat Richard, hertog van Glocester, de eenige wettige zoon van den hertog van York was en dus alleen aanspraak op de erfopvolging had. Doch, behalve door het uiten van deze schandelijke beschuldiging, poogde Dr. Shaw ook langs een anderen weg Richard's recht op de kroon te staven. Hij schilderde het zedeloos leven, door Eduard IV geleid, en voerde aan, dat deze, toen hij zich met Elizabeth in den echt verbond, reeds eene andere geheime huwelijksverbintenis had aangegaan, dat dit tweede huwelijk onwettig was en dat Elizabeth's zonen derhalve als bastaards moesten worden beschouwd.

Dr. Shaw sprak met schitterende welsprekendheid; toch maakte hij geen indruk op de burgers, die koning Eduard IV, ondanks al zijne ondeugden, genegen waren geweest; insgelijks mislukte de tooneelvertooning, welke tusschen den geestelijke en den hertog van Glocester was afgesproken. Hij schetste het verschil in uiterlijk voorkomen, dat tusschen Eduard IV en diens vermeenden vader, den hertog van York, bestaan had; volgens afspraak trad Richard juist in dien oogenblik op eene galerij te voorschijn en vertoonde zich aan de menigte. Terstond ging Dr. Shaw, op den hertog wijzende, voort: „Hier echter is de ware zoon zijns vaders, het evenbeeld van dien held; iedere trek van zijn gelaat doet aan zijn vader denken."

Richard had gehoopt, dat de aanwezige menigte hem bij die woorden juichend zou hebben toegeroepen: „Leve koning Richard!" — doch niet eene enkele stem verhief zich. De burgers zwegen en zagen met afschuw en verachting op den schaamteloozen vorst en den nietswaardigen geestelijke.

Door deze mislukte poging liet Richard zich echter niet afschrikken; andermaal beraamde hij een plan, dat hij met juiste berekening ontwierp.

Op Dinsdag, den 24en Juni, waren de burgers in Guildhall, eene

groote algemeene vergaderzaal, bijeengekomen; de lord mayor had hen opontboden. De hertog van Buckingham verscheen in de vergadering en hield eene rede waarin hij, even als Dr. Shaw, deed uitkomen dat het huwelijk van Eduard IV met Elizabeth onwettig was geweest, en dat derhalve Richard de eenige wettige erfgenaam der kroon was. Toen hij zijne rede ten einde had gebracht, werd hij niet met kreten van bijval beantwoord; eerst toen hij andermaal bij de burgers op een bepaald antwoord aandrong, of zij namelijk den hertog van Glocester tot hun koning wenschten verheven te zien, riepen eenige lieden, die daartoe vooraf omgekocht waren, van den achtergrond der zaal: „Lang leve koning Richard !"

Met deze enkele stemmen van omgekochte schreeuwers stelde de hertog zich tevreden; hij bedankte de aanwezigen en noodigde hen uit om hem den volgenden dag naar de woning van den protector in Baynard Castle te vergezellen.

Den 25en Juni zou het parlement geopend worden; een groot aantal lords en vertegenwoordigers der gemeenten, die reeds in Londen aangekomen waren, sloot zich aan bij de burgers, die, gehoor gevend aan de uitnoodiging van Buckingham, zich voor het huis des hertogs van Glocester verzamelden.

Buckingham reikte den protector een geschrift over, waarin men er bij hem op aandrong, dat hij de kroon zou aanvaarden; voor de leus weigerde Richard in het eerst dit aanbod aan te nemen, zich beroepende op de genegenheid die hij voor zijn neef koesterde, — ten laatste echter gaf hij aan het vernieuwde aanzoek gehoor. Reeds den volgenden dag verkondigden herauten in alle deelen der stad, dat Richard III als koning de regeering had aanvaard. Hoe weinig intusschen de nieuwe koning dezelfde burgers vertrouwde, die hem ten troon verheven hadden, valt op te maken uit een bevel, ter zelfder tijd uitgevaardigd en inhoudende, dat het op zware straf den burgers verboden was des avonds na 10 ure hun huis te verlaten, en dat niemand, zonder bepaalde toestemming van den koning, wapenen zou mogen dragen.

Richard III (1483—1485) was toen hij den troon beklom, pas dertig jaar oud. Hij had eene zorgvuldige opvoeding genoten en had zich reeds vroegtijdig evenzeer door zijne talenten als door zijne groote mate van kennis en door zijne bekwaamheid als staats- en krijgsman onderscheiden. Even als zijn broeder Eduard IV verstond hij uitnemend de kunst, zich bemind te maken bij den geringen man, jegens wien hij zich altijd minzaam en hulpvaardig betoonde; hierdoor verwierf hij zich vele vrienden. Op uiterlijk schoon kon hij zich niet beroemen. Klein en gezet van persoon, doch zwak van lichaam, had hij niets koninklijks aan zich, zijn rechter schouder was hooger dan de linker; een zijner armen was geheel verschrompeld. Ook zijne gelaatstrekken waren ver van schoon, al waren ze misschien niet zoo afschuwelijk leelijk als ze door hen worden afgemaald, die Richard III gaarne als een monster naar ziel en lichaam willen doen voorkomen.

Bij de aanvaarding zijner regeering was het Richard's streven, zich vrienden te maken. Om dit doel te bereiken, deelde hij met kwistige hand onder zijne aanhangers de schatten uit, welke zijn broeder Eduard IV had opgehoopt.

Jegens het volk betoonde hij zich minzaam, ook beijverde hij zich,

den onderdrukten gerechtigheid te laten wedervaren, hij liet zich vooral veel gelegen liggen aan het rechtswezen. Tevens maakte hij bekend, dat hij al zijn vroegeren vijanden vergiffenis schonk, en dat hij het met deze belofte ernstig meende, toonde hij door den aartsbisschop Rotheram van York, bisschop Morton van Ely, lord Howard, lord Stanley en anderen uit de gevangenis te ontslaan en met eerbewijzen te overladen. Lord Howard werd tot hertog van Norfolk verheven, lord Stanley tot opperhofmeester benoemd.

Alles scheen aan te duiden, dat Richard zonder den geringsten strijd de door het schandelijkst verraad verworven kroon zou dragen. Zijne kroning werd te Londen met oogverblindenden luister gevierd. Vervolgens ving de koning zijne gewone rondreis door het land aan; in de eerste plaats begaf hij zich naar het Noorden, waar hij de meeste aanhangers telde, om zich te York nog eens te laten kronen.

Op deze reis ontving Richard het bericht, dat de aanhangers van het huis Lancaster, in vereeniging met diegenen onder zijne eigene vrienden, die aan Eduard V trouw waren gebleven, zich tot een gewapenden opstand toerustten. Hij besloot hen voor te komen. Op zijn bevel werd de schuilplaats van koningin Elisabeth zóó nauw door gewapenden ingesloten, dat niemand daar binnenkomen of zich van daar verwijderen kon. Hierdoor was de koningin-weduwe buiten staat om betrekkingen met de opstandelingen aan te knoopen.

Nog noodzakelijker was in des konings schatting een andere, afschuwelijke maatregel: hij moest zich van de beide zonen van Eduard IV ontdoen, want zoolang zij leefden, kon hunne bevrijding en hunne herstelling op den troon steeds het doel van nieuwe oproerige bewegingen zijn. Dat de zonen van Eduard op bevel van Richard III vermoord zijn, staat volgens het eenparig getuigenis van al zijne tijdgenooten en van bijna alle latere geschiedschrijvers vast; over de wijze, waarop zij om het leven gebracht zijn, ligt echter een dichte sluier. Alleen Sir Thomas More verhaalt uitvoerig, hoe de moord volbracht is; hoewel zijne mededeelingen, gelijk we reeds vroeger zeiden, geen onbepaald vertrouwen verdienen, dragen zij hier echter den stempel der waarheid, gelijk ze ook door een later merkwaardig getuigenis bevestigd worden.

Volgens More's verhaal zond Richard een zijner dienaars naar Londen tot den constabel van den Tower, Sir Robert Brackenbury, met het bevel, dat de beide knapen gedood moesten worden, doch Brackenbury weigerde het werk van een beul te verrichten. Weinige dagen later verscheen des konings stalmeester, Sir James Tywel, die zich reeds ten tijde van Eduard IV door zijn bereidwilligheid om des konings doodvonnissen te doen voltrekken, onderscheiden had. Hij bracht een schriftelijk bevel van Richard III mede, dat Brackenbury voor éénen nacht al de sleutels van den Tower in Tywel's handen moest stellen.

Tegen middernacht begaf Tywel, vergezeld door twee mannen, die van alle menschelijk gevoel verstoken waren, zijn rijknecht John Dighton en een gevangenbewaarder Miles Forest, zich naar den kerker der knapen. Hij wachtte voor de deur, terwijl de twee gehuurde moordenaars de kinderen onder hunne bedden versmoorden.

Nadat Tywel zich van den dood der beide prinsen overtuigd had, liet hij aan den voet van den trap een diep gat graven, de lijken werden hierin geworpen en met steenen toegedekt. Terstond na het volbrengen

van deze afschuwelijke daad, het vermoorden van twee onschuldige knapen, wier eenige misdaad was, dat zij door hunne geboorte uit koninklijken bloede een gewetenloos overweldiger in den weg stonden, reed Tywel weg, om den koning het bericht van den dood zijner neven over te brengen; deze tijding bereikte den vorst nog voordat de kroningsplechtigheid te York voltrokken was.

More's verhaal, dat wij hier in het kort mededeelden, wordt door eenige merkwaardige feiten bevestigd. Uit de nog voorhanden handschriften, die als reken- en dagboek van Richard III 's regeering kunnen dienen, blijkt, dat juist in dien tijd Sir James Tywel, de rijknecht John Dighton en de gevangenbewaarder Miles Forest, een bekend booswicht, zeer voordeelige ambten hebben ontvangen, dat zelfs aan de weduwe van den laatste, na zijn kort daarop gevolgden dood, een aanzienlijk jaargeld is toegelegd.

Van nog meer belang is een ander getuigenis. Den 17en Juli 1674, bijna twee eeuwen na den dood der ongelukkige prinsen, werden bij gelegenheid eener verbouwing in den Tower, nabij de fondamenten van een ouden trap de beenderen en schedels van twee knapen gevonden. Zij lagen juist op de plek, waar, volgens More's bericht, Tywel de lijken verbergen liet.

De moord, op de beide zonen van Eduard gepleegd, droeg voor Richard III niet de vruchten, waarop hij gerekend had. Zoodra het bericht van den dood der knapen zich verbreidde, vestigden de aanhangers van het huis van Lancaster het oog op een ander mededinger naar den troon, wiens rechten wel vrij twijfelachtig waren, doch dien zij als den meest geschikten candidaat voor de koninklijke waardigheid beschouwden.

Het was graaf Hendrik Tudor van Richmond, die sinds den slag van Tewkesbury, waarin hij voor de rechten der Roode roos gestreden had, zich als vluchteling in Bretagne ophield. Hendrik's grootvader was die Owen Tudor geweest, die de weduwe van koning Hendrik V gehuwd had. Zijn vader, Eduard, graaf van Richmond, was uit dit huwelijk gesproten. Hendrik's moeder, Margaretha Beaufort, was eene dochter van den ongelukkigen hertog Jan van Sommerset. De aanhangers der Roode roos beweerden, dat na het uitsterven der manlijke linie van het huis Lancaster de rechten van dat geslacht op haar waren overgegaan. Van de veel geldiger aanspraken, welke de zoon van den ter dood gebrachten hertog van Clarence, de graaf van Warwick, op den troon bezat, was geene sprake, dewijl de graaf nog een kind en dus niet geschikt was om in dezen onrustigen tijd als pretendent tegen Richard III overgesteld te worden.

Hendrik Tudor werd weldra voor den koning een gevaarlijk tegenstander, want hij vond een bondgenoot in een man, die tot dusver Richard's trouwste vriend en zijn medeplichtige bij alle euveldaden geweest was, doch zich thans eensklaps voor Hendrik verklaarde, in den hertog van Buckingham.

Wij kennen de beweegredenen niet nauwkeurig, welke Buckingham er toe brachten om den deelgenoot zijner misdaden te verlaten en te minder begrijpen wij zijne handelwijze, daar Richard III hem met eerambten en goederen, als loon voor de bewezen diensten, overladen had. Sommigen meenen, dat de hertog thans op eens de zijde van des konings tegenstander koos, omdat hij de rol van graaf Warwick, den koningmaker,

wilde spelen. Anderen zijn van oordeel, dat Buckingham begreep, welk een zwakken band gemeenschappelijk bedreven misdaden vormen en dat hij vreesde, dat Richard zich bij de eerste gelegenheid de beste door een heimelijken moord van hem ontslaan zou.

De hertog knoopte met Hendrik Tudor eene geheime verbintenis aan, hij stelde hem voor, de huizen van Lancaster en York, de aanhangers der Roode en Witte roos, te vereenigen door een huwelijk met Elisabeth, de oudste dochter en thans de natuurlijke erfgename van den overleden koning. Hendrik nam dit voorstel bereidvaardig aan, ook de koningin-weduwe Elisabeth, in wier scherp bewaakte schuilplaats een bode van Buckingham wist binnen te sluipen; gaf hare toestemming. Een algemeene opstand van alle aanhangers der huizen York en Lancaster, van alle vijanden van Richard III zou, volgens afspraak, op den 18en October 1483 uitbarsten.

Bij tijds ontving de koning bericht van den storm, die tegen hem dreigde op te steken. Hij bood dien moedig en onvervaard het hoofd en het geluk begunstigde hem. Terstond verklaarde hij al zijne tegenstanders voor muiters en landverraders. Overal werden toebereidselen gemaakt, om den opstand met kracht te dempen. In weerwil hiervan kwamen op den bepaalden dag, den 18en October, de samengezworenen in Kent, Surrey, Berkshire, Wiltshire en Devonshire voor Hendrik Tudor in opstand, doch het gelukte hun niet, eenig voordeel te behalen, dewijl Richard gezorgd had, dat Buckingham, die in Wales troepen had verzameld, zich niet met hen kon vereenigen.

Buckingham's poging om de waakzaamheid des konings te verschalken, werd verijdeld door hevige stortregens, die de wegen onbegaanbaar maakten, en de bruggen over de rivieren meesleepten. Evenzoo verhinderden hevige stormen graaf Hendrik Tudor van Richmond, die in Bretagne 5000 man aangeworven had, ter rechter tijd aan de Engelsche kust te landen.

De Wallisers van Buckingham verloren hun vertrouwen op den goeden uitslag van den opstand, zij verstrooiden zich en de hertog moest zijn heil in de vlucht zoeken; hij hoopte eene schuilplaats te vinden bij een zijner pachters, doch werd door dezen verraden. Richard liet hem gevangen nemen en onthoofden; hij weigerde zelfs zijn voormaligen vriend een laatste onderhoud en waarschijnlijk handelde hij daarin zeer verstandig; men verhaalt althans, dat Buckingham het plan koesterde om den koning bij die ontmoeting met een onder zijne kleederen verborgen mes te doorsteken.

De overige aanvoerders van den opstand ondergingen grootendeels hetzelfde lot als Buckingham. Allen, die den koning in handen vielen, werden zonder genade ter dood gebracht; zelfs zijn zwager, Sir Thomas St. Leger, die zich bij de opstandelingen had aangesloten, spaarde hij niet. Slechts één ding betreurde de koning diep, namelijk, dat eenige zijner machtigste vijanden gevlucht waren, en vooral dat Hendrik van Richmond aan zijne wraak ontsnapt en naar Bretagne teruggekeerd was.

Na het fnuiken van den opstand keerde Richard III naar Londen terug, waar hij door het volk in triomf werd ingehaald. Ook het parlement, dat hij bijeenriep, nam een even ellendige houding aan als de Londensche burgerij. Alle standen, de lords, de geestelijken en de gemeenten wedijverden in slaafsche onderdanigheid jegens den dwingeland; uit vrees voor Richard's wraak stonden zij alles toe wat deze van hen eischte. Zij er-

kenden hem als den alleen wettigen koning, zoowel door erfrecht als door den wil des volks, zij deden alle medeplichtigen aan den laatsten opstand, een hertog, een markies, drie graven, drie bisschoppen en vele honderden ridders en edelen, in den ban en ontnamen der koningin-weduwe hare titels en inkomsten. Elisabeth — zoo besloot het parlement — moest zich voortaan Elisabeth Grey noemen, dewijl haar huwelijk met Eduard IV onwettig was geweest.

Hoewel Richard III op de onderdanigheid van het slaafsche parlement volkomen rekenen kon, hoewel de opstand geheel gefnuikt was, achtte hij zich toch niet veilig. Hij vernam, dat Hendrik van Richmond te Rennes de verbannen Engelsche edelen, ten getale van meer dan 500, rondom zich had verzameld, dat hij hun gezworen had Elisabeth, de dochter van Eduard IV, te zullen huwen, en dat zij hem onder eede beloofd hadden, hem met het zwaard den weg naar den troon van Engeland te zullen banen.

Te vergeefs poogde Richard III zijn gevaarlijken tegenstander onschadelijk te maken; hij knoopte daartoe onderhandelingen met den hertog van Bretagne aan en verlangde van dezen de uitlevering van zijn vijand. Hendrik, die zich in Bretagne niet langer veilig achtte, vond bescherming en bijstand in Frankrijk bij koning Karel VIII en bij de regentes, die voor den minderjarigen vorst het bewind voerde.

In Engeland bleef de gisting voortduren. Hier en daar staken de aanhangers van Hendrik het hoofd op en, zoo zij het al niet waagden openlijk naar het zwaard te grijpen, toch rustten zij zich heimelijk tot den nieuwen strijd toe. Richard wist, dat Fransche agenten en vrienden van Hendrik van Richmond onafgebroken in het Zuiden van Engeland werkzaam waren, om daar een opstand voor te bereiden, die binnen kort uitbarsten moest; hij liet velen hunner grijpen en ter dood brengen, doch anderen namen de plaatsen der terechtgestelden in en wakkerden de algemeene ontevredenheid aan.

Met verkwistende mildheid deelde Richard geschenken uit aan al zijne aanhangers en aan zijne vroegere vijanden, die tot zijne partij waren overgegaan; doch ook hierdoor kon hij zich niet van hunne trouw verzekeren. Hij zag dit zeer goed in en buitendien had zijne verkwisting nog een ander treurig gevolg. De door Eduard IV verzamelde schat was binnen korten tijd uitgeput, de koning moest thans zijne toevlucht nemen tot een hoogst onaangenaam middel, namelijk, haar door zoogenaamde vrijwillige geschenken, voornamelijk der rijke kooplieden, benevolenties genaamd, te vullen. Hij verbitterde hierdoor de burgerij, die den naam benevolenties in malevolenties veranderde, wijl de geschenken slechts schoorvoetend en uit vrees gegeven werden.

Ook een ander middel, dat Richard had aangewend om zijne heerschappij te bevestigen, was gefaald. Ten einde de aanhangers der Roode roos van Hendrik van Richmond te vervreemden, besloot de koning vrede te sluiten met de koningin-weduwe Elisabeth en deze geheel voor zich te winnen.

Hij bewoog de koningin om hare vrijplaats te verlaten, daar hij haar veiligheid verzekerde en haar beloofde, dat hij haar met de meeste eerbewijzen aan zijn hof ontvangen zou. De zwakke vrouw, die den koning als onoverwinnelijk beschouwde, nam het voorstel aan. Zij verliet Westminster en toen Richard zijn woord hield en haar op de eervolste wijze ontving, sloot zij zich geheel aan hem aan.

Richard's eenige zoon, de jonge, zwakke prins van Wales, stierf den 9en April 1484; het plan om door des prinsen huwelijk met Elisabeth de aanhangers van het huis Lancaster te winnen, was door dat sterfgeval in duigen geworpen. Thans besloot Richard, zelf met de prinses te huwen, wel was hij gehuwd en bestond er niet de minste grond tot scheiding; doch door zulk een hinderpaal liet de koning zich niet terughouden om naar de hand van Elisabeth te dingen; hij rekende er op, dat zijne gemalin wel ter rechter tijd sterven zou.

De moordenaar van Elisabeth's zoon bood der zuster zijne met bloed bevlekte hand aan en hij werd niet afgewezen. Integendeel, de moeder en zuster van den vermoorde begroetten die verbintenis met Richard III als het grootste geluk, dat haar te beurt kon vallen.

Wij zouden in verzoeking komen om aan de mogelijkheid dezer schandelijke onderhandelingen te twijfelen en de ons overgeleverde berichten voor de wanstaltige vruchten eener ziekelijke verbeeldingskracht te houden, indien hunne waarheid niet door een onwraakbaar getuigenis boven allen twijfel verheven werd. Wij bezitten namelijk een uittreksel van een brief, door de jonge prinses in Februari 1485 aan den voormaligen trouwen dienaar haars vaders, den hertog van Norfolk gericht. Zij beklaagt zich daarin, dat de koningin nog niet sterven wil, zij noemt Richard III haren eenigen vriend in de wereld en verklaart, dat zij hem met lijf en ziel toebehoort.

Den 11en Maart 1485 stierf koningin Anna. Het volk beweerde, dat zij door haren gemaal vergiftigd was, opdat deze de vurig gewenschte echtverbintenis met Elisabeth zou kunnen sluiten. Al hebben vele geschiedschrijvers dit naverteld, toch is er geen bewijs voorhanden, dat Richard III zich ook aan dezen moord schuldig gemaakt heeft, hoewel de dood der koningin op eene in het oog vallende wijze des konings plannen in de hand werkte. Het sterfgeval had echter niet onverwacht, maar eerst na verloop van eenige weken plaats, gedurende welke de koningin voortdurend ziek was geweest.

De hoop van prinses Elisabeth, dat zij den met bloedbevlekten troon van Richard III zou deelen, werd evenwel verijdeld. Nauwelijks werd het gerucht van deze onnatuurlijke verbintenis verbreid, of een kreet van verontwaardiging ging uit den boezem des volks op. Richard's trouwste vrienden, de werktuigen zijner misdaden, verklaarden hem, dat dit huwelijk onmogelijk was. Zij vreesden, en niet zonder reden, dat Elisabeth bloedige wraak op hen zoude nemen.

Richard moest tegen zijnen zin toegeven en eene openlijke verklaring uitvaardigen, waarin hij verzekerde, dat het gerucht van zijn tweede huwelijk niets dan een verzinsel was. Doch ook deze verklaring was niet in staat om de verstoorde gemoederen gerust te stellen.

De ontevredenheid in het geheele land werd zoo groot, dat Richard den grond onder zijne voeten voelde wegzinken. Hij werd onophoudelijk gekweld door vrees voor een opstand en voor eene landing van Hendrik van Richmond, die met dit doel in Frankrijk troepen aanwierf. Bovendien werd hij gefolterd door gewetenswroeging, die hem aanhoudend in eene ziekelijke spanning hield en hem elk genot vergalde.

Al ontveinsde Richard zich het gevaarlijke van zijn toestand volstrekt niet; toch liet hij den moed niet zinken. Hij had vast besloten, den storm het hoofd te bieden en rustte zich daarom krachtig ten strijde toe. Daar hij

zich overtuigd hield, dat Hendrik van Richmond aan de zuidkust van Engeland zou landen, liet hij daar de krachtigste verdedigingsmaatregelen nemen, terwijl hij zelf naar het Noorden trok, waar hij de meeste trouwe aanhangers bezat, om hier een sterk leger te verzamelen.

Hendrik van Richmond, die in Richard's onmiddellijke omgeving spionnen had, op wie hij zich geheel verlaten kon, was met elken stap en met elken verdedigingsmaatregel des konings bekend. Hij landde daarom niet aan de zuid-kust, maar in de haven van Milford in Pembrokeshire (in Wales, Augustus 1485).

Hoewel hij slechts 3000 man medebracht, rukte hij toch moedig voorwaarts in de hoop, dat de ontevredenen zich in grooten getale bij hem zouden aansluiten. In die hoop bedroog hij zich niet.

Toen Richard het bericht van Hendrik's landing ontving, spotte hij met den onervaren jongeling, die het waanzinnige plan koesterde om met zijne kleine schaar Engeland te veroveren. Hij riep al zijne getrouwen en hen, die hij voor getrouw hield, te wapen; weldra zag hij zich aan het hoofd eener aanzienlijke krijgsmacht, waarmede hij tegen Hendrik oprukte. Op het veld van Redmore, bij het marktvlek Bosworth, niet ver van de stad Leicester, zou het beslissend treffen plaats hebben, welks uitslag aan geen twijfel onderhevig kon zijn, indien Richard's troepen hem getrouw bleven, want zijn leger overtrof dat van Hendrik ver in aantal.

Doch bleven zij ook trouw? Kon de koning vooral op lord Stanley rekenen, die 7000 man onder zijne bevelen had?

Richard had gepoogd dezen voormaligen vijand door ontelbare gunstbewijzen aan zich te verbinden; hij had van hem dan ook de verzekering van onwankelbare trouw ontvangen. Toch was de koning op dit punt niet zonder bekommering, daar Stanley door zijn huwelijk met Margaretha Beaufort, Hendrik's moeder, diens stiefvader geworden was. Het vermoeden, dat Stanley tot zijn stiefzoon zou overloopen, was dus volstrekt niet van grond ontbloot.

In den morgen van den 27en Augustus stonden de beide legers slagvaardig tegenover elkander. Richard gevoelde, dat deze dag zijn lot beslissen zou; onverholen sprak hij dit uit tegenover degenen, die hem omringden. „Indien ik overwin," zoo sprak hij, „dan zal ik geen enkel rebel of verrader sparen; delf ik het onderspit, dan zal ik als koning sterven."

Lord Stanley had in zekeren zin een onzijdig standpunt ingenomen, hetwelk hem in staat stelde om partij te kiezen overeenkomstig de omstandigheden; nog durfde hij niet openlijk tot de zijde van zijn stiefzoon overgaan, dewijl zijn zoon, lord Strange, zich in des konings macht bevond. Richard was thans echter zoo vast van Stanley's verraad overtuigd, dat hij voor den slag het bevel uitvaardigde om den jongen lord ter dood te brengen. Tot geluk voor Strange wilden de wachters echter eerst zien, hoe de slag af zou loopen; zij gehoorzaamden daarom het bevel des konings niet.

De slag begon; reeds in het begin van het gevecht behaalden Hendrik's troepen eenig voordeel. Nu wierp lord Stanley het masker af; hij liep met zijne krijgsbende tot zijn stiefzoon over; ook de graaf van Northumberland verliet met zijne manschappen de zijde des konings. Hij stak het zwaard in de schede en trok zich uit het slaggewoel terug.

Alle hoop op zegepraal was voor Richard reddeloos verloren. Eén ding bleef hem slechts over; hij had beloofd, als koning te zullen ster-

ven en hij hield zijn woord. Hij drukte de gouden kroon, die hij droeg, nog eenmaal vast op het hoofd en stormde toen onder het uiten van den kreet: „Verraad, Verraad!" met gevelde lans op dat punt aan, waar het strijdgewoel het hevigst was, in de hoop Hendrik Tudor met eigen hand te zullen dooden. Den banierdrager van Hendrik en een ridder lichtte hij uit den zadel; hierop poogde hij, geweldig met zijn zwaard om zich heenslaande, zijn doodvijand te bereiken; doch eer hij zijn doel bereikt had, werd hij van het paard getrokken en gedood.

Lord Stanley nam den gesneuvelde de gouden kroon, waarin de vijandelijke zwaarden diepe deuken geslagen hadden, van het hoofd en zette die zijn stiefzoon op de slapen. Luide weerklonk uit den mond der overwinnende krijgers de juichtoon: „Leve Hendrik VII!"

Zoo was koning Richard III, na eene regeering van slechts twee jaren, in zijn 33e jaar gesneuveld!

Gelijk hij zich door verraad van den troon had meester gemaakt, verloor hij ook het leven door het verraad dergenen, die hij met gunstbewijzen overladen had.

Met de komst van Hendrik VII tot den troon begint voor Engeland een nieuw tijdperk. In den bloedigen strijd tusschen de Roode en Witte rozen was de schepping der middeneeuwen voor het grootste deel te gronde gegaan. Wij zijn derhalve gerechtigd om den slag bij Bosworth als een keerpunt in de Engelsche geschiedenis, ja als het eind van het tijdperk der middeneeuwen voor Engeland te beschouwen.

Het zij ons vergund, alvorens wij ons met onze verbeelding naar een ander land verplaatsen, een kort overzicht te geven van den gang der ontwikkeling des volks gedurende de laatste eeuwen.

Wat was er geworden van de machtige, roemzuchtige natie, die onder de regeering van Eduard III hare heerschappij op het vasteland onophoudelijk uitbreidde, die met hare geduchte vloot de zee beheerschte, wier handel van jaar tot jaar eene hoogere vlucht nam, ja die door eene zich krachtig ontwikkelende nijverheid hare geduchte mededingers, de Nederlanders, in de schaduw trachtte te stellen? Hoe was het gegaan met de eerste constitutioneele staatsregeling, welke uit de Magna Charta was voortgekomen?

De strijd tusschen de Roode en Witte rozen had een verlammenden invloed op de ontwikkeling der Engelsche natie uitgeoefend. Toen Hendrik VII, na den slag bij Bosworth, de teugels des bewinds in handen nam, zag hij zich de zware taak opgelegd, de diepe wonden te heelen, welke de ontzettende burgeroorlog het land geslagen had.

Het vroeger zoo bloeiende Engeland was op meer dan ééne plaats in eene woestijn herschapen: niet dat de bevolking aanmerkelijk verminderd was — Engeland telde altijd nog meer dan drie millioen inwoners — maar de welvaart van den adel, de burgers en de boeren was te gronde gericht. De landlieden durfden op verschillende plaatsen het land niet langer bebouwen, dewijl zij moesten vreezen, dat anderen zich met de vruchten van hun zweet en hunnen arbeid zouden verrijken. Zij leefden van de hand in den tand en arbeidden slechts zooveel als noodig was om hun armzalig bestaan te rekken.

Vergelijkenderwijs hadden de oorlogen der Roode en Witte rozen geene zeer groote offers aan menschenlevens gekost, dewijl de aanzienlijke adellijke geslachten elkaar wel wederzijds doodden, maar den gemeenen

man spaarden. Des te grooter waren de stoffelijke verliezen, welke teweeggebracht waren door de splitsing van de natie in twee groote partijen, van welke nu de eene, dan weder de andere, doch altijd slechts voor een korten tijd, de overhand had. Het kon niet anders, of alle banden van vriendschap en bloedverwantschap werden hierdoor losgesnoerd.

Onder zulke omstandigheden kon noch de landbouw, noch de nijverheid zich ontwikkelen. Het landvolk was ter prooi aan eene schromelijke ellende; scharen van bedelaars trokken het land door en werden een ware geesel voor de bevolking, zoodat dan ook onder Hendrik VII en de volgende vorsten strenge wetten tot wering van de bedelarij moesten uitgevaardigd worden. Het ongeluk van het landvolk zou echter voor de toekomst eene heilzame vrucht dragen; tengevolge van het verval van den landbouw kon men op menige plaats den arbeid der lijfeigenen ontberen, wij zien dan ook een groot aantal lijfeigenen in die dagen de vrijheid herkrijgen. Het kan echter niet ontkend worden, dat die vrijheid niet allen ten zegen was, want slechts een deel der vrijgelatenen was in staat om zich in het bezit van landerijen te stellen of door het uitoefenen van een handwerk in hun onderhoud te voorzien. De meesten hunner trokken bedelend het land door.

Even treurig als op het land zag het er in de steden uit. De nijverheid, door Eduard III met zoo veel zorg in het leven geroepen, ging weer te gronde, eer zij nog recht in bloei geraakt was.

Zelfs de rijke handelssteden verkeerden in diep verval, want sinds het verlies van de Fransche gewesten was een groote uitvoermarkt vóór de Engelsche kooplieden gesloten. Hierbij kwam nog, dat ook de overige overzeesche handel der Engelschen zware verliezen geleden had.

In die dagen werden de zeeën door een aantal roofschepen onveilig gemaakt; alleen onder de bescherming eener oorlogsvloot kon de zeehandel op eenigszins groote schaal gedreven worden, doch deze ontbrak juist in die dagen den Engelschen geheel en al. De zeemacht van het rijk was zóó diep gezonken, dat de koningen, wanneer zij oorlogschepen wilden gebruiken, die van Frankrijk of de Nederlanden moesten huren. Richard III kon de landing van Hendrik Tudor niet beletten, wijl hij geene vloot bezat, en dus het kanaal niet kon laten bewaken.

Onder zulke bedroevende omstandigheden is het niet te verwonderen, dat wij in Engeland in de 15de eeuw ter nauwernood een enkel spoor van vooruitgang op het gebied van den handel ontdekken. Wij hebben slechts het ontstaan te vermelden van de posterij, welke in het leven geroepen werd door eene behoefte, die zich bij Eduard IV tijdens zijne oorlogen gevoelen deed. Dewijl er den koning alles aan gelegen was, binnen den kortst mogelijken tijd berichten van de Schotsche grenzen te ontvangen, liet hij van station tot station die tijdingen door rijdende postboden overbrengen. Deze brachten in het eerst slechts brieven van en aan den koning over, doch weldra werd ook het publiek in de gelegenheid gesteld om van hunne diensten gebruik te maken.

Het zwaarst hadden in de oorlogen der beide Rozen de adellijke geslachten geleden. Dewijl de graaf van Warwick en Eduard IV gewoon waren, na elke overwinning hunne voornaamste vijanden ter dood te laten brengen, dewijl hunne tegenstanders dat voorbeeld maar al te getrouw volgden, werd de adel in dien oorlog stelselmatig uitgeroeid. Vele der oude geslachten werden geheel vernietigd. Wel treffen wij na den

strijd der Rozen nog de oude namen aan, doch zij behooren niet langer aan de vroegere familiën, maar aan gunstelingen der fortuin, die zich door de diensten, welke zij den partijhoofden bewezen, de goederen en titels der uitgeroeide adellijke familiën verworven hadden.

Met de oude geslachten verdween ook de ridderlijke geest, die in deze als het ware erfelijk geweest was. De tijd van het ridderwezen was voorbij; begon door geheel Europa de ridderlijke geest in den loop der 15e eeuw te kwijnen, in Engeland geschiedde dit sneller dan in de andere landen der beschaafde wereld. Ja, over het algemeen was de oorlog tusschen de beide Rozen oorzaak, dat de middeneeuwsche vormen en instellingen niet langzamerhand als onbruikbaar ter zijde gesteld werden, maar in eens verdwenen, om voor nieuwe vormen in het burgerlijk en staatkundig leven plaats te maken.

Nergens trad dit zoo duidelijk aan het licht als in de eigenaardige wijze van oorlogvoeren der Engelschen. Tot dus ver had Engeland zijne overwinningen te danken gehad aan de schitterende dapperheid van zijn ridderlijken adel en aan de bewonderenswaardige bekwaamheid zijner overal gevreesde yeomen, die onder de beste boogschutters der wereld geteld werden. Het meest geliefde spel der Engelsche boeren bestond in het schieten naar het wit met boog en pijl; deze liefhebberij werd van staatswege aangemoedigd, dewijl de nimmer falende pijlen der boogschutters meermalen den slag ten gunste van Engeland beslist hadden.

Tegen het einde der 15de eeuw waren de adellijke geslachten gedund en ontaard, en de yeomen schier weerloos gemaakt, dewijl hunne bogen, na de invoering van het grove geschut, een weinigbeteekenend wapen waren geworden. Reeds in de gevechten der beide Rozen besliste niet langer het aantal en de bekwaamheid der boogschutters, maar het juiste gebruik van het geschut het lot van den slag.

Eene treurige verandering had ten gevolge van de partijtwisten ook in het staatkundig leven plaats gegrepen. In het Hoogerhuis hadden gunstelingen der fortuin de plaats ingenomen der fiere graven, die menigmaal den koningen stoutmoedig het hoofd boden. Zij dankten hunne bezittingen en pralende titels aan de genade van den vorst en waren dan ook bereid om hem blindelings te gehoorzamen. Ook de enkele afstammelingen der oude geslachten, die zich tot heden in het bezit hunner waardigheden gehandhaafd hadden, moesten zich aan des konings wil onderwerpen, indien zij hun leven en hunne vrijheid niet in de waagschaal wilden stellen. Zij leenden zich er toe, vonnissen wegens hoogverraad over hunne oude vrienden uit te spreken, zoo dikwijls de vorst dit verlangde, alleen met het doel om zich zelven te beveiligen. Het fiere gevoel van onafhankelijkheid en de broederlijke geest, die de vroegere pairs zoowel tegenover de koningen als tegenover hunne standgenooten bezielde, waren van hen geheel en al geweken.

Niet minder treurig zag het er in het huis der Gemeenten uit. Wel waren deze nog altijd de vertegenwoordigers van den nationalen rijkdom, van de grondeigenaars en de ridderschap der steden, doch zij hadden sinds lang hun voormaligen invloed op het staatkundig leven verloren.

De oorzaak van dit verschijnsel lag deels in den invloed, door de vorsten op de verkiezingen uitgeoefend, die bijna tot regel geworden was, doch deels ook in gebrek aan vaderlandsliefde bij de gekozenen. Het viel den koningen niet moeilijk, zich een volgzaam parlement te

verschaffen; de sheriffs spanden daartoe al hunne krachten in; de proclamaties, waarbij de verkiezingen werden uitgeschreven, werden vervalscht; vijandig gezinde vlekken en steden zagen zich soms geheel en al van deelneming aan de verkiezing uitgesloten. Op deze wijze slaagde men er in, een huis der Gemeenten samen te stellen, hetwelk iedere daad van geweld des konings door de vingers zag en alles toestond wat deze eischte. Zulke verkiezingsmanoeuvres had een Richard III ten laatste niet meer noodig; ook zonder dat waren de Gemeenten volgzaam genoeg. Bij de bestaande onveiligheid en onzekerheid der rechtstoestanden was het volstrekt geene schande meer, van partij te veranderen, om daardoor leven en bezittingen te redden. Met de grootst mogelijke onbeschaamdheid en op de meest uitgebreide schaal maakte men zich aan trouwbreuk en verraad schuldig. Zoodra een koning slechts de macht in handen had, stemden de Gemeenten overeenkomstig zijnen wil; doch wanneer zijne gelukzon begon te tanen, verlieten ook de Gemeenten terstond zijne zijde. Nooit aarzelde het parlement zijne eigene, kort te voren ten gunste van den een of anderen vorst uitgevaardigde besluiten te vernietigen, wanneer zijn opvolger dit gebood.

Deze lakenswaardige onderdanigheid van het parlement was een der voornaamste oorzaken van den machtigen, ontbindenden invloed, door den oorlog der Rozen op alle staatkundige toestanden van het Engelsche volk uitgeoefend; doch aan den anderen kant droeg diezelfde volgzaamheid der Gemeenten voor Engeland zegenrijke vruchten.

Het parlement bleef in het bezit van al zijne met zooveel moeite verworven rechten, vooral van het recht om de openbare gelden toe te staan en om de staatsdienaren in staat van beschuldiging te stellen. De koningen hadden geene reden gehad om den Gemeenten deze rechten te ontnemen, daar deze zich zonder tegenspraak aan de vorstelijke bevelen onderwierpen. In schijn toch gold het hier slechts de handhaving van een vrij onbeduidenden vorm, zoolang het parlement van dit recht slechts dan gebruik maakte, als het den koning welgevallig was. Dienvolgens bleef deze vorm in stand en het recht gehandhaafd, zoodat het nageslacht daarop steunen kon. Engeland behield naar de letter der wet eene beperkte monarchie, ook in die dagen, waarin de koningen inderdaad als onbeperkte heerschers regeerden.

De ontaarding en de beginselloosheid, waaraan in de 15de eeuw alle standen in Engeland leden, hadden ook de Engelsche geestelijkheid aangetast. Zoowel de hooge prelaten als de geestelijken van minderen rang waren blinde werktuigen in de hand der bovendrijvende partijen, zij verheugden zich, dat de drang tot eene hervorming op godsdienstig gebied, waartoe Wiclyffe zulk een krachtigen stoot gegeven had, met geweld onderdrukt was, en lieten daarom voor het overige de wereldlijke macht doen wat ze wilde.

Het was een merkwaardig verschijnsel dat juist in Engeland, waar Wiclyffe's denkbeelden met zulk een schier onstuimigen bijval begroet waren, van de beweging ten gunste der godsdienstvrijheid bijna geen spoor meer te ontdekken was. Nog eens waagde het in het midden der 15de eeuw een hooggeplaatst geestelijke, de bisschop van Chichester Reginald Pecock, op het voetspoor van Wiclyffe eenige schandelijke misbruiken der kerk te verbeteren, den bijbel in het Engelsch te vertalen en meer dan een leerstuk der katholieke kerk te bestrijden, doch hij moest zwaar boeten

voor zijne vermetele pogingen. In het jaar 1457 werd hij door eene geestelijke rechtbank veroordeeld en tot openlijke herroeping van zijne stellingen gedwongen. Hij verloor zijn bisschoppelijken zetel en werd tot levenslange boetedoening in een klooster geplaatst.

Het lot des bisschops was een afschrikwekkend voorbeeld voor andere priesters; geen hunner waagde het langer tegen de heerschende kerk in verzet te komen. Wiclyffe's leer was in Engeland nagenoeg uitgeroeid, alleen in den kring der burgers en der handwerkslieden werkte zij als een zuurdeesem in stilte voort. Hier en daar trad nog wel een enkele Wiclyffiet op; maar elke poging tot verspreiding van die denkbeelden werd krachtig onderdrukt en bracht hen, die met eene hervorming der kerk dweepten, meestal op den brandstapel.

Dat in de dagen van den oorlog der beide Rozen wetenschap en kunst evenmin vooruit konden gaan als handel en nijverheid, behoeft nauwelijks gezegd te worden. Wel waren er onder de geestelijken en leeken nog altijd enkele mannen, die de wetenschap liefhadden en haar hunne krachten wijdden, doch zij waren slechts uitzonderingen op den algemeenen regel. Zelfs koning Hendrik VI stelde veel belang in wetenschappelijke studiën; hij stichtte de scholen te Eton en te Cambridge, doch de ongunstige tijden maakten allen vooruitgang der wetenschap onmogelijk. Universiteiten en scholen verkeerden in het treurigste verval, ja de hoogeschool te Oxford was zelfs in het buitenland berucht wegens de onwetendheid der leeraars. Men spotte daar met het slechte Latijn en de belachelijke scholastieke haarkloverijen der Oxfordsche magisters. Werkelijke, degelijke geleerden waren er zeer weinig in Engeland en vreemdelingen konden geene roeping gevoelen om zich te vestigen in een land, dat het tooneel van onafgebroken burgeroorlogen was.

Ook de kunsten en de letterkunde kwijnden. Wij hebben geen enkelen naam van een beroemd schrijver of dichter uit dit tijdperk te noemen en vermelden alleen, dat de Engelsche taal langzamerhand meer eene eigenlijk gezegde schrijftaal geworden was. De Normandische adel was grootendeels uitgestorven en met hem was het gebruik der Fransche taal verdwenen. De nieuwe geslachten, die de plaats der oude adellijke familiën ingenomen hadden, maakten hunne taal, die vroeger slechts door de lagere volksklasse gesproken werd, tot de algemeen heerschende. Er werden reeds vele Engelsche boeken gedrukt.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Spanje. Castilië. Sancho IV, de Dappere. Binnenlandsche oorlogen. Oorlogen met de Mooren. Heldenmoed van don Alonzo Perez de Guzman. Ferdinand IV. Regentschap van koningin Maria de Molina. Wonderverhaal, naar aanleiding van Ferdinand's dood ontstaan. Alfonsus XI, de Wreker. Partijtwisten over de voogdij. Geestkracht en wreedheid van den jeugdigen koning. Oorlog met de Africaansche Mooren. Slag aan den Salado.

De staten van het schiereiland der Pyreneeën spelen tegen het eind der 13de en in den loop der 14de eeuw niet zulk eene belangrijke rol op het wereldtooneel, dat wij aan de beschrijving van hunne geschiedenis eene groote plaats zouden moeten afstaan. De binnenlandsche oorlogen en de strijd, door hen tegen de Mooren gevoerd, hoe rijk ook aan belangwekkende bijzonderheden, hebben op de ontwikkeling der Europeesche volken niet den minsten invloed uitgeoefend. Wij zullen ze dus slechts met vluchtige trekken beschrijven.

Sancho IV (1284—1295), de zoon van Alphonsus den Wijzen (zie Dl. V blz. 271), regeerde na zijns vaders dood geruimen tijd over Castilië, zonder dat zijne rechten verder betwist werden. Hij heeft in de geschiedenis den bijnaam „de Dappere" gekregen; ongetwijfeld heeft hij recht op dien eeretitel, hoewel aan den anderen kant de bijnaam „de Booze" zeker niet minder gepast zou zijn geweest. Van die dapperheid gaf Sancho schitterende blijken in een oorlog, dien hij in het begin zijner regeering met koning Abu Jussuf van Marocco te voeren had, en waarin hij meer dan ééne overwinning en ten slotte een voordeeligen vrede bevocht.

Gevaarlijker dan de krijg met de Mooren was voor den koning een oorlog, waarin hij met de machtigste adellijke geslachten gewikkeld werd. De aanzienlijke Castiliaansche adel had zich onder de zwakke regeering van Alphonsus den Wijzen tot een hoogen trap van macht verheven. Sommige geslachten, gelijk de Haroos, de Laraas en andere, bezaten schier fabelachtige schatten. Hunne uitgebreide bezittingen, waarover zij een bijna onafhankelijk bewind voerden, stelden hen in staat om, wanneer zij dit wilden, geheele legers op de been te brengen; ja dit viel hun bijna nog gemakkelijker dan den koning zelven, die zich op hunne hulp verlaten moest, wanneer hij oorlog wilde voeren.

Sancho stond met het hoofd van een der machtigste adellijke geslachten, met Lopez de Haro, op een zeer vertrouwelijken voet. Hij begunstigde den graaf meer dan recht en billijk was, ja hij nam hem zelfs in zijne

familie op, door toe te staan, dat zijn broeder, de infant don Juan, eene dochter uit het huis Haro huwde.

Lopez de Haro maakte zich door zijn trots en zijne willekeurige handelingen vele vijanden; de adel morde over de koninklijke gunstbewijzen, waarmede hij overladen werd. Vooral waren de aanhangers der rijke en machtige familie Lara ontevreden. Om hen met zijn persoon te verzoenen, riep Sancho IV graaf Alvaro de Lara aan zijn hof; wellicht vreesde hij ook de al te hoog geklommen macht van Lopez de Haro en wilde hij het evenwicht herstellen, door diens tegenstanders te begunstigen.

Lopez gevoelde zich diep gekrenkt. Hij besloot, zijne macht door geweld van wapenen te handhaven en riep daartoe zijne vasallen te wapen. In vereeniging met zijn schoonzoon, den infant don Juan, meende hij den koning tot verbanning van de gehate familie Lara te kunnen dwingen. Door een gewapend gevolg vergezeld verscheen hij in het jaar 1288 op een rijksdag.

De koning eischte van hem onvoorwaardelijke onderwerping en de uitlevering van meer dan één versterkt kasteel. Over dezen eisch ontstak Lopez de Haro in zulk eene woede, dat hij den koning met smaadredenen overlaadde en eindelijk zelfs zijn zwaard trok. Terstond vielen de hovelingen hem op het lijf: hij werd voor Sancho's oogen vermoord. Zijn schoonzoon, don Juan, die hem verdedigen wilde, zou hetzelfde lot hebben ondergaan, indien het hem niet gelukt was naar de vertrekken der koningin te vluchten. Nu kwam hij er met eenige wonden en met eene korte gevangenschap af.

De zoon en de broeder van den vermoorde gloeiden van wraakzucht. Zij wendden zich tot Alphonsus III, koning van Arragon, onder wiens bescherming de prinsen de la Cerda zich bevonden. Zij riepen prins Alphonsus de la Cerda tot koning van Castilië uit en wisten voor hem de ondersteuning van koning Alphonsus III te verwerven.

Sancho IV bevond zich in een hachelijken toestand. Niet alleen Alphonsus van Arragon rukte met een groot leger Castilië binnen, maar hij moest vreezen, dat ook Frankrijk op krachtige wijze den opstand ten gunste van den prins de la Cerda ondersteunen zou, dewijl 's prinsen moeder, Blanca, eene Fransche prinses was. Buitendien hadden de aanhangers van het huis Haro en 's konings eigen broeder, don Juan, de wapenen opgevat. Zelfs de familie de Lara kwam in opstand.

In dit hachelijke tijdsgewricht legde Sancho evenveel vastberadenheid en geestkracht als dapperheid en beleid aan den dag, en het geluk begunstigde hem. De opstandelingen werden door hem ten onder gebracht; met de koningen van Arragon, Jacob II, den broeder en opvolger van Alphonsus III, en van Frankrijk sloot hij vrede, dewijl andere staatkundige verwikkelingen dezen vorst verhinderden, verder den prins de la Cerda te ondersteunen.

Deze binnenlandsche oorlogen in Castilië lokten natuurlijk de nimmer sluimerende vijanden des lands, de Mooren, tot een nieuwen inval uit. Toch zag Abu Jacub, de zoon en opvolger van Abu Jussuf, zich bedrogen in zijne verwachting omtrent eene gemakkelijk te behalen zegepraal. In een oorlog, die verscheidene jaren duurde, delfde hij het onderspit, hoewel don Juan, des konings broeder, niet schroomde aan de zijde der Mohammedanen tegen zijne landslieden en geloofsgenooten te vechten.

Uit dezen oorlog wordt ons een voorval medegedeeld, dat ons den geest van heldenmoed en zelfopoffering, welke in dien tijd meer dan één Spaansch ridder bezielde, zoo nauwkeurig doet kennen, dat wij het niet met stilzwijgen kunnen voorbijgaan.

Sancho IV had met de hulp eener Genueesche vloot de Mooren geslagen en hun zelfs de belangrijke vesting Tarifa ontnomen. De koning van Marocco spande al zijne krachten in om het verlorene te herwinnen. Een Maroccaansch leger sloeg zich onder de aanvoering van don Juan voor de muren van Tarifa neer.

Een zoon van den bevelhebber der vesting, don Alonzo Perez de Guzman, viel den belegeraars in handen. De onmenschelijke don Juan besloot van dit gelukkig voorval partij te trekken. Hij liet den gevangene dicht onder de muren voeren en diens vader aankondigen, dat zijn zoon onthoofd zou worden, indien de vesting niet overgegeven werd.

Op deze schandelijke taal wierp Guzman zijn zwaard van den muur naar beneden met de woorden: „Indien gij, don Juan, een christen en geboren vorst, zulk eene misdaad wilt begaan, weet dan, dat ik zelf u daartoe het wapen verleenen wil, en dat ik liever mijn zoon, dan mijne eer wil verliezen.” Hierop verliet hij den muur, om.... rustig te gaan ontbijten.

Volgens de Mohammedaansche overlevering volvoerde don Juan zijne bedreiging niet; de christelijke schrijvers verzekeren daarentegen, dat de gevangene in het aangezicht der belegerden ter dood gebracht werd. Toen deze, over die gruweldaad in woede ontvlamd, een vreeselijk wraakgeschrei aanhieven, sprong Guzman van zijn ontbijt op; hij snelde naar den muur en vroeg naar de oorzaak van het geschreeuw. Op het vernemen van het gebeurde antwoordde hij: „Dan is het goed! Ik meende, dat de vijand in de stad gedrongen was.”

Zulk een heldenmoed moest de krijgslieden wel ter overwinning voeren. Abu Jacub gaf zijne oorlogzuchtige plannen op; hij stond de belangrijke vesting Algeziras, die tot dus ver door de Africaansche Mooren bezet was, aan den Moorschen koning Mohammed II van Granada af, die hierdoor op nieuw in staat werd gesteld om zich tegenover de christenen staande te houden.

Sancho IV stierf in het jaar 1295. Hij liet een minderjarigen zoon Ferdinand IV (1295—1312) na, voor wien zijne moeder, de krachtige koningin Maria de Molina, als regentes het bewind voerde.

Bijna onmiddellijk na den dood van Sancho openbaarde zich onder de Castilianen een krachtig verzet tegen de regeering van eene vrouw en van een knaap. Don Juan, die zich eene kroon hoopte te verwerven, maar zich te zwak gevoelde om over al de Castiliaansche landen te regeeren, wist al de vroegere tegenstanders van Sancho te vereenigen. Elk hunner zou met een stuk van het rijk beloond en Castilië daartoe verdeeld en verscheurd worden. De koningen van Arragon, Frankrijk, Portugal en zelfs de Moorsche koning van Granada zouden, even goed als don Juan zelf en Alphonsus de la Cerda, elk een gedeelte des rijks ontvangen. Den prins de la Cerda zou de kroon van Castilië ten deel vallen, terwijl don Juan op Leon, Galicië en Sevilla aanspraak maakte. Bij al deze vijanden voegden zich nog de geslachten Lara en Haro, die het gebouw hunner macht op de puinhoopen der koninklijke heerschappij nog hooger wilden optrekken, de paus, die het huwelijk van Sancho en

Maria de Molina wegens een te nauwen graad van bloedverwantschap voor onwettig had verklaard, en de infant Hendrik, de broeder van Alphonsus X, die uit Italië was teruggekeerd en aanspraak maakte op het regentschap.

Maria de Molina gaf in dezen hachelijken toestand blijken van een bewonderenswaardig beleid en van eene onversaagdheid, die voor geen gevaar terugdeinsde. Van de stenden des rijks, die zij te Valladolid bijeen riep, wist zij eene geldelijke ondersteuning te verkrijgen, terwijl de adel op hare oproeping naar de wapenen greep, ter verdediging van de rechten haars zoons. Den infant Hendrik stelde zij tevreden door hem in schijn het regentschap over te geven, doch spoedig bleek hij onbekwaam om de teugels des bewinds te voeren en Maria regeerde op nieuw in naam van haren zoon. De slimme koningin verstond de kunst om hare vijanden van elkaar te scheiden en met elk hunner afzonderlijk vrede te sluiten, door hun eenige voordeelen toe te staan. Op die wijze gelukte het haar, de versnippering van Castilië te beletten.

Van haren zoon oogstte zij voor hare onvermoeide pogingen weinig dank in. Nauwelijks had de jonge koning zijn 17e jaar bereikt of hij onttrok zich aan de leiding zijner moeder. Hij regeerde van nu af met de grootste willekeur en wreedheid. Nieuwe onlusten waren hiervan het gevolg; zij werden eindelijk in het jaar 1305 door het verdrag van Campillo gestild.

De aanhoudende twisten, waardoor Castilië geteisterd werd, zouden den Mooren van Granada eene schoone gelegenheid hebben aangeboden om hunne macht op nieuw ten koste der christenen uit te breiden, indien zij niet zelven door binnenlandsche onlusten verzwakt waren. Mohammed II was in het jaar 1302 opgevolgd door zijn alles behalve krijgshaftigen zoon Muley Mohammed, met wiens regeering de Mooren zóó ontevreden waren, dat zich weldra eene partij vormde, die hem van den troon trachtte te stooten.

Ferdinand IV van Castilië en Jacob II van Arragon poogden van den binnenlandschen oorlog in het koninkrijk Granada partij te trekken: zij sloten een verbond om de Mooren te bevechten, doch konden geene noemenswaardige voordeelen behalen. Bij het kort daarop gesloten vredesverdrag zegde Muley Mohammed den christenen in weerwil hiervan eene jaarlijksche schatting toe, doch hierdoor verwekte hij zulk een misnoegen onder zijn volk, dat hij onttroond werd. Juist zou de oorlog tegen Granada van de zijde der christenvorsten hervat worden, toen Ferdinand IV in het jaar 1312 eensklaps stierf: men vond hem op zekeren morgen dood in zijn bed.

De Moorsche geschiedschrijvers beweren, dat hij door de bloedverwanten van de talrijke slachtoffers zijner wreedheid uit wraakzucht vermoord is. De Spaansche chronieken daarentegen deelen een wonderverhaal mede, naar aanleiding waarvan de overleden koning den bijnaam l'Ajourné (de voor 't gericht gedaagde) ontvangen heeft. Op zijn bevel waren de beide broeders Carvajal zonder vorm van proces, op het bloote vermoeden, dat zij aan eene misdaad schuldig zouden zijn, van een rotspunt in den afgrond geworpen. Op weg naar de gerechtsplaats hadden zij nog eens hunne onschuld betuigd en den wreeden koning na verloop van 30 dagen voor den rechterstoel Gods gedaagd. Op den bepaalden dag — zoo verhaalt de Spaansche overlevering — was Ferdinand werkelijk gestorven.

Ferdinand IV liet een tweejarigen zoon, Alphonsus XI (1312—1350), na. Daar de overleden koning verzuimd had, bepalingen omtrent het regentschap vast te stellen, kon het niet missen, of terstond brak over dit punt onder de bloedverwanten van het koninklijk huis een heftige twist uit. Don Pedro, de oom en don Juan, de oudoom van den kleinen koning, maakten aanspraak op de waardigheid van regent; don Juan ongetwijfeld met het doel om den knaap uit den weg te ruimen en zich van den troon meester te maken. Slechts met moeite kon de oude koningin Maria de Molina, de grootmoeder van den jeugdigen koning, dezen tegen de aanslagen van zijn gewetenloozen oudoom beschermen.

Er ontstonden nu in Castilië twee partijen, die elkaar met de grootste verbittering bestreden. Alle banden van wet en recht werden verbroken; het geweld heerschte onbeteugeld. In deze dagen van regeeringloosheid gelukte het den aanzienlijken adellijken familiën hunne reeds zoo groote macht nog meer uit te breiden en zich bijna geheel onafhankelijk te maken. Even zoo verwierven ook de groote steden zich eene schier republikeinsche vrijheid, terwijl de beide infanten, die naar het regentschap dongen, steeds bereid waren om zoowel aan den adel als aan de steden rechten en vrijheden toe te staan, om hen tot hunne partij over te halen.

Na een langdurigen strijd kwam er eindelijk eene overeenkomst tot stand. Don Pedro werd met de heerschappij van het zuidelijke en oostelijke, don Juan met die over het noordelijke en westelijke gedeelte des rijks bekleed. De beide infanten verbonden zich zelfs met elkaar tot bestrijding van de Mooren, die van de onlusten in Castilië partij hadden getrokken om den oorlog te hervatten.

Zoowel van de zijde der Mooren als van den kant der christenen werden groote toebereidselen voor den oorlog gemaakt, die ongelukkig voor de christenen afliep. Bij de rivier den Xenil verloren don Pedro en don Juan in het jaar 1319 een slag, waarin beiden sneuvelden.

Nieuwe twisten om het regentschap waren het gevolg van den dood der beide infanten; niet minder dan vier leden der koninklijke familie maakten daarop aanspraak. Er ontstond een oorlog tusschen deze prinsen, die jaren achtereen duurde en het geheele land verwoestte en die des te gevaarlijker was, dewijl hij den Mooren de gelegenheid schonk om meer dan één strooptocht door de Castiliaansche grensgewesten te maken en menige vroeger verlorene stad te heroveren. Zij zouden nog grootere voordeelen behaald hebben, indien niet, tot geluk van Castilië, ook het koninkrijk Granada in dien tijd door twisten om den troon en door omwentelingen, die wij hier niet uitvoerig kunnen verhalen, geteisterd was.

De Castiliaansche stenden poogden ten slotte aan den schier ondragelijken toestand een einde te maken, door in het jaar 1324 den jeugdigen koning meerderjarig te verklaren.

Het was een gewaagde stap, doch die met den besten uitslag bekroond werd, want Alphonsus XI was wel naar zijn leeftijd nog een kind, maar een man in moed, standvastigheid en geestkracht. Hij wist zijne koninklijke macht weer op hechte grondslagen te vestigen en deinsde voor geen middel terug, dat hem tot dit doel nader voeren kon. Waar hij door vreedzame onderhandelingen niets kon uitrichten, schroomde hij niet tot woordbreuk en meineed, ja zelfs tot moord de toevlucht te

nemen. Den zoon van don Juan liet hij bij gelegenheid van een gastmaal vermoorden, nadat hij hem eerst vriendelijk aan zijn hof genoodigd had. Zijne ministers, die zich bij het volk gehaat gemaakt hadden, zette hij af; hij ontnam hun de schatten, welke zij zich door afpersing hadden verworven, ja zij werden zelfs met zijn goedvinden vermoord. De edelen, die het waagden, zich tegen hem te verzetten, werden door beulshanden omgebracht.

Alphonsus XI verwierf zich door zijne wreede gestrengheid den bijnaam „de Wreker", die hem door het volk als een eernaam geschonken werd, want de dood van de aanzienlijkste grandes was in het oog des volks, bij de misdaden welke zij bij hun leven ongestraft begaan hadden, niets dan eene daad van gerechtigheid. Dat de koning in persoon zijne vijanden tot in de dichtste wouden, tot in de meest verborgen schuilhoeken vervolgde, dat hij dikwijls, meer aan een hoofdman van eene afdeeling gendarmen dan aan een vorst gelijk, de overblijfsels der voortvluchtige benden oproerlingen opspoorde, om hen geheel te vernietigen, gaf hem in de schatting van het landvolk en van de burgers aanspraak op hunne dankbaarheid, dewijl de vluchtelingen hen meermalen door strooptochten gekweld hadden.

Ook tegen de Mooren streed Alphonsus XI zeer voorspoedig. Hij dwong den koning van Granada door meer dan ééne zegepraal tot het sluiten van een vredesverdrag en tot het betalen van eene schatting. Doch nu bedreigde den Castiliaanschen vorst een ernstig gevaar van de zijde der Afrikaansche Mooren, tot wie de koning van Granada zich met eene dringende bede om hulp gewend had. In Africa had de Meriniet Abul Hassan door gelukkige veroveringen zijn gebied tot aan de grenzen van Aegypte uitgebreid; hij was terstond bereid om zijne wapenen ook naar Spanje over te brengen en hij zond dus zijnen zoon met een leger den koning van Granada te hulp; het gelukte den Mooren, de belangrijke vesting Gibraltar te veroveren.

Alphonsus XI was in dien tijd, in het jaar 1333, nog altijd bezig de koninklijke macht in Castilië te herstellen; bovendien was hij in een twist gewikkeld met zijn schoonvader, koning Alphonsus IV van Portugal, dewijl hij zijne echtgenoot verwaarloosde, en aan zijne geliefde, Eleonora de Guzman, koninklijke eer bewijzen liet. Tot geluk van Castilië noopten binnenlandsche onlusten den koning van Granada om een wapenstilstand te sluiten en ook Abul Hassan trok zijn leger, dat hij in Africa noodig had, uit Spanje terug, zonder echter zijn plan, de verovering van Spanje, voor goed op te geven. Hij verschoof de uitvoering slechts, om zich des te beter tot dien strijd te kunnen toerusten.

Jaren verliepen, eer het tot den beslissenden strijd kwam. Van beide zijden werden met den grootsten ijver de noodzakelijke maatregelen tot den aanval en tot de verdediging genomen. In alle Moorsche steden van Noord-Africa en van Spanje riepen de imans in de moskeeën het volk tot den heiligen strijd op, in de christelijke landen predikten de pauselijke legaten den kruistocht tegen de Muzelmannen. Zij riepen vorsten en edelen op om alle bijzondere veeten te laten rusten en zich met elkander te verzoenen, opdat het kruis over de halve maan zou zegevieren.

De godsdienstige geestdrift ontwaakte onder de Spaansche ridderschap met nieuwe kracht. De edelen van Castilië en Arragon grepen

naar de wapens, om hunnen koning, die zich tot den strijd tegen de Mooren toerustte, met hunne talrijke in den oorlog geoefende vasallen te ondersteunen. Alleen Alphonsus IV van Portugal bleef achter; nog altijd voedde hij tegen zijn schoonzoon een bitteren wrok, hoewel hij op aandrang zijner dochter zich met hem verzoend had.

Het begin van den oorlog scheen den Spanjaarden de zegepraal te beloven. Een Moorsch leger, dat Abul Hassan onder zijnen zoon vooruitgezonden had, werd geslagen en de aanvoerder gedood. Thans bracht Abul Hassan echter zijne geheele macht in het veld; hij stelde zich zelf aan haar hoofd, vernietigde de vereenigde vloten van Castilië en Arragon, die hem den overtocht naar Europa moesten beletten en sloeg, in vereeniging met de Mooren van Granada, het beleg voor de belangrijke vesting Tarifa.

In dezen tijd van het dringendst gevaar vergat ook Alphonsus IV van Portugal zijn haat tegen zijn schoonzoon; hij vereenigde zijne troepen met die van Castilië en Arragon. Een christelijk leger, 40.000 man voetvolk en 18.000 ruiters sterk, rukte tot ontzet van Tarifa op.

De Mooren trokken het christenleger te gemoet en aan de rivier den Salado kwam het den 30en October 1340 tot een slag, waarin de christenen eene schitterende overwinning behaalden. De Spaansche geschiedschrijvers spreken van 200.000 Mooren, die in dat treffen gesneuveld zouden zijn, terwijl de christenen slechts 25 man zouden verloren hebben; al verdienen deze cijfers ook niet het minste geloof, toch staat het vast, dat het verlies der Mooren veel grooter was dan dat der christenen, daar deze na den afloop van den strijd de gevangenen en vluchtelingen zonder genade neerhieuwen.

Het onmiddellijk gevolg van deze overwinning was het ontzet van Tarifa. Reeds toen zou het misschien mogelijk zijn geweest, de Mooren geheel uit Europa te verdrijven, indien de christenen vereenigd waren gebleven. Doch dit was niet het geval. De Portugeezen en Arragoniërs keerden naar hun land terug en Alphonsus XI moest dus den oorlog alleen voortzetten. Hij deed het met gelukkig gevolg: in het jaar 1344 viel zelfs de vesting Algeziras, die door de Africaansche Mooren terecht als het steunpunt hunner landingen in Spanje beschouwd werd, hem in handen.

De geldelijke nood, door dezen oorlog met de Mooren te weeg gebracht, gaf in Castilië aanleiding tot het invoeren van eene belasting, de Alcavala, die tot in den jongsten tijd een zwaren druk op den handel en het verkeer van Spanje heeft uitgeoefend. Het was oorspronkelijk eene Moorsche belasting, die van alle roerende en onroerende goederen bij elken verkoop of iedere ruiling ten bedrage van het twintigste deel der waarde betaald moest worden.

Alphonsus XI verwierf zich door zijne gelukkige oorlogen tegen de Mooren grooten roem. Hij was juist op het punt, de stad Gibraltar te belegeren, toen hij in het jaar 1350 door de in die dagen heerschende pest aangetast en weggerukt werd.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Spanje. Castilië. Pedro de Wreede. Zijne talrijke slachtoffers. Zijn huwelijk met Blanca van Bourbon. De schoone Maria de Padilla. Inez de Castro. Hendrik van Trastamara. Algemeene opstand. Oorlog met Arragon. De infant Ferdinand vermoord. Pedro de Wreede door Hendrik van Trastamara van den troon gestooten. De Zwarte prins in Spanje. Slag bij Navarete. Pedro's tweede regeering; zijne wreedheid; zijn val en dood.

Pedro (1350—1369), de zoon en erfgenaam van Alphonsus XI, was eerst 16 jaren oud, toen hij den troon beklom. Hij was een dapper en talentvol jongeling, door de natuur met een aantal goede hoedanigheden begaafd. Maar deze gelukkige aanleg was door eene slechte opvoeding onderdrukt, terwijl zijne wraakzucht, zijne wreedheid en zijn trots daarentegen maar al te zeer ontwikkeld waren. Pedro's moeder, de door Alphonsus XI steeds verwaarloosde Portugeesche prinses, had haren zoon een doodelijken haat tegen zijns vaders bijzit, Eleonora de Guzman en hare kinderen — 7 zonen en ééne dochter — ingeboezemd.

Nauwelijks had Alphonsus XI dan ook de oogen gesloten, of de koningin eischte, dat haar zoon haar op hare gehate mededingster wreken zou. Pedro vervulde hare wenschen maar al te stipt. Eleonora werd uit de veilige schuilplaats, waar zij zich bevond, aan het hof gelokt, gevangen genomen en ter dood gebracht. Deze eerste daad van trouweloosheid schreef de adel van Castilië minder aan den jongen koning dan wel aan zijne wraakzuchtige moeder en aan zijn gunsteling Johan Alphonsus van Albuquerque toe. Ook toen Pedro alle vijanden van zijnen vriend Albuquerque met bloedige gestrengheid vervolgde, werd den laatste daarvan de schuld gegeven. Doch weldra zou het zonneklaar blijken, dat Pedro nog bloeddorstiger was dan zijne moeder en zijn gunsteling, dat hij wellust in het moorden vond, ja dat hij een echt tijgerhart in den boezem droeg. Hij heeft dan ook in de geschiedenis den maar al te wel verdienden bijnaam „de Wreede" ontvangen.

Een uitvoerige beschrijving van Pedro's regeering zou niets dan een eindeloos verhaal van moorden en terechtstellingen zijn; Pedro kende geene genade; al zijne vijanden vervolgde hij ten bloede toe en met hen al hunne aanhangers, allen, van wie het te vreezen was, dat zij eenmaal vijanden des konings zouden worden. Waar de wraakzucht, de hebzucht of het wantrouwen den jongen koning aanspoorden om iemand ter dood te doen brengen, daar liet hij dien moord of dat doodvonnis volvoeren;

nooit werd hij verzadigd van bloed. Zelfs de met bloed bevlekte Merovingische koningen hebben niet onmenschelijker onder hunne onderdanen gewoed dan Pedro de Wreede onder zijne arme Castilianen.

In den eersten tijd zijner regeering oefenden zijne moeder en zijn gunsteling een sterken invloed op hem uit. Ten einde dien invloed te behouden en zich daartoe in Frankrijk een steun te verwerven, bewoog de koningin haren zoon om naar de hand eener Fransche prinses, de dochter van hertog Peter van Bourbon, Blanca, te dingen. Pedro gehoorzaamde; hij schreef zeer beminlijke en gevoelvolle brieven aan zijne bruid, die geen oogenblik aarzelde, hem hare hand te reiken.

De hertog van Albuquerque, die vreesde, dat zijn invloed door dien der jeugdige koningin in de schaduw gesteld zou worden, zag met blijdschap, dat Pedro, eer nog zijn huwelijk met Blanca gesloten was, op eene schoone jonkvrouw uit het gevolg der hertogin verliefd werd. Hij leende de hand, om Maria de Padilla voor Pedro te winnen en was mede oorzaak, dat de koning daags na zijn huwelijk met Blanca van Bourbon deze verstiet, ja haar kort daarop in hechtenis nemen liet.

Had de koninginmoeder alzoo de door haar gewenschte huwelijksverbintenis en Albuquerque des konings liefdebetrekking met Maria de Padilla in de hand gewerkt, toch zagen beiden de vruchten hunner listige bemoeiingen zich ontgaan. Sedert zijn huwelijk haatte Pedro zijne moeder en Albuquerque werd uit de gunst des konings verdrongen door de bloedverwanten van dezelfde Maria, tot wier verheffing hij zoo krachtig meegewerkt had; hij verloor al zijn invloed. In woede hierover ontstoken smeedde hij met een aantal Castiliaansche grooten eene samenzwering, ten einde den koning te dwingen om de gevangene Blanca weder als gemalin aan te nemen. Doch het plan mislukte. Eene bloedige vervolging van alle aanhangers van koningin Blanca, waaraan Albuquerque zich slechts door eene overhaaste vlucht onttrekken kon, was het eenig gevolg der samenzwering.

De jeugdige koning gaf zich van nu af onbeteugeld aan het genot van liefde en wraakzucht over. Wanneer hij zich uit de zachte armen zijner geliefde losscheurde, was het alleen om een moordbevel of een doodvonnis uit te spreken.

De schoone Maria de Padilla begon eindelijk berouw te gevoelen over hare betrekking tot den koning. Wellicht bespeurde zij ook, dat des konings liefde begon te verflauwen en wenschte zij die door eene kortstondige scheiding weer sterker te doen ontvlammen: zij trok zich in een klooster terug.

In dezen tijd werd Pedro in eene vurige liefde voor de weduwe van don Diego de Haro, de schoone Inez de Castro, ontstoken. Om haar te kunnen bezitten, liet hij, daar zij hem slechts als gemalin wilde toebehooren, zijn huwelijk met de gevangene Blanca voor onwettig verklaren; hierop huwde hij Inez de Castro. Te vergeefs verzette paus Innocentius VI zich hiertegen, te vergeefs sprak hij, na eerst gedreigd te hebben, den banvloek over Pedro uit. Deze bekommerde zich evenmin om den toorn des pausen als om de algemeene afkeuring, welke zijne handelwijze bij den adel en de burgers des lands vond. Hij tartte zelfs de wraak der machtigste adellijke familiën, de de Haroos en de Castroos, door zijne tweede gemalin, welke hij spoedig moede was geworden, te verstooten, en tot zijne geliefde Maria de Padilla terug te keeren.

Alle vijanden van Pedro vereenigden zich thans tegen hem: de de Haroos en de Castroos met hunne aanhangers, de hertog van Albuquerque, die naar Castilië terugkeerde, graaf Hendrik de Trastamara, de oudste zoon van Alphonsus XI en Eleonora de Guzman, vele steden van Castilië en zelfs de koning van Frankrijk en de paus. De ziel van het verbond was de stoutmoedige en doortastende halfbroeder van Pedro, Hendrik van Trastamara. Met het zwaard in de vuist eischte hij, dat Pedro koningin Blanca in hare rechten herstellen, en Maria de Padilla met haren aanhang van het hof verbannen zou.

Pedro beantwoordde dezen eisch in den beginne met eene hooghartige weigering. Toen echter de macht der verbondenen met den dag aangroeide, toen de stemming in het geheele land voor hen zeer gunstig bleek, gaf hij in schijn toe, doch alleen ten einde tijd te winnen om zijne aanhangers te verzamelen en de belofte, door hem ten aanzien der koningin afgelegd, te verbreken, zoodra hij weder de macht bezat om zijne tegenstanders te straffen.

Deze tijd brak spoedig genoeg aan. Het bondgenootschap werd ontbonden en thans woedde Pedro met de gruwelijkste wreedheid tegen allen, die daaraan deelgenomen hadden. Zoowel op de aanzienlijkste edelen en de leden zijner eigene familie als op de burgers der oproerige steden nam de tyran eene bloedige wraak. Onder anderen liet hij te Toledo 25 der aanzienlijkste burgers onthoofden. Naar men verhaalt, wierp een schoon jongeling zich aan zijne voeten met de bede, dat hij zijn eigen leven voor dat van zijn veroordeelden vader ten offer zou mogen brengen. Met de grootste koelbloedigheid nam Pedro dit aandoenlijk aanbod aan, want op het getal 25 mocht geen inbreuk gemaakt worden.

Alle bondgenooten, wien het niet gelukte, naar Frankrijk, Portugal of — gelijk Hendrik van Trastamara — naar Arragon te ontvluchten, vielen als slachtoffers van Pedro's woede. Hetzelfde lot trof de ongelukkige koningin Blanca, die op nieuw in de gevangenis geworpen en daarin later vermoord werd.

Onnoodig is het, de geschiedenis der talrijke slachtoffers van Pedro's trouweloosheid, bloeddorst en hebzucht uitvoerig te verhalen. Eene daarvan willen wij nog meedeelen, omdat het ons zulk een diepen blik in het karakter van den dwingeland werpen doet.

In Granada had Abu Saïb zich tot koning opgeworpen; hij kon zich echter niet in het bewind handhaven, daar Pedro zijn tegenstander ondersteunde. Eindelijk meende hij zijn leven en zijne bezittingen niet anders te kunnen redden dan door met zijne schatten naar Castilië te vluchten en de gastvrijheid des konings in te roepen.

Pedro ontving hem vriendelijk; hij liet Abu Saïb bij een prachtig gastmaal aan zijne zijde plaats nemen, doch hem daarna — in de gevangenis werpen. Eene groote raadsvergadering werd belegd. De raadsleden, gewoon den tyran in zijne wreede maatregelen te ondersteunen, spraken het doodvonnis uit over den vorst, die zich in vertrouwen op de heiligheid van het recht der gastvrijheid naar Sevilla had begeven.

Abu Saïb werd half naakt op een ezel gebonden en als voorwerp van den spot des volks door de straten van Sevilla gevoerd. Vervolgens liet Pedro hem met 37 personen van zijn gevolg ter dood brengen. Volgens een ander verhaal is Pedro zelf den beul voorgekomen en heeft hij den ongelukkigen vorst met eigen hand den doodelijken slag toege-

bracht. Met stervende lippen riep Abu Saïb hem verwijtend toe: „O Pedro, Pedro, welk eene ridderlijke daad!”

Door het vermoorden van Abu Saïb verkreeg Pedro de schatten van den ongelukkigen vorst en bovendien de ondersteuning van diens tegenstander in Granada. Tot zulk een prijs zou hij zonder aarzelen nog veel meer bloed hebben vergoten

De verhouding tusschen de koningen van Castilië en Arragon was intusschen zóó vijandig geworden, dat eene bloedige botsing niet uitblijven kon. De Castiliaansche vluchtelingen vonden bij Pedro IV van Arragon, de vijanden van dezen vorst daarentegen bij Pedro den Wreeden steeds eene gastvrije ontvangst. Reeds in het jaar 1356 was om eene weinig beteekenende aanleiding de oorlog uitgebarsten. Pedro IV had Hendrik van Trastamara aan het hoofd van een leger geplaatst, in de hoop, dat hij en de overige Castiliaansche vluchtelingen een groot deel van den adel en van de burgerij der steden tot ontrouw aan de vanen van Pedro den Wreeden zouden verlokken. Deze hoop werd echter slechts in geringe mate verwezenlijkt. Nog was het geheele Castiliaansche volk niet van den tyran vervreemd; nog stond deze aan het hoofd eener machtige partij, die haren wettigen vorst getrouw bleef. Hij behaalde dan ook meer dan één belangrijk voordeel, waardoor zijn tegenstander tot het sluiten van een vredesverdrag genoopt werd. Tot bevestiging van het pas gesloten verbond werd tusschen de beide koningen afgesproken, dat de erfgenaam der kroon van Arragon zich met Beatrix, de dochter van Pedro den Wreeden en de intusschen overledene Maria de Padilla, verloven zou. Beatrix was door haren vader, onder toestemming der stenden, tot zijne opvolgster benoemd, nadat hij plechtig had verklaard, dat hij met Maria de Padilla reeds in 't geheim gehuwd was geweest, eer hij nog het huwelijk met Blanca gesloten had, dat de laatstgenoemde echtverbintenis dus nietig was en dat de kinderen van Maria zijne wettige erfgenamen waren.

Bij het vredesverdrag nam Pedro IV nog eene andere geheime verplichting op zich, welke hij echter slechts gedeeltelijk kon vervullen. Hij beloofde, dat hij Hendrik van Trastamara en zijn eigen halfbroeder Ferdinand zou laten vermoorden, om hierdoor den Castiliaanschen vorst van twee lastige vijanden te ontslaan.

Ferdinand, de halfbroeder van Pedro IV, was de zoon der Castiliaansche prinses Eleonora, eene zuster van Alphonsus XI, en van koning Alphonsus IV van Arragon. Hij werd door vele Castilianen als de wettige erfgenaam der kroon beschouwd, ingeval Pedro de Wreede zonder wettige erfgenamen kwam te overlijden. Als zoodanig nu beschouwde het grootste deel van den adel de kinderen van Maria de Padilla, in weerwil van de verklaring des konings en der stenden, niet.

Pedro IV besloot in de eerste plaats, tot vervulling van zijne belofte, zijn halfbroeder Ferdinand uit den weg te ruimen. Bij het plegen van dezen moord kon hij rekenen op de hulp van Hendrik van Trastamara, daar hij zelf aanspraak maakte op de kroon van Castilië en in Ferdinand dus niets dan een lastig mededinger moest zien. Hendrik, de man, die door de geschiedschrijvers om zijn ridderlijken aard zoo hoog geroemd wordt, aarzelde niet zich tot het plegen van een schandelijken sluipmoord te leenen, nadat daartoe in den raad van den koning van Arragon na langdurige en ernstige beraadslagingen besloten was.

Pedro IV noodigde zijn broeder vriendelijk uit om aan het hof te komen en behandelde hem met een gehuicheld vertoon van liefde; na den maaltijd echter gaf hij bevel om hem gevangen te nemen. Ferdinand verzette zich tegen eene gevangenneming, die volgens de wetten van het koninkrijk Arragon niet geoorloofd was; hij verdedigde zich met het zwaard in de vuist, doch werd door eene schaar gewapenden, aan wier hoofd Hendrik van Trastamara stond, overweldigd en nedergehouwen. Nu zou de beurt aan Hendrik zelven komen, doch hij wist zich tegen de lagen des konings van Arragon te beveiligen, hoewel deze zich tot het volbrengen van den moord met Karel den Boozen van Navarra verstond, die met zijne bekende trouwloosheid nu eens de vriend dan weder de vijand van Peter den Wreeden was.

De oorlog tusschen Castilië en Arragon, die kort daarna weder uitbrak, was zelfs oorzaak dat er een verbond tusschen Hendrik van Trastamara en Pedro IV tot stand kwam, waarbij ook Karel V, koning van Frankrijk, zich aansloot.

Hendrik van Trastamara had een bijzonder gunstig tijdstip uitgekozen om een bondgenootschap tegen Pedro van Castilië tot stand te brengen; deze toch had zich door zijne steeds toenemende wreedheid in zijn geheele rijk zoo gehaat gemaakt, dat het grootste deel zijns volks slechts op eene gunstige gelegenheid wachtte om het juk van den woesteling af te schudden. Ook de bondgenooten lieten zich zonder moeite tot den oorlog overhalen. Pedro IV was reeds met Pedro den Wreeden in twist gewikkeld en Karel V zag zich door een veldtocht in Spanje eene gewenschte gelegenheid aangeboden om het woeste gespuis zijner huurbenden, waardoor Frankrijk in die dagen zoo onuitsprekelijk geteisterd werd, elders werk te verschaffen.

In het jaar 1366 rukte Hendrik van Trastamara, die den titel koning van Castilië aangenomen had, aan het hoofd der verbonden legers het koninkrijk, dat hij wenschte te veroveren, binnen. Hij werd door den adel en het volk met de grootste geestdrift begroet. Pedro de Wreede zag zich weldra zoo zeer van alle zijden in het nauw gebracht, dat hij den strijd opgeven en naar Aquitanië, tot den Zwarten prins vluchten moest, wiens hulp hij inriep.

Onze lezers herinneren zich, dat de Zwarte prins, in strijd met den raad zijner meest vertrouwde vrienden, zich met Pedro den Wreeden verbond, wijl hij het zijn plicht achtte, een wettigen vorst tegen een bastaard en overweldiger bij te staan. Nadat Pedro beloofd had, dat hij den Engelschen Biscaye afstaan en de hem toegezegde hulptroepen rijkelijk bezoldigen zou, ving de Zwarte prins, tegen het eind van het jaar 1366, met een sterk en voortreflijk uitgerust leger den marsch naar Spanje aan.

Hendrik van Trastamara kon niet meer dan 12000 ruiters tegenover het Engelsche leger stellen, want de huurbenden, welke Bertrand du Guesclin hem toegevoerd had, hadden zich grootendeels weder verstrooid, ja van dit trouweloos gepuis, dat overal vocht, waar het goed betaald werd, hadden velen zelfs zich in de gelederen van Pedro den Wreeden laten inlijven.

In den slag bij Navarete werd Hendrik van Trastamara den 3en April 1367 zóó beslissend geslagen, dat hij zijn heil in de vlucht moest zoeken. Slechts ter nauwernood gelukte het hem, het Fransche grondgebied te bereiken.

Pedro de Wreede had nauwelijks de overwinning behaald en zijn koninkrijk bijna nog sneller herwonnen, dan hij het verloren had, of hij liet door het geheele rijk schavotten verrijzen, ten einde zijne wraakzucht bot te vieren. Te vergeefs waarschuwde hem de Zwarte prins: de woestaard liet zich niet gezeggen. Het scheen, dat hij uit het verleden niets dan de herinnering van ondervonden beleedigingen bewaard had, geen zweem van dankbaarheid woonde in zijn boezem. Van de beloften, welke hij den Zwarten prins had gedaan, hield hij er geene enkele. Hij betaalde niet eens het loon, dat hij den Engelschen krijgslieden had toegezegd.

Onder de Engelsche troepen, die aan het klimaat van Spanje niet gewend waren, ontstonden besmettelijke ziekten. Ook de Zwarte prins werd op het ziekbed geworpen; hij moest eindelijk besluiten met het overschot zijns legers naar Aquitanië terug te keeren en Pedro den Wreeden aan zijn lot over te laten.

Hendrik van Trastamara had de hoop op den troon van Castilië niet opgegeven. Reeds vijf maanden na den slag bij Navarete keerde hij terug om, door Fransche troepen ondersteund, een nieuwen aanslag op den Castiliaanschen troon te wagen. Hij had vast besloten bij deze onderneming te overwinnen of te sterven. Toen hij de grenzen des lands overgetrokken was, steeg hij van het paard, maakte een kruis in het zand en zwoer daarbij, dat hij Spanje niet levend zou verlaten.

Toch gelukte het hem niet zoo gemakkelijk als vroeger, den koning van den troon te stooten. Wel openden vele steden hem bereidwillig hare poorten, wel huldigde een groot deel des adels hem als vorst, maar de altijd nog talrijke en machtige partij der aanhangers van het wettige koningschap wilde niets van den bastaard weten en schaarde zich om Pedro den Wreeden.

De strijd was lang en bloedig, doch werd eindelijk tot eene beslissing gebracht, toen Bertrand du Guesclin Hendrik's leger op nieuw met 5000 man kwam versterken.

In de vlakte van Montiël had eindelijk den 14en Mei 1369 het beslissend treffen plaats. Pedro werd geslagen en moest naar het slot Montiël vluchten, waar Hendrik hem zeer nauw insloot, ten einde hem het ontvluchten te beletten, daar alleen des konings dood den bastaard de kroon verzekeren kon.

Ten aanzien van het einde van Pedro den Wreeden deelen alle geschiedschrijvers ons eenstemmig mede, dat Hendrik van Trastamara zich aan een broedermoord heeft schuldig gemaakt. Omtrent de meerdere of mindere medeplichtigheid van Bertrand du Guesclin aan deze euveldaad loopen de gevoelens echter uiteen. Deze knoopte, naar men verhaalt, geheime onderhandelingen met Pedro aan en spiegelde den vorst het uitzicht voor, dat hij met zijne huurtroepen de zijde van Hendrik van Trastamara zou verlaten. Ten einde dit verdrag te sluiten, zou Pedro zich des nachts naar de tent des veldheers begeven. Dit geschiedde, doch Pedro zag zich in zijne verwachtingen deerlijk teleurgesteld, daar Bertrand zijn bondgenoot van alles verwittigd had.

In de tent van den connetable ontmoetten de beide broeders elkaar. Hendrik wondde Pedro terstond met een dolk in het aangezicht. Een afschuwelijk gevecht ontstond, waarbij du Guesclin, naar men zegt, Hendrik, die reeds het onderspit gedolven had, hielp om Pedro te vermoorden.

Thans was Hendrik van Trastamara meester van den Castiliaanschen troon, hij werd dan ook algemeen als koning gehuldigd. In de geschiedenis wordt hij Hendrik II of, met het oog op zijne afkomst, Hendrik de Onechte genoemd.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Spanje. Castilië. Hendrik II, de Onechte. Verscheidene mededingers naar de kroon. Voorspoedige regeering van Hendrik II. Jan I. Oorlog met Portugal. Zijn huwelijk met Beatrix van Portugal. Nieuwe oorlogen. Slag bij Aljubarotta. Hendrik III. Raad van regentschap. Krachtig bewind van den jeugdigen koning. Jan II. Regentschap van den infant Ferdinand. Alvaro de Luna; zijn karakter en zijne macht. Samenzwering tegen Alvaro; zijn val.

Hendrik II (1369—1379) wordt door alle geschiedschrijvers eenstemmig als de edelste en ridderlijkste vorst, als de voortreffelijkste regent geroemd. Hoe gemakkelijk men in dien tijd zulk een lof verwerven kon, blijkt ons ten duidelijkste, wanneer wij bedenken, dat de edele, ridderlijke vorst de moordenaar van den infant Ferdinand en van zijn broeder Pedro den Wreeden was, dat hij ook buitendien zijne hand meermalen met bloed bevlekte en dat de voortreffelijke regent, om zich de middelen tot het voeren van zijne oorlogen te verschaffen, tot vervalsching van de munt de toevlucht nam. Aan den anderen kant valt het echter niet te ontkennen, dat Hendrik II zich van Pedro den Wreeden en vele andere vorsten van dien tijd gunstig onderscheidde. Hij was minder bedorven en minder bloeddorstig dan deze en hij gaf, nadat hij zich door broedermoord den weg tot den troon gebaand had, blijken van het ernstig streven om zich de liefde des volks, zoowel van de burgers als van den adel, te verwerven. Den adel won hij door eene mildheid, die zóó ver ging dat hij bijna alle steden, burchten en landgoederen, die aan de kroon behoorden, wegschonk. Hoewel hij de groote schatten, welke Pedro de Wreede samengeschraapt had, van zijn vermoorden broeder erfde, verspilde hij die alle, met het doel om zich staatkundige aanhangers te verwerven. De harten der burgers won hij door de beminlijke voorkomendheid, waarmede hij hen behandelde, door het erkennen van hunne rechten en door het herstellen van orde en recht in het door regeeringloosheid zwaar geteisterde land.

Wanneer het Castiliaansche volk de regeering van Hendrik II met die van Pedro den Wreeden vergeleek, moest het den eerste wel als het toonbeeld van een volmaakt vorst beschouwen. Het stond hem dan ook trouw ter zijde en verleende hem eene krachtige ondersteuning in de talrijke oorlogen, welke Hendrik tot verdediging van zijne kroon te voeren had.

Castilië werd toch spoedig na de troonsbeklimming van Hendrik II

weder door machtige vijanden bedreigd. Pedro IV, de koning van Arragon, trachtte van de verwarring, die in den naburigen staat heerschte, partij te trekken, om zich van meer dan een daartoe behoorend gewest meester te maken. Dit was ook het geval met koning Mohammed van Granada, den ouden bondgenoot van Pedro den Wreeden. Zijne Moorsche ruiters deden onophoudelijk invallen in de Castiliaansche grensgewesten.

Ook nieuwe mededingers naar de kroon, die hunne aanspraken op hunne wettige afkomst bouwden, stonden tegen den bastaard Hendrik II op. Een hunner was de hertog van Lancaster, de broeder van den Zwarten prins, die zich, na den dood van Pedro den Wreeden, met een schijn van recht koning van Castilië noemde.

Pedro had bij zijne eerste vlucht naar Aquitanië zijne beide dochters Constance en Isabella medegenomen. Beide vorstinnen waren in Aquitanië gebleven en hier met twee broeders van den Zwarten prins, de eerste met hertog Jan van Lancaster, de tweede met hertog Edmund van York gehuwd. De oudste dezer beide zusters kon, sinds den dood van de infante Beatrix, als de wettige erfgenaam van den Castiliaanschen troon beschouwd worden, indien men althans de kinderen van Maria de Padilla wilde beschouwen als uit een wettig huwelijk gesproten. Dat de hertog van Lancaster dit deed, sprak van zelf en als gemaal van Constance maakte hij aanspraak op de kroon van Castilië. Wellicht nog meer gegronde aanspraken kon koning Ferdinand van Portugal daarop doen gelden, daar hij, als kleinzoon eener Castiliaansche vorstin, de eenige wettige spruit van het Castiliaansche koningshuis was.

Tegen al deze vijanden moest Hendrik II zich verdedigen; hij deed dit met evenveel voorspoed als beleid. De koning van Portugal werd door een zegevierenden inval van Hendrik, die tot Lissabon doordrong en deze stad deerlijk in het nauw bracht, in Mei 1373 tot den vrede en zelfs tot het sluiten van een bondgenootschap gedwongen. Desgelijks moest koning Pedro IV van Arragon de wapenen neerleggen. Hendrik verloofde zijn zoon en erfgenaam Jan met Pedro's dochter.

Met Frankrijk bleef Hendrik II op den meest vriendschappelijken voet. De Fransche huurbenden, met wier hulp hij zich van den troon meester gemaakt had, beloonde hij met koninklijke mildheid; ook bleef hij een trouw bondgenoot van koning Karel V, dien hij in den oorlog tegen Engeland met zijne vloot krachtig ondersteunde. Waarschijnlijk handelde hij zoo niet alleen uit dankbaarheid maar evenzeer uit staatkundige berekening tegenover den vijand zijns vriends, die tevens zijn eigen vijand was, den hertog van Lancaster.

Het gelukte Hendrik II, gedurende zijne korte regeering alle gewesten, die gedurende de vorige woelige tijden van Castilië waren afgerukt, weer met zijn koninkrijk te vereenigen; ook het vorstendom Biscaye, dat tot dus ver eene zekere mate van onafhankelijkheid bezeten had, hechtte hij aan de kroon.

Na eene tienjarige regeering stierf Hendrik II, diep betreurd door de Castilianen, die den koning niet alleen de smet, welke op zijne geboorte kleefde, maar ook meer dan ééne afkeurenswaardige daad om den wil zijner krachtige en voorspoedige regeering van heeler harte vergeven hadden.

Jan I (Juan I, 1379—1390), Hendrik's zoon en opvolger, geleek in

meer dan één opzicht op zijnen vader. Hij had van Hendrik II de gave geërfd om door voorkomendheid, vriendelijkheid, zachtmoedigheid en beminnelijkheid de liefde van den adel en van de burgerij te winnen. Bovendien was hij even eerzuchtig als zijn vader en nog meer dan deze geneigd om zijn grondgebied door kracht van wapenen uit te breiden.

Had Hendrik II al zijne krachten moeten inspannen om zich in het bezit van zijn rijk te handhaven, Jan I kon tot bevrediging van zijne eerzucht verder gaan, hij kon eene poging wagen om een tweede koninkrijk, Portugal, te veroveren.

Een twist, die kort na Jan's troonsbestijging tusschen dezen en koning Ferdinand van Portugal uitbrak, werd spoedig beslecht. Ferdinand moest besluiten zijne dochter Beatrix, die tot erfgename der kroon verklaard was, met Jan's zoon Hendrik te verloven, hoewel deze nog een klein kind was. De vriendschappelijke verhouding was echter niet van langen duur. Ferdinand verbond zich met den hertog van Lancaster, wiens recht op den Castiliaanschen troon hij erkende; den hertog van York beloofde hij de hand van Beatrix voor diens zoon. Een gemeenschappelijke aanval op Castilië werd beraamd.

Nauwelijks was Jan van het bestaan van dit bondgenootschap onderricht, of hij begon van zijnen kant den oorlog en voerde dien zóó krachtig tegen de Portugeezen en de met hen verbondene Engelschen, dat koning Ferdinand op nieuw tot den vrede gedwongen werd. Toen kort daarop Jan's gemalin stierf, huwde deze met Beatrix, de erfgename van den Portugeeschen troon, die vroeger met zijn zoon verloofd was geweest.

Koning Ferdinand stierf in het jaar 1383. Zijn gemalin Leonora nam voor Beatrix en koning Jan als regentes het bewind in handen. Hierdoor kwetste zij echter de eigenliefde van het Portugeesche volk, hetwelk zijne onafhankelijkheid bedreigd achtte, indien een koning van Castilië tegelijk koning van Portugal was. De volkshaat, die reeds sinds lang tusschen Castilianen en Portugeezen bestond, gaf zich lucht in een aantal gruweldaden. De koningin werd afgezet en een onechte zoon van Pedro I, Jan, de grootmeester der ridderorde van Avis, tot regent en defensor (verdediger) des rijks benoemd. Bij het behandelen van Portugal's geschiedenis komen wij op deze belangrijke voorvallen terug.

Jan I nam terstond maatregelen om zijn vermeend recht met het zwaard in de vuist te verdedigen. Dat hij op zijn goed recht niet veel vertrouwde, toonde hij zelf door meer dan ééne alles behalve edelmoedige handeling. Twee broeders van den overleden koning Ferdinand van Portugal, die naar Castilië de wijk genomen hadden, liet hij in hechtenis nemen, dewijl hij meende, dat zij wellicht door de Portugeezen als meer rechtmatige erfgenamen der kroon zouden beschouwd worden. Ook zijn eigen halfbroeder, Alphonsus Hendrik, een onechten zoon van Hendrik II, beroofde hij van zijne vrijheid en van zijne bezittingen, onder het voorwendsel, dat deze aanspraak maakte op den troon van Portugal, op grond van zijn huwelijk met Isabella, eene onechte dochter van Ferdinand.

Aan het hoofd van een sterk leger rukte Jan, die den titel koning van Portugal aannam, over de grenzen. Hij vond geene vriendelijke ontvangst: overal kwam het volk in opstand voor den defensor en tegen de Castilianen, die zich door hun overmoed en door de onbeschaamde

wijze, waarop zij het landvolk behandelden, nog meer gehaat maakten dan vroeger.

Hoe dapper de Portugeezen ook vochten, toch waren ze tegen de overmacht van koning Jan niet opgewassen. Zegevierend drong het Castiliaansche leger tot in de nabijheid van Lissabon door en sloeg het beleg voor Portugal's hoofdstad. Doch juist toen de stad reeds tot het uiterste gebracht scheen, zagen de Portugeezen onverwacht een bondgenoot opdagen, die den koning noodzaakte om het beleg op te breken. Eene pest brak in het Castiliaansche leger uit en woedde daar zoo vreeselijk, dat Jan I gedwongen werd om in allerijl naar Castilië terug te keeren.

Het Portugeesche volk juichte, toen het zich van den gevaarlijken vijand ontslagen zag. Jan had zich door dien oorlog zóó gehaat gemaakt, dat de Portugeezen thans noch van hem, noch van Beatrix, noch van de kinderen, die uit beider huwelijk zouden geboren worden, langer iets wilden weten. Zij verkozen den defensor des rijks tot hunnen koning. Onder den naam van Jan I (Joao I) beklom deze den troon.

Joao — wij willen hier den Portugeeschen naam gebruiken, om eene verwarring met Jan I van Castilië te vermijden — had reeds als defensor een verdrag met Engeland gesloten en den hertog van Lancaster als koning van Castilië erkend.

Jan I daarentegen sloot een verbond met Frankrijk, zoodat Franschen en Engelschen aan den strijd deelnamen, toen Jan I den oorlog hervatte. Van Engelsche zijde verschenen echter niet meer dan 500 boogschutters in het veld, die de hertog van Lancaster zijnen bondgenoot ter hulp had gezonden.

Zoowel ter zee als te land viel Jan van Castilië Portugal aan. Hij voerde in persoon zijn leger aan, hoewel hij zóó ziekelijk was, dat hij zich in een draagstoel moest laten vervoeren. Hij meende zich van de overwinning verzekerd te mogen houden, daar de overmacht zonder twijfel aan zijne zijde was. De Portugeezen daarentegen waren met eene vurige strijdlust bezield; zij wisten dat zij streden voor de heiligste zaak, voor hunne nationale onafhankelijkheid en zij werden daarenboven aangevoerd door voortreffelijke veldheeren, zooals hun koning Joao en den tot dus ver onoverwonnen connetable Nunez Alvarez Pereira.

Bij Aljubarotta had in het jaar 1385 een beslissende slag plaats, waarin de Portugeezen, in weerwil van hun gering getal, eene schitterende overwinning behaalden. De herinnering van deze zegepraal, die de nationale onafhankelijkheid van Portugal redde, is gedurende eene reeks van jaren op feestelijke wijze herdacht.

Het Castiliaansche leger moest naar zijn vaderland terugkeeren. Joao kon thans de éêne stad na de andere aan de handen der vijanden ontrukken en eindelijk, in vereeniging met den hertog van Lancaster, een inval in Castilië doen.

Doch hier zag hij aan zijne overwinningen paal en perk gesteld. De Castilianen, die hunnen koning met hart en ziel toegedaan waren, sloegen dapper alle aanvallen af. Den hertog van Lancaster ontzonk de lust om den oorlog voort te zetten. In het jaar 1387 sloot hij vrede met Jan I, die hem gaarne door eene aanzienlijke geldsom schadeloos stelde voor den afstand van alle aanspraken op den Castiliaanschen troon. Om voor goed een eind te maken aan alle twisten werd er besloten, dat de Castiliaansche troonopvolger Hendrik met de dochter van Lancaster huwen

zou. De infant Hendrik ontving in dien tijd den titel van prins van Asturië, die in het vervolg door alle erfprinsen van Castilië zou gedragen worden.

Intusschen duurde de oorlog tusschen Portugal en Castilië voort, doch zonder dat de eene of de andere partij eenige noemenswaardige voordeelen behaalde. Beide koningen werden eindelijk den nutteloozen strijd moede. Zij sloten in het jaar 1389 een korten wapenstilstand, die later meer dan eens verlengd werd. Kort daarop, in het jaar 1390, stierf Jan I van Castilië.

Hendrik III (1390—1406) was bij zijns vaders dood eerst 11 jaar oud; hij moest dus onder toezicht van een regentschap geplaatst worden. De stenden, die vreesden dat die bloedverwant des jeugdigen konings, dien men tot regent zou aanstellen, lichtelijk door eerzucht aangespoord zou kunnen worden om naar de kroon te dingen, wilden de waardigheid van regent niet aan één enkelen man opdragen. Zij benoemden een raad van regentschap, die uit de naaste bloedverwanten des konings, uit de aanzienlijkste edelen en prelaten en buitendien uit 16 afgevaardigden der grootste steden van Castilië bestond. Dit veelhoofdig lichaam moest het land regeeren.

Het was een ongelukkige maatregel! Zeer spoedig braken er in den boezem van den raad oneenigheden uit, die zich aan het land mededeelden en eindelooze partijtwisten deden ontstaan. Het gouvernement kon geene krachtige maatregelen nemen, dewijl zijne leden het nooit eens waren; elk lid van den raad trachtte van zijn ambt partij te trekken in zijn eigen voordeel, maakte zich van de goederen der kroon meester en greep met volle handen zoo onbeschaamd uit de koninklijke schatkist, dat de jeugdige koning reeds in den loop van een paar jaren bijna aan gebrek prijs gegeven was.

Wel was Hendrik III naar het lichaam een zwakke knaap — hij heeft den veelbeteekenenden bijnaam „de ziekelijke" ontvangen — maar in geestkracht en verstandelijke ontwikkeling was hij zijn leeftijd ver vooruit. Hij zag zijn land ten gevolge van de willekeurige heerschappij des adels door eene noodlottige regeeringloosheid bedreigd. Hij zag het geldelijk beheer verwaarloosd en de koninklijke schatten verkwist door eene regeering, die zoo zwak was, dat zij het land niet eens tegen herhaalde strooptochten der Portugeezen kon beschermen, en zijn besluit was genomen.

Hoewel hij eerst 14 jaren oud was, besloot hij zelf de teugels des bewinds in handen te nemen. De stenden, die in het jaar 1393 te Madrid vergaderd waren, gaven hiertoe volgaarne hunne toestemming, want slechter dan door den raad van regentschap kon het land zeker nooit geregeerd worden.

De koninklijke knaap gaf blijken van eene geestkracht en een beleid, welke niemand van hem verwacht zou hebben. Volgens het beginsel: „het welzijn van den staat is de hoogste wet voor den vorst," hetwelk in zijne uiterste gevolgtrekkingen toegepast zeker lichtelijk tot grove misbruiken aanleiding kan geven, nam Hendrik III krachtige maatregelen tegen die edelen, welke van zijne minderjarigheid partij hadden getrokken om zich onder zekeren schijn van recht de goederen van den staat toe te eigenen. Hij verklaarde alle gunstbewijzen en schenkingen, gedurende het regentschap verleend, voor nul en van geener waarde.

Het was een stoute stap, die volkomen in overeenstemming was

met de denkbeelden en wenschen des volks, hoewel menigeen daardoor in zijn goed recht verkort werd. Omtrent de wijze waarop Hendrik hierbij te werk ging, wordt ons door Prescott het volgende verhaald: (*)

„Toen Hendrik eens, des avonds laat, vermoeid en half uitgehongerd van eene jachtpartij terugkeerde, was hij zeer verstoord, wijl hij niets tot zijne verkwikking gereed vond en nog hooger klom zijn ongenoegen op de verzekering zijns hofmeesters, dat deze noch geld, noch crediet had, om den vorst eenige spijs te kunnen verschaffen. Gelukkig dat de buit, dien dag op de jacht gemaakt, de middelen opleverde om des konings honger te stillen. Terwijl men den avondmaaltijd gereed maakte, nam de hofmeester uit het gebeurde aanleiding om den behoeftigen toestand des konings te vergelijken met dien zijner edellieden, die zich gewoonlijk aan de weelderigste gastmalen te goed deden en juist dezen avond met den aartsbisschop van Toledo aan het smullen waren. Zijn ongenoegen onderdrukkend besloot de vorst, even als de wijd beroemde chalif in de Arabische nachtvertellingen, zich in persoon van deze zaak te overtuigen. Hij vermomde zich en begaf zich in alle stilte naar het paleis van den aartsbisschop, hier aanschouwde hij met eigen oog de pracht van het gastmaal, waar een overvloed van spijzen en wijnen heerschte.

Den volgenden dag liet hij aan het hof het gerucht verbreiden, dat hij eensklaps gevaarlijk ziek was geworden. Op dit bericht verdrongen de hovelingen elkaar aan het paleis; toen zij allen bijeen waren, verscheen de koning in hun midden. Met een ontbloot zwaard in de hand en met eene uitdrukking van ongewone gestrengheid op het gelaat zette hij zich op zijnen troon, aan het boveneinde der zaal neder.

Na eenige oogenblikken stilzwijgend te midden der verbaasde vergadering te hebben doorgebracht, richtte de vorst zich tot den primaat des rijks met de vraag, hoe vele heerschers hij in Castilië gekend had; toen de prelaat antwoordde: „vier," richtte Hendrik dezelfde vraag tot den hertog van Beneventum en vervolgens tot alle hovelingen langs de rij af. Nadat niemand meer dan „vijf" heerschers opgenoemd had, zeide de vorst: „Hoe kan het, dat gij, die zoo oud zijt, er slechts zoo weinige gekend hebt, terwijl ik, zoo jong als ik ben, er meer dan twintig heb gezien." — „Ja," ging hij met verheffing van stem tot de verwonderde menigte voort, „gij zijt de werkelijke beheerschers van Castilië, die alle rechten en inkomsten der koninklijke waardigheid geniet, terwijl ik, van mijn vaderlijk erfdeel beroofd, nauwelijks zooveel heb om mijn leven op kommervolle wijze voort te slepen." Hierop traden, op een afgesproken teeken, zijne lijfwachten binnen, gevolgd door den beul, die de werktuigen, tot uitvoering van een doodvonnis noodig, met zich voerde. De verschrikte edellieden, wien de wending, welke de scherts scheen te zullen nemen, volstrekt niet welgevallig was, vielen hunnen monarch te voet, smeekten hem om vergeving en beloofden, uit dankbaarheid hiervoor, geheele vergoeding voor hetgeen zij zich uit hebzucht hadden toegeëigend. Hendrik, verblijd dat hij zijn doel zóó gemakkelijk bereikt had, liet zich door hunne smeekingen vermurwen, doch was tevens zoo verstandig dat

(*) Geschiedenis der regeering van Ferdinand en Isabella de Katholieke van Spanje, door William H. Prescott.

hij zich zoo lang van hunne personen, als onderpand voor de vervulling hunner verplichtingen, verzekerde, totdat de inkomsten der koninklijke domeinen, de koninklijke burchten en alle andere zaken, waarvan zij de kroon beroofd hadden, terug gegeven waren."

Al is in dit verhaal, aan de beste Castiliaansche geschiedschrijvers ontleend, wat de bijzonderheden betreft ook misschien eenige verdichting met de waarheid vermengd, over het geheel is het ongetwijfeld in overeenstemming met den geest dier tijden. Zeker is het, dat Hendrik III zijne willekeurige maatregelen met de grootste geestkracht doorzette. Hoewel de aanzienlijkste edelen des lands en onder hen twee prinsen van koninklijken bloede, de wapenen opvatten om hunne, gedurende des konings minderjarigheid verworven bezittingen te verdedigen, moesten zij toch het hoofd in den schoot leggen. Hendrik toonde bij die gelegenheid, dat hij niet minder wijze gematigdheid dan geestkracht en standvastigheid bezat.

Op deze wijze wist de jeugdige koning de rust aan het land terug te schenken. Door zijne rechtvaardigheid en zachtmoedigheid, en niet minder door den eerbied, welken hij voor alle in overeenstemming met de staatsregeling verkregen rechten koesterde, verwierf hij zich het vertrouwen der gansche natie in zulk eene hooge mate, dat hij zich ook tegenover het buitenland weer krachtig kon laten gelden. De Portugeezen werden genoodzaakt om de bij den wapenstilstand gemaakte bepalingen stiptelijk na te komen.

Hendrik's lievelingsdenkbeeld was, een einde te maken aan de heerschappij der Mooren in Granada. In het jaar 1406 maakte hij hiertoe de noodige toebereidselen. Hij riep de stenden te Toledo samen; dewijl hij zelf ziek geworden was, moest zijn broeder Ferdinand van de vertegenwoordigers der natie de noodige middelen vragen om eene indrukwekkende krijgsmacht in het veld te brengen.

Uit de aanvrage van Ferdinand kunnen wij opmaken, tot welk een hoogen trap van macht en bloei het koninkrijk Castilië reeds toen geklommen was. Hij eischte namelijk 10.000 man zwaar gepantserde en 4000 man licht gewapende ruiterij, 50.000 man voetvolk, 50 zeilschepen, 30 galeien en eene aanzienlijke som gelds.

De stenden, die een onbepaald vertrouwen in den koning stelden, stonden al het aangevraagde toe en Hendrik III kon thans den oorlog tegen Granada beginnen. Reeds hadden de Castiliaansche wapenen meer dan ééne overwinning behaald, toen de dood des konings op eens een eind maakte aan den oorlog.

Hendrik III stierf den 25en December 1406, diep betreurd door de Castilianen. Alle Spaansche geschiedschrijvers zijn eenstemmig in hunne diepe bewondering voor den dapperen vorst, die helaas! slechts den leeftijd van 28 jaren bereikte.

Jan II (1406—1454), de zoon en opvolger van Hendrik III, was een kind van nauwlijks twee jaar. Zijne moeder, de dochter van den hertog van Lancaster, belastte zich met zijne opvoeding; zijn oom Ferdinand trad als regent op.

Ferdinand was een rechtschapen man, die zich zelven als den natuurlijken voogd van zijn neef beschouwde en bij het aanvaarden van het regentschap volstrekt niet door persoonlijke eerzucht bestuurd werd. Hij leverde hiervan een overtuigend bewijs, toen de stenden, vreezende, dat een langdurig regentschap op het verderf des lands uitloopen zou

den krachtigen en algemeen beminden man de kroon aanboden. Hij wees dat aanbod van de hand, wijl hij te nauwgezet van geweten was om zijn neef van diens wettig erfdeel te berooven.

Zoo lang Ferdinand de teugels des bewinds voerde, handhaafde hij in het geheele land orde en rust en streed hij met goeden uitslag tegen de Mooren. Ook nadat hij in het jaar 1412 door de stenden van Arragon tot koning verkozen was, bleef hij het regentschap over Castilië bekleeden; doch tot ongeluk voor dit land stierf hij reeds in het jaar 1412.

De koningin trad nu derhalve alleen als regentes op, nadat zij tot dus ver aan de zaken der regeering reeds een werkzaam aandeel had genomen. Dewijl zij zich echter aan het onmatig genot van geestrijke dranken overgaf, was zij voor hare taak zeer weinig geschikt. De Castiliaansche grooten, die steeds geneigd waren om zich tegen de kroon te verzetten en zich eene bijna souvereine macht aan te matigen, namen hieruit aanleiding tot oproerige bewegingen. Weer vielen er in het land bloedige onlusten voor, die nog erger werden, toen de koningin in het jaar 1418 stierf.

Hoewel Jan II op dát tijdstip nog geen volle 14 jaren oud was, besloot hij, het voorbeeld zijns vaders volgend, met toestemming der grooten en des volks voortaan zelf het bewind te voeren. Doch Jan II was geen Hendrik III; zijne geestesgaven waren zijn leeftijd volstrekt niet vooruit; hij stond op dat punt wellicht zelfs bij andere knapen van zijne jaren ten achter.

De geschiedschrijver Mariana verhaalt ons, dat Jan II door zijne moeder vertroeteld was. Zacht, volgzaam en goedhartig van aard, had hij ter nauwernood een eigen wil. Alleen behagen scheppend in uitspanningen en vermaken, in jachtpartijen en steekspelen, in dichtkunst en muziek was de lang opgeschoten knaap met zijn zoetsappig gelaat volstrekt niet in staat om eene eigene gedachte te koesteren, veel minder nog om krachtig handelend op te treden.

Zulk een weinig zelfstandige knaap moest wel de speelbal worden dergenen die hem omringden; een gunsteling verkreeg weldra op hem een bijna onbeperkten invloed. Alvaro de Luna, de spruit eener aanzienlijke Arragonsche familie, wist zich door zijn ridderlijken aard, door zijn geestesgaven en zijn doorzettend karakter zoozeer in de gunst van den koninklijken knaap te dringen, dat deze hem blindelings gehoorzaamde, ja dat Alvaro de Luna de eigenlijke koning van Castilië was.

Het beeld van Alvaro de Luna is door de partijdige Spaansche geschiedschrijvers zonder twijfel en met opzet misvormd. Indien wij ons slechts aan de onbetwistbare feiten houden, dan zien wij in dezen gunsteling der fortuin een man van groote geestkracht en bekwaamheid, die niets anders beoogde dan de macht des konings tegenover de steeds oproerige grooten te handhaven en het Castiliaansche volk tegen de onderdrukking van de trotsche edelen te beschermen. Tot bereiking van zijn doel gebruikte Alvaro de Luna meer dan eens de afkeurenswaardigste middelen. Al te dikwijls verkrachtte hij het recht, ja hij deinsde volstrekt niet voor een sluipmoord terug, indien hij zich niet op eene andere wijze van een staatkundigen tegenstander ontslaan kon. Bij alle misdaden, welke Alvaro de Luna deels oogluikend toeliet, deels opzettelijk gelastte, wanneer hij daarin zijn voordeel zag, had hij altijd het belang

van den koning en van het volk op het oog. Doch het valt niet te ontkennen, dat hij daarmede de zorg voor zijn eigen belang vereenigde en het strekt hem tot een rechtmatig verwijt, dat hij zich ten koste van de kroon en van het land onmetelijke rijkdommen verwierf, hoewel men niet kan bewijzen, dat hij dit op oneerlijke wijze gedaan heeft.

Alvaro de Luna werd door Jan II tot connetable van Castilië benoemd. Zijn vorst droeg hem bijna de geheele uitvoerende macht op; hij schonk hem aanzienlijke staatsgoederen, burchten en steden. De gunsteling onderhield eene eigene sterke lijfwacht en een bijna vorstelijken hofstoet. Dat Alvaro, hoewel hij zich tegenover de grooten des rijks trotsch en overmoedig gedroeg, toch zijne macht niet in den eigenlijken zin des woords misbruikte, blijkt ons uit de warme liefde, welke het volk hem toedroeg. Terwijl we in andere landen bijna zonder uitzondering opmerken, dat de gunstelingen der koningen het voorwerp van den haat en de vijandschap des volks zijn, vond Alvaro de Luna zijn krachtigsten steun, tegenover de vijandschap des adels, bij de lagere volksklasse.

Hoe innig en standvastig des konings genegenheid voor zijnen gunsteling ook was, hoe gaarne hij dezen met een onbeperkt gezag bekleedde, toch was een ongestoord genot dier macht den connetable niet vergund. Onophoudelijk had hij te strijden met de prinsen van het koninklijke huis en met de grooten van Castilië.

Aan het hoofd der ontevredenen stonden de jongere zonen van Ferdinand, den overleden regent van Castilië en koning van Arragon, namelijk de infanten Jan en Hendrik, die uitgestrekte goederen in Castilië bezaten en gaarne een machtigen invloed op de regeering zouden hebben uitgeoefend. Later sloot de eigen zoon des konings, Hendrik, prins van Asturië, zich bij hen aan. Meermalen verzetten de prinsen zich in vereeniging met de overige grooten gewapenderhand tegen den gehaten gunsteling. Zij overreedden zelfs den koning van Arragon, Alphonsus V, om zich hunne zaak aan te trekken, zoodat het tot een korten oorlog tusschen Castilië en Arragon kwam. Meer dan eens gelukte het den bondgenooten te bewerken, dat Alvaro van het bewind en van den persoon des konings verwijderd werd, doch zoodra zij hun doel bereikt hadden, bleek het eerst recht, hoe verdienstelijk de gevallen gunsteling zich jegens den koning en het volk had gemaakt.

Terwijl de connetable met krachtige hand den adel in bedwang hield, en zich daarenboven tegenover het buitenland krachtig gelden liet, zoodat de bezittingen der Mooren schier tot de stad Granada en haar grondgebied beperkt werden, werd het land, na zijne verwijdering van het hof, telkens door de vreeselijkste regeeringloosheid geteisterd. Dan regeerden de edelen zonder den minsten eerbied voor wet of recht, zij maakten zich met geweld van de staatsgoederen meester, ja zij onderdrukten het volk op zulk eene schandelijke wijze, dat dit weldra Alvaro's bestuur vurig terug verlangde.

Jan II, die zich in zulke dagen in de macht der prinsen bevond, wist toch altijd weer hun juk af te werpen en nauwelijks was hij weder vrij, of hij riep zijn geliefden Alvaro terug, die dan met nog onbeperkter macht dan vroeger regeerde.

Alvaro, die zich bijna aanhoudend bedreigd zag door zijne machtige, met Arragon verbonden tegenstanders, meende door een verbond met

Portugal zijne macht te moeten schragen. Toen Jan II zijne gemalin door den dood verloren had, onderhandelde de bijna almachtige gunsteling, geheel buiten den koning om, over diens verloving met de Portugeesche prinses Isabella en hij zette dit huwelijksplan door, hoewel de koning liever een Fransche prinses zou gehuwd hebben.

Weinig vermoedde Alvaro, dat hij door dit huwelijk zijn eigen val voorbereidde.

De jeugdige en schoone koningin verwierf zich op den zwakken Jan II weldra een machtigen invloed, dien zij bezigde om Alvaro uit des konings gunst te verdringen, want ook zij haatte den schier alvermogenden connetable, zij wilde alleen en onbeperkt over den koning heerschen.

Tegen Alvaro werd eene samenspanning gesmeed, waaraan bijna alle leden der koninklijke familie, o. a. de oudste zoon van Jan II, prins Hendrik van Asturië, de koningin en eindelijk zelfs de koning deelnamen. Thans was Jan II zijne afhankelijkheid van zijn ouden vriend moede, hij wenschte zich van diens drukkend overwicht te ontslaan. Buitendien was zijne hebzucht geprikkeld, want Alvaro was misschien de rijkste man in het geheele land: hij had onnoemlijke schatten bijeengeraapt.

Het is eene belangrijke bijdrage tot de kennis van het karakter van dezen nietswaardigen koning en zijne medestanders, dat de hooggeplaatste samenzweerders er zelfs niet aan dachten, den machtigen Alvaro met open vizier te bestrijden. Bij al de geheime beraadslagingen, die er gehouden werden, waaraan de leden der koninklijke familie, de koning zelf, de aanzienlijkste grandes des rijks en de hoogst geplaatste staatsbeambten deelnamen, was het steeds uitsluitend de vraag, op welke wijze men zich het best door verraad van den gehaten vijand meester maken, hoe men hem zelfs in stilte uit den weg ruimen kon. Elke openlijke stap was in hun oog gevaarlijk, want Alvaro werd beschermd door eene getrouwe lijfwacht van 2000 man en door de liefde des volks, dat hem den hoogsten eerbied toedroeg.

Langen tijd aarzelden de samengezworenen, een beslissenden stap te doen, vooral de koning bleef weifelen. Koesterde hij nog eenige liefde voor zijn voormaligen gunsteling of achtte hij zich tegen diens macht niet opgewassen? Wij kunnen dit thans niet meer beslissen; doch zeker is het, dat eindelijk de hebzucht over de liefde of over de vrees zegepraalde.

In het diepste geheim werden alle maatregelen genomen om Alvaro verraderlijk te overvallen en gevangen te nemen. Doch terwijl dit geschiedde, overlaadde de koning zijn ouden vriend met gunstbewijzen, opdat hij zich slechts veilig wanen zou. In het begin van het jaar 1453 nam de vorst zelfs nog deel aan een schitterend feest, hetwelk Alvaro aan het hof gaf.

Alvaro gevoelde wel, dat hij op een vulkaan stond; hij nam daarom de toevlucht tot maatregelen van geweld, die hij maar al te dikwijls aanwendde om zich tegen de aanslagen zijner vijanden te beveiligen. Meer dan één staatsbeambte, die hij zelf tot hunne hooge waardigheid verheven had, doch van wie hij bemerkte dat zij hem verraden hadden, liet hij vermoorden. Zoo werd de rijksschatmeester op zijn bevel van de tinne van een burcht naar beneden geworpen, een secretaris van staat door sluipmoordenaars met dolksteken afgemaakt.

Terstond na Paschen van het jaar 1453 begaf de koning zich naar

Burgos, waar hij eene vergadering der edelen had belegd. Hij noodigde Alvaro uit, om hem te volgen, doch deze vermoedde iets van de booze plannen des konings. Hij ging niet naar Burgos dan nadat hij de schriftelijke belofte van den koning ontvangen had, dat de burcht der stad hem zou worden ingeruimd.

Toen Alvaro te Burgos aankwam, zag hij zich op de schandelijkste wijze bedrogen. De koninklijke belofte werd niet gestand gedaan, de burcht hem niet ingeruimd: hij moest in het huis van één zijner aanhangers zijnen intrek nemen.

Volgens de berichten van den geschiedschrijver Mariana schijnt de koning in den laatsten beslissenden oogenblik nog berouw gevoeld en vrees gekoesterd te hebben. Hij ried althans Alvaro aan, Burgos te verlaten en deed den samengezworenen, die in last hadden den connetable in Burgos te overvallen, tegenbevel toekomen.

Het was te laat. Alvaro achtte zich veilig, dewijl hij dagelijks de aankomst van zijn broeder, den aartsbisschop van Toledo, en van zijne trouwe lijfwacht tegemoet zag: hij bleef in Burgos. De samenzweerders daarentegen waren te ver gegaan om thans nog aan terugtreden te denken, indien zij zich niet de bloedige wraak van hunnen vijand op den hals wilden halen.

Den 5den April 1453 riep een bevel des konings de burgerij van Burgos, welke men op arglistige wijze tegen Alvaro opgehitst had, onder de wapenen; tegelijk verschenen de saamgezworenen gewapend in de stad, om den connetable gevangen te nemen. Doch deze was op den verraderlijken aanval voorbereid. Hij had het huis, waarin hij zich bevond, laten versterken en zich omringd met eene kleine schaar zijner trouwste aanhangers, die elken aanval dapper afsloegen. De samenzweerders werden met bebloede koppen teruggedreven. Reeds moesten zij vreezen, dat hun slachtoffer hen ontgaan zou, dewijl Alvaro's lijfwacht naar Burgos in aantocht was. Zij namen derhalve de toevlucht tot verraad; de nietswaardige koning schroomde niet, hiertoe de hand te leenen.

Jan II gaf den connetable eene met het rijkszegel bekrachtigde oorkonde, waarin hem verzekerd werd dat, indien hij zich overgaf, noch zijn leven, noch zijne eer gevaar loopen en dat geen zijner aanhangers van zijne goederen beroofd worden zou.

Alvaro, voor wien des konings trouwloosheid waarlijk geen geheim had behoeven te zijn, doch die waarschijnlijk nog op de vroegere genegenheid van zijnen vorst bouwde, sloeg geloof aan de koninklijke belofte. Hij werd gevangen genomen en terstond naar Portillo gevoerd. Thans toonde Jan II welke beweegredenen hem tot die schandelijke handelwijze aangespoord hadden, want onmiddellijk na Alvaro's gevangenneming maakte hij zich gretig van de aanzienlijke schatten des connetables meester.

Voor de leus werd een rechtsgeding tegen den gevangene begonnen. Men gaf zich nauwelijks de moeite, behoorlijke punten van beschuldiging te verzinnen; zijn vonnis was immers lang te voren reeds geveld. Zijn dood was voor de samenzweerders onvermijdelijk noodzakelijk, want alleen daardoor konden zij zich tegen zijne wraak beveiligen. Omgekochte rechters spraken na een kort, nietsbeteekenend verhoor het doodvonnis over hem uit, dat in Juli 1453 op de markt van Valladolid voltrokken werd.

Met manlijken moed zag Alvaro den dood onder de oogen. De overtuiging, dat hij naar zijn beste weten den koning en de koningin gediend had, begaf hem niet. Op weg naar de strafplaats ontmoette hij een stalmeester van den prins van Asturië. „Zeg aan uwen heer," voegde hij dezen toe, „dat hij eens zijne dienaars beter beloone dan zijn vader mij beloond heeft."

Het vonnis werd uitgevoerd op de wreede wijze, welke in die dagen in Castilië gebruikelijk was. De beul stiet zijn slachtoffer eerst het mes in de keel en sneed hem daarna het hoofd af. Alvaro onderging die vreeselijke straf met bewonderenswaardige standvastigheid.

Terstond na zijn dood bleek het wat hij voor den koning en voor het volk geweest was. De overmoedige grooten kwamen in opstand en hielden nog willekeuriger dan vroeger huis. Jan II was thans een blind werktuig in hunne handen. Hoe weinig hij geschikt was voor de regeering, gevoelde hij zelf, want toen hij, een jaar na Alvaro's dood, op zijn sterfbed lag, riep hij vol schaamte en berouw uit: „Gave God, dat ik slechts de zoon eens ridders of een monnik geweest was!"

Jan II stierf in Juli 1454, veracht door de grooten en door zijn volk niet betreurd.

TIENDE HOOFDSTUK.

Spanje. Castilië. Hendrik IV. Zijn karakter. Juan Pacheco, markies van Villena. Liefde der koningin voor don Beltran de la Cueva. Uitspattingen van het hof Schandelijk bestuur. De roofridders. Johanna, de Beltraneja. Opstand der stenden te Burgos. Hendrik IV afgezet. Burgeroorlog. Slag bij Olmedo. Treurige toestand des lands. Isabella weigert de kroon. Huwelijk van Isabella met Ferdinand van Arragon. Nieuwe binnenlandsche onlusten. Dood van Hendrik IV.

Hendrik IV (1454—1474), de nietswaardige zoon van een nietswaardigen vader, besteeg den troon. Hij werd door het volk met blijdschap als koning begroet, want men verhaalde van hem, dat hij een zachtmoedig karakter had, dat hij goedhartig en welwillend was jegens de lagere volksklasse, ja dat hij geene ellende kon zien, maar met volle handen zijn geld wegschonk, om den nood der armen te verzachten.

Ongetwijfeld bezat Hendrik IV deze hoedanigheden; doch terwijl hij aan den eenen kant zachtaardig was, aan den anderen kant was hij zwak en onzelfstandig. Hij was niet alleen mild, maar zoo verkwistend, dat hij reeds korten tijd na zijne troonsbeklimming de schatten van Alvaro de Luna verspild had. Zijne vroegere uitspattingen hadden zijn lichaam zeer verzwakt, doch in weerwil hiervan gaf hij zich steeds op nieuw aan losbandig zingenot, ja zelfs, gelijk men verhaalt, aan onnatuurlijke zonden over.

Even als Jan II liet ook Hendrik IV het geheele beleid der regeering aan een gunsteling over; doch hij was niet zoo gelukkig, een Alvaro de Luna te vinden. Zijn gunsteling was Juan Pacheco, dien hij tot markies van Villena verheven had, een eerzuchtig intrigant, die van de koninklijke gunst partij trok om zich zelven te bevoordeelen en die zijn vorst ontrouw werd in denzelfden oogenblik, waarin zijn belang hem dit gebood. Kort na het aanvaarden van de regeering riep Hendrik IV zijn volk tot een krijgstocht tegen de Mooren te wapen. Zulk eene onderneming vond bij de Castilianen altijd grooten bijval; zij juichten den koning toe, toen hij den granaattak in zijn wapen opnam, ten teeken dat hij aan de heerschappij der Mooren in Granada een einde wilde maken.' Werkelijk ondernam hij eene poging om den oorlog te beginnen, doch deze bepaalde zich tot eenige nietsbeteekenende strooptochten op het grondgebied der Muzelmannen, die zonder eenige kracht ondernomen en doorgezet werden en den zwakken koning het laatste overblijfsel van achting, welke hij nog bij het volk bezat, deden verliezen.

De minachting, welke Hendrik IV zich door zijne openbare werkzaamheid als regent op den hals haalde, vermeerderde hij nog door zijne leefwijze. Terwijl hij de regeeringszaken geheel en al aan zijn gunsteling overliet, gaf hij zich aan ijdele vermaken over. Het koninklijke hof werd de kweekplaats van de schandelijkste onzedelijkheid.

Hendrik IV werd in zijne losbandige leefwijze krachtig aangemoedigd door zijne tweede gemalin Johanna, eene zuster van koning Alphonsus V van Portugal, die hij gehuwd had, nadat hij zijne eerste gemalin had verstooten.

De jeugdige en schoone koningin was zeer gesteld op schitterende feesten; gaarne nam zij de hulde der ridders aan, vooral van een edelman, die in korten tijd hoog in de koninklijke gunst gestegen was, don Beltran de la Cueva, die zich niet alleen onderscheidde door zijne schoone gestalte maar ook door zijne ridderlijke, avontuurlijke dapperheid, welke hij zoowel bij tournooien als ook bij ernstige gevechten ten toon spreidde. Men verhaalt, dat de koning eene liefdesbetrekking tusschen den ridder en de koningin niet alleen oogluikend toeliet, maar zelfs begunstigde, dewijl hij wenschte dat zijn huwelijk met kinderen gezegend zou worden.

Dagelijks vielen er aan het hof de ergerlijkste tooneelen voor. De koningin nam zonder schroom de oplettendheden van haren minnaar aan, doch wilde niet dulden, dat haar gemaal zich dezelfde vrijheden jegens andere vrouwen veroorloofde. Toen hij een harer hofdames op eene in het oog vallende wijze voortrok, liet Johanna zich door haren toorn zoozeer meesleepen, dat zij hare mededingster te lijf ging. Zij trok deze de haren uit het hoofd, wierp haar ter aarde en trapte haar met den hak der voet op het aangezicht.

In schandelijke uitspattingen en weelderige feesten verkwistte het hof de koninklijke schatten. De gunstelingen des konings vulden hunne zakken met het bloedgeld van het arme volk, van hetwelk zij op de willekeurigste wijze onwettige belastingen hieven, ja, dat zij op allerlei wijzen mishandelden. Dewijl dit alles hen nog niet eens in staat stelde om hunne eigene verkwistingen en die des konings te bestrijden, lieten zij de munt vervalschen, zoodat weldra de prijs der levensmiddelen in het land verviervdubbeld werd. Om de eigenlijke regeering des lands bekom-

merden en de koning en zijne onwaardige gunstelingen zich volstrekt niet, de laatsten vonden daarenboven bij den adel van hoogeren en lageren rang niet de minste gehoorzaamheid aan hunne bevelen. In dezen toestand van algemeene regeeringloosheid gold in Castilië weldra geen ander recht dan dat van den sterkste. De roofridders staken zoo onbeschaamd het hoofd op, dat men spoedig alleen binnen de sterke muren der steden tegen de aanvallen der adellijke roovers beveiligd was. Deze toch roofden alles wat zij op hunne plundertochten slechts machtig konden worden, zelfs menschen, die zij dan als slaven aan de Mooren van Granada verkochten.

De schandelijke wijze, waarop Hendrik IV het bewind voerde, boezemde aan alle standen de diepste minachting voor den koning in. Toch zou dit wellicht jaren achtereen zoo voortgeduurd hebben, indien niet de koning zich zijn machtigsten gunsteling, den markies de Villena, tot vijand gemaakt had. Deze verloor de gunst zijns meesters en werd van zijne ambten ontzet. Thans zocht hij de vriendschap der Castiliaansche grooten te verwerven, die hij in een verbond tegen den koning en den thans schier alvermogenden Beltran de la Cueva vereenigde.

In den beginne bepaalden de rijksgrooten zich tot het indienen van hunne bezwaren in naam der stenden, zonder dat zij van den koning iets anders dan ontwijkende antwoorden ontvingen. Ook hun wensch, dat Hendrik zijnen broeder Alphonsus tot erfgenaam der kroon verklaren zou, werd niet vervuld.

Een ernstiger karakter nam het verbond der grooten aan, toen de koningin in het jaar 1462 van eene dochter beviel. Het kind ontving bij den doop den naam Johanna, naar zijne moeder; door het volk werd het echter Beltraneja genoemd dewijl een ieder beweerde, dat niet de koning, maar Beltran de la Cueva de vader was.

Hendrik IV kende deze geruchten; hij erkende daarom prinses Johanna als zijne dochter en als toekomstige erfgename der kroon en liet haar als zoodanig zoowel door zijnen broeder Alphonsus en zijne zuster Isabella, als door al de grooten des rijks den huldigingseed zweren. Ook de verbondenen deden dit, doch in het geheim stelden zij een protest tegen dezen eed op, dewijl zij daartoe gedwongen waren, opdat zij dien ter gelegener tijd zouden kunnen verbreken.

Deze tijd kwam spoedig genoeg, want Pacheco zat niet stil. In het jaar 1464 kwamen de stenden te Burgos bijeen. Steunende op het geheime protest, eischten zij dat de koning Beltran de la Cueva van het hof verwijderen en zijn broeder Alphonsus tot troonsopvolger benoemen zou. Thans sloten de grooten van Castilië onderling een vormelijk verbond, waarbij zij elkander beloofden, om niet tot den dienst des konings toe te treden of eenige gunst van hem aan te nemen, voordat hij hunne bezwaren uit den weg geruimd had.

De koning, die door eene krachtige, staatkundige houding deze oproerige bewegingen wellicht in de geboorte had kunnen smoren, bezat een aangeboren afkeer van alle maatregelen van geweld, ja zelfs van alle krachtige handelingen. Den bisschop van Cuenca, zijnen voormaligen opvoeder, die hem zulke maatregelen aanried, antwoordde hij: „Gij priesters, wier ambt het niet medebrengt, dat gij u in gevechten inlaat, zijt zeer kwistig met anderer bloed.” De prelaat hernam hierop met meer heftigheid dan betamelijk was: „Wanneer gij in een tijd als de tegen-

woordige uwe eigene eer niet weet te handhaven, zal ik het nog beleven, dat ik u als den diepst vernederden koning in Spanje aanschouwen moet. Dan zult gij te laat berouw gevoelen over uwe onmanlijke kleinmoedigheid." (*) Hendrik IV meende beter door middel van onderhandelingen dan door geweld zijn doel te zullen bereiken. Hij stond toe, dat zijn broeder Alphonsus tot troonopvolger benoemd werd, onder voorwaarde, dat hij in het vervolg prinses Johanna tot vrouw zou nemen.

Ook vond hij goed, dat er eene commissie van vijf leden benoemd werd, die de overige bezwaren onderzoeken en alle misbruiken voor goed uit den weg ruimen zou.

Zoo scheen de vrede gesloten; doch hij werd door den koning zelven weldra verbroken, daar Hendrik zich om de besluiten der commissie volstrekt niet bekommerde. Hij gaf zelfs bevel, de leden gevangen te nemen, dewijl ze met zijne vijanden in verstandhouding stonden.

Dit was eene openlijke oorlogsverklaring van den koning aan de verbondene edelen; deze ontweken den strijd niet, maar spraken in het jaar 1465 de vormelijke afzetting van Hendrik IV uit.

Op eene opene vlakte, niet ver van de stad Avila, lieten zij een stellage oprichten, zoo hoog dat men haar in den geheelen omtrek op een verren afstand zien kon. Op deze stellage werd een troon en op dien troon een beeld geplaatst, dat Hendrik IV voorstelde; het was met een prachtgewaad bekleed en met alle teekenen der koninklijke waardigheid omhangen; het droeg een zwaard aan de zijde, een scepter in de hand en eene kroon op het hoofd. Hierop werd eene verklaring voorgelezen, waarin met de levendigste kleuren de daden van geweld geschetst werden, waaraan de koning zich had schuldig gemaakt, en die eindigde met het besluit om hem af te zetten; door meer dan één voorbeeld uit de geschiedenis van het rijk poogde men dit besluit te rechtvaardigen.

Nu beklom de aartsbisschop van Toledo de stellage en nam het beeld de kroon van het hoofd; de markies van Villena ontrukte het den scepter, andere rijksgrooten ontdeden het van de overige insigniën. Nadat de pop op deze wijze van alle teekenen der koninklijke waardigheid beroofd was, werd zij onder het getier en geschreeuw der toeschouwers door het stof gesleept. De jeugdige prins Alphonsus, toen eerst elf jaren oud, werd op den ledigen troon geplaatst en de vergaderde grandes kusten hem, als teeken hunner hulde, herhaaldelijk de hand. Trompetgeschal kondigde het einde der plechtigheid aan en de menigte begroette met blijde juichtonen de troonbeklimming van haren nieuwen vorst (*). Toen Hendrik IV het bericht van zijne onttroning ontving, riep hij in wanhoop uit: „Naakt verliet ik den moederschoot en naakt moet ik tot de aarde terugkeeren." Zoo erg stonden zijne zaken echter nog niet; want een aanzienlijk deel des volks en zelfs eenige machtige edelen, zoo als de graaf de Haro en de familie Mendoza, bleven aan de zaak des konings getrouw.

Toen Hendrik zijne aanhangers te wapen riep, volgden zoovele krachtige mannen zijne banier, dat hij zijne tegenstanders zeer goed ten onder had kunnen brengen, indien hij slechts moedig en doortastend genoeg ware geweest, om een beslissenden stap te doen. Doch dit deed hij niet; hij liet zich met onderhandelingen in, welke de arglistige Pacheco met

(*) Prescott.

hem aanknoopte om den vrede te herstellen. Ten einde de machtige familie der Pachecoos voor zich te winnen, toonde Hendrik zich bereid om zijne schoone, zestienjarige zuster op te offeren; hij beloofde, haar tot een huwelijk met den ouden, onbeschaafden grootmeester der orde van Calatrava, don Pedro Giron, den broeder van Pacheco, te zullen dwingen.

Tot geluk voor Isabella verloste de plotselinge dood van don Pedro Giron haar van deze gehate echtverbintenis; doch hiermede vielen ook de vredesonderhandelingen in duigen; het zwaard zou thans tusschen den koning en de oproerige grooten beslissen.

In de vlakte van Olmedo kwam het tot een slag. Het leger des konings overtrof dat zijner vijanden verre in aantal; doch deze streden, onder de uitstekende aanvoering van den aartsbisschop van Toledo, wien de jeugdige prins Alphonsus te midden der dreigendste gevaren ter zijde bleef, zóó dapper, dat de koning terugtrekken moest, zonder de overwinning te kunnen behalen. Hendrik, die zich lafhartig aan het slaggewoel onttrok, zou den slag zelfs verloren hebben, indien niet de ridderlijke don Beltran de la Cueva, dien hij tot hertog van Albuquerque verheven had, eene waarlijk schitterende dapperheid had ten toon gespreid. Eene beslissing bracht dit gevecht dus niet aan, de rampzalige twist duurde voort. Het geheele Castiliaansche volk was in twee partijen verdeeld, die elkander met de grootste verbittering bestreden.

„Elke stad, ja bijna elke familie splitste zich in partijen. Te Sevilla en Cordova voerden de inwoners der eene straat een openbaren oorlog tegen die der andere. De kerken, die versterkt en met troepen bezet waren, werden gedeeltelijk geplunderd en verbrand. Te Toledo gingen niet minder dan 4000 huizen bij een algemeenen brand in vlammen op. De oude familieveeten, gelijk die tusschen de geslachten van Guzman en van Ponce de Leon in Andalusië, herleefden en veroorzaakten nieuwe botsingen in de steden, in welker straten het bloed letterlijk bij beken stroomde.

In het binnenste des lands verlieten edelen en aanzienlijken hunne burchten en namen de weerlooze reizigers gevangen, die hunne vrijheid slechts ten koste van een hooger losgeld konden terugbekomen, dan zelfs de Muzelmannen gewoon waren te eischen. Alle verkeer op de groote wegen was gestremd en geen mensch, zegt een tijdgenoot, kon zich buiten de stadsmuren wagen, wanneer hij geene gewapende bedekking bij zich had.” (*)

In dezen benarden tijd stierf eensklaps den 5en Juli 1468 de jonge prins Alphonsus. Hij werd des morgens dood in zijn bed gevonden: het gerucht liep dat hij vergiftigd was. Zijne aanhangers wendden zich nu tot Isabella, de zuster van Hendrik IV, en boden haar de kroon aan, doch zij ontvingen een afwijzend antwoord. „De dood van mijn broeder,” zoo sprak de verstandige prinses, „is mij eene vingerwijzing Gods, dat het land reeds te lang onder den twist tusschen twee koningen geleden heeft. Zoo lang koning Hendrik leeft, heeft niemand aanspraak op den troon.”

Dewijl Isabella doof bleef voor alle smeekingen, moesten de oproerige edelen wel trachten, vrede met Hendrik IV te sluiten; dit gelukte

(*) Prescott.

hun dan ook zonder veel moeite, want de koning zelf wenschte niets vuriger dat dit. Hij kondigde eene algemeene amnestie af, erkende Isabella als wettige erfgename der kroon, en beloofde, dat hij zich van zijne gemalin scheiden en eene vergadering der stenden, tot opheffing van de bestaande bezwaren, bijeenroepen zou.

Isabella, de jeugdige, talentvolle prinses, de erfgename van den Castiliaanschen troon, trok thans de opmerkzaamheid van vele vorsten tot zich. De aanzienlijksten van hen, die naar hare hand dongen, waren Ferdinand, de zoon van den koning van Arragon, en de koning van Portugal, Alphonsus V. Isabella wenschte, in overeenstemming met een groot deel der Castiliaansche edelen, hare hand te reiken aan den jongen en schoonen infant Ferdinand. De koning daarentegen wilde zijne zuster aan den koning van Portugal uithuwen; voor deze echtvereeniging was ook de markies de Villena, die zijn vroegeren invloed op Hendrik IV herkregen had.

Ongetwijfeld zou Isabella tot die huwelijksverbintenis met den koning van Portugal gedwongen zijn, indien zij niet machtige vrienden onder de grooten des rijks had gevonden.

De aartsbisschop van Toledo en de admiraal van Castilië, don Frederik Henriquez, een lid der koninklijke familie, trokken partij voor de prinses en voerden haar naar Valladolid, waar zij te midden van hare aanhangers tegen elke daad van geweld beveiligd was. Reeds vroeger den 7en Januari 1469 had Ferdinand van Arragon het huwelijksverdrag te Corvera onderteekend en bezworen. Plechtig had hij daarbij beloofd, de wetten en de gebruiken van Castilië stipt te eerbiedigen, zijne residentie in dit land te vestigen, geene beambten zonder Isabella's goedkeuring aan te stellen, den oorlog tegen de Mooren voort te zetten en Hendrik IV, zoo lang hij leefde, als koning te eeren.

Ferdinand reisde naar Valladolid, om zijn huwelijk te voltrekken; dewijl hij zijn weg moest nemen door een land, dat door de aanhangers des konings bezet was, aanvaardde hij die reis, vermomd als bediende van eenige gewaande kooplieden, de edellieden van zijn gevolg. Hij verzorgde de muilezels en bediende zijne reisgenooten aan tafel.

Ten gevolge van deze voorzorgsmaatregelen gelukte het Ferdinand, veilig binnen Valladolid aan te komen. Hier ontmoetten de verloofden elkaar. Prescott geeft ons van hunne personen de volgende beschrijving:

„Op dat tijdstip was Ferdinand 18 jaren oud. Zijne gelaatskleur was schoon, hoewel een weinig door de zon verbrand, zijn oog levendig en aangenaam van uitdrukking, zijn voorhoofd hoog en breed en zijne welgevormde en gespierde gestalte versterkt door de ridderlijke oefeningen en door de vermoeinissen van den oorlog. Hij was een der beste ruiters van zijn hof en bijzonder bedreven in alle spelen, die in de open lucht gehouden werden. Zijne stem was een weinig scherp, doch hij bezat eene groote mate van welbespraaktheid en wanneer hij het een of ander plan volvoeren wilde, was zijne houding zeer aangenaam en innemend. Hij zorgde voor zijne gezondheid door de grootst mogelijke matigheid in spijs en drank in acht te nemen en was zoo werkzaam, dat men van hem zeide, dat hij in zijne bezigheden uitspanning scheen te vinden.

Isabella was een jaar ouder dan haar geliefde. Hare gestalte was rijzig, ja hare lengte ging de gewone maat eenigszins te boven; hare gelaatskleur was zeer blank, hare kastanjebruine haren waren met een

roodachtigen gloed overdekt en uit haar zacht blauw oog schitterden verstand en gevoel. Zij was van eene buitengewone schoonheid, „de schoonste vrouw” zegt een van hare hovelingen, „welke ik ook gezien heb”, en hoogst lieftallig van karakter. Haar portret, dat nog heden op het koninklijk slot bewaard wordt, vertoont ons zeer regelmatige gelaatstrekken, die eene natuurlijke opgeruimdheid van geest en dat schoone evenwicht tusschen zedelijke en verstandelijke hoedanigheden uitdrukken; waardoor zij zich zoozeer onderscheidde. Haar geheele gedrag was vol waardigheid; zij was bescheiden tot terughouding toe. Zij sprak de Castiliaansche taal met eene ongewone bevalligheid en had reeds vroegtijdig eene vurige liefde voor de wetenschap opgevat; hierin overtrof zij Ferdinand, wiens opvoeding op dit punt verwaarloosd schijnt geweest te zijn.”

Opdat het huwelijk der verloofden voltrokken zou kunnen worden, moest men eerst de pauselijke dispensatie trachten te verkrijgen, want bruid en bruidegom bestonden elkander nader in den bloede, dan de wetten der Katholieke kerk veroorloofden. Daar echter de tijd drong en het niet meer mogelijk was, aan den paus te schrijven en antwoord terug te ontvangen, schafte de aartsbisschop van Toledo raad. Eene valsche pauselijke bul werd verwaardigd en op grond daarvan den 19en October 1469 het huwelijk plechtig voltrokken. Eerst eenige jaren later verkregen de echtgenooten van paus Sixtus IV een echten dispensatiebrief.

Toen Hendrik IV de tijding van Isabella’s huwelijk vernam, verklaarde hij, dat zij, door zonder zijne toestemming in den echt te treden, haar erfrecht verbeurd had.

Hij benoemde zijne dochter Johanna, die door het volk Beltraneja genoemd werd, tot eenige wettige troonopvolgster. Om hare wettige geboorte te bewijzen, erkende hij zelf, even als de koningin, haar onder eede als zijn kind. De negenjarige prinses werd met een Franschen prins verloofd.

De burgeroorlog ontbrandde thans op nieuw. De toestand van Ferdinand en Isabella was daarbij vrij hachelijk, want meer dan een hunner aanhangers liep tot de partij des konings over en hun trouwste bondgenoot, de aartsbisschop van Toledo, was een lastig vriend, die het jonge paar tamelijk uit de hoogte behandelde. Meer dan eens ontstonden er hevige twisten en Ferdinand moest eens den aartsbisschop openlijk verklaren, dat hij niet van zins was, gelijk zoovele Castiliaansche koningen, aan den leiband te loopen.

Het geheele koninkrijk Castilië werd in dezen jammerlijken oorlog op nieuw de prooi der woeste roofridders. Alle ontzag voor wet en recht was verloren, elke gruweldaad kon ongestraft bedreven worden.

Bij Hendrik’s zwakheid van karakter zou het Ferdinand en Isabella misschien gelukt zijn, de koninklijke partij ten onder te brengen, had niet Ferdinand op een tijdstip, dat zijne tegenwoordigheid in Castilië dringend vereischt werd, zijn vader in een oorlog tegen Frankrijk moeten ondersteunen, ja hem zelfs Castiliaansche hulptroepen toevoeren.

Gedurende de afwezigheid van Isabella’s gemaal werd op nieuw eene poging aangewend om Hendrik IV met zijne zuster te verzoenen; wel mislukte deze poging, doch zij strekte evenwel om het getal van Isabella’s aanhangers te vermeerderen.

De burgeroorlog woedde voort, tot dat eindelijk eene gebeurtenis

plaats had, waarop Isabella's vrienden sinds lang gehoopt hadden. Hendrik IV leed sinds geruimen tijd aan eene ongeneeslijke ziekte, welke hem buiten staat stelde om de regeeringszaken te leiden; hij liet deze geheel aan zijn ouden gunsteling Pacheco over, die het vertrouwen des konings geheel herwonnen had. Een vreeselijke slag was het voor Hendrik IV, toen Pacheco in het jaar 1474 aan eene hevige ziekte bezweek. De koning was geheel radeloos. Hij herstelde zich niet weer van het verlies, dat hem getroffen had. Weinige maanden daarna, den 11en December 1474, stierf hij.

Met de troonsbeklimming van Ferdinand en Isabella begint voor Castilië een nieuw tijdperk. Wij sluiten daarom hier de geschiedenis van dat land gedurende de middeneeuwen.

ELFDE HOOFDSTUK.

Spanje. Arragon. Pedro III. Sicilië aan de kroon van Arragon gehecht. Unie der stenden. Alphonsus III. Jacob II. Oorlogen om Sardinië en Corsica. Alphonsus IV, de Goede. Twist met de stenden. Pedro IV. Onrustige regeering Schending van de staatsregeling. Tweede Unie. Willekeurige maatregelen des konings. Cabrera. Gevechten met de geünieerden. Slag bij Epila. Des konings zegepraal. en wreedheid. Veranderingen in de staatsregeling. Jan I. Oorlogen om Sicilië. Martinus de Oude. Het Barceloonsche koningshuis sterft uit.

Het koninkrijk Arragon knoopte vroeger dan Castilië een levendig verkeer met andere Europeesche staten aan. Toen koning Pedro III (1276—1285), gelijk we vroeger reeds verhaald hebben (zie Dl. V. blz. 274), Sicilië veroverde, gaf hij daarmede, zonder het te vermoeden, aanleiding tot langdurige oorlogen met Napels, met Frankrijk en den paus. Was vroeger de strijd tegen de Mooren in de oogen der Arragoniërs de hoogste en heiligste taak hunner vorsten geweest, thans wendde Pedro III al de kracht des rijks aan om zich in het bezit van eene vreemde kroon te stellen en te bevestigen. De oorlog met de ongeloovigen bleef voortaan meer aan de Castilianen overgelaten.

Pedro III had voor zijne buitenlandsche oorlogen veel geld noodig; steeds moest hij grootere opbrengsten van het volk vragen en hierdoor verschafte hij den met de burgers verbonden adel de gelegenheid om de buitendien reeds zeer beperkte rechten des konings nog meer te verkorten.

De stenden sloten eene unie tot handhaving van hunne vrijheid tegenover den koning en deze vereeniging was zóó machtig, dat Pedro III hare eischen inwilligen en beloven moest, dat hij nooit een harer leden wegens dat lidmaatschap straffen zou. In het jaar 1283 moest de koning den Cortes te Saragossa zelfs een generaal-privilegie schenken, waardoor al de voorrechten dier vergadering en alle beperkingen van de koninklijke macht bekrachtigd werden. Toen Pedro III in het jaar 1285

stierf, werd hij in Arragon door zijn zoon Alphonsus III, op Sicilië door zijn zoon Jacob opgevolgd.

Alphonsus III (1285—1291) had terstond na zijne troonbestijging een heeten strijd te voeren met de stenden, die op nieuw een verbond sloten, om hunne uitgebreide rechten nog te vermeerderen; ook thans kon alleen toegevendheid van 's konings zijde den vrede herstellen. Alphonsus bekrachtigde te Saragossa niet alleen de vroegere voorrechten der Cortes, maar hij erkende ook de unie als wettig, ja hij stond deze het recht toe om den koning af te zetten, wanneer deze willekeurig, zonder rechterlijk vonnis, een harer leden strafte. Bovendien werd de benoeming van des konings raadslieden aan den bond opgedragen, zoodat deze een bijna overwegenden invloed op de regeering zelve uitoefende.

Daar Alphonsus stierf zonder kinderen na te laten, werd hij opgevolgd door zijn broeder Jacob II (1291—1327), den koning van Sicilië. Terstond begaf deze zich naar zijn vaderland, nadat hij zijn broeder Frederik tot stadhouder van Sicilië aangesteld had.

Jacob II heeft zich bij zijne onderdanen den naam van een dapper en rechtvaardig koning verworven. Al heeft hij wat zijne binnenlandsche staatkunde betreft den laatsten naam wellicht verdiend, tegenover het buitenland kunnen wij hem niet den Rechtvaardige noemen, daar hij integendeel in zijne betrekkingen tot andere landen altijd met list en bedrog omging.

Dewijl hij begreep, dat Sicilië moeilijk tegen Frankrijk en den paus zou te verdedigen zijn, nam hij in het jaar 1295 den schijn aan, alsof hij in schikking wilde treden. Hij deed afstand van de heerschappij over Sicilië, doch liet zich tot vergoeding hiervoor door den paus met de eilanden Sardinië en Corsica beleenen. Intusschen was hij volstrekt niet van plan, Sicilië voor goed van de kroon van Arragon los te maken; de aftrekkende troepen gaven daarom de vestingen op het eiland aan den voormaligen stadhouder Frederik over, dien de Sicilianen, welke geen genoegen wilden nemen met de tusschen Jacob II en den paus geslotene overeenkomst, tot koning verkozen hadden.

Frederik handhaafde zich in het bezit van zijn koninkrijk tegenover alle mogelijke aanvallen, waaraan ook Jacob II deel nam. Deze was echter volstrekt niet van plan, zijn broeder door Karel van Anjou te helpen verdringen, hij maakte dan ook van de behaalde overwinningen geen gebruik, maar trok zich op het rechte tijdstip terug. Slechts hierdoor gelukte het Frederik, zich tegenover al zijne vijanden staande te houden.

De eilanden Sardinië en Corsica, waarmede Jacob II door den paus beleend was, moesten eerst veroverd worden. Sardinië was sinds een reeks van jaren de twistappel en de aanleiding tot bloedige oorlogen tusschen Genua en Pisa geweest en nog altijd was het eiland deels door Genueezen, deels door Pisanen bezet. Eerst in het jaar 1322, toen Genua door binnenlandsche verdeeldheden zeer verzwakt was, waagde Jacob II het, zijnen zoon Alphonsus met eene vloot tot verovering van het eiland af te zenden. In het jaar 1324 bevond Sardinië zich in zijne macht, doch het duurde nog een aantal jaren, eer de heerschappij van Arragon tegen de telkens vernieuwde aanvallen van Genua en Pisa geheel beveiligd was. Corsica kon Jacob II in het geheel niet veroveren, dit eiland bleef aan de Genueezen.

Alphonsus IV (1327—1336), de zoon van Jacob II, had gedurende

zijne geheele regeering om het bezit van het eiland Sardinië te kampen; doch meer zorg dan de oorlog, dien hij hier te voeren had, baarden hem de stenden des rijks, die met den grootsten naijver waakten, dat de koning hunne rechten niet krenkte.

Alphonsus, die in eerste huwelijk met eene gravin Urgel gehuwd was geweest, en bij deze twee zonen, Pedro en Jacob, had, huwde ten tweede male met de prinses Eleonora van Castilië. Onder eede beloofde hij den stenden, dat hij geene stad en geene rijksbezitting ten gunste der koningin of der uit het tweede huwelijk gesproten kinderen vervreemden zou.

Koningin Eleonora, die andere denkbeelden koesterde omtrent de koninklijke macht dan in Arragon in zwang waren, kon niet dulden dat de rechten van haren gemaal zoo zeer beperkt waren. Weldra wist zij dezen te bewegen om, met verkrachting van zijn eed, aan haar en haren zoon kostbare geschenken te geven. Het gevolg hiervan was, dat de burgers van Valencia naar de wapenen grepen. Ongetwijfeld zou het tot een openlijken opstand zijn gekomen, indien Alphonsus IV niet naar den goeden raad des stadhouders van Valencia geluisterd en de schenkingen herroepen had.

Door zijne toegevendheid bij deze gelegenheid heeft Alphonsus IV zich den tamelijk onverdienden bijnaam „de Goede”, verworven. Men verhaalt, dat zijne gemalin in heftigen toon uitriep, dat de koning van Castilië, haar broeder, wel anders met muiters zou hebben gehandeld, dat hij hun het hoofd voor de voeten had laten leggen. Hierop antwoordde Alphonsus IV: „Zoo iets kan men wel in Castilië, doch niet in Arragon doen, dewijl de Castilianen 's konings onderdanen, doch de Arragoniërs vrije mannen zijn, die den koning als hunnen leenheer achten en wederkeerig door hem als vasallen en goede krijgsmakkers geacht worden.”

Indien Alphonsus waarlijk zoo heeft gesproken, heeft hij toch naar dat beginsel volstrekt niet gehandeld, want hij behandelde hen, die hem tot het herroepen van zijne schenkingen gedwongen hadden, als zijne bitterste vijanden. Velen hunner werden als oproerlingen ter dood gebracht.

Pedro IV (1336—87), een man vol geestkracht, beklom na Alphonsus IV den troon van Arragon. Zijne langdurige regeering levert ons bijna niets op dan een reeks van oorlogen om het bezit van Sardinië en Corsica, met de Mooren, met zijne christelijke naburen en met de grooten des lands gevoerd.

Pedro kon de afhankelijkheid, waartoe de Arragonische staatsregeling hem doemde, niet langer verduren. Hij trachtte weldra zich die onbeperkte heerschappij te verwerven, welke de overige koningen van Europa bezaten. De eerste aanleiding van Pedro's strijd met de stenden gaf eene schending van de staatsregeling, waaraan de koning zich schuldig maakte.

De wet op de erfopvolging in Arragon bepaalde, dat de troon toekwam aan de broeders des konings, ingeval deze geene zonen maar alleen dochters naliet. In weerwil hiervan verklaarde Pedro in het jaar 1347 zijne eenige dochter Constantia tot zijne opvolgster; hij beval, dat zij als zoodanig gehuldigd zou worden en ontzette alle staatsbeambten, die dit weigerden, van hunne betrekkingen. Terstond kwamen de stenden van Arragon, overeenkomstig hun aloud recht, hiertegen in verzet. Zij vormden weder eene unie; een tweede bond kwam bovendien te Valencia tot stand, en weldra vereenigden beiden zich om den koning tot handhaving van de wet

te dwingen. De broeder van Pedro, de infant Jacob, wiens recht van erfopvolging bedreigd werd, sloot zich bij hen aan.

Pedro stond bijna alleen tegenover zijn geheele volk, want hoewel eene zekere partij zich voor hem verklaarde, was zij toch te klein om aan de beide unies het hoofd te bieden. De koning was slim genoeg om voor het oogenblik zijne despotische neigingen te onderdrukken, hij wachtte een gunstiger tijdstip af.

Op een rijksdag te Saragossa stond hij aan de unies al hare vorderingen toe; hij nam de door haar aangewezen mannen in zijnen raad op en ruimde den geünieerden een aantal vestingen in, als onderpand voor de oprechtheid zijner bedoelingen. In het geheim protesteerde hij echter, in tegenwoordigheid van eenige getuigen, tegen alles wat hij zijnen vijanden ingewilligd had en verklaarde hij, dat die besluiten nul en van geener waarde waren, wijl ze hem door geweld waren afgeperst. Met eene geestkracht en een beleid, die bewonderenswaardig zouden geweest zijn, wanneer de koning ze niet tot bevordering van eene slechte zaak, de verkrachting van de wet, had aangewend, streefde Pedro van nu af naar zijn doel, om namelijk de stenden aan de macht der kroon te onderwerpen. Hij werd daarbij ondersteund door een minister, die het volmaakte toonbeeld van een koninklijk dienaar was.

Bernardo van Cabrera was uit overtuiging voorstander van de onbeperkte koninklijke macht. Hij kende slechts ééne wet, den wil des konings. Elke inbreuk op de koninklijke praerogativen was in zijne oogen eene halsmisdaad. Elke belofte, door een koning, hetzij vrijwillig, hetzij gedwongen afgelegd, was in Cabrera's schatting nietig, wanneer hare vervulling de beperking van de koninklijke macht na zich slepen zou. Verdragen, door den koning met zijne oproerige vasallen gesloten, waren slechts zoolang van kracht als de koning goed vond, zich daaraan te houden.

Een minister, die zulke beginselen aankleefde, en ze met geestkracht en talent in toepassing trachtte te brengen, zou wellicht menig vorst van dezen tijd hoogst welkom zijn; voor Pedro van Arragon was hij een onwaardeerbare schat (*). Cabrera werkte in stilte; in de eerste plaats werd Lopez de Luna, een machtige Arragonsche baron, voor den koning gewonnen; zijn voorbeeld werd gevolgd door anderen, wien Cabrera voorhield, dat de al te groote beperking van de koninklijke macht alleen den burgers, niet den adel voordeel aanbrengen zou. Het recht der Unie wilde men niet aantasten, ook de oude vrijheden en privilegiën zouden ongekrenkt blijven.

De partij des konings groeide ten gevolge van Cabrera's bemoeiingen binnen korten tijd sterk aan, terwijl in den boezem der veelhoofdige Unie tweedracht uitbrak, die natuurlijk strekte om des konings kans op overwinning te vermeerderen.

Thans kwam het er op aan, de unie van haar hoofd te berooven. Dit geschiedde. De infant Jacob stierf zóó plotseling en op zulk een gelegen tijdstip, dat het vermoeden, dat Pedro IV zijn broeder had laten

(*) Cabrera onderging later het lot, dat de meeste dienaars van tyrannen pleegt te treffen. Nadat hij Pedro IV jaren lang trouw gediend had, viel hij in ongenade. Er werd een rechtsgeding tegen hem begonnen, hetwelk op zijne ter dood veroordeeling uitliep, hoewel men hem geen enkel misdrijf ten laste kon leggen. Na het doorstaan van afgrijselijke martelingen werd hij ter dood gebracht

vergiftigen, volstrekt niet ongegrond schijnt. Wel lieten des konings vijanden diens halfbroeder, den oudsten zoon van koningin Eleonora, Ferdinand, die naar Castilië gevlucht was, van daar terugkomen, doch het gelukte dezen niet, zulk een grooten aanhang te winnen als de infant Jacob bezeten had.

De burgeroorlog was in Arragon uitgebroken en werd door Pedro IV, die thans het masker geheel had afgeworpen, met de grootste geestkracht gevoerd. In den beginne scheen de fortuin den geünieerden toe te lachen; Pedro moest nog eens toegevendheid voorwenden en zelfs den infant Ferdinand tot zijn opvolger benoemen; doch daarna keerde het geluk den bondgenooten den rug toe. In den slag bij Epila behaalde Lopez de Luna voor den koning eene zegepraal, die de geünieerden bijna geheel vernietigde.

Pedro IV trok met de grootste sluwheid partij van de macht, welke de overwinning bij Epila hem verschaft had. Op de voornaamste aanvoerders der unie nam hij bloedige wraak, om hierdoor de grooten van verdere oproerige bewegingen af te schrikken. Hij liet hen door de Justicia veroordeelen en ter dood brengen; vele hunner werden met verfijnde wreedheid doodgemarteld. Zoo werd te Valencia de klok, die de leden der unie ter vergadering opgeroepen had, gesmolten; de beul goot den ter dood veroordeelden het gloeiend metaal in de keel.

Door ontelbare doodvonnissen bevredigde Pedro IV zijne wraakzucht, doch hij wist zich toch in zooverre te matigen, dat hij de wijde grenzen, welke de tijdgeest eenen koning voor zijne wraakoefening stelde, niet overschreed. Nadat de hoofden der unie ter dood gebracht waren, verleende de koning lijfsgenade aan de minder aanzienlijke leden, die hem toch niet meer gevaarlijk konden worden.

Verstandig, vastberaden en daarbij toch gematigd was het gedrag des konings bij de veranderingen in de staatsregeling, welke hij invoerde, om de koninklijke macht hooger te verheffen. De privilegiën der unies vernietigde hij in tegenwoordigheid der vergaderde Cortez, daarentegen zwoer hij, dat hij de oude vrijheden en wetten handhaven zou. Hij beloofde verder, dat niemand zonder behoorlijk gerechtelijk onderzoek gevangen genomen, van zijne bezittingen beroofd, of zelfs ter dood gebracht mocht worden. Hij keurde een besluit der Cortez goed, dat in het vervolg iedere koning en alle rijksbeambten den eed op de staatsregeling moesten afleggen. Ook de macht der Justicia erkende hij ten volle. Dit lichaam zou in het vervolg alle geschillen tusschen den koning en de standen beslissen en over de koninklijke beambten zonder hooger beroep recht spreken. Eindelijk werd bepaald, dat de leden van dezen raad altijd uit de ridderschap, nooit uit den hoogeren adel verkozen zouden worden.

Dewijl de Arragoniërs bij deze veranderingen in de staatsregeling hunne voornaamste rechten behielden, nam het volk daarmede genoegen. De aanvankelijk herstelde vrede werd bevestigd, toen de koningin van een zoon beviel, waardoor de twist over de erfopvolging van zelf beslist was. De bevestiging van de staatsregeling had dit gelukkig gevolg, dat in Arragon de burgeroorlogen, waardoor het land zoo dikwijls geteisterd was, voortaan bijna geheel ophielden.

Van de verdere regeering van Pedro IV, voor zoover zijne deelneming aan de zaken van Castilië betreft, hebben wij vroeger reeds gesproken; zijne oorlogen om het bezit van Sardinië uitvoerig te verhalen, zou

ons te ver leiden, wij stippen daarom alleen nog aan, dat Pedro IV al zijne krachten inspande om ook het eiland Sardinië voor zijn geslacht te behouden. Hij huwde zijne dochter aan koning Frederik III van Sicilië uit en nadat deze in het jaar 1377 gestorven was, noemde hij zich zelven koning van dat eiland, zonder zich om de rechten van zijne kleindochter Maria te bekommeren.

Jan I (1387—1395) geleek schier in geen enkel opzicht op zijnen vader. Hij wijdde zijn leven aan het najagen van allerlei genietingen en aan de beoefening der kunsten; aan zijn schitterend hof vonden de dichters en toonkunstenaars de vriendelijkste ontvangst.

De pracht en weelde, die aan het hof heerschten, en waaraan Jan I de inkomsten van den staat verkwistte, werd door de grooten van Arragon afgekeurd; daarenboven gevoelden deze zich gekwetst door den vrijen toon, welken de koningin met hare Fransche hofdames ingevoerd had. Zij eischten, dat de koninklijke uitgaven beperkt, de hofdames, die aanstoot gegeven hadden, verwijderd en de zeden en gewoonten aan het hof hervormd zouden worden.

De koning, die zich in den beginne tegen de eischen der grooten verzette, gaf eindelijk toe, toen ook de Justicia zich bij de ontevredenen aansloot. Hij boog voor het gezag der wet en bewerkte hierdoor, dat in Arragon de rust ongestoord bleef.

Om het eiland Sardinië en ook op Sicilië hadden de Arragoniërs gedurende de regeering van dezen vorst bloedige oorlogen te voeren.

De wettige erfgename van het koninkrijk Sicilië, Maria, was in het sterfjaar van Pedro IV gehuwd met Martinus den Jongen, den neef van Jan I. De vader van Maria's echtgenoot was Martinus, hertog van Montblanc, de tweede zoon van Pedro IV. Deze rustte in Arragon eene vloot uit, om voor zijnen zoon, die door paus Clemens VII als koning van Sicilië gekroond was, dit eiland te veroveren.

In het jaar 1392 landde Martinus de Oude op Sicilië. Na een korten tijd gelukte het hem, de oproerige baronnen te onderwerpen. Reeds in het najaar van 1392 werden Martinus de Jonge en Maria als koning en koningin van Sicilië gehuldigd.

Doch nauwelijks waren de Sicilianen ten onder gebracht, of zij staken het hoofd weder op, toen de Arragonsche vloot naar Sardinië gezeild was, om daar de heerschappij van Jan I te beveiligen. Een lange, bloedige oorlog ontbrandde, die van weerszijden met groote wreedheid gevoerd werd, en die nog voortduurde, toen Jan I in het jaar 1395 stierf, zonder zonen na te laten en dus door zijn broeder, Martinus den Ouden (1395—1410), in het bewind over Arragon opgevolgd werd.

De oorlog op Sicilië hield den nieuwen koning nog eenigen tijd op dit eiland terug. Eerst nadat hij de baronnen onderworpen en een raad van regentschap aangesteld had, vertrok hij in het jaar 1396 naar Arragon, om hier de regeering te aanvaarden, welke zijne gemalin inmiddels tegen de aanspraken van den graaf van Foix, den schoonzoon van Jan I, krachtig verdedigd had.

Het is voor ons niet de moeite waard, Martinus den Ouden op zijne verdere loopbaan als koning van Arragon te volgen. Van geschiedkundig belang is alleen het feit, dat hij in het jaar 1409 de kroon van Sicilië erfde. Koningin Maria was reeds in het jaar 1402 gestorven; haar echtgenoot, Martinus de Jonge, volgde haar zeven jaren later in het graf;

zijn vader was de erfgenaam van het eiland, dat nu met de kroon van Arragon vereenigd bleef.

Met koning Martinus, die in het jaar 1410 overleed, stierf de manlijke linie van het oude Barceloonsche koningshuis uit, hetwelk ten slotte Arragon, Catalonië, Valencia en de eilanden Sardinië en Sicilië onder zijn scepter vereenigd had.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Spanje. Arragon. Verscheidene mededingers naar den troon. Graaf Jacob van Urgel. Verkiezing van een koning. Ferdinand. Verdiensten van dezen koning. Alphonsus V. Krijgstocht naar Italië. Oorlogen met Castilië. Verovering van Napels. Karel van Viana. Strijd van Karel met zijn vader om de kroon van Navarra. Jan II. Schijnbare verzoening van Jan met zijnen zoon. Karel van Viana in hechtenis genomen. Opstand in Catalonië. Dood van Karel van Viana. Nieuwe opstand in Catalonië. Oorlog met Frankrijk. Geldverlegenheid van koning Jan. Gordo ter dood gebracht. Dood van Jan II.

Verschillende vorsten dongen naar den openstaanden troon. De meeste aanspraken op de erfopvolging kon graaf Jacob van Urgel doen gelden, die niet alleen in manlijke linie van het koninklijk geslacht afstamde (hij was de kleinzoon van een broeder van Pedro IV), maar ook met eene dochter van Pedro IV gehuwd was. Een groot deel des adels had hem reeds bij het leven van koning Martinus als erfgenaam der kroon erkend, doch tegen zijne verheffing verzette de aartsbisschop van Saragossa zich met kracht; deze wilde den infant Ferdinand van Castilië op den troon plaatsen, minder van wege zijn erfrecht, dan om den wil van zijne voortreflijke eigenschappen als regent.

De graaf van Urgel meende, dat niemand hem langer den troon betwisten zou, indien de aartsbisschop slechts uit den weg was geruimd, maar de moord van den in geheel Arragon vurig beminden man, verwekte bij het volk zulk eene verontwaardiging, dat vele aanhangers des graven thans zijne zijde verlieten.

De standen van Arragon, Catalonië en Valencia besloten, de gronden, waarop de verschillende pretendenten, die thans het land door hunne veeten teisterden, hunne aanspraken bouwden, naauwkeurig te onderzoeken en daarna eene beslissing te nemen. Zij benoemden negen geleerde geestelijken, beroemde kenners van het recht, drie uit elke standenvergadering; deze kwamen bijeen, om de rechten van elken mededinger te toetsen. Op den 28en Juni 1412 besloten zij met 6 tegen 3 stemmen de kroon op te dragen aan Ferdinand, den regent van Castilië.

Ferdinand (1412—1416) werd te Saragossa door de standen als koning gehuldigd. Reeds toen had hij de kronen van Castilië en Arragon op zijn hoofd kunnen vereenigen, indien hij niet te nauwgezet van geweten was geweest om zijn neef van de kroon van Castilië te berooven.

Ferdinand betoonde zich een bekwaam en krachtig regent, hij onderdrukte een opstand van den graaf van Urgel, die zijne aanspraken niet opgegeven had. Na de behaalde overwinning spreidde hij eene voor dien tijd ongewone zachtmoedigheid ten toon, daar hij den graaf niet ter dood liet brengen, maar alleen door gevangenschap onschadelijk maakte.

Niet minder verdienstelijk maakte Ferdinand zich daardoor, dat hij, bij den in die dagen heerschenden twist tusschen de drie pausen (zie Dl. V blz. 522) de eerste was van al de vorsten, door wie Benedictus XIII tot dusver als paus erkend was, die zich aan de beslissing van het concilie te Constanz onderwierp.

Het viel koning Ferdinand, die als regent van Castilië gewoon was onbeperkt te regeeren, natuurlijk zwaar, zich te onderwerpen aan de belangrijke beperkingen zijner macht, welke de staatsregeling van Arragon hem oplegde; toch deed hij het. Het is echter de vraag, of hij ook bij langer leven dezelfde zelfbeheersching bewaard zou hebben. Uit meer dan een teeken blijkt ten minste, dat hij in den laatsten tijd zijner regeering, den hem opgelegden dwang moede, wel lust had om zich onafhankelijk te maken. Hij stierf reeds in het jaar 1416, misschien ter rechter tijd; de roem van een even krachtig als rechtvaardig vorst en getrouw handhaver der wetten geweest te zijn, volgde hem in het graf.

Alphonsus V (1416—1458), de zoon van Ferdinand, beklom als vijftienjarige knaap den troon. De edelen van Catalonië meenden van den knaap zonder veel moeite nieuwe voorrechten te kunnen verwerven. Zij verbonden zich met een aantal ridders en steden. Ook Saragossa, Barcelona en Valencia sloten zich bij hen aan. Uit aller naam zonden zij een gezantschap tot den jeugdigen koning met den eisch, dat hij zijn hofstaat naar hun goedvinden inrichten en een aantal Castiliaansche beambten uit zijn dienst ontslaan zou.

Alphonsus V gaf een krachtig en waardig antwoord. Met ernst wees hij het onbetamelijk aanzoek af, doch tegelijk gaf hij een blijk van zijn eerbied voor de wet, door eenige der aanzienlijkste beambten te ontslaan, toen de Justicia dit verlangde.

Of de ontevredene edelen en ridders, die bij den koninklijken knaap een even krachtigen als onverwachten tegenstand tegen hunne plannen ontmoetten, eindelijk met dezen in botsing zouden gekomen zijn, zoo zij niet elders bevrediging voor hunnen strijdlust hadden gevonden, kunnen we niet beslissen. Ongetwijfeld was Alphonsus V zeer verheugd, dat hij gelegenheid vond om eene vloot en een leger naar Italië te zenden, ten einde daar aan zijne ridders bezigheid te verschaffen.

Op Sicilië en Sardinië waren onlusten uitgebarsten. Om deze te dempen en tegelijk het eiland Corsica den Genueezen te ontweldigen, rustte Alphonsus V zich ten strijde en hij vond de stenden volkomen bereid om zijne plannen krachtig te ondersteunen. Een krijgstocht tegen de Genueezen toch vond in geheel Arragon den levendigsten bijval, dewijl Genua door zijne oorlogsvloot en zijn handelsverkeer de onverzoenlijke mededinger van de Catalonische zeehandelaars was.

In Mei 1419 ving Alphonsus zijn tocht naar Italië aan. Toch gelukte het hem niet, Corsica te veroveren, doch daarentegen mengde hij zich in de onlusten, die in het koninkrijk Napels heerschten, en bereidde hij daardoor de verovering van dat land voor. Bij het verhalen van de Italiaansche geschiedenis komen wij hierop terug.

Tot het jaar 1423 bleef Alphonsus V in Italië, doch toen moest hij naar Arragon terugkeeren, wijl een oorlog met Castilië dreigde uit te barsten. Onze lezers herinneren zich, dat des konings broeders, de infanten Jan en Hendrik, in onophoudelijke veete met Alvaro de Luna leefden en dat de koning hunne partij trok.

De strijd tegen Castilië bracht Alphonsus echter geene lauweren aan, want hij vond bij de stenden van Arragon niet dezelfde bereidwilligheid om hem tegen den naburigen staat te ondersteunen, waarmede zij hem hunne hulp tot den krijg tegen Genua verleend hadden. Bij den laatsten oorlog waren de hoogste belangen van den staat betrokken; daardoor zou men aan de zeemacht van Arragon het overwicht schenken over die der Genueezen en tegelijk de handelsbetrekkingen van het land uitbreiden. De krijg tegen Castilië was alleen ondernomen in het belang van het koninklijke geslacht, voor zulk eene zaak konden de stenden natuurlijk geene geestdrift gevoelen.

Meer dan één twist viel er voor tusschen den koning en de stenden, die tegen hunnen zin de noodige gelden toestonden. Alphonsus V gaf bij deze gelegenheid blijken van een sluw overleg. Schijnbaar onderwierp hij zich aan de wet, doch tegelijk bezigde hij de in dien tijd gebruikelijke middelen om zijnen tegenstanders schrik in te boezemen; zelfs voor het plegen van meer dan één moord beefde hij niet terug. Een zijner heftigste tegenstanders was de aartsbisschop van Saragossa: dezen liet hij tot zich roepen. De aartsbisschop gaf aan die uitnoodiging gehoor en — verdween, zoodat niemand ooit meer iets van hem hoorde. Men kon den koning wel niet bewijzen, dat de prelaat op zijn bevel vermoord was, maar de geheele wereld wist het.

De oorlog met Castilië was tamelijk nutteloos en de beperkte macht in het bestuur zijns rijks, welke de staatsregeling hem toestond, vergenoegde den eerzuchtigen koning niet. In Juli 1430 sloot hij een wapenstilstand met Castilië om eindelijk te kunnen oversteken naar Italië, dat hem een nieuw veld voor zijne eerzucht aanbood. Zijne werkzaamheid aldaar, waardoor hij zich in het koninkrijk Napels den bijnaam „de Wijze" verwierf, zullen wij in de Italiaansche geschiedenis verder mededeelen. Het bewind over Arragon liet de koning aan zijne gemalin en aan zijn broeder Jan over.

Jan was gehuwd met Blanca van Evreux, de dochter van Karel III van Navarre, de erfgenaam van dit kleine koninkrijk. Uit dit huwelijk waren drie kinderen geboren, een zoon Karel, die van zijn grootvader den titel prins van Viana ontvangen had, en twee dochters: Blanca, die met koning Hendrik IV van Castilië en Eleonora, die met den Franschen graaf Gaston van Foix huwde.

Bij het huwelijk van Jan met de erfgename van Navarra was een huwelijkscontract vastgesteld, volgens hetwelk de kroon van Navarra na Blanca's dood op haren oudsten zoon en niet op haren gemaal zou overgaan. In strijd met deze bepaling aanvaardde Jan de regeering, toen Blanca in het jaar 1442 stierf. Den wettigen koning, zijnen zoon, droeg hij slechts het stadhouderschap op.

Karel van Viana onderwierp zich zonder tegenspreken aan zijns vaders beschikking. Deze vredelievende verhouding tusschen vader en zoon werd echter weldra verstoord, toen Jan in het jaar 1447 een tweede huwelijk aanging. Hij huwde namelijk met Johanna Henriquez, de doch-

ter van den uit koninklijken bloede gesproten admiraal van Castilië, don Frederik Henriquez. Hij zond zijne jonge eerzuchtige gemalin naar Navarra, om daar te zamen met den prins van Viana het bewind te voeren.

Stiefmoeder en stiefzoon geraakten weldra in twist. Thans greep Karel van Viana, die zich in zijn heiligste rechten gekrenkt zag, naar de wapenen; hij stelde zich aan het hoofd van een opstand. De koningin moest zich binnen Estello terugtrekken, waar zij door de troepen van den prins belegerd werd.

Koning Jan snelde aan het hoofd eens legers toe, om zijne gemalin te bevrijden. Karels troepen werden geslagen; hij zelf werd door zijnen vader gevangen genomen (*).

Jan ontsloeg zijnen zoon eerst na eenige maanden omdat koning Jan II van Castilië voor hem in de bres sprong en wijl het volk morde over de onrechtvaardige behandeling, den prins aangedaan. Hij deed daaraan misschien niet goed, want nauwelijks was Karel van Viana naar Navarra teruggekeerd, of de ontevredenen verzamelden zich weder rondom hem en de oorlog begon op nieuw. De prins kon intusschen niet zoovele aanhangers winnen, dat hij in staat was om zijn ontwijfelbaar recht te doen eerbiedigen, hij besloot daarom, naar Italië te reizen en hulp te zoeken bij zijn oom Alphonsus V.

Hier werd hij vriendelijk ontvangen; reeds hoopte hij door zijn oom in zijn wettig erfrecht hersteld te zullen worden, toen zijne schoone vooruitzichten eensklaps weer verduisterd werden. Alphonsus V stierf in Mei 1458 onverwacht aan de koorts. Dewijl hij geen wettigen zoon naliet. was zijn broeder Jan zijn opvolger in Arragon en op Sicilië en Sardinië, Napels liet hij aan zijn onechten zoon Ferdinand na.

Jan II (1458—1479) koesterde jegens zijn oudsten zoon Karel van Viana een doodelijken haat, die dagelijks aangevuurd werd door de inblazingen der koningin; deze wenschte het zoover te brengen, dat haar eigen zoon Ferdinand tot troonopvolger werd benoemd.

Karel van Viana verliet Napels. Hier had hij zich door zijn openhartig en beminlijk karakter in zulk eene hooge mate de gunst van vele aanzienlijke mannen verworven, dat eene machtige partij hem aanspoorde om als mededinger naar den troon tegen den onechten zoon van Alphonsus V op te treden. Hij sloeg dit aanbod echter af en begaf zich naar Sicilië, om van hier eene poging tot verzoening met zijn vader te wagen. Ook hier won hij spoedig aller genegenheid. Eene vergadering der stenden zegde hem geldelijken onderstand toe. Men verhaalt zelfs, dat zij hem aanspoorde om zelf de regeering te aanvaarden. Doch Karel toonde, dat hij niet zijns vaders rechten verkorten, maar alleen zijn eigen erfrecht handhaven wilde. Hij trok zich geheel van de regeeringszaken terug en wijdde zich gedurende zijn verblijf op het eiland uitsluitend aan wetenschappelijke studiën.

(*) Eenige maanden vóór dezen slag, den 10 Maart 1452, was koningin Johanna van eenen zoon bevallen, die den naam Ferdinand verkreeg. Het bijgeloovige volk pleegt, gelijk we weten, de geboorte van belangrijke personen gaarne door wonderdaden te verheerlijken. Toen Ferdinand de Katholieke later een hoogstgewichtigen invloed op de geschiedenis van Spanje uitoefende en zijnen naam wereldberoemd maakte, verhaalde men dat bij de geboorte van den knaap de zon eensklaps met ongewonen glans door de wolken, waarmede de hemel tot dien oogenblik bedekt was geweest, was heengebroken, ja dat men in de lucht eene kroon had aanschouwd, die in de kleuren van den regenboog schitterde.

Met klimmende bezorgdheid zag Jan II, dat Karel, overal waar hij zich vertoonde, met liefde en eerbied ontvangen werd. Hij vreesde, dat zijn zoon hem gevaarlijk worden zou en poogde hem daarom door list in zijne macht te krijgen. Hij noodigde hem uit naar Arragon terug te keeren en beloofde hem vrede en verzoening.

Karel geloofde wat hij wenschte; argeloos liep hij in den strik. Te Barcelona werd hij door het volk met uitbundig vreugdegejuich begroet, hoewel hij, om zijns vaders naijver niet gaande te maken, geen deel wilde nemen aan de schitterende feesten, die men tot zijne ontvangst had ingericht.

Het scheen werkelijk, dat de vrede tusschen vader en zoon eindelijk hersteld was, want Jan II ontving den prins met gehuichelde vriendelijkheid en ook de koningin verborg haren haat. In het jaar 1460 werd een verdrag gesloten, waarbij Karel beloofde de plaatsen, welke in Navarra nog door zijne aanhangers bezet waren, in des konings handen te zullen stellen en de prins kwam zijne belofte getrouw na.

Doch al te spoedig bleek het, dat Jan II geen vergiffenis voor het vroeger gebeurde geschonken had. Toen hij zich te Fraga door de stenden van Arragon liet huldigen, wilden deze ook den prins als wettigen troonsopvolger hunne hulde brengen, maar de koning duldde dit niet. Ook toen Karel naar de hand van Isabella, de zuster van koning Hendrik IV van Castilië, dong, werkte Jan II, die de hand der vorstin voor zijn zoon Ferdinand poogde te winnen, hem niet alleen tegen, maar hij besloot thans zelfs den prins voor altijd onschadelijk te maken. Hij noodigde dezen uit om hem naar Lerida te volgen, waar de stenden van Catalonië vergaderd waren, daar liet hij hem onverwacht in hechtenis nemen en gestreng bewaken.

In het gansche koninkrijk Arragon had de verzoening van Jan II met zijn zoon bij het volk de grootste blijdschap verwekt. Het bericht van de onverwachte inhechtenisneming van den prins en de vrees, dat zijn leven gevaar loopen zou, verbreidde eerst eene algemeene droefheid doch vervolgens eene verontwaardiging, die zich in daden van geweld openbaarde.

De Cortez van Lerida, die op denzelfden dag, waarop de prins gevangengenomen werd, ontbonden waren, kwamen terstond weder bijeen, zij eischten bij monde eener deputatie, dat de koning den prins in vrijheid stellen zou, doch hunne bemoeiingen bleven vruchteloos. Toen het bekend werd, dat deze stap zonder uitwerking was gebleven, greep het volk van Catalonië als één man naar de wapenen.

Slechts aan een gelukkig toeval had Jan het te danken, dat hij niet in handen der oproerlingen viel. Hij vluchtte van Lerida naar Fraga, toen hij ook hier vervolgd werd, wendde hij zich naar Saragossa, om in Arragon troepen tegen de oproerige Cataloniers aan te werven. Doch de opstand verbreidde zich met ongeloofelijke snelheid over het geheele koninkrijk; overal liep het volk te wapen om den prins te beschermen. Ook in Navarra stak de partij van Karel op nieuw het hoofd op en ook de koning van Castilië trok zich het lot van den gevangene aan.

Jan II zag zich plotseling alleen tegenover zoo vele en zulke machtige vijanden geplaatst, dat hij aan den goeden uitslag van een strijd met hen wanhoopte. Eindelijk moest hij besluiten, zijnen zoon de vrijheid terug te geven. Om zijne gemalin bij het volk bemind te maken, verklaarde hij, dat dit op voorspraak der koningin geschiedde.

Karel van Viana werd te Barcelona, werwaarts hij zich uit de gevangenis begeven had, door het volk met de grootste geestdrift ontvangen. De Cataloniërs legden echter de wapenen niet neder, eer koning Jan II den prins openlijk als den rechtmatigen troonopvolger erkend en hem tot algemeen stadhouder van Catalonië benoemd had. Ja zij eischten zelfs, en ook deze eisch moest worden ingewilligd, dat Jan II zich nooit zonder de uitdrukkelijke toestemming der Cortez naar Catalonië begeven zou.

Karel van Viana was thans, naar het scheen, te midden van een volk, dat hem aanbad, beveiligd tegen de vervolgingen van zijn onnatuurlijken vader en van zijne stiefmoeder, toen hij eensklaps ziek werd en den 23en September 1461 stierf.

De geneesheeren zeiden, dat Karel aan eene koorts gestorven was, doch het volk geloofde hen niet; het beweerde, dat zijn lieveling op bevel van zijn vader en van zijne stiefmoeder vergiftigd was, om den troon aan den infant Ferdinand te verzekeren. Hoewel deze beschuldiging, de omstandigheden in aanmerking genomen, niet van grond ontbloot scheen, is zij echter nooit bewezen.

Te Barcelona rotte het volk samen: het verhaalde, dat de schim van den vermoorden prins des nachts door de straten rondwaarde en op klagenden toon om wraak op zijne moordenaars smeekte, en het deed bedevaarten naar het graf van den prins, dien het als een heilige vereerde. De houding van koning Jan werkte mede om het volk te versterken in de meening, dat Karel van Viana vermoord was. Hij haastte zich, zijn zoon Ferdinand als zijn opvolger te doen huldigen; ja hij toonde dat zijn haat met den dood zijns zoons niet uitgestorven was, daar hij de infante Blanca, die haren broeder steeds eene innige liefde had toegedragen, van haar recht op den troon van Navarra beroofde en dit aan zijne tweede dochter, de gravin Eleonora van Foix opdroeg. Hij ging zelfs zoo ver, dat hij de onschuldige Blanca aan hare doodvijanden, den graaf van Foix en de gravin Eleonora uitleverde, opdat elke poging om haar in het bezit der erfopvolging te herstellen, reeds vooraf verijdeld zou zijn. Blanca werd door hare zuster twee jaren lang op een versterkten burcht gevangen gehouden; vervolgens stierf zij, waarschijnlijk aan vergif, haar op bevel harer zuster toegediend. Te Barcelona was de ontevredenheid des volks inmiddels dagelijks toegenomen, ja ten slotte een opstand uitgebroken. De koningin, die zich naar Catalonië begeven had, om de rust in het land te herstellen, moest de vlucht nemen; zij nam de wijk naar den versterkten toren der stad Gerona, waar zij door de opstandelingen belegerd werd. Zij verdedigde zich met manlijke onverschrokkenheid. Ook haren jeugdigen zoon, Ferdinand, dien zij bij zich had, stelde zij zonder aarzelen aan al de gevaren des oorlogs bloot; de knaap moest, naar hare meening, vroeg aan het leven van een krijgsman gewend worden. De opstand in Catalonië had binnen korten tijd zulk een dreigend aanzien verkregen, dat Jan II alleen niet meer in staat was om dien te dempen. Hij wendde zich derhalve om hulp tot koning Lodewijk XI van Frankrijk en de trouwelooze vorst verleende hem die, hoewel hij nog kort geleden door zijne handlangers den oproerlingen zijnen bijstand had toegezegd. Een leger, door Lodewijk XI naar Geron afgezonden, ontzette den toren der stad en bevrijdde de koningin; uit dankbaarheid hiervoor stond Jan II de graafschappen Roussillon en Cerdogne aan Frankrijk af.

In weerwil van deze vluchtige voordeelen was de opstand in Catalonië nog volstrekt niet gedempt. De Cataloniërs wilden zich geheel onafhankelijk maken van het koninkrijk Arragon en bleven zich nog jaren lang gewapenderhand verzetten. Zij boden de kroon eerst aan koning Hendrik IV van Castilië, vervolgens aan prins Pedro van Portugal, daarna aan den naamkoning René den Goeden van Sicilië, die alle mogelijke titels, doch geen rijk bezat, en eindelijk aan den zoon van René, hertog Jan van Lotharingen, aan. Don Pedro en Jan van Lotharingen streden dapper tegen Jan II van Arragon, doch beiden stierven in den loop van den oorlog, de hertog van Lotharingen den 16en December 1469.

Thans verloor de opstand meer en meer grond; de grijze koning Jan II en zijn dappere zoon, de infant Ferdinand, bestreden hem met evenveel beleid als geluk. Eindelijk bleef den opstandelingen alleen de sterke en volkrijke stad Barcelona over, die zich met bewonderenswaardige dapperheid verdedigde. Aan de groote gematigdheid, waarvan Jan II na zijne overwinningen blijken gaf, had hij het te danken, dat ook Barcelona zich onderwierp. De stad behield al hare oude privilegiën; eene algemeene vergiffenis werd den inwoners toegezegd.

Den 22en December 1472 beloofde Jan II onder een plechtigen eed, dat hij de staatsregeling en de wetten der Cataloniërs handhaven zou. De opstandelingen onderwierpen zich en de tienjarige bloedige burgeroorlog, waartoe de dood van den prins van Viana aanleiding had gegeven, was geëindigd.

Toch was het den grijzen koning niet vergund, zijne laatste levensdagen in rust en vrede te slijten; tot aan zijn dood toe zag hij zich genoodzaakt om met het zwaard in de vuist zijne rechten te verdedigen. Met Lodewijk XI, die zijne belofte van hulp tegen de oproerige Cataloniërs slechts gedeeltelijk nagekomen was, doch die, in weerwil hiervan, de hem verpande graafschappen Roussillon en Cerdogne als eene onvervreemdbare bezitting der Fransche kroon behandelde, werd Jan II in een oorlog gewikkeld, waarin de infant Ferdinand, die intusschen met Isabella van Castilië gehuwd was, zijnen vader de belangrijkste diensten bewees, gelijk hij dezen over het geheel in het bewind over Arragon, hetwelk dikwijls groote moeilijkheden opleverde, krachtig ter zijde stond.

Jan II werd in deze omstandigheden in dezelfde moeilijkheden gewikkeld, waarmede bijna al zijne voorgangers op den troon steeds geworsteld hadden. De Cortez van Arragon waren zeer traag in het toestaan van de geldmiddelen, tot den oorlog vereischt. De koning geraakte daardoor menigmaal in zulk een nood, dat het geld tot de noodzakelijkste uitgaven hem ontbrak. Toen hij op zekeren tijd zijne bagage van de eene stad naar de andere wilde laten vervoeren, moest hij een met kostbaar bontwerk omzoomd kleed verpanden, om de kosten van het vervoer te kunnen betalen.

Jan II en Ferdinand worden geroemd, wijl zij, in weerwil van het verzet der Cortez, toch steeds de wet geëerbiedigd en de staatsregeling van Arragon gehandhaafd hebben. Dat dit niet altijd het geval was en dat althans de veel geprezen Ferdinand soms tot maatregelen van geweld de toevlucht nam, leert ons het volgende voorval.

Te Saragossa had een inwoner van adellijken bloede, Ximenes

Gordo, zich zulk een invloed verworven, dat hij de gansche stad bijna met zijnen wenk regeerde. Alle stedelijke ambten waren door zijne aanhangers bezet. Men verhaalt, dat Gordo zijne macht misbruikte om den loop van het recht te stremmen en zelfs ongestraft grove misbruiken te begaan.

Zulk een invloedrijk man moest wel gevaarlijk zijn in het oog van Ferdinand, die zich juist te Saragossa bevond. Om hem onschadelijk te maken, nam de prins de toevlucht tot een korten, praktischen maatregel; den eenigen die hem zijn doel kon doen bereiken, dewijl een proces tegen Gordo, die bij het volk in blakende gunst stond, veel te veel bezwaren opleverde.

Toen Gordo op zekeren dag in het paleis verscheen, om den prins, wien hij meer dan één goeden dienst bewezen had, zijne hulde te betuigen, ontving deze hem met neerbuigende goedheid; hij overlaadde zijn gast met beleefdheden en nadat hij hem alzoo ten aanzien zijner veiligheid volkomen gerustgesteld had, noodigde hij hem uit om zich met hem naar een afgelegen vertrek te begeven, ten einde daar met hem over gewichtige zaken te spreken. Toen Gordo, niets kwaads vermoedende, aan die uitnoodiging gehoor gaf, trof hij in het aangeduide vertrek den beul van Saragossa met zijne knechten en de werktuigen des doods en een priester aan.

Te vergeefs beriep Gordo zich zoo wel op zijn burgerrecht als op de diensten, welke hij den prins bewezen had. „Voor de laatste," antwoordde Ferdinand, „zullen uwe kinderen rijkelijk beloond worden." Het doodvonnis werd uitgesproken en nadat Gordo gebiecht had, op staanden voet voltrokken. Vervolgens stelde men het lijk op de markt in het openbaar ten toon, om den vrienden des ter dood gebrachten schrik aan te jagen. Tegen de voornaamste aanhangers van Gordo liet Ferdinand een geregeld rechtsgeding aanvangen, zij werden aan een groot aantal misdaden schuldig bevonden en ter dood gebracht.

Deze „ongewone wijze van rechtspleging", zoo noemt Prescott zeer verschoonend den op Gordo gepleegden moord, doet ons een diepen blik slaan in het karakter van dien tijd. Indien Ferdinand in Arragon, het land dat eene staatsregeling bezat, waardoor de vorstelijke willekeur streng beperkt werd, ongestraft den invloedrijksten man van Saragossa kon laten vermoorden, welke grenzen waren dan in andere landen aan de tyrannie der vorsten gesteld?

Jan II eindigde zijn lang en veel bewogen leven den 20en Januari 1479 te Barcelona; hij had den ouderdom van 83 jaren bereikt. Deze koning, die zijne hand meer dan eens met bloed had bevlekt, die zijn oudsten zoon van diens wettig erfdeel beroofd en misschien vermoord, ja die zijne onschuldige dochter Blanca opgeofferd had, liet — gelijk een beroemd geschiedschrijver zegt, den roem na, „van tegelijk een krachtig en zachtmoedig vorst te zijn geweest," — omdat hij minder wreed was dan de meeste vorsten van die dagen.

Na den dood van Jan II werd Navarra weer een onafhankelijk koninkrijk, welks kroon op Jan's dochter Eleonora en hare nakomelingen overging. De overige, door Jan II bestuurde landen werden door zijn zoon en opvolger Ferdinand, den gemaal van Isabella van Castilië, met laatstgenoemd gewest tot één rijk vereenigd.

DERTIENDE HOOFDSTUK.

Portugal. Koning Dionysius (Diniz), de Rechtvaardige. Bloei der scheepvaart. Bescherming van den burgerstand. Beperking van de macht van adel en geestelijkheid De Tempelheeren in Portugal. De Christusorde. Opstand van den infant Alphonsus. De koning op zijn sterfbed. Alphonsus IV. Oorlog met Alphonsus Sanchez. Voorspoedige regeering. Familieverbintenis met het Castiliaansche vorstenhuis. Oorlogen tegen Castilië en de Mooren. De troonopvolger Pedro en de schoone Ignez de Castro. Ignez vermoord. Opstand van den infant Pedro.

In Portugal werd koning Alphonsus in het jaar 1279 opgevolgd door zijn zoon Dionysius (Diniz, 1279—1325). Door zijn vreedzaam en zegenrijk bestuur en door zijn onvermoeiden ijver om het welzijn des volks te bevorderen heeft hij de eervolle bijnamen de „Rechtvaardige," de „Wijze" en de „Vader des vaderlands" verworven.

Dionysius spande al zijne krachten in om handel en nijverheid tot een hoogeren trap van bloei te verheffen, de wetenschappen te beschermen en zijn volk met eerbied voor wet en recht te bezielen. Hij reisde zijn geheele land rond, liet over alles zijne oogen gaan en poogde overal gebrekkige instellingen te verbeteren. Door het stichten van eene universiteit te Lissabon (later te Coïmbra) verschafte hij den Portugeezen de gelegenheid om in hun eigen land die wetenschappelijke kennis op te doen, welke zij tot heden slechts aan de Spaansche hoogescholen hadden kunnen verwerven.

Met schitterenden uitslag werden de pogingen des konings om de scheepvaart uit te breiden bekroond.

Portugal met zijn uitgestrekt kustgebied was als door de natuur zelve tot eene zeevarende natie bestemd. Reeds Alphonsus III had dit ingezien en daarom pogingen aangewend om de vloot uit te breiden, voornamelijk echter ten einde ook ter zee tegen de Mooren opgewassen te zijn. Koning Dionysius ging verder. Met een onvermoeiden ijver wijdde hij zich aan de taak om den zeehandel te beschermen, havens aan te leggen en de vloot te verbeteren. De tot dus ver schaars bevolkte kustdistricten liet hij beter ontginnen, door hun, die zich daar neerzetten, bijzondere voorrechten toe te staan. De zandheuvels aan de kust, die menigmaal door de golven omgewoeld werden en dan de vruchtbare landerijen en de havens deden verzanden, liet hij met dennen bezaaien,

om het verstuiven voor te komen. Zoo werd hij de schepper van die prachtige bosschen, welke later het hout voor den scheepsbouw leverden en waaraan Portugal eens zijn hoogen trap van macht en bloei zou danken.

De vloot vergrootte en verbeterde hij. Uit Genua, die beroemde stapelplaats van den zeehandel, liet hij een aantal bekwame zeelieden komen, die hij door het verleenen van hoog loon overhaalde om als scheepskapiteins en stuurlieden in zijne dienst te treden. Ook zijn admiraal, Mirez Manuel, was een beroemd Genuees uit een adellijk geslacht.

Onder de bescherming der nieuwe vloot nam de Portugeesche zeehandel weldra eene hooge vlucht: hij vond grootendeels zijn weg naar Engeland, Vlaanderen en het noorden van Frankrijk.

Verwierf koning Dionysius zich door de bevordering van handel, scheepvaart en wetenschap onsterfelijke verdiensten jegens zijn volk, geen minderen dienst bewees hij zijnen onderdanen door de geestelijkheid en den overmoedigen adel te berooven van hunne aangematigde rechten, die op de geheele ontwikkeling van het volk den nadeeligsten invloed uitoefenden. Het gevolg hiervan was dat hij jegens deze beide bevoorrechte standen meer dan één heeten strijd te bestaan had.

De adel genoot in Portugal vrijheid van belastingen; dit recht breidden de edelen weldra zoo ver uit, dat ook die plaatsen vrij waren van het opbrengen van belasting, waar zij hunne kinderen, zelfs hunne onechte kinderen, opvoeden lieten. Tegen deze aanmatigingen verzette Dionysius zich ernstig en krachtig. Tevens beperkte hij het veeterecht der edelen, die, sinds zij niet langer in de gelegenheid waren om aan hunne zucht naar avonturen in den strijd met de Mooren bot te vieren, onophoudelijk met elkaar in oorlog gewikkeld waren.

Nergens komt des konings beleid, gematigdheid, rechtvaardigheid en belangeloosheid helderder uit dan in zijn gedrag ten aanzien der tempelheeren.

Terwijl, gelijk onze lezers zich herinneren (zie Dl. V blz. 395), bijna alle vorsten van Europa, de gunstige gelegenheid om zich ten koste der tot den dood toe vervolgde tempelridders te verrijken met beide handen aangrepen, gaf Dionysius een schitterend voorbeeld van belangeloosheid.

Ook hij ontving van paus Clemens V het bevel om den tempelridders een proces aan te doen; hij deed dit ook, doch ging daarbij met zooveel zachtheid te werk, dat alle tempelheeren, die zich in Portugal bevonden, zich in veiligheid konden stellen. Op hunne goederen legde de koning voorloopig beslag; vervolgens werden deze bij rechterlijk vonnis verbeurd verklaard en aan de kroon toegewezen, zoodat zij, na de veroordeeling van de tempelorde, niet aan de Johannieters konden worden toegekend.

In het jaar 1319 verscheen eene bul van paus Johannes XXII, die verlof verleende om in Portugal eene nieuwe ridderorde, de Christusorde, te stichten, waarin onder een anderen naam niets anders dan de opgeheven tempelorde herleefde; de voormalige tempelridders traden dan ook terstond tot haar toe. Thans toonde koning Dionysius, dat het hem vroeger niet te doen was geweest om zich de goederen der tempelheeren toe te eigenen, maar om die te redden, daar hij ze thans aan de nieuwe orde schonk.

Jammer slechts, dat het den voortreflijken koning niet vergund was, de vruchten zijner werkzaamheid in rust en vrede te genieten. De avond zijns levens was, voorzeker niet geheel buiten 's konings eigen toedoen, alles behalve kalm en helder.

Dionysius was gehuwd met de schoone en beminlijke Isabella, de dochter van Pedro III van Arragon. Ofschoon hij zijne gemalin zeer liefhad, verleidde zijn hartstochtelijk karakter hem meer dan eens tot ontrouw. De vrucht van eene verboden liefdesbetrekking was een onechte zoon, Alphonsus Sanchez, voor wien de koning grooter genegenheid aan den dag legde dan voor zijn wettigen zoon, den infant Alphonsus, hoewel hij ook voor dezen met vorstelijke mildheid zorgde en hem reeds als zesjarigen knaap met een afzonderlijken hofstoet omringde.

De infant was naijverig op de teederheid, welke Dionysius zijn natuurlijken zoon bewees, eindelijk vreesde hij zelfs, door slechte raadslieden om den tuin geleid, dat zijn vader van plan was, de gemaakte bepalingen omtrent de troonsopvolging te veranderen en den bastaard de kroon na te laten.

Hevige twisten vielen er tusschen vader en zoon voor; de laatste greep naar de wapenen en stelde zich aan het hoofd van den adel, die buitendien reeds tot opstand geneigd was.

In dezen treurigen tijd, waarin Portugal door den burgeroorlog vreeselijk geteisterd werd, legde koningin Isabella eene bewonderenswaardige grootheid van ziel aan den dag.

Zij vergat het onrecht, dat haar gemaal haar had aangedaan. Als een engel van vrede en liefde trad zij op tusschen gade en zoon als bemiddelares en meer dan eens gelukte het haar, bloedvergieten voor te komen. Eene werkelijke verzoening bracht zij echter eerst tot stand, toen Dionysius op zijn sterfbed lag.

In des konings laatste ziekte verpleegde Isabella hem met zelfopofferende liefde; dag noch nacht week ze van zijn bed; blijmoedig bewees ze hem al de diensten, die van eene ziekenverpleegster gevergd kunnen worden.

In de eerste dagen van het jaar 1325 voelde Dionysius zijn einde naderen; hij riep zijne familie aan zijn sterfbed samen; ook zijn zoon, de troonsopvolger Alphonsus, met wien hij zich eindelijk geheel verzoend had, en de prelaten en heeren van zijn hof moesten voor hem verschijnen. De laatste woorden, welke hij tot allen sprak, die rondom hem stonden, zijn voor ons bewaard. Zij vormen een waardig besluit der regeering van dezen in menig opzicht voortreflijken koning. Tot zijn zoon, den infant Alphonsus, zich wendend, sprak hij:

„In de eerste plaats druk ik u op het hart, uw volk innig lief te hebben, want gij wordt koning over het beste en trouwste volk, dat ergens ter wereld door een Katholiek of Heidensch vorst geregeerd wordt. Oefen daarom uwe koninklijke macht meer met liefde en zachtmoedigheid dan wel als onbeperkt gebieder uit. Het geheele rijk zult gij zonder groote krachtsinspanning kunnen besturen, indien gij regeert met mannen van een belangeloos karakter en van een gezonden raad, doch geheime aanhangers, aanbrengers, die aan de koninklijke inkomsten knagen, en onruststokers daarentegen verre van u houdt. Oefen gerechtigheid en krenk haar in geen enkel opzicht met eenige wereldsche bedoeling, hoe ook genaamd, want dezelfde gerechtigheid, waarmee gij uwe vasallen

behandelt, zult gij bij God vinden. Het eens door u gegeven woord zij u even heilig als een eed; dat noch genegenheid noch vrees u ooit verleide om het te breken. Neem dit als een erfdeel van mij over, dat ik nooit in eenige zaak, waarin ik iets beloofd had, mijn woord geschonden heb. Den koning, die zijne beloften niet houdt, ware het beter geen rijk te bezitten dan voor zijne onderdanen als een leugenaar te boek te staan. Wees in de rechtspleging meer tot zachtheid dan tot strengheid geneigd; want het is meer waard, wegens menschlievendheid bemind, dan wegens gestrengheid in de handhaving des rechts gevreesd te worden." (*) Nadat Dionysius de wereldlijke en geestelijke heeren nog tot trouw aan zijnen zoon vermaand had, liet hij hen gaan. Enkele dagen daarna, den 7en Januari 1325, overleed hij, diep betreurd door zijn volk, dat den „Vader des vaderlands" nooit vergeten kon.

Alphonsus IV (1325—57) vergat, toen hij den troon beklom, de wijze lessen zijns vaders maar al te spoedig. Zijne eerste regeeringsdaad was een daad van het schreeuwendste onrecht: hij beroofde zijn halfbroeder Alphonsus Sanchez van diens bezittingen. Tevergeefs beloofde deze in een brief aan den koning, dat hij diens trouwste dienaar en onderdaan zijn zou. Alphonsus IV, door haat verblind, sloeg geen geloof aan die belofte en beval, dat alle goederen van den bastaard verbeurd verklaard moesten worden.

Nu greep Alphonsus Sanchez naar de wapenen en weldra had hij eene aanzienlijke partij rondom zich vereenigd. Ook uit Castilië ontving hij bijstand.

Hij streed zóó voorspoedig, dat hij voor den koning weldra een geducht vijand werd.

De koningin-moeder maakte zich op nieuw hoogst verdienstelijk jegens het land. Door zachte overreding wist zij de beide broeders met elkaar te verzoenen. Alphonsus Sanchez werd van nu af des konings trouwe vriend, hij bleef het tot aan zijn dood, die in het jaar 1329 voorviel.

Na de verzoening met Alphonsus Sanchez scheen de koning met een beteren geest bezield te zijn. Gedurende den verderen loop zijner regeering beijverde hij zich met allen ernst om het voorbeeld zijns vaders te volgen. Met goed gevolg poogde hij den strijdlust der edelen te fnuiken, die gedurende den laatsten burgeroorlog daaraan weer onbeteugeld bot hadden gevierd, tegelijk wendde hij krachtige pogingen aan om handel en nijverheid op te heffen uit den kwijnenden toestand, waarin zij tengevolge der laatste onlusten verkeerden. Op de rechtspleging hield hij een streng toezicht, dat op de ontwikkeling der volkswelvaart een gunstigen invloed uitoefende.

Hoewel Portugal onder zijne regeering geteisterd werd door twee groote rampen — eene aardbeving, die in het jaar 1344 Lissabon verwoestte, en eene pest, die in het jaar 1348 duizenden menschen weg rukte — bereikte het land toch een hoogen trap van bloei. Handel en scheepvaart breidden zich onophoudelijk uit. Reeds in die dagen onderscheidden de Portugeezen zich door de ontdekking van onbekende landen: de Canarische eilanden.

(*) Gesch. van Portugal door Dr. Heinrich Schäfer.

Ten einde met het naburige koninkrijk Castilië op een vriendschappelijken voet te komen, besloot Alphonsus IV de beide vorstenhuizen door de nauwste familieverbintenissen te vereenigen. Hij huwde zijne dochter Maria aan koning Alphonsus XI van Castilië uit, zijn zoon en troonsopvolger Pedro huwde met de Castiliaansche prinses Blanca.

Doch deze dubbele verbintenis, die tot bevestiging van den vrede tusschen de beide rijken had moeten dienen, werd juist de oorzaak van een heftigen strijd. Alphonsus XI van Castilië behandelde, gelijk onze lezers zich herinneren, zijne gemalin met groote minachting en schonk zijne genegenheid aan Eleonora de Guzman, die hij door zijne onderdanen liet huldigen en zelfs tot zijne raadsvrouw in zaken der regeering verhief.

Even ongelukkig was het andere huwelijk. Ook Pedro, de Portugeesche troonopvolger, verwaarloosde spoedig zijne gemalin, die tengevolge van lichaamsongesteldheid kinderloos bleef: hij verstiet haar met toestemming zijns vaders en verloofde zich met Constance, de dochter van een schatrijken Castiliaanschen edelman, don Juan Manuel, een geslagen vijand van Alphonsus XI.

Weldra droegen de koningen van Portugal en van Castilië elkander tengevolge van dit alles zulk een doodelijken haat toe, dat een oorlog eindelijk niet uitblijven kon. Hoe deze oorlog afliep, hoe Alphonsus IV van Portugal zich zelfs met zijn vijand verbond om de Mooren te bestrijden en hoe hij deel nam aan den slag bij den Salado, die met de nederlaag der Mooren eindigde, hebben wij in de geschiedenis van Castilië reeds verhaald.

Pedro's verbinténis met Constance was ook niet gelukkig, want de prins beminde zijne gemalin niet: hij was betooverd door de bekoorlijkheden eener beeldschoone hofdame, Ignez de Castro, die als bloedverwant en vriendin van Constance, deze naar Portugal gevolgd was.

Men verhaalt, dat Constance met diepe droefheid den aangroeienden hartstocht van haren echtgenoot voor Ignez aanschouwde en eindelijk onder haar zieleleed bezweek. Zij stierf in het jaar 1345, nadat zij het leven geschonken had aan een zoon, den infant Ferdinand, die later den troon van Portugal zou beklimmen.

Na den dood van Constance gaf Pedro zich geheel aan zijne liefde voor Ignez over, nu behoefde hij niet langer den uiterlijken schijn van betamelijkheid in acht te nemen, gelijk hij tot dus ver om den wil zijner gemalin had gedaan. Zijne betrekking tot Ignez was zoo algemeen bekend, dat het volk zich overtuigd hield, dat er een geheim huwelijk had plaats gehad, en dat de drie kinderen, welke Ignez haren geliefde geschonken had, dus wettig waren. Pedro zelf ontkende, op eene vraag zijns vaders, dat hij met Ignez gehuwd was, doch hij weigerde standvastig eene andere echtverbintenis aan te gaan.

Ignez leefde in stille afzondering, gelukkig door de liefde van haren Pedro, zonder zich ooit met staatszaken in te laten. Zij bezat niet den minsten staatkundigen invloed en wilde dien ook niet bezitten; in weerwil hiervan werd zij, die niemand het geringste in den weg legde, door eene machtige partij aan het hof met doodelijken haat vervolgd.

Hare beide broeders Ferdinand en Alvaro Perez waren de meest vertrouwde vrienden en de verklaarde gunstelingen van Pedro, die bovendien de talrijke Castiliaansche vluchtelingen, welke in Portugal eene

schuilplaats zochten , sinds Pedro de Wreede den troon van Castilië beklommen had , in bescherming nam.

De hovelingen vreesden, dat de troonopvolger geheel en al onder den invloed van de gebroeders de Castro en der overige Castiliaansche vluchtelingen geraken en deze, wanneer hij eens het bewind aanvaardde, ten koste der Portugeezen tot de hoogste hof- en staatsambten verheffen zou. In Ignez, die aan alle intriguen, hoe ook genaamd, geheel onschuldig was, zagen zij de beschermster der gehate vreemdelingen.

Alvaro Gonçalves, Pedro Coelho, Diego Lopez Pacheco en andere bij den koning hoogaangeschrevene hovelingen, wisten Alphonsus IV te doen gelooven, dat het heil des lands eischte, dat de troonopvolger op nieuw in het huwelijk trad en dat Ignez de Castro uit den weg geruimd werd. Zoo lang deze leefde zouden de gebroeders de Castro een alvermogenden invloed op den infant Pedro uitoefenen; zij zou eindelijk er naar streven, hare nakomelingen op den troon van Portugal te verheffen en met dit doel den zoon van Constance, Ferdinand, onschadelijk maken. Alleen, zoo besloten de edelen, door den dood der overspeelster kon dat gevaar worden afgewend.

Of deze redeneeringen alleen, dan wel andere, ons onbekend gebleven beweegredenen den koning aangespoord hebben om aan den aandrang zijner hovelingen toe te geven, weten we niet. Zeker is het echter dat in des konings raad tot den dood der ongelukkige Ignez besloten werd.

Door zijne voornaamste raadslieden vergezeld begaf Alphonsus IV zich naar Coimbra.

„Hier in het klooster Santa Clara leefde Ignez, van geene schuld, van geen gevaar bewust, met hare drie kinderen (één van het viertal was gestorven). Toen zij de onverwachte komst des konings met een aantal gewapende ridders vernam, maakte een vreeselijk voorgevoel zich van hare ziel meester. Elken weg, om haar leven en dat harer kinderen te redden, zag zij zich versperd en de infant had zich — dit was den koning bekend — voor eenige dagen op de jacht begeven. Bleek als het beeld des doods, met hare twee kinderen op de sidderende armen, wierp zij zich voor den koning te voet, toen deze het klooster binnen trad. „Hoe," sprak zij, „waarom wilt gij mij dooden zonder oorzaak? Uw zoon is vorst, hem kan en mag ik geen weerstand bieden. Heb medelijden met mij, met eene vrouw! Dood mij niet zonder reden. En zoo ge geen mededoogen met mij hebt, ontferm u dan over uwe kleinkinderen, over uw eigen bloed!" Deze woorden, door den noodlottigen oogenblik der moeder in het hart en op de lippen gelegd, hare tranen, de roerende aanblik van hare kinderen, liefelijke wezens van eene onbeschrijfelijke schoonheid, schokten den koning hevig. Hij verliet het vertrek en scheen te luisteren naar de stem, die in zijn eigen binnenste voor Ignez' onschuld sprak. Doch de bloeddorstige edelen werden thans beangstigd door de gedachte aan de gevolgen van hunne daad, in geval die niet gelukte, en aan de wraak van den vertoornden infant. Zij bestormden op nieuw den diep getroffen en wankelenden koning. Zij spiegelden hem allerlei denkbeeldige gevaren voor, waarmee die onheilstichtster troon en vaderland bedreigde, en mengden woorden van scherpe berisping over 's konings weifelen onder de uitdrukking van hunne klimmende bezorgdheid. Van alle zijden bestormd en geslingerd

liet de koning zich de woorden ontvallen: „Doet wat ge wilt!" Zij lieten zich dat geen tweemaal zeggen.

Zonder een ander misdrijf begaan te hebben dan dat zij liefde met liefde beantwoord had, viel Ignez als het onschuldige slachtoffer van lang verkropten haat. Dezelfde ridders, die het doodvonnis hadden uitgesproken, voltrokken het ook en bezoedelden door dat beulenwerk hunne handen, gelijk zij eerst als raadslieden hun geweten hadden bevlekt.

Tegelijk sleepten zij den koning mede tot het verrichten van eene wandaad, die als eene zware, donkere wolk over zijne regeering zweeft en daarop een schaduw werpt, welke de menschenvriend zoo gaarne daarvan zou verwijderen."

Met deze woorden verhaalt ons Schäfer den afschuwelijken moord, die op den voet door de straf gevolgd werd.

Toen de infant van de jacht teruggekeerd, het bebloede lijk van zijne geliefde aanschouwde, zwoer hij den moordenaars eene vreeselijke wraak; en hij deed dien eed gestand.

Geholpen door de gebroeders de Castro bracht hij in aller ijl een klein leger op de been, aan welks hoofd hij de koninklijke steden te vuur en te zwaard begon te verwoesten, zonder in zijne eerste woede te bedenken, dat hij zijne eigene toekomstige onderdanen, die aan den moord geheel onschuldig waren, daarvoor strafte.

Eindelijk gelukte het zijner moeder, zijn hart zachter te stemmen en eene verzoening tusschen vader en zoon te bewerken. In Augustus 1355 werd tusschen hen een verdrag gesloten, waarbij Pedro zich verbond om vergiffenis te schenken aan allen, die met raad of daad aan den op Ignez gepleegden moord hadden deelgenomen. De koning verleende van zijn kant volle amnestie aan alle opstandelingen. Dit verdrag werd door plechtige eeden bekrachtigd.

Hoewel Pedro den gevorderden eed aflegde, had hij toch in zijn hart besloten dien te schenden en zijn vader wist dit zeer goed. Toen Alphonsus IV twee jaren daarna den dood voelde naderen, ried hij zijnen gunstelingen, den moordenaars van Ignez, zoo spoedig mogelijk, zelfs met achterlating van hun vermogen, uit het rijk te vluchten, om zich tegen Pedro's wraak te beveiligen, zij volgden zijn raad en begaven zich naar Castilië.

In de laatste dagen zijns levens heeft Alphonsus IV, naar men verhaalt, nog dikwijls met diep berouw aan de arme Ignez gedacht. Hij stierf den 28en Mei 1357. Weldra bleek het, hoe gegrond zijne vrees was geweest, dat zijn zoon den op Ignez gepleegden moord op de daders zou wreken.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Portugal. Pedro I. Verdrag met Pedro den Wreeden van Castilië. Bloedige wraak, door den koning op de moordenaars van Ignez de Castro genomen. De kinderen van Ignez wettig verklaard. Tegenstrijdigheden in des konings karakter. Ferdinand. Oorlog met Castilië. Muntvervalsching. Des konings huwelijk met Eleonora Telles de Menezes. Misdaden van koningin Eleonora. Huwelijk der infante Beatrix met koning Jan van Castilië. Verdrag tot regeling van de erfopvolging. Dood van Ferdinand. De rijksbestierderes Eleonora. De graaf van Ourem door den grootmeester Joas vermoord. De defensor Jan. Wijze raad van een bejaard burger. Dood van koningin Eleonora. Nuno Alvarez Pereira en de oorlog met Castilië. Belegering van Lissabon. De defensor, tot koning van Portugal verkozen.

Pedro I (1357—1367) poogde terstond bij het aanvaarden zijner regeering, ten einde den vrede in Portugal te verzekeren, vriendschappelijke betrekkingen met Castilië aan te knoopen. Met Pedro den Wreeden sloot hij een verbond. De Portugeesche vorst beloofde daarbij drie aanzienlijke Castilianen, die naar Portugal waren gevlucht, aan hunnen koning uit te leveren; Pedro de Wreede beloofde van zijnen kant de moordenaars van Ignez de Castro, die zich in Castilië veilig waanden, in handen van den Portugeeschen vorst te stellen.

Twee der moordenaars van Ignez, Alvaro Gonçalves en Pedro Coelho, werden gevangen genomen; de derde, die evenzeer van medeplichtigheid aan den moord beschuldigd werd, doch die, gelijk later bleek, aan de daad zelve geen deel had genomen, Diego Lopez Pacheco, vluchtte naar Frankrijk. Een bedelaar, wien hij menigmaal eene aalmoes had gegeven, bemerkte toevallig, dat het leven van zijn weldoener bedreigd werd, en waarschuwde hem nog bijtijds.

De gevangenen werden uitgeleverd; thans kon koning Pedro zijn dorst naar wraak lesschen. Hij liet de beide moordenaars onder de vreeselijkste martelingen ter dood brengen. De beul moest hun het hart uit de borst rukken en hen daarna op het plein vóór het koninklijke slot te Santarem verbranden. Terwijl Pedro aan tafel zat vergastte hij zich aan het genot, dat de aanblik hunner smarten hem schonk; al smullend aanschouwde hij door het open venster het afgrijselijke tooneel.

Ignez was gewroken: doch nu wilde de koning ook hare nagedachtenis in eere herstellen, niet als zijne bijzit, neen als zijne gemalin

moest zij door het volk van Portugal worden beschouwd. In tegenwoordigheid der hoogste hofbeambten verklaarde hij in het jaar 1360 onder eede, dat hij met Ignez in het geheim gehuwd was geweest, ook vele hoogst aanzienlijke mannen liet hij daarvoor getuigenis afleggen.

Hoewel de eeden en getuigenissen, welke voor het geheime huwelijk des konings pleitten, talrijk genoeg waren, vonden zij toch reeds in die dagen niet algemeen geloof. De hovelingen namen wel den schijn aan, dat zij des konings woorden onbepaald vertrouwden, maar anderen bleven twijfelen en hielden het er voor, dat de geheele zaak slechts op het touw gezet was om de vijanden der vermoorde te krenken en de kinderen, door Ignez den koning geschonken, te wettigen.

Met het eerste doel werd klaarblijkelijk ook eene plechtige uitvaart gehouden, door Pedro I nog zoovele jaren na den dood zijner geliefde ter harer eer verordend.

Te Alcobaca, in het graf der Portugeesche koningen werd voor Ignez een prachtig marmeren grafgesteente opgericht; een standbeeld stelde haar voor met de koninklijke kroon op het hoofd.

Het meer dan halfvergane lijk werd uit het graf gehaald, waarin het tot dus ver gelegen had, met den diadeem getooid en in kostbare kleederen gehuld. Vervolgens moesten de grooten des rijks de doode naderen en haar hunne hulde brengen, door de zoomen van het lijkkleed te kussen.

Als in triomf werd het lijk naar Alcobaca overgebracht.

De lijkkist werd door ridders gedragen; op hen volgden de grooten des rijks, vele prelaten en edelvrouwen. Ter weerszijden van den weg stonden eene onafzienbare rij mannen met brandende fakkels geschaard.

Pedro, die Ignez de Castro zoo diep betreurde, die zulk een bloedige wraak nam voor haren dood, en hare nagedachtenis zoo hoog vereerde, werd door het aandenken der geliefde echter volstrekt niet van eene losbandige leefwijze teruggehouden. Zijn hartstochtelijk karakter en zijn heet zuidelijk bloed dreven hem tot grove uitspattingen van zinlijken aard, die met zijne dweepende liefde voor Ignez moeilijk overeen zijn te brengen. Deze in vele opzichten hoogbegaafde vorst vertoonde echter een aantal hoedanigheden, die slechts hoogst zelden in één persoon vereenigd voorkomen, ja elkander meestal plegen uit te sluiten.

Nu eens zien wij hem, met stalen wilskracht werkzaam tot bevordering van het heil zijns volks, onvermoeid van de eene plaats naar de andere trekken, om zich overal met eigen oog van de bestaande misbruiken in het staatsbestuur te overtuigen en die zooveel mogelijk uit den weg te ruimen. Terstond daarop ontmoeten wij hem weder als den vroolijksten gast bij woeste drinkgelagen, als den meest uitgelaten danser bij de schitterende feesten van het hof, ja, zien wij hem de koninklijke waardigheid ten aanschouwe des volks als met voeten treden, als hij dansend door de straten van Lissabon trekt.

Nu eens voelen wij ons aangetrokken door zijne voorkomendheid, zijne vriendelijkheid en vertrouwelijkheid jegens den geringste zijner onderdanen, door zijne natuurlijke vroolijkheid, zijne goedhartigheid en de beminlijke dankbaarheid welke hij voor elken hem bewezen dienst betoonde; — dan weder wenden wij ons met huivering af van den afschuwelijken wreedaard, die zijne handen al te vaak met bloed bevlekte. Het kost ons moeite het te gelooven en toch is het geschiedkundig zeker, dat hij

de misdadigers uit de verst verwijderde deelen des lands tot zich liet komen, dat hij tegenwoordig was bij hunne folteringen, ja dat hij zelf de hand leende tot hunne marteling en zich vergastte aan den aanblik hunner smarten.

Nu eens verheugen wij ons over de rechtvaardigheid, waardoor Pedro zich met eere onderscheidde; dan weder hooren wij een groot aantal voorbeelden aanhalen van de schier oostersche willekeur, waarmede hij over het leven en de bezittingen zijner onderdanen beschikte. Eén staaltje willen wij, als bijdrage tot de kennis van dezen merkwaardigen man, onzen lezers meedeelen.

Toen Pedro I zich op zekeren dag te Evora bevond, beschuldigde eene vrouw uit Santarem een hooggeacht priester dier stad van moord, op haren echtgenoot gepleegd. De koning beloofde haar, dat haar recht zou weervaren.

Toen hij kort daarop te Santarem kwam, beval hij, zonder verder onderzoek, een steenhouwer, dien hij toevallig aantrof, dien priester te vermoorden.

Het koninklijk bevel werd stipt opgevolgd. Gedurende eene processie vermoordde de steenhouwer den priester. Hij werd op heeter daad gegrepen en naar de gevangenis gebracht. De koning liet dat toe, doch behield zich de beslissing van het lot des gevangenen voor.

Nadat het rechtsgeding afgeloopen was, liet Pedro zich de akten voorleggen; hij vond daarin geen enkel woord omtrent de vroegere misdaad van den vermoorden priester. Nu vroeg hij, of deze ook wellicht hetzij tengevolge van een twist, hetzij door een of ander misdrijf zich de wraak des moordenaars op den hals had gehaald. Toen hem geantwoord werd, dat de priester eens een man gedood, doch daarna de vastgestelde boete voor den moord gedaan had, vroeg de koning, waarin die vastgestelde boete voor den moord dan wel had bestaan. Men zeide hem, dat het geestelijk gericht den priester voor den moord van een leek de straf had opgelegd, dat hij zich van het lezen der mis en van alle overige ambtsverrichtingen onthouden moest. Na het vernemen van deze inlichting velde de koning het volgend vonnis: „Dewijl het geestelijk gericht den priester wegens den moord op een leek gepleegd, geene andere straf heeft opgelegd dan het verbod om de mis te lezen, is het den steenhouwer op straffe des doods verboden, in het vervolg zijn handwerk te drijven.”

Bij deze beslissing volhardde de koning, die de weduwe van des priesters slachtoffer met den steenhouwer deed huwen en hun zulk eene rijke huwelijksgift schonk, dat de echtelingen ook zonder handwerk in hunne behoeften konden voorzien.

Dergelijke voorbeelden van eene uiterst despotieke rechtspleging worden ons in menigte verhaald. Zij maakten den naam van Pedro I alom geducht; het Portugeesche volk echter gevoelde zich daardoor in zijne rechten volstrekt niet gekrenkt; het dacht er niet aan, den koning deze daden van wreedheid te verwijten, dewijl meestal slechts de aanzienlijken en voornamelijk plichtvergetene beambten daaronder te lijden hadden. Het volk was tevreden onder een bewind, dat den bloei van handel en nijverheid bevorderde, en — zij het ook dikwerf op wreede, ja willekeurige wijze — zorg droeg, dat de wetten door de beambten geëerbiedigd werden.

In het kleine koninkrijk hadden handel, nijverheid, landbouw, wetenschap en kunst eene vroeger ongekende vlucht genomen en met recht mochten de Portugeezen, toen Pedro I den 18en Januari 1367, na eene tienjarige regeering stierf, met diepe droefheid zeggen: „zulk een tiental jaren heeft Portugal nog nooit beleefd.”

Hoe groot een verlies het rijk in den krachtigen koning ondergaan had, bleek het duidelijkst onder de regeering van zijn zwakken zoon en opvolger. Ferdinand (1367—1383) vond bij zijne troonsbestijging een rijk land, en eene gevulde schatkist. Hij wist het zoo ver te brengen, dat Portugal binnen weinige jaren niet minder dan de naburige rijken door noodlottige oorlogen geteisterd werd, dat de schatkist uitgeput raakte en dat door de financiëele maatregelen van de treurigste soort, waartoe de koning de toevlucht nam om het te kort te dekken, de welvaart des lands bijna geheel vernietigd werd.

Ferdinand was een besluiteloos man, zonder de minste geestkracht. Hij bezat wel eene gloeiende eerzucht, maar volstrekt niet de noodige volharding om zijne aanspraken te doen eerbiedigen. In de geschiedenis van Castilië hebben wij verhaald, welke vergeefsche pogingen hij aanwendde om zich ook van dat koninkrijk meester te maken. De zwakheid van karakter, ja de trouwloosheid, welke hij in dien oorlog aan den dag legde, deden hem zoowel de achting der naburige vorsten als die zijner eigene onderdanen verliezen.

De oorlog met Castilië had de koninklijke schatkist zóó volslagen uitgeput, dat Ferdinand de toevlucht nam tot een middel, hetwelk in dien tijd door alle slechte vorsten werd aangewend, die zich geld wilden verschaffen, tot vervalsching van de munt. Hij dreef die op zulk eene groote schaal, dat weldra de prijs van alle levensmiddelen eene ongeloofelijke hoogte bereikte. In plaats van de waarschuwing, die hierin opgesloten lag, ter harte te nemen en op nieuw eene betere munt te laten slaan, vaardigde Ferdinand de eene slechte wet na de andere uit. Hij poogde bij koninklijk besluit den prijs der levensmiddelen te bepalen. Hij liet bij de landeigenaars en pachters het graan van de korenzolders halen en het tot door hem voorgeschreven prijzen verkoopen; hij maakte met elken dag dieper inbreuk op de rechten en het vermogen der Portugeezen van alle standen en gaf daardoor voedsel aan den haat, dien men hem reeds toedroeg.

Het bijzonder leven des konings was daarenboven niet geschikt om het volk gunstiger voor hem te stemmen.

Ferdinand had zich na het sluiten van den vrede met eene Castiliaansche prinses verloofd. Hij verbrak echter deze verbintenis, wijl hij in een onreinen hartstocht voor eene jeugdige beeldschoone vrouw, Eleonora Telles de Menezes, de gade van een Portugeesch edelman, ontvlamd was. De eerzuchtige vrouw beantwoordde des konings liefde en liet zich van haren echtgenoot scheiden; deze vluchtte, om zijn leven te redden, naar Castilië, en thans stond langer niets aan Ferdinand's wensch om zijne geliefde ten troon te verheffen in den weg.

Wel morden de grooten des rijks, wel gaf de bevolking van Lissabon openlijk haar gevoelen te kennen, daar zij door middel van een gezantschap hare afkeuring over des konings verbintenis met Eleonora uitsprak, doch voor zulke zaken wist Ferdinand wel raad. Hij liet de raddraaiers grijpen en den een de voeten den ander de handen afhou-

wen; vervolgens kondigde hij een besluit af, volgens hetwelk een ieder, die iets ten nadeele van Eleonora durfde zeggen, ten strengste gestraft zou worden; tevens maakte hij bekend, dat hij Eleonora tot zijne gemalin en tot koningin verheven had.

De kunstgrepen van koningin Eleonora en de vernieuwde oorlog met Castilië vormen in de eerstvolgende jaren de spil, waarom de geheele geschiedenis van Portugal draait. Den uitslag van den oorlog met Castilië kennen onze lezers. Het zou ons ook te ver leiden, indien wij Eleonora op hare misdadige loopbaan stap voor stap wilden volgen, onze lezers zouden niet eens de noodige belangstelling gevoelen voor een uitvoerig verhaal van de moorden, waarmee zij zich bezoedelde, om zich op het eenmaal ingenomen standpunt te handhaven, van den laster, waaraan zij zich jegens hare eigene zuster schuldig maakte, zoodat zij de oorzaak werd van den dood dier onschuldige. Genoeg zij het te vermelden, dat zij den koning terzelfder tijd geheel beheerschte, waarin zij de schandelijkste ontrouw jegens hem beging, dat een ieder hare misdaden inzag en afkeurde, alleen de koning niet, dat zij hare eigene dochter Beatrix nu aan dezen, dan aan genen vorst verloofde, al naarmate eene sluwe en bedriegelijke staatkunde haar dit voorschreef. Dat eindelijk Jan I van Castilië de gemaal van Beatrix werd en hierdoor aanspraak verkreeg op den Portugeeschen troon, hebben wij reeds vroeger medegedeeld.

In het huwelijksverdrag tusschen Jan I en Beatrix, dat tegelijk een verdrag aangaande de erfopvolging tusschen de koningen van Castilië en van Portugal was, werd bepaald, dat de infante Beatrix na haars vaders dood den Portugeeschen troon zou beklimmen, dat ook haar gemaal den titel koning van Portugal aannemen, doch dien slechts zoolang voeren zou, totdat een uit dit huwelijk geboren kind, hetzij zoon of dochter, zijn veertiende jaar bereikt had. Dan zou dit kind de regeering van Portugal aanvaarden. Tot dien tijd zou koningin Eleonora als regentes het bewind voeren. Indien het huwelijk van Jan en Beatrix kinderloos bleef, dan zou de troon van Portugal, na den dood der laatste, aan haren gemaal ten deel vallen.

Weinige maanden na het sluiten van dit verdrag, den 22en October 1383, stierf koning Ferdinand. Het meeste recht op den troon zouden de stiefbroeders van den overledene, de infanten Jan en Dionysius, de zonen van Ignez de Castro, gehad hebben, doch de beide prinsen bevonden zich niet in Portugal; zij waren uit vrees voor de lagen hunner schoonzuster naar Castilië gevlucht. Hier liet koning Jan I, zoodra hij de tijding van Ferdinand's dood ontving, hen terstond gevangen nemen, dewijl hij vreesde, dat ze hem zijne rechten op den Portugeeschen troon ernstig zouden betwisten.

Dewijl de beide infanten niet in het land waren, kon koningin Eleonora, zonder in den beginne eenigen tegenstand te ontmoeten, als rijksbestuurderes en landvoogdes voor hare dochter Beatrix het bewind aanvaarden: toen zij echter op het verzoek van haren schoonzoon eene poging waagde om dezen als koning te doen uitroepen, bleek het terstond, dat bijna alleen de hooge adel met de troonsopvolging van Jan I van Castilië genoegen nam; zoowel te Lissabon als in de provinciën hadden oproerige tooneelen plaats. De Portugeezen wilden niets weten van den vreemden koning, wien zij als Castiliaan een doodelijken haat

toedroegen. Een deel des volks wilde de kroon bewaren voor den infant Jan, den oudsten zoon van Ignez de Castro, een ander gedeelte wenschte een regentschap voor het kind, dat, naar men hoopte, uit het huwelijk van Jan I en Beatrix zou worden geboren, wien dan de troon toekwam.

Koningin Eleonora had zich reeds door de ongelukkige poging om den koning van Castilië als koning van Portugal te doen uitroepen, veel kwaad gedaan. Zij was nooit bemind geweest; in het oog van vele Portugeezen was zelfs haar huwelijk met koning Ferdinand onwettig, doch algemeen gehaat en veracht maakte zij zich, toen zij, terstond na den dood van haren gemaal, een minnaar, dien zij reeds bij Ferdinand's leven begunstigd had, naar Lissabon riep en hem over alle regeeringszaken raadpleegde.

Deze begunstigde minnaar was een Castiliaan, Juan Fernandez de Andeira, dien koning Ferdinand tot graaf van Ourem benoemd had. Niet alleen om zijne Castiliaansche afkomst, maar vooral om het misbruik, dat hij van Ferdinand's gunst gemaakt had, was hij bij den adel en bij het volk van Portugal evenzeer gehaat.

Toen de graaf van Ourem tot bijwoning van des konings uitvaart te Lissabon verscheen en door de koningin ontvangen werd met eene teederheid, die algemeene ergernis verwekte, ja toen hij aan het hoofd der regeering werd geplaatst, achtten zelfs Eleonora's beste vrienden zich hierdoor gekrenkt. De graaf van Barcellos, de broeder der koningin, beklaagde zich openlijk over de schande, welke deze liefdesbetrekking over zijne familie bracht; hij gaf onverholen zijn voornemen te kennen om den graaf te laten vermoorden, doch deze werd beveiligd door de waakzaamheid der koningin, die haren geliefde met een groot aantal goed gewapende dienaren omringde.

De graaf van Barcellos wendde zich thans tot een broeder van den overleden koning en spoorde dezen aan om aan den graaf van Ourem de straf te voltrekken, welke hij door zijn schandelijken omgang met de koningin verdiend had.

Jan (Joao), de grootmeester der orde van Avis, was een natuurlijke zoon van koning Pedro en van eene schoone Gallicische, met wie de koning, na den dood van Ignez de Castro eene liefdesbetrekking had aangeknoopt. Op hem rustte, naar de meening van den graaf van Barcelona, vóór alle andere edelen de plicht om de schande der nagedachtenis van Ferdinand aangedaan, op den overspeligen graaf van Ourem te wreken.

De grootmeester gaf niets dan ontwijkende antwoorden. Eerst toen ook een bejaard burger van Lissabon, Alvaro Paes, die op het volk een onbeperkten invloed uitoefende en daarom zoowel door koning Pedro als door koning Ferdinand in hooge eere gehouden was, hem verzekerde dat de burgers van geheel Portugal hem zouden danken, indien hij den graaf van Ourem doodde, besloot Jan tot een moord, die door zijne vrienden als eene heldendaad beschouwd werd, daar hij dien slechts met gevaar van zijn eigen leven volbrengen kon.

Tusschen Alvaro Paes en den grootmeester werd de volgende afspraak gemaakt. Jan bood aan, in het paleis der koningin den graaf van Ourem te doorsteken; terwijl dit geschiedde, moest zijn page door de straten van Lissabon snellen en overal het volk oproepen om zijnen

meester, wiens leven bedreigd werd, ter hulp te snellen. Alvaro Paes zou al zijn invloed aanwenden om eene zoo groot mogelijke volksmenigte naar het paleis te voeren; onder hare bescherming meende de grootmeester volkomen beveiligd te zijn tegen de wraak der koningin en van des graven aanhangers.

Overeenkomstig deze afspraak begaf de grootmeester zich eenige dagen daarna met een gewapend gevolg naar de koningin. Hij trof haar aan te midden van een grooten kring van hovelingen en hofdames; de graaf van Ourem lag voor haar geknield en fluisterde haar zachtkens iets in het oor. Ook de graaf van Barcellos bevond zich onder het gezelschap.

Jan sprak met de koningin over regeeringszaken. Nadat deze afgedaan waren, noodigden eenige heeren hem ter maaltijd, het sterkst van allen drong de graaf van Ourem hierop aan; doch hij sloeg die uitnoodiging af.

Toen ook de graaf van Barcellos bij hem aandrong, sprak hij zacht: „Graaf, ga weg; ik wil den graaf van Ourem dooden!”

„Juist daarom blijf ik,” antwoordde de broeder der koningin; „ik ben hier om u te helpen.”

De grootmeester wees echter deze hulp van de hand; hij dwong den graaf om het paleis te verlaten en beloofde, dat hij terstond na het plegen van de daad bij hem zou komen eten.

De hovelingen verwijderden zich de een na den ander; doch Jan bleef met zijn gevolg en buitendien de graaf van Ourem, die eenig gevaar duchtte en daarom het paleis, waar hij zich veilig waande, niet verlaten wilde. Hij herhaalde zijne uitnoodiging tot den maaltijd, de grootmeester bedankte ook nu daarvoor en verzocht den graaf hem een kort onderhoud in eene vensternis van het voorvertrek toe te staan. Hij sprak dat verzoek zoo kalm en zoo vriendelijk uit, dat de graaf hem volgde, zonder aan verraad te denken.

Toen beide mannen zich in de nis teruggetrokken en slechts enkele woorden gewisseld hadden, trok de grootmeester eensklaps zijn zwaard en bracht den graaf daarmede een slag op het hoofd toe. De gewonde wilde naar het vertrek der koningin vluchten, doch een van Jan's volgelingen stiet hem neder, zoodat hij op de plaats dood bleef.

De grootmeester beval, de poorten van het paleis te versperren, zijnen pages droeg hij den last op, om overeenkomstig de met Alvaro Paes gemaakte afspraak, de straten door te snellen en de hulp des volks in te roepen.

Het gerucht, door den korten strijd veroorzaakt, was tot het vertrek der koningin doorgedrongen. Eleonora vermoedde terstond wat er geschied was. Toen men haar de tijding van den dood haars minnaars bracht, barstte zij uit in luide jammerkreten. Zij achtte thans ook haar eigen leven bedreigd; doch op dit punt werd zij spoedig gerust gesteld, want de grootmeester liet haar zeggen dat hij haar getrouwe onderdaan was en bleef.

De bevolking van Lissabon was intusschen op het hulpgeroep der pages in dichte drommen voor het paleis verschenen. Het wilde de gesloten poorten rammeien, ten einde den graaf van Ourem, die den grootmeester vermoord had, te verscheuren.

Toen de laatste zich vertoonde en Alvaro Paes bekend maakte, dat de graaf van Ourem gedood was, ging er een oorverdoovend vreugdegejuich op; eene schaar woedende vrouwspersonen verweet den grootmeester zelfs, dat hij niet de overspelige koningin tegelijk met haren minnaar gedood had, ja zij betoonden geene geringe lust om het gepleegde verzuim te herstellen.

Onder luide vreugdekreten geleidde de talrijke menigte haren lieveling naar den graaf van Barcellos, waar Jan na dat welvolbrachte werk, zich den maaltijd duchtig smaken liet. Nog zat hij aan tafel, toen hij de tijding ontving, dat het opgewonden volk op het punt stond, een schandelijken moord op den bisschop Martinus, een Castiliaan, te plegen. Zijne eerste beweging, door een gevoel van natuurlijke edelmoedigheid hem ingegeven, was, op te springen, om den aangevallen en hooggeachten man ter hulp te snellen. Toen echter de graaf van Barcellos hem deed opmerken, dat hij misschien toch te laat komen en zeker de liefde van het volk verliezen zou, wanneer hij zich tegen de moordzuchtige plannen der menigte aankantte, liet Jan zijn plan varen. De onschuldige bisschop werd met eenige vrienden, die zich juist bij hem bevonden, door de onmenschen van een toren naar beneden geworpen.

Wij hebben den moord, op den graaf van Ourem gepleegd, uitvoerig verhaald, wijl deze gebeurtenis een helder licht doet opgaan over de eigenaardige denkbeelden van dien tijd. Door niemand werd de op arglistige wijze volbrachte moord als eene misdaad beschouwd. De afspraak daartoe werd zoo koelbloedig mogelijk gemaakt door den edelen grootmeester en den hoogst achtbaren bejaarden burger Alvaro Paes, die ons door de geschiedschrijvers als een toonbeeld van een wijs raadsman wordt geschetst. Die bloedige daad is in de oogen der tijdgenooten een verdienstelijk werk; als zoodanig wordt zij door het geheele volk, door alle vijanden van den vermoorde beschouwd. Alleen de koningin, wier minnaar zij treft, brandmerkt haar als eene misdaad. Doch zij moet haren dorst naar wraak in haar boezem opsluiten. Terstond na het plegen van den moord geeft zij nog aan haar gevoel lucht, en laat zij zich toornig over den moordenaar uit, doch weldra krijgt zij hare zelfbeheersching terug. Terwijl zij in het binnenste harer ziel een brandenden wensch naar bloedige wraak koestert, lacht zij den moordenaar vriendelijk toe; zij ontvangt hem welwillend en overlaadt zijne aanhangers met gunstbewijzen, om hen eerst in slaap te wiegen en vervolgens in het verderf te storten.

Eleonora moest zich wel in den stand van zaken schikken, want de grootmeester was de afgod der bevolking van Lissabon, die hem toen reeds op den troon plaatsen en in zijn belang de Joden uitplunderen wilde. De koningin verliet derhalve Lissabon, waar zij zich niet langer veilig achtte; vergezeld door hare aanhangers, tot welke thans weder haar broeder, de graaf van Barcellos, behoorde, begaf zij zich naar Alemquer.

De grootmeester bleef te Lissabon achter, gesteund door eenige trouwe vrienden en door Alvaro Paes, die zijn invloedrijkste raadsman was. Men overlegde tot welke stappen men in de eerste plaats zou overgaan; nu bracht Alvaro Paes een denkbeeld onder woorden, dat algemeen bijval vond. „Het beste middel" — zeide hij — „om Portugal voor een burgeroorlog te bewaren, was een huwelijk van den grootmeester met koningin Eleonora, opdat hij in vereeniging met haar het bewind zou voeren, totdat het kind, hetwelk uit het huwelijk van koning Jan van

Castilië met Beatrix verwacht werd, in staat zou zijn om zelf te regeeren." Men verwachtte, dat de paus om des lieven vredes wil ongetwijfeld de noodige dispensatie voor dit huwelijk zou verleenen.

Even vreemd als dit voorstel in onze oogen is, even natuurlijk en gepast was het in de schatting van Paes' tijdgenooten. De grootmeester, die kort geleden den minnaar der overspelige koningin vermoord had, verklaarde, dat zulk een echt hem wel zeer weinig toelachte, doch dat hij daartoe in het belang der natie wilde overgaan, wanneer Eleonora hare toestemming gaf. De koningin wees echter dit voorstel van de hand en alleen hierdoor viel het zonderlinge plan in duigen.

Terwijl dat alles voorviel, had koning Jan I eene legermacht verzameld, ten einde de rechten zijner gemalin op den troon van Portugal met het zwaard in de vuist te handhaven; hij had zelfs den titel koning van Portugal aangenomen. Dat koningin Eleonora haren schoonzoon ondersteunen zou, wanneer deze aan het hoofd eens legers kwam aanrukken, wist het volk van Lissabon zeer goed; het drong dus bij den grootmeester met allen ernst er op aan, dat hij zich ter verdediging van het vaderland aan het hoofd der regeering zou stellen.

Den 16en December 1383 had te Lissabon eene talrijke vergadering van burgers en van de in de hoofdstad aanwezige edelen plaats. Op nieuw trachtte men den grootmeester over te halen om de teugels des bewinds in handen te nemen. Alle burgers waren het hierover eens, dat hij de natuurlijke en meest geschikte regent van Portugal was; slechts enkele edelen maakten tegenwerpingen, doch zij werden spoedig tot zwijgen gebracht. Men verkoos Jan, die eindelijk toegaf, tot regent en verdediger des rijks en verleende hem eene bijna onbeperkte macht, welke van die eens konings slechts zeer weinig verschilde.

De jeugdige vorst aanvaardde terstond de regeering en toonde reeds door zijne eerste maatregelen, hoe goed hij in staat was om die te voeren. Hij riep de bekwaamste mannen tot de belangrijkste ambten en benoemde o. a. den vermaarden rechtsgeleerde, doctor Joao das Regras, tot kanselier. Alle posten, zelfs de meer ondergeschikte, schonk hij aan zijne aanhangers. Men zegt, dat de wijze Alvaro Paes den defensor den volgenden raad heeft gegeven, die dan ook trouw werd opgevolgd:

„Heer, wilt gij van mij een raad aannemen, die uwe zaken bevorderen zal, schenk dan weg, wat u niet toebehoort, beloof wat ge niet bezit en schenk vergiffenis aan dezulken, die gij niet kunt straffen."

In deze weinige woorden spiegelt de staatkundige wijsheid van dien tijd zich af; de defensor bracht hare lessen dan ook zeer getrouw in toepassing. Hij schonk de bezittingen van de aanhangers der koningin aan zijne partijgangers weg; hij spaarde geene beloften om nieuwe vrienden te winnen, ook vaardigde hij eene algemeene amnestie uit voor allen, die tot zijne partij zouden overgaan. Reeds door zijn eerste optreden verwierf hij in zulk eene mate de liefde des volks en vooral van de bevolking van Lissabon, dat deze vrijwillig de noodige gelden voor den aanstaanden oorlog opbracht en dat zij zelfs eene vervalsching van de munt, welke de defensor in het belang der schatkist invoerde, goedkeurde.

Even als te Lissabon, zoo verklaarde ook door het geheele land het volk zich voor den defensor, terwijl de adel grootendeels de koningin trouw bleef. Deze maakte zich doodelijk gehaat, toen zij — gelijk we

vroeger reeds verhaald hebben — openlijk de partij van haren schoonzoon omhelsde, die met zijn Castiliaansch leger in Portugal viel. Weldra werd zij hiervoor streng gestraft. Slechts korten tijd duurde hare verstandhouding met Jan I; allerlei beuzelingen gaven aanleiding tot twist en oneenigheid en Eleonora moest zich zelve eindelijk als eene gevangene beschouwen. Deze afhankelijkheid van haren schoonzoon moede, poogde zij hare vrijheid terug te krijgen door zich met eene samenzwering in te laten; doch hare plannen werden ontdekt en Jan I zond haar tot straf naar een klooster, waarin zij tot haar dood bleef.

De strijd tusschen den defensor en den koning van Castilië ontbrandde nu met groote hevigheid. Hij werd van de zijde der Portugeezen met groote dapperheid gevoerd. Nuno Alvarez Pereira, de veldheer van den regent, verwierf zich grooten roem, doch de overmacht der Castilianen was zoo groot, dat koning Jan de eene stad na de andere veroverde en eindelijk het beleg sloeg voor Lissabon, waar de defensor zelf het bevel voerde.

Reeds was de hoofdstad, in weerwil van eene waarlijk heldhaftige verdediging, haren val nabij, daar alle levensmiddelen bijna verteerd waren, toen eensklaps in de Castiliaansche legerplaats eene moorddadige pest uitbrak. Jan I wilde zijn plan niet opgeven; hij zwoer, dat hij het beleg niet zou opbreken, eer Lissabon hetzij door den honger hetzij door eene bestorming tot de overgave gedwongen was. Zelfs toen zijne aanzienlijkste bevelhebbers door de pest waren weggerukt, bleef hij volharden, in de hoop, dat de honger eindelijk de belegerden ten onder brengen zou. Doch even standvastig betoonden zich de burgers van Lissabon, die zich overtuigd hielden, dat de pest de belegeraars wel zou verdrijven.

Eindelijk werden de burgers voor hunne volharding beloond. De Castiliaansche krijgslieden sloegen aan het muiten en eischten, dat de koning hen naar hun vaderland terug voeren zou. De edelen zelfs ondersteunden den eisch der soldaten. Alles was vruchteloos, Jan wilde tot elken prijs de onderneming doorzetten. Eerst toen ook zijne gemalin Beatrix door de ziekte werd aangetast, gaf hij, om haar niet te verliezen, het bevel tot den aftocht.

In een treurigen optocht, met de lijken van vele aanzienlijke edelen in hun midden, keerden de door de pest overwonnen overwinnaars naar Castilië terug; alleen in een aantal vestingen liet Jan I bezetting achter.

De uitslag van den oorlog had den roem van den defensor nog verhoogd. Overal juichte het volk hem toe, zelfs een groot deel van den adel ging thans tot zijne partij over.

Ten einde verder orde te stellen op de regeeringszaken, riep de regent de Cortez te Coimbra bijeen. Toen de afgevaardigden der drie standen daar vergaderd waren, stond de beroemde doctor Joao das Regras op. Met gloeiende welsprekendheid spoorde hij de standen aan om den defensor tot koning te verkiezen. Met de grootste scherpzinnigheid toonde hij aan, dat de troon ledig stond; dewijl de eenige mededingers naar de kroon, de infanten Jan en Dionysius, evenmin aanspraak daarop hadden als koningin Beatrix, daar noch koning Pedro met Ignez de Castro, noch koning Ferdinand met Eleonora wettig gehuwd was geweest. De kinderen uit de beide huwelijken waren, naar de meening van den rechtsgeleerde, niets anders dan bastaarden en derhalve niet tot de erfopvolging gerech-

tigd, ja Beatrix was zelfs in overspel geboren. Dewijl tengevolge van dit alles de troon ledig stond, hadden — zoo eindigde de spreker — de Portugeezen het recht om zelven een koning te kiezen en een beteren vorst dan de defensor Jan konden zij zeker nergens vinden.

De rede van den beroemden rechtsgeleerde gaf in de Cortez aanleiding tot langdurige en levendige beraadslagingen, want zoowel de infant Jan als de koningin Beatrix telden onder den adel vele aanhangers. Eindelijk zegepraalde de welsprekendheid van Joao das Regras: de defensor Jan werd tot koning verkozen. Hij verklaarde wel, dat hij die eer veel te groot achtte, doch deze bescheidenheid verhinderde hem niet, eenige uren later de benoeming aan te nemen.

Den 6en April 1385 werd Jan onder den naam Joao I (1385—1433) tot koning uitgeroepen; in de geschiedenis draagt hij, ter oorzake van zijne geboorte, den bijnaam „de Onechte."

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

Portugal. Koning Joao I. Slag bij Aljubarrota. Vrede met Castilië. Verovering van Ceuta. Dood van den »koning van goeder nagedachtenis". Koning Duarte. Voorspelling der astrologen. Ongelukkige tocht naar Tanger. Dood van den standvastigen prins. Alphonsus V. Regentschap van dom Pedro. Zelfstandige regeering des konings. Krijgstocht tegen de Mooren. Portugeesche veroveringen in Africa. Des konings verloving met de Beltraneja. Strijd om de kroon van Castilië. Onderhandelingen in Frankrijk. Vrede. Laatste levensjaren en dood van koning Alphonsus V.

Joao dankte de kroon aan de onbezweken trouw, welke de burgers van Lissabon hem bewezen hadden; uit dankbaarheid hiervoor bevestigde hij niet alleen alle oude privilegiën der stad, maar stond hij haar bovendien nieuwe vrijheden toe. Den stenden verklaarde hij, dat hij in het vervolg hunne rechten stipt eerbiedigen en nooit den oorlog verklaren of vrede sluiten zou zonder hunne toestemming, ja dat hij hun vooraf mededeeling doen van zijne plannen, indien hij in het huwelijk ging treden; daarentegen behield hij zich bij de keuze van eene gemalin de meest onbeperkte vrijheid voor. De stenden namen hiermede genoegen, hoewel zij in den beginne hadden geëischt, dat de koning een huwelijk naar hunnen zin zou sluiten. Even dankbaar als jegens de burgers van Lissabon gedroeg de koning zich jegens allen, die hem hunne diensten gewijd hadden. Hij won hierdoor de algemeene liefde des volks, vooral de burgers der Portugeesche steden waren zeer aan hem gehecht. Ook een deel des adels ging tot zijne zijde over. Het mildst betoonde hij zich later jegens den man, die ook ongetwijfeld meer dan alle anderen aanspraak mocht maken op zijne dankbaarheid, jegens zijn zegevierenden connetable, Nuno Alvarez Pereira; hij verhief hem tot graaf van Ourem en schonk hem zulke uitgestrekte landerijen, dat de

graaf de rijkste man uit Portugal werd. Deze schenkingen waren de belooning voor de heldendaden, waardoor de veldheer zich in den spoedig weer uitgebarsten oorlog met Castilië onderscheiden had.

Terwijl de koning van Castilië zich tot een nieuwen inval in Portugal toerustte, spande Joao I al zijne krachten in om de versterkte plaatsen, waarin nog Castiliaansche bezettingen lagen, in te nemen. Dit gelukte hem voor een groot deel. Zijn leger werd door eene reeks van gelukkige gevechten met zulk een zelfvertrouwen bezield, dat de koning, toen de Castilianen werkelijk met eene aanzienlijke krijgsmacht over Ciudad Rodrigo in Portugal binnendrongen, zijne soldaten met gegronde hoop op zegepraal tegen den overmachtigen vijand kon aanvoeren.

Den 14en Augustus 1385 behaalde Joao bij Aljubarrota die merkwaardige zegepraal op de Castilianen, waardoor Portugal's onafhankelijkheid voor goed gered werd; de Castilianen hadden vreeselijke verliezen te betreuren, welke zij deels in den slag, deels op de vlucht ondergingen, want overal stond het Portugeesche landvolk op en hieuw de vluchtende vijanden neder.

De strijd met Castilië had in den slag bij Aljubarrota zijn keerpunt bereikt; wel duurde hij nog vele jaren voort, doch zonder dat er een enkel belangrijk gevecht voorviel. Eerst in het jaar 1411 werd daaraan voor goed een einde gemaakt door een vredesverdrag, waarbij Joao I door Castilië als wettige koning van Portugal erkend werd.

Dewijl de krijg reeds voor het sluiten van den vrede dikwijls door een wapenstilstand afgebroken was, had Joao I meer dan ééne gelegenheid gehad om zich zelven door eene zegenrijke werkzaamheid als regent te onderscheiden. Na het einde van den oorlog scheen dit zijn natuurlijke taak te zijn, daar het land door den langdurigen krijg zwaar geteisterd werd. Maar Joao was geen geboren regent. Zijne langdurige regeering werd door geen enkel blijk van vooruitgang òf in de wetgeving òf in het staatsbestuur gekenmerkt, hoewel wij erkennen moeten, dat de koning zijn beste krachten inspande om de bestaande wetten te handhaven en de rechten der standen te eerbiedigen.

Hoe groot een geluk die vrede ook voor Portugal was, toch verborg hij een dreigend gevaar in zijnen schoot. Zoo lang de strijd met Castilië duurde, had de op avonturen beluste adel daarin de noodige bezigheid gevonden, doch na het sluiten van den vrede begonnen de edelen op nieuw het leven van roofridders te leiden, waartoe zij buitendien steeds geneigd waren. Wel gelukte het den koning, de ridders een tijd lang door tournooien en schitterende hoffeesten bezig te houden, doch op den duur ging dit niet, en evenmin kon hij er aan denken, met ijzeren vuist den machtigen adel te onderdrukken, dewijl deze, bij zijne buitendien reeds twijfelachtige rechten op den troon, voor hem een geducht vijand zou kunnen worden.

Joao bezigde het rechte middel om den strijdlust zijner edelen zoo te leiden, dat die voor hem niet gevaarlijk worden kon, dewijl hij daarvan partij trok tot het voeren van een veroveringskrijg, die zeer in den geest des volks viel. Dat de koning zich bij zijne gewaagde onderneming tegen Ceuta werkelijk door dit beginsel besturen liet, blijkt uit zijne herhaalde verklaring, dat Portugal oorlog moest voeren, om daaraan niet te ontwennen.

De Afrikaansche stad Ceuta was door hare ligging het door de na-

tuur aangewezen steunpunt van alle ondernemingen der Africaansche Mooren tegen Spanje geweest. Daar hadden de Moorsche legers zich meermalen ingescheept, van daar ontvingen de Mooren in Granada de ondersteuning, waaraan zij tegenover de Christenen zooveel behoefte hadden. Koning Joao I besloot, deze stad te veroveren.

In het diepste geheim maakte hij alle toebereidselen voor den overzeeschen veldtocht. Niemand wist, tegen wien de koning zich zoo ijverig ten strijde toerustte, want deze wilde zijne vijanden verrassen. Langs de kusten van Galicië, Biscaye, Engeland en zelfs van Duitschland werden zoovele schepen gehuurd als men slechts bij elkander kon brengen. Weldra had de koning eene vloot van 33 groote linieschepen, 27 galeien met drie en 32 met twee rijen riemen en 120 kleinere vaartuigen bijeen.

Eerst nadat de toerustingen gelukkig ten einde waren gebracht, maakte Joao in Juli 1415 het doel van den tocht bekend. Hij liet eene pauselijke bul afkondigen, waarin een kruistocht tegen de ongeloovigen aanbevolen werd; hierop stelde hij zich aan het hoofd van een leger en stak naar Africa over.

Ceuta, de schoonste en volkrijkste stad van Mauritanië, werd na een korten strijd door de Portugeezen veroverd; deze verkregen hierdoor vasten voet op de Africaansche kust.

Hoe trotsch en blijde koning Joao ook over den gelukkigen uitslag zijner onderneming was, toch vermoedde hij niet, dat hij daarin den grond voor de toekomstige grootheid van Portugal had gelegd, dat Ceuta het uitgangspunt zou worden van menigvuldige veroveringen, eerst aan de Africaansche kust, daarna naar ver afgelegene, toen nog geheel onbekende landen, dat hij aan de werkzaamheid van Portugal eene nieuwe richting gegeven en voor den ondernemingsgeest zijns volks eene nieuwe wereld ontsloten had.

De beschrijving van de onafgebroken oorlogen, door de Portugeezen om het bezit van Ceuta met de Mooren gevoerd, behoort in dit werk niet te huis, doch wel het verhaal van de ontdekkingstochten, welke voor de Portugeezen uit het bezit van die Africaansche kolonie voortvloeiden. Zij zullen ons, in verband met de ontdekkingen van andere volken, later bezig houden. Hier volsta de vermelding, dat des konings zoon, dom Henrique (Hendrik) de ontwerper is geweest van het grootsche plan om Portugal door de ontdekking van overzeesche landen groot en machtig te maken, en dat hij in weerwil van alle bezwaren, waarmede hij te worstelen had, met onvergelijkelijke geestkracht zijn leven aan de volvoering van dat plan wijdde. Wij zullen later op de werkzaamheid van dezen grooten man terugkomen.

Koning Joao I regeerde tot het jaar 1433. Gedurende zijne laatste levensjaren droeg hij uit hoofde zijner wankelende gezondheid de regeeringszaken grootendeels aan zijn oudsten zoon en opvolger Duarte (Eduard) op. De in vele opzichten voortreflijke koning stierf den 14en Augustus 1433, diep betreurd door het Portugeesche volk, dat hem nog na zijn dood den eervollen bijnaam: „Koning van goeder nagedachtenis" schonk. Twee jaren vóór hem was zijn groote veldheer Nuno Alvarez Pereira (*),

(*) De onvergetelijke held, wiens naam nog door de Portugeezen met dankbaren eerbied genoemd wordt, had de laatste acht jaren van zijn leven in vrijwillige afzondering in eene eenvoudige cel van het Carmelieter klooster te Lissabon doorgebracht.

die ook aan de verovering van Ceuta een hoogst belangrijk aandeel genomen had, overleden.

Duarte (1433—1438), de oudste zoon van Joao, werd den dag na zijns vaders dood, zonder den minsten tegenstand te ontmoeten, tot koning uitgeroepen. Alleen een geleerde jood, de lijfarts des konings, Mestre Guedelha ried de plechtigheid uit te stellen, dewijl hij in de sterren had gelezen, dat zij den vorst ongeluk aanbrengen zou. Duarte, een helderdenkend, boven het bijgeloof van zijn tijd verheven man, lachte om den ijver van den sterrewichelaar; hij bekommerde zich evenmin om die waarschuwing als om des geneesheers andere voorzegging, dat de koning slechts gedurende weinige en rampspoedige jaren zou regeeren. Dewijl deze voorspelling toevallig uitkwam, is zij ons door de kroniekschrijvers als de slotsom van de hoogste astrologische wijsheid meegedeeld.

Duarte wijdde zich met den grootsten ijver aan de regeeringszaken. Had hij zich hiermede tevreden gesteld, dan zou hij wellicht de voorspelling van den sterrewichelaar gelogenstraft hebben, doch tot schade voor zijn land liet hij zich door den onstuimigen ijver van zijne broeders, dom Henrique en dom Fernando meesleepen om met eene veel te geringe macht eene poging tot uitbreiding van de Portugeesche veroveringen in Africa te wagen. De Cortez stonden hem voor deze onderneming zulke onvoldoende middelen toe, dat hij niet meer dan 2000 ruiters, 1000 boogschutters en 3000 man voetvolk naar Africa zenden kon. Met deze handvol volks rukten dom Henrique en dom Fernando tegen Tanger op.

De uitslag van deze onderneming was licht te voorzien. Hoewel de Portugeezen met bewonderenswaardige dapperheid vochten, werden zij eindelijk door de Mooren zóó nauw in hunne legerplaats ingesloten, dat zij zich noch voor- noch achterwaarts konden bewegen. Tegenover de verpletterende overmacht hunner vijanden waren zij geheel weerloos, zoodat zij zich niet eens meer door de Mooren konden doorslaan om òf hunne schepen te bereiken òf zich binnen Ceuta's muren in veiligheid te stellen.

Ten einde niet het geheele leger door honger en ellende te gronde te laten gaan, sloot dom Henrique den 15en October 1437 met de Mooren een verdrag, waarbij den christenen vrije aftocht werd toegezegd, mits hun aanvoerder Ceuta en alle Moorsche bezittingen teruggaf en den koning van Portugal tot een honderdjarigen vrede te land en ter zee bewoog. Als gijzelaar voor de naleving van het verdrag bleef dom Fernando in de handen der Mooren achter. Op deze voorwaarden mochten de Christenen zich inschepen; dit gelukte ook aan het grootste deel der soldaten; doch ongeveer 60 hunner werden op weg naar de schepen door de Mooren verraderlijk overvallen en gedood.

Koning Duarte zou, om zijn broeder uit de gevangenschap te bevrijden, gaarne de vesting Ceuta hebben overgegeven, hoewel het verdrag, waarbij die overgave bepaald was, reeds door het verraad der Mooren verbroken was, doch hij kon dit niet doen zonder toestemming der Cortez.

In de vergadering der stenden vielen levendige, ja heftige beraadslagingen voor. Het familiebelang des konings stond lijnrecht tegenover het welzijn des lands. De graaf van Arrayolos verklaarde openlijk, dat men het bezit van eene zoo belangrijke stad niet mocht opgeven om den wil van een prins, al was deze zelfs de troonsopvolger. De stenden weigerden, het verdrag na te leven, dom Fernando bleef in Moorsche ge-

vangenschap zuchten en alle pogingen om hem door loskooping of door eenig ander middel daaruit te verlossen, bleven vruchteloos.

De ongelukkige infant had een treurig lot. Hij werd door de Mooren zeer hard behandeld en gedwongen tot het verrichten van de laagste slavendiensten. Eindelijk bezweek hij, in Juni van het jaar 1443, onder zijn ondragelijk lijden, dat hij met de grootste standvastigheid verduurd had. Door de Christenen werd hij als een martelaar vereerd; als zo danig heeft de groote Calderon hem in zijn „standvastige prins” geschetst. De katholieke kerk heeft hem onder hare heiligen opgenomen.

Reeds vijf jaren voor den infant Fernando, den 9en September 1438, was koning Duarte overleden, na eene korte en door een aantal rampen (als de gevangenschap zijns broeders, eene pest en een hongersnood) gekenmerkte regeering. Hij stierf waarschijnlijk aan de pest, waarvan de besmetting hem door een brief was aangebracht.

Alphonsus V (1438—1481), de zoon van den overleden koning, was op dat tijdstip eerst 8 jaar oud. Volgens het testament zijns vaders moest zijne moeder, koningin Eleonora, als regentes voor hem het bewind voeren; doch dit gedoogden de Cortez niet. Twee afgevaardigden van Lissabon spraken het in hunne vergadering openlijk uit, dat de koning evenmin het recht had bezeten om zonder toestemming der Cortez eene regentes aan te stellen als om eigenmachtig over de troonsopvolging te beschikken. De stenden wilden niet, dat eene vrouw over Portugal zou regeeren; allerminst wilden zij het regentschap opgedragen zien aan de koningin, die bij het volk niet bemind was en die zij van verstandhouding met Castilië verdacht hielden. Wel stond de adel grootendeels aan de zijde der koningin, doch in weerwil hiervan besloten de stenden, dat dom Pedro, de algemeene geachte broeder van koning Duarte, als regent zou optreden.

Een heftige twist ontbrandde, en duurde zelfs voort nadat de koningin naar Castilië gevlucht en daar gestorven was, want de tegenstanders van den regent bleven hem vijandig, ook na den dood der ongelukkige vrouw.

Dom Pedro regeerde met evenveel nauwgezetheid als beleid; hij beschouwde den jeugdigen koning, die met zijne dochter verloofd was, als zijn eigen zoon en liet hem eene uitmuntende opvoeding geven. Toen Alphonsus V den leeftijd van 14 jaar bereikt had, wilde hij dezen de regeering overdragen en alleen op de dringende beden van den knaap belastte hij zich verder met het bewind.

Dom Pedro werd voor zijne trouw slecht beloond. Wel huwde de jeugdige koning de voor hem bestemde bruid, doch jegens zijn schoonvader koesterde hij een heimelijken afkeer, die door valsche raadslieden, vijanden van den infant, onophoudelijk aangewakkerd werd. Nauwelijks had hij zelf het bewind aanvaard, of hij ontzette al Pedro's aanhangers van hunne posten; hij sloeg geloof aan de inblazingen van Pedro's vijanden, dat deze den troon voor zich en zijne zonen wilde overweldigen.

Dom Pedro zag zich zonder oorzaak aan beleediging en vervolging blootgesteld; hij was eindelijk wel gedwongen om tegen zijn neef en schoonzoon de wapenen op te vatten, indien hij zich niet met gebonden handen aan de lagen zijner vijanden wilde overgeven. Ten einde het uitbarsten der vijandelijkheden te voorkomen, poogde hij den koning te overtuigen van zijne onschuld aan alles wat hem ten laste werd gelegd. Doch het was vergeefsch. Eerst thans, nu hem geene andere keus meer

overbleef, besloot hij, naar Lissabon te trekken, om in deze stad, die hem altijd eene trouwe gehechtheid betoond had, zich tegen een aanval zijner vijanden te beveiligen. Op weg naar Lissabon stiet hij den 20en Mei 1449 op de koninklijke troepen. Het kwam tot een gevecht, waarin dom Pedro door een pijl in het hart getroffen werd.

Na den dood van den infant beval Alphonsus V, dat een onderzoek zou ingesteld worden naar de beschuldiging van trouwbreuk en hoogverraad, welke tegen zijn oom was ingebracht. Hierbij bleek het onwedersprekelijk, dat al die aanklachten valsch waren. De papieren van den infant, die in beslag waren genomen, legden bij het nauwkeurigst onderzoek het gunstigst getuigenis af voor den voortreffelijken man, wiens trouwe diensten de onervaren koning met zulk een schandelijken ondank vergolden had.

Alphonsus V was een jong man van een hoogst gelukkigen aanleg. De heerschappij over zijn klein koninkrijk Portugal bevredigde zijne eerzucht niet, hij wilde door dappere krijgsverrichtingen zijnen naam beroemd, ja onsterfelijk maken. Een kruistocht tegen de Mohammedanen was hiertoe in zijn oog het beste middel.

Sinds in het Oosten de Osmanen de oud-christelijke hoofdstad Constantinopel aan hunne macht onderworpen hadden, had de paus alle Europeesche vorsten dringend aangespoord om een algemeenen kruistocht te ondernemen; doch die oproeping had weinig of niets gebaat. De romantische geloofsijver, die in vroegere eeuwen de westersche krijgers met vurige geestdrift voor den strijd tegen de ongeloovigen bezield had, was sinds lang uitgebluscht. Alleen in Spanje en Portugal gevoelde de ridderschap nog den drang om voor het Kruis en tegen de Halvemaan het zwaard te trekken.

Alphonsus V, de jonge, op avonturen beluste koning, was aanstonds gereed om aan des pausen oproeping gehoor te geven; hij beloofde een jaar lang 12000 strijders te zullen leveren, rustte zich krachtig tot den oorlog toe en poogde bekwame aanvoerders voor zijn leger te vinden.

In dien tijd riep hij ook dom Pedro, den zoon van zijn zoo ondankbaar behandelden oom, die nog altijd als balling in Castilië leefde, naar Portugal terug en herstelde hem in het bezit van al zijne goederen. Hij was die Portugeesche infant, dien de Cataloniërs, gelijk onze lezers zich herinneren, later tot hunnen koning verkozen.

Vervolgens wendde Alphonsus zich tot andere christelijke vorsten, onder anderen, tot den koning van Napels en de grooten van Italië, ten einde met hen het plan tot een kruistocht te beramen, doch zijne gezanten vonden nergens de gewenschte medewerking. Daar hij alleen, met zijne geringe macht, geen tocht naar het verre Oosten ondernemen kon, moest hij dat plan opgeven. Nu vatte de koning een ander denkbeeld op, dat hij met den grootst mogelijken ijver trachtte te verwezenlijken. Voor het kruis wilde hij strijden, zoo niet in het Oosten, dan in het Westen, zoo niet tegen de Osmanen, dan tegen de Africaansche Mooren. Tot een veldtocht tegen deze had hij buitendien meer dan ééne aanleiding.

Nog waren de nederlaag en de gevangenschap van den standvastigen prins Fernando niet gewroken; ook was het bezit van Ceuta hoogst onzeker zoo lang deze vesting, door Moorsche gewesten omringd, in Africa alleen stond. De herhaalde, vaak hoogst ernstige aanvallen der Mooren op Ceuta spoorden den koning tot krachtig handelen aan.

Alphonsus V besloot dus tot een kruistocht tegen de ongeloovigen in Africa, welke voor hem tegelijkertijd het middel zou zijn om zijn rijk door veroveringen op de Africaansche kust uit te breiden. Een leger van 25000 man werd uitgerust en in September 1458 naar Africa overgevoerd.

In den langdurigen strijd, die thans volgde, legden de Portugeezen eene bewonderenswaardige dapperheid en volharding aan den dag. Alphonsus verwierf zich den bijnaam de „Moorenbedwinger”. In weerwil van hun gering aantal behaalden de Portugeesche legers meestal de overwinning, zij veroverden een aantal Moorsche steden, waaronder Alcazar, Arzila en Tanger de voornaamste waren.

Alphonsus V had in Africa zulk een grooten roem als krijgsman verworven, dat hij alle reden had om daarmee tevreden te zijn. Zijn eerste plicht was het nu, al zijne krachten aan het binnenlandsch bestuur van Portugal te wijden, ten einde de wonden te heelen, welke de offers, door den oorlog tegen de Mooren geëischt, het land geslagen hadden. Voor eene wijze, rechtvaardige en vreedzame regeering ontbraken den wispelturigen koning echter alle mogelijke hoedanigheden. Nauwelijks had hij den langdurigen oorlog in Africa ten einde gebracht, of hij zag, niet tevreden met de daar gemaakte veroveringen, naar middelen om, ten einde zijne macht nog meer uit te breiden: hij had het oog op de kroon van Castilië geslagen.

Hendrik IV van Castilië was gestorven; de tegenstanders van Ferdinand en Isabella, die Hendrik's dochter Johanna, de ongelukkige Beltraneja op den troon wilden plaatsen, wendden zich tot Alphonsus V, die sedert jaren weduwnaar was, en spoorden hem aan om zich met de erfgename der kroon te verbinden, ten einde zich alzoo van den troon van Castilië meester te maken. Zij meenden, dat de koning, die zich door zijne krijgsverrichtingen in Africa zulk een roem had verworven, ook zonder moeite over Ferdinand en Isabella zegepralen zou.

Tegen zulk eene verleiding was Alphonsus' eerzucht niet bestand. Hoewel zijne wijste raadslieden, de aartsbisschop van Lissabon en de hertog van Braganza, hem de onnatuurlijke vereeniging van twee volken, die een doodelijken haat tegen elkander koesterden, ten ernstigste afrieden, hoewel zij den koning het gevaar, waaraan hij Portugal blootstelde, onbewimpeld voor oogen hielden en hem aanspoorden om aan zijn uitgeput rijk eindelijk de noodige rust te gunnen, volgde Alphonsus toch zijn eigen zin. Hij verloofde zich met de Beltraneja, nam den titel van koning van Castilië aan en voerde zijn leger over de grenzen.

In den aanvang lachte het geluk hem toe; een aantal steden werd ingenomen; andere gaven zich zonder tegenstand over. Doch spoedig keerde de kans. Vele Castiliaansche grooten verlieten de partij der Beltraneja en gingen tot die van Isabella over. Bij Toro kwam het in het jaar 1476 tot een slag; wel schreven beide partijen zich de overwinning toe, doch de gevolgen van dien strijd waren zoo gunstig voor Castilië, dat Alphonsus alleen in de hoop op hulp van Fransche zijde den oorlog voortzette.

Ten einde een vormelijk verbond met koning Lodewijk XI te sluiten, begaf Alphonsus zich in persoon naar Perpignan en vervolgens naar Tours; de Fransche koning, trouweloos als altijd, deed hem de schitterendste beloften en hield daardoor den lichtgeloovigen Alphonsus in Frankrijk terug; doch eindelijk wierp hij het masker af en wees hij alle aanzoeken van den Portugeeschen vorst beslist van de hand.

Alphonsus zag thans al zijne verwachtingen met éénen slag verijdeld. Na het mislukken van zijne laatste onderneming had hij zijn vroeger zelfvertrouwen en alle lust om te regeeren verloren. Ontevreden met zich zelven en met de geheele wereld besloot hij eene bedevaart naar Jeruzalem te ondernemen. Den 24en September 1477 schreef hij aan zijnen zoon Joao, dat hij de kroon nederlegde; in een brief aan de stenden van Portugal vermaande hij zijne onderdanen tot trouw aan den nieuwen koning.

Hij aanvaardde inderdaad zijn pelgrimstocht, doch nauwelijks had hij een eind weegs afgelegd, of eenige Portugeesche grooten haalden hem in en wisten hem door hunne smeekingen te bewegen om van zijn plan af te zien en met hen naar Portugal terug te keeren.

De troonopvolger Joao had intusschen op het ontvangen van zijns vaders brief, den 10en November 1477, den koninklijken titel aangenomen en den troon beklommen. In het bestuur des lands bracht deze gebeurtenis echter geene verandering, daar Joao sinds zijns vaders vertrek naar Frankrijk, reeds op eigen verantwoording het bewind gevoerd had. Zoodra hij hoorde, dat Alphonsus V naar Portugal teruggekeerd was, reisde hij zijnen vader tegemoet en gaf hem vrijwillig kroon en scepter over; ook het aanbod om verder den koninklijken titel te blijven voeren, wees hij van de hand.

Nog was Alphonsus V door de treurige ondervinding, in den laatsten tijd opgedaan, niet genoeg verootmoedigd. Hoewel in Castilië gedurende zijne afwezigheid alle vroegere veroveringen weder verloren waren gegaan, hervatte hij toch den oorlog; thans echter behaalde hij nog minder voordeelen dan vroeger; hij moest dus eindelijk wel begrijpen, dat hij te vergeefs de beste krachten van zijn land verspilde om eene kroon te verwerven, die nooit op zijn hoofd rusten zou.

Beide rijken waren door den langdurigen oorlog zwaar geteisterd, beide volken wenschten vurig naar den vrede, waartoe Alphonsus V eindelijk ook overging. Hij liet het voeren van de onderhandelingen aan zijn zoon Joao over, daar hij alle vertrouwen op zijne eigene bekwaamheid om zulk eene belangrijke zaak tot een goed einde te brengen, geheel verloren had.

Door het verdrag van Alcacevas werd in het jaar 1479 aan den Castiliaanschen successie-oorlog een einde gemaakt. Alphonsus V deed afstand van den titel van koning van Castilië en beloofde, Johanna de Beltraneja niet langer te zullen ondersteunen. Deze nam later den sluier aan, om zich tegen de vervolgingen van hare vijanden te beveiligen. Tusschen de koninklijke familiën van Portugal en Castilië werden afspraken omtrent nadere familieverbintenissen gemaakt, welke de goede verstandhouding tusschen haar op den duur moesten bevestigen.

Alphonsus V voelde zich door het verdrag van Alcacevas, waarbij hij niet alleen de kroon van Castilië, maar ook zijne ongelukkige bruid had moeten opofferen, diep vernederd. Hij zag zijn roem tanen; zelfs zijn eigen volk, dat hem vroeger om zijne dappere daden zoo hemelhoog geprezen had, onttrok hem zijne achting. Slechts in naam voerde hij nog het bewind. Hij droeg den koninklijken titel, doch alle zaken werden door zijn zoon Joao bestuurd, waarom zou deze dan ook niet den titel van koning voeren?

Deze schaduw eener koninklijke macht moede, verzadigd van de

wereld en van het leven, besloot Alphonsus V ten tweeden male de kroon neer te leggen, om zijne laatste dagen in een klooster door te brengen. Doch eer hij dit voornemen ten uitvoer brengen kon, werd hij te Cintra door eene hevige koorts aangetast, die hem den 28en Augustus 1481 wegrukte.

„Alphonsus' dood," zegt zijn kroniekschrijver Nunes do Liao, „werd meer door de grooten dan door de lagere volksklasse betreurd, want de grooten ontvingen van hem vele geschenken en voorrechten, doch de lagere volksklasse weinig recht. Deze werd veeleer gedrukt door onophoudelijke belastingen, welke door de oorlogen, waarin hij zich wikkelde, noodzakelijk gemaakt werden." In deze weinige woorden is een volledig oordeel over den „schoonen, ridderlijken, milden koning," over den „edelen Moorenbedwinger" uitgesproken.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

Italië. De condottieri. Braccio di Montone. Attendolo Sforza. Eigenaardige wijze van oorlog voeren. Het koninkrijk Napels. Dood van koning Ladislaüs. Koningin Johanna II. Haar gunsteling Pandolfello Aloyo. Johanna huwt met Jacob van Bourbon. Val en dood van Pandolfello. Gevangenschap en bevrijding van de koningin. Val van koning Jacob. Willekeurig bewind van den gunsteling Caraccioli. Strijd tusschen Lodewijk III van Anjou en Alphonsus V van Arragon om de troonsopvolging in Napels. Dood van de beide beroemde condottieri. Caraccioli vermoord. Dood van Lodewijk van Anjou en van koningin Johanna.

De geschiedenis van Italië gedurende de 15de eeuw biedt ons, even als die van een vroeger tijdperk, niets dan een tooneel van bloedige burgeroorlogen aan, waardoor het schoone land deerlijk werd geteisterd. De compagniën, de woeste, roofzieke huurbenden, die door de vorsten en steden uitsluitend tot den oorlog gebezigd werden, trokken onophoudelijk door het land rond. Zij verkochten hunne diensten nu aan dezen, dan aan genen vorst, nu aan de eene, dan aan de andere stad. Hunne aanvoerders, de condottieri, waren de eigenlijke heeren en meesters in Italië en zij vergenoegden zich eindelijk niet meer met de belooning, door de vorsten of steden hun voor hunne diensten geschonken, maar trachtten zelven op hunne beurt vorstendommen te stichten.

Twee condottieri waren het, die zich in den aanvang der 15de eeuw door hunne dapperheid, hun krijgsbeleid, hun voorspoed en hunne macht boven anderen onderscheidden, Braccio di Montone en Attendolo Sforza. Beide mannen waren er in geslaagd, de kleinere compagniën aan zich te verbinden en stonden aan het hoofd van zulke groote krijgsbenden, dat zij veeleer de gebieders dan de dienaars waren van de vor-

sten en steden, wien zij hun zwaard verkochten. Beiden hadden zich in het bezit gesteld van groote rijkdommen en van eene waarlijk vorstelijke macht en spanden thans alle krachten in om zich met de overige Italiaansche vorsten op ééne lijn te plaatsen.

Hoogst belangrijk is voor ons de loopbaan van Attendolo Sforza, die zich uit een lagen stand tot een alom geducht veldheer wist te verheffen en de stamvader van een vorstelijk geslacht werd.

Sforza was namelijk een boer uit een dorp van Romagna. Toen hij op zekeren dag op het veld arbeidde, trok eene bende huurtroepen daar voorbij. Zij spoorden den krachtigen man aan om zich bij hen aan te sluiten en den lastigen veldarbeid te laten varen, ten einde zich voortaan aan het lustig soldatenleven te wijden. Attendolo aarzelde aan hunne uitnoodiging gehoor te geven; hij besloot het lot te laten beslissen, of hij boer blijven dan wel soldaat worden zou. Hij wierp zijn bijl in een boom; bleef zij zitten, dan zou dit een wenk zijn om voortaan het soldatenhandwerk te drijven, viel zij naar beneden, dan bleef hij bij den ploeg. De bijl bleef in den boom hangen. Attendolo volgde de huurlingen, onder wie hij zich spoedig door zijne dapperheid en zijn koenen ondernemingsgeest zoo zeer onderscheidde, dat hij eerst aanvoerder eener kleine bende en daarna een der meest beroemde condottieri werd.

Sforza en Braccio di Montone stonden aan het hoofd van twee benden huurtroepen, die naar hen de Sforzeschi en de Braccieschi genaamd werden en die zeer naijverig op elkander waren. Wij zien de beide benden bijna aan alle Italiaansche oorlogen van dien tijd deelnemen, hen nu eens aan deze dan weder aan gene zijde vechten en dikwijls binnen korten tijd van partij verwisselen, al naarmate hun oogenblikkelijk voordeel hun dit gebood.

Tengevolge van dit alles voerden de condottieri en hunne troepen op eene zeer eigenaardige wijze oorlog. Dewijl de huurlingen nooit de minste belangstelling koesterden voor den vorst of voor de stad, in wier soldij ze stonden, daar zij alleen hun eigen voordeel op het oog hadden, en bovendien in den strijd menigmaal tegenover dezulken stonden met wie zij voor weinige maanden nog vriendschappelijk verkeerd hadden, gevoelden zij natuurlijk meer sympathie voor die zoogenaamde vijanden, die met hen hetzelfde beroep uitoefenden, dan voor den vorst of voor de stad, die hen in dienst genomen had.

Zij legden zich er dan ook niet op toe om elkander te dooden, neen, de eene partij poogde de andere gevangen te nemen en hierdoor een hoog losgeld te verkrijgen. Natuurlijk waren die gevechten verre van bloedig. Menigmaal werden er belangrijke veldslagen geleverd, waarin wel een groot aantal gevangenen gemaakt, maar geen enkele strijder gesneuveld was.

Tegenover het landvolk gedroegen de huurlingen zich echter niet zoo barmhartig; de arme boeren werden door hen met de grootste wreedheid behandeld. Bij het plunderen van steden en dorpen ging het onmenschelijk toe; zwart gebrande puinhoopen en verminkte lijken teekenden het spoor der zegevierende huurbenden.

De vreeselijke oorlogen der huurtroepen woedden in het begin der 15de eeuw door geheel Italië: in alle deelen van het schoone land doen dezelfde hartverscheurende tooneelen zich aan ons oog voor.

Wenden wij den blik in de eerste plaats naar het Zuiden van het schiereiland, naar Napels.

Koning Ladislaüs, de krijgshaftige, van dorst naar roem blakende vorst, was in het jaar 1414 gestorven. Zijn wisselziek en onstuimig karakter had hem van de eene onderneming tot de andere gedreven, nadat hij met evenveel dapperheid als voorspoed zijn koninkrijk tegen zijn mededinger Lodewijk II van Anjou verdedigd had. Tengevolge van des konings krijgszuchtigen aard, die hem van de werkzaamheden des vredes afkeerig maakte, stond Napels wat beschaving, wetenschap en kunst betreft bij de overige staten van Italië verre ten achteren en liet Ladislaüs het koninkrijk in een alles behalve bloeienden toestand na: een machtige adel, die door de kwistige wijze, waarop Ladislaüs vorsten-, graven- en baronnentitels had uitgedeeld, in den laatsten tijd nog in getal toegenomen was, zoog de boeren en den burgerstand onbarmhartig uit.

Hoewel de overleden koning driemaal gehuwd was geweest, had hij toch geene wettige kinderen nagelaten. Hij werd derhalve opgevolgd door zijne zuster Johanna II (1414—1435), de hertogin-weduwe van Oostenrijk, eene vrouw van ruwe zeden, die, sinds zij weduwe geworden was, met alle gevoel van vrouwelijke eerbaarheid spotte en zich aan een losbandige leefwijze overgegeven had. Haar kok, een schoone 26jarige man Pandolfello Aloyo, was sinds lang haar meest vertrouwde gunsteling geweest. Thans, nu zij koningin geworden was, verhief zij hem in den gravenstand en benoemde zij hem tot haren opperkamerheer. Zij vertrouwde hem het beheer der staatsinkomsten toe en de gunsteling der fortuin trok daarvan op de onbeschaamdste wijze partij.

De aanzienlijkste waardigheidbekleeders der kroon, de machtigste edelen hielden de koningin voor, dat zij niet kon nalaten ten tweede male overeenkomstig haren stand in het huwelijk te treden, om aan het rijk een troonopvolger te schenken. Hoewel de koningin haar 44ste jaar reeds achter den rug had, gaf zij toch aan den aandrang harer hovelingen gehoor: zij koos den graaf de la Manche, Jacob van Bourbon, een aanverwant van het Fransche vorstenhuis, tot echtgenoot.

Pandolfello had insgelijks dat huwelijk aangeraden, daar hij hoopte even als vroeger het bewind te zullen blijven voeren; want Jacob van Bourbon had bij het sluiten van het huwelijkscontract moeten beloven, dat hij nooit den koningstitel aannemen of zich de rechten van een koning aanmatigen zou.

Pandolfello achtte zich des te zekerder van het bezit zijner macht, daar hij met den beroemden Attendolo Sforza, die in het koninkrijk Napels uitgestrekte goederen bezat, een verbond gesloten en dezen zelfs tot groot-connetable des rijks benoemd had. Onder bescherming van dezen machtigen man hoopte hij aan den haat des Napolitaanschen adels het hoofd te kunnen bieden.

De aanzienlijke edelen, aan wier hoofd graaf Julius Cesare van Capua, uit het oude geslacht der Hautevilles (Altavilla) stond, meenden geene betere gelegenheid te kunnen vinden om den gehaten parvenu ten val te brengen, dan het huwelijk der koningin; zij besloten Jacob van Bourbon als bondgenoot tegen Johanna's gunsteling te winnen.

Graaf Julius Cesare reisde met een aantal baronnen den koninklijken bruidegom te gemoet. Hij begroette hem als koning en de overige edelen volgden dit voorbeeld. Jacob van Bourbon, die zich door deze ontvangst zeer gestreeld voelde, liet zich met graaf Cesar in een vertrouwelijk onderhoud in. Deze deelde hem mede, dat de koningin met Pan-

dolfello in eene verboden betrekking leefde; hij ried den vorst, den minnaar van Johanna bij de eerste gelegenheid de beste uit den weg te ruimen, dewijl hem anders van de zijde van den vermetelen, tot elke misdaad vaardigen gunsteling het ernstigste gevaar bedreigde.

Den volgenden dag ontving Jacob van Bourbon te Beneventum den groot-connetable Sforza, die hem door de koningin tegemoet gezonden was. Sforza begroette Johanna's bruidegom als graaf, zonder voor hem van het paard te stijgen.

„Hoe kunt gij, die vroeger een boer uit een dorp van Romagna waart, dezen heer zóó begroeten?" riep graaf Cesare vertoornd uit; „gij kondet hem wel den titel van koning geven, dien hij van de baronnen des rijks ontvangen heeft!"

Sforza antwoordde op hoogen toon: „Al ben ik vroeger een boer geweest, dan wil ik toch met mijn zwaard bewijzen, dat mijne eer even smetteloos is als die van elken baron des rijks!"

Met deze woorden trok hij zijn zwaard, om een gevecht met graaf Cesare te beginnen; beiden werden terstond in hechtenis genomen. Sforza werd, op bevel van Jacob van Bourbon, in een onderaardsch gewelf opgesloten, doch graaf Cesare terstond in vrijheid gesteld. Hierop zette de vorst zijne reis naar Napels voort.

Koningin Johanna, die reeds vernomen had, dat haar gemaal door den adel als koning begroet was, besloot van den nood eene deugd te maken en hem ook van haren kant den koningstitel te schenken. Toen Jacob te Napels aangekomen was, stelde zij hem aan hare hovelingen voor met de woorden: „Deze heer is van nu af mijn gemaal; gij moet hem niet graaf, maar koning Jacob noemen." Met de gebruikelijke feesten werd de huwelijksplechtigheid voltrokken.

Den volgenden dag werd Pandolfello eensklaps gevangen genomen. Koning Jacob, gedachtig aan den raad, hem door den graaf van Capua gegeven, liet den gunsteling zijner gemalin in zijne tegenwoordigheid brengen, om hem tot bekentenis van een aantal misdaden te bewegen; vervolgens veroordeelde hij hem ter dood. Pandolfello werd onthoofd; onder de toejuichingen des volks sleepte de beul zijn lijk door de straten, om het ten slotte bij de voeten aan de galg op te hangen.

Alle creaturen van den vroeger zoo machtigen gunsteling werden van het hof verwijderd. De koningin moest al hare dienaren ontslaan, zij was van nu af eene gevangene. Ook Sforza, op wiens bijstand zij gerekend had, kon haar niet van dienst zijn; hij werd in boeien naar Napels gesleept en daar in de gevangenis geworpen.

De eerste stappen, door koning Jacob verricht, werden door het volk met luide goedkeuring vernomen. Dat hij Pandolfello had laten ter dood brengen, dat hij de onwaardige gunstelingen van het hof verdreven, ja, de losbandige koningin Johanna van hare vrijheid beroofd had, dat alles was zeer naar den zin zoowel van den adel als van de burgerij. Maar Jacob van Bourbon ging verder; hij schonk alle hof- en staatsambten aan Franschen weg; hij zette de Italianen overal terug en verwekte hierdoor een algemeen misnoegen. Allen, die zich vroeger onder zijne aanhangers geschaard hadden, verlieten zijne zijde en betreurden de vroeger zoo verachte Johanna.

Zelfs graaf Cesare koos de zijde der gevangene koningin; hij wist een middel te vinden om haar in het geheim te spreken en bood haar

zijne hulp ter harer bevrijding aan. Daar Johanna zich herinnerde, dat de graaf de eerste was geweest, die haar gemaal als koning begroet had, beschouwde zij dit aanbod als een valstrik en onderrichtte ze haren gemaal van het gebeurde. Deze ging tegenover Cesare terstond tot maatregelen van geweld over: hij werd gevangen genomen en na een kort rechtsgeding met zijnen geheimschrijver ter dood gebracht.

Thans meende de koning, dat hij de vrijheid der koningin niet langer zoo streng als vroeger behoefde te beperken. Hij stond haar toe, hoewel ze nog altijd scherp bewaakt werd, hier en daar een feest bij te wonen. Bij eene dergelijke gelegenheid wendde Johanna zich na afloop van den maaltijd tot de gasten en tot het in grooten getale toegestroomde volk en riep hunne hulp in.

Met den kreet: „Leve koningin Johanna!" verdrongen de edelen en de burgers elkander om haar heen; zij voerden haar eerst naar het aartsbisschoppelijk paleis en vervolgens naar het kasteel Capuana. Jacob van Bourbon zag zich op eens van zijne aanhangers verlaten, Sforza werd in vrijheid gesteld, de partij der koningin had in één punt des tijds het verloren grondgebied herwonnen.

De koning besloot afstand te doen van zijn titel en van de regeering, ten einde slechts zijn leven te redden. Hij werd voortaan op zijne beurt als een gevangene behandeld, terwijl de overspelige koningin met een nieuwen gunsteling, haren hofmaarschalk Giovanni Caraccioli, regeerde.

Wel werd Jacob door tusschenkomst van den paus uit dezen vernederenden toestand verlost, doch hij voelde zich zoo machteloos en zoo ongelukkig, dat hij in Mei 1419 naar Frankrijk terugkeerde; hier ging hij in een klooster, waar hij nog vele jaren in kalme afzondering doorbracht.

Te Napels had intusschen Caraccioli door zijn willekeurig bewind zich den geheelen adel tot vijand gemaakt. Ook de oude Sforza was zijn verbitterde tegenstander geworden. In vereeniging met paus Martinus V spoorde hij Lodewijk III, den zoon van Lodewijk II van Anjou, aan om zijne aanspraak op het koninkrijk Napels te doen gelden. Hij bood den vorst daartoe zelfs zijne veelvermogende hulp aan.

Lodewijk had geene tweede aansporing van noode; zijne afgezanten huldigden te Florence in zijnen naam den paus als opperleenheer van het koninkrijk. Onmiddellijk rukte Sforza met een bende huurtroepen naar de hoofdstad op; hij sloot haar zoo nauw in, dat hij haar allen toevoer afsneed. Met elken dag groeide zijn aanhang en daarmede het gevaar voor de koningin aan (1420). In dezen hachelijken toestand wendde Johanna zich tot koning Alphonsus V van Arragon, die in dien tijd juist gepoogd had, het eiland Corsica te veroveren. Zij riep zijne hulp in onder belofte, dat zij hem tot zoon aannemen en hem, na haren dood, het koninkrijk Napels nalaten zou.

Reeds den 6en September 1420 zond Alphonsus een deel zijner vloot naar Napels. Terzelfder tijd nam de koningin tegenover Sforza's benden de compagniën van Braccio di Montone in haren dienst, wien zij daarvoor de stad en vorstendom Capua schonk. Kort daarop verscheen Alphonuss V zelf te Napels, waar hij door Johanna met open armen ontvangen en als zoon en opvolger erkend werd.

De oorlog begon op de gewone wijze, namelijk door het land deerlijk te verwoesten. Eindelijk werd door tusschenkomst van den paus een

wapenstilstand gesloten, die, naar men hoopte, de verzoening der vijandige partijen ten gevolge hebben zou.

Aan het hof der koningin had intusschen meer dan ééne verandering plaats gegrepen. Caraccioli, die zelf oorzaak was geweest dat de hulp van Alphonsus was ingeroepen, duchtte den invloed van den schoonen, jeugdigen man op het hart der koningin; hij achtte zich terug gezet tegenover de aanzienlijke Spaansche heeren, die Alphonsus vergezelden, en trachtte daarom den band te verbreken, die Johanna aan haren aangenomen zoon en opvolger verbond. Toen zelfs Sforza gedurende den wapenstilstand zich zeer gunstig over den koning uitliet, toen vele Napolitaansche graven en baronnen, door den koning vriendelijk ontvangen, dezen trouw en gehoorzaamheid zwoeren, zag Caraccioli in Alphonsus V niet alleen een mededinger naar de gunst der koningin, maar beschouwde hij hem als zijn verklaarden vijand.

Hij blies Johanna in, dat haar aangenomen zoon van plan was, zich reeds tijdens haar leven van de kroon meester te maken. Johanna geloofde hem en zij werd in haar vermoeden versterkt, toen Alphonsus haren gunsteling eensklaps in hechtenis liet nemen; zij riep Sforza's hulp tegen Alphonsus in.

Op nieuw ontvlamde de krijg. Sforza tastte de Arragoniërs aan, die zich in de stad genesteld hadden en nam de koningin onder zijne hoede; daartegen ging Braccio di Montone tot Alphonsus V over.

Een nieuwe strijd begon, waarin de stand der partijen eene hoogst zonderlinge wijziging ondergaan had. Johanna verzoende zich zelfs met Lodewijk III van Anjou, zij verklaarde, dat Alphonsus V door zijne ondankbaarheid zijne rechten als zoon en opvolger verbeurd had, ja zij nam Lodewijk III in zijne plaats als zoon en opvolger aan.

Alphonsus was in den krijg niet bijzonder gelukkig, want zijn bondgenoot, Braccio, spreidde minder geestkracht ten toon dan de koning wel gewenscht had. De beroemde veldheer poogde zijne eigene belangen te bevorderen en zijn vorstendom Capua door aanhechting van de noordelijke Abruzzen uit te breiden. Tengevolge hiervan kon hij den koning geene genoegzame hulptroepen toezenden.

Braccio verloor het leven bij deze poging om een groot onafhankelijk vorstendom in Midden-Italië te stichten; vijf dagen nadat hij een veldslag verloren had (in Juni 1424) stierf hij aan zijne wonden. Zijn rijk werd versnipperd; de paus en koningin Johanna verdeelden onder elkander de gewesten en steden, waarvan de dappere condottiere zich meester had gemaakt. Eenige maanden voor Braccio was ook Attendolo Sforza door een noodlottig toeval om het leven gekomen, (in Januari 1424) hij was namelijk in een snelvlietenden stroom verdronken. Zijn zoon, Francesco Sforza, had de nalatenschap zijns vaders aanvaard.

Alphonsus V had intusschen het oorlogstooneel in Italië geheel verlaten, daar hij genoodzaakt was om naar Arragon terug te keeren.

Zijne broeders, Pedro en Frederik, wien hij de taak om den oorlog voort te zetten, opdroeg, konden niets uitrichten en moesten eindelijk Napels verlaten. Caraccioli, de thans weder alvermogende gunsteling der koningin, betoonde zich jegens Lodewijk III van Anjou even naijverig als vroeger jegens Alphonsus V. Hij hield den erfgenaam der kroon van alle regeeringszaken verwijderd, zijn overmoed klom van dag tot dag, zelfs tegenover de koningin nam hij een hoogen toon aan, ja hij behandelde

haar met de grootste minachting, men zegt zelfs dat hij zich niet ontzien heeft, de beklagenswaardige vrouw, wier geestvermogens reeds verzwakt waren, te mishandelen.

Eindelijk werd Johanna die overheersching van haren voormaligen minnaar moede. Op het aandringen harer hovelingen gaf zij dezen verlof om Caraccioli in hechtenis te nemen, zoodra eene geschikte gelegenheid zich daartoe zou voordoen. Doch de vijanden van den gunsteling gingen verder dan de koningin bedoeld had; zij vermoordden hem in zijn slaapvertrek (Augustus 1432.). Zijne naaste bloedverwanten en zijne aanhangers werden gevangen gezet.

Wel weende de koningin in den beginne om haren vroegeren gunsteling, maar zij deed niets om hem te wreken, en spoedig had zij hem geheel vergeten.

De bejaarde vrouw was niet in staat om zelve te regeeren; zij liet de regeeringszaken aan de hertogin van Suessa over, door wier invloed zij zich geheel leiden liet.

Eenige jaren na den dood van Caraccioli, den 24en Februari 1434, stierf Lodewijk III. Den 2en Februari 1435 volgde Johanna hem in het graf. In haar testament had zij den broeder van Lodewijk, Renatus (René), hertog van Lotharingen en graaf van Provence, tot haren erfgenaam benoemd, zoodat deze bij zijne talrijke onbeduidende titels nog den koninklijken titel ontving.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

Italië. Napels. Het regentschap. De goede koning René. Strijd tusschen Alphonsus V en René. Trouwlooze staatkunde. Alphonsus' werkzaamheid als regent. Koning Ferdinand. Zijn strijd om den troon met Jan van Anjou. Bondgenootschap met Francesco Sforza. Gestrenge regeering van den koning en zijn zoon Alphonsus. Oorlogen met de Florentijnen, Venetianen en Turken. Opstand der baronnen. Ferdinand's zegepraal. Schijnbare zachtmoedigheid en trouweloos verraad des konings. Ferdinand's laatste regeeringsjaren en dood.

Na den dood van koningin Johanna nam een regentschap, uit 16 personen bestaande, overeenkomstig het testament der overledene, de teugels des bewinds in handen, totdat René in Napels zou aangekomen zijn. Een gezantschap begaf zich naar Frankrijk, ten einde hem uit te noodigen om zich zoo spoedig mogelijk naar zijn rijk te begeven.

Doch de nieuwe koning kon aan die uitnoodiging geen gehoor geven, want hij bevond zich in de gevangenschap van den hertog van Bourgondië, in wiens macht hij in den loop van een oorlog geraakt was. Zijne gemalin Isabella verklaarde zich bereid om in zijne plaats naar Italië te reizen, ten einde zich daar met het regentschap te belasten.

Alphonsus V van Arragon had intusschen niet stil gezeten. Hij verklaarde het testament der koningin nietig en weldra verscheen hij aan het hoofd van een leger, om zijne aanspraken op den troon van Napels te doen gelden. Hij belegerde de vesting Gaëta, doch ontmoette een krachtigen tegenstand, want de Arragoniërs waren in Napels niet bemind; het huis Anjou telde in het rijk veel meer aanhangers.

De oorlog scheen binnen korten tijd ten nadeele van Alphonsus V beslist te zullen worden, want de hertog Philips Maria Visconti van Milaan trok tegen hem partij. Hij waarschuwde de Genueezen, zulk eene belangrijke oorlogshaven als Gaëta was, niet in handen der Arragoniërs te laten vallen en deze, die reeds sinds lang naijverig waren op de aangroeiende zeemacht van Arragon, zonden terstond eene vloot tot ontzet der stad af. In een belangrijk zeegevecht, dat den 5en Augustus 1435 bij het eilandje Ponza plaats vond, werden de Arragoniërs geheel verslagen. Alphonsus zelf viel met zijnen broeder en vele aanzienlijke edelen in de handen der vijanden en werd naar het hof van den hertog van Milaan gebracht.

Juist deze ongelukkige afloop van het gevecht bij Ponza was een keerpunt in Alphonsus' lot. Philips Maria Visconti ontving den koning niet als een gevangene, maar als een gast. Alphonsus besteedde zijn tijd goed; hij hield den hertog voor, hoe gevaarlijk voor hem de toenemende invloed van Frankrijk in Italië werd, en hij wist het zoo ver te brengen, dat Philips Maria hem niet alleen zonder losgeld vrij liet, maar zelfs een bondgenootschap met hem tegen René sloot.

Van nu af keerde voor Alphonsus de kans. Gaëta werd stormenderhand ingenomen, vele andere overwinningen werden door de Arragoniërs behaald en de adel des rijks, die steeds gewoon was, de zijde der zegevierende partij te kiezen, begon zich meer en meer voor den koning van Arragon te verklaren.

Hoe dapper de aanhangers van het huis Anjou ook streden, het gelukte hun niet langer, eenig noemenswaardig voordeel te behalen. Ook toen koning René, die in het jaar 1437 op nieuw in vrijheid was gesteld, in Mei 1438 met twintig galeien en eenige andere schepen te Napels verscheen, kwam er geene verandering in den toestand.

In die dagen verschafte eene welgevulde schatkist, waarvoor men alleen den dienst der compagnieën koopen kon, het zekerste uitzicht op de overwinning. Doch juist aan geld had de goede koning René gebrek, daar hij alles wat hij bezat voor zijne in vrijheidstelling ten offer gebracht had. Wel werd hij wegens zijne voorkomendheid, zachtmoedigheid en rechtvaardigheid algemeen bemind, wel won hij in een oogenblik de harten der Napolitanen, wel boezemde zijne gemalin Isabella door de reinheid harer zeden en door haren heldenmoed een ieder den diepsten eerbied in, doch in weerwil van dit alles verloor de partij van Anjou met elken dag meer grond, dewijl René geen geld genoeg bezat om den krijg met den noodigen nadruk voort te zetten.

De langdurige oorlog (*) werd in het jaar 1442 beslist; het gelukte

(*) De oorlog tusschen René en Alphonsus werd jaren lang op de wijze der ridderveeten voortgezet, zonder dat men van de eene of van de andere zijde tot eene belangrijke onderneming overging. René poogde zelfs op echt ridderlijke wijze een einde

Alphonsus V na eene krachtige belegering de hoofdstad Napels in te nemen; hij drong door de oude, vervallen waterleiding de stad binnen. René had nog zeer goed een tijd lang den nutteloozen strijd kunnen voortzetten; doch daar dit tot niet anders zou gediend hebben dan om den roofgierigen huurtroepen de gelegenheid te verschaffen om zich ten koste der bevolking te verrijken, verklaarde de koning dat hij dit niet verlangde, maar liever voor een waardigen mededinger het veld wilde ruimen. Hij keerde naar Frankrijk terug.

Alphonsus V, die als koning van Napels Alphonsus I werd genoemd, zag zich thans als zoodanig ook door den paus erkend. Hij noemde zich van nu af koning der beide Siciliën en vestigde zijne residentie te Napels. Hier vond hij een ruimer veld voor zijne werkzaamheid dan in zijn voorvaderlijk koninkrijk Arragon.

Hij spande al zijne krachten in om de wonden te heelen, welke de langdurige oorlog het rijk geslagen had. Ten einde den vrede te bewaren en terzelfder tijd te verhoeden, dat het zwaar geteisterde Italië geheel onder vreemden invloed geraakte, volgde hij eene staatkundige gedragslijn, waardoor hij zich den bijnaam „de Wijze" en de bewondering zijner tijdgenooten verworven heeft. In ons oog is die staatkunde niets dan een samenweefsel van bedrog en trouwloosheid; in die dagen echter werd zij als het toppunt van wijsheid en overleg beschouwd.

Wij kunnen den koning niet volgen op al de slangenwegen der onderhandelingen, welke hij voerde, der bondgenootschappen, welke hij met de Italiaansche vorsten sloot en weer verbrak, en willen alleen een vluchtig overzicht van zijn binnenlandsch bewind over Napels geven.

Alphonsus legde zich met kracht op het herstellen van de orde in zijn rijk toe: handel en nijverheid, wetenschap en kunst werden door hem uit alle macht bevorderd. Meermalen riep hij de stenden bijeen, om met hen over de aangelegenheden des rijks te beraadslagen, ja hij schonk hun meer uitgebreide rechten dan zij tot dus ver bezeten hadden.

Een aantal doeltreffende wetten dankte het rijk aan dezen koning, die ook de gerechtshoven hervormde en de rechtspleging op een betere leest schoeide. Geleerden en kunstenaars vonden aan het hof van Napels eene veilige schuilplaats; hiervan maakten vele uitstekende Grieken gebruik, die na de verovering van Constantinopel door de Turken in Italië een nieuw vaderland zochten.

De hoofdstad werd door den aanbouw van vele prachtige paleizen en van andere nieuwe gebouwen verfraaid; de welvaart der burgerij groeide steeds aan.

Hoewel Alphonsus door al deze maatregelen den naam van den wijste der vorsten (*) verwierf, was hij toch bij de Napolitanen niet zeer bemind. Met recht verweet men hem, dat hij geen maat wist te

te maken aan den krijg; hij daagde namelijk Alphonsus V tot een tweegevecht uit. Deze gaf hem echter het spottend maar ongetwijfeld hoogst verstandig antwoord, dat het eene groote dwaasheid zou zijn, een rijk door een tweegevecht of door een enkelen slag op het spel te zetten, wanneer men het buitendien bijna geheel bezat.

(*) Antonius Panormita, Alphonsus' vriend en dienaar, heeft eene verzameling van kernspreuken des wijzen konings, vermengd met anecdoten, bijeen gebracht. Deze verzameling is door Aeneas Sylvius vermeerderd. Het onderhoudende boek, dat vele uitgaven beleefde, heeft niet weinig er toe bijgedragen om den roem van Alphonsus den Wijzen aan het nageslacht te verkondigen.

houden in zijne milddadigheid, zoodat de openbare geldmiddelen niet voldoende waren om de door hem verleende geschenken te bestrijden.

Alphonsus zag zich, ten einde zich geld te verschaffen, meer dan eens genoodzaakt om den edelen voorrechten te verleenen, die dezen in staat stelden om hunne onderhoorigen schromelijk te onderdrukken. Buitendien gaf Alphonsus zich op lateren leeftijd steeds meer en meer onbeteugeld aan zijne neiging tot zingenot over; zijn hof was het losbandigste van geheel Italië.

In den laatsten tijd zijns levens was Alphonsus, die geene wettige kinderen had, voornamelijk bedacht op middelen om het koninkrijk Napels aan zijn natuurlijken zoon Ferdinand na te laten. Met dit doel riep hij de stenden bijeen en hij ontving van hen de verzekering, dat zij Ferdinand na zijnen dood als koning zouden huldigen. Den 27en Juni 1458 overleed Alphonsus I binnen Napels.

Ferdinand (1458—1494) had meer dan één heeten strijd te voeren, eer hij zich voor goed van de heerschappij verzekerd had. Zijn trotsche, terugstootende en wreede aard had hem bij de grooten des rijks gehaat gemaakt. Deze vreesden dat hij hunne rechten niet zou eerbiedigen; hoewel zij hem als troonopvolger gehuldigd hadden, wendden zij zich thans eerst tot prins Karel van Viana, vervolgens tot koning Jan II van Arragon, en, toen deze hun aanbod afsloegen, tot den zoon van René van Anjou, die zich hertog van Calabrië noemde.

Reeds meer dan eens had deze vruchtelooze pogingen aangewend om de rechten van het huis van Anjou op den troon van Napels te doen gelden. Hoogst welkom was hem dus de aansporing van de aanzienlijkste baronnen des rijks om de kroon te aanvaarden. Hij spoedde zich naar Napels en het geluk scheen zijne plannen te begunstigen, daar hij niet slechts bij de rijksgrooten, maar ook bij een aantal machtige condottieri, o. a. bij den beroemden Jacob Piccinino, ondersteuning vond.

Jan van Anjou behaalde in korten tijd schitterende voordeelen; vele burchten en steden onderwierpen zich aan hem, ja hij bracht Ferdinand in den zomer van 1460 bij de Sarno eene gevoelige nederlaag toe.

De troon des konings wankelde, doch ter rechter tijd vond deze een bondgenoot die hem voor een geheelen ondergang behoedde. Francesco Sforza, die zich — gelijk wij spoedig zullen verhalen — tot hertog van Milaan opgeworpen had, vreesde den Franschen invloed in Italië, die natuurlijk toenemen moest, wanneer het huis Anjou zich weder van den troon van Napels meester maakte. Hij ondersteunde derhalve Ferdinand niet alleen met geld, maar bovenal door zijne krachtige tusschenkomst, daar hij de Florentijnen en Venetianen wist te bewegen om onzijdig te blijven. Tegelijk wist hij door sluwe onderhandelingen vele aanzienlijke Napolitaansche edelen voor Ferdinand te winnen. Ook paus Pius II koos des konings zijde. Op zijne aansporing kwam de beroemde Scanderbeg met een klein leger Ferdinand ter hulp; hij ontrukte den aanhangers van het huis Anjou het eiland Ischia.

Thans begon Ferdinand zich van de geleden verliezen te herstellen. In Augustus 1462 behaalde hij bij Troja eene beslissende zegepraal. De trouwelooze adel liep thans tot den overwinnaar over, de huurtroepen verlieten de vanen van den verslagene, die te arm was om hen te betalen en weldra begreep Jan, die uit Frankrijk niet de verwachte ondersteuning ontving, dat alle verdere strijd nutteloos was; hij keerde in het jaar

1464 naar Frankrijk terug. Hij zelf vernieuwde zijne aanspraken op den troon van Napels niet, maar stond die aan de Fransche kroon af, en strooide, zonder het zelf te weten, hierdoor het zaad van latere bloedige oorlogen.

Nadat Ferdinand van zijne vijanden ontslagen was, legde hij zich met evenveel veerkracht als bekwaamheid op de regeeringszaken toe. Hoewel hij eene schitterende hofhouding hield en daaraan veel geld verkwistte, bevorderde hij aan den anderen kant handel en nijverheid, kunst en wetenschap uit al zijne macht. Den handelsstand schonk hij een aantal hoogst belangrijke voorrechten en vrijheden, hij begunstigde de voortbrenging van zijden en wollen stoffen; beroemde geleerden werden aan de scholen en opvoedingsgestichten geplaatst en vele boekdrukkerijen opgericht. Kortom, Ferdinand maakte zich jegens zijn land zeer verdienstelijk. In weerwil van dit alles was hij bij alle standen gehaat, en dit met het volste recht, daar hij allen door zijne gestrengheid en wreedheid van zich vervreemdde.

Nooit schonk hij eenen vijand vergiffenis, nooit was hij dankbaar voor een bewezen dienst; hij legde zijnen onderdanen drukkende belastingen op, ten einde zijne schatkist te vullen. Hadden de meeste Napolitanen nooit eene bijzondere ingenomenheid met de heerschappij der Arragoniërs gekoesterd; thans haatten zij die nog veel meer, daar hun uitzicht in de toekomst alles behalve bemoedigend was, want Ferdinand's zoon Alphonsus, prins van Calabrië, was geheel het evenbeeld zijns vaders. Even als deze, was hij dapper in den strijd en hoogst bekwaam in het voeren van staatkundige onderhandelingen, maar ook wreed na de behaalde zegepraal: met gloeiende wraakzucht vervolgde hij een ieder, die hem beleedigd had.

Voor Ferdinand en zijn zoon was de stemming der Napolitanen geen geheim, toch wendden zij geene pogingen aan om zich de liefde hunner onderdanen te verwerven; door kracht van wapenen wilden zij den tegenstand der edelen fnuiken en elke beweging in den boezem des volks onderdrukken. Om deze reden hield Ferdinand steeds een sterk en strijdvaardig leger op de been; ten einde zijne krijgslieden bezigheid te verschaffen, voerde hij meer dan één oorlog met de Florentijnen. Deze verbonden zich op hunne beurt met de Venetianen, ja zelfs met sultan Mohammed II, den veroveraar van Constantinopel, die in het jaar 1480 met eene Turksche vloot Otranto veroverde.

Prins Alphonsus legde in deze oorlogen eene bewonderenswaardige dapperheid aan den dag. Het gelukte hem in het jaar 1481, Otranto te heroveren en de Turken tot den aftocht te noodzaken. Na deze overwinning keerde Alphonsus, op de wijze der Romeinsche imperatoren, in zegepraal naar Napels terug. Bij deze gelegenheid verklaarde hij, dat hij de oproerige baronnen, die den koning in den steek hadden gelaten, duchtig straffen zou. Ten einde hun duidelijk te maken, wat hij met hen voor had, droeg hij op zijn helm de afbeelding van een bezem; daarmede wilde hij hen, als nutteloos vuilnis, wegvegen.

Ten gevolge van deze bedreiging ontstond in het geheele land eene krachtige beweging onder den adel. De baronnen sloten een geheim verbond met paus Innocentius VIII, en deze zegde hun van heeler harte zijne ondersteuning toe, dewijl hij hoopte, zijn natuurlijken zoon, Francesco Cibo, op den troon van Napels te verheffen. Bovendien was hij met Ferdinand in een twist gewikkeld over de betaling van eene achterstal-

lige schatting, welke de koning als vasal des pausen uitkeeren moest.

Een algemeene opstand brak in het koninkrijk Napels uit. Aan het hoofd der beweging plaatste zich de onmetelijk-rijke graaf Coppola van Sarno.

Ferdinand liet den moed niet zinken. Zijn dappere zoon deed een inval in den Kerkelijken Staat en bracht den paus zóó in het nauw, dat deze de bemiddeling van koning Jan van Arragon met beide handen aannam. Den 12en Augustus 1486 werd de vrede gesloten. Ferdinand verbond zich bij dat verdrag om den oproerigen baronnen volle vergiffenis te schenken, ja hij ging in zijne zachtmoedigheid zóó ver, dat hij den zoon van den graaf van Sarno met eene dochter des hertogs van Amalfi, eene prinses van koninklijken bloede, verloofde.

De bruiloft zou te Napels met buitengewonen luister gevierd worden. Al de aanzienlijkste edelen waren op dat feest genoodigd. Zij verschenen, om, even als de bruidegom zelf, en diens vader, aan het feestmaal gevangen te worden genomen.

Met bloeddorstige wreedheid woedde de verraderlijke en meineedige koning onder de ongelukkige gevangenen, die hij deels in het openbaar, deels heimelijk in den kerker ter dood brengen liet. Allen, die in den laatsten opstand betrokken waren geweest en wien het niet gelukte naar Frankrijk te vluchten, werden vermoord. De goederen der ter dood gebrachten nam de hebzuchtige koning zelf in bezit.

De laatste regeeringsjaren van Ferdinand waren vrij rustig. Maar reeds broedde in de verte het onweer, dat spoedig over zijn huis losbarsten zou, namelijk de oorlog met Frankrijk. Ferdinand beleefde deze gebeurtenis echter niet; na eene zesendertigjarige regeering stierf hij den 25en Januari 1494.

ACHTTIENDE HOOFDSTUK.

Italië. Florence. Heerschappij der Guelfen. De adel, de hoogere en de lagere burgerstand. Opstand van de burgerklasse. Oprichting van de Signoria. Bloei van het prachtige Florence. Wetgeving van Giano della Bella. Vernedering van den adel. De Zwarten en de Witten. Vorstelijke macht van eenige grooten. Verdrijving van hertog Walter. De geldaristocratie in Florence. De ammonities of waarschuwingen. Heerschappij der familie Albizzi. Salvestro de Medici. Samenzwering der werklieden. Opstand en zegepraal der werklieden. Michele di Landa, de volksman. Zijne zegepraal, zijn afval en zijne straf. Onderdrukking van de democratie. Nieuwe macht der Albizzi.

Onder de staten van Midden-Italië trekt bovenal de republiek Florence in de 15e eeuw onze opmerkzaamheid tot zich. Ten einde de staatkundige gebeurtenissen in deze merkwaardige stad goed te begrijpen,

moeten wij vooraf een vluchtigen blik werpen op de vroegere geschiedenis van Florence.

De strijd tusschen de Guelfen en Ghibellijnen, die geheel Italië eeuwen lang in vuur en vlammen zette, had in Florence, na den val der Hohenstaufen, tot de overwinning der Guelfen geleid.

De Ghibellijnsche adel was voor het grootste deel genoodzaakt om de stad te verlaten en de achterblijvende edelen van de partij der Guelfen hadden, overeenkomstig hunne staatkundige beginselen, wel moeten besluiten, het bestuur der stad aan den hoogeren burgerstand over te laten. Toch behielden zij nog eene groote macht. De grooten (i grandi) — zoo werden ze genoemd — bezaten in de stad niet alleen enkele huizen, maar geheele wijken, die zij geheel als vestingen ingericht hadden. In de straten, die in het hart dezer wijken gelegen waren, kon men slechts door sterke poorten binnendringen; hier woonden de dienaars der adellijke familiën, een woest gespuis, dat tot elke daad van roof en moord in staat was.

De adellijke geslachten leefden onderling in aanhoudende veeten. Uit hunne versterkte kwartieren vielen zij op hunne vijanden aan; meermalen stroomde bij de hierdoor veroorzaakte gevechten het bloed bij beken door de straten. Ook pleegden zij al te dikwijls geweld jegens de burgers. Deze misdaden bleven meestal ongestraft, want de adel had zich langzamerhand weer aan het hoofd der regeering geplaatst, hoewel zijne macht door de hoofdlieden der gilden zeer beperkt werd.

De bevolking van Florence werd dezen ongeregelden toestand moede; zij voelde in zich de kracht om zich zelf te regeeren en in het jaar 1282 kwam zij in opstand, om de toenmalige regeering ten val te brengen.

Reeds lang te voren was in den boezem der Florentijnsche burgerij zelve eene scherpe afscheiding ontstaan tusschen het popolo grasso, den hoogeren, en het popolo minuto, den lageren burgerstand. Tot den eersten behoorden de zes voornaamste gilden: de kooplieden, die in Fransche lakens handel dreven, de wisselaars, de artsen en specerijhandelaars, die te gelijk apothekers waren, de zijdehandelaars, de kruideniers, de bontwerkers en de lakenwevers. Tot den lageren burgerstand behoorden de gilden van minderen rang, de eigenlijke handwerkslieden. Hoewel deze verreweg het grootste deel van Florence's bevolking uitmaakten, dachten zij bij den opstand van het jaar 1282 er nog niet aan, zelven deel aan de regeering hunner stad te nemen, maar stelden het bewind in handen van den hoogeren burgerstand.

Er werd bepaald, dat de prioren, de hoofdlieden der zes hoogste gilden, die om de twee maanden hun ambt moesten neerleggen, met het toezicht op de regeering belast zouden worden. Later werd het aantal der hoogste gilden op twaalf gesteld, aan de bestaande voegde men nog de volgende toe: 1. dat der rechtsgeleerden en notarissen; 2. dat der kleinhandelaars in lakens, in linnen en in gebreide goederen; 3. dat der vleeschhouwers; 4. dat der schoenmakers; 5. dat der metselaars en timmerlieden; 6. dat der smeden. Het lichaam der prioren werd meermalen op het getal van twaalf gebracht, men gaf daaraan den naam Signoria van Florence.

Nadat nu de edelen uit het stadsbestuur verdrongen waren, keerden voor eenigen tijd rust en vrede terug. De burgerij genoot eene vroeger ongekende welvaart, eene vroolijke bedrijvigheid heerschte in de stad.

Schitterende feesten werden er gegeven, door geheel Italië werd de roem van het prachtige Florence verbreid.

Dichters en kunstenaars vestigden zich hier met der woon; ook de jongleurs en potsenmakers, die het volk op feestelijke gelegenheden vermaakten, stroomden van alle zijden toe, want de rijke burgerstand gaf voor allerlei genietingen gaarne handen vol geld uit.

De rijkdom en de macht, welke de aanzienlijke burgers bezaten, maakten hen weldra overmoedig en trotsch; zij toonden dit door hun streven om in alles het voorbeeld des adels na te volgen. Tusschen de verschillende burgerlijke geslachten ontstonden veeten, welke geheel op de wijze der ridders met het zwaard in de vuist beslecht werden en waarin de edelen zich gaarne mengden. Deze staken op nieuw het hoofd op; zij konden het niet vergeten, dat zij eens binnen Florence geheerscht hadden en thans van de regeering waren uitgesloten, zij poogden eene partij ten gunste van den adel te vormen en dezen weder aan het hoofd van den staat te plaatsen. Tegen zulke pogingen verzette de hoogere burgerstand zich als een eenig man. Eén der prioren, Giano della Bella wist in het jaar 1292 te bewerken, dat eene wet tot onderdrukking van den adel werd uitgevaardigd, wier wederga in de geschiedenis te vergeefs gezocht worden zal.

Er werd namelijk een beambte aangesteld, de gonfaloniere di giusticia, die alle twee maanden op nieuw werd verkozen en aan wien de taak was opgedragen om bij de minste onrust, die in de stad heerschte, de bloedvlag uit te steken en de 20 compagnieën der burgerij samen te roepen, ten einde alle rustverstoorders neer te houwen. Alle edelen, ook zij, die zich in de gilden hadden laten opnemen, werden onbevoegd verklaard om het ambt van prior te bekleeden. Een ieder, die in het boek des adels ingeschreven was, moest de waarborgen leveren, dat hij de wetten eerbiedigen zou, zijne geheele familie was mede voor hem aansprakelijk.

Vielen er oneenigheden tusschen een edele en een burger voor, dan werd de edele dubbel gestraft, gelijk de getuigenis des laatsten voor het gericht ook als veel minder geloofwaardig beschouwd werd en dus veel minder kracht had dan die des burgers. De adelstand moest aan de burgerij ondergeschikt gemaakt worden en daarom werd bepaald, dat de naam van een edele, die zich jegens den staat verdienstelijk gemaakt had, in het boek des adels doorgehaald zou worden. Dit moest voor eene buitengewoon schitterende belooning gelden. Ja, men ging later zoover, dat men burgers, die men van hunne voorrechten wilde berooven, in den adelstand inlijfde.

De onderdrukking van den adel door deze gestrenge wetten bracht der stad geen rust en vrede aan. Het kon niet anders, of de edelen moesten onophoudelijk hunne krachten inspannen om het juk, waaronder zij zuchtten, af te werpen. Wij zien de republiek dan ook in vervolg van tijd door onafgebroken burgeroorlogen geteisterd. Zelfs de Ghibellijnen waren in staat om in de Guelfische stad voor korten tijd weer den boventoon te voeren, totdat zij in den door ons reeds meegedeelden strijd tusschen de „Zwarten” en de „Witten” geheel overwonnen werden.

Van dit tijdstip af bleef Florence het voornaamste steunpunt van de macht der Guelfische partij in Italië.

Hoewel Florence, in weerwil van inwendige onlusten, steeds in

macht en aanzien toenam, gevoelde de stad zich toch niet altijd tegen hare buitenlandsche vijanden opgewassen. Meer dan eens onderwierp zij zich aan dezen of genen vorstelijken gebieder, die dan tot signore der republiek benoemd werd. Dit was onder anderen het geval met koning Karel Robert van Napels, met diens zoon, hertog Karel van Calabrië, en later met hertog Walter van Brienne, die den titel hertog van Athene voerde (1342). De laatste bleek echter zulk een heerschzuchtig dwingeland te zijn, dat hij alle standen tegen zich in het harnas joeg; hij werd reeds in het jaar 1343 weer verdreven.

Na den val van hertog Walter werd de staatsregeling op eene andere leest geschoeid. Men stelde de ambten van minder beteekenis voor den lageren burgerstand open en matigde de onderdrukking van den adel. De namen van 530 edelen werden tot belooning voor de goede diensten, door hen bij de verdrijving van hertog Walter bewezen, uit het register der adellijke geslachten uitgewischt. Van nu af treffen wij de edelen meestal aan als bondgenooten van den hoogeren burgerstand, waaruit in den loop der tijden eene geldaristocratie ontstaan was, die even willekeurig regeerde als de vroegere adel had gedaan.

De rijke familiën van het popolo grasso zagen met dezelfde minachting op de lagere volksklasse neder als vroeger de oude baronnen, zij waren even naijverig op hunne rechten en hunne macht als gene. Onder haar bevond zich een aantal geslachten, die zich in vereeniging met den adel van de alleenheerschappij poogden meester te maken en die hiertoe partij trokken van eene staatsinstelling, welke in het leven geroepen was om de stad tegen de Ghibellijnen te beschermen.

In het jaar 1347 was namelijk besloten, dat geen Ghibellijn in het vervolg een openbaar ambt bekleeden mocht; tien jaren later, in het jaar 1357 had men aan de hoofdlieden van het te Florence bestaande Guelfenverbond zelfs het recht verleend om elken burger op de getuigenis van zes mannen voor een Ghibellijn te verklaren en als zoodanig van alle openbare ambten uit te sluiten. Wanneer de hoofdlieden iemand verdacht hielden, dat hij tot de Ghibellijnen behoorde, dan mochten deze hem waarschuwen en reeds deze waarschuwing (ammonitie) was voldoende om iemand onbevoegd te maken tot het bekleeden van een staatsambt.

Aan het hoofd der Guelfen stond in die dagen de rijke en machtige met den adel verbonden familie der Albizzi, zij had van het recht tot het uitdeelen van waarschuwingen zulk een ruim gebruik gemaakt, dat bijna al hare tegenstanders van de openbare ambten waren uitgesloten. Natuurlijk had zij zich daardoor een tal van bittere vijanden gemaakt, en bovendien stond de groote volksmenigte, die sinds lang naijverig was op de voorrechten van het popolo grasso en naar gelijke rechten met hunne medeburgers streefde, vijandig tegen haar over. De gilden van minderen rang meenden evenveel recht op de regeering te hebben als de hoogere, en ook de handwerkslieden, die tot geen enkel gild behoorden, en daarom ook geen enkel ambt mochten bekleeden, wilden zich zulk eene onderdrukking niet langer laten welgevallen.

Slechts eene geringe aanleiding was er noodig om een algemeenen opstand in 't leven te roepen en deze gaf het lid eener rijke familie uit het popolo grasso, Salvestro de Medici, die de Albizzi ten val wilde brengen, doch die er volstrekt niet aan dacht, der lagere volksklasse de hoogste macht in handen te spelen.

Op aansporing van Salvestro wisten de gilden, na menig onstuimig tooneel, het door te zetten, dat de staatsregeling veranderd en het misbruik van macht van de zijde van het Guelfenverbond beteugeld werd. Doch terwijl de onderhandelingen over deze zaak nog hangende waren, hielden de handwerkslieden, die niet tot een der gilden behoorden, buiten de stad eene vergadering. Hun toestand was door alle voorstellen ter verandering tot dusver niets verbeterd, want zij zagen zich even als vroeger van alle rechten verstoken, terwijl anderen tot deelneming aan het bewind waren geroepen. Derhalve besloten zij, een eedgenootschap te vormen en hunne rechten uit al hunne macht te verdedigen.

Met dit doel werd eene geheime samenzwering gesmeed.

Den 19en Juli 1378 ontving de signoria bericht, dat de lagere volksklasse een opstand in den zin had en dat een zekere Simoneïno Bugigotto daaromtrent nadere inlichtingen kon geven, wanneer men hem aan een verhoor onderwierp.

De signoria ontbood dezen man terstond; hij ontkende niets, maar verklaarde, dat het volk in het bezit zijner heilige, hem zoo lang onthoudene rechten wilde gesteld worden; hij deed uitkomen, hoe groot de macht zijner partij was en hoe gering daarentegen hare eischen waren, daar de arbeiders tevreden zouden zijn, indien men hun, die tot dus ver onder de macht der gilden gestaan hadden, toestond zich tot zelfstandige gilden te vereenigen, die dan hunne eigene beambten verkiezen en door hunne tusschenkomst aan het stadsbestuur deelnemen zouden.

Deze eisch was in de oogen der signoria zóó overdreven en zóó ongerijmd, dat men er in de verte niet aan dacht, dien te vervullen. Dewijl men echter ieder oogenblik den opstand kon zien uitbarsten, riep men in aller ijl de hoogste beambten bijeen; in hunne tegenwoordigheid werd Simoneïno op de pijnbank gelegd, ten einde hem verdere bekentenissen af te persen. In weerwil van de vreeselijkste folteringen bleef hij bij hetgeen hij gezegd had; alleen voegde hij er nog bij, dat Salvestro de Medici de aanvoerder des volks, de ziel der geheele samenzwering was.

Ook eenige andere mannen, van wie men veronderstelde, dat zij in de onderneming betrokken waren, werden verhoord; hunne verklaringen kwamen volkomen met die van Simoneïno overeen. Men vernam van hen, dat de opstand reeds den volgenden morgen zou uitbarsten.

Gedurende deze onderhandelingen, juist op het tijdstip dat Simoneïno op de pijnbank gelegd werd, was, gelijk alle avonden plaats had, de stadsuurwerkmaker in het paleis der signoria gekomen, om het uurwerk in den toren gelijk te zetten. Dewijl een ieder in het paleis wist wat er plaats had, vernam ook hij, dat Simoneïno het een en ander verklapt had. Daar hij zelf tot de samenzweerders behoorde, moest hij wel vreezen, ook verraden te zullen worden. Doodelijk verschrikt verliet hij het paleis, hij wapende zich en liep de straat op, roepende: „Te wapen, te wapen, stelt u te weer, ongelukkigen, of gij zijt allen verloren!" Oogenblikkelijk verzamelde een volkshoop zich rondom hem; eenige mannen beklommen den toren der Carmelieter kerk en luidden de alarmklok, van de andere kerktorens werd het sein beantwoord en binnen minder dan een half uur snelde de bevolking van Florence van alle kanten naar het vooraf aangewezen vereenigingspunt.

De opstand was zoo onverhoeds uitgebarsten, dat de signoria geen

enkel middel bezat om hem te dempen. Hare pogingen om onderhandelingen aan te knoopen waren vruchteloos, want de arbeiders, die zich thans van hunne macht bewust werden, misbruikten die tot het plegen van meer dan eene daad van geweld, gelijk die bij elken volksopstand voorkomen. Van een vergelijk wilden ze niets meer weten.

Den derden dag van den opstand trok de volksmenigte, door een wolkammer, Michele di Lando, aangevoerd, naar het paleis der signoria en riep hier Michele tot gonfaloniere en signore van Florence uit. Eene nieuwe signoria werd benoemd, die uit drie mannen der laagste volksklasse, drie leden der lagere en drie der hoogere gilden bestond. Deze negen personen benoemden de overige beambten der stad. Twee nieuwe gilden, die der daglooners en der fabriekarbeiders, werden opgericht en ontvingen deel aan de regeering.

Eene staatsregeling, zoo democratisch als in dien tijd nergens werd aangetroffen, was tengevolge van den opstand ingevoerd. Toch was zij slechts van korten duur, want de man, die door het volk tot de hoogste waardigheid in de republiek verheven was, vergat de bron, waaruit zijne macht voortvloeide.

Michele di Lando boelde om de gunst der aanzienlijken en bekommerde zich weinig of niet om de belangen der lagere volksklasse. Toen naar aanleiding hiervan nieuwe onlusten uitbarstten en eene door de werklieden benoemde commissie hem zijne dubbelzinnige houding verweet, liet hij hare leden in boeien slaan. Hij verbond zich met de rijke familiën van het popolo grasso en trok met hen tegen zijne voormalige medestanders op, die het paleis der signoria bestormden; het volk werd teruggeworpen en genoodzaakt om de wapenen neder te leggen.

Den volgenden dag werden de uit de lagere volksklasse gekozen prioren van hun ambt ontzet; de signoria hief nu terstond de nieuw gevormde gilden der daglooners en fabriekarbeiders op en verklaarde hunne leden onbevoegd om staatsambten te bekleeden. Alleen Michele di Lando werd van deze bepaling vrijgesteld.

Dit was het einde der democratische omwenteling te Florence, die even spoedig onderdrukt werd als zij eerst de zegepraal had behaald. Het volk won daarbij niets; alleen Michele di Lando werd voor een korten tijd tot een hoogen eerepost verheven en de vijanden der familie Albizzi verwierven zich voor eenige jaren een overwegenden invloed op de regeering, dien zij echter niet wisten te behouden.

Reeds in het jaar 1382 geraakten de Albizzi en de hoofden van den Guelfenbond weder in het bezit hunner vroegere macht; thans namen zij wraak op hunne tegenstanders door de hoofden der hun vijandige familiën en een aantal volksmannen te verbannen. Onder de laatsten bevond zich ook Michele di Lando, die thans de rechtmatige straf ontving voor het verraad, door hem jegens zijne oude vrienden en makkers gepleegd.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

Italië. Florence. De aristocratische republiek. Aangroeiende macht der republiek. Maso degli Albizzi. Veri de Medici. Drukkende heerschappij der Albizzi.. Toenemende rijkdom der Medici. Giovanni de Medici. Zijn invloed op de regeering. Invoering van de belasting op het inkomen volgens den Castato. De zonen van Giovanni de Medici. Cosimo de Medici. Zijn rijkdom. Liefde des volks voor hem. Zijne aanklacht, veroordeeling en verbanning. Zijn verblijf te Venetië. Opstand te Florence. Cosimo de Medici keert terug. Zijn heerschappij over Florence. Bescherming aan kunstenaars en geleerden verleend. Pietro de Medici. De partijen van den berg en van de vlakte. Luca Pitti. Opstand. Zegepraal der Medici. Dood van Pietro.

Na de overwinning van den Guelfenbond werd de Florentijnsche staatsregeling geheel op eene aristocratisch-republikeinsche leest geschoeid. De familie der Albizzi oefende thans binnen de stad den krachtigsten invloed op de regeering uit, hoewel hunne macht door de overige familiën van het popolo grasso en zelfs door de lagere gilden toch altijd een weinig beperkt werd.

In de verschillende oorlogen tegen naburige staten maakte de aristocratie zich zeer verdienstelijk; zij breidde het grondgebied der republiek aanhoudend uit, weldra regeerde de signoria over half Toscane. Deze voordeelen bevestigden natuurlijk den aristocratischen regeeringsvorm, hoewel toch nu en dan nog onstuimige tooneelen voorvielen.

Toen Maso degli Albizzi in het jaar 1392 gonfaloniere was, liet hij onder een nietsbeduidend voorwendsel een aantal leden der familie Alberti, die hem vijandig gezind was, gevangen nemen. De prioren verleenden hem hunne hulp; er werd eene commissie benoemd, die de geheele familie Alberti en velen harer vrienden uit Florence verbande, zoo het heette, omdat zij met bandieten in verstandhouding stonden. Vele anderen ontvingen eene waarschuwing, enkelen werden zelfs ter dood gebracht, omdat zij de geldboete, waarvoor anderen hun leven kochten, niet konden opbrengen.

Ook een groot aantal leden der lagere gilden hadden onder deze maatregelen geleden. De gilden meenden daarom, dat men zich op hunne geheele onderdrukking toelegde en grepen naar de wapenen, om hunne rechten te verdedigen.

Een deel des volks trok naar het paleis, een ander deel begaf zich naar het huis van Veri de Medici, die na den dood van Salvestro het hoofd van het geslacht der Medici was geworden. Veri de Medici weigerde echter, zich aan het hoofd der opstandelingen te plaatsen, hij spoorde

hen integendeel tot rust en kalmte aan en bracht het zoo ver, dat het volk de wapenen neerlegde.

De signoria koos thans 2000 man, op wier tevredenheid met de staatsregeling zij kon rekenen; den overigen verbood zij het dragen van wapenen. De genoemde 2000 waren verplicht om bij elke voorkomende ongeregeldheid der signoria ter hulp te snellen.

Nadat de regeering op deze wijze tegen verdere pogingen tot opstand beveiligd scheen, werden alle leden der lagere gilden, die zich bij het oproer op den voorgrond geplaatst hadden, ter dood gebracht of verbannen. Tegelijk maakte men den toegang tot de stedelijke ambten nog moeielijker dan vroeger, zoodat de geheele macht in de handen van ééne vast aaneengeslotene partij berustte.

Wel verzette het volk zich tegen deze onderdrukking, in vereeniging met die familiën van het popolo grasso, die insgelijks meer of minder van de ambten waren uitgesloten, doch de macht der bovendrijvende partij was zóó groot, dat de Albizzi partij konden trekken van eene samenzwering, welke in het jaar 1400 tegen hen gesmeed werd, om aan alle leden der hun vijandige familiën, en onder hen ook de Medici, eene waarschuwing voor de tien eerstvolgende jaren toe te zenden en hen zoo van het stadsbestuur te verwijderen.

Voor de Medici was dit verlies hunner macht de bron hunner toekomstige grootheid. Dewijl zij zich met het bestuur niet konden en mochten inlaten, wijdden zij al hunne krachten aan hunne zaken als kooplieden en bankiers; binnen ongeloofelijk korten tijd verwierven zij zich een waarlijk reusachtig vermogen.

Giovanni de Medici, die juist tot den armsten tak van het geslacht behoorde, werd bankier van den paus; hij wist van het concilie van Constanz zooveel partij te trekken, dat zijn rijkdom weldra dien van het geheele popolo grasso te Florence overtrof. In geheel Europa had hij handelsverbintenissen aangeknoopt, overal werd zijn naam als die van een der rijkste bankiers genoemd.

Op den gang der openbare zaken te Florence had de toenemende macht der Medici weinig invloed. De regeerende partij achtte zich zoo zeker van hare macht, dat zij zelfs Giovanni de Medici weder tot de staatsambten toeliet. Meer dan eens werd hij tot prior gekozen en hij liet, uit dankbaarheid voor dit blijk van onderscheiding, de Albizzi en hunne vrienden handelen gelijk ze goed vonden. Grooteren invloed op den gang van zaken verwierf Giovanni de Medici zich, toen de regeerende partij zich bij het volk gehaat maakte, ten gevolge van de drukkende belastingen, welke zij naar aanleiding van de onafgebroken oorlogen invoeren moest. Zij ging zoo ver, dat zij eene verordening uitvaardigde, volgens welke een ieder, die zich tegen een belastinggaarder verzette, door dezen gedood mocht worden.

Eene gevaarlijke gisting heerschte onder de lagere volksklasse; een opstand dreigde los te breken. De aanzienlijkste stadsbeambten kwamen bijeen, om te beraadslagen over de beste middelen om het oproer voor te komen: zij besloten het volk, het kostte wat het wilde, met geweld tot onderwerping te dwingen.

In hunne samenkomst ontbrak Giovanni de Medici, en toch hechtte men aan zijne stem het hoogste gewicht; hij had zich door zijne edelmoedige ondersteuning van alle nooddruftigen bij het volk zoo bemind ge-

maakt, dat men zonder zijne toestemming niet tot doortastende maatregelen durfde overgaan. Een lid der vergadering verklaarde, dat, indien Giovanni de Medici zich tegen de beraamde maatregelen verzette, het volk zich ongetwijfeld aan zijne zijde scharen zou en dat een burgeroorlog in dat geval onvermijdelijk zou zijn.

De Albizzi trachtten Giovanni tot hunne plannen over te halen, doch hij weigerde dit beslist en ried veeleer het volk verlichting te verleenen van de lasten waaronder het gebogen ging. Door dit besluit legde de Medici den grond tot de macht zijner familie. Hij werd onder al de regenten als de eenig ware vriend des volks beschouwd. Weldra nam zijn aanzien in zulk eene mate toe, dat geene partij zonder hem iets belangrijks meer tot stand kon brengen. Wanneer het volk iets van de regeering wenschte te verkrijgen, wendde het zich tot hem, hetzelfde deden de regeeringsbeambten, ten einde aan hunne maatregelen bij het volk ingang te verschaffen. Hoogst verdienstelijk maakte hij zich bij het volk door de invoering van eene nieuwe belasting. Hij stelde voor, dat elke onderdaan der republiek volgens den zoogenaamden Castato, eene schatting van zijn vermogen, betalen zou.

De aanhangers der regeerende partij verzetten zich tegen dit voorstel, toch gelukte het den volksman, het te doen aannemen. De belasting volgens den castato werd in het jaar 1428 op het geheele grondgebied der republiek ingevoerd.

Een jaar later, in het jaar 1429, stierf Giovanni de Medici. Hij liet als erfgenamen van zijn onmetelijk vermogen twee zonen, Cosimo (Cosmus) en Lorenzo, na. De erfgenaam van des vaders staatkundigen invloed werd de oudste broeder Cosimo, die door Lorenzo trouw ter zijde gestaan werd.

Cosimo verwierf zich door zijne groote mildheid tegenover de lagere volksklasse, door de bescherming, welke hij aan de beoefenaars van wetenschap en kunst verleende en die Florence later tot het middenpunt van geleerdheid en kunst in Italië maakte, door zijne eigene wetenschappelijke ontwikkeling en door zijne bekwaamheid in het behandelen van zaken weldra zulk een grooten aanhang in de republiek, dat Rinaldo degli Albizzi, die thans aan het hoofd der oude Guelfische partij stond, besloot, den gevaarlijken mededinger van de gunst des volks te berooven.

Eene schoone gelegenheid zag Rinaldo zich daartoe aangeboden, toen in het jaar 1433 al de prioren aanhangers zijner partij waren. Ook de gonfaloniere Bernardo Guadagni moest Rinaldo naar de oogen zien, daar hij dezen zijn ambt had te danken.

Volgens de wet mocht niemand te Florence een staatsambt bekleeden, die den staat nog belastingen schuldig was. Bernardo bezat geen vermogen, het was hem alleen mogelijk, het ambt van gonfaloniere te aanvaarden, dewijl Rinaldo de achterstallige belastingen voor hem betaalde. Hierdoor had hij zich met gebonden handen aan de partij der Albizzi overgeleverd.

Op Rinaldo's bevel daagde de gonfaloniere Cosimo voor zijn rechterstoel. De familie der Medici ried den gedaagde, niet te verschijnen, maar tot gewapend verzet over te gaan, dewijl de Albizzi het op zijn ondergang toegelegd hadden. Men spiegelde hem voor, dat het volk hem ter zijde zou staan, dat de adel, die den druk van het geslacht Albizzi moede was, naar de wapenen zou grijpen, dat zelfs vele familiën

van het popolo grasso met de Medici gemeene zaak zouden maken, en dat hij zich dus van een goeden afloop eener gewelddadige botsing verzekerd mocht houden.

In weerwil van dezen raad zijner vrienden besloot Cosimo, de wet te gehoorzamen: hij verscheen in het paleis. Terstond werd hij in hechtenis genomen. De gonfaloniere beschuldigde hem van trouwloosheid, door hem in een oorlog tegen Lucca gepleegd.

Rinaldo was met deze aanklacht tegen Cosimo alleen niet tevreden, hij wilde de geheele partij ten val brengen, ja haar met éénen slag vernietigen. Met dit doel riep hij eene volksvergadering bijeen en, ten einde deze geheel van zich afhankelijk te maken, bezette hij het plein voor het paleis der signoria met gewapende benden. Hierdoor schrikte hij allen, die niet tot zijne partij behoorden, van deelneming aan de beraadslagingen af.

Op verlangen der signoria benoemde het volk eene Balia, d. i. eene met buitengewone volmacht toegeruste commissie van 200 mannen, die voor de redding van den staat zorg moesten dragen.

De 200 verkozenen waren allen partijgangers van Rinaldo, zij kwamen ter beraadslaging bijeen.

Cosimo werd beschuldigd, dat hij de belangen der republiek aan den beroemden condottiere Francesco Sforza verraden had. Al zijne rechters waren hem zóó vijandig gezind, dat hij alle reden had om voor zijn leven te vreezen; hij duchtte zelfs, dat men hem in de gevangenis vergiftigen zou, en nam daarom dagen achtereen slechts eenige beten droog brood als eenig voedsel tot zich.

Het was een groot geluk voor den gevangene, dat hij aan de bewaking van een rechtschapen man, den ridder Malavolti, was toevertrouwd. Volgens Machiavelli's verhaal, gaf Malavolti zijnen gevangene de heiligste verzekering, dat hij zich nooit tot een aanslag tegen hem zou laten gebruiken. „Wees goeds moeds," sprak de ridder, „neem spijs en drank tot u; behoud uw leven, dat voor uwe vrienden en voor uw vaderland zóó dierbaar is." Om den gevangene volkomen gerust te stellen, at Malavolti van nu af met hem en proefde hij alle spijzen het eerst.

Door de welwillendheid van zijn bewaker zag Cosimo zich in staat gesteld om zich 1100 ducaten uit zijne bank te doen toekomen. Hiervan zond hij duizend ducaten aan Bernardo Guadagni, met verzoek, dat de gonfaloniere hem het leven redden zou.

Guadagni bleek volstrekt niet onomkoopbaar te zijn. In plaats van, gelijk Rinaldo verwachtte, op den dood des beschuldigden aan te dringen, stelde hij den tweehonderd voor, Cosimo voor den tijd van 10 jaren te verbannen, en deze namen dit voorstel aan. Cosimo werd met zijne vrienden voor den tijd van 10 jaren in ballingschap gezonden, bovendien werd de geheele familie tot den adelstand verlaagd en daardoor voor altijd van alle stedelijke ambten uitgesloten.

Ten gevolge van dit vonnis kwam de gansche regeering van Florence weder in de handen der Albizzi.

Cosimo verloor daarbij weinig; hij werd in het buitenland met de grootste onderscheiding ontvangen. Te Venetië, waar hij zich vestigde, hield hij eene even schitterende hofhouding als te Florence. Hij verzamelde geleerden en kunstenaars rond m zich, door wie hij als een vorst werd gehuldigd; alle aanzienlijke kooplieden van Italië zochten om strijd

de gunst en de hulp van den vorst der bankiers. Zijne ondernemingen waren te Venetië even belangrijk als vroeger te Florence.

Gevoelde Cosimo zich als balling gelukkig en tevreden, treurig was daarentegen het lot der Florentijnen, sinds hij de stad verlaten had. De lagere volksklasse had haren weldoener, de geleerden en kunstenaars hadden hunnen beschermer verloren, de handel der republiek kwijnde, sinds de zaken der Medici van Venetië uit gedreven werden.

Het volk begon te morren over de verbanning van Cosimo, luide sprak het den wensch naar zijne terugroeping uit, en de vrienden van het huis Medici wisten door hunne geheime pogingen te bewerken, dat de algemeene ontevredenheid zich steeds krachtiger lucht gaf.

In het jaar 1434 aanvaardde eene nieuwe signoria haar ambt. Alle prioren waren, even als de nieuwe gonfaloniere Nicolo di Cocco Donati, meer of minder met de Medici bevriend. De laatste stelde terstond tegen zijn voorganger een onderzoek in wegens het verduisteren van staatsgelden. Eenigen tijd daarna daagde hij Rinaldo met diens trouwste en aanzienlijkste aanhangers voor zijn rechterstoel.

Dewijl de aanhangers der familie Albizzi zeer goed begrepen, welk lot hun boven het hoofd hing, verschenen zij niet; zij verzamelden integendeel hunne vrienden en trokken in de maand September aan het hoofd eener gewapende bende van ongeveer 600 man naar het paleis. Terstond echter kwamen ook de aanhangers der Medici onder de wapenen en bij hen voegden zich de onafhankelijke mannen, die alle ongehoorzaamheid aan de wet, elke poging tot opstand afkeurden.

Paus Eugenius IV bevond zich in die dagen juist te Florence; hij nam de taak van bemiddelaar tusschen de vijandige partijen op zich. Doch terwijl men nog bezig was met onderhandelen, stroomden zoo vele gewapenden uit den omtrek naar de stad en trokken partij voor de zaak der Medici, dat Rinaldo degli Albizzi aan de overwinning wanhoopte.

Zijne aanhangers verstrooiden zich; velen hunner vluchtten verkleed uit de stad.

De signoria liet hierop eene nieuwe balia met uitgebreide volmacht tot regeling van de openbare aangelegenheden benoemen. De eerste stap, waartoe dit lichaam overging, was de terugroeping van Cosimo en van allen, die met hem verbannen waren. Tegelijk werden de voornaamste tegenstanders der Medici, Rinaldo degli Albizzi met zijne bloedverwanten en vrienden, gevangen genomen of verbannen.

Cosimo keerde naar Florence terug en werd door het volk in triomf ontvangen; het begroette hem als vader des vaderlands. Bij zijne terugkomst bespeurde hij, dat de zaken in zijne vaderstad eene groote verandering hadden ondergaan, dat de verhouding der partijen volstrekt niet dezelfde was als vroeger. Doch nog veel meer was Cosimo zelf in de ballingschap veranderd.

Had hij zich vroeger zachtmoedig en gematigd jegens zijne vijanden betoond, thans was hij streng en dikwijls wraakzuchtig. Om zich tegen het gevaar eener mogelijke reactie te beveiligen, liet hij zijne tegenstanders in grooten getale in hechtenis nemen of verbannen; tot bereiking van zijn doel bezigde hij juist dezelfde middelen, welke de Albizzi vroeger ook aangewend hadden.

De Florentijnsche volksvergadering, welke de balia benoemde, was door de Albizzi tot de vergadering eener partij verlaagd. Bij elke bijeen-

komst bezetten de aanhangers der Albizzi den toegang tot het plein vóor het paleis der signoria, waar de volksvergaderingen gehouden werden, met gewapenden en beletten zoo hunne tegenstanders, aan de bijeenkomst deel te nemen. Zoo was de volksvergadering steeds afhankelijk van de bovendrijvende partij, zij nam hare besluiten steeds overeenkomstig de wenschen der Albizzi en stelde de balia uitsluitend uit de aanhangers van dat geslacht samen.

Cosimo ging op dezelfde wijze te werk; de volksvergaderingen zagen hem blindelings naar de oogen. De rijke bankier werd inderdaad souverein vorst van Florence, hoewel hij de republikeinsche staatsregeling handhaafde en alle vorstelijke titels versmaadde.

De republikeinsche geschiedschrijvers beschuldigen derhalve den hooggeroemden republikein met recht, dat hij het geweest is, die in het republikeinsche Florence den ondergang der republiek heeft voorbereid.

Hoe weinig geestdrift Cosimo persoonlijk voor de republikeinsche staatsregeling voedde, toonde hij duidelijk door uit al zijne macht Francesco Sforza in het vestigen van een nieuw vorstenhuis binnen Milaan te ondersteunen.

Ten aanzien van de verhooging van de macht der republiek tegenover het buitenland maakte Cosimo zich gedurende zijne dertigjarige werkzaamheid als staatsman hoogst verdienstelijk; zijn doel was de macht der vier groote staten van Italië, Napels, Rome, Florence en Venetië met elkander in evenwicht te brengen, zoodat Florence het middenpunt van alle bewegingen werd en meermalen door partij te kiezen in de onophoudelijke oorlogen, met welker bijzonderheden wij ons hier niet verder kunnen inlaten, den doorslag geven kon.

Met eene meesterlijke staatkunde streefde Cosimo naar de verwezenlijking van dit doel. In den boezem der republiek wist hij zijn macht en invloed te behouden, deels door zijne tegenstanders met geweld te onderdrukken, deels door zijne schier verkwistende mildheid. Hij besteedde zijn onmetelijk vermogen om elken hulpbehoevende door het leenen van vaak aanzienlijke sommen te ondersteunen; hij schonk nooit iets weg, maar leende steeds en maakte hierdoor zijne schuldenaars van zich afhankelijk.

Voor wetenschap en kunst deed hij ongeloofelijk veel. Met vorstelijke mildheid ondersteunde en beloonde hij kunstenaars en geleerden; een aantal prachtige gebouwen, paleizen, kerken en kloosters zoowel in als buiten de stad dankten aan hem hun bestaan. Al deze paleizen en kerken liet hij door schilders en beeldhouwers met hunne kunstwerken versieren. De kunstenaars en geleerden ondersteunde hij in hunne studiën door verzamelingen van antieke kunstwerken en openbare bibliotheken voor hen open te stellen. Weinige rijken hebben hunne schatten zoo zeer tot welzijn van het algemeen aangewend als Cosimo de Medici.

De bevolking van Florence betreurde hem dan ook oprecht, toen hij den 1en April 1464 stierf.

Hoe weinig onderscheid er tusschen de macht van Cosimo en die eens vorsten bestaan had, bleek ten duidelijkste, toen na den dood van den grooten man zijn zoon Pietro, in zekeren zin uit kracht van zijn erfrecht, de eerste plaats in het bewind der republiek innam, hoewel de zwakheid en ziekelijkheid van den reeds vrij bejaarden man hem voor die betrekking weinig geschikt maakten.

Pietro vatte de staatszaken op eene veel bekrompener wijze op dan zijn vader gedaan had; met kleingeestige nauwkeurigheid eischte hij de door Cosimo geleende gelden terug, om in de eerste plaats de finantiën van het huis Medici, welke een weinig in de war waren geraakt, in orde te brengen. Hierdoor vervreemdde hij vele aanhangers van zich.

Nog waren er te Florence vele vurige republikeinen, in wier oog de hoog geklommen macht der Medici hoogst gevaarlijk was voor het bestaan der republiek en die daarom Pietro ten val zochten te brengen. Aan hun hoofd stond een eergierig en baatzuchtig man, die de republikeinsche partij wilde bezigen als een middel om zijne eigene zelfzuchtige plannen te verwezenlijken, Luca Pitti. Door zijn rijkdom wist hij een deel der lagere volksklasse voor zich te winnen. Dewijl het paleis van Luca Pitti op eene hoogte stond, noemde men de republikeinsche partij die van den Berg, de aanhangers van de Medici daarentegen die der Vlakte.

Tot het jaar 1466 moest de bergpartij zich stilhouden; toen echter de machtigste vriend der Medici in het buitenland, hertog Francesco Sforza van Milaan stierf, achtte zij het tijdstip gekomen om het hoofd op te steken. Zij verbond zich met eenige buitenlandsche condottieri, die haar hunne hulp beloofden.

Pietro de Medici, die zich op zijn landgoed in de nabijheid der stad bevond, vernam ter rechter tijd door een verrader de plannen der samengezworenen, hij onderhandelde met Luca Pitti en het gelukte hem, dee trouwloozen man voor zich te winnen; vervolgens nam hij Milaneeschn condottieri in zijn dienst en trok, door een gewapend geleide vergezeld, naar Florence.

De samenzweerders, die zich door Pitti verraden zagen en buitendien onderling niet eensgezind waren, durfden geen tegenstand bieden. De meesten hunner verlieten vrijwillig de stad en zij deden daaraan wel; want eene volksvergadering, die den 2en September werd gehouden, benoemde eene balia, welke uit de ijverigste aanhangers der Medici bestond en alle vijanden van Pietro tot vijanden der republiek verklaarde. Deze balia bepaalde tegelijk, dat de verkiezing van de magistraten geheel in handen van de partij der Medici zou komen, terwijl tot dus ver de gewichtigste ambten bij het lot verdeeld waren.

Wel deden de uitgewekenen, door Venetië ondersteund, Florence den oorlog aan, maar zij waren niet in staat om de macht van het huis Medici aan het wankelen te brengen.

Intusschen was Pietro door de jicht aan al zijne ledematen verlamd en alzoo geheel buiten staat om zich met de regeeringszaken te bemoeien; hij moest die dus aan zijne vrienden overlaten. Hij kon niet verhinderen, dat in zijnen naam eene wreede vervolging werd ingesteld tegen alle aanzienlijke geslachten, die zich niet onvoorwaardelijk aan de partij der Medici aansloten. Deze werden grootendeels verbannen, ja meer dan één aanzienlijk man kwam door beulshanden om.

Terechtstellingen en schitterende ridderlijke feesten waren dagelijks afwisselende tooneelen voor de Florentijnen; het volk, althans dat der laagste klasse, bekommerde zich er weinig om, dat de familiën van het popolo grasso door ban- en doodvonnissen verzwakt werden. In December 1469 bezweek Pietro de Medici onder zijn langdurig lijden.

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Italië. Florence. Regeering van de gebroeders Lorenzo en Juliano de Medici. De Balia. Samenzwering van Pazzi. Deelneming van paus Sixtus IV aan de moordplannen der samenzweerders. Moordtooneel in de kerk. Lorenzo de Medici gered. Geheele mislukking van de samenzwering. Straf der schuldigen. Oorlogen der republiek met den paus en met den koning van Napels. Lorenzo's sluwe onderhandelingen. De vrede. De republiek in eene monarchie herschapen. De laatste levensjaren van Lorenzo den Prachtlievenden.

Pietro's beide jeugdige zonen, Lorenzo en Juliano, werden door de voornaamste burgers der stad als erfgenamen van huns vaders macht gehuldigd, men noemde hen „Principi dello Stato, hoofden van het bewind".

De eerstvolgende jaren gingen zonder noemenswaardige rustverstoringen voorbij. De beide broeders heerschten binnen Florence onbeperkt en konden ongestoord bot vieren aan hunne neiging om de republiek tot de verzamelplaats van geleerden en kunstenaars te maken. Zeer eigenaardig is de wijze, waarop zij in eene republiek toch een waarlijk vorstelijk bewind voerden.

De staatsambten waren vroeger, gelijk we mededeelden, òf bij het lot, òf door de balia weggeschonken. Thans benoemden de gebroeders de Medici vijf mannen, die met de verkiezing der beambten belast waren en al de posten der republiek bezetten.

Het spreekt van zelf, dat bij deze wijze van benoemen de geheele macht in handen der Medici berustte, daar de beambten zich onmogelijk konden aankanten tegen den wil van hen, door wier invloed ze waren benoemd en zij, bij den korten duur van hun ambt, zich nooit zooveel macht verwierven, dat zij eenigen noemenswaardigen invloed konden uitoefenen. Buitendien bezaten de Medici in de balia nog een middel om al hunne plannen door te zetten.

De balia, die steeds overeenkomstig den wil der bovendrijvende partij benoemd werd, was boven alle machten in den staat geplaatst; zij kon, zonder vorm van proces, tot verbanning ja zelfs ter dood veroordeelen, willekeurige belastingen opleggen, wetten met terugwerkende kracht uitvaardigen en beschikkingen nemen, die met alle recht en billijkheid in onverzoenlijken strijd waren, zonder dat iemand haar ter verantwoording roepen kon.

Door middel der balia werd de wil der Medici de eenige wet voor

de republiek, ja de beide broeders konden zelfs naar willekeur over de gelden van den staat beschikken. Had hun grootvader Cosimo den staat met zijn bijzonder vermogen ondersteund, Lorenzo en Juliano de Medici gebruikten de gelden der republiek om hun bijzonder vermogen geheel te herstellen. Met toestemming van de balia onttrokken zij den staat aanzienlijke sommen. Het kon niet missen, of de onbeperkte macht van de gebroeders de Medici moest den naijver en den nijd van meer dan eene aanzienlijke Florentijnsche familie opwekken. Het diepst van allen gevoelde het rijke geslacht der Pazzi zich gekrenkt.

De Pazzi behoorden oorspronkelijk tot de machtigste landedellieden; later waren zij naar Florence getrokken, waar zij door Cosimo de Medici tot belooning voor hem bewezen diensten, in het popolo grasso opgenomen en alzoo tot het bekleeden van de hoogste openbare ambten gerechtigd waren. Reeds sinds lang bezaten zij te Florence eene bloeiende bankierszaak, die met de grootste firmaas van Europa kon wedijveren; de leden van hun geslacht waren dan ook meermalen tot de waardigheid van prior benoemd.

De Pazzi hadden met Pietro de Medici nog op een zeer vriendschappelijken voet gestaan, doch waren door Lorenzo bitter gegriefd, dewijl deze door eene willekeurig uitgevaardigde wet hun eene rijke erfenis ontvreemd en die zich zelven toegeëigend had.

Francesco Pazzi had ten gevolge van deze gebeurtenis de republiek verlaten en zich te Rome neergezet, waar hij bankier werd van Sixtus IV, een verbitterd tegenstander van de Medici. De paus en zijn bankier waren het spoedig zoowel hierover eens, dat er een eind moest gemaakt worden aan de heerschappij der Medici, als over de wijze, waarop dit alleen geschieden kon.

De gebroeders Lorenzo en Juliano hadden hunne macht op zulke hechte grondslagen gevestigd, dat elke poging om een opstand tegen hen te verwekken, ijdel scheen; een gerechtshof, waarbij men tegen hen recht zou kunnen verkrijgen, bestond er niet; de dood der gebroeders, en wel van beiden, was dus de eenige uitweg, die nog open stond, want hoewel Lorenzo het eigenlijke hoofd der familie de Medici was, zoo was toch zijn dood alleen niet voldoende, dewijl dan zijn hem overlevende broeder hem in het bewind zou opvolgen.

Paus Sixtus IV schroomde niet, zijne goedkeuring aan het moordplan te hechten. Buiten hem namen nog andere geestelijken van hoogeren en lageren rang deel aan de samenzwering, die gesmeed werd om de gehate Medici uit den weg te ruimen; in de eerste plaats de aartsbisschop van Pisa, Francesco de Salviati, die door de Medici beleedigd was, en vervolgens de geestelijken Antonio Maffei en Stefano Bagnoni. Bovendien wist Francesco Pazzi den pauselijken condottiere Montesecco voor zijn plan te winnen; deze nam op zich, Lorenzo de Medici te vermoorden. Een geleerde Jacopo Poggio Bracciolini, twee Salviati, bloedverwanten van den aartsbisschop, en een aantal aanhangers van het huis Pazzi, zoo als Bernardo di Bandino Baroncelli, Napoleone Francesi en anderen, sloten zich insgelijks bij de samenzweerders aan.

Dewijl het plan onvermijdelijk zou mislukken, indien Lorenzo en Juliano niet tegelijk vermoord werden, duurde het lang, eer de samengezworenen eene gunstige gelegenheid voor het uitvoeren van hunne schandelijke onderneming konden vinden. Meer dan eens werd eene

poging aangewend om de beide broeders naar een en dezelfde plaats in eene hinderlaag te lokken, doch dit mislukte en men kwam derhalve overeen, dat men eene kerkelijke plechtigheid, waarbij de beide broeders tegenwoordig moesten zijn, tot uitvoering van het moordplan zou kiezen.

De aartsbisschop van Pisa wendde zich met dit doel tot den jeugdigen kardinaal Rafaele Riario, dien hij, zonder hem in de bijzonderheden van het beraamde plan in te wijden, wist te bewegen om Florence te bezoeken en daar den 2en Mei 1478 de mis te lezen. De beleefdheid zou dan den gebroeders de Medici gebieden, de godsdienstoefening, door zulk een aanzienlijk geestelijke te houden, bij te wonen.

De samengezworenen spraken nu af, dat de condottiere Montesecco den oudsten der broeders, Lorenzo, gedurende de mis vermoorden zou; Francesco Pazzi en Bernardo di Bandino namen op zich, Juliano te dooden. Toen Montesecco echter hoorde, wat men van hem verlangde, weigerde hij dit; de condottiere, die er anders geene gewetenszaak van maakte, een mensch om te brengen, waagde het toch niet, een moord in het godshuis te begaan. In zijne plaats traden de beide priesters Antonio Maffei en Stefano Bagnoni, die minder ontzag voor het heiligdom koesterden en zich bereid verklaarden om Lorenzo te dooden.

Men kwam overeen, dat de beide broeders zouden worden neergestooten op het oogenblik, dat het hoogwaardige opgeheven werd en alle knieën zich in diepen eerbied bogen: de opheffing van het hoogwaardige zou het teeken tot den moord zijn. Tegelijk zou op het luiden van de bel, de aartsbisschop, door Jacopo Poggio vergezeld, zich naar het paleis der prioren begeven en zich daarvan meester maken.

Nog in den laatsten oogenblik scheen de moordaanslag geheel verijdeld te zullen worden, daar Juliano niet in de kerk kwam. Terstond snelden Francesco Pazzi en Baroncelli naar hem toe, om hem met gehuichelde vriendschap te bewegen, dat hij het godshuis toch bezoeken zou. Zij omarmden hem, daar zij zich wilden overtuigen, of hij onder zijne kleederen ook een pantser droeg; daarop vergezelden zij hem naar de kerk.

De godsdienstoefening begon; toen het hoogwaardige opgeheven werd, knielde ook Juliano neder en op dit afgesproken tijdstip stiet Baroncelli hem den dolk in de borst, Francesco Pazzi wierp zich met zoo veel woede op den gevallene, dat hij zich zelf met den dolk in de heup kwetste.

In denzelfden oogenblik had ook Antonio Maffei Lorenzo willen doorsteken, doch daar hij in het hanteeren der wapenen niet geoefend was, beging hij, ten einde zeker te zijn van zijn stoot, de onvoorzichtigheid, den schouder van zijn slachtoffer met de linkerhand aan te grijpen. Hierdoor opmerkzaam gemaakt, keerde Lorenzo zich ijlings om; met de linkerhand en met den mantel weerde hij den stoot af, die hem slechts eene lichte wonde veroorzaakte, terwijl hij met de rechterhand den degen trok.

Thans sprongen zijne vrienden toe, om hem tegen de moordenaars te beschermen; wel was Baroncelli, die voor het mislukken van den aanslag vreesde, onmiddellijk toegesneld, wel had hij een van Lorenzo's vrienden, die hem in den weg trad, neergestooten, maar het gelukte hem niet, tot zijn vijand door te dringen.

Omringd door zijne aanhangers trok Lorenzo zich in de sacristy terug.

Een ontzettend rumoer ontstond er in de kerk. Toen het volk vernam, dat men de beide Medici vermoorden wilde, stormde het naar de sacristy, ten einde zich hier om Lorenzo te scharen. Een jong man wierp zich voor hem op de knieën en smeekte om de gunst de wond te mogen uitzuigen, wijl hij vreesde, dat de dolk des priesters vergiftigd was geweest.

Lorenzo werd door zijne aanhangers uit de kerk geleid; men maakte een omweg, opdat hij het lijk van zijn vermoorden broeder niet zien zou.

Tegelijk was ook het tweede gedeelte van het plan der samengezworenen mislukt. De aartsbisschop had zich met Jacopo Poggio en ongeveer 30 andere eedgenooten naar het paleis der prioren begeven, om de leden der signoria gevangen te nemen. Hij zelf begaf zich naar de vergaderzaal, terwijl zijne vrienden deels aan den ingang wachtten, deels zich in de kanselarij verscholen hielden.

Toen hij de zaal binnen trad en de gonfaloniere, Cesare Petrucci, hem tegemoet kwam, geraakte hij in verlegenheid; hij verklaarde, dat hij op last van den paus verscheen, doch, terwijl hij sprak, vermeerderde zijne verwarring; hij werd beurtelings rood en bleek en maakte door zijn zonderling gedrag den argwaan van den gonfaloniere gaande.

Petrucci wilde de zaal verlaten om hulp te roepen; in de deur ontmoette hij Jacopo Poggio, die hem den doorgang versperde. Na eene korte worsteling behield Petrucci, als de sterkste, de overhand; hij wierp Jacopo ter aarde en liet hem door zijne toegesnelde dienaren gevangen nemen. Tegelijk riep hij de prioren ter gemeenschappelijke verdediging op.

De samengezworenen in de kanselarij, die dit rumoer hoorden, trokken de deur achter zich toe, om zich des te beter te verbergen; zij wisten niet, dat die zonder den sleutel van binnen niet geopend worden kon. Zoo hadden zij zich zelven tot gevangenen gemaakt en zich buiten staat gesteld om hunne vrienden bij te staan, die thans deels door de dienaars der prioren, deels door gewapende burgers overweldigd werden. Ook zij zelven, die zich in de kanselarij hadden opgesloten, werden kort daarop in boeien geslagen.

De gonfaloniere hield over de samenzweerders een kort en streng gericht. Onder goedkeuring van de signoria gaf hij bevel, den aartsbisschop van Pisa, diens broeder en Jacopo Poggio uit de vensters van het paleis op te hangen, opdat de geheele, op het plein samengevloeide bevolking getuige zou zijn van den smadelijken dood der verraders. De andere, in de kanselarij en in de gangen in hechtenis genomen samenzweerders werden uit de vensters op de straat geworpen.

Ook de overige eedgenooten trof geen beter lot; de beide geestelijken, Antonio Maffei en Stefano Bagnoni waren reeds in de kerk door het volk vermoord. Francesco Pazzi, die zich zoo ernstig verwond had, dat het hem niet mogelijk was, te paard te stijgen, om het volk, overeenkomstig zijn oorspronkelijk plan tot opstand aan te zetten, had zich in het paleis der Pazzi teruggetrokken. Zijn oom Jacopo, die, door ongeveer 100 gewapenden vergezeld, het volk in opstand poogde te brengen, vond nergens de geringste ondersteuning, het gelukte zoowel hem als den dapperen en vastberaden Baroncelli, zich door de vlucht te redden.

De bevolking van Florence legde na het mislukken van den aanslag eene vreeselijke woede tegen alle vijanden der Medici aan den dag. Het

sleepte de lijken der vermoorde samenzweerders door de straten, ja het scheurde die aan stukken en droeg de verminkte ledematen in zegepraal rond. Slechts met moeite kon men den kardinaal Riario, die onder verdenking lag, dat hij medeplichtig was aan den aanslag, tegen de woede des volks beveiligen door hem in de gevangenis te werpen.

Francesco Pazzi werd in zijn paleis overvallen, uit zijn bed gehaald en buiten het venster opgehangen. Ook Montesecco werd gevangen genomen; in het verhoor, dat men hem deed ondergaan, verklaarde hij, dat hij zich op bevel des pausen bij de samenzweerders aangesloten had. Hierop werd hij onthoofd.

Hoewel het Jacopo Poggio eerst gelukt was, te ontvluchten, kwam hij toch niet ver; in de Apennijnen werd hij door landlieden gegrepen en naar Florence gevoerd. Ook hij werd opgehangen. Meer dan 70 aanhangers der Pazzi, die meer of minder verdacht werden gehouden van medeplichtigheid aan de samenzwering, werden op den dag zelven van den moord en in den loop der drie volgende dagen door het volk gedood. Zelfs Baroncelli, die zoo gelukkig was geweest Konstantinopel te bereiken, vond hier geene veiligheid. Zoo groot was de invloed van den Florentijnschen bankier aan het hof van den sultan, dat de vluchteling uitgeleverd, naar Florence gevoerd en daar den 29en December 1479 ter dood gebracht werd.

Het onmiddellijk gevolg van de zegepraal der Medici op de saamgezworenen was een oorlog tusschen de republiek en den paus, waaraan ook de koning van Napels, als bondgenoot van den kerkvorst, deelnam. Sixtus IV bedreigde alle burgers van Florence met den ban wegens het ter dood brengen van den aartsbisschop met twee priesters en het gevangen nemen van den kardinaal, wanneer niet de gonfaloniere, de prioren, de leden der balia en bovenal Lorenzo de Medici binnen eene maand in handen van het geestelijk gericht gesteld werden.

Onmiddellijk riep Lorenzo eene vergadering der aanzienlijkste burgers bijeen. Hij verklaarde in die bijeenkomst, dat hij alleen het voorwerp van des pausen haat was en dat hij bereid was om Florence te verlaten, indien de burgerij meende, dat de republiek tegen den strijd met den paus en den koning van Napels niet was opgewassen; om den wil van een enkel man mocht de republiek niet te gronde gaan.

Tegen dat voorstel echter kwamen de burgers als één man in verzet; velen hunner, zoo verhaalt men, stortten tranen van aandoening; allen verklaarden met Lorenzo de Medici te willen leven of sterven. Zoolang de republiek bestond, mocht hij haar niet verlaten.

Wel stelden de Florentijnen den kardinaal Riario, die nog altijd gevangen zat, in vrijheid, wel poogden zij zich te rechtvaardigen wegens het ter dood brengen van de geestelijken, die in de samenzwering betrokken waren geweest, doch hierdoor gelukte het hun niet, des pausen toorn te stillen. Sixtus IV antwoordde op hunne rechtvaardiging met eene bul, waarin hij hen in den ban deed en allen geloovigen christenen het verkeer met het ongeloovige Florence verbood.

De oorlog brak uit en bracht den Florentijnen weinig voordeel aan. Een Napolitaansch leger versloeg hunne troepen, reeds rukte de vijand op hunne stad aan, toen Lorenzo besloot, hetgeen door geweld van wapenen niet te verkrijgen was, door middel van onderhandelingen te verwerven. Indien het hem slechts gelukte, het bondgenootschap tusschen

koning Ferdinand en den paus te ontbinden, was Sixtus IV geheel machteloos. Lorenzo verliet in alle stilte Florence; hij schreef aan de signoria, dat hij zich naar Napels wilde begeven, om òf als het slachtoffer van Ferdinand's wraak te vallen, òf der republiek den vrede aan te brengen.

Bij de bekende trouwloosheid en wreedheid van koning Ferdinand van Napels behoorde er eene niet geringe mate van moed toe, zich ongewapend in de macht van zulk een tegenstander te begeven. De stoutmoedigheid miste ditmaal hare welverdiende belooning niet. Lorenzo, die aan het hof van Napels vele vrienden telde, werd door Ferdinand op de eervolste wijze ontvangen. In zijne onderhandelingen met den koning wist hij onwederlegbare gronden aan te voeren voor zijne bewering, dat het herstel van den vrede zeer in het belang was van het koninkrijk Napels. Den diepsten indruk maakte op Ferdinand ongetwijfeld de onmiskenbaar juiste bewering, dat de ondersteuning van het huis Anjou door de Florentijnen, in geval de oorlog werd doorgezet, voor den koning zelven hoogst gevaarlijk moest worden.

Wel was de oude René, die nog altijd den titel: koning van Napels voerde, te gebrekkig om een oorlog te ondernemen, wel waren ook diens zonen gestorven, maar van zijne dochter Jolanda had hij een kleinzoon, René II van Lotharingen, en deze kon, dewijl het koninkrijk een spilleleen was, zeer licht aanspraak maken op den troon, aangenomen, dat het huis Anjou werkelijk eenig recht op de erfopvolging bezat.

De Venetianen en Florentijnen hadden den jongen René aangeboden, hem als koning van Napels te erkennen, indien hij zich derwaarts begaf, Ferdinand wist maar al te goed, dat de ontevredenen in zijn eigen land slechts op eene gunstige gelegenheid wachtten, om zich tegen hem en voor het huis Anjou te verklaren. Daarenboven viel er op de ondersteuning van den paus in dit geval niet veel te bouwen, dewijl Sixtus IV oud was en men niet weten kon, welke rol zijn opvolger eenmaal spelen zou. Op grond van deze overwegingen kostte het Lorenzo niet zeer veel moeite, Ferdinand over te halen tot den vrede, die in Maart 1480 gesloten werd.

Ook de paus zette de vijandelijkheden niet lang meer voort. Door den koning van Napels verlaten, moest hij ook wel tot den vrede besluiten.

Toen Lorenzo na het eindigen van den oorlog in zijne vaderstad terugkeerde, werd hij met een oorverdoovend en eindeloos vreugdegejuich begroet; door zijn persoonlijken invloed had hij bewerkt wat de legers der republiek niet hadden kunnen teweeg brengen. Hem dankten de Florentijnen den vrede; geen wonder, dat zij meer dan ooit geneigd waren om hem eene bijna vorstelijke macht toe te kennen.

Lorenzo wist het door te zetten, dat er eene permanente commissie van 70 burgers benoemd werd, die geheel van hem afhankelijk waren en zoowel alle openbare ambten wegschenken als alle stedelijke aangelegenheden besturen moesten.

Van dit tijdstip af was Florence slechts in naam eene republiek, doch inderdaad was de staat reeds eene monarchie geworden. Wel stonden de prioren schijnbaar nog aan het hoofd der regeering, wel bezat de gonfaloniere nog zijn ouden titel, maar zijne macht beteekende zoo weinig, dat op zekeren tijd een gonfaloniere beboet werd, omdat hij in overleg met de prioren, doch zonder toestemming van Lorenzo een beambte eene straf had opgelegd.

Dat te Florence de republikeinsche regeeringsvorm louter schijn was, bleek het duidelijkst hieruit, dat Lorenzo over de geldmiddelen van den staat even vrij beschikte als over zijn eigen vermogen; want de 70 mannen, wien ook het beheer der financiën was opgedragen, kenden slechts éénе wet: Lorenzo's wil.

Lorenzo, die wegens zijne liefde voor pracht en praal, den bijnaam Magnifico, de Prachtlievende, heeft ontvangen, had het onmetelijk vermogen der Medici sinds lang verkwist. Zijne schulden waren zóó groot, dat hij tot een bankroet zou gedwongen zijn, indien de republiek zijne schulden niet had overgenomen. Zij kon dit niet anders doen, dan door zelve een staatsbankroet te maken, want geen anderen naam dan dezen verdient de maatregel, waarbij de renten der staatsschulden willekeurig verlaagd en de kapitalen van liefdadige stichtingen in beslag genomen werden.

Reeds toen had de rijke stad Florence staatsschuldbrieven, elk van 100 scudi uitgegeven, waarvan $3\frac{1}{2}$ % rente betaald moesten worden; toen de republiek de schulden van Lorenzo overnam, verlaagde zij die rente op $1\frac{1}{2}$ % en terstond daalden de schuldbrieven zoo zeer in prijs, dat men ze voor 11 scudi kon koopen.

Lorenzo de Prachtlievende bleef na het sluiten van den vrede nog 12 jaren aan het hoofd der republiek. Indien een vorst, want dat was hij inderdaad, den dank des volks verdient voor het bevorderen van kunst en wetenschap, voor het stichten van prachtige gebouwen, voor het aanleggen en uitbreiden van groote verzamelingen, ook al wijdt hij daarbij geene zorg aan de geldmiddelen van den staat, ja, al brengt hij die integendeel hoe langer zoo meer in verwarring — dan voorzeker komt aan Lorenzo hooge lof toe. Doch den vrijen regeeringsvorm der voorheen zoo machtige republiek heeft hij door een eenhoofdig bestuur vervangen en daardoor de kiem gelegd voor het spoedig verval van Florence's grootheid.

Lorenzo stierf den 8en April 1492. De beroemde redenaar Girolamo Savonarola, een dominicaner monnik, verscheen, naar men verhaalt, aan zijn sterfbed en eischte van hem op gestrengen toon, dat hij der stad hare vroegere vrijheid terug zou geven. Op het ontwijkend antwoord van Lorenzo ging Girolamo toornig van hem weg.

EEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Italië. Rome. De pausen. Verwarde toestand in den kerkelijken staat. Diep verval van de wereldlijke macht der pausen in den aanvang der 15e eeuw. Martinus V en zijne onoprechte staatkunde. Herstel van den kerkelijken staat. Verkiezings-verdrag. Eugenius IV. Strijd in kerk en staat. Nicolaas V. Zijne werkzaamheid voor wetenschap en kunst. Verhooging van het aanzien der kerk. Willekeurig bewind. De samenzwering van Porcari. Vervolging van de samengezworenen. Calixtus III. Pius II. Vergeefsche pogingen om een kruistocht tot stand te brengen. Paulus II. Sixtus IV. Uitspattingen aan het pauselijk hof. Innocentius VIII. Pauselijke prinsen.

Toen Martinus V, in den herfst van het jaar 1418, van het concilie van Constanz naar Italië terugkeerde, trof hij den kerkelijken staat in den treurigsten toestand aan. De wereldlijke macht der pausen scheen gefnuikt; alle dynasten van hoogeren en lageren rang hadden van den tijd van het schisma partij getrokken om hunne bezittingen zoo veel mogelijk ten koste van den kerkelijken staat uit te breiden. De republiek Bologna en een aantal kleine despoten hadden de landen, in het Noorden en in het midden van dien staat gelegen, onder elkander verdeeld; het Zuiden was door koning Ladislaus van Napels bezet, zelfs Rome bevond zich in de macht der Napolitanen.

Braccio di Montone, de beroemde condottiere, had zich van Perugia meester gemaakt en van daar uit zijne veroveringen tot in de nabijheid der heilige stad uitgestrekt. In het jaar 1417 had hij zich naar Rome begeven en daar de heerschappij in naam des pausen aanvaard; dewijl echter de Engelenburg in het bezit van de Napolitanen was gebleven, had Braccio zich ter nauwernood twee maanden lang in de eeuwige stad kunnen staande houden; hij moest haar weder verlaten en den volgenden dag trok Attendolo Sforza haar binnen. Deze benoemde de senatoren en de hoogste staatsbeambten, geheel in het belang der Napolitanen.

Martinus V bevond zich in een hoogst moeilijken en gevaarlijken toestand. Met inspanning van alle krachten legde hij, gelijk ook zijne opvolgers, zich er op toe, de kerk in het bezit van de wereldlijke macht te herstellen, ja, die nog hooger dan vroeger op te voeren. Tot bereiking van dat doel moest hij de toevlucht nemen tot al de kunstgrepen eener bedriegelijke staatkunde, welke in die dagen als het toppunt van vorstelijke wijsheid beschouwd werd. Wij zien hem nu hier, dan daar verbintenissen sluiten, nu aan dezen, dan aan genen oorlog deelnemen, en steeds er op uit om van de algemeene verwarring partij te trekken.

Het is ons volstrekt onmogelijk, ook slechts een vluchtige schets te geven van den onafgebroken strijd, welken de pausen tot verdediging en uitbreiding van hunne wereldlijke macht te voeren hadden. Wij merken derhalve slechts op, dat het voor Martinus V een groot geluk was, dat Braccio di Montone in 1424 stierf, want in hem werd de paus ontslagen van zijn gevaarlijksten leenman, wiens bezittingen thans voor het grootste deel weder aan de Roomsche kerk kwamen.

Daar Braccio vele der kleinere despoten onderworpen had, verkreeg de Kerkelijke Staat weder eene grootere uitgebreidheid. Ook Bologna was reeds in het jaar 1420 tengevolge van innerlijken tweespalt onder het pauselijk oppergezag teruggekeerd; toch kwamen de kerkvorsten nooit in het rustig bezit dezer republikeinsche stad, die voortdurend de stookhaard van oproerige bewegingen en de twistappel tusschen den Kerkelijken Staat en Milaan bleef.

Martinus V, die zijne pauselijke macht gebruikt had om zijne familie, de Colonna's, zoo hoog mogelijk te verheffen, door aan hare leden de invloedrijkste ambten te verleenen en zelfs de gelden van den staat aan hen weg te schenken, stierf in den nacht van den 19en op den 20en Februari 1431.

De kardinalen maakten van de gunstige gelegenheid, in dit sterfgeval hun aangeboden, gebruik om eene verandering in de kerkelijke wetten te maken, waardoor hun een veel grooteren invloed op den gang van zaken zou geschonken worden, dan zij tot dus ver bezeten hadden. In het conclave beloofden zij onder eede, dat elk hunner, die na Martinus' dood tot paus verkozen zou worden, een aantal ontworpen artikelen in acht nemen en tot wet verheffen zou.

Nadat deze bepaling gemaakt was, benoemde het conclave Gabriël Condolmieri uit Venetië tot paus. Hij noemde zich Eugenius IV. Op zijn kroningsdag, den 4en Maart 1431, werden de door het conclave genomen besluiten tot grondwet van het in den Kerkelijken Staat heerschende staatsrecht verklaard.

Reeds op eene andere plaats (Dl. V blz. 543 en 546) hebben wij verhaald, hoe zonderling het bij die verkiezing van Eugenius IV was toegegaan en welk een heeten strijd de nieuwe paus met de kerkvergadering te Bazel te voeren had. Deze kerkelijke twisten gaven aanleiding tot wereldsche oorlogen, daar de op roof en verovering beluste condottieri van deze gunstige gelegenheid gebruik maakten om, naar zij voorgaven, op bevel der Bazeler kerkvergadering, invallen te doen in het pauselijk grondgebied.

Ook de bevolking van Rome kwam in opstand; de Colonnaas, die sinds den dood van Martinus V van hunne vroegere voorrechten beroofd waren en zich daardoor diep beleedigd gevoelden, sloten zich bij des pausen vijanden aan. Eindelijk kwam het zoover, dat Eugenius IV uit Rome naar Florence moest vluchten en dat hij gedwongen werd om Francesco Sforza, den dappersten condottieri, als markgraaf van Ancona te erkennen, om zich zoo van diens bijstand tegen zijne steeds aangroeiende vijanden te verzekeren, daar ook de Milaneesche troepen den Kerkelijken Staat bedreigden.

Hoewel Rome in het jaar 1434 weder aan de pauselijke troepen overgegeven werd, en de raddraaiers van den opstand, waardoor Eugenius tot de vlucht genoodzaakt was geweest, ter dood gebracht werden; hoewel in het jaar 1435 een vredesverdrag tot stand kwam, waarbij de

Milaneesche troepen uit Rome werden verwijderd en ook het oproerige Bologna weer aan den paus onderworpen werd, mocht Eugenius IV zich toch nooit in het rustige bezit van de wereldlijke macht verheugen. Zijne gansche regeering werd door binnenlandsche onlusten en buitenlandsche oorlogen gekenmerkt. Hij stierf te Rome den 23en Februari 1447.

Reeds 10 dagen na zijn dood beklom de bisschop van Bologna Thomaso de Sarzana, onder den naam Nicolaas V den pauselijken stoel. Hij was de zoon van een hoogleeraar in de geneeskunde te Pisa en had zich door zijne talenten en zijne geleerdheid binnen korten tijd tot de hoogste waardigheden in de kerk weten te verheffen. Zelfs tot de pauselijke waardigheid werd hij zoo zonder slag of stoot verkozen, dat een der kardinalen nauwelijks gelooven kon, dat deze keus wettig was en zich daarvan alleen overtuigde, door de stembriefjes nog eens na te zien.

Nicolaas V bereikte, gelijk onze lezers zich herinneren, zijn voor den bloei der kerk zoo hoogst gewichtig doel, de beslechting van het geschil tusschen den pauselijken zetel en de Bazeler kerkvergadering. Zijn tegenpaus, Felix V, legde in het jaar 1449 zijne waardigheid neder, zoodat de kerk nu weder één hoofd had, (Dl. V blz. 557).

Nicolaas was een vurig voorstander van kunst en wetenschap. Hij had lang te Florence gewoond en zich de rijke Florentijnen tot voorbeeld gekozen. Evenals Cosimo de Medici, verzamelde hij handschriften en oude kunstgewrochten; hij legde den grond tot de Vaticaansche bibliotheek en versierde Rome met prachtige gebouwen.

De paus koesterde geen vuriger wensch dan den vrede te bewaren; dit gelukte hem dan ook gedurende langen tijd. Rome werd gedurende zijne regeering nog eens weder de hoofdstad van het Westen. Toen in het jaar 1450 het algemeene jubilé gevierd werd, trok een onnoemlijk aantal pelgrims naar de eeuwige stad en toen koning Frederik III in de lente van 1452 weder uit Duitschland kwam, om zich de keizerskroon op het hoofd te laten zetten, was Rome op nieuw het middenpunt der schitterendste feesten.

Wat zijn binnenlandsch bestuur aangaat, betoonde Nicolaas V zich een man van een doorzettend, maar hoogst willekeurig karakter. Door middel van doodvonnissen, die in grooten getale werden uitgevoerd, handhaafde hij zijne macht.

Een Romeinsch edelman, Stefano de Porcari, vatte in die dagen het plan op om te Rome op nieuw de republiek in te voeren. In Januari 1453 waren alle toebereidselen tot een opstand tegen den paus gemaakt. Eene samenzwering was gesmeed, waarin een groot deel der Romeinsche edelen betrokken was.

Aan een feestmaal had men afgesproken, dat men den volgenden dag het kapitool bezetten en den paus met de kardinalen gevangennemen en in de St. Pieterskerk opsluiten zou. Vervolgens wilden de samengezworenen zich van den Engelenburg en van de stad Rome meester maken met de hulp van het volk, op welks bijstand zij rekenden.

Op hetzelfde tijdstip, waarop men alle afspraken voor goed gemaakt had, was de paus door een verrader van het bestaan der samenzwering onderricht. Hij ging terstond met de grootste vastberadenheid tegen de saamgezworenen te werk.

Porcari werd gevangen genomen en met negen zijner eedgenooten, op 's pausen bevel, nog denzelfden dag op den Engelenburg opgehan-

gen. Den volgenden dag werden vele anderen ter dood gebracht. Allen die maar eenigszins onder verdenking lagen van medeplichtigheid aan de samenzwering, werden in hechtenis genomen en aan den beul overgeleverd. Zelfs een aantal volkomen onschuldige personen moesten de omstandigheid, dat zij met den een of anderen der samenzweerders nauw verwant of bevriend waren, met den dood bekoopen.

Nicolaas V ging in de bloedige vervolging van zijne vermeende tegenstanders zóó ver, dat hij niet schroomde aan sommigen hunner vrijgeleide te beloven, doch hen vervolgens, zoodra zij naar Rome terugkeerden, van vrijheid en leven te berooven.

De talrijke doodvonnissen, welke de paus velde, vervulden hem zelven met vrees voor de macht des adels en des volks. Van dezen tijd af had hij geen rustig uur meer. Geplaagd door de jicht, gefolterd door de verwijten van zijn geweten en door de vrees voor nieuwe samenzweringen durfde hij ter nauwernood meer, zonder eene sterke bedekking, in een draagstoel zijn paleis te verlaten. Toen hierbij echter nog de treurmare kwam, dat Constantinopel door de Turken was ingenomen, toen hij ernstig duchten moest, dat de ongeloovigen ook tot Italië zouden doordringen, toen bezweek zijn lichaam onder dat gewicht van zieleleed. Hij stierf den 24sten April 1455.

Zijn opvolger was Juan Borgia, de zoon van een Catalonisch edelman, die den naam Calixtus III aannam. Deze spande al zijne krachten in om de christenen tot een algemeenen kruistocht tegen de Turken te bewegen, ja zijne pogingen tot bereiking van dit doel, die echter vruchteloos bleven, maken het middenpunt van zijne geheele werkzaamheid als kerkvorst uit. Bovendien was hij er op uit om zijne bloedverwanten tot de hoogste waardigheden te verheffen. Hierdoor was hij voortdurend in twist gewikkeld met zijne kardinalen en met den Romeinschen adel. Eindelijk zou een volslagen oproer uitgebroken zijn, indien niet Calixtus III reeds den 6en Augustus 1458 overleden was.

Zijn opvolger was de beroemde dichter en schrijver, de voormalige ijverige kampioen voor eene hervorming van de kerk, die thans de gelederen der voorstanders van godsdienstige vrijheid verlaten had, om zijne schitterende geestesgaven aan de bevestiging van de pauselijke macht te wijden, Aeneas Sylvius Piccolomini, die zich als paus Pius II noemde.

Het gelukte Pius II, door het volgen van eene echt Italiaansche staatkunde, waardoor hij aan den invloed van Frankrijk op Italië paal en perk zocht te stellen, weder vrede met Napels te maken en daardoor de pauselijke macht in den Kerkelijken Staat op hechter grondslagen te vestigen. Dientengevolge zag hij zich in staat om al zijne krachten aan te wenden tot bereiking van één doel: een algemeenen kruistocht tegen de Turken.

In October 1463 vaardigde Pius II eene oproeping aan de geheele Westersche Christenheid uit, waarin hij haar aanspoorde om den Turken de in Europa veroverde gewesten weer te ontweldigen. Hij zelf verklaarde zich bereid om zich te plaatsen aan het hoofd van een kruistocht, die voor het minst moest dienen om een dam op te werpen tegen verdere veroveringen der ongeloovigen.

De Venetianen verklaarden, dat zij aan zijne oproeping gehoor wilden geven; ook van andere staten ontving de paus dergelijke verzekeringen; in weerwil van dit alles liep de geheele onderneming op niets uit.

Pius had zich in Juni 1464 naar Ancona begeven, waar de Venetiaansche vloot verschijnen zou, om hier in persoon ten behoeve van den kruistocht werkzaam te zijn; het gelukte hem echter niet, de samengestroomde krijgsbenden hiertoe te overreden, dewijl hem het geld ontbrak om hunne soldij te voldoen.

Het mislukken van eene onderneming, waaraan Pius zijn geheele leven had toegewijd, was oorzaak, dat eene ongesteldheid, waaraan hij reeds leed, een doodelijken keer nam. Hij stierf in den nacht van den 13en op den 14en Augustus 1464. Na zijnen dood verliep het leger der kruisvaarders geheel en al.

De kardinalen haastten zich tot eene nieuwe keuze over te gaan. Daar zij vreesden, dat koning Ferdinand op de benoeming invloed zou trachten uit te oefenen, ontwierpen zij in aller ijl een verkiezingsverdrag, waarbij de te benoemen paus zich verbond om de onderneming tegen de Turken door te zetten en eene algemeene kerkvergadering uit te schrijven. Reeds den 30en Augustus had de verkiezing plaats. De keus der kardinalen viel op Pietro Barbo uit Venetië, die onder den naam Paulus II den pauselijken stoel beklom. Ook hij had het verkiezingsverdrag onderteekend, doch nauwelijks had hij zijne waardigheid aanvaard, of hij bewoog, deels door dwang, deels door overreding den eenen kardinaal na den ander om eene door hem ontworpen herroepingsoorkonde te onderschrijven.

Gedurende zijne korte regeering wendde Paulus II de krachtigste pogingen aan om den vrede in Italië te herstellen. Hij stierf den 26en Juli 1471.

Zijn opvolger was de kardinaal Francesco della Rovere, generaal der Franciscanerorde, die den naam Sixtus IV aannam. Hij wendde de pauselijke macht in het belang zijner familie aan. Zijne beide zoogenaamde neven, doch inderdaad zijne zonen, Pietro en Girolamo Riario, die nauw bevriend waren met den kardinaal Roderico Borgia, beheerschten den kerkelijken staat geheel en maakten het pauselijke hof door hunne uitspattingen tot eene kweekplaats der grootste ongebondenheid, waaraan zoowel edelen als geestelijken zich schuldig maakten.

Door zijne pogingen om Girolamo Riario tot wereldlijk vorst te verheffen en door zijne deelneming aan de samenzwering der Pazzi te Florence wikkelde Sixtus IV den kerkelijken staat weer in verderfelijke oorlogen; ook binnen Rome vielen onstuimige tooneelen voor. Sixtus IV overleed in den nacht van den 12en op den 13en Augustus 1484.

Zijn opvolger was de Genuees Giovanni Battista Cibo, die als paus Innocentius VIII heette. Deze had de stemmen der kardinalen verworven door het schenken van allerlei beloften.

Innocentius was een zwak en losbandig man. Aan zijn hof leefden zijne kinderen, die hem voor het ontvangen der wijding geboren waren.

Thans traden te Rome nieuwe waardigheidsbekleeders op, namelijk pauselijke prinsen. Deze wedijverden onderling in de meest ongebonden uitspattingen, en maakten de heilige stad en het pauselijke hof tot eene kweekplaats van de gruwelijkste zonden.

Even zwak als tegenover zijne kinderen gedroeg de paus zich ook op staatkundig gebied. In den oorlog tegen Ferdinand van Napels was hij zóó ongelukkig, dat hij, na het sluiten van den vrede genoodzaakt was om in Lorenzo de Medici een steun voor zijne wankelende macht te zoeken. Aan Lorenzo's zoon Giovanni beloofde hij den kardinaalshoed

en de Orsini's, de bloedverwanten van Lorenzo, verkregen aan het pauselijke hof weer een onbeperkten invloed.

In het jaar 1492 werd Innocentius ziek. Een joodsch geneesheer, die hem behandelde, stelde hem tot zijne herstelling een vreeselijk middel voor, hetwelk de heilige vader ook gebruikte.

Men kocht drie knapen van hunne ouders, voor een ducaat het stuk, en tapte hun het bloed af: natuurlijk stierven zij aan de gevolgen dezer kunstbewerking. De verjongende bloeddrank, welken de arts den kranke ingaf, of — volgens andere berichten — het inspuiten van het bloed der knapen in de aderen van den grijsaard, was vruchteloos; de kinderen waren te vergeefs vermoord, want Innocentius VIII stierf den 25en Juli 1492. De Joodsche geneesheer redde zich door de vlucht.

Bij den dood des pausen zien wij aan het eind der vijftiende eeuw de pauselijke macht niet langer door den invloed der keizers tot den kerkelijken staat beperkt, dat grondgebied, op enkele gewesten na, in zijn vroegeren omvang hersteld en aan het schisma in den boezem der kerk een einde gekomen. In weerwil van dit alles verkeerde het pausdom inderdaad in een staat van diep verval, ten gevolge van de zedeloosheid en onbekwaamheid van hen, die met de pauselijke waardigheid bekleed waren.

TWEE EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Italië. Milaan. Philips Maria Visconti. Zijn karakter. Beatrice Tenda ter dood gebracht. Veroveringen. Oorlog met Florence. Carmagnola te Venetië. De groote Liga tegen Milaan. Wisselende krijgskans. Zegepraal der Milaneezen. Carmagnola te Venetië ter dood gebracht. Onafgebroken oorlogen. De tweede Liga. Francesco Sforza en Niccolo Piccinino. Vrede. Francesco Sforza en zijn schoonvader. Dood van hertog Philips Maria. Twisten over de erfopvolging. De republiek te Milaan. Dreigende gevaren van buiten. Oorlog tegen Venetië en Francesco Sforza. Ondergang der republiek. Francesco Sforza hertog van Milaan. Zijne regeering. Galeazzo Maria. Schandelijk bewind. De hertog vermoord. De moordenaars gestraft.

Johannes Maria Visconti, de hertog van Milaan, was in het jaar 1412 als het slachtoffer eener door zijne eigene wreedheid in het leven geroepen samenzwering gevallen. Ook zijnen broeder, Philips Maria, die te Pavia zijn verblijf hield, zou hetzelfde lot hebben getroffen, indien hij niet gered was door den aartsbisschop, die de poorten van het kasteel sluiten liet.

Philips Maria dempte den opstand der huurlingen, door in den

echt te treden met de weduwe van den onlangs overleden condottiere Facino Cane, Beatrice Tenda, hoewel deze 40 en hij eerst 20 jaar oud was, en zich hierdoor in het bezit der onmetelijke schatten van den condottiere te stellen.

Vergezeld door deze huurlingen, die hij door een geschenk van niet minder dan vier tonnen gouds voor zich gewonnen had, trok Philips Maria naar Milaan. Hier strafte hij de moordenaars van zijn broeder en reeds den 19en Juni 1412 werd hij onder de gebruikelijke toejuichingen des volks tot hertog uitgeroepen. Als zoodanig werd hij door keizer Sigismund in het jaar 1413 tegen betaling eener som van 20.000 gulden erkend.

Philips Maria geleek in meer dan één opzicht op zijn vader Johannes Galeazzo Visconti. Even als deze, bezat hij eene gloeiende eerzucht, doch niet den persoonlijken moed om zich aan het hoofd zijns legers te plaatsen, ten einde op veroveringen uit te gaan. Even als zijn vader, wist hij bekwame condottieri in het veld te zenden, door eene trouwlooze staatkunde zijne vijanden te bedriegen, door middel van dolk en giftkelk zijne tegenstanders uit den weg te ruimen en langs allerlei slinksche wegen zijn doel te bereiken. Daarentegen was hij minder doortastend en minder talentvol dan Johannes Galeazzo.

Gedurende de eerste jaren zijner regeering herwon Philips Maria, zoówel door de bekwaamheid van zijn veldheer Francesco da Carmagnola, als door list en verraad, al die steden, welke in den laatsten tijd verloren waren gegaan. Hij had thans niet langer behoefte aan de bescherming, hem tot dusver door zijne gemalin Beatrice Tenda verleend; de huurtroepen, die vroeger de zijde van de weduwe huns vroegeren aanvoerders hadden gekozen, waren thans door het geld des hertogs voor goed aan dezen verbonden.

Dewijl Philips Maria een ander huwelijk wenschte te sluiten, ruimde hij haar, aan wie hij al zijn voorspoed te danken had, meedoogenloos uit den weg. Hij liet haar en een toonkunstenaar, Michele Orombelli, die zich in de onschuldige gunstbewijzen der hertogin verheugen mocht, eensklaps gevangen nemen. Michele werd op de pijnbank gelegd en bekende te midden van onmenschelijke folteringen, overeenkomstig het verlangen des hertogs, dat hij met Beatrice in verboden omgang geleefd had. Ook deze werd gepijnigd, doch in weerwil van de ondragelijkste smarten bleef zij hare onschuld volhouden.

Op grond van de aan Michele afgeperste bekentenis werd deze met de hertogin in September 1418 ter dood gebracht. Nadat de Lombardische steden, die vroeger tot Milaan behoord hadden, veroverd waren, spoorde des hertogs eerzucht hem weldra tot nieuwe ondernemingen aan en het geluk begunstigde zijne pogingen. De door bloedige burgertwisten zwaar geteisterde republiek Genua moest zich aan hem overgeven. Zij werd den 28en October 1421 bij het Milaneesche gebied ingelijfd.

Tot het jaar 1422 had Philips Maria in ongestoorden vrede met de Florentijnen geleefd. Hij had geen enkelen stap gedaan, waardoor hij eenig plan zou verraden hebben om de Toscaansche bezittingen zijns vaders te heroveren. De Florentijnen verkeerden derhalve in den waan, dat hij zich met het Lombardische grondgebied tevreden stelde. Ook met Venetië had hij vrede gesloten, ja in het jaar 1421 zelfs een vriendschapsverdrag voor den tijd van 10 jaren aangegaan. Thans meende

hij eindelijk machtig genoeg te zijn om ook de Toscaansche gewesten, die vroeger tot Milaan behoord hadden, te heroveren.

Hij maakte hiermede een begin, door in het jaar 1422 Forli te bezetten. De Florentijnen ontwaakten met schrik uit hunne rust; terstond grepen zij naar de wapenen, doch alleen om meer dan ééne bloedige nederlaag te ondergaan; het gelukte Philippus Maria zelfs, de bekwaamste Florentijnsche condottieri, onder anderen den beroemden Nicolo Piccinino, over te halen om onder zijne vanen te dienen.

De Florentijnen wendden zich met de bede om hulp tot Venetië, doch vonden hier een uiterst koele ontvangst. De republiek weigerde, het met Milaan gesloten vriendschapsverbond te verbreken. Juist op dat hachelijk tijdstip was de trouwloosheid van Philips Maria oorzaak, dat Florence een krachtig bondgenoot vond.

Francesco da Carmagnola, de bekwaamste aanvoerder der Milaneezen, was bij den hertog in ongenade gevallen; het lot, dat reeds meer dan een hoveling had getroffen, leerde hem, dat dit met een doodvonnis gelijk stond, en dat hij zijn leven alleen kon redden door den dienst der Milaneezen te verlaten, daar de hertog nooit aarzelde zich van een dienaar, die hem lastig was geworden, door diens dood te ontslaan.

Woedend over de ondankbaarheid des hertogs vluchtte Carmagnola naar Savoie en van daar naar Venetië, hier openbaarde hij de hem bekend geworden plannen van den Milaneeschen hertog om zijne macht ten koste van Venetië en Florence uit te breiden. De Venetianen gaven echter niet aanstonds gehoor aan zijnen raad om een verbond met de Florentijnen te sluiten. Zij wantrouwden Carmagnola, die tot dus ver de meest vertrouwde vriend van Philips Maria was geweest. Zij meenden, dat de condottiere op bevel des hertogs eene vooruit bedachte rol speelde, ten einde hen zoo in een oorlog te wikkelen.

Doch weldra werden zij van dien waan genezen, daar Carmagnola alleen door zijn gelukkig gesternte ontkwam aan eene poging tot vergiftiging, op bevel van Philips Maria tegen hem ondernomen. Thans was de senaat van Venetië eindelijk overtuigd, dat Carmagnola inderdaad des hertogs vijand was; hij leende dan ook het oor aan de dringende vertoogen van den Florentijnschen gezant, toen deze uitriep: „Philips Maria is tot een vorst geworden door het bezit van Genua, dewijl gij aan die republiek uwe hulp ontzeidet. Aarzelt gij nu nog langer, dan zullen de Florentijnen hem tegen hun wil tot een koning maken en gij zult misschien ten slotte genoodzaakt zijn om hem tot keizer te verheffen.”

In het jaar 1425 kwam er tusschen de Venetianen, de Florentijnen, Nicolo van Este, hertog van Ferrara, Francesco Gonzaga, heer van Mantua en Obizzo da Polenta, heer van Ravenna, eene liga tegen den hertog tot stand. In Januari 1426 werd de oorlog aan Milaan verklaard. Ook de hertog van Savoye sloot zich bij het verbond aan.

Carmagnola, die de Venetiaansche troepen aanvoerde, kweet zich met evenveel beleid als voorspoed van zijne taak: de Milaneezen leden zware verliezen. Philips Maria moest een nadeeligen vrede sluiten en toen hij dien verbrak, na een tweeden veldtocht, nog vernederender voorwaarden aannemen. Brescia, Bergamo, Forli en een deel van het gebied van Cremona gingen voor Milaan verloren.

Bij een derden veldtocht keerde echter de kans. Carmagnola onderging in het jaar 1431 eene gevoelige nederlaag; ook eene Vene-

tiaansche vloot werd op den Po geslagen, wijl Carmagnola haar niet ter rechter tijd te hulp kwam.

De veldheer had zich in de dagen van zijn voorspoed onder de Venetianen vele vijanden gemaakt. Deze verdachten hem, dat hij in heimelijke verstandhouding met Milaan stond. Hij zelf had voedsel gegeven aan die verdenking door op zekeren tijd, na het winnen van een slag, een aantal gevangen bevelhebbers zonder losgeld te ontslaan, gelijk de condottieri van dien tijd dit niet zelden deden.

Zoolang hij de eene overwinning na de andere behaalde, waren zijne vijanden tegenover hem machteloos, doch thans dienden zij tegen den overwonnene eene aanklacht bij den senaat in en zij vonden gereedelijk gehoor. Hun invloed groeide nog meer aan, toen Carmagnola ook op een ander gedeelte van het oorlogstooneel met tegenspoed had te worstelen.

Venetië voerde in die dagen tegelijk oorlog met de Hongaren; Carmagnola werd naar Frioul gezonden, doch was ook hier niet in staat om den vijand afbreuk te doen.

De raad der Tienen besloot, den gewaanden verrader te straffen. Doch dit was eerder gezegd dan gedaan, want een legerhoofd werd altijd door zijne troepen ondersteund tegen den staat, welken hij diende: de soldaten kenden geene andere gehechtheid dan die aan hun aanvoerder.

De Tienmannen namen derhalve de toevlucht tot list. Carmagnola ontving eene uitnoodiging om zich naar Venetië te begeven, ten einde zijne gevoelens mee te deelen omtrent een vredesverdrag, dat men van plan was te sluiten. Hij gaf aan die oproeping gehoor. Toen hij te Venetië aankwam, werd hij met de grootste eerbewijzen ontvangen, men juichte hem toe als den verdienstelijksten bevelhebber en bracht hem naar het paleis, waar de edelen des lands hem op de eerbiedigste wijze begroetten. Tot diep in den nacht hield men hem met vriendelijke gesprekken bezig; daarop voerde men hem door lange gangen, niet, gelijk hij meende, naar zijne woning terug, maar naar de gevangenis.

De gevangene werd aan de gewone pijniging onderworpen; hij bekende alles wat men slechts van hem hooren wilde. Den 3en Maart 1432 lieten de Tienmannen hem naar het plein voor het paleis der Doges voeren en hem tusschen de beide hier geplaatste zuilen onthoofden. Opdat geen enkele klacht hem zou ontsnappen, had men hem een prop in den mond gewrongen. Zijne goederen werden verbeurd verklaard, doch aan zijne weduwe stond de senaat een jaargeld toe.

Omtrent dien schandelijken moord, op een onschuldige gepleegd, die tegelijk eene daad der snoodste ondankbaarheid was, zegt de beroemde geschiedschrijver Heinrich Leo, die steeds een woord van verontschuldiging ook voor de schandelijkste daden van eene regeering overheeft, het volgende:

„Dat het ter dood brengen van Carmagnola een der gestrengste staatsgrepen der Venetianen en op rechtsgeleerd standpunt volstrekt niet te rechtvaardigen is, wordt door niemand ontkend. Maar hij alleen, die zich niet in die dagen verplaatsen kan, die de willekeur en de aanmatiging dier naar soldij hunkerende veldheeren, gelijk de Venetianen daarvan honderd voorbeelden voor oogen moesten hebben, niet in aanmerking neemt, hij alleen zal die handelwijze geheel veroordeelen. De Venetianen lieten zich daarbij leiden door hun staatkundig instinkt; aan dien éénen

wreekten zij al de ellende, teweeg gebracht door eene geheele klasse van menschen, wien men het niet vroeg genoeg door middel van pijnbank en zwaard aan het verstand kon brengen, dat zij overtollig was in de wereld, indien althans de wet heerschen zou.”

Na Carmagnola’s dood werd de oorlog voortgezet, doch de Venetianen streden niet gelukkig; zij hadden dan ook alle reden om zich te verheugen over de gezindheid van Philips Maria, die, den oorlog moede, tot den vrede neigde, ja zich bereid verklaarde om alle in den laatsten oorlog gemaakte veroveringen weder aan Venetië af te staan. De vrede was echter niet van langen duur, daar Philips Maria dien alleen gesloten had, om zich des te beter ten oorlog te kunnen toerusten. De vijandelijkheden werden kort daarop hervat en de krijgskans scheen aan Venetië voor goed den rug toegewend te hebben, hoewel Philips Maria in het jaar 1435 een zwaar verlies had geleden, naardien Genua weder onafhankelijk geworden en tot de liga toegetreden was. Daarentegen scheidden de Florentijnen zich van dat bondgenootschap af, om een afzonderlijken vrede met Milaan te sluiten. Ook wist Piccinino, de machtige condottiere, door gelukkige krijgstochten meer dan één bondgenoot van Venetië, zooals Ravenna en Mantua, aan het verbond te onttrekken.

De voorspoed van den hertog van Milaan boezemde den Florentijnen zooveel bezorgdheid in, dat deze thans besloten, op nieuw tot de liga toe te treden. Sinds de Medici aan het hoofd van den Florentijnschen staat stonden, had hunne staatkunde, gelijk wij reeds verhaalden, ten doel, een nauwkeurig evenwicht tusschen de staten van Italië te bewaren, daarom kozen zij nu eens de zijde van Venetië, dan weder die van Milaan.

De nieuwe liga, die thans gesloten werd, bestond uit de republieken Venetië, Florence en Genua; aan deze sloot ook de paus zich als bondgenoot aan. Francesco Sforza, de beroemde condottiere, werd door de liga tot legerhoofd benoemd. Dewijl ook Philips Maria met hem in onderhandeling gestaan had, bood de paus hem het markgraafschap Ancona aan, dat hem als pauselijk leen opgedragen werd. De liga waarborgde hem het bezit van dit markgraafschap; hij verbond zich van zijnen kant tegen eene aanzienlijke soldij, om vijf jaren lang een leger op de been te houden.

Zoo groot was de roem van den condottiere, dat de toenmalige opperbevelhebber van Venetië zich vrijwillig onder zijne bevelen stelde.

De beide grootste condottieri van dien tijd, Francesco Sforza en Nicolo Piccinino, stonden thans tegenover elkaar. Beiden streden met de grootste dapperheid, doch het geluk koos de zijde van Sforza, die belangrijke voordeelen behaalde.

Intusschen spande Piccinino al zijne krachten in, om zijn tegenstander te overwinnen. In het voorjaar van 1441 bracht hij op nieuw een leger van 10.000 man op de been, waarmee hij een inval deed op het grondgebied van Brescia. Hier behaalde hij aanvankelijk meer dan één voordeel; hiervan trok hij partij om Philips Maria, die thans geheel van hem afhankelijk was, tot den afstand van Piacenza te dwingen.

Andere Milaneesche condottieri volgden zijn voorbeeld; allen wilden zich van de eene of andere stad ten koste van Milaan meester maken, om daar een onafhankelijk vorstendom te stichten.

Philips Maria was over deze aanmatigingen zoo verontwaardigd, dat

hij liever tot elken prijs vrede met Venetië wilde sluiten dan deze eischen in te willigen. Hij wendde zich tot Francesco Sforza, wien hij de hand zijner onwettige dochter Blanca Maria en als huwelijksgift Cremona en een groot deel van het Milaneesche grondgebied aanbood.

Sforza gaf aan deze roepstem gehoor. De republiek Venetië behield Brescia, Bergamo, Peschiera en andere steden; Cremona en een deel van het Milaneesche gebied werden als bruidschat van des hertogs dochter aan Francesco Sforza toegewezen. Genua zou onafhankelijk blijven, doch Philips Maria daarentegen alle overige steden als onbezwaard eigendom terug ontvangen.

Zoo was de oorlog op nieuw ten einde gebracht; alleen de Venetianen en Francesco Sforza hadden daaruit eenig voordeel getrokken. De Venetianen hadden hun grondgebied op het Italiaansche vasteland op nieuw uitgebreid. Francesco Sforza was de schoonzoon van den hertog van Milaan geworden; hij mocht daarenboven de gegronde hoop op de troonsopvolging koesteren en had buitendien de heerschappij over Cremona verkregen.

De hertog had alleen door den nood gedrongen Sforza tot zijn schoonzoon en erfgenaam aangenomen; in zijn hart haatte hij den condottiere, hij deed al zijn best om hem vijanden te verwekken en dit gelukte hem maar al te goed, want Sforza's snel aangroeiende macht boezemde al den staten van Italië groote bezorgdheid in. Er vormde zich een algemeen bondgenootschap tegen den machtigen condottiere, waartegen deze niet opgewassen zou geweest zijn, indien hij niet door middel eener listige staatkunde de bondgenooten even spoedig van elkander vervreemd had.

In de eerstvolgende jaren zien wij hem nu eens aan deze, dan aan gene partij zich aansluiten, nu eens treffen wij hem als bondgenoot, dan weer als vijand van zijn schoonvader aan.

Eene schets te leveren van de afwisselende oorlogen en vredesverdragen, waartoe de arglistige staatkunde der Italiaansche vorsten en republieken in die dagen aanleiding gaf, veroorlooft het bestek van dit werk ons tot ons leedwezen niet, hoe belangrijk zulk eene beschrijving ook zijn zou.

Daarom kunnen wij ook Frans Sforza op zijne avontuurlijke zwerftochten niet volgen; maar in nog hooger mate trekt hij onze opmerkzaamheid tot zich, wanneer hij door den dood van zijn schoonvader, die den 13den Augustus 1447 voorviel, genoodzaakt wordt om zijn oog op diens nalatenschap te vestigen.

Na het overlijden des hertogs geraakte Milaan in de grootst mogelijke verwarring. Philips Maria had geene zonen nagelaten; het hertogdom Milaan moest derhalve als opengevallen rijksleen op nieuw door den keizer weggeschonken worden; wel verhaalde men, dat er een testament van hem bestond, waarin hij koning Alphonsus van Napels tot zijn erfgenaam benoemd had, doch dit testament werd later niet als echt erkend en al ware het echt geweest, dan had de koning van Napels daaruit toch geen recht kunnen ontleenen, dewijl Philips Maria niet bij uitersten wil beschikken mocht over een keizerlijk leen, gelijk het hertogdom Milaan inderdaad was.

De verschillende partijen in de stad grepen naar de wapenen, ieder ten behoeve van den door haar begunstigden opvolger. Sommige edelen

waren voor koning Alphonsus, anderen voor Sforza, anderen weder voor den hertog van Savoie.

Nauwelijks had Sforza het bericht van den dood zijns schoonvaders ontvangen, of hij rukte naar Milaan op. Hij was verstandig genoeg om in den beginne zelfs met geen woord te reppen van zijne aanspraken op den troon, maar zich alleen der stad Milaan als legerhoofd aan te bieden tegen de Venetianen, met wie de staat in oorlog gewikkeld was. Doch eer hij Milaan bereiken kon, was het slot en de vesting reeds door de Napolitaansche partij bezet en hadden de aanzienlijkste Milaneesche condottieri koning Alphonsus trouw gezworen.

Doch al had in den eersten tijd de Napolitaansche partij de overhand gekregen, weldra kwam het volk toch tegen haar in verzet; het verlangde de herstelling van de republiek. Aan zijne zijde stonden de invloedrijkste adellijke geslachten, die liever zelven in eene aristocratische republiek regeeren, dan zich op nieuw aan een hertog onderwerpen wilden. Dewijl de dynastie uitgestorven was, beweerden de republikeinen, was reeds van rechtswege de republiek hersteld. In eene volksvergadering werden 4 mannen voor elk der 6 districten der stad gekozen; deze 24 traden onder den titel „verdedigers der vrijheid" aan het hoofd der republiek. Ook de condottieri, die hoopten grootere voordeelen in eene republiek dan onder de regeering van den koning van Napels te behalen, werden ontrouw aan de partij, waarbij zij zich hadden aangesloten. Zij zwoeren trouw aan de republiek Milaan en de Napolitaansche bezetting trok zich terug, nadat zij daartoe omgekocht was met 17.000 goudgulden, welke men uit de schatkist van den overleden hertog genomen had.

Zoo had Milaan hare vrijheid heroverd: doch het was geene lichte taak, haar tegen hare talrijke vijanden te verdedigen. De Venetianen, die Milaan aan hunne macht wenschten te onderwerpen, wilden niets van den vrede weten; bovendien was de macht van den staat op verre na niet zoo groot als die van het voormalige hertogdom Milaan, want de steden, die voorheen afhankelijk waren geweest, handhaafden thans haar recht om zich insgelijks als republiek te constitueeren. Het eerst verhief Pavia zich tot eene afzonderlijke republiek; Parma en Tortona volgden dit voorbeeld. Lodi en Piacenza namen Venetiaansche bezetting in. Van buiten dreigden Venetië, Genua, de hertog van Savoie, de markgraven van Este en van Montferrat en zelfs hertog Karel van Orleans, die als zoon eener prinses Visconti aanspraak maakte op het hertogdom en Asti bezette. Zijne aanspraken waren, volgens het in die dagen heerschende staatsrecht, volstrekt niet geldig, want alleen de Duitsche keizer had het recht om over een opengevallen rijksleen te beschikken. Doch Ferdinand III, het hoofd van het Duitsche rijk, miste de noodige geestkracht om de rechten van het rijk te handhaven. De Milaneezen konden van die zijde geen bijstand verwachten.

De republiek, die zich van alle kanten besprongen zag, nam gaarne de diensten aan, haar door Francesco Sforza aangeboden. De machtige graaf gedroeg zich zoo belangeloos, dat hij voor zijn persoon geen aanspraak op de hertogelijke waardigheid maakte, maar slechts deze voorwaarde stelde, dat Brescia en Verona hem zouden toebehooren, wanneer hij deze beide steden veroverd had.

Thans lachte het geluk den Milaneezen vriendelijk toe. Sforza on-

derwierp Parma en wist de zonen van den overleden Piccinino en andere dappere condottieri voor Milaan te winnen. Dat hij echter niet geheel zonder zelfzuchtige bedoelingen voor de republiek kampte, toonde hij door zich van het bewind over Pavia meester te maken. Deze daad maakte hem het eerst bij de Milaneezen verdacht. Intusschen bleef de fortuin hem getrouw; den 16en November 1447 nam hij Piacenza stormenderhand in. De rijke stad werd 40 dagen achtereen door de overwinnaars geplunderd. Alleen de kloosters bleven op bevel van Sforza verschoond; 10,000 burgers werden als slaven verkocht.

Op de Venetianen behaalde Sforza steeds grootere voordeelen, hij vernietigde hunne vloot en versloeg hunne legers. Venetië zag zich ernstig in het nauw gebracht, want reeds rustte Sforza zich tot de belegering van Brescia toe, ten einde zich van de hem beloofde stad meester te maken.

Doch in dezelfde mate, waarin des graven macht aangroeide, klom ook de achterdocht der Milaneezen jegens hem. Hem werd bericht, dat de regeering der republiek hem vreesde en van plan was, zich met de Venetianen tegen hem te verbinden.

Sforza begreep dat hij zijne vijanden voorkomen moest; op eens sloot hij van zijnen kant vrede met Venetië, vrijwillig ontruimde hij, ten behoeve der republiek, het grondgebied van Brescia en Bergamo en andere districten, deze beloofde hem van hare zijde troepen en geld tot verovering van Milaan.

Sforza deelde zijnen huurbenden zijn besluit om tegen Milaan op te trekken mede. „Milaan is ondankbaar jegens u en mij," riep hij uit, „de republiek wil mij Cremona en Pavia ontnemen en u van de vruchten uwer overwinningen berooven. Volgt mij dus tegen de ondankbare stad, ten einde haar te tuchtigen; Venetië is met ons!"

Met luide toejuichingen beantwoordden de soldaten de toespraak van hun veldheer; zonder aarzelen volgden zij hem om den staat te gaan bestrijden, in wiens soldij zij stonden. Versterkt door Venetiaansche hulptroepen rukten zij tegen Milaan op.

De regeering van Milaan was diep verontwaardigd over het verraad van haar legerhoofd. Georgio Lampugnani, een ijverig republikein, wist het volk tot het bieden van een krachtigen tegenstand te bewegen. De burchten in den omtrek der stad werden in staat van tegenweer gebracht, de burgers voorzagen zich van musketten, een in die dagen nog zeldzaam, alleen voor rijke burgers verkrijgbaar, maar vrij onvolmaakt wapen.

Toen Sforza met zijne benden naderde, bleek het spoedig, hoe weinig de republiek in staat was om zich tegen den machtigen condottieri te verdedigen. Met zijn geschut legde hij de sloten in puin, de versterkte steden werden tot de overgave genoodzaakt en de hoofdlieden der Milaneesche burgerij durfden het niet wagen hunne ongeoefende scharen aan eene ontmoeting in het open veld met de geduchte geharnaste ruiters van Sforza bloot te stellen.

De Milaneesche burgers waren sinds zoo lang aan het dragen van de wapenen ontwend, dat zij tegen de geoefende huurtroepen van Sforza niet opgewassen waren. De graaf sloeg zijne legerplaats onder de muren van Milaan op; ongetwijfeld zou de stad spoedig in zijne handen gevallen zijn, indien hij niet eensklaps door zijne bondgenooten, de Venetianen, in den steek gelaten was.

Venetië achtte het, en te recht, volstrekt niet wenschelijk, dat de machtige condottiere hertog van Milaan werd, daar hij in elk geval een veel gevaarlijker vijand zou zijn dan eene pas ontstane, door binnenlandsche onlusten geteisterde republiek. Daarom sloot Venetië met Milaan vrede; aan graaf Sforza bood men als schadeloosstelling de onbeperkte heerschappij over Alessandria, Pavia, Piacenza en een aantal andere steden aan.

Hoewel Francesco Sforza in het binnenste zijner ziel diep verontwaardigd was over zulk eene trouwloosheid en over dat aanbod, hetwelk zijne eerzucht volstrekt niet bevredigde, toch liet hij daarvan niets blijken. Als een meester in de kunst van staatkundige intrigen, sloot hij een wapenstilstand met de Milaneezen; naar Venetië zond hij zijn broeder Alessandro met den last om over den vrede te onderhandelen, maar het treffen van een verdrag zoo lang mogelijk uit te stellen.

Sforza wilde de Milaneezen, die vast op het herstel van den vrede rekenden, in slaap wiegen, en dit gelukte hem. De burgers legden de wapenen neder; den voorraad graan, die tot approviandeering van de stad in geval van een beleg verzameld was, gebruikten zij tot zaaikoren en het slachtvee werd uit de stad naar de weiden gezonden. Men gaf zich binnen Milaan weer geheel aan de bezigheden des vredes over, daar men eindelijk vernam, dat Sforza's broeder voor goed vrede met Venetië gesloten had.

Dit was werkelijk geschied. De Venetianen, dat lange talmen moede, hadden gedreigd, Alessandro in de gevangenis te zullen werpen, indien hij het verdrag niet eindelijk onderteekende. Alessandro was voor die bedreiging gezwicht en na zijn naam onder het verdrag geplaatst te hebben, naar zijn broeder teruggekeerd. Doch deze verklaarde het verdrag voor nul en van geener waarde, daar het door geweld afgeperst was; hij rukte terstond weder tegen Milaan op en begon, daar de wapenstilstand inmiddels afgeloopen was, de stad te belegeren. De Venetianen poogden te vergeefs de belegerden te ontzetten. Een vredesverdrag, met den hertog van Savoie gesloten, stelde Sforza in staat om thans al zijne strijdkrachten aan die belegering te besteden en weldra had hij de vesting, die slecht van levensmiddelen voorzien was, tot het uiterste gebracht.

Het door den honger tot vertwijfeling gebrachte volk liep te hoop; in eene volksvergadering beraadslaagde het over de beste middelen om de stad te redden. Het had alle vertrouwen op de republiek verloren; alle redenaars waren het daarover eens, dat alleen de krachtige hand eens alleenheerschers den vrede herstellen kon.

Doch wie zou die alleenheerscher zijn? Verscheidene namen werden genoemd; alleen die van Francesco Sforza niet. Wel dachten velen aan hem, doch zij waagden het niet, hunne stem te verheffen, dewijl nog onlangs een wet was uitgevaardigd, waarbij een ieder met den dood bedreigd werd, die de schandelijke vermetelheid had, over den vijand van den staat anders dan met afschuw te spreken.

Alle vorsten, wier namen men genoemd had, bevonden zich op een grooten afstand en konden dus geene hulp aanbrengen. Nu verbrak eindelijk een stoutmoedig man den ban, die op de volksvergadering rustte; op het gevaar af van zijn leven te verliezen stelde hij graaf Francesco Sforza als hertog van Milaan voor.

Een algemeen vreugdegejuich was het antwoord op die taal; hij zelf werd tot afgevaardigde verkozen, om den graaf de wenschen des volks over te brengen.

Den 26en Maart 1450 reed Francesco Sforza onder het oorverdoovend vreugdegejuich des volks door de geopende poort de stad Milaan binnen; in den dom ontving hij de insigniën der hertogelijke waardigheid. Hij begon zijne regeering met eene uitdeeling van brood onder het uitgehongerde volk, waardoor hij het hart der menigte oogenblikkelijk won.

Door de gezanten van alle Italiaansche regeeringen, uitgezonderd Napels en Venetië, werd hij als hertog erkend. Op het protest van den Duitschen keizer en van den koning van Frankrijk sloeg hij volstrekt geen acht.

Venetië werd in die dagen door de pest geteisterd; de republiek was niet in staat om iets tegen den hertog te ondernemen. Voorloopig verbond zij zich slechts met koning Alphonsus van Napels, den hertog van Savoie en den markgraaf van Montferrat. Florence daarentegen koos de zijde van Milaan.

Eerst in Mei van het jaar 1452 kwam het tot eene uitbarsting der vijandelijkheden, Milaan werd door Venetië en Savoie aangevallen. Aan den oorlog, die thans in Italië woedde, nam, op aanzoek van Florence, ook de oude koning René van Anjou nog eenmaal deel, in de hoop, dat hij zich van het koninkrijk Napels zou kunnen meester maken. Het gelukte hem echter niet, eenig voordeel te behalen, want de Fransche krijgslieden maakten zich door hunne barbaarsche wreedheid zóó gehaat, dat René na korten tijd naar Frankrijk moest terugkeeren.

Reeds in het jaar 1453 hadden de vredesonderhandelingen plaats, onder den indruk, dien de veroveringen der Turken op de christelijke staten gemaakt hadden. Tusschen Milaan en Venetië kwam dan ook in het jaar 1454 een vrede tot stand, waartoe ook de overige staten toetraden. Er werd een verbond gesloten tusschen Florence, Napels, Milaan en Venetië om zoowel de rust in het binnenland te bewaren als de onafhankelijkheid tegenover het buitenland te verzekeren. Slechts Genua werd van den algemeenen vrede uitgesloten.

Francesco Sforza bleef gedurende zijne geheele regeering getrouw aan zijn beginsel: handhaving van het evenwicht tusschen de verschillende staten van Italië. In de innigste overeenstemming met Cosimo de Medici spande hij onvermoeid al zijne krachten in om te beletten, dat geen der Italiaansche staten zich eenig overwicht over de andere verwierf en dat ook Noord- en Zuid-Italië elkander nooit in macht overtroffen. Te midden der twistende vorsten en republieken stond steeds Florence in verbond met Milaan, om in geval van nood den zwakkeren staten hulp te kunnen verleenen.

In deze dagen had Genua door Napels bedreigd, de bescherming van Frankrijk ingeroepen. Doch reeds in het jaar 1461 werden de Franschen weer uit Genua verdreven. De Genueezen waren echter niet bij machte om hunne vrijheid te handhaven. Het volk verlangde dringend naar een eenhoofdig bewind, dewijl de adellijke geslachten, die onophoudelijk met elkaar in veete leefden, den staat op den rand van zijn ondergang brachten. Ten gevolge van dit alles werd de opperheerschappij over Genua in April 1464 den hertog Francesco Sforza van Milaan opgedragen.

Sforza overleefde deze hem zoo welkome gebeurtenis slechts twee jaren. Hij stierf den 8sten Maart 1466, in den ouderdom van 66 jaar, diep betreurd door de Milaneezen, over wie hij, ofschoon als onbeperkt alleenheerscher, toch rechtvaardig en zachtmoedig geregeerd had.

Francesco Sforza behoort ongetwijfeld tot de grootste mannen van zijn tijd. Hij was een bekwaam veldheer en een dapper krijgsman; zijne soldaten vergoodden hem. In den dagelijkschen omgang vriendelijk en zacht, edelmoedig en welwillend, poogde hij als vorst zich de liefde zijns volks te verwerven. Indien hij als staatsman zich niet minder trouwloos gedroeg dan een der overige vorsten van Italië, dan wordt, hoe ernstig wij dit ook afkeuren, ons vonnis wel eenigszins verzacht door de herinnering, dat hij daarin juist de voorschriften van die staatkunde volgde, welke in zijne dagen als het ware staatsbeleid beschouwd werd. Voor geleerden en kunstenaars was hij een trouw vriend en een edelmoedig beschermer.

Hoeveel de bevolking van Milaan in den dood van haren hertog verloren had, kwam eerst recht aan den dag, toen Sforza's zoon, Galeazzo Maria, het bewind aanvaardde. Deze bevond zich op het tijdstip van zijns vaders dood in Frankrijk, doch, keerde toen hij de doodtijding ontving, in allerijl naar Milaan terug. Hier had zijne verstandige moeder, Blanca Visconti, voor zijn recht op de erfopvolging gewaakt. Galeazzo Maria was een vorst van een goeden aanleg, doch die door zijn verblijf in Frankrijk geheel bedorven was. Slaaf van de losbandigste uitspattingen, had hij allen smaak voor de werkzaamheden van een regent verloren. In den beginne was hij bij de bevolking van Milaan werkelijk bemind; hij had eene gladde tong en wist door de vriendelijke wijze, waarop hij zich voordeed, veler hart voor zich te winnen. Doch dit alles was slechts van korten duur. Weldra bleek het, dat hij ijdel en praalziek, valsch en wispelturig, lafhartig en wreed was; met de grootste onbeschaamdheid vierde hij aan zijne zinlijke neigingen den teugel.

Dewijl hij door zijn huwelijk met eene prinses van Savoie een zwager van koning Lodewijk XI geworden was, en op dezen als op een getrouw bondgenoot rekende, achtte hij zich zoo veilig in het bezit zijner macht, dat hij zich om het volk en den adel volstrekt niet meer bekommerde. Jegens zijne moeder, die hem van tijd tot tijd zijn wangedrag verweet, koesterde hij weldra een gloeienden haat; hij verbande haar van zijn hof, en toen zij te Cremona onverwacht stierf, beweerde het volk algemeen, dat zij door haren zoon vergiftigd was.

Van nu af vierde Galeazzo Maria aan zijne dierlijke lusten onbeschroomd den teugel. Hij verviel van de eene misdaad tot de andere. Leo verhaalt ons daarvan het volgende:

„De geschiedenis heeft een aantal bijzonderheden uit het leven van dezen vorst bewaard, waarvan de menschelijke natuur huivert. Eenen priester, die hem voorspeld had, dat hij nog slechts elf jaar leven zou, liet hij tot straf daarvoor, den hongerdood ondergaan. Zekeren Castillo, die beschuldigd werd, dat hij met eene geliefde des hertogs briefwisseling had gevoerd, werden de beide handen afgehouwen. Pietro Drago werd op zijn bevel in eene kist gespijkerd en levend begraven. Een boer, die een haas gedood had, moest dien met huid en haar opeten en stierf natuurlijk aan de gevolgen. Zijnen barbier liet hij folteren en vervolgens, om in zijn overmoed met de grootste minachting van de menschelijke lafhartigheid te kunnen gewagen, zich door hem scheren. Zulk een behagen

schepte hij in het pijnigen en ter dood brengen van menschen, dat hij meestal bij elke terechtstelling tegenwoordig was. Meermalen schonk hij voor geld een misdadiger de straf kwijt. Aan bemiddelden legde hij lagen, om hen tot het plegen van misdaden te verleiden of hen althans onder verdenking te brengen en hen alzoo van hun vermogen te berooven. Hij was een wellusteling van de ergste soort, daar hij bij het inwilligen van zijne lusten alle wetten der zedelijkheid met voeten trad — — —"

Tien jaren lang verdroegen de Milaneezen geduldig de schandelijke regeering van dit monster, doch eindelijk was de maat zijner gruwelen vol.

In die dagen leefden aan het hof van Milaan twee jonge mannen uit de edelste geslachten, namelijk Girolamo Olgiati en Giovanni Andrea Lampugnani, die beiden onderwijs hadden genoten bij een onderwijzer in de welsprekendheid Nicolo Montano en van dezen een doodelijken haat tegen den hertog ingezogen hadden.

Montano was in vroeger tijd de leermeester van Galeazzo Maria geweest en had den wederspannigen, onopgevoeden knaap eenige malen gevoelig gekastijd; uit wraak hiervoor was hij, op bevel des hertogs, toen deze de regeering aanvaard had, in het openbaar gegeeseld. In zijne lessen noemde hij sinds dien tijd Galeazzo Maria een tyran, een nieuwen Tarquinius, een Nero.

Toch zou hij in weerwil van dit alles de jonge edellieden niet tot eene samenzwering tegen den hertog overgehaald hebben, zoo deze zelf hen niet op de grievendste wijze beleedigd had: Galeazzo Maria onteerde Olgiati's zuster; Olgiati zwoer hem bloedige wraak en verbond zich met Lampugnani en met diens vriend Carlo Visconti.

In den tuin der basilica van den heiligen Ambrosius bezegelde het drietal hun besluit om den overtreder van goddelijke en menschelijke wetten te vermoorden met een plechtigen eed en smeekte den beschermheilige van Milaan, den heiligen Ambrosius, dat hij hun opzet zou doen gelukken en hen redden uit het gevaar, waaraan zij hun leven blootstelden.

Den 26sten December 1476, op St. Stephanusdag begaven de drie samenzweerders zich des morgens vroeg naar de kerk van dien heilige, waar zij een gebed deden voor het welgelukken van hun moordaanslag en kalm hun slachtoffer afwachtten.

Toen Galeazzo Maria de kerk binnentrad, ging Lampugnani voor hem uit, om het gedrang des volks te keeren. Eindelijk bleef hij staan en liet zich, alsof hij om eene gunst wilde smeeken, voor den hertog op ééne knie neder, doch in denzelfden oogenblik stak hij hem den dolk van onderen op in het lijf. Terzelfder tijd bracht Olgiati hem een stoot in den hals en Visconti een in den schouder toe.

Eene grenzenlooze verwarring ontstond er. De lijfwacht greep twee der moordenaars, Lampugnani en Visconti, en bracht hen op staanden voet ter dood. Olgiati wist te ontsnappen; hij vluchtte naar zijns vaders huis, doch werd hier niet binnengelaten. Alleen zijne moeder erbarmde zich zijner en verborg hem bij een priester.

Olgiati, die verwachtte, dat het volk na den dood des hertogs zich op nieuw in het bezit der lang ontbeerde vrijheid stellen zou, verliet na drie dagen zijne schuilplaats. Toen hij echter op de straat kwam, ontmoette hij een volkshoop, die het verminkte lijk van Lampugnani onder een woest vreugdegejuich voortsleepte. Op dit gezicht ontroerde hij zoo, dat hij zich zelven verried.

Hij werd gegrepen en voor het gericht gesleept; standvastig onderging hij den dood, hoe folterend de smarten ook waren, die hij moest doorstaan. Toen de beul hem het vleesch met tangen van het lichaam reet, riep de 22jarige jongeling, elken kreet van smart onderdrukkend, deze woorden uit, welke eene historische vermaardheid hebben gekregen: „Vroegtijdige dood, eeuwige roem! Onvergankelijk de gedachtenis der daad.” De ongelukkige jongeling stierf in den waan, dat hij een martelaar mocht heeten, terwijl hij niets dan een op wreede wijze ter dood gebrachte sluipmoordenaar was.

DRIE EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Italië. De handelsrepublieken Venetië en Genua. De oorlog van Chioggia. Pisani's verdiensten. Ondankbaarheid der republiek. Hooggeklommen nood en redding van Venetië. Grootte en rijkdom der republiek in de 15e eeuw. Despotiek bestuur der adellijke geslachten. Ondankbaarheid der republiek jegens Carlo Zeno. Treurig lot van den doge Foscari. Genua in de 15e eeuw.

De beide machtige handelsrepublieken Venetië en Genua konden in de laatste helft der 14e eeuw niet in vrede met elkander leven. Beider belangen waren zóó geheel dezelfde, dat de tusschen haar bestaande naijver noodzakelijk telkens nieuw voedsel ontvangen moest.

Beide zochten haar macht in het Oosten uit te breiden en moesten hierdoor telkens met elkaar in botsing geraken. Die botsingen gaven meermalen aanleiding tot bloedige gevechten. Uit deze afzonderlijke, doch onophoudelijk terugkeerende geschillen, ontstond eindelijk een oorlog, die in de geschiedenis de oorlog van Chioggia genoemd wordt. In dezen krijg werd Venetië op den rand van zijn ondergang gebracht.

Alle vijanden der republiek verbonden zich met Genua tot een gemeenschappelijken aanval: koning Lodewijk van Hongarije, die zich in het rustig bezit van Dalmatië wilde stellen, Francesco Carrara van Padua, die eerst voor korten tijd door Venetië tot een vernederenden vrede gedwongen was, en de patriarch van Aquileja, die de Venetianen doodelijk haatte, sloten zich bereidwillig aan bij een bondgenootschap, waardoor de trotsche republiek vernietigd moest worden. Alleen Bernabo Visconti van Milaan en de koning van Cyprus waren Venetië's zwakke en werkelooze bondgenooten.

De oorlog te land werd in het jaar 1378 geopend door legerbenden van den Hongaarschen koning, van Francesco Carrara en van den patriarch van Aquileja. De bondgenooten drongen in het gebied der republiek binnen, de woeste Hongaarsche horden verwoestten het land op de vreeselijkste wijze, doch zij moesten het veld ruimen voor Carlo Zeno,

den Venetiaanschen krijgsheld, die zijnen naam reeds door meer dan eene schitterende onderneming beroemd gemaakt had.

Ook in den oorlog ter zee lachte de fortuin aanvankelijk den Venetianen toe. Victor Pisani, de groote Venetiaansche vlootvoogd, tastte in 1378 de Genueesche vloot bij Capo d'Angio aan en versloeg haar. Gaarne zou hij zijne zegepraal vervolgd hebben door met zijne vloot rechtstreeks naar Genua te zeilen. De vijandelijke republiek werd juist op dat tijdstip geteisterd door binnenlandsche onlusten, die het gevolg waren van de ondervonden nederlaag. De doge zelf was afgezet en de rust in Genua nog op verre na niet weergekeerd.

Doch de regeering van Venetië belette haren vlootvoogd, dat plan ten uitvoer te brengen. Victor Pisani ontving tegen zijnen wensch het bepaalde bevel, om Dalmatië te heroveren en hij moest gehoorzamen. Hierdoor zagen de Genueezen zich in de gelegenheid gesteld om orde te stellen op hunne binnenlandsche aangelegenheden en krachtige maatregelen te nemen tot voortzetting van den oorlog.

Pisani veroverde de haven van Cattaro, maakte zich van Sebenico meester en zette vervolgens koers naar Trau, waar een deel der Genueesche vloot in slagorde geschaard lag. Hij bemerkte, dat de stelling der vijanden te gunstig was, om met goed gevolg den aanval te kunnen wagen, en zond hiervan bericht naar Venetie, doch de regeering zijner vaderstad beval hem, tot elken prijs Trau in te nemen.

Tegen zijn zin begon Pisani den aanval, doch wat hij voorspeld had, gebeurde: hij werd met een belangrijk verlies teruggeslagen.

Het scheepsvolk was ontmoedigd en afgemat; indien men nieuwe zegepralen wilde behalen, moest zoowel de scheepsmacht als de bemanning noodzakelijk versterkt worden. Pisani wenschte derhalve naar Venetië terug te keeren, doch de regeering der republiek beval hem, tot bescherming van Istrië naar den zeeboezem van Pola te stevenen en hier zijne verzwakte strijdkrachten te herstellen. Dit laatste was echter onmogelijk, want te Pola vond Pisani niet de minste ondersteuning, dewijl men hier gebrek had aan de dringendste levensbehoeften en de hem uit Venetië nagezonden versterkingen stonden volstrekt niet in verhouding tot de verliezen, welke de vloot tot dusver geleden had.

Intusschen was in de Adriatische zee weder eene talrijke Genueesche vloot onder het opperbevel van Lucianus Doria, verschenen en door de steden aan de Dalmatische kust met open armen ontvangen. Zij overtrof in sterkte ver de vloot van Victor Pisani. Deze poogde derhalve een zeeslag te ontwijken, doch zag zich in weerwil daarvan door den strijdlust zijner onderhebbende scheepsbevelhebbers in een gevecht gewikkeld, toen hij in Mei 1379 eenige Venetiaansche schepen naar Ancona begeleidde en bij deze gelegenheid door de Genueezen aangevallen werd.

Wel sneuvelde de Genueesche admiraal, doch zijn broeder Ambrosius Doria kwam zijnen landgenooten ter rechter tijd met eene nieuwe scheepsafdeeling ter hulp en hij bracht den Venetianen zulk eene beslissende nederlaag toe, dat Pisani slechts met enkele schepen den dood of de gevangenschap ontkwam. 2000 gevangenen en onder deze 24 leden van den grooten Raad van Venetië vielen in de handen der Genueezen, die een gedeelte hunner als zoenoffer aan de schim van den gesneuvelden admiraal neerhieuwen.

Pisani had deze ramp voorspeld en vruchteloos geraden al zulke maatregelen te nemen, waardoor men haar had kunnen voorkomen. In

weerwil hiervan weet de regeering der republiek aan hem alleen het verlies van den slag. Hij werd teruggeroepen en ter dood veroordeeld. Als eene bijzondere gunst mocht hij het beschouwen, dat men met het oog op de gewichtige diensten, vroeger door hem bewezen, zijn vonnis in dier voege veranderde, dat hij in de gevangenis geworpen en voor den tijd van vijf jaren van alle openbare ambten uitgesloten werd.

Zoo werd de voortreflijke man tot werkeloosheid gedoemd op hetzelfde tijdstip, waarop de republiek aan zijne diensten de dringendste behoefte had.

Eene groote Genueesche vloot verscheen onder aanvoering van Pietro Doria voor Venetië en sneed der stad allen toevoer te water af. Zij werd ondersteund door het leger onder Francesco Carrara; Chioggia, het bolwerk der republiek, werd stormenderhand ingenomen, zelfs Malamocco viel in de macht der Genueezen.

De val van Chioggia bracht in Venetië eene algemeene verslagenheid te weeg: men voorzag, dat weldra de toevoer van levensmiddelen geheel afgesneden worden en een hongersnood binnen de stad uitbreken zou. Het volk drong bij de regeering op het aanknoopen van vredesonderhandelingen aan en deze, hadden dan ook plaats.

De gezanten van Venetië boden Pietro Doria de uitlevering van alle gevangenen aan. De Genuees antwoordde op hoogen toon: „Gij kunt hen, die u vergezellen, weer met u naar huis nemen, ik zal hen met alle Genueesche gevangenen toch spoedig weer bevrijden.”

Nog overmoediger liet Francesco Carrara zich uit. Hij wilde van geen vergelijk, hoe ook genaamd, weten, voor hij den bronzen paarden, die het portaal van de St. Marcuskerk versierden, den teugel aangelegd had. Met bitteren schimp overladen, moesten de Venetiaansche gezaten huiswaarts keeren.

De nood klom; de eene versterkte plaats na de andere viel in de handen der Genueezen; weldra gebood de kort geleden nog zoo machtige republiek over een grondgebied, dat zich niet verder dan eene mijl rondom de hoofdstad uitstrekte. Men durfde niet langer — gelijk voorheen — het volk door klokgelui tot de openbare vergaderingen oproepen, ten einde de vijanden niet met den toestand binnen de stad bekend te maken.

In weerwil van den hoog geklommen nood spanden de Venetianen met rusteloozen ijver al hunne krachten in, om de noodige maatregelen tot verdediging van de stad te nemen. De loopgraven werden versterkt en de overige vestingwerken verbeterd, men richtte afdeelingen van gewapende burgers op, deelde wapenen uit en bereidde alles tot den strijd voor.

Slechts ééne zwarigheid bestond er, die elke overwinning onmogelijk dreigde te maken; de Venetianen hadden geen bekwaam aanvoerder. Carlo Zeno, de voortreflijke veldheer, bevond zich op verren afstand, hij stond op dit tijdstip aan het hoofd van een escader, waarmee hij in de Middellandsche zee den Genueezen grooten afbreuk deed. Slechts één was er, die het vaderland kon redden: de gevangen Pisani.

Als één man eischte het volk, in dichte drommen te hoop geloopen, dat Pisani in vrijheid gesteld en met het opperbevel bekleed moest worden.

Zwichtend voor den drang der omstandigheden willigde de regeering dien volkswensch in. Pisani werd uit de gevangenis ontslagen en onder

de oorverdoovende toejuichingen der menigte door zijne van blijdschap schier bedwelmde aanhangers tot voor de deur der raadsvergadering gedragen: hij genoot eene schitterende voldoening voor het onrecht, hem aangedaan.

De doge sprak hem in de raadsvergadering zeer welwillend aan. „De republiek," zeide hij, „heeft u van uwe vrijheid beroofd, omdat gij uwe vloot verloren hadt. Heden geeft zij u de vrijheid tot verdediging van het vaderland terug. Uwe taak is het nu, te toonen, welk vonnis van deze beide het rechtvaardigste is. Vergeet het verleden en houd slechts uw vaderland voor oogen, dat u zijn vertrouwen schenkt." Pisani antwoordde met edele bescheidenheid: „Doorluchtig vorst en genadig heer! De republiek en hare overheden kunnen geen onrecht jegens mij begaan hebben. Zonder morren heb ik de gevangenschap verdragen; thans, in het bezit mijner vrijheid hersteld, ben ik verplicht, mijn leven voor mijn vaderland ten offer te brengen."

Onder tranen omarmden de doge en een aantal raadsleden den trouwen vriend des vaderlands, doch hoewel zij dezen zóó buitengemeen voorkomend behandelden, bleef toch het wantrouwen tegen hem in hun hart geworteld. Zij droegen hem slechts het bevel over eene kleine legerafdeeling op; eerst toen het volk ten tweeden male te hoop liep en op krachtige wijze zijn verlangen openbaarde, benoemden zij hem tegen hun zin tot opperbevelhebber der geheele zeemacht.

Pisani legde terstond eene bewonderenswaardige werkzaamheid aan den dag. Alle verdedigingswerken werden voltooid en uitgebreid. Het volk, zoowel van de laagste klasse als van den hoogsten adelstand, stond den veldheer met de grootste geestdrift ter zijde. Geheel Venetië was in die dagen éène groote legerplaats; elk, die slechts in staat was om de wapenen te voeren, wilde deelnemen aan den strijd; de zieken en zwakken brachten het grootste deel van hun vermogen ten offer, ten einde zoo spoedig mogelijk een leger en eene vloot te vormen. De doge, Andreas Contarini, verkocht zijn tafelzilver en verpandde zijne inkomsten; zelfs de geestelijken stortten de gelden hunner kerken en gestichten in de schatkist, de monniken grepen naar de wapenen. Alleen de Franciscanen namen aan deze vaderlandslievende beweging geen deel.

De groote Raad zegde den ijverigsten patriotten buitengewone belooningen toe; hij beloofde aan die 130 plebejers, die zich het meest onderscheiden zouden, den rang van patriciër en de opneming in den grooten Raad.

Dank deze grootsche en vaderlandslievende werkzaamheid was Pisani weldra in staat om de Genueezen, die zich volkomen veilig waanden en niet eens wachtschepen uitgezet hadden, aan te tasten. Dit geschiedde in den nacht van den 23en December 1379. De hoogbejaarde doge Contarini nam zelf deel aan het gevecht. De zege bleef aan de zijde der Venetianen, die reeds na weinige dagen door het escader onder Carlo Zeno versterkt werden.

Chioggia werd thans door de Venetianen belegerd, eene Genueesche vloot, die tot ontzet kwam opdagen, moest onverrichter zake den steven wenden.

Maanden lang hielden de Genueezen met de grootste dapperheid de verdediging van Chioggia vol. Eindelijk, den 21en Juni 1380, moesten zij toch tot de overgave besluiten. Pisani, die kort daarop stierf, smaakte

de blijde voldoening, dat door hem de republiek van den ondergang en van vreemde overheersching gered was.

De bondgenooten verloren na de jongste overwinningen, door Venetië behaald, alle lust om den oorlog voort te zetten. Ten gevolge der bemoeiingen van den graaf van Savoie, kwam dan ook in het jaar 1381, de vrede van Turin tot stand, waarbij Venetië slechts hoogst onbeduidende offers had te brengen. Was Venetië zonder vermindering van hare macht uit het worstelperk te voorschijn getreden, van dit tijdstip af bereikte de republiek telkens een hooger toppunt van welvaart en bloei. Hare vroeger reeds aanzienlijke bezittingen breidden zich meer en meer uit; op het vasteland van Italië onderwierp zij de eene stad na de andere aan hare macht.

Reeds in het begin der 15de eeuw treffen wij de republiek in het bezit van uitgestrekte gronden en van een schier onmetelijken rijkdom aan. Een Venetiaansch geschiedschrijver deelt ons de volgende cijfers mede. De stad Venetië telde in die dagen 1000 edellieden, wier jaarlijksche inkomsten tusschen 4000 en 70,000 dukaten afwisselden, 3000 koopvaardijschepen waren met 25,000 matrozen bemand; 45 galeien droegen 11,000 zeelieden, wien de bescherming van den handel der republiek was toevertrouwd. De waarde der handelsartikelen, welke de scheepvaart te Venetië aanvoerde, bereikte eene som van 10.000.000 dukaten 's jaars. De stad Venetië alleen telde 190.000 inwoners, terwijl de staatsinkomsten jaarlijks 1.200.000 ducaten bedroegen. Nemen wij in aanmerking, hoe veel hooger de waarde van het geld toen was in vergelijking met onze dagen, dan blijkt ons duidelijk, hoe reusachtig de rijkdom der republiek was. In den loop der 15de eeuw groeiden de schatten en daarmede de macht der Venetianen nog belangrijk aan.

Zij die gewoon zijn voor het gouden kalf van uiterlijken voorspoed in aanbidding neer te knielen, zonder te vragen naar de beginselen, waardoor volken of menschen zich laten besturen, hebben volkomen gelijk, wanneer zij der groote republiek met haren streng aristocratischen regeeringsvorm den tol harer bewondering betalen. Wij daarentegen wenden ons met afschuw van haar af, wanneer wij zien, dat trouwloosheid, ondankbaarheid en wreedheid de middelen waren, waardoor de republiek zich tot zulk een trap van macht en welvaart verhief, dat zij zich bovenal aan de schandelijkste onderdrukking van de lagere volksklasse schuldig maakte, ja schier elke uiting van den volkswil als snooden opstand strafte.

Bij al hare maatregelen vroeg de regeering der republiek niet of ze geoorloofd, maar alleen of ze doeltreffend waren. Nu eens hield zij de eens gesloten verdragen met angstvallige nauwgezetheid, dan weder schond zij die op de meest trouwlooze wijze, al naar mate het oogenblikkelijk voordeel van den staat dit vorderde. Verdienstelijke mannen werden dikwijls schitterend beloond, maar even dikwijls door den zwaarsten ondank gekrenkt, wanneer het belang van den staat dit scheen mede te brengen. Geen gebod der zedelijkheid of der menschenliefde bestond er, waardoor de beheerschers van Venetië zich ooit lieten binden. Het staatsbelang was het eenige richtsnoer hunner daden en als zoodanig beschouwden zij uitsluitend de uitbreiding van de macht der republiek naar buiten en de handhaving van den aristocratischen regeeringsvorm in haren boezem.

Om onze lezers te doen zien, welke wreede middelen de regeering menigmaal tot bereiking van haar doel aanwendde, willen wij twee voorbeelden aanhalen, die in de geschiedenis bijzonder vermaard zijn.

In het begin der 15de eeuw ontbrandde tusschen de republiek Venetië en Francesco Carrara van Padua, den zoon van den ons reeds bekenden Carrara, over het bezit van de stad Vicenza een oorlog, waarin Venetië de overwinning behaalde. Carrara zag zich genoodzaakt om vrede te sluiten. Onder vrijgeleide van den kant der republiek verscheen hij met dit doel te Venetië. Doch nauwelijks was hij hier aangekomen, of de regeering brak haar woord: met zijne beide zonen werd hij in den kerker door beulshanden geworgd.

Met deze daad van schandelijke trouwloosheid ging een blijk van de snoodste ondankbaarheid jegens een van de voortreffelijkste dienaren der republiek gepaard. Onder de papieren van Francesco Carrara was ook eene schuldbekentenis gevonden, met den naam van Carlo Zeno onderteekend, waaruit scheen te blijken, dat deze 400 ducaten van Carrara ontvangen had. Hoewel Carlo Zeno door zijn rijkdom, dien hij menigmaal op de edelmoedigste wijze aan de republiek ten offer had gebracht, en door zijne trouwe diensten, den staat in den tijd van den hoogsten nood bewezen, boven elke verdenking verheven had moeten zijn, werd er toch een rechtsgeding tegen hem aangevangen.

Hij verklaarde, dat hij vroeger die 400 dukaten aan Carrara geleend, doch ze thans weder van hem terugontvangen had; in weerwil hiervan en hoewel er geen enkel bewijs voorhanden was, dat hij onwaarheid had gesproken, werd hij schuldig verklaard aan de misdaad, gelden van den vijand der republiek te hebben aangenomen. Men ontzette hem, den trouwen patriot, van al zijne ambten en zond hem voor twee jaren naar de gevangenis.

Nog ondankbaarder behandelde de republiek den grijzen, jegens den staat hoogst verdienstelijken doge Francesco Foscari, die voor de gewichtige diensten, welke hij gedurende meer dan 30 jaren met voorbeeldelooze zelfopoffering aan zijn vaderland bewezen had, niet tegen eene hoogst vernederende behandeling beveiligd werd.

Jacob Foscari, de zoon van den doge, werd door zijne vijanden beschuldigd, dat hij van hertog Philips Maria Visconti geschenken ontvangen had. De raad der Tienen daagde hem voor zijne rechtbank. De doge zelf moest den voorzitterstoel bekleeden: in zijne tegenwoordigheid werd zijn zoon gepijnigd.

De vreeselijke folteringen persten den ongelukkigen gevangene de bekentenis af, dat hij aan de hem ten laste gelegde misdaad schuldig was. Foscari onderdrukte zijne liefde voor zijn zoon; als onverbiddelijk rechter veroordeelde hij hem tot levenslange ballingschap. Jacob Foscari moest te Treviso gaan wonen en zich elken dag in persoon bij het stedelijk bestuur aanmelden; op straffe des doods was het hem verboden, de stad te verlaten.

Vijf jaren later werd een der Tienmannen door een sluipmoordenaar omgebracht. De raad liet een van Jacob Foscari's dienaren, die van de misdaad verdacht werd, op de pijnbank leggen. De gefolterde verklaarde, dat zijn heer hem tot den moord had aangezet. Terstond werd de balling naar de hoofdstad gebracht. Men legde hem voor de tweede maal op de pijnbank, en hoewel hij thans onverzettelijk zijne onschuld bleef be-

tuigen, werd zijne misdaad toch als bewezen aangenomen. Men schonk hem wel het leven, maar verbande hem naar Canea, waar hij op de grievendste, meest vernederende wijze behandeld werd.

In zijn hopeloozen toestand schreef Jacob Foscari aan Francesco Sforza, den hertog van Milaan; hij herinnerde dezen meer dan een belangrijken dienst, welken zijn vader, de doge, hem vroeger bewezen had, en smeekte hem om zijne voorspraak bij de Venetiaansche regeering.

De brief werd onderschept. Het gevolg hiervan was, dat de raad der Tienen den balling op nieuw naar de hoofdstad brengen en hem voor de derde maal op de pijnbank leggen liet. Gekneusd en geledebraakt werd hij daarna in de gevangenis geworpen. Hier werd het hem vergund, nog eens zijne gade, zijne vier kinderen en zijn 80jarigen vader te zien, om hun voor altijd vaarwel te zeggen.

Bij dit hartverscheurend afscheid bezwoer de zoon zijnen vader, dat hij als doge het vreeselijk vonnis verzachten zou, doch deze antwoordde: „Draag met eerbied de bevelen der republiek en onderwerp u daaraan zonder morren."

Kort daarna werd de ware dader van den sluipmoord ontdekt, maar het was te laat: Jacob Foscari was reeds in de gevangenis overleden.

De voorbeeldige zelfopoffering van den doge droeg echter voor hem zelven niet de minste vruchten. Gedurende zijne veeljarige regeering had hij zich een groot aantal vijanden gemaakt. Onder deze was er één, die hem doodelijk haatte, een lid van den raad der Tienen, Jacob Loredano. Nauwelijks had deze het zoover gebracht, dat hij tot een der drie hoofden van den raad benoemd was, of hij gebruikte zijnen invloed om zich op den doge te wreken.

Francesco Foscari had zich na het rechtsgeding zijns zoons eenigszins van de staatszaken teruggetrokken; op zijn hoogen leeftijd drukte de smart hem diep ter neder, het was hem onmogelijk in het openbaar te verschijnen. Ook in de raadsvergaderingen kwam hij slechts zelden. Dat gaf Jacob Loredano aanleiding om den doge bij den raad der Tienen aan te klagen. Zulk een zwak man, beweerde hij, kon niet langer aan het hoofd der republiek staan, zijne afzetting zou eene weldaad voor het vaderland zijn.

De Tienmannen omhelsden Loredano's gevoelen; zij verzochten Foscari, vrijwillig zijne waardigheid als doge neer te leggen. Deze echter weigerde dit; vroeger — zoo verklaarde hij — had hij dit tweemaal willen doen, doch was hij telkens gedwongen om zijn ambt te blijven bekleeden; thans zou hij het alleen dan neerleggen, wanneer de groote raad het eischte.

De Tienmannen kwamen terstond weder bijeen en besloten na langdurige en levendige beraadslagingen, den doge af te zetten en hem een jaargeld van 1500 ducaten toe te leggen. Binnen acht dagen — zoo luidde het besluit verder — moest hij het hertogelijk paleis ontruimen; zoo hij hieraan niet gehoorzaamde, zouden zijne goederen verbeurd worden verklaard. Jacob Loredano smaakte de wreede voldoening, dit besluit van den raad der Tienen aan zijn ouden vijand te kunnen overhandigen.

Gehoorzaam aan de wet, ontdeed Foscari zich van de teekenen der hertogelijke waardigheid, hij gaf den ring terug, die in zijne tegenwoordigheid verbroken werd, en verliet den volgenden dag het paleis, waarin hij 35 jaren lang gewoond en den staat naar zijn beste weten gediend

had, vergezeld door zijn broeder, zijne bloedverwanten en vrienden. Een secretaris toonde hem een geheimen trap; hij ried hem, daarvan gebruik te maken, om zich zoodoende aan het gedrang des volks te onttrekken. Doch Foscari antwoordde fier, dat hij het paleis langs denzelfden weg wilde verlaten, waarlangs hij het eenmaal als doge binnengetreden was.

Het volk had medelijden met den man, tot wien het zóó lang met eerbied had opgezien, en sprak luide zijne verontwaardiging over het onrechtvaardig vonnis uit. Thans verscheen er eene bekendmaking van den raad der Tienen, waarbij een ieder met den dood bedreigd werd, die het nog waagde, over de afzetting van den doge te spreken.

Foscari overleefde deze beleedigende behandeling slechts enkele dagen, hij stierf ten gevolge van de heftige gemoedsbeweging.

Een staatsbeleid, dat gegrond was op ondankbaarheid, wreedheid en dwingelandij en de rechten van bijzondere personen met voeten trad, kon wel tegenover het buitenland schitterende voordeelen behalen, doch moest op het geestelijk en zedelijk leven des volks een allerverderfelijksten invloed uitoefenen. Leo schetst ons dit in weinige, treffende woorden:

„Waar het zoo met het staatkundig leven in den boezem van een volk is gesteld, daar kan het niet anders of de banden van het huiselijk leven zijn verslapt, daar is de kerk veranderd in eene louter uiterlijke zaak, in eene staatsinstelling, die bestaat en door de regeering in eere wordt gehouden, dewijl zij uit het geheele organisme niet weggenomen kan worden, zonder dat dit inéén stort. Ten gevolge hiervan aanschouwen wij dan ook tegen het eind der 15de eeuw in Venetië een staat, zonder de minste vroomheid, waarin het koel berekenend verstand den boventoon voert, waarin een onkreukbare eerbied voor de wet met de grootste onrechtvaardigheid jegens de onderdanen gepaard gaat, waarin de grootste losbandigheid heerscht, eene losbandigheid die slechts eenigszins getemperd en veredeld wordt door de fijn beschaafde vormen der samenleving en door de heerlijke voortbrengselen der beeldende kunst, omdat de onuitputtelijke bron van smaak voor geestelijk genot, die allen Italianen door de natuur geschonken schijnt, ook bij de Venetianen niet ophield te vloeien.”

Terwijl Venetië zulk een hoogen trap van macht bereikte, onderging hare mededingster, de republiek Genua, een geheel ander lot. Wel geraakte ook zij in het bezit van onnoemlijke schatten. De marmeren paleizen van de koningin der zee, de prachtige, steeds met een woud van masten bedekte haven, de banken, waarin jaarlijks millioenen omgezet werden, getuigden van den rijkdom, welken de handel der republiek aanbracht. Doch dit alles ging verloren ten gevolge van bloedige burgertwisten. Bij het behandelen der geschiedenis van Milaan hebben wij reeds gezien, hoe de trotsche republiek nu eens onder het juk der Franschen dan weder onder dat der Milaneezen den rug krommen moest, hoe zij, na gedurende korten tijd onafhankelijk te zijn geweest, ten gevolge van nieuwe binnenlandsche onlusten op nieuw aan vreemde overheerschers onderworpen werd. In dezen treurigen toestand treffen wij Genua op het einde der 15de eeuw aan.

VIER EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Italië. Overzicht van de ontwikkeling van kunst en wetenschap in de 14de en 15de eeuw Nieuwe richting in de letterkunde. Dante. Zijn ideaal van den staat. De Divina Comedia. Terugkeer tot de classieken. Het humanisme. Petrarca. Zijne staatkundige beginselen. Opsporing van verloren classieken. Zijne liederen aan Laura. Zijne kroning als dichter. Boccacio. Zijne novellen. Emanuël Chrysoloras. De Grieksche letterkunde in Italië. Bloei van het humanisme in Italië. Laurentius Valla. Bessarion. Onverschilligheid op godsdienstig gebied, het gevolg van het humanisme. Het humanisme in de kunst. Beeldhouw- en schilderkunst. Geestelijke en wereldlijke bouwkunst.

Wij hebben de geschiedenis van Italië tot aan het eind der middeneeuwen geschetst. Thans hebben wij nog een blik te werpen op de ontwikkeling van letterkunde en kunst gedurende de laatste eeuwen. Wel zouden wij wenschen, dat ons bestek ons veroorloofde, de verschijnselen op het gebied van kunst en wetenschap in Italië in de 14de en 15de eeuw uitvoerig te schetsen, dewijl deze voor de geschiedenis der beschaving van alle tijden en volken van het hoogste belang zijn, doch hiertoe zouden geheele boekdeelen noodig zijn en wij moeten dus dit aanlokkelijk en vruchtbaar werk aan hen overlaten, die uitsluitend de geschiedenis der beschaving te boek stellen. Wij kunnen alleen in vluchtige trekken de gewichtigste gebeurtenissen aanstippen.

Zien wij terug op de geschiedenis der Italiaansche staten, op de onafgebroken oorlogen, op de verwoesting van het land door roofzieke benden huurlingen, op den strijd in den boezem der kerk, op het innerlijk verval der meeste landen, ten gevolge van omwentelingen en veranderingen in de troonsopvolging, dan zouden wij al licht meenen, dat dit tijdperk Italië tot een toestand van de grootste barbaarschheid teruggevoerd en alle sporen van leven op het gebied van wetenschap en kunst uitgewischt moest hebben.

Hoe kon het wetenschappelijk onderzoek, hoe kon de beoefening der schoone kunsten tieren en bloeien aan de hoven van die vorsten, die hunne handen dagelijks met bloed bevlekten en met onmenschelijk genot hunne vijanden de vreeselijkste martelingen deden ondergaan, ja die door middel hunner huurbenden de kweekplaatsen der beschaving te vuur en te zwaard verwoestten, of in die republieken, waarin de verschillende partijen elkaar met zulk eene wraakzucht vervolgden, dat zij elkander wederkeerig poogden uit te roeien, of ook aan de hoven der geestelijke

vorsten, wier doel het was, den geest in boeien te slaan, die allen, die het waagden van de kerkleer af te wijken, tot den brandstapel doemden? Hoe konden zij bloeien onder het diep verval van alle standen des volks, een verval hetwelk zich openbaarde in de tegennatuurlijkste uitspattingen en in het verscheuren van de heiligste familiebanden, dat aan de hoven der geestelijke en wereldlijke vorsten van dien tijd tot misdaden voerde, wier namen zelfs schandelijk zijn om te noemen?

Toch bereikten kunsten en wetenschappen een hoogen trap van bloei in deze overigens zoo donkere tijden.

De vele kleine en groote tyrannen achtten het hun hoogsten roem, zoo zij dichters en kunstenaars beschermen en vorstelijk beloonen konden en ook in de republieken vonden deze meestal eene wijkplaats, waar ze zich ongestoord aan de ontwikkeling van hunne talenten konden toewijden.

In Noord- en Midden-Italië ontwaakte in de 14e en 15e eeuw een nieuwe en betere geest ten aanzien van de beoefening der wetenschap. De treurige, zieldoodende scholastiek werd verlaten. De geleerden en kunstenaars gingen weder aan het delven in de schatkameren der klassieke oudheid, zij braken met de kerkelijke kunst en wetenschap, die de middeneeuwen beheerscht hadden. Terwijl zij poogden de denkbeelden der oudheid in het christendom over te brengen en met de romantiek te vereenigen, riepen zij een nieuw tijdperk voor de beoefening van alle kunsten en eene nieuwe richting in de wetenschap te voorschijn, die zich van Italië uit langzamerhand over al de beschaafde staten van Europa verbreid en den grondslag voor de kunst en wetenschap van den nieuwen tijd gelegd hebben.

De eerste dichter, die zich aan het juk der middeneeuwen ontworstelde, en die daarom als de eigenlijke vader der nieuwe richting in de letterkunde beschouwd moet worden, was de onsterfelijke Dante (eigenlijk Durante) Alghieri.

Dante was in het jaar 1265 te Florence geboren en had eene uitnemende wetenschappelijke opvoeding genoten. Zijn leermeester, Brunetto Latini, die zich verdienstelijk gemaakt had door het overzetten van Latijnsche schrijvers in de Italiaansche volkstaal, boezemde hem reeds vroeg liefde voor de classicken in.

De talentvolle jongeling arbeidde met onvermoeiden ijver om zich al de schatten van wetenschap, die zijn tijd en zijn vaderland hem konden aanbieden, zooveel mogelijk toe te eigenen. Hij was dan ook weldra met eene uitgebreide kennis toegerust. Reeds vroeg werd hij geroepen om deel te nemen aan den strijd, die in den boezem der republiek gevoerd werd; eerst deed hij het met het zwaard in de vuist, later werd hij als staatsman hiertoe geroepen.

In die dagen was Florence getuige van den hevigen strijd tusschen de Witten en de Zwarten; Dante behoorde tot de eerstgenoemde, de Ghibellijnsche partij. Hij deelde in het lot zijner geestverwanten en werd in ballingschap gezonden. Aan de hoven van vreemde vorsten moest hij eene schuilplaats zoeken. Hij vond die in de eerste plaats bij den kunstlievenden Can della Scala te Verona, die hem als dichter hoog vereerde. Later bezocht hij nog andere hoven, totdat hij in het jaar 1321 te Ravenna stierf.

Dante's veel bewogen staatkundig leven oefende op zijne dichterlijke voortbrengselen een machtigen invloed uit. Het ideaal, hetwelk hem voor

de oogen zweefde, schilderde hij in bezielde, echt dichterlijke taal. Dat ideaal was: de vereeniging der vrije en krachtige Italiaansche natie onder de scepter van één machtigen keizer, wien alle vorsten en republieken onderworpen zouden zijn, doch wien zij niet slaafs, maar alleen overeenkomstig de wet zouden gehoorzamen; naast den keizer de kerk met den paus aan het hoofd, die voortaan, van alle inmenging in de wereldsche zaken zich onthoudend, slechts aan éene schoone taak zou arbeiden, namelijk het geestelijk welzijn der volken te bevorderen.

Dit ideaal heeft Dante in zijn geschrift over de monarchie, in zijne brieven en bovenal in het meest beroemde zijner werken, in de Divina Comedia onder hoogst dichterlijke vormen in het licht gesteld.

Het uitstekende gedicht de Divina Comedia vond bij des dichters tijdgenooten den levendigsten bijval, daar het in bezielde taal de denkbeelden en verwachtingen der edelste zonen van het toenmalige Italië uitsprak.

De Divina Comedia werd in een ontelbaar aantal exemplaren over Italië verbreid. De schatten van kennis, daarin opgesloten, moesten voor het volk toegankelijk gemaakt worden; met dit doel werden overal leerstoelen opgericht en stonden commentatoren of uitleggers op, die den inhoud van Dante's diepzinnige verzen verklaarden. Voor het nageslacht is dit gedicht, dat in alle nieuwe talen overgezet is, de voornaamste bron voor de kennis van het staatkundig leven en van de wetenschap in het middeneeuwsch Italië geworden.

Reeds Dante had zich met warme geestdrift aan de studie der klassieke letterkunde gewijd. In zijne Divina Comedia trad Virgilius op als zijn gids door de hel en door het vagevuur of den louteringsberg. Doch nog verder ging op dezen weg Francesco Petrarca, die het tot zijne levenstaak koos, de schatten der Latijnsche classieken voor zijne tijdgenooten te ontsluiten, die daarom beschouwd werd als de eigenlijke grondlegger van het humanisme. Met dezen naam werd voortaan die richting in de wetenschap aangeduid, welke lijnrecht tegenover de scholastiek stond en eene godsdienstige en staatkundige wereldbeschouwing tot punt van uitgang had.

Petrarca (1304—1374) koesterde eene vurige liefde voor de oudheid en hare letterkundige schatten. Naar de schriften der classieken vormde hij zijne levensbeschouwing; van hen leerde hij, den hoogsten prijs te stellen op elken tak van wetenschap, die tot 's menschen ontwikkeling kan bijdragen (van daar de naam „humanistische" wetenschap), terwijl hij de geestdoodende scholastiek, de eigenlijk gezegde broodstudie, de astrologie en alchymie, welke het bijgeloof krachtig in de hand werkten, en ook de toen met de godgeleerdheid geheel samengesmolten wijsbegeerte uit alle macht bestreed.

Dewijl Aristoteles door de scholastieken als de eigenlijke schepper der scholastiek beschouwd en vereerd werd, verhief Petrarca Plato tegenover Aristoteles, hoewel hij van de geschriften des eerstgenoemden weinig wist.

Als staatsman streed Petrarca voor de vrijheid en eenheid van Italië. Hij poogde keizer Karel IV geestdrift in te boezemen voor de herstelling van het heilige Roomsche rijk, doch verspilde al zijne welsprekendheid bij dezen kouden, berekenenden man, die wel de groote gaven des dichters waardeerde, doch zich om diens staatkundige droombeelden niet

bekommerde. Evenmin gelukte het hem, de pausen over te halen om uit Avignon naar Rome terug te keeren. Ook zijne hoop, dat Cola di Rienzi, de volkstribuun, aan wien Petrarca zich naar den geest innig verwant gevoelde, een nieuw Rome stichten zou, werd óp de treurigste wijze verijdeld.

Gelukte het Petrarca niet, op staatkundig gebied iets tot stand te brengen, zijne pogingen om den classieken het burgerrecht in de Italiaansche letterkunde te verschaffen, werden met den besten uitslag bekroond. Op zijne reizen ontdekte hij ten gevolge zijner ijverige nasporingen zeldzame handschriften van oude schrijvers, die in de verschillende boekerijen bewaard werden. Op zijne aansporing werden vele werken, die men als verloren beschouwde, opgespoord, gevonden en in eene boekerij geplaatst.

Deze zijne werkzaamheid schatte Petrarca zelf zeer hoog; veel minder was hij ingenomen met den arbeid, die zijnen naam onsterfelijk gemaakt heeft. De dweepende Canzonen en Sonnetten, de zoete minneliederen aan Laura, die hem bij het nageslacht zoo beroemd gemaakt hebben, beschouwde hij niet als zijne schoonste gewrochten.

Petrarca behoorde, even als Dante, tot die gelukkige stervelingen, die door hunne tijdgenooten reeds even hoog vereerd werden als door het nageslacht. Hij ontving in het jaar 1340 tegelijk uit Parijs en uit Rome de uitnoodiging om zich als dichter te laten kronen. Hij koos Rome en hier ontving hij op Paaschdag 1341 de lauwerkrans, de hoogste eer, welke in die dagen een dichter te beurt kon vallen.

Had Petrarca door zijne Canzonen en Sonnetten den minnezang tot een hoogen trap van volkomenheid gebracht, zijn tijdgenoot Boccacio (1313—1375) volmaakte daarentegen in zijne novellen het Italiaansche proza. Zijn Decamerone, een verzameling van 10 zeer onkiesche növellen, werd dientengevolge zeer beroemd; doch dit werk voldeed den schrijver zelven volstrekt niet, hij was daarop in 't geheel niet trotsch, maar koos tot doelwit zijns levens, met Petrarca tot de bevordering van het humanisme werkzaam te zijn.

De drie beroemde meesters vonden weldra vele en ijverige aanhangers. Het humanisme werd eene bepaalde richting in de wetenschap. Zij had na korten tijd hare leerstoelen aan de hoogescholen, reizende leeraars trokken van plaats tot plaats om door middel van voorlezingen proselyten te maken; door geheel Italië vonden zij ijverige en geleerde volgelingen.

Waren de Grieksche classieken tot dus ver den Italianen slechts weinig en meestal uit Latijnsche vertalingen bekend geweest, hierin kwam verandering, toen een beroemd Grieksch geleerde Emanuël Chrysoloras in het jaar 1393, als gezant zijns keizers, in Italië aankwam, om de hulp der Venetianen tegen de Turken in te roepen. Als staatsman richtte hij niet veel uit, doch des te grooter was de invloed, dien hij als geleerde door zijne voorlezingen oefende. Hij wist zulk eene levendige belangstelling voor de Grieksche wetenschap te wekken, dat vele beroemde Florentijnsche geleerden zich naar Constantinopel begaven, om hier uit de bron zelve te putten.

Bij den algemeen ontwaakten ijver voor de beoefening der Grieksche letteren, deed zich weldra eene dringende behoefte aan bekwame leermeesters gevoelen. Als zoodanig werd Chrysoloras van staatswege naar Florence beroepen en rijkelijk bezoldigd. Nadat hij hier een groot aantal

leerlingen gevormd had, begaf hij zich naar Milaan en vervolgens naar Venetië en Rome. Overal was hij met zulk een schitterenden uitslag werkzaam, dat weldra het Grieksch een even onmisbaar vereischte voor elken grondigen geleerde was als het Latijn. Ja, zoo spoedig was de smaak voor de classieke letterkunde in Italie verbreid, dat elk staatsman, die eenige aanspraak op eene geleerde opvoeding wilde maken, met de Grieksche en Latijnsche letterkunde bekend moest zijn.

In den aanvang der 15de eeuw zien wij in Italie zulk een krachtig leven op wetenschappelijk gebied ontwaken, dat wij met de grootste bewondering vervuld worden over een ommekeer, binnen betrekkelijk korten tijd tot stand gekomen. In alle steden van eenige beteekenis ontstaan gymnasiën en universiteiten; overal verrijzen leerstoelen voor de beide classieke talen. Alle vorsten, 't zij groot of klein, streven naar den eerenaam beschermer van de wetenschap, in alle bibliotheken zoekt men ijverig naar oude handschriften.

Doch men bepaalde zich niet tot Italië; ook in ver verwijderde landen reisden Italiaansche geleerden rond, om verborgene letterkundige schatten op te sporen. De beroemde Poggio Bracciolini maakte als pauselijk secretaris van zijn verblijf te Constanz gebruik om hier een zeer uitgestrekt onderzoek in te stellen en het gelukte hem, een aantal verloren geachte handschriften terug te vinden.

Een krachtigen invloed op de bevordering van het humanisme oefende de verheffing van de Medici tot de alleenheerschappij over Florence uit. De rijke bankiers, die handelsverbintenissen met de geheele wereld aangeknoopt hadden, trokken daarvan partij om overal naar kostbare handschriften te laten zoeken. Met hen wedijverden hunne tegenstanders, gelijk de Strozzi, die, hoewel niet zoo rijk als zij, toch niet minder warme vrienden van kunst en wetenschap waren. Te Rome waren pausen als Nicolaas V en Pius II (Aeneas Sylvius), te Milaan de Viscontis en Francesco Sforza, te Ferrara de Estes, te Napels koning Alphonsus in denzelfden geest werkzaam. In de laatstgenoemde stad had het wetenschappelijk onderzoek zulk een hoogen trap van bloei en vrijheid bereikt, dat Laurentius Valla, de bittere vijand van alle priesterheerschappij, hier ongestraft zijne vernielende wapenen tegen de kerk kon richten; in zijn beroemd geschrift over de schenking van Constantijn toonde hij aan, dat de wereldlijke macht des pausen op leugen en bedrog berustte.

Van meer belang nog voor den bloei van het humanisme waren de nauwe betrekkingen, welke tengevolge van de aanvallen der Turken op het Grieksche rijk tusschen Griekenland en het Westen aangeknoopt werden. De poging om de beide christelijke kerken te vereenigen, voerde op nieuw een aantal Grieken naar Italië; onder hen bevond zich ook de beroemde Bessarion, die zich door zijne geleerdheid en zijne vurige liefde voor de oudheid onderscheidde. Hij wakkerde in het Westen de reeds ontwaakte geestdrift voor de wijsbegeerte van Plato nog meer aan. Toen het hem niet gelukte, de vereeniging van de beide christelijke kerken tot stand te brengen, bleef hij in Italië, waar hij tot het katholicisme overging. In het jaar 1439 werd hij kardinaal; onder Nicolaas V was hij als geleerde en staatsman een allerijverigst beschermer van de wetenschap. Hem dankte de diep gezonken universiteit Bologna hare verheffing uit haar verval.

Ook andere geleerde Grieken, die uit vrees voor de Turken hun vaderland verlieten, waren op dezelfde wijze, ofschoon niet met zulk een

schitterenden uitslag werkzaam. Hun getal groeide aan nadat Constantinopel gevallen was. Zij vonden in de aanzienlijkste steden van Italië overal eene vriendelijke ontvangst en als kopiisten van handschriften of als onderwijzers in de Grieksche taal, werk en brood.

De meeste geschiedschrijvers knoopen aan het verhaal van de ontwikkeling van het humanisme eene ernstige beschouwing vast over de nadeelige gevolgen, welke de studie der oudheid, waardoor de weg gebaand is voor den overgang van de middeneeuwsche denkbeelden tot die van den nieuweren tijd, op Europa heeft uitgeoefend. Aan het humanisme wijten zij het veld winnen van het indifferentisme (onverschilligheid) op godsdienstig gebied en tengevolge daarvan het toenemen van de onzedelijkheid onder de hoogste standen van Italië. Wij kunnen ons met dat gevoelen niet vereenigen.

Eén blik op de geschiedenis van Italië is voldoende om ons te leeren, dat de meest bevoorrechte standen, lang vóor dat zij zich met humanistische studiën bezig hielden, tot zulk een peil van zedeloosheid waren gezonken, dat hunne studiën eer een veredelenden dan een ongunstigen invloed op hen moesten uitoefenen. Wij zien inderdaad de school der Platonische akademie, die te Florence ontstond, zich onderscheiden door eene reinheid van zeden, welke te midden der cynische zedeloosheid, welke in geheel het overige Italië heerschte, onze hoogste bewondering waardig is. Dat de humanistische studiën, die vele kerkelijke leerstukken omverwierpen, zonder daarvoor andere begrippen in de plaats te stellen, eene groote onverschilligheid ten aanzien der kerk in het leven riepen, is boven allen twijfel verheven; maar onkerkelijkheid is — getuige de geschiedenis — evenmin hetzelfde als ongodsdienstigheid en zedeloosheid, als kerkelijkheid en vroomheid woorden van ééne beteekenis zijn.

De geleerden en staatsmannen, die omtrent de kerk meer of minder onverschillig waren geworden, werden juist hierdoor verlost van den gloeienden godsdiensthaat, welken de orthodoxe kerk jegens alle ketters koesterde, en hierdoor juist werd de hervorming van de godsdienst mogelijk gemaakt.

De humanistische richting in de letterkunde deed op hare beurt de beeldende kunsten eene nieuwe vlucht nemen. De geleerden zochten niet alleen in de bibliotheken naar oude geschriften, maar ook oude kunstwerken werden van onder de puinhoopen van Rome en van andere steden te voorschijn gebracht. De marmeren en bronzen standbeelden, die men ontdekte, werden de modellen, waarnaar de Italiaansche kunstenaars zich vormden.

Terwijl door het geheele tijdperk der middeneeuwen heen de beeldende kunsten uitsluitend in dienst der kerk gestaan hadden, ontsloegen thans beeldhouw- en schilderkunst zich van de kluisters, haar door de kerk aangelegd.

Op het voetspoor der classieke kunstenaars streefden de beeldhouwers en schilders thans bovenal naar zuiverheid van vormen in de scheppingen hunner kunst, die echter nog grootendeels tot kerkelijke doeleinden moesten dienen en kerkelijke personen moesten voorstellen.

Het krachtigst deed de invloed der antieken zich in de beeldhouwkunst gevoelen. De Florentijnsche beeldhouwers leverden inderdaad voortreflijke kunstgewrochten. Wij noemen slechts de namen van Lorenzo Giberti en Danatello, in het midden der 15e eeuw, die zich zeer beroemd maakten.

Ook de schilderkunst ondervond van de studie der oudheid een heilzamen invloed. In de meeste groote steden ontstonden schilderscholen, wier voortbrengselen echter eerst in het begin van het volgend tijdperk beroemd werden. Te Florence onderscheidden zich in de 15de eeuw Gean Masaccio en Fra Angelico da Fiesole.

De bouwkunst deed insgelijks haar voordeel met de antieke modellen. Wel bleef men bij het bouwen van kerken nog altijd den zoogenaamden Gothischen stijl getrouw, doch in de bijzonderheden volgde men antieke modellen. Zoo handelde men onder anderen bij den bouw der prachtige Ambrosiuskerk te Milaan, op het laatst der 14de eeuw.

In de wereldlijke bouwkunst volgde men vooral te Florence de voorbeelden der ouden getrouw na. Eene schitterende proeve hiervan levert ons het prachtige paleis Pitti, het werk van den bouwmeester Brunelleschi.

De grootsche paleizen van andere rijke Florentijnen werden door Brunelleschi's opvolgers insgelijks in classieken stijl gebouwd.

Zoo merken wij niet alleen in de letterkunde, maar evenzeer in de kunst het merkwaardig verschijnsel op, dat aan het eind der middeneeuwen de overgang tot den nieuwen tijd voorbereid wordt door terugkeer tot de oudheid.

VIJF EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Scandinavie. Denemarken. Erik Menved. Twisten met de kerk. Johannes Grand. Zegepraal der kerk. Onafgebroken oorlogen. Verzwakking van het rijk. Het Viborger verkiezingsverdrag. Christoffel II. Zijn willekeur. Gerard de Groote van Holstein. Zijn oorlogen met de Dithmarschers. Koning Christoffel verjaagd. De tegenkoning Waldemar. Herstelling van Christoffel op den troon. Schijnregeering des konings. Tusschenregeering in Denemarken. Samenkomsten der vorsten. Waldemar III, Atterdag. Gelukkige jaren. Uitbreiding van het rijk. Verovering van Gothland. Plundering van de stad Wisby. Oorlog met de Hanzesteden. Huwelijk van Waldemar's dochter Margaretha met koning Hako van Noorwegen. Oorlog met Zweden. Groot Bondgenootschap der Hanzesteden tegen Denemarken. Vlucht van Waldemar. Voordeelen, door de Hanzesteden behaald. Vernederende vrede. Terugkomst en laatste regeeringsjaren van Waldemar III.

Na den moord, op koning Erik Glipping gepleegd, werd in het jaar 1286 diens 13jarige zoon Erik, bijgenaamd Menved, op den Deenschen troon verheven.

Erik Menved (1286—1319) regeerde aanvankelijk onder voogdij van zijn bloedverwant Waldemar van Sleeswijk, doch nam reeds op zijn 15de jaar zelf de teugels des bewinds in handen. Gedurende zijne gansche regeering was hij in twisten met de kerk en in onafgebroken oorlogen gewikkeld.

In het jaar 1289 werd Johannes Grand, een eerzuchtig priester en een bloedverwant van den Hallandschen graaf Jacob, den moordenaar van Erik Glipping, tot aartsbisschop van Lund verheven. Reeds deze benoëming van het kapittel van Lund mishaagde den jeugdigen koning ten hoogste. Doch toen hij bovendien vernam, dat de nieuwe aartsbisschop in eene nauwe betrekking tot de moordenaars zijns vaders bleef staan en dat hij deze, in weerwil van het over hen uitgesproken vonnis, niet aan koningsmoord schuldig achtte, besloot hij daarvoor den aartsbisschop te laten boeten.

Johannes Grand werd in het jaar 1294 bij gelegenheid van een bezoek, door Erik te Lund afgelegd, gevangen genomen. Men zette hem op een paard en snoerde zijne beenen zoo vast onder den buik van het dier samen, dat hij er een ongemak van kreeg. Vervolgens voerde men hem onder gewapende bedekking naar Seeland over. Hier wierp men hem in een diepen, donkeren vochtigen, kerker, waar hij twee jaren lang in boeien moest doorbrengen. Eerst toen hij ziek werd, verkreeg hij wat meer vrijheid.

Hierdoor gelukte het hem, met de hulp van een dienaar te ontsnappen en gelukkig Bornholm te bereiken. Op dit eiland, dat tot het bisdom behoorde, was hij in veiligheid.

Dit geweld, jegens den aartsbisschop gepleegd, had hoogst belangrijke gevolgen. Paus Bonifacius VIII sprak het interdict over Denemarken uit en wees den aartsbisschop, als vergoeding voor het doorgestaan lijden, een groot deel der koninklijke inkomsten toe. Toen Erik zich niet oogenblikkelijk aan des pausen beschikkingen onderwierp, deed deze den koning in den ban. Aan een ieder werd verboden, met den koning eenige gemeenschap, hoe ook genaamd, te onderhouden, hem iets te verkoopen, hem water of vuur te reiken, ja zelfs met hem in aanraking te komen.

Hoewel het den paus niet gelukte zijn vonnis over het rijk en over den koning letterlijk ten uitvoer te leggen, toch duurde de kerkelijke strijd tot groote schade voor Denemarken jaren achtereen voort, om ten laatste op de zegepraal der kerk uit te loopen.

Erik Menved legde in het jaar 1302 het hoofd in den schoot, nadat de paus hem beloofd had, dat de aartsbisschop weder naar Lund zou terugkeeren. Daar de koning den paus als zijn rechter erkende, werd de wereldlijke macht in Denemarken feitelijk aan de geestelijke onderworpen.

Nog nadeeliger voor den bloei van Denemarken dan deze twisten met de kerk, waren de onafgebroken oorlogen, door Erik gevoerd. In de eerste plaats streed hij jaren achtereen tegen Noorwegen, dewijl de moordenaars zijns vaders hier eene veilige schuilplaats gevonden hadden. Vervolgens voerde hij oorlog tegen Zweden, tegen de Noord-Duitsche kuststeden, vooral tegen Rostock, tegen hertog Waldemar van Sleeswijk en tegen andere vorsten en heeren.

Hem kwelde de eerzuchtige begeerte om het Deensche rijk weer tot de hoogte van macht en luister te verheffen, welke het onder Waldemar II bezeten had. Doch hoewel hij in den beginne belangrijke voordeelen behaalde, toch was zijn voorspoed niet van langen duur. Het gebouw zijner macht rustte op een zandgrond, het stortte weldra in puin en de treurige uitkomst van al deze oorlogen was, dat hij bij een vredesverdrag met Noorwegen (1309) Noordhalland moest afstaan en dat hij, ten einde den

strijd tegen de Duitsche steden en vorsten door te zetten, genoodzaakt was om bijna al zijne kroongoederen te verpanden.

Door dit alles was het rijk natuurlijk zeer verzwakt, toen Erik Menved den 13den November 1319 kinderloos stierf. Zijn broeder Christoffel maakte aanspraak op de erfopvolging.

Christoffel stond in een slechten reuk. In de laatst verloopen jaren toch had hij zich meer dan eens met de vijanden des rijks, ja met de moordenaars zijns vaders tegen zijn broeder verbonden; tengevolge hiervan had Erik dan ook in zijne laatste ziekte slechts dezen éénen wensch uitgesproken, dat de grooten des rijks Christoffel toch niet tot koning zouden kiezen, dewijl dit niets dan ongeluk over het rijk brengen zou.

Derhalve meenden dan ook vele der invloedrijkste edelen, dat het beter was, hertog Erik van Sleeswijk ten troon te verheffen, terwijl anderen, en onder hen ook Johannes de Zachtmoedige van Holstein, Christoffel's halfbroeder, hun invloed ten gunste van dezen vorst aanwendden, omdat zij hoopten, van hem groote voorrechten te zullen verkrijgen.

In het jaar 1320 kwam te Viborg een hof of parlement bijeen, dat uit de geestelijkheid, den adel en de vertegenwoordigers der steden en der vrije plattelandsgemeenten bestond. Men besloot eenige bepalingen vast te stellen, die hertog Christoffel zouden voorgelegd worden en tot welker naleving hij zich verbinden moest; alleen in geval hij hiertoe overging, zou hij verkozen worden.

Sinds dien tijd zijn de koningen van Denemarken, tot aan de regeering van Frederik III toe, allen op grond van een verkiezingsverdrag verkozen geworden.

Het Viborgsche verkiezingsverdrag bevatte een aantal bepalingen, welke de koninklijke macht ten behoeve van den adel en de geestelijkheid beperkten; ook den burgers werden hierdoor vele rechten en vrijheden toegestaan. Naar luid dier oorkonde zou de koning niet meer willekeurig, maar in vereeniging met de grooten des rijks, over vrede of oorlog beslissen; hij zou geen recht hebben om naar goedvinden belastingen te heffen, maar daarentegen verplicht zijn om de schulden zijns voorgangers te betalen.

Het vervullen van deze laatste voorwaarde was volstrekt onmogelijk, want de kroon bezat niets meer. In weerwil hiervan nam Christoffel het verkiezingsverdrag aan, hij nam elke verplichting, die men van hem eischte, op zich, dewijl hij volstrekt niet van plan was, den eed, dien hij zweren zou, te houden; nadat hij het verkiezingsverdrag bezworen had, werd hij tot koning verkozen.

Christoffel II (1320—1332) toonde reeds na korten tijd, hoe weinig hij zich bekommerde om de afgelegde beloften, die hij dan ook inderdaad niet vervullen kon. Ten einde de schulden van zijn voorganger te betalen, vorderde hij van de geestelijke en wereldlijke grooten eene aanzienlijke schatting; de adel zou niet minder dan den tienden penning zijner inkomsten opbrengen.

Terstond kwamen de prelaten en edelen met den aartsbisschop aan het hoofd bijeen; zij vermaanden den koning om den eed, dien hij bij gelegenheid zijner kroning had afgelegd, te houden, doch deze antwoordde: „De inkomsten der kroon zijn door mijn broeder verpand, zal ik nu zijne schulden betalen, dan moet gij mij daartoe in staat stellen door het opbrengen eener schatting.”

De adel en de geestelijkheid volhardden bij hunne weigering, hoewel de koning niets dan de waarheid gezegd had. Toen antwoordde Christoffel: „Dan betaal ik ook geene schulden.”

Tengevolge van het geweld, door des konings beambten op diens bevel gepleegd, ten einde den vorst weder in het bezit der door Erik verpande landerijen te stellen, brak op Schonen een opstand uit; wel werd deze oproerige beweging onderdrukt, doch zij was oorzaak, dat in het geheele land eene ontevreden stemming bleef heerschen, die bij de eerste gelegenheid de beste aanleiding moest geven tot nieuwe onlusten. Deze gelegenheid deed zich weldra voor.

In Maart van het jaar 1325 stierf hertog Erik van Zuid-Jutland (Sleeswijk) en koning Christoffel maakte aanspraak op de voogdij over den minderjarigen zoon van den overledene, Waldemar. Terstond liet hij dit land door zijne troepen bezetten, doch hij vond een krachtigen tegenstander in graaf Gerard van Holstein-Rendsburg, die als Waldemar's oom van moederszijde insgelijks aanspraak maakte op de voogdij. Gerard had zich door zijne zegevierende gevechten tegen de overige Holsteinsche graven en tegen de vrije boeren van Dithmarschen den bijnaam „de Groote” verworven; welken zelfs een nederlaag, hem door de boeren toegebracht, hem niet ontnemen kon. (*)

Gerard was een geducht vijand. Toen hij de wapenen tegen Christoffel opvatte, vielen de ontevredene Deensche grooten hem onmiddellijk toe. Christoffel werd verslagen en uit het land verdreven.

Graaf Gerard vestigde zich als rijksbestierder binnen Denemarken; hij was slim genoeg om voor zich zelven geen aanspraak te maken op de Deensche koningskroon; deze liet hij zonder aarzelen over aan een afstammeling van het Deensche koningshuis, den jeugdigen hertog Waldemar van Sleeswijk, die in Juni 1326 te Viborg door de vergaderde stenden, op grond van een verkiezingsverdrag tot koning verkozen werd. Natuurlijk moest de jeugdige Waldemar (1326—1330) hen, die hem ten troon verheven hadden, rijkelijk beloonen. Onder anderen stond hij aan den rijksbestierder, graaf Gerard, het geheele hertogdom Jutland als erfelijk leen af. Graaf Gerard noemde zich van nu af hertog van Jutland, graaf van Holstein, voogd van het Deensche rijk en van het vorstendom Rugen.

Twee jaren lang regeerde Waldemar in schijn over het Deensche rijk, doch inderdaad voerde graaf Gerard het bewind.

Intusschen zocht Christoffel te vergeefs bij buitenlandsche mogendheden hulp, ten einde in het bezit van zijn scepter hersteld te worden. Hij beklaagde zich bij den keizer en bij alle vorsten, die met hem ver-

(*) In het land der Dithmarschen, ten Noorden van den mond der Elbe, aan de Westkust van Holstein, hadden de vrije boeren met al den moed der wanhoop tegen den dapperen graaf Gerard gestreden. Nadat zij tweemaal achtereen het onderspit hadden gedolven, werden zij voor de derde maal door Gerard zoo zeer in het nauw gebracht, dat zij in de kerk van Wörden vluchten en om genade smeeken moesten. Doch Gerard wilde van geene genade weten; hij liet de kerk in brand steken, ten einde de vluchtelingen in de vlammen te doen omkomen. Reeds begon het lood van het dak te smelten, reeds druppelde het gloeiende metaal op de arme vluchtelingen neer, toen deze eensklaps in vertwijfeling naar buiten stormden en met zulk eene onstuimige dapperheid vochten, dat hunne vroegere nederlaag in eene schitterende zegepraal veranderd werd. Zij trokken met zooveel beleid van de hun gunstige weersgesteldheid, van den aard van den grond en van eene goed gekozene stelling partij, dat het hun gelukte, 2000 ridders te verslaan. Gerard zag zich genoodzaakt om den strijd op te geven.

want of bevriend waren, maar het gelukte hem niet, een hunner voor zijne zaak te winnen.

Graaf Gerard hield tegenover den keizer te recht staande, dat de verkiezing van den jongen Waldemar tot koning van Denemarken geheel buiten het Roomsche rijk omging, dat zij volgens Deensch recht had plaats gehad.

Meer dan alle klachten bij bevriende vorsten hielp den verdreven koning de ontevredenheid der Denen over de voogdijschap. De Holsteinsche ridders behandelden het volk trotsch en overmoedig; Gerard plaatste in alle sloten Duitsche bezettingen, die onophoudelijk met de Degenen in twist gewikkeld waren. De boeren, die buitendien de Duitschers haatten, werden nog oproeriger, toen Waldemar thans ook van hen belastingen vorderde; zij meenden, dat de echte Deensche koning dit nooit had durven doen, dat hij juist kroon en scepter verspeeld had tengevolge van een dergelijken maatregel. Veel minder wilden zij thans den vreemden koning belasting betalen.

Zij rotten samen; in den beginne was hun verzet vruchteloos, want zij moesten voor de overmacht zwichten, doch weldra groeide het getal der opstandelingen in alle deelen van Denemarken aan.

In dit beslissend tijdsgewricht gaf de hulp, welke Christoffel's halfbroeder, graaf Johan de Zachtmoedige van Holstein, den verdreven koning bood, den doorslag.

Christoffel zag zich in staat gesteld om eene landing op Seeland te beproeven en daar de ontevredenen hem van alle zijden toestroomden, liet graaf Gerard zich na langdurige onderhandelingen bewegen tot een verdrag, waarbij zijn beschermeling Waldemar afstand moest doen van den troon. Deze werd weer aan Christoffel toegekend. Doch het was eene kroon zonder macht, want de koning werd gedwongen om aan zijn halfbroeder, aan graaf Gerard en aan andere machtige grooten aanzienlijke bezittingen af te staan. Onder anderen kreeg graaf Gerard Noord-Jutland, Noord-Friesland en Fünen.

Nadat Christoffel nog eenige jaren den titel van koning gevoerd had, maar zonder de macht eens konings te bezitten, stierf hij in Augustus 1332.

Na den dood van den machteloozen koning, achtten de grooten des rijks het jaren lang niet der moeite waard, weder een vorst op den troon te plaatsen. Het vroeger zoo machtige rijk verkeerde in een allertreurigen toestand, het was bijna uit elkander gespat, gesplitst in 4 groote deelen waarover de beide graven van Holstein, hertog Waldemar van Sleeswijk en koning Magnus van Zweden, die zich van Schonen en Halland meester gemaakt had, regeerden. Ook de edelen voerden op hunne bezittingen onafhankelijk gebied, voor zoo ver zij zich niet tot verzekering van hunne eigene veiligheid aan den een of ander machtigen heer onderworpen hadden.

De zonen van den overleden Christoffel, Otto en Waldemar, maakten wel aanspraak op den troon, maar zij waren niet in staat om iets uit te richten. De dappere graaf Gerard verijdelde met zijne Duitsche krijgsbenden elke poging om zich van de Holsteinsche heerschappij te ontslaan; gedurende een aantal jaren was hij de machtigste man in geheel Denemarken.

Eerst toen Gerard in het jaar 1340 door een Jutlandschen edelman, dien hij beleedigd had, vermoord was, waagden de Deensche edelen het weder, aan de verkiezing van een koning te denken.

In dien tijd had tegelijk ook de jongste zoon van den overleden

Christoffel, Waldemar, in het geheim meer dan een stap bij de verwanten van het koninklijke huis gedaan. Verscheidene vorsten kwamen eerst te Spandau en een weinig tijds later te Lubeck bijeen. Aan deze laatste bijeenkomst namen ook de zonen van den vermoorden graaf Gerard, hertog Waldemar van Sleeswijk en graaf Johan van Holstein deel. Men besloot, zonder op het recht van eerstgeboorte te letten, den jongsten zoon van Christoffel, Waldemar, tot koning te nemen. Natuurlijk moest deze de kroon koopen door allerlei eischen van die machtige heeren in te willigen; tot bevestiging van het verbond met hertog Waldemar van Sleeswijk nam hij diens zuster Hedwig tot vrouw.

Het verdrag der vorsten werd door de standen goedgekeurd. Op een rijksdag te Viborg, in het begin van het jaar 1340, deed Waldemar van Sleeswijk nog eenmaal afstand van alle rechten op de koninklijke waardigheid. Waldemar, Christoffels zoon, werd daarentegen tot koning verkozen en als zoodanig gehuldigd.

Waldemar (1340—1375) wordt in de geschiedenis de III of de IV genaamd, al naar mate door de geschiedschrijvers de korte regeering van Waldemar van Sleeswijk als wettig erkend wordt of niet. Zonder ons om deze voor ons onverschillige twistvraag te bekommeren, zullen wij ons eenvoudig aan den meest gewonen naam houden en hem Waldemar III of Waldemar Atterdag noemen. Dien laatsten bijnaam gaf het volk hem omdat de uitdrukking: „morgen komt er weer een dag", door hem elk oogenblik gebruikt werd.

Waldemar Atterdag was een vorst van een doorzettend karakter en van eene onvermoeide werkzaamheid. Met kalmen ernst ging hij aan het werk, ten einde het versnipperde rijk weer tot één geheel te maken, den overmoedigen adel te breidelen en de koninklijke macht weer tot haren vroegeren luister op te voeren; zulk een doel kon Waldemar in dien tijd en in dat land echter niet bereiken, zonder meer dan eens tot maatregelen van geweld de toevlucht te nemen.

Met eene ijskoude ongevoeligheid legde hij dikwijls harde maatregelen ten uitvoer; de liefde zijner onderdanen verwierf hij zich hierdoor natuurlijk niet, maar hierom was het hem ook niet te doen. Hij schond meer dan één onbetwistbaar recht, doch hierdoor verschafte hij ook den boeren, die in deze dagen van regeeringloosheid onuitsprekelijk veel onder den overmoed des adels te lijden hadden gehad, menigmaal recht tegenover hunne onderdrukkers.

Aan geschiedkundige herinneringen hechtte Waldemar Atterdag niet veel waarde; voor vorstelijke eer, dat droombeeld veler dichterlijke gemoederen, had hij geen enkel offer veil. Ten einde onbeperkt gebieder over Denemarken te worden, verkocht hij Esthland aan de Duitsche orde; om in de eerste plaats zijn land welvarend en krachtig te maken, sloot hij met Zweden meer dan een verdrag, waarbij hij afstand deed van Schonen, Halland en Bleckingen; natuurlijk met het geheime plan om deze verdragen te schenden, zoodra de omstandigheden het slechts zouden veroorloven.

Door zijne onvermoeide werkzaamheid gelukte het Waldemar Atterdag in onafgebroken oorlogen de van het rijk afgescheurde gewesten met Denemarken te hereenigen en eindelijk ook den overmoedigen adel, die in opstand gekomen was en bij de naburige Duitsche vorsten ondersteuning vond, tot onderwerping te brengen. Thans kon hij er aan denken, zich weer van het eiland Schonen meester te maken (1359).

In Zweden was koning Magnus Smek met zijn zoon Erik in twist gewikkeld. Waldemar trok partij voor den vader en rustte zich ten strijde toe, ten einde door een geweldigen aanval de voormalige Deensche gewesten te heroveren. Ten einde hiertoe in staat te zijn, sloot hij met de Jutlandsche edelen een verdrag, waarbij hunne privilegiën bevestigd werden. Vervolgens voerde hij een sterk leger naar Schonen over en weldra had hij geheel Schonen, Halland en Bleckingen onderworpen (1360). Denemarken bezat thans weder zijne oude grenzen. Waldemar III mocht zich beroemen, de hersteller van het Deensche rijk te zijn. Hij stond op het toppunt van zijn geluk, doch zijne eerzucht en zijne begeerte naar veroveringen waren niet bevredigd; hij wilde nog grootere voordeelen behalen door de beide groote Zweedsche eilanden Oland en Gothland te veroveren.

Het eiland Gothland was in die dagen eene hoogst belangrijke bezitting. Zijne kooplieden dreven een uitgebreiden handel in de kostbare Russische pelterijen, welke in de middeneeuwen aan alle vorstelijke hoven zeer gezocht waren. Zij haalden die pelterijen uit Rusland en brachten die zelven naar de Oostzeehavens, ja zij bezochten zelfs de groote missen of jaarmarkten in het hart van Duitschland. De stad Wisby op Gothland was tengevolge van dit alles eene hoogst gewichtige handelstad geworden. Vele Duitsche kooplieden hadden zich hier neergezet; zij vormden eene vennootschap en stonden in de nauwste betrekking tot de Duitsche Hanzesteden, die reeds toen door hunne aaneensluiting een hoogen trap van macht bereikt hadden.

Een aanval op de stad Wisby was dus niet alleen eene inbreuk op de oude rechten der Zweedsche kroon, maar bracht bovendien den Duitschen handel in gevaar, ja, krenkte op gevoelige wijze de belangen der Hanzesteden.

Waldemar III had eerst voor korten tijd een vredesverdrag met Lubeck en andere tot de Hanze behoorende steden gesloten; in zijne trotsche minachting voor den burgerstand bekommerde hij zich hierom echter niet. Wisby werd zonder voorafgaande waarschuwing en oorlogsverklaring aangetast, nadat vooraf het eiland Oland door Deensche troepen was bezet.

Den 28en Juli 1361 trok Waldemar III door eene bres in den muur de veroverde stad binnen; hij eigende zich een onnoemlijken buit aan goud, zilver en pelterijen toe en noemde zich van dezen tijd af koning der Denen, Slaven en Gothen.

Toen het bericht, dat Gothland veroverd en Wisby geplunderd was, de Duitsche Hanzesteden bereikte, besloten deze in eene te Greifswald gehouden vergadering terstond beslag te leggen op alle Deensche bezittingen, welke zij op hun grondgebied aantroffen; zij braken alle handelsverkeer met Denemarken en Schonen af en knoopten met de koningen van Zweden en Noorwegen onderhandelingen aan over een bondgenootschap tegen Waldemar III.

Koning Magnus van Zweden werd door zijn rijksraad gedwongen om de verloving van zijn zoon Hako, den koning van Noorwegen, met de dochter van Waldemar III te verbreken en daarentegen zijn zoon met gravin Elisabeth van Holstein, dochter van Hendrik den IJzeren, te verloven. Deze Hendrik de IJzeren was een zoon van graaf Gerard en een onverzoenlijk tegenstander van Waldemar. Tusschen de koningen

van Zweden en Noorwegen en de steden Lubeck, Hamburg, Bremen, Wismar, Rostock, Stralsund, Greifswald, Colberg, Stettin enz. kwam een verbond tot stand; de oorlog brak in het jaar 1362 uit.

In het begin van Mei verscheen eene talrijke vloot der steden in den Sond, onder bevel van Hendrik den IJzeren; de burgemeester van Lubeck, Johan Wittenberg, voerde de schepen zijner stad aan. De vloot stevende in de eerste plaats naar Seeland, wierp het anker uit voor Kopenhagen en plunderde deze stad. Toen zij door de Deensche vloot aangevallen werd, sloeg zij deze af, in dit gevecht werd Waldemar's eenige zoon, hertog Christoffel, zoo zwaar gekwetst, dat hij na eene lange ziekte later aan de gevolgen zijner wond stierf.

De Denen, verschrikt door het door hen geleden verlies, sloegen op de vlucht en thans konden de Hanzeaten op de kust van Schonen landen. Hier hoopten zij zich te vereenigen met 2000 Zweden en Noorwegers, die hun ter hulp zouden komen, doch zij vonden de bevriende troepen niet. In weerwil hiervan tastten zij Helsingborg aan. De burgemeester van Lubeck begaf zich met het grootste deel van de bemanning der vloot aan land. Hierdoor gelukte het Waldemar met goed gevolg de schepen der Hanzeaten aan te tasten en twee daarvan te veroveren.

De belegeraars van Helsinborg moesten, toen hunne schepen genomen waren, van den aanval afzien en blijde zijn, dat Waldemar hun vrijen aftocht verleende. Te Lubeck vonden zij eene alles behalve vriendelijke ontvangst. De burgemeester werd in een toren geworpen; hier zuchtte hij een jaar lang, toen werd hij, tot straf voor zijne nederlaag, op de markt onthoofd.

De geduchte uitrusting der steden had voor deze geen gunstig gevolg gehad. Vele Hanzeaten waren in Deensche krijgsgevangenschap geraakt, 12 hunner beste schepen waren verloren. De koningen Magnus van Zweden en Hako van Noorwegen waren gedurende al deze gevechten geheel werkeloos gebleven. De steden zagen zich dus genoodzaakt om een wapenstilstand te sluiten; want zij konden, zonder hunnen handel te vernietigen, niet voor langen tijd het verkeer met Denemarken afbreken. Waldemar stond hun dien wapenstilstand en gedurende dien tijd een vrij handelsverkeer evenals vóór den oorlog toe.

Met Hendrik den IJzeren was zulk een verdrag nog niet gesloten; Waldemar III kon derhalve met een schijn van recht Hendrik's dochter Elisabeth, die zich te scheep naar Noorwegen begaf, om daar met haren bruidegom in het huwelijk te treden, doch door een storm op de kust van Schonen geworpen werd, gevangen laten nemen.

Met de koningen van Zweden en Noorwegen verzoende Waldemar zich spoedig; hij wist het zóóver te brengen, dat den 9en April 1363 het huwelijk zijner 11jarige dochter Margaretha met Hako van Noorwegen te Kopenhagen met grooten luister gevierd werd. Margaretha werd naar Zweden gebracht, om daar als toekomstige koningin opgevoed te worden.

Het groote bondgenootschap tegen Waldemar was te niet gegaan; de koning was in den strijd overwinnaar gebleven, ja hij had zelfs zijn plan om Margaretha aan Hako van Noorwegen uit te huwelijken doorgezet. Doch juist hierdoor gaf hij, zonder het te weten, aanleiding tot den bloedigen strijd, welke zijne door eene meer dan 20jarige werkzaamheid verworven macht weer op hare grondvesten zou doen wankelen.

De Zweden, die den Denen een doodelijken haat toedroegen, wilden de jeugdige Margaretha niet als koningin ontvangen. Het volk kwam in opstand; Magnus Smek werd afgezet en zag den jongen hertog Albrecht van Mecklenburg in zijne plaats ten troon verheven.

Voor het oogenblik scheen deze gebeurtenis voor Denemarken niet gevaarlijk. Het vooruitzicht op den vrede was voor dit rijk zelfs helderder dan ooit; want in het jaar 1465 werd een vredesverdrag tusschen Denemarken en de Hanzesteden gesloten, waartoe ook de vorsten van Holstein toetraden.

In het volgende jaar liet Waldemar zich door zijn oorlogzuchtigen aard verleiden om zich in de Zweedsche verwikkelingen te mengen; hij zelf was hierdoor oorzaak, dat een bondgenootschap tegen hem gevormd werd. Van Schonen uit deed hij met zijne troepen een inval in Zweden.

Koning Albrecht riep zijn vader, den hertog van Mecklenburg, te hulp; deze sloot uit vrees voor de zegevierende Deensche wapenen, met Waldemar een vredesverdrag, waarbij Gothland en eenige andere Zweedsche gewesten aan Denemarken werden afgestaan.

In Zweden ging zulk een kreet van verontwaardiging over het vernederende verdrag op, dat koning Albrecht zich genoodzaakt zag om zijne goedkeuring aan de overeenkomst te onttrekken. Het verdrag kwam alzoo niet tot stand, doch alleen het bericht, dat men ernstig aan zoo iets gedacht had, was voldoende om Waldemar's talrijke vijanden tegen dezen rusteloozen en veroveringszuchtigen koning te wapenen.

Op eene vergadering der Hanzesteden te Keulen werd besloten, dat alle leden van dit verbond zich tot een gemeenschappelijken oorlog tegen de koningen van Denemarken en Noorwegen zouden vereenigen. Thans was het niet meer een klein aantal steden, maar schier de geheele Hanze, welke zich ten strijde toerustte. Zeven en zeventig oorlogsverklaringen werden Waldemar toegezonden. Ter zelfder tijd, in het voorjaar van 1368, grepen al de vijanden van Denemarken naar de wapenen.

In Jutland ontstond, ten gevolge van des konings willekeurig bewind, eene samenzwering van den adel. Ook de graven Hendrik en Klaus van Holstein, de Mecklenburgsche hertogen en koning Albrecht van Zweden sloten zich bij het bondgenootschap aan.

In dezen hachelijken toestand leverde Waldemar het bewijs, dat hij den bijnaam Atterdag volkomen verdiende.

„Morgen komt er weer een dag" sprak hij, en dewijl hij het onmogelijk achtte aan al die vijanden het hoofd te bieden, raapte hij de koninklijke schatten bijeen en verliet hij, na den maarschalk Henning Podebusk (Pudbus) tot rijksbestierder aangesteld te hebben, Denemarken, om gedurende eenige jaren zich op te houden in het Duitsche rijk, waar hij voor elken gewelddadigen aanval veilig was.

De vloot der Hanzeaten landde thans aan de Deensche kust. Kopenhagen werd geplunderd en de haven door middel van gezonken schepen onbruikbaar gemaakt, vervolgens werden Helsingförs en een aantal andere steden op de Deensche eilanden ingenomen. Bijna geheel Denemarken werd te vuur en te zwaard verwoest.

Ook koning Albrecht verscheen in het veld en veroverde binnen korten tijd bijna geheel Schonen. De Holsteinsche heeren bestookten de Denen uit het Zuiden; de adel van Jutland kwam in opstand en wist te bewerken, dat zijne oude privilegiën door de Holsteinsche vorsten be-

vestigd werden. Tot Viborg, ja tot Aalborg drongen de vijanden door.

Nadat de oorlog op die wijze ongeveer twee jaren geduurd had, waren de strijdkrachten der Denen uitgeput. De koning zwierf in den vreemde rond, hij deed letterlijk niets voor zijn rijk, maar liet de zorg daarvoor geheel aan den rijksbestierder Henning Podebusk over. Alleen door middel van een vredesverdrag meende hij Denemarken te kunnen redden. Met de rijksraden begaf hij zich naar Straalsund, waar hij onderhandelingen met de Hanzeaten aanknoopten. In Mei 1370 kwam de vrede eindelijk tot stand. Denemarken moest gedurende 15 achtereenvolgende jaren aan de Hanzesteden $^2/_3$ der inkomsten van Schonen als vergoeding voor de gemaakte oorlogskosten afstaan en haar met dit doel en gedurende dat tijdperk de versterkte plaatsen van Schonen inruimen.

Hoe diep de macht van den vroeger zóó trotschen koning Waldemar Atterdag gezonken was, hoe weinig zij in Denemarken beteekende, blijkt uit een artikel in het vredesverdrag, waarin bepaald werd, dat de koning verplicht zou zijn om het verdrag met zijn groot zegel te bezegelen en te bekrachtigen, in geval hij in het bezit van zijn rijk blijven en dit niet aan een anderen heer afstaan wilde. De Denen verbonden zich om na des konings dood geen anderen heer te erkennen dan in overleg met de Hanzesteden. Tevens werd bepaald, dat het verdrag door den Deenschen rijksraad en door het geheele volk nageleefd zou worden, ook in geval de koning weigerde het te bezegelen.

Dit durfde Waldemar III echter niet doen, hij hechtte zijn zegel aan de gemaakte bepalingen en keerde in den zomer van 1372 naar Denemarken terug. Hier regeerde hij nog drie jaren, doch zijne kracht was gebroken: hij stierf reeds den 24en October 1375. Omtrent zijne laatste levensdagen deelt Dahlmann ons het volgende mede:

„Waldemar werd sinds lang door podagra gekweld. Hij trachtte zijne pijnen te verlichten, door zijne voeten in koud bronwater te houden. Hoewel hij ten laatste een walg van het leven had, werd hij, toen hij den dood voelde naderen, door angst en twijfel bestormd. Men hoorde hem roepen: „Help mij, Esron! Help mij, Soroe! en gij, groote klok te Lund!" want aan die drie stichtingen had hij aanzienlijke geldsommen besteed. Hij verzamelde ook getuigen rondom zijn bed, in wier tegenwoordigheid hij zijn uiterste wilsbeschikkingen deed opmaken en eenige adellijke en geestelijke goederen, waarvan hij zich met geweld meester gemaakt had, teruggaf.

Nadat hij twintig jaren achtereen met het beste gevolg oorlog gevoerd en zijne bezittingen had uitgebreid, gedurende de tien daarop volgende jaren zijn eigen werk vernietigd en de laatste vijf jaren daarvoor geboet had, overleed Waldemar in het vijf en dertigste jaar zijner regeering, ongeveer 60 jaar oud. Met hem stierf het geslacht van koning Swen Estrithson in de mannelijke linie uit, want een paar maanden voor zijn dood was de jonge hertog van Sleeswijk gestorven.

ZES EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Scandinavië. Zweden. Koning Magnus. De Folkungers vermoord. Opkomst van een lageren adelstand in Zweden. Bescherming, aan de boeren verleend. Koning Ladulås (schuurslot). Regentschap van den rijksmaarschalk Thorkel Knutsson. Koning Birger. Zijne schandelijke ondankbaarheid. Knutsson ter dood gebracht. Birger's strijd met zijne broeders. Het spel van Håtuna. Treurige toestand van Zweden. Het gastmaal te Nyköping. Koning Birger verjaagd. Zijn dood. Magnus Smek, koning van Zweden en Noorwegen. Zijn slecht bewind. Magnus Smek afgezet. Albrecht van Mecklenburg tot koning verkozen. De Duitschers op allerlei wijze bevoorrecht. Denemarken. Twist over de troonsopvolging. Oluf, koning van Denemarken en Noorwegen. Koningin Margaretha als regentes. Sleeswijk en Holstein met Denemarken vereenigd. Dood van Oluf. Oorlog met Zweden. Slag bij Falköping. Margaretha's zegepraal. De Hättebroeders te Stokholm. De Vitaliëbroeders. De Unie van Calmar. Dood van Margaretha.

In Zweden voerde koning Magnus, nadat hij zijn broeder van den troon had gestooten, sinds het jaar 1273 met krachtige hand de teugels des bewinds. Zijn vurigste wensch was, het nog altijd vrij barbaarsche land op de hoogte der beschaving van de overige Europeesche staten te brengen. Tot bereiking van dit doel schroomde hij, evenmin als andere hervormers van onbeschaafde volken, tot daden van geweld en wreedheid de toevlucht te nemen, indien hij dit noodzakelijk achtte.

Hij lokte buitenlanders, vooral Duitschers, naar zijn hof. Doch hierdoor haalde hij zich den haat der Zweedsche grooten op den hals; zijne eigene bloedverwanten, de trotsche Folkungers, stonden tegen hem op, doodden een zijner dienaars en namen zelfs de koningin gevangen.

Magnus gaf aan list en verraad de voorkeur boven geweld. Door middel van brieven, die in een zeer vriendschappelijken toon geschreven waren, noodigde hij zijne bloedverwanten uit om een gastmaal aan zijn hof bij te wonen; hier liet hij hen gevangen nemen en op staanden voet ter dood brengen.

Van dit tijdstip af spande de koning alle krachten in om de macht der Zweedsche grooten te fnuiken. Hij plaatste tegenover hen een afzonderlijken lageren adelstand. Elk, die in staat was om zich een paard en eene ridderlijke wapenrusting aan te schaffen en die zich verbond om aan des konings oproeping tot den krijg gehoor te geven, ontving vrijdom van belastingen.

Evenzoo begunstigde de koning ook de geestelijkheid, hij ontsloeg hare leden van het betalen van belastingen en verhief hen tot een stand-

punt van macht en invloed, hetwelk zij in Zweden tot dus ver nog nooit bereikt hadden.

Breidde Magnus op die wijze de voorrechten van den adel en de geestelijkheid uit, vergde hij door zijne schitterende, ja weelderige hofhouding wellicht te veel van de finantieele krachten des lands, toch poogde hij aan den anderen kant ook de landlieden door het handhaven van eene stipte rechtvaardigheid tegen onderdrukking te beschermen en verbetering in hun stoffelijken toestand aan te brengen, daar hij in plaats van de schatting, hun tot heden willekeurig ten behoeve van den staat afgeperst, eene regelmatige, niet al te drukkende belasting invoerde.

Tot dus ver waren de adellijke heeren in Zweden gewoon geweest, dewijl er geene herbergen waren, zich met geweld bij den een of anderen boer in te kwartieren en zooveel levensmiddelen zich toe te eigenen als hun goed dacht. Magnus verbood dit ten strengste en dewijl hij ook in andere opzichten de boeren begunstigde, noemde het dankbare volk hem Ladulås d. i. schuurslot, dewijl hij door zijne bescherming in zekeren zin een slot voor de schuren der boeren legde.

In eene oude chroniek heet het: En deze naam Ladulås is eên eerlijke naam, die aan koning Magnus grootere eere en grooteren roem schenkt dan wanneer hij Roomsch keizer genoemd was, want er zijn niet vele vorsten, die Ladulås genoemd kunnen worden, Ladubrott (schuurverbreker) is altijd in de wereld meer algemeen geweest.

Magnus, die zich door zijn krachtig bewind de achting zelfs van het buitenland verworven had, stierf in het jaar 1290, diep betreurd door het Zweedsche volk. Hij had den maarschalk Thorkel Knutsson tot voogd van zijn minderjarigen zoon benoemd; in die betrekking regeerde Knutsson van nu af over Zweden.

De oudste zoon van den overledene, Birger, was de erfgenaam der kroon, de tweede, Erik, was hertog van Södermannland, de derde, Waldemar, hertog van Finnland.

Thorkel Knutsson was een man van groote talenten en een inderdaad voortreflijk regent. In die dagen was Zweden, naar het oordeel van des maarschalks tijdgenooten, gelukkiger dan in eenig ander tijdperk.

De maarschalk breidde de macht van Zweden door een krijgstocht tegen Finnland uit; hier bouwde hij het slot Viborg. Na dezen oorlog wist hij te bewerken, dat de jeugdige koning Birger met Martha, de zuster van den Deenschen koning Erik Menved en hertog Erik met Ingeborg, de dochter van den Noorweegschen koning Hako, in het huwelijk traden.

Zoodra de jonge koning meerderjarig geworden was, wilde Knutsson zich van de regeeringszaken terugtrekken. Doch Birger en zijne broeders verzochten hem dringend, zijn ambt te blijven bekleeden. Hij liet zich hiertoe overhalen en diende den koning verder met voorbeeldige trouw, doch hij zou daarvoor al zeer slecht beloond worden.

Des konings beide broeders geraakten met den maarschalk in twist. Erik, die zich van den troon wilde meester maken, werd zijn onverzoenlijke vijand.

In het jaar 1304 verwekten Erik en Waldemar een opstand; twee jaren duurde de oneenigheid in den boezem der koninklijke familie. Eindelijk werd zij bijgelegd, doch de karakterlooze Birger offerde bij deze gelegenheid zijn trouwsten vriend aan den haat zijner broeders op.

Toen den maarschalk medegedeeld werd, dat hertog Erik zijn bloed eischte en dat de koning dien eisch ingewilligd had, antwoordde de edele Thorkel: „Ik heb niets jegens mijn vorst misdaan; ik wenschte wel, dat ik mijn God zoo goed gediend had als dezen koning.” Hij gevoelde zich zoo vrij van alle schuld, dat hij geene maatregelen nam om zich aan het dreigend gevaar te onttrekken.

Kort daarop verscheen Birger, door zijne broeders en door een groot gevolg vergezeld, op het landgoed, dat de maarschalk bewoonde. Hij liet dezen terstond in boeien slaan. Tevergeefs riep Thorkel hem toe: „Heer koning, gij zult u hierdoor met schande overladen, zoolang gij leeft.” Birger hoorde niet; hij liet den gevangene op een paard zetten, hem de voeten onder den buik van het dier vastbinden en hem zoo naar Stokholm brengen.

Vruchteloos sprongen de vrienden des maarschalks voor hem in de bres; op bevel van den ondankbaren koning werd de verdienstelijke man in het jaar 1306 op de markt te Stokholm onthoofd.

Deze laaghartige moord droeg voor den koning zeer bittere vruchten. Zijne broeders, die thans den krachtigen Thorkel niet langer te ontzien hadden, matigden zich steeds meer gezag in het rijk aan, ja poogden eindelijk Birger geheel uit het bewind te verdringen.

Eens hield de koning zijn verblijf op eene hofstede in Upland, die Håtuna heette. De hertogen Erik en Waldemar bezochten hunnen broeder hier met een talrijk gevolg. Zij werden vriendelijk ontvangen en zagen zich, op Birger's, bevel goede nachtkwartieren aangewezen. Doch in den loop van den nacht wapenden zij zich; zij overvielen den koning en de koningin en namen deze met hun hofstoet gevangen. Slechts een enkele hoveling, Arvid uit Småland, wist met den kroonprins Magnus te ontsnappen. Hij bracht den jeugdigen prins naar koning Erik Menved van Denemarken, wiens hulp hij voor Birger inriep.

Erik Menved ondernam inderdaad een krijgstocht tegen de beide hertogen en dwong hen om den koning in vrijheid te stellen. Na het voeren van eindelooze onderhandelingen, na het sluiten van menigen wapenstilstand, die echter spoedig weer verbroken werd, kwam het eindelijk tot een vrede, waarbij het Zweedsche rijk tusschen de drie gebroeders verdeeld werd. Birger bleef de opperkoning, de leenheer der beide andere broeders.

Het ongelukkige Zweedsche volk beleefde toen allerdroevigste dagen. Gedurende de broederoorlogen had het veel geleden, want zoowel Erik Menved van Denemarken als de beide hertogen streden aan het hoofd van Duitsche huurlingen, die het land op de vreeselijkste wijze verwoestten. Bij den vrede werd het rijk, gelijk we zeiden, in drie deelen gesplitst; drie vorsten voor één putten de krachten van het land uit, want elk hunner wilde een schitterenden hofstaat voeren, elk hunner schreef drukkende belastingen uit, welker opbrengst hij met zijne hovelingen verbraste.

Koning Birger had intusschen de beleedigingen, hem door zijne broeders aangedaan, trouw in zijn geheugen bewaard. Elf jaren waren verloopen sinds den verraderlijken aanval van Håtuna, die in de geschiedenis met den naam „het spel van Håtuna” bestempeld is, toen hertog Waldemar op zekeren dag, op eene reis, zijn broeder, den koning, te Nyköping bezocht. Hij werd door de koningin Martha met groote voor-

komendheid ontvangen, zij verklaarde dat zij niets vuriger wenschte dan eene volkomen verzoening met de beide broeders van haren echtgenoot, die zij even lief had alsof ze hare eigene broeders waren; zij verzocht Waldemar, ook hertog Erik te gaan halen, opdat de drie broeders eindelijk weder eens in liefde en vrede samen zouden zijn.

Waldemar volgde dien verraderlijken wenk, hij begaf zich naar Erik en bracht dezen naar Nyköping. Hier werden de beide hertogen bij hunne aankomst op de vriendelijkste wijze onthaald en na den maaltijd naar een slaapvertrek in het slot geleid, terwijl hunne dienaars in de stad bleven.

Toen de nacht gedaald was, beval de koning zijnen hovelingen, hem met fakkels naar het slaapvertrek der hertogen te volgen. „Herinnert gij u het spel van Håtuna?" riep hij met van toorn fonkelende oogen zijnen broeders toe, die hij onzacht uit den slaap wekte, „ik herinner het mij nog zeer goed. Gij zult nu op dezelfde wijze behandeld worden, waarop gij mij zóó lang behandeld hebt."

Des konings dienaren grepen de weerlooze hertogen aan, sleepten hen barrevoets naar den toren en ketenden hen hier aan een blok. Den volgenden morgen werden ook hunne dienaren gevangen genomen. Deze verraderlijke gevangenneming van de hertogen wordt in de geschiedenis „het gastmaal van Nyköping" genoemd.

Deze daad van snood geweld des konings, die buitendien bij zijne onderdanen niet bemind was, verwekte door geheel Zweden eene diepe en rechtmatige verontwaardiging. Matthias Kettilmundsson, een dapper ridder en de trouwe vriend der beide gevangenen, greep naar de wapenen; overal kwam het volk in opstand.

De verschrikte koning achtte zich te Nyköping niet langer veilig: hij vluchtte. Voor zijn vertrek wierp hij den sleutel van den toren, waarin zijne broeders gevangen zaten, in het water; de ongelukkigen moesten verhongeren. Erik stierf na 3, Waldemar na 11 dagen.

Te vergeefs trachtte Birger, na een leger verzameld te hebben, het oproer te dempen. De versterkte plaatsen, waarin nog koninklijke bezetting lag, gaven zich aan de opstandelingen over, zelfs Birger's zoon Magnus, die zich binnen Hegeborg dapper verdedigde, werd genoodzaakt om op voorwaarde van lijfsbehoud de vesting te ontruimen. Op schandelijke wijze brak men het hem gegeven woord: twee jaren later, in het jaar 1320, werd hij onthoofd.

Birger, die naar Denemarken gevlucht was, vond daar geene hulp, dewijl Erik Menved intusschen overleden was. Hij stierf van verdriet over het treurig lot zijns zoons in het jaar 1321.

Twee jaren te voren, in het jaar 1319, waren de grooten des rijks, de bisschoppen, de adel en de afgevaardigden der steden en der boeren bij de Morasteenen in de nabijheid van Upsala te zamen gekomen, om over de verkiezing van een nieuw hoofd van den staat te beraadslagen. In hun midden trad Matthias Kettilmundsson, die door de oproerlingen tot rijksbestierder benoemd was, op met een driejarig kind op den arm, den zoon van den verhongerden hertog Erik, den knaap Magnus, die later den bijnaam Smek, de Vleiende, ontvangen heeft. Kettilmundsson stelde dezen laatsten afstammeling der Folkungers als koning voor en de vergadering hechtte aan dat voorstel hare goedkeuring: Magnus werd tot koning verkozen. Tot aan zijne meerderjarigheid zou Matthias Kettilmundsson in zijne plaats regeeren.

Bijna op hetzelfde tijdstip viel het knaapje nog eene andere kroon,

die van Noorwegen, ten deel. Na den dood van koning Magnus Lagabaetter van Noorwegen, in het jaar 1281, hadden achtereenvolgens Erik de priestervijand en Hako VII geregeerd. Hako stierf in het jaar 1319, zonder zonen na te laten. Magnus Smek, de zoon zijner dochter Ingeborg, was zijn opvolger, voor hem voerden echter 12 rijksraden het bewind over Noorwegen, dewijl Zweden en Noorwegen niet tot één rijk samengesmolten, maar alleen door eene persoonlijke Unie vereenigd mochten worden.

Zoolang in Zweden Matthias Kettilmundsson als voogd des minderjarigen konings regeerde, hief het rijk zich weer uit zijn treurigen toestand op. In die dagen werd Schonen met Zweden vereenigd en de jeugdige koning konde, toen hij in het jaar 1333 zelf het bewind aanvaardde, zich koning van Zweden, Noorwegen en Schonen noemen. Hij was meester van het geheele Scandinavische schiereiland.

Magnus Smek hield slechts gedurende korten tijd de voortreflijke instellingen in stand, waardoor zijn voogd het welzijn des volks bevorderd had. Weldra leende hij het oor aan de inblazingen van slechte hovelingen, doch bovenal aan den raad zijner schoone, geestige en eerzuchtige gemalin, Blanca van Namur, door wie hij zich geheel en al beheerschen liet. De zwakke vorst ging zelfs zoo ver, dat hij Blanca's boel, den schoonen Bengt Algotson, tot zijn eigen gunsteling maakte en hem eindelijk tot de hoogste eereambten, tot hertog van Halland en stadhouder van Schonen verhief.

Des konings ellendig bestuur bracht in het geheele land een hevig misnoegen teweeg. Reeds vroeger was bepaald, dat van de beide zonen van Magnus Smek de oudste, Erik, den Zweedschen en de tweede, Hako, den Noorweegschen troon beklimmen zou. Doch reeds thans werd Magnus gedwongen om de regeering over Noorwegen aan Hako af te staan en ook Erik als mede-regent van Zweden te erkennen. Dewijl hij echter, in weerwil hiervan, zijnen gunsteling ten nadeele van zijn zoon het eene voorrecht na het andere verleende — men fluisterde zelfs, dat de Zweedsche kroon dezen was toegedacht — vatte Erik de wapenen tegen zijn vader op en dwong hem, den gehaten gunsteling uit het land te bannen.

Kort daarop stierf Erik; waarschijnlijk was hij vergiftigd door zijne onnatuurlijke moeder, die hem de verbanning van haren geliefde niet vergeven kon. Terwijl hij met den dood worstelde, riep hij op smartelijken toon: „Zij, die mij het leven gaf, heeft het mij weer ontnomen!”

Hoe de oorlog tusschen vader en zoon en de inmenging van den Deenschen koning Waldemar III Zweden op het verlies van Schonen, Halland en Bleckingen kwam te staan; hoe het huwelijk van den jongen koning Hako met Waldemar's dochter Margaretha de afzetting van Magnus Smek en de verkiezing van Albrecht van Mecklenburg tot koning ten gevolge had, hebben wij onzen lezers bij het verhalen van de Deensche geschiedenis reeds meegedeeld.

Albrecht, die door zijne moeder, de dochter van den verhongerden hertog Erik, tot het koninklijk geslacht behoorde, werd door het Zweedsche volk met blijdschap ontvangen, want men wilde hem, den Duitscher, liever als koning erkennen dan koning Hako van Noorwegen met diens Deensche gemalin.

Albrecht werd bij de Morasteenen als zoodanig gehuldigd. Intusschen telde Magnus Smek nog een aantal vrienden; hij verzamelde deze en trok in

vereeniging met zijnen zoon Hako tegen Albrecht op. In een treffen bij Erköping in Upland in het jaar 1365 werd hij echter geheel verslagen en gevangen genomen. Zijnen zoon Hako gelukte het slechts met moeite, naar Noorwegen te ontsnappen.

Zes jaren achtereen bleef Magnus Smek op het slot te Stockholm in gevangenschap zuchten. Te vergeefs beproefde Hako, hem te bevrijden en eerst in het jaar 1371 mocht de ongelukkige koning, nadat hij een aanzienlijk losgeld betaald had, naar Noorwegen de wijk nemen. Hier stierf hij in het jaar 1374.

Albrecht was intusschen zoowel door Denemarken als door Noorwegen als koning van Zweden erkend. Hij was een Duitscher en bleef het ook nadat hij den troon van Zweden beklommen had. Zijne Duitsche ridders lagen hem veel nader aan het hart dan zijne Zweedsche onderdanen; bij de eersten zag hij alle mogelijke daden van geweld en willekeur door de vingers. Zelfs gemeene Duitsche huurlingen mochten zich in de Zweedsche boerenwoningen ongestraft allerlei euvelmoed veroorloven en wanneer de boeren zich dan tot den koning wendden met hunne klachten, wees hij hen schouderophalend af, want zijne huurlingen waren hem sinds lang over het hoofd gewassen. Dit blijkt uit een oud volksrijmpje, waarin zoowel de bede der boeren als het antwoord des konings voor ons bewaard is; het luidt:

»Lieve heer koning! verschaf ons recht!"
— » »Ik kan 't niet gebeteren, mijn goede knecht!" "

De begunstiging der Duitschers en de krenking van de rechten zijner onderdanen maakte den koning weldra bij alle standen gehaat en hierdoor zag zijne machtigste vijandin Margaretha, de dochter van Waldemar III van Denemarken, zich in de gelegenheid gesteld om hem van zijn wankelenden troon te stooten.

In Denemarken had men na den dood van Waldemar III een tijd lang getwist over de vraag, wie als erfgenaam der kroon optreden zou. Van zijne zes kinderen leefde bij zijnen dood slechts een, zijne jongste dochter Margaretha, de gemalin van koning Hako van Noorwegen, die een zoon van 4 jaren had, Oluf genaamd. Eene oudere zuster, Ingeborg, die met den hertog van Mecklenburg gehuwd was geweest, was gestorven, doch had behalve drie dochters, ook eenen zoon, prins Albrecht, nagelaten.

Derhalve waren de twee onmondige zonen van Waldemar's beide dochters erfgenamen van den troon.

Volgens het gewone erfrecht kwam de voorrang aan den zoon der hertogin van Mecklenburg, de oudste dochter van Waldemar, toe. Tegen prins Albrecht pleitte echter zijne Duitsche afkomst, voor Oluf daarentegen de hoop, dat men door hem tot koning te verheffen later Denemarken met Noorwegen vereenigen zou. Bovendien wendde zijne moeder Margaretha krachtige pogingen in zijn belang aan. Zij was naar Denemarken gesneld en had daar zoowel aan de geestelijke als aan de wereldlijke heeren zulke aanzienlijke bezittingen toegezegd, dat der kroon ter nauwernood iets overbleef. Zij bereikte haar doel: in Maart 1376 werd haar zoon Oluf tot koning verkozen.

De Hanzesteden hechtten aan deze verkiezing het zegel harer goedkeuring, nadat koning Hako met haar een vredesverdrag gesloten had, waarbij al hare vroegere vrijheden en voorrechten bevestigd werden. Onder

anderen werd daarbij bepaald, dat op de kust van Schonen geen haringvisscher aan andere kooplieden dan die der Hanzesteden gezouten haringen mocht verkoopen. Zelfs des konings voogden mochten zich daar slechts één dag ophouden, om haring voor de koninklijke keuken in te koopen; de Engelschen, Schotten en kooplieden van andere natiën werden daar zelfs niet langer geduld.

Eene poging van hertog Albrecht van Mecklenburg om de rechten van zijn kleinzoon te doen eerbiedigen, mislukte. De jonge koning Oluf werd van alle zijden als koning erkend; in zijne plaats voerde Margaretha voor hem het bewind over Denemarken en toen in het jaar 1380 haar gemaal, koning Hako van Noorwegen, stierf, werd zij ook hier met het regentschap bekleed.

Thans waren de beide rijken onder Margaretha's scepter vereenigd; zij behielden echter hun afzonderlijk bestuur en hunne bijzondere rechten en vrijheden.

Margaretha was eene vrouw van schier manlijke geestkracht, haar vader, Waldemar III, had, toen zij nog een meisje was, dikwijls gezegd, dat in haar een koning stak. De waarheid dezer uitspraak bewees zij onder de moeilijke omstandigheden, waarin zij als regentes verkeerde.

Bij het behandelen van de staatszaken nam zij den grootst mogelijken regelmaat in acht. Jaarlijks vergaderden de rijksdagen en nooit maakte de koningin de minste inbreuk op de rechten der stenden. Zij had integendeel behoefte aan hunne ondersteuning tot verwezenlijking van de grootsche plannen, waarvan zij zwanger ging.

De vereeniging van Denemarken met Noorwegen deed in haar binnenste den wensch ontstaan, om zich ook van geheel Zweden meester te maken en zoo alle Scandinavische rijken onder één enkelen scepter te brengen. Zij aarzelde niet tot bereiking van dit doel, Sleeswijk op te offeren. Ten einde de Holsteinsche graven tot het sluiten van den vrede te bewegen, stond zij in het jaar 1386 deze gewichtige provincie als Deensch leen aan de nakomelingen van graaf Gerard den Grooten af.

Zoo werd Sleeswijk met Holstein vereenigd; doch het eerste gewest bleef een Deensch, het laatste een Duitsch rijksleen: beide landen smolten echter van nu af meer en meer ten gevolge van hunne gemeenschaplijke belangen tot éénen staat te zamen.

In het jaar 1387 trof koningin Margaretha een zware slag: haar zoon Oluf stierf en op nieuw werd de vraag, wie erfgenaam der beide kronen zou zijn, aan de rijksraden van Denemarken en Noorwegen ter beslissing voorgelegd. Beide lichamen erkenden Margaretha, die zich door hare voortreffelijke hoedanigheden als regentes een groot aantal vrienden verworven had, als koningin, hoewel zij er vroeger niet aan gedacht zouden hebben, de regeering aan eene vrouw op te dragen. De Noren verklaarden tevens, dat zij Erik van Pommeren, den 6jarigen zoon eener zustersdochter van Margaretha, na haren dood als koning zouden huldigen. Margaretha liet haren achterneef terstond bij zich komen, om hem als toekomstig koning op te voeden.

De koningin ontleende aan de genegenheid, welke men haar zoowel in Denemarken als in Zweden toedroeg, thans een nieuwen prikkel om eene poging te wagen tot onderwerping van Zweden. Bovendien meende zij op de ondersteuning van een groot aantal ontevredene Zweedsche grooten te mogen rekenen. In het jaar 1388 drong haar leger uit Halland

in Zweden binnen. Koning Albrecht lachte in zijn ridderlijken overmoed over de dwaze poging eener zwakke vrouw, om hem, den machtigen vorst, van den troon te willen stooten. De Zweedsche volksliederen en rijmkronieken behelzen meer dan één bewijs voor de honende wijze, waarop hij zijne vijandin behandelde. Een koning zonder broek noemde hij haar of, erger nog, eene priesterbijzit, dewijl het gerucht liep, dat zij eene liefdesbetrekking met een abt onderhield. Hij zond haar een slijpsteen, om hare naalden op te slijpen en hij zwoer, dat hij niet eerder eene muts dragen zou, voor dat hij de koningin ten onder gebracht had.

Hij zou voor zijn overmoed zwaar boeten! In den slag bij Falköping, den 11en September 1389, werd hij overwonnen en gevangen genomen, Margaretha nam eene weinig edelmoedige wraak voor zijne spotternijen. Zij beval, den gevangene eene narrenkap op te zetten en hem een gewaad met een sleep van 19 ellen lang aan te trekken. Zoo uitgedost liet zij hem voor zich brengen en hem in den daarop volgenden nacht zóó onbarmhartig pijnigen, dat hij haar twee zijner beste burchten moest afstaan.

De mishandelde gevangene werd daarop naar den toren van Ladholm gebracht, waar hij jaren lang in boeien moest zuchten.

Na de nederlaag des konings openden de meeste sloten en steden des lands hare poorten voor Margaretha; slechts ééne stad, maar juist de gewichtigste van alle, Stockholm, weigerde dit. In Stockholm hadden zich in die dagen zoo vele Duitsche kooplieden neergezet, dat zij het grootste gedeelte der machtige burgerij uitmaakten en zich zelfs den toegang tot de regeeringsposten zagen ontsloten. De Duitschers grepen voor Albrecht naar de wapenen; zij besloten deze gunstige gelegenheid om het geheele stadsbestuur aan zich te trekken, niet ongebruikt te laten voorbij gaan. Op die wijze hoopten zij zich van den geheelen Zweedschen handel te kunnen meester maken. Zij overvielen de Zweedsche magistraatspersonen, versloegen en wondden eenigen hunner en voerden de overigen naar een eiland; hier sloten zij hen in een houten huis op en verbrandden de ongelukkigen met het gebouw.

De Hättebroeders — zoo werden de Duitschers genoemd naar de hoofddeksels, die ze droegen, — maakten zich door dezen laaghartigen moord in geheel Zweden doodelijk gehaat.

Doch aanvankelijk droeg hunne schandelijke daad voor hen goede vruchten. Zij namen bezit van het wel versterkte Stockholm en verdedigden de stad tegen Margaretha's troepen, in weerwil van eene langdurige belegering, met goeden uitslag.

Ter zelfder tijd hadden ook de hertogen van Mecklenburg zich ten strijde toegerust om de rechten van hun gevangen bloedverwant te verdedigen. In hunne steden Wismar en Rostock kwamen vereenigingen tot stand, om schepen uit te rusten, waarmee Stockholm van levensmiddelen voorzien zou worden. De leden dier vereeniging noemden zich de Vitaliën (Victualiën) broeders.

Zij verloren echter het oorspronkelijk doel hunner vereeniging spoedig uit het oog; hunne vereeniging ontaardde in een zeerooversbond, die niet alleen de kusten van Denemarken en Noorwegen plunderde, maar ook voor de Hanzesteden weldra zeer gevaarlijk werd.

De Vitaliënbroeders maakten zich meester van het eiland Gothland; de stad Wisby werd hunne verzamelplaats; hier brachten zij de onmete-

lijke, door hen buit gemaakte schatten bijeen. Onder de leus: „Gods vriend, maar de vijand der geheele wereld" overvielen de vermetele zeeroovers zelfs aanzienlijke Noorsche en Deensche steden, gelijk b. v. Bergen.

Alle kusten werden door hen te vuur en te zwaard verwoest; zij maakten de Oostzee gedurende vele jaren zóó onveilig, dat ook de Hanzesteden in hen hunne gevaarlijkste vijanden zagen.

De oorlog werd op deze barbaarsche wijze voortgezet, tot dat eindelijk koningin Margaretha, zwichtend voor den drang der Hanzesteden, in het jaar 1395 een wapenstilstand sloot, waarbij zij koning Albrecht in vrijheid stelde, maar Stockholm aan hare troepen overgegeven werd.

Na zoo vele voordeelen behaald te hebben, kon Margaretha thans ernstig denken aan het doorzetten van haar lievelingsplan. Zij wist de Deensche en Zweedsche grooten over te halen om haren achterneef Erik, een 14jarigen knaap, als hun toekomstigen koning te huldigen. Vervolgens riep zij te Calmar in Zweden de drie rijksraden bijeen, om gezamenlijk het groote kroningsfeest te vieren, dat in Juli 1397 plaats vond. Bij deze gelegenheid werd het beroemde verbond tusschen de drie Scandinavische rijken gesloten, dat onder den naam de Unie van Calmar bekend is.

Voortaan zou slechts één koning over de drie Scandinavische rijken regeeren. Liet de koning bij zijn overlijden meer dan één zoon na, dan zou zijn opvolger uit deze verkozen worden. Stierf hij kinderloos, dan mochten de rijksraden den bekwaamsten man tot koning verkiezen; alle oorlogen zouden door de drie rijken gemeenschappelijk gevoerd worden, doch elk rijk zou zijne oude wetten en rechten onveranderd behouden.

Het was een groot werk, dat Margaretha tot stand had gebracht.

De Scandinavische natie kon zich door vereeniging van de drie Noordsche rijken tot eene overwegende macht in Europa verheffen, indien zij slechts eendrachtig bleef, indien de drie stamverwante volken slechts hun ouden naijver konden overwinnen. Hoe weinig dit echter het geval was, kan ons uit het vervolg der geschiedenis blijken.

Dahlmann zegt naar waarheid: „De Unie werd, even als een ongelukkig huwelijk, het voorwerp van den afkeer der vereenigden en het was een groot ongeluk, dat het land haar eerst in het vierde geslacht onder ontzettende gruwelen verscheurde."

Zoolang Margaretha leefde, ging alles nog dragelijk. Wel verklaarde de onttroonde koning Albrecht de Unie voor eene vredebreuk; wel trachtte hij bondgenooten te winnen en verkocht hij met dit doel, zijne oude vrienden, de Vitaliënbroeders, aan hun lot overlatende, het eiland Gothland aan de Duitsche orde, (*) maar hij was niet in staat om iets uit te richten, zijn rijk was en bleef verloren. Margaretha regeerde ongestoord over Scandinavië, aanvankelijk alleen, doch later in vereeniging met haren achterneef Erik, dien zij op den troon van Scandinavië verheven had

Zij stierf aan de pest, die Scandinavië sinds het midden der 14e eeuw vreeselijk teisterde, in het jaar 1412.

(*) De ridders der Duitsche orde maakten zich onder aanvoering van Koenraad van Jungingen met geweld meester van het eiland en verdreven de Vitaliënbroeders. Deze moesten de wijk nemen naar andere schuilhoeken. De Noordzee werd van nu af het tooneel hunner rooftochten. Onder den naam Likedelers (gelijkdeelers) verwoestten zij de Oldenburgsche en Friesche kusten.

ZEVEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Scandinavië. Koning Erik. Oorlogen in het Zuiden. Onderdrukking van de Zweden. De onwaardige bisschop Johan Jerichini. Wreedheid der landvoogden. Engelbrecht Engelbrechtsson. Opstand der Zweden. Karel Knutsson als rijksbestierder. Erik's wankelende macht in Denemarken. Erik afgezet. Zijne vruchtelooze poging om Zweden te winnen. Erik's leven als zeeroover op Gothland. Koning Christoffel van Denemarken. De Scandinavische Unie ontbonden en hersteld. Christoffel's regeering. Ontevredenheid der Zweden met dezen koning. Zijn dood. Ontbinding der Unie. Karel Knutsson tot koning van Zweden verkozen. Christiaan I als koning van Denemarken en Noorwegen. Koning Karel Knutsson uit Zweden verdreven. De Unie voor een korten tijd hersteld. Christiaan I verovert Sleeswijk-Holstein. Opstand in Zweden. Bloedige gevechten. Terugkeer en laatste levensjaren van koning Karel Knutsson. De rijksbestierder Sten Sture. De slag bij den Brunneberg. Gelukkige jaren voor Zweden. Laatste regeeringsjaren en dood van Christiaan I.

Koning Erik, die na den dood van Margaretha alleen de teugels des bewinds moest voeren, had geen gevoel voor de groote gedachte zijner voorgangster; hij deed niets om de innige vereeniging der Scandinavische rijken te bevorderen. Wellicht waande hij zich zeker van de heerschappij over de drie rijken. Hij dacht aan niets anders dan aan veroveringen in het Zuiden.

Ten einde Sleeswijk aan de Holsteinsche graven te ontweldigen, voerde hij jaren achtereen oorlogen, waardoor hij het Scandinavische rijk door zware belastingen uitputte. Eindelijk moest hij zelfs tot het treurige middel eener muntvervalsching de toevlucht nemen en daardoor aan den handel van Denemarken groote schade toebrengen.

Ook al waren Erik's oorlogen met eene goede uitkomst bekroond, ook al was het hem zelfs gelukt, Sleeswijk met Denemarken te vereenigen, dan zouden toch de Zweden en Noren met deze uitbreiding van zijne macht niet ingenomen zijn geweest, dewijl zij zich weinig er om bekommerden, of de Deensche grenzen een weinig verder naar het Zuiden uitgebreid werden. Nog nadeeliger was het dus voor Erik's aanzien, dat de zware offers, die hij van zijne onderdanen eischte, door geen enkel voordeel opgewogen werden.

In Zweden openbaarde de algemeene ontevredenheid met des konings regeering zich het eerst, en hier had het volk daartoe ook de meeste reden. De Zweden moesten zich reeds beleedigd gevoelen, wijl Erik nooit zijne residentie te Stokholm vestigde, terwijl het toch de wensch des

volks was, dat hij bij afwisseling in Zweden, Noorwegen en Denemarken verblijf houden zou.

De trots der Zweden werd bovendien gevoelig gekrenkt, daar zij door de Denen bijna als eene onderworpene natie beschouwd en behandeld werden. Erik schonk de eervolste en voordeeligste ambten steeds aan de Denen weg, ook al waren dit menschen zonder eenige verdiensten. Onder anderen werd door zijn invloed Johan Jerichini, een nietswaardig en wellustig priester, tot aartsbisschop verheven.

Jerichini maakte zich in Zweden aan zoo vele euveldaden schuldig, dat eindelijk de paus krachtige maatregelen tegen hem nemen moest. Wel was het ingestelde onderzoek oorzaak, dat hij van zijn ambt ontzet werd, doch Erik liet hem niet aan zijn lot over, maar zond hem als bisschop van Skalhalt naar IJsland. Hier werd Jerichini met groote blijdschap ontvangen, dewijl de bisschopszetel sinds 12 jaren onbezet was geweest. Spoedig echter gedroeg hij zich in zijn nieuwen werkkring even schandelijk als in zijn vroegere betrekking. Eindelijk haalde hij zich zulk een doodelijken haat van de zijde der IJslanders op den hals, dat zij tegen hem opstonden, hem van het altaar sleurden en hem, nadat zij hem in een zak gestopt hadden, met een steen om den hals in het water wierpen.

Een dergelijk mensch was ook de bisschop Andreas Johannsson van Strengnaes, dien Erik, in strijd met de besluiten van het kapittel, tot Jerechini's opvolger benoemde.

De slechte reuk, waarin deze koninklijke gunstelingen stonden, wierp natuurlijk een smet op Erik's naam.

Nog willekeuriger dan de Deensche geestelijken gedroegen zich de Deensche landvoogden, wien het bevel over de koninklijke burchten in Zweden toevertrouwd werd en die uit deze over de verschillende gewesten heerschten. Het volk werd door hen op eene ondragelijke wijze onderdrukt. Van een dezer landvoogden, Josse Erikson in Dalekarlië, verhaalt men, dat hij vele boeren van hunne bezittingen beroofde, anderen zonder vorm van proces ter dood bracht en zelfs, om zijne macht te toonen, de boeren voor den ploeg en hunne vrouwen met de ossen te zamen voor den hooiwagen spannen liet.

Tegen deze gruwelen der onrechtvaardigheid verzette zich een man, die bij het volk en vooral bij de boeren veel liefde en achting genoot, de bezitter van een mijnwerk, Engelbrecht Engelbrechtsson.

Op zijnen raad zeiden de boeren den landvoogd de gehoorzaamheid op. Engelbrechtsson reisde als hun zaakgelastigde naar Kopenhagen om hunne zaak voor den koning te brengen. Hij beschuldigde den landvoogd van de schandelijkste gruweldaden en verklaarde zich bereid om te sterven, indien zijne aanklacht ongegrond bleek; indien zij echter bleek waarheid te behelzen, dan eischte hij dat de landvoogd sterven zou.

De koning beval den Zweedschen rijksraad, een onderzoek in te stellen. Nadat dit afgeloopen was, verscheen Engelbrechtsson voor de tweede maal in Kopenhagen; hij bracht het bewijs van den rijksraad mede, dat deze al zijne beschuldigingen gegrond bevonden had. Te gelijker tijd was bij den koning een brief van Erikson ingekomen, waarin Engelbrechtsson als een rustverstoorder werd afgeschilderd, die het volk tot opstand verleidde.

Erik liet zich door zijn dienaar de oogen verblinden. „Gij komt

altijd met uwe aanklachten! Ga uws weegs en kom mij niet weer onder de oogen!" riep hij op norschen toon den Zweed toe. Doch deze antwoordde: „Eens kom ik terug!" en zocht zijn vaderland weder op.

Hij werd de ziel van den opstand, die oogenblikkelijk uitbrak. Wel kwam de rijksraad tusschen beide met de belofte, dat de landvoogd afgezet en Engelbrechtsson in zijne plaats benoemd zou worden, doch het volk vertrouwde die belofte niet. De Dalekarliërs grepen ten tweeden male naar de wapenen en thans breidde de opstand zich binnen ongeloofiijk korten tijd over het grootste deel van Zweden uit, dewijl ook de ontevredene adel zich daarbij aansloot. In het jaar 1435 werd zelfs de rijksraad gedwongen om den koning de gehoorzaamheid op te zeggen. Engelbrechtsson werd tot rijksbestuurder benoemd.

Te vergeefs trachtte Erik den storm te bezweren. Ten einde Engelbrechtsson ten val te brengen, ging hij zelfs zoover, dat hij twee aanzienlijke Zweden met de hoogste ambten des rijks bekleedde. Hij benoemde namelijk Christiaan Nielson Wasa, zijn getrouwen aanhanger, tot drost, d. i. tot burgerlijk gouverneur en opperrechter, en den trotschen Karel Knutsson Bonde tot maarschalk en opperbevelhebber der krijgsmacht. Doch deze maatregelen verschaften hem slechts eene korte rust, dewijl hij zich spoedig weder allerlei daden van willekeur en geweld veroorloofde.

Een nieuwe opstand brak uit. Knutsson werd tot rijksbestierder benoemd en zag zich Engelbrechtsson, wegens zijn invloed op de boeren, ter zijde gesteld. Beiden werkten gedurende korten tijd samen, totdat Engelbrechtsson door een hem vijandigen edelman vermoord werd. Het volk hield hem in liefdevol en gezegend aandenken, het beschouwde hem als een martelaar voor de vrijheid, dewijl hij altijd de zaak des volks tegenover den koning en den adel voorgestaan had; het noemde hem den vader des vaderlands en den verdediger der Zweedsche vrijheid.

Na den dood van Engelbrechtsson werd Knutsson alleen rijksbestierder. In weerwil van zijne vele gebreken verwierf hij zich door zijne dapperheid en standvastigheid de liefde des volks. Waar de adel hem de hooge plaats, welke hij als rijksbestierder innam, benijdde, daar stonden de boeren hem des te trouwer ter zijde. Zij meenden, dat reeds zijn uiterlijk aanduidde, dat hij tot heerschen geboren was; in zijne kindsheid toch had eene heilige non voorspeld, dat hij eens eene kroon zou dragen en ook thans verhaalde een jong meisje, dat zij in de kerk, onder de preek, hem gezien had met een stralenkrans om het hoofd.

Nadat Karel Knutsson de hoogste macht in het land verworven had, gedroeg hij zich minder vriendelijk jegens het volk dan voorheen. Vooral den adel behandelde hij trotsch en zonder de minste toegevendheid. Hij liet vele aanhangers van Engelbrechtsson ter dood brengen, sommigen zelfs nadat hij hun vrijgeleide had toegezegd. Ook van den ouden drost Christiaan Nielson Wasa ontdeed hij zich, door hem gevangen te nemen en naar Finland te voeren.

Knutsson maakte zich door dit alles onder den adel vele vijanden, zoodat eene vrij talrijke partij bijna de regeering van Erik terug wenschte. Doch hiermede was het voor goed voorbij, want ook in Denemarken had hij allen invloed verloren.

De zwakke en weifelmoedige vorst had door allerlei willekeurige maatregelen den adel, door hooge belastingen den boerenstand, door-

vervalsching van de munt de burgers van zich vervreemd. Dewijl hij zich bovendien weinig om de regeering bekommerde en na den dood zijner geliefde echtgenoot Philippa, eene dochter van koning Hendrik IV van Engeland, met eene bijzit leefde, haalde hij zich de algemeene verachting op den hals. Tot welk eene hoogte die verachting geklommen was, leert ons het volgende voorval.

Een der rijksraden, heer Oluf Thott, ontmoette op zekeren dag, terwijl hij met zijn gevolg uitreed, eene dame in een groenen wagen, welke hij beleefd groette. Zijne dienaars lachten hierom en verhaalden hem, dat deze dame niemand anders was dan een voormalig kamermeisje der koningin dat zij Cecilia heette en sinds geruimen tijd de bijzit des konings was.

Den trotschen rijksraad ergerde de gedachte, dat hij eene veile deerne als eene aanzienlijke dame gegroet had. Hij rende den wagen achterna, liet dien omwerpen en gaf der schoone Cecilia met het plat van het zwaard drie slagen, terwijl hij haar beval, den koning te zeggen, dat de schandelijke tooneelen, die aan het hof voorvielen, hem nog zijn troon zouden kosten.

Erik riep een rijksdag bijeen en eischte, dat deze vergadering hem helpen zou om den beleediger te straffen, doch zijn eisch werd afgeslagen. De koning gevoelde zich in Denemarken zoo onmachtig, dat hij de regeering moede, zich met de rijksschatkist naar Gothland begaf — hij had dit eiland van de Duitsche ridders teruggekocht — en de zaken maar liet loopen zoo als zij wilden.

Onmiddellijk hierop brak in geheel Denemarken een opstand der boeren uit. De verwarring werd zoo groot, dat de Denen besloten een vorst, die letterlijk niets meer uitrichtte, af te zetten. De rijksraad wendde zich tot hertog Christoffel van Beieren, den zoon van Erik's eenige zuster Catharina, en spoorde dezen vorst in een schier smeekenden brief aan om naar Denemarken over te komen. Deze brief luidde o. a.: Lieve heer, dewijl nu onze lieve heer koning Erik zelf het rijk overgegeven en zonder alle regeering gelaten heeft, zoo dat wij in dagelijksch gevaar voor ons goed en leven verkeeren, verzoeken wij uwe genade, als den laatsten naasten koninklijken bloedverwant, allerootmoedigst en vermanen wij u bij den dood van onzen Heer en Heiland en bij uwe eigene eer, dat gij zoo spoedig mogelijk en zonder eenig vertoef, u naar dit arme rijk begeven moogt, om het ter hulp te komen."

Christoffel gaf aan dit verzoek gehoor. Te Lubeck ontmoette hij in het jaar 1439 den Deenschen rijksraad. Van deze stad uit verklaarde de raad koning Erik vervallen van den troon met de verklaring, dat men door den nood gedwongen was om een anderen koning te verkiezen. Een exemplaar van dit geschrift werd aan de deuren der kerken te Lubeck gehecht, het zette al de beschuldigingen uiteen, welke de Denen tegen hunnen koning inbrachten.

Toen Erik dezen brief ontving, ging hij terstond met een aantal manschappen naar Zweden onder zeil, in de hoop dat de hem getrouwe adel van dit land hem op den troon zou herstellen. Ook uit Noorwegen ontving hij eenige hulp, maar zij beteekende te weinig om iets te kunnen uitrichten. Erik moest terugtrekken en blij zijn, dat hem bij een wapenstilstand vrije aftocht verleend werd.

Hij keerde naar Gothland terug en liet van hier uit de kusten van Zweden door zijne roofschepen plunderen. Met zijne koninklijke macht

was het voor altijd gedaan. Hij leefde na zijn val nog 20 jaren; 10 daarvan bracht hij op Gothland, de overige 10 in Pommeren door. De chroniekschrijver zegt, dat hij ongelukkig is geweest in al zijne ondernemingen, sinds hij koningin Margaretha verloren had.

Hertog Christoffel begaf zich naar Kopenhagen, waar hij den 10den April 1440 als koning gehuldigd werd. De Denen hadden zich door dezen stap feitelijk van de unie losgemaakt. De vereeniging der drie Scandinavische rijken, welke van Denemarken uitgegaan was, lag in duigen en hoewel zij later hersteld werd, had Denemarken toch den eersten stap tot vernietiging van de unie gedaan.

In het eerst scheen dit niet veel te beteekenen, dewijl koning Erik noch in Zweden noch in Noorwegen ondersteuning vond, maar integendeel in beide rijken meer dan eene stem zich ten gunste van Christoffel verhief. De Zweden waren de eersten, die aan het herstellen van de unie dachten, dewijl Karel Knutsson zich meer en meer gehaat maakte. De rijksraad verkoos reeds in October 1440 Christoffel tot koning en Karel Knutsson moest zich met aanzienlijke leenen tevreden stellen.

In Denemarken verkreeg Christoffel weldra vasten voet. Adolf VIII, graaf van Holstein en hertog van Sleeswijk, werd door hem met het laatstgenoemde hertogdom beleend. De nog altijd oproerige Deensche boeren bracht hij ten onder. Op deze wijze wist hij het zoo ver te brengen, dat ook Noorwegen hem in het jaar 1442 als koning erkende; zoo was de unie voorloopig hersteld.

Christoffel was volstrekt geen modelkoning. Hij was zeer aan een vroolijk leven gehecht en gaf zich zelfs aan zinlijke uitspattingen over; bovendien was hij opvliegend en hartstochtelijk. In weerwil hiervan verwierf hij zich de achting der Denen en met juisten blik wist hij de noodige maatregelen te kiezen, welke Scandinavië konden bevrijden van den druk, dien de Hanze op den Noordschen handel uitoefende: hij stond namelijk den Nederlanders vrije mededinging toe en beperkte de rechten der in Noorwegen gevestigde Duitschers.

Ook in Zweden nam Christoffel meer dan een heilzamen maatregel; hij voerde een algemeen wetboek in en schonk alle ambten slechts aan inboorlingen des lands weg. Toch gelukte het hem niet, hierdoor de genegenheid der Zweden te winnen. Zij konden het maar niet vergeten, dat zij door de unie afhankelijk waren geworden van Denemarken; zij verweten den koning, dat hij de hooge geestelijkheid, aan wier bijstand hij hoofdzakelijk zijne verheffing dankte, te zeer begunstigde en berispten zijne lichtzinnigheid. Onder anderen had hij, toen men zich eens over den zeeroof van koning Erik beklaagde, schertsend geantwoord: „De broeder mijner moeder moet immers leven, nu hij op de ellendige klip Gothland zit.” Van een hongersnood, die toen juist in Zweden heerschte en waaraan Christoffel zeker geheel onschuldig was, maakten de boeren den koning een verwijt en daar zij, om zich in het leven te houden, brood uit berkenbast moesten bakken, noemden zij hem spottend den bastkoning.

Het is waarschijnlijk dat de steeds meer algemeen zich verbreidende ontevredenheid in Zweden spoedig tot eene geweldige uitbarsting zou gekomen zijn, indien de dood des konings die niet-overbodig gemaakt had. Christoffel overleed reeds in het jaar 1448, in den ouderdom van 30 jaren. Hij liet geene kinderen na.

Na Christoffel's dood kwam het op nieuw aan den dag, hoe weinig

het denkbeeld der unie in den boezem der vereenigde volken wortel geschoten had. Wel drongen de Denen er op aan, dat er eene algemeene kiesvergadering der drie rijken zou gehouden worden, doch de Zweden bekommerden zich volstrekt niet om de unie. In Mei 1449 hielden zij te Stockholm een rijksdag, dien ook Karel Knutsson met een talrijk en goed gewapend gevolg bijwoonde.

Op deze vergadering vielen levendige en niet altijd vreedzame beraadslagingen voor.

De toen zeer machtige familie der Oxenstjerna, en vooral de aartsbisschop Jöns Bengtson Oxenstjerna, stond vijandig tegenover Karel Knutsson. De meerderheid der kiezers wilde echter niets meer van eene vereeniging met Denemarken weten en dewijl ook het volk, zich beroepende op oude voorspellingen, de verkiezing van Karel Knutsson vurig wenschte, werd deze met de koninklijke waardigheid bekleed. Als Karel VIII aanvaardde hij de regeering; hij werd bij de Mora-steenen gehuldigd en binnen Upsala gekroond.

Op het voorbeeld der Zweden besloten ook de Denen, een eigen koning te verkiezen. Zij boden de kroon aan hertog Adolf VIII van Sleeswijk en Holstein aan, die hoog in hunne achting stond aangeschreven.

Hertog Adolf was kinderloos; hij had geen lust om zich in den maalstroom van gevaren en beslommeringen te werpen, welke het bezit der Deensche kroon onvermijdelijk na zich slepen moest; derhalve wees hij het eervolle, maar weinig aangename geschenk van de hand. In zijne plaats stelde hij zijn neef, graaf Christiaan van Oldenburg voor, en met dezen knoopte de rijksraad nu onderhandelingen aan.

Graaf Christiaan moest zich verbinden om de weduwe van den overleden koning, Dorothea van Brandenburg, te huwen en bovendien een verkiezingsverdrag te onderteekenen, waardoor de koninklijke macht binnen zeer enge grenzen beperkt werd.

Geen buitenlander, heette het daarin o. a., mocht in het rijk geroepen worden, zonder de goedkeuring der meerderheid van den rijksraad; de koning mocht alleen met toestemming van genoemd lichaam oorlog voeren, gelijk hij over het algemeen bij alle besluiten van eenig belang aan zijne beslissing gebonden was.

Ten gevolge dezer bepaling verkreeg de adel, uit welks leden de rijksraad schier uitsluitend was samengesteld, eene onbeperkte macht; de koning kon zelfs, zonder zijn eed te schenden, boeren en burgers niet langer tegen onderdrukking van de zijde des adels beschermen. Hoewel dit verkiezingsverdrag den koning in alle opzichten de handen bond, nam Christiaan het toch aan. Hij werd tot koning van Denemarken verkozen.

In den beginne stonden de Noren in twijfel, of zij een eigen koning benoemen dan wel zich aan een der in Zweden en Denemarken verkozen vorsten onderwerpen zouden. De partij, die voor Karel Knutsson gestemd was, behield de overhand. Deze werd in het jaar 1440 te Drontheim gekroond. Doch reeds in Mei van het volgende jaar delfde hij het onderspit tegenover de Deensche partij, die allengs krachtiger het hoofd opstak. De Noren vereenigden zich op nieuw met Denemarken en erkenden Christiaan I als koning.

Karel Knutsson's regeering was over het geheel niet voorspoedig. Zijn eerste werk was geweest, door de verovering van Gothland Zweden te bevrijden van de strooptochten van koning Erik. Dit gelukte hem dan

ook, Gothland werd veroverd, alleen het slot bevond zich nog in Erik's macht. Deze gaf den burcht aan Deensche troepen over en trok zich naar Pommeren terug, waar hij nog een tiental jaren als vergeten burger leefde. Het ter nauwernood door Karel Knutsson veroverde eiland viel spoedig daarop koning Christiaan I in handen.

Had Karel zich reeds als rijksbestierder meermalen trotsch en overmoedig gedragen, als koning deed hij dit in nog veel sterker mate. Hij wist zeer goed, dat de adel hem vijandig gestemd was, daar elke afstammeling van een adellijk geslacht meende, evenveel aanspraak op den troon te mogen maken als de nieuw verkozen koning, en hij vergold haat met haat. Den aartsbisschop Jöns Bengtson Oxenstjerna, zijnen ouden vijand, en eene menigte andere prelaten en edellieden strafte hij, door hunne leenen in te trekken; anderen nam hij gevangen, enkelen liet hij zelfs ter dood brengen.

Het kon niet anders, of deze maatregelen moesten de vijandschap zijner tegenstanders aanvuren; de aartsbisschop stelde zich aan het hoofd dergenen, die besloten, den koning zoo mogelijk uit het land te verjagen. In de domkerk te Upsala legde hij zijn geestelijk gewaad op het hoogaltaar neder; hij zette een helm op het hoofd, bekleedde zich met een harnas en gordde een zwaard aan en liet toen aan de kerkdeuren eene oorlogsverklaring tegen den koning aanslaan.

Karel had bij Strengnaes een leger verzameld; de koene prelaat overviel en versloeg hem, zoodat Karel zich in allerijl naar Stockholm moest spoeden, waar hij als vluchteling aankwam. Het volk had allen eerbied voor zijnen vorst verloren en dacht er niet aan, hem te ondersteunen.

Hij kon zich niet ontveinzen, dat zijne zaak reddeloos verloren was, het aantal der ontevredenen was veel te groot, om met hoop op goeden uitslag den strijd tegen hen te kunnen wagen. Met het grootste deel zijner schatten en kostbaarheden scheepte hij zich in. Toen hij Stockholm verliet, vroeg een der geheime aanhangers van den aartsbisschop hem, of hij niets vergeten had. „Niets" antwoordde Karel, „dan u en uwe vrienden te laten ophangen." Met deze beminlijke toespraak nam hij afscheid; hij zeilde naar Danzig, waar hij zeven jaren bleef.

De aartsbisschop verscheen met zijne aanhangers te Stockholm; stad en burcht werden hem overgegeven, hij riep Christiaan I naar Zweden; deze werd te Upsala gekroond en weder waren de drie rijken onder éénen scepter vereenigd. De unie werd bevestigd, ja Christiaan wist zelfs van de drie rijksraden de verzekering te verwerven, dat zijn oudste zoon Johan eens zijn opvolger worden zou.

De eerstvolgende jaren gingen voor de Noordsche staten vrij vreedzaam voorbij; algemeen was men met Christiaan's regeering wel tevreden. Doch de dood van hertog Adolf VIII van Sleeswijk en Holstein bracht in dezen stand van zaken eensklaps eene groote en alles behalve gunstige verandering.

Er ontstond namelijk een twist over de vraag, wie de meeste aanspraak op de regeering over deze beide landen kon laten gelden; in Sleeswijk toch waren zoowel de afstammelingen der vrouwelijke als die der manlijke linie tot de erfopvolging gerechtigd, hier kon Christiaan I als oudste zusterszoon van den overleden vorst, althans in vereeniging met zijne broeders, aanspraak maken op de nalatenschap van zijn oom; en dit nog te meer daar Sleeswijk, gelijk onze lezers zich herinneren, een leen van

Denemarken was. In Holstein daarentegen was alleen de manlijke linie tot de erfopvolging gerechtigd en ten gevolge van deze bepaling hadden de graven van Schauenburg, die aan de Wezer gevestigd waren, meer recht op de kroon dan de Deensche vorst.

De bewoners der beide landen Sleeswijk en Holstein waren reeds zoo geheel tot één volk samengesmolten, dat zij onder geene voorwaarde, hoe ook genaamd, gescheiden wilden worden. De stenden kwamen dienvolgens bijeen, om gemeenschappelijk een hertog te verkiezen. Christiaan spaarde noch geld noch beloften; hij verklaarde zich bereid om zijne broeders, die insgelijks hunne aanspraken deden gelden, door aanzienlijke geschenken tevreden te stellen, en zelfs een verkiezingsverdrag aan te nemen. Door al deze middelen wist hij te bewerken, dat op den 3den Maart 1460 de keus op hem werd uitgebracht. In de verkiezingsakte werd intusschen uitdrukkelijk gezegd, dat de stenden hem verkozen hadden uit eigene vrije beweging en niet in zijne hoedanigheid als koning van Denemarken.

Christiaan beloofde onder meer, ook dit, dat Sleeswijk en Holstein altijd onafscheidelijk vereenigd zouden blijven, een woord, dat tot in onze dagen eene historische vermaardheid behouden heeft.

Christiaan's verheffing tot hertog van Sleeswijk en graaf van Holstein droeg voor hem zeer noodlottige vruchten; zij kostte hem de Zweedsche kroon. Nauwelijks had hij de regeering aanvaard, of hij werd gedwongen om zijne broeders en den graaf van Schauenburg schadeloos te stellen en de schulden van hertog Adolf te betalen. Ten einde de daartoe benoodigde gelden bijeen te brengen, moest hij alle aan zijn scepter onderworpen landen drukkende belastingen opleggen. In weerwil hiervan duurde het een aantal jaren, eer hij zijn gezag in Holstein kon doen eerbiedigen.

Hiertoe moest hij door middel zijner huurtroepen de macht des adels fnuiken en dit kostte al weder geld.

De Zweden, die buitendien van den vreemden koning afkeerig waren, beklaagden zich luide over Christiaan en vooral over zijne stadhouders. Zij noemden hem den bodemloozen zak. Dewijl de koning ook de kerk niet zoo begunstigde als de aartsbisschop Jöns Bengtson Oxenstjerna gehoopt had, plaatste deze zich weder aan het hoofd der ontevredenen.

Christiaan meende den opstand wel te kunnen onderdrukken, wanneer hij dezen gevaarlijken man slechts onschadelijk maakte. Hij liet den aartsbisschop gevangen nemen en naar Denemarken voeren. Thans kwam echter de geheele Zweedsche geestelijkheid als één man tegen den koning in verzet; ook de boeren grepen naar de wapenen en nu zagen de vrienden van Karel Knutsson zich eindelijk de gewenschte gelegenheid aangeboden om dezen op nieuw naar Zweden te roepen.

Karel kwam; in het jaar 1464 verscheen hij te Stockholm, om andermaal de regeering te aanvaarden.

Ten einde dezen geduchten vijanden afbreuk te doen, begunstigde Christiaan zijn minder gevaarlijken tegenstander; hij wist, welk een doodelijken haat de aartsbisschop tegen Karel Knutsson koesterde; daarom ontsloeg hij den prelaat en zond hem naar Zweden terug. Zijne verwachting werd niet teleurgesteld. De aartsbisschop wist den adel weer tegen Knutsson in het harnas te jagen; deze werd op nieuw verdreven en moest in het jaar 1465 Zweden verlaten.

Dit alles bracht echter koning Christiaan niet het geringste voordeel aan, want niet voor hem had de aartsbisschop gestreden.

Een tijdperk van vreeselijke regeeringloosheid brak voor Zweden aan. Drie partijen, die van Karel Knutsson, die van den aartsbisschop en die der unie, bestreden elkander onderling met groote verbittering en verwoestten het land. Eindelijk gelukte het in het jaar 1467 koning Karel, voor de derde maal den troon te beklimmen. Zijn doodvijand, de aartsbisschop, stierf in ballingschap. Doch ook deze zijne derde en laatste regeering was niet van langen duur. Karel stierf reeds in het jaar 1470, nadat hij een zijner bloedverwanten, den dapperen Sten Sture tot rijksbestuurder benoemd had. Men verhaalt, dat hij op zijn sterfbed Sture vermaand heeft om niet naar de kroon te dingen; „want", zeide hij, „deze eerzucht heeft mijn geluk verwoest en mij het leven gekost."

Na Karel's dood erkenden de stad Stockholm en de Dalekarliërs Sten Sture als rijksbestierder; op een algemeenen rijksdag te Arboga werd de dappere en algemeen beminde man in deze waardigheid bevestigd. De partij der Unie was hiermee echter niet tevreden, want nog altijd waren er in Zweden vele edelen, die Christiaan I tot koning begeerden.

De koning meende, dat in deze omstandigheden de zegepraal hem niet ontgaan kon, indien hij met eene aanzienlijke vloot en met een talrijk leger naar Stockholm zeilde. Bij den Brunkeberg, bij Stockholm, had het bloedig treffen plaats, waardoor het lot van Zweden beslist werd (1471). Christiaan werd geheel verslagen en moest naar Denemarken terug keeren. De ongunstige uitslag van zijn veldtocht bewoog hem om voorloopig af te zien van eene poging om zich door kracht van wapenen weder in het bezit van de Zweedsche kroon te stellen. In het jaar 1472 sloot hij zelfs te Calmar met Sten Sture eene overeenkomst, volgens welke de laatste de waardigheid van rijksbestierder van Zweden behield, doch Christiaan den titel en het wapen van een Zweedsch koning zou blijven voeren.

Voor Zweden volgden na den slag bij den Brunkeberg eenige gelukkige jaren. Sten Sture was, gelijk eene oude chroniek zegt, een bekwaam, voorzichtig en vrijmoedig heer, die al zijne ontwerpen zag gelukken; hij hield een onafgebroken en streng toezicht op de landvoogden, zijne rechtvaardigheid werd door het volk hoog geroemd. Men zeide van hem, dat hij liever zijn leven zou wagen, dan toelaten, dat een boer op onrechtvaardige wijze van een schaap beroofd werd. Zijne beloften kwam hij zóó getrouw na, dat men op zijn woord als op een eed kon bouwen. Ook door het bevorderen van de wetenschap maakte hij zich verdienstelijk; hij stichtte eene hoogeschool te Upsala en begunstigde de invoering van de boekdrukkunst in Zweden.

In Denemarken en Noorwegen regeerde Christiaan I tot aan zijn dood niet onvoorspoedig. Hij wist te bewerken, dat keizer Frederik III Holstein tot een hertogdom van het Duitsche rijk verhief en hem, den koning, daarmede beleende. Ook het tot dus ver vrije gewest Dithmarschen werd door den keizer bij Holstein ingelijfd, hoewel door dezen maatregel de boeren van Dithmarschen nog volstrekt niet ten onder gebracht waren.

Christiaan I stierf den 22en Mei 1481. Zijnen zoon Johan liet hij met zijn rijk ook zijne aanspraken op den Zweedschen troon na en tevens de moeilijke taak om de unie der Scandinavische rijken te herstellen.

ACHT EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

De Duitsche orde in Pruisen. Verplaatsing van den zetel des grootmeesters der orde naar Pruisen. Bloei van den staat in de 14de eeuw. Begunstiging der steden. De gulden tijd der orde. Winrich van Kniprode. Jagello's overwinning bij Tannenberg. De orde door Hendrik Reuss van Plauen gered. Zijn ongelukkig lot. Verval der orde. De Hagedissenvereeniging. Ongelukkige oorlogen met de Polen. Vernederende vrede te Thorn.

In de laatste eeuwen van het tijdperk, dat wij tot dusver behandelden, zien wij twee staten in onafgebroken aanraking, nu eens in bondgenootschap, dan weder in strijd met de Scandinavische rijken; het zijn de ridderstaat der Duitsche orde in Pruisen en de burgerstaat der Duitsche Hanze, indien wij namelijk voor eene vereeniging van een aantal Duitsche steden den naam „staat" mogen gebruiken. Op beide willen wij nog een vluchtigen blik werpen.

Voor de Duitsche orde in Pruisen was de 14de eeuw een tijdperk van den hoogsten bloei. Zoolang de strijd om het heilige graf voortduurde en het zwaartepunt der orde dus in het Oosten lag, was haar macht versnipperd. De grootmeester resideerde ver in het Zuiden. Ook nadat het heilige land verloren was gegaan, vestigde hij zijn verblijf te Venetië en eerst toen de orde bloedige oorlogen met de Litthauers en Polen te voeren had, trok de grootmeester Siegfried van Feuchtwangen in het jaar 1309 naar Pruisen, om in den prachtigen Mariënburg zijn zetel te vestigen.

Van dat tijdstip af bereikte de orde een steeds hooger trap van bloei. Thans kon zij al hare krachten aan de regeering van Pruisen en aan de uitbreiding van hare heerschappij wijden. De uitroeiing van de tempelridders tengevolge van de hebzucht der Europeesche vorsten, in den aanvang der 14de eeuw, verschafte haar groot voordeel; thans sloten alle edelen, die zich aan het krijgshaftig monniksleven wilden wijden, zich bij voorkeur bij de Duitsche orde aan. In Pruisen vonden zij altijd gelegenheid om zich in den strijd tegen de ongeloovige Heidenen te onderscheiden.

De kruistochten naar het Noorden lokten in de 14de eeuw de vorsten en edelen uit alle Christelijke staten van Europa naar Pruisen, ten einde hier aan de vervolging der Heidenen deel te nemen, dewijl zij zich hier niet blootstelden aan de gevaren van een doodelijk klimaat, maar alleen aan een eerlijken strijd, welken een dapper ridder nooit ontweek.

De Christenridders van die dagen waren ten allen tijde bereid om de beroemde ridderorde behulpzaam te zijn in het verdedigen van de grenzen van haar grondgebied tegen de ongeloovigen. Zij beschouwden het als een verdienstelijk werk, de Heidenen te vuur en te zwaard tot de omhelzing van het christendom te noodzaken.

Het grondgebied der orde breidde zich dan ook onophoudelijk uit. Terzelfder tijd werd de nieuwe staat, wat zijn binnenlandsch bestuur bestuur betreft, op hechter grondslagen gevestigd; terwijl in die dagen de adel en de steden in Duitschland in een verbitterden strijd gewikkeld waren, begunstigden de Duitsche ridders in Prnisen de burgerij der steden, zoodat meer dan eene stad zich tot een hoogen trap van macht en rijkdom verhief.

Elbing, Thorn, Danzig, Kulm, Koningsbergen en andere Pruisische steden werden belangrijke stapelplaatsen van den Noordschen handel. Zij traden tot het groote Hanzeverbond toe en deelden in den bloei en het aanzien van dit lichaam. Het schijnt zonderling, dat de ridders der Duitsche orde, die toch tot den Duitschen adel, dien bitteren vijand der burgerij, behoorden, in Pruisen de steden begunstigden, terwijl zij in hun vaderland haar uit alle macht bestreden, doch deze schijnbare tegenstrijdigheid verdwijnt, indien wij den eigenaardigen toestand der ridders in Pruisen in aanmerking nemen.

De Duitsche orde was als zoodanig vorst des lands; elk ridder vertegenwoordigde een deel van de souvereiniteit der orde; als vorst, niet langer als edelman, stond hij tegenover de burgerij. Indien sommigen deze hunne verhouding tot de inwoners des lands vergaten — en dit geschiedde maar al te vaak — dan werden zij door de strenge regels der orde en door de gehoorzaamheid, welke zij aan hunne hoofden verschuldigd waren, binnen de perken van hun plicht teruggebracht. De orde als zoodanig, moest, wanneer zij haar belang begreep, evenzeer, ja nog meer dan verstandige vorsten in Duitschland, de burgerij beschermen en den bloei der steden bevorderen, dewijl deze de rijkste bronnen waren, waaruit de noodige gelden hun konden toevloeien.

Was de Pruisische landadel, die niet tot de orde behoorde, maar al te dikwijls geneigd om tegen de macht der ridders in verzet te komen, de met de orde bevriende steden stonden haar in dat geval meestal getrouw ter zijde, want de belangen der burgers waren één met die der regeering.

De rijkdom der orde groeide binnen ongeloofelijk korten tijd sterk aan; hierdoor zagen de ridders zich in staat om nieuwe gewesten te koopen, o. a. was dit met Pommerellen en Esthland en later met de Neumark het geval. Het grondgebied der orde reikte in de dagen zijner grootste uitgebreidheid van den Oder tot aan den Finschen zeeboezem. Als de gulden tijd der orde wordt de regeering van den grootmeester Winrich van Kniprode (1351—1382) beschouwd. Schitterend was dit tijdperk ongetwijfeld. De orde blonk zoowel door macht als door rijkdom uit. De handel in barnsteen, een uitsluitend recht der regeering, de tollen, d. i. de inkomsten der adellijke goederen, en de belastingen, door de steden opgebracht, deden aanzienlijke sommen in de schatkist vloeien. Winrich van Kniprode besteedde die op eene verstandige wijze. Uit alle macht bevorderde hij landbouw, handel en nijverheid, wetenschap en kunst; de ruwe orderidders werden tengevolge van zijne bemoeiingen voor een deel met liefde voor wetenschappelijke

studiën bezield. Hij handhaafde met groote geestkracht de wetten en bracht eene voorbeeldige orde in het staatsbestuur tot stand.

Ook de oorlogsroem der Duitsche orde werd door eene schitterende zegepraal op de Litthauers bij Rudau, den 17den Februari 1370, gehandhaafd; onder Kniprode's bewind werd het door de Europeesche vorsten als de hoogste eer beschouwd, onder de bevelen van den Duitschen grootmeester tegen de Heidenen te kampen.

De luister van dezen bloeitijd der Duitsche orde heeft de meeste geschiedschrijvers zoo verblind, dat zij den inwendigen kanker, die reeds toen aan het merg en gebeente van den ridderstaat knaagde, geheel vergeten en geen woorden genoeg hebben om hunne bewondering uit te spreken. Zij verhalen niets van de vreeselijke mishandeling en onderdrukking van de ongelukkige lijfeigenen, niets van het ondragelijke despotisme, waaronder het geheele land zuchtte, niets van de afschuwelijke wreedheid, welke de Esthlanders te dulden hadden en waarmede de Heidenen tot het christendom bekeerd werden.

De door de orde gestichte staat vormde eene aristocratische republiek van de ergste soort, waarin slechts de bevoorrechte standen aanspraak hadden op leven en levensgenot. Dat ook de burgers en de rijkssteden tot de bevoorrechten behoorden, neemt niets weg van het verkeerde van zulk eene staatsinrichting, want de groote massa des volks zuchtte onder de hardste slavernij. Juist de macht der orde, gevoegd bij de omstandigheid, dat hare leden voor het grootste deel Duitschers en geene inboorlingen des lands waren, moest eindelijk oorzaak zijn, dat die vreemde overheersching voor het land ondragelijk werd.

Zoolang uit Duitschland jaarlijks nieuwe strijders naar Pruisen trokken, om onder aanvoering der ridders de Heidenen te bevechten, zoolang de zonen der aanzienlijkste adellijke geslachten om strijd in de orde opgenomen wenschten te worden, zoolang bleef het inwendig bederf van den ridderstaat verborgen.

Tegen het einde der 14de en het begin der 15de eeuw, kwam er echter eene groote verandering in de denkbeelden der Duitschers; de geloofsijver, die den Duitschen adel tot deelneming aan de kruistochten aangespoord had, verkoelde geheel, de toevloed van krijgers uit het Zuiden hield op en ook het aantal van de leden der orde verminderde, wijl het ridderlijke monniksleven zijne aantrekkelijkheid voor den adel verloren had.

Thans was de orde genoodzaakt om huurtroepen aan te werven, ten einde tegen hare altijd ten strijde toegeruste vijanden, de Litthauers en Polen, onafgebroken oorlog te kunnen voeren. Zij putte hare schatten uit, die buitendien meer en meer versmolten, dewijl de rijkdom der orde op hare leden een hoogst nadeeligen invloed uitgeoefend en hen tot een losbandig leven verleid had.

Noodlottig was het ook voor de orde, dat in het begin der 15de eeuw aan het hoofd der Polen en Litthauers zulk een krachtig vorst stond als de geduchte Jagello, en dat deze beide volken tot ééne natie vereenigd waren.

Na langdurige twisten met de orde deed Jagello in het jaar 1410 aan het hoofd van een sterk leger een inval in Pruisen. In den slag bij Tannenberg behaalde hij den 15en Juli 1410 eene schitterende zegepraal.

Het leger der orde werd bijna geheel vernietigd; meer dan 600 ridders, en onder hen de grootmeester zelf, sneuvelden, en wel juist de krachtigste strijders der orde, dewijl hare grijze, voor den oorlog bijna niet meer geschikte leden aan den slag geen deel genomen hadden.

Het laatste uur van den ridderstaat scheen geslagen. Hoe gehaat hare regeering bij de inwoners des lands was, hoe zeer hare geheele macht uitsluitend op het geweld der wapenen rustte, kwam na deze gebeurtenis duidelijk aan den dag. Door het geheele land sloot de adel zich bij de Polen aan, zelfs de meeste steden gaven zich over, ook de versterkte burchten werden door de veile huurbenden of de vreesachtige ridders der orde vaak zonder den minsten tegenstand verlaten.

Indien Jagello snel naar den Mariënburg, den zetel der orde, opgerukt was, indien hij op krachtige wijze partij had getrokken van de behaalde overwinning, dan ware reeds toen de ridderstaat geheel vernietgd. Doch Jagello trok slechts langzaam voorwaarts en hierdoor gelukte het den koenen Hendrik Reuss van Plauen, den comthur te Schwetz, eenige manschappen te verzamelen en zich met hen in den Mariënburg te werpen, voor welken het Poolsche leger 10 dagen later aankwam.

Rondom de vesting verwoestten de Tartaarsche horden en de woeste Litthauers het land, de Marienburg werd nauw ingesloten. De Polen maakten toebereidselen tot eene langdurige belegering. Zij brachten een aanzienlijken voorraad van levensmiddelen van heinde en ver bij elkaar.

Hendrik Reuss bestuurde de verdediging met groote dapperheid; de Polen konden geen enkel voordeel behalen en de comthur meende derhalve, dat hij van Jagello een tamelijk gunstig vredesverdrag zou kunnen verwerven. Hij begaf zich in persoon naar den koning en bood hem den afstand van eenige aan de orde toebehoorende gewesten aan. Doch hoe voordeelig dit aanbod ook scheen, Jagello wees het op trotschen toon van de hand. Nu riep de comthur toornig uit: „Ik heb mijn plicht gedaan, dewijl gij echter deze vredesvoorwaarden niet aannemen wilt, weet, dat eer mijn hoofd van den romp zal gescheiden worden dan dat gij u van den Marienburg en van de andere steden meester maakt.”

Hij hield woord. In weerwil van het gering aantal zijner manschappen verdedigde hij de vesting met een moed, die van geen wankelen wist. Dagelijks vielen er gevechten voor, waarin Jagello zware verliezen leed.

Ook de natuur scheen thans de Duitsche ridders te willen begunstigen. Eene bijna tropische hitte in verband met slecht voedsel deden onder de Polen ziekten ontstaan, die met elken dag een grooter aantal krijgslieden aantastten.

De ridders der orde grepen weder moed; de maarschalk van Lijfland kwam met een talrijk leger aanrukken, de huurbenden verzamelden zich, zij kwamen uit de Neumark en uit Pommeren opdagen. Koning Sigismund was met een Hongaarsch leger intusschen in Polen gevallen.

Zoo zag Jagello zich van alle kanten bedreigd. Nadat hij de belegering twee maanden lang had voortgezet, begon hij aan de inneming van den Marienburg te wanhopen en brak hij het beleg op.

Hendrik van Plauen, die terstond daarop door de orderidders eenstemmig tot hun grootmeester verkozen werd, had door zijne krachtige verdediging den zetel der orde gered. Hij zette den strijd met een schitterenden uitslag voort, en weldra had hij het grootste deel der door de

Polen bezette gewesten heroverd. Toen in het volgende jaar de vrede met Polen tot stand kwam, had de orde slechts enkele gewesten verloren; zij moest zich echter verbinden om 600,000 gulden aan oorlogskosten te betalen.

Indien een enkel man bij machte was geweest om door werkzaamheid, geestkracht en beleid den op zijne grondvesten geschokten staat tot nieuwen bloei te brengen, dan zou Hendrik Reuss dit zeker hebben gedaan. Met helderen blik doorzag hij het inwendig bederf, dat aan den staat knaagde, met krachtige hand wendde hij de meest gepaste maatregelen aan om het te weren. Met allen ernst bestreed hij de losbandigheid en zedeloosheid der ridders; wanneer het noodig was, legde hij strenge straffen op en hij duldde niet, dat de ridders den adel of de burgerij des lands op willekeurige wijze behandelden. Hij ging zelfs zoo ver, dat hij aan de laatsten, als aan de stenden van Pruisen, het recht toekende om de belastingen goed te keuren, hoewel hij hierdoor de statuten der orde schond.

Door den oorlog met de Polen en de aan deze betaalde vergoeding van oorlogskosten was de schatkist geheel uitgeput. Hendrik Reuss poogde haar op nieuw te vullen. Doch de maatregelen, welke hij tot bereiking van dit doel nam, maakten hem weldra en vooral bij de ridders der orde zelven, zeer gehaat, want dezen ontnam hij alle voorwerpen van weelde, om ze te gelde te maken. Ook de adel des lands gevoelde zich door hem gekrenkt en zelfs bij de steden kon Hendrik Reuss zich niet bemind maken, hoewel hij ze in sterke mate begunstigde, dewijl hij ook van haar belastingen hief.

Weldra stond de grootmeester alleen tegenover zijne talrijke vijanden, want ook de geestelijkheid, die steeds nauw met de ridderschap verbonden was, kwam tegen hem in verzet, dewijl hij bevel gegeven had om de voorwerpen, tot kerkelijk gebruik bestemd, voor zoo ver ze daarvoor vatbaar waren, te smelten en ook, omdat hij zich zachtmoedig en verdraagzaam jegens de ketters gedroeg.

Aan het hoofd van Reuss' vijanden stond de maarschalk-kerkmeester van Sternberg. Deze wist in het jaar 1413 te bewerken, dat de voortreffelijke man afgezet werd. Hij, de redder van de orde in Pruisen, werd beschuldigd, dat hij met den Poolschen koning in heimelijke verstandhouding stond en veroordeeld tot levenslange gestrenge gevangenschap.

Nadat de eenige man, die in staat was om de orde weer tot den vroegeren trap van bloei te verheffen, door schandelijke kuiperij ten val gebracht en met den zwartsten ondank beloond was, ging de orde langzaam maar zeker haar welverdiend lot, een toestand van aanhoudende kwijning en eindelijk een geheelen ondergang tegemoet. Geteisterd door partijtwisten en door de eeuwige geschillen, welke de ridders tegen elkander in het harnas joegen, ondermijnd door de onzedelijke, met de regelen der orde geheel strijdige leefwijze harer leden, kon zij nooit weder haar vroeger standpunt van macht en aanzien bereiken.

De schatkist was uitgeput, de gelederen der ridders waren gedund, alleen door middel van huurtroepen was de orde in staat om het hoofd te bieden aan de Polen, die binnen korten tijd den oorlog hervatten, maar het ontbrak haar aan geld om de huurtroepen te betalen.

Van buiten rukte de vijand aan; in het land zelf kwamen de ontevredene edelen en zelfs de steden in opstand tegen de orde, die, bui-

tendien reeds doodelijk gehaat, tot drukkende schattingen de toevlucht moest nemen, om hare oorlogen te kunnen voeren.

Te vergeefs waagde men meer dan eene poging om de stenden te winnen, door hun belangrijke rechten en vrijheden toe te staan. Het was te laat en bovendien veranderde ook spoedig de stemming in den boezem der orde zelve.

De ridders meenden, dat zij door gestrengheid, door een willekeurig bewind beter en zekerder hunne macht konden handhaven dan door toegevendheid; zij bedrogen zich deerlijk. Vroeger, toen de orde alom geducht was, kon ze gerust den dwingeland spelen, doch thans, nu zij tegenover de Polen het onderspit gedolven had, durfden hare vijanden in het land zelf een verbond, de zoogenaamde Hagedissenvereeniging, tegen haar sluiten.

Wel verklaarde de Duitsche keizer Frederik III in het jaar 1453, dat de hagedissenvereeniging, als in strijd met de wet gesloten, ontbonden moest worden; maar het bevel van den machteloozen keizer werd niet opgevolgd. De bond wendde zich tot koning Casimir III van Polen en droeg hem de heerschappij over het grondgebied der orde op.

Jaren lang streden de ridders met inspanning hunner laatste krachten nog tegen de Polen en hunne eigene stenden. Toen echter de eene stad, de eene burcht na de andere, toen eindelijk ook de Mariënburg den vijanden in handen viel, moesten zij wel tot een vernederenden vrede besluiten, die den 19en October 1466 te Thorn tot stand kwam. Pommerellen, Kulm, de steden Mariënburg, Christburg, Elbing en andere plaatsen met het daartoe behoorend grondgebied en het bisdom Ermeland werden door de orde geheel aan Polen afgestaan, nadat de koning in een brief den stenden des lands belangrijke rechten en vrijheden verzekerd had.

Wel bleef de orde in het bezit van het overige deel des lands, doch de grootmeester, die voortaan zijn verblijf in Koningsbergen vestigde, moest den koning van Polen als zijnen landsheer huldigen. Zoo was de souvereine ridderstaat der Duitsche orde in Pruisen, na een groot deel van zijn grondgebied verloren te hebben, tot een leen der Poolsche kroon afgedaald.

NEGEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

De Duitsche Hanze. Aangroeiende macht der Duitsche steden. Ontstaan der gilden. Strijd der gilden met den stedelijken adel. Republikeinsche onafhankelijkheid, macht en rijkdom der Duitsche steden. Beschrijving van Aeneas Sylvius. De Noord-Duitsche steden. Ontstaan van het Hanzeverbond. Snelle uitbreiding der Hanze. De Hanzedagen. De kwartieren. Macht der Hanze. Keizer Karel IV en de Hanze. De kleine ban. De verhanzing. De factorijën. Het leven in de contoren. Vernietiging van de burgerlijke vrijheid in de Hanzesteden.

In denzelfden tijd, waarin de ridderstaat der Duitsche orde al dieper en dieper zonk, bereikte de burgerlijke staat der Duitsche Hanzesteden haren hoogsten trap van bloei.

Ten einde het ontstaan van deze hoogst eigenaardige instelling te verklaren, moeten wij met enkele woorden op de ontwikkeling der Duitsche steden in de middeneeuwen terugkomen.

Gedurende het tijdperk van noodlottige verdeeldheid in het Duitsche rijk hadden de steden eene groote beteekenis gekregen. Hier woonden vrijheid, levenslust en geestkracht; juist dewijl de burgers bij de in het land heerschende regeeringloosheid en de machteloosheid der keizers genoodzaakt waren om voor hunne eigene veiligheid te zorgen, ontwaakte in hen een levendig bewustzijn van eigene kracht en een echte burgertrots. Zij verlieten zich geheel op hunne eigene hulpmiddelen, welke zij door een algemeen bondgenootschap der burgerij tegen den adel en de despotieke vorsten vermeerderden. De handwerkslieden en beoefenaars der nijverheid sloegen de handen inéén en trachtten ook in het stadsbestuur den stedelijken adel ten val te brengen.

Ook de stedelijke adel vormde, even als die van het land, eene nauw aaneengeslotene kaste. De handwerkslieden in de steden konden derhalve, hoewel zij den adel ver in aantal overtroffen, slechts dan hopen, hunne rechten als mensch te doen eerbiedigen, wanneer ook zij zich met elkaar verbonden. Zoo ontstonden de gilden onder de handwerkslieden, die gevormd werden naar het groote voorbeeld der adellijke vereenigingen, welke zich in de ridderschap afspiegelden.

Even als in het groote gild der ridders een ieder, die daarin werd opgenomen, de verschillende graden, — edelknaap, schildknaap en ridder — doorloopen moest, zoo werd de handwerksman eerst leerling, daarna gezel en eindelijk meester.

De gezel moest eene reis in vreemde landen ondernemen en, om meester te worden, een proefstuk leveren, eerst daarna werd hij onder

eigenaardige ceremoniën, die eenige overeenkomst vertoonden met den ridderslag, tot meester gewijd.

De beoefenaars van hetzelfde handwerk sloten zich nauw aan elkander aan, zij waakten zeer ijverig voor hunne eer; een zedelooze levenswandel was eene reden om iemand van het gild uit te sluiten; de gildebroeders hielden op elkander een gestreng toezicht en in iedere stad stelden zij een gildemeester over elk gild aan, die de in den boezem dier lichamen rijzende geschillen moest beslechten.

De leden van hetzelfde gild woonden meestal in eene straat of steeg te zamen en ook de gilden van verschillende steden stonden in zoo ver met elkander in verband, dat zij algemeene gilderegelen in acht namen en dat zij den vreemden gildebroeders vrije huisvesting verleenden. De gilden ontstonden ten gevolge van natuurlijke oorzaken. Zij beantwoordden aan eene dringende maatschappelijke behoefte. Alleen door deze vereeniging konden de handwerkslieden aan de macht des adels het hoofd bieden. De instelling der gilden droeg derhalve de heilzaamste vruchten voor de bevolking der steden en de hedendaagsche verdedigers dier lichamen kunnen geene woorden genoeg vinden, om haren roem te verheffen. Zij vergeten slechts één ding, namelijk, dat wij heden in geheel andere omstandigheden leven, dat de redenen, die toen de gilden noodzakelijk maakten, in 't geheel niet meer bestaan, en dat daarmede ook die instellingen zelve voor onzen tijd als onbruikbaar veroordeeld zijn.

Ten gevolge dezer onderlinge aaneensluiting ontwaakte in de handwerkslieden het bewustzijn hunner kracht; zij eischten gebiedend deel te erlangen aan het bestuur van hunne stad; dit kwam hun ook van rechtswege toe, daar zij de kern der burgerij uitmaakten.

Deze eischen gaven in de meeste steden aanleiding tot langdurige en bloedige onlusten, die echter in Zuid-Duitschland meestal in het voordeel der gilden afliepen. De gildebroeders werden in eenige steden met het geheele regeeringsbeleid bekleed, op andere plaatsen verkregen zij althans deel aan het bewind.

Bijna in alle steden werd een schier republikeinsche regeeringsvorm ingevoerd. Al bleven de steden òf den vorst des lands òf — gelijk de vrije rijkssteden, — den keizer onderworpen, toch waren ze wat hun inwendig bestuur betreft, geheel onafhankelijk en hierdoor verwierven zij zich een grooten invloed, dien zij ook behielden, nadat de stedenbonden, gelijk wij vroeger verhaald hebben, voor de overmacht der vorsten en edelen moesten zwichten.

Deze vrijheid der burgers, onder wier bescherming handel en nijverheid krachtig ontloken, werd de bron van een welvaart en rijkdom, welke voor die der bloeiende Italiaansche en Vlaamsche steden niet onderdeden. Aeneas Sylvius, die de heerlijkheid der Italiaansche steden kende, geeft ons eene beschrijving van de aanzienlijkste Duitsche steden, waarvan wij onzen lezers een uittreksel willen mededeelen. Hij zegt o. a.:

„Waar treft men in geheel Europa eene prachtiger stad aan dan het door Nero's moeder Agrippina gebouwde en door de lichamen der heilige drie Koningen verheerlijkte Keulen, met zijne heerlijke kerken, raadhuizen, torens en met lei gedekte huizen, zijne rijke inwoners, zijn schoonen stroom en zijne vruchtbare omliggende velden.

Het schoone Straatsburg met zijne talrijke kanalen, die bijna naar

alle straten voeren, een tweede Venetië, maar gezonder en bevalliger, dewijl Venetië door zout en wanriekend water, Straatsburg daarentegen — waar van den éénen kant de Rijn, van de andere zijde drie andere rivieren, in de stad vloeiend, een drievoudige rij muren bespoelen — door zoet en helder water doorstroomd wordt. De domkerk, de Munster genaamd, is een reusachtig gebouw met twee torens, waarvan de eene voltooid is en zijn hoofd in de wolken verbergt. Een hoogst bewonderenswaardig gewrocht van bouwkunst! Buitendien treft men in Straatsburg vele andere uitstekende kerken en kloosters aan. Het raadhuis is een prachtig gebouw en vele geestelijke en burgerlijke huizen aldaar zijn zoo, dat geen koning zich schamen zou, die te bewonen.

In Oostenrijk zijn vele aanzienlijke steden, waaronder Neustad, door het verblijf van onzen keizer Frederik verheerlijkt, niet de minste is. Doch de voornaamste van alle is Weenen, de oude zetel der hertogen van Oostenrijk, met in waarheid koninklijke paleizen en kerken, die voor Italië zelfs een voorwerp van bewondering zouden kunnen zijn. Uit gebrek aan voorstellingsgave moeten wij ons het genot ontzeggen, den indruk weer te geven, dien de St. Stephanuskerk op den bezoeker maakt. Gezanten uit Bosnië, die den toren van dit kerkgebouw lang aangestaard en bewonderd hadden, barstten eindelijk uit in de woorden: „Die toren heeft meer gekost dan men voor het geheele koninkrijk Bosnië krijgen zou." De schoonheid en grootte der woonhuizen met hunne hooge gevels gaan wij hier met stilzwijgen voorbij.

Onmogelijk is het, Neurenberg te overzien; wanneer men, uit Neder-Frankenland komende, deze heerlijke stad uit de verte aanschouwt, vertoont zij zich in een waarlijk majestueuzen luister; zoodra men de poort binnentreedt, wordt die indruk door de schoonheid harer straten en de netheid harer huizen niet verzwakt, maar verhoogd. De kerken van St. Stephanus en St. Laurentius zijn indrukwekkend en prachtig. De keizerlijke burcht blikt trotsch in de diepte neer; en de huizen der burgers schijnen voor vorsten gebouwd. Waarlijk, de koningen van Schotland zouden wenschen gehuisvest te zijn gelijk een inwoner van Neurenberg uit de fatsoenlijke burgerklasse."

Niet minder machtig en rijk dan de Zuid-Duitsche steden waren die van Noord-Duitschland, hoewel hier de ontwikkelingsgang een geheel andere was.

Hier hadden de gilden zich niet zoo spoedig als in Zuid-Duitschland van het stadsbestuur meester gemaakt. Dit was en bleef grootendeels in de handen der patricische kooplieden. Daarentegen hadden de Noord-Duitsche steden een veel grooteren invloed op den staatkundigen toestand verworven, dewijl haar bondgenootschap, de Hanze, niet verbroken was en wijl zij ten gevolge daarvan een staat in den staat vormden.

De Hanze had haar ontstaan te danken aan de noodzakelijkheid, waarin de kooplieden der Noord-Duitsche kuststeden verkeerden om hunnen handel door onderlinge aaneensluiting te beschermen.

In de middeneeuwen was de handel eene hoogst onzekere en aan velerlei gevaren blootgestelde kostwinning, die een onbezweken moed en eene ijzeren volharding van de zijde der kooplieden vereischte. Nauwelijks kon een koopman de eene of andere handelsonderneming op het touw zetten, zonder daarbij zijn leven en zijn vermogen in de waagschaal te stellen. Niet alleen ontbraken hem al die gemakken, welke heden ten

dage den handel veilig en aangenaam maken, de post, de telegrafie, de assurantiemaatschappijen, de overvloedige gelegenheid om geld over te maken, enz., maar ook de handel zelf was van een geheel anderen aard.

De koopman moest zijne waren zelf ter markt brengen en ze grootendeels op de plaats zelve verkoopen. Op de heirbanen had hij daarenboven de struikroovers en op zee de nog veel gevaarlijker zeeroovers te duchten; bij zijn koopen en verkoopen was hij, indien hij zich in vreemde landen bevond, geheel van de bescherming der wetten verstoken; had hij het ongeluk, schipbreuk te lijden, dan werd hij, volgens het overal geldende strandrecht, van de waren beroofd, welke hij nog uit de golven had kunnen redden; brak onderweg een as van zijn wagen, dan gingen al de koopwaren, volgens het grondrecht, aan den bezitter van den grond over. Zelfs de waren, die bij ongeluk van den wagen vielen, behoorden niet langer den rechtmatigen bezitter, maar den eigenaar van den grond toe.

Buitendien hadden de handelaars veel van de willekeur der vreemde vorsten te lijden; dikwijls moesten zij ongehoorde sommen betalen voor een vrijgeleide en zij mochten blijde zijn, wanneer zij dit maar verkregen.

Al deze bezwaren waren reeds vroeger oorzaak geweest, dat de kooplieden slechts zelden alleen eene handelsreis ondernamen, maar zich meestal tot grootere gezelschappen vereenigden. Uit deze vereenigingen ontstonden later nog grootere bondgenootschappen.

De stedelijke besturen, vooral in het Noorden van Duitschland, zagen in, dat zij de welvaart hunner stad alleen konden verhoogen door den handel te bevorderen, zij sloten derhalve onderlinge bondgenootschappen, om hunne kooplieden wederzijds te beschermen en bij te staan. Zij traden in onderhandeling met de vreemde vorsten en knoopten met hen verbintenissen aan, ter beveiliging van den handel. Zulke verbintenissen zien wij reeds in het begin der 13e eeuw tot stand komen.

Onder anderen verbonden in het jaar 1210 de belangrijke handelssteden Lubeck en Hamburg zich met elkander en weldra bleek het, hoe doeltreffend dergelijke verdragen waren. Andere steden traden tot dit bondgenootschap toe en op die wijze ontstond de Hanze. De juiste tijd van haar ontstaan kan niet worden aangegeven. De bond ontstond langzamerhand; hij breidde zijn werkkring ongemerkt verder en verder uit en won spoediger in ledental en in beteekenis dan zelfs zijne stichters nooit gedroomd hadden.

Gewoonlijk wordt het jaar 1241 als het eigenlijke stichtingsjaar der Hanze beschouwd, doch voor de juistheid dezer bewering zijn geene bewijzen voorhanden. Men kan slechts in het algemeen staande houden, dat de Hanze op de volgende wijze ontstaan is.

De Nederduitsche steden, door hare ligging aan de zeekust en aan de oevers van groote bevaarbare rivieren door de natuur zelve tot den zeehandel bestemd, hadden sinds lang uitgebreide handelsbetrekkingen met de noordelijke en westelijke kusten van Frankrijk, met Engeland, met de Scandinavische rijken en met Rusland aangeknoopt. Ter bescherming van haren handel sloten zij de genoemde verbintenissen tot het verleenen van onderlingen bijstand. Gemeenschappelijk vestigden zij handelsdepôts in den vreemde onder anderen, de beroemde nederzetting Wisby op het eiland Gothland; ter zelfder tijd stichtten zij volkplantingen op de oostelijke kusten der Oostzee.

Hoe meer de zeehandel zich uitbreidde, des te krachtiger deed de

noodzakelijkheid om dien te beschermen zich gevoelen. De machtigste steden wisten derhalve van de vorsten der landen, waarmede zij een levendig verkeer onderhielden, voorrechten voor de Duitsche kooplieden te verwerven. Aanvankelijk deelden hierin alleen de inwoners harer eigene stad, doch later werden die verkregen rechten ook tot hunne bondgenooten uitgestrekt. Zij zochten hunne burgers van het strandrecht te bevrijden, zij verzekerden zich bescherming voor hunne magazijnen en bovenal beveiliging tegen de aanvallen der vaak onbeschaafde inwoners des lands.

Steeds was het voor die steden van het hoogste belang, gemeenschappelijke magazijnen aan te leggen en zich door nauwe aaneensluiting tegen de zeeroovers te verdedigen. Om dat doel te kunnen bereiken, moesten de steden zoowel hunne geldelijke krachten als hunne strijdmacht vereenigen.

Lubeck riep een aantal afgevaardigden van andere steden bijeen, om over de algemeene belangen te beraadslagen. De reeds in die dagen zeer gewichtige handelsstad belastte zich met de leiding van de zaken der vereeniging, die op deze wijze ontstond. Men stelde wetten en bepalingen vast en zorgde, dat de gemeenschappelijke zaken geregeld behartigd werden.

De aanzienlijkste leden van het nieuwe Hanzeverbond waren natuurlijk alleen zeesteden en wel zulke, die aan de Oostzee gelegen waren, dewijl hier de zeerooverij erger dan ergens elders gedreven werd en omdat die noordelijke en oostelijke landen door onbeschaafde volken bewoond werden, bij wie de kooplieden zich slechts met geweld recht en veiligheid konden verschaffen.

Aanvankelijk bestond de Hanze uit 8 of 9 groote steden. Door den Duitschen keizer was zij niet als zedelijk lichaam erkend, zij bezat geene geschrevene statuten, maar slechts een gewoonterecht, zij was niet voor onbepaalden tijd, maar slechts voor een zeker aantal jaren gesloten, doch weldra kwamen de voordeelen, welke zij haren leden aanbracht, zoo duidelijk aan het licht, dat reeds tegen het eind der 13de eeuw 23 steden tot haar toegetreden waren.

Reeds thans kon zij als een vast aaneengesloten lichaam optreden, zij nam voor al hare leden verbindende wetten aan, en gaf zich den later zoo beroemd geworden naam der Duitsche Hanze.

In de 14de eeuw behoorden reeds bijna al de belangrijkste steden der Noord- en Oostzee tot den bond, als Lubeck, Hamburg, Bremen, Rostock, Straalsund, Kiel, Danzig, Koningsbergen, Riga, Dorpat, enz. Weldra traden ook de rijkste en aanzienlijkste handelsteden, die in het hart des lands gelegen waren, tot de Hanze toe. Dit was het geval met Keulen, Munster, Maagdenburg, enz. In Holland sloten Middelburg, Dordrecht, Amsterdam, Groningen, Nijmegen, Deventer en andere plaatsen zich insgelijks bij haar aan. In het jaar 1364 ontving de koning van Denemarken reeds eene oorlogsverklaring van meer dan 70 Hanzesteden en toch waren dit niet eens al de leden van het verbond. In dien tijd strekte het grondgebied der Hanze zich van den rechteroever der Maas en den mond van de Schelde tot Esthland uit; alle op dit grondgebied gelegen steden, die zich met den zeehandel bezig hielden, waarvan vele zelfs diep binnen in het land lagen, behoorden tot de Hanze. Een groot aantal kleine steden stond zijdelings met haar

in betrekking, zonder leden van het verbond te zijn; deze droegen iets tot het bestrijden van de gemeenschappelijke kosten bij en stonden onder de bescherming van eene der eigenlijke Hanzesteden.

Tengevolge dezer vereeniging van zoo vele steden ontstond er in het Duitsche rijk een staat in den staat, want een staat was de Hanze, die, zonder naar de toestemming van den vorst des lands of zelfs van het opperhoofd des rijks, den keizer, te vragen, oorlog voerde en vrede sloot, veroveringen maakte, in het Noorden koningen aanstelde en afzette, ja die zich zelve volgens hare eigene wetten bestuurde en geen inbreuk op hare macht duldde. Zij was eene federatieve republiek en zij verloor dit karakter niet, hoewel zij den Duitschen keizer als hoofd des rijks erkende en ofschoon vele harer leden dezen of genen vorst gehoorzaamden.

Het was eene hoogst merkwaardige vereeniging van steden, wier belangen schijnbaar met elkaar in onverzoenlijken strijd waren. Wij treffen daaronder zoowel vrije rijkssteden aan als zulke, die tot het gebied der verschillende vorsten of tot dat der Duitsche orde behoorden; zoowel aanzienlijke zeesteden als plaatsen, die diep in het land waren gelegen, tot in het hart van Noord-Duitschland toe; de namen van Hollandsche, Wendische en Duitsche plaatsen komen op de lijst harer leden in bonte afwisseling voor. Doch altijd waren het zulke steden, die het gezag van den Duitschen keizer als hoofd des rijks erkenden, en die, hetzij meer rechtstreeks hetzij meer van ter zijde, belang hadden bij de bescherming van den Noord-Duitschen handel. Om deze reden waren dan ook de Zuid-Duitsche steden van den Bond uitgesloten.

De inrichting der Hanze schonk deze eene groote macht en toch legde zij haren leden betrekkelijk geringe lasten op, want de steden waren er steeds op uit om de onafhankelijkheid en zelfstandigheid der verschillende leden zoo weinig mogelijk te beperken. De Bond matigde zich het recht niet aan om zich in de zaken der burgerij te mengen en legde alleen daar, waar een algemeen belang het vorderde, algemeene verplichtingen op.

Een verdrag, dat in het jaar 1418 tusschen al de Hanzesteden gesloten werd en dat beschouwd wordt als de oudste, den geheelen Bond omvattende overeenkomst, doet over de inrichting der Hanze eenig licht opgaan. De steden verbonden zich onderling tot handhaving van den vrede voor stad en land tegenover een ieder, uitgezonderd den Duitschen keizer; zij waren verplicht om haren vorsten en heeren zonder het minste verzet alles te schenken, wat dezen van rechtswege toekwam, doch bleven overigens vrij en onbelemmerd in hun verkeer. Werd eene Hanzestad door iemand, wie ook, aangevallen, dan moesten alle overige leden van den bond haar ter zijde staan. Eerst moest eene poging worden aangewend om het geschil bij te leggen; de naastbij gelegene stad was met die taak belast, gelukte het haar niet eene verzoening tot stand te brengen, dan moesten de overige naastbij gelegene steden als bemiddelaressen optreden; mislukten ook deze pogingen, dan waren de leden van den bond verplicht om de aangevallen stad met manschappen — iedere stad overeenkomstig haar zielental — of, indien dit wegens den te grooten afstand niet mogelijk was, met geld bij te staan. Gebeurde het, dat twee Hanzesteden met elkander twist kregen, dan mocht geene harer over de andere bij den vorst des lands hare klachten

inbrengen, maar moesten zij de beslissing aan de bondgenooten overlaten; vier steden, daartoe door Lubeck gevolmachtigd, waren met de scheidsrechterlijke uitspraak belast. Geene stad mocht zonder toestemming van den geheelen bond op eigen gezag vrede met den gemeenschappelijken vijand sluiten, doch wel was elke stad gerechtigd om andere verbintenissen aan te gaan.

De gemeenschappelijke aangelegenheden van den bond werden op de algemeene Hanzedagen, die meestal te Lubeck gehouden werden, door afgevaardigden geregeld; in het algemeen werd Lubeck als de eigenlijke zetel der vereeniging beschouwd. Minder belangrijke zaken werden in de hoofdsteden der verschillende kwartieren behandeld, want niet elke zaak raakte de geheele vereeniging, die naar de verschillende gewesten in vier kwartieren gesplitst was. Tot het Wendische kwartier behoorden de Pommersche, Mecklenburgsche en Markische steden; hier bezat Lubeck den grootsten invloed, ook Hamburg was eene der belangrijkste steden. Het middenpunt van het Pruisisch-Lijflandsche kwartier was Danzig, van het Keulsche kwartier Keulen en van het Saksische Brunswijk.

De vereenigde Hanzesteden bezaten in het Noorden eene macht, welke haar tot beheerscheressen van den handel op de noordelijke zeeën verhief, ja zij hadden dezen geheel en al tot een monopolie gemaakt. Ten einde dien alleenhandel te bevorderen en alle vreemdelingen daar van uit te sluiten, voerde de Hanze bloedige oorlogen en de overwinning was, gelijk wij in de Scandinavische geschiedenis reeds verhaald hebben, meestal aan hare zijde. Zij was zoo groot en zoo machtig, dat ook die vorsten, wien de bloei en de ontwikkeling der steden een doorn in het oog was, het niet waagden, hunne steden aan den Bond te onttrekken, dat zelfs de Duitsche keizers, hoewel zij de Hanze niet als zedelijk lichaam erkenden, zich geene vijandige stappen tegen haar durfden veroorloven.

Hoewel de stedenbonden, gelijk onze lezers zich herinneren, bij keizerlijke verordening verboden waren, liet men de Hanze rustig voortbestaan en indien de keizers, zoo als Sigismund, haar de wet wilden voorschrijven, sloegen de steden hierop volstrekt géén acht.

De door den keizer niet erkende Hanze werd door de Europeesche vorsten geacht en gevreesd. Op de Hanzedagen verschenen, behalve de afgevaardigden der steden, die der Duitsche orde, welke met de Hanze in zeer vriendschappelijke verstandhouding stond en buitendien vele gezanten van vreemde vorsten en koningen, ja somtijds deze vorstelijke personen zelven. Keizer Karel IV, die in eene bul den steden het recht ontzegd had om onderlinge vereenigingen te vormen, wendde niet alleen geene enkele poging aan om de Hanze te ontbinden, maar hij begaf zich zelfs in persoon naar Lubeck, met het duidelijk uitgesproken doel, om zich tot opperhoofd der Hanze te doen benoemen. Hij verspilde vele weloverlegde vleierijen, aan de Lubecker raadsheeren, doch deze betaalden hem met dezelfde munt. Zij ontvingen hem met betuigingen van den diepsten eerbied, zij gaven hem kostbare geschenken en richtten te zijner eere luisterrijke feesten aan, doch dat wat hij begeerde, schonken zij hem niet. Met schoone woorden van trouw en onderdanigheid moest hij zich tevreden stellen, maar tot opperhoofd der Hanze zag hij zich niet benoemd, daar de Hanzeaten er niet aan dachten, hunne onafhankelijkheid zelfs aan den Duitschen keizer ten offer te brengen.

Hun eigenlijk doel, de bescherming van den handel der verschillende steden, verloren zij nooit uit het oog. Alle oorlogen, welke zij voerden, waren aan dat oogmerk dienstbaar. Wanneer zij vloten uitrustten, geschiedde dat ten einde de zeeroovers te verdelgen en vreemde vorsten te dwingen om den Hanzeaten zulke voorrechten, waardoor de handel op het Noorden tot hun monopolie geworden was, in te willigen of te bekrachtigen. Tengevolge hiervan was het dan ook voor eene handelsstad een nooit genoeg te waardeeren voorrecht, in de Hanze opgenomen en al de voorrechten dezer vereeniging deelachtig te worden; daarom werd het dan ook voor zulk eene stad als de grootst mogelijke ramp beschouwd, uit de Hanze gestooten te worden, omdat zij wellicht hare bondsplichten niet nagekomen was.

Reeds de zoogenaamde kleine ban, welke eene stad voor een bepaalden tijd van het algemeene verkeer uitsloot, gold voor eene zware straf; de groote ban echter, de zoogenaamde verhanzing, stond voor eene stad met een doodvonnis gelijk. Hij trof zoowel eene geheele stad als bijzondere personen, wanneer zij zich zwaar aan de statuten der vereeniging vergrepen hadden. Werd die straf over eene stad uitgesproken, dan had deze alle vroegere rechten en vrijheden verloren. Geene andere Hanzestad mocht met haar handel drijven of zelfs het geringste verkeer met hare inwoners aanhouden; de goederen van zulk eene stad of van zulke personen werden in alle Hanzesteden in beslag genomen; men maakte aan de vreemde mogendheden het gevelde vonnis bekend, opdat de gevonnisden ook in andere landen niet de rechten en vrijheden zouden genieten, welke der Hanze vereend waren.

Op deze wijze verloren die ongelukkigen hunne geheele broodwinning en een groot deel van hun vermogen. Duurde die verbanning vele jaren, dan moest de handel van zulk een stad onvermijdelijk te gronde gaan.

De opheffing van den grooten ban ging met zeer veel moeite gepaard; zij kostte steeds zware offers en grievende vernederingen en werd alleen op voorspraak van machtige vorsten verleend.

Dat de ontheffing van dat vonnis voor elke handelsstad eene levensvraag was, wordt ons duidelijk, wanneer wij bedenken dat de geheele handel op het Noorden in de macht der Hanze was, en dat alleen de Noord-Duitsche zeesteden met hare koopvaardijschepen de Noordzee bevoeren.

Aan alle kusten der Oostzee bezat de Hanze nederzettingen, in alle Noordsche landen genoten de kooplieden der Hanze de meest uitgebreide voorrechten, ja zij bezaten daar zelfs eene eigene rechtspleging. Ter bescherming van hunne handelsbelangen hadden de Hanzeaten op de gewichtigste punten van het buitenlandsch verkeer Factorijen of Contoren opgericht.

Hunne eerste nederzetting was de staalhof te Londen. Hier leefden de Duitsche kooplieden in eene zelfstandige vereeniging, een klein gemeenebest; zij genoten de hoogste achting van de zijde der Engelschen en maakten zich voor deze weldra onontbeerlijk, dewijl de Noordsche handel, het verkeer van Rusland en Scandinavië met Engeland, geheel in hunne handen was; door hen werd de Engelsche handel met nieuw leven bezield; tot belooning hiervoor hadden zij dan ook van de Engelsche koningen vele belangrijke voorrechten ontvangen.

Eene tweede factorij was die van Nowgorod, die de St. Petershof genoemd werd. Alle voortbrengselen van Rusland werden hier opgestapeld

en van hier uit door de Hanzeatische kooplieden naar alle landen van Europa vervoerd.

Ook te Brugge in Vlaanderen, eene der gewichtigste en grootste handelssteden der middeneeuwen, eene der aanzienlijkste markten voor den wereldhandel dier dagen, bezat de Hanze een belangrijk kantoor. Hier ruilden zij de waren van het Noorden voor die van Italië, Spanje en Indië. Op die wijze hadden de Hanzeaten ook het verkeer tusschen het Noorden en het Zuiden in hunne macht en voorzagen zij Duitschland van de voortbrengselen der zuidelijke en der noordelijke landen.

Van de stad Wisby op Gothland, die belangrijke nederzetting der Hanzeaten, hebben wij reeds meer dan eens gesproken; in Noorwegen hadden zij te Bergen een kantoor opgericht. Hier bevond de grootste en belangrijkste wijk zich zelfs in de handen der Hanzeaten.

Omtrent de leefwijze, welke de tot de Hanze behoorende kooplieden in hunne kantoren leidden, bezitten wij uitvoerige berichten. Ten einde onzen lezers daarvan eene juiste voorstelling te geven, deelen wij hun de levendige beschrijving van Dahlmann mee:

„Nog heden ligt, een weinig afgezonderd van de overige gedeelten der stad Bergen, het kwartier der Duitsche brug, dat een eigenaardigen aanblik oplevert; het neemt aan den binnensten bocht der haven, rondom welke de stad in den vorm van een hoefijzer gebouwd is, eene ruimte van ongeveer 400 schreden in. Hier staan nog heden 17 hoven, met het front naar de haven gekeerd, die op oud-Noorsche wijze van balken gebouwd zijn en in alle opzichten een zeer ouderwetsch voorkomen hebben.

Hunne smalle gevels zien op de haven uit; aan de tegenovergestelde zijde der gebouwen vindt men tuinen. Zulk een hof is eigenlijk een magazijn voor koopwaren, een groot pakhuis met de noodige kantoren; de menschen behelpen zich in het gunstige jaargetijde in twee of drie kamers op de derde of bovenste verdieping, waarin veiligheidshalve geen vuur ontstoken mag worden. Daarom schikt men zich des winters naar het oud-Noorsche gebruik, men huist dan over dag in een groot vuurvertrek, schütting genaamd, waarin thans een kachel het open vuur heeft vervangen, en heden houden de bewoners van meerdere hoven in dezelfde schütting hun winterkwartier. Alles gaat eerbaar toe, daar in de hoven alleen manlijke bewoners worden toegelaten. Dit is nog heden de stand van zaken, hoewel sinds 1763 de wijk niet langer in handen der vreemdelingen is en nauwelijks 100 inwoners telt. Vroeger bood de wijk der Duitsche brug een veel indrukwekkender schouwspel aan. Gedurende het tijdperk, dat met den vrede van 1435 aanvangt en met de zestiende eeuw eindigt, trof men hier 22 van zulke hoven aan, die elk meer dan 100 manlijke inwoners bevatten. Alle bewoners van een hof behoorden tot dezelfde handelsstad, men had daar de gezelschappen der Lubecker, Bremer, Hamburger, Emder, Deventersche Bergenvaarders, enz.; deze splitsten zich, overeenkomstig het aantal handelsvertrekken, dat elken hof bevatte, weder in kleinere vereenigingen. Aan het hoofd van de gezelschappen stond de chef van een Hanzeatisch handelshuis of diens factor, gewoonlijk waard genaamd, aan wien de gezellen en jongeren eene onvoorwaardelijke gehoorzaamheid verschuldigd waren. In den winter woonde men, even als nu, in het vuurvertrek bijeen, met dit onderscheid dat in die dagen de rook op oud-Noorsche wijze, een uitweg moest vinden door hetzelfde luik, dat lucht en licht binnenliet. Elke waard zat in de schütting met

zijne onderhoorigen aan zijn afzonderlijke tafel. Uit de waarden werden jaarlijks de Achttienen verkozen, die, met een of twee Aldermannen aan het hoofd, het bewind over dezen kleinen staat van 3000 inwoners voerden. Zij vormden den grooten raad der kooplieden, die in den Bremerhof bijeen kwam; hier was ook de gevangenis en de wijnkelder. Den woordvoerenden Alderman stond een schrijver ter zijde. Weldra begreep men, dat het op den gang van zaken hoogst voordeelig werkte, indien deze een Doctor in de rechten was, in dat geval noemde men hem Consulent. De kosten der regeering werden bestreden door de boeten en door eene belasting op de waarde der ingevoerde goederen, die nog geen $1/2$ % bedroeg. Van den grooten raad der kooplieden beriep men zich, zoo het handelszaken betrof, op het collegie der Bergenvaarders te Lubeck, doch in rechtszaken gewoonlijk op den Lubecker raad, want schier op het geheele gebied der Hanze was het Lubecksche recht van kracht. Men kon echter nog verder gaan en bij de Hanzeatische dagvaart zijn recht bepleiten. Dewijl de grootste zeeschepen onmiddellijk aan de brug konden aanleggen, loste elke hof zijne waren door middel van kraan en wind-as terstond uit het schip in de magazijnen. Een deel dezer waren werd in de winkels voor aan de straat, ten toon gesteld; doch het meeste werd geborgen in groote steenen kelders, die men in het achterste gedeelte van het huis had aangebracht; achter de gebouwen had elke hof zijn moestuin. Geen bewoner der factorij mocht gehuwd zijn en vrouwen mochten zich hier evenmin laten zien als in een monnikenklooster. Men zegt zelfs, dat het sluiten van een huwelijk met den dood gestraft werd. Doch dit verbod kon wel den uiterlijken schijn van eerbaarheid, maar geene ware zedelijkheid bij de bewoners der hoven aankweeken. Geen factorist of, gelijk hij door het volk genoemd werd, geen Petersvend, — welk woord nog heden in het Deensch een oud-vrijer aanduidt — mocht een enkelen nacht buiten zijn kwartier doorbrengen. Ook al waren er geene wachten geweest, dan zouden toch de geduchte bloedhonden, die des nachts losgelaten werden, het voor een ieder zeer ongeraden hebben gemaakt, onder begunstiging der duisternis den hof uit- of in te sluipen. Doch de Hanzeaten stelden zich in de stad voor dat gemis schadeloos en Bergen werd ten gevolge daarvan het tooneel van allerlei losbandigheid. Zoo gingen de zeden achteruit, en menigeen, die later aan het losbandige ongehuwde leven te Bergen, aan de onderdrukking van de Noren en aan het onbarmhartig misbandelen zijner onderhoorigen gewend, naar zijne Duitsche vaderstad terugkeerde, was waarlijk niet voor het leven van een burger eener vrije stad opgeleid."

De handel en dus uitsluitend het verwerven van schatten, was het oogmerk der Hanze; slechts dit ééne doel trachtte zij te bereiken, haar ontbrak alle zin voor hoogere, geestelijke schatten, voor elke andere grootsche gedachte en daarom moest dit verbond, ofschoon het zich langen tijd op een hoogen trap van macht en bloei staande hield, toch eindelijk te gronde gaan. Het droeg de kiem van zijn onvermijdelijk verderf in zich, dewijl het schandelijkst eigenbelang de grondslag was, waarop het was gevestigd.

De rijke handelsvorsten, die in de tot de Hanze behoorende steden de teugels des bewinds voerden, trokken van de macht der Hanze partij om hunne heerschappij tegen elke inbreuk te beveiligen en het volk van alle deelneming aan het stadsbestuur uit te sluiten, zelfs in een tijd,

toen de gilden in de Zuid-Duitsche steden reeds sinds lang deel aan de regeering hunner stad hadden weten te verwerven.

Niets was natuurlijker dan dat in de verschillende Hanzesteden het volk in opstand kwam en eindelijk insgelijks zijne natuurlijke rechten als mensch tegenover de aristocratische regeering deed gelden. Onder anderen had dit plaats te Brunswijk. Hier stonden de gilden, door den hertog ondersteund, tegen de regeerende geslachten op; zij vermoordden eenige leden van den raad en verjoegen de overigen. Alle geslachten, die tot dusver het bewind in handen hadden gehad, moesten de stad verlaten en een nieuwe raad werd uit de leden der gilden benoemd. Terzelfder tijd spoorden de Brunswijkers de naastbijgelegene Hanzesteden aan om insgelijks haren regeeringsvorm in een democratischen geest te veranderen.

De patricische raad te Brunswijk had een tyranniek bewind gevoerd en zich aan meer dan ééne wetsovertreding schuldig gemaakt. In weerwil hiervan trok de Hanze in den Brunswijkschen strijd over den regeeringsvorm krachtig partij voor de verdreven patriciërs; zij sprak den grooten ban over de Brunswijkers uit. In den beginne bekommerden de gilden zich niet om den toorn der Hanzeaten, jaren achtereen volhardden zij in hunnen tegenstand tegen den bond. Doch zwaar moest de stad voor dit verzet boeten; handel en nijverheid stonden stil, de tot dusver zoo rijke Brunswijkers verarmden, de nood werd groot.

De vrijheid alleen is niet in staat om hongerige magen te vullen, dit ondervonden allen, die door handel of bedrijf hun brood moesten winnen en, hadden zij zich vroeger ongelukkig gevoeld onder de onderdrukking der patriciërs, thans meenden zij toch, dat zij zich daarbij veel beter hadden bevonden dan onder de regeering der gilden. Zij smeekten keizer Karel IV, dat deze hun voorspraak bij de Hanze zou zijn en de keizer willigde hun verzoek in. Op zijn voorspraak werd de stad van den ban ontheven, doch eerst nadat deze den ouden patricischen raad weder in zijne waardigheid hersteld en de oproerlingen zwaar gestraft had. De burgerij moest beloven, zich in het vervolg nooit weer eigenmachtig recht te zullen verschaffen, doch zoo ze reden had om zich over hare regeering te beklagen, die klachten steeds uitsluitend bij de Hanze in te dienen. Eerst nadat dit alles plechtig was beloofd, nadat twee burgemeesters en acht burgers van Brunswijk op den Hanzedag te Lubeck waren verschenen, nadat deze blootshoofds en barrevoets, zonder mantel en met brandende kaarsen in de hand van de Mariakerk naar de Hanzezaal getrokken waren en hier knielend om vergeving gevraagd hadden, eerst toen werd Brunswijk op nieuw als lid in de Hanze opgenomen.

Op dezelfde wijze ging de Hanze overal te werk, waar de gilden tegen de heerschappij der patriciërs in verzet kwamen. Zij kon hierdoor wel niet beletten, dat ook in andere steden de woede des volks zich meer dan eens tegen de aristocratie lucht gaf, maar door zulke strenge maatregelen herstelde de bond toch overal de patriciërs in het voor een korten tijd verloren gezag. Zelfs de meest vrijheidlievende gemeenten lieten zich door de bedreiging met den grooten ban schrik aanjagen.

Ten einde in het vervolg alle omwentelingen in de steden voor te komen, vaardigde het verbond in de eerste helft der 15e eeuw een aantal wetten uit, waarbij strenge straffen op elke poging tot oproer gesteld werden. Onder anderen werd bepaald, dat in alle tot de Hanze behoorende steden niet meer dan zes burgers zich op straat tot een groep mochten

vereenigen, om verzoeken of voorstellen bij den raad in te dienen. Aan alle Hanzesteden werd het verboden, zulke burgers op te nemen, die ten gevolge van een opstand of van eene staatkundige beweging uit eene tot den bond behoorende stad gevlucht waren; elke gemeente, die het waagde, in strijd met dit verbod te handelen, werd met den kleinen ban bedreigd. Op het verwekken van opstand werd de doodstraf gesteld, die ook aan hen voltrokken moest worden, die als vluchtelingen in eene vreemde stad werden gegrepen. Elke stad, die hare raadsleden afzette, werd met uitsluiting uit het verbond bedreigd, tot het tijdstip, waarop zij het hoofd in den schoot legde en den patricischen raad weder in zijne waardigheid erkende. Bij alle samenzweringen werden niet alleen de deelnemers gestraft, maar ook allen, die verzuimd hadden aangifte aan de regeering te doen.

Door middel dezer zoo strenge maatregelen gelukte het der Hanze in alle tot haren bond behoorende steden de aristocratische regeeringen in het bezit harer macht te handhaven; de vrijheid der burgers werd door de Hanze langen tijd onderdrukt, heilzame vruchten plukten zij hiervan echter niet, zij bereidde veeleer door hare eigene wetten haren toekomstigen ondergang voor.

DERTIGSTE HOOFDSTUK.

Rusland. De dagen der Mongoolsche overheersching. Nowgorod op den hoogsten trap van bloei. Strijd met de Mongolen. Iwan III Wasiliewitsch, de Groote. Het grootvorstendom Moskou en zijne beteekenis. Oordeel van Aeneas Sylvius over de Russen. Onbeschaafde toestand van Rusland bij de troonsbeklimming van Iwan III. Verovering van Nowgorod. Rusland van de Mongoolsche overheersching bevrijd. Iwan III, alleenheerscher aller Russen. Zijne werkzaamheid als wetgever. Zijn hof.

Het Russische rijk had na den dood van Alexander Newsky nog langen tijd veel te lijden onder de overheersching der Mongolen. De zoogenaamde Gouden horde, die haren zetel in het khanaat Kaptschak gevestigd had, hield de vorsten, die over de verschillende Russische gewesten heerschten, in een toestand van vernederende afhankelijkheid. Ter zelfder tijd werden de Russen geteisterd door onophoudelijke oorlogen met de ridders der Duitsche orde, met de Polen en Litthauers. In dezen tijd van diep verval gingen de gewichtigste provinciën voor Rusland verloren. Gallicië werd veroverd door Casimir III van Polen, die zich sinds dien tijd ook koning van Rusland noemde, en Kiew, de oude Russische hoofdstad, door den Litthauwschen vorst Gedimin.

Van nu af werd Moskou de hoofdstad van Rusland.

De geschiedenis van het Russische rijk, of liever van zijne verschillende gewesten, onder de Mongoolsche overheersching, boezemt den geschiedvorscher zeer weinig belangstelling in. Slechts ééne stad trekt door haar verkeer met het buitenland en door hare krachtige ontwikkeling

onze opmerkzaamheid tot zich: de handelsstad Nowgorod. Zij bereikte in dezen tijd van Rusland's vernedering zulk een hoogen trap van bloei, dat er een volksspreekwoord ontstond: „Wie kan God en het groote Nowgorod wederstaan?"

Het tijdperk van den hoogsten bloei dezer later weer zoo vervallen stad, valt in de 13de, 14de en 15de eeuw. Toen bezaten de burgers van Nowgorod, terwijl geheel het overige Rusland in de vreeselijkste slavernij zuchtte, een schier republikeinschen regeeringsvorm.

Hoewel de Russische grootvorsten zich te Nowgorod ophielden of later uit Moskou een stadhouder derwaarts zonden, genoten toch de burgers in hun stadsbestuur eene onbeperkte vrijheid. De raad was samengesteld uit de hiertoe verkozen bojaren, bij hen berustte de uitvoerende macht; de Posadnik bekleedde het voorzitterschap. Niet alleen alle administratieve zaken, maar ook alle rechtszaken behoorden bij den raad, de vorsten oefenden daarop niet den minsten invloed uit; zij waren alleen met het opperbevel over de krijgsmacht bekleed.

De vrije burgers van Nowgorod wilden zich echter ook den Posadnik niet onvoorwaardelijk onderwerpen; daarom koos de burgerij op elke 1000 man een bevelhebber, die met de politie en de zorg voor de openbare veiligheid belast was. Op hem rustte de verplichting om het volk tegen misbruik van macht van de zijde van den Posadnik en den raad te beschermen.

De bojaren werden uit de aanzienlijkste gezeten burgers verkozen; zij vormden de eerste volksklasse, terwijl de kooplieden en het geringe volk de beide laagste klassen uitmaakten. Allen hadden een onbeperkt stemrecht in de volksvergaderingen, waartoe zij door het gelui der klok, het zinnebeeld der burgerlijke vrijheid, bijeengeroepen werden.

De Posadnik moest alle besluiten der volksvergadering, die het hoogste gezag in alle zaken van administratieven en rechtskundigen aard bezat, ten uitvoer leggen.

Zoolang de Mongolen in Kaptschak in het volle bezit hunner macht waren, konden de Russische grootvorsten niet denken aan het herwinnen van hunne onafhankelijkheid. Zij waren en bleven genoodzaakt om den vijand schattingen te betalen. Zelfs eene schitterende overwinning, in het jaar 1380 door den grootvorst Dimitry IV Jwanowitsch over den Tartaarschen vorst Mamai aan de oevers van den Don behaald, waardoor de overwinnaar zich den eernaam Donsky verwierf, bracht in den staat van zaken niet de minste verandering.

De Mongolen bleven in het bezit hunner opperheerschappij en wreekten zich over hunne nederlaag door Moskou in brand te steken.

Eerst toen het khanaat Kaptschak ten gevolge van inwendige oneenigheden meer en meer in verval geraakte, toen de macht der Gouden horde eindelijk, gelijk we weldra zullen verhalen, door Timur gefnuikt werd, brak voor Rusland een nieuw tijdperk aan. Het werd geopend door een vorst, die van vele geschiedschrijvers den bijnaam „den Groote" ontvangen heeft, omdat hij met evenveel beleid als geestkracht en met den schitterendsten uitslag de volstrekte alleenheerschappij in het vereenigde Rusland heeft hersteld. Het was de grootvorst Iwan III Wasiliewitsch (1462—1505).

Toen Iwan III zijn vader Wasil in het bewind over Moskowina opvolgde, erfde hij een grondgebied, dat wel uitgestrekt genoeg, maar aan alle zijden door vijandige naburen omringd was. In het Noorden lagen het vorstendom Nowgorod en het gebied der Duitsche orde, in het Westen

het vorstendom Twer en het grootvorstendom Litthauen, hetwelk op dat tijdstip, ten gevolge van herhaalde veroveringstochten zijner vorsten ook Witrusland, Zwartrusland en een deel van Kleinrusland omvatte. In het Zuiden grensde Moskowina aan het uitgestrekte gebied der Gouden horde en in het Oosten aan het Koninkrijk Kasan, dat zich van de Gouden horde had afgescheurd. In het geheel had Iwan's rijk eene uitgestrektheid van ongeveer 16000 vierkante mijlen, maar op dat grondgebied trof men nog meer dan een onafhankelijk vorstendom aan.

Het grootvorstendom Moskou was de kern van het eigenlijke Rusland, in grootte en aanzien overtrof het ver de overige vorstendommen, zelfs den vrijstaat Nowgorod, doch in beteekenis voor de wereldgeschiedenis stond het ver beneden den laatstgenoemden staat.

In Europa kende men de Moskovieten ter nauwernood en hetgeen men van hen wist, was oorzaak, dat men hen als een barbaarsch volk beschouwde. Zoo beschrijft b. v. Aeneas Sylvius de Russen op de volgende wijze.

„De Russen, die Strabo onder den naam Rosanoi als naburen der Litthauers schijnt aan te duiden, zijn een barbaarsch volk, met een ruw uiterlijk. Men verhaalt, dat dit volk eene zeer groote hoofdstad bezit, Nowgorod genaamd, waar de Duitsche kooplieden niet zonder moeite kunnen binnenkomen. Naar men zegt, zijn daar groote schatten opgestapeld, veel zilver en kostbaar reukwerk. De koopers en verkoopers bedienen zich daar niet van gemunt geld, maar van metaalbaren, die zij wegen. Midden op het marktplein ziet men een vierkanten steen, en hij is als vorst aan het hoofd der stad geplaatst, die, op dezen steen geklommen, daarvan niet weer naar beneden geworpen kan worden. Dit geeft natuurlijk aanleiding tot twisten, die met het zwaard in de vuist beslecht worden en men verzekert, dat dikwijls meer dan één man op denzelfden dag den steen beklimt, hetwelk meermalen oorzaak wordt van volksopstanden."

Met het volste recht mocht Aeneas Sylvius de Russen een barbaarsch volk noemen. Wat hunne beschaving betreft, stonden zij ver beneden alle overige volken van Europa. De wetenschappen waren hun geheel onbekend. Nog eene halve eeuw later trof men in Rusland ter nauwernood een geleerde aan, die zooveel Grieksch verstond, om eene verzameling van Grieksche werken door te lezen. Van de kunsten wisten zij niets, alleen eenige vaardigheid en handigheid hadden zij zich eigen gemaakt. Toen in het midden der 15e eeuw de aartsbisschop van Nowgorod een klok met slagwerk in den voorgevel van zijn paleis liet aanbrengen, hield het volk zich overtuigd dat het geluid der slagen veroorzaakt werd door een boozen geest, die in het uurwerk huisde.

Scholen vond men in het Russische rijk niet meer; zij waren sinds lang verdwenen. Alleen te Nowgorod lieten de kooplieden hunne kinderen nog onderwijzen. Zelfs de krijgskunst stond bij de Russen nog op het oude, barbaarsche standpunt. De ruiters waren met bogen, bijlen en strijdkolven gewapend; slechts de aanzienlijksten des lands droegen harnassen en bedienden zich van werpspietsen, lansen en dolken.

De wijze, waarop het land bebouwd werd, liet veel, ja schier alles te wenschen over; in meer dan ééne streek kende men niet eens het brood. Ook een eigenlijken handel bezaten de Russen niet, deze was geheel in handen van de kooplieden der Duitsche Hanze en alzoo een monopolie der vreemdelingen geworden.

Door hunne aanraking met de Mongolen hadden de Russen bijna Oostersche zeden en wel de ruwste zeden van het Oosten aangenomen. De vrouwen bekleedden bij hen geene hoogere noch eene lagere plaats dan bij de Muzelmannen. Slechts op één punt onderscheidden de Moskovieten zich van de laatsten, namelijk, dat zij hunne matigheid niet hadden overgenomen.

De Russische barbaren woonden in slechte, met stroo gedekte huizen te midden van een ondragelijken rook; zelfs de aanzienlijksten bezaten nauwelijks betere woningen. De lagere volksklasse verging in vuil en ellende.

Over dit volk van halve wilden, dat op den laagsten trap van beschaving stond, aanvaardde Iwan III de regeering. Het doel, waarnaar hij onophoudelijk streefde, was de hereeniging van het gansche Russische rijk onder éénen scepter en zijne bevrijding van het juk der Mongolen. Doch wilde hij zijn doel bereiken, dan moest hij als hervormer van zijn volk optreden en het tot een hoogeren trap van beschaving opvoeren. Dit kon echter niet op eens geschieden, hij moest bij dat werk van de oude gewoonten en de nationale zeden uitgaan. Evenmin kon hij de overige Russische vorsten met éénen slag van hunne macht berooven; hij moest hun gezag eerbiedigen en kon hen alleen dwingen om zijne oppermacht te huldigen door hun te toonen, hoever hij boven hen verheven was.

Rustig en krachtig zette Iwan zijne plannen door. Nooit liet hij iets aan het toeval over; slechts in den uitersten nood nam hij de toevlucht tot maatregelen van geweld. Maar met het meeste beleid greep hij elke gelegenheid aan om zijne eigene macht te vermeerderen, die zijner mededingers te ondermijnen en zich van lastige naburen te ontslaan.

Den Mongolen betaalde hij in den beginne nog de gebruikelijke schatting; hij weigerde dit teeken van onderwerping eerst, toen hij zich krachtig genoeg gevoelde om den strijd met dien machtigen vijand met hoop op goeden uitslag te bestaan; stap voor stap ging hij verder op den weg, die hem derwaarts leiden kon.

Nadat hij zijne macht langzaam oostwaarts had uitgebreid, keerde hij zich tegen Nowgorod. In het jaar 1471 eischte hij het grondgebied der stad als zijn erfdeel op. De republikeinschgezinde burgers sloten zich, door den nood gedrongen, bij de Litthauers aan. Doch Iwan bracht hen in twee veldtochten tot onderwerping. In het jaar 1478 hief hij de volksvergaderingen op; de klokken, die het teeken tot die bijeenkomsten plachten te geven, werden aan stukken geslagen; de waardigheid van Posadnik werd afgeschaft en de democratische regeeringsvorm omvergeworpen. Nowgorod was tot eene Russische provinciestad vernederd. Van dit tijdstip af taande haar luister; meer dan 1000 familiën werden door Iwan naar andere steden, grootendeels naar Moskou, verplaatst.

In het jaar 1476 had Iwan voor het laatst de schatting aan de Mongolen betaald; thans, na het ten onderbrengen van Nowgorod, kon hij den strijd tegen de Tartaren wagen. De zegepraal hechtte zich aan zijne vanen. In het jaar 1480 had hij Rusland geheel en al van de overheersching der Mongolen bevrijd. De tweedracht, die in den boezem van het khanaat heerschte, had zijne plannen zeer begunstigd.

Van nu af waren ook de minder aanzienlijke Russische vorsten niet langer in staat om hunne onafhankelijkheid te handhaven, zij moesten zich wel aan den machtigen Iwan onderwerpen. Deze mocht zich met volle recht alleenheerscher aller Russen noemen.

Iwan III was niet alleen een gelukkig veroveraar, maar ook een staatkundig hervormer; hij legde den grond voor die eigenaardige staatkunde, waardoor Rusland zich door alle eeuwen heen, tot in onze dagen, onderscheiden heeft. Door zijn huwelijk met eene nicht van den laatsten Griekschen keizer Constantijn trad hij in zekeren zin als de erfgenaam van het Oostersche rijk op, welks twee-koppigen adelaar hij in zijn wapen opnam. Tengevolge hiervan richtte hij den blik zijner opvolgers onwillekeurig naar het Zuiden en was hij oorzaak, dat de Russische vorsten steeds er op uit waren om den Byzantijnschen staat bij het Russische rijk in te lijven.

Deze staatkundige richting werd bovendien bevorderd door de omstandigheid, dat na de verovering van Constantinopel door de Turken de Grieksch-Katholieke godsdienst in Rusland haar voornaamste steunpunt vond. Voortaan toch werd de Russische metropolitaan door de bisschoppen verkozen en hierdoor op kerkelijk gebied volkomen onafhankelijk. Rusland werd de aanzienlijkste staat, die der Grieksche belijdenis toegedaan was.

Als wetgever maakte Iwan III zich jegens zijn rijk hoogst verdienstelijk. De rechtspleging en het krijgswezen werden door hem op eene nieuwe en betere leest geschoeid; hij voerde de burgerlijke wetgeving in zijn land in en stelde ook goede orde op het beheer der geldmiddelen. Ten einde te zorgen, dat Rusland voor altijd één ondeelbaar rijk zou zijn, verhief hij door eene ukase van het jaar 1476 de bepaling, dat het grootvorstendom één en ondeelbaar was, tot de grondwet des rijks. Hij stelde het recht der eerstgeboorte in; aan zijn oudsten zoon, die bestemd was om hem in de regeering op te volgen, werden diens broeders ondergeschikt gemaakt, zij mochten voortaan geen recht op de regeering doen gelden. Aan de vorstelijke waardigheid zette hij door de inrichting van een schitterend hof en door de invoering van eene strenge etikette voor het eerst in Rusland denzelfden luister bij, welke haar in andere Europeesche landen omstraalde. Met dit doel maakte hij zich zoowel bij de bojaren als bij het volk gevreesd.

Hij streefde er niet naar, de liefde zijner onderdanen te verwerven; de Russen moesten voor hem sidderen. Men verhaalt, dat meer dan eens vrouwen in onmacht vielen, wanneer zij hem slechts aanzagen. Zelden of nooit kwam iemand met eene bede tot hem; men vreesde hem te zeer om hem met een verzoek te durven naderen.

Geen Russische groote waagde het, aan de vorstelijke tafel zijnen buurman een woord toe te fluisteren of zijne plaats te verlaten; ja, wanneer Iwan III in slaap viel en uren lang voort bleef sluimeren, bleven zijne gasten stom en roerloos zitten, totdat de vorst weder ontwaakte.

De geweldige, alom geduchte man was in weerwil zijner ruwheid toch niet onvatbaar voor kunst en wetenschap. Hij versierde zijne hoofdstad Moskou met eenige prachtige gebouwen. Onder anderen legde hij het Kremlin, de citadel, tot bescherming der stad aan, hij liet handwerkslieden en bouwmeesters uit Duitschland en Italië komen, om zijne onwetende Russen in de Europeesche kunsten te onderwijzen.

Iwan III, die een nieuw tijdperk voor Rusland ontsloten en de Russen in staat gesteld heeft om in de nieuwe geschiedenis eene belangrijke rol op het wereldtooneel te spelen, stierf in het jaar 1505.

EEN EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

Het Byzantijnsche keizerrijk. Michaël Paleologus. Toestand van Constantinopel. Binnen- en buitenlandsche vijanden. Poging tot hereeniging van de Roomsche en de Grieksche kerk. Kerkelijke twisten. Dood van keizer Andronicus II. De Cataloniërs. Leven en dood van Roger de Flor. De Cataloniërs zetten zich te Athene neder. Opstand van Andronicus den Jongeren. De keizer onttroond. Andronicus III. Johannes Kantakuzenus als regent.

Michaël Paleologus had in het jaar 1261 het Latijnsche keizerrijk vernietigd en het Byzantijnsche rijk hersteld. Thans rustte op hem de zware taak, al de ellende te lenigen, door de vroegere regeering over het rijk gebracht.

In welk een toestand trof hij Constantinopel, de hoofdstad des rijks aan, toen hij de vroeger zoo trotsche residentie binnentrok!

Geheele straten waren door brand verwoest, de paleizen en kerken van alle sieraden beroofd. De heilige vaten waren verdwenen; het keizerlijke paleis was niet veel meer dan een bouwval.

De Latijnen hadden kort voor hunnen aftocht nog alle openbare gebouwen geplunderd en half verwoest.

De handel was in die dagen van regeeringloosheid en ellende bijna geheel verloopen en met den rijkdom van Constantinopel was ook het aantal zijner inwoners versmolten. De prachtige keizersstad vertoonde nauwelijks meer eene schaduw van hetgeen zij vroeger was geweest; aan de beoefening van wetenschap en kunst werd bijna niet meer gedacht.

Het was een zware taak, die Michaël Paleologus op zich nam, het half verstorven Byzantijnsche keizerrijk met nieuw leven te bezielen, en die arbeid werd nog moeilijker gemaakt door den tegenstand, dien hij zoowel van binnen- als van buitenlandsche vijanden ondervond. De Byzantijnsche grenzen werden in het Oosten door de ongeloovigen, in het Noorden door de Bulgaren, de Slaven en de Tartaarsche horden bedreigd, terwijl in Klein-Azië nog altijd het keizerrijk Trapezunt bestond, dat de heerschappij van Michaël niet wilde erkennen. In Europa regeerden nog twee Grieksche vorsten tamelijk onafhankelijk van den keizer, hoewel zij hem in naam als opperheer erkenden. In het Zuiden van Griekenland bleven de Latijnsche baronnen zelfs geruimen tijd in het bezit van eene souvereine macht. Ook de voortvluchtige Latijnsche keizer was, in weerwil van zijne verdrijving, nog altijd een niet te verachten vijand, daar hij lichtelijk hulp kon vinden bij de Europeesche vorsten.

Bij deze gevaren, waardoor het rijk van buiten bedreigd werd, kwa-

men nog moeielijkheden, in den boezem van zijn eigen volk opgerezen, welke Michaël Paleologus door maatregelen van onnoodige wreedheid zelf veroorzaakt had. Niet tevreden, dat hij zijn pupil Johannes Lascaris van den troon beroofd had, liet hij dezen ongelukkigen jongeling, om hem geheel ongeschikt te maken voor de regeering, van het gezicht berooven en in de gevangenis werpen. Door deze wreede daad maakte hij zich den bisschop Arsenius tot vijand; deze deed den keizer in den ban en joeg de geheele Grieksche geestelijkheid tegen hem in het harnas.

Deze twist met de kerk heeft den keizer wellicht op het denkbeeld gebracht, door een verbond met den paus zijn troon tegen de aanvallen van verschillende vorsten te beschermen. Ten einde het gevaar van een kruistocht, dat hem boven het hoofd hing, af te wenden, bood hij aan, de hereeniging van de Grieksche met de Roomsch-Katholieke kerk te bewerken en het geestelijk oppergezag des pausen in het Oosten te herstellen.

Op eene kerkvergadering te Lyon verschenen Grieksche gezanten, die in naam des keizers het Schisma, de scheuring der beide kerken, afzwoeren. Een Roomsch kardinaal begaf zich naar Constantinopel, om de afvallige Grieken weder in den schoot der Roomsch-Katholieke kerk op te nemen. Doch in plaats van de geloovige onderwerping, die hij verwacht had, vond hij niets dan haat en verachting, want noch de geestelijkheid, noch het volk was van zins om zich aan het bevel van den keizer en den paus te onderwerpen.

Te vergeefs wendde Michaël Paleologus alle mogelijke middelen, zoowel der zachtheid en der overreding als der gestrengheid en zelfs der wreedheid aan om zijn doel te bereiken. De Grieksche bisschoppen en monniken vervloekten hem als een afvallige, het volk hoonde de Roomsche priesters. Kerkerstraf, verbanning, geeseling, ja verminking, alles bleef zonder uitwerking; zelfs het ter dood brengen van meer dan één weerspannige was niet in staat om den geloofsijver der Grieken uit te blusschen.

De bisschoppen en monniken wilden liever hun vaderland verlaten dan zich aan de Roomsche kerk onderwerpen. Zij zochten en vonden bescherming bij de Grieksche alleenheerschers in Thessalië, Epirus en Aetolië, bij den keizer van Trapezunt en zelfs bij de Latijnsche baronnen te Thebe, Athene en op Morea, die hen als vijanden van Michaël met open armen ontvingen, hoewel zij zelven tot de Roomsch-Katholieke kerk behoorden.

Door het geheele rijk heen kwam het volk tegen Michaël in opstand. Zijne beste veldheeren, die hij met gunstbewijzen overladen had, verlieten en verrieden hem; de leden zijner eigene familie smeedden op aansporing van de geestelijkheid eene samenzwering tegen hem.

Terwijl de Grieken te Constantinopel den keizer om zijne wreedheid vloekten, beschuldigde de paus te Rome hem van gebrek aan voortvarendheid en van te groote zachtmoedigheid jegens de ketters. Martinus IV sloot hem daarom zelfs uit den schoot der Roomsche kerk uit.

Michaël's poging om de beide afdeelingen der christelijke kerk te hereenigen had alzoo schipbreuk geleden op de onverdraagzaamheid der priesters en op de dweepzucht der bevolking. De keizer had zich daardoor in zulke mate den haat van alle kerkelijke partijen op den hals gehaald, dat, toen hij in het jaar 1283 stierf, zijn zoon hem zelfs eene vorstelijke en christelijke begrafenis ontzegde.

De godsdiensthaat deed de Grieken zelfs de groote en veelvuldige

diensten vergeten, welke de onvermoeid werkzame en doorzettende man aan zijn volk bewezen had. Handel en nijverheid waren onder zijne regeering tot nieuwen bloei ontwaakt, ook de wetenschappen namen eene nieuwe vlucht en de Latijnen waren grootendeels uit de door hen veroverde gewesten verdreven. Alleen de meeste oostelijke provinciën waren verloren gegaan, dewijl Michaël Paleologus ten gevolge der binnen- en buitenlandsche onlusten niet in staat was geweest om die verwijderde gewesten te beschermen.

Andronicus II (1283—1328), de vrome zoon, die zijn ketterschen vader niet eens op christelijke wijze had laten begraven, brak terstond alle betrekking met den paus af; hij herstelde de Grieksche kerk in hare vroegere rechten en roeide de Latijnsche ketterij met wortel en tak uit. Hierdoor maakte hij zich voor een korten tijd bij het volk bemind, doch weldra verdween ook de laatste flikkering dier volksgunst, want de Byzantijnen ondervonden maar al te spoedig, dat rechtzinnigheid de eenige deugd van hunnen keizer was, dat deze te midden zijner godgeleerde haarkloverijen de kracht om op waardige wijze de teugels des bewinds te voeren, verloren had. De Turken veroverden jaar op jaar een grooter deel van het Byzantijnsche rijk, de eene provincie bezweek na de andere voor hunne wapenen en de zwakke keizer was ten einde raad. Hij was evenmin in staat om zelf zijn leger met goeden uitslag tegen de Turken aan te voeren als om geschikte veldheeren aan het hoofd zijner krijgsmacht te plaatsen.

In zijne wanhoop nam Andronicus de toevlucht tot een noodlottig middel. Hij nam Italiaansche en Spaansche huurtroepen in zijne dienst; deze werden Cataloniërs genoemd, omdat zij voor het grootste deel uit Catalonische gelukzoekers bestonden. Met blijdschap volgden deze de roepstem van den Byzantijnschen keizer, daar zij juist buiten dienst waren, nadat zij in de oorlogen, tusschen Napels en Arragon om het bezit van Sicilië gevoerd, gestreden hadden.

Roger de Flor, de geliefde aanvoerder der Cataloniërs, was een verdienstelijk veldheer. Hij had een woest en avontuurlijk leven geleid. Nadat hij eerst tempelridder was geweest, had hij de orde verlaten, om zeeroover te worden en als zoodanig zijn naam wijd en zijd geducht gemaakt. Met 18 galeien en 4 groote schepen zeilde hij aan het hoofd van 8000 Cataloniërs naar Constantinopel. Andronicus ontving hem met groote eerbewijzen, gaf hem eene zijner nichten tot vrouw en benoemde hem tot groothertog van Romanië.

Na een korten tijd van rust voerde Roger de Flor zijne Cataloniërs tegen de Turken aan, die zij met de grootste dapperheid bestreden. In twee veldslagen sneuvelden niet minder dan 30.000 Muzelmannen; het door hen belegerde Philadelphia werd ontzet.

In den beginne juichten de inwoners van Klein-Azië over deze zoo ter rechter tijd opgedaagde hulp, doch weldra moesten zij erkennen, dat de christelijke vrienden erger waren dan de ongeloovige vijanden.

Met eene onmenschelijke wreedheid hielden de Cataloniërs in de Byzantijnsche provinciën huis. Zij beschouwden de inwoners als hunne slaven, zij roofden en plunderden, zij verkrachtten vrouwen en maagden; elke misdaad, hoe gruwelijk ook, werd hun door hunne woeste aanvoerders veroorloofd. Deze legden naar willekeur schattingen op en wee den rijke, die weigerde de eischen der onmenschen in te willigen; hij werd op staanden voet ter dood gebracht.

Te vergeefs bedreigde Andronicus de woestelingen met zijne ongenade; hij was niet in staat om aan de uitspattingen der avonturiers paal en perk te stellen, ja hij moest, om hen in eene goede luim te houden, en hun de hooge, door hen bedongen soldij te kunnen uitbetalen, belasting op het koren van den landman leggen, de munt vervalschen en de bezoldiging der beambten met een derde verminderen. Het misnoegen des volks trof ten gevolge hiervan niet minder den keizer dan de wreede Cataloniërs, die door de Grieken steeds Kakodaemonen (Duivels) genoemd werden.

Hoe gaarne zou Andronicus thans van die lastige bondgenooten ontslagen zijn geweest! Hij bood Roger de Flor den titel van Caesar en het stadhouderschap van Azië aan, indien hij zijne troepen tot op een getal van 300 man verminderen wilde. De aanvoerder der huurbenden nam den Caesarstitel aan, maar zijne troepen bleven op dezelfde sterkte als te voren. In zijne woorden deed hij zich als den trouwsten dienaar des keizers voor, in zijne daden daarentegen gedroeg hij zich als diens overmoedigen gebieder.

Andronicus wist geen uitweg meer uit den doolhof van moeilijkheden en gevaren, die hem aan alle zijden omringden; alleen van een laaghartigen sluipmoord verwachtte hij redding.

Roger de Flor werd uitgenoodigd om den keizer te Adrianopel te bezoeken. Hij gaf aan die uitnoodiging gehoor en werd met de schitterendste eerbewijzen ontvangen, doch kort daarop in het paleis zelf en voor de oogen des keizers neergestooten. De Cataloniërs, die te Constantinopel woonden, werden vogelvrij verklaard. Andronicus meende hen na den dood huns aanvoerders zonder moeite ten onder te kunnen brengen.

Inderdaad joeg de dood van Roger de Flor den meesten huurlingen een doodelijken schrik aan; zij scheepten zich ijlings in en gingen op de vlucht. Slechts eene compagnie van 1500 man, die zich de groote compagnie noemde, maakte zich van de vesting Gallipolis aan den Hellespont meester; hier plantte zij de banier van Arragon en bood met de grootste dapperheid het hoofd aan een leger van 13000 ruiters en 30.000 man voetvolk, hetwelk door den zoon van Andronicus tegen haar werd aangevoerd.

De schitterende zegepralen, door de Cataloniërs behaald, lokten alle voortvluchtige gelukzoekers naar Gallipolis; zelfs 3000 Turken sloten zich bij hen aan. In het bezit hunner sterke vesting stremden de Cataloniërs den handel van Constantinopel geheel; op beide zijden van den Hellespont, zoowel op Aziatisch als op Europeesch grondgebied, ondernamen zij strooptochten, de geroofde schatten brachten zij naar Gallipolis.

Viermaal smeekte keizer Andronicus hen ootmoedig om vrede, en viermaal werd dat verzoek afgeslagen, totdat eindelijk in den boezem der Cataloniërs ontevredenheid ontstond, die aanleiding gaf tot eene splitsing van de groote compagnie. Een deel daarvan trok door Macedonië en Thessalië, om in het hart van Griekenland eene nieuwe volkplanting te stichten.

Wouter van Brienne, de Latijnsche hertog van Athene, werd verjaagd, de Cataloniërs zetten zich in Attica en Boeötie neder, waar zij de weduwen en dochters der Latijnen en Grieken huwden. Vele jaren achtereen waren zij de schrik der Grieksche staten. Ten einde hunne macht tegen mogelijke aanvallen te beveiligen, erkenden zij de opperheerschappij van den koning van Arragon. Gedurende de 14e eeuw werd Athene dan ook als een stadhouderschap van Arragon beschouwd.

De verwoestingen door de Cataloniërs in het Europeesch gedeelte van het keizerrijk aangericht, gepaard met het voorwaartsdringen der Turken in Azië, boezemde den Grieken zulk eene verachting voor de regeering van den zwakken Andronicus in, dat er eene machtige partij ontstond, die des keizers kleinzoon, Andronicus den Jongen, op den troon wilde plaatsen. Aan het hoofd dezer beweging stond een ervaren staatsman, de Groot-Domesticus Johannes Kantakuzenus, die zich ook als geschiedschrijver van zijnen tijd beroemd heeft gemaakt.

Andronicus de Jonge, een vroeg bedorven jongman, had van zijn grootvader den keizerstitel ontvangen, gelijk dit ook met zijn vader Michaël het geval was geweest. Na den dood zijns vaders wilde de eerzuchtige jongeling zich niet langer met dien blooten titel tevreden stellen, maar eene inderdaad keizerlijke macht bezitten; hij bereikte zijn doel door middel eener omwenteling.

Jaren achtereen hadden reeds de twisten tusschen grootvader en kleinzoon geduurd, toen de laatste zich eindelijk in het jaar 1328 van Constantinopel meester maakte. De oude keizer zag zich genoodzaakt om kroon en scepter neder te leggen. De overwinnaar spaarde den machteloozen grijsaard het leven, hij stond hem zelfs nog een tijd lang alle aan de keizerlijke waardigheid verbonden eerbewijzen en ruime inkomsten toe.

De oude keizer mocht zich echter niet lang in het genot eener vriendelijke behandeling verheugen. Dewijl Andronicus de Jonge zich volstrekt niet om hem bekommerde, stond hij weerloos aan de mishandelingen der bedienden bloot. De voor hem bestemde sommen werden besnoeid, ja zij kwamen voor verreweg het grootste deel niet in zijne handen, maar werden door de hebzuchtige beambten verduisterd. De ellende dwong den ouden man eindelijk om in een klooster te gaan. Hier nam hij als monnik den naam van Antonius aan. Hij overleefde zijne afzetting nog ongeveer 4 jaren; in het jaar 1332 stierf hij, 74 jaar oud.

Andronicus III (1328—1341) dankte den troon voornamelijk aan zijnen vriend Johannes Kantakuzenus; aan dezen man liet hij dan ook de regeeringszaken over, terwijl hij zelf alleen voor de uitspanningen van een weelderig hof leefde.

Kantakuzenus was de invloedrijkste man in het geheele keizerrijk. Hij betoonde zich zulk eene hooge en eervolle plaats volkomen waardig, daar hij met goed gevolg tegen de Turken streed. Andronicus, door vriendschap en dankbaarheid gedreven, bood hem meermalen den keizerlijken titel en de waardigheid van mederegent aan, doch Kantakuzenus wees deze eer van de hand; hij vergenoegde zich met de waardigheid van Groot-Domesticus, die hem eene schier keizerlijke macht verleende.

Zoo lang Andronicus zijnen vriend de handen geheel vrij liet, werden de oorlogen tegen de Turken voorspoedig gevoerd; doch toen hij zelf zich aan het hoofd des legers stelde, toonde hij zich daartoe volstrekt onbekwaam. Hij onderging bij Nicea eene beslissende nederlaag en van dezen tijd af aan maakten de Turksche wapenen dagelijks nieuwe vorderingen. Andronicus zag zeer goed in, dat alleen Kantakuzenus het rijk kon redden en hij benoemde derhalve zijn ouden beproefden vriend tot voogd van zijn negenjarigen zoon, Johannes Palaeologus, toen hij in het jaar 1341 stierf.

TWEE EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

De staat der Osmanen en het Byzantijnsche keizerrijk. Ertogruhl. Stichting van den Turkschen staat. Turksche sagen. Osman. Urchan. Johannes Palaeologus. Opstand van Johannes Kantakuzenus. Partijtwisten in het Byzantijnsche rijk. De hulp der Turken ingeroepen. Regeering en val van Johannes Kantakuzenus. Regeering van Johannes Palaeologus. Gallipolis door de Turken veroverd. Murad I. Zijn karakter. Hervormingen in den Turkschen Staat. De Janitsaren. De Sipahis. Veroveringen in Azië en Europa. De residentie naar Adrianopel verplaatst. Vergeefsche reis des keizers. Vernederende vrede met de Turken. Opstand van Andronicus en Sandschi. Opstand der Slaven. Murad's zegepraal in de vlakte van Kossowa. Zijn dood.

Gedurende de regeering van den laatstgenoemden Griekschen keizer was in Azië een nieuw rijk ontstaan, hetwelk zich van jaar tot jaar ten koste der Byzantijnen uitbreidde, dat der Osmanische Turken.

Door de Mongolen in het nauw gebracht, was een Turksche horde reeds in de dagen van Dschingiskhan, onder aanvoering van Suleimân Schah, westwaarts getrokken. Na zijn dood had zijn zoon Ertogruhl het bevel over een deel der Turksche scharen op zich genomen, hij was in dienst getreden van den Seldschukschen sultan van Iconium, Alaeddin Reikobad, en had van dezen het bergland aan de westelijke grens van het gebied van Angora als woonplaats voor zijne horden ontvangen. Van nu af was hij Alaeddin's trouwste bondgenoot in den strijd met de Mongoolsche Tartaren.

Ertogruhl legde door zijne dapperheid en door het beleid, waarmede hij zijn grondgebied vergrootte, den grond tot de macht van zijn stam, hoewel zijn zoon Osman door zijne veroveringen den roem van zijn vader nog in de schaduw stelde en aan zijn volk den naam van Osmanische Turken gaf. Aan de geschiedenis zoowel van den vader als van den zoon zijn een groot aantal Turksche sagen verbonden. Onder anderen verhaalt men, dat God aan Ertogruhl den toekomstigen luister van zijn geslacht in een droom geopenbaard heeft. Kort voor Osman's geboorte zag Ertogruhl des nachts in den droom eene levende bron uit zijn huis opwellen, welker wateren met steeds aangroeiende kracht in onstuimige vaart voortbruisten, tot een stroom aanzwollen en weldra den geheelen aardbodem bedekten. Den volgenden dag verlangde hij van een beproefd schriftgeleerde de uitlegging van dit zonderlinge gezicht te vernemen.

„Stel u gerust," antwoordde de geleerde, „God heeft uw geslacht

gezegend, want u zal weldra een zoon geboren worden, in wien gij den stichter van een groot rijk vereeren moet, van een rijk dat alle landen der wereld zal omvatten. Dit is de beteekenis van uwen droom."

Volgens dezelfde legende heeft deze dichterlijke droom van Ertogruhl zijn zoon later met de noodige geestdrift tot het verrichten van zijne schitterende daden bezield.

De schriftgeleerde had juist voorspeld. Toen Osman in het jaar 1288 het opperbevel over de Turksche horden op zich nam, voerde hij zijne ruiters met eene voor niets terugdeinzende dapperheid op verdere veroveringstochten aan. De tijdsomstandigheden waren hem gunstig. Het rijk van Iconium spatte uit elkaar. Osman werd daardoor geheel onafhankelijk en niets belette hem, op de puinhoopen van bovengenoemd rijk zijne heerschappij te vestigen, welke hij later ten koste der Grieken uitbreidde.

In het jaar 1299 ondernam Osman zijn eersten aanval op de Grieksche provinciën in Azië en van dien tijd af breidden de Turksche veroveraars van jaar tot jaar hunne macht verder uit De christelijke steden in Klein-Azië werden de ééne voor, de andere na aan de Halve Maan onderworpen.

In de veroverde Grieksche gewesten regeerde Osman op zeer eigenaardige wijze. Hij verdeelde de landerijen onder zijne krijgslieden, die hij in een toestand plaatste, welke veel overeenkomst had met dien der adellijke leenmannen, gelijk wij die in de feudale staten van Europa gedurende de middeneeuwen aantreffen. Na eene schitterende loopbaan als veroveraar te hebben afgelegd, stierf Osman in het jaar 1309. Aan zijn zoon Urchan liet hij de taak over om het nieuw gestichte rijk verder uit te breiden, nadat hij zelf reeds bijna geheel Klein-Azië aan de Grieken ontrukt had.

Urchan zette zijns vaders werk in diens geest voort, hij bevestigde en vergrootte het rijk der Osmanen. De zwakheid en onbekwaamheid van Andronicus den Jongen bood hem hiertoe eene uitmuntende gelegenheid aan. Eindelijk bracht hij, op verzoek van den beheerscher van Griekenland zelven, zijne wapenen naar Europa over.

Na den dood van Andronicus had Johannes Kantakuzenus voor zijn pupil, den jeugdigen Johannes Palaeologus, het bewind aanvaard. Weldra stond er echter tegen hem eene machtige partij op, aan welker hoofd de keizerin Anna, eene vorstin uit het huis van Savoie, zich geplaatst had. Ten einde Kantakuzenus ten val te brengen, beschuldigde zij hem van hoogverraad. De Groot-Domesticus, die zich juist in de hem toebehoorende stad Demotica ophield, werd vogelvrij verklaard; de keizerin legde beslag op zijne onnoemlijke rijkdommen.

Kantakuzenus had onder die omstandigheden slechts ééne keus: hij moest òf — gelijk zijne vrienden hem rieden — den strijd tegen de keizerin met kracht aanbinden en zelf het purper aannemen, of zich zonder den minsten tegenstand overgeven. Indien wij op zijne eigene woorden mogen afgaan, aarzelde hij lang, eer hij tot het besluit kwam om den strijd te aanvaarden. Eindelijk deed hij het toch. Een bloedige zesjarige burgeroorlog, die het geheele rijk op de vreeselijkste wijze teisterde, was hiervan het gevolg. De beide partijen bestreden elkaar met de grootste verbittering; beide namen de toevlucht tot elk middel, hoe slecht ook, om de overwinning te behalen; beide schroomden niet, zelfs

de Turken, de gevaarlijkste vijanden des rijks, in den strijd te betrekken en hunne hulp door de schandelijkste aanbiedingen te koopen.

Kantakuzenus wist het eerst den vorst van Aidin, Umurbeg, een der kleine Turksche vorsten, die niet aan de Osmanen onderworpen was, voor zich te winnen. De keizer bezoedelde de kroon, waarvan hij zich wederrechtelijk meester had gemaakt, door het rustig aan te zien, dat zijne bondgenooten op hunne strooptochten de Grieksche kusten op de vreeselijkste wijze verwoestten, ja hij was zelf oorzaak dat eene Turksche vloot den Griekschen handel vernietigde.

De keizerin Anna verzekerde zich daarentegen van de machtige hulp van den Osman Urchan; zij bereikte dat doel alleen door het brengen van een groot geldelijk offer en door het sluiten van een verdrag, waarbij den Turken vergund werd, Grieksche krijgsgevangenen van de partij van Kantakuzenus in het Grieksche rijk zelf als slaven te koopen of te verkoopen en naar Azië te voeren.

Urchan zond een leger van 10.000 man naar Constantinopel. De Turken werden door de keizerin en door de bevolking der hoofdstad met groote blijdschap ontvangen en vervolgens tegen Kantakuzenus afgezonden.

Deze besloot al het mogelijke aan te wenden om zijn vijand van diens machtigsten bondgenoot te berooven en offerde tot bereiking van dat doel zelfs zijne schoone en jeugdige dochter Theodora op; want de sultan, een reeds bejaard man, eischte als prijs van een bondgenootschap de hand der bekoorlijke vorstin. Volgens een ander bericht bood zelfs de vader den Muzelman zijne dochter aan.

Het onnatuurlijk huwelijk werd gesloten (*). De christin werd in den harem van den Mohammedaan opgenomen, die tengevolge hiervan de zijde der keizerin verliet en de bondgenoot van Johannes Kantakuzenus werd.

Door middel van dit verbond met Urchan gelukte het den keizer in het jaar 1347, zich geheel van de heerschappij over het rijk meester te maken. Ook Constantinopel gaf zich aan hem over.

(*) Zinkeisen geeft ons in zijne »Geschiedenis van het rijk der Osmanen" de volgende belangwekkende beschrijving van deze zonderlinge gebeurtenis: Kantakuzenus noodigde door middel van een gezantschap den sultan uit om zijne bruid met de aan haren stand passende eerbewijzen te ontvangen. Tengevolge van deze uitnoodiging zond Urchan terstond een escader van 30 schepen, waarop een talrijk ruitercorps en de aanzienlijkste mannen van zijn hof zich bevonden, naar Europa. Ter zelfder tijd begaf Kantakuzenus zich met zijn geheele leger en vergezeld door zijne gemalin en zijne dochter naar Selymbria, in welks nabijheid de vloot het anker uitgeworpen had. Op eene vlakte bij die stad vond gedurende de daarop volgende dagen de door de Byzantijnsche hofzeden voorgeschreven bruidschouw plaats. De bruid verscheen, zoo wilde dit het gebruikelijke ceremonieel, op een stellage, dat met dit doel opgericht en met kostbare, met gouddraad doorstikte tapijten behangen was, voor het aangezicht van het verzamelde volk. De keizer nam aan deze plechtigheid met zijn hofstoet te paard deel; de keizerin bleef met hare beide andere dochters in de keizerlijke tent, die in de nabijheid was opgeslagen. Op een gegeven teeken vielen de tapijten, welke de bruid tot den laatsten oogenblik voor de nieuwsgierige menigte verborgen hadden, en nu zag men haar bij den gloed der fakkels, die door rondom haar knielende eunuchen vastgehouden werden, in al den luister van den keizerlijken bruidstooi staan. Eene krachtig bruisende muziek deed zich gedurende deze plechtige handeling hooren en zoodra deze zweeg, weerklonken liederen ter eere van de schoonheid en aanvalligheid der bruid. De feesten, die tot verheerlijking van deze blijde gebeurtenis door den keizer gegeven werden, duurden hierop nog verscheidene dagen en droegen, naar het schijnt, niet weiniger toe bij om de nieuwe vriendschap tusschen Kantakuzenus' aanhangers en de Osmanen te bevestigen. Na den afloop van de feesten werd de jonge prinses in zegepraal naar Azië gebracht en Urchan liet, overeenkomstig zijne belofte, van dit tijdstip af het bondgenootschap met keizerin Anna varen.

Kantakuzenus gedroeg zich veel zachtmoediger en gematigder dan men verwacht had. Dewijl hij de altijd nog machtige partij der Palaeologen zich tot vriend wilde maken, bedong hij wel voor zich zelven de alleenheerschappij gedurende de eerstvolgende 10 jaren, doch nam hij den jongen keizer Johannes Palaeologus in naam tot mederegent aan.

De vrede was echter niet van langen duur. Hoewel Kantakuzenus Johannes Palaeologus tot zijn schoonzoon maakte, gelukte het hem toch niet, de partij der Palaeologen tot zijne zijde over te halen. Deze vonden steun bij de Genueezen, die in Galata, de voorstad van Constantinopel, nog altijd eene zelfstandige volkplanting uitmaakten. Zij kwamen tegen den keizer in opstand en noodzaakten hem om zich tegen hen met de Venetianen te verbinden.

Ook Johannes Palaeologus vatte eindelijk de wapenen tegen zijn schoonvader op, die te vergeefs den bijstand van zijn Turkschen schoonzoon inriep, want hoewel Urchan hem hulptroepen toezond, was toch de macht van Kantakuzenus geheel vernietigd. Het wispelturige volk verliet zijne zijde, om die van den jeugdigen keizer te kiezen.

Kantakuzenus moest in het jaar 1355 het purper afleggen. Wel verhaalt hij zelf, dat hij vrijwillig afstand gedaan heeft van den troon, doch zijne woorden verdienen weinig geloof. In een klooster bracht hij als monnik zijne laatste jaren door. Johannes Palaeologus (1355—1391) volgde hem in de regeering op.

Al was Johannes Kantakuzenus niet in staat geweest om zich in het bezit der heerschappij te handhaven door de hulp van zijn Turkschen schoonzoon in te roepen, toch bracht hij daardoor de macht van Palaeologus een ongeneeslijke wonde toe, want de Osmanen grepen gretig deze gunstige gelegenheid aan, om thans hunne macht op het Europeesche vaste land te vestigen. Tot dus ver hadden zij zich bepaald tot het doen van vernielende strooptochten door de Grieksche gewesten, doch van nu af poogden zij zich daarvan voor goed meester te maken.

Soliman, Urchan's zoon, veroverde in 1357 Gallipolis, die belangrijke Grieksche handelstad, dien sleutel van den Hellespont, en van hier uit poogde hij het grondgebied der Osmanen uit te breiden.

In het jaar 1359 stierf Urchan; zijn oudste zoon Soliman was reeds vóór hem, tengevolge van een val van zijn paard, overleden. Urchan's tweede zoon Murad I (of Amurath) volgde dus zijn vader op.

Murad was een echte afstammeling der Osmanen; hij was even verstandig als dapper, een bekwaam regent, een uitstekend veldheer en een gelukkig veroveraar. Gewoonlijk zachtmoedig en voorkomend, wist hij even goed zich de liefde zijner krijgers te verwerven als door eene gestrengheid, die bij enkele gelegenheden in bloeddorstige wreedheid ontaardde, hun vrees in te boezemen.

Met inspanning van alle krachten en zonder voor eenigen hinderpaal terug te deinzen, zette hij zijns vaders veroveringsplannen door. Tegelijk poogde hij door een krachtig bewind en door het invoeren van hervormingen in het staatsbestuur en in het krijgswezen het eenmaal gewonnene te behouden. Onder Urchan en Murad I bereikte de staat der Osmanen dien trap van macht en bloei, welke zijne verdere uitbreiding mogelijk maakten.

De regeeringsvorm was eene onbeperkte alleenheerschappij. Alle macht was in de hand van den sultan vereenigd. Dewijl echter overi-

gens al zijne onderdanen volkomen gelijke rechten bezaten, aangezien een democratische geest de geheele regeering bezielde en de sultan er steeds op uit was om de nationale wenschen te eerbiedigen en te vervullen, beantwoordde deze regeeringsvorm het best aan de begrippen en behoeften der Turken.

De grootste zorg wijdden Urchan en Murad aan de verbetering van het leger. Zij schiepen zoowel een nieuw voetvolk als eene nieuwe ruiterij, dewijl de lichtgewapende Turksche ruiters voor den strijd tegen de zwaargeharnaste christenridders op Europeeschen bodem niet geschikt waren.

De krachtigste en schoonste knapen der gevangengenomen Christenen werden uitgekozen om voor den wapenhandel opgeleid te worden. Gedurende eenige jaren werden zij in eene strenge tucht gehouden; zij ontvingen onderwijs in den Islam en in de behandeling van de wapenen; eerst nadat hunne opleiding in alle opzichten voltooid was, werden zij in het leger opgenomen en wel in het ruim bezoldigde en in vele opzichten bevoorrechte corps, dat den naam Nieuwe Schaar (Jeni Tscheri, Janitsaren) droeg. Een beroemd Derwisch wijdde de nieuwe schaar in. Hij trad voor de gelederen, legde den mouw van zijn mantel op het hoofd van den voorsten soldaat en zegende de krijgers met de volgende woorden: „Moogt gij Janitsaren heeten; moge het aangezicht der nieuwe schaar steeds stralend, hare hand steeds zegevierend, haar sabel scherp zijn, moge haar speer bestendig boven de hoofden van hare vijanden zweven en waar zij ooit heen trekt, moge zij terugkeeren met een gelaat, dat niet van schaamte behoeft te blozen!"

Zoo ontstond dat dappere en fiere voetvolk, hetwelk in het vervolg de schrik van de Europeesche volken, menigmaal ook de schrik der sultans worden zou. Ook de ruiterij werd door Murad I hervormd. Naast de lichte nationale Turksche ruiterij werd eene bezoldigde bende opgericht, die den naam Spahis of Sipahis ontving.

Buitendien hadden de Osmanen eene soort van ridderschap, d. i. zulke krijgslieden, wien de sultan veroverde landerijen had geschonken, onder voorwaarde, dat zij steeds aan het hoofd hunner onderhoorigen gereed zouden zijn om hunnen vorst in den krijg te volgen. Door zijn voortreflijk gewapend, in den oorlog zelven gevormd en door de beste veldheeren aangevoerd leger overtrof Murad's macht die van al zijne vijanden. Noch de vorsten van Klein-Azië, die tot dus ver hunne onafhankelijkheid bewaard hadden, noch de Slavische vorsten ten Zuiden van den Donau, noch de zwakke Grieksche keizer waren in staat om den machtigen sultan met goed gevolg het hoofd te bieden. In den loop van een paar jaren breidde Murad zijne heerschappij over bijna geheel Klein-Azië uit. In Europa veroverde hij het land tusschen den Hellespont en den Haemus, zoodat hij reeds in het jaar 1361 te Adrianopel zijne residentie vestigen kon.

Al verder en verder droegen de Osmanen hunne zegevierende wapenen. Te vergeefs poogde koning Ladislaüs van Hongarije in vereeniging met de Slavische vorsten hun voortgang te stuiten; hij werd verslagen. In het Noorden strekte de heerschappij der Osmanen zich tot aan den Donau uit, in het Zuiden naderde zij steeds dichter de Grieksche keizersstad Konstantinopel. Murad veroverde reeds Nissa, de zomerresidentie van den keizer.

Johannes V Palaeologus, de nietsbeteekenende en zwakke vorst, bouwde al zijne hoop voor het behoud zijns rijks op de Europeesche ridderschap. Ten einde deze voor zich te winnen, bood hij aan, de Grieksche geloofsbelijdenis met de Katholieke te verwisselen. Eindelijk ondernam hij in persoon eene reis naar het Westen; te Rome werd hij den 18en October 1369 in den schoot der katholieke kerk opgenomen.

Deze overgang verschafte hem den zegen des pausen en aanbevelingsbrieven van den vorst der kerk aan alle Europeesche vorsten; doch het ééne bracht hem al even weinig nut aan als het andere. Nergens vond hij de gewenschte ondersteuning; ja toen hij na eene kostbare reis, waarop hij zich diep in schulden gestoken had, naar Venetië terugkeerde, werd hij hier zelfs door zijne schuldeischers gevangen gehouden. Hij mocht de terugreis naar Constantinopel niet aanvaarden, voordat hij zijne schulden betaald had. Hij schreef een dringenden brief naar huis aan zijn zoon Andronicus, dien hij gedurende zijne afwezigheid tot regent had aangesteld. Deze antwoordde hem droogweg, dat er geen geld in de schatkist was, dat ook de geestelijkheid niets wilde doen, om het te verschaffen, dewijl zij den afvalligen keizer vloekte, dat de Grieksche kerk hem uitgeworpen en in den ban gedaan had en dat hij dus in die omstandigheden geen geld uit zijne hoofdstad had te wachten.

Andronicus' jongere broeder Manuël was nauwgezetter dan deze in het vervullen van zijn kinderplicht. Deze wist in Constantinopel het noodige geld tot bevrijding van zijn vader bijeen te brengen. Hierdoor zag Johannes Palaeologus zich in staat gesteld om zich van Venetië naar Rome te begeven, doch ook hier vond hij bij den paus weinig troost. Eindelijk moest hij wel besluiten naar Constantinopel terug te keeren. Op die reis wendde hij nog eene laatste poging aan om den koning van Cyprus en de Johannieterridders op Rhodus tot het verleenen van hulp te bewegen, doch ook deze mislukte. Hem bleef derhalve geen ander middel over om zijne kroon te redden, dan het sluiten van een vernederenden vrede, waartoe hij in het jaar 1370 sultan Murad bewoog, door zich tot het betalen van eene jaarlijksche schatting te verbinden.

Doch ook hierdoor vond hij niet de gewenschte rust; zijn heerschappij werd bedreigd door zijn eigen oudsten zoon Andronicus, dien hij tot mederegent aangenomen had, doch die onafhankelijk wenschte te regeeren.

Andronicus was zeer bevriend met Sandschi, Murad's zoon, den Osmanischen stadhouder in Europa.

Beiden sloten een bondgenootschap, om tegen hunne vaders in opstand te komen; deze sloegen van hunnen kant de handen ineen, tot bestrijding van hunne oproerige zonen.

Murad dempte spoedig den opstand van Sandschi, hij dwong dezen, die zich in eene vesting teruggetrokken had, om zich op genade of ongenade over te geven en thans toonde hij, die anders meestal naar de stem der menschelijkheid luisterde, hoe wreed hij bij zulk eene gelegenheid te werk kon gaan.

Zinkeisen verhaalt: „Sandschi werd gevangen voor zijn vader gebracht, die hem eerst van het gezicht berooven en daarna onthoofden liet. Hetzelfde strenge vonnis werd daarop aan de Grieken en Osmanen voltrokken, die hem tot den laatsten oogenblik ter zijde gestaan hadden. Twee aan twee of drie aan drie samengebonden werden zij voor Murad gebracht en

op diens wenk van de stadsmuur naar beneden geworpen in de voorbijstroomende rivier, waar zij op eene ellendige wijze omkwamen. Murad zelf woonde deze onmenschelijke strafoefening met de grootste koelbloedigheid bij en dreef zijne wreedheid zoover, dat hij de vaders dezer ongelukkigen dwong om zelven het doodvonnis te voltrekken. De meesten onderwierpen zich aan het bevel van den geweldenaar; slechts twee, die weigerden te gehoorzamen, werden tegelijk met hunne zonen in de rivier geworpen."

Ook Andronicus was gevangen genomen. Johannes Palaeologus liet ook hem de oogen uitsteken, doch deze straf niet geheel voltrekken, zoodat de vorst één oog behield. Eerst op de nadrukkelijke aansporing van Murad had de keizer tot dezen wreeden maatregel besloten.

Andronicus bewees zijn vader slechten dank voor de verschooning, waarmede deze hem behandeld had. Nauwelijks was hij in vrijheid gesteld, of hij greep op nieuw naar de wapenen.

Johannes Palaeologus had gedurende zijne overige regeering deels met zijn onnatuurlijken zoon, deels met de Genueezen te kampen. De laatsten hielden steeds Galata bezet en verdedigden die vesting krachtig tegen den keizer. Het eens zoo machtige Byzantijnsche rijk was thans ingekrompen tot eene strook lands tusschen de Propontis en de Zwarte Zee en werd bovendien verscheurd door de schandelijke twisten tusschen vader en zoon. Slechts van Murad's goedvinden hing het af, of het al dan niet geheel vernietigd zou worden. Alleen aan zijne goedheid had Johannes Palaeologus het te danken, dat Constantinopel niet toen reeds door de Osmanen veroverd werd.

Murad breidde intusschen zijne heerschappij over de gewesten der Serbiërs en Bulgaren uit. Met den Griekschen keizer onderhield hij zelfs eene tamelijk vriendschappelijke betrekking; in het jaar 1388 nam hij, in weerwil van zijn hoogen leeftijd, eene der dochters van Johannes Palaeologus in zijn harem op; ook zijne beide zonen huwden met Byzantijnsche vorstinnen.

De Serbiërs, Bulgaren, Bosniërs en de overige Slaven, die ten Zuiden van den Donau woonden, sloten in die dagen een bondgenootschap met Polen en Hongarije. Zij waagden nog eene krachtige poging om het juk der Osmanen af te schudden. De Kral van Serbië, Lazarus, versloeg een Osmanisch leger van 20.000 man en tengevolge van deze overwinning schaarden alle onderdrukte Slaven zich onder zijne banier.

Murad begaf zich in aller ijl naar het tooneel van den oorlog. In de vlakte van Kossowa, in het Zuiden van Bosnië, kwam het in het jaar 1389 tot een beslissend treffen. Hoe dapper de christenen ook vochten, delfden zij toch het onderspit. Lazarus sneuvelde met het grootste deel zijner krijgers.

Toen Murad, na de overwinning, zijn dapper leger, dat van de vervolging des vijands terugkeerde, op het slagveld voor zich voorbij trekken liet, hief uit een hoop gesneuvelden een zwaar gewond Serbisch edelman, Milosch Kobilowich, zich eensklaps op. Hij verklaarde, dat hij voornemens was, zich tot den Islam te bekeeren en dat hij den sultan eene gewichtige mededeeling had te doen. Op deze verzekering liet Murad's gevolg hem tot den sultan nader treden. Milosch knielde voor den overwinnaar neer, doch in plaats van hem, gelijk de gewoonte medebracht, den voet te kussen, stiet hij hem een dolk in het lijf.

Nadat hij de daad volbracht had, ging hij op de vlucht; tot driep

maal toe ontsnapte hij zijnen vervolgers, meer dan één hunner stiet hij op zijne vlucht neer, doch eindelijk moest hij voor de overmacht zwichten en werd hij zonder genade omgebracht.

Murad voelde zijn einde naderen. Terstond riep hij zijn zoon Bajazeth tot zich, die zich in den slag zoozeer had onderscheiden, dat de soldaten hem den bijnaam Ilderim (de bliksem) hadden gegeven. Nadat hij zelf zijn opvolger op den troon geplaatst en hem vermaand had om zijne plichten als vorst der Osmanen getrouw te vervullen, stierf Murad in zijn 66ste levensjaar. Op het slagveld van Kossowa werd op de plaats, waar hij den doodelijken steek ontvangen had, eene kapel opgericht. Naast haar verrijst ook een gedenkteeken ter vereeuwiging van de nagedachtenis des moordenaars. Dezen Milosch Kobilowich beschouwen de Serben als hun voornaamsten held en martelaar in hun strijd tegen het Osmanische rijk; zij vereeren hem nog heden ten dage in hunne sagen en in hunne volksliederen.

TWEE EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

Het Byzantijnsche en het Osmanische rijk. Bajazeth, de Bliksem. Zijn karakter. Broedermoord. Zijne veroveringen. Strijd om den Byzantijnschen troon. Dood van Johannes Palaeologus. Manuël II. Bajazeth's oorlogen. Ongelukkige kruistocht van Sigismund. Slag bij Nicopolis. Bajazeth's wreedheid. Manuël en Johannes. Belegering van Constantinopel.

Bajazeth, de Bliksem, beklom op het slagveld den troon; als een voorteeken van de wijze, waarop hij in het vervolg regeeren zou, bevlekte hij zijne handen terstond met bloed. Zijne eerste regeeringsdaad was het uitvaardigen van een bevel om zijn broeder Jacub, zoodra hij van de vervolging der vijanden in de legerplaats terugkeerde, gevangen te nemen. Zonder plichtplegingen liet de nieuwe beheerscher der Turken zijn broeder verworgen, ten einde — zoo zeggen althans de Turksche geschiedschrijvers — alle aanleiding tot twisten om den troon weg te nemen. Door deze daad gaf hij zijnen opvolgers een ijzingwekkend voorbeeld, dat door hen maar al te getrouw nagevolgd werd; broedermoord werd van nu af door de vorsten der Osmanen schier als een geoorloofd middel beschouwd tot bevestiging van hunne heerschappij.

Bajazeth vervulde gedurende zijne gansche regeering de verwachtingen, welke de Osmanen gebouwd hadden op zijne dapperheid, waardoor hij zich den bijnaam de Bliksem had verworven. Hij was een geducht krijgsman en een stoutmoedig veroveraar; doch voor de ontwikkeling van zijn rijk deed hij weinig of niets.

Zelfs de bewonderaars van zijne heldendaden moeten bekennen, dat hij de regeeringszaken bijna geheel overliet aan zijn grootvader Ali Pascha,

een hebzuchtig man, die zich geheel in het slijk van onnatuurlijke zonden wentelde, en dat hij zelf, wanneer hij van zijne krijgstochten uitrustte, zich aan eene teugellooze losbandigheid overgaf. De voorwerpen van zijn grofzinnelijken hartstocht werden uit zijn geheele rijk bijeengebracht. Bajazeth was de eerste sultan der Osmanen, die zich, zonder zich aan de wetten van den Islam te storen, door het gebruik van wijn bedwelmde. Het voorbeeld van den vorst oefende op de Osmanen een even krachtigen als heilloozen invloed uit; binnen korten tijd heerschte onder dit volk een ongeloofelijk zedenbederf.

De beambten des sultans persten, ten einde zich de noodige middelen tot bestrijding hunner losbandige leefwijze te kunnen verschaffen, het volk willekeurige belastingen af; de kadis (rechters) verkochten het recht aan den meestbiedende. Wanneer Bajazeth, gelijk nu en dan gebeurde, somtijds eene poging aanwendde om in dezen staat van zaken verbetering aan te brengen, deed hij dit op zulk eene wreede en willekeurige wijze, dat hij den toestand nog verergerde in plaats van dien te verbeteren. Zonder eenig onderzoek liet hij enkele rechters en beambten, tegen wie de bitterste klachten bij hem waren ingekomen, ter dood brengen; doch hierdoor werkte hij niets uit, want de overige rechters gingen voort op dezelfde onverantwoordelijke wijze als vroeger hun ambt uit te oefenen. Op den raad zijns grootviziers vaardigde Bajazeth, ten einde aan de omkoopbaarheid der rechters door eene betere bezoldiging een einde te maken, eene wet uit, welke voor de verschillende rechterlijke handelingen bepaalde belooningen vaststelde, doch ook dit middel hielp weinig of niets.

Bekommerde Bajazeth zich niet veel om het inwendig bestier van den staat, des te ijveriger spande hij al zijne krachten in, om de macht van het rijk der Osmanen naar buiten uit te breiden. Hij maakte zich op nieuw den bijnaam „de Bliksem" waardig door de snelheid, waardoor hij al zijne vijanden ten onder bracht. Na de overwinning bij Kossowa vernietigde hij de macht der Slaven geheel en al; de landen ten Zuiden van den Donau hechtte hij aan zijn rijk. Stephanus, de zoon van den Kral Lazarus, bleef in schijn met de heerschappij over Serbië bekleed, doch alleen onder voorwaarde, dat hij den sultan op al diens krijgstochten als vasal zou volgen. Maria, de jeugdige en schoone zuster van Stephanus, werd in den harem des sultans opgenomen.

Op de lotgevallen van het Grieksche keizerrijk oefende de troonsbestijging van Bajazeth een machtigen invloed uit. Andronicus, des keizers oproerige zoon, zat met zijn zoon Johannes in de gevangenis. Doch het gelukte hem te ontvluchten; hij wendde zich tot Bajazeth en verzocht dezen om zijne hulp.

Bajazeth willigde dit verzoek in, hij verschafte Andronicus een legertje van 6000 ruiters en 4000 man voetvolk, aan welks hoofd Andronicus naar Constantinopel oprukte en schier zonder slag of stoot zijn vader overwon. De Grieksche keizer en zijn zoon Manuël werden gevangen genomen en in denzelfden kerker geworpen, waarin kort geleden Andronicus en zijn zoon Johannes gezucht hadden. Na korten tijd wisten zij echter te ontsnappen. Zij vluchtten naar Bajazeth en beloofden hem, indien hij hen wilde ondersteunen, een veel hoogere schatting dan Andronicus betaalde en een leger van 12.000 man; op deze voorwaarden verleende de sultan hun zijne hulp.

Een sterk Turksch leger voerde den keizer en zijn zoon Manuël naar Constantinopel terug. Andronicus en Johannes werden verjaagd en Manuël ontving als wettige erfgenaam der kroon, welke Andronicus zich onwaardig gemaakt had, uit handen van den patriarch de keizerlijke diadeem. Hij volgde zijn vader, die volgens de berichten der meeste geschiedschrijvers in het jaar 1391 (*) stierf, in de regeering op.

Manuël II (1391—1425), die zich bij zijns vader dood aan het hof van Bajazeth bevond, snelde zoo spoedig mogelijk naar Griekenland, waar hij wel als keizer erkend werd, doch slechts eene schaduw van macht bezat. Hoewel hij zich tegenover den sultan elke denkbare vernedering getroostte, hoewel hij dezen schatting betaalde, op diens bevel aan het Turksche hof verscheen, ja alle geboden van Bajazeth opvolgde, was het hem toch niet vergund, zijne dagen in vrede te slijten. Bajazeth's legers verwoestten den omtrek van Constantinopel; jaren achtereen belegerden zij de keizerlijke residentie en liepen niet alleen de noordelijke, maar ook de zuidelijke gewesten van Griekenland plunderend en blakerend af. Zonder slag of stoot drongen de Osmanen door de Thermopylae en eindelijk tot de zuidelijkste punt van den Peloponnesus door. Het Grieksche keizerrijk was eindelijk tot de éene stad Constantinopel beperkt.

Bajazeth's macht was door gelukkige veldtochten tot eene ongeloofelijke hoogte geklommen. In Klein-Azië had de sultan de meeste Turksche vorsten, die tot dusver hunne onafhankelijkheid behouden hadden, aan zijn gezag onderworpen. Het geheele Grieksche keizerrijk was, met uitzondering van Constantinopel, in zijne macht. In het Noorden had hij de Donaulanden veroverd, de Donauvestingen ingenomen en Hongarije aangetast.

In dezen tijd wendde keizer Manuël zich tot den Hongaarschen koning Sigismund, die reeds meer dan eens tegen de Osmanen gestreden had, en smeekte hem, dat hij Constantinopel, de oude christelijke keizersstad, tegen de veroveringszucht der ongeloovigen zou beschermen. Sigismund, die zijn eigen land door de Turken bedreigd zag, gaf aan dat dringend verzoek des keizers gehoor. Hij deed al zijn best om de vorsten van Europa tot een gemeenschappelijken veldtocht, tot een nieuwen kruistocht tegen de ongeloovigen, te bewegen. Zijne gezanten reisden alle hoven rond; aan dat van koning Karel VI van Frankrijk verschenen zij in den aanvang van het jaar 1396.

Sigismund schilderde den vorsten de op onrustbarende wijze aangroeiende macht des sultans met de schrilste kleuren af. Bajazeth had gezworen — zoo spraken de gezanten — de geheele wereld te veroveren. Door Hongarije wilde hij tot Rome doordringen en hier, nadat hij zijn paard op het altaar van den heiligen Petrus gevoederd had, zijn rijkszetel vestigen.

De Duitsche en Fransche ridders werden door deze schildering van Bajazeth's wreedheid en van de gevaren, waarmede de ongeloovigen de Europeesche rijken bedreigden, met een vurigen ijver voor een nieuwen kruistocht bezield. Door geheel Frankrijk en Duitschland rustte men zich

(*) De chronologie is in dit gedeelte der Byzantijnsche geschiedenis hoogst onzeker. Onder anderen wordt verhaald, dat eerst Andronicus en na hem zijn vader weer eenige jaren geregeerd hebben, en toch liggen tusschen de troonsbestijging van Bajazeth en den dood van Johannes Palaeologus niet meer dan twee jaren.

ten strijde toe. Een groot aantal vorsten, graven en heeren sloot zich bij den stoet aan.

Te Dijon verzamelden zich in April 1396 8000 ridders in volle wapenrusting, even zoovele schildknapen en 6000 man voetvolk. Aan hun hoofd stond de jonge graaf van Nevers, de zoon van Philips den Stouten van Bourgondië, die zich later als hertog onder den naam van Jan zonder Vrees beroemd maken zou.

De Fransche ridders trokken door Duitschland naar Hongarije, waar de stad Ofen tot verzamelplaats voor het geheele christenleger aangewezen was. Weldra kwam hier eene krijgsmacht bijeen van meer dan 100.000 man, die uit Duitschers, Franschen en Hongaren bestond. Sigismund zag zich geplaatst aan het hoofd eener macht, waarmede hij de Turken zeer goed uit Europa had kunnen verdrijven, indien de christenen slechts eensgezind waren geweest en zich aan den wil van hun aanvoerder hadden willen onderwerpen. Doch dit was niet het geval.

Ieder der talrijke Duitsche en Fransche edelen handelde naar eigen goedvinden; niemand wilde gehoorzamen, allen wilden bevelen. De voorvallen, die er bij den eersten kruistocht hadden plaats gehad, herhaalden zich thans. Met zulk een talrijk en schitterend leger was de strijd tegen de Turken in het oog der overmoedige ridders niets meer dan kinderspel; zij waren van oordeel, dat men de ongeloovigen naar Azië terugdrijven, hen derwaarts vervolgen en dan het heilige graf veroveren moest. Niets was in hunne schatting lichter dan dat.

Van Ofen brak het christenleger zuidwaarts op, gevolgd door eene tallooze schaar van allerlei gespuis, waaronder zich vooral vele zedelooze vrouwen bevonden.

De eerste ontmoeting met den vijand scheen een gelukkigen uitslag van den tocht te voorspellen. Orsowa, Widdin, Rachowa en andere Donau-vestingen, die zich in de handen der Turken bevonden, werden zonder groote krachtsinspanning veroverd. De Turksche bezetting dier plaatsen werd door de christenen zonder genade vermoord; alleen de Grieken, die tot de Turksche krijgdienst geprest, maar nog niet tot den Islam overgegaan waren, liet men in leven. De eerste daden van wreedheid en geweld werden dus in dezen oorlog door de christelijke vorsten gepleegd.

In het midden van September kwam het leger voor Nicopolis aan; hier ontmoette het voor het eerst een krachtigen tegenstand, het moest zich op eene langdurige belegering van de vesting voorbereiden, ten einde haar door uithongering tot de overgave te dwingen. De lustige ridders gebruikten dezen tijd om zich in de legerplaats aan allerlei uitspanningen over te geven; vooral onderscheidden de Fransche edelen zich door hunne losbandigheid.

„Terwijl onze koning en geheel Frankrijk," zegt de monnik van St. Denys in zijne geschiedenis van Karel VI, „voor den gelukkigen afloop van dezen nieuwen kruistocht hunne gebeden ten hemel zonden, terwijl het volk processies hield, en de priesters missen vierden, om de barmhartigheid en de bescherming des Allerhoogsten voor deze strijders in den heiligen kamp in te roepen, leefde men in de legerplaats voor Nicopolis in vroolijkheid en overvloed. Feesten en vermakelijkheden volgden elkander onafgebroken op; in de prachtig versierde tenten waande men zich — in de legerplaats en in het aangezicht des vijands — te midden

der feestelijkheden van het carnaval verplaatst, want maskeraden, waarbij dwaze invallen zich aan buitensporige weelde huwden, behoorden tot het gewone tijdverdrijf der Fransche ridders, en brooddronkenheid, ontucht en spel wàren bij hen aan de orde van den dag."

Weinig vermoedden zij, dat hun ondergang zoo nabij was. Bajazeth had nauwelijks bericht ontvangen, dat Sigismund aan het hoofd van een groot leger den Donau langs trok, of hij stak van Azië naar Europa over, waar hij in aller ijl een zoo groot mogelijke krijgsmacht bijeentrok. Ook Constantinopel werd in die dagen gedurende eenigen tijd van de belegering der Turken ontslagen. Met versnelde marschen rukte de sultan tot ontzet van Nicopolis op.

Den 20en September 1396 kwam het tot een slag. De Fransche ridders grepen met onstuimige dapperheid de Janitsaren aan, zij braken hunne gelederen door en drongen met groote snelheid voorwaarts, het centrum der Osmanen werd teruggeworpen, de Turksche ruiters sloegen op de vlucht, meer dan 5000 man sneuvelden in de vreeselijke slachting.

Reeds meenden de christenen, dat zij de overwinning behaald, dat zij het geheele vijandelijke leger verslagen, ja vernietigd hadden, toen zij eensklaps, terwijl zij in de hitte der vervolging voorwaarts stormden en een heuvel beklommen, een versch leger van 40 tot 60.000 man voor zich zagen, dat Bajazeth hier als reserve opgesteld had.

De door de vermoeienissen van den dag uitgeputte ridders werden, toen zij onverwacht op de hoofdmacht des vijands stieten, door een panischen schrik bevangen. Hunne dapperheid week voor eene alle kracht verlammende vrees. Zij trokken terug en deze terugtocht ontaardde weldra in eene ordelooze vlucht.

Bajazeth trok van deze onverhoopte wisseling der krijgskans met het grootste beleid partij. Onder trompetschal en een wild krijgsgeschreeuw vervolgden zijne troepen de vluchtende Fransche ridders en eer deze nog de hoofdmacht der Hongaren bereikt hadden, werden zij achterhaald en deels neergesabeld, deels gevangen genomen. Slechts enkelen ontkwamen en deze deelden hun schrik aan hunne krijgsmakkers mede, die in eene onbeschrijfelijke verwarring geraakten en na een korten en bloedigen, maar vruchteloozen strijd op de vlucht sloegen. Sigismund, die nog een korten tijd beproefd had, met zijne Duitsche ridders den Osmanen het voorwaartsdringen te beletten, moest eindelijk insgelijks zijn heil in de vlucht zoeken; het gelukte hem, in eene boot den vijand te ontkomen. Zulk een gelukkig lot hadden intusschen slechts enkele christelijke strijders. De Osmanen richtten onder de vluchtelingen een ontzettend bloedbad aan; duizenden hunner, die aan het zwaard des vijands ontkwamen, vonden hun dood in de golven van den Donau, duizenden werden gevangen genomen: het groote leger der christenen was vernietigd.

Den dag na den slag hield Bajazeth gericht over de gevangenen; thans vergold hij wreedheid met wreedheid. De Franschen hadden vóór den slag, toen zij van de nadering der Osmanen onderricht werden, alle Turksche gevangenen zonder genade neergehouwen; voor deze onmenschelijkheid en voor de groote verliezen, welke de Osmanen, in weerwil van hunne zegepraal geleden hadden, nam Bajazeth thans eene bloedige wraak.

Hij liet de gevangenen voor zijne tent voeren, in de eerste plaats de

Duitschers en Hongaren, die met touwen aan elkander waren gebonden. Op een gegeven teeken werden zij neergehouwen; slechts enkelen hunner boezemden door hunne jeugd den sultan medelijden in. Onder anderen werd een Beiersche schildknaap, Schiltberger geheeten, een jongeling van 16 jaar, in het leven gespaard. Hij heeft later, toen hij na eene 34 jarige gevangenschap in zijn vaderland terugkeerde, zijn lot en dat zijner ongelukkige makkers nauwkeurig beschreven.

Na de Duitschers en Hongaren kwamen de Franschen aan de beurt. Zij werden grootendeels naakt voor den sultan gevoerd en op verschillende wijzen ter dood gebracht. Meer dan 3000 ridders, zoowel Franschen als Duitschers en Hongaren, verloren op dien dag het leven.

Eerst tegen den avond was Bajazeth's moordlust bevredigd, hij schonk den overigen gevangenen het leven. Onder de begenadigden bevond zich de jonge graaf van Nevers, die met 24 andere ridders gespaard was, wijl Bajazeth een aanzienlijk losgeld voor hen hoopte te bedingen. Deze verwachting werd dan ook vervuld. Frankrijk moest zijne aanzienlijkste edelen voor 200.000 ducaten loskoopen.

Bajazeth trok van zijne zegepraal geen partij om ten Noorden van den Donau veroveringen te maken, hij richtte veeleer al zijne opmerkzaamheid naar het Zuiden en bedreigde op nieuw het Byzantijnsche rijk.

Keizer Manuël had groote verwachtingen op den bijstand der Europeesche vorsten gebouwd; het bericht van de nederlaag, door de Christenen bij Nicopolis ondergaan, sloeg hem geheel ter neder. In weerwil hiervan beantwoordde hij den eisch des sultans, om Constantinopel aan de Osmanen over te geven, met eene weigering.

Waarom Bajazeth niet terstond een leger tegen de Grieksche hoofdstad aanvoerde, welke hij zonder twijfel zou veroverd hebben, blijkt niet duidelijk uit de overleveringen, die tot ons gekomen zijn. Wellicht vreesde hij, dat de verovering van de oude christelijke stad het geheele Westen tegen hem in het harnas zou jagen. Voorshands liet hij elke gedachte varen om door geweld van wapenen het Grieksche rijk te vernietigen; door middel van staatkundige kuiperijen trachtte hij zijn doel te bereiken. Hij verklaarde namelijk Johannes, den zoon van Andronicus, voor den rechtmatigen keizer; indien hij dezen op den troon plaatste, meende hij door middel van zijn creatuur zonder moeite Constantinopel te kunnen bemachtigen. Johannes gaf inderdaad half gedwongen, half vrijwillig zijne toestemming om een verdrag te onderteekenen, waarbij hij zich verbond om Constantinopel aan Bajazeth over te leveren, indien deze hem het bezit van den Peloponnesus en een duurzamen vrede verzekerde.

Terwijl Johannes, die zich in de macht des sultans bevond, deze voorwaarden goedkeurde, onderhandelde hij in stilte met keizer Manuël; hij deelde dezen de plannen van Bajazeth mede en bood hem een vergelijk aan. Door tusschenkomst van den Franschen maarschalk Boucicault, die zich met een klein Fransch legercorps in Constantinopel bevond, kwam de overeenkomst eindelijk tot stand (1399).

Johannes vluchtte van Bajazeth's hof naar Constantinopel, waar hij door Manuël met keizerlijke eerbewijzen ontvangen werd. Deze droeg hem plechtig de regeering van het rijk op, terwijl hij zelf een reis naar het Westen ondernam, om de Europeesche vorsten tot een nieuwen kruistocht te bewegen. Manuël werd op deze reis wel overal als Grieksch

keizer met de grootste eerbewijzen ontvangen, maar zijn doel bereikte hij niet.

Terwijl Manuël in Europa rondreisde, bevond Johannes zich te Constantinopel in een uiterst hachelijken toestand. De Osmanen liepen het Grieksche rijk te vuur en te zwaard af. Bajazeth eischte tevens, dat de keizer de verplichtingen, die hij bij het geheime verdrag op zich genomen had, vervullen en thans Constantinopel overleveren zou.

Johannes weigerde dit, hoewel hij zich overigens bereid verklaarde om al het mogelijke in te willigen. Onder anderen beloofde hij den sultan eene jaarlijksche schatting van 10.000 ducaten en gaf hij verlof tot vestiging van een onbepaald aantal Muzelmannen in Constantinopel, tot de aanstelling van een Turkschen kadi, die hen volgens hunne eigene wet zou richten, en tot het stichten van eene moskee. Doch door deze toegeeflijkheid verkreeg hij niets dan eenig uitstel, want Bajazeth drong steeds nadrukkelijk op de ontruiming van Constantinopel aan en sloeg op nieuw het beleg voor de hoofdstad.

Reeds toen zou Constantinopel ongetwijfeld door de Turken veroverd zijn, indien Bajazeth niet juist in dien tijd zich genoodzaakt had gezien om het beleg op te breken, ten einde met zijne geheele macht den geduchten Mongool Timur het hoofd te bieden.

DRIE EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

Het Mongoolsche, het Osmanische en het Byzantijnsche rijk. Timur. Zijne veroveringen. Zijne onmenschelijke wreedheid. Zijne werkzaamheid als regent. Timur en Bajazeth. Eerste aanval der Mongolen op de Osmanen. De slag bij Angora. Bajazeth's laatste lotgevallen. Verdeeling van het Osmanische rijk. Weelde aan Timur's hof. Zijn dood. Verval van zijn rijk. Strijd der zonen van Bajazeth. Verbond van Manuël met Soliman. Musa; zijne veroveringen; zijne wreedheid. Belegering van Constantinopel. Verbond van Manuël met Mohammed. Nederlaag en dood van Musa. Mohammed, de hersteller van het rijk der Osmanen. Opstand der Stylariërs. Opstand van den valschen Mustafa. Dood van Mohammed.

Het door Dschingischan gestichte Mongoolsche rijk, dat ten gevolge van innerlijke tweedracht geheel in verval geraakt was, werd in de tweede helft der 14de eeuw uit dien toestand van kwijning opgeheven, aanzienlijk uitgebreid en tot een nog ongekenden trap van macht en luister gevoerd door een vorst, die in vele opzichten op Dschingischan geleek, doch dezen in ruwheid, stoutmoedigheid, veldheerstalent, eerzucht, wreedheid en geestkracht nog overtrof, gelijk hij zich ook daardoor van zijne voorgangers onderscheidde, dat hij de wetenschap liefhad en beschermde.

Timur, die gewoonlijk Timur lenk, de lamme Timur, genoemd

werd, waaraan de Europeanen den verbasterden naam Tamerlan ontleend hebben, stamde uit een aanzienlijk Mongoolsch geslacht af en was van moeders zijde aan het keizerlijke huis verwant. In zijne jeugd beleefde hij een tijd van vreeselijke regeeringloosheid. In het chanaat Dschagatai waren de nakomelingen van Dschingischan uitgestorven, de verschillende emirs trachtten zich onafhankelijk te maken, zij leverden elkaar bloedige gevechten, waarin de jonge Timur zich door schitterende heldendaden onderscheidde.

In zulk eene hooge mate won hij de achting en het vertrouwen der Mongolen, dat hij door hen in het jaar 1370 op een kurultei, een algemeenen rijksdag, op den keizerlijken troon van Dschagatai verheven werd. Hij was toen 34 jaar oud.

Timur maakte Samarkand tot het middenpunt zijns rijks. Zijne onverzadelijke eerzucht dwong hem om alle landen, waarover Dschingischan eens geregeerd had, weder onder zijn scepter te vereenigen en gedurende zijne 35jarige regeering gelukte het hem dan ook, zijne grootsche plannen te verwezenlijken. Gedurende dit tijdperk schiep hij een rijk, dat zich volgens von Hammer's mededeelingen, nadat Timur zich van 27 kronen meester gemaakt en 27 landen veroverd had, van den Chineeschen muur tot aan de Middellandsche Zee, van de Aegyptische grenzen tot het Noorden van Rusland uitstrekte.

Doch tot welk een prijs werd dit rijk veroverd!

Het aantal der slachtoffers, die onder het zwaard van dien alom geduchten vijand vielen, moet bij millioenen worden berekend. In de Aziatische landen stroomde het bloed bij beeken; bloeiende steden werden verwoest, lachende velden in de vruchtbaarste streken door de hoeven der paarden platgetreden. Waar Timur met zijne Mongoolsch-Tartaarsche horden doorgetrokken was, liet hij niets dan een groot kerkhof achter. Waar hij tegenstand ontmoette, werden alle vijanden met verlies van leven en bezittingen gestraft.

Het is ons onmogelijk, Timur op al zijne krijgs- en veroveringstochten te volgen of al de gruweldaden te beschrijven, waardoor de geduchte vorst zich elken dag op nieuw bezoedelde. Met eene al te vindingrijke wreedheid wist hij steeds nieuwe folteringen voor de overwonnenen uit te denken. Hier liet hij de gevangenen na het bestormen van eene stad tusschen de metselsteenen tot materiaal voor den opbouw van torens dienen, daar beval hij al de inwoners levend te villen. Te Delhi liet hij 100.000 Hindoeslaven binnen weinige uren nedersabelen, te Ispahan moest elk zijner krijgers op straffe des doods een bepaald aantal hoofden leveren.

Het is bijna ongeloofelijk en toch valt er geen oogenblik aan te twijfelen, dat deze onmenscheijke wreedaard, die met het klimmen zijner jaren dagelijks nog wreeder werd, die een wellust vond in het aanschouwen van de uitgezochtste martelingen, toch tegelijk een zachtmoedig wetgever en een vriend der wetenschap was. In de veroverde steden spaarde hij, terwijl hij alle overige inwoners vermoorden liet, de geneesheeren, sterrewichelaars en andere geleerden; hen liet hij in vrede naar zijne hoofdstad Samarkand trekken, hen beloonde hij mildelijk voor hunne diensten. Ook handwerkslieden, die blijken van kunstzin gaven, vonden meestal genade in zijne oogen, wanneer zij gezind waren om hem hunne krachten te wijden. Door deze bescherming van de wetenschap verwierf Timur zich

onder de geleerden warme vrienden, die zijne geschiedenis schreven, zijne daden verheerlijkten, ja het bloeddorstig monster vleiden en als den edelsten aller vorsten afschilderden. Zij noemden hem den heer van den tijd, den veroveraar der wereld, den grooten Timur.

Het plan van dit werk gedoogt niet, dat wij Timur's wetten en zijne staatsinstellingen hier nader bespreken, dit is te minder noodzakelijk, daar het wereldrijk des geweldenaars na zijn dood spoedig weder uit elkaar spatte. Wat zijne krijgstochten betreft, hiervan moeten wij alleen in zoover melding maken, als zij, door den schok, welken zij aan het rijk der Osmanen toebrachten, op den loop der wereldgebeurtenissen een belangrijken invloed hebben uitgeoefend.

Tusschen Timur en Bajazeth, deze beide veroveringszuchtige vorsten, moest het in den loop des tijds natuurlijk tot eene botsing komen. De eerste aanleiding tot die vijandelijkheden gaf de bescherming, welke Bajazeth aan eenige door Timur verdrevene vorsten verleende, terwijl Timur van zijn kant de kleine Turksche sultans van Klein-Azië, die door Bajazeth onderworpen waren, vriendelijk aan zijn hof ontving.

Eene op zich zelve onbeduidende gebeurtenis deed het smeulende vuur der vijandschap eindelijk in vlammen uitslaan. Bajazeth verdreef een kleinen vorst in Armenië, die zich vroeger voor den schatplichtigen vasal der Osmanen verklaard, doch later Timur gehuldigd had.

Een gezantschap, door Timur met een gebiedenden eisch tot den sultan der Osmanen gezonden, werd slecht ontvangen. Bajazeth zond de gezanten weg, nadat hij hun, om hen te beschimpen, den baard had laten afscheeren; hij dreigde, dat hij den ijdelen praler Timur, indien deze zich niet haastte hem te gemoet te trekken, zelf opzoeken zou.

Zulk eene uitdaging kon Timur niet onopgemerkt laten voorbijgaan. In het jaar 1400 verscheen hij met eene ontzettende krijgsmacht aan de oostelijke grenzen van het Osmanische rijk, eer Bajazeth zich nog hetzij tot aanval hetzij tot verdediging toegerust had.

Zonder noemenswaardigen tegenstand te ontmoeten drong Timur tot Siwas (het oude Sebaste) eene der aanzienlijkste steden van Klein-Azië, door; na eene belegering van 18 dagen moest de stad, die door Ertogruhl, Bajazeth's oudsten zoon, verdedigd werd, zich aan hem overgeven.

De overwonnenen ondergingen hetzelfde lot, dat een ieder trof, die in Timur's handen viel. De Mohammedaansche bevolking werd in slavernij gevoerd; de christenen liet Timur onder de vreeselijkste folteringen ter dood brengen. Onder anderen beval hij, dat 4000 Armenische ruiters, die zich bij de verdediging door bijzondere dapperheid onderscheiden hadden, levend begraven zouden worden. Hij liet hun het hoofd tusschen de beenen vastbinden en hen vervolgens bij tientallen in een kuil werpen; deze kuil werd eerst met planken belegd en daarna met aarde volgegooid, opdat de ongelukkigen slechts langzaam zouden stikken.

Ertogruhl, Bajazeth's zoon, werd als gevangene in des overwinnaars gevolg medegevoerd, doch reeds na enkele dagen berouwde het Timur, dat hij dezen vijand gespaard had en gaf hij bevel om hem te dooden.

Nadat Timur Siwas en eenige andere streken van het Osmanische rijk veroverd had, trok hij zuidwaarts, om ook den sultan van Aegypte het gewicht van zijn toorn te doen gevoelen. Hij versloeg twee Aegyptische legers en veroverde Syrië. Damascus werd in een zwartgeblakerden puinhoop herschapen; te Bagdad liet Timur op de bouwvallen der stad

als zegeteeken eene pyramide van 90.000 menschenschedels oprichten. Vervolgens keerde hij naar Samarkand terug, om hier schitterende feesten te vieren. Zijn leger betrok op de bergvlakte in het Noord-Oosten van Klein-Azië de winterkwartieren.

Gedurende den winter van 1401 op 1402 werden tusschen Timur en Bajazeth onderhandelingen gevoerd, die echter tot geen bevredigenden uitslag leidden. Timur verlangde de uitlevering of den dood van die vorsten, welke bij Bajazeth een schuilplaats gevonden hadden. Doch deze antwoordde: „Wie eenmaal bescherming en toevlucht aan mijne poort gevonden heeft, wordt niet van kant gemaakt, en wie aan mijn hof vertoeft, heeft noch geweld noch onheil te duchten." Door geene bedreiging van de zijde zijns vijands liet hij zich tot inwilliging van diens eisch bewegen.

Dewijl de onderhandelingen vruchteloos afliepen, moest het zwaard eindelijk beslissen en Bajazeth rustte zich derhalve ten strijde toe.

In de lente van het jaar 1402 rukte Timur voor de tweede maal met een ontzettend groot leger over de Turksche grenzen. Bij Siwas hield hij eene wapenschouwing, vervolgens trok hij tegen Angora op; hier had den 20en Juli 1402 de beslissende slag plaats.

Bajazeth had een leger van meer dan 90.000 man bij elkander gebracht; door Grieksche schrijvers wordt de sterkte zijner krijgsmacht zelfs op een nog hooger cijfer geschat; doch Timur stelde niet minder dan 800.000 man, in dichte drommen geschaard, tegenover hem. Stond Timur's kans reeds gunstig, tengevolge van zijne groote overmacht, Bajazeth vermeerderde die nog door eene onvoorzichtigheid. Hij had namelijk onder zijne troepen ook de krijgslieden opgenomen der door hem verdrevene Klein-Aziatische sultans, die thans aan Timur's zijde streden.

De strijd was lang en bloedig. Wel vochten de Janitsaren met schitterende dapperheid, maar de trouwelooze Klein-Aziatische hulptroepen liepen tot den vijand over. Bajazeth's gesternte ging onder; zijn leger werd verslagen en verstrooid en hij zelf op de vlucht met een zijner zonen gevangen genomen.

Omtrent de laatste lotgevallen van den gevangen sultan, die na zoo vele overwinningen thans eensklaps van de hoogte zijner macht in den diepsten poel der ellende nederstortte, wederspreken de tot ons gekomen overleveringen elkander zoozeer, dat het ons hoogst moeilijk valt de rechte toedracht der zaak te ontdekken. Gibbon heeft met de grootste nauwgezetheid de verschillende chroniekschrijvers bestudeerd en hunne verhalen getoetst. Volgens sommigen werd Bajazeth behandeld met eene menschlievendheid en edelmoedigheid, welke men bij Timur's karakter volstrekt niet zoude verwacht hebben. Gibbon zegt daaromtrent het volgende:

„Nauwelijks werd aan Timur bericht, dat de gevangen sultan aan den ingang zijner tent wachtte, of hij trad met de meeste voorkomendheid naar buiten, om hem te ontvangen, liet hem aan zijne zijde plaats nemen en mengde onder zijne billijke verwijten ook meer dan één vergoelijkend woord, door medelijden met zijn rang en zijn ongeluk hem ingegeven. „Ach," riep de khan uit, „het besluit van het noodlot is door uwe eigene schuld voltrokken. Het is het weefsel, dat gij zelf hebt geweven, het zijn de doornen van den boom, dien gij zelf geplant hebt. Ik wenschte den beheerscher der Muzelmannen te sparen, ik wenschte

zelfs hem bij te staan, maar gij hebt onze bedreiging getrotseerd, onze vriendschap veracht en ons gedwongen om met ons onbedwingbaar leger uw koninkrijk binnen te rukken. Gij ondervindt daarvan nu de gevolgen. Het is mij niet onbekend, welk lot gij mij en mijnen troepen bestemd hadt, indien gij de overwinning hadt behaald. Maar ik acht het beneden mij, wraak te oefenen. Uw leven en uwe eer zijn veilig en ik wil mijne dankbaarheid jegens God door zachtmoedigheid jegens de menschen aan den dag leggen." De koninklijke gevangene vertoonde eenige teekenen van berouw, verootmoedigde zich, door van den overwinnaar een eergewaad aan te nemen en omarmde weenend zijn zoon Musa, die op zijne bede onder de gevangenen op het slagveld opgespoord en gevonden was. De Osmanische vorsten zagen zich eene prachtige tent tot woning aangewezen en de eerbied hunner bewakers werd alleen door hunne waakzaamheid overtroffen. Toen Bajazeth's harem van Brussa aankwam, gaf Timur de koningin Desgina en hare dochter aan den echtgenoot en vader terug, doch verlangde tevens, dat de Servische prinses, die tot dus ver het christendom had mogen blijven belijden, onverwijld tot de godsdienst van den profeet zou overgaan. Bij het overwinningsfeest, waarop ook Bajazeth werd genoodigd, zette de Mongoolsche vorst hem eene kroon op het hoofd en gaf hij hem een scepter in de handen met de troostvolle verzekering, dat hij hem weldra met verhoogden roem op den troon zijner voorvaderen herstellen zou. Doch de vervulling van deze belofte werd verijdeld door den vroegtijdigen dood des sultans. Bajazeth overleed in weerwil van de zorg der bekwaamste geneesheeren, te Akshihr (Antiochië in Pisidië) ongeveer negen maanden na zijne nederlaag, aan eene beroerte. De overwinnaar stortte tranen op zijn graf. Zijn lijk werd met koninklijke pracht overgebracht naar het Mausoleüm, dat hij te Brussa had laten oprichten, en zijn zoon Musa werd, nadat hij een kostbaar geschenk in goud en edelgesteenten, paarden en wapenen ontvangen had, bij een met roode inkt geschreven patent met het koninkrijk Anatolië beleend."

Tegenover dit verhaal voert Gibbon ook andere en gewichtige getuigenissen aan, volgens welke Bajazeth hoogstwaarschijnlijk door den overwinnaar in den beginne wel zacht en edelmoedig, doch daarna met groote gestrengheid behandeld is. Ook Zinkeisen is van hetzelfde gevoelen; hij verhaalt:

„Nog in denzelfden nacht, waarin Bajazeth in de handen zijner vervolgers gevallen was, werd hij, waarschijnlijk op een ongezadeld paard, naar de legerplaats der Tartaren teruggebracht, en terstond, zooals hij was, verbrand door de hitte des daags, over het geheele lichaam met stof bedekt en uitgeput door honger en dorst en door de inspanning van den strijd, naar Timur's tent gevoerd. Toen deze hem aan den ingang zijner tent gewaar werd, stond hij, — naar men verhaalt — terwijl hij juist met zijn zoon Schahrach aan het schaakspel zat, terstond op en ging hij den gevangen sultan met welwillendheid en voorkomendheid tegemoet. — — — Tot verblijfplaats liet hij hem in zijne eigene legerplaats drie prachtig ingerichte tenten aanwijzen, die als maatregel van voorzichtigheid met eene breede gracht omringd en door een sterke bedekking bewaakt werden; binnen de gracht waren 1000 man, daarbuiten 5000 man van Timur's lijfwacht opgesteld, die zoowel des daags als des nachts afgelost werden. Overigens was Bajazeth's gevangenschap in den beginne tamelijk licht en dragelijk. De dienaren en staatsbeambten van Timur bewezen den sultan

vorstelijke eer, elken morgen en elken avond werd hij uit Timur's eigen voorraad van levensmiddelen voorzien en niet zelden richtte de khan te zijner eere schitterende feesten aan, waarbij hij met hem aan dezelfde tafel zat en hem in tegenwoordigheid van zijn hofstoet met de meeste onderscheiding behandelde. — — — Zoo had Bajazeth, die overal het leger van Timur volgde, nog altijd een vrij dragelijk lot, totdat eene mislukte poging om te ontvluchten oorzaak werd, dat zijne gevangenschap op eene voor hem zeer vernederende wijze verzwaard werd; dit brak hem het hart en verhaastte zeer zijn einde. Naar men zegt, was het den jongsten zoon van Bajazeth, Mohammed, gelukt, eenige mijnwerkers van Timur om te koopen. Deze namen op zich, eenen onderaardschen gang tot in de tent des gevangenen sultans te graven, waarlangs deze des nachts gemakkelijk zou kunnen ontvluchten. Reeds was dit plan bijna gelukt, toen op zekeren morgen de krijgslieden, die de wacht betrokken, de zaak ontdekten en alarm maakten. Men stormde de tent binnen en vond hier Bajazeth en Tirusbeg, den overste der eunuchen, reeds tot de vlucht gereed. De laatste werd terstond gevat en zonder genade ter dood gebracht. Zoowel Mohammed, die zich in de nabijheid bevond, als zijne schansgravers wisten in de eerste verwarring te ontkomen. Bajazeth werd, nadat Timur hem over het voorgevallene de scherpste verwijten gedaan had, des daags slechts des te scherper bewaakt en des nachts aan handen en voeten geboeid. Deze strenge bewaking, gepaard aan de omstandigheid, dat Bajazeth op den marsch in eene van sterke traliën voorziene draagkoets vervoerd werd, heeft aanleiding gegeven tot de fabel van de ijzeren kooi, waarin Bajazeth, als een wild dier, door Timur langen tijd rondgevoerd zou zijn. Ontstaan uit eene onjuiste verklaring van eenige gedachteloos daarheen geworpen woorden van enkele schrijvers van minderen rang, is zij langen tijd als een geschiedkundig feit verteld en oververteld, doch thans behoeft zij niet eens meer op kritische gronden wederlegd te worden.

Daarentegen staat dit alleen vast, dat de bovenvermelde vernederende behandeling en de kommer over het ongeluk van zijn huis — want ook zijne gemalin was bij de inneming van Brussa in de handen der Tartaren gevallen en naar Timur's legerplaats gesleept — sultan Bajazeth's ontijdigen dood veroorzaakt hebben. Zonder troost en zonder hulp bracht hij ten slotte dag en nacht onder tranen en weeklachten door; zoo smolten zijne krachten allengskens weg, zonder dat hij, gelijk het gerucht zeide, door vergif zijne dagen behoefde te verkorten. Hij stierf, na eene gevangenschap van acht maanden, waarschijnlijk den 8en Maart 1403."

Na den slag bij Angora vertoefde Timur nog eenigen tijd in het Osmanische rijk. Zijne Tartaarsche horden verwoestten de bloeiende landschappen; steden en dorpen werden met den grond gelijk gemaakt en de inwoners òf vermoord òf als slaven weggevoerd. De geschiedschrijver Ducas verhaalt, dat men na Timur's aftocht geen levend mensch zag, geen kind schreien, geen hond blaffen, geen haan kraaien hoorde; overal heerschte de stilte des grafs.

Aan den Hellespont en den Bosporus vond Timur de grenzen zijner veroveringstochten. De geduchte vorst, die zoo vele honderdduizenden onder zijne bevelen had, bezat geene enkele galei. De smalle zeestraten, die Europa van Azië scheidden, stuitten hem op zijne baan, dewijl het hem aan eene vloot ontbrak, om zijn leger naar de overzijde te voeren. Daardoor bleef Europa van den inval der Tartaarsche horden onder Timur verschoond.

Het lag niet in de plannen des veroveraars, in het Westen van Azië eene duurzame heerschappij te vestigen, zijn blik richtte zich naar het Oosten, waar China hem een nog ruimer veld voor zijne veroveringszucht aanbood. Hij stelde zich tevreden met de hulde, door Soliman, Bajazeth's zoon, als zijn vasal hem gebracht; daarvoor beleende hij hem met de Osmanische bezittingen in Europa, welke hij hem toch niet had kunnen ontnemen. Het Osmanisch-Aziatische rijk liet hij aan de overige zonen van Bajazeth over; nadat hij de kleine, door dezen verdreven vorsten, weder in hunne heerschappij hersteld had. Vervolgens keerde hij in het jaar 1403 naar het Oosten terug, om in de eerste plaats te Samarkand een korten tijd van rust door te brengen. Hier werden schitterende feesten gevierd.

Timur verleende den gezanten van Aegypte, Arabië, Indië, Tartarije, Rusland en Spanje aan zijn hof gehoor; hij riep de vorsten van Azië tot zich, om met hen het huwelijk van zes zijner kleinzonen te vieren. Eene tot dusver ongekende weelde werd bij deze gelegenheid ten toon gespreid.

Geheele wouden werden geveld, om daarmede de vuren te onderhouden, waarop de spijzen voor zoovele gasten gekookt werden. Eene uitgestrekte vlakte was bedekt met pyramiden van spijzen en met vaatwerk, hetwelk allerlei soort van dranken bevatte. Van de bruiloftsplechtigheden willen wij, slechts het volgende als een staaltje van Aziatische pracht vermelden. Toen de bruidsparen zich, na het onderteekenen, der huwelijksverdragen, in de bruidsvertrekken terugtrokken, lieten zij zich hier negen maal achtereen met de kostbaarste kleeden tooien en bij elke verwisseling van kleeding werden paarlen en robijnen over hunne hoofden uitgestrooid. De edelgesteenten, die op den grond gevallen waren, bleven daar liggen en werden aan het hofgezin overgelaten.

Na den afloop van deze huwelijksfeesten keerde Timur tot zijne gewone bezigheden terug. Hij rustte een geweldig leger uit, waarmede hij China veroveren wilde. Op dezen krijgstocht stierf hij tengevolge eener gevatte koude, den 1en April 1405, in het zeventigste jaar zijns levens, 35 jaren nadat hij den troon van Dschagatai beklommen had.

Timur's onmetelijk rijk viel terstond na zijn dood uiteen. Zelfs Dschagatai en Perzië, de landen, welke Timur tot de kern van zijn rijk en den zetel zijner macht gemaakt had, gingen tengevolge van de twisten zijner opvolgers na eenige geslachten weer verloren.

Geheel anders ging het met het rijk der Osmanen, dat zich van de zware slagen, daaraan door Timur toegebracht, langzaam herstelde. Na den aftocht der Tartaren was Klein-Azië in eene woestenij herschapen en toch betwistten de door Timur in hunne oude waardigheid herstelde Turksche vorsten en de zonen van Bajazeth, die elkander onderling bekampten, elkaar de heerschappij over het fel geteisterde land. Even ernstig scheen de macht der Osmanen bedreigd in de veroverde Europeesche districten, want ook hier woedde de krijg tusschen de broeders.

Indien op dat tijdstip een krachtig regent op den Byzantijnschen troon had gezeten, dan zou het dezen niet moeilijk gevallen zijn, van de zwakheid van het Turksche rijk partij te trekken, ten einde de verlorene gewesten weer aan het Grieksche rijk te hechten. Doch voor zulk eene onderneming ontbrak keizer Manuël zoowel de moed als de macht.

Deze was, zoodra hij bericht ontving, dat Bajazeth de belegering van Constantinopel opgebroken had, naar zijne residentie teruggekeerd;

hier ontnam hij zijnen neef Johannes, dien hij tot medekeizer benoemd had, het regentschap en zond hem als balling naar Lesbos. Hij werd bij het aanvaarden van zijne regeering door het wispelturige volk met luide toejuiching begroet, daar eene zijner eerste daden hierin bestond, dat hij de moskee der Mohammedanen verwoestte en alle voorrechten introk, welke Johannes, door den nood gedrongen, den gehaten ongeloovigen had verleend. Doch in plaats van zelfs eene enkele poging te wagen om Soliman, den zoon van Bajazeth, de voormalige Grieksche gewesten weder te ontrukken, sloot hij met den Osmanischen vorst, die hem eenige steden afstond, een bondgenootschap en gaf hij hem zelfs de dochter van zijn broeder Theodorus tot vrouw.

Soliman, die te vergeefs beproefde, zich ook van de heerschappij over de Turksche gewesten in Azië meester te maken, werd in het jaar 1410 door zijn broeder Musa, die aan het hoofd van een leger naar Adrianopel trok, aangevallen; hij moest vluchten en werd in een dorp door de boeren vermoord.

Soliman had zich gehaat gemaakt, dewijl hij zich maar al te dikwijls aan zinlijke uitspattingen overgaf en in zijn roes hen, die hem omringden, vaak mishandelde, hoewel hij, zoo lang de dampen van den wijn zijn hoofd niet benevelden, over het geheel een zachtmoedig en rechtvaardig vorst was. Zijn broeder Musa werd derhalve door de bevolking van Adrianopel met groote toejuiching ontvangen en als beheerscher van het rijk der Osmanen in Europa begroet.

Dat vreugdegejuich verstomde echter spoedig, want Musa deed zich terstond als een wreed en wraakzuchtig vorst kennen. Om den schijn te vermijden dat zijn broeder op zijn bevel vermoord was, strafte hij de moordenaars op eene onmenschelijke wijze. In het geheele dorp, waartoe deze behoorden, liet hij mannen, vrouwen en kinderen geboeid in hunne hutten opsluiten en deze vervolgens gezamenlijk in brand steken. Binnen weinige uren was het geheele dorp met al zijne inwoners tot asch vergaan.

Even wreed gedroeg Musa zich gedurende zijn verdere kortstondige regeering. Met al de willekeur van een dwingeland behandelde hij de stadhouders en beambten, die het ongeluk hadden hem te mishagen. Hij ontzette hen van hun waardigheden, ja leverde hen meer dan eens aan den beul over. Hierdoor haalde hij zich weldra den gloeienden haat van al zijne Osmanische beambten op den hals; alleen uit vrees werd hij door hen gehoorzaamd.

Musa's pogingen om aan het Turksche rijk in Europa zijne oude grenzen terug te geven, werden aanvankelijk door het geluk begunstigd. De Serbiërs onderwierp hij in een veldtocht, waarop hij met Timur in onmenschelijke wreedheid wedijverde.

Serbië werd te vuur en te zwaard verwoest. De ruwe Osmanen sleepten de schoonste maagden, jongelingen en knapen als slaven weg en vermoordden de overige bevolking. De stapels lijken gebruikten de onmenschen tot tafels, waarop zij schandelijke bacchanaliën vierden.

Na de onderwerping van Serbië veroverde Musa die steden in Thessalië en Macedonië, welke zijn broeder Soliman aan keizer Manuël had afgestaan. Dit viel hem niet moeilijk, daar de zwakke Byzantijnsche bezetting nergens een ernstigen tegenstand bood.

Na het behalen van deze voordeelen eischte Musa van keizer Manuël de schatting, welke deze vroeger aan Bajazeth betaald had. Om hierover

de noodige onderhandelingen te voeren, zond hij een gezant, Ibrahim Pascha, dien hij als zijn trouwsten dienaar beschouwde, naar Constantinopel. Doch Ibrahim behoorde tot de misnoegde beambten, hij ried den keizer, Musa's eisch af te slaan en een verbond te sluiten met Mohammed, Musa's broeder, die intusschen, na langdurige en zware oorlogen, het Aziatisch-Turksche rijk veroverd had. Manuël gaf aan dien raad gehoor; hij zond Ibrahim tot Mohammed met een brief, waarin hij onder verzekering van zijn diepsten eerbied hem uitnoodigde om tot zijne hulp naar Europa over te komen en bood hem aan, de tot het overvoeren van een aanzienlijk legercorps benoodigde schepen te leveren. Mohammed beloofde zijne hulp, doch eer hij zijn woord gestand kon doen, had Musa reeds een leger onder de muren van Constantinopel gevoerd.

De Grieken legden in de gevechten, die thans dagelijks voorvielen, veel meer dapperheid aan den dag dan men van het ontaarde volk verwacht zou hebben; wel moesten zij het aanzien, dat Musa den omtrek der stad in eene woestenij herschiep, doch daarover namen zij wraak door herhaalde en meestal gelukkige uitvallen. Ook toen Musa Constantinopel van de zeezijde wilde aanvallen, bleven de Grieken in een zeeslag overwinnaars.

De hoop op de geheele vernietiging van Musa's leger werd in het hart der belegerden verlevendigd, toen Mohammed met zijne troepen uit Azië aankwam. Hij werd met luid vreugdegejuich door de bevolking van Constantinopel begroet. Drie dagen bracht hij door met feesten van allerlei aard, vervolgens trok hij tegen zijn broeder op, om in een bloedigen slag, niet ver van Constantinopel, zoo geheel verslagen te worden, dat hij in allerijl naar Azië moest terugkeeren (1410).

De Byzantijnen zetten, in weerwil van Mohammed's nederlaag, den strijd voort. Wel was het Musa onmogelijk eenig voordeel te behalen, doch voortdurend bleef hij Constantinopel bedreigen. Manuël's macht was te klein om hem tot het opbreken van het beleg te noodzaken. De keizer bouwde andermaal al zijne hoop op de hulp van Mohammed, die echter tot het jaar 1412 uitbleef, dewijl Mohammed in Azië tegen wederspannige vasallen te strijden had.

Mohammed rustte zich tot zijn tweeden tocht naar Europa zorgvuldiger toe dan de eerste maal. Hij bracht een sterk en voortreflijk geoefend leger bijeen, hetwelk in het jaar 1412 op Byzantijnsche schepen naar Europa overgebracht werd. Na een kort verblijf te Constantinopel begon Mohammed zijn veldtocht. Ditmaal ontweek hij in den beginne elk treffen, daar men hem gezegd had, dat hij, indien het hem gelukte, zijns broeders leger om te trekken en zich naar den kant der Serbische grenzen te wenden, hier talrijke bondgenooten vinden zou.

Deze verstandige raad werd met beleid gevolgd. Wel gelukte het Mohammed niet, gelijk hij gehoopt had, Adrianopel in te nemen, maar in het Noorden vond hij inderdaad de gehoopte ondersteuning. De kral Stephanus voerde hem zijne gepantserde Serbiërs toe, ook de ontevredene Osmanische stadhouders der noordelijke grensgewesten sloten zich bij hem aan en versterkten zijn leger.

Van de Serbische grenzen trok Mohammed, wiens macht thans aanzienlijk versterkt was, weder zuidwaarts. Waarschijnlijk tusschen Sofia en Ihtiman sloeg hij bij Tschamurli (*) zijne legerplaats op. Het aantal zijner

(*) De ligging van Tschamurli laat zich niet met juistheid bepalen.

manschappen werd aanhoudend vermeerderd door overloopers uit het leger van Musa, die zich onuitsprekelijk gehaat gemaakt had. Musa, die vreesde, dat zijne krijgsmacht door den afval zijner aanhangers steeds meer verzwakt zou worden, moest wel besluiten, in weerwil der ongunstige omstandigheden, waarin hij verkeerde, een slag te leveren, als eenig middel om zich uit dien neteligen toestand te redden. Hij tastte het leger zijns broeders met onstuimige dapperheid aan, doch moest voor de overmacht bezwijken. Zwaar gewond zocht hij na de nederlaag zijner troepen zijn heil in de vlucht; doch hij werd achterhaald, gevangen genomen, voor zijn broeder gevoerd en op diens wenk werd hij met een boogkoord geworgd.

De overwinnaar hield zijn zegevierenden intocht in Adrianopel. De zoon van Bajazeth vereenigde thans, in het jaar 1413, weder de Europeesche en Aziatische gewesten van het Turksche rijk onder zijn scepter. Mohammed I heeft derhalve van de geschiedschrijvers zijns volks te recht den naam: hersteller van het Osmanische rijk ontvangen. Op den dood van Musa volgde voor het Turksche rijk een tijd van rust en vrede. Mohammed I, die zich door zijne zachtmoedigheid (†) en rechtvaardigheid en door zijne trouwe vervulling van het eens gegeven woord gunstig van zijne broeders onderscheidde, eerbiedigde ook het vriendschapsverbond, dat hij met keizer Manuël gesloten had. Uit eigen beweging gaf hij dezen de steden en landschappen terug, welke Manuël vroeger bij verdrag van Soliman had ontvangen, doch welke Musa hem weder ontnomen had.

Mohammed I was niet van plan, het rijk in Europa verder uit te breiden; tengevolge hiervan stond hij gedurende zijne gansche regeering in vriendschappelijke verhouding tot keizer Manuël. Wel had hij aan de noordelijke grenzen meer dan één strijd te voeren, onder anderen met Sigismund van Hongarije, maar tot eene uitbreiding van het Turksche grondgebied leidden deze oorlogen niet, dewijl Mohammed al zijne krachten aan de bevestiging en uitbreiding zijner heerschappij in Azië wijden moest. Hier had hij lang met de steeds tot oproer geneigde vasallen te strijden; eindelijk bracht hij hen ten onder en hierdoor werd hij in waarheid de hersteller van het Osmanische rijk.

Onder de talrijke oproeren, welke Mohammed genoodzaakt was te dempen, verdient ééne beweging hier eene bijzondere vermelding, omdat zij niet alleen van staatkundigen maar ook van godsdienstigen aard was.

Een godsdienstig dweeper, Mustafa genaamd, stond in Azië tegen den sultan op. Op den berg Stylarios, aan de zuidelijke punt van den zeeboezem van Smyrna, tegenover het eiland Chios, hield Mustafa met het zwaard in de vuist predikaties, waarin hij zich voor den nieuwen profeet uitgaf.

Hij eischte gemeenschap van alle goederen met uitzondering van de vrouwen, vrijwillige armoede en eendracht met de Christenen. Ten allen tijde en bij alle volken heeft de communistische leer van de gemeenschap der goederen onder de armen vurige voorstanders gevonden. Ook Mustafa zag zich weldra door een groot aantal aanhangers omringd, die vast besloten hadden voor den profeet en zijne nieuwe godsdienst te

(†) Dat Mohammed, in weerwil van zijne algemeene geroemde zachtmoedigheid toch somtijds zeer streng ja zelfs wreed kon handelen, bewijst de terechtstelling van Musa en zijn gedrag tegenover den dweeper Mustafa.

strijden; bij hen sloten de door de Mohammedanen onderdrukte christenen zich vol geestdrift aan. Ook de staatkundige vijanden des sultans begunstigden een opstand, die zijne macht aan het wankelen moest brengen en zoo geschiedde het, dat Mustafa weldra aan het hoofd van een klein leger stond.

Mohammed beschouwde dezen opstand in den beginne als eene zaak van weinig beteekenis, doch toen het getal der dweepers dagelijks aangroeide, toen de Stylariërs — zoo noemde men Mustafa's aanhangers — door hunne fanatieke dapperheid in twee gevechten op de troepen van Mohammed de overwinning behaalden, gaf deze zijn toenmaals 12jarigen zoon Murad, den stadhouder van Amasia, bevel om zijne geheele macht tegen de dweepers in het veld te brengen en niet te rusten voordat ze geheel en al verdelgd waren.

Zoo geschiedde het dan ook. Groote legerbenden werden samengetrokken; weldra was dan ook de opstand gedempt. De Stylariërs werden, hoewel eerst na zware verliezen, door Mohammed's troepen geheel ten onder gebracht. Zij, die niet in den strijd gesneuveld waren, werden naar Ephesus gesleept en onder de wreedste folteringen ter dood gebracht. De profeet Mustafa werd in den vorm van een kruis op een plank genageld en door de straten ten toon gedragen. Hij bleef onder de vreeselijkste folteringen tot den dood toe zijner overtuiging getrouw.

De sekte der Stylariërs en hunne communistische leerstellingen werden door Mohammed's krachtige maatregelen met wortel en tak uitgeroeid.

Mohammed, die alle tegen hem gesmeede samenzweringen en opstanden had gefnuikt, moest in den laatsten tijd zijner regeering nog strijd voeren tegen een bedrieger, die zich voor een na den slag bij Angora verdwenen zoon van Bajazeth, Mustafa, uitgaf en aanspraak maakte op den troon.

De gewaande Mustafa vond in Azië geene aanhangers genoeg om eene rol te kunnen spelen, hij ging derhalve naar Europa. In Bulgarië en Romanië verzamelde hij een leger; doch toen Mohammed tegen hem optrok, was hij niet in staat om dezen het hoofd te bieden; bij Thessalonica werd hij geslagen; hij moest naar den Griekschen stadhouder vluchten, die hem gastvrij ontving.

Om den wil des bedriegers werd de oude vriendschap tusschen Mohammed en keizer Manuël geschokt. De eerste eischte de uitlevering van Mustafa, doch Manuël weigerde dit en beloofde alleen, dat hij den overweldiger in strenge gevangenschap zou houden, om hem zoo doende onschadelijk te maken. Na langdurige onderhandelingen liet Mohammed zich hierdoor tevreden stellen.

Mohammed overleefde deze gebeurtenissen niet lang. In de lente van het jaar 1421 stierf hij te Adrianopel, aan de gevolgen van een ongelukkigen val.

VIJF EN DERTIGSTE HOOFDSTUK

Het Osmanische en het Byzantijnsche rijk. Murad II. Manuël's verbond met Mustafa. Dood van Mustafa. Belegering van Constantinopel. Vernederende vrede. Johannes VI Palaeologus. Oorlogen tusschen de Osmanen en Venetianen. Verovering van Thessalonica. Schijnbare vereeniging van de Grieksche met de Roomsche kerk.

Mohammed's plotselinge dood bracht zijne trouwe dienaars, de beide viziers Bajazeth pascha en Ibrahim pascha, die gedurende zijne gansche regeering op den meest vertrouwelijken voet met hem gestaan hadden, in de grootste verlegenheid. Mohammed had als zijn laatsten wil te kennen gegeven, dat zijn oudste zoon Murad hem in de regeering zou opvolgen, doch dat zijne jongere zonen ter verzekering van hunne eigene veiligheid aan de bescherming en de voogdij van keizer Manuël zouden worden toevertrouwd. Bovendien had de stervende sultan zijnen dienaren nadrukkelijk bevolen, met den Griekschen keizer in vrede en vriendschap te leven.

De beide viziers vreesden, dat zoodra de tijding van Mohammed's dood bekend werd, de verschillende partijen in den boezem des rijks zich tegen elkander zouden wapenen. Was tot dus ver de naam van den machtigen Mohammed genoeg geweest om den muitzieken vasallen in Azië en Europa ontzag in te boezemen, voor den naam van den jongen Murad konden zij geen eerbied gevoelen. Ten einde ten minste voorshands elke oproerige beweging voor te komen, besloten zij, den dood van Mohammed geheim te houden, totdat Murad II (1421—1451) die nog als stadhouder van Amasia aan de oostelijke grenzen des rijks, te Brussa vertoefde, in de residentie zou zijn aangekomen.

De zaken werden op de gewone wijze gaande gehouden. De artsen gaven dagelijks berichten omtrent den toestand van den vorstelijken zieke, naar alle zijden werden boden afgezonden om genezende kruiden te halen.

In weerwil van al deze voorzorgsmaatregelen verbreidde het gerucht van des sultans dood zich toch onder het leger. De krijgslieden dreigden met een opstand, zij verlangden Mohammed te zien en lieten zich niet tevreden stellen met de verklaring, dat de zieke met groote behoedzaamheid moest worden behandeld en niet in de opene lucht komen mocht.

De viziers moesten den onstuimigen eisch inwilligen. Het gebalsemde lichaam des sultans werd in zijn gewoon gewaad op den troon

gezet en onder het voorwendsel, dat de zieke de buitenlucht niet kon verdragen, voor een gesloten venster van het paleis geplaatst. Aan zijne zijde stond een in het geheim ingewijde dienaar, die het hoofd en de handen van het lijk in beweging bracht, terwijl de bedrogen troepen het venster voorbijmarscheerden.

Kort na deze vertooning werd het lijk in een draagstoel naar Brussa gevoerd en hier ontvangen door Murad II, die intusschen de regeering aanvaard had. Het was den viziers gelukt, den dood des sultans 40 dagen geheim te houden.

Toen het bericht van Mohammed's dood te Constantinopel aankwam, gaf het in den keizerlijken raad aanleiding tot ernstige overwegingen. Johannes, Manuël's zoon, die door zijn vader als mederegent aangenomen en in den laatsten tijd meestal met de regeeringszaken belast was, meende van dit gunstige tijdstip tot uitbreiding van de Byzantijnsche macht partij te kunnen trekken. Hij sloeg voor, den gevangenen valschen Mustafa in vrijheid te stellen en hem als erfgenaam van het Osmanische rijk te erkennen; dan zou men van hem alles verkrijgen kunnen wat men wenschte. Manuël daarentegen wilde aan Murad dezelfde vriendschap en trouw bewijzen, welke hij den overleden vorst betoond had. Intusschen zwichtte hij voor den aandrang zijns zoons, door een ongelukkig gekozen middenweg in te slaan.

Een gezantschap werd naar Brussa gezonden, om sultan Murad met het aanvaarden van de regeering geluk te wenschen en tegelijk de uitlevering van de beide jongere broeders des vorsten te vragen, opdat Manuël, overeenkomstig den uitersten wil van den overleden Mohammed, zijne voogdij zou kunnen aanvaarden. De gezanten kregen in last, den nieuwen sultan een verbond van vrede en vriendschap voor te slaan, doch tevens te verklaren dat Manuël, ingeval Murad weigerde de beide knapen uit te leveren, den gevangenen Mustafa in vrijheid stellen en hem tot heer van het Osmanische rijk verheffen zou.

Murad, die zich niet minder door den eisch zelven als door den gebiedenden toon, waarop hij gedaan werd, gekrenkt voelde, wees dien barsch van de hand; hij verklaarde, dat de zonen van een geloovige nooit door een ongeloovige opgevoed mochten worden, doch dat hij volkomen bereid was om met Manuël in vrede en vriendschap te leven, indien deze van zijn eisch wilde afzien.

Thans willigde keizer Manuël den wensch zijns zoons in. De gewaande Mustafa werd in vrijheid gesteld, nadat hij beloofd had, Gallipolis en alle steden aan de Zwarte Zee den keizer terug te zullen geven. Met Grieksche hulptroepen zou hij het Osmanische rijk eerst in Europa en vervolgens in Azië veroveren.

Aanvankelijk zag de overweldiger zijne onderneming met een goeden uitslag bekroond. Een groot getal partijgangers stroomde hem toe. Een leger van Murad, door Bajazeth pascha aangevoerd, werd door hem verslagen. Adrianopel en Gallipolis vielen met andere belangrijke steden in zijne macht.

Als overwinnaar gedroeg Mustafa zich overmoedig, wreed en trouwloos. Den gevangenen Bajazeth pascha liet hij ter dood brengen. De gezanten van Manuël, die volgens de gesloten overeenkomst de overgave van Gallipolis eischten, zond hij met een hoonend antwoord weg. Het is — zeide hij — eene minder groote zonde, zijn eed aan een ongeloovige te

breken dan eene stad van den profeet weder onder de heerschappij der christenen te brengen.

Hoewel de keizer over deze trouwloosheid diep verontwaardigd was, kon hij toch niet besluiten een verbond aan te gaan, dat hem na den val van Adrianopel en Gallipolis op nieuw door sultan Murad aangeboden werd. De onderhandelingen liepen te niet, dewijl Manuël onverzettelijk staan bleef op zijn eisch, dat de beide broeders des sultans hem uitgeleverd zouden worden. Hij zou weldra bitter berouw hebben over zijne eigenzinnigheid.

Het geluk, dat Mustafa tot dus ver begunstigd had, wendde hem eensklaps den rug toe. Toen hij het waagde naar Azië over te steken, lieten zijne aanhangers hem in den steek en liepen zij tot Murad over: hij moest in aller ijl naar Europa terugkeeren. Murad volgde hem; dewijl de sultan geene vloot bezat om zijne troepen naar de Europeesche kust over te brengen, huurde hij transportschepen van een Genuees, landde in de nabijheid van Gallipolis en verstrooide in een oogenblik Mustafa's aanhangers. Deze trachtte naar Wallachije te ontkomen, doch werd op zijne vlucht gegrepen. Murad liet hem, als een gemeenen booswicht, op een der openbare pleinen van Adrianopel ophangen. Dit was, in het begin van het jaar 1422, het einde van den valschen Mustafa, die door vele geschiedschrijvers als de echte zoon van Bajazeth en als de wettige erfgenaam van het Osmanische rijk beschouwd wordt.

Murad's ongedachte voorspoed bracht te Constantinopel een grooten schrik te weeg. Manuël, die zich in den laatsten tijd geheel van het beleid der regeeringszaken teruggetrokken had, duchtte het ergste. Nog eenmaal trad hij als handelend persoon op: hij zond gezanten tot den sultan, ten einde dezen om zijne vriendschap te smeeken. Doch hiervoor was het te laat.

Murad weigerde zelfs, de gezanten bij zich toe te laten. Hij liet hen, met ketenen beladen, in een donkeren kerker werpen; nadat zij hier eenige dagen gezucht hadden, zond hij hen terug met de woorden: „Gaat en meldt den keizer, dat ik binnen korten tijd volgen zal."

En hij kwam! Aan het hoofd van een talrijk leger, dat den omtrek van Constantinopel op eene vreeselijke wijze verwoestte, verscheen hij voor de keizersstad. Het laatste uur van het Grieksche keizerrijk scheen geslagen.

Nog eenmaal ontwaakte de bevolking van Constantinopel, gedachtig aan haar grootsch verleden, uit haren doodslaap. Zij verdedigde de stad met bewonderenswaardigen heldenmoed en sloeg een geduchten storm der Osmanen, den 24en Augustus 1422, krachtig af. De heilige maagd, verhaalde men later, was in een hemelsblauw kleed op de wolken verschenen en had door haren aanblik den ongeloovigen vrees en schrik ingeboezemd. De Byzantijnen waren zoo verwonderd over hunne eigene overwinning, dat zij meenden, die alleen door bovennatuurlijke hulp behaald te hebben.

Murad II waagde geen tweeden storm; hij moest ijlings naar Azië trekken, want daar werd zijne heerschappij ernstig bedreigd door een opstand, aan welks hoofd zijn jongere broeder Mustafa stond. Nadat de sultan den opstand gedempt en zijn oproerigen broeder ter dood gebracht had, betoonde hij zich geneigd om vrede te sluiten met keizer Johannes, die zijn vader Manuël intusschen opgevolgd was. Johannes

moest alle steden aan de Zwarte Zee en aan den Strymon afstaan en eene vernederende schatting betalen; op die voorwaarden ontving hij vergiffenis.

Johannes VI Palaeologus (1425—1448) had van zijn vader wel den trotschen keizerstitel geërfd, doch zijne heerschappij strekte zich feitelijk niet verder dan tot het stadsgebied van Constantinopel uit, want de overige tot het Byzantijnsche rijk behoorende gewesten werden door onafhankelijke despoten beheerscht. Zelfs de beide broeders des keizers, Constantijn en Andronicus, stonden aan het hoofd van zulke Despotaten in het Noorden en in het Zuiden van den Peloponnesus.

Het ineengekrompene, door tweedracht verscheurde en verzwakte Byzantijnsche keizerrijk moest bij den eersten ernstigen aanval der Osmanen in hunne handen vallen. Slechts één middel tot redding bestond er, namelijk de hulp van het Westen; om zich van die ondersteuning te verzekeren, spande de keizer dan ook al zijne krachten in.

De natuurlijke bondgenoot der Byzantijnen in den strijd tegen de Turken scheen de republiek Venetië, die met de laatsten in een verbitterden krijg gewikkeld was; doch juist de Venetianen bekommerden zich volstrekt niet over den val of het behoud van het Byzantijnsche keizerrijk.

Venetië volgde nu, gelijk altijd, eene hoogst zelfzuchtige staatkunde. Indien de republiek de Turken beoorloogde, geschiedde dit alleen, omdat deze de Venetiaansche bezittingen in het Oosten bedreigden, niet omdat zij de geringste belangstelling koesterde voor het lot van het Christelijke keizerrijk. Zij hadden zelfs sinds geruimen tijd van de zwakheid van dit rijk partij getrokken, om zich van het éénе eiland na het andere meester te maken en hunne macht ook op het vaste land van Griekenland uit te breiden. De kleine Grieksche vorsten hadden uit vrees voor de Turken, hun grondgebied zonder aarzelen aan de Venetianen afgestaan, die de aanzienlijke stad Thessalonica (Salonichi), welke om hare ligging voor den handel van het hoogste belang was, voor 80.000 ducaten van den Palaeoloog Andronicus gekocht hadden.

Daar de neiging om zich ten koste van het Grieksche keizerrijk te verrijken, even sterk bij de Osmanen als bij de Venetianen bestond, kon een bloedige oorlog tusschen hen niet uitblijven; doch deze krijg bracht den Byzantijnen niet het minste voordeel aan, want, wie der beide vijanden ook de overwinning behaalde, het keizerrijk behield in één der beide volken altijd een gevaarlijken, ja door de behaalde overwinning nog geduchter tegenstander.

De strijd tusschen Murad II en de republiek Venetië werd jaren achtereen met afwisselenden uitslag voortgezet; de worsteling bereikte haar toppunt in de belegering van Thessalonica, welke Murad in het begin van het jaar 1430 op krachtige wijze ondernam.

De sultan, die zeer goed begreep van hoeveel belang het bezit dezer aanzienlijke stad was, spande al zijne krachten in om haar te veroveren. Dewijl de belegerden een dapperen tegenstand boden, trachtte Murad zijne krijgers door het uitloven van schitterende belooningen tot volharding en stoutmoedigheid aan te vuren. Op elken steen, die van den stadsmuur werd losgerukt, werd een prijs gezet; aan hem, die het eerst den muur zou beklimmen, werd een hoogst aanzienlijk geschenk beloofd.

Toen de geestdrift der troepen door deze beloften nog niet genoeg werd opgewekt, liet Murad onder trompetgeschal door een heraut in de gansche legerplaats afkondigen, dat de stad na de inneming den soldaten ter plundering zou worden overgegeven. Mannen en vrouwen, knapen en meisjes, goud, zilver en alle overige roerende goederen zouden het eigendom der plunderaars zijn; alleen de ledige huizen behield de sultan voor zich.

Na deze verleidelijke belofte spanden de Turken bij een algemeenen storm hunne uiterste krachten in, en het gelukte hun, in de stad door te dringen. Van de tooneelen, die daar thans voorvielen, geeft Zinkeisen ons de volgende beschrijving, welke den lezer moge dienen als eene schets van het lot, hetwelk de door de Osmanen veroverde steden in het algemeen trof:

„Intusschen hadden de Osmanen, die het eerst in de stad waren binnengedrongen, de poorten geopend en thans wierp het gansche leger, met sultan Murad aan het hoofd, als wild, naar roof en bloed dorstend gedierte, onder het aanheffen van vreeselijke zegekreten, zich in de uitgestorven straten. In weinige oogenblikken was de geheele stad door troepen te voet en te paard overstroomd en de plundering — een ontzettend schouwspel! — nam een aanvang. In de eerste plaats werd de geheele bevolking, zonder acht te slaan op stand, leeftijd of geslacht, mannen, vrouwen en kinderen uit de huizen gehaald, in boeien geslagen en uit de stad naar de tenten gesleept. De jammerklachten dezer ongelukkigen, die heinde en ver de lucht vervulden, waren des te hartverscheurender, wijl de barbaren, van wie elk naar goeddunken voor zich behield wat hem in handen viel, onbarmhartig alle familiebanden verscheurden, de vrouwen aan hare mannen, de kinderen aan hunne moeders ontrukten en een duivelsch vermaak vonden in het spotten met de tranen en de wanhoop van hen, die weenend in de legerplaats rondzwierven, om de hunnen op te zoeken en hen ten minste nog eens te omhelzen. Meer dan 7000 menschen werden op deze wijze tot slaven gemaakt en op staanden voet geveild. Nadat alzoo de geheele bevolking verwijderd was, wierpen de Turken zich met dezelfde woede op hare roerende have, die grootendeels reeds gedurende het beleg in kerken, kloosters, graven en andere geheime plaatsen verborgen was. Doch ook hier ontging niets aan de roofzucht der Osmanen, want men dwong de gevangenen, vooral de vrouwen, hetzij door haar de vrijheid te beloven, hetzij door middel van mishandelingen, om zelve de plaatsen aan te wijzen, waar zij hare schatten verborgen hadden, en zoo was in korten tijd alles opgespoord, doorzocht en uitgeplunderd. Zelfs nadat reeds nergens meer iets te vinden was, werden nog overal de steenen opgebroken, wijl men overal naar schatten en kostbaarheden zocht.”

Nadat de plundering vele dagen achtereen geduurd had en Thessalonica in een puinhoop herschapen was, maakte Murad's bevel een eind aan deze afgrijselijke tooneelen. Ten einde de stad op nieuw te bevolken, kocht de sultan zelf een deel der tot slaven gemaakte inwoners zijnen soldaten af, twee jaren later riep hij de inwoners eener kleine in de nabijheid gelegene Turksche stad naar Thessalonica, waar zij zich op zijn bevel vestigden.

De verovering van Thessalonica was voor Murad II het hoofddoel van zijn oorlog met de Venetianen geweest; nadat hij dit doel bereikt had,

verklaarde hij zich bereid om vrede te sluiten. In September 1430 kwam deze, op vrij gunstige voorwaarden voor de republiek, tot stand. Murad verzekerde haar het ongestoord bezit van alle eilanden, steden en burchten; hij stond zelfs den Venetiaanschen kooplieden een vrij verkeer in zijn geheele rijk toe.

Na dezen vrede kon keizer Johannes nog minder dan vroeger op den bijstand der Venetianen bij een mogelijken aanval der Turken op Constantinopel rekenen. Evenmin mocht hij hopen op de hulp van de tweede groote zeemogendheid van Italië, die van Genua, dewijl de Genueezen met de Osmanen op een vriendschappelijken voet stonden. Alles was hun er aan gelegen voor hun handel in den Levant vaste steunpunten te bezitten; tot bereiking van dit doel zochten zij de vriendschap der Turksche vorsten en bekommerden zij zich er weinig om, of deze hunne macht in Europa uitbreidden.

Het liefst zouden de Genueezen de stad Constantinopel voor zich zelven veroverd hebben. Eene vermetele poging hiertoe waagden zij zelfs in het jaar 1432. Nadat reeds geruimen tijd ernstige geschillen tusschen de Genueesche colonie te Galata en den keizer bestaan hadden, mengde de moederstad Genua zich in dien twist; zij zond eene vloot met 8000 man landingstroepen aan boord naar Constantinopel. De Genueezen poogden de stad stormenderhand in te nemen, doch werden met groot verlies afgeslagen en moesten naar Italië terugkeeren. Een Byzantijnsch eskader tastte thans Galata aan, en dwong de Genueezen tot het sluiten van een vredesverdrag, waarbij zij zich een geldelijk offer getroosten moesten; ook in het vervolg bleven zij echter veel meer geneigd om zich aan den sultan dan aan den keizer aan te sluiten.

Van deze zijde had dus Johannes Palaeologus geene hulp te verwachten, doch hij hoopte die, door tusschenkomst van den paus, van de Europeesche vorsten te ontvangen. Hij was bereid om die ondersteuning te koopen door de vereeniging van de Oostersche met de Roomsch-Katholieke kerk.

Hetzelfde plan, dat zijn voorzaat met zulk een ongelukkigen uitslag gepoogd had te verwezenlijken, werd door Johannes Palaeologus weder opgevat. De keizer verklaarde zich bereid de hereeniging van de beide kerken te bewerken, en dit denkbeeld wekte groote geestdrift bij de Westersche Christenheid.

In die dagen was paus Eugenius IV met het Bazeler concilie in twist gewikkeld. De beide partijen deden hun best om den Griekschen keizer voor zich te winnen, beiden zonden gezanten naar Constantinopel, die vriendelijk ontvangen werden. Johannes Palaeologus besloot eindelijk, de zijde van den paus te kiezen; wellicht zou hij verstandiger gehandeld hebben, wanneer hij de partij der kerkvergadering omhelsd had, want in die dagen waren de Duitsche vorsten gunstiger jegens haar dan jegens het hoofd der kerk gezind.

De keizer vormde het plan om in persoon op de kerkvergadering te verschijnen, welke de paus, tegenover het Bazeler concilie, te Ferrara samengeroepen had. Vergezeld door vele aanzienlijke wereldlijke en geestelijke grooten zijns rijks — in zijn gevolg bevond zich onder anderen de patriarch van Constantinopel — kwam hij den 28en Februari 1438 daar aan.

Te Ferrara en later te Florence, werwaarts het concilie van wege de

pest verlegd werd, werden tusschen de Roomsch-Katholieke en Grieksche geestelijken langdurige onderhandelingen gevoerd. Even onbeduidend als de verschilpunten der beide kerken in den grond der zaak waren, even moeilijk viel het, tot een vergelijk te komen. Doch eindelijk onderwierpen de Grieksche bisschoppen zich aan den wil des keizers. Ten einde slechts naar Constantinopel te kunnen terugkeeren en van de onaangename onderhandelingen ontslagen te worden, gaven zij, met uitzondering van een enkele, toe.

Den 6en Juli 1439 kon de hereeniging der Oostersche en Westersche kerk plechtig afgekondigd worden. De paus had gezegevierd; keizer Johannes Palaeologus meende thans van den bijstand der Westersche vorsten zeker te zijn; doch beiden waren verder dan ooit van hun doel verwijderd.

Toen de keizer in het begin van het jaar 1440 met de bisschoppen naar Constantinopel terugkeerde, vond hij eene alles behalve vriendelijke ontvangst. Het volk liep te hoop en overlaadde hen met smaadredenen; het schreeuwde, dat de prelaten de godsdienst voor geld verkocht hadden, dat men hun de handen, waarmee zij het verdrag onderteekend hadden, afhouwen en de godverloochenende tong uit den mond rukken moest. Ook de keizer moest dergelijke verwijten aanhooren.

De hereeniging van de beide kerken bestond dus alleen op het papier; het volk wilde daarvan niets weten en de Latijnsche prelaten, die met den keizer te Constantinopel aangekomen waren, moesten onverrichter zake terugkeeren, dewijl ook vele Grieksche bisschoppen, die zich te Florence tot de onderteekening van het verdrag hadden laten bewegen, thans hunne onderteekening terugnamen.

De poging om door de vereeniging van de beide kerken het wankelende Byzantijnsche keizerrijk te schragen, mislukte dus weer op eene jammerlijke wijze; ja het ondermijnde zelfs zijne kracht, dewijl het grootste deel des volks den keizer thans als een afvallige haatte en verachtte. Een van Johannes' broeders, Demetrius, kon het zelfs wagen, in vereeniging met de Grieksche fanatieken, een opstand te verwekken en met een leger tegen Constantinopel op te rukken.

Wel slaagde Demetrius niet in zijn plan om den keizer te onttronen, maar deze stap droeg niet weinig er toe bij om de tweespalt, waardoor het Byzantijnsche rijk verscheurd werd, naar buiten te openbaren. Johannes Palaeologus had door zijne onverstandige poging om de hulp van het Westen ten koste van zijne godsdienstige overtuiging te verwerven, niets anders uitgewerkt, dan dat hij zich den haat des volks op den hals gehaald, tot nieuwe binnenlandsche verdeeldheden aanleiding gegeven en den toorn van sultan Murad II gaande gemaakt had. Deze toch begreep volkomen, met welk doel de keizer naar Italië was gereisd en indien hij niet terstond wraak nam voor dat beroep van den Byzantijnschen vorst op de hulp van het Westen, dan had Johannes VI deze zachtmoedigheid alleen daaraan te danken, dat Murad II voorshands andere oorlogsplannen koesterde.

ZES EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

Hongarije. Het Osmanische en Byzantijnsche keizerrijk. Invallen in Hongarije. Albrecht's ongelukkige veldtocht. Burgeroorlog in Hongarije. Wladislaw. Elisabeth en Ladislaüs Posthumus. Belgrado ontzet. De held Hunyadi. Luisterrijke zegepraal bij Vasap. Vergeefsche bemoeiingen des pausen om een algemeenen kruistocht *tot* stand te brengen. Voorspoedige kruistocht van Wladislaw. Vrede.

Na de inneming van Thessalonica had Murad II zijne opmerkzaamheid voornamelijk op de geheele onderwerping van de noordelijke provinciën gevestigd. De vorsten in de Donaulanden werden door de Turken onophoudelijk aangevallen en daar zij tegen de overmacht hunner vijanden niet bestand waren, moesten zij zich getroosten de vasallen van het Turksche rijk te wezen en zich met een schijn van macht te vergenoegen.

Met koning Sigismund van Hongarije sloot Murad meer dan één verdrag; deze overeenkomsten konden echter niet verhinderen, dat de sultan bijna jaarlijks door Turksche, Wallachijsche en Serbische horden strooptochten in Zevenbergen ondernemen liet, dewijl ook Sigismund, met de hem tot eene tweede natuur geworden trouwloosheid, achter Murad's rug tegen hem samenspande en oproeren in Klein-Azië trachtte te verwekken.

Tot aan Sigismund's dood, in het jaar 1437, bleef deze onnatuurlijke verhouding bestaan; doch zijn schoonzoon en opvolger Albrecht werd tot een openlijken oorlog gedwongen. Murad deed in het jaar 1438 op nieuw een inval in Zevenbergen en verwoestte het land op eene deerlijke wijze; meer dan 70.000 gevangenen sleepte hij, naar men verhaalt, toen hij zich terugtrok, als slaven weg. Ook in de Donaulanden maakten de Turksche wapenen onrustbarende vorderingen. Bijna geheel Serbië werd bij het Osmanische rijk ingelijfd; de gewichtige vesting Selymbria viel in de handen der ongeloovigen.

Van alle zijden werd koning Albrecht dringend aangespoord om een leger tegen de Turken aan te voeren en hun het verder voorwaarts dringen te beletten. De Zevenbergers riepen zijne bescherming in, de vorst der Serben eischte zijne hulp. Albrecht kon aan den algemeenen wensch der Hongaren geen weerstand bieden; hij moest den veldtocht tegen de Turken ondernemen en hij deed dit, gelijk onze lezers zich herinneren zullen, tot zijn ongeluk. Nadat zijn leger verslagen en door ziekten deerlijk geteisterd was, bezweek hij zelf, eer hij dien smaad had kunnen uitwisschen, reeds in het jaar 1439 aan eene doodelijke ziekte.

Albrecht's dood veroorzaakte in Hongarije binnenlandsche oneenig-

heden, die bij het gevaar, waarmede de Turken het land bedreigden, hoogst bedenkelijk waren. Een deel der magnaten wilde in zulk een hachelijk tijdsgewricht de regeering niet toevertrouwen aan eene vrouw, — de koningin Elisabeth, Albrecht's weduwe, die als dochter van Sigismund de eigenlijke erfgename van den troon was, — maar een machtigen vorst tot koning verkiezen, opdat deze Hongarije tegen de Turken beschermen zou. Deze partij verklaarde zich voor de verkiezing van den jeugdigen koning van Polen, Wladislaw III, die door de vereeniging van Polen en Hongarije zonder twijfel in staat zou zijn om het rijk te verdedigen.

Een ander deel der magnaten stond de belangen van koningin Elizabeth voor, die binnen korten tijd hare bevalling te gemoet zag. Men moest afwachten, of zij ook een zoon ter wereld brengen zou, die dan de wettige erfgenaam der Hongaarsche kroon zou zijn. Zoo spraken Elizabeth's aanhangers. Deze gevoelde zich echter te zwak om de teugels des bewinds te voeren, ook zij wenschte, dat men een krachtig vorst verkiezen zou en verklaarde zich bereid om dezen in dat geval haar hand te schenken.

De jonge koning Wladislaw, wien de Hongaren de kroon van hun land tegelijk met de hand hunner koningin aanboden, gevoelde in den beginne zeer weinig lust om het geschenk aan te nemen. De uitbreiding zijner macht, door het aanvaarden der regeering over een tweede koninkrijk beviel hem best, doch geheel anders was het gesteld met de daaraan verbonden voorwaarde: een huwelijk met eene niet jeugdige en leelijke vorstin. Het kostte hem moeite een besluit te nemen, doch eindelijk deed hij het; den 2en Februari 1440 verklaarde hij te Krakau plechtig, dat hij de Hongaarsche kroon aannam. Van de vervulling der daaraan verbonden voorwaarden werd hij weldra ontslagen; Elizabeth zelve dacht niet langer aan een huwelijk, nadat zij den 22sten Februari 1440 een zoon ter wereld had gebracht, die in de geschiedenis den naam Ladislaüs Posthumus (de na zijns vaders dood geborene) heeft ontvangen; thans wenschte zij de Hongaarsche kroon aan haren zoon verzekerd te zien.

Een bloedige burgeroorlog ontbrandde thans in Hongarije. De aanhangers van den Poolschen koning en die van Elizabeth bestreden elkaar met groote verbittering. Wat was natuurlijker dan dat de Osmanen van deze gunstige gelegenheid aanstonds partij trokken?

Sultan Murad had reeds vóór den dood van koning Albrecht gepoogd, zich in de Europeesche zaken te mengen; hij had gezanten naar Krakau, tot den koning van Polen gezonden en dezen een bondgenootschap aangeboden, om Boheme voor Kasimir, des konings broeder, te veroveren. Tot een beslissende uitkomst had de werkzaamheid van dit gezantschap echter niet geleid, daar gedurende de onderhandelingen koning Albrecht gestorven was en Wladislaw de Hongaarsche kroon had aangenomen. Hierdoor was hij de natuurlijke vijand van Murad geworden. Tot hem wendden zich dan ook de door de Osmanen uitgeplunderde en verdreven vorsten der ten Zuiden van den Donau gelegen landen. Zij spoorden hem aan om een leger tegen de Turken af te zenden, terwijl hij voorshands nog genoeg te doen had om zich op den troon van Hongarije staande te houden.

Tot geluk voor Wladislaw was Murad zelf oorzaak, dat de partijen in Hongarije spoediger een einde maakten aan hunnen strijd dan anders

wel het geval zou zijn geweest. De sultan voerde in de lente van 1440 een leger voor Belgrado en poogde deze belangrijke stad, den sleutel van Hongarije, te veroveren. Gelukte hem dit, dan lag het geheele land voor de invallen der Osmanen open.

Bij dat dreigend gevaar verhief Johannes Hunyadi, een dapper veldheer, die zich reeds grooten roem in den strijd tegen de Turken verworven had, zijne stem. Hij spoorde de natie tot eendracht aan, opdat niet de Turken, de vijanden der christenheid, het door binnenlandsche twisten verscheurde rijk zouden veroveren. Hij vermaande de Hongaren om zich aan te sluiten aan koning Wladislaw, die alleen in staat was om hen voor de overheersching der Turken te bewaren.

Deze krachtige taal van den held vond gehoor; al kwam er nog niet terstond voor goed een einde aan den burgeroorlog, vele aanhangers van Elizabeth verlieten toch hare vanen en hierdoor zag Wladislaw zich in staat om bij Szegedin een leger bijeen te brengen, waarmede hij tot ontzet van Belgrado wilde oprukken. Murad wachtte den aanval niet af. Hij had voor de dapper verdedigde vesting reeds te groote verliezen geleden — naar men verhaalt waren in 7 maanden tijds 17.000 Osmanen voor Belgrado gebleven — om zich nu nog aan de kansen van een veldslag bloot te stellen; hij trok zich terug.

Het ontzet van Belgrado verwekte bij de Hongaren groote blijdschap, het verlevendigde den moed der natie en versterkte niet weinig het gezag van den jeugdigen Wladislaw, wiens regeering zoo onstuimig was begonnen. Deze won telkens nieuwe aanhangers, het Hongaarsche volk was hem zeer dankbaar voor zijne onvermoeide pogingen om met de vereenigde macht van Polen en Hongarije de Turken te bestrijden.

Hij droeg zorg voor eene doeltreffende verdediging van de meest bedreigde grensvestingen; het opperbevel over het zuidelijk deel des rijks droeg hij aan zijn beroemden veldheer en trouwen aanhanger Johannes Hunyadi op, dien hij tot hertog van Zevenbergen en graaf van Temesvar benoemde, hem zond de koning alle troepen, die hij in het Noorden niet volstrekt noodig had, opdat Hunyadi zoowel tot verdediging als, indien de gelegenheid daartoe zich aanbood, tot aanval toegerust zou zijn.

Hunyadi kweet zich van zijne taak met zulk eene schitterende dapperheid en zulk een talent, dat zijn naam weldra de schrik der Osmanen werd, terwijl het verhaal zijner heldendaden de Hongaren met nieuwe geestdrift bezielde.

Van Belgrado, zijn hoofdkwartier, uit versloeg hij de Turksche horden, waar hij die ook aantrof; hij vervolgde ze tot onder de muren der vesting Semendria. Nog schitterender zegepralen behaalde hij kort daarop in Zevenbergen. In den zomer van 1441 vernietigde hij bijna geheel een Turksch leger, dat reeds tot in de nabijheid van Hermannstadt doorgedrongen was. Het belangrijk gevolg van deze overwinning was, dat de Woiwoden der oostelijke berglanden en van Moldavië, die vroeger van Hongarije waren afgevallen en zich met de Osmanen verbonden hadden, thans aan koning Wladislaw weer den eed van trouw zwoeren.

Murad was woedend over de nederlagen, door zijne troepen in Zevenbergen ondergaan, hij besloot, zich door een nieuwen veldtocht te wreken. Een zijner voornaamste veldheeren, Schahin Pascha, ontving het opperbevel over een leger van 80,000 man uitgelezen troepen; hiermede werd in de lente van 1442 de veldtocht geopend.

Schahin Pascha was weinig berekend voor zulk eene gewichtige taak; indien wij de Turksche geschiedschrijvers, die de schuld van de nederlagen der Osmanen gaarne op de schouders der veldheeren schuiven, mogen gelooven, was hij een vriend van buitensporig zingenot. Hij bezat een overmatig zelfvertrouwen; „mijn zwaard" placht hij te zeggen „is eene wolk, waaruit geen regen, maar bloed stroomt." Hij achtte zich zoo zeker van de overwinning, dat hij zich aan het genot van een losbandig drinkgelag overgaf, zelfs wanneer de vijand in de nabijheid was.

Het begin van den veldtocht beantwoordde aan de verwachtingen der Osmanen. Het leger trok zonder tegenstand te ontmoeten den Donau over en verwoestte het land ten Zuiden der Transsylvanische Alpen te vuur en te zwaard, doch toen het door de IJzeren Poort in het laagland van Zevenbergen wilde doordringen, werd het door Hunyadi bij Vasap aangetast. De slag bij Vasap vormt een schitterend feit in de Hongaarsche geschiedenis en in de heldenloopbaan van Hunyadi; al is het verhaal van dat treffen door de dankbare tijdgenooten ook op dichterlijke wijze opgesierd, al heeft men wellicht de sterkte van het Turksche leger overdreven groot, die der Hongaarsche krijgsmacht overdreven klein opgegeven, zeker is het toch dat Hunyadi met een handvol volks een veel sterker Turksch leger in de pan hakte. Naar men zegt, stond hij met 15.000 man tegen 80.000 man Turken over.

Na een bloedig gevecht, hetwelk de beide partijen op aanzienlijke verliezen te staan kwam, werden de Turksche gelederen overal door de dappere Hongaren doorgebroken. De overmoedige Schahin Pascha was de eerste, die zijn heil in de vlucht zocht. Het geheele Turksche leger werd ontbonden en vluchtte in eene ontzettende verwarring, ten einde den Donau te bereiken en daar achter veiligheid te vinden. Slechts aan zeer weinigen gelukte dit.

De Hongaren woedden op onmenschelijke wijze onder hunne vluchtende vijanden. Het land werd heinde en ver met de lijken der verslagenen bedekt, nog langen tijd daarna was de lucht in den omtrek zoo verpest, dat de grond niet bebouwd kon worden.

Het gevolg van den slag bij Vasap was de vernietiging van het gansche Osmanische leger, welks beste aanvoerder gesneuveld was. Meer dan 5000 Muzelmannen werden krijgsgevangen gemaakt en als slaven weggevoerd. Een onnoemlijken buit kon Hunyadi onder zijne getrouwen als loon hunner dapperheid verdeelen.

Het bericht van de groote, door de Christenen behaalde overwinning verwekte in geheel Hongarije eene onuitsprekelijke vreugde. Zij verschafte den jongen koning een groot aantal nieuwe aanhangers en toen nu ook in December 1442 koningin Elisabeth eensklaps stierf, kozen de meeste Hongaarsche magnaten de zijde van Wladislaw, hoewel keizer Frederik III, die aanspraak maakte op de voogdijschap over den jeugdigen Ladislaüs Posthumus, den strijd trachtte levendig te houden.

Niet alleen in Hongarije, neen in alle christelijke landen werd Hunyadi's zegepraal met groote blijdschap vernomen; thans hoopte paus Eugenius IV, dat zijn lang gekoesterde wensch naar een algemeenen kruistocht tegen de Turken vervuld zou worden. Zijn kardinaal-legaat Julianus Cesarini trachtte alle nog bestaande geschillen tusschen den Poolschen koning en de aanhangers van Ladislaüs Posthumus uit den

weg te ruimen, de paus zelf spoorde in dringende bewoordingen alle Europeesche vorsten aan om hunne legers te vereenigen, ten einde dit gunstig tijdstip tot verdrijving van de Turken uit Europa niet ongebruikt te laten voorbijgaan.

Doch al spoedig bleek het, dat bij de Europeesche vorsten alle geestdrift voor een kruistocht uitgebluscht was; zelfs zij, op wie de paus in de eerste plaats gerekend had, lieten hem in den steek. Keizer Frederik III gaf den onrustigen toestand in Bohemen als voorwendsel op, waarom hij noch zelf ten kruistocht trekken, noch zelfs hulptroepen zenden kon. Doch de ware reden van zijne werkeloosheid was de vrees, dat de macht van koning Wladislaw door een gelukkigen strijd tegen de Turken al te zeer zou aangroeien. Tengevolge hiervan liet hij zich zelfs slechts met moeite overhalen om met den Poolschen koning in zijn strijd over de troonsopvolging van den jeugdigen Ladislaüs Posthumus een tweejarigen wapenstilstand te sluiten.

Even weinig gezind om des pausen wensch te vervullen was de Duitsche orde in Pruisen, welker eigenlijke levenstaak toch de strijd tegen de ongeloovigen was. De grootmeester sloeg elk verzoek om hulp af, dewijl ook hij meer beducht was voor den aanwas der Poolsche macht dan voor de zegepraal der Osmanen.

Alleen in Polen rustte men zich krachtig ten strijde. Waar in andere landen iets van dien aard plaats vond, ging dit niet van de vorsten maar van het volk zelf, van eenige godsdienstige dweepers of op avonturen beluste ridders uit. Ook in Duitschland liep het volk hier en daar te hoop; eenige scharen namen het kruis aan en trokken naar Hongarije, om zich bij het leger van koning Wladislaw aan te sluiten.

Deze maakte inmiddels op eene uitgebreide schaal de noodige toebereidselen tot een aanvallenden oorlog tegen de Turken. In Juli 1443 had hij een talrijk en goed gewapend leger bijeengebracht. Het bestond voornamelijk uit Polen, Hongaren, Wallachijers en Serben, bij wie zich, gelijk we straks verhaalden, eenige Duitsche kruisvaarders gevoegd hadden.

Aan het hoofd van dit kruisleger trok Wladislaw den Donau over; Johannes Hunyadi voerde de voorhoede aan.

Op hunnen tocht van den Donau naar de stad Sofia ontmoetten de christenen bijna in 't geheel geen tegenstand. Op dien marsch toonden zij, dat zij even meedoogenlooze vijanden waren als de Turken, want de weerlooze Osmanische steden en dorpen werden te vuur en te zwaard verwoest. De sterke stad Sofia, die na eene korte verdediging in de handen der christenen viel, werd na eene bloedige plundering in een puinhoop herschapen.

Het geluk bleef in dezen geheelen veldtocht den christenen getrouw; ook toen de Turken eindelijk met eene aanzienlijke krijgsmacht kwamen aanrukken, behaalden Hunyadi en Wladislaw in twee veldslagen de overwinning, ja het gelukte hun zelfs daags voor het Kerstfeest de passen van den met ijs bedekten Haemus stormenderhand te vermeesteren en zij hadden ongetwijfeld met goed gevolg naar Adrianopel kunnen oprukken, indien niet het ongunstige jaargetijde deze onderneming ontraden had.

Hunyadi zelf spoorde den koning tot den terugtocht aan. Tot dusver was het christelijke leger door de Bulgaren krachtig ondersteund

in het aanschaffen van de noodige levensmiddelen; aan de andere zijde van den Haemus viel hierop echter niet langer te rekenen. Honger en koude zouden onder de troepen ziekten doen ontstaan en het daardoor geteisterde leger zou den machtigen vijand niet zegevierend kunnen bevechten.

Op grond van deze en dergelijke overwegingen gaf koning Wladislaw bevel tot den terugtocht, hoewel de kardinaal-legaat Juliano Cesarini al zijne welsprekendheid aanwendde om den koning en diens veldheer tot verder doordringen in des vijands land te bewegen.

De korte veldtocht, die slechts 6 maanden geduurd had, was met een schitterenden uitslag bekroond; de christenen hadden overal de zegepraal behaald, zij voerden een geheelen sleep gevangenen mede, waaronder zich ook de zwager van sultan Murad bevond. De schrik, welken de Osmanische wapenen tot dusver ingeboezemd hadden, was verdwenen; thans geloofden ook de andere Europeesche vorsten aan de mogelijkheid om de Osmanen uit Europa te verdrijven en zij waren meer dan vroeger geneigd om aan des pausen vermaningen het oor te leenen. De geestdrift voor een algemeenen kruistocht was door de behaalde voordeelen sterk aangewakkerd.

Sultan Murad daarentegen was diep geschokt door den ongelukkigen afloop van den krijg. Hij had alle vertrouwen op de tot heden overal zegevierende Turksche wapenen verloren. Toen hij hoorde, dat men zich in geheel Europa tot een kruistocht op groote schaal toerustte, toen op hetzelfde tijdstip in Azië een nieuwe opstand tegen hem uitbrak, besloot hij, gezanten tot koning Wladislaw te zenden, om met dezen, zij het dan ook ten koste van groote offers, vrede te sluiten.

Wladislaw weigerde niet in onderhandeling te treden. Wel had hij zich reeds op nieuw ten oorlog toegerust, doch dit was hem geen beletsel om over den vrede te onderhandelen. In Juni 1444 liet hij zijn leger opbreken, hij wilde gereed zijn om den strijd terstond te beginnen, wanneer de vrede niet tot stand kwam.

Te Szegedin, werwaarts de Hongaarsche magnaten tot het houden van een rijksdag bescheiden waren, ontving de koning de gezanten van Murad. In weerwil van de pogingen, door Cesarini aangewend, om het tot stand komen van een verdrag te beletten, werd toch de vrede voor een tijd van 10 jaren gesloten. Hunyadi zelf ried den koning dit aan, dewijl de voorwaarden voor Hongarije hoogst voordeelig waren.

Bulgarijë bleef wel in de macht des sultans, doch daarentegen gaf Murad den vorsten van Serbië hun grondgebied terug; Wallachije werd onder de bescherming van Hongarije geplaatst en voor den gevangen zwager des sultans werd een losgeld van 70.000 goudgulden beloofd.

Het op deze voorwaarden gesloten vredesverdrag, dat in twee talen opgesteld was, werd door beide partijen plechtig bezworen, de Osmanische gezant zwoer op den Koran, koning Wladislaw op het Evangelie. Ook de kardinaal-legaat, die tot dusver de heftigste tegenstander van het verdrag geweest was, zwichtte voor de noodzakelijkheid en hechtte zijne goedkeuring aan de overeenkomst.

ZEVEN EN DERTIGSTE HOOFDSTUK

Hongarije, het Osmanische en het Byzantijnsche rijk. Murad doet afstand van den troon. Hij aanvaardt op nieuw de regeering. Onderhandelingen over een kruistocht. Skanderbeg. Trouwloosheid en vredebreuk der christenen. Slag bij Varna. Dood van koning Wladislaw. Vergadering op het Rakosveld. Koning Ladislaüs en de rijksbestierder Hunyadi. Strijd met Frederik III. Nieuwe veldtocht van Hunyadi. Zijn nederlaag bij Kossowa. Dood van Johannes Palaeologus. Twisten om den troon. Keizer Constantijn. De laatste levensjaren en dood van Murad.

Staande de vredesonderhandelingen was sultan Murad reeds naar Azië gesneld, om daar met geweld van wapenen zijn gezag in vollen omvang te herstellen. Nadat hij dit doel bereikt had, vatte hij het merkwaardig besluit op om afstand te doen van den troon.

Murad had ter nauwernood zijn 40ste jaar bereikt, hij verkeerde in het krachtigste tijdperk des levens; geen wonder dus, dat zijn besluit bij al zijne oude dienaars zoowel verbazing als schrik veroorzaakte. Doch het scheen onveranderlijk; ja hoe dringend zijne viziers hem ook smeekten, zijne krachten aan het Osmanische rijk te blijven wijden, hij weigerde zelfs, hunne vertogen aan te hooren. Hij riep zijn zoon Mohammed, die eerst 14 jaar oud was, naar Adrianopel; hier verhief hij hem in tegenwoordigheid van de grooten des rijks op den troon en vervolgens trok hij zich naar Magnesia terug, om hier zijne dagen in rust door te brengen.

De redenen, welke den sultan tot dit besluit noopten, worden door de verschillende geschiedschrijvers zeer verschillend opgegeven. Sommigen meenen, dat Murad voortaan alleen wilde leven om zijne zinlijke lusten door grove uitspattingen te bevredigen, anderen weer maken den doortastenden man tot een halven heilige, die van plan was zijn leven onder vrome gebeden ten einde te brengen. Zoowel het een als het andere is, volgens Zinkeisen's natuurlijke voorstelling, zeer onwaarschijnlijk.

Murad was zeer ontmoedigd door de nederlagen, welke hij, die vroeger steeds de zegepraal aan zijne vanen als gekluisterd hield, tegenover de christenen geleden had. Hij had een walg van eene regeering, die zoo lang door het geluk begunstigd was en thans plotseling door het ongeluk vervolgd scheen.

Intusschen vond hij de rust niet, die hij zocht. Eensklaps werd hij daaruit gewekt door de tijding, dat de christenen op het punt stonden om den plechtig bezworen vrede te verbreken, dat men zich in

Hongarije en Polen, ja in het geheele Westen tot een kruistocht tegen de Osmanen toerustte.

Murad had in de meening verkeerd, dat hij zijnen zoon, die door bekwame en trouwe raadslieden omringd was, gerust de regeering kon overlaten, dewijl hij vertrouwde op de eeden, waarmede te Szegedin het vredesverdrag van weerszijden bezworen was. Toen hij echter zag, dat zijn rijk met een gemeenschappelijken aanval der geheele christenheid bedreigd werd, ontrukte hij zich zonder aarzelen aan zijne kalme afzondering. Hij nam de teugels des bewinds op nieuw in handen, om met meer voorspoed dan tot dusver tegen de christenen te strijden.

Nauwelijks was het verdrag van Szegedin tot stand gekomen, of reeds gevoelde Wladislaw daarover berouw. Van alle zijden berichtte men hem, dat het geheele Westen bereid was om den strijd tegen de Turken te wagen. De gezanten van Frankrijk, Engeland, Spanje en Italië, zoowel die der vorsten als der republieken, verschenen aan des keizers hof, om hem met de behaalde zegepraal geluk te wenschen; tevens deden zij al hun best om hem tot een nieuwen tocht tegen de Turken over te halen en spiegelden hem daarbij het uitzicht op de krachtige hulp hunner vorsten en landgenooten voor. Ook de Grieksche keizer smeekte dringend, dat men den oorlog zou voortzetten; de kardinaal Condolmieri, die door den paus tot admiraal eener christelijke vloot benoemd was, stelde in het licht, dat geen tijdstip geschikter kon zijn dan het tegenwoordige om de Turken uit Europa te verdrijven, daar Murad in Azië de handen vol had met het onderdrukken van den opstand en dat het hem onmogelijk zou zijn naar Europa terug te keeren, dewijl de christelijke vloot den Hellespont beheerschte. Bij al deze aansporingen tot hervatting van den oorlog voegde de kardinaal-legaat Cesarini, die buitendien tegen zijn zin zijne toestemming tot het sluiten van den vrede gegeven had, den drang van zijn welsprekend woord.

De jeugdige koning wist niet, welk besluit te nemen. De meesten zijner raadslieden drongen aan op de hervatting van den oorlog, doch zij, wier karakter het hoogst bij hem stond aangeschreven, rieden de eerbiediging van het vredesverdrag aan. Johannes Hunyadi verklaarde, dat men, na eenmaal den vijand trouw te hebben gezworen, zijn eed onverbrekelijk gestand moest doen. De Poolsche grooten waren van hetzelfde gevoelen; zij spraken den wensch uit, dat de jonge koning eindelijk naar Krakau terugkeeren zou, om zijne krachten aan den bloei van zijn eigenlijk vaderland te wijden.

Wladislaw werd meer en meer tot het verbreken van zijn woord gedrongen. De aanhangers van den tegenkoning Ladislaüs beloofden een tweejarigen wapenstilstand; de Byzantijnsche keizer verbond zich tot het leveren van hulptroepen; George Kastriota (*), de vorst van Albanië, de

(*) George Kastriota was de zoon van een weinig beduidend vorst in het Noorden van Albanië. Sultan Murad had George's vader en broeders laten ter dood brengen, doch hemzelven om zijn jeugdigen leeftijd gespaard. De christelijke vorstenzoon werd besneden en in den Islam opgevoed. Weldra onderscheidde hij zich in Murad's dienst en won hij in zulk eene mate de gunst zijns meesters, dat deze hem den titel Iskender Beg, d. i. vorst Alexander, schonk. Hiervan is de later zoo beroemd geworden naam Skanderbeg afkomstig.

Hoewel George den Turk schijnbaar trouw diende, vergat hij toch nooit zijne afkomst. Bij de eerste gunstige gelegenheid de beste, toen de Osmanen bij Nissa door Wladislaüs geslagen werden, verliet hij hunne gelederen. Door list en geweld dwong

later zóó beroemde, onverzoenlijke vijand der Turken, die reeds toen door zijne onversaagde dapperheid veler hoogachting had verworven, opende het uitzicht op de ondersteuning van des konings onderneming door een leger van 30.000 voortreflijk uitgeruste Albaneezen. De kansen voor een oorlog tegen de Turken stonden inderdaad beter dan ooit. In weerwil van dit alles kon Wladislaw niet tot een besluit komen en hij riep dus de Hongaarsche magnaten op een rijksdag samen; in deze vergadering deed eene schitterende rede van den kardinaal-legaat Juliano Cesarini de schaal ten gunste van den oorlog overslaan.

Nadat de kadinaal de voordeelen, ja de noodzakelijkheid van den oorlog geschetst had, trachtte hij het geweten des konings gerust te stellen, door de belofte, dat de paus den met den sultan gesloten vrede nul en van geener waarde verklaren en hem van zijnen eed ontslaan zou. Hij hield zelfs staande, dat het reeds zonde was, aan een ongeloovige trouw te beloven, maar nog grooter zonde zijne gelofte gestand te doen.

De redevoering van den kardinaal oefende een machtigen invloed uit. Al de vergaderde magnaten drongen onstuimig op het verbreken van den vrede aan. Zelfs Hunyadi verklaarde zich thans voor den oorlog. Volgens sommiger gevoelen was hij tot die veranderde meening overgehaald door de belofte, dat hij na de verovering van Bulgarije tot koning over dat gewest verheven worden zou.

Wladislaw aarzelde niet langer; hij rustte zich tot den oorlog toe. Hiervoor was echter eenige tijd noodig, zoodat het leger eerst den 20sten September van Szegedin opbreken kon. Ook de hoop, dat van alle zijden hulptroepen zouden komen opdagen, werd niet verwezenlijkt; Wladislaw kon niet meer dan 15.000 ruiters en 10.000 man voetvolk in het veld brengen; daarentegen werd zijn leger op Poolsche wijze door een ontelbare menigte van wagens gevolgd.

Men zegt, dat er niet minder dan 2000 waren, waarop levensbehoeften en krijgsvoorraad, maar buitendien ook vele voorwerpen van weelde vervoerd werden. Al de 30.000 Albaneezen, die Skanderbeg beloofd had tot des konings beschikking te zullen stellen, bleven uit. De kral van Serbië belette hun, zich met de Hongaren te vereenigen, zoodat koning Wladislaw op zijne eigene strijdkrachten en op 5000 Wallachen, die zich bij hem aansloten, vertrouwen moest.

Volgens het door Hunyadi ontworpen plan moest het christelijke leger zoo spoedig mogelijk over den Haemus op Adrianopel aanrukken en deze Turksche hoofdstad veroveren. Doch weldra bleek het, dat dit plan niet voor uitvoering vatbaar was; in het reeds vergevorderde jaargetijde was het onmogelijk, het leger met zijn grooten tros zonder zware verliezen door de bergpassen te voeren. Het werd dus in dier voege gewijzigd,

---

hij een van Murad's geheimschrijvers om een bevel aan den kommandant der Albaneesche vesting Kroja te bezegelen, waarbij de sultan beval, de sterkte aan George over te geven. Hierop liet hij den secretaris vermoorden en begaf hij zich met eenige aanhangers naar Kroja. De kommandant, die het bevelschrift des sultans natuurlijk eerbiedigde, werd met de geheele Turksche bezetting neergehouwen.

Deze wreede daad wekte de bewondering der onbeschaafde Albaneezen, die zich vol geestdrift aan den dapperen zoon van hun vroegeren vorst aansloten. Skanderbeg werd van nu af de onverzoenlijke vijand der Osmanen, wien hij tot aan zijn dood (1466) krachtig het hoofd bood. Drieëntwintig jaren lang zette hij bijna alleen den strijd tegen het geduchte Turksche rijk voort. Zijne bewonderenswaardige daden leven voort in de heldenliederen der Albaneezen.

dat het leger den loop van den Donau benedenwaarts volgen en langs de kusten der Zwarte Zee zuidwaarts trekken zou.

Het begin van den veldtocht boezemde de schoonste verwachtingen voor de toekomst in. Zonder eenigen noemenswaardigen tegenstand te ontmoeten drong het christelijke leger tot Varna door; hier hoopte het de vloot van kardinaal Condolmieri aan te treffen, doch deze was er niet; daarentegen ontving koning Wladislaw hier het even onverwachte als onaangename bericht, dat sultan Murad met eene groote overmacht kwam aanrukken.

Dit was inderdaad het geval. Murad had de christelijke vloot, die zijn overtocht van Azië naar Europa moest beletten, verschalkt; op gehuurde — waarschijnlijk Genueesche — schepen was hij naar Europa overgestoken en thans was hij in aantocht aan het hoofd van ten minste 40.000 man uitgelezen troepen, die van begeerte brandden om de meineedige christenen te straffen. Zij voerden de oorkonde van het door heilige eeden bekrachtigde, maar schandelijk verbroken verdrag mede en droegen haar, als getuigenis voor de rechtvaardigheid van de zaak waarvoor ze streden, op eene lans rond.

De christenen hadden bij Varna eene legerplaats opgeslagen. De kardinaal Cesarini, die tot dusver in alle bezwaren van den veldtocht onverdroten gedeeld had, ried, dat men zich door middel van de wagens en van het geschut in het kamp verschansen en zoo den aanval der Turken afwachten zou; anderen stemden voor een overhaasten terugtocht; de koene Johannes Hunyadi echter drong met nadruk er op aan, dat men de Turken vastberaden zou aantasten; naar zijne meening kon de overwinning alleen op die wijze behaald worden. Deze raad beviel den jongen dapperen koning het best en hij besloot dien te volgen.

Den 10den November 1444 had de beslissende slag plaats. Christenen en Muzelmannen streden met even groote dapperheid. Beiden gevoelden, dat van den uitslag van dien strijd de toekomst van het Osmanische rijk in Europa afhing.

Reeds zegevierden de christenen, Murad zelf gaf alle hoop verloren; hij wilde vluchten en werd slechts met geweld tegengehouden door zijne ijzeren Janitsaren, die de pooten van zijn paard vastbonden. En zie, eensklaps keerde de kans.

De dappere jonge koning had zich te ver in de gelederen der vijanden gewaagd, hij werd door de Janitsaren omsingeld en door duizend zwaarden doorboord. De juichende Turken droegen zijn van bloed druipend hoofd op eene lans rond en boezemden door dit schouwspel hunnen makkers nieuwe hoop op de overwinning, den christenen daarentegen een alle geestkracht verlammende ontzetting in.

De overwinnaars sloegen op de vlucht; zelfs Hunyadi verloor alle bedaardheid, ook hij vluchtte, even als de kardinaal legaat Cesarini, die tot den laatsten oogenblik moedig stand gehouden had. Het vluchtende leger snelde in de grootste verwarring naar den Donau; doch slechts weinigen waren zoo gelukkig, den vaderlandschen grond weer te kunnen bereiken; de meesten kwamen van honger en ellende om. De kardinaal Cesarini werd reeds daags na den slag waarschijnlijk door zijne eigene lieden vermoord. Een aanzienlijk Hongaar vond hem in een afgelegen woud, half naakt, met wonden overdekt en zieltogend aan den weg liggen. Woedend riep de onbarmhartige man den stervende toe: „Thans

blijkt het, dat de schandelijke woordbreuk nooit Gods wil geweest is". Hierop reed hij verder. Men heeft nooit meer iets van den kardinaal gehoord.

Johannes Hunyadi wist met een kleine bende Wallachije te bereiken, doch werd hier door den hem vijandigen woiwode Drakul gevangen genomen; eerst na langdurige onderhandelingen kreeg hij zijne vrijheid terug.

Sultan Murad trok van zijne schitterende zegepraal geen partij tot het maken van nieuwe veroveringen. Hij had in den slag bij Varna zulke zware verliezen geleden, dat alle lust om den oorlog voort te zetten hem vergaan was. Hij trok derhalve naar Adrianopel; hier legde hij het bewind ten tweede male ten behoeve van zijn zoon Mohammed neder; vervolgens begaf hij zich weer naar Magnesia, om de zoozeer gewenschte rust te vinden, die hem echter niet lang vergund werd.

Den jeugdigen Mohammed ontbraken nog het beleid en de geestkracht om het rijk zelfstandig te besturen. Hij bezat nog niet de liefde en achting van het leger, waarop de vorst van een op het recht van verovering gevestigden staat boven alles moet kunnen rekenen. Dit bleek reeds in het begin van het jaar 1445 in een gevaarlijken opstand der Janitsaren, die verhooging van hunne soldij eischten en, toen hun wensch niet terstond ingewilligd werd, half Adrianopel verwoestten.

Nauwelijks had de tijding van den opstand Murad's oor bereikt, of hij verliet terstond weder zijne kalme afzondering en snelde naar Adrianopel. Zijne verschijning was voldoende om het oproer te dempen. De Janitsaren ontvingen hem met gejuich, toen hij de regeering op nieuw aanvaardde, welke hij tot zijn dood voeren bleef. Ten einde de gevreesde soldaten in eene goede luim te houden, zond Murad hen naar den Peloponnesus, dien zij te vuur en te zwaard afliepen; de Grieksche gewesten werden op dezen tocht deerlijk geteisterd. Men zegt, dat de Osmanische horden, toen zij naar het Noorden terugtrokken, meer dan 60.000 gevangenen als slaven meevoerden.

Voor Hongarije was de dood van koning Wladislaw hoogst noodlottig. De nauwelijks twintigjarige koning had niet alleen door zijn ridderlijk karakter de harten der edelen gewonnen, maar ook aan het volk de blijdste verwachtingen voor te toekomst ingeboezemd, verwachtingen, die thans door het kromzwaard der Janitsaren eensklaps waren vernietigd.

De partijtwisten ontbrandden op nieuw. Vele magnaten drongen op de invoering van den republikeinschen regeeringsvorm aan. De meerderheid der magnaten werd het echter daarover eens, dat de jonge Ladislaüs Posthumus tot koning verkozen en dat Johannes Hunyadi tot aan des konings meerderjarigheid tot rijksbestierder met koninklijke macht aangesteld moest worden.

Op het Rakosveld bij Pesth werd den 5den Juni 1446 onder den blooten hemel een groote rijksdag gehouden. De magnaten, prelaten, edelen en afgevaardigden der steden waren in zulk een groot aantal verschenen, dat geen kerkgebouw de vergadering binnen hare muren had kunnen bevatten. Wel werd Ladislaüs eenparig tot koning en Hunyadi tot rijksbestierder benoemd, doch de eendracht in het rijk werd hierdoor volstrekt niet hersteld.

Keizer Frederik III, de voogd des jeugdigen konings, weigerde dezen met de rijksinsigniën naar Hongarije te laten trekken, en de Hongaarsche burchten, die hij in pand genomen had, uit te leveren. Een

oorlog barstte uit, waarin Hunyadi met 12.000 Hongaarsche ruiters een inval in Stiermarken deed en dit land vreeselijk verwoestte. Eerst in het jaar 1447 werd door tusschenkomst van een pauselijk legaat een wapenstilstand gesloten.

Hunyadi had vooral zijne toestemming tot het bestand gegeven, dewijl hij sinds den slag bij Varna geen vuriger wensch koesterde dan den smaad dier nederlaag uit te wisschen. In de eerste plaats had hij terstond na zijne invrijheidstelling, Drakul, den vorst der Wallachen, voor diens trouweloosheid gestraft.

Drakul was in twist geraakt met Dan, den woiwode van Moldavië. Hunyadi trok partij voor den laatste; hij trok in het jaar 1446 met een leger tegen Drakul op, versloeg hem en liet hem met zijne beide zonen ter dood brengen. Dan werd tot woiwode van Wallachije aangesteld. Hunyadi hoopte in hem een trouw bondgenoot tegen de Osmanen gewonnen te hebben.

De wensch om den oorlog tegen de Turken te kunnen hervatten liet den Hongaarschen rijksbestierder geen oogenblik rust. Gaarne zou hij de geheele christenheid in de wapenen hebben gezien, doch al zijne pogingen om in het Westen hulp te vinden, bleven vruchteloos. Hij zag zich aan zijne eigene krachten overgelaten. In weerwil hiervan besloot hij in het jaar 1448, den strijd te beginnen. Het duurde echter tot September, eer hij aan het hoofd van een leger, welks sterkte door sommige geschiedschrijvers slechts op 24.000 man, door anderen op ongeveer 50.000 man begroot wordt, den Donau overtrekken kon; 2000 Duitschers en 8000 Wallachen hadden zich bij de Hongaarsche krijgers aangesloten.

George, de despoot van Serbië, was door Hunyadi uitgenoodigd om deel te nemen aan den veldtocht, doch hij had geweigerd hulptroepen te zenden, ja hij had sultan Murad van Hunyadi's plannen onderricht. Tot straf hiervoor werd Serbië thans door de Hongaren als vijandelijk land beschouwd en op hun doortocht te vuur en te zwaard verwoest. De ongelukkige Serbische boeren en burgers moesten voor het verraad van hunnen vorst boeten.

Hunyadi rukte onophoudelijk voorwaarts, tot hij den 17den October het door Murad aangevoerde leger der Osmanen ontmoette; hij betrok, in het gezicht des vijands, op de vlakte van Kossowa, eene versterkte legerplaats.

Murad, die in den laatsten tijd zich bezig gehouden had met de vergeefsche poging om Albanië te onderwerpen, had op de tijding, dat het Hongaarsche leger in aantocht was, het beleg van Kroja opgebroken, om alle troepen, die hij in Azië en Europa bijeentrekken kon, tegen Hunyadi aan te voeren. Naar men verhaalt, had hij op de vlakte van Kossowa een leger van 150.000 tot 200.000 man onder de wapens.

In weerwil van de overmacht der Osmanen waagde Hunyadi het met eene dapperheid, die tot overmoed steeg, den slag aan te nemen. Te vergeefs ried men hem, den aanval der Turken in zijne welbevestigde legerplaats af te wachten of ten minste eerst dan tot een treffen in het open veld over te gaan, wanneer Skanderbeg de door hem toegezegde Albaneesche hulptroepen met het Hongaarsche leger vereenigd had. De trots en strijdlust van den dapperen Hongaar duldden zulk een uitstel der beslissing niet. Reeds den 17den October begon het gevecht op dezelfde vlakte van Kossowa, die reeds eenmaal getuige was geweest van eene schitterende zegepraal der Turksche wapenen.

Drie dagen achtereen duurde de bloedige slag. Drie lange dagen streden Osmanen en Hongaren met gelijke dapperheid en met afwisselend geluk, toen op den derden dag 40.000 man versche troepen uit Azië het leger van Murad kwamen versterken en dezen eene beslissende overmacht schonken op de reeds door den bloedigen strijd van drie dagen uitgeputte christenen.

De Hongaren begonnen te wijken. Op dit beslissend tijdstip liepen de trouwlooze Wallachen tot den vijand over; zij hoopten zich hierdoor bij Murad vergiffenis voor hun bondgenootschap met de Hongaren te verwerven.

Doch nooit werd een verraad spoediger en vreeselijker gestraft dan dit. Murad, die meende, dat de Wallachen hem door eene krijgslist wilden verschalken, liet hen, nadat zij de wapenen neergelegd hadden, door 25.000 man omsingelen en beval zijnen soldaten, hen tot den laatsten man neer te sabelen. Dit geschiedde. Ten einde de verraders nog in hun sterven te vernederen, liet de sultan hun, nadat zij door de Turken ingesloten waren, de wapenen teruggeven; want — zoo verklaarde hij — de Osmanen zijn niet gewoon weerlooze menschen te vermoorden.

De Hongaren, die van verre getuigen van dit vreeselijk schouwspel waren, werden daardoor met zulk eene ontzetting geslagen, dat zij thans niet meer te houden waren; zij vluchtten zoo snel als hunne paarden hen wilden dragen, naar den Donau; hunne prachtige legerplaats viel in de handen der Osmanen.

Zoo liep de driedaagsche slag van Kossowa (17—19 October 1448) af; 40.000 Osmanen en 17.000 Hongaren waren in dien strijd gesneuveld; onder de gesneuvelden telde men de bloem van den Hongaarschen adel. Ook vele vluchtelingen verloren nog het leven; de troepen van den despoot van Serbië vingen hen op en hieuwen hen zonder genade neer, om wraak te nemen voor de verwoesting van hun land.

Ook Johannes Hunyadi werd op zijne vlucht gevangen genomen en door den despoot George eerst tegen het einde van het jaar 1448 in vrijheid gesteld, nadat de Hongaarsche rijksdag een aanzienlijk losgeld voor hem betaald en nadat Hunyadi zelf onder eede beloofd had, bij zijne verdere oorlogen tegen de Osmanen niet weder door Serbië te zullen trekken.

Sultan Murad keerde na den slag bij Kossowa in zegepraal naar Adrianopel terug; hij vervolgde zijne overwinning niet. Al zou het hem mogelijk zijn geweest onder den eersten indruk zijner zege eenige voordeelen aan de overzijde van den Donau te behalen, toch had hij de dapperheid en de macht der Hongaren te goed leeren kennen, om zich duurzame veroveringen in die gewesten te kunnen voorspiegelen. Hij was tevreden, dat hij door de behaalde overwinning zijn geduchten vijand, Hunyadi belet had, in den eersten tijd aanvallenderwijze te werk te gaan. De volgende jaren verliepen dus zonder oorlog en zonder vrede tusschen de Hongaren en de Turken; eerst in het jaar 1451, terstond na Murad's dood, werd een driejarige wapenstilstand gesloten.

Kort na den slag bij Kossowa, op het eind van het jaar 1448, stierf te Constantinopel de Byzantijnsche keizer Johannes Palaeologus, zonder kinderen na te laten. Onder zijne drie broeders barstte terstond een heftige strijd over de erfopvolging los.

De oudste der broeders, Constantijn, die het meeste recht op den

troon bezat, had tegelijk ook het leger en het volk op zijne hand. Hij stond bekend als een dapper en verstandig vorst; in de gevechten, welke hij op den Peloponnesus den Turken had geleverd, had hij overvloedige bewijzen gegeven van zijne bekwaamheid om in deze zware tijden een leger aan te voeren. Ook door zijn persoonlijk leven had hij zich de achting der Byzantijnen verworven.

Constantijn's jongere broeder Demetrius, die zich bij zijns vaders dood in de nabijheid van Constantinopel bevond, greep terstond naar de wapenen. Hij grondde zijne aanspraken op den troon op de omstandigheid, dat hij de eenige was der keizerlijke prinsen, die in het purper geboren was (porphyrogenetus). Aan dit ijdele voorrecht hechtten de Byzantijnen niet langer eenige waarde, zij sloten voor hem de poorten van Constantinopel en verklaarden zich voor Constantijn. Ten einde dezen echter de kroon te verzekeren, zonden zij een gezant tot sultan Murad, wien zij de beslissing omtrent de troonsopvolging overlieten.

Murad besliste ten gunste van Constantijn, die den 6den Januari 1449 op zijn burcht te Mitra de kroon aannam en den 12den Maart onder de luide toejuichingen des volks zijn intocht in Constantinopel hield. Zoo beklom de laatste Grieksche keizer den troon volgens de beschikking van den sultan der Osmanen, die ook verder bij eenige twisten tusschen de keizerlijke broeders als scheidsrechter over hen uitspraak deed.

Gedurende Murad's laatste levensjaren voerde hij onophoudelijk oorlog met de Albaneezen. De dappere Skanderbeg zette met een onbezweken moed, met een stalen geestkracht en met een bewonderenswaardig beleid den ongelijken strijd voort. Hoe groot Murad's overmacht ook was, het dappere volkje der Albaneezen kon hij niet ten onder brengen. Skanderbeg wist het in zulk eene vurige vaderlandsliefde te ontvonken, dat het alle aanvallen der Osmanen krachtig afsloeg.

Al bevocht de sultan in dezen strijd meer dan ééne overwinning, toch was hij niet in staat om duurzame voordeelen te behalen; hij drong wel in het land door, doch de voornaamste vesting, Kroja, kon hij niet veroveren.

Eindelijk toen alle middelen van geweld vruchteloos aangewend waren, bood Murad zelf den Albaneezen den vrede aan; hij beloofde Skanderbeg in het bezit van Albanië te zullen laten, wanneer deze besluiten kon, eene jaarlijksche schatting, als teeken van de erkenning van des sultans oppergezag, te betalen; Skanderbeg antwoordde dat zoolang hij leefde, de Albaneezen nooit de vernedering, in het betalen van eene schatting aan de Osmanen gelegen, ondergaan zouden. Ten bewijze, dat het hem met dit antwoord ernst was, volgde hij de Turksche gezanten op den voet. Drie maal drong hij met zijne dappere Albaneezen in de Turksche legerplaats door; een groot aantal Turken viel onder zijn zwaard, eer hij zich terugtrok.

Murad's trots was dieper dan ooit gekrenkt; hij verdubbelde thans zijne pogingen, om Kroja te veroveren, doch ook thans zonder gevolg. Dewijl de winter in aantocht was en men geene levensmiddelen voor het leger der Osmanen kon aanvoeren, moest hij eindelijk het beleg opbreken. Krank en mismoedig keerde hij naar Adrianopel terug, hier stierf hij, waarschijnlijk door een beroerte getroffen, den 5den Februari 1451, nog geene 56 jaar oud, na eene 33jarige regeering, die eene der belangrijkste tijdperken in de geschiedenis van het Osmanische rijk uitmaakt.

Murad II was een der belangwekkendste Turksche sultans. Al weten wij niet veel van zijne werkzaamheid als regent — de geschiedschrijvers van dien tijd hebben het niet der moeite waard geacht, de innerlijke ontwikkeling van het rijk te schetsen, terwijl zij de krijgstochten getrouw en uitvoerig beschrijven — toch blijkt uit alle tot ons gekomen berichten, dat Murad veel minder er op uit was, zijn rijk door veroveringen verder uit te breiden dan wel den staat op hechtere grondslagen te vestigen, de wetgeving te verbeteren, en de welvaart der bevolking te verhoogen.

De Turksche chroniekschrijvers en de Byzantijnsche geschiedschrijvers b. v. Chalkondylas zijn het daarover eens, dat Murad II een rechtvaardig, edelmoedig en menschlievend vorst was, op wiens woord men volkomen staat maken kon. Al ontbreken in het gedenkboek zijner levensgeschiedenis de met bloed bevlekte bladzijden niet, toch dragen zelfs zijne meest ontzettende daden — gelijk b. v. de slachting van de Wallachen op het veld van Kossowa — nooit het karakter van opzettelijke, bloeddorstige wreedheid.

ACHT EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

Het Osmanische en het Byzantijnsche rijk. Mohammed II; zijn karakter. Zijn eerste aanval op het Byzantijnsche rijk. Godsdiensttwisten te Constantinopel. Gemadius en de fanatieken. Mohammed's krijgstoerustingen. De groote kanonnen. Belegering van Constantinopel. Bloedige gevechten. Overwinning ter zee, door de christenen behaald. Verraad der Genueezen. De bestorming. Heldendood van Constantijn. Constantinopel veroverd. Ondergang van het Byzantijnsche keizerrijk. Constantinopel op nieuw door Mohammed bevolkt. Gemadius tot patriarch verkozen.

Mohammed II (1451—1481) beklom na den dood zijns vaders den troon, dien hij reeds tweemaal bekleed, doch ook tweemaal met wrok in het hart weer ontruimd had. De 21jarige jongeling was in alle opzichten het tegenbeeld van zijn vader; hij miste al die goede eigenschappen, waardoor deze zich niet alleen de liefde zijner dienaren, maar ook de hoogachting zijner vijanden verworven had. Daarentegen bezat hij ontegenzeggelijk veel meer geestkracht dan Murad II.

Mohammed was een tyran met een zeldzaam doortastend karakter. Eene onverzadelijke eerzucht verteerde hem. Zijne verreikende plannen trachtte hij tot elken prijs te verwezenlijken; nooit liet hij zich door eerbied voor een gesloten verdrag, voor de rechten van anderen, of voor de geboden der menschelijkheid daarvan terughouden. Hij was even wellustig als wreed. Hoewel hij de wetenschap en de kunst voorstond, oefenden deze toch nooit een verzachtenden invloed op hem uit; wel deed hij geleerden, kunstenaars en dichters vaak aanzienlijke ondersteuningen toekomen,

om hen bij hun arbeid te ondersteunen, doch even dikwijls liet hij hen op de wreedste wijze ter dood brengen, wanneer zij zich zijn misnoegen op den hals hadden gehaald.

Reeds als knaap had Mohammed zich door zijne willekeurige wreedheid onderscheiden. Men verhaalt, dat hij eens 14 edelknapen den buik liet opensnijden, om te ontdekken, wie van hen eene meloen gestolen had. Al is dit verhaal misschien verdicht, toch leert het ons den roep kennen, die Mohammed bij zijne troonsbestijging vooraf ging en dien hij terstond bevestigde, daar zijne eerste regeeringsdaad bestond in het bevel om zijn broeder Achmed, een jeugdigen knaap, te worgen.

De oude dienaars van Murad vreesden, dat de jonge sultan zich op hen wreken zou, dewijl zij tot tweemaal toe zijnen vader aangespoord hadden om de regeering op nieuw te aanvaarden. Mohammed betoonde zich zachtmoediger dan men in de verte had durven hopen, hij liet alle viziers en hoogere beambten hunne betrekkingen behouden; ook de gezanten van de kleine vorsten der grenslanden, die zich haastten, hem met zijne troonsbestijging geluk te wenschen, ontving hij welwillend en zelfs jegens de Byzantijnen huichelde hij de meest vriendschappelijke gezindheid. Hij wilde eerst vast op zijn troon zitten, eer hij zich in zijne ware gedaante vertoonde; derhalve was hij louter goedheid en zachtmoedigheid totdat hij een opstand in Azië onderdrukt had, doch toen kwam hij openlijk uit voor zijn lang gekoesterd plan: de verovering van het Grieksche keizerrijk.

De verovering van de belangrijke stad Constantinopel, waardoor het Byzantijnsche rijk alleen voor goed vernietigd worden kon, was in de oogen van den jeugdigen sultan zulk eene belangrijke onderneming, dat hij die niet overijld beginnen, maar vooraf alle noodige maatregelen daartoe nemen wilde. De eerste stap, dien hij tot bereiking van dit doel deed, was het bouwen van eene sterke kustvesting, dicht bij Constantinopel, aan den Bosporus, op de plaats waar deze zeearm het smalst is. Nog voor het einde van het jaar 1451 werd tot den bouw besloten en reeds in de lente van het jaar 1452 begon een ontelbaar aantal werklieden, die zoowel uit Azië als uit Europa bijeengebracht waren, dien arbeid.

Keizer Constantijn begreep maar al te goed, dat het bouwen van eene vesting voor de poorten van Constantinopel het eerste teeken van des sultans vijandige gezindheid was; daarom wilde hij terstond, eer Mohammed zich nog verder tot den oorlog toegerust had, de vijandelijkheden beginnen en den bouw met geweld verhinderen. Zijne schroomvallige raadslieden verzetten zich tegen zulk eene stoutmoedige onderneming en wisten hem te bewegen tot het zenden van gezanten naar Mohammed, ten einde den sultan door middel van onderhandelingen van den verderen bouw te doen afzien.

Het antwoord, dat de gezanten naar Constantinopel terugbrachten, liet aan duidelijkheid niets te wenschen over. Mohammed had hun tegemoet gevoerd, dat de grond, waarop hij de vesting bouwde, zijn eigendom was, dat hij daarop doen wilde wat hem goeddacht; dat de keizer zich de moeite kon besparen, verder gezantschappen te zenden, daar hij elken gezant, die met dergelijke vertogen tot hem kwam, zonder omwegen zou laten villen.

Na deze boodschap kon er van vrede tusschen de Osmanen en By-

zantijnen geene sprake meer zijn; al was de oorlog ook niet vormelijk verklaard, toch was hij feitelijk begonnen, want de Osmanen plunderden de omstreken van Constantinopel en drongen zelfs in de voorsteden door.

Keizer Constantijn, die zeer juist inzag, dat de beslissende strijd naderde, besloot met mannenmoed den kamp tot het uiterste vol te houden. Hij poogde zich in staat van verdediging te stellen, nog altijd hoopte hij op de hulp van het Westen. Dringend smeekte hij paus Nicolaas V, dat deze hem schepen, manschappen en geld tot bestrijding van de ongeloovigen zenden zou.

Nicolaas gaf niets dan ijdele beloften en eischte voor alle dingen, dat Constantijn thans eindelijk de vereeniging der Grieksche met de Roomsch-Katholieke kerk tot waarheid maken zou.

Constantijn kende den afkeer, dien zoowel de geheele Grieksche geestelijkheid als het volk omtrent de vereeniging van de beide kerken koesterde; dewijl hij echter zijne hoop de redding van het rijk eenig en alleen op den bijstand van het Westen bouwde, willigde hij den wensch des pausen in. Hij stond toe, dat deze een legaat naar Constantinopel zond, en als zoodanig verscheen in de keizersstad in November 1452 de kardinaal Isidorus, die vroeger zelf tot de Grieksche kerk behoord had, doch een der ijverigste voorstanders van de unie was geworden.

De aankomst van den kardinaal was het sein tot het uitbarsten van nieuwe en heftige godsdiensttwisten. De Grieksche geestelijkheid vervloekte de Latijnen en hun geloof, den keizer en allen, die de unie voorstonden. De geleerde Gemadius, die op het concilie van Florence voor de vereeniging der beide kerken gesproken en gestemd had, doch sinds dien tijd een dweepziek tegenstander der unie geworden was, vaardigde uit zijn klooster eene oproeping aan het volk uit, dat geheel op de hand der geestelijkheid was.

Door deze rampzalige godsdiensttwisten beroofde de bevolking van Constantinopel zich juist op dit beslissend tijdstip van de noodige kracht om, even als vroeger, den aanval der Turken, dien men ieder uur verwachten kon, zegevierend af te slaan. Weinig baatte het in deze omstandigheden, dat keizer Constantijn den winter van 1452 op 1453 gebruikte om de stad door het aanschaffen van een overvloedigen voorraad levensmiddelen, door het herstellen van de vestingwerken en door het samentrekken van alle beschikbare strijdkrachten in staat van tegenweer te brengen.

Hoe klein was het aantal weerbare mannen, hetwelk de ontzenuwde bevolking der eens zoo reusachtige keizersstad onder de wapenen kon brengen! Volgens eene op Constantijn's bevel gehoudene telling bedroeg het 4973 inboorlingen en 2000 vreemdelingen. Had de keizer nu ten minste geld gehad, dan had hij huurtroepen kunnen aanwerven, doch ook dit geschiedde niet, daar de schatkist leeg was en de rijke Grieken weigerden, in dezen tijd van hoog geklommen nood een deel hunner schatten aan hun vaderland ten offer te brengen. Slechts met de uiterste krachtsinspanning bracht Constantijn ten slotte een legertje van 6000 Grieken en 3000 vreemdelingen, grootendeels Genueezen en Venetianen, bijeen; het bevel over deze zwakke krijgsmacht voerde een aanzienlijk Genuees, Johannes Giustiniani, die door de over hare nederzetting te Galata bezorgde republiek den keizer met eene kleine krijgsbende ter hulp gezonden was. Andere hulp ontving het instortende Grieksche keizerrijk

uit het Westen niet, want eene vloot, welke paus Nicolaas V met groote moeite bijeengebracht had, kwam eerst aan, nadat Constantinopel reeds was gevallen.

Sultan Mohammed had zich intusschen op eene geduchte wijze ten strijde toegerust. Ten einde den broeders des keizers op den Peloponnesus te beletten, de hoofdstad ter hulp te komen, had hij een leger naar het Zuiden gezonden; ter zelfder tijd was hij te Adrianopel onvermoeid werkzaam. Hij trok alle in Azië en Europa beschikbare strijdkrachten op het strand van den Bosporus te zamen; hij liet geschut gieten en schepen bouwen. Gibbon (*) verhaalt: „Een geschutgieter, een Deen of Hongaar, dien men in Griekschen dienst bijna had laten verhongeren, liep tot de Muzelmannen over en werd door den Turkschen sultan zeer vriendelijk ontvangen. Mohammed was tevreden met het antwoord op de eerste vraag, waarmee hij den kunstenaar op het lijf viel: „Kunt gij een kanon gieten, dat in staat is om een kogel of een steen te werpen van voldoende zwaarte om de muren van Adrianopel te vermorzelen?" — „Ik ben niet bekend met de sterkte dier muren;" luidde het antwoord, „doch al waren zij zwaarder dan die van Babylon, zoo kan ik daar eene machine tegenover plaatsen, tegen wier uitwerking zij niet bestand zijn; doch het opstellen en bedienen van deze werktuigen moet aan uwe geschutmeesters overgelaten blijven." Op deze verzekering werd te Adrianopel eene geschutgieterij opgericht en het metaal gereed gemaakt. Na verloop van drie maanden goot de kunstenaar een metalen kanon van verbazingwekkende, ja schier ongeloofelijke grootte; de middellijn van het kaliber was, naar men zegt, twaalf handbreedten lang en de steenen kogel, die daardoor voortgeslingerd werd, woog meer dan 600 pond. Eene vrije plaats voor het nieuwe paleis werd voor de eerste proefneming uitgekozen en, ten einde de plotselinge en nadeelige uitwerking der ontzetting en vrees voor te komen, werd bekend gemaakt, dat het kanon den volgenden dag afgevuurd worden zou. Men voelde de dreuning of hoorde den donder der losbarsting in een omtrek van honderd stadiën, de kogel werd door de kracht van het buskruit eene mijl ver voortgedreven en drong op de plek, waar hij nederviel, ter diepte van een vadem in den grond. Ten einde het vernielingswerktuig te kunnen verplaatsen, werd eene stellage of een wagen uit dertig, met ketens verbonden karren samengesteld, dat door zestig ossen werd voortgetrokken. Tweehonderd mannen waren aan beide zijden gesteld om den last onder het voortgaan in evenwicht te houden en te steunen; tweehonderdvijftig werklieden gingen vooruit, om den weg effen te maken en de bruggen te verbeteren en bijna twee maanden verliepen er, eer men een weg van honderdvijftig mijlen had afgelegd."

Mohammed gunde zich gedurende den winter van 1452 op 1453 te Adrianopel nauwelijks een enkel uur rust. Hij brandde van begeerte om eindelijk zijn doel, de verovering van Constantinopel, te bereiken. Dag en nacht was hij bezig, voor alles zorgde hij zelf. Met eigen hand

(*) Gibbon heeft zijn meesterlijk werk: »Geschiedenis van het verval en den ondergang van het Romeinsche rijk" met een prachtige beschrijving van het beleg en de inneming van Constantinopel bekroond. Aan het even frisch en boeiend als nauwkeurig verhaal, dat op het grondigst onderzoek steunt, ontleenen wij eenige episoden, waaruit wij den geest dier tijden het best leeren kennen. De maat, door Gibbon nu en dan aangegeven, is, gelijk van zelf spreekt, de Engelsche.

ontwierp hij de plannen van aanval op de verschillende verdedigingswerken. Des avonds doorwandelde hij alleen en vermomd de straten van Adrianopel, om te zien of zijne bevelen goed uitgevoerd waren en om te hooren, hoe men over hem en over zijn plan oordeelde. Wee den man, die hem bij zulke nachtelijke wandelingen herkende en groette: Mohammed stiet den onvoorzichtige op de plaats neder.

In het begin der lente van 1453 was eindelijk alles voor den aanval gereed. Thans liet Mohammed allengs zijne troepen tegen Constantinopel oprukken. Met ongeloofelijke moeite werden de groote belegeringswerktuigen en zware kanonnen overgebracht, het duurde twee maanden, eer zij op hunne plaats gesteld waren. In de eerste dagen van April kwam de sultan zelf voor de keizersstad aan; hij liet zijn leger tellen; 258,000 man, volgens andere opgaven 400,000 man, stonden onder zijne bevelen. Het leger werd in den vorm van een halve maan rondom de stad opgesteld, die van de zeezijde bedreigd werd door eene vloot, welke uit alle havens van het Osmanische rijk bijeengebracht was; in de haven zelve kon zij echter niet doordringen, daar deze door een zwaren keten afgesloten was.

De strijd begon, een zonderlinge strijd tusschen de zwakke bezetting aan den eenen en de schier ontelbare belegeraars aan den anderen kant. De verdediging werd met schitterende dapperheid gevoerd.

De laatste keizer der Grieken toonde zich zijne eervolle betrekking waardig en hij werd getrouw ondersteund door Giustiniani, die op de muren alomtegenwoordig scheen te zijn.

Te vergeefs bezigde Mohammed alle middelen der oude en nieuwe krijgskunst, welke bij de belegering gelijkelijk aangewend werden: het gelukte hem niet, eenig noemenswaardig voordeel te behalen. Zijne krachtige kanonnen veroorzaakten wel een geduchten knal maar weinig schade, zij konden niet meer dan zevenmaal daags geladen en afgevuurd worden.

Waar zulk eene handvol krijgers den Osmanen weken lang het hoofd bood, daar scheen altijd nog redding mogelijk, wanneer slechts in de volkrijke stad elk weerbaar man gezind was geweest om voor het vaderland te strijden. Doch juist zulk eene zelfopofferende vaderlandsliefde ontbrak den ontaarden Grieken, zelfs de uiterste nood was niet bij machte om de partijen met elkaar te verzoenen. Over de belangrijke vraag, of men bij het avondmaal gezuurd of ongezuurd brood gebruiken moest, over de godgeleerde verschilpunten der Grieksche en der Roomsche Kerk twistten de belegerden; zij vervolgden elkander van weerszijden met een doodelijken haat; ja een der aanzienlijkste Grieksche bevelhebbers Lucas Notaras, verklaarde openlijk dat hij liever den tulband des sultans, dan de helmen der Latijnen, der Roomsch-Katholieke bondgenooten, in de straten van Constantinopel zou zien.

Keizer Constantijn liet zich door al deze wederwaardigheden niet ontmoedigen; onvermoeid volhardde hij in zijn wanhopigen tegenstand, nog eenmaal genoot hij de vreugde der zegepraal, die hem het bewijs leverde, dat Constantinopel nog gered kon worden, indien ter rechter tijd hulp uit het Westen kwam opdagen. Vijf groote schepen, zoowel tot den oorlog als tot den handel uitgerust, één Grieksch en vier Genueesche, waren uit de haven van Chios uitgeloopen, om levensmiddelen en eene kleine schaar Genueesche krijgslieden naar Constantinopel over

te voeren. Gibbon schetst ons de stoute en gelukkig geslaagde onderneming der dappere zeelieden op de volgende wijze: „De stad was reeds van de land- en van de zeezijde ingesloten en de Turksche vloot breidde zich voor den ingang van den Bosporus van oever tot oever uit, ten einde deze stoutmoedige bondgenooten der Grieken op te vangen of althans terug te drijven. De lezer, wien de aardrijkskundige ligging van Constantinopel helder voor den geest staat, zal al het grootsche van dat schouwspel begrijpen en bewonderen. De vijf christelijke schepen voeren onder een vroolijk krijgsgeschreeuw en met volle kracht van zeilen en riemen op eene vijandelijke vloot van meer dan driehonderd schepen aan; de stadsmuur, de legerplaats, de kusten van Azië en Europa waren bezet met eene ontelbare menigte toeschouwers, die angstig den uitslag van deze poging om den belegerden hulp te verleenen, verbeidden. Bij den eersten aanblik kon deze uitslag wel niet twijfelachtig zijn: de overmacht der Muzelmannen was bovenmatig groot en in geval van windstilte zou hun aantal en hunne dapperheid ongetwijfeld de zege hebben weggedragen. Maar hunne in aller ijl samengeraapte en zeer onvolkomene zeemacht was niet door den volksgeest, maar door den wil des sultans geschapen; op het toppunt van hun geluk hebben de Turken erkend dat God, indien hij hun het land gegeven heeft, den ongeloovigen de zee heeft overgelaten en eene reeks van nederlagen en de snelle voortgang van het verval in dit opzicht heeft de waarheid dezer bescheiden bekentenis bevestigd. Met uitzondering van achttien eenigszins beduidende galeiën bestond het overige van hunne vloot uit grove, ruw gebouwde, slecht bestuurde en met troepen volgepropte booten zonder kanonnen, en daar de moed tot op zekere hoogte zijn grond in de sterkte heeft, was het niet te verwonderen, zoo de dapperste der Janitsaren op het tot dusver onbekende element van vrees sidderde. De vrij steile en hooge schepen der christenen werden door bekwame loodsen bestuurd en waren bemand met de veteranen van Griekenland en Italië, die met al de gevaren en eischen der zeevaart volkomen vertrouwd waren. Zij richtten hunnen koers zoo, dat zij de zwakke hinderpalen, die hunne vaart belemmerden, in den grond boorden of uiteendreven; hunne artillerie veegde de wateren schoon, hun vloeibaar vuur werd uitgestort op de hoofden hunner vijanden, die het waagden hen te naderen om te enteren, en wind en golven zijn steeds op de hand der bekwaamste zeevaarders. In dezen strijd werd het Byzantijnsche schip, dat bijna door de Turken overweldigd was, ontzet door de Genueezen, die de Muzelmannen zoowel in den strijd uit de verte, als in het gevecht van man tegen man tweemaal met een aanzienlijk verlies afsloegen. Mohammed zelf zat aan het strand te paard, om door zijne stem en zijne tegenwoordigheid, door het uitloven van beloningen en door het bedreigen van strenge straf nog meer dan door vrees voor den vijand de dapperheid der zijnen aan te vuren. De hartstochten zijner ziel, ja zelfs de bewegingen zijns lichaams schenen de handelingen der strijdenden na te bootsen en hij dreef zijn paard, als ware hij de heer der natuur, met vruchtelooze en machtelooze woede in de zee. Zijne luide verwijtingen en het geschreeuw, dat uit de legerplaats opging, dwongen de Osmanen tot een derden aanval, die voor hen nog verderfelijker afliep dan de beide vorige. Ik moet hier het getuigenis van Phranzes herhalen, dat door hunne eigene opgaven bevestigd wordt, volgens hetwelk zij in den bloedigen strijd van

dien dag 12,000 man verloren hebben, hoewel ik het niet gelooven kan. Zij vluchtten in de grootste wanorde naar de oevers van Azië en Europa, terwijl het christelijke eskader ongedeerd en zegevierend door den Bosporus voer en binnen de ketting, die de haven van Constantinopel afsloot, veilig het anker uitwierp. In hunne blijdschap over de behaalde overwinning beroemden zij zich, dat zij de geheele Turksche vloot voor hunne wapenen hadden doen wijken, doch de admiraal der Turken vond eenigen troost voor eene pijnlijke wond, hem in het oog toegebracht, hierin, dat hij zijne nederlaag als het gevolg van dit ongeval voorstelde. Baltha Ogli was een renegaat, uit een Hongaarsch vorstenhuis gesproten; zijn roem als krijgsman had hij door de hatelijke ondeugd der geldgierigheid bezoedeld en onder het despotisme van vorst of volk is elk ongeluk een doorslaand bewijs van schuld. Zijn rang en zijne diensten legden niet het minste gewicht in de schaal tegenover Mohammed's misnoegen. In tegenwoordigheid des sultans werd de admiraal door vier slaven op den grond uitgestrekt en ontving hij honderd slagen met een gouden staaf. Reeds was het doodvonnis over hem geveld, doch hij smeekte den vorst om genade en deze stelde zich tevreden met het toepassen van eene zachtere straf; hij werd verbannen en zijn vermogen verbeurd verklaard. De aankomst van het eskader bezielde de Grieken met nieuwe hoop en stelde de werkeloosheid der Westersche bondgenooten in het ongunstigste licht."

Mohammed begreep na deze zegepraal, door de schepen der christenen behaald, dat het dringend noodzakelijk was, zich tot elken prijs van de haven van Constantinopel meester te maken. Alleen van de havenstad uit kon de bestorming met goed gevolg ondernomen worden en het langer voortzetten van de belegering was bedenkelijk, daar, gelijk de overwinning van zulk een klein aantal schepen bewees, eene christelijke vloot licht de Turksche verslaan en Constantinopel ontzetten kon.

Dewijl de sultan geen middel wist uit te denken om de groote ijzeren ketting, die de haven versperde, aan stuk te doen springen, nam hij de toevlucht tot een ander middel, om zijne schepen daarin te brengen. Hij liet den weg van den Bosporus, die twee uren lang was, beleggen met planken, die met vet besmeerd werden: langs deze baan werden 70 à 80 schepen gedurende den nacht gelukkig in de haven gebracht. Bij deze stoute onderneming werd hij ondersteund door de verraderlijke Genueezen te Galata, wien hij den vrede en het rustig bezit van hunne handelsprivilegiën beloofd had, onder voorwaarde, dat zij de belegerde stad geen hulp zouden verleenen.

Toen de Byzantijnen den volgenden morgen de vijandelijke schepen als door een tooverslag tegenover zich zagen, maakte de grootste verslagenheid zich van hen meester. Wel waagde de dappere Giustiniani eene poging om ze door een stouten overval in brand te steken, maar deze aanslag mislukte en Constantinopel stond thans ook van de zeezijde aan den aanval der Muzelmannen bloot.

Mohammed bepaalde, dat de algemeene storm op den 29sten Mei plaats zou vinden. Ten einde den moed zijner Osmanen aan te vuren zegde hij den soldaten, die het eerst in de stad zouden binnendringen, het stadhouderschap over eene provincie toe. Hij liet bekend maken, dat hij alle schatten en alle menschen der veroverde stad aan zijn leger overliet en voor zich zelven alleen aanspraak maakte op den grond en op de gebouwen.

Het laatste uur van het Byzantijnsche keizerrijk naderde. Nog schemerde voor een enkel oogenblik eene kans van hoop, maar om terstond weer te verdwijnen. In het kamp der Osmanen verbreidde zich het gerucht, dat eene pauselijke vloot van de zijde van Italië kwam opdagen en dat een groot christelijk leger onder bevel van den beroemden Johannes Hunyadi tot ontzet aanrukte. Dit valsche bericht veroorzaakte onder de Osmanen een grooten schrik, zelfs sultan Mohammed was ernstig bezorgd; op aanraden zijner viziers ging hij zelfs zoover, dat hij een bode tot den keizer zond, om dezen vrijen aftocht met zijn geheele hof en al zijne schatten, en der bevolking van Constantinopel eene zachte behandeling toe te zeggen, indien hij de stad wilde overgeven.

Constantijn sloeg dit aanbod af; hij had het kloek besluit genomen om den strijd tot het laatste oogenblik voort te zetten. Dat na zijn antwoord de storm onherroepelijk op den 29en Mei plaats zou vinden, wist hij; hij koesterde slechts eene flauwe hoop op de overwinning, doch hij deed alles wat in de gegeven omstandigheden mogelijk was om haar te behalen. Nog den laatsten avond spoorde hij de zijnen tot trouw en volharding aan; vervolgens nam hij van hen een treffend afscheid, nadat elke veldheer hem plechtig beloofd had, tot den laatsten ademtocht te zullen strijden.

In den morgen van den 29en Mei, nog voor het aanbreken van den dag, liet Mohammed de bestorming van alle zijden beginnen. De verdedigers vochten met den moed der wanhoop. Twee uren lang boden zij elken aanval het hoofd. Zij sloegen de Janitsaren, die vreeselijke verliezen leden, terug, doch eindelijk moesten zij voor de overmacht zwichten.

Zelfs den dappersten ontzonk de moed, als telkens nieuwe scharen der Osmanen kwamen aanstormen, terwijl de gelederen der verdedigers meer en meer gedund werden. Ook Giustiniani, de held van den dag, liet den moed zakken; toen hij in het slaggewoel eene wonde had ontvangen, trok hij zich terug.

De keizer begreep, dat alles verloren was, indien Giustiniani week, hij smeekte den tot dusver zoo dapperen man, naar zijn post terug te keeren en den strijd voort te zetten, daar het lot der stad in zijne handen berustte; doch Giustiniani, die geheel ontmoedigd was, luisterde niet naar die vriendelijke taal en snelde voort.

„Waar wilt ge heen?" riep de keizer hem na.

„Daarheen, waar God zelf den Turk brengen zal," antwoordde de Genuees en met deze woorden snelde hij op den muur toe, om te scheep naar Galata te vluchten. Na de lafhartige vlucht van den opperbevelhebber was alles verloren. Zinkeisen verhaalt: „Op de algemeene verslagenheid over dit ongeluk volgt eene ontzettende verwarring onder de troepen, welke door den vijand spoedig bemerkt en even spoedig gebruikt wordt. Saganus Pascha stelt zich aan het hoofd eener afdeeling Janitsaren en stormt in den omtrek der poort van den heiligen Romanos op den muur los. In een oogenblik wijkt alles van den buitensten muur naar de binnenwaarts gelegen poort terug; in het vreeselijk gedrang, dat nu ontstaat, wordt een groot aantal menschen doodgedrukt of onder de voeten getreden. Niemand biedt langer tegenstand. Een Janitsaar, Hasan genaamd, een reusachtige kerel, beklimt het eerst den muur, anderen volgen hem, en terwijl de eersten, en onder hen

ook Hasan, door het hoopje Genueezen, dat nog het laatst stand houdt, neergesabeld worden, dringt de hoofdmacht, dewijl de poort door een ontzaglijken stapel lijken versperd is, in de stad binnen door eene bres, welke het groote kanon in den muur gemaakt had. Met de snelheid van den bliksem verbreidde de treurmare: „de stad is genomen, de vijandelijke banier wappert op de muren, op den burcht," zich van het eene tot het andere einde der stad.

Zoodra keizer Constantijn dit hoort, werpt hij zich met eenige getrouwen in den dichtsten drom der binnenstormende Osmanen, houwt alles wat hij met zijn zwaard bereiken kan neder en zet, met wonden bedekt, bijna alleen den strijd nog een oogenblik voort. — — — — Hij wilde het ongeluk van zijn huis en het leed van dien dag niet overleven en week geene voetbreedte van zijne plaats. Alleen zou hij gaarne den doodelijken slag niet door de zwaarden dezer ongeloovigen, maar van de hand eens christens hebben ontvangen. Is hier geen christen?" riep hij met diepen weemoed, toen het bloed hem reeds bij stroomen van handen en voeten vloeide en zijne getrouwen rondom hem den grond met hunne lijken bedekten, „Is hier niemand die mij het hoofd wil afslaan?" Op dat woord drongen drie Janitsaren te gelijker tijd op hem aan. De een wondde hem in het aangezicht, de tweede kloofde hem den schedel en de derde bracht hem den doodelijken stoot in den nek toe. Dewijl de keizer zich vooraf van de teekenen zijner waardigheid ontdaan had, bleef zijn lichaam, door niemand herkend, onder de lijken der verslagenen liggen. Zoo stierf de laatste vorst van het Byzantijnsche rijk, die toen ter nauwernood zijn veertigste levensjaar volbracht had en reeds door de wijze, waarop hij het ongeluk van zijn rijk, hetwelk als het erfdeel der eeuwen op hem rustte, wist te dragen, naast de beste vorsten van zijn stam eene waardige plaats bekleedt.

Nadat de Osmanen zich den weg naar de stad gebaand hadden, stortten zij zich als een wilde, vernielende stroom in de straten uit; in hunne eerste woede hieuwen zij een elk neder, dien zij ontmoetten, doch toen zij zagen, dat hun geen tegenstand meer geboden werd, vonden zij het moorden niet langer voordeelig, maar maakten zij gevangenen, die zij later als slaven konden verkoopen. Met dat doel en tevens om zich van de schatten der Byzantijnen meester te maken, drongen zij in de huizen, paleizen en kerken, waarin de door angst overweldigde Grieken van alle standen een schuilplaats gezocht hadden.

„Binnen een uur," zegt Gibbon, „waren de mannelijke gevangenen met touwen, de vrouwelijke met hare sluiers en gordels gekneveld. De senatoren werden met hunne slaven, de prelaten met de deurwachters hunner kerk, jonge mannen uit de laagste volksklasse met edele jonkvrouwen, wier gelaat voor de zon en voor hare naaste bloedverwanten onzichtbaar gebleven was, samengebonden. In deze algemeene gevangenschap werden alle standen der maatschappij ondereengemengd en de banden der natuur verscheurd; de onverbiddelijke soldaat bekreunde zich noch om de weeklachten des vaders, noch om de tranen der moeder, noch om het geschrei der kinderen. De luidste jammerklachten werden aangeheven door de nonnen, die met ontblooten boezem, uitgestrekte handen en fladderende haren van het altaar werden weggerukt. — — De ongelukkige Grieken werden bij geheele hoopen als slachtvee op de ruwste wijze door de straten gedreven, en daar de overwinnaars

van begeerte brandden om tot de plundering terug te keeren, werd hun bevende tred door bedreigingen en slagen tot grooteren spoed gedrongen. In een en hetzelfde uur werd dezelfde roof in alle kerken en kloosters, alle paleizen en huizen der hoofdstad gepleegd en geene woning, hoe heilig of hoe afgelegen, kon den persoon of de bezittingen van een Griek beschermen. Meer dan zestig duizend menschen werden uit de stad naar de legerplaats of de vloot der Turken gevoerd, al naar de luimen of het belang van hunnen meester dat meebrachten, verruild of verkocht en ver van hun vaderland als slaven door de provinciën van het Osmanische rijk verstrooid."

Omstreeks den middag van den 29en Mei hield Mohammed zijn zegevierenden intocht in de verwoeste stad. Zijne eerste vraag was, wat er van den keizer was geworden. Toen hij hoorde dat Constantijn gesneuveld was, liet hij diens lijk opzoeken; het werd aan de met den keizerlijken adelaar geborduurde schoenen herkend. Het bebloede en verminkte hoofd liet de sultan op een zuil voor het volk ten toon stellen.

Den eersten dag gedroeg Mohammed zich uiterst zachtmoedig en genadig. Toen Lucas Notaras met de grootste onderdanigheid tot hem naderde, ontving hij den Griek vriendelijk en liet hij zich door dezen eene lijst van de hoogste waardigheidsbekleeders des rijks ter hand stellen. Deze werden op des sultans kosten uit de gevangenschap losgekocht, maar om eenige dagen daarna gezamenlijk neergehouwen te worden. Ook Notaras bleef niet gespaard. Mohammed liet hem met twee zijner zonen voor zijne oogen ter dood brengen, omdat hij, naar men verhaalt, geweigerd had, een zijner zonen, een schoonen knaap van 14 jaar, aan de schandelijke liefkozingen van den sultan prijs te geven; volgens een ander bericht, dat aan Gibbon het waarschijnlijkst voorkomt, werd hij ter dood gebracht, omdat hij deel had genomen aan eene samenzwering.

Slechts aan enkele der dappere verdedigers van Constantinopel gelukte het, zich door de vlucht te redden. Giustiniani stierf op Chios aan de gevolgen zijner wonden. De kardinaal Isidorus werd gevangen genomen en als slaaf verkocht. Met een aantal Venetiaansche edelen, wie hetzelfde lot getroffen had, werd hij later door een losgeld uit de gevangenschap bevrijd.

Nadat Constantinopel vele dagen achtereen uitgeplunderd was, liet Mohammed zijn leger naar het kamp terugkeeren. De reusachtige stad geleek thans een groot kerkhof. Alles was woest en ledig; geen menschelijk wezen bewoog zich in de ontvolkte straten.

Het lag echter volstrekt niet in het plan van Mohammed, de heerlijke stad in een puinhoop te herscheppen. Integendeel, hij wilde Constantinopel tot de hoofdstad van het rijk verheffen; doch hiertoe moesten in de eerste plaats de van menschen ontbloote straten op nieuw bevolkt worden. Tot bereiking van dit doel nam de sultan een aantal maatregelen, ten gevolge waarvan de ontvolkte residentie weldra met nieuw leven werd bezield.

In de eerste plaats vaardigde hij eene oproeping uit aan alle vluchtelingen, die zich in veilige schuilplaatsen verborgen hielden, om naar Constantinopel terug te keeren. Mohammed beloofde hun, dat hun leven en hunne vrijheid geëerbiedigd zouden worden, en hij hield woord, ja hij bevorderde zelfs de invrijheidstelling der door zijne soldaten ge-

vangen genomen inwoners, indien zij beloofden in het vervolg weer te Constantinopel hunne woonplaats te zullen vestigen. Bovendien werden 5000 huisgezinnen uit de aan de Zwarte Zee gelegene steden, Osmanen en Christenen, op des sultans bevel naar Constantinopel verplaatst. Zij, die niet vrijwillig verhuisden, werden er toe genoodzaakt. Mohammed dreigde een ieder, die dit weigerde, op staanden voet ter dood te doen brengen. Op dezelfde wijze liet Mohammed later, na elken veldtocht, een deel der overwonnenen naar zijne nieuwe hoofdstad verhuizen; natuurlijk leverde hare bevolking weldra het bontste mengelmoes van allerlei volken op, dat men zich voorstellen kan.

Een groot deel der nieuwe inwoners bestond uit christenen, wien Mohammed volkomen vrijheid van godsdienst verleende. Wel beperkte hij de uitoefening van den christelijken eeredienst tot eene enkele kleine kerk, — de overige kerken werden in moskeën herschapen; de prachtige Sophiakerk werd de hoofdmoskee — maar het vormen van eene gemeente veroorloofde hij niet alleen, maar bevorderde hij zelfs met hoogst verstandige staatkundige bedoelingen.

Reeds kort na de verovering der stad drong Mohammed op de verkiezing van een nieuwen patriarch aan. De keuze viel op den heftigsten tegenstander van de vereeniging der Grieksche en Roomsche kerken, op den geleerden Gemadius, ook wel Georgius Scholarius genoemd, die nog niet eens de priesterlijke wijding had ontvangen en wiens voornaamste verdienste in zijn vijandschap tegen den paus en de aanhangers van Rome bestond.

Mohammed ontving Gemadius met schitterende eerbewijzen; hij schonk hem een gouden, rijk met paarlen en edelgesteenten versierden kromstaf en toen hij hem liet vertrekken, beval hij zijn hofstoet, in plechtigen optocht den patriarch naar zijn paleis te geleiden.

Door deze begunstiging van de bitterste vijanden der Roomsche kerk, die bij Mohammed alleen het gevolg van listige berekening was, won de sultan den adel en een groot deel der Grieksche geestelijkheid, die liever onder Turksche heerschappij de Grieksche, dan onder eene christelijke regeering de Roomsche godsdienst wilde belijden. Constantinopel bleef de zetel van het kerkelijk opperhoofd der Grieksch-katholieken; rondom den patriarch verzamelde zich de Grieksche adel, die zich te Constantinopel vestigde. De Fanarioten, zoo werden deze Grieksche edelen genoemd, verwierven zich spoedig in de Osmanische hoofdstad grooten rijkdom. De scheuring van de Roomsche en de Grieksche kerk was door Mohammed's listige staatkunde bevestigd.

NEGEN EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

Het Osmanische rijk. De christelijke staten van Europa na de verovering van Constantinopel. Werkeloosheid. Bemoeiingen van Aeneas Silvius voor een kruistocht. Capistrano en zijne prediking van het kruis. Mohammed's tocht naar Serbië. Hunyadi's zegevierende veldtocht. Belegering van Belgrado. Schitterende zegepraal van Hunyadi en Capistrano. Hun dood. Verdere veroveringen van Mohammed. Oorlog met Venetië. Mohammed's dood. Staatsregeling van het Osmanische rijk

De tijding der verovering van Constantinopel door de Turken bracht in alle christelijke staten van Europa een onuitsprekelijken schrik te weeg. De broeder van keizer Constantijn en de overige kleine vorsten van den Peloponnesus, de vorst van Serbië, de beheerscher van het christelijke keizerrijk Trapezunt, dat nog een kwijnend bestaan voortsleepte, en de overige kleine vorsten der naburige landen en eilanden, die allen zonder onderscheid vreesden, dat Mohammed thans zijne geheele macht tegen hen zou keeren, om ook aan hunne heerschappij voor goed een einde te maken, zonden gezanten naar het hof van Adrianopel, om den overwinnaar onderdanig met zijne groote verovering geluk te wenschen en ootmoedig om de gunst van den machtigen sultan te smeeken.

Mohammed nam de gelukwenschen en de aangeboden geschenken wel aan, maar verklaarde tevens, dat hij daarmede niet tevreden was; hij eischte eene jaarlijksche schatting, als teeken hunner onderdanigheid, en bovendien de belofte, dat de vorsten jaarlijks op een bepaalden tijd aan zijn hof zouden verschijnen. Allen willigden die eischen in en verwierven zich hierdoor een kort uitstel van hunnen val.

De verovering van Constantinopel was (behalve voor de kleine vorsten van het Oosten) voor niemand een zwaarder slag dan voor de beide Italiaansche zeemogendheden Venetië en Genua, die van wege hun handel op het Oosten het grootste belang hadden bij het in stand blijven van het Grieksche keizerrijk.

Te Venetië drong de oude doge Francesco Foscari, die, in weerwil van zijn ver gevorderden leeftijd, van jeugdigen ondernemingsgeest blaakte, zoodra hij de tijding van Mohammed's overwinning ontving, er in den senaat op aan, dat deze zou trachten den smaad, welke der republiek en der geheele christenheid aangedaan was, uit te wisschen door onverwijld den oorlog te verklaren. Thans was de republiek, wanneer zij al hare krachten inspande, naar zijne meening, nog in staat om de macht der Turken te fnuiken: later zou dit niet meer mogelijk zijn.

De senatoren deelden niet in de vurige geestdrift van den wakkeren grijsaard. De van den echten koopmansgeest doortrokken Venetiaansche edelen, die steeds uiterst voorzichtig wikten en wogen, wierpen hem tegen, dat de republiek juist met Francesco Sforza in een oorlog gewikkeld was, die al hunne krachten in beslag nam, en dat het in elk geval voor hunnen handel op den Levant voordeeliger zou zijn, vrede met den sultan te sluiten dan met dien machtigen vorst oorlog te voeren. In plaats van zich ten strijde toe te rusten, besloot de senaat een vredesgezantschap tot Mohammed te zenden. Dezen afgevaardigden gelukte het dan ook inderdaad, de republiek met den sultan op een zeer goeden voet te brengen.

Met een dergelijken geest waren ook de Genueezen bezield, die met het oog op hunne nederzetting te Galata en op hunne bezittingen aan de kusten der Zwarte Zee, voor een oorlog met de Osmanen bijna nog meer beducht moesten zijn dan de Venetianen. Lijdelijk zagen zij het aan, dat Mohammed de vestingwerken van Galata slechten liet. Gelijk zij reeds vroeger groote waarde aan hunne goede verstandhouding met de Turken hadden gehecht, zoo trachtten zij die vriendschappelijke betrekking thans tot elken prijs te doen voortduren.

Op paus Nicolaas V en den Duitschen keizer Frederik III maakte de tijding van de verovering der Grieksche hoofdstad en van den dood van keizer Constantijn een diepen en duurzamen indruk. Frederik III barstte in bittere tranen uit, toen hij uit Venetië van den doge Foscari een brief ontving, waarin die ongelukkige gebeurtenis uitvoerig beschreven werd. Hij trok zich in zijne vertrekken terug, dagen achtereen verdiepte hij zich in de folterendste gedachten, door een te laat berouw bij hem gewekt, dat hij niets gedaan had om den val der christelijke hoofdstad in het Oosten voor te komen; hij bad en weende. Gebeden en tranen had de zwakke keizer voor het in puin gestorte Grieksche keizerrijk over, maar zich tot eene kloeke daad vermannen, dat kon hij niet.

Paus Nicolaas V was voorshands insgelijks machteloos. De uitrusting van de te laat afgezonden vloot had zijne geldmiddelen uitgeput; de schrik, door den val van Constantinopel hem veroorzaakt, verlamde zijne krachten. Wel besloot hij een kruistocht van alle christelijke staten tot stand te brengen, doch eer dit geschieden kon, moest vooraf de vrede tusschen de christelijke rijken onderling hersteld worden. Tot bereiking van dit doel spande Nicolaas V dan ook in de eerste plaats al zijne krachten in, door middel zijner legaten spoorde hij de christelijke vorsten ernstig tot eendracht aan.

Het is niet waarschijnlijk, dat in die dagen iets hoegenaamd ondernomen zou zijn, indien niet des keizers invloedrijke raadsman, Aeneas Sylvius, met een onverkoelden ijver en eene vurige geestdrift keizer en paus aangespoord had, om de krachten der geheele christenheid tot een kruistocht tegen de Turken aan te wenden. Hij schreef aan den paus:

„Reeds heerscht nu Mohammed onder ons, reeds zweeft het zwaard der Turken boven ons hoofd, reeds is voor ons de Zwarte Zee gesloten, reeds is Wallachije in de macht der Turken, van daar zullen zij in Hongarije en vervolgens in Duitschland doordringen. En intusschen leven wij onderling in twist en vijandschap. De koningen van Frankrijk en Engeland zijn met elkaar in oorlog gewikkeld; de vorsten van Duitschland hebben tegen elkander de wapenen opgevat; slechts zelden geniet

geheel Spanje rust en Italië kan in den strijd om eene vreemde heerschappij nooit vrede vinden. Hoe veel beter zou het zijn, wanneer wij onze wapenen en onze troepen tegen de vijanden van ons geloof wilden keeren. Ik zou niet weten, wien deze zaak meer ter harte moet gaan, dan u, heilige vader! Gij zijt geroepen om thans op te staan, aan alle koningen te schrijven, aan alle vorsten en staten gezanten te zenden en hen te vermanen dat zij òf in persoon òf door middel hunner afgevaardigden op eene bepaalde plaats tot het houden van eene gemeenschappelijke beraadslaging samenkomen. Maar men moet zich beijveren dat te doen, zoolang de der christelijke wereld geslagen wonde nog versch is; men moet onderling vrede of althans een wapenstilstand sluiten, om met vereende macht tegen de vijanden van het heilaanbrengende kruis op te trekken. Ik koester de hoop, dat, wanneer uwe heiligheid zich deze zaak met haren gewonen ijver en van heeler harte aantrekt, zij de goedkeuring van God en menschen zal verwerven en dat het weldra zoo ver komen zal, dat de Turken berouw gevoelen over hun overmoed en dat het christelijk geloof een nieuwe vlucht neemt."

Keizer Frederik III ondersteunde het verzoek van zijn raadsman en de paus kon zich aan de inwilliging van dien wensch niet onttrekken. Hij vaardigde eene bul uit, tot de geheele christenheid gericht, waarin hij sultan Mohammed den voorlooper van den Anti-christ, den rooden draak uit de openbaring van Johannes noemde en alle vorsten van Europa tot een kruistocht tegen hem opriep.

Aan elken kruisvaarder werd volkomen aflaat beloofd; van de geestelijkheid eischte de paus, dat zij van al hare inkomsten een tiende deel tot ondersteuning van den kruistocht zou opbrengen. Den vorsten, heeren en republieken van Europa beval de paus oogenblikkelijk een eind te maken aan alle oorlogen en veeten; hij bedreigde hen, die aan dit gebod ongehoorzaam zouden zijn, met den ban, ja zelfs met het Interdict.

Dit groote woord had echter eene zeer geringe uitwerking, want de Europeesche vorsten bekommerden zich weinig om de bedreigingen van den kerkvorst. Zelfs de geestelijkheid dacht er niet aan, de van haar gevorderde tienden regelmatig te betalen, zij vreesde dat die gelden in de schatkist des pausen zouden vloeien en door dezen voor bijzondere doeleinden, maar niet voor een kruistocht aangewend zouden worden. Geheel ongegrond was dat vermoeden niet, want Nicolaas bezigde de opgebrachte gelden gedeeltelijk om aan zijne liefhebberij voor kostbare boeken den teugel te vieren. Hij kocht de handschriften, die na de verovering van Constantinopel in alle landen der wereld verstrooid waren, tot elken prijs op en vulde daarmede de bibliotheek van het Vaticaan.

Keizer Frederik III, die onophoudelijk door Aeneas Sylvius aangespoord werd, wien ook Johannes Hunyadi dringend om bijstand tegen de Turken verzocht, stelde inderdaad eenige pogingen in het werk om een kruistocht tot stand te brengen, doch ook zijn ijver verkoelde spoedig weder. Hij riep een paar rijksdagen bijeen, waarop men beraadslaagde over het vormen van een kruisleger en zelfs het besluit daartoe nam, maar tot uitvoering kwam men niet, ten gevolge van de werkeloosheid der Europeesche vorsten.

Toen nu Nicolaas V stierf, geraakte het geheele plan op den achtergrond en het zou in weerwil van de ijverige bemoeiingen van Aeneas

Sylvius, in weerwil der gunstige gezindheid van paus Calixtus IV, die legaten naar alle Europeesche vorsten zond, om hen tot den kruistocht op te wekken, onuitgevoerd zijn gebleven, indien niet een met vurige geestdrift bezielde monnik, de Franciscaner Johannes Capistrano, het volk zelf door zijne prediking van het kruis had weten te ontvonken.

Capistrano was reeds in het jaar 1450 in Duitschland als kruisprediker opgetreden; de roep van groote heiligheid ging voor hem uit en waar de kleine, schrale man met de diepliggende bliksemende oogen optrad, daar verdrong het volk zich bij duizenden rondom hem, ten einde zijne prediking te hooren, hoewel het daarvan geen woord verstond, daar hij zich van de Latijnsche taal bediende. Al vertaalde een tolk des monniks toespraak, hierop sloegen de meesten geen acht; zij werden meegesleept door de levendige gebaren en uitdrukking van het gelaat des bezielden predikers. Even als in de dagen der eerste kruistochten keerde de op een dwaalspoor gebrachte geloofsijver der dweepzieke menigte zich in de eerste plaats tot de vijanden des christendoms, die het meest onder haar bereik waren, tegen de Joden en ketters.

Waar Capistrano verscheen, werden de Joden en ketters vervolgd, hij zelf plaatste zich aan het hoofd der dweepers. Toen hij te Breslau predikte, verbreidde zich eensklaps het gerucht, dat de Joden een boer omgekocht hadden om uit eene dorpskerk de hostiën te stelen en dat zij de gestolen heilige voorwerpen zoo lang met roeden gegeeseld hadden, tot dat daaruit eindelijk waarachtig bloed gevloeid was.

Hoe ongerijmd zulk een sprookje ook was, toch werd het algemeen geloofd. Men overviel de Joden en sleepte hen naar de gevangenis, Capistrano zelf voerde als inquisiteur het proces der ongelukkigen, en liet hen zoo lang pijnigen tot dat zij bekenden wat men van hen vernemen wilde.

Een en veertig Joden werden tot straf van deze voorgewende misdaad met den boer, die hun zijne hulp verleend zou hebben, op de markt in het openbaar verbrand, de overigen werden uit het land verbannen.

Na den val van Constantinopel nam de godsdienstige dweepzucht des volks eene andere richting. Capistrano, die door den paus gemachtigd was om overal het kruis te prediken, trok een gedeelte van Duitschland, Hongarijë en Zevenbergen door en zag zijne poging met den besten uitslag bekroond. Eene wel slecht gewapende en ordelooze, maar van geestdrift voor den strijd tegen de Turken gloeiende schaar verzamelde zich rondom hem. Hij zelf voerde het kruisleger zuidwaarts, in de richting van den Donau en juist ter rechter tijd.

De zegevierende sultan Mohammed had zich na de verovering van Constantinopel geen langen tijd van rust gegund.

Reeds in de lente van 1454 greep hij op nieuw naar de wapenen, om Serbië zelfs van de schijnbare onafhankelijkheid te berooven, die dit gewest tot heden bezeten had. Al had vorst George van hem de verzekering ontvangen, dat hij den vrede niet verbreken zou, hierdoor liet Mohammed zich niet terughouden, Serbië zonder omwegen als zijn eigendom te behandelen, want de sultan hield zijn woord slechts zoolang als dit met zijn belang strookte.

Met een groot leger rukte hij naar Serbië op en veroverde dit land zonder noemenswaardigen tegenstand te ontmoeten; bij zijn terugtocht naar Adrianopel liet hij eene woestenij achter. 50.000 Serbiërs

volgden, in boeien geslagen, zijn leger, zij werden deels naar Constantinopel gezonden, om zich daar op des sultans bevel te vestigen, deels in de overige provinciën verstrooid. Eene krijgsmacht van 32.000 man bleef als bezetting in het zuidelijk gedeelte van Serbië terug.

De vorst van Serbië was, zoodra Mohammed tegen hem optrok, naar Hongarije gevlucht, om hier hulp tegen de Turken te zoeken. Hij wendde zich tot den kapitein-generaal (*) van Hongarije, Johannes Hunyadi.

Deze, die steeds bereid was om tegen de Turken te vechten, tastte de door Mohammed achtergelaten troepen aan, behaalde bij Krusovaz op hen eene schitterende overwinning en trok toen verder oostwaarts. Vele Turksche steden, o. a. de sterke Donauvesting Widdin, bezweken voor de bestorming der Hongaren.

In weerwil hiervan durfde Hunyadi toch niet verder voorwaartsdringen. Hij gevoelde zich niet in staat om alleen een aanvallenden oorlog tegen het Osmanische rijk te wagen en nam daarom stelling bij Belgrado, terwijl hij boden tot keizer Frederik III zond, om diens hulp in te roepen. Dat dit dringend verzoek, even als dat van Aeneas Sylvius, schipbreuk leed op des keizers zwakheid van karakter en op de werkeloosheid der Duitsche vorsten, hebben wij reeds verhaald.

Het jaar 1455 verliep zonder belangrijke gebeurtenissen. Mohammed gebruikte dien tijd om zijne macht in Serbië te bevestigen. Eerst in het voorjaar van 1456 maakte hij uitgebreide krijgstoerustingen met het luid uitgesproken doel, zich van de Hongaarsche Donauvesting Belgrado meester te maken. Was eenmaal Belgrado in zijne macht dan — meende de sultan — dan was Serbië tegen elken aanval van den kant van Hongarije beveiligd, dan kon ook het laatstgenoemde land hem niet langer weerstand bieden. Naar men verhaalt, had hij bij God en den profeet gezworen, dat hij twee maanden na den val van Belgrado binnen Buda zou zijn.

Gedurende den winter trok Mohammed uit alle gewesten van zijn rijk troepen bijeen, die in den omtrek van Adrianopel en Constantinopel gelegerd werden. Volgens de meest gematigde opgaven was dit leger 180.000 man sterk; andere schrijvers spreken van 200.000, ja zelfs van 400.000 man. Tweeëntwintig kanonnen van reusachtige grootte, 300 stukken geschut van kleiner kaliber, eene ontelbare menigte levensmiddelen en bestormingswerktuigen van allerlei soort werd bijeengebracht. Niets ontbrak, wat tot eene langdurige belegering gevorderd werd. De zorgvuldigheid, waarmede Mohammed zijne onderneming voorbereidde, was een bewijs voor het gewicht, dat hij aan het bezit van Belgrado hechtte. Ongetwijfeld was het zijn plan, deze vesting tot het steunpunt van zijne verdere ondernemingen tegen het Hongaarsche rijk te maken.

Ten einde de vesting ook van de rivierzijde te kunnen aanvallen, liet Mohammed 200 lichte vaartuigen bouwen, die uit de Zwarte Zee den Donau opvoeren.

In Juni 1456 kwam het talrijke leger voor Belgrado aan; het sloot de vesting in, zonder tegenstand te ontmoeten. Mohammed liet zijne sche-

---

(*) Kort voor den val van Constantinopel had de jeugdige koning Ladislaüs de regeering over Hongarije aanvaard. De verdienstelijke voormalige rijksbestierder, Johannes Hunyadi, was op een rijksdag in het jaar 1454 tot kapitein-generaal en opperbevelhebber van het Hongaarsche leger benoemd en met uitgebreide volmacht bekleed.

pen boven de stad, met ketens aan elkaar verbonden, over de geheele breedte van den Donau vastleggen, om van deze zijde den vijand, die wellicht te water eene poging tot ontzet zou beproeven, een onoverkoomlijken hinderpaal in den weg te stellen.

De nadering van het groote Turksche leger had in Hongarije een grooten schrik te weeg gebracht. De rijksraad achtte alles verloren; ook de jonge koning Ladislaüs gaf alle hoop op de overwinning op. Om zijn leven te redden, vlood hij in den oogenblik van het dreigendst gevaar onder begunstiging der nachtelijke duisternis naar Weenen. Reeds beraadslaagden de magnaten over de vraag, of het ook raadzaam zou zijn, door eene vrijwillige onderwerping den zegevierenden sultan tot zachtheid te stemmen.

Slechts één man verloor den moed niet, Johannes Hunyadi, de oude vijand der Turken. Onvermoeid spande hij al zijne krachten tot verdediging van zijn vaderland in en aan zijne oproeping hiertoe gaven de Hongaren — niet de magnaten en edelen, die slechts in kleinen getale opkwamen — maar de lagere volksklasse bereidwillig gehoor. Hunyadi stond weldra aan het hoofd van een slecht gewapend, maar met de vurigste geestdrift bezield leger, waarbij ook de kruisprediker Capistrano zich met zijne scharen aansloot.

Intusschen had Mohammed met de belegering van Belgrado een aanvang gemaakt. Dag en nacht werd de vesting beschoten. Muren en torens stortten in door het geweld der reusachtige steenen kogels, doch betrekkelijk gingen slechts weinige menschenlevens verloren. Men verhaalt, dat de belegerden een middel hadden uitgedacht om zich tegen de kogels te beschermen. Er werden namelijk wachten uitgezet, die, zoodra een stuk geschut afgevuurd werd, de richting van den zwaren kogel, die langzaam door de lucht zich bewoog, opmerkzaam gadesloegen en in de bedreigde stadswijk de klok luidden. Een ieder keek dan in de hoogte; men kon zonder moeite door eene haastige vlucht de plaats ontwijken, waar de kogel, meestal zonder groote schade aan te richten en zonder een spoor achter te laten, in den grond sloeg.

Ongeveer 14 dagen had het beleg geduurd; reeds waren de muren op vele plaatsen beschadigd en het gevaar, dat de Turken bij een algemeenen storm de verdedigers terug zouden dringen, groeide met den dag aan, toen op eens door de in het nauw gebrachte stad het vreugdegejuich weerklonk: „Hunyadi komt!”

Hij kwam. Met onwederstaanbaar geweld tastte hij den 14en Juli 1456 de Osmanische schepen op den Donau aan; de kettings werden verbroken, vele Turksche schepen in den grond geboord, andere genomen en de overige zoo geteisterd, dat de Turksche scheepsbevelhebbers hun heil in de vlucht moesten zoeken. Hunyadi vervolgde hen niet. Hij wierp zich met het beste deel zijner troepen in de reeds als verloren beschouwde vesting, ten einde de bezetting te versterken. Ook Capistrano volgde hem. De overige manschappen bleven in eene legerplaats aan de overzijde van den Donau achter.

„Mohammed, woedend over het verlies van zijne schepen, besloot thans al zijne strijdkrachten tot het ondernemen van een beslissenden storm samen te trekken, eer het der versterkte bezetting gelukte, de vernielde vestingwerken te herstellen. In de eerste plaats werden de buitenwerken bestormd, nadat ze door het geschut in puin geschoten waren. De christenen gevoelden zich te zwak om ze te houden; wel verdedigden

zij ieder fort, maar eindelijk moesten zij voor de overmacht zwichten en zich in het binnenste der vesting terugtrekken.

Den 31en Juli gaf Mohammed eindelijk het bevel tot den algemeenen storm. Dag en nacht werd de strijd voortgezet, doch te vergeefs spanden de Osmanen hunne uiterste krachten in: zij werden afgeslagen.

Tegen den morgen gelukte het echter den Janitsaren, deels zich in de grachten te nestelen, deels op meer dan ééne plaats de muren te beklimmen en in het binnenste der vesting door te dringen. Hunyadi toch had zijne troepen opzettelijk van de muren teruggetrokken en het strengste bevel uitgevaardigd, dat deze zich in hunne schuilhoeken stil moesten houden, totdat men zich op een gegeven teeken op de zorgeloos in de stad ronddwalende vijanden werpen en hen zoo afzonderlijk zonder veel moeite neerhouwen zou. Deze list gelukte volkomen. De binnengedrongen Janitsaren verspreidden zich, dewijl zij nergens tegenstand ontmoetten, naar buit zoekend, in alle richtingen door de ledige straten. Op eens werden hunne zegekreten door het daverend geluid der Hongaarsche trommen verdoofd. Het was het afgesproken sein tot den aanval op de Osmanen. In een oogenblik hadden de uit hunne hinderlaag ijlings toegesnelde Hongaren alle uitgangen der vesting bezet; de Janitsaren werden, eer zij zich verzamelen konden, van alle zijden omsingeld en in kleine troepen neergehouwen. Slechts enkelen bereikten door de hoofdpoort de brug en de gracht, waar zij voor het grootste deel hun verderf in den mond liepen; want ook hier was intusschen een nog ontzettender bloedbad aangericht.

Toen namelijk gedurende den nacht de gracht aanhoudend gevuld werd met Janitsaren, die bij geheele drommen kwamen aanstormen, toen de belegerden alzoo elk oogenblik moesten vreezen, dat men ook hier ten slotte genoodzaakt zou zijn om voor de overmacht te zwichten, had men in den hoogsten nood de toevlucht genomen tot een wanhopig redmiddel. Waarschijnlijk op raad van Capistrano werden nog gedurende den nacht eene groote menigte rijsbundels te zamen gebonden, met zwavel en andere brandbare stoffen besmeerd, tegen den morgen in brand gestoken en zoo, niet één voor één, maar gezamenlijk en in eens van de muren op de in de grachten gelegerde Janitsaren geworpen, die op zulk eene krijgslist volstrekt niet bedacht waren. Vreeselijk was dan ook de uitwerking van het vernielende element. Allen, die zich nog levend in de gracht bevonden, vonden door vuur en smook een ellendigen dood. Men zegt, dat geen enkele man ontkomen is, en ook van hen, die door den vijand in den rug bestookt, over de wallen of langs de bruggen trachtten te ontsnappen, vielen velen in de hoog opflikkerende vlammen, die aan alle zijden elken uitweg versperden. Wat zich nog redden kon, trok zich terstond in ordelooze vlucht achter het Osmanische belegeringsgeschut terug. Groot was de vreugde der christenen over hunne wonderbare redding, ontzettend het gejammer der met wonden bedekte en half verbrande Osmanen. Eerst toen de dag geheel was aangebroken, kon men het afgrijselijk schouwspel van dood en verwoesting geheel overzien. Tot aan den rand was de gracht gevuld met afschuwelijk misvormde lijken; heinde en ver ontdekte men niets dan bloedige, hartverscheurende tooneelen. Slechts 60 christenen verloren, naar men zegt, bij deze slachting het leven; daarentegen telden ook zij vele zwaar gewonden en verminkten."

Zoo schetst Zinkeisen ons in welsprekende taal den vreeselijken strijd.

De Turken waren teruggetrokken, de vesting was aanvankelijk ontzet; eene vervolging van de vluchtende vijanden achtte Hunyadi echter ongeraden; hij verbood haar zelfs op straffe des doods, want het kleine hoopje verdedigers van Belgrado moest naar alle menschelijke berekening een onvermijdelijken ondergang te gemoet gaan, indien het de welversterkte, door meer dan 100.000 krachtige strijders bezette legerplaats der Osmanen aanviel.

Hoe verstandig het bevel des aanvoerders was, toch werd het niet opgevolgd. De door de behaalde overwinning bedwelmde, van geestdrift blakende kruisvaarders drongen in hun onbedwingbaren strijdlust voorwaarts, de vluchtende vijanden achterna. Capistrano voerde hen aan, het zwaard in de ééne, het kruis in de andere hand. Hunyadi moest tegen wil en dank aan dezen aanval op het Turksche kamp deelnemen, indien hij de stoutmoedige kruisvaarders niet voor zijne oogen in de pan wilde zien hakken.

Het ongeloofelijke geschiedde! Het onmogelijk geachte bleek mogelijk! De christenen, weinige duizenden in getal, namen de Turksche legerplaats stormenderhand in. Door hunne onstuimige dapperheid boezemden zij den Osmanen zulk eene ontzetting in, dat deze zich bijna weerloos lieten neerhouwen en bij honderden voor één christen op de vlucht gingen. Zelfs de Janitsaren weigerden den sultan, die hen weder in het gevecht wilde voeren, alle gehoorzaamheid en Mohammed moest eindelijk bevend van woede, tegen den avond het bevel geven tot den terugtocht, die weldra in eene ordelooze vlucht ontaardde. De geheele legerplaats met al het geschut en met de schatten des sultans viel den christenen in handen. 24.000 Turken waren onder de muren van Belgrado gesneuveld.

Hunyadi's schitterende zegepraal had belangrijke gevolgen. Wel was de Hongaarsche held bij de geringe hulpmiddelen, waarover hij beschikken kon, niet in staat om de vluchtende Turken te vervolgen, wel moest hij het lijdelijk aanzien, dat zij hun terugtocht volbrachten en zich binnen Sofia weer verzamelden, doch Mohammed was alle lust vergaan om in den eersten tijd Hongarije weer aan te vallen. Hoewel Johannes Hunyadi reeds den 17en Augustus 1456 stierf en ook Capistrano hem spoedig in het graf volgde, herhaalde Mohammed toch zijn aanval op Belgrado niet: hij trachtte naar lichtere veroveringen.

Het is ons niet mogelijk de verdere veroveringstochten van Mohammed even uitvoerig te beschrijven als wij tot dus ver gedaan hebben; wij moeten ons vergenoegen met het mededeelen van den uitslag zijner vroegere ondernemingen, dewijl wij aan de geschiedenis der uitbreiding van het Osmanische rijk in ons buitendien reeds omvangrijk werk geene groote ruimte kunnen afstaan. Wij kunnen ons des te eerder met een vluchtig overzicht van het gebeurde in de eerst volgende jaren tevreden stellen, dewijl de veroveringstochten der Turken ons bijna overal dezelfde treurige tooneelen te aanschouwen geven, namelijk verwoeste landen en op gruwelijke wijze mishandelde en vermoorde gevangenen, wanneer deze namelijk niet door het eigenbelang der overwinnaars gespaard werden, om als slaven naar verre streken te worden weggevoerd. Is het reeds eene weinig aangename taak, de geschiedenis van dergelijke veroveringen te moeten schrijven, dit werk wordt nog veel treuriger, wanneer men — gelijk hier het geval is — niet de minste ingenomenheid met de overwonnenen, de

afgezette vorsten en de onderdrukte volken koesteren kan. Of is het ons niet onmogelijk, sympathie te gevoelen voor de Grieksche despoten van den Peloponnesus, die elkander onderling zoo lang beoorloogden, tot zij door sultan Mohammed van den troon gestooten werden, voor het Grieksche volk, hetwelk zich slaafs onder de tuchtroede der Turken boog, voor dien despoot der Wallachen, Wlad genaamd, die op zulk eene onmenschelijke wijze regeerde, dat zelfs de bloeddorstige sultan Mohammed huiverde, toen hij over een doodenveld reed, waarop Wlad de geraamten van meer dan 20.000 terechtgestelden had laten nederwerpen; voor die karakterlooze Duitschers eindelijk, die vreeselijk onder de herhaalde strooptochten der Osmanen hadden te lijden, terwijl zij toch sterk genoeg zouden geweest zijn om dien geduchten vijand te verslaan, indien zij hunne onderlinge geschillen slechts hadden kunnen vergeten?

Zuidwaarts breidde Mohammed het Osmanische rijk uit, door de broeders van den gesneuvelden keizer en de overige kleine vorsten op den Peloponnesus gevangen te nemen of te verdrijven. Na eene vreeselijke verwoesting van de Oud-Grieksche gewesten werden deze bij het Turksche rijk ingelijfd, op eenige streken na, die aan de Venetianen bleven. Hetzelfde lot trof het Grieksche naam-keizerrijk te Trapezunt, in het jaar 1461. Ook Klein-Azië werd geheel door de Osmanen onderworpen.

Noordwaarts breidde Mohammed zijne heerschappij over Serbië, Bosnië en Moldavië uit; ook Albanië werd veroverd, nadat de dappere Scanderbeg in het jaar 1466 gestorven was. Te vergeefs poogde Matthias Corvinus, Hunyadi's zoon, die na Ladislaüs' dood den Hongaarschen troon beklommen had, den Turken de verovering der Donaulanden te beletten. Wel behaalde hij meer dan eene belangrijke overwinning, wel maakte hij zijn naam beroemd en schrikte hij Mohammed van alle ernstige pogingen tot verovering van Hongarije af, doch hij kon niet eens beletten, dat Turksche legers meer dan een inval in het land deden en het op hunne strooptochten verwoestten; ja de Osmanen waagden zich zelfs nog verder in het hart van Europa, zij liepen Krain, Karinthië en Stiermarken af, niet om zich van de Duitsche landen voor goed meester te maken, maar alleen om te rooven en te plunderen. Hier hielden zij even onmenschelijk huis als vroeger de Hunnen, Magyaren en Mongolen gedaan hadden.

Een bloedigen en langdurigen strijd had Mohammed met de Venetianen te voeren (1463—1479); deze zouden wel gaarne in het belang van hunnen handel den vrede met de Osmanen bewaard hebben, doch moesten eindelijk ter bescherming van hunne bezittingen op den Peloponnesus wel tot den oorlog besluiten, die met afwisselenden uitslag gevoerd werd. Eindelijk bleef Mohammed overwinnaar, doch hij stond den Venetianen een voor hen vrij voordeeligen vrede toe. Venetië moest eene zware oorlogsbelasting betalen en eenige bezittingen op den Peloponnesus, in Albanië en op eenige eilanden van den archipel afstaan, doch ontving daarvoor dan ook het recht van vrijen handel in het geheele Osmanische rijk; de republiek mocht zelfs te Constantinopel een ambtenaar vestigen, wien de burgerlijke rechtspleging over de in de Turksche hoofdstad gevestigde Venetianen was toevertrouwd.

Sinds dezen tijd waren de Venetianen de trouwe vrienden, dikwijls zelfs de bondgenooten van sultan Mohammed.

Mohammed II, die in de geschiedenis te recht den bijnaam „de

veroveraar" heeft ontvangen, trachtte onophoudelijk zijne macht verder uit te breiden. Men verhaalt, dat hij zelfs het plan gevormd heeft om Rome te veroveren en van de hoofdstad der christenheid uit, het christendom verder te vervolgen. Doch dit plan te verwezenlijken ging boven zijne macht. Wel gelukte het hem, in het jaar 1480 de stad Otrante met de hulp der Venetianen in te nemen, doch deze verovering ging kort daarop weer voor de Turken verloren. Evenmin was hij bij machte om het eiland Rhodus, dat aan de Johannieterorde toebehoorde, te veroveren. Nadat zijn aanval door de ridders afgeslagen was, wilde hij zich juist tot een nieuwen krijgstocht toerusten, toen hij den 3den Maart 1481 in den ouderdom van nog geen 52 jaar, in zijne legerplaats niet ver van Gebisi aan eene ongeneeselijke ziekte overleed.

De tijding, dat de geduchte vijand der Christenheid gestorven was, bracht in het geheele Westen eene algemeene blijdschap te weeg; wel hadden de christenen oorzaak om zich te verblijden, want met den in vele opzichten merkwaardigen man daalden groote plannen voor de uitbreiding van het Osmanische rijk in het graf.

Als een echt veroveraar had Mohammed II naar alle zijden heen zijne begeerige blikken geworpen. In Azië wilde hij over Perzië, in Africa over Egypte, in Europa over Hongarije, een gedeelte van Duitschland en Italië de heerschappij der Osmanen uitbreiden en alleen zijn vroegtijdige dood belette hem, althans eene poging tot bereiking van dit doel te wagen.

Mohammed II was intusschen niet alleen een veroveraar, hij was ook een goed regent en wetgever, een vriend en beschermer van kunsten en wetenschappen. De bloeddorstige tyran was trotsch op den omgang met uitstekende geleerden; de man, die een tal van bloeiende steden in puinhoopen herschiep, ontspande zich na zijne daden van wreedheid en geweld in vroolijke gesprekken met dichters en kunstenaars. Hij zorgde voor de opvoeding der jeugd, voor hare geestelijke ontwikkeling en voor de oprichting van hoogere en lagere scholen; met de grootste mildheid bezoldigde hij de leeraars der wetenschap en verschafte hij hun de noodige hulpmiddelen. Hij versierde zijne hoofdsteden met prachtige gebouwen. Vele moskeeën en paleizen dankten aan hem hun ontstaan. Kunstenaars en handwerkslieden vonden bij hem overvloedig werk en rijk loon.

Van nog meer belang dan dit alles waren voor de ontwikkeling van het Osmanische rijk Mohammed's onvermoeide pogingen om al de veroverde gewesten tot één groot rijk te vereenigen. Reeds onder hem werden de grondslagen gelegd van die eigenaardige staatsregeling, waardoor het Turksche rijk eeuwen lang groot en machtig gebleven is.

Was het Osmanische rijk van den aanvang af een veroverende staat geweest, had het aan dat eigenaardig karakter tot dus ver zijne kracht en zijn bloei ontleend, het zou dit ook in het vervolg blijven. Mohammed begreep, dat van den oogenblik, waarin de Osmanen zouden ophouden, hunne macht verder uit te breiden, hun verval dagteekenen zou.

In alle op het recht der verovering gegronde staten moet één wil, die van den oppermachtigen gebieder, wet zijn, dewijl op die wijze alleen de eenheid en veiligheid van den staat bewaard kunnen blijven. Mohammed begreep dit volkomen en deinsde dan ook voor geen offer terug, waar het op de vestiging en handhaving der alleenheerschappij aankwam. Dit toonde hij in zijne bepalingen omtrent de erfopvolging. Hij beval

zijnen opvolger, zijne overige zonen ter dood te doen brengen, opdat deze geene onlusten zouden kunnen verwekken; „want" — dit waren Mohammed's woorden — „de meeste wetverklaarders houden het voor rechtmatig, dat die zonen of kleinzonen der vorsten, welke op den troon verheven worden, hunne broeders laten ter dood brengen, opdat de rust der wereld verzekerd worde. Volgens dezen regel moet gij handelen."

Volgens de staatsregeling van het Osmanische rijk, gelijk die onder Mohammed en zijne naaste opvolgers tot stand gebracht en bevestigd werd, was de sultan (Groote Heer, Padischah) de onbeperkte gebieder over het leven en de bezittingen van al zijne onderdanen en tevens de eigenaar van alle gronden. Zijn wil was boven elke wet verheven ven en werd alleen beperkt door dien van den profeet. Het paleis van den grooten heer, of liever de verzameling van paleizen, tuinen en woonhuizen voor den dienarenstoet, heette het Sérail, waartoe ook de harem, de streng afgezonderde woning van des sultans vrouwen, behoorde.

Tusschen den sultan en het volk stond geen van de overige Osmanen scherp onderscheiden adelstand. Wel bestond er in het Turksche rijk eene soort van leenstelsel, maar dit was in menig belangrijk opzicht onderscheiden van het christelijk leenstelsel, waaruit de erfelijke adel ontstaan was.

De landerijen in de veroverde gewesten werden namelijk verdeeld onder de Osmanen, onder voorwaarde, dat de bezitter voor elke 3000 asperen (34 asperen waren ongeveer gelijk aan f 1.— van onze munt) zijner inkomsten, van April tot October een ruiter ter beschikking van den sultan zou stellen. Deze goederen waren slechts onder zekere beperkte bepalingen erfelijk, want bij den dood des bezitters ontvingen diens zonen slechts een landgoed, dat een gering inkomen opleverde, ook wanneer de vader een zeer rijk leen bezeten had. Zij konden dan door hunne eigene verdiensten in het bezit van grootere goederen geraken. Door deze bepalingen was het leenbezit eigenlijk niets dan eene bijzondere soort van belooning voor bewezen diensten en eene vergoeding voor de verplichting om ruiters aan het leger te leveren, doch het kon nooit aanleiding geven tot het ontstaan van een erfelijken adel, dewijl ook de zonen der machtigste en rijkste leenmannen steeds op nieuw de ladder van de onderste sport af moesten bestijgen.

Het naast bij den sultan stond zijn eerste vizier, de grootvizier, wiens paleis de porte (poort) genaamd werd. Hij bekleedde het voorzitterschap in den Divan, den hoogen raad, waarin ook de Kapudan Pascha (grootadmiraal), de opperrechter, de Reis Effendi (minister van Buitenlandsche Zaken), de grootschatmeester en andere waardigheidsbekleeders zitting hadden, om over de belangrijkste aangelegenheden des rijks te raadplegen. De provinciën werden bestuurd door verschillende beambten, die den naam Beyderbey (vorst der vorsten), Pascha, Bey of Aga droegen.

De rechtspleging stond onder het toezicht van het collegie der ulemaas of wetgeleerden, met den mufti aan het hoofd. Uit de ulemaas, die in verschillende klassen verdeeld waren, werden de rechters — in kleine steden de kadis, in grootere de mollahs — gekozen. Alle staatsambten waren voor een ieder toegankelijk, die de noodige bekwaamheid bezat om het te bekleeden. Zelfs de armste kon zich door zijne verdiensten tot de hoogste staatsambten verheffen, zoodat in de absolute Turksche monarchie eene democratische gelijkheid heerschte.

Het democratische element was bijzonder sterk vertegenwoordigd onder de Janitsaren. Deze, de zonen van christenen, de afstammelingen der onderworpen volken, hadden toch het beste uitzicht om tot de hoogste staatsambten op te klimmen, wanneer zij zich door hunne dapperheid en bekwaamheid de gunst des sultans wisten te verwerven. De talentvolste knapen liet de sultan in het serail opvoeden; uit hen koos hij bij voorkeur zijne beambten en de bevelhebbers der troepen. De Janitsaren waren de voornaamste steun van den Turkschen troon, hoewel deze steun niet zelden wankelde en onder zekere omstandigheden hoogst gevaarlijk kon worden en dit ook inderdaad werd.

De groote heer trok zijne inkomsten deels uit de schatten der veroverde landen, deels uit de belastingen zijner onderdanen. De moslemin moesten de tienden van hunne goederen opbrengen; de christenen en andere niet-muzelmannen (rajahs) gingen gebogen onder een hoofdgeld, een grondbelasting en eene belasting op het vermogen en vooral onder den gehaten knapencijns, die noodig was om het corps der Janitsaren voltallig te houden. Vele rajahs moesten ook heerediensten leveren en de landgoederen der Osmanen bewerken, wanneer dit niet door slaven geschiedde.

VEERTIGSTE HOOFDSTUK,

Duitschland, Keizer Frederik III. Hongarije. Johannes Hunyadi. Boheme. George Podiebrad als gubernator. Oostenrijk. Regeeringloosheid. Aeneas Sylvius' beschrijving van den toestand te Weenen. Ulrich Eyzinger. De keizer belegerd, Heldenmoed van Andreas Paumkircher. Ulrich van Cilly. Zijne regeering. Dood van koning Ladislaüs Posthumus. Matthias Corvinus, koning van Hongarije. George Podiebrad, koning van Boheme. Zwakheid des keizers. Opstand te Weenen. Oostenrijk aan Albrecht den Verkwister afgestaan. Zijne treurige regeering. Ondankbaarheid van Frederik. Treurige toestand van het Duitsche rijk. Strooptochten der Turken. Vruchtelooze rijksdagen. Het vuistrecht. Verwarring in Duitschland. Albrecht Achilles. Het plan om den keizer af te zetten verijdeld. De »booze Frits.” De Saksische prinsenroof. Kracht, door de Duitsche steden ten toon gespreid. Onderhandelingen des keizers met Karel den Stouten van Bourgondië over diens verheffing tot koning. Maximiliaan en Maria. Belegering van Neusz. Vrede tusschen den keizer en Karel den Stouten.

In Duitschland regeerde gedurende het tijdperk, waarmede wij ons thans bezighouden, de zwakke keizer Frederik III, wiens karakter wij onzen lezers reeds hebben geschetst.

Frederik III gaf zich geheel aan zijne studiën en aan zijn tuinarbeid over, hij keek naar de sterren en maakte goud, maar om de regeering des rijks bekommerde hij zich, in weerwil van de gevaren, waardoor het Duitsche rijk in die dagen bedreigd werd, weinig of niets. Hij

kon noch de binnenlandsche onlusten stillen, noch de orde in het verscheurde Duitschland herstellen, noch den geduchten buitenlandschen vijanden, den Turken, krachtig het hoofd bieden. Tot krachtig handelen ontbrak hem niet alleen de lust, maar ook het vermogen.

In de erflanden van zijn huis, in Krain, Karinthië en Stiermarken, had hij veel te lijden van de vijandschap van zijn liederlijken en krijgshaftigen broeder Albrecht, die den veelbeteekenenden bijnaam de Verkwister droeg; doch nog erger ging het hem in die landen, waarover hij als voogd van den jongen koning Ladislaüs Posthumus regeeren moest, in Hongarije, Boheme en Oostenrijk. In al deze landen kwam de bevolking tegen hem in opstand. Zij verlangde, dat de keizer de regeering òf aan den jongen koning òf aan een voor dezen aangestelden regent opdragen zou.

In Hongarije werd, gelijk wij reeds verhaald hebben, Johannes Hunyadi tot regent verkozen en het kwam daar ten gevolge hiervan tot ernstige gevechten. Hunyadi voerde de Hongaarsche ruiters zelfs tot diep in het Duitsche land, dewijl de keizer zijn pupil, den jongen koning, niet naar Hongarije wilde laten vertrekken of, juister gezegd, van het regentschap over Hongarije geen afstand wilde doen. Eerst na vele onderhandelingen gelukte het den paus een wapenstilstand en daarna een vredesverdrag te doen sluiten, hetwelk bij het zoo dreigende gevaar van de zijde der Turken dringend noodzakelijk was.

Evenzoo was het in Boheme, het tweede erfland van Ladislaüs Posthumus, gesteld. Hier had na den dood van Albrecht II de oudkatholieke partij zich met een deel der gematigde Hussieten verbonden, om de kroon voor den pasgeboren koning Ladislaüs Posthumus te bewaren. Zij verkregen hun wensch, want den Utraquisten was het niet mogelijk, de verkiezing van een anderen koning door te zetten. Het regentschap werd opgedragen aan een raad, aan welks hoofd een aanhanger van het huis Habsburg, Meinhard van Neuhaus stond, doch waarin kort daarna ook George Kunstadt van Podiebrad, het hoofd der Hussieten, zitting nam.

Neuhaus en Podiebrad konden geen vrede houden. De begunstiging van de katholieken verwekte onder de Hussieten eene zeer rechtmatige bezorgdheid, dat de voorrechten, hun door de Bazeler kerkvergadering toegestaan, hun weer ontnomen zouden worden: zij schaarden zich rondom Podiebrad. Deze overrompelde Praag en liet Neuhaus in de gevangenis werpen. Hij noemde zich van nu af rijksbestierder of gubernator van Boheme en werd als zoodanig vol blijdschap door het volk erkend.

George Podiebrad was een man van groote geestkracht en scherpzinnigheid, ja in alle opzichten een uitstekend man. Dit getuigenis legt ook zijn tegenstander op godsdienstig gebied, Aeneas Sylvius, van hem af. Binnen korten tijd wist hij zijn aanzien te verhoogen door een gelukkigen veldtocht tegen den markgraaf van Meissen, die, op aansporing van den zoon van den inmiddels in de gevangenis overleden Meinhard van Neuhaus, een inval in Boheme deed. Ook tegenover keizer Frederik III handhaafde hij Boheme's vrijheid, toch was het hem niet mogelijk den wensch van het Boheemsche volk, dat de keizer den jeugdigen koning Ladislaüs naar Praag zou zenden, in vervulling te doen overgaan.

Was de keizer reeds niet bij machte om zijne rechten als voogd van Ladislaüs in Hongarije en Boheme te doen eerbiedigen, nog erger ging

het hem in Oostenrijk, het vaderland der Habsburgers. Hier heerschte een volslagen regeeringloosheid; elke edele, hoe weinig beteekenend zijne bezittingen ook waren, wilde een onbeperkt alleenheerscher, de heer over het leven en de bezittingen zijner boeren zijn. Elk ridder onderhield op zijn burcht eene bende sterke en welgeoefende knechten; met wie hij oorlog voerde tegen de naburige edelen, prelaten, steden en dorpen.

Een ridder, Pancras van Galicz, had een volkomen rooverstaat georganiseerd; hij legde aan het land, ver in den omtrek, belastingen op en viel met het zwaard in de vuist elken edelman en iedere stad aan, die zich niet slaafs aan hem onderwierp, ja hij zond zelfs den keizer zijn ontzegsbrief en moest door dezen ten koste van aanzienlijke sommen tevreden gesteld worden.

Kleinere en grootere rooverbenden, uit ontslagen huurlingen gevormd, trokken het land moordend en plunderend door.

De steden konden zich slechts recht verschaffen door zelve wraak te nemen voor allen overlast, haar aangedaan; zij wierven huurtroepen aan, waarmede zij oorlog voerden tegen de edelen en de roofsloten berenden; gelukte het hun, die burchten te veroveren en de roofridders gevangen te nemen, dan stond de beul dadelijk gereed: de misdadigers werden aan den hoogsten galg opgehangen of op het rad gebonden.

In geheel Oostenrijk heerschten willekeur en geweld, zoowel op het platte land als in de steden, doch voornamelijk in de hoofdstad des lands, te Weenen zelf. Aeneas Sylvius geeft ons eene zeer karakteristieke beschrijving van den toestand te Weenen in die dagen; hij zegt: „In deze groote en schoone stad vallen vele ontzettende dingen voor. Dag en nacht hebben er twisten plaats, die zelfs in vechtpartijen ontaarden, nu eens tusschen de handwerkslieden en de studenten, dan weer tusschen de beambten en de handwerkslieden. Zelden komt er eene groote volksmenigte samen, zonder dat er een moord gepleegd wordt, en noch de vorst noch de magistraat nemen daartegen behoorlijke voorzorgsmaatregelen. De studenten leven voornamelijk voor hun genoegen, zij eten en drinken duchtig, zij staan niet onder toezicht en slechts weinigen leeren iets. Zij loopen veeleer dag en nacht rond, veroorzaken den inwoners veel kwellingen en worden door de onbeschaamdheid der vrouwen geheel bedorven. Bijna alle burgers houden wijnhuizen, waarin men behalve spijs en drank ook lichtekooien aantreft, die door de waarden met dit doel van het betalen harer verteering vrij gesteld worden. Het volk dient alleen den buik en verteert alles wat het in den loop eener geheele week verdiend heeft, op een enkelen feestdag. Overal wemelt het van veile vrouwspersonen. Zelden is eene vrouw met éénen man tevreden. De aanzienlijken komen bij de geringeren, trekken de vrouw ter zijde, de man brengt wijn en — verwijdert zich. Vele meisjes kiezen zich mannen buiten weten harer ouders. Weduwen hertrouwen, voordat de rouwtijd om is. Het recht is te koop. Wie goed betalen kan zondigt ongestraft, alleen armen en weerloozen worden door de wet getroffen."

Zulk een toestand van wanorde en geweld moest natuurlijk in Oostenrijk eene algemeene ontevredenheid verwekken. De ontevredenen sloten zich bij elkander aan en zij vonden weldra een aanvoerder in een dapper krijgsman, die zich aan hun hoofd plaatste.

Ulrich Eyzinger had zich door zijn heldenmoed en zijn talent uit

een nederigen stand tot vrijheer weten te verheffen en een aanzienlijk vermogen verworven. Daar hij door den keizer beleedigd was, trad hij aan het hoofd der ontevredenen. Hij eischte, dat Frederik eene andere regeering in Oostenrijk aanstellen en den jeugdigen aartshertog Ladislaüs van zijne voogdijschap ontslaan zou, opdat eindelijk weer orde en recht in het geteisterde land zouden heerschen.

Frederik weigerde evenzeer den Oostenrijkers de uitlevering van zijn pupil als hij deze den Hongaren geweigerd had, hij nam zelfs den jeugdigen vorst mede, toen hij naar Italië trok, om zich in het jaar 1452 te Rome door den paus te laten kronen. Hij hoopte hierdoor in aanzien te zullen winnen, doch deze plechtigheid had in de oogen der Duitschers reeds alle waarde verloren en toen de keizer uit Rome terugkeerde, werd hij niet met grooter achting behandeld dan voorheen.

De Oostenrijkers vernieuwden terstond op gebiedenden toon den eisch, dat hun jeugdige aartshertog hun toevertrouwd zou worden en toen Frederik op nieuw weigerde, trok een leger van opstandelingen onder Eyzinger en graaf Ulrich van Cilly naar Neustadt, waar de keizer zich ophield.

Bij den eersten storm zouden de Oostenrijkers bijna de stad veroverd hebben; reeds waren zij tot eene geopende poort doorgedrongen, reeds werd de keizer met gevangenschap bedreigd, toen een dapper Oostenrijksch ridder, Andreas Paumkircher, zich met eenige krijgsmakkers den binnendringenden in den weg stelde, en hun den toegang tot de poort met reuzenkracht betwistte. Hoewel hij in den loop van het gevecht dertien wonden ontving, trok hij zich toch niet terug, voordat de brug afgebroken, de poort gesloten en de keizer gered was. Hij zou, gelijk we later zullen hooren, eene slechte belooning voor zijne trouw en zelfopoffering ontvangen. Wel was Frederik door de dapperheid van Paumkircher voor het oogenblik gered, doch ook niet meer dan voor het oogenblik. De opstand breidde zich meer en meer uit en de keizer was zoo machteloos, dat hij eindelijk de eischen der Oostenrijkers inwilligen en den jongen koning Ladislaüs van zijne voogdijschap ontslaan moest. Graaf Ulrich van Cilly nam voor hem de teugels des bewinds in handen.

Ulrich van Cilly wordt ons beschreven als een eerzuchtig, in listen en kuiperijen volleerd man, die tot elke misdaad in staat was. Door de schandelijkste middelen trachtte hij zijne heerschappij te bevestigen. Den jeugdigen koning wist hij aan zich te boeien door hem tot allerlei uitspattingen te verleiden, ja men zegt, dat hij opzettelijk diens gezondheid ondermijnd heeft, om zijn vroegtijdigen dood te veroorzaken en dan zijn erfgenaam te worden.

In Oostenrijk had Cilly menigen strijd tegen Ulrich Eyzinger te bestaan, die ook gaarne als regent zou zijn opgetreden; in Boheme bevestigde hij George Podiebrad, in Hongarije Johannes Hunyadi in hunne waardigheid als rijksbestierders, hoewel hij zich van den laatste, wiens invloed hij duchtte, gaarne zou ontslagen hebben. Hij liet Hunyadi door keizer Ladislaüs vriendschappelijk uitnoodigen om te Weenen te komen en poogde hem bij deze gelegenheid in eene hinderlaag te lokken. Doch Hunyadi, die de plannen van den arglistigen man doorzag, ving hem in zijne eigene strikken, hij nam hem gevangen. „Gij wilt mij in het verderf storten," — dus sprak Hunyadi hem toe — „dat is u niet gelukt.

Thans zou ik de macht hebben om u te dooden en alleen mijne achting voor den koning houdt mij hiervan terug. Aan hem, niet aan u schenk ik uw leven."

Hunyadi overleefde dezen twist met Cilly niet lang. Hij stierf, gelijk onze lezers zich herinneren, kort na zijne schitterende overwinning op de Turken tot groote blijdschap van Cilly, die zich terstond naar Hongarije begaf met het plan om de beide zonen van Hunyadi, Ladislaüs en Matthias, uit den weg te ruimen. In een brief aan zijn schoonvader, den despoot van Serbië, sprak hij dit onbewimpeld uit.

De brief werd onderschept en aan Hunyadi's zonen in handen geleverd. Deze noodigden terstond den graaf tot een vriendschappelijk onderhoud uit; en toonden hem den brief. Het kwam eerst tot eene heftige woordenwisseling, daarna tot een gevecht, waarin Ulrich van Cilly door de op bevel van Ladislaüs Hunyadi toesnellende trawanten na een dapperen tegenstand gedood werd.

De jeugdige koning Ladislaüs scheen den moord goed te keuren; hij betoonde zich zeer genadig jegens Hunyadi's beide zonen, zoolang hij meende hen te moeten vreezen; toen de gebroeders hem echter te Ofen bezochten, liet hij hen eensklaps gevangen nemen. Ladislaüs Hunyadi werd onthoofd en de tweede broeder Matthias Corvinus als gevangene naar Oostenrijk gevoerd. De dood des konings, die den 23en Maart 1457 te Praag overleed, opende intusschen weldra de deuren van zijn kerker en bracht in den staatkundigen toestand van Hongarije, Boheme en Oostenrijk eene gewichtige verandering te weeg.

De natuurlijke erfgenaam van den overleden koning was keizer Frederik III. Zijn aanzien was echter zóó gedaald, dat noch de Hongaren, noch de Bohemers zich aan de heerschappij van den Duitschen keizer wilden onderwerpen. In Hongarije kwamen den 24en Januari 1458 de edelen, prelaten, burgers en eene onafzienbare volksmenigte te Ofen bijeen, om een koning te kiezen. De keus viel op Matthias Corvinus, den zoon van den held Hunyadi. Hij zou, gelijk de Hongaren hoopten, even zegevierend als zijn vader de Turken bestrijden en ook de onafhankelijkheid van zijn land tegenover Frederik III handhaven.

Matthias Corvinus bevond zich, toen de keus op hem viel, als gevangene in de macht van George Podiebrad. Koning Ladislaüs had hem naar Praag laten voeren en na des vorsten dood was Podiebrad in diens plaats getreden. De stadhouder van Boheme trok van de gunstige omstandigheden partij. Hij behandelde Matthias Corvinus zeer vriendelijk, verloofde hem met zijne dochter en stelde hem tegen betaling van een losgeld in vrijheid. Hiervoor ontving hij van zijn aanstaanden schoonzoon de belofte, dat deze hem in het streven naar de Boheemsche kroon ter zijde zou staan.

De Bohemers volgden weldra het voorbeeld der Hongaren. Hoewel vele buitenlandsche vorsten naar de kroon dongen, verkozen zij toch George Podiebrad. De aartsbisschop Rokyczana had de geheele Czechische partij met geestdrift vervuld voor den voortreflijken man, dien hij met Ziska en Procopius vergeleek.

Door deze stappen hadden de Hongaren en Bohemers zich aan de heerschappij van het Habsburgsche huis onttrokken. Van de erfenis van Ladislaüs Posthumus bleef dus alleen Oostenrijk voor Frederik III over. Doch ook dit land zou hij niet in rust en vrede bezitten, want ook

hier traden twee mededingers tegen hem op, die insgelijks aanspraak op de erfenis maakten, namelijk zijn broeder Albrecht de Verkwister en zijn neef Siegmund de Bloodaard van Tyrol.

Frederik III was niet bij machte om zijne rechten te verdedigen; dewijl hij op den bijstand der Oostenrijksche bevolking niet kon rekenen, trachtte hij zoo goed mogelijk verdragen te sluiten; hij deelde Oostenrijk met zijnen broeder, wien hij het land boven de Ens afstond, Siegmund van Tyrol stelde hij met geld en met een deel van Stiermarken tevreden. George Podiebrad beleende hij met Boheme, om tegen aanvallen van dezen kant beveiligd te zijn; daarentegen poogde hij te vergeefs Hongarije te onderwerpen. Nadat hij tegenover Matthias Corvinus een slag verloren had, besloot hij, dezen in zijne waardigheid te erkennen; hij nam Matthias als zoon aan, waartegen deze den zoon des keizers de opvolging in Hongarije beloofde, ingeval hij zelf zonder erfgenamen kwam te overlijden.

Des keizers toegevendheid bracht dezen toch geen rust aan; onophoudelijk had hij met zijn broeder Albrecht en met de steeds tot oproer geneigde Oostenrijksche baronnen te strijden. Ook het volk joeg Frederik tegen zich in het harnas, dewijl hij wegens de geldverlegenheid, waarin hij onophoudelijk verkeerde, drukkende belastingen oplegde en de munt vervalschte, zonder ooit het geringste in het belang des volks te doen. Het schandelijke vuistrecht heerschte even onbeperkt als te voren. Benden ontslagen huurlingen trokken door Oostenrijk rond en brandschatten steden en dorpen; de edellieden zetten hun handwerk als roofridders ongestoord voort, zonder zich te storen aan den keizer, die wel gevoelde, dat hij veel te machteloos was om aan dien gruwel een eind te maken en zich derhalve doof hield voor alle beden, vertogen en klachten der burgers en landlieden.

De burgers van Weenen, dien ellendigen toestand moede, besloten eindelijk zich zelven recht te verschaffen, dewijl de keizer hen niet helpen kon of niet helpen wilde. In Juli 1462 kwamen zij in opstand; zij zetten den burgemeester en den raad, die tot de keizerlijke partij behoorden, af en droegen de regeering der stad op aan den veehandelaar Wolfgang Holzer.

Toen de keizer het bericht van de omwenteling te Weenen ontving, spoedde hij zich aan het hoofd van een klein leger derwaarts, doch hij vond de poorten gesloten en de geheele burgerij onder de wapenen, vast besloten om hem onder aanvoering van den dapperen en bekwamen Holzer een krachtigen tegenweer te bieden.

Drie dagen lag Frederik voor de poorten der stad; toen besloot hij, een weinig keizerlijk verdrag aan te gaan. Hij wilde den strijd niet voortzetten en de burgers niet tot het uiterste drijven, want op den burcht van Weenen bevonden zich zijne gemalin en zijn zoon Maximiliaan, voor wier leven hij beducht was. Hij beloofde, het gebeurde te zullen vergeven en vergeten; zijn krijgsvolk dankte hij af en nu mocht hij in de stad komen en op den burcht zijn intrek nemen.

De vrede was echter niet van langen duur. Frederik maakte weldra door onbillijke eischen den toorn der burgers gaande, zoodat deze onder aanvoering van Wolfgang Holzer in opstand kwamen en eene vormelijke belegering van den keizerlijken burcht aanvingen. Zij riepen Albrecht, des keizers broeder, ter hulp; deze verbond zich met Holzer en stelde zich aan het hoofd der oproerige burgerij.

Frederik III, die zich zelden of nooit tot eene krachtige daad vermannen kon, toonde thans, dat zijne trage natuur hem tot het bieden van een taaien tegenstand in staat stelde. Op den eisch om zich over te geven, verklaarde hij, dat hij zich tot zijn laatsten droppel bloeds verdedigen zou en hoewel het gevaar met elken dag dreigender werd, hield hij zijn woord.

De belegering, die nu van langen duur werd, veroorzaakte den Weener burgers zelven allerlei lasten, want vele edelen, die den keizer trouw waren gebleven, en onder hen ook Andreas Paumkircher, verklaarden der stad den oorlog en verwoestten haren omtrek te vuur en te zwaard.

Eindelijk sloeg voor Frederik III het uur der redding. Met de bede om hulp had hij zich tot verschillende vorsten, ook tot George Podiebrad, koning van Boheme, gewend en deze gaf aan die uitnoodiging gehoor. Hij verscheen met een talrijk leger en noodzaakte de Weeners en hun opperbevelhebber Albrecht om het beleg op te breken. Hierop werd door Podiebrad's tusschenkomst een vredesverdrag gesloten, volgens hetwelk de keizer aan zijn broeder de stad Weenen en het land beneden de Ens voor den tijd van 8 jaren en tegen betaling van 4000 goudguldens jaarlijks afstond.

De Weeners hadden door deze verandering van vorst niets gewonnen, want nauwelijks achtte Albrecht zijne macht genoeg gevestigd, of hij regeerde bijna nog slechter dan zijn broeder. Hij verkwistte het geld des lands in ijdele ridderspelen, hij hield een leger van huurlingen op de been, doch hij betaalde dezen geene soldij en van daar dat zij zoowel in de stad als in hare omstreken roofden en plunderden, alsof zij zich in een vijandelijk land bevonden. Albrecht zag al hunne euveldaden door de vingers, hij durfde aan hun overmoed geen paal en perk stellen.

Ook Albrecht's vroegere vrienden plukten geene vruchten van hun opstand tegen den keizer. Holzer, de voormalige volksmenner, werd met onverschilligheid en minachting behandeld; teleurgesteld liet hij zich in eene samenzwering met Frederik's hoofdlieden in; hij beloofde hun, Albrecht gevangen te nemen en hem aan den keizer uit te leveren, doch eer hij hiertoe in staat was, werd het plan verraden. Holzer geraakte in hechtenis en Albrecht nam op hem eene vreeselijke wraak. De aanleggers der samenzwering werden ter dood gebracht; zijn vroegeren vriend en aanhanger Holzer, liet hij, als een afschrikwekkend voorbeeld voor alle oproermakers, in vier stukken houwen; zoowel de verschillende deelen des lichaams als het van den romp gescheiden hoofd werden aan de poorten van Weenen bevestigd.

Frederik moest dit alles lijdelijk aanzien; zijne eenige wraak bestond hierin dat hij zijne huurbenden strooptochten in den omtrek van Weenen ondernemen liet.

Ook na den dood van Albrecht, die kort hierop volgde, werd het aanzien des keizers in het land niet vermeerderd; de onlusten duurden voort. Frederik bleef in voortdurende veete met zijne onderdanen leven en zijne trouwste aanhangers vielen van hem af, dewijl hij zich jegens hen steeds ondankbaar en trouwloos gedroeg.

Wij leeren den keizer geheel kennen uit zijn gedrag tegenover den man, wien hij eens zijne vrijheid, misschien zelfs zijn leven te danken had gehad, den ridder Andreas Paumkircher.

De keizer was den ridder eene zekere som voor soldij schuldig ge-

bleven. In weerwil van herhaalde aanmaningen gelukte het dezen niet, de hem verschuldigde gelden terug te krijgen en geheel in overeenstemming met de zeden van dien tijd verklaarde hij derhalve den keizer de veete, om zich zelven zoo doende recht te verschaffen.

Na een veeljarigen nutteloozen strijd wenschte Paumkircher op een rijksdag te Grätz vrede te maken met den keizer, hij verlangde een vrijgeleide om binnen die stad te kunnen verschijnen en hij ontving het. De keizer stond den ridder toe, van het gelui der morgenklok tot dat der avondklok veilig binnen Grätz te vertoeven, om zijne vorderingen uit een te zetten en aan te dringen. Paumkircher kwam, hij legde zijne brieven en de schuldbekentenis, welke Frederik hem voor zijne vorderingen gegeven had, over, maar des keizers raden haastten zich volstrekt niet, die te onderzoeken. De zaak ging zoo langzaam, dat Paumkircher zeer goed begreep, dat er eenige dagen moesten verloopen, eer zij afgedaan zou zijn. Hij verzocht derhalve om verlenging van zijn vrijgeleide.

Frederik gaf een ontwijkend antwoord, hij moest zich daarover, naar hij zeide, eerst met zijne raadslieden verstaan.

De ridder vermoedde, dat hem een valstrik gelegd werd; hij verliet ijlings den burcht, sprong op zijn paard en trachtte zoo snel mogelijk de stad te verlaten. Doch eer hij de poort bereikt had, begon eensklaps de vesperklok te luiden; de poortdeuren werden gesloten, de ridder zag zich in de stad gevangen en werd terstond door de mannen des keizers overweldigd.

Nog meende hij de zaak met den keizer in der minne te kunnen schikken, doch na weinige oogenblikken zou hij bemerken, hoe bitter hij zich bedroog. Een monnik trad tot hem, om hem de laatste biecht af te nemen, gevolgd door den beul, die het doodvonnis aan hem voltrekken moest.

Te vergeefs beriep Paumkircher zich op de diensten, vroeger door hem aan den keizer bewezen, te vergeefs smeekte hij, dat hij zijn leven door den afstand van zijne goederen zou mogen vrijkoopen. Frederik bleef onverbiddelijk, de ridder werd nog denzelfden dag onthoofd.

Het kon niet anders, of Duitschland moest veel lijden onder de regeering van zulk een keizer, die niet eens in zijne eigene erflanden het geringste aanzien genoot. De Turken drongen bij hunne invallen telkens diep in Duitschland door, zij trokken door Krain en Karinthië en vertoonden zich zelfs in de nabijheid van Weenen.

Te vergeefs beproefde de paus, de Europeesche vorsten in geestdrift voor den strijd tegen de ongeloovigen te ontvonken. Zelfs in Duitschland leden zijne pogingen schipbreuk, hoewel toch de Duitschers zelven door de strooptochten der Turken zwaar geteisterd werden en van hen voor de toekomst het ergste hadden te duchten, daar elke met een goeden uitslag bekroonde tocht de Turksche wapenen tot nieuwe, al verder en verder uitgestrekte invallen moest aansporen.

Keizer Frederik III, die de noodlottigste gevolgen van de Turksche strooptochten ondervond, trachtte wel meer dan eens op zijne langzame en flauwe wijze de Duitsche vorsten tot den strijd tegen de ongeloovigen op te wekken, maar deze pogingen werkten niets uit. Noch de vorsten, noch de steden gevoelden lust om eenig offer te brengen voor het rijk, dat reeds sinds lang zijne eenheid en samenhang verloren had en door de staatsregeling slechts losjes werd bijeengehouden.

Op de rijksdagen werd zonder vrucht beraadslaagd, er kwam niets tot stand. Meestal verschenen noch de keizer noch de vorsten in persoon, zij zonden slechts gezanten, doch dezen ontbrak de noodige volmacht om een besluit van eenige beteekenis te nemen, vervolgens besloot men tot het houden van een nieuwen rijksdag, waarop evenmin iets uitgericht kon worden. De beraadslagingen liepen over nietige twisten der verschillende vorsten, geen hunner wilde eenig offer ten behoeve van het algemeen brengen, elk trachtte slechts voor zich zelven voordeelen te behalen; het heil des vaderlands was bijzaak.

Indien de keizer of de vorsten nu en dan in persoon op de rijksdagen verschenen, dan verrichtte men evenmin iets van belang; men vermaakte zich met het houden van schitterende feesten of slemppartijen op groote schaal; kleingeestige geschillen over vragen der etiquette maakten het onderwerp der beraadslagingen uit, en de vorsten gingen meestal uiteen, zonder dat hunne samenkomst de geringste vrucht gedragen had.

Op een rijksdag te Regensburg, waarop Frederik in het jaar 1471 in persoon verscheen, nadat hij zich jaren achtereen niet op de rijksdagen had laten zien, ging het niet anders toe; hier werd in de eerste plaats op St. Jansavond eene danspartij gehouden, welke wij onzen lezers met de eigen woorden van den ouden geschiedschrijver willen schetsen:

„Item op Zondag des nachts voor St. Jansdag heeft de keizer een lang groot vat met harst en hout laten vullen en de voornaamste vrouwen van Regensburg daarbij genoodigd, van welke er meer dan tachtig schoone en meerendeels adellijke vrouwen waren, met wie de heeren, ridders en knechten in het openbaar dansten op de markt. En toen de dans in vollen gang was liet de keizer vuur in het vat werpen; hierdoor ontstond zulk een vreeselijk dikke rook, dat niemand zelfs bij klaarlichten dag den ander had kunnen zien en men wachtte dus een kwartiertje; vervolgens sloegen de lichtelaaie vlammen uit het vat, die meer dan ter hoogte van een hoog huis opstegen, toen ving men aan rondom het vuur te dansen en na een half uur viel het vat in elkaar en werd het vuur verstrooid. Dit was voor den keizer eene groote vreugde, hij danste ook en breidde zijne armen open en meende, dat hij een leeuw overwonnen had. Er waren ook bij de vrouwen aan den dans drie bisschoppen: van Mentz, van Trier en van Eystetten, en anders geene; de wereldsche vorsten waren allen daarbij.”

Frederik schonk aan deze uitspanning eene veel grootere opmerkzaamheid dan aan de redevoeringen, die op de vergaderingen werden gehouden.

Toen een der pauselijke legaten, die de vorsten tot een kruistocht tegen de Turken opwekten, eene sierlijke Latijnsche redevoering hield, viel de waardige keizer in eene zachte sluimering, waaruit de andere pauselijke gezant hem eindelijk wekte, door hem de volgende woorden in te fluisteren: „Allerdoorluchtigste keizer, ik ben hier gekomen, niet om uwen slaap te storen, maar om uwen tred te verhaasten.”

Op dezen rijksdag werd op nieuw de invoering van eene rijksbelasting voorgesteld, ten einde daaruit de kosten van een algemeenen kruistocht tegen de Turken te bestrijden. Dit voorstel werd echter niet aangenomen, want de steden hadden alle vertrouwen op den keizer verloren. Op meer dân één rijksdag weigerden zij eene belasting toe te

staan, waarvan zij vreesden, dat zij onder den indruk van het thans dreigende gevaar geheven, doch daarna voor andere doeleinden besteed worden en eindelijk, gelijk in Frankrijk, in eene eeuwigdurende schatting veranderen zou. Dit spraken zij openlijk uit en zij hadden wel reden voor zulk een wantrouwen, want Frederik III legde eene merkwaardige onverschilligheid aan den dag omtrent die ellende, welke juist zijne landen van de zijde der Turken te verduren hadden. O. a. was hij in het jaar 1468 zorgeloos naar Rome gereisd, om paus Paulus II zijne hulde te brengen, eene heiligverklaring bij te wonen en eenige onbeduidende pauselijke gunstbewijzen te ontvangen, hoewel juist in dien tijd de Turken tot tweemaal toe een strooptocht door Istrië en Krain ondernamen en duizenden Duitsche boeren op hun terugtocht als slaven wegvoerden.

De Duitsche vorsten hadden even weinig lust als de steden om zich in den strijd tegen de Turken in te laten; zij vonden in Duitschland zelf overvloedige gelegenheid om hun strijdlust te bevredigen, want het Duitsche rijk was onder de regeering van dezen zwakken keizer weer het tooneel van de bloedigste onderlinge veeten der vorsten en van oorlogen tusschen de vorsten en de steden geworden. Het vuistrecht heerschte weder onbeperkt. Om den keizer, die nu en dan te vergeefs vrede poogde te stichten, bekommerde niemand zich. Hoe kon ook hij, die niet eens den adel zijner erflanden achting wist in te boezemen, de Duitsche vorsten tot gehoorzaamheid dwingen?

Wij zouden de grenzen der ons gestelde ruimte verre overschrijden, indien wij de ontelbare veeten, waarvan het verhaal in de bijzondere geschiedenis der verschillende Duitsche landen vele boekdeelen vult, gedurende de meer dan 50jarige regeering van Frederik III, hier schetsen of zelfs vluchtig mededeelen wilden. Zij zijn bovendien voor de wereldgeschiedenis van weinig belang, want het is voor de kennis van den loop der wereldgebeurtenissen vrij onverschillig, te weten welke rol de verschillende Duitsche vorsten gespeeld hebben gedurende den chaos van verwarring, die in het Duitsche rijk heerschte. Wij moeten volstaan met te wijzen op enkele der meest bekende geschillen, waaronder vooral de strijd van den Zwabischen Bond, uit 32 Zwabische en Frankische steden, prelaten en rijksstenden bestaande, tegen den Markgraaf van Brandenburg Albrecht Achilles en den adel van Noord-Duitschland vermelding verdient. Men verhaalt dat in dien bloedigen strijd gedurende den loop van een enkel jaar niet minder dan 200 dorpen en 25 vlekken in de asch gelegd en 9 veldslagen geleverd zijn; in acht van die gevechten behaalde Albrecht de overwinning; in het negende werd hij echter door de Neurenburgers bij het Billereuther meer overwonnen. Een verdrag, te Bamberg gesloten, maakte een einde aan den krijg.

De ziel van den oorlog was de Markgraaf Albrecht van Brandenburg geweest, wien zijne tijdgenooten om zijne onstuimige dapperheid den bijnaam Achilles gegeven hadden; hem moeten wij enkele woorden wijden.

Albrecht Achilles was de zoon van Frederik I van Hohenzollern, den eersten keurvorst van Brandenburg uit dit huis. Hij had van zijnen vader diens Frankische bezittingen geërfd en volgde later zijn broeder Frederik II, met de IJzeren tanden bijgenaamd, als keurvorst van Brandenburg op. De patriottische Pruisische geschiedschrijvers, zij namelijk

die zich zelven patriottisch noemen, wijl zij zich tot de vleiers van een vorstenhuis verlagen, weten geene woorden te vinden om den hooghartigen, edelen, dapperen, ridderlijken en onversaagden Albrecht Achilles te prijzen. Van zijne heldendaden verhalen zij wonderen. De onpartijdige geschiedschrijver echter ziet in den zoo hoog geprezen man niets dan een vorstelijken en ridderlijken vechtersbaas, een echten vertegenwoordiger van den ontaarden stand der vorsten in die dagen.

De oorlog was Albrechts eigenlijk element, het bloedvergieten zijn lust; onophoudelijk zocht hij het gevaar en het gewoel van den strijd op. Prachtige tournooien en lustige feesten vormden zijne uitspanning in de korte tusschenruimten tusschen zijne veldtochten. Maar voor zijn volk had hij geen hart. De burgers der steden haatte, de boeren verachtte hij, de groote volkshoop bestond in zijne schatting alleen om hem in zijn eigen land de middelen tot het houden van steekspelen en het voeren van oorlogen te verschaffen en om in des vijands land uitgeplunderd te worden. Met de steden voerde de ridderlijke vorst zijn leven lang verbitterde oorlogen; aan keizer Frederik III daarentegen was hij trouw gehecht. Even als reeds zijn vader Frederik I de beste bondgenoot en raadsman van keizer Sigismund was geweest en met de mark Brandenburg voor zijne trouw beloond was, zoo stond ook Albrecht keizer Frederik III in alle omstandigheden ter zijde en oefende hij op den keizer een machtigen invloed uit. Aan de beide Hohenzollernsche vorsten, Frederik II met de IJzeren tanden en Albrecht Achilles, dankte Frederik III het behoud van zijne kroon.

Tegen den zwakken keizer, wiens woord in Duitschland volstrekt niet meer geeerbiedigd werd, verbonden zich zijne vijanden, de aartsbisschop Diether van Mainz en de paltzgraaf Frederik de Zegevierende, die ook wel veelbeteekenend „de booze Frits" genaamd wordt. Zij besloten den Habsburger de kroon te ontrukken en George Podiebrad, den krachtigen en algemeen geachten vorst, tot Roomsch koning te verheffen. Het plan kwam echter niet tot uitvoering, hoewel vele Duitsche vorsten en ook Albrecht, des keizers broeder, het goedkeurden, dewijl de beide Hohenzollernsche broeders Frederik III getrouw bleven. Zij waren zoo machtig, dat men alle hoop om den keizer ten val te brengen moest opgeven, zoolang zij diens zijde hielden.

Frederik de Zegevierende bleef de verbitterde vijand van Frederik III. Hij leefde met dezen in onafgebroken veete, gelijk hij in het algemeen, evenals Albrecht Achilles, van den éénen strijd tot den anderen snelde. Om des keizers vijandschap bekommerde hij zich volstrekt niet en toen Frederik III hem in den rijksban deed, liet hij te Heidelberg een toren bouwen, dien hij hoonend „Trutzkaiser" noemde. Onder de krijgstochten van den „boozen Frits" hadden, vooral in de beruchte Paltzer veete, de streken van den Rijn en den Neckar vreeselijk veel te lijden.

Zulk een alles vernielende oorlog woedde ook jaren lang in Saksen en Thuringen (1445—1450), waar de beide zonen van Frederik den strijdbaren, de keurvorst Frederik de Zachtmoedige en hertog Willem onderling een bloedigen strijd voerden. Deze oorlog gaf aanleiding tot den beroemd geworden Saksischen prinsenroof. Kunz van Kausungen, de hofmaarschalk van den keurvorst, die zich in den oorlog zeer had onderscheiden, doch meende, dat men hem na dien tijd ondankbaar behandeld had, beklom op zekeren nacht (8 Juni 1455) het slot te Al-

tenburg en ontvoerde, om zich te wreken, de beide zonen des hertogs, Ernst en Albert. De knapen werden kort daarop door kolenbranders weer bevrijd en Kunz van Kausungen, die in het woud gevangen genomen werd, boette den aanslag met zijn leven.

Door geheel Duitschland werden in die dagen de burgers en boeren op de gruwelijkste wijze gekweld. Moord en brand waren aan de orde van den dag. Macht gold voor recht, elk ridder achtte zich een onafhankelijk vorst, elke stad beschouwde zich als eene republiek. Het onzalige veeterecht verteerde het merg van Duitschlands beenderen, het had in de zeden der geheele natie zulke diepe wortelen geschoten, dat niet langer de vorsten en edelen alleen elkander de veete aanzeiden, maar dat ook de burgers even strijdlustig werden als de edelen. Ook binnen de steden vielen bloedige gevechten voor; onder anderen zeiden de schoenpoetsers te Leipzig der Hoogeschool de veete aan.

Het is te verwonderen, dat in dezen tijd van wanorde en regeeringloosheid de welvaart van Duitschland niet voor vele jaren geheel vernietigd is. Dat dit niet gebeurde, had men te danken aan de wakkere burgers der steden, die te midden van den algemeenen strijd door hunne geestkracht hunne onafhankelijkheid wisten te bewaren. Zij verdedigden zich achter hunne sterke muren, die met goede kanonnen bezet waren, met kracht en nadruk en meestal met goed gevolg tegen de aanvallen der vorsten en ridders, ja meer dan eens overwonnen zij zelfs in een treffen in het open veld hunne in den krijg geoefende tegenstanders, want de burgers wisten in het gevecht even goed het zwaard te voeren, als zij te huis als kunstenaars of handwerkslieden ijverig arbeidden. De moed, die hen bezielde wanneer zij als kooplieden hunne gevaarlijke handelsreizen ondernamen, verliet hen ook in den strijd niet. De burgers hadden het aan zich zelven te danken, dat juist te midden van het middeneeuwsch strijdgewoel, terwijl Duitschland in de verwarring en ellende, door het vuistrecht aangericht, scheen te zullen ondergaan, de Duitsche handel, Duitsche nijverheid en Duitsche kunst een hoogen trap van bloei bereikten. Hoe aanzienlijk in die dagen de macht van enkele steden was, blijkt ons uit het voorbeeld van de stad Neusz, die geheel alleen aan de macht van een der grootste vorsten van Europa, Karel den Stouten van Bourgondië, een jaar lang het hoofd bood.

Karel de Stoute leefde, gelijk we straks uitvoeriger zullen verhalen, in onafgebroken twist met koning Lodewijk XI van Frankrijk, dien hij doodelijk haatte. De eerzuchtige vorst koesterde de vurige begeerte om met zijn vijand in rang gelijk te staan en zijn hertogdom tot een koninkrijk verheven te zien. Hiertoe kon keizer Frederik III hem de behulpzame hand bieden. Het grootste deel van de Bourgondische gewesten behoorde tot het Duitsche rijk, de keizer kon deze tot een koninkrijk vereenigen en den hertog den koninklijken titel verleenen. Was dit eenmaal geschied, dan hoopte Karel zich spoedig zoowel van Duitschland als van Frankrijk onafhankelijk te maken.

Het nieuwe Duitsche koninkrijk zou bestaan uit de volgende aan Karel's scepter onderworpen gewesten: De Nederlanden. de hertogdommen Gelre en Lotharingen, de Bisdommen Utrecht en Luik; de voormalige Oostenrijksche bezittingen in den Elzas en in Zwaben, welke Sigismund de Bloodaard van Tyrol aan Karel afgestaan had en waarschijnlijk uit de Habsburgsche bezittingen in Zwitserland, welke Karel

voorshands wel alleen als pand in bezit had, doch welke hij reeds als zijn eigendom beschouwde en volstrekt niet dacht ooit terug te geven. Dit grondgebied was reeds door zijne uitgestrektheid, doch nog meer door zijn rijkdom zeer geschikt om een koninkrijk uit te maken.

Keizer Frederik III was niet ongeneigd om den wensch van Karel den Stouten te vervullen, doch alleen onder zekere voorwaarden. Hij wenschte zich de vriendschap des hertogs te verwerven, daar hij van plan was een huwelijk tusschen zijn zoon Maximiliaan en Maria, Karel's eenige dochter, tot stand te brengen. Om deze reden had hij het dan ook lijdelijk aangezien, dat zijn neef Siegmund de Oostenrijksche bezittingen in den Elzas en in Zwitserland aan Bourgondië had afgestaan; hij hoopte deze door middel van het voorgenomen huwelijk weer aan het Habsburgsche huis te brengen.

De keizer en de hertog besloten een samenkomst te houden, ten einde de zaken nader te bespreken. Tegen het einde van September 1473 kwamen zij te Trier bijeen, waar zij gedurende eenige weken samen onderhandelden.

Deze samenkomst der beide vorsten had een zonderling gevolg. In plaats van toenadering, bracht zij verwijdering tusschen hen te weeg. De pedante, werkelooze en trage keizer, die slechts moeilijk tot een besluit kon komen, doch die, wanneer hij het eenmaal genomen had, hardnekkig daaraan vasthield, paste slecht bij den overmoedigen, eigenzinnigen en toch veranderlijken, hoogmoedigen en heftigen hertog. Hoe meer de beide vorsten elkander leerden kennen, des te meer stieten zij elkander af.

Een geheel tegenovergestelden invloed oefende de ontmoeting te Trier op Maximiliaan, den zoon des keizers, en Maria, de dochter des hertogs, uit.

Maximiliaan was een beeldschoone, 14jarige jongeling, Maria bewonderde zijne flinke gestalte en zijne nog kinderlijk bevallige trekken. Zijn beeld werd onuitwischbaar in haar hart gegraveerd; de jongelieden gevoelden zich in dezelfde mate tot elkander aangetrokken als hunne vaders van elkaar verwijderd werden.

Karel de Stoute, die nooit zich zelven wist te beheerschen, beleedigde den keizer niet alleen door de pralende wijze, waarop hij zijn rijkdom ten toon spreidde, waardoor de arme beheerscher van het Duitsche rijk zich vernederd voelde, doch nog meer door zijne trotsche en vermetele taal. In weerwil hiervan schenen de onderhandelingen goed vooruit te gaan. Karel schonk zijne goedkeuring aan het huwelijksplan; hij stond toe, dat de jongelieden briefwisseling en omgang met elkaar zouden houden. Van zijnen kant beloofde Frederik den hertog de koninklijke kroon.

Karel de Stoute meende den eindpaal zijner wenschen bereikt te hebben. Hij bracht alles in gereedheid voor een kroningsfeest, welks pracht en luister alle dergelijke plechtigheden uit vroegeren tijd in de schaduw zou stellen. De kerk werd versierd; de noodige sieraden waren gereed, de koninklijke mantel, die met paarlen en diamanten, ter waarde van 290.000 ducaten, getooid was, lag klaar.... En toch was Karel verder dan ooit van de vervulling zijner wenschen verwijderd.

Lodewijk XI van Frankrijk, de slimme, arglistige koning, die eene verbintenis van zijn doodvijand met den keizer als hoogst gevaarlijk voor

zijne macht beschouwde, was heimelijk bezig geweest om des hertogs plannen te verijdelen. Hij had Frederik III laten zeggen, dat de trotsche en vermetele hertog hem bedroog, dat Karel naar de waardigheid van onafhankelijk koning streefde, ja dat hij, zoodra hij dezen wensch vervuld zag, de hand zelfs naar de keizerskroon uitstrekken zou.

Deze inblazingen vonden bij Frederik III des te eerder geloof, dewijl Karel de Stoute ten laatste het verlangen te kennen gegeven had, om na zijne kroning door den keizer tot algemeen stadhouder en rijksvicarius benoemd te worden. Deze eisch scheen een bewijs voor des hertogs booze plannen te zijn.

De zwakke keizer durfde de onderhandelingen niet openlijk afbreken; door allerlei gezochte tegenwerpingen trachtte hij die te rekken, doch eindelijk, toen hij Karel's eischen niet langer afslaan kon, twee dagen voor het aangekondigde kroningsfeest, verliet hij eensklaps in aller ijl Trier, zonder afscheid te nemen, ja, zonder den hertog van zijn aanstaand vertrek te onderrichten.

Karel de Stoute schuimbekte van woede over zulk eene trouwloosheid, hij maakte van de eerste gelegenheid de beste, die hem aangeboden werd, gebruik om den keizer zijne vijandschap te toonen.

Te Keulen was een twist uitgebarsten tusschen het domkapittel en den aartsbisschop Ruprecht, die zich aan vele willekeurige maatregelen had schuldig gemaakt en daarom door paus Sixtus IV afgezet was. Het domkapittel had Herman van Hessen tot administrator van het aartsbisdom benoemd, doch de afgezette prelaat kantte zich tegen deze benoeming aan en deed nog altijd zijne rechten op het aartsbisdom gelden. Frederik III, die zich van Trier naar Keulen begeven had, koos in dit geschil de zijde van Ruprecht's tegenstanders, wien hij als broeder van zijn ouden vijand, den „boozen Frits" van de Palts, een doodelijken haat toedroeg. Wat was natuurlijker, dan dat Karel de Stoute thans Ruprecht uit alle macht ondersteunde?

In Juli 1474 verscheen de hertog van Bourgondië met een voortreffelijk uitgerust leger van 60.000 man voor de stad Neusz, welke door eene kleine krijgsbende van 1500 Hessen en de dappere burgerij onder aanvoering van den administrator Herman verdedigd werd.

Karel stelde alle middelen in het werk, door de belegeringskunst dier dagen hem aangeboden, om de stad te veroveren. Hij bracht zijne geheele talrijke artillerie voor de vesting bijeen. Dag en nacht donderden de kanonnen. De hertog zelf scheen alomtegenwoordig. Doch al zijne pogingen waren vruchteloos. Wel werden de huizen der stad door het geschutgevaarte vernield, wel stortten 17 torens in, wel werd in de muren bres op bres geschoten, doch de belegerden verloren in weerwil van dit alles den moed niet; de heldhaftige burgers verdedigden hunne stad met onversaagde dapperheid en zij bleken onoverwinnelijk. Meer dan 50 malen waagden de Bourgondiërs den storm, doch telkens werden zij met bebloede koppen teruggeslagen. Ook toen eindelijk de levensmiddelen begonnen te ontbreken, toen zij de paarden moesten slachten, om vleesch te bekomen, toen zelfs de honger zich met elken dag sterker gevoelen deed, weifelden zij niet: zij bleven op het beloofde ontzet van wege den keizer hopen.

Intusschen was Frederik III krachtiger werkzaam geweest dan anders in zijn karakter lag. Bij Lodewijk XI, den ouden vijand van Karel den

Stouten, had hij hulp gezocht en gevonden. Ook een rijksleger was door hem onder de wapenen geroepen en ditmaal, nu 't het ontzet van eene Duitsche stad tegen den hertog van Bourgondië gold, hadden de steden aan die roepstem willig het oor geleend. Toch ging het met de uitrusting van die krijgsmacht zeer langzaam. De lente van het jaar 1475 kwam, eer het rijksleger bijeen gebracht was. De keizer stelde het onder de bevelen van Albrecht Achilles, die sinds 1470 keurvorst van Brandenburg was, meer nog om den Bourgondiërs schrik aan te jagen, dan wel om inderdaad oorlog te voeren. Frederik III wenschte zelfs niet, dat het tot een treffen komen zou; hij hoopte meer door vreedzame onderhandelingen te zullen winnen en hij bedroog zich niet.

Karel de Stoute had bij de belegering, welke reeds bijna een jaar duurde, zware verliezen geleden. Meer dan 15.000 Bourgondiërs waren bij de herhaalde bestormingen gesneuveld. Toen hij het bericht ontving, dat het rijksleger in aantocht was, beval hij nog eens alle krachten in te spannen, om door een algemeenen storm de vesting te veroveren; negenmaal achtereen voerde hij zijne krijgers tegen de muren aan, doch telkens werden zij teruggeslagen. Nu gaf hij de hoop op overwinning op en nam hij de hem aangeboden bemiddeling van den pauselijken legaat tot herstelling van den vrede aan. De vrede kwam dan ook tot stand, hoewel de strijdlustige Albrecht Achilles niets vuriger gewenscht had, dan den geduchten hertog van Bourgondië met het rijksleger aan te tasten.

Zoo wel Karel als de keizer offerden hunne bondgenooten op. Karel trok zijn leger terug en beloofde, den afgezetten aartsbisschop Ruprecht, in wiens plaats de administrator Herman van Hessen trad, niet langer te zullen ondersteunen. Frederik III liet van zijn kant de Zwitsers, met wie hij zich verbonden had, aan hun lot over; hij beloofde namelijk, dat hij in een oorlog, dien Karel tegen de Eedgenooten en den hertog van Lotharingen wilde voeren, onzijdig blijven zou. In een geheim verdrag maakten de keizer en de hertog — naar men verhaalt — bovendien op nieuw bepalingen omtrent een huwelijk tusschen Maximiliaan en Maria. De verdere lotgevallen van Karel den Stouten en die der beide verloofden zullen wij onzen lezers weldra verhalen.

EEN EN VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

Duitschland, Boheme en Hongarije. George Podiebrad. Zijne twisten met de pausen Pius II en Paulus II. Zijn dood. Matthias Corvinus. Oorlogen, door hem gevoerd. Wetenschap en kunst in Hongarije bevorderd. Wladislaw van Polen, koning van Boheme. Oorlog met Matthias Corvinus. Oorlogen tusschen Matthias Corvinus en den keizer. Maximiliaan tot Roomsch koning verkozen. De Zwabische Bond. Dood van Matthias Corvinus. Wladislaw, koning van Hongarije en Boheme. Treurig bewind, door hem in Boheme gevoerd. Oorlog met Maximiliaan. Dood van keizer Frederik III.

De onbeduidendheid van keizer Frederik III moest de Duitsche

vorsten te meer in het oog vallen, naar mate zij meer gelegenheid hadden om Frederik met zijne tijdgenooten, de koningen George Podiebrad van Boheme, Matthias Corvinus van Hongarije en Lodewijk XI van Frankrijk, te vergelijken, drie vorsten, die, ofschoon hemelsbreed verschillend in karakter en levensdoel, toch allen er op uit waren om in hunne landen een krachtig bewind te voeren en wien het dan ook gelukte, in de door hevige twisten geteisterde landen Boheme, Hongarije en Frankrijk hun gezag krachtig te handhaven.

Den zwaarsten strijd had in dit opzicht George Podiebrad te bestaan. Wel werd hij aanvankelijk, nadat hij tot koning verkozen was, door den keizer en den paus in die waardigheid bevestigd (door den laatste, wijl deze hoopte, dat hij de Bohemers weder tot de Roomsch-Katholieke kerk terugvoeren zou); doch de Sileziërs verzetten zich tegen zijne heerschappij; zij wilden geen Hussietischen koning hebben. De stad Breslau rustte zich krachtig ten oorlog toe; zij nam een groot aantal huurlingen in haren dienst en toonde zich bereid om haren wil met geweld van wapenen door te drijven.

George Podiebrad werd door de Boheemsche, Moravische en zelfs door de Silezische ridderschap krachtig ondersteund. Meer dan 600 adellijke heeren zonden op een en denzelfden dag der weerbarstige stad hunne oorlogsverklaring toe. Doch de Breslauërs bleven op hun stuk staan. Zelfs de verwoesting, door hunne vijanden in den omtrek hunner stad aangericht, was niet in staat om hen tot andere gedachten te brengen.

De koning verscheen zelf aan het hoofd van een leger voor de muren van Breslau, doch de inwoners verdedigden zich dapper. Zij lieten zich geen schrik aanjagen en alleen door de tusschenkomst van een pauselijk legaat lieten zij zich bewegen tot de belofte, dat zij binnen drie jaren den koning hunne hulde zouden bewijzen. Zij wilden slechts tijd winnen; de legaat daarentegen hoopte, dat de aarzeling der machtige stad Breslau om den huldigingseed te doen, George Podiebrad bewegen zou om eindelijk met de Hussieten te breken en Boheme tot de gehoorzaamheid aan de Roomsche kerk terug te brengen.

George Podiebrad behoorde tot de gematigde Hussieten, die op het standpunt der Prager Compactaten (Dl. V p. 544), van het door het Bazeler concilie bekrachtigde vergelijk tusschen de katholieke kerk en de Calixtijnen stonden. Hij handhaafde krachtig de rechten der katholieken, jegens wie hij zich zeer verdraagzaam betoonde; van de dweepzieke Utraquisten keerde hij zich af; hij liet hun nooit toe de grenzen hunner bevoegdheid te buiten te gaan. Deze gematigde houding had den paus in de meening gebracht, dat Podiebrad nog verder gaan zou, dat hij, wanneer hij maar eenmaal in het volle bezit der koninklijke macht was gekomen, zijn steun bij de katholieke kerk zoeken en geheel Boheme weder katholiek maken zou.

Pius II, die, toen hij nog Aeneas Sylvius heette, ijverig voor het tot stand komen van de compactaten gewerkt had, spande als paus even ijverig zijne krachten in om zijn vroeger werk te vernietigen. Van hier is het rijmpje afkomstig, dat in die dagen in ieders mond was: Pius damnavit quod Aeneas amavit, Pius veroordeelde wat Aeneas had voorgestaan. Hij liet door legaten en nuntiussen de Hussietische ketters in predikatiën verdoemen; de pauselijke legaat de Valle ging zoo ver, dat hij zich openlijk tegen Podiebrad verklaarde, wien hij in het

aangezicht deze woorden toevoegde: „Koning, gij hebt den koningseed slechts in den mond, niet in het hart. Gij spreekt anders als gij denkt en gij handelt anders als gij spreekt.” Tot straf voor deze vermetele taal liet Podiebrad den priester 11 dagen op water en brood gevangen zetten, doch door deze gestrengheid vermeerderde hij slechts zijn tweespalt met de kerk.

Thans liet Pius II alle terughouding varen. Hij ontzette den aartsbisschop Rokyczana, die in geheel Boheme door de gematigde Hussieten hoog vereerd werd, van zijne waardigheid, verklaarde de compactaten voor ongeldig, deed Podiebrad in den ban en daagde hem ter verantwoording voor den stoel van Petrus te Rome. De altijd nog weerspannige Breslauërs werden door den paus tot nieuwen tegenstand tegen hun ketterschen koning aangespoord.

Podiebrad liet zich geen vrees aanjagen; hij zocht zijn steun in de liefde en achting zijns volks, niet in de bescherming der kerk. Ten gevolge hiervan betoonde hij meer toenadering dan vroeger tot de Hussieten en zelfs tot de uiterste secten onder hen. De Utraquisten verklaarden zich dan ook eenparig voor hem; doch niet alleen deze, ook vele vreemde vorsten en heeren kozen de zijde van Podiebrad en poogden den paus tot zachtmoedigheid en vredelievendheid te bewegen, dewijl de Boheemsche koning om zijn degelijk karakter zich de algemeene achting verworven had.

De tweespalt tusschen den koning en de katholieke kerk werd na den dood van Pius II nog heviger, want paus Paulus II nam nog strenger maatregelen tegen de Hussieten dan zijn voorganger gedaan had. Zijn legaat verklaarde, dat de Prager compactaten nooit geldig waren geweest, dewijl zij wel door het concilie, maar niet door den paus goedgekeurd en bekrachtigd waren en aan den paus alleen het onbedriegelijke oordeel over alle ketterij toekwam. Van dit beginsel uitgaande, ontzette Paulus II in het jaar 1465 Podiebrad als een ketter, die geen recht had om te regeeren, van zijne waardigheid en ontsloeg hij al diens onderdanen van den eed van trouw. Hij riep alle volken van Europa, vooral de Hongaren en Duitschers, op om den ketterschen koning met het zwaard in de vuist aan te vallen, ja liet tegen de Hussieten het kruis prediken. Toen men hem de opmerking maakte, dat het toch veel beter zou zijn, de christelijke wapenen tegen de Turken te keeren, hernam hij dat een kruistocht tegen de ketters veel verdienstelijker was dan tegen de Muzelmannen.

Podiebrad toonde in dit hachelijk tijdsgewricht, dat hij tot vorst geboren was: met eene onwrikbare standvastigheid bood hij het hoofd aan de talrijke vijanden, die hem omringden.

De katholieken in Boheme, Moravië en Silezië stonden tegen hem op; in de katholieke kerken werden na alle godsdienstoefeningen de kaarsen uitgebluscht met het woord: „George is een ketter en overweldiger.” Het bijgeloovige volk in Silezië en Moravië werd door de dweepzieke priesters met een doodelijken haat tegen den koning vervuld. Maar des te nauwer sloten aan den anderen kant ook de Hussieten zich aan den koning aan; zelfs vele katholieke ridders en steden in Boheme verklaarden, dat zij katholiek wilden blijven, maar geen anderen koning huldigen dan George Podiebrad, den besten en welwillendsten der vorsten.

In zulke omstandigheden kon Podiebrad zijn smart over den afval van

vele bisschoppen en van meer dan een edele wel te boven komen. Twee kruislegers, die tegen hem oprukten, versloeg hij in meer dan één treffen. Ja, toen ook de altijd arglistige keizer Frederik III tegen hem partij trok, dewijl hij geloofde, dat de van alle kanten aangevallen vorst eindelijk het onderspit delven moest, toen zelfs Matthias Corvinus, zijne oude vriendschap en bloedverwantschap met Podiebrad verloochenend en zijne vroegere eeden vergetend, zich door zijne eerzucht verleiden liet om zijne legers tegen zijn schoonvader aan te voeren, ten einde zelf koning van Boheme te worden, bleef Podiebrad toch onwankelbaar aan zich zelven en aan zijn volk getrouw. Hij verdedigde de van het volk ontvangen kroon met schitterende dapperheid, groot beleid en goeden uitslag. Ten gevolge hiervan droeg hij haar dan ook tot aan zijn dood, die ongetwijfeld door de kwellende zorgen en den heeten strijd der laatste jaren verhaast was.

George Podiebrad stierf, eerst 51 jaar oud, in het jaar 1471, tot groote droefheid der Bohemers, die hem als een uitstekend vorst liefhadden en vereerden. Kort voor zijn dood, in het jaar 1470, had Podiebrad nog het bewijs geleverd, dat hem boven alles het welzijn van zijn land ter harte ging. Op een door hem bijeengeroepen algemeenen landdag had hij den Bohemers geraden, tot zijn opvolger niet een zijner zonen, maar Wladislaw, den 15jarigen zoon van koning Kasimir II van Polen, te verkiezen, opdat het aan alle zijden door vijanden omringde land in de Polen krachtige bondgenooten zou bezitten.

Een man van een geheel ander slag maar niet minder invloedrijk en krachtig dan Podiebrad was Matthias Corvinus, de koning van Hongarije.

Toen deze in het jaar 1458 door de keus der Hongaren tot den troon geroepen werd, was hij eerst 15 jaar oud, doch in weerwil van zijn jeugdigen leeftijd mocht hij volkomen berekend heeten voor de taak om zijn rijk tegen keizer Frederik III, tegen binnenlandsche vijanden en tegen de Turken te verdedigen. Reeds als knaap gaf hij blijken van mannelijke kracht en onderscheidde hij zich door grooten heldenmoed. Om deze eigenschappen, maar misschien ten deele ook wegens zijne rijke, goudgeele lokken werd hij door het volk met ingenomenheid „de Leeuw" genoemd. Hij wist keizer Frederik III te bewegen om hem de koninklijke kroon af te staan; de zwakke man was eindelijk zeer tevreden, het ons bekende erfverdrag te kunnen sluiten. Ook zijne binnenlandsche vijanden, de tegenstanders der familie Hunyadi, bracht Matthias Corvinus ten onder, niet alleen door geweld van wapenen, maar evenzeer door middel van staatkundige kuiperijen, waarin hij een meester was. Tegenover de Turken legde hij eene schitterende dapperheid en eene rustelooze werkzaamheid aan den dag. Gedurende zijne geheele regeering was hij de eerste en voornaamste voorvechter der Westersche christenheid tegen de aanvallen der Osmanen. Al kon hij niet verhinderen, dat deze hunne strooptochten tot in het hart van Hongarije en Duitschland uitstrekten, toch dreef hij hen meer dan eens terug. Hij maakte door zijne zegepralen zijn naam bij de Turken zoo geducht, dat deze, zoo lang hij leefde, geen enkele poging waagden om hunne heerschappij voor goed noordwaarts uit te breiden.

Om ten allen tijde een geoefend en strijdvaardig leger tegen zijne talrijke vijanden te kunnen aanvoeren, vaardigde hij de wet uit, dat elke landeigenaar voor iedere 20 hoeven lands een ruiter in het leger des

konings zoude stellen, zoodra deze dit beval. Deze ruiters werden Hussaren genaamd (Huss beteekent in het Hongaarsch 20) en vormden de zoo beroemd geworden Hongaarsche cavallerie, die door een niet minder voortreflijk, grootendeels uit huurlingen bestaand voetvolk ondersteund werd. De „Zwarte bende", zoo noemde men de 6000 huurlingen van Matthias Corvinus, was door dezen zoo voortreflijk geoefend, zij onderscheidde zich in het gevecht door zulk eene schitterende dapperheid, dat dikwijls reeds het gerucht van hare nadering voldoende was, om den vijand op de vlucht te jagen.

Meer nog dan door zijn veldheerstalent, dan door het vormen van een Hongaarsch leger en door zijne wapenfeiten heeft Matthias Corvinus zich beroemd gemaakt door zijne werkzaamheid als regent, die ons met des te grooter bewondering vervullen moet, wanneer wij bedenken, dat hij haar ten toon spreidde, terwijl Hongarije onophoudelijk door buitenlandsche vijanden bedreigd werd, dat hij onvermoeid zijne krachten aan die vreedzame bezigheid wijdde, hoewel hij het zwaard geen oogenblik afleggen kon. Indien Matthias Corvinus, gelijk een groot geschiedschrijver beweert, alleen gedreven door eene onbegrensde eerzucht en door den vurigen wensch, om zijn naam in de wereldgeschiedenis onsterfelijk te maken, zoo oneindig veel voor kunst en wetenschap gedaan heeft als hij inderdaad verrichtte, indien hij alleen uit dit beginsel de meer dan half barbaarsche natie tot het peil der meest beschaafde natiën van zijn tijd heeft opgeheven, dan moeten wij erkennen, dat zijn volk aan zulk eene eerzucht, die zooveel groots tot stand bracht, groote verplichtingen heeft.

Matthias Corvinus, die eene uiterst zorgvuldige opvoeding genoten had, was zelf een grondig geleerde, hij sprak en schreef een aantal talen. Als een grondig kenner der oudheid wist hij de klassieke studiën op prijs te stellen, onnoemlijke sommen besteedde hij om haar in Hongarije het burgerrecht te verschaffen. De door hem te Ofen opgerichte bibliotheek werd met de beste oude werken voorzien. Ontelbaar vele handschriften kochten zijne agenten in Griekenland op, waar ze na de Turksche verovering uit de daar gevestigde bibliotheken licht te verkrijgen waren. Bovendien bezoldigde Matthias Corvinus in die steden, welke door het bezit van letterkundige schatten uitblonken, eigene afschrijvers, die voor hem de klassieke werken overschreven. Vier van zulke afschrijvers, die onafgebroken bezig waren, had hij te Florence aangesteld. Zijne bibliotheek werd weldra de meest beroemde van geheel Europa. Ook de universiteit, welke hij te Ofen (Buda) stichtte of althans vernieuwde, stond ter goeder faam. Eene andere wetenschappelijke hoogeschool stichtte hij te Presburg. Vreemdelingen, inzonderheid Italiaansche geleerden en kunstenaars vestigden zich in het tot dusver voor barbaarsch uitgekreten Hongarije en vonden hier een nieuw vaderland. Matthias Corvinus ontving hen met groote eerbewijzen en bezoldigde hen rijkelijk. Ook boekdrukkers, bouwmeesters, tuinlieden, bekwame landbouwers en handwerkslieden lokte hij naar zijn land, ten einde de nijverheid en den landbouw tot een hoogeren trap van ontwikkeling op te voeren.

Hongarije deed gedurende de 32jarige roemrijke regeering van Matthias Corvinus reuzenschreden op den weg der beschaving. De nijverheid bloeide en de koning zorgde door de strenge handhaving van rust en

vrede en door het krachtig beschermen van wet en recht, dat ook de handel zich op de veilige wegen vrij ontwikkelen kon. Bij zijn dood mochten de treurende kooplieden terecht klagen: „Matthias is dood, de rechtvaardigheid wordt met hem begraven.”

Was eerzucht de drijfveer, die den koning bewoog om de welvaart van zijn land door zulke werken des vredes te bevorderen, zij dreef hem, helaas! ook tot het ondernemen van meer dan een oorlog, die het land veel geld en bloed kostten. Wij hebben reeds verhaald, dat de begeerte naar uitbreiding zijner macht Matthias Corvinus verleidde om naar de Boheemsche kroon de hand uit te strekken.

Na den dood van George Podiebrad meende Matthias Corvinus het veld ruim te hebben; maar de Bohemers, die den Hongaarschen koning, den lieveling van den paus, haatten, volgden den raad van den overledene; zij verhieven den 15jarigen Wladislaw van Polen op hunnen troon. Den jeugdigen vorst, die nog meer knaap dan jongeling was, haalden zij zonder veel moeite over tot het bezweren van het verkiezingsverdrag, waarbij de rechten van den adel erkend werden, en tot de belofte, dat hij de Prager compactaten handhaven zou.

Matthias Corvinus, die rekende op de ondersteuning der katholieken in Silezië en vooral op de hulp der stad Breslau, welke hem zeer genegen was, voerde, om zich van de kroon van Boheme meester te maken, een zevenjarigen oorlog tot het jaar 1478, gedurende welken, in weerwil van meer dan één wapenstilstand, de ongelukkige landen Boheme, Moravië en Silezië en ook Hongarije vreeselijk verwoest werden. De Hongaren wedijverden met de Polen, die als bondgenooten der Bohemers aan den oorlog deelnamen, in het verwoesten van de vijandelijke gewesten.

Wel was koning Wladislaw een zwak en onbeduidend vorst, een blind werktuig in de hand van den Boheemschen adel, wel was hij niet in staat om zich bij het volk achting en liefde te verwerven, maar de haat der Bohemers tegen de Hongaren was grooter dan hunne verachting voor Wladislaw en de Hongaarsche vorst zag zijne pogingen om zich van Boheme meester te maken, mislukken, hoewel paus Sixtus IV hem ondersteunde en Wladislaw in den ban deed. Bij het vredesverdrag, dat in het jaar 1478 tusschen de koningen van Polen, Hongarije en Boheme gesloten werd, behield Wladislaw het land van den laatstgenoemde, Matthias Corvinus daarentegen Silezië, Moravië en de Lausitz: deze uitbreiding van grondgebied was de vrucht van al het vergoten bloed.

Keizer Frederik III speelde in deze oorlogen, gelijk gewoonlijk, eene hoogst dubbelzinnige rol; hij poogde in troebel water te visschen. Het liefst zou hij de Boheemsche kroon voor zijn geslacht verworven hebben, doch dit was hem niet mogelijk. Eerst beloofde hij op aandringen van den pauselijken legaat, Matthias Corvinus met Boheme te zullen beleenen, doch hij talmde zeer lang met de vervulling van die belofte en sloot in het jaar 1474 zelfs een verbond met Kasimir van Polen, onder voorwendsel, dat Matthias Corvinus de Turken door Hongarije naar Oostenrijk had laten trekken.

De Hongaarsche koning was over deze trouweloosheid des keizers hevig verbitterd; waarschijnlijk zou hij eene bloedige wraak genomen hebben, indien hij niet in die dagen juist de Turken had moeten bevechten; hij moest het zich voorloopig zelfs laten welgevallen, dat Frederik den voortvluchtigen aartsbisschop van Gran, Johan Flans, gastvrijheid ver-

leende. Alleen hierdoor nam Matthias wraak, dat hij zich met de prinses Beatrix van Napels — zijne eerste gemalin was gestorven — in den echt verbond en door dit huwelijk het erfrecht van het Huis Habsburg in Hongarije in de waagschaal stelde.

Een tijd lang trachtten de keizer en Matthias Corvinus elkaar door allerlei kunstgrepen te verschalken; zij poogden wederkeerig de onderdanen van hun tegenstander in opstand te brengen, doch toen Frederik ten slotte den jongen Wladislaw openlijk als koning van Boheme en als keurvorst van het heilige Roomsche rijk erkende, deed de Hongaarsche vorst een inval in Oostenrijk, waardoor hij den keizer dwong om hem met Boheme te beleenen en hem eene som van f 100.000 als oorlogskosten te betalen.

De vrede was niet van langen duur, dewijl Matthias Corvinus spoedig nieuwe voorwendsels vond om den oorlog te hervatten. Herhaaldelijk deed hij invallen in het Oostenrijksche grondgebied; vijf jaren achtereen verwoestten de Hongaarsche benden het Duitsche land geheel op de wijze der Turken. Te vergeefs zocht Frederik hulp bij de Duitsche rijksvorsten; hij was zoo algemeen veracht, dat noch de steden, noch de vorsten hem gelden wilden toestaan voor den oorlog tegen de Hongaren, dien zij beschouwden als eene persoonlijke aangelegenheid des keizers, niet als eene zaak, die het rijk betrof.

In het jaar 1485 rukte Matthias Corvinus met een sterk leger naar Weenen op en belegerde deze stad, die zich dapper verdedigde, totdat een algemeene hongersnood uitbrak. Vruchteloos smeekten de Weeners den keizer om krachtigen bijstand. Frederik antwoordde hunnen boden, die met levensgevaar door de Hongaarsche legerplaats waren heengeslopen: „Het is niet meer dan billijk, dat zij thans evenzeer honger lijden, als ik gebrek moest lijden in de dagen, toen ze mij in mijnen burcht belegerden."

Toen dit antwoord naar Weenen overgebracht werd, wanhoopten de belegerden aan ontzet; zij gaven de stad over en den 1en Juni 1485 trok de Hongaarsche koning als overwinnaar de hoofdstad van het Duitsche gewest Oostenrijk binnen. Frederik moest als vluchteling het land verlaten; hij zwierf zonder vaste woonplaats door zijn rijk rond, nu in dit, dan in dat klooster, nu in deze, dan in gene stad een onderkomen zoekend, zonder middelen om zijn hofstoet te onderhouden en overgeleverd aan de genade en welwillendheid der steden en vorsten. Maar, getrouw aan zijn karakter, verloor Frederik ook te midden van zooveel vernedering zijne taaie vasthoudendheid niet, welke schier zijne eenige goede eigenschap uitmaakte. Overal trad hij met de aanspraken en, voor zoo ver de hem ten dienste staande middelen hem dit veroorloofden, ook met den uiterlijken praal van de keizerlijke waardigheid op, en in dit hachelijk tijdsgewricht ondervond hij, dat, indien al de ware macht van het Duitsche keizerschap sinds lang verdwenen was, de kroon voor de verbeelding des volks nog denzelfden luister bezat als voorheen.

Juist toen gelukte het Frederik III een plan door te zetten, waarmee de voortreflijke keizer Rudolf op het toppunt zijner macht schipbreuk geleden had.

Frederik vorderde namelijk, dat de keurvorsten des rijks zijn zoon Maximiliaan tot Roomsch-koning zouden verkiezen; den 16den Februari 1486 kwamen deze overeenkomstig des keizers wensch te Frankfort bijeen

en verkozen Maximiliaan met algemeene stemmen. De rijksdag werd geheel in de gebruikelijke vormen volgens de aloude zeden gehouden; de vorsten vergezelden den nieuw gekozen koning naar Keulen en Aken. Onderweg plaatsten zij Maximiliaan op den feestelijk versierden koningsstoel te Rense en den 9den April had te Aken de plechtige kroning plaats.

De beraadslagingen over den oorlog tegen de Hongaren, die in dezelfde dagen plaats vonden, vormden met deze luisterrijke kroningsplechtigheid eene scherpe en vreemde tegenstelling. De rijksvorsten loofden en dongen om elken gulden, dien zij betalen, om elken man, dien zij in het rijksleger stellen moesten.

Er was geene innerlijke eenheid meer in het door kunstmiddelen nog bijeen gehouden Duitsche rijk. Ten gevolge van de beginselen, waardoor Karel IV zich bij zijne staatsregeling had laten besturen, was de macht der afzonderlijke vorsten tot den hoogsten trap gestegen en het Duitsche rijk een lappendeken van een aantal kleine staten geworden.

Een krachtig keizer zou misschien vele ingeslopen misbruiken verbeterd hebben, doch daartoe was keizer Frederik III de man niet.

Het verval van het rijk sprong eindelijk een ieder zoo sterk in het oog, dat zelfs de vorsten, dat ook de adel en de steden op pogingen tot herstel begonnen aan te dringen. Een tienjarige landsvrede werd in het jaar 1486 gesloten en tot handhaving van dat besluit vereenigden de stenden van Zuid-Duitschland zich onder den naam van „Zwabischen Bond".

De Zwabische ridderverbonden hadden zich reeds lang bij elkander aangesloten en vormden eene groote adellijke vereeniging, onder den naam: „Het schild van St. George". Deze adellijke vereeniging, die tot dus ver vijandig tegenover de burgers gestaan had, verzoende zich thans eensklaps met hare voormalige tegenstanders en sloot zoowel met twee en twintig rijkssteden als met vele vorsten en prelaten een vast bondgenootschap. Het hoofddoel van dit verbond was de instandhouding van den landsvrede en in dit opzicht oefende de Zwabische Bond dan ook een even krachtigen als heilzamen invloed uit; niet minder dan 40 roofsloten werden verwoest en de adellijke roovers zonder genade onthalsd. Ook tegen den hertog van Beieren, die zich meermalen aan misbruik van macht schuldig gemaakt en zelfs Regensburg aan zijn gezag onderworpen had, verzette de Bond zich met kracht.

Frederik had het tot stand komen van den Bond uit alle macht bevorderd; maar ook in dit geval was zijn streven, ofschoon het in overeenstemming was met het belang van het Duitsche rijk, toch ver van onbaatzuchtig. Den keizer ging minder het welzijn van het Duitsche vaderland, dan zijne wraak op hertog Albrecht van Beieren ter harte. Deze had, tegen des keizers wil, diens dochter Kunigunda gehuwd en werd nu door tusschenkomst van den Zwabischen Bond, waartegen hij zich niet opgewassen gevoelde, genoodzaakt om Regensburg weer af te staan en zelf tot den Bond toe te treden. Maximiliaan, de door de Duitsche stenden verkozen koning, wiens plicht het was, in zulke belangrijke zaken zijn vader krachtig ter zijde te staan, kon dezen slechts eene geringe ondersteuning schenken, daar hij in de Nederlanden meestal zijne handen vol had.

Over zijne werkzaamheid aldaar en over het bezigen van Duitsche rijkstroepen om hem in het bezit der nalatenschap van Karel den Stouten

te handhaven, zullen wij op eene andere plaats spreken. De hulp, welke het rijk den keizer eindelijk verleende tot het beoorlogen van Matthias Corvinus, beteekende zoo weinig, dat zij volstrekt niet voldoende was om de Hongaren uit Oostenrijk te verdrijven. Frederik moest zelfs tot het sluiten van een vernederenden vrede overgaan, waarbij de veroverde Oostenrijksche gewesten aan den koning zouden blijven, totdat al de door hem geëischte oorlogskosten betaald zouden zijn, dat wil met andere woorden zeggen: voor altijd, want den verarmden keizer ontbraken de middelen om ooit zulk eene aanzienlijke som op te brengen als Matthias Corvinus vorderde.

Het geluk begunstigde Frederik. Matthias Corvinus overleed den 5den April 1490 te Weenen en de twisten over den troon, die terstond na zijn dood uitbarstten, schonken den dapperen Maximiliaan, Frederik's zoon, de gelegenheid om Oostenrijk te heroveren en zelfs in Hongarije door te dringen. Zijn plan om zich ook van de Hongaarsche kroon meester te maken, gelukte echter niet.

Daar Matthias Corvinus bij zijn dood geene wettige kinderen naliet, maakte zijn natuurlijke zoon, Johannes Corvinus, aanspraak op den troon. De Hongaarsche grooten verkozen echter noch hem, noch des keizers zoon Maximiliaan, maar den Poolschen koning Wladislaw tot hunnen koning.

Het was eene zonderlinge keus, want juist deze koning had zich in geen enkel opzicht onderscheiden en scheen volkomen ongeschikt om over een land te heerschen, dat behoefte had aan een krachtig regent, dewijl het steeds gevaar liep, door de meest geduchte vijanden der christenheid, de Turken, met eene groote overmacht aangevallen te worden.

Wladislaw had in Boheme zoo ellendig geregeerd, dat hij bij alle partijen evenzeer veracht was. De zwelgpartijen en uitspattingen, waarvan zijn hof de schouwplaats was, mishaagden den Bohemers, die veel zedelijker waren dan de meeste der hen omringende volken, doch bovenal gevoelden zij zich gekrenkt door des konings maatregelen ter begunstiging van de katholieken. Zij vreesden, en niet geheel zonder grond, dat Wladislaw, zoodra hij zich daartoe machtig genoeg gevoelde, de Prager compactaten opheffen en Boheme weer aan des pausen geestelijke heerschappij onderwerpen zou.

In het jaar 1483 brak een algemeene opstand tegen hem uit. De inwoners van Praag wierpen hun burgemeester met zijne raadsleden uit de vensters van het raadhuis. Negen dezer ongelukkigen werden verder in de Neustadt onthoofd. Het volk plunderde het paleis en de hofkerk.

De koning was radeloos; het eenige wat hem overbleef, was, zoo goed mogelijk vrede met zijn volk te sluiten. Op den landdag te Kuttenberg werd in het jaar 1485 een zoogenaamde godsdienstvrede gesloten; de beide twistende partijen, de katholieken en Calixtijnen, werden daarbij gelijkelijk in het bezit hunner vroegere rechten gehandhaafd.

Een deel der dweepzieke Calixtijnen wilden intusschen niets van den godsdienstvrede weten. Onder den naam: „Boheemsche broedergemeente" vormde zich eene nieuwe secte, die, weldra door alle andere gezindten bloedig vervolgd, hare overtuiging met de meeste kracht verdedigde.

Na het sluiten van dit verdrag zette Wladislaw zijne regeering op dezelfde wijze als vroeger voort. Door zijn eigen volk veracht, kon hij

zich ook in Duitschland geen aanzien en invloed verwerven. Keizer Frederik III liet hem niet tot bijwoning van den rijksdag uitnoodigen, toen Maximiliaan tot Roomsch koning en opvolger des keizers benoemd zou worden. Hierover ontstonden vijandelijkheden, waarbij Wladislaw geene lauweren plukte, doch wel zijn recht als keurvorst bekrachtigd zag.

Dezen zwakken vorst nu verkozen de Hongaarsche magnaten tot hun koning. Wellicht deden zij het juist omdat hij zwak was, in de hoop, dat hij in hunne hand een even gedwee werktuig zou wezen als hij het in de hand der Boheemsche grooten geweest was. Van hem konden zij bij een verkiezingsverdrag lichtelijk de bevestiging en uitbreiding hunner voorrechten verkrijgen, want Wladislaw bewilligde en bezwoer alles wat zij slechts van hem begeerden.

De Roomsche koning Maximiliaan, die met 18.000 man zegevierend in Hongarije doordrong en Stuhlweissenburg veroverde, vond slechts weinig aanhangers. Hij maakte zich gehaat door de wreedheid, waarmee zijne soldaten in het land huis hielden en moest in December 1490 terugtrekken, dewijl hij zich niet bij machte gevoelde om zich staande te houden in een land, waar de bevolking zich bijna eenstemmig tegen hem verklaarde. Ook zijne hoop, dat de rijksstenden hem geld en manschappen voor een nieuwen veldtocht zouden toestaan, bleek ijdel. Op een rijksdag te Neurenberg werd in April 1491 veel geredetwist en beraadslaagd, doch niets besloten. De veroveringen, door Maximiliaan in Hongarije gemaakt, gingen dus weer verloren; ook Stuhlweissenburg bezweek en Maximiliaan zag zich genoodzaakt zijne aanspraken op de Hongaarsche kroon voorloopig te laten rusten.

Bij een vredesverdrag, dat in November 1491 gesloten werd, erkende Maximiliaan Wladislaw en zijne manlijke nakomelingen als rechtmatige beheerschers van Hongarije; aan het Huis Habsburg werd daarentegen, na het uitsterven van de manlijke linie in het nieuwe Hongaarsche koningshuis, de erfopvolging toegezegd, behoudens de goedkeuring van den Hongaarschen rijksdag. Wladislaw verbond zich om binnen twee jaren f 100.000 voor vergoeding van oorlogskosten te betalen en alle Oostenrijksche steden en burchten, die nog door Hongaren bezet waren, te ontruimen. Tot dezen prijs kocht Wladislaw eene tweede kroon, hij, die niet eens in staat was om in zijn koninkrijk Boheme zijn gezag te doen eerbiedigen.

Keizer Frederik III overleefde dit verdrag slechts twee jaren. De zwakke vorst zag zich aan het einde zijns levens ver boven zijne verdiensten door het geluk begunstigd. Al zijne geduchte vijanden, die zijne macht meer dan eens ernstig bedreigd hadden, waren vóór hem ten grave gedaald. Het gevaar, dat men hem de keizerskroon ontrooven zou, was afgewend; al zijne erflanden, die reeds verloren schenen, waren weer onder zijn scepter vereenigd, ja voor zijn geslacht openden zich in de toekomst de schitterendste vooruitzichten door het verdrag over de erfopvolging, met koning Wladislaw van Boheme en Hongarije gesloten, en door de aanspraken van zijn zoon Maximiliaan op de nalatenschap van Karel den Stouten.

Gedurende de laatste jaren zijns levens gaf de oude keizer zich geheel aan zijn geliefde studiën, vooral aan de alchymie en astrologie over: in de sterren wilde hij het geluk zijner nakomelingen lezen.

Frederik had 53 jaren geregeerd en zijn 78ste levensjaar bereikt, toen

eene wond aan den voet hem noodzaakte om zich het been te laten afzetten. Met kalme gelatenheid onderging hij de smartelijke kunstbewerking; zijn altijd nog sterk lichaamsgestel gaf recht om eene spoedige genezing te verwachten, doch de keizer haalde zich door een onmatig gebruik van meloenen den buikloop op den hals en stierf den 19en Augustus 1493. Duitschland was eindelijk verlost van een vorst, wiens zwakheid en karakterloosheid gedurende zijne lange regeering zoo onuitsprekelijk veel tot het verval van Duitschlands eenheid hadden bijgedragen.

TWEE EN VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

Duitschland's toestand. Aangroeiende macht der afzonderlijke vorsten. De rijksdagen. Binnenlandsche onlusten in de verschillende staten. De stenden. Verdwijning van de ridderstaten. De hofadel. Het veeterecht. Ontaarding der ridderschap. Het heilige Veemgericht.

Wij moeten, eer wij de geschiedenis van Duitschland in de middeneeuwen besluiten, nog een blik achterwaarts werpen op den toestand des rijks gedurende den laatsten tijd.

Het zoo machtige Duitsche rijk, dat vroeger bijna de geheele wereld beheerschte, had sinds de dagen der Hohenstaufen langzamerhand zijne macht en zijn aanzien bij de beschaafde volken van Europa verloren. Terwijl in alle overige Europeesche staten de drang naar nationale eenheid zich gebiedend deed gevoelen en aanleiding gaf tot het uitbreiden van de vorstelijke macht tegenover de grooten des rijks, ontwaarde men in Duitschland juist het tegenovergestelde verschijnsel.

De keizer, het hoofd des rijks, verloor in den loop der eeuwen hoe langer zoo meer zijne vroegere rechten en zijn aanzien van weleer. De grooten des rijks, de keurvorsten, hertogen, vorsten en graven en de hooge prelaten, zagen daarentegen hunne macht aanhoudend aangroeien en waren ten slotte alleen in schijn, niet langer inderdaad van den keizer afhankelijk. Deze bezat ter nauwernood een ander recht dan dat om de rijksleenen en regaliën weg te schenken; wilde hij de eene of andere regeeringsdaad verrichten, dan was hij genoodzaakt om een rijksdag bijeen te roepen, ten einde zich de toestemming der stenden te verwerven.

Bij eene oppervlakkige beschouwing zou men allicht geneigd zijn om te denken, dat deze beperking van de macht des keizers eene goede schrede voorwaarts was, op den weg naar de constitutioneele vrijheid uitgezet. Doch dit was inderdaad niet het geval. Zij diende integendeel slechts tot versterking van de wereldlijke macht in de afzonderlijke staten en daardoor tot onderdrukking van de vrijheid des volks, dewijl het eigenlijke volk op de rijksdagen volstrekt niet vertegenwoordigd werd.

De rijksdagen zelve boden, vooral gedurende de lange regeering van Frederik III, een hoogst treurig schouwspel aan. Die vergaderingen waren gesplitst in drie collegiën, dat der keurvorsten, der vorsten en der rijkssteden. In het collegie der vorsten zaten de vorsten, graven en heeren en ook de geestelijke grooten, voor zoo ver zij eene souvereine macht bezaten. De beraadslagingen over de aangelegenheden des rijks hadden niet meer in de algemeene vergaderingen, maar in de zittingen der afzonderlijke collegiën plaats. Was het reeds eene moeilijke zaak, de door de meest tegenstrijdige belangen gedrevene leden van een collegie tot een gemeenschappelijk besluit te brengen, nog veel moeilijker was het, de denkbeelden der drie collegiën met elkaar te verzoenen. Hiertoe waren eindelooze onderhandelingen noodig, die des te lastiger werden, sinds de vorsten meestal niet meer in persoon op de rijksdagen verschenen, maar zich daar door gezanten met beperkte volmacht lieten vertegenwoordigen.

Dewijl de rijksdag alleen een geldig besluit kon nemen, wanneer de drie collegiën het eens waren en ook de keizer daaraan zijne goedkeuring hechtte, spreekt het van zelf, dat slechts hoogst zelden belangrijke besluiten genomen konden worden, dat aan het invoeren van hervormingswetten schier onoverkomelijke hinderpalen in den weg stonden, dat de rijksdagen, schoon ze menigvuldig genoeg, ja al te dikwijls samengeroepen werden, bijna geregeld uiteengingen zonder iets hoegenaamd te hebbenuitgericht.

Deze zwarigheid, aan het tot stand brengen van een rijksbesluit verbonden, waren evenzeer als de onbekwaamheid des keizers oorzaak dat de macht en het aanzien van het Duitsche rijk tegen het eind der midden-eeuwen steeds dieper daalden en dat vele landen, gelijk de Nederlanden en Zwitserland, alle sympathie voor Duitschland verloren hadden en zich van het rijk, waarmede slechts een zeer losse band hen verbond, langzamerhand zochten los te rukken. Het rijk toch was niet langer in staat om hen tegen buitenlandsche vijanden te beschermen, dewijl het besluit om met dit doel een leger op de been te brengen, meestal op onoverkomelijke zwarigheden stuitte.

In dezelfde mate, waarin de macht des keizers daalde en de eenheid van het rijk ondermijnd werd, klom de macht der afzonderlijke vorsten. In de aangrenzende hertogdommen en vorstendommen van Duitschland ontwikkelde zich dezelfde strijd der vorsten tegen den adel, dien wij in Frankrijk en in andere landen aanschouwd hebben. De vorsten trachtten zich van eene onbeperkte alleenheerschappij meester te maken; het kon dus niet anders, of zij moesten al hunne krachten inspannen om den hoogen adel hunner landen, die naar vorstelijke onafhankelijkheid streefde, onder het juk te brengen en tot gehoorzaamheid te dwingen. In deze pogingen werden zij dikwijls ondersteund door de steden, die het in haar belang achtten, een vorst te gehoorzamen, indien zij daardoor tegen de aanvallen van een roofzieken adel beveiligd werden. Was eindelijk de vorst met de hulp der steden meester van den adel geworden, dan keerde hij zijne wapenen tegen zijne vroegere bondgenooten, dan fnuikte hij de fiere onafhankelijkheid der burgers, die hem als zijne onderdanen moesten gehoorzamen. Bij dezen laatsten strijd was de adel natuurlijk volkomen bereid om den vorst weer te ondersteunen. Zoo waren de beide standen, de adel en de burgerij, beurtelings werktuigen van de heerschzucht der vorsten.

Een recht aanschouwelijk voorbeeld van dit verschijnsel levert ons de mark Brandenburg op. Hier kon keurvorst Frederik I alleen met de hulp der steden, waaronder Berlijn en Keulen zich vooral onderscheidden, de wederspannige edelen tot onderwerping dwingen; doch nauwelijks was de vorstelijke macht voor goed gevestigd, of Frederik II, bijgenaamd met de IJzeren tanden, voerde weer den adel tegen Berlijn en Keulen aan. Hij beroofde de eerstgenoemde stad van hare vrijheid, maakte den raad van zijne bevelen afhankelijk en bouwde aan de oevers van de Spree een slot om den inwoners alle zucht naar onafhankelijkheid te doen vergaan.

Op die wijze verhieven de vorsten hunne macht. Tot eene onbeperkte alleenheerschappij konden zij het in de middeneeuwen echter niet brengen, wijl het beginsel, dat geene belastingen door den wil van een enkele aan het volk opgelegd mochten worden, al te diep in het volksbewustzijn wortelde, dan dat het mogelijk zou zijn geweest, in strijd daarmee te handelen. De vorsten moesten zich, wanneer zij geld noodig hadden, tot hunne stenden wenden, die hierdoor in de gelegenheid kwamen om zich in de afzonderlijke Duitsche staten een veel grooteren invloed te verwerven dan zij oorspronkelijk bezeten hadden. In die kleine kringen wisten de leden der stenden — geestelijkheid, adel en afgevaardigden der steden — zich nu en dan met elkander te verstaan, zij maakten hunne inwilliging van nieuwe belastingen afhankelijk van inwilligingen van de zijden der vorsten. Zij kochten voor hun goede geld rechten en vrijheden, die wel door de groote heeren dikwijls geschonden werden, maar toch, dewijl zij bij elke nieuwe aanvrage om geld op nieuw onder eede toegezegd en voorloopig althans geëerbiedigd moesten worden, eindelijk onaantastbaar werden. Op die wijze ontvingen de stenden in de meeste Duitsche staten behalve het recht om nieuwe belastingen toe te staan, ook dat om toezicht op de uitgaven te houden, het recht van contrôle, het recht om bij de uitvaardiging van eene wet deel te nemen aan de beraadslagingen of wel om over oorlog of vrede te beslissen. Zij werden des te machtiger, hoe meer de vorst in de noodzakelijkheid kwam om hunnen bijstand te vragen en in dit opzicht trokken de stenden een groot voordeel uit de begeerte van alle kleine Duitsche vorsten, om zich door eene schitterende hofhouding als groote potentaten voor te doen. Hoe ruwer en losbandiger de leefwijze aan het vorstelijke hof was, des te sneller vlogen de gelden uit de schatkist en moest het volk door het opbrengen van belastingen die weer vullen, en elke aanvrage om nieuwe belastingen verhoogde de macht der stenden.

Ook de verandering, die in het krijgswezen had plaats gehad, droeg in den eersten tijd tot verhooging van de macht der stenden bij, hoewel zij later juist het tegenovergestelde uitwerkte.

Sinds het buskruit in den oorlog algemeen gebruikt werd en sedert het midden der 15de eeuw ook voor de kleine vuurwapenen in zwang gekomen was, verloor de rijksridderschap de beteekenis, welke zij vroeger had bezeten. De ridderlijke wapenrusting was in den slag niet langer bruikbaar, want de kogels doorboorden het harnas en zelfs wanneer deze er op afstuitten, werden ze voor den nevenman gevaarlijk. Terwijl in den eersten tijd der middeneeuwen de veldslagen beslist werden door de sterkte der gepantserde ruiters en dus de ridderschap tot het hoogste toppunt van aanzien en luister gestegen was, deed zich thans weer de behoefte aan flink voetvolk gevoelen. De fortuin begunstigde,

wanneer alle overige kansen gelijk stonden, thans dien aanvoerder, die met het grootste aantal voetvolk en de beste artillerie zijn vijand tegemoet trok.

Tot het aanwerven van huurtroepen en het aanschaffen van goed geschut was geld, en altijd weer geld noodig. Daar alle vorsten van Duitschland steeds ten oorlog moesten toegerust zijn, dewijl zij hunne macht alleen door een onophoudelijken strijd met hunne naburen tegen inbreuk konden beveiligen, konden zij niet buiten de stenden, wier toestemming zij behoefden om telkens nieuwe belastingen voor krijgstoerustingen te heffen.

Verhoogde de verandering in het krijgswezen in het eerst alzoo de macht der stenden, toch had zij ter zelfder tijd nog een ander en geheel tegenovergesteld gevolg. Naarmate de ridderstand aan invloed en beteekenis verloor, werd de oude leenroerige adel voor de vorsten minder geducht. Reeds sinds lang hadden de persoonlijke dienaars der vorsten, de ministerialen, de eer der ridderlijke waardigheid met de adellijke grondeigenaars gedeeld; thans, nu deze hunne vroegere plichten als leenmannen niet meer in dezelfde mate als vroeger konden vervullen, werden de eerstgenoemden langzamerhand met hen geheel gelijk gesteld: zij vormden een hofadel, die machtiger werd dan de oude vasallen, zich erfelijk grondbezit verwierf en eindelijk geheel met den leenroerigen adel samensmolt. Hierdoor nu ging de oorspronkelijke beteekenis van den adel in den staat geheel verloren, werd de macht des adels als stand volkomen vernietigd, dewijl de hofadel, gelijk van zelf sprak, steeds aan de zijde van den vorst stond en hem met de meeste bereidwilligheid diende.

De vorst schonk de aanzienlijkste ambten in den staat aan den begunstigden hofadel weg, uit zijn kring werden de officieren der huurtroepen (der trabanten, gelijk het voetvolk in de kleine staande legers meestal genoemd werd) gekozen, hij verwierf zich hierdoor eene macht, die spoedig voor de stenden gevaarlijk werd.

Het invoeren van de kleine staande legers, wanneer wij deze uitdrukking hier reeds mogen gebruiken, had in Duitschland, vooral gedurende de regeering van Frederik III, eene hoogst nadeelige uitwerking. Onder het bewind van dezen zwakken keizer moest de vorst er wel op bedacht zijn, zelf zijne rechten en zijne macht tegen afgunstige naburen te beschermen, want in die dagen had het recht in Duitschland geen anderen grond dan de macht. Hoe kleiner het grondgebied van een staat was, des te dringender noodzakelijk was het voor de vorsten, graven en heeren steeds eene schaar gewapenden bij de hand te hebben, om althans tegen overrompeling van de zijde van een machtigen, veroveringszuchtigen nabuur beveiligd te zijn. Vele minder aanzienlijke heeren, die tot dusver onmiddellijk van het rijk afhankelijk waren geweest, waren hiertoe niet bij machte, zij erkenden derhalve het oppergezag van een der grootere vorsten, door wien zij beter dan door het rijk in het bezit hunner goederen en rechten gehandhaafd konden worden. Anderen daarentegen, die, fier op hunne onafhankelijkheid, alleen aan den keizer onderworpen wilden zijn, konden hunne huurtroepen slechts onderhouden door hun onophoudelijk werk te verschaffen. Het diep in de gewoonten der Duitschers wortelende veeterecht stelde hen hiertoe in de gelegenheid.

Een krijg van allen tegen allen woedde in Duitschland. Wij heb-

ben reeds verhaald, hoe de Duitsche landen door deze veeten onophoudelijk geteisterd werden. De toestand des rijks werd hierdoor zoo hachelijk, dat elke stad en zelfs iedere vorst dringende behoefte gevoelde aan de herstelling van orde en wet. Tengevolge hiervan hooren wij dan ook op de rijksdagen telkens op nieuw den wensch naar een algemeenen landsvrede uitspreken; een aantal verordeningen werden tot verwezenlijking van dien wensch uitgevaardigd, doch deze bleven vruchteloos, wijl de veete als het ware in het merg en het bloed der Duitschers was opgenomen.

Noch de adel, noch de burgers gevoelden lust om hunne twisten door middel van langwijlige processen door de gerechtshoven te doen beslissen. Zij verschaften liever zich zelven recht met het zwaard in de vuist, ja deze zucht om zijn eigen rechter te zijn drong zoo zeer tot alle klassen des volks door, dat elke vrije man aanspraak maakte op het recht om zijn geschillen door middel der wapenen te vereffenen. Nauwelijks was een landsvrede afgekondigd of hij werd reeds weder door sommigen verbroken. Anderen volgden dit voorbeeld en weldra flikkerde de oorlogsvlam weer door het geheele land.

Het kon niet missen, of deze onophoudelijk terugkeerende, slechts door enkele zeer korte tijdperken van rust en vrede afgebrokene veeten moesten eene groote zedelijke ontaarding en verwildering na zich slepen, welke alle klassen der maatschappij aantastte. Op de treurigste wijze openbaarde dit verschijnsel zich bij den adel. De vorsten en ridders, die zich van de éene veete tot de andere spoedden, hadden weldra alle gevoel van recht en menschelijkheid uitgeschud.

Hadden de wetten van het ridderwezen vroeger een verzachtenden invloed op den adel uitgeoefend, in den loop der eeuwen was de ridderschap ontaard. Wel bestonden de uiterlijke vormen van het ridderwezen nog, wel zocht hier en daar een dichterlijk vorst, gelijk Maximiliaan, des keizers zoon, den oud-ridderlijken geest te doen herleven, maar dit gelukte hem niet, want de ruwe Duitsche adel had alle in waarheid ridderlijke denkbeelden en beginselen reeds lang vaarwel gezegd. Te midden van den chaos van verwarring, door het heerschende vuistrecht gesticht, geraakten de zedelijke voorschriften der ridderschap geheel in vergetelheid; alleen de ledige, uitwendige vorm bleef behouden.

Reeds in den besten tijd van het ridderwezen was het in Duitschland voor de geringen en weerloozen bijna onmogelijk geweest, zich tegenover de machtigen der aarde recht te verschaffen. Tengevolge hiervan was een eigenaardig gericht ontstaan, dat door de behoefte in het leven was geroepen en welks taak het was, gerechtigheid te oefenen zonder aanzien van persoon of stand. In de 14e of 15e eeuw bereikte dit gericht, dat het heilige veemgericht heette, een hoogen trap van invloed en bloei.

Het veemgericht wortelde in de oud-Duitsche wijze van rechtspleging, gelijk die door Karel den Grooten in zijn uitgestrekt rijk ingevoerd was. Een keizerlijk beambte, de vrijgraaf, had in een bepaald district, het vrijgraafschap, de rechtspraak uitgeoefend; onder zijn voorzitterschap hadden op de gerichtsplaats onder den blooten hemel de schepenen naar oud-Duitsche wijze recht gesproken.

Met het dalen van de keizerlijke macht waren ook de keizerlijke rechtbanken in het grootste deel van Duitschland verdwenen. De vorsten

der verschillende landen hadden de rechtspraak aan zich getrokken; alleen in Westfalen, waar de oud-Saksische zeden het langst in zwang waren gebleven, bestond nog een overblijfsel der keizerlijke rechtspleging. Hier stonden nog de vrijgraven aan het hoofd der districten, zij beschouwden den aartsbisschop van Keulen, op wien de rechten der voormalige hertogen overgegaan waren, als hun hoofd en zich zelven als keizerlijke beambten.

De Westfaalsche vrijgerichten hielden, even als vroeger, hunne openlijke gerichtsdagen en de vorsten des lands legden hun geene moeilijkheden in den weg. De vrijgraven spraken recht volgens de aloude wetten en waren er trotsch op, dat de „roode aarde" — zoo werd de grond van Westphalen met zekere ingenomenheid genoemd — trouwer dan eenig ander land het oud-Duitsche recht in eere gehouden had.

In hunne openbare werkzaamheid waren de Westfaalsche vrijgerichten slechts weinig of niet van de landsgerichten in het overige Duitschland onderscheiden; wel was de vorm hunner rechtspraak een andere, maar zij bezaten niet meer macht dan de overige rechtbanken om hunne vonnissen ten uitvoer te doen leggen. De machtigen en aanzienlijken bekreunden zich om hunne uitspraken evenmin als om die van een landsgerechtshof: wie de macht in handen had, bezat immers in die dagen het recht om elke misdaad ongestraft te begaan!

Deze algemeene verkrachting van recht en wet gaf het eerst in Westfalen aanleiding tot het ontstaan van eene nieuwe soort van rechtspleging, geboren uit de dringende behoefte des volks om hen, die waanden, dat zij alle mogelijke misdaden ongestraft mochten begaan, ter verantwoording te roepen. De machtigen der aarde konden voor geen openlijk gerecht aangeklaagd worden; zij zouden zich bloedig gewroken hebben op den rechter, die het waagde, hen te veroordeelen, ook zou niet licht een aanklager tegen hen zijn opgestaan. Alleen een geheime rechtbank, die hare vonnissen velde en voltrok, terwijl zoowel de rechters als de voltrekkers van het vonnis in de diepste duisternis verscholen bleven, kon het stoute waagstuk ondernemen, ook over de machtigen en aanzienlijken recht te spreken.

Zoo ontstonden, in het nauwste verband met de oud-Westfaalsche vrijgerichten, de veemgerichten, die alle crimineele zaken, alle misdaden, waarop de dood bedreigd was, voor hunne rechtbank trokken, zoodra slechts een aanklager zich opdeed. Zij beslisten eerst, of de zaak bij het veemgericht behoorde, en was deze vraag bevestigend beantwoord, dan velden zij een vonnis ook over de machtigsten en rijksten van Duitschland. In dien ruwen, onbeschaafden tijd groeide de macht der veemgerichten op eene ongeloofelijke wijze aan; in de 14e en 15e eeuw breidden zij zich over schier alle deelen van Duitschland uit, ja zij deden zelfs hunnen invloed in Pruisen gelden, hoewel de Duitsche ridders zich met alle kracht hiertegen verzetten.

Op de Roode aarde, d. i. op Westfaalschen grond, werd recht gesproken over alle misdaden, die in Duitschland begaan waren. De aangeklaagden moesten zich voor het Westfaalsche gericht stellen, indien zij niet door den ver reikenden arm der Veeme onverhoord gestraft wilden worden.

De Westfaalsche vrijgerichten waren zeer naijverig op hunne macht. Zij duldden niet, dat op vreemden bodem dergelijke instellingen verrezen,

slechts op Westfaalschen grond mochten zij bestaan; wie het waagde in een buitenlandsch vrijgericht zitting te nemen, was des doods schuldig.

Het is schier een wonder in onze oogen, dat de Westfaalsche vrijgerichten zulk een uitgebreiden invloed konden uitoefenen. Wij kunnen dit verschijnsel slechts verklaren uit de dringende behoefte aan dergelijke gerechtshoven, welke het in die dagen heerschende onrecht en geweld hadden doen geboren worden.

Mannen uit alle standen der maatschappij, de burgers zoowel als de vorst, de machtige graaf en de eenvoudige ridder, waren zeer gesteld op de eer, in de Westfaalsche rechtbanken als schepen zitting te mogen nemen, want de schepenen der veemgerichten vonden bij het gerechtshof, waartoe zij behoorden, altijd eene krachtige bescherming. Zelfs keizer Sigismund liet zich in het jaar 1429 onder hun getal opnemen.

De vrijschepenen der vrijgerichten waren over geheel Duitschland verbreid, doch slechts op roode aarde mochten zij verkozen en in den algemeenen bond opgenomen worden. Zoo vormde zich door het geheele rijk een rechterlijk lichaam, dat zich — gelijk dat in de middeneeuwen gebruikelijk was — met een aantal geheime plechtigheden omringde.

De vrijschepenen herkenden elkander aan een geheim wachtwoord, aan een eigenaardigen groet, die voor de oningewijden stipt geheim werd gehouden; men noemde hen daarom „wetenden."

Het verraden van het geheim werd onverbiddelijk met den dood gestraft, zelfs in de biecht mochten zij het niet verklappen, zij waren allen, zonder uitzondering, door een duren en plechtigen eed verbonden.

Zoodra eene misdaad of een geschil bij het veemgericht aangebracht werd, daagde het den beschuldigde in de eerste plaats voor het gewone gemeentegericht, verscheen hij niet, of weigerde hij de hem opgelegde straf te ondergaan, dan werd hij voor het veemgericht gedaagd. Twee schepenen ontvingen in last, den beschuldigde den indagingsbrief over te brengen. Ook dit geschiedde onder het inachtnemen van bepaalde vormen, meestal op zeer geheimzinnige wijze.

De roofridder, die zich op zijn hoogen burcht voor elke indaging veilig achtte, vond haar aan de poort van zijn slot bevestigd. De dienaren van het geheime gericht sneden drie spanen uit het hout en brachten die den vrijgraaf over, ten teeken, dat de brief in goede orde ter bestemder plaatse aangekomen was. In het holle van den nacht verschenen eensklaps drie vrijschepenen voor de burchtpoort en riepen den wachter toe, dat zij een klaagbrief voor zijn heer op de poort gespijkerd hadden.

Reeds deze geheimzinnige indaging verwekte bij den schuldige eene rechtmatige vrees, want hij wist maar al te goed, dat hij bij het veemgerecht strenge en onverbiddelijke rechters vinden zou.

Het gerechtshof hield zijne zittingen niet, gelijk men gewoonlijk meende, in diepe holen of onderaardsche vertrekken, maar onder den blooten hemel, meestal op een berg, van waar men den geheelen omtrek overzien kon, onder hooge, oude boomen.

Eerst in later tijd, toen de veemgerichten ontaard waren in kweekplaatsen van willekeur, wraakzucht en geweld, en zij om deze reden streng werden vervolgd, hielden de vrijgraven wel eens gericht in dergelijke verborgen schuilplaatsen.

De vrijgraaf beklom den rechterstoel; vóór hem lagen het zwaard der

gerechtigheid en een strop, ten teeken van recht over leven en dood; op zijne uitnoodiging namen ook de schepenen hunne plaatsen in. Waren er meer schepenen tegenwoordig dan noodig was voor het vellen van een vonnis, dan bleven deze als toeschouwers of toehoorders in de nabijheid staan; doch slechts den schepenen was dit veroorloofd. Iedere vreemdeling, elke „nietwetende", die het waagde liet geheime gerechtshof te naderen, betaalde die onbescheidenheid met zijn leven: hij werd op staanden voet opgehangen.

De vrijgraaf gebood ten eersten, ten tweeden, ten derden male vrede. Diepe stilte heerschte, geen der schepenen waagde het, door een enkel woord de plechtige handeling te storen, want een oogenblikkelijke dood zou zijn straf geweest zijn. Vervolgens gebood de vrijgraaf, dat de gedaagde voor het gericht gevoerd zou worden; in het midden van twee schepenen verscheen deze ongewapend voor den rechterstoel.

De aanklacht werd hem voorgedragen en zijne verdediging werd gehoord. Gelukte het hem, zijne onschuld te bewijzen, kon hij den zuiveringseed afleggen, kon hij naar oud-Duitsche zeden de gewone eedshelpers stellen, dan mocht hij vrij zijns weegs gaan.

Maar slechts zeer weinigen beschuldigden gelukte dit, want zelden werden onrechtvaardig beklaagden voor het veemgericht gedaagd, meestal was de aanklager in staat om zoowel door zijn eigen eed als dien zijner eedshelpers het bewijs der schuld te leveren. Tegen drie eedshelpers des aanklagers moest de aangeklaagde zes van zijnen kant overstellen, tegen deze plaatste de aanklager meermalen 14 over en dan kon de beschuldigde zich slechts door 21 eedshelpers zuiveren.

Het vonnis werd op staanden voet geveld en voltrokken, het veroordeelde bij misdaden meestal tot de doodstraf. De schepenen waren niet alleen de rechters, maar zij voerden ook zelven het vonnis uit; men greep de misdadigers aan, wierp hun een strop om den hals, sleepte hen naar den naasten boom en hing hen daar op.

Weinige beschuldigden waagden het, voor het gericht te verschijnen, doch ook zij, die wegbleven, werden in weerwil daarvan meestal door den straffenden arm van het veemgericht achterhaald. Het riep den beschuldigde, die op de eerste indaging niet verschenen was, nog eenmaal op; verscheen hij dan nog niet, dan werd het er voor gehouden, dat hij zijn onrecht bekende en werd hij als een verkrachter van den vrede en van het recht bij verstek gevonnisd en door het veemgericht vogelvrij verklaard. Hij was, zoo luidde de uitspraak, voortaan rechtloos, vredeloos, eerloos, misdadig, van zijne bezittingen vervallen en vogelvrij. Een ieder ontving het recht om hem te dooden, waar men hem ook aantrof, hij was buiten recht en wet geplaatst en mocht geen vrijgeleide genieten, hetzij in het land of in de stad. Stierf hij, dan mocht hij niet begraven worden, de wilde dieren, de kraaien en raven moesten zijn lijk verslinden; zijn hals behoorde aan den strop.

De vrijgraaf nam den strik en wierp dien achterwaarts over zijn hoofd weg, vervolgens sprak hij driemaal het banvonnis over den veroordeelde uit, wiens naam in het bloedboek werd ingeschreven.

Alle vrijgraven en alle schepenen waren niet alleen gerechtigd, maar zelfs verplicht om het vonnis aan den misdadiger te voltrekken. Een vreeselijk recht, een vreeselijke plicht!

Van nu af loerden dolk en strop onophoudelijk op den veroordeel-

de; waar hij zich ook bevinden mocht, overal slopen de dienaren van het geheime gerechtshof hem na, hij mocht niet gewaarschuwd en niet beschermd worden.

Zijne naaste bloedverwanten waren wellicht zijne bitterste vijanden, want als vrijschepenen waren zij verplicht om hun vader, hun zoon en hun broeder aan de wraak van het veemgericht op te offeren.

Ieder die het waagde, den veroordeelde te waarschuwen of te beschermen, werd met den dood bedreigd. Geene betrekking des bloeds, hoe nauw, geene vriendschap, hoe innig, verontschuldigde den verrader.

De aanklager ontving een afschrift van het vonnis des veroordeelden, dat door den vrijgraaf en zeven schepenen onderteekend was; hiermede gewapend vervolgde hij den beschuldigde. Waar hij aan het geheime wachtwoord, aan handdruk of groet een vrijschepen herkende, daar hield hij dezen het vonnis voor en overal vond hij gereeden bijstand.

Werwaarts de veroordeelde ook vluchten mocht, nergens was hij veilig, want over geheel Duitschland strekte de macht van het veemgericht zich uit; in zijn eigen huis en op den openbaren weg, in het eenzame woud en bij het vroolijke feest, overal zweefde hij in gevaar; waar de dienaars van het veemgericht hem ook aantroffen, daar grepen zij hem aan en doodden hem.

De ongelukkige werd aan den eersten boom den besten opgehangen; ten teeken, dat hij niet door roovers vermoord was, staken de vrijschepenen hunne messen naast den opgehangene in het hout.

De macht der „wetenden" reikte nog verder: zij hadden het recht om elk op heeterdaad betrapten misdadiger op staanden voet aan den naasten boom op te knoopen.

Deze door het veemgericht voltrokken doodvonnissen waren in de dagen van het vuistrecht zeer talrijk; zij waren bij het geheele volk bekend. Geen landman verwonderde zich, wanneer hij des morgens vroeg, door het bosch gaande, aan den tak der groote linde een lijk zag hangen. Met eerbiedigen schroom keek hij naar het mes, dat naast den strop in het hout stak, vervolgens sloeg hij een kruis en verliet de noodlottige plek, zoo snel als zijne beenen hem wilden dragen. Nooit kwam het in hem op, het lijk van de ridderlijke kleeding, die het wellicht droeg, of van den kostbaren ring te berooven; hij zou zich daardoor aan eene halsmisdaad hebben schuldig gemaakt en hij was overtuigd, dat niets hem tegen den wrekenden arm van het veemgericht kon beveiligen, dat de oogen der geheime schepenen zoowel in de duisternis van den nacht als op klaarlichten dag waakzaam elke misdaad opmerkten.

De verhalen omtrent de door de veemgerichten gevelde en voltrokken vonnissen, die ons door alle chroniek- en geschiedschrijvers overgeleverd zijn, komen ons dikwijls bijna als sprookjes voor.

Toch mogen wij aan hunne waarheid niet twijfelen, daar zij door een groot aantal geloofwaardige getuigen bevestigd worden.

De veemgerichten waren in die dagen schier de eenige toevlucht der verdrukten, de eenige wrekers van de misdaad. In latere eeuwen echter, toen de rechtspleging in Duitschland weer op een geregelden voet gebracht was en de veemgerichten dus overbodig werden, verloren zij langzamerhand hun invloed en aanzien.

Onder de schepenen namen allengs vele onwaardigen zitting, de

veemgerichten oordeelden niet langer geheel onpartijdig, zij lieten zich menigmaal door partijgeest besturen en terwijl zij in de dagen van het vuistrecht door het volk geacht, ja vereerd werden, zoodat men met den diepsten eerbied van het „heilig” veemgericht sprak, verwekte hunne werkzaamheid later niets dan vrees en afschuw. Hierdoor echter verloor deze instelling allen invloed op het volk, en zij verdween van zelf, wijl niet langer alle ernstig denkende mannen van iederen stand der maatschappij het als eene eer en een voorrecht beschouwden, als schepen in de vrijgerichten opgenomen te worden.

DRIE EN VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

Duitschland. Zedelijke toestand des volks. Onmatig drankgebruik. Onzedelijkheid. Krachteloosheid der wetten. Weelde. Onmatigheid in het eten. Geloof aan spookverschijningen. Heksenprocessen. Ontaarding der ridderlijke poëzie. De stedelijke minstreels. Letterkunde. Poëzie en proza. De wetenschappen. Het humanisme. De bouwkunst. De Bouwhutten. Vrijmetselaars. Schilderkunst.

De regeeringloosheid, die in den laatsten tijd der middeneeuwen in Duitschland heerschte, had natuurlijk op de ontwikkeling van het zedelijk, maatschappelijk en wetenschappelijk leven een diep ingrijpenden invloed uitgeoefend, een invloed, die zich des te krachtiger gevoelen deed, omdat de Duitschers niet langer, gelijk in de dagen der tochten naar Italië en der kruistochten, in nauwe aanraking kwamen met andere volken, wier zeden zij overnamen, maar aan hunne eigene ontwikkeling overgelaten, steeds meer aan hunne eigene zeden en gewoonten gehecht werden. Al ging ook een betrekkelijk groot aantal Duitschers, in de eerste plaats Zwitsers, als huurlingen in vreemden krijgsdienst — de Italiaansche condottieri namen bij voorkeur Duitschers onder hunne vanen op — al ondernamen ook de Duitsche kooplieden, vooral die der Hanzesteden, gelijk we reeds verhaald hebben, tot inkoop en verkoop van hunne waren verre reizen in den vreemde, toch was dit slechts een uiterst klein gedeelte des volks en niet, gelijk voorheen, de meerderheid der natie. De groote menigte was aan huis en haard gebonden. De stedelingen verlieten slechts ongaarne den beschermenden kring van hunne versterkte muren en ook de avontuurlijke edellieden beperkten hunne roof- en krijgstochten meestal tot Duitschland of strekten die hoogstens tot Pruisen uit. Maar zelfs dit land bezochten zij in den laatsten tijd der middeneeuwen niet langer.

Ook de voorkeur, welke de vorsten, vooral de Luxemburgers, vroeger voor vreemde Fransche zeden gekoesterd en dien zij aan hunne edelen meegedeeld hadden, verdween weer. De Duitsche leefwijze herwon haren invloed aan de hoven der vorsten; op de burchten der ridders, en binnen de muren der steden, doch dit was niet bevorderlijk voor het zedelijk

leven der natie. De oud-Duitsche ondeugden ontwikkelden zich in de hoogste mate, terwijl bovendien menige aan andere natiën ontleende zonde, die reeds vroeger in het Duitsche volksleven was overgegaan, hand over hand toenam.

De talrijke hoven der vorsten werden de kweekplaatsen der schandelijkste losbandigheid. De oude Duitsche gewoonte om elke gezellige bijeenkomst door onmatig drinken en spelen op te luisteren kwam sterker dan ooit in zwang. Bij woeste drinkgelagen verkwistten de vorsten aan hunne hoven hunne krachten naar lichaam en naar geest en ook de burgers in de steden volgden het voorbeeld der aanzienlijken. De bierhuizen waren dagelijks tot stikkens toe vol: wie niet elken dag eene behoorlijke hoeveelheid geestrijken drank naar binnen sloeg, wie de rol van apostel der matigheid wilde spelen, werd niet als een echte rechte Duitscher beschouwd.

Geleken de Duitschers op het eind der middeneeuwen in dit opzicht op hunne voorvaderen, ééne deugd van het voorgeslacht was bij hen geheel in vergetelheid geraakt. Die oude schoone trek in het volkskarakter, waarom voorheen de Duitsche vrouwen zoo beroemd waren en waarvan Tacitus met zooveel lof melding maakt, de kuischheid, was helaas! geheel verloren gegaan. In den omgang der beide geslachten heerschte onder alle standen de grootste zedeloosheid, die van geslacht tot geslacht overerfde.

Reeds in den bloeitijd van het ridderwezen waren, gelijk we vroeger verhaalden (Dl. V blz. 323), met den dichterlijken dienst der liefde meestal grof zinlijke neigingen verbonden; met het verval der ridderschap was het poëtisch waas, dat over deze zaak uitgebreid lag en daaraan eenige bekoorlijkheid bijzette, geheel verdwenen. De zinlijke lust alleen was overgebleven en voerde schier over aller ziel eene onbeperkte heerschappij. De mannen uit de hoogste standen vierden aan hunne dierlijke begeerten met de grootste onbeschaamdheid den teugel.

Was de leefwijze aan de hoven der vorsten ongeloofelijk losbandig, even ruw ging het op de riddersloten toe en bijna nog erger hield men in de steden huis. Overal vond men publieke huizen, waar mannen uit elken stand elkander zonder den minsten schroom ontmoetten, om op het altaar van Venus te offeren, zelfs vorsten schaamden zich niet zulke plaatsen te bezoeken. In de winkelhuizen kwamen mannen en vrouwen met het laagste doel bijeen, zelfs de nonnenkloosters waren somtijds tot geliefkoosde verblijfplaatsen voor jeugdige losbollen afgedaald.

Met deze algemeen verbreide onzedelijkheid vormen de strenge straffen, in de meeste Duitsche steden door de wet op zulke overtredingen bedreigd, eene merkwaardige tegenstelling. De wetten waren in dien tijd als met bloed geschreven. Een vreeselijke dood was toen gesteld op misdaden, die thans met eene lichte gevangenisstraf geboet worden.

Indien op brandstichting, moord en andere grove misdaden folterende lijfstraffen en eindelijk de dood bedreigd werd, mogen wij, kinderen der 19e eeuw, dit niet barbaarsch noemen, dewijl ook in onze dagen, die wij zoo gaarne dagen van verlichting en vooruitgang noemen, de wetboeken der meeste Europeesche staten nog ontsierd worden door meer dan één artikel, waarin de doodstraf op zulke misdaden gesteld wordt. Vreemder komt het ons reeds voor, dat diefstal met den strop, vredebreuk met het zwaard, kerkroof met het rad gestraft werd. Doch

eene nog zonderlinger tegenstelling met de algemeen heerschende zeden vormt de bepaling, dat de echtbreker in het openbaar onthoofd moest worden. Zelfs het kwetsen van de zedigheid van eerbare vrouwen werd in de steden dikwijls met den dood gestraft, vooral wanneer dienaren der vorsten of edelen zich daaraan tegenover burgervrouwen schuldig gemaakt hadden. Een voorbeeld hiervan wordt ons door den kroniekschrijver Albert Krantzius uit Berlijn medegedeeld.

Koenraad Schutz, de geheimschrijver van hertog Rudolf van Saksen, had op zekeren dag, terwijl hij op weg was om een bad te nemen, de onbeschaamdheid, eene eerzame burgervrouw uit te noodigen om hem te vergezellen. Het gerucht van deze beleediging werd met de snelheid van den bliksem door de zustersteden Berlijn en Keulen verbreid, de burgers rotten samen, sleurden den misdadiger van des hertogs tafel weg en onthoofdden hem op de nieuwe markt.

Eene zware straf voor eene lichtzinnige scherts! Dit voelt ook de chroniekschrijver zelf, als hij zegt: „Ik meen, dat dit eene fraaie oorzaak geweest is om iemand het leven te ontnemen!"

Deze schijnbare tegenspraak tusschen zulke bovenmate gestrenge straffen en de goedkeuring, welke vergrijpen tegen de zedelijkheid in het bewustzijn des volks vonden, staat niet alleen. In alle Duitsche landen en steden treffen wij insgelijks zeer strenge weeldewetten aan, die zelfs op de vorstelijke hoven toegepast werden, doch de omstandigheid, dat deze wetten, nadat zij ter nauwernood eenige jaren van kracht geweest waren, op nieuw uitgevaardigd en verscherpt of verzwakt moesten worden, bewijst ons, dat zij alleen op het papier stonden, maar niet opgevolgd werden, en dit zelfde verschijnsel nemen wij waar bij een groot aantal wetten, van de rijkswet af, tot de verordening van den burgemeester eener kleine landstad toe. Even als op het eind der 15e eeuw bijna op elken rijksdag een algemeene landsvrede afgekondigd werd, zonder dat de vorsten, ridders, heeren of zelfs de strijdlustige steden zich daarom bekommerden, zoo bevatten ook de bloedige wetten op de zedelijkheid en de ontelbare verordeningen op de kleeding bepalingen, die slechts in enkelè gevallen in acht werden genomen. Meestal waren er geene aanklagers en daarom ook geene rechters. In weerwil van het telkens herhaalde verbod verkwistten edelen en burgers onnoemlijke sommen aan prachtige kleederen, buitenlandsch bontwerk en kostbare kleinodiën. In mantels, mutsen, wambuizen en zelfs in de schoenen werd een belachelijke weelde ten toon gespreid. De edelen droegen schoenen met neuzen of snavels, die somtijds verscheidene voeten in de hoogte stonden. In het gevecht waren zij natuurlijk zeer lastig, en zoo geschiedde het, dat eens, bij gelegenheid van eene nederlaag, door Keulsche en Brunswijker ridders ondergaan, de burgers van Kassel twee wagens met afgesneden schoensnavels buit maakten.

Een dergelijke praal werd bij de maaltijden ten toon gespreid met de ontelbare schotels, die bij elk feest werden opgedragen. Wanneer hertog Albrecht van Saksen in het jaar 1482 eene weeldewet uitvaardigde, waarbij verboden werd, bij gewone maaltijden des middags meer dan zes en des avonds meer dan vijf schotels op te dragen, wanneer deze wet dienen moest om aan de heerschende weelde in dit opzicht paal en perk te stellen, dan kunnen wij hiernaar eenigszins berekenen, welk een aantal gerechten bij feestelijke gelegenheden op tafel kwam.

Dit onmatig eten en drinken, in verband met het trage, vadsige leven, dat de Duitschers vooral in den winter leidden, moest hun bloed dik en hunne vochten onzuiver maken. Meer dan één vreemd verschijnsel, dat zich in de middeneeuwen aan ons voordoet, kan hieruit zoowel op zielkundige als op natuurkundige gronden verklaard worden. (*)

De Duitscher, die in den winter des morgens ongeveer te zes of zeven uur zijn bed verliet, een sterk gekruide biersoep gebruikte, twee uren later flink ontbeet, des middags tegen elf of twaalf uur ongehoorde hoeveelheden vleesch verslond, welke hij met gekruiden wijn naar beneden spoelde, die dan omstreeks drie of vier uur weer iets nuttigde, te zes of zeven uur een al te krachtigen avondmaaltijd gebruikte en eindelijk den dag besloot door van des avonds acht of negen uur tot den volgenden morgen te zes of zeven uur en dus 10 of 11 uur achtereen te slapen, nadat hij gewoonlijk reeds een middagslaapje genomen had, die bij deze overdadige leefwijze in den winter weinig of geene beweging nam, moest wel nu en dan aan stilstand in het bloed onderhevig zijn.

Alle volken, die aan een onmatig gebruik van vleeschspijzen gewend zijn, vertoonen eene neiging tot wreedheid en bloeddorst, welnu, deze neiging is ook in de middeneeuwsche Duitsche wetgeving maar al te duidelijk merkbaar. Ook het ruwe, onzinnige bijgeloof der middeneeuwen vindt voor een gedeelte zijne verklaring in deze eigenaardige levenswijze der volken. Hoe vreemd het menigen wijsgeer ook moge voorkomen, zulk een verschijnsel met eene gebrekkige spijsvertering in verband te brengen, de geneesheer zal dit zeker hoogst natuurlijk vinden.

De man, die na een in werkeloosheid doorgebrachten dag met een vollen maag en een verhit hoofd zich te bed begaf, om tien uur achtereen te slapen, moest wel de beangstigende gewaarwordingen der nachtmerrie ondervinden, zijn beneveld brein was toegankelijk voor elken indruk van buiten, die zich aan zijne verhitte verbeeldingskracht als een huiveringwekkende spookgestalte voordeed.

In den half wakenden, half slapenden toestand werden voor zijn bewustzijn droom en werkelijkheid met elkander verward. De koortsachtige droombeelden werden door hem in zulke omstandigheden voor werkelijke geestverschijningen aangezien.

Wanneer wij dit alles in verband brengen met de gebrekkige natuurkennis dier dagen en vooral met de kerkleer, die het bestaan en de even machtige als verderfelijke werkzaamheid van den duivel en zijne trawanten predikte, ja die de oud-Germaansche godheden van hoogeren en lageren rang in duivelen herschapen had, dan wordt het ons duidelijk, waarom de Duitschers in de middeneeuwen vast aan spoken en geestverschijningen geloofden; bijna niemand was er, die niet bij ondervinding van de nachtmerrie kon spreken, die niet meermalen in zijn leven een spook gezien had.

De tak der middeneeuwsche letterkunde, die op tooverij en al wat daarmede in verband stond, betrekking heeft, laat geen twijfel over omtrent het feit, dat de geloovigste en tevens de geleerdste mannen diep overtuigd waren van de werkelijkheid der bovennatuurlijke verschijningen,

(*) Hoewel wij de volgende beschouwingen aan de geschiedenis van Duitschland in de middeneeuwen vastknoopen, zijn zij toch van toepassing op een ruimeren kring, op alle noordelijke en zelfs op een deel der zuidelijke volken, want schier allen volgden die eigenaardige leefwijze, welke een uitvloeisel was van de middeneeuwsche toestanden.

die zij gezien hadden en dat zij in het vaste geloof daaraan elke twijfeling op dit punt als goddeloos en kettersch beschouwden, dewijl immers ook de kerkleer het bestaan van den duivel en van geestverschijningen predikte.

Nog krachtiger dan op de mannen moesten al deze bovengenoemde oorzaken werken op de prikkelbare vrouwen, die bovendien nog meer geneigd zijn dan de mannen om aan bovennatuurlijke verschijningen te gelooven. De geschiedenis der heksenprocessen, waarvan wij aanstonds zullen spreken, leert ons, dat vele van de ongelukkigen, die als slachtoffers dier gruwelijke rechtspleging vielen, zich zelven voor schuldig hielden. De onbeteugelde en verbijsterde phantasie spiegelde de rampzalige bijgeloovige vrouwen droombeelden voor van satanische drinkgelagen, waaraan zij meenden, deel te hebben genomen. Vele van haar bekenden, zonder dat het noodig was haar te pijnigen of zelfs haar aan te klagen, door een onbegrijpelijken drang daartoe gedreven, hare betrekking met den Booze, hare deelneming aan heksensabbathen en hare eigene gewaande tooverkunsten, hoewel zij wisten, dat die bekentenis haar het leven kosten zou. Het geloof aan heksen en heksenmeesters was zoo diep in het bewustzijn des volks ingeworteld, dat het met de daaruit voortvloeiende heksenprocessen de middeneeuwen nog lang overleefde en zelfs in de 16e en 17e eeuw in volle kracht aangetroffen werd. Wij moeten reeds hier uitvoerig daarvan gewag maken, omdat het voor de kennis van den zedelijken toestand des volks op het eind der middeneeuwen van het hoogste belang is.

De heksen en heksenmeesters — zoo verhaalt men — sloten met den duivel een verbond, waarbij zij aan zijne helsche majesteit hunne ziel verkochten, en zich geheel aan zijne dienst wijdden, op voorwaarde, dat hij hen met bovennatuurlijke krachten toerusten zou. Hij gaf hun het recept voor eene zalf, bestaande uit het vet van ongedoopte kinderen, de wortels van de wolfsklauw en andere dergelijke ingrediënten. Wanneer zij zich hiermede insmeerden, ontvingen zij het vermogen om op een bezemsteel, een stroowisch en dergelijke voorwerpen door de lucht te rijden, ten einde in daartoe bestemde nachten het duivelsfeest, den heksensabbath, mee te vieren.

Elk Duitsch gewest had eene bepaalde plaats voor die samenkomsten der heksen en heksenmeesters. In de mark Brandenburg meende men o. a. dat de Blocksberg in den Harz daartoe diende.

De heksensabbath was een grootsch feest. Daar verscheen de duivel meestal in de gedaante van een reusachtigen, majestueuzen man, die op een elpenbeenen, met goud versierden troon zat, met eene kroon op het hoofd, welke door zijne horens — een op het voorhoofd en twee op het achterhoofd — vastgehouden werd. Van den op het voorhoofd geplaatsten horen straalde een schitterend licht uit, dat helderder scheen dan de maan, met hetzelfde licht schitterden ook zijne uilenoogen.

Schoon was satan niet; slechts zijn bovenlijf geleek op het lichaam van een mensch, het onderste gedeelte op dat van een bok. Zijne vingers waren van klauwvormige nagels voorzien, een van zijne voeten was een paardenvoet. Een geitenbaard en een staart, die tot op den grond afhing, voltooiden het alles behalve lieflijke beeld. In weerwil hiervan was satan de lieveling der heksen. Wanneer deze omstreeks negen uur des avonds op den Bloksberg bijeenkwamen, schaarden zij zich

rondom den duivel, aanbaden hem en overlaadden hem met de walgelijkste liefkozingen.

Na dezen dans begon op den Bloksberg een heerlijk leventje, men smulde aan de tafels, die de helsche gastheer voor zijne gunstelingen aangericht had, daarna gaven de heksen en heksenmeesters zich aan het grofste zingenot over en na den afloop van het feest, reden allen op hunne bezemstelen naar huis terug; de heksen kwamen door de schoorsteenen harer woningen naar binnen, om zich vermoeid op haar leger uit te strekken.

Deze gemeenschap met den duivel werd natuurlijk door de kerk als doodzonde gebrandmerkt; zij was niets minder dan de gruwelijkste ketterij en de inquisitie moest zich de heksenprocessen aantrekken.

Paus Innocentius VIII, treuriger gedachtenis, heeft door zijne beruchte bul van den 9en December 1474 de heksenprocessen in Duitschland georganiseerd. Hij beval twee kettermeesters en professoren in de theologie, alle personen, van welken rang of stand zij ook mochten zijn, die aan hekserij schuldig waren, voor hunne geloofsrechtbank te dagen.

Eén hunner, Sprenger, ging met groote nauwgezetheid te werk. Hij schreef een boek, de „heksenhamer" genoemd, waarin hij de verschillende soorten der gebruikelijke tooverij nauwkeurig schetste en den geestelijken en wereldlijken rechters een richtsnoer aan de hand deed, waarnaar zij zich bij ieder heksenproces konden regelen.

Thans begon eene stelselmatige vervolging van alle mannen en vrouwen, die van hekserij verdacht waren, eene vervolging, die weldra eene ontzettende uitbreiding verkreeg.

Had de inquisitie tegen de ketters in Duitschland geen wortel kunnen schieten, des te meer opgang maakten de heksenprocessen. Het vaderland van het vernuft en van het wijsgeerig denken werd in die dagen de kweekplaats eener in waarheid vreeselijke vervolging tegen vele duizenden ongelukkige mannen en vrouwen en deze vervolgingen hielden zelfs niet op, toen de Reformatie een nieuw licht op het gebied van het godsdienstig leven ontstak, daar de hervormers in hunne denkbeelden omtrent heksen en duivelen nog geheel kinderen van hunnen tijd waren. Luther zelf dacht er niet aan, den strijd tegen het bijgeloof te aanvaarden, dewijl hij zelf hierin nog geheel bevangen was.

De heksenprocessen herleefden, wat meer zegt, na de hervorming met nieuwe kracht; in den dertigjarigen oorlog werden zij met verdubbelde woede gevoerd en eerst voor de 18e eeuw was het weggelegd, aan dat hemeltergend misbruik een einde te maken.

Het heksenproces maakte eene uitzondering op alle andere rechtsgedingen: de gerechtelijke vormen, die anders in zwang waren, mochten hier ter zijde worden gesteld. De geringste verdenking was genoeg, om iemand in staat van beschuldiging te doen stellen. In dat geval verleende noch leeftijd, noch geslacht den aangeklaagde bescherming. Aanzienlijken en geringen, jongen en ouden, mannen en vrouwen stonden evenzeer aan de verdenking van hekserij bloot en dikwijls trof zij nog eerder de rijken dan de armen, omdat de bezittingen der wegens hekserij veroordeelden verbeurd verklaard werden en voor twee derden aan den heer des lands, voor één derde aan het gerechtshof kwamen. Vele vorsten van Duitschland waren terstond bereid om de heksenprocessen in hunne staten in te voeren, als een middel om zich aanzien-

lijke geldsommen te verschaffen en de rechters waren reeds daarom al te zeer tot het uitspreken van een veroordeelend vonnis geneigd, wijl hun voordeel daarbij in het spel was.

Met een diep afgrijzen lezen wij de berichten omtrent de heksenprocessen, die in de 16e en 17e eeuw in Duitschland duizenden menschen wegrukten.

Onder verdenking van ketterij kwam licht een ieder, die zich op de eene of andere wijze onderscheidde, doch bovenal koesterde men haar spoedig omtrent vrouwen. Mislukte ergens de graanoogst, dan hadden daarvan, naar men meende, ongetwijfeld de heksen de schuld; elke brand, iedere overstrooming, elke ziekte was een gevolg van hekserij. Leidde een vrouw een zedeloos leven, dan was zij eene heks; onderscheidde zij zich door eene deugd, die tegen alle aanvallen bestand was, dan had zij zeker een verbond met den satan gesloten; was zij verwant aan iemand, die van hekserij beschuldigd werd, dan viel ook zij onder dezelfde verdenking. Roode of scheele oogen waren een onbedriegelijk teeken van hekserij; wie den minsten twijfel omtrent de schuld van een aangeklaagde uitsprak, werd zelf van hekserij verdacht.

En hoe werd het proces gevoerd? De heksen werden eensklaps aangegrepen, in eene duistere en vochtige gevangenis geworpen en daar aan armen en beenen geboeid, terwijl nog bovendien twee ketenen haar lichaam omknelden. De rechters trachtten eerst door zachtheid den aangeklaagden eene bekentenis te ontlokken, en dit gelukte hun menigmaal, In de akten der heksenprocessen treffen wij bekentenissen der ongelukkige vrouwen aan, die ons met evenveel verbazing als afgrijzen vervullen. Anderen ontkenden en op deze werden strenger maatregelen toegepast. Men gaf haar prikkelende, zoute spijzen te eten en daarbij slechts weinig drinken, dat niet in staat was om den brandenden dorst te lesschen. Zoo liet men haar eenige dagen in den kerker zitten, en nam haar vervolgens in het verhoor. Bekenden zij niet, dan werden zij bovendien van alle nachtrust beroofd, totdat zij, tot den dood toe uitgeput, op nieuw verhoord en, wanneer zij ook nu nog bleven ontkennen, aan de pijnbank overgeleverd werden.

Meermalen ging aan de pijnbank de tranenproef vooraf. De priester of rechter, die het verhoor bijwoonde, legde der aangeklaagde de hand op het hoofd, en bezwoer haar bij de bittere tranen, welke de Heiland eenmaal voor ons heil aan het kruis vergoten had, tranen te vergieten indien zij onschuldig was, maar niet, zoo zij schuldig mocht zijn. Kon de heks niet weenen, dan was dit een voldingend bewijs voor hare schuld. Kon zij het wel, dan bleek hieruit hare onschuld nog volstrekt niet, daar satan haar wellicht slechts schijnbaar de oogen met tranen bevochtigd had.

De aangeklaagde werd nu bij de folterwerktuigen gebracht; de rechter schetste haar met de levendigste kleuren hunne vreeselijke uitwerking en spoorde haar nog eenmaal aan om hare schuld te bekennen. Volgde hierop geene bekentenis, dan begon de pijniging, gewoonlijk met de duimschroeven, die de duimen zoo sterk samenpersten, dat het bloed onder de nagels te voorschijn kwam; de tweede graad van pijniging bestond in de aanwending van de Spaansche laarzen, waartusschen het been zoo hevig gekneld werd, dat de beenderen bijna verpletterd werden.

Eene vreeselijke pijniging was de expansie; de heksen werden met

op den rug samengebonden handen door middel van een daaraan bevestigd touw in de hoogte getrokken, tot dat de armen ontwricht boven het hoofd stonden. Zoo liet men de ongelukkigen zonder steunpunt eenigen tijd hangen en pijnigde haar intusschen nog op allerlei wijze; men liet haar eensklaps vallen en trok haar dan weer snel in de hoogte, men hing haar gewichten, soms tot 50 pond zwaar, aan den grooten teen, begoot haar met brandewijn en ontstak dien, of bond haar brandende strooken zwavel om de leden.

Volgens de wet mocht de pijniging niet langer dan een kwartier duren, dikwijls echter werd zij vele uren achtereen voortgezet, tot eindelijk de gepijnigden ten gevolge der ondragelijke smarten bekenden wat men van haar weten wilde.

Op die bekentenis volgde, zoo zij niet herroepen werd, steeds het doodvonnis. Doch werd het herroepen, dan begon eene nieuwe pijniging, nog scherper dan te voren. Slechts hoogst zelden bezaten de aangeklaagden kracht genoeg om te volharden bij de betuiging harer onschuld, om dan met ontwrichte en gebroken ledematen als ellendige verminkten zonder schadeloosstelling uit de gevangenis ontslagen te worden.

Ook andere, minder wreede middelen om de schuld of onschuld eener van hekserij beschuldigde aan het licht te brengen, werden somtijds aangewend. Men woog haar b. v. of wierp haar in het water; had de aangeklaagde het gewone gewicht, of zonk zij in het water, dan werd zij onschuldig, in het tegenovergestelde geval werd zij schuldig verklaard.

De heksenprocessen verkregen tegen het einde der 16e eeuw in Duitschland eene uitbreiding, grooter dan in eenig ander land van Europa. De cijfers van verbrande heksen, die ons uit de verschillende Duitsche landen meegedeeld worden, zijn werkelijk huiveringwekkend; te meer, indien wij in het oog houden, dat zij op verre na het juiste getal niet aanduiden, dat slechts een betrekkelijk klein gedeelte van wegens tooverij ter dood gebrachten bij het nageslacht bekend geworden is.

De heksenrechter van Fulda, Balthasar Vosz, beroemde zich er op, dat hij alleen 700 personen van beiderlei kunne had laten verbranden en dat hij hoopte, het duizendtal vol te maken. In tien jaar tijds — 1640 tot 1650 — werden volgens nog bewaard gebleven oorkonden alleen in zeker graafschap van Duitschland 242 heksen verbrand, waaronder ook kinderen van 6 jaren. Op éénen dag liet een heer van Ranzow in Holstein 18 heksen verbranden. Wij zouden nog vele dergelijke cijfers kunnen noemen, en zij leeren ons, dat in den loop eener eeuw in Duitschland ten minste 100.000 menschen als slachtoffers van die gruwelijke processen gevallen zijn.

Wij hebben de heksenprocessen geschetst, zelfs buiten het tijdperk, dat ons tegenwoordig bezig houdt, en keeren thans tot de middeneeuwen terug, om Duitschlands geschiedenis in dezen tijd te besluiten met eenige woorden over letterkunde, wetenschap en kunst. Wij kunnen daarbij kort zijn, dewijl de wanorde, die in Duitschland heerschte, alle geestelijke ontwikkeling des volks in de laatste eeuwen hoogst moeilijk, zoo niet onmogelijk gemaakt had.

Met het verval van het ridderwezen was sinds de dagen der Hohenstaufen ook de ridderlijke poëzie in diep verval geraakt. De minnezangers waren ontaard in straatzangers en het werd niet langer als de hoogste eer voor een ridder beschouwd, een dichter te zijn. In den dampkring van

lage hebzucht, waarin de hoogere en lagere adel van Duitschland eeuwen lang ademde, kon geen verhevene, dichterlijke gedachte in eenige menschelijke ziel ontkiemen. Geen waarachtig dichter stond op, slechts navolgers der vroegere ridderlijke zangers vertoonden zich nu en dan en zelfs de besten hunner beteekenen te weinig, om in eene wereldgeschiedenis zelfs maar met name genoemd te worden.

Waren vroeger, gelijk wij verhaalden, de hoven der vorsten de verzamelplaatsen der ridderlijke dichters, der minnezangers geweest — men denke o. a. aan den Wartburg — in den laatsten tijd der middeneeuwen speelden die hoven zulk eene eervolle rol in de geschiedenis der beschaving niet langer. De reeds meer dan half uitgedoofde zin voor de dichtkunst werd alleen in de steden nog een weinig onderhouden, hoewel ook hier de geest uitgebluscht werd onder den dooden vorm, dien men uit vroeger eeuwen overgenomen had en waaraan men de hoogste waarde hechtte.

De goede burgers beoefenden de dichtkunst met echt Duitsche grondigheid en langdradigheid. En toch moet het als een bewijs van hun degelijk, eerbiedwaardig karakter en van hunne zuivere zedelijke beginselen gewaardeerd worden, dat zij na hun zwaren dagelijkschen arbeid nog gevoel hadden voor de poëzie, terwijl dit bij den adel sinds lang verloren was gegaan.

In de Zuid-Duitsche steden vormden zich onder de burgers zangscholen en genootschappen, die de dichtkunst als een soort van handwerk beoefenden en zich tot een soort van gilde vereenigden. Uit deze vereenigingen kwamen de meesterzangers voort, die voor het best geslaagde gedicht met de eerprijs, een krans, beloond werden. Verre van allen onedelen eigenbaat verwijderd, sloofden deze eerzame lieden zich af om verzen samen te lijmen, ten einde den eenvoudigen prijs te winnen, die dan de trots der geheele familie uitmaakte.

Elke school had hare bestuurders, „Merkers" genaamd, die volgens de dichtwetten, de „Tabulaturen", de gedichten keurden en den prijs toekenden. De gedichten waren voor den zang bestemd, men had een groot aantal wijzen en tonen, volgens welke zij vervaardigd moesten worden; op den inhoud kwam het minder aan, indien hij slechts verheven was, doch groote waarde hechtte men aan kunstige verzen, welker vervaardiging als het ware tot een soort van handwerk geworden was.

Het kon niet anders, of alle geest en leven moesten wijken uit zulke gekunstelde voortbrengselen, waarbij alle aandacht aan den vorm geschonken werd. Indien de dichter slechts zoo kunstig mogelijk in den blauwen of rooden toon en op de opgegeven wijs b. v. den vroolijken studentenwijs enz. zong, wanneer hij met groote kunst rijmwoord op rijmwoord stapelde of die zoo sierlijk mogelijk afwisselde, dan mocht hij met goeden grond op den prijs hopen. Indien in zulk een kring een waarachtig dichter had kunnen opstaan, wiens genie de boeien verbroken had, door die kunstregelen hem aangelegd, dan zou die vermetele door de keurmeesters streng berispt, ja uit de eerzame vereeniging uitgebannen zijn. De meest beroemde meesterzangers der 15e eeuw zijn Hans Rosenblüth, Hanz Holz en de eenige ware dichter onder hen, doch wiens bloeitijd in de 16e eeuw, en dus in het volgend tijdperk der geschiedenis valt, de Neurenberger schoenmaker Hans Sachs.

De dichterlijke geest der Duitsche natie was aan een vuur gelijk,

dat onder asch en cintels smeult. Slechts nu en dan flikkerde eene vonk van dien dichtgeest op in het volkslied en in het godsdienstig gezang, dat zich als Duitsch kerklied naast het Latijnsche baan brak. Zeer gunstig werkte op het volkslied de overplanting van de Nederlandsche muziek op Duitschen bodem.

Alleen het „Spreukendicht" van dien tijd is in staat om ook het nageslacht belangstelling in te boezemen, hoewel de bloei van deze soort van letterkunde ook reeds in de eerste helft der 13e eeuw valt. Freidank's „Bescheidenheid" is een juweel van middeneeuwsch leerdicht. In deze verzameling van spreekwoorden, raadsels, spreuken enz. ijvert Freidank tegen de ontaarding der aanzienlijken, zoowel der geestelijke als der wereldlijke grooten, tegen het verval van orde, tucht en eerbied voor de wet in het Duitsche rijk. Freidank vond vele navolgers, van wie echter niemand in staat was om zijne hoogte te bereiken; eerst tegen het eind der middeneeuwen ontmoeten wij weer een belangrijk en zeer beroemd werk, dat den overgang vormt van de middeneeuwsche tot de nieuwere letterkunde. Het is het Narrenschip van Sebastiaan Brandt (1458—1521), een werk, dat, in weerwil van zijn ondichterlijken vorm, toch groote waarde bezit wegens den hoogen ernst, waarmee de schrijver de ondeugden en gebreken van zijn tijd geeselt.

Belangrijker rol dan de poëzie speelt het proza in de letterkunde van dit tijdperk. Een aantal bekwame chroniekschrijvers, wier namen wij hier kortheidshalve achterwege laten, stellen ons in staat om een blik in de geschiedenis van dien tijd te werpen. Ook rechtsgeleerde werken zien wij ontstaan en bijzonder talrijk zijn vooral de godgeleerde geschriften.

Ook werken van letterkundigen aard, in proza geschreven, vonden een goed onthaal, van daar dat hun getal sterk aangroeide. De sagen, waarvan in het begin der middeneeuwen de poëzie zich had meester gemaakt, werden nu in proza bewerkt. Zoo ontstonden de romans van de vier Heemskinderen, van Fortunatus en diens geluksbuidel, van de schoone Melusine en van den hoornen Siegfried; later werden deze geschriften weer tot volksleesboeken verkort. Aeneas Sylvius trachtte der groote wereld in Duitschland smaak in te boezemen voor de letterkundige voortbrengselen der Italianen. Hij schreef zelf een Latijnsch verhaal, waarin hij de liefdesavonturen van den Duitschen kanselier Schlick schetste; het werd door den Eyszlinger stadssecretaris Nicolaas van Wyle in het Duitsch vertaald en veel gelezen. Ook eene vertaling van Boccacio's Decamerone vond vele lezers, doch het beste onthaal vond de boertige letterkunde, waarvan wij bovenal Tijl Uilenspiegel noemen.

Op de wetenschappelijke ontwikkeling van het Duitsche volk oefende, even als in Italië doch later dan daar, de ontwaakte liefde voor klassieke studiën en het humanisme den gunstigsten invloed uit. Tot heden was op de universiteiten, die in den loop der 14e en 15e eeuw in grooten getale in Duitschland gesticht waren (*), de scholastieke godgeleerdheid het middenpunt van alle wetenschappelijk onderzoek geweest; aan de meeste hoogescholen bekommerde men zich om de overige wetenschappen

(*) In de 14e eeuw werden gesticht de universiteiten Weenen, Heidelberg, Keulen, Erfurt, in de 15e eeuw Leipzig, Rostock, Greifswald, Freiburg, Bazel, Trier, Ingolstad, Tubingen en Mainz.

weinig of niets, tot dat het humanisme uit Italië ook naar Duitschland overgebracht werd. Tot verbreiding van deze richting ook op wetenschappelijk gebied droegen de conciliën van Constanz en Bazel niet weinig bij.

Na de eerstgenoemde kerkvergadering zien wij het humanisme in Duitschland spoedig in bloei toenemen. Te Bazel trad reeds de voortreflijke Gregorius van Heimburg als de ijverige verdediger op van de humanistische studiën, die hem met vurige geestdrift voor de vrijheid van kerk en staat bezielden. Aeneas Sylvius daarentegen liet zich door die studiën niet weerhouden, van een voorvechter der vrijheid een dweepziek voorstander van het kerkgezag te worden.

Tegen het einde der 15e eeuw was de studie der humanistische wetenschappen reeds over geheel Duitschland verbreid. Elk beschaafd man moest daarmede vertrouwd zijn; kennis van de oude talen werd als onontbeerlijk beschouwd. De aanzienlijkste burgers der rijkssteden wedijverden met de Italianen; de patricische geslachten beschouwden het als eene bijzondere eer, wanneer hunne zonen zich door grondige wetenschappelijke kennis onderscheidden, alle wetenschappen werden met ingenomenheid beoefend, er ontstonden vereenigingen tot bevordering van de wetenschap. In die steden van eenig aanzien, welke geene hoogeschool hadden, schaarde zich een aantal leerlingen rondom een beroemden leeraar, op die wijze ontstonden vele instellingen van onderwijs, die goede vruchten afwierpen.

De namen der wakkere mannen, die tegen het einde der 15e eeuw aan de beoefening van de wetenschap hunne krachten wijdden, behooren eigenlijk in de geschiedenis der hervorming te huis en zullen daar dan ook hunne plaats vinden.

Van alle kunsten stond de bouwkunst op den hoogsten trap van bloei. Eene reeks van prachtige gebouwen werd gesticht, andere, in tijden van groote welvaart en voorspoed reeds begonnen, werden thans voltooid. Dewijl er tot den bouw van die prachtige gewrochten een lange reeks van jaren noodig was, vormden zich voor elke groote onderneming op dit gebied zekere vereenigingen van bouwkundigen, die zelven hare wetten vervaardigden en eene groote mate van vrijheid genoten. Deze zoogenaamde bouwhutten zijn in de middeneeuwen zeer beroemd geworden, de nog heden bestaande vrijmetselaarsloges zijn uit deze middeneeuwsche instelling voortgekomen.

De leden der bouwkundige vereenigingen herkenden elkander aan geheimzinnige gewoonten en gebruiken, waardoor zij zich van de gemeene bouwlieden onderscheidden.

Er waren verscheidene vrije bouwvereenigingen, maar die onderling nauw verbonden waren; elke vereeniging had haar eigen patroon of beschermheilige, wiens naam zij droeg. De leden van alle vereenigingen vonden echter, zoo zij zich buiten hunne woonplaats of hun vaderland begaven, bij de zustergenootschappen eene vriendelijke ontvangst en zoodra het gerucht zich door Duitschland verbreidde, dat hier of daar een bouwkundig werk van grooten omvang tot stand gebracht moest worden, kwamen van heinde en ver uit alle christenlanden de leden der bouwhutten samen, om daaraan deel te nemen.

Zij waren zoo nauw aan elkaar verbonden en genoten om hun voortreflijken arbeid zulk een aanzien, dat keizers en koningen hun menigmaal

vrijbrieven verleenden en hun toestonden, volgens hunne eigene wetten en onder hunne eigene rechtspleging te leven.

Wanneer eene der reusachtige domkerken, die de middeneeuwen zagen verrijzen, gebouwd moest worden, stond in de nabijheid van het bouwterrein een houten hut, de bouwhut genaamd; hier zat, met het gerichtszwaard in de hand onder een soort van troonhemel, de bouwmeester en sprak recht over de vrije metselaars; de hut was zijne gerechtszaal.

Eene der belangrijkste bouwhutten was die van Straatsburg, bij gelegenheid van den bouw van den Dom aldaar opgericht. Zij werd als de voornaamste van geheel Duitschland beschouwd en menigmalen wendden de overige hutten zich tot haar, om de geschillen harer leden aan hare beslissing te onderwerpen. Eerst toen Straatsburg in het jaar 1681 onder Fransche heerschappij kwam, werd de betrekking tusschen de Straatsburgsche bouwhut en die van Duitschland afgebroken. De instelling der bouwhutten overleefde de middeneeuwen zoo lang, dat nog in de achttiende eeuw de voorrechten der bouwgezelschappen bij keizerlijk besluit opgeheven moesten worden.

De overige kunsten ontwikkelden zich tegen het eind der middeneeuwen in Duitschland slechts zeer langzaam. Het voorspoedigst werd nog de schilderkunst beoefend. Hare beste voortbrengselen behooren echter tot het volgende tijdperk. Wij vermelden hier alleen de door de gebroeders van Eijck gestichte Nederlandsche school, waaruit in de 15e eeuw menig merkwaardig stuk is voortgekomen.

VIER EN VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

Frankrijk en Bourgondië. Lodewijk XI. Zijn karakter. Begin zijner regeering. Zijne vijandschap tegen de hertogen van Bourgondië en Bretagne. Lodewijk's ondankbaarheid. De Ligue voor het algemeen welzijn. Algemeene opstand. Lodewijk's werkzaamheid. Slag bij Montlhéry. Belegering van Parijs. Vrede van Conflans. Schijnbare zegepraal der vasallen. Des konings trouweloosheid. Zijn streven naar de volstrekte alleenheerschappij. Opstand te Luik en te Dinant. Wreede wijze van oorlogvoeren van graaf Karel van Charolais. Dood van Philips den Goeden.

Lodewijk XI (1461—1483) had, toen hij door den dood zijns vaders tot den troon van Frankrijk geroepen werd, reeds den rijpen manlijken leeftijd bereikt: hij was ruim 38 jaar oud. Begaafd met eene groote mate van scherpzinnigheid, toegerust met eene rijke ondervinding en met eene grondige kennis begon hij eene regeering, die voor de geschiedenis van Frankrijk van het hoogste belang worden zou.

Lodewijk XI was bezield met eene onbegrensde heerschzucht, die bij hem elke andere neiging, ieder ander gevoel onderdrukte. Met onverzettelijke volharding trachtte hij zijn doel, de stichting eener volstrekte

alleenheerschappij in Frankrijk, de vernietiging van den leenstaat, waardoor zijne macht beperkt werd, de vernedering van de groote kroonvasallen en de geheele onderwerping van den adel, te bereiken. Voor de verwezenlijking van deze plannen was hij bereid, alles, zelfs zijne eer ten offer te brengen. Nooit hield de gedachte, dat hij door de eene of andere daad zijn naam bezoedelen zou, hem van zulk eene handeling terug, wanneer hij haar nuttig en doeltreffend achtte. Hij stond tengevolge van zijne begaafdheden, van zijn eigenaardig karakter en van zijne denkbeelden deels buiten, deels boven den tijd waarin hij leefde; ten gevolge hiervan waren de meeste vorsten van zijn tijd niet tegen hem opgewassen en werden zij door zijne listige kunstgrepen, waarin hij een meester was, meestal misleid en overwonnen.

Hij bezat een uiterst scherpzinnig verstand en een onverzadelijken dorst naar kennis, daarbij was hij onvermoeid werkzaam. Aan de staatszaken wijdde hij zich met een voorbeeldeloozen ijver. Het was bekend, dat hij lafhartig van aard was en eene belachelijke vrees voor den dood koesterde. Doch zijne geestkracht was zoo groot, dat hij zelfs deze lafhartigheid wist te overwinnen, wanneer de omstandigheden dit eischten. Menigmaal legde hij in den oorlog een moed en eene onverschrokkenheid aan den dag, die zijne vijanden niet alleen verbaasd deed staan, maar hun den grootsten schrik inboezemde. Hij haatte met een doodelijken haat en was wraakzuchtig en bloeddorstig; doch al zijn haat en wraakzucht vergat hij, wanneer zij, die hem beleedigd hadden, den staat goede diensten bewijzen of de verwezenlijking van zijne plannen in de hand werken konden. Van nature voorzichtig en wantrouwend, schroomde hij niet, zijn onvoorwaardelijk vertrouwen te schenken, indien hij daardoor een tegenstander voor zich winnen of blinddoeken kon. In het wegschenken van zijn gunst was hij zeer wispelturig, wijl hij vreesde, dat koninklijke gunstelingen licht te machtig worden en dan een nadeeligen invloed uitoefenen konden. Slechts voor enkelen was hij een trouw vriend, en die enkelen waren nog wel de slechtste lieden, welke men zich denken kan, menschen, die hem slaafs gehoorzaamden, zooals zijn barbier en kamerdienaar Olivier le Daim, dien hij in den adelstand verhief en menigmaal in onderhandelingen over de belangrijkste staatszaken raadpleegde, en de beruchte Tristan l'Hermite, de gevreesde generaal-provoost, die steeds bereidvaardig de tallooze doodvonnissen voltrok, waarmede Lodewijk XI zijne regeering bezoedelde.

Hij was arglistig, wreed en trouwloos; tegenover de burgers echter, die hij zich tot vrienden poogde te maken, kon hij eene schijnbaar ongekunstelde vriendelijkheid aan den dag leggen, welke de gemoederen onwederstaanbaar voor hem innam. Hoewel de vorstentrots bij hem in merg en beenderen was doorgedrongen, was hij toch nederbuigend jegens de laaggeborenen, die hij menigmaal als zijns gelijken behandelde, ja met wie hij zich ook door zijne zeer eenvoudige, soms bijna schamele kleederdracht op ééne lijn stelde. Hoe gierig en hebzuchtig hij ook was, aarzelde hij toch nooit, eene verkwistende mildheid te toonen, wanneer het er op aan kwam de dienaars zijner tegenstanders om te koopen of een ander gewichtig doel te bereiken.

Hij was een ijverig dienaar der kerk, weinige vorsten hebben waarschijnlijk zoo veel gebeden als hij. Aan zijn hoed droeg hij een aantal tinnen heiligenbeeldjes, die hij dagelijks herhaaldelijk kuste en voor

welke hij bij elke gelegenheid nederknielde, om tot de daardoor afgebeelde heiligen te bidden. Doch deze soort van vroomheid belette hem niet, met ijskoud gemoed onmiddellijk na het gebed een moordbevel uit te vaardigen.

Toen Lodewijk XI de tijding van zijns vaders dood ontving, bevond hij zich te Genappe. Hij vreesde, bij de gunstelingen zijns vaders tegenstand te zullen ontmoeten, wanneer hij terstond de regeering aanvaardde en verzocht daarom den hertog van Bourgondië, die zich steeds zijn vaderlijken vriend betoond had, hem met eene voldoende krijgsmacht naar Rheims te vergezellen, waar de kroning plaats hebben zou. Toen echter de aanzienlijkste heeren van het Fransche hof op kruipende wijze naar zijne gunst dongen en hij dus inzag, dat zijne vrees ongegrond geweest was, trok hij zijn eerste verzoek in. Slechts het gewone gevolg mocht den hertog vergezellen; toch bestond dit nog uit 4000 krijgslieden.

Den 15en Augustus 1461 werd Lodewijk XI te Rheims gezalfd en gekroond, nadat hij vooraf op zijn verzoek door den hertog van Bourgondië tot ridder was geslageu. Na de kroning brachten alle tegenwoordig zijnde heeren hem hunne hulde, ook de hertog van Bourgondië deed dit; vertrouwend op Lodewijk's vriendschappelijk gezindheid huldigde hij hem zelfs voor die landen, welke niet aan Frankrijk behoorden. Op des hertogs wensch vaardigde Lodewijk eene algemeene amnestie uit; hij beloofde, allen vergeving te zullen schenken, die hem vroeger beleedigd hadden. Slechts acht personen waren van deze algemeene vergiffenis uitgesloten.

Het begin van des konings regeering scheen eene blijde toekomst te voorspellen. Hij gedroeg zich bijzonder toegevend en genadig en verborg zorgvuldig den haat, dien hij tegen de aanzienlijke Fransche hovelingen en zijns vaders voormalige dienaren koesterde. Hij deelde zelfs koninklijke gunstbewijzen onder de grooten des rijks uit; aan hertog René van Anjou schonk hij het graafschap Beaufort, zijn broeder Karel het hertogdom Berry, ter eere van den graaf van Charolais, den zoon en erfgenaam van den hertog van Bourgondië, richtte hij schitterende hoffeesten aan, hij verleende dezen vorst bovendien een jaargeld.

De hooge adel triomfeerde, de burgers daarentegen, die gehoopt hadden, dat de koning zich hunner aantrekken zou, zagen zich bitter bedrogen. De reeds ondragelijk zware belastingen werden nog verhoogd, en toen in sommige steden de onderdrukten in opstand kwamen en zich allerlei daden van geweld jegens de beambten der schatkist veroorloofden, liet Lodewijk XI hen uit elkander jagen en met onverbiddelijke gestrengheid straffen. Ook door zijne toegevendheid jegens de kerk kwetste de koning de burgerij. Ten einde paus Pius II te bewegen om de aanspraken van het huis Anjou op Napels te ondersteunen, bracht hij zonder aarzelen de pragmatieke sanctie ten offer, en schonk hij den paus alle rechten terug, welke de opvolgers van Petrus vroeger in Frankrijk bezeten hadden.

Met al deze maatregelen beoogde de koning niets anders dan zich voorloopig tegen aanslagen van den kant des adels en de hooge geestelijkheid te beveiligen. Met al zijne beloften en gunstbewijzen was het hem volstrekt geen ernst. In weerwil der afgekondigde amnestie vervolgde hij allen, die vroeger in den twist tusschen hem en zijn vader des laatsten zijde hadden gekozen; de trouwste dienaars van den overleden koning werden van hunne ambten ontzet.

Ook zijne inschikkelijkheid jegens den paus was niets dan schijn: toen het Parijzer parlement weigerde de verordening, waarbij de pragmatieke sanctie afgeschaft werd, als geldig te erkennen, en de paus niet beantwoordde aan de verwachtingen, welke Lodewijk omtrent hem gekoesterd had, beperkte de koning de voorrechten, welke hij der kerk had toegestaan, weer in groote mate.

Eerst nadat Lodewijk XI meende, vast genoeg op den troon gevestigd te zijn, zette hij de eerste schrede uit op den weg naar het groote doel, dat hem gedurende den ganschen tijd zijner regeering voor de oogen zweefde, de fnuiking namelijk van de macht der geduchte kroonvasallen, die met een schier koninklijk aanzien bekleed waren en meer naast dan wel onder den koning stonden, de hertogen van Bourgondië en Bretagne.

Lodewijk XI had als dauphin bij Philips den Goeden van Bourgondië de meest gastvrije ontvangst gevonden; de hertog had hem als een zoon behandeld en tegen den toorn van koning Karel VII in bescherming genomen. Maar alle gevoel van dankbaarheid was aan Lodewijk vreemd. Reeds vroeger had hij het vertrouwen van Philips misbruikt, om dezen met zijn zoon Karel, den graaf van Charolais, door hatelijken achterklap voor eenigen tijd in twist te wikkelen. Sinds dien tijd bestond er een doodelijke vijandschap tusschen Karel en Lodewijk, waaraan deze steeds gedachtig was, terwijl hij de genoten weldaden schandelijk vergat.

De eerste vijandige daad van Lodewijk bestond in een eisch, waarbij hij het recht aan zijne zijde had. Bij den vrede van Arras waren de steden en gewesten aan de Somme aan Bourgondië afgestaan onder voorwaarde, dat de Fransche koning ze ten allen tijde voor 400.000 goudgulden weer zou kunnen inlossen. Het bezit van die steden was bij een mogelijken oorlog tusschen Frankrijk en Bourgondië van het hoogste belang. Lodewijk eischte ze daarom terug; ten einde den hertog tot naleving van het verdrag te bewegen, kocht hij diens invloedrijkste raadslieden om en hierdoor wist hij te bewerken, dat de belangrijke steden en gewesten hem tegen uitbetaling van de vastgestelde som in het jaar 1463 werden teruggegeven, hoewel de graaf van Charolais zich met kracht tegen deze onstaatkundige naleving van het verdrag verzette, en daarover nog heviger dan vroeger met zijn vader in onmin geraakte.

Lodewijk XI vergenoegde zich voorloopig met het voordeel, dat hij zonder een droppel bloeds te vergieten op Bourgondië behaald had, hij trok van den twist tusschen vader en zoon partij om den tweeden grooten kroonvasal van Frankrijk, Frans II, hertog van Bretagne, aan te tasten. Tot dezen vorst zond hij, nadat hij in alle stilte een leger samen had gebracht, zijn kanselier met de verklaring, dat de koning het niet langer lijdelijk kon aanzien, dat de hertog zich als een souvereine vorst „hertog door Gods genade” noemde, dat hij gouden munt liet slaan, zijnen goeden onderdanen willekeurig belastingen oplegde en zich door de prelaten, die onmiddellijk aan de Fransche kroon leenplichtig waren, huldigen liet. De kanselier had verder in last om den hertog terstond den oorlog te verklaren, indien niet alle 's konings eischen werden toegestaan.

De hertog, die zich op dit tijdstip niet tegen den koning opgewassen voelde, gaf een ontwijkend antwoord; hij verzocht een uitstel van drie maanden, opdat hij zijne stenden zou kunnen raadplegen, zonder wier

toestemming alles wat hij den koning mocht toestaan, toch nul en van geener waarde was.

Lodewijk, de anders zoo sluwe en wantrouwende staatsman, liet zich tot het verleenen van dat uitstel bewegen; hij stelde hierdoor den hertog in staat om zich machtige bondgenooten te verwerven. Als franciscaner monniken verkleed trokken zijne gezanten van den eenen Franschen edele naar den ander, zij hielden hun voor, dat hetzelfde gevaar allen bedreigde, en wisten op die wijze een uitgebreid geheim verbond tot stand te brengen. De invloedrijkste bondgenoot des hertogs was Lodewijk's oude vijand, de graaf van Charolais, die zich als stadhouder zijns vaders in Holland ophield. Ook hertog Philips van Bourgondië werd voor het bondgenootschap gewonnen, nadat een verraderlijke aanslag, door Lodewijk op de vrijheid van den graaf van Charolais gepleegd, mislukt was.

In September 1464 landde een dienaar van Lodewijk, de bastaard van Rubempré (*) aan de Hollandsche kust; hij voerde op een klein oorlogscheepje ongeveer 50 man mede, die hij in een hinderlaag achterliet, terwijl hij zelf zeer nauwkeurige berichten inwon omtrent alle bijzonderheden der leefwijze van Charolais, die zich te Gorkum ophield. Hij wekte hierdoor argwaan en werd gevangen genomen.

Weldra verbreidde zich het gerucht, dat Lodewijk den graaf had willen gevangen nemen en naar Frankrijk brengen. Van de kansels verhaalden de geestelijken het aan het volk en niemand was er, die er maar een oogenblik aan twijfelde, hoewel Lodewijk XI in eene vergadering van afgevaardigden der steden en edelen openlijk betuigde, dat de bastaard van Rubempré slechts in last gehad had, zich meester te maken van een afgezant des hertogs van Bretagne, dien hij op zijn terugreis had willen opvangen. Niemand sloeg geloof aan die verzekering. Ook de hertog van Bourgondië hield zich overtuigd van de waarheid van het gerucht, hetwelk volkomen met Lodewijk's karakter in overeenstemming was.

Te vergeefs zond de koning zijn kanselier tot den hertog: hij maakte hierdoor zelfs zonder het te willen de zaak nog erger. Karel van Charolais viel den afgevaardigde met zulke heftige bewoordingen in de rede, dat deze hem verontwaardigd toeriep: „Ik ben niet gekomen om met U, maar met Uwen genadigen heer vader te spreken." Karel was over dit scherpe antwoord zoo verbitterd, dat hij uitriep: „De koning zal hierover berouw gevoelen eer een jaar verstreken is."

De breuk met den hertog van Bourgondië was onvermijdelijk, Lodewijk poogde daarom door zijn persoonlijken invloed de overige rijksgrooten van een verbond met den graaf van Charolais en den hertog van Bretagne terug te houden. Hij riep de hertogen van Berry, Orleans, Bourbon en Nemours en vele graven en heeren in December 1464 te Tours bijeen en trachtte hen door vleiende woorden voor zijne zaak te winnen. Schijnbaar gelukte dit hem ook volkomen; zij verklaarden eenparig, dat ze zijne gehoorzame onderdanen waren en bereid om hem ten allen tijde tegen elken vijand, zonder uitzondering, met lijf en goed ter zijde te staan. Doch terwijl de edelen hier deze verklaring gaven,

(*) De zeer talrijke onechte zonen van aanzienlijke ridders en burgermeisjes speelden in die dagen onder de huurtroepen eene hoogst belangrijke rol. Zij droegen gewoonlijk den naam huns vaders, doch met het woord bastaard er voor.

hadden zij reeds heimelijk een verbond tegen den koning gesloten, dat ten doel had, het leenwezen in zijn vollen omvang in Frankrijk te herstellen en tot bereiking van dat oogmerk de macht des konings te fnuiken.

De ligue „voor het algemeen welzijn" (ligue du bien public) — zoo werd dit geheime verbond genoemd, opdat ook de burgerij zich daarbij zou aansluiten — was reeds gesloten, terwijl de grooten des rijks te Tours den koning de verzekering van hunne trouw gaven; het duurde echter nog eenige maanden, eer de samenzwering — want geen anderen naam verdient dat verbond der edelen — hare werkzaamheid naar buiten openbaarde.

Tot de saamgezworenen behoorden de hertogen van Bretagne, Bourbon, Orleans en Alençon, ook de naamkoning René van Napels, die tegen den wil zijns vaders er aan deel nam, de hertog van Lotharingen, Jan van Calabrië, de graven van Angoulême en Armagnac, de heer d'Albret en andere machtige edelen. De hertog van Bourgondië trad zelf wel niet tot de ligue toe, maar veroorloofde zijnen zoon, den graaf van Charolais, daaraan deel te nemen.

Aan het hoofd van het geheime verbond trad de broeder van Lodewijk XI, de hertog van Berry, een zwak en onbekwaam man, die niets dan een blind werktuig in de handen der overige saamgezworenen was en wiens naam alleen iets beteekende. In Maart 1465 vluchtte de hertog van Berry van het koninklijk hof naar dat van den hertog van Bretagne. Weinige dagen daarna vaardigde hij eene openbare bekendmaking uit, waarin hij alle leenmannen des konings te wapen riep en verklaarde, dat hij geen ander doel had dan het arme onderdrukte volk ter hulp te komen, de ellende van de burgers en boeren te lenigen en een eind te maken aan de dwingelandij, waaronder Frankrijk gebukt ging. Overal kwam de adel in opstand; de ligue voor het algemeen welzijn trad thans openlijk op.

Lodewijk XI verkeerde in het grootste gevaar. Aan alle zijden was hij door vijanden omringd, bijna in geheel Frankrijk stond de adel onder de wapenen, die hij, naar zijn beweren, tot heil des volks had opgevat.

In dit hachelijk tijdsgewricht legde Lodewijk XI al de vindingrijkheid van zijnen geest, zijne onvermoeide werkzaamheid, zijne wijze gematigdheid en zijne kalme standvastigheid, waardoor hij zich steeds onderscheidde, op de schitterendste wijze aan den dag. Hij zag in, dat hij zich tegenover den adel alleen staande kon houden, wanneer hij steun vond bij de burgers; derhalve zocht hij deze, die hij tot dus ver geheel verwaarloosd had, door groote vriendelijkheid en neerbuigende goedheid voor zich te winnen. Het valt een vorst zoo gemakkelijk, zich bemind te maken! Dikwijls is een enkel vriendelijk woord hiertoe reeds voldoende. Lodewijk XI, die buitendien door zijn eenvoudig uiterlijk reeds geschikt was om met de burgers om te gaan, deed meer. Hij gedroeg zich niet alleen voorkomend, maar zelfs vertrouwelijk, hij bezocht de burgers in hunne woningen, zat met hen aan hunnen disch aan en gaf hun raad in hunne huiselijke zaken. Alle kleine en groote middelen, waardoor de vorsten zich de gunst der lagere volksklasse plegen te verwerven, wendde hij met beleid en met den besten uitslag aan. Ter zelfder tijd zat hij echter ook in een ander opzicht geen oogenblik stil,

hij wierf een huurleger aan, dat hij met verkwistende mildheid betaalde, en legde jegens den minderen adel, ten einde dezen voor zich te winnen, de meest welwillende gezindheid aan den dag. De oude raadslieden zijns vaders, die hij vroeger verwijderd had, herstelde hij in hun ambt. Ten einde ook het bondgenootschap der rijksgrooten te ondermijnen, vaardigde hij eene proclamatie uit, waarbij hij allen, die binnen zes weken tot gehoorzaamheid aan hem terugkeerden, niet alleen volkomen kwijtschelding van straf, maar zelfs groote gunstbewijzen beloofde.

Nadat hij Parijs tegen een overval beveiligd had, trok hij met zijn in aller ijl samengebracht leger naar Berry en maakte zich van een gedeelte van dit landschap meester. Spoedig zag hij zich echter genoodzaakt om naar Parijs terug te keeren, daar zijne machtige vijanden thans van alle zijden op de hoofdstad aanrukten. De hertog van Bretagne trok van de westelijke, de graaf van Charolais van de oostelijke zijde tegen haar op; laatstgenoemde was reeds in de nabijheid van Parijs doorgedrongen, doch door de trouwe burgers bij een aanval op de hoofdstad met kracht teruggedreven.

Alles was er den koning aan gelegen, dat zijne hoofdstad niet bezet werd door den vijand, die zich gereed maakte om haar te belegeren. Hij spoedde zich dus naar Parijs, doch hij stiet bij zijn marsch derwaarts op den graaf van Charolais met zijn leger.

Bij Montlhéri, in het tegenwoordige departement der Seine, kwam het den 16en Juli 1465 tot een treffen, waarin beide partijen met de grootste dapperheid streden. Lodewijk XI legde eene onverschrokkenheid aan den dag, die men tot dus ver niet bij hem gezocht had, en Karel van Charolais spreidde eene vermetelheid, ja een onbezonnen moed ten toon, waardoor hij den bijnaam Karel de Stoute (Charles le Téméraire), waaronder hij in de geschiedenis bekend is, volkomen rechtvaardigde. Beide vorsten schreven zich de overwinning toe: Karel, dewijl hij op het slagveld zijne legerplaats opsloeg, Lodewijk, omdat het zijn vijand niet gelukt was, hem van den marsch naar Parijs af te houden.

De koning bereikte, zij het dan ook langs omwegen, met zijn leger gelukkig de hoofdstad. Tot bevestiging van zijne macht liet hij de aanhangers zijner vijanden in hechtenis nemen en zonder genade ter dood brengen, terwijl hij tevens de invloedrijkste burgers door vertrouwelijke vriendelijkheid en door toezegging van groote voorrechten en vrijheden voor hunne stad, wist te winnen. Vervolgens begaf hij zich naar Normandië, om daar troepen bijeen te brengen.

De bondgenooten hadden intusschen na den slag bij Montlhéri hunne troepen vereenigd en rukten met eene krijgsmacht van ten minste 100.000 man, zoo wij althans de berichten van Comines kunnen vertrouwen, op de hoofdstad aan, welke zij aan alle zijden insloten.

De hertog van Berry zond door een heraut een schrijven aan de burgers, de geestelijkheid, de universiteit en het parlement, waarin hij verklaarde, dat hij en zijne bondgenooten de wapenen alleen voor het algemeen welzijn hadden opgevat. Hij wilde de hoofdstad niet met geweld bemachtigen, maar noodigde haar uit om vijf of zes aanzienlijke mannen tot het houden van een vertrouwelijk gesprek tot hem te zenden.

De Parijzenaars waren terstond bereid om den wensch des hertogs te vervullen; zij zonden een gezantschap, aan welks hoofd de bisschop van Parijs stond, naar de legerplaats der bondgenooten. De afgevaar-

digden riepen na hunne terugkomst het parlement, de geestelijkheid, de universiteit en de burgerij bijeen en deelden hun mede, dat de bondgenooten niets verlangden dan dat de algemeene stenden des rijks samen zouden komen, om op die vergadering hun twist met den koning te beslechten. Deze wensch was in de oogen der burgers zoo billijk en gematigd, dat zij reeds op het punt waren om de poorten te openen, toen juist ter rechter tijd Lodewijk XI uit Normandië terugkeerde. Dewijl hij een wel uitgerust leger met zich voerde, gelukte het hem, zijne hoofdstad te behouden en zijn troon te redden, die zeker verloren zou zijn geweest, indien de bondgenooten Parijs bezet hadden.

Hoewel Lodewijk eene aanzienlijke krijgsmacht onder zijne bevelen had, liet hij zich toch niet verleiden om een beslissenden slag te wagen, die hem, indien hij overwonnen werd, de kroon kosten zou. Hij hoopte op het gebrek aan levensmiddelen, dat bij een langdurig beleg in het leger der bondgenooten ontstaan moest. Ook zag hij met heimelijk genoegen het aan, dat deze den omtrek der stad op hunne strooptochten verwoestten, dewijl zij hierdoor toonden, hoe weinig het hun ernst was met de bevordering van het algemeen „welzijn," waarvoor zij naar het heette, de wapenen hadden opgevat. Hij trachtte den vijand slechts door onophoudelijke uitvallen af te matten en tegelijk was hij in alle stilte nog op eene andere wijze werkzaam. Door middel van goed betaalde agenten poogde hij tweedracht onder de bondgenooten te zaaien en dezen achter hun rug vijanden te verwekken. Onder anderen kwamen de Luikenaars, op aanhitsing van Fransche zijde en in de hoop op ondersteuning van Lodewijk, tegen hun bisschop in opstand en verklaarden zij den hertog van Bourgondië den oorlog.

Hoewel het den arglistigen koning niet gelukte, de bondgenooten tot het opbreken van het beleg te nopen, gelijk hij wellicht gehoopt had, maakte hij hen toch geneigd tot het aanknoopen van onderhandelingen en dit was reeds een groot voordeel; want Lodewijk XI achtte zich te Parijs volstrekt niet veilig, daar de burgers begonnen te morren en de koning vreezen moest, dat zij eindelijk de zijde zijner vijanden zouden kiezen. Hij wenschte derhalve naar den vrede en was bereid dien door het inwilligen van belangrijke voorrechten te koopen. Gelukte het hem, op die wijze den storm voor een oogenblik te bezweren, dan was hiermee reeds veel gewonnen: in gunstiger omstandigheden kon hij immers elke belofte weer schenden, zoodra zijn belang dit gebood!

Bij de onderhandelingen, die aangeknoopt werden, legde Lodewijk XI eene onvergelijkelijke toegevendheid en voorkomendheid aan den dag. Hij stond alles toe wat zijne vijanden slechts wenschten, ja somtijds zelfs meer dan dit. Tengevolge van dat alles kwam dan ook de vrede in October 1465 te Conflans tot stand.

En welk een vrede! De bondgenooten vierden de schitterendste zegepraal. Zij konden zich beroemen, dat zij het leenrecht hersteld, het koningschap diep vernederd hadden. Lodewijk stond aan zijn broeder, den hertog van Berry, Normandië als erfelijk hertogdom af; hij deed afstand van alle souvereiniteitsrechten op de hertogdommen Bretagne en Alençon, wier vorsten in het vervolg aan den hertog van Normandië leenroerig zouden zijn, en schonk bovendien aan den hertog van Bretagne eenige steden, als vergoeding voor de gemaakte oorlogskosten. Den graaf van Charolais gaf hij de steden en heerlijkheden aan

de Somme en eenige andere bezittingen terug, al de overige hoogadellijke heeren begiftigde hij met kroongoederen, met uitgebreide privilegiën en met geld of eerambten.

Zoo was de oorlog voor het algemeene welzijn geëindigd ten voordeele van de oproerlingen; het volk echter had natuurlijk geen enkel voorrecht, geene enkele vrijheid daarbij gewonnen, ook de druk der belastingen was niet verminderd. De burgers zagen dit zeer goed in, zij morden over de te groote toegevendheid des konings en het parlement besloot niet dan schoorvoetend, aan de bepalingen van het verdrag kracht van wet te verleenen. De adel had niets hoegenaamd voor het volk gedaan, want hetgeen in het vredesverdrag bedongen was, dat eene door den koning te benoemen commissie, bestaande uit 12 geestelijken, 12 edelen en 12 ambtenaren der justitie, werkzaam zou zijn ter verbetering van de onregelmatigheden en gebreken in het bestuur, beteekende niets, daar de commissie immers door den koning zelven benoemd werd.

Lodewijk had door deze toegevende houding zijn doel bereikt. Het bondgenootschap was ontbonden, de vorsten waren naar hun land teruggekeerd, thans kwam het er op aan, hen afzonderlijk ten onder te brengen of wel tot 's konings bondgenooten te maken. In de eerste plaats wist hij den hertog van Bourbon van diens vroegere vrienden af te zonderen, door hem tot algemeen stadhouder over een groot deel van Frankrijk te benoemen; door dezen maatregel schrikte de koning de heeren in het zuiden van Frankrijk van verdere pogingen tot opstand af, daar zij zich tegen de vereenigde macht van Lodewijk en zijn stadhouder niet opgewassen voelden.

De hertog van Berry moest kort daarna ondervinden, hoe weinig zijn broeder gezind was om het verdrag van Conflans te eerbiedigen. Hij had de onvoorzichtigheid begaan, met den hertog van Bretagne twist te maken, en zou hiervoor zwaar boeten.

Lodewijk begaf zich in December 1465 in persoon naar Caen, om Frans II te bezoeken. Hij betoonde zich jegens den hertog van Bretagne zoo vriendelijk en welwillend, dat deze, die boos was op den hertog van Berry, zich door den koning geheel verblinden liet. Een verbond werd gesloten, waarbij Frans zijn vroegeren vriend geheel aan de wraak des konings prijs gaf. Terstond rukte een reeds te Orleans verzameld leger Normandië binnen, de hertog van Bourbon sloot zich bij des konings troepen aan en binnen enkele weken was het geheele land veroverd. De verdreven hertog van Berry moest naar den hertog van Bretagne vluchten, die thans reeds berouw gevoelde over zijn verbond met den koning, waardoor hij zich zelven de handen gebonden had.

Na de verovering van Normandië ging Lodewijk XI met de grootste strengheid te werk tegen allen, die zijnen broeder trouw hadden bewezen, een groot aantal doodvonnissen werd voltrokken. Ook de minder aanzienlijke deelnemers aan de ligue voor het algemeene welzijn werden thans de een na den ander vervolgd en weer beroofd van de hun verleende voorrechten en bezittingen.

Al de vruchten, welke de ligue van hare overwinning geplukt had, gingen verloren. Ook de commissie der 36 richtte niets uit; wel kwam zij te Parijs bijeen, onder voorzitterschap van den graaf Dunois, doch toen deze ook door den koning gewonnen was, toonde zij zich veel

meer gezind om de koninklijke macht uit te breiden dan die te beperken. Hare beraadslagingen liepen op niets uit en toen in Augustus 1466 een pest uitbrak, die in Parijs en omstreken 40.000 menschen wegrukte, werd de commissie geheel ontbonden.

Deze treurige uitkomst van de werkzaamheid der commissie verwekte een algemeen misnoegen, dat voor den koning des te gevaarlijker was, wijl de graaf van Charolais op nieuw eene dreigende houding aannam.

Karel de Stoute had na zijne terugkomst uit Frankrijk de oproerige Luikenaars bestreden; hierdoor alleen was hij verhinderd geworden den hertog van Berry te hulp te komen. Nadat hij echter in Januari 1466 met Luik vrede gesloten had, was het zijn plan, den hertog in het bezit van Normandië te herstellen en bracht hij met dit doel een leger bijeen.

Lodewijk XI kwam hem voor. Zijne geheime agenten wisten met groote sluwheid de burgers van Luik en Dinant, de tweede stad van het bisdom, tot een nieuwen oorlog te bewegen. De burgers van Dinant deden, steunende op Frankrijk's bijstand, zelfs een inval in het graafschap Namen en verwoestten een aantal dorpen te vuur en te zwaard.

Karel de Stoute beschouwde dit als een hoon, hem zelven aangedaan; hij liet zijn plan tot ondersteuning van den hertog van Berry varen en sloeg in Augustus 1466 het beleg voor Dinant, dat weldra tot de overgave gedwongen werd. Thans nam Karel bloedige wraak. De muren en torens werden omvergehaald, de huizen, nadat ze uitgeplunderd waren, in brand gestoken en de geheele stad met den grond gelijk gemaakt. De ongelukkige inwoners werden voor het grootste deel neergehouwen. Zeven honderd hunner werden twee aan twee aan elkaar gebonden en in de Maas verdronken. De stad Luik, die een dergelijk lot duchtte, kocht den vrede voor eene aanzienlijke som gelds.

Na deze overwinning zou de graaf van Charolais gaarne terstond zijne wapenen tegen Lodewijk XI gekeerd hebben, doch de dood zijns vaders (15 Juni 1467) en op nieuw uitgebarsten onlusten hielden hem voorloopig daarvan terug.

VIJF EN VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

Bourgondië en Frankrijk. Philips de Goede en zijne regeering. Partijtwisten in de Nederlanden. Bloeiende toestand van Bourgondië. Karel de Stoute. Zijn karakter. Opstand te Gent en te Luik. Lodewijk XI en de hertog van Bretagne. Krijgstoerustingen tegen Bourgondië. Samenkomst van Lodewijk XI en Karel den Stouten te Péronne. De koning van Frankrijk in den val. Woordbreuk van Karel den Stouten. Het verdrag van Péronne. Gemeenschappelijke oorlog tegen Luik. Vreeselijke straf der oproerige stad. Lodewijk XI na het verdrag van Péronne. Hervatting van den oorlog tusschen Bourgondië en Frankrijk. Wapenstilstand. Bedriegelijke onderhandelingen. Dood van den hertog van Guyenne. Lodewijk XI van broedermoord verdacht. Nieuwe oorlog en wapenstilstand. Straf der Fransche vasallen. De graaf van Armagnac vermoord.

Het hertogdom Bourgondië had onder de voorspoedige regeering van Philips den Goeden een hoogen trap van bloei bereikt. Meesterlijk had deze vorst de kunst verstaan, de in zeden en denkbeelden zoo hemelsbreed verschillende volken, die hij regeerde, in zooverre tot elkander te brengen, dat hunne vereeniging onder éénen scepter mogelijk werd. Terwijl hij het eigenaardig karakter der verschillende volksstammen eerbiedigde en nooit eene poging waagde om hen met geweld naar een officiëel model te plooien, had hij aan den anderen kant de eenheid van zijn rijk krachtig gehandhaafd. Zonder strijd was dit laatste echter niet geschied. Vooral de Nederlanders waren steeds zeer onrustige onderdanen.

De burgers der Nederlandsche steden bezaten eene groote mate van fierheid en brandende liefde tot de vrijheid. Hun groote rijkdom verleende hun een geduchte macht en met de grootste dapperheid verijdelden zij steeds gewapenderhand iedere poging om op hunne onafhankelijkheid inbreuk te maken. Heldhaftig verdedigden zij hunne oude privilegiën en met moeite verkregen zij het van zich, aan den een of anderen algemeenen, voor de kracht der regeering noodzakelijken maatregel zich te onderwerpen.

Ten gevolge hiervan verliep er zelden een jaar, waarin Philips de Goede niet een twist met eene der Nederlandsche steden te beslechten had. De meeste moeilijkheden baarden hem Gent en Brugge, de beide rijke en machtige handelssteden.

In deze onophoudelijke oorlogen paarde Philips zachtheid aan kracht. Hij wist, waar het tot handhaving van de hertogelijke macht noodzakelijk scheen, met kracht door te tasten, ja soms, gelijk de ruwe geest dier tijden dat meebracht, door strenge zelfs door wreede straffen schrik

in te boezemen; doch tevens trachtte hij zijne tegenstanders met zich te verzoenen door zachtheid, door trouw aan zijn woord en door eerbied voor bestaande rechten. Hierdoor gelukte het hem de Nederlanders in toom te houden.

Ook in Holland was zijne regeering alles behalve gekenmerkt door rust en vrede. Zoowel de burgers als de edelen waren daar met een geest van wederspannigheid bezield. De oude twist tusschen de partijen herleefde meer dan eens; de Hoekschen en Kabeljauwschen vatten tegen elkaar de wapenen op en poogden elkander van weerszijden uit de regeering der steden te verdringen.

Philips greep met krachtige hand in die partijtwisten in; hij veranderde de regeering in de meeste steden en bepaalde, dat beide partijen daarin in een gelijk aantal vertegenwoordigd zouden zijn. Hij plaatste zich boven de partijen en verbood scherp alle wederzijdsche uittarting. Zelfs de namen Hoekschen en Kabeljauwschen mochten niet meer gebruikt worden. Ten einde den vrede te bevorderen verbood hij ook het dragen van roode en grauwe mutsen, die als onderscheidingsteekenen door beide partijen gebruikt werden, het zingen van spotliederen en het dragen van zwaarden, van lange messen en van harnassen binnen de steden; wel was Philips niet in staat om door zijne wetten den ouden twist geheel uit te roeien, maar hij maakte hierdoor den toestand toch dragelijk.

Dewijl hij zelf in de overige gewesten te veel te doen had om den Hollanders zijne onverdeelde opmerkzaamheid te wijden, stelde hij zijn zoon Karel, den graaf van Charolais, tot stadhouder over hem aan; toch ging hij bij elke gewichtige aangelegenheid zelf naar Holland. Bij een dezer bezoeken wendde hij zich ook tot de Friezen, die hen slechts in naam onderworpen, maar inderdaad volkomen onafhankelijk waren. Hij hield hun voor, dat het voor hun eigen welzijn noodzakelijk was, eindelijk hunne onafgebroken burgeroorlogen, waardoor hun land zoo vreeselijk geteisterd werd, te staken en zich aan des hertogs bevelen te onderwerpen. Ingeval van weigering bedreigde hij hen met een gewapenden inval.

De Friezen zonden een gezantschap, dat des hertogs voorstellen aanhoorde, doch bij zijne terugkomst de goedkeuring der Friezen daardoor niet winnen kon. Het dappere, vrijheidlievende volk besloot, op Philip's eischen niet eens te antwoorden, even als vroeger vrij en frank te leven, geweld met geweld te keeren en de dierbare onafhankelijkheid tot den laatsten droppel bloed te verdedigen. Tevens wendden zij zich tot den Duitschen keizer, dien zij als hunnen eenigen wettigen heer beschouwden, en riepen zijne bescherming tegen den hertog in. Frederik III verbood hem dan ook elken aanval op de Friezen; doch waarschijnlijk zou Philips zich aan het bevel van den machteloozen keizer weinig gestoord hebben, indien niet belangrijker zaken hem afgehouden hadden van een oorlog, waarbij slechts weinig te winnen viel.

Philips de Goede, die in den laatsten tijd zijns levens naar lichaam en geest verzwakt was en daarom de regeering grootendeels aan zijn zoon Karel overgelaten had, stierf tot diepe droefheid zijner onderdanen, den 15en Juni 1467. Hij liet Bourgondië in een zeer bloeienden toestand ja als het rijkste en best bestuurde land van Europa achter; door zijn voortreffelijk finantiëel beheer was het hem mogelijk geweest, zonder zijn

volk met al te zware belastingen te kwellen, een prachtigen hofstaat te voeren en bovendien een leger onder de wapenen te houden, dat door zijne uitstekende artillerie boven alle overige legers uitblonk.

Handel en nijverheid, wetenschap en kunst, bloeiden in de Nederlanden. Het hof van Philips, te Arras, was door geheel Europa beroemd wegens den praal, die er ten toon gespreid werd, de schitterende feesten, die er gegeven werden en den fijnen toon, die er heerschte. Het werd veel geroemd en veel bezongen, hoewel het zich volstrekt niet onderscheidde door overgroote zedelijkheid. Philips zelf was in dit opzicht zijnen hovelingen niet met het beste voorbeeld voorgegaan. Hij liet na zijn dood niet minder dan dertig bastaards van verschillende moeders na, die hij allen mild begiftigd had. In weerwil hiervan was zijne schatkist toch niet uitgeput, want Karel de Stoute erfde van zijn vader behalve diens bloeiend rijk, niet minder dan 2 millioen ducaten aan kostbaarheden, ongemunt goud en edelgesteenten, enz. en 400.000 dukaten in klinkende munt.

Karel de Stoute was, toen hij de regeering aanvaardde, een krachtig man van 34 jaar. Reeds had hij zijn naam gevreesd gemaakt door de onstuimige dapperheid, welke hij in elk gevecht ten toon spreidde, en door de onverbiddelijke wreedheid, waarmee hij elke beleediging placht te wreken. De burgers der Nederlandsche steden beminden hem niet, zij wisten dat hij in zijn overmoed en willekeur hunne dierbaarste voorrechten en vrijheden zou krenken. De adel daarentegen bouwde op hem grootsche verwachtingen, want de op buit en avonturen beluste ridders, wisten zeer goed, dat Karel de Stoute van eerzucht en begeerte naar veroveringen gloeide. Een vorst die zich niet geschaamd had, in zijn eigen land vreedzame steden en dorpen aan zijne huurtroepen ter plundering over te geven, die zich weinig er om bekommerde, of hij de welvaart zijner onderdanen door zijne oorlogen te gronde richtte, moest wel de afgod van den ontaarden adel zijn; hem vergaf men het gaarne, dat hij onstandvastig en boven alle beschrijving heftig was, dat hij nooit een goeden raad wilde aannemen, met de grootste eigenzinnigheid slechts zijn eigen hoofd volgde en, hardnekkig tot het waanzinnige toe, het onmogelijke trachtte te volvoeren. Wegens zijne voor geen gevaar terugdeinzende vermetelheid en om de edelmoedigheid, welke hij nu en dan aan den dag legde, werd Karel de Stoute als het toonbeeld van een volmaakt ridder beschouwd. Wellicht werd zijn roem in dit opzicht nog verhoogd door de vergelijking, welke men onwillekeurig tusschen hem en zijn ouden vijand, den onridderlijken Lodewijk XI van Frankrijk, maakte. Karel's brutale oprechtheid werd tegenover Lodewijk's kruipende list voor waarheidsliefde en eerlijkheid aangezien, hoewel de hooggeroemde ridder zich evenmin als de veel gesmade koning door trouw en eerlijkheid onderscheidde. Ook Karel de Stoute was dikwijls, vooral wanneer hij zich door zijn hartstocht meeslepen liet, even trouwloos en laaghartig als Lodewijk XI. Hij toonde dit bijna terstond na het aanvaarden van de regeering.

Karel werd den 30en Juli 1467 te Gent gehuldigd. Hier werd de nieuwe hertog met de meeste geestdrift begroet, want de Gentenaars meenden op zijne bijzondere gunst te mogen rekenen, daar zij vroeger in den twist tusschen Karel en zijn vader zijne partij gekozen hadden. Zij hoopten derhalve, dat Karel hen ontslaan zou van eene door Philips

den Goeden ingevoerde belasting, welke bij het volk zeer gehaat was.

Toen deze hoop niet verwezenlijkt werd, greep het teleurgestelde volk naar de wapens en dwong den hertog niet alleen de opheffing van de belasting, maar bovendien de inwilliging van vele andere voorrechten af.

Karel gaf toe met verbeten woede in het hart en met het vaste voornemen om zijne belofte bij de eerste gelegenheid de beste te verbreken.

De goede uitslag van deze handelwijze der Gentenaars schonk ook den burgers van Mechelen en van andere steden den moed om Karel niet als hertog te erkennen, voordat hij al hunne rechten en vrijheden bekrachtigd had. Ook de Luikenaars grepen op aansporing der agenten van Lodewijk XI op nieuw naar de wapenen. De hertog rukte met een leger tegen hen op; Mechelen en de andere steden werden spoedig tot rust gebracht, alleen de Luikenaars boden een krachtigen tegenstand. Ditmaal trok Lodewijk XI openlijk voor hen partij. Hij zond den connetable van St. Pol en den kardinaal Bolue als gezanten tot Karel met den eisch, dat deze van den oorlog tegen Luik zou afzien, dewijl de stad onder zijne bescherming stond.

Karel gaf een minachtend en toornig antwoord, en ook toen de connetable in naam van den trouwloozen Lodewijk verklaarde, dat deze de Luikenaars aan hun lot zou overlaten, indien de hertog van zijn kant zich niet mengde in een oorlog, welken de koning den hertog van Bretagne wilde aandoen, kwam er geene overeenkomst tot stand.

Zonder zich om den toorn van den Franschen koning te bekommeren, trok Karel tegen Luik op; hij overwon de burgers den 28en October 1467 in een treffen in het open veld en hield vervolgens zijn intocht in de vernederde stad. Niet door een der poorten, maar door een in den muur gebroken bres, reed hij, door zijne soldaten gevolgd, in volle wapenrusting en met uitgetogen zwaard Luik binnen. Tot straf voor den nieuwen opstand moesten de burgers eene zware geldboete betalen; zij verloren al hunne vroegere voorrechten; hun oorlogsmateriaal werd weggevoerd, de muren en torens der steden liet Karel omverhalen, ten einde bij de burgerij de neiging tot verdere oproeren uit te blusschen.

Lodewijk XI bevond zich, terwijl Karel zulke belangrijke voordeelen behaalde, in een alleronaangenaamsten toestand. Zijne trouweloosheid jegens de voormalige leden der ligue voor het algemeen welzijn had den hoogen adel in geheel Frankrijk tegen hem in het harnas gejaagd. De hertog van Bretagne was sinds lang weder tot de overtuiging gekomen, dat de koning slechts op eene gunstige gelegenheid wachtte om hem geheel te vernietigen; hij had daarom zelf den strijd aangebonden, door strooptochten in Normandië te ondernemen en meer dan eene stad van dit gewest te veroveren. Bovendien had hij de banden, die hem aan Karel den Stoute hechtten, nauwer toegehaald en ook met Engeland onderhandelingen aangeknoopt. Eduard IV, met wiens zuster Margaretha Karel de Stoute zich verloofd had, — de bruiloft werd in Februari 1468 met grooten luister gevierd — beloofde den hertog van Bretagne 3000 boogschutters te zullen zenden.

Ten einde tegen zijne talrijke vijanden opgewassen te zijn, rustte Lodewijk XI zich krachtig ten oorlog toe. Tevens trachtte hij zich met zijne gewone sluwheid in het Fransche volk een flinken steun te ver-

schaffen, door den burgers der steden allerlei voorrechten te schenken en hen zoo voor zich te winnen. Ook den lageren adel haalde hij tot zijne zijde over, door de ridders, die vroeger uit des konings dienst ontslagen waren, daarin weer op te nemen en hen hooger te bezoldigen dan zijn vader gedaan had; hij strekte dit gunstbewijs zelfs tot dezulken uit, die, gelijk de graaf van Dammartin, zijne vijanden geweest waren. Met den hertog van Bretagne sloot hij een wapenstilstand; hij beloofde de tusschen hem en zijn broeder bestaande geschillen aan de beslissing van den rijksdag te zullen onderwerpen, dien hij overeenkomstig den algemeenen wensch des lands, tegen den 1en April 1468 te Tours bijeenriep. De vergadering werd den 6en April geopend.

Lodewijk XI had den juisten weg ingeslagen om onder den schijn van recht al zijne wenschen vervuld te zien. De steden des rijks gedroegen zich tegenover hem zoo gedwee als hij maar kon wenschen. Zij verklaarden, dat Normandië niet meer van de kroon gescheiden mocht worden, dat de hertog van Berry met eene jaarlijksche rente tevreden moest worden gesteld, dat de hertog van Bretagne zich door zijn inval in Normandië aan een vredebreuk schuldig had gemaakt, welke de koning niet ongestraft mocht laten, en dat de stenden hem hiertoe met lijf en goed ten dienste wilden staan.

Steunende op deze bereidvaardigheid der stenden, vreesde Lodewijk niet, den oorlog te beginnen, eer de hertog van Bretagne door Engeland of Bourgondië ondersteund kon worden. Een Fransch leger drong Bretagne binnen, en de hertog die aan zijne eigene krachten overgelaten, vreesde, dat hij na eene beslissende nederlaag zijn land geheel verliezen zou, zag zich reeds in September 1468 genoodzaakt tot het sluiten van een vrede, waarbij hij en de hertog van Berry beloofden zich geheel aan het bondgenootschap met Bourgondië te zullen onttrekken.

Lodewijk XI begreep te recht, dat Karel de Stoute bij dit alles geen rustig toeschouwer zou blijven; hij riep daarom al zijne leenmannen onder de wapenen, ten einde een talrijk leger bijeen te brengen. De Franschen waren ijveriger dan ooit bezig om Karel ook achter zijn rug vijanden te verwekken. Het eerst poogden zij de onlangs zoo diep vernederde burgerij van Luik tot een nieuwen opstand te bewegen.

Terwijl Lodewijk zich aldus ten strijde toerustte, spande hij niet minder zijne krachten in om door middel van vreedzame onderhandelingen zijn doel te bereiken. Karel de Stoute was zulk een geduchte tegenstander, dat de koning veel liever langs den laatstgenoemden weg dan door kracht van wapenen den vrede hersteld zag. Hij besloot zelfs, om den hertog van Bourgondië voor zich te winnen, tot een voor die dagen zeer buitengewonen, ja avontuurlijken stap, die moeilijk overeen is te brengen met de sluwheid en het wantrouwen, welke de koning anders bij elke gelegenheid aan den dag legde. Hij stelde, waarschijnlijk op aansporing van zijn raadsman, den kardinaal Bolue — die, naar men zegt, in het geheim door den hertog van Bourgondië werd bezoldigd — Karel den Stouten eene samenkomst voor, ja hij bood aan, zich zonder eenige krijgsmacht tot den hertog naar Péronne te begeven, wanneer Karel hem vrijgeleide verzekerde.

De hertog zwoer den verlangden eed, dat de koning vrij en ongehinderd te Péronne komen, daar vertoeven en weer terugkeeren mocht; op deze verzekering aanvaarde Lodewijk de reis; slechts door enkele

getrouwen vergezeld kwam hij den 9en October 1468 te Péronne aan. De listige, achterdochtige koning van Frankrijk had zich weerloos in de macht van zijn bittersten vijand overgeleverd; hij die zelf nooit zijn woord hield, bouwde op den eed van Karel den Stouten. Spoedig zou hij diep berouw gevoelen over zijne onbezonnenheid!

Karel de Stoute ontving den koning wel met gedwongen vriendelijkheid en wees hem wel eene passende woning in de stad aan, maar dat hij volstrekt niet vredelievend gezind was, bleek terstond hieruit, dat de Bourgondische krijgsmacht deels in de stad, deels daarvoor gelegerd werd. Klaarblijkelijk wilde de hertog op die wijze zijnen gast, die zich bijna als een gevangene beschouwen kon, elke poging tot ontvluchten beletten. Nog sterker werd deze voor zijne veiligheid beducht, toen verscheidene edelen, die uit Frankrijk gevlucht waren, om zijne vervolging te ontgaan, te Péronne aankwamen en daar gastvrij ontvangen werden. Ten einde althans tegen een moordaanslag op zijn persoon beveiligd te zijn, nam de koning zijn intrek in den burcht, waar hij door zijne weinige aanhangers beschermd werd.

Doch ook hier was zijne veiligheid nog volstrekt niet verzekerd, want Karel de Stoute zag zich eensklaps een zeer gewenscht voorwendsel voor eene woordbreuk geschonken. Te Péronne kwam namelijk het bericht, dat de Luikenaars op aansporing van Fransche agenten op nieuw in opstand gekomen waren, dat zij hun bisschop gevangen gezet, de stad Tongeren overvallen en een aantal domheeren voor de oogen des bisschops vermoord en zelfs de lijken dier ongelukkigen op de ruwste wijze mishandeld hadden.

Was de opstand te Luik vroeger uitgebarsten dan Lodewijk gewenscht had? Was een door hem uitgevaardigd tegenbevel niet tijdig daar aangekomen, of hadden de burgers zich daaraan niet gestoord? De berichten omtrent dit punt spreken elkander tegen; zeker is het echter dat de opstand der Luikenaars op een zeer ongelegen tijdstip uitbarstte.

Karel de Stoute schuimbekte van woede, toen hij hoorde wat er gebeurd was. Hij liet terstond de poorten van de stad en van den burcht sluiten en zijn koninklijken gast thans werkelijk als een gevangene behandelen. Hij zou, zoo verhaalt ons Philips van Comines, in de eerste opwelling zijner drift terstond tot de strengste maatregelen zijn overgegaan, indien het Comines en den twee vertrouwden kamerdienaars, die zich juist bij hem bevonden, toen de berichten uit Luik aankwamen, niet gelukt was, hem eenigszins tot bedaren te brengen.

In den hertogelijken raad werd aanvankelijk besloten, den koning gevangen te houden en in zijne plaats den hertog van Berry op den Franschen troon te plaatsen. Comines en andere raadslieden des hertogs verzetten zich echter hiertegen, zij brachten hunnen heer onder het oog, dat hij zich door zulk eene daad van trouwloosheid en geweld in de oogen van alle Europeesche vorsten schandvlekken zou. Comines ried hem, van deze gelegenheid gebruik te maken om Lodewijk XI tot een voordeelig verdrag te dwingen. Den gevangen koning gaf hij den raad, alle eischen des hertogs in te willigen, daar deze in een toestand van woede verkeerde, die aan razernij grensde.

Lodewijk XI verloor in dezen bijna wanhopigen toestand, waarin hij zich bevond, geen oogenblik zijne kalme bezonnenheid. Hij liet door zijne vrienden de raadslieden des hertogs omkoopen, opdat de vredes-

voorwaarden, die men hem opleggen zou, niet al te zwaar zouden zijn. Den hertog verklaarde hij, dat hij bereid was tot elk vergelijk. Hij aarzelde geen oogenblik, alle eischen, die hem gesteld werden, in te willigen, daar hij besloten had, zich, zoodra hij de macht daartoe bezat, om geene enkele der beloften te bekommeren, welke hij thans moest afleggen om zijn leven en zijne vrijheid te redden. Bij zulk eene stemming van den gevangene en bij den invloed, welken de omgekochte raadslieden des hertogs uitoefenden, viel het niet moeilijk reeds na vier dagen eene schikking tot stand te brengen. Den 14en October werd een verdrag gesloten, waarin Lodewijk XI op nieuw alle bepalingen van den vrede van Conflans bekrachtigde. Bovendien deed hij afstand van schier al zijne rechten als opperleenheer van de Bourgondische gewesten, met name van het toezicht van het Fransche parlement op de rechtspleging in Vlaanderen; hij beloofde de aan Bourgondië grenzende graafschappen Champagne en Brie aan zijn broeder te zullen afstaan. Eindelijk verbond hij zich ten bewijze, dat de opstand te Luik tegen zijn wil uitgebroken was, om Karel den Stouten in persoon aan het hoofd eener krijgsbende op een tocht tegen de Luikenaars te vergezellen.

Reeds den volgenden dag brak de hertog aan het hoofd van een leger van 40.000 man op, om de oproermakers vreeselijk te straffen. Lodewijk XI trok met hem: de koning stond onder het opperbevel van zijn vasal, hij streed als diens bondgenoot tegen de ongelukkige burgers, die hij zelf tot den opstand had aangespoord. Al gevoelden de Fransche ridders diep al het smadelijke van zulk eene trouwloosheid, Lodewijk zelf was van alle ridderlijk eergevoel verstoken.

Den 22en October kwamen de vereenigde Fransche en Bourgondische legers voor Luik aan. Hoewel de muren en torens nog niet hersteld waren, boden de dappere burgers een wanhopigen tegenstand, want zij wisten, dat zij van den wraakgierigen hertog geene genade hadden te wachten. Acht dagen lang hielden zij den strijd tegen de overmacht der belegeraars vol, wien zij door eenige krachtige uitvallen groote verliezen toebrachten, doch eindelijk moesten zij zich overgeven.

Den 30en October, op een Zondag, waarop de burgers geen storm verwachtten, gelukte het den Bourgondiërs in de stad binnen te dringen.

Van schrik bevangen vluchtten de inwoners grootendeels over de Maas, om in de Ardennen een veilig toevluchtsoord te zoeken. Slechts zij bleven achter, die zich aan den opstand volkomen onschuldig gevoelden. Deze verborgen zich deels in hunne huizen, om de eerste woede der Bourgondiërs te ontgaan, deels begaven zij zich naar het heilig asyl der kerk.

Karel trok als overwinnaar Luik binnen en sprak een vreeselijk vonnis over de stad uit. Aan het kleine aantal, dat in de kerk gevlucht was, schonk hij het leven; zij die zich in hunne huizen verborgen hadden, werden te voorschijn gehaald en in de Maas verdronken. Nadat de stad geplunderd was, gaf de overwinnaar haar met uitzondering van de kerken, de kloosters en de woningen der geestelijkheid aan de vlammen prijs. Na het voltrekken van deze straf kreeg Lodewijk XI, die over de gestrengheid des hertogs een zeer ongepaste blijdschap aan den dag gelegd had, zijne vrijheid terug; hij mocht naar Frankrijk terugkeeren.

Nauwelijks was hij weer in vrijheid, of zijn eerste werk was, zich

te ontslaan van de kluisters, welke het verdrag van Péronne hem aangelegd had. Zijne eerste schreden op dien weg zette hij echter hoogst omzichtig uit. Daar het in zijn oog zeer bedenkelijk was, zijn broeder met de aan Bourgondië grenzende gewesten Champagne en Brie te beleenen, bood hij den hertog van Berry de veel grootere en rijkere provincie Guyenne aan. De hertog liet zich, in weerwil van Karel's waarschuwingen, door zijn eigenbelang tot deze ruiling verlokken: hij werd tot hertog van Guyenne benoemd. Wel beheerschte hij thans een grooter grondgebied dan hem bij het verdrag van Péronne was afgestaan, doch ten gevolge daarvan was hij ook van Bourgondië gescheiden en kon hij nooit op oogenblikkelijke hulp van die zijde rekenen. Bovendien moest hij zich verplichten om voor altijd van eene verbintenis met Karel's dochter en erfgename, Maria, af te zien (*).

Den tweeden slag bracht Lodewijk XI aan den hertog van Nemours en den graaf van Armagnac, twee steeds tot oproer geneigde grooten, toe. Armagnac werd uit zijn land verdreven, Nemours moest op zeer vernederende voorwaarden den vrede koopen.

Nadat Lodewijk XI van dezen kant alle gevaar had afgewend, achtte hij den tijd voor een vredebreuk met Bourgondië gekomen en dat te meer, daar Eduard IV van Engeland van den troon gestooten was en dus, in plaats van zijn zwager ter hulp te kunnen komen, veeleer diens hulp van noode had. Lodewijk, die nooit recht door zee ging, bleef in schijn zeer vriendschappelijk jegens Karel den Stouten gezind, maar bereidde alle maatregelen voor om het verdrag van Péronne te verbreken en trachtte, opdat de schijn des rechts aan zijne zijde zou wezen, door kleine beleedigingen den hertog tot daden van geweld te prikkelen. In de eerste plaats liet hij geschriften verbreiden, waarin beweerd werd, dat bovengenoemd verdrag hem afgedwongen en alzoo nul en van geener waarde was, ja dat het de vrucht was van een complot, door den hertog van Bourgondië en den kardinaal Balue tegen den argeloozen koning gesmeed. Steunende op deze verklaring durfde het parlement van Parijs, dat reeds vroeger geweigerd had, het verdrag te registreeren, dit zonder omwegen verbreken door, even als vroeger, meer dan een beroep van vonnissen, door Vlaamsche rechtbanken geveld, aan te nemen en een aantal onderdanen van Karel den Stouten ter verantwoording te roepen, hoewel dit bij het verdrag van Péronne uitdrukkelijk verboden was.

Lodewijk XI had er op gerekend, dat Karel, door de besluiten van het Parijzer parlement in woede ontstoken, zich tot daden van geweld en wreedheid zou laten verleiden. Hij had zich niet bedrogen, de despotieke hertog liet de boden van het Parijzer parlement, die de indaging naar Vlaanderen overbrachten, in de gevangenis werpen; de Vlamingen, die het gewaagd hadden zich op het parlement te beroepen, liet hij voor eene afzonderlijke rechtbank trekken, ter dood veroordeelen en ombrengen.

Tengevolge van deze handelwijze legde de koning beslag op eenige

(*) De onderhandelingen met den hertog van Berry waren bijna afgesprongen door het verraad van den kardinaal Balue, die den hertog waarschuwde en ook aan Karel den Stouten des konings geheimen mededeelde. Lodewijk, die de onloochenbare bewijzen van het verraad zijns hoogbevoorrechten gunstelings in handen kreeg, strafte dezen op eene vreeselijke wijze. Hij liet hem in eene ijzeren kooi opsluiten, waarin de waardige prelaat tien jaren vol ellende doorbrengen moest.

grensbezittingen des hertogs, onder voorwendsel, dat deze verzuimd had de bij het verdrag bepaalde hulde daarvoor te brengen.

Lodewijk XI wist zeer goed, dat na deze gebeurtenissen de oorlog met Bourgondië noodzakelijk weder uitbreken moest; dewijl hij echter den schijn van groote liefde tot den vrede bewaren wilde, riep hij tegen November 1470 eene vergadering van notabelen te Tours bijeen, om voor hen den hertog van Bourgondië van vredebreuk aan te klagen. Hij had de prelaten, graven, heeren en hoogere beambten, die hij opgeroepen had, in het geheel 61 personen, zoo goed uitgekozen, dat hij zich van aller toestemming verzekerd kon houden.

Op de aanklacht, door Lodewijk tegen Karel ingebracht, antwoordden de notabelen, juist zoo als hij wenschte, dat het verdrag van Péronne nul en van geener waarde was, dat alle bezittingen van den hertog van Bourgondië aan den koning waren vervallen, en dat deze verplicht was om den hertog voor diens misdrijven te straffen. Karel de Stoute werd ter zijner verantwoording in persoon voor het parlement van Parijs gedaagd.

De hertog was over deze indaging zoo woedend, dat hij den bode, die haar overbracht, in boeien liet slaan. Na eenige dagen echter zond hij hem weder huiswaarts, doch zonder hem met een antwoord te verwaardigen.

De geheele vergadering van notabelen was niets anders dan een vertooning geweest, waarvan Lodewijk den uitslag vooraf reeds kende. Hij had dan ook alles gereed gemaakt om den oorlog te kunnen beginnen, eer Karel de Stoute van zijn kant zich ten strijde uitgerust had. Hierdoor viel het den graaf van Dammartin, dien Lodewijk aan het hoofd van een leger gesteld had, gemakkelijk, eenige door zwakke bezettingen verdedigde steden, waaronder St. Quentin en Amiens in het jaar 1471 bijna zonder slag of stoot te veroveren. Eerst in Februari kon Karel de Stoute den oorlog van zijne zijde met kracht beginnen.

Hij was in dien strijd niet voorspoedig. Terwijl de Fransche troepen de rijke Bourgondische gewesten op de onmenschelijkste wijze verwoestten, trachtte hij vruchteloos Amiens te heroveren. Hij drong daarom zelf op een wapenstilstand aan, welken Lodewijk XI tot even groote verbazing als verontwaardiging der tot dusver zegevierende Franschen aannam. De koning werd openlijk van lafhartigheid beschuldigd; te Parijs zongen de straatjongens spotliederen op hem, maar hij wist zeer goed wat hij deed.

De uitzichten van Karel den Stouten waren in den laatsten tijd weder veel verbeterd. Eduard IV was naar Engeland teruggekeerd en het stond te wachten, dat hij, zoodra hij daartoe slechts machtig genoeg zou zijn, zich in den twist tusschen zijn zwager en den koning mengen zou. Buitendien had Karel de Stoute in dien tijd niet stilgezeten. Alle krachten had hij ingespannen om het oude bondgenootschap tegen Lodewijk te herstellen en ook des konings broeder, den tegenwoordigen hertog van Guyenne, daarvoor te winnen; hij zegde hem de hand zijner erfdochter Maria toe. In het geheim beloofde hij de hand derzelfde jeugdige vorstin nog aan twee andere vorsten, den hertog van Lotharingen en den hertog van Savoie. De anders zoo hooghartige man beschouwde de hand zijner dochter dus blijkbaar als eene kostbare koopwaar, die hij nu dezen dan genen aanbood, ten einde zich bondgenooten te verwerven.

De wapenstilstand, die den 9en April 1471 voorloopig voor den tijd van drie maanden werd gesloten, werd meer dan eens verlengd, dewijl beide partijen er op uit waren, elkaar wederzijds door bedriegelijke onderhandelingen om den tuin te leiden. Karel de Stoute trachtte de hertogen van Guyenne en Bretagne voor zich te winnen, de koning legde van zijnen kant zijne tegenmijnen aan en een gevolg hiervan was — dit mogen we bijna als zeker aannemen — de plotselinge dood van den hertog van Guyenne, die den 24en Mei 1472 stierf (*). Door dit onverwachte sterfgeval was niet alleen het gevaarlijke bondgenootschap der drie hertogen van Bourgondië, Bretagne en Guyenne ontbonden, doch Lodewijk kon bovendien het hertogdom Guyenne, dat op nieuw aan de kroon vervallen was, terstond in bezit nemen.

In zijn heftigen toorn over de verijdeling van zijne plannen, die reeds op het punt stonden van uitgevoerd te worden, vaardigde Karel de Stoute een manifest uit, waarin hij den koning van een vroegeren moordaanslag tegen hem zelven en buitendien van broedermoord beschuldigde. Tegelijk begon hij de vijandelijkheden, zonder den afloop van den wapenstilstand af te wachten, doch ook ditmaal behaalde hij slechts geringe voordeelen. Voor de sterke stad Beauvais, welke hij veroveren wilde, werd hij vier weken lang opgehouden, zonder dat hij tegen de dappere burgers en de bezetting iets uitrichten kon. Hij deed daarom een inval in Normandië en verwoestte dat land tot voor de poorten van Dieppe en Rouaan, terwijl Fransche troepen zich aan dezelfde euveldaden op Bourgondisch grondgebied schuldig maakten.

De steeds klimmende ellende in zijn eigen land, gebrek aan levensmiddelen en de verijdeling van zijne verwachting, dat de hertog van Bretagne, die zich in zijn hertogdom tegen Lodewijk XI verdedigen moest, zijne strijdmacht met die der Bourgondiers vereenigen zou, drukten zwaar op Karel den Stouten. Toen hij nu bovendien vernam, dat de hertog van Bretagne een wapenstilstand gesloten had en dat hij dus van dien kant geen hulp had te wachten, werd ook hij den oorlog moede. Hij sloot den 2en November 1472 een wapenstilstand voor vijf maanden, die later verlengd werd.

Lodewijk nam het voorstel daartoe met beide handen aan, want hij was in de noodzakelijkheid om eer hij den oorlog tegen Karel den Stouten voortzette, eenige weerspannige vasallen in het Zuiden, die ge-

(*) Dat Lodewijk XI zijn broeder heeft laten vergiftigen, is wel niet met wiskunstige zekerheid bewezen, doch dit vermoeden wordt door zoovele omstandigheden bevestigd, dat ons op dit punt schier geene enkele twijfeling overblijft. Daargelaten dat de dood des hertogs juist op een tijdstip voorviel, waarop dit sterven voor Lodewijk's belangen bijzonder gunstig was en dat deze door andere snoode daden getoond heeft, volstrekt niet voor een moord terug te deinzen, heeft hij zelf door geheel zijne latere houding de op hem rustende verdenking bevestigd. Hoewel de hertog van Bourgondië hem openlijk van broedermoord beschuldigde, liet Lodewijk eerst anderhalf jaar daarna een gerechtelijk onderzoek naar den moord instellen.

Eén van des hertogs raden, de Benedictijner Jordan Faure, en een keukenbeambte, Henri de la Roche, waren na den moord, als verdacht van giftmengerij in hechtenis genomen en naar Bretagne gevoerd. Toen eindelijk de koninklijke commissarissen het onderzoek instelden, liet Lodewijk zich de akten brengen; deze stukken verdwenen, zonder dat men daarvan ooit weer een spoor ontdekt heeft. Terzelfder tijd stierf de Benedictijn eensklaps in de gevangenis en Henri de la Roche ontsnapte op eene raadselachtige wijze. De welwillende rechters werden door den koning met buitengewone gunstbewijzen overladen.

durende den laatsten krijg weder tegen hem partij gekozen hadden, onschadelijk te maken. Hij deed dit op de hem eigene trouwlooze en wreede wijze. Den hertog van Alençon, die bij hem onder verdenking lag, dat hij zijn hertogdom en zijne goederen in Normandië aan Karel den Stouten wilde verkoopen, liet hij door Tristan l'Hermite, den beruchten generaal-provoost, eensklaps gevangen nemen en naar Parijs brengen. Hier bleef de hertog, nadat hij door het parlement veroordeeld was, tot aan zijn dood in het jaar 1476 in de gevangenis zuchten.

Nog erger lot trof den graaf van Armagnac, die door bemiddeling van den hertog van Guyenne zijne bezittingen vroeger terug gekregen, doch in den laatsten oorlog op nieuw de zijde van des konings vijanden gekozen had. Een koninklijk leger sloeg onder aanvoering van den kardinaal Goffredi het beleg voor de sterke stad Lectoure, waarin de graaf zich had teruggetrokken. De prelaat veinsde spoedig het bloedvergieten moede te zijn; hij bood den graaf, die zich dapper verdedigde, vrijgeleide naar Parijs en volle vergiffenis voor al zijne aanhangers aan, wanneer hij de stad zonder verderen tegenstand wilde overgeven. Op deze voordeelige voorwaarden, welke de kardinaal op het heilig sacrament bezwoer, werd de vrede gesloten.

De poort van Lectoure werd geopend, doch nauwelijks hadden des konings soldaten de stad ingenomen, of de kerkvorst vergat zijn eed. Armagnac werd vermoord, de stad werd op des kardinaals bevel uitgeplunderd en in brand gestoken. Doch de schandelijkste misdaad werd jegens Armagnac's gemalin bedreven. Zij hoopte binnen kort moeder te worden; ten einde het kind, dat zij onder het hart droeg, te dooden, opdat het niet eenmaal aanspraak op de nalatenschap zijns vaders zou kunnen maken, werd de ongelukkige vrouw genoodzaakt om een middel in te nemen, dat eene ontijdige bevalling veroorzaakte, aan welker gevolgen zij na twee dagen bezweek.

De graaf van Armagnac werd door niemand beklaagd; hij was zulk een wreed en vermetel roover geweest, dat de Franschen zijn lot als eene welverdiende straf voor zijne euveldaden beschouwden. Zoo ontaard, zoo gewend aan trouwloosheid en wreedheid, ja aan allerlei misdaden was het volk in dien treurigen tijd, dat het zelfs het laaghartigst verraad zijnen koning gaarne vergaf, wanneer het slechts gepleegd werd jegens een booswicht als Armagnac.

ZES EN VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

Bourgondië. Vrijheid der Nederlandsche steden. Karel de Stoute en de Friezen. Het staande leger van Karel den Stouten. Drukkende belastingen. Gelderland. Reinoud IV. Arnold van Egmond, hertog van Gelre. Zijne ongelukkige regeering. De hertog door zijn zoon Adolf gevangen genomen. Karel de Stoute als scheidsrechter tusschen vader en zoon. Gelre met het hertogdom Bourgondië vereenigd. Verovering van Lotharingen. Karel de Stoute op het toppunt zijner macht.

Karel de Stoute had den wapenstilstand met Lodewijk XI gesloten, omdat hij, den oorlog tegen Frankrijk moede, zijne macht in eene andere richting wilde uitbreiden. De verheffing van zijne buiten Frankrijk gelegen gewesten tot een Duitsch koninkrijk was het hoogste doel zijner eerzucht. Tot bereiking van dit doel trachtte hij Bourgondië's grondgebied aan de Duitsche zijde te vergrooten.

Tot dusver had de trotsche hertog in de regeering over zijne erflanden weinig voorspoed genoten. Het onder het bewind van Philips den Goeden zoo bloeiende rijk had veel geleden, want Karel dacht nooit aan het welzijn zijner onderdanen, die voor hem alleen bestonden, in zoo ver als ze werktuigen tot verwezenlijking van zijne eerzuchtige plannen konden zijn. Hij was een gezworen vijand van alle vrijheid. De steden, welker rechten Philips de Goede zoo stipt geëerbiedigd had, waren het voorwerp van zijn doodelijken haat, dewijl de wakkere vrijheidszin, die de Nederlandsche burgers bezielde, zijn despotieken vorstentrots krenkte. Onophoudelijk had hij zijn best gedaan om deze vrijheid der steden te vernietigen, doch zij had zulke diepe wortelen in het volksleven geschoten, dat elke poging hiertoe onvermijdelijk mislukken moest. Hoewel hij nu en dan afzonderlijke oproeren, welke in deze of gene stad naar aanleiding van willekeurige maatregelen en drukkende belastingen voorvielen, met gestrengheid onderdrukte en daarvan partij trok om de steden van een deel harer vrijheid te berooven, waren de burgers, in weerwil hiervan, toch in het genot van eene schier onbeperkte onafhankelijkheid gebleven.

Evenmin gelukte het hem, gelijk hij reeds bij het aanvaarden zijner regeering gewenscht had, den Friezen hunne vrijheid te ontnemen. Hij had toen, onmiddellijk na de eerste onderwerping van Luik, hun het bevel toegezonden om gezanten naar den Haag af te vaardigen, ten einde met hen in onderhandeling te treden.

Karel's naam was te zeer gevreesd, om op zulk een eisch van zijne zijde in 't geheel geen acht te slaan. De onderhandelingen begonnen,

doch voerden tot geene uitkomst van eenige beteekenis. Wel omhelsde een edelman, Uffo van Dokkum, de partij des hertogs en wist hij deze stad voor Karel te winnen, doch toen de oorlogen met Frankrijk de Bourgondische wapenen ver van de Friesche grenzen verwijderd hielden, keerde de woede des volks zich ongestraft tegen Uffo, wiens bezittingen te Dokkum uitgeplunderd en aan de vlammen prijs gegeven werden; hij zelf zocht en vond een schuilplaats bij Karel den Stouten. De Friezen vereenigden zich met de Groningers tegen den hertog, die noch tijd, noch gelegenheid had om hen tot onderwerping te brengen.

De onafgebroken oorlogen, door Karel met Frankrijk gevoerd, noodzaakten hem tot het oprichten van een staand leger. De tot dusver bestaande legerinrichting, het oproepen der vasallen en het huren van eene bende voor een korten tijd en voor een bepaald doel, voldeed niet langer aan de behoeften: Karel moest elk oogenblik een weluitgerust en welgeoefend leger tot zijne beschikking hebben. Hij riep derhalve in het jaar 1471 de stenden van zijn geheele rijk te Abbeville in Picardië bijeen, hij hield hun voor, hoe noodzakelijk het was, ten einde de onafhankelijkheid van Bourgondië tegen den algemeen gehaten dwingeland Lodewijk XI te kunnen verdedigen, aan de Franschen ten allen tijd een goed gewapend leger te kunnen overstellen. Men stond hem eene buitengewone belasting toe, opdat hij 800 speren onder de wapenen zou kunnen houden. Elke speer telde een zwaar gewapenden ruiter, die van een lans voorzien was, diens schildknaap en acht voetknechten. Weldra groeide het getal der speren van 800 tot 2200 aan, waarbij nog 4000 boogschutters, waarvan drie vierden bereden waren, en de zeer aanzienlijke artillerie kwamen. Het Bourgondische leger telde niet minder dan 300 kanonnen met 2000 kruitwagens, voor dien tijd een ongehoord groot getal.

De bezoldiging van dit staande leger, het eerste in de Nederlanden, eischte aanzienlijke sommen, die alleen door middel van zware belastingen opgebracht konden worden. Deze belastingen werden niet op de personen in 't bijzonder, maar op de gemeenten gelegd, die op hare beurt de belastingen van hare ingezetenen moesten heffen. Behalve de belastingen, die op alles wat tot levensonderhoud, tot woning en kleeding diende, op brood, vleesch, visch, bier en wijn, lakens, hout, turf, ijzer, enz. gelegd waren, kwam in dien tijd ook de grondbelasting in zwang. Al deze belastingen waren zoo drukkend, dat zij op handel, nijverheid en landbouw een verlammenden invloed uitoefenden. De Nederlanders hadden onder de regeering van Karel den Stouten weder eene uitmuntende gelegenheid om te ondervinden, dat het voor een volk geen geluk is aan het hoofd van den staat een beroemden, krijgshaftigen, eer- en veroveringszuchtigen vorst te zien. Ook de nauwere vereeniging van de Nederlandsche gewesten en de inlijving van Gelre in het staatsverband, welke onder Karel den Stouten voltrokken werd, bracht het volk geen zegen aan.

In Gelderland was hertog Reinoud IV den 25en Juni 1423 gestorven, zonder kinderen na te laten. Tot geluk voor het land waren de edelen en de steden het onder Reinoud's regeering reeds eens geworden en dewijl er slechts één vorst was, die naar de kroon dong, namelijk de achterneef van den overledene, Arnold van Egmond, werd deze door de edelen en steden eenparig gehuldigd. Zoo kwam het rijke Hollandsche adellijke geslacht in het bezit van eene hertogelijke kroon.

Wel schonk keizer Sigismund het opengevallen leen aan den hertog Adolf van Berg, maar de keizerlijke macht rustte in de Nederlanden op zulke wankelende grondslagen, dat niemand zich om het keizerlijke bevel bekommerde: Arnoud van Egmond was en bleef hertog.

Zijne regeering was echter ver van voorspoedig. Als een getrouw bondgenoot van Philips den Goeden van Bourgondië werd hij in diens menigvuldige oorlogen gewikkeld. Gelre werd bij de uitbreiding der Bourgondische macht meer en meer van dezen staat afhankelijk, daar het kleine hertogdom van alle zijden door Bourgondische gewesten ingesloten was. Die omstandigheden oefenden op het land een verderfelijken invloed uit. Hertog Arnold, die ook zelf meer dan een oorlog tegen den hertog van Berg te voeren had, leed hieronder het meest. Ten einde zich het geld voor deze krijgstoerustingen te verschaffen, moest hij het ééne slot na het andere en eindelijk zelfs zijne kleinodiën verpanden.

De Geldersche steden waren hoogst ontevreden over het slechte finantieele beheer des hertogs. In het jaar 1458 wisten zij te bewerken, dat op een landdag besloten werd, Arnold af te zetten en aan zijn zoon, hertog Adolf, de regeering op te dragen. Het kwam tot een heftigen strijd tusschen vader en zoon, die eindelijk door Willem van Egmond, des hertogs broeder, bijgelegd werd. Adolf trok zich terug en besloot een pelgrimstocht naar Jeruzalem te ondernemen.

Toen de jeugdige vorst uit het heilige land terugkeerde, trof hij zijn vaderland nog in denzelfden treurigen toestand als vroeger aan. De steden haatten den hertog; zij waren bereid om hem ten tweedemale af te zetten. Hertog Adolf bood hiertoe op aansporing zijner stiefmoeder zelf de hand. Door middel van snood verraad maakte hij zich van de heerschappij meester.

De oude, bijna 60jarige hertog vierde in het jaar 1464 het kerstfeest op zijn slot te Grave. Hier ontving hij een bezoek van de hertogin, die in weerwil van de oneenigheid, welke er tot dusver tusschen de echtgenooten bestaan had, door haren gemaal met de grootste hartelijkheid begroet werd. Kort daarop kwam ook Adolf in het slot aan; ook hij werd door zijn vader met de grootste liefde ontvangen; de oude hertog richtte ter zijner eer eene reeks van feesten aan en droeg hem zelfs, als een blijk van zijn volkomen vertrouwen, de bewaring van den burcht op.

Adolf had verstandhouding aangeknoopt met de burgers van Nijmegen. In den avond van den 10en Januari, terwijl de hofstoet zich met spel en dans vermaakte, doch de oude hertog zich reeds vroeg ter ruste begeven had, bracht hij de saamgezworenen, over het ijs der dichtgevroren gracht, in het slot.

De gewapenden drongen in het slaapvertrek des hertogs binnen; deze, in zijn eersten slaap gestoord, riep zijn zoon ter hulp, doch weldra bespeurde hij, dat hij verraden was, want Adolf gaf met de grootste koelbloedigheid bevel om den grijsaard weg te slepen en gevankelijk naar het slot te Buren te voeren. De hertog werd uit zijn bed gesleurd, half naakt over het ijs gevoerd, vervolgens naar Buren gebracht en daar in den kerker geworpen.

Hoe gewend de Europeesche vorsten van dien tijd ook aan misdaden van allerlei aard waren, toch verwekte deze schandelijke daad eene algemeene verontwaardiging. De paus bedreigde Adolf met den ban, Willem van Egmond, des hertogs broeder, trok zich de zaak des

gevangenen krachtig aan. Doch Adolf, die door de steden van het geheele land gesteund werd, liet zich niet van zijn stuk brengen; hij leverde zijnen vijanden meer dan eenen slag en dwong hen eindelijk tot den vrede.

De ongelukkige grijsaard zou ongetwijfeld gedurende het overige deel zijns levens in den kerker hebben moeten versmachten, indien niet een zoo machtig vriend voor hem partij getrokken had, dat Adolf het niet waagde hem te wederstaan. Karel de Stoute bood aan, als bemiddelaar tusschen vader en zoon op te treden: nu moest Adolf zijn vader wel na eene zesjarige gevangenschap in het jaar 1470 in vrijheid stellen. Toen Karel echter bovendien van hem eischte, dat hij in het vervolg wel het bewind voeren, maar den hertogelijken titel met de stad Grave aan zijn vader overlaten zou, riep hij woedend uit, dat hij liever eerst zijn vader en daarna zich zelven verdrinken wilde, dat zijn vader 44 jaren geregeerd had en nu zich maar terugtrekken moest. De onderhandelingen konden bij zulk een haat van den vader tegen den zoon niet tot een goeden uitslag leiden, Adolf trachtte zich daaraan door de vlucht te onttrekken, doch hij werd achterhaald en gevankelijk naar het slot te Vilvoorden gebracht.

Was Karel de Stoute tot dus ver als beschermer van het recht opgetreden, weldra bleek het, dat hij dit volstrekt niet belangeloos gedaan had. Hoewel de gevangen Adolf van Gelre twee kinderen had, die hem, ingeval hij zelf onwaardig was om als hertog op te treden, in zijne rechten moesten opvolgen, nam Karel toch Gelderland in bezit. Partij trekkende van de zwakheid van den ouden Arnold, die met een doodelijken haat tegen zijn zoon en diens geslacht bezield was, wist hij dezen te bewegen om hem het hertogdom voor 300.000 goudgulden te verpanden; den hertog van Gulik en Berg kocht hij diens rechten voor 80.000 goudgulden af. Op die wijze vereenigde hij, daar Arnold in 1473 eensklaps stierf, Gelderland met zijne overige bezittingen in de Nederlanden.

Geheel zonder strijd kon Karel de Stoute het hertogdom niet in bezit nemen. De burgers van Nijmegen weigerden hem als hertog te erkennen, zij verhieven Adolf's achtjarigen zoon Karel tot die waardigheid; doch het was hun onmogelijk langen tijd aan de overmacht van Bourgondië het hoofd te bieden. Karel de Stoute werd na een korten strijd overal als hertog van Gelre en graaf van Zutfen gehuldigd. Ook keizer Frederik III erkende hem als zoodanig, zonder zich er om te bekommeren, dat hij daardoor de rechten van den gevangen Adolf en diens kinderen verkrachtte; de keizer liet zich door zulke kleingeestige overwegingen van recht en billijkheid nooit terughouden, wanneer zijn eigen belang in het spel kwam, en dit was hier het geval, want in die dagen waren — gelijk onze lezers zich herinneren — juist de onderhandelingen over het huwelijk van Frederik's zoon Maximiliaan en Karel's erfdochter Maria hangende.

Dat deze onderhandelingen te niet liepen, dat Karel de Stoute in zijne woede tegen den keizer in de twisten over den Keulschen bisschopszetel tegen dezen partij trok, dat hij het rijk den oorlog aandeed en vruchteloos de stad Neusz belegerde, hebben wij onzen lezers vroeger reeds uitvoerig verhaald.

Het was noodlottig voor Karel den Stouten, dat het hem niet gelukte

met inspanning van al zijne krachten eene Duitsche stad tot de overgave te dwingen; zijne talrijke vijanden, die tot dusver alleen door vrees in toom waren gehouden, zagen thans dat hij niet onoverwinnelijk was; zij kregen weer moed om zich tegen hem te vereenigen. De Zwitsers, die met den hertog in twist gewikkeld waren — wij zullen straks op de oorzaak dier oneenigheid terugkomen — verbonden zich, terwijl Karel voor Neusz lag, met den keizer. Ook de jeugdige hertog René II van Lotharingen, uit het huis Vaudemont, dien Karel tot het aangaan van een bondgenootschap genoodzaakt en bijna geheel afhankelijk gemaakt had, zond Karel in zijne legerplaats voor Neusz eene oorlogsverklaring toe en viel plunderend in Luxemburg.

Geen minder ongelukkigen invloed oefende Karel's onderneming op zijne verhouding tot Lodewijk XI uit. Het was hem onmogelijk, gelijk hij vroeger van plan geweest was, zijn zwager Eduard IV van Engeland bij diens inval in Frankrijk, een leger ter hulp te zenden. Hierdoor gelukte het den listigen Lodewijk XI, den Engelschen koning tot het sluiten van den vrede van Pecquigny over te halen.

Karel's plan, om in vereeniging met Eduard IV zijn ouden vijand Lodewijk XI van den troon te stooten, was mislukt. Hij gaf de hoop op om dit doel te bereiken, doch besloot thans zijne geheele macht tegen Lotharingen en Zwitserland in het veld te brengen. Ten einde de handen vrij te hebben, sloot hij den 15en September 1475 een negenjarigen wapenstilstand met Lodewijk XI, die voor beide partijen even weinig eervol was, daar beiden, de koning en de hertog, door dezen stap hunne trouwe bondgenooten weerloos aan de wraak hunner vroegere tegenstanders prijs gaven. Karel offerde den connetable van St. Pol op, dien hij zich verbond aan den koning van Frankrijk uit te leveren, hetgeen ook werkelijk gebeurde; Lodewijk liet trouweloos den jongen hertog van Lotharingen, René II, in den steek, die alleen in het vertrouwen op het met Frankrijk gesloten verbond en op de ondersteuning van den machtigen koning het gewaagd had, Karel den Stouten den oorlog te verklaren.

Had deze reeds sinds langen tijd den wensch gekoesterd om het hertogdom Lotharingen bij zijne Bourgondische gewesten in te lijven, ten einde op die wijze zijn grondgebied af te ronden, thans kon hij eindelijk de noodige stappen doen tot bereiking van dat doel. Het viel hem niet moeilijk, de Lotharingsche troepen uit Luxemburg te verdrijven. Even spoedig vielen de Lotharingsche steden voor zijne overmacht: reeds tegen het einde van September 1475 had hij geheel Lotharingen bezet, alleen de hoofdstad Nancy bood hem nog tegenstand.

Lodewijk XI gaf in deze oogenblikken weer de hatelijkste bewijzen zijner gewone trouwloosheid. Den jeugdigen hertog René beloofde hij zijn bijstand, hij liet zelfs zijne troepen op marsch gaan, doch slechts tot aan de grenzen; deze mochten zij niet overschrijden. Verlaten door den bondgenoot, die alleen in staat was om hem te redden, moest René te vreden zijn, dat hij zijne vrijheid en met haar de hoop op eene betere toekomst behield; hij kon zijne ernstig bedreigde stad Nancy niet ter hulp komen en tengevolge hiervan viel eindelijk, den laatsten November 1475, ook de hoofdstad van Lotharingen in handen der Bourgondiërs. Karel de Stoute had eene nieuwe provincie aan zijn rijk gehecht.

Thans stond hij op het toppunt van zijn geluk en van zijne macht.

Had hij nu de wijsheid bezeten om al zijne krachten tot behoud van het verworvene aan te wenden, dan zou hij wellicht het doel van zijn streven, de Bourgondische koningskroon, bereikt hebben. Doch zijn rustelooze geest drong hem telkens tot nieuwe ondernemingen. Nauwelijks had hij de stenden van Lotharingen bijeengeroepen en hun de verzekering gegeven, dat hij hun land niet als een veroverd gewest beschouwen zou, maar zelfs van plan was Nancy tot zijne residentie en tot de hoofdstad van het geheele Bourgondische rijk te verheffen, nauwelijks had hij hierdoor de Lotharingers, die nog zeer aan hunnen verdreven hertog gehecht waren, eenigermate gerustgesteld, toen hij reeds tot een nieuwen veldtocht tegen de Zwitsers besloot, een veldtocht dien hij als kinderspel beschouwde, doch die de oorzaak van zijn ondergang worden zou.

Wij moeten, eer wij de gebeurtenissen van dezen oorlog verhalen gaan, een vluchtigen blik op de jongste geschiedenis van Zwitserland werpen.

ZEVEN EN VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

Zwitserland en Bourgondië. Oorlogen met Sigismund den Bloodaard van Tirol. Aangroeiende macht der Eedgenooten. De Habsburgsche bezittingen aan Karel den Stouten verpand. Peter van Hagenbach, zijne daden van geweld en willekeur. Zijn dood. De eeuwige alliantie. Oorlog van Karel den Stouten tegen de Eedgenooten. Granson. Karel's onmenschelijke wreedheid. Schitterende overwinning der Zwitsers. Karel's nederlaag bij Murten. Zijn dood voor de muren van Nancy.

De macht en invloed der Zwitsersche Eedgenooten was sterk aangegroeid, sinds zij een eind hadden gemaakt aan hunne binnenlandsche twisten. De oude strijd met het Habsburgsche huis, welks Zwitsersche bezittingen de Eedgenooten wenschten te veroveren, was telkens op nieuw uitgebarsten en meestal met goed gevolg gevoerd. Het geluk had de Zwitsers begunstigd, dewijl zij in den aartshertog Sigismund van Tirol, den beheerder der Habsburgsche goederen in Zwitserland en in den Elsas, een hoogst onbekwamen tegenstander tegenover zich hadden.

Sigismund was met paus Pius II, Aeneas Sylvius, in een heftigen strijd gewikkeld, omdat hij het gewaagd had, den oproerigen bisschop van Brixen gevangen te nemen; tot straf hiervoor had Pius II hem in den ban gedaan en de Zwitsers aangespoord om de wapenen op te vatten tegen „den eerloozen Majesteitschender Sigismund”; — zoo behaagde het zijne heiligheid zich uit te drukken.

De Eedgenooten lieten zulk eene gunstige gelegenheid niet ongebruikt; door gelukkige gevechten dwongen zij Sigismund om afstand te doen van Rapperswijl. Unterwalden, Zug, Lucern en Schaffhausen zeiden aan het huis Habsburg de gehoorzaamheid op en ook de geheele Thur-

gau werd veroverd. Sigismund moest in het jaar 1461 met de Zwitsers een wapenstilstand sluiten, waarbij hij hen al hunne veroveringen behouden liet. Ook eene poging, welke hij na afloop van den wapenstilstand waagde, om het verlorene te herwinnen, mislukte geheel en al. Bij den vrede van Waldhut, in het jaar 1468, werd hij zelfs genoodzaakt om zich tot betaling van al de gemaakte oorlogskosten te verbinden, of, ingeval hij deze verbintenis niet nakwam, op nieuw aanzienlijke deelen van zijn grondgebied af te staan.

Deze laatste bepaling was oorzaak, dat Sigismund aan Karel den Stouten zoowel de rechten van het huis Habsburg op de rijksvoogdij in den Elsas, in Breisgau en Sundgau en over de Woudsteden als de daar gelegen Habsburgsche bezittingen en het graafschap la Ferrette voor de som van 80.000 dukaten verpandde. Hij deed dit niet wegens geldgebrek, maar uit haat tegen de Zwitsers, wien hij in Karel den Stouten gaarne een oorlogszuchtig en machtigen nabuur wilde geven. Hij hoopte, dat de despotieke hertog van Bourgondië den vrijheidlievenden Eedgenooten spoedig den voet op den nek zou zetten.

Karel de Stoute deed dit dan ook zoo goed als hij maar kon. Hij stelde over de hem verpande gewesten een landvoogd aan, die zich door zijne willekeur, zijne schraapzucht en wreedheid spoedig even gehaat maakte als ooit Gesler en andere Oostenrijksche landvoogden geweest waren.

Peter van Hagenbach — zoo heette de landvoogd — liet, indien wij althans de wel eenigermate in het voordeel der Zwitsers opgesierde verhalen mogen vertrouwen, een groot aantal onrechtvaardige doodvonnissen uitvoeren. Hij gedroeg zich even willekeurig tegenover den adel des lands als tegenover de burgers der steden, de laatste krenkte hij vooral daardoor, dat hij de koopwaren, die op weg van Italië naar Duitschland over zijn grondgebied vervoerd moesten worden, met belastingen bezwaarde, ja somtijds geheel in beslag nam om zich zelven daarmee te verrijken. De kooplieden mochten dankbaar zijn, wanneer zij het leven en de vrijheid er afbrachten, hetgeen volstrekt niet allen gelukte.

De Eedgenooten wendden zich met hunne klachten tot Karel den Stouten, doch deze verschafte hun niet alleen geen recht tegenover den landvoogd, maar hij wees hun verzoek zelfs met harde en trotsche woorden van de hand. Een gezantschap, door de stad Bern tot hem afgevaardigd liet hij vertrekken, zonder het met een antwoord verwaardigd te hebben.

Onder deze omstandigheden viel het Karel's nooit rustenden vijand Lodewijk XI, gemakkelijk, de Zwitsers voor zich te winnen, ja het gelukte den koning zelfs, hen met het anders bij hen zoo doodelijk gehate huis Habsburg te verzoenen. Als een volleerd meester in staatkundige kuiperijen wist hij te bewerken, dat de aartshertog Sigismund, die dagelijks met klachten uit de verpande gewesten bestormd werd, met de Eedgenooten in het jaar 1474 een verbond sloot; ook de steden Straatsburg, Bazel, Colmar en Schlettstad gingen een dergelijk verbond met Sigismund aan. De rijke steden verbonden zich om de door Karel den Stouten betaalde som op te brengen en hierdoor Sigismund in het bezit van zijne steden en gewesten te herstellen. Straatsburg betaalde alleen de helft der som die terstond bij elkaar gebracht en te Bazel neergelegd werd.

Sigismund zond thans aan Karel den Stouten, die zich in de legerplaats voor Neusz bevond, het bericht dat het geld voor hem klaar lag en eischte van den hertog, dat deze de verpande gewesten ontruimen zou. Deze dacht daaraan echter volstrekt niet, hij had de verpande gewesten reeds sinds lang als zijn eigendom beschouwd en was niet van plan die ooit terug te geven. Onder allerlei nietige voorwendsels weigerde hij het geld aan te nemen.

Intusschen zat Lodewijk XI geen oogenblik stil; hij sloot met de Zwitsers eene „eeuwige alliantie". Karel de Stoute daarentegen liet in de hem verpande gewesten door Hagenbach het hertogelijk gezag nog strenger dan vroeger handhaven. Deze overtrof thans zich zelven in wreedheid en willekeur: hij meende, dat hij alleen door vrees het volk van een opstand zou kunnen terughouden. Maar in plaats van schrik in te boezemen dreef hij het tot wanhoop. Een algemeene opstand brak uit. Hagenbach's soldaten werden te Breisach ontwapend en vervolgens ontslagen, doch den landvoogd zelf nam het volk gevangen. Op bevel van Sigismund, die zich naar Bazel begaf, werd een landgericht samengeroepen, om hem te vonnissen.

Hagenbach beriep zich op zijn recht om slechts door eene Bourgondische rechtbank gevonnisd te worden, dewijl hij niets anders gedaan had dan de bevelen van zijn heer, den hertog van Bourgondië, op te volgen en daarvoor slechts aan dezen verantwoordelijk was. Op dit protest sloegen de Zwitsers echter geen acht, ofschoon het volgens het recht dier tijden op goede gronden steunde. De Eedgenooten wisten maar al te goed, dat Karel de Stoute zijn dienaar geen haar zou krenken, wanneer men het bepalen van diens straf aan hem overliet; daarom belastten zij zich zelven met die taak. Zij behandelden Hagenbach als een overweldiger en straatroover; ofschoon zij alle gebruikelijke vormen van rechtspleging stipt in acht namen was zijn lot toch reeds beslist, eer nog zijn vonnis uitgesproken was.

Het rechtsgeding werd onder een verbazenden toeloop der bevolking in het openbaar op de markt gevoerd. Vierentwintig rechters waaronder zich 16 ridders bevonden, maakten het gerechtshof uit. Het was den aangeklaagde veroorloofd, zich door drie pleitbezorgers te laten verdedigen. De vorm van het recht werd dus met groote nauwgezetheid geëerbiedigd. Doch alleen den vorm nam men in acht! Alle rechters waren Hagenbach's verbitterde vijanden, die vastbesloten hadden hem ter dood te brengen. Derhalve luisterden zij ook nauwelijks naar de verdediging. Hagenbach had zoovele halsmisdaden gepleegd, hij was zoo algemeen gehaat, dat zijn doodvonnis met algemeene bijvalsbetuigingen begroet werd. De voltrekking volgde onmiddellijk op de uitspraak: de landvoogd werd in het openbaar onthoofd.

Karel de Stoute zwoer, toen hij het gebeurde vernam, dat hij voor dien moord bloedige wraak zou nemen. Voorshands kon hij echter niet veel uitrichten. Wel zond hij Stefanus von Hagenbach, den broeder van den voormaligen landvoogd, met 6000 ruiters naar den Elzas, doch daar de Zwitsers thans openlijk partij kozen — Bern zond eene vormelijke oorlogsverklaring naar de legerplaats voor Neusz — daar Zwitsers en Oostenrijkers thans vereenigd streden, stieten de Bourgondische troepen overal het hoofd.

Eerst nadat de hertog met keizer Frederik III vrede en met Lode-

wijk XI een wapenstilstand gesloten had, eerst nadat Lotharingen veroverd was, besloot hij zijn tocht tot tuchtiging van den Elzas en van Zwitserland te ondernemen. Hij had zich met dit doel zoo krachtig ten strijde toegerust, dat hij meende reeds gewonnen spel te hebben, toen hij in Januari 1476 met een groot leger van Besançon opbrak.

Deze onderneming tegen Zwitserland was in zijn oog een uitspanningstocht. Hij had eene schitterende hofhouding meegebracht, aanzienlijke edelvrouwen vergezelden het leger in den prachtigsten tooi. Kooplieden met hunne waren, goochelaars en speellieden, ja zelfs geheele zwermen van veile deerns volgden de soldaten.

De eerste aanval gold de kleine stad Granson, op het grondgebied van Bern gelegen. De zegepraal was licht; na eene bestorming van drie uren viel de stad, doch de bezetting trok zich in het versterkte kasteel terug en verdedigde zich dapper.

De hertog over den tegenstand der Zwitsers vertoornd, liet der bezetting weten, dat, zoo ze zich niet vrijwillig overgaf, ieder verdediger van het slot opgehangen zou worden.

Toen de Zwitsersche bevelhebber, Hans Wijlers, dit hoorde, verloor hij den moed en spoorde hij zijne manschappen tot de overgave aan. Doch deze antwoordden, dat zij slechts op bevel der Eedgenooten het slot wilden overgeven, en dat zij dus in weerwil van des hertogs bedreiging de verdediging zouden voortzetten. Voordat de strijd echter hervat werd, verscheen een Bourgondisch edelman, een heer van Ronchant, in het slot. Met vriendelijke woorden smeekten hij de verdedigers, dat zij hun verzet zouden opgeven. Met de heiligste verzekeringen verhaalde hij hun, dat alle tegenstand vruchteloos was, dewijl er geen Eedgenootschap meer bestond, daar Karel's zegevierend leger de macht der Zwitsers bij het eerste treffen geheel had vernietigd, dewijl Freiburg veroverd was, Bern zich had overgegeven en de kleine vesting Granson dus geheel alleen stond. Hans Wijler ondersteunde de woorden des Bourgondiërs en toen deze eindelijk zijn ridderlijk eerewoord verpandde, dat aan alle verdedigers van het slot volkomen veiligheid werd toegezegd, ja dat ze met al hunne have vrijelijk mochten aftrekken, toen zagen de bedrogene krijgslieden eindelijk van de verdediging af.

De vesting gaf zich over, de bezetting trok af: doch toen zij in de Bourgondische legerplaats aankwamen, wierpen des hertogs krijgers zich eensklaps op de niets kwaads vermoedende Zwitsers, die door de overmacht verpletterd, gevangen genomen, en met touwen gekneveld werden.

Verontwaardigd over zulk eene trouweloosheid beriep Hans Wijler zich op de ontvangen belofte van vrijgeleide. Doch Karel de Stoute wilde hiervan niets weten, hij beweerde, dat hij den heer van Ronchant volstrekt niet tot die onderhandeling gemachtigd had.

Ook de vrijwillige overgave van het slot stemde hem niet tot zachtheid: hij beval de geheele bezetting ter dood te brengen. Den 29en Februari 1476 werd de aanvoerder Wijler met een groot deel zijner krijgsmakkers half ontkleed door den beul opgehangen. Den overigen Zwitsers werd een nog vreeselijker lot bereid en wel diengenen, die zich tegen de overgave van het slot verzet hadden. Men bond hun een lang touw om het lijf en trok hen hieraan zoo lang heen en weer door het ijskoude water, totdat ze langzamerhand verstijfden en zoo een jammerlijken dood stierven.

Vierhonderd en vijftig dappere mannen werden door Karel den Stouten in strijd met alle recht en met alle oorlogsgebruiken trouweloos vermoord.

Met blijden moed gingen de Zwitsers in den dood, als mannen ondergingen zij een lot waaraan zij toch niet konden ontkomen. Indien de trotsche hertog niet geheel verblind was geweest, zou hij in hunne kalmte en geestkracht eene waarschuwing hebben gezien, dat de oorlog tegen de Zwitsersche eedgenooten ernstiger was dan hij gemeend had.

Toen deze het bericht van de schandelijke daad ontvingen, rukten zij in aller ijl aan, om daarvoor bloedige wraak te nemen. Zij hadden een leger bijeengebracht van 20.000 man, een leger dat nauwelijks tegen een derde deel der Bourgondische krijgsmacht opgewassen was, maar zij waren bezield met een moed, die voor niets terugdeinsde, en zij herinnerden zich, dat zij vroeger in den strijd tegen de voortreflijk uitgeruste Oostenrijksche legers met een nog geringer aantal groote zegepralen bevochten hadden.

Karel had met zijne 60.000 man eene zeer sterke stelling ingenomen. In weerwil hiervan kwamen de Zwitsers in den vroegen morgen van den 3en Maart 1476 aanrukken, om den Bourgondiërs slag te leveren.

Ouder gewoonte wierpen zij zich voor het begin van den slag op de knieën en baden tot God, dat Hij hun kracht verleenen mocht, om den tiran, den moordenaar hunner vrienden, te overwinnen. De Bourgondische ridders lachten en spotten hiermede. „Ziet eens de Zwitsers smeeken om genade!" riepen zij hunnen trosknechten toe, en waanden zich reeds zeker van de overwinning. Doch al te spoedig zagen zij hunne dwaling in; toen de Zwitsersche boeren zich op de trotsche ridders wierpen en met onstuimige woede den aanval begonnen, bleek het duidelijk, dat zij niet om genade gesmeekt hadden.

Het Bourgondische leger, dat uit huurtroepen van allerlei natiën samengesteld was, kon aan den woedenden aanval der van geestdrift blakende Zwitsers, die voor hun vaderland en hunne vrijheid streden, geen weerstand bieden; reeds begonnen hunne gelederen te wankelen, toen versche Zwitsersche benden zich in het slaggewoel wierpen. Nu maakte een panische schrik zich van het geheele leger meester. De ruiters verlieten het slagveld in overijlde vlucht, zij hielden niet eens in de legerplaats stand en waagden geen poging om haar te verdedigen, hoe gemakkelijk dit ook zou geweest zijn. Het voetvolk volgde het voorbeeld der ruiterij; het wierp de wapenen weg, om des te sneller te kunnen vluchten. Te vergeefs trachtte Karel de vluchtelingen, wien hij zich met het zwaard in de vuist in den weg stelde, terug te houden en op nieuw in het gevecht te voeren; eindelijk werd hij zelf medegesleept. Ook hij moest vluchten, om ten minste zijn leven en zijne vrijheid te redden.

Door vijf zijner getrouwen vergezeld joeg hij voorwaarts.

De legerplaats met alles wat zij bevatte; met een onnoemlijken voorraad wapenen en buskruit, met een groot aantal stukken veldgeschut en met onmetelijke schatten, viel in de handen der overwinnaars. Zelfs de hertogelijke tenten, die als voor een groot feest versierd waren, werden door de verbonden eedgenooten veroverd.

Karel's hoofdtent was versierd met prachtige met gouddraad en

paarlen gestikte wapenschilden. Ook het binnenste der tent bood een oogverblindend schouwspel van vorstelijken luister aan. Hier vonden de eedgenooten den gouden stoel, waarop Karel zich placht neder te zetten, wanneer hij den vreemden gezanten gehoor verleende; zijn hoed, die met een krans van edelgesteenten prijkte; de ridderorde van het gouden vlies, door zijn vader ingesteld, welke de grootste vorsten van Europa trotsch waren te dragen, en het zwaard des hertogs, van het fijnste Damascener staal, welks gevest met zeven groote diamanten en vier robijnen en bovendien met andere edelgesteenten en groote parelen versierd was. Buitendien vonden zij in de tenten nog vele andere kostbaarheden.

In de eetzaal prijkten zilveren en gouden vaatwerk, bokalen, schotels en borden. In ontzaglijk groote kisten lagen stukken goud- en zilverstof, de fijnste Vlaamsche linnens en Indische zijde opgestapeld.

De overwinnaars vonden zooveel goud, dat het met hoeden gemeten en verdeeld werd. De kostbare edelgesteenten werden door de Zwitsersche boeren, die hunne waarde niet kenden, voor enkele stuivers verkocht. Een diamant, waarvoor paus Julius II later 20.000 dukaten gaf, werd door een der overwinnaars op den open weg verloren; een ander vond den steen en verkocht dien voor een gulden aan een priester. Een andere diamant is later in de keizerlijke schatkamer te Weenen, een derde in de Fransche kroon te land gekomen.

Was het verlies van zijne legerplaats en van al die kostbare schatten een zware slag voor Karel den Stouten, nog noodlottiger was de zedelijke invloed, welken dat verlies op hem zelven, op zijne soldaten en onderdanen en op zijne vijanden uitoefende. Was zijn roem als onoverwinnelijk veldheer reeds getaand door de mislukte belegering van Neusz, de slag bij Granson had hem geheel daarvan beroofd. Het werd beschouwd als eene dubbele schande, dat het Bourgondische leger, ofschoon zooveel sterker dan het Zwitsersche, op de vlucht was geslagen, hoewel het geen bijzonder groote verliezen ondergaan had: nauwelijks 1000 man waren gesneuveld en van deze waren nog de meesten op de vlucht gedood. Des te grooter daarentegen was de roem der Zwitsers, die, gelijk Philips van Comines verhaalt, tot dus ver niet bijzonder hoog geacht werden, doch die zich thans den roem van onoverwinnelijke dapperheid verworven hadden.

Karel de Stoute werd na de smadelijke nederlaag bij Granson slechts bezield door ééne gedachte: hij wilde de op zijn naam geworpen smet uitwisschen en eene bloedige wraak nemen. Al zijne krachten spande hij in, om een nieuw leger bijeen te brengen; tot bereiking van dit doel legde hij zijnen onderdanen zware belastingen op, om hunne rechtmatige ontevredenheid bekommerde hij zich niet. Reeds in het begin van Juni kon hij den oorlog hervatten; hij deed het, doch slechts om eene nog vreeselijker nederlaag tegemoet te gaan. Aan het hoofd van 60.000 man trok hij van Lausanne naar Murten op, ten einde na de inneming van deze veste Bern zelf aan te tasten.

De oude schout van Bern, ridder Adriaan van Bubenberg, hield Murten bezet. Toen het talrijke Bourgondische leger naderde, schreef de oude voortreffelijke ridder naar Bern, dat men zich niet te zeer haasten moest om hem hulptroepen te zenden, maar in alle kalmte de noodige krijgsmacht verzamelen tot een krachtigen aanval op Karel; hij zelf zou Murten tot den laatsten man verdedigen en hij nam maatregelen

om die belofte te vervullen. Hij riep de bezetting en de inwoners bijeen en hield hun in vurige taal hun duren plicht voor oogen om den vijand krachtig het hoofd te bieden en den strijd vol te houden tot den laatsten droppel bloeds. Hij liet de soldaten en de burgers zweren, dat ieder, die één woord van overgave sprak, op staanden voet gedood zou worden, en spoorde hen aan om hem zelven niet te sparen, indien hij den moed mocht verliezen.

De eed werd afgelegd en allen hielden dien met mannelijke standvastigheid.

Toen de hertog de stad insloot en opeischte, werd hij op fieren toon afgewezen. Terstond gaf hij bevel tot den storm, maar de handvol verdedigers wierp het sterke leger der aanvallers terug.

De kanonnen donderden, de kogels beukten de muren en deden deze op meer dan eene plaats instorten, doch de steenen muur werd door eene levende muur, nog ondoordringbaarder dan de eerste, vervangen! Bij elke bestorming werd de bres gestopt door de dappere verdedigers: in weerwil van al zijne krachtsinspanning stiet Karel telkens op nieuw het hoofd.

Terwijl de hertog met zijn leger voor Murten lag, riep Bern de eedgenooten uit alle steden en gemeenten te zamen. Deze rustten zich in allerijl ten strijde toe; ook de Oostenrijksche ruiters van den aartshertog Sigismund, de hulptroepen der steden van den Elzas, de trouwe bondgenooten der Zwitsers, en eene kleine ridderschaar van den verdreven hertog René van Lotharingen snelden tot ondersteuning van de eedgenooten toe.

Binnen zeer korten tijd was een leger van 34.000 dappere strijders bijeen.

In den morgen van den 22en Juni 1476 stonden de vijandelijke legers bij Murten tegenover elkander. Het was een sombere dag. Zwarte onweerswolken bedekten den hemel, een dichte regen viel neer. Eer de strijd begon, knielden de Zwitsers neer om te bidden. Nog was het laatste woord van hun gebed niet over hunne lippen gevloeid, toen de wolken zich eensklaps verdeelden; de zon brak door en zond hare vriendelijke stralen op de Zwitsersche krijgers neer, terwijl de Bourgondiërs in eene diepe, schier nachtelijke duisternis gehuld bleven.

Dat was eene profetie van der Zwitsers zegepraal! Met een lang aangehouden juichtoon stonden zij op en met zulk een vertrouwen op de overwinning gingen zij in het gevecht, dat zij met onwederstaanbare kracht op de Bourgondiërs instormden. Karel werd op nieuw geslagen, zijn gansche leger werd vernietigd, hij zelf moest door eene overhaaste vlucht zijn leven redden.

26.000 Bourgondiërs vielen in dien bloedigen slag, want de Zwitsers hadden slechts weinige gevangenen gemaakt. Met den kreet: „Granson, Granson!" wierpen zij zich op het Bourgondische leger en met de herinnering van hunne op laaghartige wijze vermoorde broeders voor den geest verleenden ze geen kwartier. Zelfs die Bourgondiërs, die door vrees en schrik overmand, zich hier en daar verborgen, werden uit hunne schuilhoeken te voorschijn gehaald en gedood. Vele vluchtelingen werden aan lange speren geregen en zoo boven de toppen der boomen uitgestoken.

Op nieuw viel de geheele Bourgondische legerplaats den Zwitsers in handen, zij troffen daarin wel een grooten voorraad van krijgsbehoeften en levensmiddelen aan, maar niet zulke groote schatten als de eerste maal.

schijn gehaald en gedood. Vele vluchtelingen werden aan speren geregen en zoo boven de toppen der boomen uitgestoken.

Op nieuw viel de geheele Bourgondische legerplaats den Zwitsers in handen; zij troffen daarin wel een grooten voorraad krijgsbehoeften en levensmiddelen, maar niet zulke groote schatten als de eerste maal aan.

De Zwitsers bleven, ouder gewoonte, nog drie dagen op het slagveld; zij zochten de lijken der gesneuvelden op en begroeven die in twee groote kuilen, welke met ongebluschte kalk en daarna met aarde gevuld werden. Eenige jaren later verzamelde men uit deze kuilen de beenderen en bracht die over naar een nieuw gebouwd knekelhuis bij Murten, waar ze jaren lang bewaard zijn: eene vreeselijke waarschuwing voor elken despotischen vorst, die het wagen mocht den strijd tegen de vrijheidlievende Zwitsers te beginnen.

Karel de Stoute had met 3000 ruiters het slagveld verlaten, doch nauwelijks waren deze buiten het bereik des tyrans, of zij verstrooiden zich en slechts 30 hunner bleven hun ongelukkigen vorst getrouw.

Dag en nacht reed hij door, totdat hij eindelijk het meer van Genève bereikte. Eene merkwaardige verandering was met den trotschen hertog voorgevallen. Hij sprak niet, zijn doffe blik tuurde strak naar den grond, dikwijls dwaalden zijne gedachten zoo ver af, dat hij al wat hem omringde vergat. Ter nauwernood waren zijne vrienden in staat om hem tot het gebruiken van eenig voedsel te bewegen. Hij stiet spijs en drank wrevelig van zich, slechts nu en dan sloeg hij een glas koppigen wijn naar binnen. Hij was bijna krankzinnig van woede en smart. Menigmaal raasde hij als een bezetene, dan trok hij zich de haren uit het hoofd, bulderde bevelen uit, die elkaar lijnrecht tegenspraken, en verzonk vervolgens weer in een diep stilzwijgen, zonder zich om iets, hoe ook genaamd, te bekommeren.

Eindelijk schonk de dorst naar wraak hem zijne bezinning terug. Hij wendde pogingen aan om een nieuw leger bijeen te brengen, ten einde den strijd tegen de Zwitsers voort te zetten, doch hij ontmoette hierbij ongedachte moeilijkheden.

De stenden, die Karel naar de oogen gezien hadden, zoo lang hij machtig en gevreesd was, weigerden hem thans hunnen bijstand, zij verklaarden met volle recht, dat het land door al de opgelegde belastingen was uitgeput.

Indien Karel de Stoute niet geheel verblind was geweest, zou hij onder zulke ongunstige omstandigheden vrede gesloten hebben, dewijl zoowel keizer Frederik III als de paus hiertoe hunne bemiddeling aanboden. Doch in dit geval had hij van zijne wraakoefening moeten afzien of die althans moeten uitstellen, en daarenboven Lotharingen aan René II overlaten en hiertoe kon hij niet besluiten.

René had na den slag bij Murten met de hulp van Fransch geld en eene geringe krijgsmacht, hem door zijne bondgenooten verschaft, Lotharingen heroverd. Deze onderneming had hem weinig moeite gekost, daar de bevolking overal tegen Karel in opstand was gekomen. Zelfs Namen, de hoofdstad, welker Bourgondische bezetting zich het langst staande had gehouden, viel eindelijk in zijne macht.

Met eene in aller ijl verzamelde, vrij ordelooze krijgsbende rukte Karel aan, om Namen te heroveren. René was te zwak om op dit tijdstip een slag in het open veld te kunnen wagen, hij verdeelde zijne geringe

krijgsmacht in de verschillende versterkte steden, terwijl hij zelf zich naar Zwitserland spoedde, om hulp te zoeken. Reeds den 22en October kon Karel het beleg voor Namen slaan.

René vond zoowel in Zwitserland als in den Elzas de gewenschte ondersteuning. Met ongeveer 20.000 man kon hij naar Nancy optrekken. Het was hem zelfs gelukt, verstandhouding aan te knoopen in he- leger van Karel den Stouten en wel met den graaf van Campobasso, die het opperbevel over de Italiaansche huurtroepen bekleedde, en die Karel's onbepaald vertrouwen genoot.

Sinds de geluksster van den machtigen hertog aan het dalen was, had de verraderlijke graaf zijn getrouwen vriend en beschermer verkocht. Met Lodewijk XI was hij heimelijk in onderhandeling getreden en thans beloofde hij tegen ontvangst van eene goede som gelds, dat hij het Bourgondische leger in den beslissenden oogenblik in den steek zou laten.

Te vergeefs had Karel de Stoute gepoogd de sterke stad Nancy te veroveren, elke storm was afgeslagen. Zijn leger, welks tucht en orde reeds in het begin der belegering veel te wenschen overlieten, had door de koude veel geleden en was niet in staat om aan eene even sterke, veel minder dus om aan eene sterkere krijgsmacht het hoofd te bieden.

De vrienden des hertogs rieden dezen ernstig aan, terug te trekken en voorshands een treffen te vermijden, waarbij hij niet de minste hoop op de overwinning koesteren kon. Tijd gewonnen, spraken ze, is alles gewonnen. René is te arm om gedurende langen tijd een talrijk leger op de been te kunnen houden; bovendien zullen ook de Zwitsers niet lang onder zijne vanen blijven, maar spoedig naar hun vaderland terugkeeren; dan is de tijd om den oorlog te hervatten daar.

Hoe goed deze raad ook was, toch werd hij niet opgevolgd. Karel de Stoute had eenmaal besloten, den slag te wagen en in zijne aan waanzin grenzende halsstarrigheid was hij doof voor alle redeneering. Nadat hij nog een vruchteloozen storm beproefd had, trok hij het leger van René tegemoet.

Thans volvoerde de graaf van Campobasso zijn lang beraamd verraad: hij liep met zijne Italiaansche huurtroepen tot den vijand over. Nog altijd had Karel den slag kunnen ontwijken. Zijne vrienden smeekten hem dit te doen, dewijl hij na den afval der Italianen volstrekt niet meer op de overwinning kon hopen, doch op nieuw sloeg de verblinde vorst dien raad in den wind.

Den 5en Januari 1477 had het beslissend treffen plaats. Graaf Campobasso zou gaarne in de gelederen der Lotharingers gestreden hebben, doch de eedgenooten en de Duitschers wezen hem met verachting terug, zij verklaarden, dat het de eer hunner wapenen en de gewoonten hunner vaderen onwaardig was, aan de zijde van een verraderlijken Welf te strijden. De graaf moest zich beschaamd terugtrekken; hij nam eene stelling in den rug van het Bourgondische leger in: met zijne Italianen bezette hij eenige bruggen, waarover de Bourgondiërs in het geval eener nederlaag alleen een veiligen terugtocht konden vinden.

De strijd begon en had geene andere uitkomst dan die, welke Karel's vrienden met de meeste zekerheid voorzien en voorspeld hadden en die hij zeker ook zonder het verraad van Campobasso zou gehad hebben. De Bourgondiërs werden geslagen, hoewel Karel de Stoute in

dezen slag nog eenmaal die onstuimige dapperheid aan den dag legde, waardoor hij zich zoo beroemd gemaakt had. Vreeselijk was het verlies van het leger, dat zijn terugtocht door Campobasso zag afgesneden; wij zullen geen cijfers opgeven, dewijl de tot ons gekomen berichten elkander zoo zeer tegenspreken, dat het onmogelijk is de waarheid zelfs bij benadering te bepalen.

Karel de Stoute, die den strijd tot den laatsten oogenblik volgehouden had, moest zich eindelijk terugtrekken. Slechts enkele getrouwen vergezelden hem op zijne vlucht. Toen hij in de nabijheid van Nancy over een bevroren moeras wilde rijden, brak het ijs onder hem. Te vergeefs poogde hij zich er uit te werken; zijne vervolgers, die hem reeds dicht op de hielen zaten, bereikten en doodden hem. Volgens één bericht werd hij gedood door een Zwitser, die hem niet herkende, anderen verhalen, dat Karel door de hand van een verrader gevallen is.

Twee dagen bleef het lijk in den poel liggen, eer men het tusschen andere gesneuvelden vond: het was tot onherkenbaar wordens toe misvormd. Karel's vrienden verbreidden ten gevolge hiervan het gerucht, hetwelk langen tijd geloof vond, dat de hertog aan de slachting ontkomen was en zich schuil hield, om te gelegener tijd zijne heerschappij te herstellen.

Het misvormde lijk werd naar Nancy gebracht en daar plechtig ter aarde besteld. Hertog René gedroeg zich edeler tegenover zijn gesneuvelden vijand dan deze tijdens zijn leven tegenover hem gehandeld had. Toen hij het met bloed bevlekte lijk aanschouwde, stortte hij tranen. „Gij hebt ons veel kwaads berokkend, lieve neef," zeide hij, terwijl hij de stramme hand des dooden greep, „God zij uwe ziel genadig!"

ACHT EN VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

Frankrijk en Bourgondië. De connetable, graaf van St. Pol, ter dood gebracht. Bedriegelijke staatkunde van Lodewijk XI. Zijne onderhandelingen met Campobasso. Lodewijk op den troon van Karel den Stouten. Hij neemt Bourgondië in bezit. Onlusten in de Nederlanden. Maria van Bourgondië. Het Groot privilegie der Hollanders. Het regentschap in Vlaanderen. Maria's onderhandelingen met Lodewijk XI. Opstand te Gent. Maria's raden ter dood gebracht. Dood van Adolf van Gelre. Maria's huwelijk met Maximiliaan. Maximiliaan's karakter. Partijtwisten in Holland. Maximiliaan overwint de Hoekschen. Lodewijk bij Guinegate overwonnen. Maria's dood. Vrede van Arras. Laatste regeeringsjaren en dood van Lodewijk XI. Wetgeving in Frankrijk. Drukkende belastingen. Wetteloosheid. De invloed van het volk en van de stenden verminderd.

Terwijl Karel de Stoute in Duitschland, Lotharingen en Zwitserland

oorlog voerde, had Lodewijk XI door zijne arglistige staatkunde schitterende voordeelen behaald; hij was dicht genaderd tot zijn doel, de fnuiking van de macht der aanzienlijkste leenmannen en de vestiging eener volstrekte alleenheerschappij. Aan Lodewijk's kuiperijen had Karel de Stoute ook grootendeels het mislukken van zijne pogingen te danken. De geheime woelingen des konings waren immers oorzaak geweest, dat keizer Frederik III Karel's wensch naar de stichting van een Bourgondisch koninkrijk niet verwezenlijkt had.

Nadat Lodewijk XI den vrede met Engeland en den wapenstilstand met Karel den Stouten gesloten had, was ook de hertog van Bretagne genoodzaakt om vrede te sluiten, daar hij zonder de hulp van Karel den Stouten zich niet tegen de macht van Frankrijk opgewassen voelde. Hij moest beloven, den koning voortaan trouw en gehoorzaamheid te bewijzen.

De connetable, graaf van St. Pol, een der machtigste Fransche leenmannen, stond nu geheel alleen. Hij had tot dus ver eene zeer dubbelzinnige rol gespeeld. Evenzeer beducht om zijne onafhankelijkheid tegenover Lodewijk XI als tegenover Karel den Stouten te verliezen, had hij nu met dezen, nu met genen geheuld. In de laatste Engelsche oorlogen had hij aanvankelijk een verbond met Eduard IV en Karel den Stouten aangegaan, doch later, toen hij zag, dat de oorlog niet zoo ongelukkig voor Lodewijk afliep als hij gedacht had, eene soort van onzijdigheid in acht genomen. Dit vergaf de koning hem nooit en ook Karel de Stoute liet zich op grond hiervan bewegen, hem aan Lodewijk op te offeren.

De connetable had zeer goed begrepen, dat de vrede voor hem gevaarlijk worden zou en hij had dus al zijn best gedaan om dien te verhinderen. Den Engelschen koning had hij in meer dan één brief voor Lodewijk's arglist en trouwloosheid gewaarschuwd en zelfs aangeboden, hem aanzienlijke geldsommen voor te schieten, opdat hij den oorlog zou kunnen voortzetten. Deze brieven, die na het sluiten van den vrede aan Lodewijk ter hand gesteld waren, hielden een onomstootelijk bewijs voor het verraad van den trouwloozen vasal in.

Na het sluiten van den vrede, bemerkte de connetable het gevaar, dat hem boven het hoofd hing. Hij had slechts ééne hoop, namelijk dat Karel de Stoute zich zijn vroegere vriendschap en zijn voormalig bondgenootschap met hem herinneren zou en daarom stelde hij zich onder de bescherming van den Bourgondischen hertog. Deze aarzelde ook inderdaad eenigen tijd, zijn ouden vriend aan de wraak van hun gemeenschappelijken vijand prijs te geven; doch toen Lodewijk op de uitvoering van het tractaat aandrong en zelfs beloofde, hem de bezitting van den connetable te schenken, gaf Karel toe. De connetable werd naar Parijs gevoerd, door het parlement wegens hoogverraad veroordeeld en onthoofd. Op nieuw had Lodewijk zich ontdaan van een der groote kroonvasallen, die zijne alleenheerschappij in den weg stonden.

Thans was de koning op niets meer bedacht, dan de macht van den hertog van Bourgondië te ondermijnen; diens oorlog met Zwitserland werkte zijne bedoelingen natuurlijk zeer in de hand. Kon hij daarin niet openlijk partij kiezen, dewijl hij door den negenjarigen wapenstilstand gebonden was, des te ijveriger was hij in stilte werkzaam. Even als altijd gedroeg hij zich jegens alle partijen arglistig en trouwloos. Hoe hij hertog René van Lotharingen behandelde, hebben wij reeds

verhaald. Op dezelfde wijze gedroeg hij zich tegenover de Zwitsers. Deze vroegen van hem, op grond der eerst onlangs geslotene „eeuwige alliantie," daadwerkelijke hulp. Lodewijk verklaarde zich hiertoe bereid, wanneer — de geestelijkheid het toestond; eerst moest hij den dienaars Gods vragen, of het geene zonde was, den vijanden van den hertog, met wien hij kort geleden een wapenstilstand gesloten had, bijstand te verleenen. De geestelijkheid verbood den koning natuurlijk, wijl deze het wenschte, partij te kiezen. Lodewijk kon zich dus vrij bewegen in zijn eigenlijk element, het voeren van bedriegelijke onderhandelingen ten nadeele des hertogs, terwijl hij zich toch niet aan openlijke vredebreuk schuldig maakte.

Na Karel's nederlaag bij Granson poogde Lodewijk in troebel water te visschen; hij wist de voormalige bondgenooten des hertogs, die thans hun vertrouwen op hem en op zijn gesternte verloren hadden, aan zich te verbinden. De oude hertog René van Anjou, die reeds lang met Karel over den afstand van Provence onderhandeld had, moest thans elke verbintenis met hem opgeven en zelfs beloven, dat Provence na zijn dood aan de Fransche kroon vervallen zou. Van René's dochter, koningin Margaretha van Engeland, kocht Lodewijk het erfrecht af, door haar uit de gevangenschap van Eduard IV los te koopen en haar een jaargeld voor haar leven toe te staan.

Na den ongelukkigen slag bij Murten trad Lodewijk reeds openlijk tegen Karel den Stouten op, zonder echter den wapenstilstand te schenden. Aanzienlijke sommen besteedde hij om de Zwitsers tot het verleenen van hulp aan René van Lotharingen te bewegen. Ook met den graaf van Campobasso trad hij in onderhandeling. Philips van Comines, die uit Bourgondischen in Franschen dienst overgegaan was, verhaalt ons, dat de graaf aangeboden had, den hertog, wanneer de Franschen hem aanvielen, gevangen te nemen of hem althans te verlaten, doch dat Lodewijk dit aanbod van de hand gewezen, ja zelfs den hertog tegen den verrader gewaarschuwd heeft. Dit verhaal strookt intusschen volstrekt niet met Lodewijk's karakter en is daarom ook niet geloofwaardig, indien wij niet willen aannemen, dat Lodewijk die waarschuwing alleen gegeven heeft in de overtuiging, dat Karel de Stoute haar als een leugen beschouwen en een des te vaster vertrouwen in zijn bevelhebber stellen zou.

Met de grootste opmerkzaamheid en elk oogenblik gereed om handelend op te treden, sloeg Lodewijk de laatste krijgskundige ondernemingen van Karel den Stoute gade. Toen hij het bericht van des hertogs dood ontving, gaf hij zich aan eene luidruchtige en inderdaad zeer onbetamelijke blijdschap over. Hij richtte voor zijn hof een feestmaal aan, doch de hovelingen hadden, volgens het verhaal van Comines, allen eetlust verloren, want zij vreesden dat Lodewijk thans, na den dood van zijn gevreesden vijand, een nog wreeder dwingeland zou worden dan hij tot dus ver geweest was.

De koning trok van het voor hem zoo gelukkige sterfgeval partij om zich in aller ijl van een deel der Bourgondische gewesten, welke Karel's erfgename, de 20jarige Maria, niet verdedigen kon, meester te maken. Hij schreef aan de stenden van Bourgondië, dat hij de rechten van de dochter des hertogs, zijn bloedverwant, als zijne eigene handhaven zou; doch ter zelfder tijd liet hij Fransche troepen in Bourgondië binnenrukken, onder de onwaarachtige bewering, dat het hertogdom een mansleen was en dus op nieuw aan de kroon was vervallen. De stenden, die geen tegenstand

konden bieden, zwoeren hem den eed van trouw. Hetzelfde deden de stenden van het graafschap Bourgondië (Franche comté), hoewel dit een leen van het Duitsche rijk was. Met denzelfden spoed maakte Lodewijk zich meester van de steden en heerlijkheden aan de Somme en van de bezittingen van den connetable van St. Pol, die hij, gelijk onze lezers zich herinneren, eerst kort geleden aan Karel den Stouten had afgestaan.

Maria, Karel's dochter en erfgename, was niet bij machte om dezen roofzieken aanvaller het hoofd te bieden. Zij smeekte haren oom, koning Eduard IV van Engeland, om hulp, doch dit baatte haar niets, want Eduard wilde zich niet in een nieuwen oorlog met Frankrijk wikkelen, waardoor hij zich beroofd zou hebben van het jaargeld, dat hij van Frankrijk ontving. Zijne invloedrijkste hovelingen, die door Lodewijk omgekocht waren, rieden hem bovendien elke deelneming van Engeland aan den strijd over de nalatenschap van Karel den Stouten af. Lodewijk kon dus zeker zijn, dat hij van deze zijde geen aanval had te duchten, daarom meende hij dat hij in de volvoering van zijne roofzieke plannen nog verder gaan en ook de Nederlandsche gewesten aan zijn rijk hechten kon.

Zijn handlangers begaven zich heimelijk naar de Nederlandsche steden, om deze tot opstand tegen Maria aan te sporen; ter zelfder tijd deed hij een inval in Henegouwen, waar hij meer dan één versterkte plaats veroverde. Doch zijne snelle veroveringen werden voor hem zelven schadelijk: thans schaarde in de Nederlanden de jegens de Franschen vijandig gezinde partij, die voor de onafhankelijkheid des lands beducht was, zich rondom Maria. Lodewijk zag door zijn heftigen aanval zijne hoop om zich van de Nederlanden meester te maken, verijdeld.

Maria van Bourgondië had, sedert den sterfdag haars vaders, in de Nederlanden in een alles behalve benijdenswaardigen toestand verkeerd. Was het reeds krachtigen mannen als Philips den Goeden en Karel den Stouten niet zonder heftigen strijd gelukt, de tot opstand geneigde steden in bedwang te houden, een zwakke jonkvrouw, wie het zoowel aan geld als aan troepen ontbrak, kon er in 't geheel niet aan denken, de vermogende en invloedrijke burgers met geweld tot onderwerping te brengen. Te Gent, Brussel, Brugge, Antwerpen en elders braken onlusten uit; de burgers doodden de hertogelijke belastinggaarders, zij vermoordden ook meer dan één raadsheer, die bij hen onder verdenking lag Bourgondisch gezind te zijn. Maria wist geen raad, overal zag zij zich door openbare en geheime vijanden omringd, overal flikkerde het vuur des opstands op, hetwelk zij niet met geweld kon blusschen.

Door de grootst mogelijke toegevendheid poogde zij althans de Nederlanden te behouden, daar zij het hertogdom Bourgondië toch niet tegen Lodewijk XI verdedigen kon.

Reeds in Februari 1477 kwamen te Gent de staten van alle Nederlandsche gewesten bijeen. Deze trokken van de gunstige gelegenheid, hun aangeboden, partij om van hunne jonge vorstin voorrechten van allerlei aard te eischen, welke Maria hun niet weigeren kon. De staten der Nederlandsche gewesten ontvingen in die dagen zulke uitgebreide rechten, dat van de vorstelijke macht niet veel meer dan een schaduw overbleef en de staatsregeling eigenlijk geheel op republikeinschen leest geschoeid werd. Onder anderen moest Maria in het zoogenaamde Groot privilegie aan de Hollanders en Zeeuwen bijna alle souvereiniteitsrechten

afstaan. Zij verbond zich om zonder toestemming der staten geen huwelijk aan te gaan, geene belasting te heffen, geen oorlogen, hetzij tot aanval of tot verdediging, te voeren. Zij stond den staten het recht toe om geld te slaan, de magistraten der steden te benoemen, en bijeen te komen, waar en wanneer zij het zouden goedvinden. De steden van Vlaanderen ontvingen kort daarna zelfs het recht om een raad van regentschap te benoemen: Maria moest zich verbinden om zonder diens toestemming niets te ondernemen.

De in het nauw gebrachte vorstin deed alles wat men van haar verlangde; slechts nu en dan kwam hare fierheid tegen de behandeling, haar aangedaan, in verzet, wanneer zij persoonlijk beleedigd werd. Dit geschiedde onder anderen, toen Lodewijk XI een gezantschap naar Gent zond, hetwelk heimelijk in last had, de Nederlanders tot opstand aan te zetten, terwijl het openlijk des konings wensch naar vrede en vriendschap uitspreken moest. Lodewijk liet verklaren, dat hij naar Maria's hand dong voor zijn zoon den dauphin, een uit zijne kracht gegroeiden knaap van nog geen acht jaren.

Aan het hoofd van het gezantschap stond de beruchte barbier en kamerdienaar des konings Olivier le Daim, die van het volk wegens zijne wreedheid en arglist den veelbeteekenenden bijnaam Olivier de Duivel ontvangen had, doch die zich zelven naar eene heerlijkheid, hem door den koning geschonken, graaf van Meulan noemde.

Toen Olivier met een schitterend gevolg te Gent aankwam, weigerde Maria hem te ontvangen, haar trots als vorstin was diep gekwetst door de houding van Lodewijk, die van haar vergde, met een barbier te onderhandelen. Zij liet hem op zijn verzoek om audientie het honend antwoord geven, dat zij noch eene aderlating, noch een spaansche vlieg noodig had en hem dus niet zou ontvangen.

Lodewijk's zeker niet ernstig gemeend huwelijksaanzoek werd door Maria als eene ongepaste aardigheid beschouwd. Haar trouwe opperhofmeesteres, die bij eene beraadslaging over deze zaak tegenwoordig was, sprak met bittere, maar welverdienden spot over zulk een voorstel: „Onze jonkvrouw heeft een man, geen kind noodig. Een kind kan ze zelve nog wel krijgen."

Olivier de Duivel moest met smaad en spot overladen aftrekken. Het eene doel van zijne zending had hij niet bereikt, maar met des te grooter ijver en beleid was hij in 't geheim werkzaam geweest tot verwezenlijking van Lodewijk's andere plannen. Hij had Maria en hare oude getrouwe raadslieden, die buitendien bij het volk gehaat waren, wijl zij in de dagen van Karel den Stouten des hertogs gewelddadige maatregelen ondersteund hadden, in verdenking gebracht.

Maria achtte het, in overleg met hare vrienden, noodzakelijk Lodewijk's toorn over de smadelijke afwijzing van Olivier tot bedaren te brengen, zij wilde althans eene poging wagen om het geschil op eene vreedzame wijze te beslechten. Zij beging een grooten staatkundigen misslag, door zonder voorkennis van den Vlaamschen raad van regentschap een gezantschap aan Lodewijk XI te zenden, aan welks hoofd de kanselier Hugonet en de heer van Imbercourt stonden, twee oude vrienden van Karel den Stouten, die bij de bevolking der Nederlanden zeer gehaat waren. Dezen gaf zij een brief mede, waarin zij verklaarde, dat dit mannen waren, die haar volkomen vertrouwen bezaten en wien zij de leiding

der regeeringszaken opgedragen had, en dat Lodewijk dus met hen maar onderhandelen moest.

Het gezantschap werkte niets uit, daar Lodewijk den eisch stelde, dat Maria onder zijne voogdijschap regeeren zou. Ten einde den koning althans eenigermate te bevredigen, stonden de gezanten toe, dat de stad Arras, welke toen juist door Fransche troepen belegerd werd, aan Frankrijk zou worden overgegeven.

Nauwelijks waren de afgevaardigden teruggekeerd, of een tweede gezantschap kwam bij den koning aan, dat door de staten van Vlaanderen en den door deze aangestelden raad van regentschap benoemd was, om met den koning over het ten einde brengen van den oorlog te onderhandelen.

Lodewijk XI, wiens belang medebracht, tusschen Maria en de staten van Vlaanderen eene onverzoenlijke vijandschap te stichten, verklaarde, dat hij tot zijn groot leedwezen met de gezanten der staten zelfs niet in onderhandeling kon treden, dewijl Maria niet aan hen, maar aan hare vertrouwde raadslieden volmacht verleend had. Tot bewijs van de waarheid zijner woorden, gaf hij hun den brief, dien hij van de jonge vorstin ontvangen had. De gezanten keerden met woede in het hart naar Gent terug. In eene vergadering der staten, waarbij Maria zelve tegenwoordig was, klaagden zij, dat de hertogin haar woord gebroken, zelfstandig met Lodewijk XI onderhandeld en eene eigene regeering, buiten toestemming der staten en van den raad van regentschap, benoemd had.

Maria, die in de eerste verwarring niet wist, hoe zich te verontschuldigen, nam de toevlucht tot het ongelukkigste middel, dat zij uitdenken kon, tot een leugen. Zij ontkende alles, doch moest beschaamd zwijgen, toen de gezanten haar haren eigenhandigen brief toonden.

Onuitsprekelijk was de verontwaardiging der staten en des volks over het vermeende verraad der hertogin.

De raad der stad Gent deed terstond den kanselier Hugonet en den heer van Imbercourt gevangen nemen. De gevangenen werden op de pijnbank gelegd, aan het schepenengericht overgeleverd en door deze rechtbank ter dood veroordeeld.

Maria was in één opzicht geen echte vorstendochter, want zij was dankbaar voor diensten, haar eenmaal bewezen. Met trouwe liefde was zij gehecht aan de mannen, die haar steeds ter zijde hadden gestaan, en toen zij de tijding van het over hen uitgesproken doodvonnis ontving, vergoot zij bittere tranen.

Hoewel zij niet bij machte was om hare vrienden te redden, wilde zij daartoe toch eene poging wagen; zij wendde zich met hare dringende beden tot de leden van den raad, eerst door tusschenkomst van andere vrienden, daarna in eigen persoon, maar haar aanzoek was niet in staat om de steenen harten harer vijanden te vermurwen, zij werd op ijskouden toon afgewezen.

Voor het raadhuis stond het schavot opgericht, omringd door gewapende burgers en door het juichende volk, dat lachend het heerlijk schouwspel der terechtstelling van twee aanzienlijke edellieden wilde bijwonen. De gevangenen werden naar het schavot gevoerd, de scherprechter stond op het punt zijn bloedig handwerk te verrichten. Wilde Maria hare vrienden redden, dan moest zij besluiten het uiterste te wagen en in hare radeloosheid ging zij hiertoe over.

In rouwgewaad en met hangende haren snelde de jonge vorstin naar

het raadhuis. Nog eenmaal smeekte zij om het leven harer vrienden, doch ook ditmaal te vergeefs. Hare beden waren echter zoo dringend, hare tranen zoo roerend, dat het volk daardoor vermurwd werd. Terwijl het vroeger zich verheugd had over het bloedig schouwspel, waarvan het getuige zou zijn, eischte het nu de vrijlating van de gevangenen. Doch thans dreven de gewapende burgers, die het schavot omringden, met hunne speren de menigte terug; de scherprechter ontving bevel om zijn werk te bespoedigen en Maria van Bourgondië moest de sidderende getuige van de bloedige vertooning zijn: zij zag de hoofden harer getrouwe raadslieden vallen.

Nog meende de raad van Gent niet genoeg gedaan te hebben. Hij verwijderde ook Maria's moeder en een harer trouwe dienaars, den heer van Ravenstein; de jeugdige vorstin moest geheel van al hare vroegere vrienden gescheiden worden.

Na deze daad van geweld, door de Gentenaars gepleegd, achtte Lodewijk XI zich zeker van de overwinning. Wel sprak hij voor de leus zijne verontwaardiging uit over den dood van Hugonet en Imbercourt en over de gevangenschap van Maria, wel verklaarde hij, dat hij de ongelukkige hertogin beschermen wilde tegen de verraders, in wier macht zij zich bevond, doch te gelijker tijd zette hij zijn veroveringstocht voort. Wij hebben reeds gezegd, dat juist de voordeelen, door hem behaald, den Nederlanders de oogen openden. De burgers der aanzienlijkste steden die Lodewijk's heerschappij veel meer duchtten dan die der jonge, zwakke hertogin, staken het hoofd op, brachten een leger van 20.000 man op de been en benoemden tot bevelhebber dier krijgsmacht hertog Adolf van Gelre, dien zij uit zijn kerker bevrijdden.

Deze keuze was alles behalve aangenaam voor Maria; het volk drong er namelijk op aan, dat zij de gemalin van Adolf worden zou, van een man, die zich door zijne trouwlooze wreedheid jegens zijn eigen vader de algemeene verachting op den hals gehaald had.

Tot haar geluk werd Adolf bij Doornik geslagen en vond hij na dapper gestreden te hebben een eerlijker dood dan hij verdiend had. Was Maria hierdoor van den gehaten minnaar ontslagen, toch begreep zij zeer goed, dat zij spoedig genoodzaakt zou worden om aan een anderen wellicht niet minder gehaten vorst haar jawoord te schenken, dewijl zij zich volstrekt niet berekend voelde voor de taak om de onrustige Nederlanders te regeeren. Zij had reeds gekozen; nog altijd herinnerde zij zich met liefde den schoonen jongeling, die eens tot haar toekomstigen echtgenoot bestemd was geweest, den ridderlijken Maximiliaan. Tot hem, des keizers zoon, zond zij — indien wij de tot ons gekomen berichten ten minste vertrouwen kunnen — een geheimen bode.

Een gezantschap des keizers verscheen in de Nederlanden en eischte voor Maximiliaan de hand van Maria, die hem reeds vroeger door Karel den Stouten was toegezegd. Als bewijs van de vroeger gesloten overeenkomst vertoonden de gezanten een brief, dien Maria met toestemming haars vaders aan haren bruidegom geschreven had, en een kostbaren diamanten ring, een geschenk der bruid. Maria herkende beide bewijsstukken met blijdschap.

De Staten zouden zich waarschijnlijk zeer weinig om die romantische liefde hunner jeugdige hertogin bekommerd hebben, indien zij zelven niet begrepen hadden, hoe noodzakelijk het was, tegen Lodewijk XI een

krachtig vorst over te stellen. Alleen hierdoor meenden zij de onafhankelijkheid der Nederlanden te kunnen handhaven. Derhalve gaven zij na eene korte beraadslaging hunne toestemming tot het huwelijk van Maria met Maximiliaan.

Reeds den 26en April 1477, dertien dagen na de aankomst van het gezantschap, werd het huwelijk der vorstin met den plaatsvervanger des aartshertogs, graaf Lodewijk van Weldenz, voltrokken. Volgens de gewoonte dier dagen legde deze zich in tegenwoordigheid der hertoginne-moeder, der opperhofmeesteres en van een aantal raden plechtig met Maria te bed. Zijn rechter voet en arm was met de stukken eener ijzeren wapenrusting bedekt en tusschen hem en Maria lag een lang, ontbloot zwaard.

In Augustus verscheen Maximiliaan zelf met een gevolg van 11.000 ruiters; op zijn tocht door de erflanden der bruid werd hij overal met grooten luister en levendige blijdschap ingehaald. Gent was prachtig versierd. Van alle gevels woeien vlaggen, de huizen waren met kostbare tapijten en met gouddraad doorstikte stoffen behangen. Eerepoorten, met kostbaar schilderwerk versierd, waren overal opgericht, het volk juichte den hertog toe, het hoopte op betere dagen!

Maria ontving haren verloofde met tranen van vreugde, zij had den schoonen jongeling nooit vergeten, maar integendeel zijn beeld trouw in haar hart bewaard. Het stil en zoet verlangen harer ziel werd thans vervuld en toen Maximiliaan haar naderde, begroette zij hem met de woorden: „Welkom is mij het edelste Duitsche bloed, waarnaar ik zoo lang verlangd heb en dat ik nu met vreugde bij mij zie.”

Den tweeden dag na Maximiliaan's aankomst, den 20sten Augustus, werd het huwelijk door den pauselijken legaat, den kardinaal van Ostia, ingezegend en in de stad door eene reeks van prachtige feesten gevierd.

Maximiliaan was eerst 19 jaar oud, toen hij door zijn huwelijk met Maria de regeering over de Nederlanden aanvaardde; hij spreidde meer kennis en geestkracht ten toon dan de edelen en burgers van hem verwacht, misschien wel van hem gehoopt hadden. De schoone jongeling zou, naar de meening van vele der heerschzuchtige edelen, zich meer om de genoegens van het hof dan om de zaken der regeering bekommeren, de laatste aan zijne raadslieden overlaten en zich gewillig aan de eischen der staten onderwerpen. In deze verwachting zagen zij zich echter deerlijk bedrogen.

Slechts zelden geleek een zoon minder op zijn vader dan Maximiliaan op keizer Frederik III. Ja wij beweren niet te veel, wanneer wij zeggen, dat de laatste schier in al zijne deugden en gebreken juist het tegenbeeld zijns vaders was.

De schoone, krachtige jongeling, die door zijn waarlijk vorstelijk uiterlijk achting inboezemde, wist met zijne betooverende beminlijkheid alle harten te winnen. Hij was vriendelijk, zacht en edelmoedig, hoewel hij ook, wanneer hij dit noodig achtte, streng kon zijn tot wreedheid toe; doch nooit liet hij uit overmoed of willekeur het bloed van vijand of onderdaan stroomen. Hij was bedreven in alle krijgskundige oefeningen, dapper tot vermetelheid toe; wellust was het hem, het gevaar op te zoeken en zich te wikkelen in avontuurlijke ondernemingen, waarbij menigmaal niets dan een gelukkig toeval hem het leven redde. Zoo had hij zich eens op de gemzenjacht, welke hij, even als elke andere gevaarlijke jacht,

hartstochtelijk beminde, roekeloos den steilen Martin's-wand nabij Innsbrück beklommen; hier was hij geheel verdwaald, zoodat hij noch voor-, noch achterwaarts kon. Twee dagen had hij tusschen hemel en aarde op eene scherp vooruitstekenden rotspunt doorgebracht, het jammerende volk achtte hem reeds verloren, ook hij zelf wanhoopte aan de mogelijkheid zijner redding, toen den derden dag een jongeling in boerenkleeding tot hem kwam en hem langs een verborgen rotspad veilig naar beneden voerde. Dewijl de redder zich later nooit weer vertoonde, ontstond de sage, dat God den hertog een engel tot zijne redding toegezonden had.

Een andermaal had Maximiliaan bij een bezoek aan het Beiersche hof een gevecht met een zesjarigen leeuw aangegaan en dit dier overweldigd. Door deze zucht naar avonturen, naar ridderlijke oefeningen en gevechten, die Maximiliaan gedurende zijn geheele leven bijbleef, heeft hij den bijnaam „de laatste Ridder" verworven.

Maximiliaan had eene voortreflijke opvoeding genoten, hij was zeer bedreven in kunsten en wetenschappen en alleen in zijne liefde voor haar geleek hij op zijn vader. Met zijne ridderlijke dapperheid en met eene geleerdheid, die ver boven de mate van kennis der edelen en vorsten van zijn tijd verheven was, vereenigde hij een helder, scherpzinnig verstand, een groot beleid en eene schier burgerlijke geschiktheid tot het behandelen van zaken.

Al deze eigenschappen zouden Maximiliaan tot een der meest beroemde vorsten van zijn tijd gemaakt hebben, indien niet eenige in het oog vallende gebreken hem belet hadden, zijne eerzuchtige plannen te verwezenlijken.

Toegevend jegens degenen, die hij vertrouwde, legde hij vaak in den beslissenden oogenblik een zwakheid aan den dag, die hem eene onberekenbare schade toebracht. Zijn avontuurlijke aard, zijne prikkelbaarheid en zijn veranderlijk karakter waren oorzaak, dat hij zijne plannen niet met standvastigheid en trouw aan zijne beginselen doorzette. Zijne mildheid ontaardde dikwijls in verkwisting. Keizer Frederik III placht van hem te zeggen: „Maximiliaan zal eens het geld bij handen vol rondom zich strooien." Hij zelf had eens als knaap verklaard: „Ik wil niet een koning van het geld worden, maar een koning van hen, die geld hebben." Aan dit beginsel bleef hij getrouw; wanneer hij geld had, gaf hij het bij handen vol weg en hierdoor geraakte hij menigmaal juist dan in pijnlijke geldverlegenheid, wanneer hij zijn geld voor de verwezenlijking van belangrijke staatkundige plannen het meest noodig had.

In den eersten tijd van zijn verblijf in de Nederlanden kwamen Maximiliaan's minder goede eigenschappen bijna niet aan den dag. Door zijne beminlijkheid betooverde hij edelen en burgers. Doch toen hij, een vreemdeling, die de taal, de gewoonte en de wetten van het land niet kende, wien bovenal de vurige vrijheidszin der Nederlandsche steden niet alleen vreemd, maar ook zeer ongevallig was, de teugels des bewinds strakker wilde aanhalen, openbaarde zich tegen hem, vooral in Holland en Gelderland, een heftige tegenstand. In Holland barstte de strijd tusschen de Hoekschen en Kabeljauwschen, die gesluimerd had, zoolang de beide partijen evenzeer hare krachten hadden ingespannen om het Groot privilegie te verwerven, met vernieuwde woede uit. Aanvankelijk poogde Maximiliaan zich boven de partijen te stellen; hij verordende, dat in de vergadering der staten een gelijk aantal edelen en bij

het Haagsche gerechtshof een gelijk aantal leden van beide partijen zou gekozen worden; doch deze poging mislukte. Weldra woedde de burgeroorlog op nieuw in geheel Holland, zoowel op het land als in de steden. Indien Maximiliaan vrede stichten en het vorstelijk gezag herstellen wilde, moest hij zelf partij kiezen en hij deed dit met veel overleg. De Kabeljauwsche partij had steeds de keizerlijke macht in de Nederlanden erkend, aan hare zijde stond de groote volksmenigte, de burgerij der meeste steden en eenige machtige edelen, terwijl de meeste leden van den ouden hoogen adel tot de Hoeksche partij behoorden. Maximiliaan ondersteunde de Kabeljauwsche partij, die hem op hare beurt eene bede van 80.000 daalders toestond, waaraan Maximiliaan groote behoefte had.

Door zijn krachtig partij trekken voor de Kabeljauwschen, door zijne somtijds in wreedheid ontaardende gestrengheid herstelde Maximiliaan voor eenigen tijd de rust in Holland. De Hoekschen werden bijna in alle steden uit de regeering verdrongen, vele hunner hoofden werden ter dood gebracht, anderen van hunne goederen beroofd en verbannen. Alleen te Utrecht bleven de Hoekschen in het bezit der heerschappij, van hier uit voerden zij een bloedigen en verbitterden strijd tegen de Kabeljauwschen en den aartshertog.

In Gelderland had het volk, na den dood van hertog Adolf, naar de wapenen gegrepen, om de rechten van den jongen Karel, dien het tot hertog uitriep, te verdedigen. Willem van Egmond, de broeder van den overledenen hertog Arnoud, maakte aanspraak op de voogdij over zijn achterneef. Eene andere partij verklaarde zich voor den hertog van Kleef, die zijn eigen zoon tot hertog van Gelre wenschte te verheffen. Deze binnenlandsche twisten stelden Maximiliaan in staat om in het jaar 1480 geheel Gelderland te onderwerpen; alleen Arnhem bleef in het bezit van den hertog van Kleef, die van hier uit het omliggende land brandschatte.

Geen mindere geestkracht dan tegenover deze binnenlandsche tegenstanders legde Maximiliaan tegenover zijn gevaarlijksten buitenlandschen vijand, Lodewijk XI, aan den dag. Deze had reeds in September 1477 een wapenstilstand met Bourgondië gesloten, omdat hij na het huwelijk van Maria met Maximiliaan tijd tot nieuwe krijgstoerustingen wilde winnen. Ook toen de oorlog in het jaar 1478 hervat werd, waagde Lodewijk geen enkelen slag, hij sloot zelfs reeds in Juli een nieuwen wapenstilstand voor den tijd van een jaar, waarbij hij zich verbond om zijne veroveringen in Henegouwen en in het graafschap Bourgondië terug te geven. Thans rustte hij zich krachtiger dan ooit ten strijde toe; hij sloot verdragen met den hertog van Savoie, met Isabella van Castilië en met Ferdinand van Arragon en hervatte den oorlog nog voor dat de wapenstilstand verstreken was. Hij was in zijne onderneming echter niet voorspoedig. In een bloedigen slag bij Guinegate behaalde Maximiliaan den 7en Augustus 1479 de overwinning.

Hoewel dit treffen eigenlijk nog niet beslissend was geweest, was den bejaarden en ziekelijken koning thans toch alle lust tot het voortzetten van den oorlog vergaan. Hij bepaalde zich van nu af slechts tot maatregelen van verdediging en sloot kort daarop weer een wapenstilstand. Thans wenschte hij zelf naar vrede, want hij vreesde, dat de hertog van Bretagne het bondgenootschap vroeger met Karel den Stouten

aangegaan, thans met diens schoonzoon hernieuwen zou en dat ook de koning van Engeland zich bij dit bondgenootschap zou aansluiten.

De plotselinge dood van Maria van Bourgondië, die den 27en Maart 1482 ten gevolge van een val van haar paard bij gelegenheid eener reigerjacht overleed, schonk Lodewijk XI de vervulling zijner wenschen. Dewijl de staten der Nederlandsche gewesten insgelijks ernstig op den vrede aandrongen, moest Maximiliaan daartoe wel besluiten. Hij kwam dan ook den 23en December 1483 te Arras tot stand en wel op zeer voordeelige voorwaarden voor Frankrijk, dewijl de Nederlanders uit haat tegen Maximiliaan zich zware offers getroostten. De koning behield Bourgondië en de steden aan de Somme, hij verloofde zijn zoon den Dauphin met Maria's dochter Margaretha, wier opvoeding hem sinds dien tijd werd toevertrouwd en die een aanzienlijk grondgebied als huwelijksgift ontving. De leenroerigheid van Vlaanderen aan Frankrijk werd erkend. Zoo had Lodewijk XI op nieuw zijne heerschappij over een aanzienlijk grondgebied uitgestrekt, want ook Provence was hem, reeds voor het sluiten van den vrede van Arras, ten deel gevallen en met het graafschap Maine aan de kroon van Frankrijk gehecht.

Lodewijk zag zich aan den eindpaal zijns levens ook aan den eindpaal zijner wenschen. Hij had het rijk aanmerkelijk uitgebreid, de macht der leenmannen in Frankrijk volkomen gefnuikt en de koninklijke macht in eene schier volstrekte alleenheerschappij herschapen; de adel, de geestelijkheid en de burgerstand waren evenzeer aan den wil des konings onderworpen.

Sinds den dood van Karel den Stouten had Lodewijk geen der groote kroonvasallen meer te duchten, want de hertog van Bretagne werd door een talrijk leger, door den koning naar zijne grenzen gezonden, zoo zeer in bedwang gehouden, dat hij op niets anders bedacht was dan den koning geene aanleiding tot een aanval te geven. In weerwil hiervan werd Lodewijk XI met elken dag wantrouwender en wreeder; ja het scheen wel, dat de dood van Karel den Stouten, gelijk de Fransche hovelingen gevreesd hadden, zijne wreedheid en willekeur nog vermeerderd had. Den hertog van Nemours, die zich sinds een tal van jaren van alle vijandelijkheden tegen zijn koning onthouden had, trok hij, in weerwil hiervan, voor een parlement en klaagde hem van hoogverraad aan. De slaafsche rechters veroordeelden den hertog wegens zijne vroegere deelneming aan de ligue ter dood en Lodewijk liet het vonnis op de wreedste wijze voltrekken: hij plaatste des hertogs nog onmondige kinderen onder het schavot huns vaders!

Met het klimmen zijner jaren namen des konings argwaan en bloeddorst toe. Alleen zijn geneesheer Jacob Cottier van Poligny vertrouwde hij nog, wijl de sluwe geleerde, die tegelijkertijd astroloog was, het bijgeloof van den zieke gebruikt had om zijn eigen leven te beveiligen, in geval hij onverwacht in ongenade vallen mocht. Hij had namelijk uit de sterren voorspeld, dat de koning zes weken na hem sterven zou. Sedert deze voorspelling overlaadde Lodewijk XI den arts met gunstbewijzen, hij was voor niets meer bezorgd, dan dat Cottier zijn leven aan het minste gevaar blootstellen zou.

Jegens zijne overige dienaars legde de koning een wantrouwen aan den dag, dat zelfs niet door de trouwste, met de zwaarste offers gepaarde plichtsbetrachting in slaap kon gewiegd worden. Op de geringste

verdenking zette hij hen af, velen hunner werden, hetzij schuldig of onschuldig, ter dood gebracht of in eene der afgrijselijke gevangenissen geworpen, die in Lodewijk's dagen de schrik der hovelingen waren. Zij bestonden uit ijzeren, in de lucht zwevende, door reusachtige sloten verzekerde kooien, die door den kardinaal Balue uitgevonden waren. De uitvinder had zelf moeten ervaren hoe vreeslijk het verblijf daarin was.

Den laatsten tijd zijns levens bracht de zieke koning meestal door in het slot Plessis, waar hij door zijne trouwe schotsche lijfwacht beschermd werd. Alle toegangen tot het slot werden op het nauwlettendst bewaakt. Slechts één weg voerde door het park, dat overal met voetangels en verborgen kuilen bezet was, opdat niemand het wagen zou ongemerkt het slot te naderen. Voortdurend waande de koning zich door verraad omringd en door moordenaars bedreigd, zijne dienaars, die elkander onophoudelijk afwisselden, leden vreeselijk onder deze treurige verdenking. Velen hunner werden geheel onschuldig op de pijnbank gelegd, opgehangen of verdronken. Eene herhaalde beroerte maakte eindelijk den 30en April 1483 tot blijdschap van alle Franschen een einde aan het leven van den gehaten dwingeland.

Lodewijk XI had in den loop zijner 22jarige regeering ontzaglijk veel tot stand gebragt. Hij had het leenwezen vernietigd en tot bereiking van dat doel den burgerstand groote voorrechten verleend; hij had daarbij een groot aantal wetten tot regeling van het bestuur, tot bevordering van handel en nijverheid uitgevaardigd. Dewijl hij echter met al deze maatregelen nooit het welzijn des volks, maar alleen de verheffing van de koninklijke macht bedoelde, strekte zijne werkzaamheid ook nooit zijn volk tot zegen. In weerwil van alle wetten, waardoor handel en nijverheid tot een hoogen trap van bloei gebracht moesten worden, kwijnden deze takken van volksbestaan toch ten gevolge van den ondragelijken druk der belastingen; de burgers en de landlieden voelden zich even ongelukkig, zij waren dikwijls slechts ter nauwernood in staat om zooveel geld te verdienen dat zij de gevraagde belasting konden opbrengen.

Niet minder drukkend dan de belastingen zelve was de wijze waarop ze geheven werden; de belastinggaarders gingen op de willekeurigste wijze te werk, ja hunne wreedheid wedijverde met hunne hebzucht. Lodewijk begunstigde de knevelarijen, waaraan zijne dienaren zich schuldig maakten, door van hen geld te leenen en hen als het op de terugbetaling aankwam, hen naar zijne, door afpersing op afpersing reeds zoozeer gekwelde onderdanen te verwijzen. Onder anderen werden in den loop zijner regeering alleen in de graafschappen Anjou, Maine en Chartrain op zijn bevel meer dan 500 personen, schuldigen en onschuldigen, wegens de zoutbelasting en wegens geringe pogingen om die te ontduiken, ter dood gebracht. Een onnoemlijk aantal menschen redden hun leven en hunne vrijheid door de belastingbeambten met aanzienlijke sommen om te koopen.

Een allernoodlottigsten invloed oefende de vernietiging van alle rechtsgevoel, het gevolg van des konings willekeur, op den zedelijken toestand des volks uit. Er bestond geene onpartijdige rechtspleging, er waren geene rechtvaardige rechters meer in Frankrijk. Lodewijk zelf bepaalde bij de op zijn bevel aangevangen processen het lot der aangeklaagden en hij vond steeds gewillige werktuigen, die de voorwerpen van 's konings

haat folterden of ter dood veroordeelden. Hij schonk het rechterlijk ambt slechts aan zulke menschen, op wier bereidwilligheid hij rekenen kon; menigmaal verkocht hij die betrekkingen zelfs aan de meestbiedenden, die zich dan weer op hunne beurt door een ieder lieten omkoopen, ten einde op die wijze de uitgegeven som terug te krijgen. Ook de hoogste gerechtshoven, de parlementen, waren bezet met slaafsche dienaars des konings, die zich bij elke gelegenheid, waarbij ze geen bevel des konings ontvangen hadden, door goud tot het verkrachten van het recht lieten overhalen.

De adel was diep gezonken: hij sidderde voor den dwingeland, wiens wil ook de geestelijkheid niet durfde wederstreven, want zij wist maar al te goed, dat Lodewijk XI, hoe vroom hij zich voor het uiterlijke ook gedroeg, er toch volstrekt geen bezwaar in vond, elken geestelijke, die zich tegen zijn wil aankantte, met dezelfde wreede gestrengheid te behandelen als hij dit al zijne vijanden deed. De vergaderingen der stenden, welke Lodewijk alleen samenriep, wanneer hij aan den eenen of anderen willekeurigen maatregel een schijn van recht wilde geven, hadden dus eigenlijk niets te beteekenen. Frankrijk was onder de regeering van Lodewijk XI inderdaad eene absolute monarchie geworden; doch om deze op hechten grondslag te vestigen, zou er nog een heviger strijd noodig zijn, welke ons bij het verhalen van de nieuwe geschiedenis zal bezig houden.

NEGEN EN VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

De Nederlanden. Strijd van Maximiliaan na Maria's dood. De Hoekschen en Kabeljauwschen. Wreede wijze van oorlogvoeren. Moord te Hoorn. Schaffelaar. Strijd in Vlaanderen. Maximiliaan's gevangenschap te Brugge. De trouwe hofnar Kunz von den Rosen. Des keizers oorlog met de Nederlanders. Frans van Brederode. Jonker-Fransen-oorlog. Albrecht van Saksen in de Nederlanden. Dood van Brederode en vernietiging der Hoeksche partij. Nood onder de lagere volksklasse in Holland. Het Kaas- en Broodvolk. Overwinning van Albrecht van Saksen. Maximiliaan heer der Nederlanden. Oorlog met Frankrijk. Verdrag van Senlis. Einde van de geschiedenis der middeneeuwen.

Het huwelijk van Maximiliaan en Maria was zoo gelukkig geweest als zelden bij vorstelijke personen het geval is. Toen de schoone en jeugdige hertogin — zij was eerst 26 jaren oud — buiten Brugge zich met de jacht op den reiger vermakende, over een greppel springen wilde, stortte haar paard; zij ontving daardoor zulk eene zware en gevaarlijke kneuzing, dat zij weldra den dood voelde naderen.

Op haar sterfbed dacht zij slechts aan haren echtgenoot en aan hare kinderen; zij had haren man een zoon, Philips, geschonken, die later den bijnaam „de Schoone" ontvangen heeft, en eene dochter, Margaretha genaamd. Zij vermaande de edelen, die troosteloos rondom haar sterfbed stonden, haren geliefden Maximiliaan getrouw te blijven, en smeekte

dezen haar te verlaten; zij wilde niet, dat hij de wanhopige getuige van haren doodstrijd zou zijn.

Maximiliaan was ontroostbaar over het onherstelbaar verlies, dat hem getroffen had; hij had Maria oprecht bemind en werd nu uit dien korten droom van liefde en geluk op het onverwachtst gewekt. Weldra zou hij bemerken, dat de dood zijner geliefde gade ook op staatkundig gebied de treurigste gevolgen voor hem na zich slepen zou, gevolgen, waaraan hij in zijne eerste droefheid niet eens gedacht had.

Nauwelijks had Maria de oogen gesloten, of overal in de Nederlanden staken Maximiliaan's vijanden tegen hem het hoofd op, daar zij hem, den vreemdeling, als een indringer beschouwden. Zijn jeugdigen zoon Philips erkenden de Nederlanders wel als hun hertog, doch zij wilden niet, dat diens vader als voogd voor hem het bewind zou voeren. Bijzonder wederspannig gedroegen zich de Vlamingen. De jonge hertog Philips bevond zich te Gent, waar hij schier als een gevangene behandeld werd. De staten van Vlaanderen stelden voor hem een raad van regentschap aan, tegenover wien Maximiliaan te vergeefs zijne rechten als vader trachtte te doen gelden. Deze raad onderhandelde in overleg met de Staten der overige Nederlandsche gewesten met Lodewijk XI over het sluiten van een vrede, die, gelijk onze lezers zich herinneren, te Arras tot stand kwam. Hoe ongunstig de bepalingen van dit verdrag ook voor Maximiliaan waren, toch kon deze zich daartegen niet verzetten. Hij was niet bij machte om den strijd tegen den regentschapsraad aan te binden, daar hij in dat geval niet alleen de bevolking van al de Nederlandsche gewesten, maar ook Frankrijk tegen zich gehad zou hebben en daar hij op de ondersteuning van zijn vader, keizer Frederik III, die zich juist zelf in de grootste verlegenheid bevond, niet rekenen kon.

Ook in de noordelijke Nederlanden waren sedert den dood van Maria weder ernstige onlusten uitgebarsten; de oorlog tusschen de Hoekschen en Kabeljauwschen werd daar met grooter verbittering dan ooit te voren hervat. Twee bijzonder belangwekkende voorvallen uit dien bloedigen krijg mogen hier hunne plaats vinden.

Den Hoekschen was het gelukt, zich den 3en Juli 1462 van de stad Hoorn meester te maken. Nauwelijks had Maximiliaan's stadhouder, Lalaing, dit vernomen, of hij zond terstond Jan van Egmond, den vurigen aanvoerder der Kabeljauwschen, tegen die stad af, om haar te heroveren. Dewijl Egmond afgeslagen werd, kwam Lalaing zelf met een sterk leger aanrukken; den 20en Juli nam hij de stad stormenderhand in en gaf hij haar aan zijne troepen ter plundering over.

De woede der Kabeljauwsche krijgers kende geene grenzen; zij spaarden noch stand, noch kunne, noch leeftijd. Twee priesters wierp men van den toren naar beneden. De Hoeksche stadsschout werd onthoofd, ja eenige leden der vroedschap werden door de woestelingen in stukken gehouwen. De moord holde door de straten, zelfs de kleinste kinderen werden niet verschoond. In de geroofde bedden, die naar andere steden, b. v. naar Delft gebracht werden, vond men later kinderlijkjes, die met de bedden ingepakt waren. Op dezelfde onmenschelijke wijze woedde de burgeroorlog ook op andere plaatsen; niet alleen Holland maar ook Gelderland en het sticht werden daardoor geteisterd.

Voordat wij met andere gebeurtenissen ons gaan bezighouden, willen wij nog één trek van waarachtige zielegrootheid te midden van zooveel

onmenschelijke wreedheid en hebzucht onzen lezers mededeelen. De Hoekschen, die het nederstift van Utrecht bezet hielden en van Amersfoort uit strooptochten op de Veluwe ondernamen, omsingelden met eene groote overmacht den kerktoren van Barneveld, waarin een ruiterhoofdman van den Utrechtschen bisschop, Jan van Schaffelaar, zich met 18 à 19 man teruggetrokken had.

De bisschoppelijken boden aan, den toren over te geven, wanneer hun lijfsbehoud werd toegezegd, doch de Hoekschen wilden van geene onderhandeling, hoe ook genaamd, weten, voordat de verdedigers hun eigen aanvoerder van den toren naar beneden geworpen hadden. De brave krijgers weigerden, hun dapperen bevelhebber op te offeren en verklaarden, dat zij liever met hem wilden sterven. Schaffelaar riep hun echter toe: „Kameraden, ik moet toch eenmaal sterven; ik wil u niet in het ongeluk storten!" Met deze woorden sprong hij naar beneden. Hij ontving geene doodelijke wond; doch de Hoekschen, ongevoelig voor zulk eene edelmoedige daad, stieten hem met hunne pieken neder.

Maximiliaan besloot, aan al deze onrust en ellende een einde te maken. Hij rukte met een leger naar Utrecht op, waar de bisschop David afgezet en gevangen genomen was. Utrecht werd den 7en September 1483 ingenomen en de bisschop bevrijd.

Daar bij dit beleg Maximiliaan's stadhouder Lalaing gesneuveld was, benoemde de hertog in diens plaats Jan van Egmond, wien hij de hoogste achting toedroeg. Drie jaren later, bij gelegenheid van Maximiliaan's benoeming tot Roomsch koning, werd de heerlijkheid Egmond door hem zelfs tot een graafschap verheven.

Het voorgevallene in de volgende jaren willen we slechts met enkele woorden schetsen. Zij waren voor Maximiliaan een tijd van onrust en van strijd, die eindelijk te zijnen gunste afliep; het gelukte hem, ook Vlaanderen te dwingen tot het erkennen van zijne rechten als voogd van den jeugdigen Philips.

De vrede was niet van langen duur, want de Nederlanders beklaagden zich met recht, dat Maximiliaan zijne Duitsche raadslieden begunstigde, dat hij in den op nieuw uitgebroken oorlog met Frankrijk, zijnen huurtroepen toestond op de onmenschelijkste wijze in de Nederlandsche dorpen en steden te moorden en te plunderen. Geheime agenten van Frankrijk hitsten de burgers der Vlaamsche steden tegen Maximiliaan op, die intusschen Roomsch koning geworden was. Zij wisten het zoo ver te brengen, dat nieuwe onlusten uitbraken, ja dat de Gentenaars zich zelfs onder Fransche bescherming stelden. Te vergeefs poogde Maximiliaan deels door zachtheid, deels door gestrengheid eene betere stemming onder het volk te weeg te brengen. Menigmaal verkeerde hij te midden der oproerige burgers in het grootste gevaar, doch hij bood daaraan moedig het hoofd, want zijne zucht naar avonturen werd door elke gevaarlijke onderneming geprikkeld.

Zijne vermetelheid kwam hem eens op het verlies zijner vrijheid, bijna zelfs van zijn leven te staan.

Een gezantschap uit de stad Brugge noodigde den koning uit om het feest van Lichtmis daar te vieren. Dewijl Brugge zich steeds zeer vijandig gedragen had, aarzelde Maximiliaan, die uitnoodiging aan te nemen en eerst toen de gezanten hem onder het oog brachten, dat in de stad ook eene sterke koninklijke partij aangetroffen werd, beloofde hij te zullen komen.

Met 500 ruiters reed hij naar Brugge, hoewel al zijne raadslieden hem die reis als hoogst gevaarlijk afgeschilderd en daarom dringend ontraden hadden. Den 31en Januari 1488 reed hij de poort binnen.

De houding der burgers, die den stoet ontmoetten, voorspelde niets goeds; zij was zelfs zoo dreigend en vijandig, dat Maximiliaan's nar, de geestige Kunz von der Rosen, die naast zijn meester reed, zich tot hem wendde met de waarschuwing: „Ik zie, lieve koning, dat gij hier met geweld wilt gevangen worden genomen. Ik, wat mij betreft, heb daarin geen bijzondere lust en zal u daarom slechts tot aan den burcht vergezellen, om vervolgens de andere poort weer uit te rijden. Uwe lieve zonen te Brugge, die u zoo vriendelijk uitgenoodigd hebben, moge de duivel vertrouwen!" Maximiliaan lachte om de woorden van den nar, maar het kwam hem niet in de gedachten, zich daardoor van zijn voornemen te laten afbrengen. Met zijne ruiters nam hij zijn intrek in den burcht.

Reeds den volgenden dag zou de koning ondervinden, dat Kunz von der Rosen hem terecht gewaarschuwd had. Toen de tijding tot hem kwam, dat een Gentsch hoofdman de stad Kortrijk bemachtigd had en hij derhalve met de zijnen in aller ijl wilde oprukken, om het slot, dat nog niet in de macht der Gentenaars was, te behouden, vond hij de poorten gesloten en door gewapende burgers bezet. Men verbood hem, hoewel in beleefde woorden, de stad te verlaten.

Terstond ijlde hij met zijne ruiters naar de markt; maar reeds weergalmde het gelui der alarmklok door de lucht, reeds liep het volk te hoop, reeds hadden de leden der gilden de wapenen opgevat en op zijne vriendelijke vraag, wat men toch van hem verlangde, ontving hij niets dan een woest geschreeuw ten antwoord.

Na een vluchtig overleg met zijne vertrouwde vrienden besloot hij, eene poging te wagen om de stad door eene andere poort te verlaten. Ten einde zich door de dicht opeen gepakte menigte een weg te banen, liet graaf Frederik van Zollern zijne krijgers de speren vellen. Thans ging er een woest wraakgeschreeuw onder de duizenden burgers op; onophoudelijk groeide het aantal der gewapenden aan, die het kleine hoopje ruiters van Maximiliaan omsingelden. Zij voerden zelfs geschut aan, dat zij tegenover hunnen koning plaatsten, wien het ter nauwernood gelukte, ongedeerd den burcht te bereiken.

Hier was hij in den waren zin des woords een gevangen man, want de gewapende burgers legerden zich rondom de muren.

Maximiliaan had zich zeer goed eenigen tijd in den burcht kunnen staande houden, totdat zijne vrienden hem ter hulp kwamen. Dit wisten de burgers en daarom trachtten zij hem op arglistige wijze op de markt te lokken.

Men spiegelde hem voor, dat hij zonder moeite door vriendelijke woorden de opgeruide menigte tot bedaren zou kunnen brengen en op nieuw was Maximiliaan onvoorzichtig genoeg om aan deze verzekering geloof te slaan. Hij begaf zich onder het volk, maar zijne woorden vonden geen gehoor; eer hij het wist was hij door gewapenden omsingeld en in het huis van een kruidenier gevoerd, hier wees men hem tot verblijfplaats een vertrek aan, dat met zware ijzeren staven verzekerd werd. Acht gewapende gildebroeders hielden voor dit vertrek de wacht en de raad der burgers verklaarde den koning van het regentschap ten behoeve van zijn zoon vervallen.

Het gerucht van de inhechtenisneming des konings bereikte weldra Gent en verwekte daar eene algemeene blijdschap; een gezantschap der Gentenaars verscheen binnen Brugge en drong op het nemen van doortastende maatregelen aan.

Maximiliaan gedroeg zich in zijne gevangenschap manlijk en edel; beslist wees hij alle vernederende voorstellen, welke men hem deed, van de hand. Nooit gaf hij de minste blijken van vrees of wankelmoedigheid, ofschoon zijn leven aan een zijden draad hing, want de raad van Brugge beraadslaagde met de Gentsche afgevaardigden over des konings lot en hoorde den raad van Venetiaansche kooplieden: „Een doode koning kan geen oorlog meer voeren," nadenkend aan.

Maximiliaan's besluit stond vast: hij wilde met eere sterven; hij bewees dit niet alleen den raad van Brugge, maar ook zijn trouwen nar Kunz von der Rosen.

Kunz had niet uit lafheid des konings zijde verlaten, maar omdat zijn scherpzinnig verstand hem diens lot had doen vooruit zien en wijl hij zijne vrijheid behouden wilde om zijn meester van dienst te zijn.

Toen hij het bericht van diens verraderlijke gevangenneming ontving, vormde hij de avontuurlijkste plannen, om hem te bevrijden. Hij verschafte zich paarden, die hij aan de overzijde der slotgracht plaatste; vervolgens wierp hij zich, van twee zwemgordels voorzien, in het water, ten einde de gracht over te zwemmen, een dier gordels zijn koninklijken vriend te geven en met dezen op de gereedstaande paarden te vluchten, maar een troep zwanen verijdelde door hun geschreeuw dit waagstuk, de wachthebbende burgers werden opmerkzaam gemaakt op hetgeen er plaats had en Kunz moest onverrichter zaken terugkeeren.

Al was dit eene plan verijdeld, toch gaf Kunz de hoop niet op. Als monnik verkleed sloop hij in de stad, in weerwil van het gevaar dat bij deze onderneming zijn leven bedreigde, want de burgers van Brugge vervolgden met de grootste verbittering alle vrienden des konings; meer dan een dezer was reeds op de onmenschelijkste wijze gepijnigd en daarna op de markt in het openbaar ter dood gebracht.

Doch Kunz stoorde zich aan geen gevaar, waar het er op aankwam zijne gehechtheid te toonen aan zijn vorst, die hem steeds op de welwillendste wijze behandeld had.

De fortuin helpt de moedigen. Het gelukte den nar door vriendelijke woorden en vooral door wichtige goudstukken een monnik om te koopen, die als biechtvader toegang had tot des konings gevangenis. In diens plaats trad op zekeren dag de trouwe nar in het eenzaam vertrek. De kerkerdeuren werden achter hem gesloten; hij bevond zich alleen met den koning, sloeg de kap zijner pij terug en wierp zich aan zijns meesters voeten.

Toen Maximiliaan zijn ouden deelgenoot in vreugde en smart herkende, was hij diep geroerd; de tranen sprongen hem uit de oogen, doch nog heviger werd zijne ontroering, toen Kunz een bundel met scheergereedschap voor den dag haalde en den koning nu bezwoer, dat deze zich door hem het hoofdhaar zou laten afscheren; dan zouden zij van kleeding verwisselen en de koning zou in het monniksgewaad veilig door de schildwachten doorgaan, terwijl Kunz in zijne plaats als gevangene achterblijven zou.

„Dat zou u het leven kosten", riep Maximiliaan uit, „de woedende gilden sparen geen enkelen mijner vrienden het leven."

„Dat weet ik,'' hernam de nar kalm, „maar wat maakt dat uit, indien gij maar gered zijt?” Vol van de innigste dankbaarheid omarmde de koning den nar, maar hij weigerde beslist, het edelmoedige aanbod aan te nemen.

Te vergeefs smeekte Kunz, te vergeefs putte hij alle hulpmiddelen der overreding uit. Eindelijk riep hij toornig: „Geef mij uwe koninklijke kroon, Maximiliaan, want wanneer gij hier blijft, zijt gij grooter nar dan ik.”

Doch de gevangene bleef onwrikbaar in zijn besluit volharden en zonder zijn doel bereikt te hebben, moest Kunz de gevangenis verlaten.

De tijding van des konings smadelijke gevangenschap bereikte Duitschland en bracht daar eene algemeene verontwaardiging teweeg. Keizer Frederik wendde zich tot de stenden en spoorde hen aan om zulk eene schandelijke daad te wreken. Ditmaal gaven de vorsten aan des keizers roepstem gehoor, want zij gevoelden, dat zij in den koning op het grievendst waren beleedigd.

Binnen korten tijd was een rijksleger op de been gebracht.

Frederik stelde zich zelf aan het hoofd dier troepen; hij vond ondersteuning bij de rijksvorsten en bij de geestelijkheid, ja zelfs bij den paus, die den banbliksem tegen de steden Gent, Brugge en Yperen slingerde.

De Bruggenaars hadden Maximiliaan intusschen gevangen gehouden, hoewel de overige Nederlandsche steden, met uitzondering van Gent, gezantschappen zonden, om op zijne invrijheidstelling aan te dringen. Het eene hoofd voor, het andere na viel te Brugge. De beul had de handen vol; de vrije burgers gaven hem nog meer te doen dan vroeger Maximiliaan; alle vrienden des konings, hetzij edelen of burgers, werden vervolgd en, wanneer zij zich niet door de vlucht konden redden, ter dood gebracht. Dit lot trof ook den voormaligen schout Langhals.

16000 burgers van Brugge stonden 6 weken lang onafgebroken onder de wapenen. Eindelijk begon die oorlogszuchtige toestand hen toch te vervelen. Toen het bericht van de uitrusting van het Duitsche rijksleger te Brugge aankwam, toen de overige provinciën steeds ernstiger op de invrijheidstelling van Maximiliaan aandrongen, kreeg het vredelievend deel der burgerij weer de overhand. Men legde den koning een verdrag voor, dat alles behalve milde bepalingen bevatte; deze nam het aan, om zijne vrijheid maar terug te krijgen. Hij moest in Vlaanderen van het regentschap afstand doen en beloven, de vreemde troepen binnen drie dagen weg te zenden, daarenboven een einde maken aan den oorlog met Frankrijk en zelf de oorlogskosten betalen.

Nadat Maximiliaan dit verdrag bezworen en als onderpand voor de getrouwe naleving drie gijzelaars, waaronder Philips van Cleve, gesteld had, werd hij uit de gevangenschap ontslagen.

Maximiliaan hield dit hem opgedrongen verdrag niet, in weerwil van den eed, waarmee hij het had bevestigd. Hij begaf zich naar zijn vader, die aan het hoofd van een leger van 40.000 man Duitschers in de Nederlanden viel. Eene raadsvergadering, die te Mechelen belegd werd, verklaarde het verdrag voor nul en van geener waarde en ontsloeg Maximiliaan van den eed, dien men hem door geweld afgeperst had. Na deze verklaring zetten de Duitschers den oorlog voort en voerden dien, ten einde wraak te nemen voor de mishandeling, den koning aangedaan, met onverbiddelijke wreedheid. In 't begin waren zij echter niet voorspoedig,

het gelukte hun niet, Gent te veroveren. Keizer Frederik III moest onverrichter zake terugkeeren; een deel des legers bleef echter in de Nederlanden onder het opperbevel van den bekwamen veldheer Albrecht van Saksen, een zoon van den keurvorst Frederik den Zachtmoedigen.

Maximiliaan's woordbreuk verwekte dezen een tal van vijanden, zelfs onder zijne vroegere aanhangers. Philips van Cleve, die als gijzelaar door den koning in den steek werd gelaten, vereenigde zich thans met de misnoegden in Vlaanderen, met de Hoeksche partijgangers en met Frankrijk. Hij bood den Hoekschen in Sluis eene veilige wijkplaats aan; hier vereenigden zij zich onder den dapperen jonker Frans van Brederode, een afstammeling van het oude Hollandsche gravengeslacht. Van heinde en ver stroomden de Hoeksche edelen naar Sluis; weldra zag Frans van Brederode zich aan het hoofd eener inderdaad aanzienlijke krijgsmacht. Reeds in November 1488 gelukte het hem, zich ook van Rotterdam meester te maken en korten tijd daarna het sterke slot Woerden, dat men den sleutel van Holland noemde, te veroveren. Van deze plaatsen uit verwoestte Brederode de Hollandsche gewesten te vuur en te zwaard.

Maximiliaan begaf zich in Januari 1489 in persoon naar Leiden, waar hij eene vergadering der staten van Holland hield. Hij sprak hun zoo krachtig en overtuigend toe, dat zij besloten, alle krachten in te spannen om de Hoekschen ten onder te brengen. De stad Amsterdam, die bij deze gelegenheid geene offers ontzag, ontving bij deze gelegenheid het recht om de Roomsche koningskroon boven haar wapen te voeren; haar burgemeester werd tot ridder geslagen. De oorlog, die in de Nederlandsche geschiedenis den naam van Jonker-Fransenoorlog heeft ontvangen, ontbrandde thans met vernieuwde woede. Hoe groot de partijhaat was, toonden de burgers van Leiden. Brederode beraamde een aanslag op deze stad. Een grijsaard van 70 jaren ontving in een brief van een vriend, die zich onder de Hoekschen bevond, bericht van dit plan. Hij maakte den brief openbaar en verijdelde daardoor Brederode's aanslag. In weerwil hiervan werd hij toch onthoofd, daar het als eene halsmisdaad beschouwd werd, met een aanhanger der Hoeksche partij bevriend te zijn!

In het jaar 1489 keerde de krijgskans weder ten gunste van Maximiliaan. Brederode werd herhaaldelijk geslagen en eindelijk uit Rotterdam verdreven. Ook in de zuidelijke Nederlanden behaalde Albrecht van Saksen meer dan eene overwinning. Dewijl Maximiliaan door een vrede met Frankrijk ook aan deze zijde de handen ruim kreeg, durfden de steden van Vlaanderen den oorlog niet langer voortzetten. De overheden van Gent, Brugge en IJperen verbonden zich om knielend en in een haren boetgewaad om vergiffenis te vragen en 300.000 gouden leliën aan de koninklijke schatkist te betalen. Daarvoor ontvingen zij vergiffenis.

Intusschen zette Jonker Frans van Brederode, die zich naar Sluis teruggetrokken had, van daar uit den oorlog onafgebroken voort. Hij had eene vloot van 38 schepen uitgerust, met 1200 koppen bemand, waarmede hij een vreeselijken zeerooversoorlog voerde. Eindelijk moest hij, en met hem de geheele Hoeksche partij, het onderspit delven.

Jan van Egmond overwon Brederode den 21sten Juli 1490 in een zeegevecht bij Brouwershaven op het eiland Schouwen. De onverschrokken aanvoerder der Hoekschen ging met zijne manschappen aan land, maar ook hier onderging hij eene tweede nederlaag. Zwaar gewond werd hij met zijne beide neven en andere Hoeksche edelen gevangen genomen

Hij stierf aan zijne wonden in de gevangenis te Dordrecht. Zijne neven en de overige gevangen aanvoerders werden onthoofd. Jonker Frans is meermalen afgeschilderd als een ware held, als de martelaar voor eene goede zaak, voor de bevrijding van Holland uit de macht van een vreemden vorst. Hiermede doet men hem echter al te groote eer aan. Hij was een dapper man van groote talenten, die met eene onwrikbare standvastigheid tegen de overmacht van Maximiliaan en de burgerij van geheel Holland den strijd volhield. Een hooger beginsel bestuurde hem daarbij echter niet, allerminst werd hij door liefde voor zijn vaderland tot dien strijd gedreven, daar hij dit als zeeroover te vuur en te zwaard verwoestte. Zoowel hij als zijne Hoeksche strijdmakkers hadden geen ander doel dan de macht der oude adellijke geslachten boven die der steden te verheffen. Hij wilde zelf vrij en onafhankelijk zijn; daarom vocht hij niet alleen tegen Maximiliaan, maar ook tegen de burgerij der steden. Indien Maximiliaan vroeger, in plaats van zich aan de Kabeljauwsche partij aan te sluiten, de zijde der Hoekschen gekozen had, dan zouden de laatsten, met den koning vereenigd, de steden beoorloogd hebben.

Met Frans van Brederode ging de Hoeksche partij onder; haar naam werd na zijn dood hoe langer hoe minder en eindelijk in het geheel niet meer genoemd.

De langdurige binnenlandsche oorlog, waardoor het land op de meeste plaatsen deerlijk verwoest was, had onder de lagere volksklasse groot gebrek doen ontstaan. Hierbij kwam dat Maximiliaan, ten einde zijne schatkist te vullen, tot het allerverderfelijkst middel eener verandering van de munt de toevlucht nam, dat hij onverbiddelijk zware belastingen, onder anderen het ruitergeld, invorderde, en dat buitendien in het jaar 1490 de oogst geheel mislukte.

De prijs der levensmiddelen steeg tot eene ongekende hoogte; op vele plaatsen moesten de menschen zich met veevoeder in het leven houden, dewijl ze niet bij machte waren om brood te betalen. Het landvolk werd door den nood tot wanhoop gedreven, het liep in het jaar 1491 in Noord-Holland te hoop en plunderde de huizen der belastingbeambten.

Weldra greep de opstand naar alle zijden om zich heen. De boeren vereenigden zich tot talrijke benden en trokken gewapend het land door. Zij droegen vaandels voor zich uit, waarop een brood en een stuk kaas geschilderd waren, ten teeken dat zij niets anders begeerden dan hun honger te stillen; daarom werden zij het „Kaas- en Broodvolk" genoemd. Zij voerden den „kaas- en broodoorlog" met die wreedheid en verbittering, waarin bij elken opstand de woede van het lang onderdrukte volk zich altijd lucht geeft.

In Mei 1492 verschenen de boeren voor Haarlem en eischten in de stad toegelaten te worden. De schout, Klaas van Ruijven, weigerde hun den toegang, maar eenige dwaze burgers, die voor eene bestorming der stad beducht waren en hoopten dat zij door eene onverwijlde overgave de boeren zachter zouden stemmen, openden de poorten. Vreeselijk zouden ze voor hunne dwaasheid boeten.

De boeren stormden de stad binnen en moordden en plunderden naar hartelust. Twee schepens en de schout werden met een aantal rijke burgers doodgeslagen. De woestelingen hieuwen het lijk van den schout in stukken, pakten die in een mand en zonden dezen aan de weduwe met het afschuwelijke opschrift:

O vrouwken van Ruijven
Aen dese boutkens zuldy kluijven.

Nadat Haarlem geplunderd was, trok het kaas- en broodvolk naar Leiden, doch werd hier met kracht afgeslagen.

De stadhouder, die niet bij machte was om den opstand te onderdrukken, wendde zich tot Maximiliaan's landvoogd, Albrecht van Saksen, en deze kwam hem te hulp. Het Kaas- en Broodvolk werd in een herhaald treffen geslagen en de rust was hersteld. Den steden, die zich tegenover de boeren lafhartig hadden gedragen, legde Maximiliaan zware geldboeten op. Zij moesten de achtergelatene betrekkingen der vermoorden rijkelijk schadeloos stellen en verloren bovendien hare privilegiën, die haar eerst later teruggeschonken werden.

Ook Sluis in Vlaanderen, het laatste toevluchtsoord van Maximiliaan's vijanden, werd door Albrecht van Saksen den 13en October 1492 ingenomen.

Door den voorspoed van Albrecht's wapenen was Maximiliaan thans in het volle bezit der Nederlanden gesteld. Kort daarop ontving hij ook die gewesten terug, welke als bruidsgeschenk zijner dochter Margaretha aan Frankrijk afgestaan waren.

Hij had zich met Anna van Bretagne, de erfgename van dit hertogdom verloofd, en door zijn plaatsvervanger, den Prins van Oranje, de gebruikelijke plechtigheden doen verrichten, waardoor het huwelijk als voltrokken beschouwd werd.

Deze echtverbintenis was in de oogen van den jeugdigen koning Karel VIII hoogst bedenkelijk.

Maximiliaan was in zijne schatting een gevaarlijk vasal en hij ontzag zich derhalve niet, naar de hand van Anna te dingen, hoewel deze volgens de wereldlijke en geestelijke wetten van dien tijd de gemalin van den Duitschen koning was en ofschoon zijn vader hem reeds jaren geleden met Margaretha, Maximiliaan's dochter, verloofd had.

Anna van Bretagne wees aanvankelijk Karel's aanzoek met verontwaardiging van de hand. Zij beschouwde zich als gehuwd; zij beminde haren gemaal, ofschoon zij hem nooit gezien had, en had een afkeer van den wanstaltigen koning van Frankrijk. Maar zij was omringd door Fransche troepen, hare raadslieden waren door Karel omgekocht, uit Duitschland durfde zij geene hulp verwachten en zoo zwichtte zij dan eindelijk voor den drang, die van alle zijden op haar uitgeoefend werd, en willigde zij Karel's aanzoek in.

Het huwelijk werd voltrokken, de koning van Frankrijk zond zijne bruid Margaretha naar Duitschland terug, doch de Bourgondische gewesten, die deze vorstin hem als huwelijksgift had aangebracht, behield hij.

Onbeschrijfelijk was de verbazing en verontwaardiging, welke deze daad in geheel Europa teweegbracht. Keizer Frederik en zijn zoon waren op de grievendste wijze beleedigd. Zij wendden zich tot de rijksvorsten, hielden hun voor, welk een smaad door deze trouwbreuk Duitschland was aangedaan, doch hunne woorden vonden slechts weinig weerklank; de vorsten weigerden den keizer alle hulp van wege het rijk.

Eindelijk moest Maximiliaan besluiten, op eigene kosten een leger op de been te brengen en hiermede den oorlog tegen Frankrijk te beginnen. Hij voerde dien met evenveel voorspoed als beleid.

Karel VIII was juist in dien tijd in andere ondernemingen gewik-

keld, hij verklaarde zich daarom bereid om vrede te sluiten. Dewijl de koning van Engeland, Hendrik VII, op wiens krachtige hulp Maximiliaan gerekend had, een trouweloos bondgenoot bleek, nam de koning het voorstel daartoe-aan. Bij het verdrag van Senlis, den 23en Mei 1493, ontsloeg Maximiliaan den Franschen koning van diens trouwbelofte aan Margaretha: hij ontving daarvoor haar bruidschat, het graafschap Artois en Bourgondië, als eene ruime vergoeding voor Bretagne terug.

Zoo vereenigde Maximiliaan als voogd van zijn zoon, Philips den Schoonen, een groot deel der landen, die eens aan Karel den Stouten hadden toebehoord, onder zijnen scepter, weldra zou hij door den dood zijns vaders, keizer Frederik III, tot een nog aanzienlijker werkkring geroepen worden.

EINDE VAN DE GESCHIEDENIS DER MIDDENEEUWEN.

NIEUWE GESCHIEDENIS.

EERSTE HOOFDSTUK.

De nieuwe tijd. Inleiding. De ontdekkingsreizen. De Indische handel. Beteekenis van Caïro en Alexandrië. Invloed van den Indischen handel op de Europeesche markt. Eerste poging om den zeeweg naar Indië te vinden. Prins Hendrik de Zeevaarder. De eerste ontdekkingen der Portugeezen. De slavenhandel, de drijfveer tot verdere ontdekkingsreizen. Ontdekkingen in Africa. Bloei van het Portugeesche zeewezen onder Johan II. De astronomische Junta. Martinus Behaim. Bartholomeus Diaz. Ontdekking van de Kaap de Goede Hoop. Verdere ontdekkingen van Covilhao en Payva.

Wij treden thans een nieuw tijdperk, dat der nieuwe geschiedenis, in. In de middeneeuwen was de reusachtige worsteling tusschen de geestelijke en wereldlijke macht, tusschen den staat en de kerk, de spil geweest, waarom de lotgevallen der beschaafde volken draaiden. De kerk, die wetenschap en kunst tot hare dienaressen had gemaakt, had wel de zegepraal behaald, maar van die overwinning geen partij getrokken. Hare pogingen om de geestelijke en wereldlijke macht over de geheele christenheid in haar opperhoofd te vereenigen, waren mislukt. Wel was de staat nog afhankelijk van de kerk, doch hij was haar niet meer onderdanig. Zelfs hare geestelijke heerschappij begon te wankelen. Het gebiedend gezag, waarmede zij het geestelijke leven van het gansche menschdom trachtte te beheerschen, dat vele eeuwen lang onbepaald was geëerbiedigd, was ondermijnd door den drang naar een vrij en zelfstandig onderzoek op godsdienstig gebied, dat zich meer en meer gevoelen deed.

Er ontwaakt een nieuwe geest in de Europeesche volken. Niet alleen de staat, ook het individu verzet zich tegen de heerschappij der kerk. Het individu, dat in de middeneeuwen volstrekt niet geteld werd, maar alleen beteekenis had in verband met het groote geheel, waartoe het behoorde, heft zich tot de vrijheid der gedachte op. Met de kerkhervorming, die voorbereid was door het ontstaan der verschillende kettersche secten, voornamelijk door de Hussietische beweging, door den op nieuw ontwaakten zin voor de klassieke wetenschap, het humanisme, dat de boeien der Scholastieke godgeleerdheid verbroken had, en door de stille, maar zegenrijke werkzaamheid van velen, die zich op de verbetering van het zedelijk- godsdienstig leven hunner broeders toelegden, met de kerkhervorming begint het tijdperk van de vrije geestelijke ontwikkeling van het individu, zijne bevrijding van de kerkelijke voogdij, van een langdurigen, zelfs in onze dagen nog niet geëindigden geestelijken strijd. Nu eens aanschouwen we dien strijd op zich zelven, dan

worden daarin geene andere dan wetenschappelijke wapenen gebruikt; doch in de meeste gevallen is hij de oorzaak en het eigenlijke doel van diep ingrijpende bewegingen op staatkundig gebied; aan dien strijd knoopen zich de ondergang van oude en het ontstaan van nieuwe staten vast, hij ontaardt meestal in een verbitterden kamp, gevoerd met alles behalve geestelijke wapenen, waarin het bloed bij stroomen vloeit.

Zien wij in het tijdperk, dat nu voor ons ligt, de volken op godsdienstig gebied den weg der vrijheid, der verlossing van het gezag en van de voogdij der kerk inslaan, geheel anders is het op staatkundig gebied. Reeds in de laatste eeuwen der middengeschiedenis zagen wij het leenstelsel ondermijnd. Nieuwe vormen moesten de plaats der oude, vermolmde middeneeuwsche instellingen vervangen. Doch hier beweegt de geschiedenis zich niet in de richting der vrijheid, maar in die des gezags. Wel verre, dat het volk zich aan de macht der vorsten zoude ontworsteld hebben, komen deze meer en meer in het bezit eener volstrekte alleenheerschappij, gelijk Lodewijk XI die in Frankrijk reeds grootendeels gevestigd had. De vernietiging van de macht der bevoorrechte standen, adel en geestelijkheid, kwam niet den volken, maar den vorsten ten goede en voerde hen tot de zoo zeer gewenschte alleenheerschappij.

In het nauwste verband met de geestelijke en staatkundige beweging, waaraan de nieuwe tijd zijn eigenaardig karakter ontleent, staat de snelle ontwikkeling op stoffelijk gebied, waardoor de onderlinge verhouding der volken geheel veranderd werd. Zij was de vrucht van de aardrijkskundige ontdekkingsreizen, die op het eind der 14e eeuw het eerst ondernomen en later ijverig voortgezet werden en die ten slotte door de ontdekking van America en het opsporen van den zeeweg naar Indië deels geheel nieuwe handelsbetrekkingen schiep, deels voor de oude nieuwe wegen ontsloot.

Wij beginnen de nieuwe geschiedenis met het verhaal van deze ontdekkingsreizen, hoewel we gaarne bekennen, dat dit begin willekeurig gekozen is. Was het reeds moeilijk, de grenslijn tusschen de oude en de middengeschiedenis te vinden, nog moeilijker ja schier onmogelijk is het zulk een grenslijn scherp tusschen de middeneeuwen en den nieuwen tijd te trekken, dewijl deze zich alleen door het eigenaardig karakter en het samenwerken van zijne godsdienstige, staatkundige en stoffelijke ontwikkeling van de andere groote tijdperken der geschiedenis onderscheidt. Hiervan is dan ook het gevolg, dat in verschillende geschiedkundige werken verschillende tijdstippen als het einde van de geschiedenis der middeneeuwen worden aangenomen. Al deze tijdstippen zijn even juist, of, wil men, even onjuist, daar de nooit rustende ontwikkeling van het menschdom met hare onophoudelijk wisselende gebeurtenissen geene scherpe grenslijnen kent.

Reeds sinds overoude tijden had de handel in de kostbare voortbrengselen van het verre Oosten de aandacht der ondernemende kooplieden van alle beschaafde landen van Europa tot zich getrokken. Indië's voortbrengselen, specerijen, kostbare houtsoorten, reukwerk, edelgesteenten, paarlen, enz. waren reeds in de oudheid eene onontbeerlijke behoefte voor de aanzienlijke en rijke Europeanen en zij bleven dat ook in de middeneeuwen.

Deze kostbare waren werden op zeer verschillende wijzen naar Europa gevoerd. Een gedeelte daarvan werd langs de stroomen en landwegen

naar de Zwarte Zee gebracht en van hier door Venetiaansche en Genueesche koopvaarders verder vervoerd. Een ander deel werd door de Muzelmannen door de Perzische golf langs den Euphraat en den Tigris naar Bagdad en van hier door karavanen naar de havens der Middellandsche Zee of door de Roode Zee naar Egypte gevoerd, waar zij binnen korten tijd Caïro en verder, den Nijl op, Alexandrië konden bereiken.

De laatste weg was in de 14e eeuw van de grootste beteekenis geworden. Caïro en Alexandrië waren handelssteden van den eersten rang, van wier uitbreiding wij ons alleen een begrip kunnen vormen, wanneer wij ons herinneren, dat bij Caïro 36.000 booten onophoudelijk den Nijl op- en afvoeren, dat men daar 12000 waterdragers en 30.000 verhuurders van lastdieren aantrof, ja dat in het jaar 1348 de pest daar op éénen dag 24000 menschen wegrukken kon. De Florentijn Fiescobaldi verhaalde, dat hij in het jaar 1384 voor Caïro meer schepen had zien liggen dan ooit voor Genua of Venetië, de grootste en levendigste zeesteden van het Westen. Nog belangrijker dan Caïro was Alexandrië.

Deze reusachtige uitbreiding van den Indischen handel oefende op het handelsverkeer der Europeesche staten een hoogst nadeeligen invloed uit. De voortbrengselen van het Oosten konden door de Europeanen niet in ruilhandel verkregen worden, daar de Europeesche producten in Indië geen aftrek vonden, terwijl in Europa de begeerte naar de heerlijke waren van het Oosten steeds vermeerderde. Het gevolg hiervan was, dat goud en zilver in zulk eene sterke mate uit Europa naar Indië vloeiden, dat de Europeesche mijnen in de 14e en 15e eeuw de uitgevoerde massa baar geld niet konden vervangen. Natuurlijk verminderde de voorraad edel metaal in Europa van eeuw tot eeuw en daalden hiermede alle inheemsche waren in prijs. In de 15e eeuw was de waarde van het ede metaal in verhouding tot die van het graan tweemaal grooter dan in de 14e eeuw.

Hierbij kwam nog, dat de oostersche waren door hooge vrachten, door herhaalden omzet in den handel en door de hooge Egyptische tollen zoo zeer in prijs stegen, dat men b. v. te Alexandrië Indische specerijen driemaal zoo duur als te Calicut en wierook vijfmaal zoo duur als te Mecca moest betalen. De prijs dezer waren steeg nog aanmerkelijk door het vervoer naar Europa.

Nog duurder waren de andere handelswaren en toen tegen het einde der middeneeuwen de bloei van den Egyptischen handel ten gevolge van staatkundige verwarring geknakt werd, was dit een nieuw nadeel voor het handelsverkeer met het Oosten, welks voortbrengselen de westersche weelde niet ontberen kon, maar zich tot elken prijs verschaffen moest.

De behoefte aan een onmiddellijk verkeer met het Oosten was zóó dringend, dat de ontdekking van nieuwe wegen derwaarts een vraagstuk werd, dat de denkende koppen onder de kooplieden en zeevaarders ernstig en onophoudelijk bezig hield. De eerste poging om door het omzeilen van Africa den zeeweg naar Indië te vinden, werd reeds in het jaar 1291 door Genueesche edellieden gewaagd. Thedisius Doria en diens broeder Vivaldo scheepten zich op twee galeien in, doch hun spoor ging aan de Westkust van Africa verloren. Zij keerden nooit terug. Hun treurig lot schrikte gedurende langen tijd de kooplieden, hoe ook belust op avonturen, van eene onderneming af, die in hun oog nooit met een goeden uitslag bekroond kon worden, ja de kundigste geleerden van dien

tijd beweerden, op grond van het gezag der oudheid, dat hare uitvoering volstrekt onmogelijk was. Hoe verder men zuidwaarts doordrong, zoo luidde hun verhaal, des te sterker werd de hitte, ja zij klom eindelijk tot een gloed, die alle dierlijk en plantaardig leven vernietigde en waartegen ook de mensch zich niet langer beschermen kon: hij moest op de jammerlijkste wijze omkomen. Bovendien deed in het Zuiden de gloeiende hitte het zeewater verdampen, alleen het zout bleef achter en veranderde de zee in een dikken brij, waarin de schepen zich eindelijk noch voor- noch achterwaarts bewegen konden.

Eerst in het begin der 15e eeuw ontwaakte de zucht naar ontdekkingsreizen, naar een verder doordringen in zuidelijke richting langs de Westkust van Africa bij de Portugeezen tengevolge hunner Africaansche oorlogen. Deze zucht werd wakker gehouden en geprikkeld door prins Hendrik, die in de geschiedenis den bijnaam „de Zeevaarder" ontvangen heeft, ofschoon hij in persoon aan geen enkelen der talrijke ontdekkingstochten, welke op zijne aansporing ondernomen zijn, deel genomen heeft.

„Zijn hoekig, vierkant gelaat verried volstrekt niet zijne innerlijke grootheid. Alleen zijn kalme en heldere blik getuigde van volharding in het volvoeren van weloverlegde plannen. Geen wijn kwam over deze lippen, die nooit, sinds zij door den borsteligen baard bedekt waren, een vrouwenmond gekust hadden. Hoewel zijn aanblik bij de eerste ontmoeting eenige vrees inboezemde, kon toch geen zijner beleedigers zich herinneren, hem ooit een ruw, toornig woord ontlokt te hebben. Als grootmeester der Christusorde besteedde hij hare rijke inkomsten, in overeenstemming met het doel harer stichting, tot uitbreiding van de christelijke kerk, tot ontdekkingen en veroveringen op de Westkust van Africa. Op het heilige voorgebergte, waar hij de Villa de Iffante, of Sagres — gelijk de haven later genoemd werd — had gebouwd, schaarden zich rondom hem alle edele mannen, die vatbaar voor grootsche en reine denkbeelden, de schoone leuze van den Infant: „Talent de bien faire" trachtten te verwezenlijken. Met de onvermoeide krachtsinspanning, waarmede een minnaar naar het bezit zijner geliefde streeft, rukte hij den sluier weg van de kusten van een onherbergzaam vastland, dat sinds vele eeuwen het vurig verlangen van het Westen naar het Oosten teleurstelde. Ook astrologisch kon men bewijzen, dat hij tot groote ontdekkingen geroepen was, want zijne planeet bewoog zich in het teeken van den Waterman en alzoo in het huis van Saturnus, den beschermer van alle verborgene dingen."

Zoo beschrijft ons Peschel, in zijne voortreflijke geschiedenis van den tijd der ontdekkingen, den beroemden prins, die zich onsterfelijke verdiensten ten aanzien der vermeerdering van de aardrijkskundige kennis zijner tijdgenooten heeft verworven en die den stoot gegeven heeft aan het onvermoeid streven der Portugeezen naar een verder onderzoek van Africa's Westkust, die eindelijk tot de ontdekking van den zeeweg naar Indië geleid heeft.

Tot aan de dagen van den infant Hendrik waren de Portugeezen nog zoo onervaren en zoo vreesachtig in de scheepvaart geweest, dat zij bij hun zeetochten de kusten nooit uit het oog durfden verliezen. Kaap Non, eenige dagreizen van de Europeesche kust, was het uiterste punt, door hen bereikt. Zeekaarten bezaten zij niet, want eerst aan de onver-

moeide pogingen van den infant gelukte het, hen in de kunst van het kaartteekenen te doen onderwijzen.

Na de inneming van Ceuta begonnen in het tweede tiental jaren der 15e eeuw, op aansporing van prins Hendrik, de ontdekkingsreizen der Portugeezen. Aanvankelijk strekten deze zich slechts tot kaap Bojador uit. Hier keerden de zeevaarders terug, het denkbeeld van een tocht in volle zee boezemde hen nog altijd zulk een vrees in, dat zij het niet waagden de branding van een 6 mijlen vooruitspringend rif om te zeilen. Een storm, welke in het jaar 1419 twee edellieden, die op een ontdekkingstocht uitgegaan waren, zeer tegen hun zin in volle zee dreef, gaf hun aanleiding tot de ontdekking van een eiland der Maderagroep, dat reeds vroeger van Italiaansche zeevaarders den naam Porto-Santo had ontvangen. Een jaar later werd het eiland Madera zelf, dat men van Porto-Santo bij helder weder als een nevelstreep aan den gezichteinder zien kon, opgespoord. Zijn naam Madeira (Woud-eiland) ontving het naar een dicht oorspronkelijk woud, waarmede het bedekt was, doch dat spoedig verdween, tengevolge van een negenjarigen boschbrand, die door de onvoorzichtigheid der Portugeezen ontstaan was.

Prins Hendrik, die met het grootste beleid van de gemaakte ontdekkingen partij trachtte te trekken, liet zoowel naar Porto-Santo als naar Madera Europeesche zaden, wijnstokplanten van Cyprus en suikerriet van Sicilië benevens tamme Europeesche dieren overbrengen. Op Porto-Santo werden zijne pogingen niet met een gelukkigen uitslag bekroond. Konijnen, die met ongeloofelijke snelheid voortteelden, vernielden de aanplantingen, doch des te beter slaagde hij op Madeira, waar de met de asch van het verbrande woud gemeste bodem den wijnstok en het suikerriet zeer krachtig groeien deed.

Welk een voordeel de ontginning van het eiland Madeira ook aanbracht, toch was dit in het oog der Portugeezen niet belangrijk genoeg, om hen tot het ondernemen van verdere ontdekkingsreizen aan te sporen. Des prinsen ijver in het uitrusten van nieuwe vaartuigen, voor tochten naar het Zuiden bestemd, werd voor een deel verkoeld door de openbare meening in Portugal, die zich luide en beslist tegen die kostbare en gevaarlijke ondernemingen verklaarde. De ontdekking van eenige onbewoonde eilanden was niet in staat om de hebzucht der Portugeezen te prikkelen, men beschouwde het aanleggen van nieuwe volkplantingen aldaar niet als eene voldoende vergoeding voor het verlies, dat de landbouw in het vaderland leed, wanneer daaraan een groot aantal nijvere handen werd onttrokken. Prins Hendrik had groote moeilijkheden te overwinnen, eer het hem gelukte, nieuwe reizen te doen ondernemen, die thans echter tot verrassende uitkomsten leidden.

Kaap Bojador werd omgezeild (1434); de Azorische eilanden werden ontdekt; de Portugeezen ontvingen thans van den paus eene oorkonde, waarbij hun het uitsluitend eigendomsrecht op alle landen, die zij op den weg naar Indië ontdekken zouden, verleend werd.

Tot dus ver was het voordeel, dat uit de ontdekking van de Westkust van Africa en van de eilanden was voortgevloeid, meer van geestelijken dan van stoffelijken aard geweest. Dit zou zeker nog langer het geval zijn gebleven en de ontdekkingsreizen zouden ongetwijfeld gestaakt zijn geworden, omdat ze de moeite en kosten niet loonden, indien de Portugeezen op hunne reizen niet een handelsartikel gevonden hadden, dat

hun eene ruime vergoeding voor al de aan die ondernemingen verbonden bezwaren en kosten schonk. De slavenhandel nam weldra eene hooge vlucht en werd een winstgevend bedrijf, ja het eigenlijke doel van Portugeesche tochten. De prijs van een slaaf bedroeg in dien tijd ongeveer 40 lires, d. i. ongeveer f 170 of wanneer wij de waarde van het geld in dien tijd met die van onze dagen vergelijken, tusschen de f 500 en f 700.

De menschenroof werd door de Portugeezen als een zeer eervol, ja Gode welgevallig werk beschouwd, het waren immers slechts heidenen en onwetende, ongeloovige, half verdierlijkte menschen, welke de christelijke zeevaarders als slaven voortsleepten. De strijd om aan de woeste Africaansche kusten slaven te rooven, werd als zoo verdienstelijk en eervol beschouwd, dat vele Portugeesche edelen, die zich daarin onderscheidden, met den ridderslag beloond werden. De zeevaarders voerden op hunne schepen groote honden mede, die er bijzonder op waren afgericht om het spoor van een mensch te vinden. Wanneer de inboorlingen zich verborgen, om de afschuwelijke menschenjachten te ontgaan, werden zij door de honden opgespoord, en had men er slechts een opgejaagd, dan wisten de zeevaarders hem wel door het aanwenden van allerlei folteringen te dwingen om de schuilplaatsen zijner landgenooten te verraden.

Deze schandelijke en wreede menschenroof was in het oog der Portugeezen een eerlijk bedrijf. Een schrijver uit die dagen, Azurasa schrijft zeer naief over een rooftocht van het jaar 1444: „Eindelijk behaagde het God, den belooner van goede daden, voor de vele in zijn dienst geleden ellende, hun een zegenrijken dag, roem voor hunne moeite en vergoeding van hunne kosten te verleenen, want aan mannen, vrouwen en kinderen ving men niet minder dan 165 stuks."

Uit hetzelfde oogpunt als Azurasa beschouwde ook de infant Hendrik den slavenhandel. Hoewel hij die zeevaarders, die een nieuwe kuststreek ontdekt hadden, met veel meer onderscheiding ontving dan hen, die met de kostbaarste lading slaven terugkeerden, schroomde hij toch niet over het hem toekomend aandeel in den menschelijken buit te beschikken. Ook in zijn oog was de slavenhandel een voordeelig bedrijf en de slavenroof eene soort van jacht, die eervoller was dan die op geringer wild, omdat zij gevaarlijker was.

De afschuwelijke handel, die steeds tot een hoogeren trap van bloei klom, droeg toch eene belangrijke en heilrijke vrucht. Hij dreef de menschenjagers tot steeds verdere tochten langs de kusten, tot ontdekkingen, die men deed, zonder zelf het te willen. Waar de Portugeezen landden, daar vluchtte bij het verschijnen van hunne schepen de geheele bevolking in aller ijl naar het binnenland. Spionnen werden uitgezet, die de zee bespiedden, om den van angst verslagenen inboorlingen naricht omtrent eene voorgenomen landing te geven. De menschenjagers vonden derhalve in de gewesten, die ze reeds eenmaal bezocht hadden, niet licht nieuwen buit. Zij moesten verder naar het Zuiden doordringen en kuststreken opzoeken, waar men hen nog niet kende. Dewijl de menschenjagers bij hunne terugkomst ook goudstof medebrachten, dreef weldra ook de gouddorst de zeevaarders verder.

Ten gevolge van dat alles volgde de eene ontdekking op de andere, Het Witte en weinige jaren daarna ook het Groene voorgebergte werden omgezeild en Guinea werd ontdekt. Toen prins Hendrik in het jaar 1460

stierf, was reeds een groot deel van Africa's kustgebied voor den Europeeschen handel gewonnen.

Met den dood van den infant Hendrik sluimerde de zucht naar ontdekkingsreizen bij de Portugeezen voor eenigen tijd in. Koning Alfonsus V stelde niet veel belang in die avontuurlijke tochten; doch toen koning Johan II aan de regeering kwam, ontwaakte de lust om in onbekende streken door te dringen op nieuw.

Koning Johan hield zich bij voorkeur met zeevaartkundige ondernemingen bezig. Hij schreef zelfs werken over kosmographie en astronomie; hij legde zich ook op de verbetering van den scheepsbouw toe. De Portugeesche caraveelen werden zoo stevig gebouwd, dat ze zwaar geschut aan boord konden nemen.

De zeevaarders waren thans reeds beter voor lange tochten uitgerust en bijzonder voordeelig was het voor de stoutmoedige ondernemers van ontdekkingstochten, dat de tropische zon hare verschrikkingen voor hen verloren had. Reeds was meer dan één schip onder den aequator doorgezeild; zij hadden in de zuidelijke zee noch den alles vernietigenden zonnegloed, noch de gevreesde zoutbrij aangetroffen. Groene, met palmen bezette en door kroesharige negers bewoonde kusten hadden hun het bewijs geleverd, hoe dwaas hunne vrees geweest was.

Daarentegen had zich echter eene andere moeilijkheid opgedaan. Aan den zuidelijken hemel schitterden andere sterrebeelden; de gesternten, die hen tot dus ver als gidsen over den wijden Oceaan voorgelicht hadden, waren verdwenen. Koning Johan wist ook hiervoor raad; hij stelde eene astronomische Junta aan, bestaande uit een geleerden bisschop en de drie lijfartsen des konings. Een beroemd Duitsch sterrekundige, Martinus Behaim, de leerling van den grootsten astronoom van dien tijd, Johannes Muller uit Königsberg in Frankenland — daarom Regiomontanus genoemd — werd hun ter zijde gesteld. Deze Junta ontving in last, de tafelen der zonnehoogte ook voor het zuidelijk halfrond te berekenen.

De ijver des konings bleef niet onbeloond; zijne zeelieden drongen al verder en verder naar het Zuiden door en hadden eene dubbele taak te vervullen. In de eerste plaats moesten zij den zeeweg naar Indië opsporen en in de tweede plaats narichten inwinnen omtrent een christelijk rijk, dat, gelijk de legende luidde, op de oostkust van Africa bestaan moest. Men noemde dit het rijk van den aartspriester Johannes. Tot bereiking van dit dubbel oogmerk werd ook in den zomer van 1486 een klein eskader van drie schepen onder het opperbevel van Bartholomeüs Diaz uitgezonden.

Diaz drong verder dan een zijner voorgangers naar het Zuiden door. Nadat hij eerst aanhoudend de kust gevolgd was, dwong onstuimig weder hem om in volle zee te sturen. Hier werd hij overvallen door een vreeselijken storm, die de schepen drie dagen lang met groote snelheid in zuidelijke richting voortdreef.

De schepelingen bemerkten, dat het water steeds kouder werd; zij trachtten, toen de storm had uitgewoed, het land weder te bereiken en stuurden daarom oostwaarts. Doch nadat zij reeds langen tijd in die richting gezeild hadden, lag nog altijd de onmetelijke zee voor hen, ofschoon zij naar hunne berekening reeds sinds lang de Westkust van Africa hadden moeten bereiken. Nu begrepen zij eindelijk, dat zij het sinds lang gewenschte doel bereikt, dat zij Africa omgezeild hadden.

Vol blijdschap gebood Diaz, noordwaarts koers te zetten en weldra bereikte hij op nieuw het vasteland; hij liep een baai binnen, welke hij naar de talrijke weidende kudden, welke hij daar ontdekte, de koeherdersbocht (Algoabaai) noemde. Van dit punt af liep de kust oostwaarts, dit was voor Diaz een bewijs, dat hij de zuidelijke punt van Africa omgezeild had. Met de grootste blijdschap zette hij thans zijne reis voort; weldra bereikte hij een klein eiland, dat hij het Kruiseiland (Cruz) noemde en waar hij, even als op de vroeger ontdekte kuststreken, ten teeken, dat hij het voor den koning van Portugal in bezit nam, een paal met het Portugeesche wapenschild oprichtte.

Rusteloos wilde de koene zeevaarder voorwaarts dringen, doch hier ontmoette hij tot zijne diepe smart een onoverwinlijken tegenstand. Zijn scheepsvolk, hetwelk vreesde, dat men, indien de tocht verder werd voortgezet, gebrek aan levensmiddelen zou krijgen, drong op de terugreis aan.

Diaz had van zijn koning in last ontvangen, bij alle gewichtige aangelegenheden zijne officieren tot een krijgsraad te vereenigen; deze zouden dan de zaak beslissen. Overeenkomstig dit bevel werden de officieren bijeengeroepen. Allen verklaarden zich eenparig voor den terugtocht. Slechts met moeite wist Diaz te verkrijgen, dat de tocht nog drie dagen lang zou worden voortgezet, om te zien, of de kust zich niet weer Noordwaarts zou wenden. Doch deze poging mislukte. De schepen kwamen op de driedaagsche reis niet voorbij de stompe punt van Africa maar slechts tot aan de Boschjesmannenrivier, welke Diaz Rio de Infante noemde. Hier moest hij tot zijne groote droefheid zijn ontdekkingstocht staken.

Op het eiland da Cruz gaf de in zijne schoonste verwachtingen teleurgestelde man aan zijne smart lucht, door den paal met het Portugeesche wapenschild weenend omver te rukken, vervolgens zeilde hij verder de kust langs en thans ontdekte hij ook de zuidelijke punt van Africa, die op zijn heenreis voor hem onzichtbaar was gebleven. Hij noemde die naar aanleiding van de heftige stormen Cabo Tormentoso (Stormkaap). Nadat hij ook hier zijns konings wapenschild had opgericht, keerde Diaz naar het vaderland terug, waar hij in December 1487, na eene afwezigheid van 16 maanden en 17 dagen, aankwam.

De uitslag van Diaz's tocht verwekte aan het hof van Lissabon groote blijdschap. Thans was het nauwelijks meer aan twijfel onderhevig, dat de zeeweg naar Indië gevonden was. Koning Johan II gaf dan ook aan de Stormkaap een veel vriendelijker naam, dien hij tot den huidigen dag behouden heeft: hij noemde die Kaap de goede Hoop.

Voor de terugkomst van Diaz had Johan II ook nog andere pogingen aangewend om zekere narichten omtrent de oostkust van Africa en het fabelachtige rijk van den aartspriester Johannes in te winnen. Hij had namelijk twee mannen naar Jeruzalem gezonden, werwaarts, naar hij vernomen had, vele monniken uit het onbekende christelijke rijk een pelgrimstocht ondernamen; doch daar de gezanten de Arabische taal niet verstonden, was het hun niet mogelijk geweest, eene enkele inlichting te verkrijgen. De koning droeg nu denzelfden last op aan twee andere mannen, deugdelijke taalkenners; het waren een ridder van zijn hof, Pedro de Covilhao, en Alphonsus de Payva. Zij moesten overal trachten uit te vorschen, hoe men komen kon in het land, waaruit de Venetianen,

door tusschenkomst der Mohammedanen, peper, kaneel en andere specerijen verkregen en zich vervolgens naar het rijk van den aartspriester Johannes begeven, om daar te onderzoeken, of men uit de Indische zee in de westelijke zeeën komen kon.

Met aanzienlijke credietbrieven voor den geheelen levant voorzien, aanvaardden de beide gezanten hunne reis den 7en Mei 1487. In de handelsstad Aden scheidden zij van elkaar met de afspraak, dat zij elkander te Caïro weer zouden ontmoeten. Payva ging naar Aethiopië en vond daar zijnen dood. Covilhao bezocht de voornaamste steden van Indië, Calicut, Goa enz. Met Moorsche koopvaarders voer hij langs de oostkust van Afrika tot diep in het Zuiden, tot Sofala. Hier hoorde hij echter dat men langs de kust steeds verder varen kon, zonder ooit het einde te bereiken. Hij keerde daarom over Aden naar Caïro terug, waar hij de tijding van den dood zijns reisgenoots ontving. IJlings wilde hij naar zijn vaderland terugkeeren, toen hij twee Portugeesche Joden aantrof, die hem het bevel des konings tot voortzetting van zijn onderzoek overbrachten. Hun deelde hij alles mede, wat hij tot dus ver gehoord en gezien had, daarop aanvaardde hij zijn nieuwen tocht. Hij begaf zich naar Abessynië, waar hij eerst wel vriendelijk ontvangen werd, doch, dewijl het in dat land gewoonte was vreemdelingen er wel binnen, maar niet uit te laten gaan, jaren lang in eene halve gevangenschap leefde.

TWEEDE HOOFDSTUK.

De ontdekkingstochten. Christophorus Columbus. Zijne jeugd. Het denkbeeld van een westelijken zeeweg naar Indië. Gelukkige geographische dwaling van Columbus. Vergeefsche bemoeiingen van Columbus in Portugal. Partijdigheid der geschiedschrijvers. Columbus in Spanje. De edele Talavera zijn tegenstander. Onderhandelingen met het hof. Ongehoorde eischen van Columbus. Zijne overeenkomst met de kroon. De uitrusting der vloot. Verdiensten der gebroeders Pinzon.

Terwijl Covilhao de oostkust van Africa onderzocht en Diaz de Kaap de Goede Hoop omzeilde, om een zeeweg naar Indië te vinden, had een stoutmoedig zeevaarder reeds sinds lang het plan ontworpen om langs een anderen weg hetzelfde doel te bereiken.

Christoffel Columbus, in het Italiaansch Christophoro Colombo, of in het Spaansch Christoval Colon — dezen naam heeft de wereldontdekker aangenomen, nadat Spanje zijn tweede vaderland geworden was, — de tweede ontdekker (*) van America, had een avontuurlijk leven geleid.

(*) Onze lezers herinneren zich, dat het vaste land van Noord-America reeds in het begin der middeneeuwen door de Noormannen ontdekt was, zie Dl. IV blz. 445. Sinds dien tijd echter was de zucht naar ontdekkingstochten bij de Noormannen ingesluimerd. De ontdekking van het verwijderde werelddeel was half vergeten; zij behoorde meer tot het gebied der sage dan tot dat der geschiedenis.

De berichten, die omtrent zijne jeugd tot ons zijn gekomen, zijn zeer onnauwkeurig: wij kennen niet eens met zekerheid het jaar en de plaats zijner geboorte. Volgens zijne eigene opgave, die echter volstrekt niet boven allen twijfel verheven is, was hij te Genua in het jaar 1456 geboren. Op zijn veertiende jaar was hij naar zee gegaan, nadat hij vooraf te Pavia onderwijs in de wiskunde had ontvangen.

Niet veel meer weten wij omtrent de avontuurlijke loopbaan van den jongen zeeman. Hij deed vele en verre reizen. Hij leerde de Middellandsche zee kennen; in het Noorden bereikte hij IJsland, in het Zuiden Guinea, ja hij strekte zijn tocht bijna tot over den Aequator uit. Op al deze tochten onderscheidde hij zich door zijne onverschrokkenheid en zijne standvastigheid in alle gevaar.

In Portugal had Columbus voor een korten tijd rust gevonden. Hier was hij met de dochter van een bekwaam zeeman uit de school van den infant Hendrik gehuwd en had hij de dagboeken, teekeningen en kaarten van zijn overleden schoonvader ijverig bestudeerd. Na den dood zijner vrouw nam hij aan de tochten der Portugeezen naar Guinea deel.

Was het denkbeeld om den zeeweg naar Indië te vinden misschien reeds vroeger in den op avonturen belusten jongen zeeman opgekomen, door zijne tochten naar Guinea kwam het meer en meer tot rijpheid. Doch de weg, dien Columbus wilde inslaan, was een geheel andere, dan die, welken alle zeevaarders tot dus ver vruchteloos hadden gezocht: hij wilde niet Africa omzeilen maar terstond westwaarts varen en op die wijze de oostkust van Azië bereiken. Deze gedachte was wel stout, maar niet nieuw, reeds vroeger had een Portugeesch geleerde haar uitgesproken, de beroemde Florentijnsche astronoom Foscanelli, wien men om raad had gevraagd, had in het jaar 1474 eene kaart naar Lissabon gezonden, waardoor hij trachtte aan te toonen, dat een tocht naar Azië over den Atlantischen Oceaan volstrekt geen al te moeilijke onderneming zou zijn.

Dat de aarde eene bolvormige gedaante had, daaromtrent bestond bij de geleerden van dien tijd niet langer de minste twijfel. Even diep was men overtuigd, dat men, indien men aanhoudend in westelijke richting zeilde, eindelijk de oostkust van Azië bereiken moest. Alleen omtrent den afstand verkeerde men in onzekerheid. Het was inderdaad eene gelukkige dwaling, dat Columbus, even als de meesten zijner tijdgenooten, de ruimte tusschen de westkust van Europa en de oostkust van Azië voor veel kleiner hield dan zij werkelijk was. Had Columbus den waren afstand gekend, dan zou hij het zeker niet hebben durven wagen, den tocht naar het Westen te aanvaarden, daar hij van het bestaan van het Americaansche vasteland zelfs geen flauw vermoeden had.

Deze gelukkige, in de gevolgen zoo gezegende dwaling werd door de bestaande hoogst gebrekkige kaarten en door meer dan eene toevallige omstandigheid in de hand gewerkt. Men had sinds de ontdekking van de Azoren meermalen in zee voorwerpen aangetroffen, die schenen aan te duiden, dat ten Westen van genoemde eilanden, op een niet al te grooten afstand een vastland lag. Een Portugeesch stuurman had op die hoogte een kunstig gesneden, maar blijkbaar niet met ijzeren werktuigen vervaardigd stuk hout opgevischt. Een dergelijk stuk zag Columbus op Porto-Santo. Ook groote stukken riet, die veel op het bekende Indische riet geleken, had men gevonden. Eindelijk had de

zee zelfs twee lijken van een vreemd menschenras aan de kusten der Azorische eilanden aangespoeld.

Al deze verschijnselen, die aanduidden dat in het Westen, op niet al te verren afstand een groot vastland gelegen was, werden door Columbus op de oostkust van Azië toegepast en zij versterkten hem in de meening, dat deze over zee zeer goed te bereiken was, indien men slechts ver genoeg Westwaarts zeilde. Hij werd in zijne opvatting bevestigd door de bereidwilligheid, waarmede Toscanelli, aan wien hij schreef, hem zijne kaart mededeelde. Deze stemde geheel en al overeen met de voorstelling, welke Columbus zelf zich omtrent de ligging der beide wereld-deelen Europa en Azië gevormd had; het woord van den beroemden astronoom werd dan ook door den phantastischen zeeman als een evangelie beschouwd.

Bezield met de vaste overtuiging, dat de uitvoering van zijne plannen niet alleen mogelijk, maar zelfs zeker was, wendde Columbus zich tot koning Johan II van Portugal, met het aanbod om een Portugeesch eskader naar Indië te brengen.

De koning onderwierp het voorstel aan het oordeel van de astronomische Junta. Deze verklaarde het echter voor onuitvoerbaar; men zegt, dat alleen de Duitscher Martinus Behaim het in bescherming genomen heeft.

Eeuwen lang zijn alle geleerden, die zich in dien tijd tegen Columbus' ontdekkingsreis verzet hebben, als onwetende, ongeleerde dwazen veroordeeld en ook in lateren tijd geschiedt dit nog door de meeste schrijvers die, alle personen en zaken naar de uitkomst beoordeelende, geen woorden kunnen vinden om hunne bewondering voor Columbus uit te drukken en al zijne tegenstanders met smaadredenen overladen.

Dat het nageslacht erkentelijk is jegens den stoutmoedigen zeevaarder,wien zij de wederontdekking van America dankt, dat het aan zijne standvastigheid en heldenmoed zijne bewondering, aan zijne latere rampen zijn medelijden wijdt, is niet meer dan billijk; doch men moest niet vergeten, dat zelfs die schitterende uitkomst hen in het gelijk gesteld heeft, die toen verklaarden, dat Azië langs den westelijken zeeweg met de hulpmiddelen van dien tijd niet te bereiken was. Had Columbus niet bij geluk America, welks bestaan hem toen nog geheel onbekend was, ontdekt, dan zou hij met al zijne reisgenooten op ééne jammerlijke wijze te gronde zijn gegaan. Zijne tegenstanders waren ongetwijfeld in hun recht, toen zij afrieden het leven van een groot aantal menschen toe te vertrouwen aan iemand, die wel een ervaren practisch zeeman was, maar wiens zeevaartkundige en sterrekundige kennis zeer veel te wenschen overliet, opdat hij al die menschenlevens zou wagen aan eene onderneming, welke door de wetenschap veroordeeld moest worden. Columbus' vijanden streden voor datgeen wat zij naar den stand der wetenschap van die dagen voor waarheid hielden, Columbus daarentegen voor een droombeeld, dat bij de uitkomst zelve gebleken is zoo bedriegelijk mogelijk te zijn geweest.

Indien het vormen van dit droombeeld later de ontdekking van een nieuw werelddeel ten gevolge heeft gehad, dan geeft ons dit nog het recht niet om hen te smaden, die naar hun beste weten hunne overtuiging verdedigd hebben.

Volgens het op goede gronden rustende oordeel der zeevaartkundige Junta moest Columbus' voorstel natuurlijk van de hand worden gewezen en het verhaal van zijn zoon, Don Fernando, dat koning Johan II slechts de door Columbus gevraagde belooning had willen uitwinnen, is volkomen ongeloofwaardig. Volgens dat verhaal heeft de koning in alle stilte een schip uitgerust en dit westwaarts, op den door Columbus aangewezen weg uitgezonden, doch is de vreesachtige scheepsbevelhebber reeds na weinige dagen teruggekeerd met de verklaring, dat het volbrengen van zulk eene onderneming eene onmogelijkheid was.

Het verhaal van Don Fernando is een van de talrijke fabelen, door den zoon uitgedacht of geloovig naverteld, om den roem van zijn vereerden vader te verhoogen. Dat een Portugeesch zeevaarder niet na weinige dagen den moed tot het voortzetten van zijne reis verliezen of althans in dat geval geene verontschuldiging bij koning Johan II vinden kon, springt zoo sterk in het oog, dat dit sprookje geene verdere wederlegging noodig heeft.

Columbus, die van Portugal niets meer hoopte voor de uitvoering van zijn plan, waaraan hij besloten had zijn gansche leven te wijden, verliet in het jaar 1484 dit rijk. Hij deed het, om ons onbekende redenen, in diep geheim. Zijn broeder Bartholomeüs (*) zond hij naar Engeland, om den Engelschen koning voor den ontdekkingstocht te winnen, hij zelf wilde zich naar Frankrijk begeven, om hier ter bereiking van zijn doel werkzaam te zijn. Op zijne reis door Andalusië werd Columbus met eenige Spaansche grooten bekend, die eene warme belangstelling in zijne onderneming aan den dag legden. De invloedrijkste van deze mannen was Don Luis de la Cerda, de hertog van Medina Celi. Deze huisvestte Columbus bijna twee jaren lang; hij was zoozeer met diens plan ingenomen, dat hij op eigene kosten drie caraveelen wilde uitrusten, ten einde den ontdekkingstocht te ondernemen. Alleen de vrees, dat hij hierdoor in ernstige moeilijkheden met Portugal gewikkeld zou worden, hield hem daarvan terug; hij beval derhalve zijn gunsteling in de bescherming van koningin Isabella aan, bij wie Columbus in het jaar 1486 in dienst trad.

Ferdinand en Isabella hadden van het begin hunner regeering af alle krachten ingespannen om de scheepvaart van Spanje tot een hooger trap van bloei te verheffen. Reeds sinds lang werden de Spanjaarden gekweld door de gedachte, dat de Portugeezen met hunne ontdekkingstochten hen zoozeer overvleugelden. Wel ondernamen ook zij vele tochten naar het Zuiden, wel was een deel der Canarische eilanden door hen ontdekt en in bezit genomen, wel had hun handel in goudstof en slaven op de westkust van Africa eene aanzienlijke beteekenis verkregen, maar juist deze handel was een bron van twisten tusschen Spanje en Portugal geworden. Een verdrag, in het jaar 1479 gesloten, waarbij de ontdekkingen aan de westkust van Africa in het bezit der Portugeezen bleven, had aan die oneenigheid een einde gemaakt.

(*) Bartholomeüs Columbus werd onder weg door zeeroovers zoo geheel uitgeplunderd, dat hij, na lang op zee te hebben rondgezworven, als een bedelaar in Engeland aankwam. Met lompen bedekt kon hij aan het hof niet verschijnen. Hij moest zich eerst geruimen tijd met kaarten teekenen bezig houden, eer hij zooveel verdiend had, dat hij overeenkomstig zijn stand optreden kon. Eerst in het jaar 1488 kon hij de hem opgedragen zending vervullen, die echter niet de minste vruchten droeg.

In de onmogelijkheid om verder naar het Zuiden door te dringen, wenschten de Spanjaarden niets vuriger dan, in weerwil hiervan, den Portugeezen de loef af te steken. Columbus' plan om den zeeweg naar Indië in westelijke richting op te zoeken, moest dus vóor hen iets zeer aanlokkelijks hebben. Isabella ontving den haar aanbevolen zeeman zeer vriendelijk; toch wilde zij zich niet met eene verreikende, gevaarlijke en kostbare proefneming inlaten, zonder vooraf het oordeel der meest beroemde Spaansche geleerden te hebben ingewonnen.

De prior van Prado, de edele Talavera, die zich later door zijne christelijke zachtmoedigheid jegens de ongeloovigen de vervolging der inquisitie op den hals haalde, doch die toen aan het hof de hoogste achting genoot, ontving in last, de geleerdste mannen van Salamanca in eene commissie te vereenigen en aan deze het onderzoek van Columbus' plannen op te dragen. Dit geschiedde; de geleerden onderwierpen het plan aan het grondigst en nauwkeurigst onderzoek en zij kwamen tot de slotsom, die bij den stand der wetenschap in die dagen onvermijdelijk was, tot de verklaring, dat het plan ijdel en onuitvoerbaar was en op te zwakke gronden rustte om de ondersteuning der regeering te verdienen. Om den wil dezer hoogst verstandige verklaring zijn de scherpzinnige en nauwgezette mannen door partijdige geschiedschrijvers als halve dwazen en bijgeloovige domkoppen gebrandmerkt.

Het is een zeer merkwaardig verschijnsel, dat de tegenstanders van Columbus zich door helderheid van denkbeelden en door verdraagzaamheid op godsdienstig gebied onderscheidden, terwijl het den phantastischen zeeman door de strengste inachtneming der kerkelijke voorschriften, door zijne dweepzieke vroomheid gelukt was, zich in andere kringen beschermers te verwerven.

Onder anderen was de opvoeder van den troonopvolger, de Dominicaan Diego de la Diza, de latere bisschop van Sevilla en de beruchte grootinquisiteur, zijn krachtigste voorspraak.

Jaren gingen onder vruchtelooze onderhandelingen voorbij. Columbus, die de hoop opgaf, iets te zullen verkrijgen, zoo lang Isabella door den oorlog tegen de Mooren van Grenada bezig gehouden werd, en die nu alle geduld verloor, besloot in het jaar 1491 Castilië te verlaten en in Frankrijk of Engeland, van waar hij zeer bemoedigende berichten ontvangen had, zijn geluk te beproeven, toen een toeval over zijn verder verblijf in Castilië besliste. Peschel verhaalt: „Op zijne reis naar Huelva doet hij de levendige havenplaats Palos aan. Hier klopt hij, met zijn zoon Diego aan de hand, aan het Franciscanerklooster la Rabida aan en smeekt den portier om een bete broods en een dronk waters voor den uitgeputten knaap. Toevallig maakt de vreemde tongval van den man de nieuwsgierigheid van den broeder Juan Perez de Marchena gaande. Deze doet onderzoek naar de lotgevallen des zwervers en Columbus schetst met de breedsprakigheid, aan het geprangd gemoed eigen, zijne teleurstellingen. De monnik, wiens belangstelling gaandeweg klimt, houdt den buitengewonen gast bij zich, totdat hij uit de stad een arts, Garcia Hermandez, ontboden heeft, die ervaren in de aardrijkskunde, zich beter met den merkwaardigen vreemdeling onderhouden kan. De drie mannen werden het eens en Juan, die den titel van biechtvader der koningin droeg, schreef aan Isabella een warmen brief, die door Sebastiaan Rodriguez, een stuurman, bezorgd werd. Na veertien dagen keerde hij terug met een brief van

dankbetuiging aan Perez en met een geschenk in geld voor Columbus, opdat deze in eene passende kleeding in de legerplaats van Santa Fé voor Granada zou kunnen verschijnen. Hier kwam hij tegen het einde van het jaar 1491 aan, juist bij de capitulatie der laatste Arabische stad.

De blijdschap over de behaalde overwinning maakte koningin Isabella meer dan ooit geneigd om zich te vereenigen met de plannen van Columbus, welke door de vrienden des zeemans zeer krachtig werden voorgestaan. Columbus werd tot het koninklijke echtpaar toegelaten. Hij zette voor Ferdinand en Isabella de gronden uiteen, waarop zijne plannen rustten, en daar hij zelf van hunne uitvoerbaarheid innig overtuigd was, wist hij die overtuiging ook in den boezem zijner toehoorders over te storten. Buitendien wist hij zoowel de hebzucht als de godsdienstige sympathie zijner koninklijke toehoorders te prikkelen; de eerste doordat hij de Oostaziatische landen, welke hij langs den westelijken zeeweg hoopte te bereiken, afschilderde met al den tooverglans, welken Marco Polo en andere middeneeuwsche reizigers daaraan geleend hadden; de laatste, door hun voor te houden, hoe verdienstelijk zij zich jegens den hemel zouden maken, indien zij de heidensche volken aan de overzijde der zee tot de christelijke kerk toebrachten.

Isabella, die voor zulke denkbeelden zeer toegankelijk was, werd meer dan half gewonnen, doch in weerwil hiervan liepen de onderhandelingen toch te niet, dewijl Columbus als belooning voor zijne ontdekking eischen stelde, die volstrekt niet van zijne belangeloosheid getuigden en in waarheid ongehoord mochten heeten. Hij verlangde verheffing in den adelstand, met den in die dagen zooveel beteekenenden titel don, de waardigheid van Atlantisch admiraal, die in rang onmiddellijk op de veldheeren der kroon volgde; de macht van onderkoning in de door hem te ontdekken landen met het recht van erfopvolging voor zijne nakomelingschap, het tiende deel van alle inkomsten der kroon aldaar en $1/8$ der opbrengst van elk in die landen in te voeren monopolie!

Tegen zulke eischen kwam de trots der koningin op; ook koning Ferdinand, die het geheele plan met zeker koel wantrouwen beschouwde, verklaarde zich daartegen en Talavera, de intusschen tot aartsbisschop van Granada verheven raadsman van Isabella, sprak onverholen als zijn gevoelen uit, dat de kroon, ingeval het plan mislukte, gelijk zeker te verwachten was, zich belachelijk zou maken, indien zij een vreemden avonturier zulke aanmatigende eischen had toegestaan.

Ook ditmaal werden de onderhandelingen eensklaps afgebroken. Columbus, die met onwrikbare hardnekkigheid aan alle door hem gestelde voorwaarden vasthield, verliet het hof om zich naar Frankrijk te begeven.

Het was een geluk voor den trotschen, onbuigzamen man, dat zijne vrienden in zijn belang werkzaam bleven. Luis de Sant Angel, de door Ferdinand en Isabella evenzeer geachte ontvanger der geestelijke inkomsten van Arragon, zeide vrijmoedig tot de koningin, dat Columbus niets voor zich verlangde, ingeval zijne onderneming mislukte, doch dat, indien zijne pogingen slaagden, het inwilligen zijner hooge eischen niets anders zou zijn dan het rechtmatig loon voor onsterfelijke verdiensten. Hij hield verder staande, dat Isabella, de fiere beschermster van elk grootsch denkbeeld, zich ook thans niet door kleingeestige bedenkingen mocht laten terughouden, anders zou een andere koning roem en voordeel van de ontdekkingen des stoutmoedigen zeevaarders inoogsten.

Sant Angel sprak zoo overtuigend, dat Isabella zich gewonnen gaf. Zij verklaarde zich bereid om hare juweelen tot uitrusting van de noodige schepen te verpanden, dewijl de koninklijke schatkist door den laatsten oorlog uitgeput was. Zoo ver zou het echter niet komen, Sant Angel schoot de verlangde som voor. Columbus werd teruggeroepen; den 17en April 1492 kwam de overeenkomst geheel volgens zijne wenschen tot stand.

In de kleine Andalusische havenstad Palos rustte Columbus nu zijn klein eskader, twee caraveelen en een klein transportvaartuig, uit. Nog in de laatste oogenblikken had hij met groote moeilijkheden te worstelen. De door hem beraamde tocht scheen zoo avontuurlijk en gevaarlijk, dat hij slechts met moeite de noodige manschappen daarvoor vinden kon, hoewel eene koninklijke verordening bepaalde, dat allen, die aan eene ontdekkingsreis deelnamen, tot twee maanden na hunne terugkomst vrij zouden zijn van alle vervolging wegens alle misdaden en wanbedrijven, hoe ook genaamd. Misschien zou Columbus nog in den laatsten oogenblik zijn doel gemist hebben, indien hij niet de krachtigste ondersteuning gevonden had bij de te Palos zeer geachte familie Pinson. Twee gebroeders, die tot deze familie behoorden, waren voor Columbus' plan in zulk eene geestdrift ontstoken, dat zij besloten, zelven aan de ontdekkingsreis deel te nemen.

Eindelijk was alles gereed. Het kleine eskader was uitgerust, de bemanning, ten getale van 120 koppen, was bijeen. Den 2en Augustus trokken de zeevaarders naar het in de nabijheid gelegene klooster Rabida, hier gebruikten zij te zamen het avondmaal, om zich voor te bereiden voor de afreis, die op den volgenden dag bepaald was.

DERDE HOOFDSTUK.

De ontdekkingstochten. De eerste reis van Columbus. De vaart. Verhalen omtrent eene samenzwering. Land! Columbus' hebzucht. Ontdekking van het eerste eiland van America. Columbus' aardrijkskundige dwaling. De Indianen. Gouden versierselen. Naar Zipangu. Cuba ontdekt. Vermeende ontdekking van Azië's vastland. Tochten in het binnenland van Cuba. Ontdekking van Hayti. Hispaniola. De Canibalen. Het goudland. Staatsregeling der Indianen. De Santa Maria. De cazique Guacanagari. Stichting eener volkplanting. Terugreis. Ontvangst aan het Portugeesche hof. Lot van Martinus Alonzo Pinzon. Triomftocht van den wereldontdekker door Spanje. Genadige ontvangst aan het hof. Fonseca. Twist met de Portugeesche kroon. Pauselijke beslissing. Denkbeeldige verdeelingslijn. Toerustingen voor een nieuwen tocht.

In den vroegen morgen van den 3en Augustus 1492, op een Vrijdag, verlieten de drie kleine schepen, welke Columbus' flottille uitmaakten, de haven van Palos. Columbus zelf voerde bevel over het grootste der

schepen, de Santa Maria, Martinus Alonzo Pinzon over het tweede, de Pinta en Vicente Yanêz Pinzon over het kleinste schip, de Nina.

Columbus kon zich volkomen op zijne beide onderbevelhebbers verlaten; de gebroeders Pinzon waren trouwhartige zeelieden en stoutmoedige mannen, die het plan des admiraals met geestdrift vernomen en bevorderd hadden. Na een oponthoud van vier weken bij de Canarische eilanden, door eene beschadiging aan het roer der Pinta veroorzaakt, verliet de flottille de bekende wateren en zeilde zij, steeds westwaarts den steven richtend, de onbekende zeeën in.

De ontdekkingstocht van Columbus is door de bijna tot geschiedenis geworden sage met een groot aantal bijzonderheden opgesmukt, die alle uitgedacht zijn met het doel om den roem van den grooten ontdekker met nog hoogeren luister te doen schitteren dan hij buitendien reeds verdient. Zij zijn grootendeels ontleend aan het verhaal van don Fernando Colon, die, om de verdiensten zijns vaders in een nog helderder licht te plaatsen, de vreesachtigheid der bemanning en den onbezweken moed des bevelhebbers nog overdrijft, die van een samenzwering spreekt, welke door de ontmoedigde zeelieden gesmeed was en ten doel had, den admiraal over boord te werpen, naar Spanje terug te keeren en daar uit te strooien, dat Columbus toevallig in het water gevallen was. Een ander schrijver, Oviedo, heeft zich waarschijnlijk het verhaal te binnengebracht van het uitstel van twee dagen, hetwelk Bartholomeüs Diaz van zijne bemanning verworven had, en in navolging daarvan beweerd, dat Columbus de geheel ontmoedigde zeelieden slechts had kunnen bewegen om den tocht nog drie dagen lang voort te zetten, onder voorwaarde, dat hij zou terugkeeren, indien men binnen dien tijd geen land ontdekt had.

Van al deze verhalen bevatten de door Columbus zelven gehouden dagboeken niets en dit is het beste bewijs voor de stelling, dat zij eerst later zijn uitgevonden, want Columbus was volstrekt de man niet, die zijn licht onder de korenmaat plaatste; hij liet het integendeel helder genoeg schijnen, ja hij was veel eerder geneigd om zich te groote dan te kleine verdiensten toe te kennen. Dewijl hij duchtte, dat zijne manschap door de ongewoon lange reis angstig worden en vreezen zou dat op de terugreis de voedingsmiddelen niet toereikend zouden zijn, gaf hij van den beginne af het aantal mijlen, dat men had afgelegd, kleiner op; dan het werkelijk was.

Het heerlijkste weder, dat men uitdenken kon, eene onbeschrijfelijk zachte lucht, aan een lentelucht gelijk, en een bestendige Oostenwind, die de schepen in snelle vaart westwaarts dreef, begunstigde den tocht. De passaatwind woei zoo onophoudelijk gunstig, dat de zeelieden juist hierdoor angstig werden, wijl zij vreesden, dat in deze verre, vreemde wateren nooit een andere wind woei, die hun veroorloven zou naar Spanje terug te keeren. Doch ook thans was het geluk den admiraal gunstig, want meer dan zijne geruststellende woorden werkte een Zuidwestenwind uit, die den 22en September opstak.

Meer dan eens waanden de ontdekkers, dat zij zich in de nabijheid van land bevonden; zij werden door zwermen vogels, door een met waterplanten begroeide plaats in de zee, of door nevelstreepen bedrogen. Doch toen de zoo vurig gewenschte kust van Indië nog maar altijd niet verscheen, verloren zij den moed, en begonnen zij over den ondragelijk

langen duur der reis te klagen. Columbus stelde hen gerust. Hij hield hun voor, dat Indië thans dicht voor hen uit moest liggen, dat zij het zeker binnen kort zouden bereiken en dat dan een schitterend loon voor hunne volharding zou zijn weggelegd.

Den 11en October ontving men eindelijk eene duidelijke aanwijzing, dat er werkelijk land in de nabijheid was. Men vischte uit het water een stok met snijwerk en meer andere houtwaren ja zelfs een met roode bessen bedekten tak op.

Aller oogen tuurden thans naar de lang verwachte kust. Ieder wilde de eerste zijn, die aankondigde, dat zij in het gezicht was, want de koningin had dengeen, die het eerst land ontdekken zou, een lijfrente van 26 dukaten beloofd. Des avonds te 10 uur bemerkte Columbus zelf een licht; hij schreef dit in zijn scheepsdagboek en voegde er bij: het flikkerde echter met zulk een onzekeren glans, dat ik het niet als een teeken van de nabijheid van land durfde aanmerken. Hij riep eenige zijner lieden, van wie de één het licht zag, doch de ander het niet in 't oog krijgen kon. De opmerkzaamheid der zeelieden was ten hoogste gespannen. De uren kropen tragelijk voort; daar ontdekte eensklaps in den nacht van Vrijdag den 12en October een matroos op de vooruitvarende Pinta, Rodriguez Bermejo (*), in het maanlicht den schemerenden zoom van een zeestrand. Met den vreugdekreet: „Land! land!" snelde hij naar het dichtst bijstaande stuk geschut en brandde het los, om den volgenden schepen het afgesproken sein te geven.

Oorverdoovend was het gejuich, dat naar aanleiding van het kanonschot op al de schepen opging. Met tranen van blijdschap in de oogen omarmden de geharde zeerobben elkaar, in dien oogenblik was onder hen alle onderscheid van rang en stand uitgewischt. Toen de eerste uitbarsting hunner vreugde voorbij was, hieven zij gezamenlijk het „Te Deum" aan. In koortsachtige spanning verbeidden zij den morgen. Toen de zon hare eerste stralen op het aardrijk nederzond, zagen zij een liefelijk groen eiland voor zich liggen.

Met het krieken van den dag werd eene boot uitgezet. Columbus scheepte zich daarin met de gebroeders Pinzon in, hij liet zich naar het eiland roeien en was de eerste die den grond der nieuw ontdekte wereld betrad. Hij had het doel zijner wenschen bereikt; thans kon hij op het hem toegezegde loon der ontdekking aanspraak maken en als don Christoval Colon, admiraal en onderkoning, nam hij bezit van het eiland voor de kroon van Castilië.

Hij meende aangeland te zijn op een der eilanden, welke volgens de oude kaarten voor de Oostkust van Azië moesten liggen, en dus Indië bereikt te hebben. Daarom noemde hij de inboorlingen, die argeloos en nieuwsgierig naderbij kwamen om de vreemde menschen te zien, die naar

(*) Het is de dikwijls treurige plicht van den waarheidlievenden geschiedschrijver schoone droombeelden te verstoren. Wij zijn er aan gewend, den held van Irving, den edelen Columbus, in zulk een schoon licht te aanschouwen, dat wij slechts ongaarne hooren gewagen van de bekrompen hebzucht van den grooten man, wien de wereld zooveel te danken heeft. Een bewijs voor deze hebzucht levert ons het volgende feit. De admiraal, die zelf den eersten ontdekker van het land een nieuw wambuis beloofd had, verbrak zijn woord, ja maakte zelfs, dewijl hij vier uren vroeger dan Bermejo het licht bemerkt had, met goed gevolg op de lijfrente van 26 ducaten aanspraak. De matroos werd met leege handen weggezonden, de admiraal ontving de uitgeloofde belooning.

hunne meening uit den hemel waren neergedaald, dan ook Indianen — een naam, dien de inboorlingen van America tot op dezen dag, hoewel zeer ten onrechte, behouden hebben.

De hoop op een onmetelijken rijkdom, welken Columbus gedacht had reeds bij de eerste landing in Indië te zullen vinden, werd niet verwezenlijkt. Op het kleine, vlakke eiland trof men noch kostbare specerijen, noch andere schatten aan. Reeds de lage trap van beschaving, waarop de inboorlingen stonden, was hiervoor een stellig bewijs. Deze gingen geheel ongekleed, alleen was hunne koperkleurige huid op eene zonderlinge wijze beschilderd. Zij droegen geene wapenen en kenden die niet eens. Een Indiaan liep zorgeloos in het scherpe zwaard van Columbus en sneed zich daarbij deerlijk. Van landbouw wisten ze niets; de vruchtbare grond leverde hun, ook zonder zorgvuldige bearbeiding, de noodige levensmiddelen, als maïs en maniocwortelen op. Dewijl er op het eiland slechts vier soorten van kleine viervoetige dieren waren, leefden de Indianen bijna uitsluitend van plantaardig voedsel; zij waren ten gevolge daarvan een vreedzaam en fijn gevormd geslacht.

Bij dit arm volkje waren geene rijkdommen te vinden, slechts een zonderling versiersel, door de bewoners van het eiland gedragen, boezemde den naar goud dorstenden Spanjaarden eenige belangstelling in: kleine stukjes goud, welke eenige dezer wilden in den doorboorden neuswand gestoken hadden, leverden het bewijs, dat, indien al niet op het eiland zelf, dan toch in de nabijheid goud te vinden moest zijn.

Een gesprek met de Indianen, wier vertrouwen Columbus won, door hun glaspaarlen, klokjes en andere kleinigheden ten geschenke te geven, was hoogst moeilijk, daar zij natuurlijk eene den Europeanen volkomen onbekende taal spraken. Zooveel vernam Columbus toch, dat zij aan hun eiland den naam Guanahani (*) gaven.

Ook wezen zij op de vraag, van waar zij die stukjes goud kregen, naar het Zuiden. Columbus wilde op het kleine arme eiland zijn tijd niet nutteloos doorbrengen; reeds den 14en October zette hij zijne ontdekkingsreis voort. Zijn naaste doel, dat hij spoedig hoopte te bereiken, was het groote, op de middeneeuwsche kaarten aangeduide eiland Zipangu (Japan), door Marco Polo als een waar Dorado, als een land overvloeiende van goud, paarlen en edelgesteenten afgeschilderd. Toen hij van Guanahani afvoer, beging hij de wreedheid zeven Indianen, die hem vertrouwelijk genaderd waren, als gevangenen mede te nemen, opdat zij hem den weg van eiland tot eiland zouden wijzen.

Eene reeks van eilanden werden in de eerst volgende weken ontdekt; het eene kwam hun nog schooner voor dan het andere, want Columbus was daar juist in het gunstigste jaargetijde, in de tropische lente na het ophouden van het regentijdperk, aangekomen. De heerlijke natuur prijkte er in hare schitterendste bloemenpracht, doch van de schatten waarop de ontdekker gehoopt had, vond hij slechts weinig. Zoowel de overvloed van specerijen als de rijkdom aan goud en edelgesteenten ontbrak geheel en al. Ook de ruilhandel met de Indianen leverde geen bevredigende uitkomsten op. Hoewel de onwetende wilden gaarne voor een paar glaspaarlen hunne gouden versierselen wegschonken, werd het toch dagelijks moeilijker, met hen in aanraking te komen, daar het bericht van

(*) Het land, door Columbus het eerst ontdekt, was volgens de jongste onderzoekingen niet het gewaande Guanahani (Cat Island), maar het Wattingseiland der Bahamagroep.

de nadering der vreemde bleeke mannen, die zich door den op Guanahani gepleegden menschenroof gevreesd gemaakt hadden, zich spoedig van het eene eiland naar het andere verbreidde. Waar de Spanjaarden landden, vonden zij meestal slechts ellendige, verlatene hutten; de inboorlingen waren naar het binnenste van het eiland gevlucht.

Eindelijk bereikten de ontdekkers een grooter eiland, dat door de meegenomen Indianen Cuba genaamd werd. Thans meende Columbus, dat hij Zipangu gevonden had, hij was verrukt over de heerlijke natuurtooneelen, welke het prachtige eiland hem aanbood. Hij bezocht de kust op verschillende punten; spoedig zag hij in, dat hij zich vergist had, toen hij het eiland voor Zipangu had gehouden, doch nu verviel hij in eene nog grootere dwaling: hij meende reeds het vasteland van Azië bereikt te hebben.

In deze overtuiging besloot hij, een gezantschap naar het binnenland te zenden, en wel naar een volkrijke stad, die volgens de aanwijzingen der Indianen vier dagreizen van de plaats, waar hij zich bevond, gelegen was. Met juist overleg koos hij tot hoofd van dit gezantschap een gedoopten Jood, Luis de Torres, die Arabisch verstond en wien een der Indianen van Guanahani werd meegegeven. Torres ontving monsters van Indische specerijen, hij moest onderzoeken, waar deze op het eiland te vinden waren, ook droeg Columbus hem op, den vorst des lands gunstig voor een verbond met den koning van Castilië te stemmen.

Den 2en November reisden deze gezanten af, den 8sten keerden zij reeds terug. De groote stad, welke zij zouden vinden, was ingekrompen tot een vijftigtal Indiaansche hutten met eene bevolking van hoogstens 1000 zielen. De Europeanen waren door de inboorlingen met vriendelijke nieuwsgierigheid ontvangen, de vrouwen hadden hunne handen en voeten gekust, hunne witte huid gestreeld en zich volstrekt niet schuw of vijandig gedragen. Meer dan 50 Indianen hadden den vreemden gasten bij hun vertrek uitgeleide gedaan, velen hunner wikkelden onderweg een gloeiende kool en zekere kruiden in een droog blad, vervolgens trokken zij den rook in den mond en bliezen dien weder van zich. In het oog der Spanjaarden was dit een zonderling genoegen.

Overigens had het gezantschap niets uitgericht. Specerijen waren er op Cuba niet, deze werden volgens de aanwijzingen der Indianen verder naar het Zuidoosten aangetroffen. Derwaarts, naar een wonderland dat de inboorlingen Babeque noemden, besloot Columbus derhalve den steven te wenden om, gelijk hij zelf verklaarde „goud en specerijen te zoeken." Eer hij weg voer, liet hij nog vijf argelooze inwoners grijpen, met het plan om hen later naar Spanje mee te nemen. Buitendien liet hij zeven vrouwen ontvoeren, want hij had van Portugeesche slavenhandelaars gehoord, dat de negers de gevangenschap in het gezelschap van vrouwen het best verdroegen. Door deze nieuwe daad van geweld joeg Columbus den inboorlingen van Cuba zulk een schrik aan, dat zij voortaan altijd, wanneer zij Europeesche schepen zagen, in aller ijl naar het binnenland vluchtten.

Naar Babeque! was aller leus. Het fabelachtige goudland was het doel van aller wenschen. Martinus Pinzon wenschte het voor Columbus te bereiken. Hij verliet dus met de Pinta den 21en November heimelijk de kleine flotille, zoodat Columbus nu met twee schepen de ontdekkingsreis moest voortzetten.

Hij zeilde de kust van Cuba langs, die hem met hare prachtige tropische landschappen in verrukking bracht, vervolgens zette hij, nadat hij de oostkust van het eiland had omgezeild, koers naar eene kust, die hij in het verre Oosten aanschouwde; het was het eiland Hayti, dat den 6en December ontdekt werd. Columbus noemde het Isla Espanola, hieruit is de later veel gebezigde naam Hispaniola ontstaan.

Toen de Admiraal koers zette naar Hayti, verzochten hem de Indiaansche gevangenen door smeekende gebaren, het eiland niet aan te doen; zij gaven te verstaan, dat de bewoners, die zij Cariben noemden, menscheneters waren. Columbus verstond hen verkeerd; hij meende, dat zij zeiden: Caniben en dit gaf aanleiding tot het ontstaan van het woord canibalen, dat later zoo menigmaal tot aanduiding van menscheneters gebezigd is. Eene verkeerde opvatting van zijne zijde gaf ook nog tot eene andere zonderlinge dwaling aanleiding. Columbus schreef den 11en December in zijn dagboek: „Caniben kan niets anders beteekenen dan onderdanen des lands (van den Mongoolschen Khan) en dus moet deze in de nabijheid wonen. Waarschijnlijk zendt hij zijne vloot op de slavenvangst uit en daar de inboorlingen nooit de hunnen zien terugkeeren, stellen zij zich voor, dat deze opgegeten worden. Zoo leer ik dagelijks deze Indianen, gelijk ook zij ons, beter verstaan."

Wij zien, dat Columbus met zijne weelderige verbeeldingskracht elke omstandigheid, die zijne meening, dat Indië ontdekt was, scheen te bevestigen, in het helderste licht stelde en zich daarbij, ten gevolge van gebrek aan kritiek, aan de grofste dwalingen schuldig maakte.

Voor de menscheneters was hij natuurlijk niet bevreesd. Hij zeilde de schoone kunsten van Hayti langs, welke hij overal door de inwoners verlaten vond. Ook toen zich den 12en December eene schaar naakte Indianen vertoonde, gingen deze terstond uit vrees voor de Europeanen op de vlucht: slechts eene vrouw viel in hunne handen. Columbus liet de gevangene kleeden, gaf haar rijke geschenken en zette haar vervolgens aan land, om hierdoor het vertrouwen der vreesachtige Indianen te winnen. Dit gelukte hem ook; hij knoopte met de argelooze menschen een vriendschappelijk verkeer aan.

De schepen zeilden langs de kust langzaam oostwaarts. Columbus onderhield een levendig verkeer met de inboorlingen, die hem gaarne in ruil voor kleine geschenken levensmiddelen van allerlei aard en ook goud brachten. Hoe verder men oostwaarts voer, des te grooter en kostbaarder werden de gouden versierselen, des te levendiger werd de hoop der Spanjaarden op de ontdekking van het goudland Babeque.

Ook bij Indianen trof men thans eenige sporen van grootere beschaving aan, zij bebouwden het land, al was het ook nog op gebrekkige wijze, en hadden ook eene soort van staatsregeling. Men kon licht bemerken, dat zij in verschillende standen gesplitst waren, dat er onder hen een zekere soort van adel bestond en dat een vorst, Cazique genaamd, aan het hoofd van den staat geplaatst was. Dewijl Columbus zich zorgvuldig onthield van elke daad van geweld jegens deze weerlooze menschen, die hem gewillig voor een paar glazen paarlen, klokjes en andere snuisterijen hunne gouden sieradiën afstonden, kwamen de Indianen bij honderdtallen deels in booten, deels zwemmend aan boord. Columbus deed bij hen onderzoek naar de plaats, van waar zij hun goud kregen, en vol blijdschap vernam hij het antwoord: „uit Cibao." Thans was hij zeker, Zipangu

spoedig te zullen bereiken. Hij liet zich in zijne phantastische lichtgeloovigheid op nieuw door de overeenkomst tusschen den klank van twee namen deerlijk om den tuin leiden. Columbus' plan om zijne reis nog verder voort te zetten, mislukte tengevolge van eene groote en onverwachte ramp. Den 24en December, terwijl omstreeks het middaguur alle matrozen sliepen en ook de admiraal zich aan eene korte rust overgegeven had, liep het grootste schip, de Santa Maria, door de onachtzaamheid van den stuurman, die een scheepsjongen aan het roer gezet had, op een zandbank. Het was reddeloos verloren. De bemanning en de voorraad moesten aan het strand in veiligheid gebracht worden, dewijl het tweede schip, de Nina, te klein was om die op te nemen.

Columbus ondervond bij dit ongeval de liefderijkste hulp van de zijde der inboorlingen; met de meeste bereidwilligheid hielpen zij met hunne booten de bezittingen der schipbreukelingen aan land brengen; zij gingen daarbij zoo eerlijk te werk, dat zelfs geen spijker gemist werd. Met den vorst der naburige streek, den cazique Guacanagari, wisselde Columbus een aantal beleefdheidsbewijzen. Hij ontving een bezoek van den cazique en maakte hem gelukkig met een hemd en met een paar handschoenen. De laatste waren in het oog van den Indiaan bijzonder kostbaar en merkwaardig; hij gedroeg zich overigens bij de ontvangst van dat geschenk en bij een tegenbezoek, dat de admiraal hem in zijne residentie bracht, zoo kalm en waardig, dat Columbus opmerkte, dat hij zich een man van goede afkomst betoond had..

Ook de inboorlingen waren zoo voorkomend mogelijk, met de grootste bereidwilligheid stonden zij hunne gouden versierselen af; weldra was met hen een levendige goudhandel ontstaan. Columbus, die de Voorzienigheid dankte, dat hij juist op deze plaats schipbreuk geleden had, besloot hier den grond tot een vaste nederzetting te leggen. Uit de geredde overblijfselen der Santa Maria bouwde hij een soort van fort, dat hij met een gracht omringde. De Indianen boden daarbij vol ijver de behulpzame hand. Ook de cazique gaf tot den bouw gereedelijk zijne toestemming, dewijl de admiraal hem beduidde, dat hij hem een deel zijner manschappen tot bescherming tegen de gevreesde Cariben achterlaten zou.

Na het verlies van de Santa Maria durfde Columbus de ontdekkingsreis niet voortzetten. Hij vreesde buitendien, dat Martinus Alonzo Pinzon van zijne afwezigheid partij trekken, naar Spanje terugkeeren en daar, als eerste overbrenger van de gelukkige tijding der gedane ontdekkingen, het beste loon wegdragen zou.

Hij voorzag de nieuw gebouwde vesting zoo goed mogelijk van den noodigen voorraad. Veertig man, die zich vrijwillig daartoe aanmeldden, bleven ter bewaking van de sterkte achter. Hij drukte dezen ernstig op het hart, dat zij de vriendschap met de Indianen bewaren zouden; vervolgens ving hij den 4en Januari 1493, en dus vroeger dan hij van plan was geweest, de thuisreis aan.

Den 6en Januari ontmoette hij nog bij de kust van Hayti de verlorene Pinta weder. Martinus Alonzo Pinzon, die intusschen met den goudhandel voortreffelijke zaken gemaakt had, bracht voor zijn verdwijnen allerlei verontschuldigingen in. Columbus nam die aan, hoewel hij in zijn hart zeer vertoornd op hem was. Beide schepen zetten thans koers naar Europa. Zij hadden op deze reis met zulke vreeselijke stormen te worstelen, dat Columbus bijna de hoop op redding opgaf. Doch de fortuin

bleef hem getrouw; hij bereikte Santa Maria, een der Azorische eilanden.

Bij den Portugeeschen bevelhebber, die meende, dat Spanje het verdrag met Portugal geschonden en een ontdekkingstocht naar Zuid-Africa ondernomen had, vond Columbus in den beginne geene vriendelijke ontvangst; ja het scheelde weinig, of men had hem gevangen genomen. Eerst toen het misverstand opgelost was, mocht hij ongestoord zijne reis voortzetten.

Het stormachtige weder belette hem, onmiddellijk naar de haven van Palos te zeilen, hij moest op nieuw beschutting tegen die stormen in eene Portugeesche haven zoeken en den Taag binnenloopen. Koning Johan II ontving den Spaanschen admiraal met de grootste vriendelijkheid. Thans betreurde hij het wel, dat hij zelf niet de noodige schepen voor die ontdekkingsreis had uitgerust, maar hij verborg zijn verdriet achter de grootste vroolijkheid en hoflijkheid. Slechts terloops merkte hij op, dat de ontdekte landen volgens het met Spanje gesloten verdrag tot de Portugeesche bezittingen behoorden, dewijl ze zoo dicht bij de Azoren lagen. Columbus vertoefde als gast bij een der aanzienlijkste hovelingen.

De koning had zich wel jegens Columbus hoogst genadig gedragen, maar de grooten van zijn hof, die elken trek van zijn gelaat trachtten te bespieden, bemerkten toch, dat de uitkomst van de ontdekkingsreis hem hoogst onaangenaam was. Meer dan één hunner bood aan, met Columbus twist te zoeken; dat zou gemakkelijk genoeg gaan, daar de dikwijls lompe en terugstootende admiraal daartoe elk oogenblik gelegenheid gaf. In de daardoor teweeggebrachte woordenwisseling zou men dan den gehaten man zonder moeite kunnen nederstooten, zonder dat het vermoeden van een vooraf beraamden moord ontstaan kon.

Johan II was edel en verstandig genoeg om dat vriendelijk aanbod zijner edelen van de hand te wijzen, dewijl de dood van Columbus hem toch niet het minste voordeel aanbrengen zou, want de Spanjaarden zouden ongetwijfeld ook zonder den admiraal hunne ontdekkingstochten naar het Westen voortzetten. Columbus werd den 11den Maart zeer genadig en zelfs met een aanzienlijk geschenk van het Portugeesche hof ontslagen. Hij kon den volgenden dag in zee steken en wierp den 15den Maart 1493 gelukkig in de haven van Palos het anker uit.

Aan den avond van denzelfden dag keerde ook Martinus Alonzo Pinzon terug. Deze had de tijding van de gelukkig volbrachte reis reeds uit Bayonne in Galicië aan koning Ferdinand doen toekomen en om een bijzonder gehoor verzocht, maar het ter nederslaande antwoord ontvangen, dat hij alleen in het gevolg van den admiraal komen mocht. Deze slag trof hem zoo hevig, dat hij ziek werd en weinige dagen na zijne terugkomst stierf (*). Met onbeschrijfelijke blijdschap ontving het Spaansche volk de tijding van de gelukkig volbrachte ontdekkingsreis.

(*) Martinus Alonzo Pinzon werd nog in zijn graf door den haat van Columbus en later door de vijandschap van de zonen des ontdekkers vervolgd. Zijn welverdiende roem is daardoor verduisterd. Hoewel zijn verlaten van den admiraal, om het goudland Babeque op te sporen, en later zijne pogingen om door het eerste overbrengen van de tijding der ontdekking zich wellicht bijzondere voordeelen te verwerven, niet verontschuldigd kunnen worden, moet men toch bekennen, dat Columbus voornamelijk aan zijne krachtige hulp vóór en gedurende zijn reis het welslagen zijner pogingen dankte. Naast Columbus zelven komt aan Martinus Alonzo Pinzon de grootste verdienste ten aanzien der ontdekking van America toe.

De klokken werden geluid, toen het bekende schip van Columbus de haven binnenvoer, eene ontelbare volksmenigte omringde den admiraal, toen hij landde, en geleidde hem als in zegepraal naar de kerk, waar hij in de eerste plaats zijn dankgebed voor zijne redding uit alle gevaren uitstortte.

Van Palos reisde Columbus over Sevilla naar Barcelona, waar het koninklijke paar zich ophield. Zijne geheele reis was een triomftocht. Alsof hij een zegevierend veroveraar was, trok hij het land door: voor hem uit gingen de meegevoerde Indianen, die door hun vreemd uiterlijk algemeene verbazing wekten, dan volgden zijne dienaars die tropische gewassen, gouden versierselen en andere voortbrengselen des lands droegen; eindelijk kwam Columbus zelf, de groote, ja als eene godheid door het volk aangebeden wereldontdekker. Overal op zijn tocht waren de wegen bedekt met nieuwsgierigen, die den merkwaardigen man wilden zien en begroeten.

Ferdinand en Isabella ontvingen den admiraal bij uitstek genadig. Op de markt te Barcelona, die door eene onafzienbare volksmenigte bedekt was, had men op 's konings last een stellage opgericht, waarop de troon geplaatst was. Toen Columbus verscheen, stond de koning op en na den handkus werd den admiraal een zetel in de onmiddellijke nabijheid van het koninklijke echtpaar aangeboden. Dit was de hoogste eer, die een onderdaan in die dagen van wege een Spaanschen koning te beurt vallen kon.

Zoolang Columbus zich te Barcelona ophield, ontving hij de eene onderscheiding na de andere. De koning bekrachtigde thans al zijne vroegere beloften, hij schonk den admiraal een schitterend wapen en de aanzienlijkste heeren moesten hem behandelen, alsof hij een grande van Spanje was.

Thans kwam het er op aan, van de gemaakte ontdekkingen partij te trekken. Columbus verzekerde, dat hij de Oostkust van Azië en daarmee den zeeweg naar Indië gevonden had. Dit geloofde in die dagen ook bijna iedereen; slechts enkele stemmen gingen er op, die beweerden, dat de ontdekte eilanden en kusten te dicht bij Europa lagen om tot het vasteland van Azië te kunnen behooren; doch op zulke bedenkingen sloeg men volstrekt geen acht. Ook de verzekeringen des admiraals omtrent de onuitputtelijke rijkdommen, welke in het Westen te vinden waren, vonden onverdeeld geloof. Columbus had, gelijk hij den monarch voorhield, een land ontdekt, dat rijk was aan specerijen van allerlei aard, aan paarlbanken en goud; ook liet hij niet na op te merken, dat de kroon de Indianen in onbeperkten getale als slaven wegvoeren en verkoopen kon.

De afgrijselijke menschenroof en menschenhandel was zoo zeer door de begrippen der gansche natie geheiligd, dat ook Columbus die als eene der belangrijkste vruchten zijner ontdekking opsommen kon.

Met den grootsten ijver werd nu gearbeid aan de uitrusting van een nieuw en grooter eskader, voor een tweeden ontdekkingstocht naar het Westen bestemd, daar Ferdinand niet zonder reden vreesde, dat de Portugeezen er op uit zouden zijn om hem voor te komen. Hij benoemde derhalve don Juan Rodriguez de Fonseca, later bisschop van Badajoz, tot zijn gevolmachtigde om over de uitrusting en de daarvoor bestemde gelden toezicht te houden.

Onmiddellijk na Columbus' terugkomst hadden Ferdinand en Isabella

den paus mededeeling gedaan van de uitkomsten der ontdekkingsreis. Alexander VI, die zelf in Spanje was, betoonde zich zeer gunstig omtrent de belangen der Castiliaansche kroon gestemd. Door twee bullen van den 3en en den 4en Mei 1493 bepaalde hij, dat alle in het Westen gemaakte ontdekkingen den Spanjaarden zouden toebehooren. Een denkbeeldige lijn van 100 Spaansche mijlen, ten Westen van de Azoren van pool tot pool getrokken, zou de Castiliaansche en Portugeesche bezittingen scheiden. Op die wijze beschikte zijne heiligheid over eene halve, nog niet ontdekte wereld en zoo groot was nog altijd het aanzien van den Roomschen kerkvorst, dat deze beschikking inderdaad geëerbiedigd werd. Wel verzette de koning van Portugal zich aanvankelijk daartegen, daar hij zich in zijne rechten gekrenkt achtte, maar na langdurige onderhandelingen nam hij er genoegen mede, dewijl ook Ferdinand zich bereid toonde om de denkbeeldige grenslijn verder westwaarts te verschuiven. Bij een verdrag van den 7en Juni 1494 werd vastgesteld, dat zij 370 Spaansche mijlen ten Westen van de Capverdische eilanden zou getrokken worden. Tengevolge van deze bepaling verkreeg Portugal later aanspraak op Brazilië.

Terwijl deze onderhandelingen gevoerd werden, had Columbus reeds sinds lang zijne toerustingen ten einde gebracht en zijne tweede reis aanvaard. Het had hem ditmaal niet veel moeite gekost, reisgenooten te vinden, want zijne phantastische, de werkelijkheid ver overtreffende schilderingen van Indië's rijkdommen hadden zulk een diepen indruk op de naar avonturen beluste Spanjaarden gemaakt, dat zelfs de aanzienlijkste edellieden dongen naar de gunst om aan den nieuwen ontdekkingstocht deel te nemen. Zij waanden, dat zij in het verre Westen zonder eenige krachtsinspanning en binnen zeer korten tijd in het bezit van groote schatten zouden geraken. De aandrang was zóó groot, dat het aanvankelijk bepaalde getal van 1200 deelnemers met 300 overschreden moest worden. Alleen aan matrozen had men gebrek en hierdoor werd de uitrusting der vloot een weinig vertraagd.

Drie groote koopvaardijschepen en veertien caraveelen werden in de haven van Cadix zeilklaar gemaakt en van alle mogelijke koopwaren, grootendeels onkostbare, voor de Indianen geschikte snuisterijen en van levensmiddelen in grooten overvloed voorzien. Van meer belang was het, dat men den schepelingen een aantal Europeesche zaden (*), vele huisdieren zoo als paarden, schapen, runderen en varkens medegaf, om deze naar het Westen over te planten. Een paar bloedhonden, die tot het volgen van het spoor van menschen en tot den strijd met hen afgericht waren, voltooiden de naar de ontdekte landen bestemde menagerie. Deze vreeselijke dieren waren reeds met goed gevolg tegen de negers gebruikt; men nam hen mede naar het Westen, ofschoon koningin Isabella den admiraal streng aanbeval, voor eene zachte en vriendelijke behandeling der Indianen zorg te dragen. Zij beschouwde het als een heiligen plicht, hare eerste trans-Atlantische onderdanen door zachtheid te winnen en zoo mogelijk tot het christendom te bekeeren. Tot bereiking van dit laatste doel werden ook een aantal zendelingen aan de expeditie toegevoegd.

(*) Een noodlottig geschenk, dat de tweede expeditie aan de nieuw ontdekte landen bracht, was het suikerriet, welks aankweeking de invoering van de negerslavernij in Amerika ten gevolge had.

Tijdens de uitrusting der vloot had Columbus de eerste moeilijkheden met de Spaansche overheden te overwinnen. Fonseca en de betaalmeester Juan de Soria weigerden de bezoldiging voor het talrijke gevolg des admiraals; het kwam zelfs tot oneenigheden, welke echter in Columbus' voordeel beslist werden. Koningin Isabella willigde al diens wenschen en eischen in, daar zij vreesde, dat hij door eene weigering zich beleedigd achten en zijne diensten een anderen monarch aanbieden zou. Columbus was slim genoeg geweest om den weg naar de nieuwe wereld voor een ieder verborgen te houden, hij had zelfs der koningin niet medegedeeld, op welke lengte en breedte de door hem ontdekte landen te vinden waren; daarom werd hij ook beschouwd als de eenige, die in staat was om de tweede expeditie naar het Westen te besturen.

Eindelijk was de uitrusting van de schepen gelukkig voltooid. Den 25en September 1493 kon Columbus zijn tweeden grooten ontdekkingstocht aanvaarden. Hij had ditmaal een eskader van 17 schepen onder zijne bevelen.

VIERDE HOOFDSTUK.

De ontdekkingsreizen. Columbus' tweede reis. Ontdekking van de Caraïbische eilanden. Ondergang der kolonie op Hispaniola. De dappere cazique Caonabo. Stichting van de kolonie Isabella. Noodlottige koortsen. Hojeda's strooptochten in het binnenland. Voortzetting van den ontdekkingstocht. Jamaica. Cuba onder eede voor het vasteland van Azië verklaard. Bartholomeüs Colon. Treurige toestand der volkplanting Isabella. Gevechten met de Indianen. Caonabo gevangen genomen. Onderdrukking van de Indianen. Het fort bestormd. Hongersnood. Pest. Aguado. Columbus keert terug. Ontvangst in Spanje. Ongunstig oordeel der openbare meening over hem. Toerustingen voor de derde reis.

Columbus volgde op zijne tweede reis van het eiland Ferro af eene veel zuidelijker richting dan de eerste maal; hij werd door wind en weder zoo zeer begunstigd, dat hij reeds den 2en November het eerste der Caraïbische eilanden ontdekte, die hunnen naam aan hunne bewoners, de Cariben of Caraïben, ontleenden. Het eene eiland voor, het andere na werd in de eerstvolgende weken ontdekt en door Columbus met een bijzonderen naam aangeduid, maar tot een langer verblijf kwam het aldaar niet, omdat er geene schatten te vinden waren.

Van de inwoners zag Columbus weinig, zij trokken zich meestal voor de Europeanen terug, doch uit het huisraad, dat hij in hunne verlatene hutten vond, maakte hij op, dat zij een eenigszins hoogeren trap van beschaving bereikt hadden dan de Indianen, met wie men tot dus ver kennis had gemaakt. Eenige slavinnen der Cariben, die uit de

verlatene dorpen tot de Europeanen vluchtten, verhaalden, dat zij van andere eilanden geroofd waren en schilderden de Cariben als afschuwelijke menscheneters af.

Den 14en November kwam het voor de eerste maal tot een gevecht met de Indianen. Zes Cariben, vier mannen en twee vrouwen, die in een boot de schepen dicht genaderd waren, om ze te kunnen bekijken, werden aangevallen door eene Spaansche boot, welke hun den terugtocht afsneed; zoodra ze dit zagen verdedigden ze zich wakker. Twee Spanjaarden werden door hunne vergiftigde pijlen gewond, een van hen zelfs doodelijk. Toen de boot der Indianen in het gevecht omvergeworpen werd, zetten zij den strijd zwemmende voort. Slechts één, die zwaar gewond was, kon krijgsgevangen gemaakt worden, de overigen bereikten in tijds het strand.

Daar er bij zulke gevechten niet het minste voordeel te behalen was, besloot Columbus naar Hispaniola terug te keeren, om daar de op zijne eerste reis gestichte kolonie te bezoeken. Hij hoopte haar in den bloeiendsten toestand en in het bezit van groote rijkdommen aan te zullen treffen, want de groote gemakkelijkheid in aanmerking genomen, waarmede de goudhandel tot dus ver gedreven was, moest de kolonie groote schatten opgestapeld hebben.

Het was op den avond van den 27en November, dat Columbus op de kust van Hispaniola tegenover de plaats aankwam, waar zijn fort lag. Wegens de heerschende duisternis liet hij zijne aankomst door twee kanonschoten aankondigen, maar — het verwachte antwoord bleef uit, een onheilspellende stilte heerschte er.

Met het krieken van den volgenden morgen ging Columbus aan land. Met de grootste ontzetting zag hij, dat daar, waar hij gehoopt had eene bloeiende kolonie te zullen vinden, slechts een zwart geblakerde puinhoop lag. In het gras vond hij hier en daar eenige bezittingen der Europeanen en een aantal half vergane lijken verspreid.

Van de naburige Indianen, die zich thans reeds zeer goed door de Spanjaarden konden doen verstaan, ontving Columbus treurige berichten omtrent het lot der kolonie.

Na het vertrek van den admiraal had de bezetting van het fort zich aan een losbandig leven overgegeven; elke Spanjaard had een paar Indiaansche vrouwen tot bijzitten genomen en hare mannen en vaders op de grofste wijze mishandeld. Kort daarna waren er oneenigheden en vervolgens bloedige vechtpartijen tusschen de kolonisten zelven uitgebarsten: een deel hunner besloot een strooptocht naar het goudland Maguana in het binnenste des eilands te ondernemen. In Maguana regeerde de cazique Caonabo, een krijgshaftig vorst, die de Europeanen met het zwaard in de vuist ontving en al de indringers doodde; vervolgens rukte hij tegen het fort op, verbrandde het, en vermoordde al de kolonisten. Vijf hunner, die zich in eene boot trachtten te redden, verdronken ten gevolge van het omslaan van het vaartuig. Guacanagari, de met de Europeanen zoo bevriende cazique, werd door Caonabo zwaar gestraft, zijne stad werd verwoest, velen zijner mannen werden in den strijd gedood of gewond.

Deze treurmare was een zware slag voor Columbus. Hij had zijne gezellen beloofd, hen naar eene bloeiende kolonie te voeren, waar zij rijke, met weinig inspanning verworven schatten vinden zouden.

Een groot aantal booten, met vreedzame Indianen gevuld, zouden hen terstond bij hunne aankomst begroeten. In plaats van dit alles vonden zij eene eenzame zee, eene vreesachtige, schuw zich terugtrekkende bevolking, een puinhoop en de lijken hunner landgenooten. Niemand van hen, die op het eiland achter waren gebleven, was meer in leven. Het lot der eerste kolonie moest natuurlijk afschrikken van elke poging om eene tweede aan te leggen, doch dit juist wenschte Columbus, die thans naar eene andere, beter gelegene plaats zocht. Hij vond die verder oostwaarts aan de kust.

Aan den mond eener kleine rivier lag eene uitgestrekte, voor eene kolonie uitmuntend geschikte vlakte, daar zij in den rug door een rotswanden landwaarts in door een ondoordringbaar maagdelijk woud beschermd werd. Hier werd de bemanning ontscheept. Columbus liet terstond de lijnen der straten voor eene te bouwen stad afsteken en eenige noodige gebouwen oprichten. Hij noemde de stad Isabella, ter eere van de koningin van Castilië.

Zonder de minste geestdrift gingen de Spanjaarden aan den arbeid; al hunne verwachtingen waren verijdeld. Niet om als boeren of stedelingen te leven, waren zij gegaan naar het wonderland, dat de ontdekker hun beloofd had, maar om binnen korten tijd schatten te verwerven. Van daar, dat zij met tegenzin zich leenden om slechts het noodigste te verrichten, en toen nu na korten tijd het zoo hooggeprezen klimaat hoogst gevaarlijk voor de Europeanen bleek te zijn, toen bijna het derde deel der Spanjaarden door de koorts overvallen en ook Columbus daardoor aangetast werd, nam de ontevredenheid nog toe.

Terwijl men nog met het bouwen van de stad bezig was, zond Columbus eene afdeeling naar het binnenland, met den last om den weg naar het goudland Cibao op te sporen. Hij droeg het bevel over deze expeditie op aan een jeugdig edelman, Alonzo de Hojeda, die door zijne ridderlijke, aan vermetelheid grenzende dapperheid reeds zijn naam beroemd gemaakt had, hoewel hij nauwlijks 21 jaar oud was. Hojeda kweet zich voortreflijk van den hem opgedragen last; aan het hoofd van niet meer dan 15 man drong hij diep in het binnenste van het eiland door en hij bracht de tijding terug, dat hij prachtige streken ontdekt had, welker stroomen eene aanzienlijke hoeveelheid goud bevatten. Het rivierzand, waarvan hij een monster meegebracht had, bevatte veel goud.

Dit bericht deed den moed der Spanjaarden weer een weinig herleven, hoewel overigens de omstandigheden vrij treurig waren, want het aantal der zieken klom met elken dag. Columbus zelf vreesde, dat hij met de hem ten dienste staande middelen de volkplanting niet in stand zou kunnen houden; hij zond in Februari 1494 twaalf zijner schepen naar het vaderland terug, om van daar ondersteuning te halen. In een geschrift, dat hij met de monsters goudzand zijnen gezanten meegaf, verzocht hij zoo spoedig mogelijk nieuwe levensmiddelen, vooral vleesch en wijn, geneesmiddelen voor de zieken en muildieren en paarden voor de ontginning van den grond te zenden. Ten einde voor het koninklijke paar de offers, welke de volkplanting kosten zou, minder zwaar te maken, ried Columbus hun aan, den menschenroof en den slavenhandel, als de bron der aanzienlijkste voordeelen, in het groot te drijven. Hij schreef:

„Uwe Hoogheden zouden elk jaar caraveelen met slachtvee, levens-

middelen en landbouwwerktuigen tot matige prijzen herwaarts kunnen zenden. De kosten zou men kunnen dekken door het terugzenden van slaven, waartoe de Cariben, zoo ze eenmaal getemd waren, wegens hunne lichaamskracht, slimheid en hun verstand meer geschikt zouden zijn dan andere stammen. Door middel der roeivaartuigen, die ik hier bouwen laat, zou men ze in grooten getale kunnen vangen."

De vloot ging naar het vaderland onder zeil. Columbus bleef met ongeveer 900 man te Isabella achter. Hij verkeerde in een alles behalve benijdenswaardigen toestand. Dagelijks gaf de ontevredenheid der in al hunne verwachtingen teleurgestelde avonturiers zich luider lucht, ja zij klom tot zulk eene hoogte, dat er eene samenzwering gesmeed werd, welke Columbus wel ontdekte en welker medeplichtigen hij wel streng strafte, doch die evenwel treurige gevolgen achterliet. De strengheid der opgelegde straffen had het aantal vijanden des admiraals slechts vermeerderd.

In Maart ondernam Columbus zelf eene grootere expeditie naar Cibao. Hij vond te midden der trotsche gebergten van het binnenland prachtige landschappen, die hem in verrukking brachten, en werd door de Indianen meestal met groote voorkomendheid behandeld, maar eene uitkomst van eenige beteekenis had de tocht niet.

Toen Columbus te Isabella terugkwam, vond hij daar den toestand nog verergerd. De voorraad meel was bijna uitgeput, ook andere levensmiddelen ontbraken. Er moesten molens gebouwd worden, om zich nieuw meel te verschaffen en aan dezen arbeid moesten alle gezonde handen op bevel des admiraals deelnemen.

Arbeiden!... Door niets ter wereld konden de Spaansche edellieden dieper gekrenkt worden dan door het bevel, dat ook zij, die voor edele wapenoefeningen geboren waren, zich door gemeenen handenarbeid zouden onteeren. Om zulk eene vernedering te ondergaan hadden zij waarlijk hun schoon vaderland niet verlaten. Hunne ontevredenheid klom, hun haat tegen den admiraal, dien zij buitendien als een vreemdeling met minachting aanzagen, kende langer geene grenzen.

Uit het binnenland kwam de tijding, dat onder de Indianen eene groote beweging waargenomen werd, dat ook de cazique Caonabo zich weer roerde en zich gereed maakte om met een groot leger de Spanjaarden aan te vallen.

Columbus gaf aan den dapperen Alonzo de Hojeda het opperbevel over 400 man, met den last om de Indianen uit elkander te drijven. Hij beschouwde den geheelen opstand als zoo onbeduidend, dat hij geen oogenblik aarzelde, met drie schepen zijne ontdekkingsreis voort te zetten.

Zijn naaste doel was een goudrijk eiland, dat, naar het zeggen der Indianen, ten Zuiden van Cuba liggen moest. Hij vond wel het eiland Jamaica, maar geen goud, daarentegen eene volstrekt niet vredelievende bevolking, die hem door hare vijandige gevindheid vrij wat last veroorzaakte. Dewijl hier geen buit te behalen viel, wendde Columbus den steven weder Noordwaarts, hij wilde de voor hem nog onbeantwoorde vraag beslissen, of Cuba een eiland dan wel een deel van het Aziatische vasteland was.

Weken lang zeilde Columbus, hier en daar eens landende, langs de kusten van Cuba. Overal deed hij bij de Indianen onderzoek, of hun land een eiland was, maar hij ontving geen bevredigend antwoord. De onwetende inboorlingen kenden grootendeels slechts het kleine grondge-

bied, dat zij bewoonden, en konden hem dus geene inlichtingen geven.

Columbus meende na zijn langen tocht zich overtuigd te mogen houden, dat hij het vasteland bereikt had. Had hij dien nog twee dagen lang voortgezet, dan zou hij de Westelijke kaap van het eiland ontdekt en zijne dwaling ingezien hebben, doch de slechte toestand zijner schepen noopte hem om terug te keeren. Den 12en Juni 1494 verzamelde hij zijne officieren en matrozen. Door een notaris liet hij een protocol opmaken, waarin hij verklaarde, dat hij de kust van Cuba 325 Spaansche mijlen ver langs gezeild was en tot de overtuiging was gekomen, dat hij het Aziatische vasteland voor zich had. Na het voorlezen van het protocol noodigde Columbus elken ervaren zeeman, die nog eenigen twijfel koesterde, uit om dien uit te spreken. Thans — verklaarde hij — was het daartoe nog tijd, doch later zou een ieder, die het waagde, dat feit tegen te spreken, zwaar gestraft worden: de officieren met het verlies van hun rang en eene boete van drie ducaten, de gemeene matrozen met 100 geeselslagen.

Na deze vriendelijke uitnoodiging meldde niemand zich aan; al de officieren en matrozen bezwoeren het voorgelegde protocol. Cuba was door den eed der zeelieden tot het vasteland van Azië gemaakt. Columbus had het doel zijner reis bereikt en kon nu den wensch der bemanning inwilligen en naar Isabella terugkeeren, waar hij na een dikwijls afgebroken, stormachtigen en gevaarlijken tocht, waarop hij zelf zwaar ziek werd, eerst den 24en September 1494 aankwam.

Vreugde en droefheid verbeidden hem hier. Vreugde, want hij vond zijn broeder Bartholomeüs, die zich uit Engeland naar Spanje begeven had, daar als don Bartholomeüs Colon in den adelstand verheven en eindelijk met drie schepen tot ondersteuning van den admiraal uitgezonden was. Bartholomeüs was, even als zijn broeder een ervaren, moedig en scherpzinnig zeeman, wiens ondersteuning voor Columbus van onschatbare waarde was.

Doch ook droefheid wachtte hem: de kolonie bevond zich in den treurigsten toestand. Eenige ontevredenen hadden op een der drie door Bartholomeüs Colon aangebrachte schepen Isabella verlaten. Zij waren naar Spanje teruggezeild, om Columbus voor den troon wegens eigendunkelijke en wreede handelingen aan te klagen. De achtergebleven kolonisten hadden zich laten verleiden om, in verschillende afdeelingen gesplitst, strooptochten in het binnenste des eilands te ondernemen. De mishandelingen, welke zij zich jegens de inboorlingen veroorloofden, hadden zelfs deze vredelievende menschen zoo hevig verstoord, dat zij naar de wapenen grepen en elken Spanjaard dien zij alleen aantroffen doodden. De cazique Caonabo was nog stoutmoediger geweest. Hij had met eene groote bende gewapenden een in het binnenland aangelegd fort omsingeld, met het oogmerk om het met den grond gelijk te maken. Slechts met de uiterste krachtsinspanning was het den dapperen Alonzo de Hojeda gelukt, hem na eene dertigdaagsche belegering tot den aftocht te noodzaken.

Zoo stonden de zaken te Isabella, toen Columbus terugkeerde; de kolonie verkeerde schier in een toestand van ontbinding en tot overmaat van ramp verscheen thans de cazique Guacanagari, die nog altijd vriendschappelijk jegens de Europeanen gezind was, met de tijding, dat alle hoofden van het eiland zich onderling verbonden hadden om gemeen-

schappelijk de Spanjaarden te overvallen en te verdelgen. De ziel van het bondgenootschap was ook thans weer Caonabo. Deze Indiaansche vorst moest, het kostte wat het wilde, onschadelijk worden gemaakt. Alonzo de Hojeda bood aan, een vermetel waagstuk te ondernemen, ten einde Caonabo tot zijn gevangene te maken. Peschel verhaalt ons dat voorval op de volgende wijze:

„Niets had de nieuwsgierigheid der inboorlingen meer gaande gemaakt dan de klok der kerk van Isabella. Op het eiland sprak men bijna van niets anders dan van „de turey, die tot de christenen sprak.” Hojeda liet derhalve uit brons eene blanke en sierlijke keten met handboeien vervaardigen. Met deze klinkende wonderdingen trok hij, door tien vermetele makkers vergezeld, ettelijke dagreizen ver naar Maguana, de verblijfplaats van Caonabo, en dus midden in het hol van den leeuw. Door boden had hij vooraf laten bekend maken, dat hij van wege den Guanaquina of het hoofd der christenen een turey als geschenk voor den cazique overbracht. Zorgeloos ontving Caonabo de Spanjaarden. Hojeda en zijne makkers bogen de knie voor den cazique en kusten hem de hand. Nu liet de ridder zijn uit ketens samengesteld klokkenspel weerklinken, met de opmerking, dat de Guanaquinaas van Castilië zulk een versiersel bij hunne dansen plachten te dragen, doch dat het meer gepast was, indien de cazique vooraf in het riviertje de Jague, op een uur afstands, een bad nam en vervolgens, met de turey versierd, op Hojeda's paard in zegepraal de residentie binnen trok. De gestreelde cazique vond smaak in die vertooning; hij liet zich na het bad de ketens met handboeien aanleggen en steeg achter Hojeda op. Deze zette zijn paard in galop, deed de weinige lieden van Caonabo's gevolg, die reeds ontzet waren door den aanblik van een paard, uit elkander stuiven, liet vervolgens den cazique vast aan zijn lijf binden en dreigde dezen bij den eersten kreet, dien hij slaakte, te doorsteken. In aller ijl sloeg men den weg naar Isabella in en bereikte langs bijna onbegaanbare paden over het gebergte halfverhongerd de stad. De gevangene werd in den kelder van het huis des admiraals opgesloten. Nooit stond hij op, wanneer Columbus verscheen, hoewel alle aanwezige Spanjaarden hem eerbied betoonden, alleen wanneer Hojeda binnentrad, stond hij op, dewijl niet de admiraal, maar Hojeda het gewaagd had, hem uit zijn rijk te slepen.”

De gevangenneming van Caonabo boezemde den overigen caziquen geene vrees in. Zij waagden het naar de wapenen te grijpen, doch hun beste aanvoerder was hun ontnomen. Tegen de goed gewapende Europeanen konden zij niets uitrichten.

Den 24en Mei 1495 trok Columbus zelf, die eerst onlangs van eene langdurige ziekte genezen was, met eene kleine schaar van 200 man voetvolk en 20 ruiters tegen de Indianen op, tastte hun leger, dat uit vele duizendtallen bestond, aan en dreef het op de vlucht. Voor de gevreesde ruiters vloden de inboorlingen zoo snel als hunne beenen hen konden dragen. Den grootsten angst echter joegen hun de afgrijselijke bloedhonden aan, die op het woord tomalo tegen hen losgelaten werden. Deze vreeselijke dieren haalden elken vluchteling in en verscheurden hem.

Na een negenmaandschen menschenjacht — want een geregelden veldtocht kunnen wij deze schandelijke wijze van oorlogvoeren niet noemen — onderwierpen de inboorlingen zich op het geheele eiland, zij

moesten voor hunne poging om hunne vrijheid te herkrijgen op de treurigste wijze boeten. Columbus legde hun eene zware schatting op. Iedere Indiaan was verplicht om elke drie maanden een klokje vol goudstof of 25 pond katoen te leveren. Daarvoor ontving hij een merk, dat hij als teeken van betaalde schatting om den hals dragen moest; wie zich zonder dat teeken vertoonde, verviel in boete.

Het weerlooze volk, dat tot dus ver in een zalig nietsdoen zijn leven had doorgebracht, — de weelderige tropische plantengroei bevredigde al de matige behoeften der Indianen — moest thans zwaar werken, om met groote moeite de weinige goudkorrels uit het zand te wasschen of katoen aan te kweeken. Zulk een toestand was ondragelijk. De meeste Indianen vluchtten naar de bergen, doch hier ontbrak hun het noodige voedsel; bij geheele scharen stierven zij aan de pest, die ten gevolge van hongersnood onder hen uitgebroken was.

Terwijl Columbus bezig was met het onderwerpen van de Indianen, was in Spanje een onweer boven zijn hoofd samengetrokken. Zijne vijanden waren naar het moederland teruggekeerd; hier hadden zij zoovele deels rechtmatige, deels ongegronde beschuldigingen bij het hof tegen hem ingebracht, dat een onderzoek noodzakelijk werd geoordeeld. Het koninklijke echtpaar zond Juan Aguado, een man, dien Columbus zelf hun vroeger warm aanbevolen had, naar Indië, om naar den stand van zaken onderzoek te doen.

Aguado kwam te Isabella aan, terwijl Columbus nog bezig was met het bevechten van de Indianen. Hij overschreed zijne volmacht, door zich boven den admiraal en onderkoning te plaatsen, terwijl hem slechts opgedragen was, inlichtingen in te winnen en in naam van het koninklijk paar met Columbus en de aanzienlijkste kolonisten te onderhandelen. Ook toen de onderkoning naar Isabella terugkeerde, mengde Aguado zich op eene zeer ongepaste wijze in het bestuur.

Columbus besloot, ten einde alle twisten te vermijden, zich de weifelende gunst van het hof te verzekeren en om in persoon zijne rechten te handhaven, naar Europa terug te keeren. Nadat hij zooveel mogelijk orde had gesteld op de zaken der kolonie en zijn broeder Bartholomeüs tot stadhouder (Adelantado) benoemd had, verliet hij Isabella den 10en Mei 1496 met twee caraveelen en 200 man.

De reis was zeer stormachtig en rijk aan avonturen, zij duurde zoo lang, dat de levensmiddelen begonnen te ontbreken. Het woedende scheepsvolk wilde reeds de 30 Indianen, die men meegenomen had, slachten en opeten of althans overboord werpen, om van onnutte kostgangers ontslagen te worden, toen men gelukkig land in het gezicht kreeg. Weinige dagen later, den 11en Juni, bereikten de schepen Cadix.

Weer trok Columbus als een zegevierend veldheer Spanje door, om zich naar het koninklijk hof te begeven. Voor hem uit gingen de Indische gevangenen, onder welke zich de broeder van den cazique Caonabo (*) bevond, wien de admiraal, zoodra men eene stad naderde, een zwaren gouden halsband omleggen liet. Wel verdrongen ook op deze reis de nieuwsgierigen zich rondom den beroemden wereldontdekker en zijne gevangenen, bovenal om den zwaren gouden halsband te bewonderen,

(*) Caonabo zelf bereikte Spanje niet. Naar men zegt, is hij op reis uit verdriet over het verlies zijner vrijheid gestorven.

maar hunne juichtonen waren verstomd. Al te veel slechte tijdingen omtrent Indië en omtrent Columbus' wreedheid en hebzucht waren tot het volk doorgedrongen, de openbare meening verklaarde zich schier eenparig tegen hem.

Ferdinand en Isabella werden te zeer bezig gehouden door de groote Europeesche vraagstukken, welke in dien tijd aan de orde van den dag waren, om, even als vroeger, hunne aandacht uitsluitend aan Columbus' ondernemingen te kunnen wijden. In weerwil hiervan ontvingen zij hem vriendelijk genoeg. Op de klachten, welke Juan Aguado inbracht, werd geen acht geslagen. Columbus zag zijne vroegere voorrechten bekrachtigd, ja zelfs uitgebreid. Op zijn wensch werden alle bijzondere ontdekkingsreizen verboden. Hij wilde in zijne kleingeestige zelfzucht zich zelven en zijner familie een monopolie van ontdekkingen verzekeren!

In zoo ver werden alle wenschen des admiraals vervuld; niet zoo gelukkig was hij echter met de spoedige uitrusting eener vloot voor eene derde expeditie, waarop door hem aangedrongen werd. Het ontbrak der kroon aan geld, bovendien was de ijver des volks zoo zeer bekoeld, dat men geen voldoend getal deelnemers voor den tocht kon vinden. Hoewel Columbus op het ongelukkige denkbeeld kwam, de nieuwe wereld met misdadigers te bevolken, hoewel het koninklijke echtpaar dit plan goedkeurde en de rechters bij zware misdrijven tot verbanning naar Hispaniola veroordeelden, ging toch de uitrusting der vloot zeer langzaam voort. Eerst in het midden van Januari 1498 werden twee schepen vooruitgezonden, die levensmiddelen naar Hispaniola moesten overbrengen, vervolgens verliepen er weder maanden, eer de zes schepen, waarmede Columbus zelf de reis ondernemen zou, zeilklaar waren.

De admiraal was over deze vertraging zoo woedend, dat hij een beambte der kanselarij, die bij hem aan boord kwam, met schoppen mishandelde. Dit kwam hem duur te staan, want koningin Isabella, die hem tot dus ver zoo trouw beschermd had, was over de beleediging, haren dienaar aangedaan, zeer verontwaardigd. Van nu af weigerde zij niet langer het oor te leenen aan de klachten, welke over Columbus' hardheid en willekeur bij haar ingebracht werden.

Eindelijk waren alle hinderpalen overwonnen; den 30en Mei 1498 kon Columbus met zes schepen zijn derden ontdekkingstocht aanvaarden.

VIJFDE HOOFDSTUK.

De ontdekkings-tochten. Columbus' derde reis. Het vasteland van Zuid-America ontdekt. Het aardsche paradijs. Vreemde denkbeelden van Columbus over den vorm der aarde. De regeering van Isabella. Bezoek van Bartholomeüs Colon te Haragua. Anacaona. Stichting van St. Domingo. Opstand van Roldan. Ongunstige berichten. Bobadilla als rechter naar Hispaniola gezonden. Columbus sluit vrede met de opstandelingen. Onderdrukking van de Indianen. Gedwongen heerediensten. Schikbewind der gebroeders Colon. Aankomst van Bobadilla te Sint Domingo. Zijne partijdige rechtspraak. Columbus in hechtenis genomen. Hij wordt met ketenen beladen naar Spanje gezonden. Vriendelijke ontvangst van Columbus door het koninklijke paar. Ovando tot stadhouder van Hispaniola benoemd. Columbus rust zich tot zijn vierden ontdekkingstocht uit.

Columbus stuurde op zijn derden tocht verder Zuidwaarts dan vroeger. Zijne levendige verbeeldingskracht, die hem steeds bedrieglijke droombeelden voor onomstootelijke waarheid deed aanzien, verleidde hem tot de meening, dat hij het ware goudland en het vaderland der kostbaarste specerijen eerst onder den aequator zou vinden, „waar de menschen zwart zijn." Overeenkomstig deze inbeelding wilde hij eerst Zuidwaarts tot den aequator, en dan Westwaarts zeilen, in deze richting was hij overtuigd, het meeste goud en kostbaarheden van allerlei soort te zullen vinden. Het was eene noodlottige reis. De schepen kwamen in de streek der aequatoriale windstilte en hadden onuitsprekelijk veel van de ondragelijke hitte te lijden. De tropische zonnegloed maakte alle verblijf op het dek onmogelijk. Zelfs in de benedenste scheepsruimte sprongen de hoepels van de vaten, weldra moest men vreezen, gebrek aan drinkwater te zullen krijgen.

Door den nood gedrongen moest Columbus den steven weder Noordwaarts wenden, tot dat hij de streek der passaatwinden bereikte en nu met groote snelheid Westwaarts gedreven werd. Den 31en Juli werd het eerste land, het eiland Trinidad, den 1 Augustus de Orinoco-delta ontdekt. Columbus had eindelijk het vasteland van Zuid-America bereikt, hetwelk hij echter overeenkomstig zijne ingewortelde inbeelding, weder voor het vasteland van Azië hield. Veel vond hij anders dan hij verwacht had. In plaats van de wolharige negers ontmoette hij Indianen met eene heldere gelaatskleur en glad haar. Ook van de gehoopte schatten was niet veel te bespeuren; dat hij, in weerwil hiervan, het vasteland bereikt had, bewees de rivier, die te groot was dan dat zij tot een eiland zou kunnen behooren. De ontdekker

meende, dat hij zich in de nabijheid van het aardsche paradijs bevond, waaruit Adam en Eva verjaagd waren. Daarvoor getuigde, behalve andere omstandigheden, ook de aardrijkskundige ligging van dit land. Het paradijs moest naar het gevoelen der geleerde theologen aan de uiterste grens van het Oosten liggen. Columbus meende de oostelijke kust van Azië voor zich te hebben; men zocht het verder op een hoog gebergte, daar het voor den zondvloed onbereikbaar was geweest. Columbus meende, dat een hoog gebergte zich in de nabijheid moest bevinden, dewijl alleen op zulk een gebergte de Orinoco, de grootste stroom, dien de ontdekker ooit gezien had, zijn oorsprong nemen kon.

Dat hij zich in de nabijheid van het paradijs bevond, schreef Columbus in een bericht aan den koning en de koningin, waarin hij, om de waarheid zijner meening recht aanschouwelijk voortestellen, eene zonderlinge beschrijving van de gedaante der aarde gaf. Hij zegt: „De aarde heeft den vorm eener peer en verlaat den kogelvorm op de plek, waar bij de peer de steel zit, of zij gelijkt op een bol met de tepel eener vrouwenborst en op de plaats van deze tepel, namelijk in de nabijheid der evennachtslijn in den Indischen Oceaan, aan de uiterste grenzen van het Oosten, zwelt zij op en nadert zij het meest den hemel.”

Tot den 15en Augustus voer Columbus de kusten langs, doch hij waagde het niet, zijne ontdekkingen verder voort te zetten, aan den eenen kant, wijl hij aan eene hevige oogziekte leed, maar voornamelijk omdat hij meende, dat de levensmiddelen, die hij voor zijne kolonie op Hispaniola aan boord had, bederven zouden. Hij besloot, voordat hij zijne onderzoekingen voortzette, zich eerst naar Isabella te begeven. Op Hispaniola had intusschen een treurige ommekeer van zaken plaats gegrepen. Don Bartholomeüs Colon was door zijn broeder tot Adelantado (stadhouder) benoemd, wien Columbus een zijner gunstelingen, in wien hij een onbepaald vertrouwen stelde, den ridder Francisco Roldan, ter zijde had gesteld.

Columbus bezat slechts weinig menschenkennis, meestal tastte hij mis in de keus der personen, wien hij gewichtige ambten opdroeg, en reeds hierom was hij weinig geschikt om een zelfstandig bewind over de koloniën te voeren. In Francisco Roldan had hij eene bijzonder slechte keus gedaan, daar deze volstrekt niet geneigd was om zich aan de bevelen van Bartholomeüs te onderwerpen, maar zelf de eerste rol op het eiland wilde spelen.

Bartholomeüs had van zijn broeder het bevel ontvangen om eene nieuwe stad te stichten, hij vond eene hiertoe geschikte plaats aan de Zuidkust van het eiland, hier legde hij de stad Santo Domingo aan. Terwijl hij nog met bouwen bezig was, vernam hij dat er een groot rijk Haragua, in het Westen van het eiland bestond, waarover Anacaona, de verstandige en schoone weduwe van Caonabo, en haar broeder regeerden.

Bartholomeüs besloot aan het vorstenpaar een vriendschapsbezoek te brengen, ten einde de gesteldheid van het Indiaansche rijk te leeren kennen. Hij werd met de grootste eerbewijzen ontvangen. De koningin gaf ter zijner eer een schitterend hofbal, waarop 300 harer hofdames een plechtigen dans uitvoerden. De koning haar broeder, liet een wapenspel houden, waarbij vele Indianen het leven verloren. Het vorstenpaar besloot eindelijk, ten einde de vriendschap der gevreesde blanken te behouden, vrijwillig eene schatting in katoen en veldvruchten te be-

talen. Goud konden zij niet geven, dewijl dit in hun rijk niet gevonden werd.

Zeer tevreden over den uitslag zijner reis keerde Bartholomeüs naar Isabella terug, doch hier trof hij zijne landgenooten in de diepste ellende aan. Bijna de helft van al de inwoners, omstreeks 300 personen, was aan de koorts bezweken. De inboorlingen hadden van het ongeluk der Europeanen partij getrokken, aan alle kanten waren zij in opstand gekomen, om eene poging te wagen tot herkrijging van hunne vrijheid.

Den opstand der zwakke Indianen onderdrukte Bartholomeüs zonder moeite, doch des te gevaarlijker werd voor hem een oproer der Europeesche kolonisten, aan welks hoofd de opperrechter Roldan stond. Onder het voorwendsel, over welks waarde wij geen oordeel kunnen vellen, dat Bartholomeüs en zijn broeder Diego, die zich insgelijks in de kolonie bevond, zich wederrechtelijk verrijkt en dat zij de kolonisten willekeurig door harde en onrechtvaardige maatregelen onderdrukt hadden, kwamen Roldan's aanhangers in opstand, zij zeiden den stadhouder de gehoorzaamheid op en trachtten een verbond tegen hem met de Indianen te sluiten.

Bartholomeüs was een wreed, gestreng en daarenboven baatzuchtig man. Het is dus nauwelijks aan twijfel onderhevig, dat hij meer dan ééne aanleiding tot rechtmatige klachten gegeven zal hebben; doch even zeker is het aan den anderen kant ook, dat de opstandelingen niet tot hun verzet werden aangespoord door den wensch om goed recht te verkrijgen, maar door Roldan's grenzelooze eerzucht en door de begeerte naar een geheel vrij en losbandig leven. Zij bewezen dit door geheel hunne handelwijze. Elk hunner hield een harem van Indiaansche vrouwen, die geroofd werden, zonder dat men op de rechten harer vaders en mannen acht sloeg. Hoewel Roldan den Indianen de vrijheid beloofd had, gedroegen zijne aanhangers zich tegen hen wreeder en onmenschelijker dan ooit; ten einde hun hoogere schattingen af te persen vonden zij met een afgrijselijk vernuft de vreeselijkste folteringen uit.

Bartholomeüs bevond zich in den treurigsten toestand. Hij moest de op nieuw in opstand gekomen Indianen bevechten en tegelijk de Europeesche oproerlingen tot onderwerping brengen. Dit laatste was hem echter onmogelijk, daar hij op de weinige hem tot dus ver getrouw geblevene Spanjaarden niet meer rekenen kon.

Ook toen drie caraveelen, welke Columbus, toen hij van Ferro uit Zuidelijk koers zette, rechtstreeks naar Hispaniola gezonden had, daar aankwamen, werd Bartholomeüs' toestand daardoor niet verbeterd, want de bemanning, die grootendeels uit misdadigers bestond, was voor Roldan's verleiding maar al te toegankelijk.

In dezen toestand trof Columbus, toen hij te Hispaniola aankwam, de kolonie aan. De bloeiendste streken van het eiland waren door den binnenlandschen oorlog verwoest. Honger en ziekten richtten onder Europeanen en Indianen de grootste ellende aan; alle banden van wet en recht waren los gesnoerd.

Columbus was niet bij machte om met geweld de rust te herstellen, dewijl hij de bemanning zijner eigene schepen niet vertrouwen kon; met goedheid kon hij evenmin iets uitrichten. Te vergeefs kondigde hij

eene algemeene amnestie af, ook hierdoor keerden de oproerlingen niet tot gehoorzaamheid terug.

In zijne wanhoop over den treurigen stand van zaken op Hispaniola moest Columbus besluiten, hulp te vragen van de Spaansche kroon. Hij had, toen hij Spanje verliet, zich tegenover de reeders zijner schepen verbonden om deze eene maand na de landing terug te zenden; hij kon dezen niet, gelijk hij gehoopt had, groote schatten van goud medegeven, want de Indianen waren met hunne schatting ten achter. In plaats daarvan bevrachtte hij de vaartuigen met eene lading slaven. In zijne berichten aan den koning en de koningin schetste hij de ellende, door den opstand teweeggebracht; dringend smeekte hij, dat de souvereinen een geleerden rechter tot beslechting van de geschillen naar Sint Domingo zenden zou. Eindelijk had hij de onvoorzichtigheid hier bij te voegen, dat men, wanneer men er niet in slaagde, de rebellen met goedheid tot onderwerping te brengen, hen zonder genade met geweld uitroeien moest.

De schepen zeilden met de depêches van den admiraal naar het moederland. Columbus wist niet, dat de rebellen ook in stilte met die vaartuigen brieven meegegeven hadden; deze gaven eene geheel andere voorstelling van het gebeurde, zij beschuldigden Columbus en zijn broeder van de schandelijkste hebzucht, willekeur en wreedheid. Bij vele rechtmatige klachten voegden zij lage woorden van laster en verdachtmaking.

Toen deze zoo tegenstrijdige berichten in Spanje aankwamen, vonden de beschuldigingen der rebellen aan het koninklijke hof een geopend oor. Columbus' vijanden hadden daar reeds een machtigen invloed uitgeoefend, daar van de schitterende beloften, door den phantastischen wereldontdekker gedaan, geen enkele vervuld was. Hoe vele avonturiers waren uit de nieuwe wereld teruggekeerd, bedrogen in al hunne verwachtingen! Zij klaagden allen op de hatelijkste wijze Columbus en zijn broeder aan. Koningin Isabella, tot dus ver de trouwste beschermster van den merkwaardigen man, was diep beleedigd, wijl hij weer eene lading slaven zond. Herhaaldelijk had zij als haren bepaalden wil te kennen gegeven, dat de Indianen menschelijk moesten behandeld worden; thans gelastte zij, dat alle op bevel des admiraals verkochte Indianen in vrijheid gesteld en naar hun vaderland teruggezonden zouden worden. Aan de beschuldiging van wreedheid, tegen Columbus ingebracht, leende zij des te eerder het oor, dewijl zijn eigen raad om de rebellen met geweld uit te roeien, die scheen te bevestigen. De aanklachten, door den admiraal tegen Roldan ingebracht, schenen daarentegen niet geloofwaardig, dewijl de opperrechter door Columbus in zijne vroegere berichten als een trouw, ja in alle opzichten voortreffelijk man afgeschilderd was.

Columbus had zelf den wensch geuit, dat een geleerd rechter naar Hispaniola zou worden gezonden, om naar den stand van zaken onderzoek te doen. Dezen wensch besloot het koninklijke echtpaar te vervullen. Het verleende aan den ridder Francisco de Bobadilla eene uitgebreide volmacht om onderzoek naar den opstand te doen en personen van elken rang en stand, indien het belang der kroon het eischte, uit de kolonie te verwijderen. Columbus ontving den last, zich aan Bobadilla's beschikkingen te onderwerpen.

Het vertrek van Bobadilla werd bijna een jaar lang vertraagd, wijl men gebrek had aan het noodige geld voor de uitrusting van schepen. Eerst tegen het eind van de maand Juni 1500 kon de nieuwe stadhouder — want dezen rang bekleedde hij inderdaad — zijn tocht naar Indië aanvaarden.

Intusschen had Columbus, daar hij met geweld niets uitrichten kon, een vergelijk met de rebellen getroffen. Tegen het einde van Augustus 1499 had hij Roldan in zijne betrekking als opperrechter hersteld en allen oproerlingen niet alleen volle kwijtschelding van straf beloofd, maar hun zelfs uitgebreide gronden aangewezen, met het recht om die door de Indianen in heeredienst te laten bebouwen. De Indianen, die den heeredienst weigerden of zich door de vlucht daaraan geheel trachtten te onttrekken, moesten opgevangen en als slaven verkocht worden.

Zoo was elk der oproerige Spanjaarden een groot heer, de bezitter van uitgebreide landerijen, de oppermachtige gebieder eener schaar weerlooze lijfeigenen geworden. Hij hield er zelfs een harem op na en mishandelde met de schandelijkste willekeur de arme vreesachtige Indianen, voor wier ellende Columbus den vrede met zijne oproerige landgenooten gekocht had.

Thans schenen de zaken in de kolonie op een beteren voet te zullen komen. Isabella, de eerste nederzetting, werd van wege de ongezonde ligging geheel verlaten; van dien tijd af hadden de Europeanen minder van de koorts te lijden. Ook de orde keerde terug. Columbus handhaafde haar voortaan door een schrikbewind, dat met onmenschelijke wreedheid gevoerd werd. Het eene doodvonnis volgde op het andere. Men zegt, dat Bartholomeüs de man is geweest, die zijnen broeder tot zulke strenge maatregelen aanspoorde.

Het schrikbewind was in vollen gang, zeven Spanjaarden waren voor eenige dagen opgehangen, vijf anderen verwachtten hun doodvonnis, toen Bobadilla den 23en Augustus 1500 met twee caraveelen te St. Domingo aankwam. Don Diego Colon, de broeder des admiraals, zond hem eene boot tegemoet, om te vernemen, of wellicht de verwachte oudste zoon zijns broeders zich ook aan boord bevand. Van de bemanning der boot ontving Bobadilla het bericht der talrijke in den laatsten tijd uitgevoerde doodvonnissen. Dat dit bericht niet overdreven was, bemerkte hij nog denzelfden namiddag, toen zijn schip de rivier opvoer: op de beide oevers getuigden galgen, waaraan nog de lijken hingen, van Columbus' wreede gestrengheid.

Bobadilla, een streng, voor zachte aandoeningen onvatbaar man, wenschte Columbus schuldig te vinden, daar hij in dit geval zonder verdere plichtplegingen het stadhouderschap overnemen kon. Het viel hem niet moeielijk, dien wensch vervuld te zien, daar een groot aantal getuigen bereid was om tegen den onderkoning op te treden. Den eersten nacht bleef Bobadilla aan boord. Den volgenden morgen begaf hij zich met zijne manschappen in optocht naar de kerk; in tegenwoordigheid van don Diego Colon liet hij na de mis zijne aanstelling als koninklijk rechter voorlezen en eischte hij de uitlevering van alle gevangenen met de processtukken.

Don Diego weigerde: hij wilde eerst de bevelen van zijn broeder inwachten; doch toen Bobadilla den volgenden dag aan het hoofd van zijn scheepsvolk en van de meeste kolonisten naar het fort trok en met

eene bestorming dreigde, moest hij wel zwichten, daar alle middelen tot het bieden van tegenstand hem ontbraken.

Bobadilla, die in het huis van Columbus zijn intrek nam en alle daar voorhanden kostbaarheden verzegelde, maakte thans onmiddellijk een aanvang met zijne rechterlijke werkzaamheid; hij ging daarbij hoogst partijdig te werk. Alle vijanden van Columbus vonden genade in zijne oogen. Roldan en zijne vrienden werden met geschenken overladen, elke aanklager van den admiraal vond bij hem een geopend oor.

Columbus, die zich bij Bobadilla's aankomst niet te Sint Domingo bevond, begaf zich in aller ijl derwaarts, zoodra hij hoorde dat de rechter aangekomen was. Tot eene rechtvaardiging liet Bobadilla hem echter geen tijd, hij beval, den admiraal gevangen te nemen en in boeien te slaan. De partijdige rechter achtte het niet eens der moeite waard, hem in het verhoor te nemen. Den gevangenen gaf hij over aan een bloedverwant van den bisschop Fonseca, den ridderlijken Alonzo de Vallejo, in de hoop dat deze zich jegens Fonseca's vijand bijzonder streng betoonen zou.

Columbus was door deze onverwachte wending van het lot diep ter neer gebogen, hij gaf zich aan een schier kleingeestige moedeloosheid over; toen Vallejo hem uit zijn kerker haalde, vroeg hij angstig: „Vallejo, waar brengt gij mij heen?"

„Aan boord" — antwoordde de cavalier — „Uwe genade moet zich naar Spanje inschepen." Eerst toen Vallejo hem de heilige verzekering gaf, dat hij de waarheid sprak en niets verheelde, gevoelde Columbus zich gerustgesteld, ja als het ware aan het leven teruggeschonken (*), want hij meende eerst, dat Bobadilla hem naar de gerechtsplaats brengen liet. Alleen door gedweeheid meende hij zijn leven te kunnen redden, daarom gaf hij door middel van een brief aan zijn broeder Bartholomeüs bevel, zich aan Bobadilla's bevelen te onderwerpen. Bartholomeüs gehoorzaamde, hij spoedde zich naar Sint Domingo, doch werd hier insgelijks terstond gevangen genomen en in boeien geslagen. Bobadilla zond Columbus en diens beide broeders als gevangenen naar Spanje terug.

Zoodra de schepen Hispaniola verlaten hadden, beval Vallejo, den gevangen admiraal van zijne ketenen (†) te ontslaan, doch Columbus liet dit niet toe. „Met ketenen beladen", — verklaarde hij — „wil ik Spanje's grond betreden, want alleen de monarchen zijn bevoegd om mij de handboeien af te nemen, die ze mij toegedacht hebben."

Na eene korte en gelukkige vaart kwam Vallejo met zijne gevangenen in November 1500 te Cadix aan. Volgaarne stemde hij toe, dat een officier, eer de schepen het anker uitgeworpen hadden, met brieven van Columbus in eene boot naar den wal voer, ten einde de vorsten met de bezwaren van den admiraal bekend te maken, voordat het bericht van Bobadilla hen in eene bittere stemming gebracht kon hebben.

De tijding dat Columbus, de ontdekker eener nieuwe wereld, de

(*) Las Casas verhaalt, dat Columbus, indien men hem in dien oogenblik aangekondigd had, dat hij — even als Belisarius — van het gezicht beroofd zou worden, nog voor het behoud zijns levens gedankt zou hebben.

(†) Op die ketenen wees Columbus in het vervolg als op een bewijs van de snoodste vorstelijke ondankbaarheid. Hij had ze in zijne werkkamer steeds voor oogen en gebood zijnen zoon, don Fernando, ze met hem in het graf te leggen.

beroemde zeevaarder, de met schier koninklijke rechten bekleede admiraal en onderkoning, met ketenen beladen te Cadix aangekomen was, verwekte in geheel Spanje de grootste verbazing. Het ongeluk van den grooten man ontwapende zijne vijanden; de ongunstige stemming, welke gedurende den laatsten tijd in de openbare meening jegens hem geheerscht had, werd door medelijden en deelneming in zijn lot vervangen. Koningin Isabella bovenal koesterde een innig mededoogen met den diep gekrenkten man en ook koning Ferdinand begreep, dat de luister zijner kroon verdonkerd zou worden, indien hij zich jegens Columbus wreed en ondankbaar gedroeg.

Het koninklijke paar zond door middel van een courier het bevel naar Cadix, dat de gevangene oogenblikkelijk in vrijheid gesteld en met de aan zijn rang en zijne verdiensten passende onderscheiding behandeld moest worden. Bovendien werd hem tot bestrijding van de noodige uitgaven een geschenk van 2000 ducaten ter hand gesteld.

Den 17en December 1500 verscheen Columbus in persoon aan het hof te Granada. Toen hij voor het koninklijke paar de knieën boog, was hij niet in staat om den gebruikelijken groet uit te brengen; snikken smoorden zijne stem.

Ferdinand en Isabella gedroegen zich jegens den admiraal zeer genadig, deelnemend luisterden zij naar zijne rechtvaardiging, zij gaven hem de stellige verzekering, dat Bobadilla zijne volmacht verre overschreden had en dat hij nooit van hen vergunning had ontvangen om op zulk eene ruwe wijze te werk te gaan, zij bevestigden op nieuw alle hem vroeger verleende voorrechten en waardigheden. Slechts ééne gunst, waaraan Columbus de allerhoogste waarde hechtte, bleven zij weigeren, namelijk zijne onmiddellijke herstelling in de waardigheid van onderkoning in de nieuw ontdekte landen.

Velen, die uiterst partijdig voor Columbus gezind zijn, hebben het koninklijke paar hiervan een ernstig verwijt gemaakt en het van de grootste ondankbaarheid en trouwloosheid beschuldigd; doch indien wij deze beschuldiging zonder ingenomenheid voor den grooten man en tegen den koning en de koningin nader onderzoeken, dan zien we, dat zij volkomen ongegrond is.

Het viel niet te ontkennen, dat Columbus, welke verdiensten hij zich ook door de ontdekking van nieuwe landen had verworven, zich toch volkomen onbekwaam betoond had om die landen te besturen en daar volkplantingen te vestigen. Geheel zijne werkzaamheid op dat gebied had tot dusver slechts in eene onafgebroken reeks van verkeerde maatregelen bestaan, die de jeugdige nederzetting zelfs met den ondergang bedreigd hadden. Door zijne hebzucht en wreedheid had hij zich bij de Spaansche kolonisten, door den schandelijken slavenhandel en door de invoering van schatting en van heerediensten bij de Indianen zoo doodelijk gehaat gemaakt, dat het van de zijde van Ferdinand en Isabella meer dan eene ijdele verontschuldiging was, wanneer zij beweerden, dat zijn leven bij de op het eiland heerschende gisting te Sint Domingo gevaar zou loopen.

Ferdinand en Isabella zouden even onverstandig als onplichtmatig gehandeld hebben, indien zij onder die omstandigheden Columbus eenvoudig, overeenkomstig zijn wensch, in zijne waardigheid als onderkoning hersteld hadden. Zij zochten en vonden een zeer geschikten uitweg. Boba-

dilla werd van zijne waardigheid als stadhouder ontzet; in zijne plaats werd een man, die tot dusver om zijne gematigdheid, belangeloosheid en rechtvaardigheid algemeen geacht was, don Fray Nicolas de Ovando den 3en September 1501 met de stadhouderlijke waardigheid bekleed: hij ontving in last, een gestreng onderzoek tegen Roldan en Bobadilla in te stellen. Met eene aanzienlijke vloot van 32 vaartuigen ging hij in Februari 1502 onder zeil. Op deze vloot bevond zich ook Las Casas, wien wij zoo vele belangrijke mededeelingen omtrent het leven der kolonisten in de nieuwe wereld danken.

Columbus, die de hoop had opgegeven, voor het einde van het tegen Roldan en Bobadilla ingestelde onderzoek als stadhouder naar Sint Domingo terug te keeren, zette intusschen zijn vroeger plan door, namelijk het opsporen van den zeeweg naar het voor den Europeeschen handel zoo onuitsprekelijk belangrijke eigenlijke Indië. Had hij op zijne tot dusver volbrachte reizen overeenkomstig zijne onveranderlijke overtuiging, het beroemde eiland Zipangu en de oostkust van Azië's vasteland ontdekt, thans moest het vinden van den westelijken zeeweg hem des te gemakkelijker vallen.

Zonder aarzelen werd hem verlof gegeven om een klein eskader uit te rusten; dewijl hij er vast op rekende, ditmaal de havens van den Grootkhan te zullen bereiken, wierf hij twee tolken aan, die de Arabische taal machtig waren. Nadat hij zich nog eens in het bezit zijner rechten en titels had laten bevestigen — de desbetreffende oorkonden vertrouwde hij bedachtzaam in authentieke afschriften aan zijnen vriend, den Genueeschen afgezant bij het Spaansche hof, toe — aanvaardde hij den 9en Mei 1502 te Cadix zijne vierde ontdekkingsreis.

ZESDE HOOFDSTUK.

De ontdekkingsreizen. Het vasteland van Noord-America ontdekt door Sebastiaan Cabot. Cabot's verdere tochten. Ontdekkingsreis van Hojeda. Amerigo Vespucci. Nino. Handel in slaven en paarlen. De Pinzons ontdekken Brazilië. Ontdekkingen der Portugeezen. Vasco di Gama. De Kaap de Goede Hoop omgezeild. Mozambique. Mombas. Malinda. Voorspoedige vaart naar Calicut. Toestand der bevolking op de kust van Malabar. Vijandschap der Arabieren. Tweede tocht langs den zeeweg naar Indië. Cabral. Brazilië ontdekt en in bezit genomen. De Botokuden. Aankomst te Calicut. Gevechten met de Malabaren. Terugkomst der met de schatten van Indië bevrachte schepen.

Columbus' ontdekkingen hadden de zeevaarders van alle natiën tot een edelen naijver geprikkeld. In Engeland trachtte een Venetiaan, Giovanni Gabotto (in het Engelsch John Cabot), voor zich en zijne drie zonen het privilegie te verwerven om naar alle landen en zeeën in het

Westen, Oosten en Noorden op ontdekkingen uit te gaan. Hij wilde de expeditie op eigene kosten ondernemen en den koning het vijfde deel van de behaalde winst afstaan, wanneer hem uitsluitend het recht gewaarborgd werd om op de ontdekte landen handel te drijven. Eerst in het jaar 1497 kwam de onderneming tot stand onder leiding van John Cabot's zoon Sebastiaan.

Sebastiaan Cabot geloofde, evenals Columbus, dat de zeeweg naar Azië over de westelijke zeeën te vinden was, doch als een bekwaam wiskundige begreep hij, dat die weg op eene hoogere breedte des te korter moest zijn. In het voorjaar van 1497 verliet hij Bristol, waarschijnlijk met een enkel schip, en den 24en Juni van dat jaar, dus 14 maanden vóór Columbus, ontdekte hij het Americaansche vasteland, waarschijnlijk de kust van Labrador op 56° noorderbreedte.

Verdere gevolgen had deze reis echter niet, want bij de met pels bekleede Eskimoos viel niet veel te halen; de groote rijkdom dier wateren aan visch trok in die dagen de belangstelling der ontdekkers nog niet tot zich.

Op eene tweede reis, in het jaar 1498 door Sebastiaan Cabot met hetzelfde doel ondernomen, heeft hij, naar men verhaalt, New Foundland aangedaan, vervolgens zuidwaarts koers gezet en de kusten van Noord-Carolina bereikt; hier werd hij door gebrek aan levensmiddelen genoodzaakt om terug te keeren. Hoewel deze tocht ook voor den handel weinig of geene vruchten opleverde, liet Sebastiaan zich toch niet afschrikken van het aanvaarden eener derde reis, waarop hij nog verder naar het Zuiden doordrong.

Nog krachtiger dan de Engelschen werden de Spaansche zeevaarders door Columbus' ontdekkingen tot navolging en wedijver aangespoord, daar zij den vreemden admiraal niet alleen den roem zijner ontdekkingen maar ook de voordeelen, welke daaruit voor hem voortvloeiden, benijdden.

Columbus had na de ontdekking van het vasteland van Zuid-America eene kaart daarvan naar Spanje gezonden. Zij kwam in handen van den bisschop Fonseca, die, gelijk onze lezers zich herinneren, met de leiding der ontdekkingen belast was en in zekeren zin de plaats van een minister van koloniën bekleedde. Bij Fonseca zag Alonzo de Hojeda, die inmiddels naar het vaderland teruggekeerd was, de kaart; hij bood aan, die ontdekkingen voort te zetten, en ontving daartoe door Fonseca's tusschenkomst verlof, hoewel hierdoor inbreuk gemaakt werd op het aan Columbus verleende privilegie. Doch hierom bekommerde Fonseca zich niet, die buitendien een vijand van Columbus was en diens privilegiën met het belang van den staat in strijd achtte.

Met twee caraveelen verliet Hojeda den 18en Mei 1499 de reede van Cadix. Onder zijne tochtgenooten bevond zich een Florentijn, Amerigo Vespucci, die op zeer onverdiende wijze zijn naam in de geschiedenis vereeuwigd heeft, daar de nieuwe wereld naar hem den naam America (*) heeft ontvangen.

(*) De nieuwe wereld dankt haren naam aan een samenloop van toevallige omstandigheden. Amerigo Vespucci, die volstrekt geen uitstekend zeeman was en noch als scheepsbevelhebber, noch als stuurman, maar in eene ons onbekende betrekking den tocht medemaakte, had het voorrecht een bekwaam wiskundige en een zeer talentvol schrijver te zijn. Hij gaf na zijne terugkomst vier schetsen van zijne reizen uit, die

Na eene korte en voorspoedige vaart bereikte Hojeda de kust van Guyana. Hij volgde die in zuidelijke richting en bereikte den mond van den reusachtigsten der Americaansche stroomen, van de Amazonen-rivier. Nadat Hojeda nog eenigen tijd zuidwaarts gezeild was, wendde hij den steven en zette hij koers naar het Noorden. Op dezen tocht zeilde hij bijna de geheele noordoostelijke en noordelijke kust van Zuid-America om. Hier en daar ging hij aan land; nu eens vocht hij met de Indianen, dan weer dreef hij met hen een vriendschappelijken ruilhandel. In zijne vermetele zucht naar avonturen zocht Hojeda dikwijls het gevaar op. Hij schroomde niet, een soort van zeerooverstocht tegen zijne eigene landgenooten op Hispaniola te ondernemen, die hem echter evenmin voordeel als roem opleverde. Vervolgens ging de vaart weder noordwaarts: of Hojeda het vasteland van Noord-America heeft gezien, is twijfelachtig. Zeker is het daarentegen, dat hij de belangrijke ontdekking deed, dat Cuba geen vastland, maar een eiland was. Bovendien ontdekte hij meer dan een tot dusver onbekend eiland der Bahama-groep.

Tot heden was Hojeda's tocht even arm aan geldelijk voordeel als rijk aan ontdekkingen geweest. De poging om door middel van ruilhandel goud en paarlen te verkrijgen, was meestal mislukt. Ten einde zich althans één goed handelsartikel te verschaffen, liet Hojeda 232 vreedzame Indianen van de Bahama-eilanden oplichten, om ze naar de Europeesche slavenmarkt te voeren. Vervolgens keerde hij naar Europa terug; na eene stormachtige reis kwam hij in het midden der maand Juni te Cadix aan.

Eenige bonte kristallen, enkele paarlen, een paar gouden sieradiën der Indianen en de slaven maakten de geheele lading der schepen uit. Na verkoop van de menschelijke koopwaren bleef er voor een ieder, die aan den tocht deelgenomen had, slechts eene winst van tien dukaten over.

Bijna gelijktijdig met Vespucci ondernam Nino, een voormalig stuurman van Columbus, eene zelfstandige reis, waarop hij de paarlkust ontdekte. Het gelukte hem, zulk een levendigen handel in paarlen met de Indianen aan te knoopen, dat zijn tocht aan al zijne reisgenooten buitengewoon groote voordeelen aanbracht.

Insgelijks in het jaar 1499 rustte Vincente IJanez Pinzon, de kapitein der Nina op Columbus' eerste reis, met zijne beide neven op eigen kosten vier schepen uit, om een ontdekkingstocht te ondernemen. Van de Capverdische eilanden af stuurde hij Zuid-Zuidoost. Den 26en Januari 1500 ontdekte hij land, de kust van Brazilië, welke hij plechtig voor den koning van Spanje in bezit nam. Zijne vaart langs de kust in noordelijke richting was verre van voorspoedig. In een storm verloor hij

---

vooral in Duitschland vele uitgaven beleefden en bijzonder druk gelezen werden. De lichtzinnige toon der verhalen en de uitvoerigheid, waarmede hij de zeden en gewoonten der Indianen in de kleinste bijzonderheden mededeelde, maakte ze populair.

Dewijl Vespucci zich — hoewel ten onrechte — beroemde, dat hij het eerst het vasteland van het nieuwe werelddeel gezien had, deed een Duitsch geleerde, Hylacomitus, het voorstel, het vierde werelddeel America, het land van Amerigo, te noemen, dewijl deze het ontdekt had. Vespucci spreekt in zijne geschriften altijd van de Nieuwe wereld, ook de Spanjaarden gebruikten lang deze benaming, doch de Duitschers handelden overeenkomstig het voorstel van hun landgenoot en hebben zich alzoo den treurigen roem verworven, dat zij aan den onjuisten naam America in de aardrijkskunde het burgerrecht verschaft hebben.

twee schepen en hij moest eindelijk zonder eenige stoflijke belooning voor alle doorworstelde gevaren naar zijn vaderland terugkeeren. De Pinzons hadden door dezen mislukten ontdekkingstocht hun gansche vermogen verloren.

Een aantal andere kleine ondernemingen der Spanjaarden, waaromtrent buitendien slechts zeer spaarzame berichten tot ons gekomen zijn, gaan we met stilzwijgen voorbij. Wij merken alleen op, dat ze noch bijzonder belangrijk voor de verdere ontdekking der nieuwe wereld noch zeer voordeelig voor de ondernemers waren. Dewijl deze meestal niet zooveel goud en paarlen vonden als ze wel wenschten, volgden zij het voorbeeld van Columbus, Hojeda en de Pinzons en trachtten ze zich door het innemen van eene lading slaven schadeloos te stellen.

Gewichtiger dan deze Spaansche ontdekkingstochten waren die der Portugeezen.

De schitterende uitslag van Columbus' pogingen vuurde den ontdekkingsijver der Portugeezen op nieuw aan. In de dwaze meening, dat de Spaansche zeevaarders weldra den westelijken zeeweg naar Indië vinden en zich hierdoor van den Indischen handel meester maken zouden, besloot koning Emanuël, de opvolger van Johan II, in de door Bartholomeüs Diaz ingeslagen richting verder te laten voortgaan. Hij droeg het bevel over een klein eskader van vier schepen op aan een voortreflijk zeeman, den admiraal Vasco di Gama, die den 8en Juli 1497 onder zeil ging.

Op dien tocht had de kleine vloot met hevige stormen te kampen. Zij werd veel verder Westwaarts gedreven dan de admiraal wenschte en kwam zelfs dicht onder de Braziliaansche kust, ja een toeval was het dat deze niet ontdekt werd.

Vasco di Gama liet zich door al den tegenspoed, waarmede hij te worstelen had, door storm, tegenwind, ziekte aan boord, ja zelfs gelijk men verhaalt, door een scheepsoproer niet ontmoedigen. Met eene bewonderenswaardige standvastigheid poogde hij de hem opgedragen taak te vervullen. Hij zeilde de zuidelijke punt van Africa om; den 28en Januari 1498 bereikte hij een der monden der Zambeze, dien hij den stroom der goede voorteekens noemde, dewijl hij aan het strand eenige negers ontmoette, die de woorden der Arabische tolken verstonden. Thans was hij zeker, dat hij niet ver meer van het Oosten verwijderd kon zijn.

Een langer verblijf aan den mond der Zambeze werd noodzakelijk, daar de geheele bemanning aan scheurbuik leed; bovendien moesten de vaartuigen, die veel geleden hadden, gekalefaterd worden. Eerst na verloop van 32 dagen kon de admiraal de reis voortzetten. Hij volgde de Oostkust en na acht dagen zeilens bereikte hij de eerste groote, door Arabische volkplanters gestichte stad Mozambique.

De Portugeezen werden bij hunne eerste landing door de Mohammedaansche inwoners vriendelijk ontvangen, doch weldra veranderde de stemming: zoowel te Mozambique als te Mombas, werwaarts het eskader zich vervolgens begaf, gedroegen de Arabieren zich vijandig en verraderlijk. Eerst in het nabij gelegen Malinda ontving het Arabisch opperhoofd de vreemdeligen gastvrij, misschien juist omdat ze te Mombas vijandig behandeld waren. Vasco di Gama sloot met den koning van Malinda een verdrag van handel en vriendschap, hij ontving van dezen een bekwamen loods, die hem den weg naar de groote Indische

handelsstad Calicut wijzen zou. Dwars over den oceaan zeilde Vasca di Gama thans naar de kust van Malabar, welke hij na eene vaart van 23 dagen bereikte. Aan den avond van den 20en Mei 1498 konden de Portugeezen voor Calicut het anker laten vallen.

Het groote doel was bereikt, de zeeweg naar Indië was gevonden! Vasco di Gama had zich onsterfelijke verdiensten verworven en hij mocht met rechtmatige fierheid zeggen, dat hij die gelukkige uitkomst alleen aan zijn onbezweken moed en zijne onwrikbare standvastigheid dankte. Hij had veel grooter moeilijkheden overwonnen dan die, waarmede Columbus bij de ontdekking van America ooit te worstelen had, en toch werd hij thans, nu hij aan den eindpaal zijner wenschen stond, bedreigd door nog veel grootere gevaren dan die, welke hij reeds te boven was gekomen.

Had Vasco di Gama met 148 reisgenooten het vaderland verlaten, hun aantal was gedurende de reis door ziekten en ongelukken van allerlei aard duchtig versmolten. Met deze geringe bemanning nu lag de vermetele zeevaarder voor een der grootste havens van de wereld, voor eene dichtbevolkte stad. Zijn ondergang scheen onvermijdelijk, wanneer hij niet als vriend, maar als vijand ontvangen werd, want in dat geval had hij niet tegen eenige naakte, weerlooze Indianen, maar tegen de welgewapende bevolking eener beschaafde stad te strijden.

In het oostelijke kustland van Malabar, van Mangalor tot Kaap Comorin heerschte een keizer, die den weidschen titel Tamutiri Radscha of „heer des heuvels en der wol" droeg, over een aantal kleinere leenroerige vorsten. Het volk der Malabaren was niet krijgshaftig, maar het werd beschermd en tegelijk in toom gehouden door eene bijzondere kaste van krijgslieden, de Najers, die van den Radscha den ridderslag ontvingen. Zij waren dappere, in den oorlog welgeoefende soldaten, die geheel van de overige bevolking afgezonderd, alleen den Radscha gehoorzaamden. Zij leefden in ongehuwden staat. De vrouwen van de kaste der krijgslieden waren het gemeenschappelijk eigendom van alle mannen. Daarom bepaalde de wet, dat het familiegoed nooit op den zoon, maar altijd op de zusterskinderen bij erfenis overging, want een krijgsman kende wel zijne moeder en vrouwelijke bloedverwanten, maar nooit kon hij weten, wie zijn vader was geweest.

De priesterkaste oefende te Calicut een onbeperkten invloed uit. Aan haar hoofd stond de Radscha van de op een schiereiland gebouwde stad Cotschin, den leenman van den Tamutiri Radscha.

Nadat Vasco di Gama aan land gegaan was, verzocht hij om een gehoor bij den keizer, dat hem toegestaan werd. Door eene eerewacht omringd werd de admiraal met zijn gevolg in een draagstoel naar het vorstelijk paleis gebracht.

De keizer had zich met zijne schitterendste juweelen getooid, toen hij de vreemdelingen ontving; hij behandelde hen met voorname, nederbuigende vriendelijkheid en beloofde, hun verzoek, om te Calicut handel te mogen drijven, in overweging te zullen nemen.

Met de beste verwachtingen verliet Vasco di Gama het paleis, om die weldra op de treurigste wijze verijdeld te zien.

De Arabische kooplieden, die van den Indischen handel tot dusver een monopolie hadden gemaakt, waren natuurlijk beducht voor de mededinging der Portugeezen. Zij stonden te Calicut in groot aanzien en toen zij het gerucht verbreidden, dat de vreemdelingen zeeroovers waren,

vond dit algemeen geloof. Zoo dikwijls de Portugeezen zich op de straten van Calicut vertoonden, werden zij door de inwoners beschimpt.

Ook den Tamutiri Radscha wisten de Arabieren in hun belang te winnen. Op hunne aansporing liet hij eensklaps eenige Portugeezen, die aan land waren gegaan om handel te drijven, in hechtenis nemen onder het voorwendsel, dat zij den verschuldigden tol niet betaald hadden.

De vijandelijkheden waren thans geopend. Vasco di Gama bevond zich in eene niet geringe verlegenheid. Gaf hij blijken van vrees, dan was het voor altijd met het aanzien der Portugeezen bij de Malabaren gedaan; bood hij tegenstand, dan stelde hij zich zelven en al de zijnen aan het dreigendst gevaar bloot. De moedige zeeman besloot eindelijk tot het laatste: hij hield zes aanzienlijke Malabaren, die zich juist aan boord bevonden, als gijzelaars in hechtenis. Door deze krachtige handeling dwong hij den Tamutiri om de gevangenen vrij te laten. Ten einde te toonen, hoe weinig hij de Malabaren vreesde, liet Vasco di Gama de booten, welke de gijzelaars wilden afhalen, met kanonskogels begroeten.

Na deze gebeurtenissen viel aan een vreedzaam en vriendschappelijk verkeer niet langer te denken: de admiraal besloot daarom de terugreis te aanvaarden. Hij volgde daarbij denzelfden weg, langs welken hij gekomen was. Nog had hij met groote rampen te worstelen, eer hij het vaderland bereikte. Op nieuw werd bijna de geheele bemanning door de scheurbuik aangetast, nauwelijks zeven of acht matrozen bleven verschoond van deze ziekte, die een groot aantal slachtoffers en daaronder ook den geliefden broeder des admiraals wegsleepte. Eindelijk, den 29en Augustus 1499, kwam de moedige zeevaarder met het geringe overschot zijner bemanning te Lissabon aan.

De tijding dat de zeeweg naar Indië eindelijk gevonden was, verwekte in Portugal eene onbeschrijfelijke blijdschap. De koning verhief den voortreflijken admiraal als belooning voor zijne verdiensten in den adelstand, hij overlaadde hem met gunstbewijzen en volgde zijnen raad, daar hij in aller ijl eene tweede vloot uitrustte, opdat de behaalde voordeelen niet verloren zouden gaan. Ditmaal echter zou eene ontzag inboezemende krijgsmacht in het Oosten verschijnen, want alleen met geweld, verklaarde Vasco di Gama, kon de invloed der Arabieren gefnuikt worden. Het opperbevel over deze expeditie werd opgedragen aan Pedro Alvarez Cabral, die den 9en Maart 1500 met 13 schepen en 1800 man Lissabon verliet.

Overeenkomstig de van Vasco di Gama ontvangen instructie vermeed Cabral de kust van Afrika. Hij zeilde zoo ver in westelijke richting, dat hij, zonder het te weten, door den aequatoriaalstroom naar de kust van Amerika gedreven werd. Den 21en April 1500 ontdekte men land. Cabral nam het voor den koning van Portugal in bezit, zonder te weten, dat het reeds drie maanden vroeger door de Pinzons ontdekt en voor de kroon van Spanje in bezit genomen was.

Cabral noemde het nieuwe land, aan welks kust hij een kruis oprichtte, Santa Cruz, doch reeds enkele jaren later ontving het den naam Brazilië, dien het ook behouden heeft.

De Braziliaansche kust lokte de Portugeezen niet tot een langer verblijf en tot een nader onderzoek uit. Men trof geene natuurvoortbrengselen aan, die de hebzucht konden prikkelen. Ook met de arme,

getatoeëerde Indianen, die geene gouden sieraden bezaten en alleen ellendige beenderen en bonte steenen in de doorboorde wangen en onderlippen droegen (*), was het niet der moeite waardig, eene handelsverbintenis aan te knoopen.

Nadat Cabral zijn kleinste transportschip met berichten omtrent de jongste ontdekking naar Lissabon teruggezonden had, lichtte het eskader reeds den 2en Mei het anker, om de reis naar Indië voort te zetten. Hij had met groote gevaren te kampen, eer hij zijn doel bereikte. Een vreeselijke storm stak op, meer dan één schip ging te gronde; op een dier vaartuigen bevond zich ook Bartholomeüs Diaz, de ontdekker van de Kaap de Goede Hoop, welke hij niet weer zou zien. Slechts met zes schepen kwam Cabral eindelijk te Malinda aan; van hier voer hij naar Calicut, waar hij den 13en September 1500 aankwam.

De haat der Malabaren. tegen de vreemdelingen was in dien tijd een weinig verzacht. Cabral ontving verlof on aan land eene factory aan te leggen; doch nauwelijks was dit geschied, of de Arabische kooplieden wendden weder hun ganschen invloed aan om het zaad van twist en vijandschap uit te strooien. Cabral was onverstandig genoeg om den Malabaren aanleiding te geven tot rechtmatige klachten, door een schip, dat olifanten van Ceylon naar Calicut overbracht, weg te nemen.

Deze daad van zeeroof was oorzaak dat de heerschende ontevredenheid der Malabaren zich in eene daad van geweld lucht gaf. Woedend vielen zij op de factory aan, zij namen die stormenderhand in en gingen den Portugeezen te lijf. Van de 70 Europeanen, die het gebouw verdedigden, konden slechts twintig, met wonden bedekt, de schepen bereiken, de overigen werden vermoord.

Cabral nam wraak, door twee dagen achtereen Calicut te beschieten, doch hij maakte hierdoor de vijandschap slechts des te onverzoenlijker. Aan het aanknoopen van handelsbetrekkingen viel thans volstrekt niet meer te denken. De Portugeezen zouden de thuisreis hebben moeten aanvaarden, indien niet juist hunne vijandschap met den vorst van Calicut hun de vriendschap der kleine leenroerige vorsten, der Radschaas van Cotschin en Cananor verworven had. Van deze ontvingen zij eene uitnoodiging om hen te bezoeken; in die beide kleinere havensteden konden zij eene kostbare lading specerijen inkoopen.

Nadat de schepen tot groote tevredenheid van Cabral bevracht waren, gaf hij den 16en Januari 1501 bevel om de ankers te lichten. Den 30sten Juli bereikte de vloot, die de schatten van Indië aanbracht, Lissabon.

(*) De gewoonte der Botokuden — dezen naam ontvingen de Indianen — om hunne wangen en onderlippen te doorboren, ten einde daarin versierselen te dragen, was in het oog der Portugeezen even leelijk als dwaas. Ook wij, hoogst beschaafde Europeanen der 19e eeuw, lachen daarom. Hebben wij daartoe wel het recht, wij die het volkomen natuurlijk vinden, dat onze vrouwen hare oorlellen doorboren, om daarin zware oorringen te kunnen dragen, hoewel zij daardoor het oor, dat ze sterk uitrekken, geheel misvormen?

ZEVENDE HOOFDSTUK.

De ontdekkingsreizen. Columbus' vierde reis. De landing van Columbus door Ovando te Sint Domingo verhinderd. De vooraf aangekondigde storm. Ondergang van Roldan en Bobadilla. De Indianen van Yucatan. Ontdekking van het vasteland van Centraal-America. Eerste berichten omtrent den tegenoverliggenden Oceaan. Het goudland Veragua. De nederzettingen. Verraderlijke aanval van Bartholomeüs Colon op de Indianen. Landing op Jamaica. Verlies van al de schepen. Stoute tocht in eene boot door Diego Mendez naar Hispaniola ondernomen. Ellende der schipbreukelingen. Oproer der bemanning. Columbus' zegepraal. Redding. Terugkeer naar Spanje. Dood van koningin Isabella. Columbus' laatste levensjaren. De nakomelingen van den grooten ontdekker.

Toen Columbus den 9en Maart 1502 zijne vierde reis aanvaardde, waren de ontdekkingen der Portugeezen hem bekend; hij werd daardoor nog tot des te grootere krachtsinspanning aangevuurd om den westelijken zeeweg naar het rijke Indië te vinden, opdat de voordeelen, die uit het rechtstreeksche handelsverkeer voortvloeiden, niet alleen door Portugal zouden genoten worden. Na de ontdekkingen van Cabot, Hojeda en de Pinzons lag ongetwijfeld het vermoeden voor de hand, dat niet Azië, maar een nieuw groot werelddeel ontdekt was. Toch bleef Columbus nog altijd aan zijne oude droombeelden vasthouden; hij wilde maar niet gelooven, dat Cuba een eiland was; naar zijne overtuiging had hij in Cuba het vasteland van Azië ontdekt.

Dat het vasteland van Zuid-America niet het eigenlijke Azië was, kon hij na de laatste overeenstemmende berichten der verschillende kleine ontdekkers niet langer ontkennen; doch hij nam aan dat het een uitgestrekt land was, ten Zuiden van het Indische vasteland gelegen en daarvan door eene zeeëngte gescheiden. Deze straat tusschen Cuba en dat zuidelijk vasteland te zoeken, stelde Columbus zich thans tot taak.

Na eene korte reis bereikte Columbus den 15en Juni het Caraïbische eiland Martinique; van hier besloot hij naar Sint Domingo te zeilen. Wel was het bezoeken zijner kolonie hem verboden door de monarchen, die vreesden, dat zijne verschijning op het eiland aanleiding tot onlusten zou geven of het was hem althans slechts op de terugreis toegestaan; doch hij kon aan de verzoeking, om zich aan de kolonisten, die hij met ketenen beladen verlaten had, op nieuw als admiraal te vertoonen, geen weerstand bieden. Onder het voorwendsel, dat een zijner schepen niet zeewaardig was en door een beter vaartuig vervangen moest worden, overtrad hij het gebod der vorsten. Doch hij bereikte zijn doel niet; integendeel, hij bereidde zich zelven

eene diepe vernedering, daar de stadhouder Ovando hem niet veroorloofde, in de haven binnen te loopen.

Toen Columbus voor Sint Domingo aankwam, lagen daar juist 28 schepen gereed om de terugreis naar Europa te aanvaarden. Zij bevatten eene hoogst kostbare lading, groote schatten aan goud, die voor de eene helft aan de kroon, voor de andere helft aan de terugkeerende kolonisten, waaronder zich ook Roldan en Bobadilla bevonden, toebehoorden.

Columbus had door nauwkeurige waarnemingen van het weder bespeurd, dat binnen weinige dagen eene weersverandering, waarschijnlijk een heftige storm, aanstaande was. Hij waarschuwde daarom de scheepsbevelhebbers en ontried de afvaart der vloot. Doch zijn raad werd in den wind geslagen. De schepen gingen onder zeil, twintig vaartuigen verdwenen in de diepte, toen eenige dagen la er de aangekondigde orkaan opstak. Bobadilla en Roldan vonden met de schatten, die zij naar hun vaderland wilden brengen, hun graf in de golven. Columbus zelf had zijne schepen in Puerto Hermoso in veiligheid gebracht, zij stonden allen den orkaan gelukkig door.

Van Hispaniola stevende Columbus naar Cuba en van daar in zuidwestelijke richting naar de Hondurasbaai. Onderweg ontmoette hij een groot Indiaansch vaartuig met eene soort van kajuit, waarop zich eene talrijke bemanning en daarenboven vele vrouwen en kinderen bevonden. Deze Indianen gaven blijken van eene veel grootere beschaving dan de stammen, waarmede men tot dusver in aanraking gekomen was. Zij droegen kleederen en hadden een aantal handelsartikelen aan boord, zooals cacaoboonen, aarden en houten keukengereedschap, dat vrij zuiver was bewerkt, houten zwaarden, welker klingen met scherpgeslepen vuursteenen waren voorzien, bonte katoenen doeken, enz.

Zij waren waarschijnlijk uit Yucatan afkomstig en Las Casas merkt terecht op, dat Columbus, indien hij die Indianen als loodsen gebruikt had, zonder moeite Yucatan en wellicht Mexico bereikt zou hebben. Doch de admiraal dacht volstrekt niet aan het ontdekken van nieuwe beschaafde landen, hij wilde alleen de vurig gewenschte zeeëngte naar Indië vinden, om nieuwe goudlanden op te sporen, welke, volgens de aanwijzingen der Indianen, in het Zuid-Oosten moesten liggen. Derwaarts liet Columbus alzoo den steven wenden.

Weldra bereikte hij het vasteland; van kaap Gracias a Dios zeilde hij de kust van Midden-America langs, nu hier, dan daar eene landing beproevend. Bijna overal vond hij gouden versierselen in menigte bij de Indianen, die meestal terstond bereid waren om ze voor kleinigheden zonder waarde te verruilen.

Op deze reis hoorde Columbus in de nabijheid der Chiriqui-eilanden, voor de eerste maal van een goudland, Ciguare genaamd, dat, volgens die opgave, bewoond werd door een goedgewapend en ruim van gouden sieradiën voorzien volk. Columbus meende zelfs te verstaan, dat de inwoners in het bezit van paarden en met kanonnen gewapende schepen waren. Het land bevatte een overvloed van goud, peper en andere specerijen. Het lag, volgens het verhaal van een Indiaan, negen dagreizen over land in westelijke richting, de zee vormde daar een inham of boezem.

Columbus leidde uit deze mededeelingen met recht af, dat in het Westen eene andere zee lag; getrouw aan zijne onjuiste aardrijkskundige

voorstellingen meende hij echter, dat slechts een schiereiland met eene landengte hem van deze zee scheidde; hij beeldde zich in, slechts 10 dagreizen van den Ganges verwijderd te zijn. Overeenkomstig deze voorstelling besloot hij, het schiereiland om te zeilen; doch hij moest dat plan opgeven: hij kwam slechts even voorbij Puerto Bello, tot de plaats, waar de landengte van Panama het smalst is; hier noodzaakte een vreeselijke en lang aanhoudende orkaan hem tot den terugtocht. Peschel beschrijft ons den nood der schepelingen op de volgende wijze:

„Negen dagen lang, verzekerde de admiraal, had men alle hoop op redding opgegeven. Bij stroomen gudste de regen neer, de eene waterhoos na de andere zweefde over de kokende en bruisende zee en joeg den schepelingen den grootsten angst aan; de golven verhieven zich tot zulk eene hoogte als de meest bevaren zeeman nog nooit aanschouwd had. Dag en nacht stond de hemel in vlammen, alsof hij uit vloeibaar metaal gevormd was; de donderslagen volgden elkaar met zulk eene kracht en snelheid op, dat men aanhoudend waande kanonschoten als noodseinen van de andere schepen te vernemen. Aan boord had men gebrek aan water en aan versche levensmiddelen, want de scheepsbeschuit wemelde van wormen en de meesten wisten de walging, door die met leven bezielde voedingsmiddelen hun ingeboezemd, slechts te overwinnen, door in de diepste duisternis hun honger te stillen. Onophoudelijk bleef het eskader een speelbal der windvlagen, die nu eens uit het Westen, dan weer onverhoeds uit het Oosten kwamen aangieren."

Op de terugreis deed Columbus eene belangrijke ontdekking: hij hoorde namelijk van Inlanders, dat de Veragua over een bodem vloeide, die zeer veel goud bevatte en dat de Indianen daaruit het metaal voor hunne gouden sieradiën haalden.

Naar aanleiding van dit bericht zond Columbus zijn broeder Bartholomeüs, die hem ook op deze reis vergezelde, met 68 man naar den Quibia (*), den vorst des lands, om bij dezen een vriendschapsbezoek af te leggen. Deze gaf den vreemdelingen bereidwillig een gids naar het goudland mede.

Langs den oever eener rivier, die zich in een ontelbaar aantal bochten kronkelde en die niet minder dan drie en veertig maal doorwaad moest worden, trokken de Spanjaarden het land in. Eindelijk na een langen tocht bereikten zij de beloofde goudrijke plek, die volkomen aan hunne verwachtingen beantwoordde, hoewel de sluwe quibia hen volstrekt niet naar den eigenlijken goudgrond van Veragua, maar op het grondgebied van een naburig opperhoofd had laten brengen, met wien hij in vijandschap leefde.

Bij hunne verdere tochten door het land ontmoetten de Spanjaarden overal vruchtbare, met heerlijken maïs bedekte velden, ook vonden zij goud in overvloed en eene gastvrije ontvangst bij de Indianen; slechts één ding ontbrak: een goede, veilige, voor eene volkplanting geschikte haven. In weerwil hiervan besloot Columbus, verlokt door den rijkdom des lands, aan den Belen eene kolonie te vestigen, waarin zijn broeder met 80 man achterblijven moest. Hij liet aan de helling van een heuvel hutten en magazijnen bouwen.

Het veelbelovende plan om in dit land eene volkplanting te vestigen werd door de eigen schuld der Spanjaarden verijdeld. Eens-

(*) Quibia was een Indiaansche vorstentitel, gelijkluidend met cazique.

klaps ontvingen de volkplanters bericht, dat de quibia zich tot een krijgstocht toerustte. Diego Mendez, de trouwste dienaar van den admiraal, besloot als spion naar de legerplaats der Indianen te gaan; hier vond hij werkelijk 1000 man onder de wapenen, die echter tot een krijgstocht tegen vijandelijke naburige stammen uitgerust waren.

Hoewel Diego Mendez vriendelijk door den quibia ontvangen was; koesterde Bartholomeüs Colon toch het vermoeden, dat de Indianen vijandelijkheden tegen de Spanjaarden zouden beginnen; ten einde elke poging van dien aard te verijdelen, besloot hij door een stouten handgreep het opperhoofd in zijne eigene legerplaats gevangen te nemen. Den 30en Maart 1503 rukte hij met 74 man tegen Veragua op.

De huizen der Indianen lagen verstrooid en door hoven van elkaar gescheiden; de aanzienlijkste woning was het paleis van den quibia, dat geheel afgezonderd op eene hoogte gebouwd was.

Bartholomeüs beval zijnen lieden, de hoogte te omsingelen en zich schuil te houden, vervolgens naderde hij zelf, door vijf zijner mannen vergezeld, het paleis. De quibia, die juist lijdende was aan eene wonde, ontving de vreemdelingen met argelooze vriendelijkheid; toen Bartholomeüs naar zijne gezondheid vroeg, toonde hij den Spanjaard zijne wond. Dezen oogenblik nam Bartholomeüs waar; hij greep het opperhoofd aan en wierp hem ter aarde. Gedurende de worsteling, die hierop volgde, gaf hij den zijnen het afgesproken teeken; zij kwamen uit hun schuilhoek te voorschijn en reeds na enkele minuten waren de quibia, zijne geheele familie en eenige stamhoofden, die zich toevallig in het paleis bevonden, gevangen genomen. De Spanjaarden plunderden vervolgens het paleis, zij namen ongeveer voor 300 ducaten aan goud mede.

Vol vreugde over de roemlooze overwinning trokken de Spanjaarden met hunne gevangenen naar de kolonie; hier zouden zij al te spoedig de rechtvaardige straf voor hunne schandelijke daad ontvangen.

Den quibia, dien Bartholomeüs als gevangene naar het admiraalschip zenden wilde, om hem des te veiliger te bewaren, gelukte het, in het water te springen en zoo te ontsnappen. Van nu af was hij de onverzoenlijke vijand der Spanjaarden. Zijne krijgslieden tastten de kolonie aan. Wel werden zij teruggeworpen, doch kort daarop bevochten zij eene overwinning op eene kleine afdeeling troepen, die in booten de rivier opvoer om water en hout te halen; de geheele afdeeling sneuvelde; slechts één Spanjaard ontkwam, om aan Columbus de mare van het ongeval mee te deelen.

Weldra moest de admiraal tot de overtuiging komen, dat eene kolonie in het thans door vijandige Indianen bewoonde land zich onmogelijk kon staande houden. Den 20en April verliet hij de kust; een schip moest hij achterlaten, dewijl het, in de Belen ingeloopen, niet meer van de ondiepte te brengen was; de bemanning werd met het kostbaarste gedeelte der inventaris over de andere schepen verdeeld.

Columbus' verdere reis (*) was eene aaneenschakeling van rampen.

(*) Columbus zeilde niet rechtstreeks, maar langs allerlei omwegen op zijn doel af. Hij wilde maken, dat niemand buiten hem de door hem ontdekte goudrijke rust wedervinden kon. Hij nam daarom ook al zijnen zeelieden de kaarten af, opdat de ontdekking geheel in een geheimzinnig duister gehuld zou blijven. In een bericht aan het hof schreef hij: »Niemand is in staat om een nauwkeurig verslag van de vaart te geven. De kust van het vaste land werd wel met het compas opgenomen, maar niemand weet,

Reeds na enkele dagen verloor hij ook zijn tweede schip, dat door de wormen doorboord, wegens een onherstelbaar lek ontruimd en aan de golven prijs gegeven moest worden. De twee overige vaartuigen waren insgelijks zoo wrak, dat Columbus, toen hij Jamaica bereikt had, ze op het strand moest zetten, dewijl men ze slechts met de grootste krachtsinspanning door aanhoudend pompen vlot gehouden had.

De op het strand gezette schepen liepen oogenblikkelijk vol water. alleen het dek en de campagne bleven vrij: hier liet Columbus aan de bemanning hare kwartieren aanwijzen. Hij bracht zijne lieden niet aan land, wijl hij terecht vreesde, dat de ruwe zeebonken door hun overmoed de vriendelijke Indianen, die met de grootste bereidwilligheid allerlei levensmiddelen aanbrachten, zich tot vijanden zouden maken.

Na het verlies van al zijne schepen bleef Columbus slechts één uitzicht op redding over, namelijk, dat hem van het eiland Hispaniola vaartuigen gezonden zouden worden, waarmee hij de terugreis naar Spanje zou kunnen aannemen. Zijn trouwe dienaar Diego Mendez ondernam met een Genueesch edelman, Bartholomeüs Fiesco, het koene waagstuk, op twee booten, welke ieder met 6 Spanjaarden en 10 Indianen bemand werden, naar Sint Domingo te varen, om den stadhouder Ovando te onderrichten van het ongeluk, dat de expeditie getroffen had.

Na een tocht van 10 dagen, waarop de zeelieden volslagen gebrek aan water hadden gekregen, zoodat meer dan een der Indiaansche roeiers van dorst versmachtte, bereikten Diego Mendez en Fiesco eindelijk Hispaniola. Ovando wantrouwde het bericht omtrent Columbus' hulpeloozen toestand. Hij meende, dat de admiraal het plan koesterde om naar Sint Domingo te gaan en hier zijne aanhangers tot opstand aan te zetten. Hij gaf derhalve Diego Mendez, die krachtig op het verleenen van hulp aandrong, geen bepaald antwoord; eerst na zeven maanden stond hij hem toe, voor het geld des admiraals een schip te huren. Eer Diego dit kon doen, verliepen er weer maanden. Hij moest tot de lente van het jaar 1504 wachten, dewijl in dien geheelen tijd geen vaartuig te krijgen was.

Columbus sleet, terwijl zijne dienaren tot zijne redding werkzaam waren, op Jamaica treurige dagen. Hij leed aan de jicht en zijne ongezonde verblijfplaats verergerde zijne kwaal; ook de bemanning der gestrande schepen werd door de koorts aangetast; de ellende was groot.

Columbus had nooit de kunst verstaan, zich bij zijne onderhoorigen bemind te maken; hij was niet in staat om hun vertrouwen in te boezemen; tengevolge hiervan begonnen de zeelieden ook thans het vermoeden te koesteren, dat de admiraal van plan was eene volkplanting op Jamaica aan te leggen, dat hij hen daar als kolonisten wilde terughouden en dat de zending van Mendez en Fiesco naar Hispaniola niets dan eene bedriegelijke vertooning was. In stilte werd tegen hem eene samenzwering gesmeed, die weldra tot uitbarsting kwam.

---

op welken breedtegraad zij ligt. Laat de stuurlieden maar eens zeggen, waar Veragua te vinden is. Zij zullen niets anders kunnen mededeelen dan dat zij aan eene kust waren, waar veel goud gevonden werd, doch den terugweg derwaarts zouden zij aan de visschen moeten vragen."

Het was helaas! den hooggeprezen, beroemden ontdekker van America nooit te doen om der wetenschap en der menschheid een dienst te bewijzen, maar alleen om zijn eigenen, dikwijls hoogst bekrompen eigenbaat te bevredigen. Zijn aangehaalde woorden leveren daarvan een sprekend bewijs.

Een der scheepsbevelhebbers, Francisco Porras, begaf zich den 2en Januari 1504, vergezeld door 48 saamgezworenen naar het achterdek tot den admiraal. Op barschen toon zeide hij: „Senor, het schijnt wel, dat gij ons wilt verhinderen naar het vaderland terug te keeren en dat gij ons hier ellendig wilt laten omkomen.”

Te vergeefs verzekerde Columbus, dat deze gedachte verre van hem was, dat hij zelf niets vuriger wenschte dan huiswaarts te keeren: zijne woorden vonden niet het minste geloof. Porras keerde hem den rug toe en verliet het dek met den uitroep: „Op, naar Castilië wie mij volgen wil!” Juichend schaarden de meesten der gezonde matrozen zich rondom hem. De zieke admiraal, die slechts door enkele getrouwen omringd bleef, was te zwak om de deserteurs terug te kunnen houden.

Francisco Porras wilde op Indiaansche booten naar Hispaniola varen. Hij scheepte zich ook werkelijk met zijne saamgezworenen en een aantal Indiaansche roeiers in, doch al te spoedig moest hij dit plan opgeven, dewijl bij de hooggaande golven de tocht over de open zee onuitvoerbaar was. Ook eene tweede daartoe aangewende poging mislukte.

De samenzweerders stelden zich voor hunne verijdelde verwachting schadeloos door een losbandig leven aan land. Zij gedroegen zich zoo ruw, wreed en willekeurig jegens de Indianen, dat deze zich terugtrokken en geene levensmiddelen meer wilden leveren. De hongerdood stond allen Europeanen voor de deur en zou ook ongetwijfeld hun lot geweest zijn, indien Columbus hen niet door eene sluwe list gered had.

In den almanak zag hij, dat den 29en Februari 1504 eene maansverduistering plaats zou hebben. Van deze omstandigheid trok hij partij om op het bijgeloof der Indianen te werken. „De toorn des hemels zal u treffen, indien gij verder de bleeke zonen der goden gebrek laat lijden. In het gelaat der volle maan zult gij heden avond een teeken van den goddelijken toorn zien.”

Toen de maan des avonds werkelijk verduisterd werd, sidderden de Indianen van vrees: voortaan brachten zij bereidwillig den bleeken zonen der goden het noodige voedsel.

Was Columbus op dit punt gerustgesteld, de oproerige manschappen kon hij noch door vriendelijke toespraak, noch door list voor zich winnen. Nadat zij, die den admiraal getrouw waren gebleven, eenigszins van de koorts hersteld waren, trok Bartholomeüs Colon aan het hoofd van 50 man tegen hen op. Na een hevig gevecht, waarin aan beide zijden dooden en gekwetsten vielen, werden zij overwonnen; zij moesten den admiraal op nieuw trouw en gehoorzaamheid zweren.

Eindelijk, den 28en Juni, kwam er een eind aan het lijden der schipbreukelingen. Diego Mendez verscheen met het door hem gehuurde vaartuig. Columbus kon zich met al zijne manschappen inschepen, den 13en Augustus bereikte men Sint Domingo, waar Columbus door den stadhouder Ovando met alle mogelijke eerbewijzen ontvangen werd. Slechts vier weken vertoefde hij op dit eiland. Den 13en September scheepte hij zich op nieuw in, om naar Europa terug te keeren; in het begin van November kwam hij na eene alles behalve voorspoedige vaart te Cadix aan.

Hoewel Columbus aan het hof eene vriendelijke ontvangst vond, werd toch zijn wensch, dat men de hem toekomende waardigheid van onderkoning terugschenken zou, niet vervuld. Een harde slag was voor hem

de dood zijner begunstigster koningin Isabella, die den 26en November 1504 overleed, zonder dat hij haar voor haren dood nog eens gesproken had; wellicht zou hij van haar de vervulling der vroeger ontvangen beloften verworven hebben. Koning Ferdinand was daartoe niet te bewegen.

Met koelberekenend verstand somde deze al de nadeelen op, welke er voor de kroon zouden voortvloeien uit de vervulling van eene in overijling gegeven belofte. Onder geene voorwaarde wilde hij de toekomst der nauwelijks tot rust gebrachte kolonie in de waagschaal stellen, door haar op nieuw toe te vertrouwen aan een man, die getoond had, volkomen ongeschikt te zijn om haar te besturen. Hij liet Columbus zijn aandeel behouden in de inkomsten, welke de kroon uit de nieuwe wereld trok: hij bood hem als schadevergoeding voor het onderkoningschap een graafschap in Castilië aan, doch dit was alles wat de koning wilde toestaan. Columbus daarentegen bleef aandringen op de vervulling van de hem schriftelijk gegeven beloften.

De admiraal, die reeds sinds lang sukkelde, bezweek weldra tengevolge van zijn toorn en zijne ergernis over de verijdeling zijner verwachtingen. Hij stierf den 20en Mei 1506, daags voor het Hemelvaartsfeest te Valladolid. Tot zijn laatsten ademtocht bleef hij overtuigd, dat hij in het eiland Cuba het vasteland van Azië ontdekt had. Dat hij door het ontdekken van een nieuw, van een vierde werelddeel zich een onsterfelijken roem verworven had, vermoedde hij zelfs in de verte niet.

Columbus' zoon, don Diego Colon, zette het door zijn vader begonnen proces tegen de kroon voort, dat ten slotte in zijn voordeel beslist werd. Toch zou hij, in weerwil van al de uitspraken der rechtbanken, zijn doel niet bereikt hebben, indien hij zich niet door een huwelijk met Maria van Toledo aan de aanzienlijkste geslachten van Spanje vermaagschapt had. Door dit huwelijk werd hij zelfs een verre aanverwant van het koninklijke huis.

Hieraan had don Diego het te danken, dat hij met het stadhouderschap over de Antillen bekleed en in al de aan zijn vader toegekende rechten en waardigheden — hoewel dan ook met beperkende bepalingen — hersteld werd.

Met don Diego II, den kleinzoon van don Diego I, stierf het geslacht van Columbus in de manlijke linie uit. Over de rechten en waardigheden der ontdekkers, waarop de vrouwelijke linie insgelijks aanspraak maakte, ontstond naderhand een beroemd geworden proces, welks afloop ons echter geene belangstelling inboezemt.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

De ontdekkingsreizen. Ontwikkeling der kolonie Sint Domingo onder het stadhouderschap van Ovando. Zijne wreedheid jegens de Indianen. De Repartimientoos. Anacaona vermoord. De Indiaansche bevolking sterft uit. De Dominicanen als beschermers der Indianen. Stoutmoedige prediking van Antonio Montesino. Werkzaamheid van den edelen Las Casas. Invoering van de negerslavernij.

De kolonie Sint Domingo was na Columbus' vertrek steeds in bloei toegenomen. De stadhouder Ovando rechtvaardigde het vertrouwen, door Ferdinand en Isabella in hem gesteld. Tegenover de op avonturen beluste kolonisten nam hij eene zachtmoedige en tegelijk standvastige houding aan, hij wist zich hunne achting te verwerven, hierdoor onder hen orde en tucht te herstellen en zelfs aan de kroon belangrijke inkomsten uit de kolonie te doen toevloeien. Evenzoo spande hij al zijne krachten in om door het bevorderen van den landbouw en door het uitbreiden van de goudwasscherijen Hispaniola tot een bron van welvaart voor het moederland te maken.

Slechts in één opzicht beantwoordde Ovando niet aan de verwachtingen van koningin Isabella: zij had gehoopt, dat hij juist zich menschlievender jegens de Indianen gedragen zou dan Columbus gedaan had, ja dat hij voor goed een eind zou maken aan den afschuwelijken slavenhandel. Doch in plaats hiervan bezoedelde hij zijnen naam door eene inderdaad afschuwelijke wreedheid. Het lijden der Indianen onder zijn bewind ging alle beschrijving te boven.

Hij wilde den landbouw aanmoedigen en nieuwe gewassen, b. v. het suikerriet, op Hispaniola invoeren. Spoedig zag hij echter in, dat dit hem nooit gelukken zou, wanneer de Spanjaarden, die aan den arbeid in die heete luchtstreek niet gewoon waren, zelven de spade ter hand nemen en dag aan dag zwaar werk verrichten moesten. Met dit doel hadden de op avonturen beluste landverhuizers hun leven niet op het spel gezet en waren zij niet naar het verre Westen getogen. Indien zij hadden willen werken, zouden ze thuis gebleven zijn. Nog minder lust gevoelden zij voor de lastige en ongezonde werkzaamheid van het goudwasschen.

Ovando waagde zelfs geene poging om zijne landgenooten tot werken te noodzaken; hij maakte hen tot de heeren van het eiland, doch de Indianen dwong hij tot den arbeid. Dat deze, die tot dus ver in een zalig en droomerig nietsdoen hun leven doorgebracht hadden, bij die ongewone krachtsinspanning ellendig omkwamen, dat zij zelfs bij duizenden stierven, was hem volkomen onverschillig. Hij beschouwde deze

stierven, was hem volkomen onverschillig. Hij beschouwde deze onbeschaafde roodhuiden ter nauwernood als menschen, en zette het reeds door Columbus ingevoerde stelsel van heerediensten met de uiterste gestrengheid door. Elk volkplanter ontving het voor zijn landbouw en goudwasscherijen noodige aantal Indianen, die voor hem in heeredienst werken moesten.

Deze verdeeling van den arbeid, Repartimiento genoemd, was een ware ramp voor de Indianen. Hunne wreede meesters legden hun werkzaamheden op, die hunne krachten ver te boven gingen, en verschaften hun daarbij nog niet eens altijd het noodige voedsel, want de levensmiddelen waren op Hispaniola zeer duur. Zich zelven ontzeiden de Spanjaarden niets: zij baadden zich in alle genietingen, welke het eiland hun maar opleveren kon, doch hunne Indianen lieten zij van honger en gebrek omkomen.

Wanneer de ongelukkigen die ellende niet langer dragen konden en naar hunne bergen vluchtten, werden zij door bloedhonden vervolgd; meestal gelukte het den Spanjaarden, hen weder op te vangen, dan was hun lot nog rampzaliger dan te voren, zij moesten als slaven met ketenen beladen aan den arbeid gaan, nadat zij voor hunne poging tot ontvluchting met eene onmenschelijke geeseling gestraft waren.

De tijding van den ellendigen toestand der Indianen bereikte Europa. Koningin Isabella was daarover diep verontwaardigd, zij beval, dat de slaven in vrijheid moesten gesteld worden en dat geen Indiaan meer tot het leveren van heerediensten mocht worden gedwongen. Ovando antwoordde echter, dat in dit geval de volkplanting onvermijdelijk te gronde moest gaan, daar de luie wilden nooit vrijwillig zouden arbeiden. Zonder hun arbeid was het onmogelijk de goudwasscherijen in stand te houden en nooit zou men de onwetende Indianen kunnen beschaven en voor het Christendom winnen, indien men hun niet den gedwongen arbeid oplegde, daar zij zonder dien maatregel gedachteloos en zorgeloos van den eenen dag tot den anderen zouden leven.

Met droefheid in het hart zwichtte Isabella voor de dringende vertoogen van den stadhouder, zij gaf verlof dat de Indianen tegen een billijk loon tot een matigen arbeid zouden gedwongen worden. Hiermede was voor de willekeur de deur wijd opengezet, want de stadhouder alleen moest beoordeelen wat matige arbeid was en hij veroorloofde den Spanjaarden alle mogelijke gruwelen tegenover hunne arbeiders.

Hier en daar waagden de onderdrukten eene poging tot verzet tegen de blanken, doch altijd werden zij weer ten onder gebracht; de hoofden van den opstand vonden dan den dood onder de afgrijselijkste folteringen en de ondergeschikte deelnemers aan het oproer zagen zich tot den hardsten arbeid gedwongen. Reeds het vermoeden, dat een Indiaan aan een opstand dacht, was voor den wreeden stadhouder voldoende om hem de zwaarste straffen op te leggen. Hiervan leverde hij een al te krachtig bewijs in zijne handelwijze jegens koningin Anacaona, die na den dood van haren broeder zelfstandig over Haragua regeerde.

Anacaona had steeds bereidwillig de schatting betaald, waartoe zij zich jegens Bartholomeüs Colon verbonden had, en alle Europeanen vriendelijk in haar rijk ontvangen. Gewaarschuwd door het lot van haren dapperen echtgenoot, meende zij door vriendelijkheid en door het bewijzen van allerlei diensten aan de blanken haar volkje voor het verlies zijner

vrijheid te kunnen bewaren. Zij zou voor hare voorkomendheid slecht beloond worden.

Ovando ontving het bericht, dat Anacaona aan eene samenzwering tegen de Spanjaarden deelgenomen had. Zonder te onderzoeken, of dat gerucht waarheid behelsde, voerde hij terstond 200 man voetvolk en 70 ruiters naar Haragua. Hij werd door de koningin met de grootste vriendelijkheid ontvangen. Zij liet zelfs te zijner eer een groot spiegelgevecht houden.

Als antwoord op deze beleefdheid beval Ovando, dat zijne Spanjaarden voor de koningin krijgskundige oefeningen zouden uitvoeren. Een Indisch paleis werd daartoe voor Anacaona en haar uit 80 Indiaansche hoofden bestaand gevolg ingericht.

De koningin nam argeloos de uitnoodiging aan. Nauwelijks had zij met hare getrouwen in het paleis plaats genomen, of Ovando gaf zijnen lieden het met hen afgesproken teeken, door met zijn vinger zijne halsketen aan te raken. De Spanjaarden stormden eensklaps met getrokken zwaard het paleis binnen; de weerlooze hoofden werden geboeid; niet een hunner redde zich door de vlucht.

Vruchteloos beklaagde Anacaona zich over dat schandelijk verraad. Hare woorden, hare tranen waren niet in staat om het steenen hart des stadhouders te vermurwen, hij liet de koningin wegvoeren en ophangen. Nog vreeselijker was het lot der gevangene Indianen; zij bleven geboeid in het houten paleis, dat Ovando aan de vier hoeken in brand steken en bewaken liet, tot dat de laatste Indiaan door de vlammen verteerd was.

Haragua werd na deze gruweldaad onderworpen. Hetzelfde lot trof de overige gewesten van Hispaniola, die tot dus ver nog vrij gebleven waren. Ovanda liet ze, het eene voor, het andere na, veroveren; dit geschiedde meestal zonder veel moeite, daar de Indianen tegen de beter gewapende Spanjaarden niet opgewassen waren. Hunne vorsten werden na eene korte worsteling overwonnen en verbrand, het gemeene volk liet men in 't leven, om het voor slavenarbeid te gebruiken. In het jaar 1504 was het geheele eiland onderworpen.

Van nu af stierf de Indiaansche bevolking binnen een ongeloofelijk korten tijd uit. Honger en ellende, vereenigd met den uitputtenden arbeid, rukten een groot aantal der ongelukkigen weg, doch een even groot aantal beroofden zich van het leven, dewijl zij zulk een ellendig bestaan niet langer konden voortslepen. De bewoners van geheele dorpen (*) vereenigden zich, om gezamenlijk een snelwerkend vergift, het sap van den manioc, in te nemen of giftige planten naast hunne hangmatten te verbranden. De vrouwen, die hare kinderen niet aan de ellende der slavernij wilde prijs geven, veroorzaakten bij zich zelve eene ontijdige bevalling of onthielden zich van alle huwelijksgemeenschap.

(*) Petrus Martyr verhaalt ons belangwekkende bijzonderheden omtrent zulke zelfmoorden. Eens werd een planter meegedeeld, dat de Indianen van zijn repartimiento besloten hadden zich op te hangen. Hij snelde naar hen toe en poogde hen door smeekingen en bedreigingen van hun plan af te brengen, doch niets was in staat om hen in hun voornemen te doen wankelen. Nu verzocht hij hun in zijne wanhoop, hem ook een strop te geven, dewijl hij zich met hen ophangen wilde, daar hij zonder hen toch van honger omkomen moest. Deze bedreiging werkte. De Indianen geloofden, dat hun meester, wanneer ook hij zich ophing, hen in het andere leven volgen en hen daar in alle eeuwigheid pijnigen zou. Nu bleven zij liever in het leven, om ten minste na hun dood vrij te zijn.

Met elk jaar werd de toestand der Indianen treuriger. De Spaansche volkplanters werden zoo gewoon aan bloedvergieten en martelingen, dat zij zich daaraan eindelijk louter voor hun genoegen schuldig maakten.

De ongelukkigen vonden eindelijk bescherming bij de geestelijkheid en wel bij eene orde, die zich anders volstrekt niet door zachtmoedigheid onderscheidde, doch die zich onsterfelijke verdiensten verworven heeft door den edelen manlijken moed, waarmede zij zonder eigen levensgevaar te achten voor de onderdrukten in de bres gesprongen is.

Tegen het eind van het jaar 1510 kwamen eenige Dominicanen als zendelingen op Hispaniola aan. Met ontzetting aanschouwden zij de gruwelijke mishandelingen, waaraan de Indianen bloot stonden, en zij besloten als hunne beschermers op te treden, hoewel dit een vermetel waagstuk was, dewijl zij zich daardoor den haat en de vijandschap van alle volkplanters op den hals haalden.

Een onverschrokken monnik, broeder Antonio Montesino, hield voor een talrijk gehoor op den eersten Augustus van het jaar 1511 eene bezielde rede, waarin hij met eene gloeiende welsprekendheid de repartimientoos en de wreede mishandelingen der Indianen bestreed.

De volkplanters schuimbekten van woede. Zij wisten zich ter nauwernood in zoover te bedwingen dat zij de godsdienstoefening niet stoorden, doch zoodra de plechtigheid afgeloopen was, trokken zij naar het paleis van den onderkoning, don Diego Colon, en eischten strenge straf voor den vermetelen monnik (*) wiens prediking den ondergang der kolonie na zich slepen zou.

De onderkoning bevond zich in de grootste verlegenheid. Hij wilde noch de volkplanters, noch de geestelijkheid tegen zich innemen; om den storm te bezweren poogde hij broeder Antonio tot herroeping van zijne woorden over te halen. Deze verklaarde, dat hij zich daartoe nooit zou laten bewegen, doch dat hij wel den eerstvolgenden Zondag eene ophelderende predikatie wilde houden. Hij deed dit, door nog krachtiger dan de eerstemaal de ellende, door de repartimientoos aangericht, te schetsen.

De woede der volkplanters werd door deze volharding van des predikers zijde natuurlijk slechts te meer geprikkeld. Zij besloten, zich met hunne klachten rechtstreeks tot koning Ferdinand te wenden. Een Franciscaner monnik verklaarde zich bereid om die over te brengen. Op hetzelfde schip, dat hem naar Spanje bracht, bevond zich ook broeder Antonio Montesino, die naar het hof ging om de ellende der Indianen met sprekende, maar ware kleuren te schetsen.

Ferdinand riep eene vergadering van theologen en rechtsgeleerden samen, om over de gewichtige hem voorgelegde vraag te beslissen. Op hunnen raad verklaarde de koning, dat de Indianen wel vrij moesten zijn maar dat zij tot een matigen arbeid tegen een behoorlijk dagloon — gelijk Isabella reeds bepaald had — gedwongen mochten worden. Intusschen werden wettelijke bepalingen uitgevaardigd, welke den inboorlingen althans eenige bescherming tegen al te groote willekeur en al te harde mishandelingen verleenden. Wel was die wet uitgevaardigd, maar

(*) Die verbittering der volkplanters zal ons zeker niet verwonderen, wanneer wij ons herinneren, met welk eene woede nog voor weinige jaren, midden in de beschaafde 19e eeuw, de tegenstanders der slavernij in de Zuidelijke Staten van Noord-America vervolgd werden.

met de uitvoering zag het er zeer treurig uit, daar de overheden in de kolonie geheel op de hand der volkplanters waren. Tengevolge hiervan hadden de Dominicanen aanhoudend een zwaren strijd te voeren tot bescherming van de Indianen.

Een der meest onvermoeide voorvechters der menschelijkheid was de edele Las Casas, die met woord en daad voor de Indianen in de bres sprong. Hij liet zijne eigene slaven vrij, ten einde door zijn voorbeeld anderen tot navolging op te wekken, hij stichtte eene eigene kolonie, waarin hij de Indianen door zachtheid tot arbeidzame menschen trachtte te vormen, doch deze poging zag hij helaas! niet met een goeden uitslag bekroond. Hij reisde verscheidene keeren naar Spanje, om rechtstreeks voor de verbetering van den treurigen toestand der inboorlingen werkzaam te zijn.

Toen al zijne vermaningen niets baatten, gebood eindelijk zoowel het belang der kroon als dat der kolonisten, naar een middel om te zien, waardoor aan de vreeselijke sterfte onder de Indianen paal en perk gesteld kon worden.

Men begon namelijk in de kolonie gebrek te krijgen aan arbeiders; de suikerplantages konden niet langer behoorlijk bewerkt worden, de goudwasscherijen brachten zoo goed als niets op en de zeer aanzienlijke inkomsten, door de kroon een tijdlang uit Hispaniola getrokken, krompen allengskens sterk in. Nu kwam men op het ongelukkige denkbeeld, de zwakke Indiaansche werklieden door negers te vervangen. De sterke Aethiopiërs, die aan zwaren arbeid in eene heete luchtstreek gewoon waren, zouden — naar men meende — niet, gelijk de Indianen, in de suikerplantages en bij de goudwasscherijen bezwijken.

Met grooten ijver bracht Las Casas dit plan ten uitvoer. In zijne liefde tot de ongelukkige Indianen greep hij elk middel aan, dat hen slechts van den ondergang redden kon. Zoo kwam de edele, menschlievende man er toe om den afschuwelijken slavenhandel wel niet in te voeren, maar toch krachtig te bevorderen, een handel, die weldra even vreeselijke gevolgen als de afkeurenswaardige repartimientoos na zich slepen zou.

NEGENDE HOOFDSTUK.

De ontdekkingsreizen. Stadhouderschap van Hojeda en Nicuesa. Hojeda's mislukte slavenjacht. Stichting der kolonie San Sebastian. Francisco Pizarro. Ongelukkig einde van Hojeda. Enciso. Stichting der volkplanting Santa Maria del Antigua. Enciso afgezet. Balboa. Nicuesa's mislukte poging tot stichting van eene kolonie. Val van Nicuesa. Balboa wordt stadhouder. Balboa's verstandig en voorspoedig bewind. Vermetele tocht over de Cordilleras, om de aan de overzijde gelegen groote Wereldzee op te zoeken. Manlijke Indianen, evenals vrouwen, met voorschoten bekleed. Onnatuurlijke zonden, door Balboa streng gestraft. De eerste blik op den Stillen Oceaan. De Oceaan voor de Spaansche kroon in bezit genomen. Goud en paarlen. Balboa door Pedrarias vervangen en ter dood gebracht.

De zucht naar nieuwe ontdekkingen had intusschen de Spanjaarden onophoudelijk tot nieuwe tochten over den Oceaan aangespoord; het doel dier ondernemingen was in het begin der zestiende eeuw reeds het vaste land van America geworden. Daarheen had ook de rustelooze Alonzo de Hojeda een tocht ondernomen, die wel geene belangrijke uitkomst opgeleverd, maar de hoop op aanzienlijke schatten bij hem verlevendigd had.

Nog vuriger werd de begeerte om de nieuw ontdekte landen in het Westen verder te onderzoeken, toen het gerucht omtrent het goudland Veragua, van welks rijkdom Columbus' reisgezellen niet genoeg konden verhalen, meer en meer verbreid werd. Op dat vaste land koloniën te stichten, werd beschouwd als eene onderneming, die zeker eene aanzienlijke winst opleveren moest. Twee stoutmoedige avonturiers, Diego de Nicuesa en Alonzo de Hojeda, spoorden hunne landgenooten onophoudelijk daartoe aan. Beiden ontvingen door tusschenkomst van den bisschop Fonseca daartoe de koninklijke machtiging. De door de Caraïbische golf bespoelde kusten werden voor hen verdeeld in twee stadhouderschappen: Goud-Castilië en Nieuw-Andalusië, welker grenzen door de golf van Darië gevormd werden. Goud-Castilië, hetwelk de tegenwoordige Mosquitokust en de landengte van Panama omvatte, werd aan Nicuesa, Nieuw-Castilië, d. i. Uraba en de aan de kust gelegen landschappen van het tegenwoordige Granada aan Hojeda toegewezen. Het waren rijke gewesten, doch die eerst op de Indianen veroverd moesten worden.

De beide stadhouders verbonden zich om zelven de kosten der vestiging van de kolonie te dragen en op elk grondgebied eene versterkte plaats aan te leggen. Hojeda rustte twee, Nicuesa vier vaartuigen uit,

waarmede zij in het jaar 1509 naar Sint Domingo voeren om hier verder de noodige voorbereidende maatregelen voor de vestiging van hunne kolonie te nemen.

Op Sint Domingo vond Hojeda een niet onbemiddelden deelgenoot zijner onderneming in den advokaat Enciso, die hem beloofde, hem te zullen volgen met een schip, dat levensmiddelen en versche manschappen naar Nieuw-Andalusië overbrengen zou. Ook andere avonturiers sloten zich bij hem aan, zoodat hij in November 1509 met vier schepen en 300 man de reis naar zijn stadhouderschap kon ondernemen. Tien dagen later verliet Nicuesa Sint Domingo. Dewijl zijne middelen grooter waren dan die van Hojeda en daar buitendien de tooverklank van den naam Veragua de naar goud dorstende avonturiers in grooten getale naar Goud-Castilië lokte, kon hij eene voortreflijke vloot van zeven vaartuigen, bemand met 700 krachtige strijders, naar het Westen voeren.

Hojeda, die na een korten overtocht van 4 of 5 dagen in de haven van het tegenwoordige Cartagena aankwam, besloot, terstond eene lading slaven in te nemen, ten einde eenige schulden, welke hij op Hispaniola gemaakt had, zoo spoedig mogelijk af te doen. Hij vermoedde niet, dat hij aan deze kust met een veel gevaarlijker vijand te doen had, dan met de Indianen, die hij in vroegere gevechten had leeren kennen.

De Caraïbische stammen aan de kust waren dapper, krijgshaftig en voorzien van wapens, welke bijna nog gevaarlijker waren dan de lompe vuurwapenen der Spanjaarden, namelijk pijlen, wier punten, in een sterk vergift gedoopt, den gewonde meestal onvermijdelijk doodden.

Met ongeveer 100 man overviel Hojeda bij het krieken van den dag het dorp, dat op de plaats van het tegenwoordige Cartagena lag, en behaalde op de Indianen, die volstrekt niet op een overval bedacht waren, eene onbloedige zegepraal. Alle inwoners, die niet in aller ijl vluchtten of in het gevecht sneuvelden, werden gebonden naar de schepen gevoerd.

Deze gelukkige uitslag moedigde Hojeda aan tot eene tweede dergelijke onderneming tegen een zeker dorp Yurbaco, dat eenige mijlen verderop gelegen was. Met ongeveer 70 man trok hij den volgenden morgen derwaarts, doch hij vond slechts ledige huizen, de inwoners waren gewaarschuwd en hadden zich door de vlucht gered. Zorgeloos gaven de Spanjaarden zich aan de rust over; zij verstrooiden zich, om onder schaduwrijke boomen of in de hutten der Caraïben de heete uren van den dag tot aan den avond door te brengen. Eensklaps werden zij door de Indianen zeer onzacht uit hunne sluimering gewekt. Van alle zijden één voor één aangevallen werden de Spanjaarden binnen korten tijd door de vergiftigde pijlen gedood. Hojeda en enkelen zijner krijgsmakkers ontvluchtten, al de overigen werden afgemaakt.

Juist was Hojeda, dien de bemanning zijner schepen geheel uitgeput door zijne overijlde vlucht in een boschage aan den oever ontdekt had, door de zijnen in veiligheid gebracht, toen op de zee het eskader van Nicuesa in het gezicht kwam.

Nauwelijks hoorde deze van het ongeval, dat Hojeda getroffen had, of hij verklaarde zich bereid om hem hulp te verleenen. Nog denzelfden avond gingen 400 man op marsch, om den dood hunner makkers op de bevolking van Yurbaco te wreken. De Spanjaarden overvielen de Indianen, die meenden van hunne vijanden ontslagen te zijn; zij omsingel-

den het dorp, staken het in brand en dreven allen, die aan den vuurgloed trachtten te ontkomen, in de vlammen terug. Geen enkele Indiaan bleef in leven, noch ouderdom, noch kunne werd gespaard.

Toen des morgens de gruwelijke slachting geëindigd was, zochten de Spanjaarden de lijken hunner landgenooten op. Zij vonden die, door het vergift op de afschuwelijkste wijze opgezwollen. De anders zoo vermetele avonturiers verloren op dit gezicht den moed. Geen hunner wilde op dat onherbergzaam strand achterblijven, zij spoedden zich naar de schepen, om zich zoo gauw mogelijk op zee in veiligheid te stellen. Hier sloegen de beide eskaders een verschillenden weg in: Nicuesa zette koers naar Veragua, Hojeda voer de kust langs, om een andere geschikte plaats voor eene volkplanting op te zoeken. Hij meende die eindelijk niet ver van de westelijke grenzen van zijn stadhouderschap gevonden te hebben. Op eene naar het scheen gunstig gelegen plek stichtte hij in den aanvang van het jaar 1510 eene versterkte kolonie, waaraan hij den naam San Sebastian gaf.

Hij had eene ongelukkige keus gedaan. De kolonie lag in eene ongezonde streek, zij was omringd door krijgshaftige Indiaansche stammen welke iederen Spanjaard, die zich buiten de verschansing liet zien aanvielen.

Het leven in zulk eene enge ruimte werd den avonturiers weldra ondragelijk, zij sloegen aan het muiten; doch Hojeda wist door eene ijzeren gestrengheid den opstand in de kiem te smoren; hij liet de raddraaiers ter dood brengen en hield daardoor de woeste bende in toom. Ook hij zou wel gaarne deze nederzetting, die hem niet de minste winst opleverde, opgegeven en eene betere plaats opgespoord hebben, doch hij wachtte op zijn vriend Enciso, die hem versche manschappen en levensmiddelen toevoeren zou.

Toen zijne lieden met elken dag onstuimiger op het verlaten van de kolonie aandrongen en Enciso nog maar altijd niet verscheen, besloot Hojeda, zelf naar Sint Domingo te zeilen, ten einde levensmiddelen te gaan halen. Het opperbevel droeg hij op aan een man, omtrent wiens trouw hij niet den minsten twijfel koesterde.

Francisco Pizarro was de onechte zoon van een officier en van eene vrouw uit de lagere volksklasse. In onreinheid en onwetendheid opgegroeid, was hij, ten einde eene welverdiende tuchtiging te ontgaan, zijnen vader, die hem als zoon erkend had, ontloopen. Hij had een woest, avontuurlijk leven geleid en zich in West-Indië den roem verworven, dat hij het gevoel van vrees alleen van hooren zeggen kende.

Dat Pizarro de woeste bende kolonisten in toom zou houden, wist Hojeda; hem benoemde hij tot opperbevelhebber met de volmacht om de kolonie te verlaten, indien hij niet binnen vijftig dagen terugkeerde.

Hij keerde niet terug. Na eene ongelukkige, door allerlei wederwaardigheden gekenmerkte reis kwam hij als een arm schipbreukeling te Sint Domingo aan. Hier vond hij geene hulp voor zijne volkplanting. Kort daarna stierf hij in de diepste armoede.

Pizarro deed zijn eens gegeven woord gestand. Hij wachtte veel langer dan 50 dagen op de terugkomst van Hojeda; doch eindelijk moest hij zwichten voor den aandrang der volkplanters, die door de koorts en de vergiftige pijlen der Indianen tot een hoopje van 60 man waren versmolten. In den zomer van het jaar 1510 verliet hij San Sebastian,

met twee schepen, waarvan het eene spoedig met de geheele bemanning te gronde ging.

Het overgebleven vaartuig ontmoette onverwacht het schip, waarmede Enciso eindelijk, overeenkomstig zijne belofte, naar de volkplanting op weg was. Met schrik vernam hij den treurigen uitslag der met zulke blijde verwachtingen begonnen ondernemingen, toch liet hij zich niet bewegen om het aan Hojeda gegeven woord te breken. Hij dwong de volkplanters om met hem naar San Sebastian terug te keeren; daar wilde hij den stadhouder, wiens ambt hij intusschen waarnam, afwachten.

Doch dit plan kon niet ten uitvoer gebracht worden. Bij het binnenloopen van de golf van Darië strandde Enciso's schip. Slechts met moeite bereikte de bemanning den wal; doch hier werd zij met een schier onvermijdelijken ondergang bedreigd, daar zij door een aantal krijgshaftige Indiaansche stammen dagelijks met vergiftigde pijlen aangevallen werd.

In dezen uitersten nood deed een ervaren zeeman, Vasco Nunez Balboa, die deze streken reeds eenmaal bezocht had, het voorstel om met het overgebleven vaartuig en de booten de golf van Darië over te steken. Aan de overzijde lag, volgens zijne mededeeling, een schoon, vruchtbaar, goudrijk land. Ook waren de Indianen daar niet zoo boosaardig, zij hadden geen vergiftigde pijlen.

De raad werd opgevolgd, hoewel de tegenover liggende oever tot het stadhouderschap van Nicuesa behoorde. De avonturiers kwamen gelukkig aan de overzijde; zij overvielen een Indiaansch dorp, dat zij na een weinig gevaarlijken strijd — de Indianen hadden inderdaad geene vergiftigde pijlen — veroverden. Zij vonden hier een overvloed van levensmiddelen en een rijken buit aan goud. Uit dankbaarheid voor de behaalde zegepraal noemden zij de volkplanting Santa Maria del Antigua. Had Balboa zich door zijn goeden raad een groot aanzien bij de manschappen verworven, hij bevestigde zijn invloed door geheel zijn volgend gedrag. Bij alle strooptochten in den omtrek was hij de eerste en de stoutmoedigste. Bij elke moeilijke onderneming gaf hij den besten raad. Zijne denkbeelden waren altijd praktisch en wanneer zijne wenken niet opgevolgd werden, bleek het maar al te spoedig, dat hij groot gelijk had gehad. Enciso daarentegen, Hojeda's plaatsvervanger, zag zijne macht dagelijks verminderen, hij had volstrekt geen slag om met de volkplanters om te gaan. Toen hij dezen nu zelfs verbood, voor hunne eigene rekening den goudhandel met de Indianen te drijven, gaf de algemeene ontevredenheid zich openlijk lucht. De volkplanters zetten hem af, onder voorwendsel, dat zijne macht zich wel over het aan Hojeda toegewezen grondgebied, maar niet over dat van Nicuesa uitstrekte, en verkozen den algemeen beminden en bekwamen Vasco Nunez de Balboa tot alcade of rechter, tot tijd en wijle dat de koning een ander overheidspersoon benoemd zou hebben. Slechts enkele oude vrienden van Enciso bleven dezen getrouw; ten gevolge hiervan was de kolonie het tooneel van telkens herhaalde onlusten.

In het midden van November 1510 verschenen eensklaps in de golf twee Spaansche schepen, die levensmiddelen voor Nicuesa aan boord hadden. De volkplanters maakten van deze gunstige gelegenheid gebruik om de onder hen heerschende oneenigheden bij te leggen. Zij zonden met die schepen twee afgevaardigden tot Nicuesa, met het verzoek dat hij overkomen en het hem toekomend opperbestuur aanvaarden zou.

Nicuesa was intusschen evenmin als Hojeda geslaagd in zijne poging om eene kolonie in Goud-Castilië te vestigen. Zijne vloot was verstrooid, meer dan één schip was verloren gegaan, het moordende klimaat had het grootste deel zijner manschappen weggerukt. Door willekeur en gestrengheid had hij zich gehaat gemaakt. De nederzetting, waaraan hij den naam Nombre de Dios had gegeven, geraakte meer en meer in verval ten gevolge van innerlijke tweedracht, van hongersnood en ziekten.

Toen de beide schepen met de afgezanten van Santa Maria te Nombre de Dios aankwamen, troffen zij daar slechts ongeveer 60 bleeke, uitgeteerde kolonisten aan, het overschot van de talrijke schaar krachtige avonturiers, die tot verovering van Goud-Castilië uitgezeild waren. Terstond verklaarde Nicuesa zich bereid om zich, overeenkomstig het tot hem gebracht verzoek, naar Santa Maria te begeven.

Hij zond een deel zijner manschappen vooruit en bleef zelf nog voor een korten tijd achter. Hij beging zoodoende een noodlottigen misslag.

Nicuesa had zich in den laatsten tijd bij zijne onderhoorigen zoo gehaat gemaakt, dat bijna iedereen zijn vijand was. De roep, die hem naar Santa Maria voorafging, was dus zoo slecht mogelijk. Balboa hoorde, dat hij terstond na de aankomst des stadhouders van zijne waardigheid als alcade ontzet zou worden en dat Nicuesa bovendien verklaard had, dat al het goud, hetwelk men in Santa Maria vóór zijne komst verkregen had, hem van rechtswege toebehoorde, dewijl het op zijn grondgebied zonder zijne toestemming gewonnen was.

Zulke geruchten moesten de volkplanters van Santa Maria wel bezorgd maken. De sluwe Balboa trok daarvan partij om zich in zijne waardigheid te bevestigen. Hij hield ruggespraak met de ontevredenen en eer nog Nicuesa aangekomen was, werd besloten, hem af te zetten.

Eindelijk verscheen de stadhouder met twee schepen; hij was niet weinig verbaasd, toen hij de landingsplaatsen met gewapenden bezet zag, die slechts hem en een page vergunden, de schepen te verlaten. Balboa ontving hem in zijn huis, hij schilderde de in Santa Maria heerschende stemming als zoo gevaarlijk af, dat Nicuesa op zijne aansporing besloot, de volkplanters nog eens over de keus van een opperhoofd te laten stemmen. Hij hoopte, na alles wat hij van Balbao vernomen had, dat de keus op hem zou vallen, dewijl de meerderheid hem nog altijd trouw gebleven en alleen voor het oogenblik door zijne tegenstanders bang gemaakt was.

De verkiezing had plaats: Balboa werd tot hoofd der volkplanting benoemd. Doch Nicuesa's vijanden vergenoegden zich niet met deze zegepraal, zij drongen op zijne verwijdering uit de kolonie aan en zetten hunnen wil door, hoewel Nicuesa dringend verzocht, dat men hem, al was het dan ook als gevangene, in Santa Maria zou laten blijven, en ofschoon Balbao zelf voor hem in de bres sprong.

De afgezette stadhouder werd met 16 zijner aanhangers op een wrak schip geplaatst en den 1en Maart 1511 genoodzaakt om de kolonie te verlaten: men heeft nooit weder iets van hem gehoord.

Van nu af voerde Balboa in Santa Maria het bewind. Hij toonde een hoogst bekwaam en krachtig aanvoerder der vermetele schaar avonturiers te zijn, wier volste vertrouwen hij verwierf en onder wie hij voortreflijk de orde wist te bewaren. Hij voerde zijne manschappen herhaaldelijk

tegen de Indianen aan en was op al zijne tochten zeer gelukkig; nooit keerde hij terug zonder een rijken buit, die òf door kracht van wapenen of, indien de omstandigheden het toelieten, door middel van vriendschappelijke verbintenissen met de Indiaansche vorsten verkregen werd. Meesterlijk verstond Balboa de kunst, met deze laatsten om te gaan; nu eens joeg hij hun een doodelijken schrik aan door eene in waarheid duivelsche wreedheid, dan weder spreidde hij eene kalme matiging ten toon, waardoor hij zich het vertrouwen der inboorlingen verwierf, die hier op een hoogeren trap van beschaving stonden dan op de eilanden.

Op een zijner tochten had Balboa voor zich en zijne lieden van den Tibia (casique) een aanzienlijk geschenk in ongemunt goud ontvangen. Over de verdeeling ontstond een hevige twist. Een Indiaan aanschouwde met groote verbazing dit tooneel; hij kon maar niet begrijpen, hoe men twist maken kon over het bezit van een metaal, dat voor de inboorlingen slechts dan eenige waarde had, wanneer het voor sieradiën bewerkt was. Hij riep uit: „Ik zal u een land aanwijzen, waar gij zoo veel goud kunt vinden als gij maar wilt. Doch gij moet in grooten getale derwaarts gaan, want gij moet over het grondgebied van machtige, krijgshaftige vorsten trekken. Op gindschen bergrug kunt gij eene andere zee aanschouwen, die bevaren wordt door schepen, welke even groot zijn als de uwe en ook zeilen voeren.”

Balboa ontving hier het eerste bericht van eene tegenoverliggende groote wereldzee, waarvan hij alleen door het Cordillerasgebergte was gescheiden, en omtrent het nieuwe goudland; voorloopig was hij echter niet in staat om dit op te sporen, hij bepaalde zich tot de gewone strooptochten, van Santa Maria uit ondernomen, die zooveel voordeel aanbrachten, dat hij zoowel naar Hispaniola, aan den onderkoning don Diego Colon, als naar Spanje, aan den koning zelven, met goud bevrachte schepen afzenden kon.

Balboa wenschte voor alle dingen zijne stadhouderlijke macht op wettige grondslagen te vestigen; hij had zich daarom tot den onderkoning gewend met het verzoek, dat deze hem als rechter van Santa Maria erkennen zou. Tot zijne groote blijdschap ontving hij in de lente van het jaar 1513 het bericht, dat don Diego Colon hem tot kapitein-generaal der nieuwe kolonie benoemd had; bovendien brachten twee schepen van Hispaniola hem levensmiddelen en eene versterking van 150 man aan.

Van hoeveel waarde voor Balboa de bekrachtiging van zijn bewind over Santa Maria ook was, toch vreesde hij nog altijd, dat uit Spanje tegenbevel zou kunnen komen. Hij besloot derhalve, al zijne vijanden door eene buitengewone daad tot zwijgen te brengen en zich bijzonder verdienstelijk te maken door de aan de overzijde der Cordilleras gelegen zee te ontdekken. Den 1en September 1513 aanvaardde hij met 190 Spanjaarden en 600 bevriende Indianen den stouten en gevaarlijken tocht door een met oorspronkelijke wouden bedekt en door een aantal vijandige Indiaansche stammen bewoond land.

Het was eene schier dolzinnige onderneming; doch Balboa zette haar met een onbezweken moed en eene ijzeren volharding door. De beklimming van de Cordilleras leverde onbeschrijfelijke moeilijkheden op. Slechts langs paden, door de krijgshaftige Indianen aangelegd, versterkt en verdedigd, konden de Spanjaarden het gebergte bestijgen en elk oogenblik werden zij bedreigd door een aanval der Indianen, die zich uit verborgen

schuilhoeken op hen werpen konden. Balboa gaf op dezen marsch weder blijken van zijne meesterlijke geschiktheid om met de Indianen om te gaan; zooveel mogelijk trachtte hij hen door geschenken tot zijne vrienden te maken en meestal ontving hij in ruil daarvoor aanzienlijke schatten in goud. Doch waar hij niet slaagde in het sluiten van een vriendschapsverbond, daar wist hij zich door bloedige gestrengheid gevreesd te maken. Dit was o. a. het geval bij een gevecht op den 24sten September, waarin de cazique van een stam met 600 man werd gedood en vele vijanden gevangen genomen werden. Onder de gevangenen bevonden zich 40 mannen met vrouwenschorten. Balbao had gehoord, dat onder vele oude Indiaansche stammen van deze streek en vooral bij kleinere vorsten eene tegennatuurlijke zonde gepleegd werd, waarvoor de overige Indiaansche stammen een diepen afschuw koesterden. Hij liet terstond na afloop van het gevecht over de met vrouwenschorten bekleede gevangenen gericht houden: zij werden den bloedhonden voorgeworpen en door deze vreeselijke dieren verscheurd. (*) Balboa verklaarde in een bericht aan het Spaansche hof, ons door Petrus Martyr medegedeeld, dat hij zich door deze strenge strafoefening de achting der overige stammen verworven had. Voortaan brachten de Indianen dikwijls dergelijke zondaars tot de Spanjaarden, opdat deze hen naar verdienste zouden straffen. Vooral de vrouwen legden in die vervolging een grooten ijver aan den dag.

Daags na dit bloedig gericht bereikte de expeditie het hoogste punt van den bergketen. Balboa snelde de zijnen vooruit; toen hij de niet met bosch begroeide hoogte bereikt had, breidde zich voor hem het verrukkend vergezicht over de andere wereldzee uit, naar welks aanblik hij zoo vurig verlangd had. Overweldigd van vreugde wierp hij zich op de knieën en dankte hij God voor de genade, dat Hij hem, een weinig begaafd man van onadellijke afkomst, zulk een grootsch werk had laten verrichten. Vervolgens riep hij zijne makkers tot zich: allen knielden neder om te bidden.

Nadat men een steenhoop opgestapeld en een kruis geplant had, werd een protocol opgemaakt, waaronder alle tochtgenooten van Balboa hunne namen plaatsen liet. De derde dier onderteekenaars was Francisco Pizarro.

Van nu af ging de reis bergafwaarts. Nadat men nog groote moeilijkheden overwonnen en ook nog een gevecht met de Indianen geleverd had, bereikte de expeditie den 29en September gelukkig het strand der wereldzee. Balboa greep eene vaan, die onder de beeltenis der moedermaagd met het kind Jezus de vereenigde wapens van Castilië en Arragon vertoonde, vervolgens liep hij tot aan de knieën in het water en nam plechtig de geheele zee met hare eilanden en alle landen, welke zij bespoelde, voor de kroon van Spanje in bezit.

Was reeds de ontdekking van de wereldzee voor Balboa eene groote voldoening, ook door de schatten, welke hij bij de Indianen dezer streek aantrof, zou hij rijkelijk voor zijn gevaarlijken tocht beloond worden. Hij vond hier kostbare paarlen in menigte, welke door de inboorlingen, die zeer vriendelijk en voorkomend waren, met volle handen werden weg

---

([1]) De edele Las Casas, die bij elke gelegenheid de Indianen gaarne in bescherming neemt, betwijfelt het zeer, of het dragen van vrouwenschorten wel een voldoenden grond opleverde om zulk een onnatuurlijke zonde bij die natuurkinderen te onderstellen.

geschonken. Ook van het rijke goudland in het Zuiden (Peru) hoorde Balboa hier op nieuw spreken; derwaarts den tocht met zijne reeds zoo vermoeide manschappen uit te strekken, achtte hij echter te gevaarlijk, dewijl hem van alle zijden verzekerd werd, dat dit goudland door een talrijk en machtig volk bewoond werd.

Hij moest besluiten den terugtocht aan te nemen. Weder had hij met groote moeilijkheden te worstelen en menig hevig gevecht met de Indianen te bestaan. Doch alle bezwaren werden overwonnen. Den 19en Januari 1514 kwamen de moedige ontdekkers gelukkig weer te Santa Maria aan. Balboa mocht zich beroemen, dat zijn avontuurlijke, met zulk een buitengewone uitkomst bekroonde onderneming aan geen enkelen zijner Spaansche tochtgenooten het leven gekost had.

De aanzienlijke schatten aan goud en paarlen, welke de ontdekkers meebrachten, waren slechts ten koste van het door de Spanjaarden zeer gering geachte Indiaansche bloed verkregen.

In het begin van Maart 1514 zond Balboa een schip naar Spanje, hij deelde aan het hof zijne ontdekking mede en om te bewijzen hoe belangrijk die was, voegde hij daarbij het aanzienlijke aandeel der kroon in het gewonnen goud en 200 stuks der schoonste paarlen. Hij hoopte hierdoor eindelijk den koning te overtuigen, dat hij waardig was, het ambt van stadhouder te bekleeden.

De bezending van goud en paarlen kwam ter rechter tijd in Spanje aan. Zij stilde het ongenoegen, dat aan het hof tegen Balboa heerschte. Nicuesa was een gunsteling van den machtigen Fonseca geweest en deze had al zijn invloed aangewend om tegen den oproerigen Balboa een veroordeelend vonnis te doen uitspreken. Het vonnis was reeds geveld, maar het werd teruggenomen: de gelukkige ontdekker, die zulke kostbare schatten naar Spanje had gezonden, ontving vergiffenis. Toch werd hij niet overeenkomstig zijn wensch tot stadhouder benoemd; deze waardigheid werd op Fonseca's aandringen verleend, aan een hoveling Pedro Ariaz de Avila (gewoonlijk Pedrarias genoemd).

Pedrarias ging met eene vloot van 22 schepen, bemand met 1500 koppen, naar America onder zeil. Vele flinke mannen en ook een groot aantal edelen hadden zich aan hem aangesloten, want de berichten aangaande het nieuw ontdekte goudland oefenden eene onwederstaanbare toovermacht uit. Wij treffen onder de reisgenooten des stadhouders meer dan één beroemden naam aan; o. a. die der beide geschiedschrijvers der ontdekkingstochten, Oviedo en Bensal Diaz.

Pedrarias kwam met zijne vloot gelukkig te Santa Maria aan. Hij liet de koninklijke brieven voorlezen en aanvaardde zijn stadhouderschap; Balboa plaatste zich gewillig onder zijne bevelen. Toch was hij niet in staat om het vertrouwen van Pedrarias te winnen. Deze zag in den man vol geestkracht een geheimen en gevaarlijken vijand en hij besloot, hem tot elken prijs en door alle mogelijke middelen, onverschillig welke, onschadelijk te maken. Hoewel de koning hem bevolen had, den verdienstelijken ontdekker met verschooning te behandelen, liet hij toch een gerechtelijk onderzoek tegen hem instellen, hetwelk echter niet tot eenige uitkomst leidde.

Het begin van Pedrarias' stadhouderschap werd gekenmerkt door zware rampen. De aan het heete klimaat niet gewende Spanjaarden werden binnen korten tijd door kwaadaardige koortsen en andere aanste-

kende ziekten weggerukt. Meer dan 500 hunner stierven reeds in den eersten tijd, zoodat men dikwijls gebrek had aan handen om de dooden te begraven. De kleine volkplanting kon het groote aantal kolonisten niet voeden, dewijl kort te voren het land door zwermen sprinkhanen verwoest en buitendien een magazijn met levensmiddelen afgebrand was. Een hongersnood brak uit. Meer dan een cavalier, de afstammelingen van rijke Spaansche geslachten, stierven in de straten van Santa Maria als ellendige bedelaars den hongerdood.

Ook op zijne strooptochten gaf Pedrarias blijken van groote onbekwaamheid; zij liepen dan ook zeer ongelukkig af. Hij verstond de kunst niet de vriendschappelijke betrekkingen, welke Balboa met de naburige Indianen aangeknoopt had, in stand te houden. Weldra stonden alle Indianen tegenover de bloeddorstige en roofgierige Europeanen onder de wapenen.

De eene tocht na den anderen mislukte; elke poging om in het binnenland door te dringen koste zware offers. In een bericht, door Balboa naar Spanje gezonden, kon hij naar waarheid schrijven: De Caziquen en Indianen zijn van lammeren in verscheurende leeuwen veranderd. Geen vorst, geen inboorling van dit land, met uitzondering van den vorst van Careta, leeft langer met ons in vrede.

Toen de koning deze treurige berichten ontving, zag hij zeer goed in, welk een misslag hij begaan had. Hij poogde dien goed te maken, door Balboa tot adelantado der Zuidzee en stadhouder van Panama te benoemen, doch hij beging weer een groote fout, door Pedrarias als stadhouder te Santa Maria en Balboa aan hem ondergeschikt te laten.

Naar de Zuidzee was intusschen meer dan eene expeditie afgezonden. Wel hadden deze tochten vele offers aan menschenlevens gekost, doch zij hadden tevens de kolonisten bevestigd in de overtuiging, dat aan de overzijde der Cordilleras onnoemlijke schatten waren te vinden. Op eene dezer expedities had Caspar de Morales, onder wiens bevelen ook Francisco Pizarro stond, weer eene groote menigte kostbare paarlen verkregen — eene daarvan werd later met 4000 ducaten betaald — het scheen dus in de eerste plaats noodig, de kustlanden der aan de overzijde der bergen liggende zee te onderzoeken.

Aan Balboa, den adelantado der Zuidzee, werd die taak op bijzonder bevel des konings, opgedragen.

Pedrarias had met Balboa in schijn vrede gesloten, ja hem zelfs zijne dochter verloofd, doch in stilte zocht hij naar eene gelegenheid om hem in het verderf te storten: de benoeming van zijn schoonzoon tot adelantado had zijn haat slechts aangevuurd.

Terwijl Balboa met een onuitputtelijk geduld en eene onwrikbare volharding bezig was om voor de westelijke zee vier schepen te bouwen, waarvoor de planken en overige deelen door Indianen over de Cordilleras moesten gedragen worden, broedde Pedrarias op een plan om zijn schoonzoon ten val te brengen. Juist was de bouw van vier brigantijnen ten einde gebracht, juist wilde Balbao zich naar zijn post begeven, om het opperbevel over het eskader op zich te nemen, toen hij eensklaps door Francisco Pizarro op bevel des stadhouders gevangen genomen werd, onder voorwendsel, dat hij medeplichtig was aan eene samenzwering.

Al was deze aanklacht wellicht niet geheel ongegrond — enkele omstandigheden schijnen hiervoor te pleiten — toch was het niet mogelijk

daarvoor wettige bewijsgronden aan te voeren. Pedrarias, die vast besloten had, zijn vijand te vernietigen, zag zich derhalve genoodzaakt, op den vroegeren halfvergeten opstand van Balboa tegen Nicuesa terug te komen. Op dit feit werd eene aanklacht wegens hoog verraad gegrond en het doodvonnis uitgesproken. Te vergeefs smeekten de aanzienlijkste kolonisten, dat de stadhouder de straf verzachten of althans den adelantado toestaan zou, zich op keizer Karel V (als koning van Spanje Karel I) te beroepen; hun verzoek werd afgewezen. Balboa en met hem zijne trouwste vrienden, zijne zoogenaamde medeplichtigen, werden waarschijnlijk in het jaar 1517 — het tijdstip kan niet nauwkeurig bepaald worden — onthoofd. Pedrarias aanschouwde door de rieten tralies van een naburig huis de uitvoering van het doodvonnis.

Balboa's nagedachtenis bleef bij de kolonisten in hooge eere. Hoewel hij door meer dan ééne onwettige daad, door de wreedheid waaraan hij zich bij menige gelegenheid schuldig maakte, door hebzucht en andere ondeugden zich vele vijanden maakte, toch moesten zelfs zijne vijanden erkennen, dat hij door zijn beleid, zijne vastberadenheid, zijn moed, zijne wilskracht en zijne volharding zijn tegenstander Pedrarias ver overtrof. De onrechtvaardige straf, aan hem voltrokken, vlocht om zijn beeld eene martelaarskroon, welke zijne talrijke gebreken en misdrijven voor het oog van het nageslacht bedekte.

TIENDE HOOFDSTUK.

De ontdekkingsreizen. Tochten van Espinosa en Gonçalez in den Stillen Oceaan. Ontdekking van Nicaragua. Hoogere trap van beschaving der inwoners. Menschenoffers. Ontdekkingen aan de oostkust van America. Ponce de Leon en de ontdekking van Florida. De nederzettingen op Cuba. Diego Velasquez. Ontdekking van Yucatan door Cordova. Indiaansche steden. Het Indische kruisteeken. Gryalva en de ontdekking van Mexico. Het dukatenland. Ontdekking van den mond der la Platarivier door Dias de Solis. De aarde voor het eerst door Magelhan omgezeild. Het winterkwartier op de Americaansche kust. Oproer onder de bemanning der vloot. Magelhan's onverschrokkenheid en standvastigheid. Ontdekking van den westelijken doortocht, de straat van Magelhan. De Stille Oceaan. De dieven-eilanden. De Philippijnen. Dood van Magelhan. De Molukken. Terugkomst der vloot.

Terwijl Balboa bezig was met het bouwen van zijne vloot, waren verschillende tochten over de Cordilleras ondernomen. Juist keerde Gaspar de Espinosa van zulk eene expeditie met groote schatten terug, toen de post van bevelhebber over de kleine Zuidzeevloot door het aan den adelantado voltrokken doodvonnis opengevallen was. Op zijnen wensch werden de schepen onder zijne bevelen geplaatst, hij waagde daarmede eene eerste poging eener ontdekkingsreis op de westkust van America,

hij strekte dien tocht noordwestelijk tot de golf van Nicoya uit en keerde vervolgens met rijken buit terug.

Belangrijker nog waren de ontdekkingen van Gonçalez de Avila, die in het jaar 1519 door voorspraak van Fonseca een patent voor het doen van ontdekkingen aan de kusten der Stille Zuidzee ontving. Wel legde de altijd wantrouwende en ijverzuchtige Pedrarias hem alle mogelijke hinderpalen in den weg, wel werd daardoor zijne afreis zeer vertraagd, doch in weerwil van dit alles gelukte het hem, in Januari 1522 met vier schepen de reis te aanvaarden. Ook hij zette koers naar het Noordwesten, waar volgens de berichten van Espinosa een overvloed van goud te vinden was. Bovendien wilde hij de zeeëngte opzoeken, die, volgens de nog steeds algemeen heerschende meening, den Atlantischen met den Stillen Oceaan verbond.

Het eskader liep de golf van Nicoya binnen, Gonçalez trof de Indianen — gelijk hij verwacht had — in het bezit van groote schatten in goud aan. Hij ontving tegelijk narichten omtrent een grooten, rijken, door een monarch met name Nicaragua bestuurden staat. Dit dreef hem tot het koen besluit, om een tocht in het binnenland te ondernemen. Met 100 Spanjaarden, waaronder vier ruiters, en een uit Indianen bestaanden tros ging hij op weg.

Eene nieuwe wereld werd voor hem ontsloten. Vruchtbare, welbebouwde landerijen, de kostelijkste vruchten der tropische gewesten, prachtige, met de schitterendste kleuren prijkende vogels en bloemen trof hij overal aan. En dit heerlijke land werd bewoond door een volk, dat een vrij hoogen trap van beschaving bereikt had. Hij vond hier en daar zelfs steden, waarvan eene enkele, naar men verhaalt, 40.000 inwoners bevatte. Deze Indianen waren niet langer met de naakte wilden der oostkust te vergelijken; zij bezaten eene staatsregeling en vaste wetten, maar vertoonden ook aan den anderen kant de ondeugden, aan een hoogeren trap van beschaving verbonden. In de steden vulden scharen bedelaars de straten, er was zelfs voor de Spanjaarden iets, dat hen aan hun vaderland denken deed, namelijk openbare huizen van vermaak. Hoogst zonderling en afschrikwekkend was in de oogen der Europeanen de godsdienst dezer Indianen, eene wreede afgoderij, waarbij menschenoffers gebracht werden. Krijgsgevangenen en slavenkinderen werden ter eere der goden geslacht en door de bevoorrechte hoofden en de priesters verslonden. Het vleesch der aan de Goden gewijde offers werd als eene bijzondere lekkernij beschouwd.

Na een tocht, waaraan niet het minste gevaar verbonden was, bereikte Gonçalez in Maart 1523 het grondgebied van het opperhoofd Nicaragua. Hij werd vriendelijk ontvangen en met geschenken en goud als overladen; het opperhoofd liet zich met zijne onderdanen zonder den minsten tegenstand doopen. Na een kort verblijf, gedurende hetwelk Gonçalez te paard in het groote Zoetwatermeer, (het meer van Nicaragua) gesprongen was en het voor de kroon van Spanje in bezit genomen had, trokken de Spanjaarden verder; doch weldra nam hun ontdekkingstocht een eind. Zij werden onverhoeds door zulke talrijke goed gewapende Indiaansche krijgsbenden aangevallen, dat zij moesten terugtrekken. Slechts te midden van dreigende gevaren bereikten zij de golf van Nicoya, waar de vloot hen wachtte. Den 25en Juni 1523 kwamen zij gelukkig te Panama aan.

De belangrijke ontdekkingen, op de westkust van Amerika gedaan, vormden een waardigen tegenhanger met die, welke bijna gelijktijdig op de oostkust plaats vonden.

Twintig jaren waren er verloopen, sinds Columbus het eerst op het eiland Guanahani voet aan wal gezet had, eer de Spanjaarden hunne opmerkzaamheid op de verder noordelijk en westelijk gelegen landen vestigden. De goudlanden in het Zuiden trokken hen zoo sterk aan, dat de zucht naar ontdekkingen daar volkomen bevrediging vond. Een onnoozel sprookje zou de aanleiding tot de gewichtigste ontdekkingen worden.

Gevangene Indianen van de Bahama-eilanden verhaalden op Hispaniola van eene wonderbare bron, die den grijsaards de verloren manlijke kracht terugschonk. Elk verhaal, hoe ongerijmd ook, vond in die dagen bij de volkplanters der nieuwe wereld gereedelijk geloof. Ook ditmaal ontbrak het niet aan avonturiers, die zich haastten om deel te nemen aan een tocht, welke ten doel had, „de bron der jeugd" op te sporen. Hun aanvoerder was een rijke Hidalgo, Juan Ponce de Leon, die den 13en Maart 1513 met drie schepen Puerto Rico verliet. Wel vond hij niet de bron der jeugd, maar in plaats daarvan ontdekte hij een aantal tot dus ver onbekende eilanden en eindelijk, den 27en Maart, de kust van Florida.

Bij meer dan eene landing, door Ponce de Leon beproefd, werd hij door de krijgshaftige Indianen zóó krachtig ontvangen, dat het hem niet mogelijk was, eene volkplanting te stichten. Niet beter ging het hem op eene tweede reis in het jaar 1520; bij eene poging om te landen door een pijl getroffen, keerde hij naar Cuba terug, waar hij aan de gevolgen zijner wond bezweek.

Het eiland Cuba was sinds het jaar 1511, met toestemming van den onderkoning don Diego Colon, door een der oudste volkplanters van Hispaniola, Diego Velasquez, in bezit genomen. Met 300 makkers, waaronder Las Casas en de later zoo beroemd geworden Hernando Cortez zich bevonden, was Velasquez op Cuba aangekomen. Hij vond op het eiland slechts een zwakken tegenstand, slechts een enkele cazique waagde eene poging tot verzet. Na een korten strijd werd hij overwonnen, gevangen genomen en tot den brandstapel veroordeeld. Toen hij reeds aan den paal stond, waaraan hij zijn leven eindigen moest, spoorde een priester hem aan om zich tot het christendom te bekeeren, opdat hij in den hemel komen mocht.

„Komen daar ook de blanken?" vroeg hij.

„Alleen de vromen," antwoordde de priester.

„Dan wil ik geen christen worden," hernam de cazique, „want ik wil niet op eene plaats komen, waar ik zulke wreede woestelingen weervind."

Velasquez spande al zijne krachten in, om het eiland te bebouwen. Door de verstandige wijze, waarop hij een aantal nederzettingen vestigde, lokte hij volkplanters tot zich, die zich des te eerder lieten bewegen om naar Cuba te verhuizen, daar de goudwasscherijen hier aanvankelijk eene rijker opbrengst opleverden dan op Hispaniola. Doch weldra begon die goudstroom minder mild te vloeien, daar men gebrek had aan arbeidskracht, men moest op de Indianenjacht uitgaan, om zich handen voor het werk te verschaffen. Daar de Bahama-eilanden reeds ontvolkt waren, bleef er niets anders over dan ter oorzaak van den menschenroof de tochten verder dan vroeger uit te strekken.

Een dergelijken tocht ondernam Francisco Hernandez de Cordova in Februari 1517. Hij had gehoord, dat Columbus reeds gesproken had van rijke landen, welke ten Westen van Cuba moesten liggen, en besloot derwaarts met zijn klein eskader koers te zetten. Den 1en Maart ontdekte hij land en wel kaap Catoche van Yucatan. Een zonderling schouwspel trof de oogen der Spanjaarden. Van zee uit zagen zij eene stad met torens en schitterend witte muren. Groote barken, die 40 of 50 met wit katoenen gewaden bekleede en met gouden oorringen versierde Indianen droegen, kwamen hun tegemoet.

De cazique der stad liet de vreemdelingen tot een bezoek uitnoodigen; schoorvoetend gaven deze daaraan gehoor; zich steeds op een overval voorbereid houdende trokken zij door de straten der stad langs steenen, met stroo gedekte huizen. Hier en daar aanschouwden zij afgodsbeelden, waarvan meer dan een met bloed bevlekt was. Tot hunne groote bevreemding ontdekten de Spanjaarden op een aantal steenen beelden het teeken des kruizes, voor de Indianen het zinnebeeld der bevruchting.

De vriendelijke ontvangst, welke de Spanjaarden gevonden hadden, was niets dan eene bedriegelijke vertooning geweest. Weldra bemerkte Cordova, dat er onder de Indianen eene vijandige stemming heerschte. De Spanjaarden zagen zich genoodzaakt om naar hunne schepen terug te keeren; waar zij voortaan ook eene landing mochten beproeven, overal ontmoetten zij eene doodelijke vijandschap. Waarschijnlijk was het gerucht van de hebzucht en wreedheid der „bleeke, baardige mannen uit het Oosten" reeds door Indianen van de naburige eilanden naar Yucatan overgebracht. In een der talrijke gevechten, welke de Spanjaarden, die gebrek kregen aan drinkwater, bij de onvermijdelijke pogingen tot landing met de Indianen voeren moesten, werd ook Cordova zwaar gewond. Hij zag zich eindelijk genoodzaakt om naar Cuba terug te keeren. Hier stierf hij weldra aan de gevolgen zijner wond, diep bedroefd omdat een ander de vruchten zijner belangrijke ontdekking oogsten zou.

Diego Velasquez rustte terstond een klein eskader uit, om de nieuw ontdekte landen, waarvan zooveel wonderen verhaald werden, nauwkeuriger te doen onderzoeken. Hij vertrouwde het bevel daarover toe aan zijn neef Juan de Gryalva, op wiens nauwgezette plichtsbetrachting hij zich verlaten kon. Den 1en Mei 1518 verliet de vloot van vier schepen de haven van St. Jago de Cuba. Zij nam denzelfden weg, welken ook Cordova gevolgd was.

Met dezelfde bewondering als hunne voorgangers aanschouwden de Spanjaarden alle teekenen eener hooge Indiaansche beschaving, de steenen huizen, ja verschillende merkwaardige gewrochten van bouwkunst. Gryalva noemde dit land, wijl het hem aan zijn vaderland deed denken, Nieuw-Spanje.

De inwoners namen voor het grootste deel eene vijandige houding aan; slechts hier en daar lieten zij zich bewegen om een ruilhandel aan te gaan, dan stonden zij met de grootste bereidwilligheid kunstig bewerkte gouden versierselen en kostbare edelgesteenten voor ellendige Europeesche prullen af.

Gryalva was de eerste Europeaan, die den voet op Mexicaanschen bodem zette, de eerste, die verkeer aanknoopte met de Azteken; de handel met dit volk leverde op meer dan ééne plaats zulk een rijke winst op, dat Gryalva's reisgenooten onstuimig op de vestiging eener volk-

planting in het „dukatenland” aandrongen; dit aanzoek wees hij echter beslist van de hand. Aan den eenen kant meende hij de hem gegeven bevelen niet te mogen overschrijden, aan den anderen kant wilde hij ook het leven zijner manschappen niet op het spel zetten. Zijne macht was veel te onbeduidend om eene kolonie in een volkrijk, beschaafd, doch vijandelijk land te kunnen stichten. Nadat hij nog eenige ontdekkingstochten gemaakt had, keerde hij terug en kwam na eene afwezigheid van zes maanden weer op Cuba aan.

Hij vond geene vriendelijke ontvangst. Velasquez deed hem scherpe verwijten, wijl hij van de gunstige gelegenheid, hem aangeboden, niet beter partij getrokken, wijl hij geene kolonie in het heerlijke goudland aangelegd had. De stadhouder besloot, eene nieuwe vloot uit te rusten en het opperbevel daarover aan een minder nauwgezet en stoutmoediger aanvoerder toe te vertrouwen. Eer wij overgaan tot het meedeelen van de belangrijke uitkomsten dezer onderneming, moeten wij melding maken van de gewichtige ontdekkingen, die door de Spanjaarden in andere verwijderde gewesten gedaan waren.

De vraag, of men langs den westelijken zeeweg Indië bereiken kon, had voortdurend den denkers der natie de levendigste belangstelling ingeboezemd, sinds de Portugeezen dit voor den handel zoo gewichtige vraagstuk door de omzeiling van Africa en het opsporen van den oostelijken zeeweg reeds op eene andere wijze opgelost hadden. De gedachte, dat men America even goed als Africa moest kunnen omzeilen, ontwaakte bij velen, en daar, nadat eenmaal de eerste stoutmoedigste ontdekkingstochten met een goeden uitslag bekroond waren, geen ontdekkingsplan te avontuurlijk en gewaagd scheen, deden zich ook stoutmoedige ontdekkers op, die den zeeweg naar Indië in het Zuidwesten trachtten op te sporen.

In het jaar 1515 zeilde Diaz de Solis met twee schepen ter bereiking van dit doel naar America. Hij meende, nadat hij de kust lang in zuidelijke richting gevolgd was, reeds zijn doel bereikt te hebben, toen hij in een groot, naar het noordwesten zich uitstrekkend zoetwatermeer was aangekomen. Bij nader onderzoek bleek het echter, dat hij slechts de reusachtige mondingen eener groote rivier, de la Plata (de zilverrivier) ontdekt had, welke naar haren ontdekker langen tijd Rio de Solis genoemd werd.

Bij eene poging tot landing werd de beroemde zeevaarder door de wilde Indianen gedood. Zijne verschrikte reisgenooten durfden den tocht niet voortzetten, maar keerden naar hun vaderland terug.

Het lot van een verongelukten ontdekker schrikte in die dagen nooit de navolgers van eene dergelijke onderneming af; weldra deed zich een dapper man op, die bereid was om den gevaarvollen tocht te aanvaarden.

Fernaô del Magelhaês, gewoonlijk Magelhan genoemd, behoorde tot een oud-adellijk Portugeesch geslacht. Hij had zijn vaderland reeds in Oost-Indië met eere gediend, doch was hiervoor in zijne eigene schatting met ondank beloond. Hij verliet derhalve zijn vaderland en zette zich in Spanje neder.

Door tusschenkomst van Fonseca werd hem eene audientie bij koning Karel I (keizer Karel V) toegestaan. Hij bood den vorst aan, eene vloot om de zuidelijke punt van America heen naar de specerij-eilanden te voeren. Zijn aanbod werd aangenomen; hij werd tot admiraal en adelantado der te ontdekken landen benoemd en ontving de belofte, dat de kroon

vijf goed gewapende schepen, met levensmiddelen voor twee jaren voorzien, tot zijne beschikking zou stellen.

Magelhan had nog een tal van bezwaren te overwinnen. Als Portugees was hij bij de Spanjaarden gehaat en verdacht; hij ontmoette ten gevolge hiervan bij de uitrusting der schepen een telkens vernieuwden en moeilijk te overwinnen tegenstand. Daarenboven verkeerde hij onophoudelijk in levensgevaar, want de op hunne Indische ontdekkingen naijverige Portugeezen smeedden allerlei aanslagen tegen zijn leven.

Met de ijzeren volharding, die hem zoo bijzonder eigen was, overwon Magelhan alle hinderpalen, die hij op zijn weg ontmoette. Den 20en September 1519 verliet hij met vijf schepen de haven van San Lucar de Barrameda, den 12en Januari bereikte hij de monding der La Plata. Hij volgde de kust in zuidelijke richting, doch hij zette zijn tocht slechts langzaam voort, dewijl hij steeds met de grootste opmerkzaamheid naar eene westelijke doorvaart uitzien moest.

Het weder werd ruw en onstuimig, de zuidelijke winter viel in, Magelhan besloot derhalve tegen het einde van Maart in een haven, St. Julian, binnen te loopen, om hier beschutting tegen de winterstormen te vinden. Dit besluit verwekte onder de bemanning groot misnoegen, ook eèn deel der officieren was ontevreden; zij hielden het opsporen van eene westelijke doorvaart voor een ijdel droombeeld en verlangden, dat Magelhan de schepen op den gewonen weg rondom de Kaap de Goede Hoop voeren zou. Toen hij dit weigerde, verbonden drie der scheepskapiteins zich met hunne manschappen en zeiden den admiraal vormelijk de gehoorzaamheid op.

Magelhan bevond zich in de grootste verlegenheid, doch hij wankelde of zwichtte niet. Onder het voorwendsel, dat hij onderhandelingen wilde aanknoopen, zond hij eenige zijner getrouwen tot Luis de Mendoza, den kapitein van een der afvallige schepen, waarop echter een deel der bemanning — gelijk de admiraal wist — bereid was om hem te gehoorzamen. Hij liet Mendoza verzoeken, bij hem aan boord te komen.

Mendoza wees deze uitnoodiging op hoonenden toon van de hand. Oogenblikkelijk wierpen de boden van Magelhan zich op hem en vermoordden hem op zijn eigen dek. De bemanning van het schip gaf zich over en verklaarde zich bereid om den admiraal te gehoorzamen.

Dewijl Magelhan thans meester was van drie schepen, was hij in staat om ook de beide andere in zijne macht te krijgen. Der oproerige bemanning schonk hij genade, slechts eenige officieren strafte hij voorbeeldig. Een hunner liet hij onthoofden, twee zette hij slechts met een kleinen voorraad levensmiddelen aan de onherbergzame kust aan wal.

Eerst in Augustus kon Magelhan zijne reis voortzetten; hij had in dien tusschentijd het ongeluk gehad, dat één zijner schepen strandde; de bemanning redde niets dan het leven. Nog altijd was het weer *zóó* onstuimig, dat de admiraal het voortzetten van de reis hoogst gevaarlijk achtte, hij keerde op nieuw naar de onlangs verlaten haven terug en bleef hier tot den 18en October.

Ook ditmaal sloeg het scheepsvolk aan het muiten, doch Magelhan bleef onwrikbaar, hij zette de reis naar het Zuiden voort en werd heerlijk voor zijne volharding beloond: reeds na enkele dagen, den 20en October, bereikte hij die westelijke doorvaart, welke naar hem de Straat van Magelhan genoemd is. Om haar te onderzoeken, zond hij twee schepen

af; op een dezer vaartuigen kwam het scheepsvolk in opstand, het dwong zijne officieren om naar Spanje terug te keeren, zoodat de admiraal thans niet meer dan drie schepen bezat.

„De straat van Magelhan wordt gevormd door den zonderlingen archipel van het Vuurland en door de in zee uitloopende rotspunten en bedriegelijke baaien der in een groot aantal takken gesplitste zuidelijke punt van America. Aan den voet dezer rotsen zinkt het dieplood in een onpeilbaren afgrond weg; de door die vooruitspringende rotsen gevormde baaien bedriegen meermalen het oog des zeemans, die waant dat hij aan de andere zijde een doorvaart vinden zal. Zeilschepen, die, even als Magelhan's eskader, de straat van de zijde van den Atlantischen Oceaan invaren, hebben met sterke tegenwinden te worstelen en er werd niet alleen eene groote zeevaartkundige bekwaamheid toe vereischt om in die zonderlinge wereld den weg te vinden, maar ook eene buitengewone onverschrokkenheid, om niet terug te huiveren voor die rotsen en kreken, welke, gelijk al het onbekende, door de verbeelding met allerlei gevaren bevolkt werden. Van Kaap Froward op het schiereiland Brunswijk (53° 54′ Z. B.) buigt de straat zich eensklaps in noordwestelijke richting en op dit punt verandert ook het landschap van gedaante. Terwijl de eene helft der straat, aan de Atlantische zijde, ruime baaien met eilanden en ondiepten en op den oever altijd groene, op myrten gelijkende boschages vertoont, is het aan de zijde der Stille Zee gelegen deel niets dan een bergpas, waar doode steenmassaas zich tot de hoogte van 7000 voet verheffen. Wanneer de donkere wolken zich verdeelen, blinkt eene eeuwige sneeuw op de toppen der bergen en lichtblauwe gletschers dalen tot aan het strand der inktkleurige zee. Slechts op enkele, tegen den wind beschutte plaatsen vertoont zich schuchter eenig verkwikkend groen en de ijzingwekkende stilte, die hier in de schepping heerscht, wordt op zijn hoogst afgebroken door het logge spel der walrussen op de banken aan het strand. Volgens alle tot ons gekomen beschrijvingen zouden de voorstellingen van phantastische zielen omtrent een doodenrijk daar het best verwezenlijkt worden.”

Zoo beschrijft Peschel ons de straat van Magelhan, door welke de admiraal thans zijn gevaarlijken tocht begon, nadat hij zes dagen op het verlorene schip gewacht had. Den 27en November bereikte het eskader gelukkig den mond der zeeëngte; hij stevende noordwaarts den grooten Oceaan in, dien Magelhan om den onveranderlijk helderen hemel de Stille Zee noemde. Het was een zonderling toeval, dat Magelhan in de hem onbekende zee eene richting volgde, die hem naar geen der talrijke eilanden voerde. Drie maanden en twintig dagen zeilde hij voort, zonder land te ontdekken. De levensmiddelen begonnen te ontbreken; reeds was op de schepen hongersnood ontstaan, reeds werden de muizen en ratten, die zich in de onderste ruimte der vaartuigen ophielden, gevangen en eindelijk als eene kostelijke lekkernij beschouwd, toen men den 6en Maart 1521, terwijl de ongelukkige zeelieden reeds bijna alle hoop op redding opgegeven hadden, land ontdekte. Het was eene groep vruchtbare eilanden, welke het scheepsvolk de Dieven-eilanden of Ladrones noemde, wijl de inboorlingen, die aan boord kwamen, als raven stalen.

Nadat de bemanning tengevolge van het zachte klimaat en van voedzame spijzen hare krachten teruggekregen had, zette Magelhan zijne reis

voort. Hij bereikte gelukkig de Philippijnen, doch verloor hier het leven in een gevecht met de inboorlingen, waarin hij zich onvoorzichtig gewikkeld had. Ook een deel zijner manschappen werd verraderlijk vermoord. De overige Spanjaarden vluchtten naar hunne schepen, waarvan zij er weldra een in den grond boorden, dewijl hun aantal te gering was om alle drie de vaartuigen te kunnen besturen.

Na lang op zee te hebben rondgezworven, bereikten de zeevaarders den 3en November 1521 Tidori, een der Moluksche eilanden, waarop zij reeds Portugeezen aantroffen, die volstrekt niet begrijpen konden, hoe Europeanen uit het Oosten tot hen konden komen. Een der schepen, de Trinidad, was lek geworden en kon de reis niet verder voortzetten. Het bleef achter; het tweede schip, de Victoria, nam eene lading specerijen in en aanvaardde daarmede den 21en December 1521 de terugreis naar Europa om de Kaap de Goede Hoop.

Den 6en September 1522 landden de eerste omzeilers van de aarde bij San Lucar; zij hadden de grootsche, hun opgedragen taak met roem volbracht, doch ten koste van welke offers! Van de vijf schepen, waarmede zij uitgezeild waren, keerden er slechts twee terug; het eene, dat uit de Straat van Magelhan door de oproerige bemanning naar het vaderland teruggevoerd was, en het tweede, de Victoria. De Trinidad werd door de Portugeezen achtergehouden.

Met de Victoria zagen slechts 13 Europeanen hun vaderland weder; onder hen bevond zich de ridder Pigafetta, die de eerste reis rondom de aarde beschreven heeft. Van de bemanning der Trinidad, die door de Portugeezen krijgsgevangen was gemaakt, hadden slechts drie matrozen en één geestelijke het geluk, Spanje weer te zien.

Groot waren de gevolgen, maar groot ook de offers, welke die ontdekkingsreizen kostten, wier vruchten wij heden in allen vrede genieten. Wij moeten daarom dien stouten zeevaarders, wien wij zoo onuitsprekelijk veel danken, menigen misslag, ja menig misdrijf vergeven, vooral wanneer zij minder door winzucht dan wel door een onwederstaanbaren drang naar kennis en onderzoek op hunne gevaarlijke loopbaan voortgedreven werden. Eere zij daarom der nagedachtenis van den grooten man!

ELFDE HOOFDSTUK.

De ontdekkingsreizen. De Portugeesche zeevaarders. Ontdekking van Sint Helena. Vasco di Gama's tweede reis naar Indië. De beide Albuquerques. Stichting van het fort Santiago. Pacheco Pereira. Zijne dappere verdediging van Santiago. Ondankbaarheid des konings. De onderkoning van Indië Almeida. Lorenzo's overwinning. Nederlaag en dood van Lorenzo in den zeeslag tegen de Aegyptenaars bij Schaul. Almeida's schitterende zegepraal bij Diu, zijn terugkeer en dood. De groote Albuquerque. Het koninkrijk Ormuz. Albuquerque's vruchtelooze poging om in Ormuz eene vesting aan te leggen. Goa veroverd en heroverd. Eene Portugeesche nederzetting te Goa gevestigd. De macht van Portugal door Albuquerque's wijs en krachtig bewind verhoogd. Verovering van Malacca. Groote uitbreiding van den Portugeeschen handel. Albuquerque's strijd, zijne wreedheid. Albuquerque aan het hof van Portugal in verdenking gebracht. Hij wordt teruggeroepen. Laatste overwinning door Albuquerque voor Ormuz behaald. Zijn dood.

Terwijl de Spanjaarden hunne macht op de eilanden en het vasteland van America uitbreidden, spanden de Portugeezen met niet minder ijver en niet minder voorspoed hunne krachten in om van den ontdekten zeeweg naar Indië partij te trekken. Na de terugkomst van Cabral was een klein eskader van vier schepen den 5en Maart 1501 onder Joao da Nova uitgeloopen, om de beide bevriende Indische havens Cotschin en Cananor te bezoeken. Hij had tegen eene talrijke vloot van den samorin van Calicut met gelukkigen uitslag gestreden en na het innemen van eene lading specerijen te Cotschin de terugreis naar Europa aanvaard. Dewijl da Nova zich op dezen tocht zeer ver van het vasteland verwijderde, ontdekte hij het geheel onbewoonde eiland Sint Helena. Hoe weinig waarde dit eiland op zich zelf ook bezat, droeg zijne ontdekking voor de vaart op Oost-Indië toch belangrijke vruchten. Barros zegt: „God schijnt het op deze plaats geschapen te hebben, om aan alle menschen, die uit Indië komen, nieuw leven te schenken, want het biedt hun de beste en noodzakelijkste gelegenheid aan om water in te nemen.”

De ondervinding, door Cabral op zijne reis opgedaan, leerde den koning van Portugal — die thans den pralenden titel „Heer van Guinea en heer der scheepvaart, der verovering en des handels van Aethiopië, Arabië, Perzië en Indië” aannam —, dat men van de gemaakte ontdekkingen dan alleen goede vruchten plukken kon, indien den Indiërs ontzag voor de macht der Portugeezen werd ingeboezemd. Met dit doel werd eene aanzienlijke vloot van 20 schepen uitgerust, waarvan het opperbevel aan den verdienstelijken ontdekker Vasco di Gama werd opge-

dragen. Vijf van die schepen waren bestemd om in Indië achter te blijven en de te Cananor en Cotschin gevestigde handelsfactorijen der Portugeezen te beschermen. Vijf andere schepen zouden voor den ingang der Roode Zee kruisen, om het uitzeilen van Arabische koopvaarders te beletten. Door het vernietigen van den Arabisch-Indischen handel hoopte koning Emanuël het verkeer met het Oosten tot een Portugeesch monopolie te maken.

In de lente van 1502 zeilde Vasco di Gama uit. Zijne reis was kort en voorspoedig. Den nog altijd vijandigen samorin van Calicut joeg hij een heilzamen schrik aan door het beschieten van zijne stad, waardoor vele gebouwen verwoest werden; eene vijandelijke vloot vernietigde hij, vervolgens keerde hij met eene rijke lading naar Portugal terug, waar hij reeds den 1en September 1503 aankwam. Overeenkomstig des konings bevel had hij zijnen oom, Vincente Sodré, met eene afdeeling der vloot in de Indische wateren achtergelaten.

Nauwelijks was Vasco di Gama weggezeild, of de samorin van Calicut legde een plan van wraakoefening ten uitvoer, waarop hij reeds lang gebroed had. Hij kon het den radscha van Cotschin niet vergeven, dat deze de Portugeezen vriendelijk ontvangen en bij al hunne handelsondernemingen ondersteund, ja zelfs de vestiging eener factorij toegestaan had. Om hem daarvoor te straffen, rukte hij met een leger van 50.000 man tegen Cotschin op; door zijne overmacht noodzaakte hij den koning om zich met zijne getrouwen en met de Portugeezen terug te trekken op een eiland, dat wegens zijne sterke ligging gemakkelijk te verdedigen was.

Terwijl de koning van Cotschin aan al de ellende eener belegering was blootgesteld, verscheen tot zijne redding een Portugeesch eskader van zes schepen onder Francisco d'Albuquerque. Deze was met drie schepen uit Portugal uitgezeild; drie andere vaartuigen had hij onderweg opgenomen, zij waren alleen van de afdeeling van Vincente Sodré overgebleven; de overige waren in een storm te gronde gegaan.

Albuquerque wierp het leger van den samorin terug; hij handhaafde den radscha van Cotschin in zijne heerschappij en ontving daarvoor van hem verlof om op zijn grondgebied een fort te bouwen, dat den naam Santiago ontving. Hierdoor was de grondslag voor de heerschappij der Portugeezen in Indië gelegd. Kort daarop kwam een tweede Portugeesch eskader van zes schepen, onder Alfonso d'Albuquerque, voor Santiago aan; de bouw van de vesting werd nu ijverig voortgezet.

Nadat de beide Albuquerques meer dan een gelukkigen tocht gedaan en hunne schepen met specerijen en andere kostbare waren bevracht hadden, maakten zij zich in Januari gereed om de terugreis te aanvaarden. Te Santiago lieten zij drie schepen en ongeveer 150 man achter; het opperbevel over de vesting en het eskader vertrouwden zij aan Duarte Pacheco Pereira toe.

Alfonso d'Albuquerque bereikte met zijne kostbare lading het vaderland; Francisco daarentegen was niet zoo gelukkig. Men heeft van hem en van zijne schepen nooit weer iets vernomen.

Pacheco Pereira had eene zware taak te vervullen. Met een klein hoopje krijgers, die buitendien nog over zijne schepen en in de vesting verdeeld moesten worden, moest hij de eerste Portugeesche nederzetting verdedigen tegen een machtig vorst, die over een talrijk leger en eene goed uitgeruste vloot kon gebieden, wien zelfs vuurwapenen en geschut

ten dienste stonden. Bij den oorlog, die vroeger of later ongetwijfeld zou uitbreken, moest hij zich uitsluitend op zijne Portugeezen verlaten, daar hij op de trouw der Indiërs van Cotschin niet durfde rekenen.

De strijd ontbrandde maar al te spoedig en werd door de Portugeezen met eene inderdaad bewonderenswaardige dapperheid en volharding gevoerd. Pacheco waagde het, den samorin in het open veld aan te tasten; hij versloeg hem en bracht hem zulke zware verliezen toe, dat 15.000 Indiërs hunne legerplaats lafhartig in handen van den overwinnaar lieten.

Thans bracht de samorin al zijne strijdkrachten in het veld, om het hoopje Europeanen met éénen slag te vernietigen. Met meer dan 40.000 man en eenige honderden schepen belegerde hij de kleine vesting Santiago. Den 2en Juli 1504 beproefde hij een algemeenen storm, die ondersteund werd door 200 schepen en acht drijvende torens: groote, met hooge torens en geschut voorziene vaartuigen. Door het welgericht geschutvuur der belegerden werden die torens in den grond geboord; de belegeraars moesten voor de dappere verdedigers der vesting wijken.

Weinige dagen daarna waagde de samorin, in wiens leger eene moorddadige ziekte was uitgebroken, den laatsten storm, doch hij werd met zulke groote verliezen teruggeslagen, dat hij den strijd niet durfde voortzetten. In den korten tijd van zes maanden had hij 18.000 man, 13.000 aan ziekten en 5000 in de verschillende gevechten verloren; hij besloot daarom vrede te sluiten. Pacheco Pereira smaakte de blijde voldoening, dat hij Santiago voor den koning behouden had; ook de bezorgdheid voor de toekomst werd hem van het hart genomen, toen in September 1504 eene groote Portugeesche vloot onder Lopo Soares voor Cotschin verscheen. Met haar keerde Pacheco naar het vaderland terug, nadat Soares nog meer dan eens met de grootste dapperheid tegen de Indianen gestreden en eene rijke lading ingenomen had.

De dappere verdediger van Santiago werd door de bevolking van Lissabon met de grootste geestdrift begroet en door den koning op de eervolste wijze ontvangen. Doch al te spoedig zouden zijne verdiensten geheel vergeten worden. Pacheco's lot levert ons een schitterend voorbeeld van vorstelijke ondankbaarheid op. Nadat hij tot bevelhebber van Guinea was benoemd, werd hij door de intrigues zijner vijanden ten val gebracht en ten gevolge eener lasterlijke aanklacht in den kerker geworpen. Hoewel hij, nadat zijne onschuld bewezen was, op vrije voeten werd gesteld, bleef men hem de waardigheden waarop hij aanspraak had, onthouden; hij stierf dan ook in de diepste armoede.

De zegepralen, door de Portugeezen in Indië behaald, de stichting van het fort Santiago en de vijandige wijze, waarop de bevelhebbers der christelijke vloot de Arabische schepen behandelden, moesten bij de Arabieren de rechtmatige bezorgdheid wekken, dat hun handel in de Indische Zee weldra geheel te gronde zou gaan. Dit gevaar was het ernstigst voor den sultan van Aegypte, die reeds in zijne inkomende rechten eene bedenkelijke vermindering waarnam, sinds een groot deel der Indische waren over Lissabon naar Europa gevoerd werd. Hij nam natuurlijk eene vijandige houding tegen de Portugeezen aan. In de eerste plaats dreigde hij alle den christenen dierbare plaatsen in het Heilige Land te zullen verwoesten, wanneer men niet ophield aan den Indisch-Arabischen handel schade toe te brengen, tevens verklaarde hij zich bereid om met den sa-

morin van Calicut een verbond te sluiten en dezen met eene Aegyptische vloot te ondersteunen.

Koning Emanuël kwam den sultan voor. Hij rustte in het jaar 1505 eene armada van 22 schepen uit en zond met haar een legertje naar Indië, dat behalve zeelieden 1500 man sterk was. Tot opperbevelhebber en onderkoning van Indië benoemde hij voor den tijd van drie jaren dom Francisco d'Almeida, wien hij in last gaf, in het vervolg alleen de transportschepen met hunne ladingen naar Europa terug te zenden. De oorlogschepen moesten als eene staande Portugeesche krijgsmacht in de Indische wateren blijven.

D'Almeida was juist de meest geschikte man om de koninklijke bevelen ten uitvoer te leggen. Stoutmoedig en onverzettelijk, betoonde hij zich reeds op de reis naar Indië, bij zijne landingen aan de oostkust van Africa, een geducht vijand der Mohammedanen, waar deze hem niet met de grootste onderdanigheid te gemoet kwamen. Hij veroverde de stad Mombas en liet haar zóó schoon uitplunderen, dat er voor den buit zelfs geene plaats op de schepen was; een groot deel der geroofde goederen werd daarom overgelaten aan den koning van Malinda, die de Europeanen steeds vriendschappelijk behandeld had. Vervolgens zette hij zijne reis naar Indië voort, waar hij zoowel op meer dan eene plaats der kust, als op een eiland in de nabijheid van Goa versterkingen aanlegde. De Indische vorsten, die hem in dit werk wilden belemmeren, werden met bebloede koppen teruggeslagen.

De tijding van het voorgevallene op de Africaansche kust en het aanleggen van Portugeesche vestingen overtuigden den samorin van Calicut meer en meer, dat de Portugeezen zich niet alleen van den handel op Indië wilden meester maken, maar het op de verovering des lands gemunt hadden. Had hij uit Caïro reeds de toezegging ontvangen, dat de sultan van Aegypte hem met eene sterke vloot ondersteunen zou, thans haastte hij zich om zich ten strijde toe te rusten, zijne havens te versterken, zijne schepen, zijne troepen en zijn geschut te vermeerderen, ten einde van zijnen kant een aanvallenden oorlog tegen de vermetele Europeanen te beginnen.

D'Almeida kwam hem voor. Hij zond zijn zoon Lorenzo met elf schepen tegen de vijandelijke vloot af, die 250 zeilen sterk was; een bloedig gevecht ontbrandde; Lorenzo behaalde daarin den 10en Maart 1506 eene schitterende zegepraal. Vele vijandelijke schepen werden in den grond geboord, vele andere, die met kostbare waren-bevracht waren, werden genomen; meer dan 3000 Indianen verloren het leven, terwijl slechts zes Portugeezen in het gevecht sneuvelden.

Na deze overwinning en na vele andere voordeelen, door den onderkoning — die door eene nieuwe Portugeesche vloot versterkt werd — behaald, bleef den samorin van Calicut slechts één uitzicht over, namelijk, dat de sultan van Aegypte hem hulp verleenen zou. Lang moest hij te vergeefs wachten, doch eindelijk zeilde in het jaar 1508 de vurig verbeide Aegyptische vloot (*) uit de Roode Zee naar de Indische wateren. Zij bestond uit 12 galeien met hooge boorden, bemand met 1800 koppen.

(*) De Venetianen, die niet minder bevreesd waren dan de Aegyptenaars voor den toenemenden bloei van den Portugeesch-Indischen handel, wijl deze met hunne belangen in strijd was, hadden de Aegyptenaars door de levering van geschut en van andere oorlogsbehoeften ondersteund.

De onderkoning zond ook tegen dezen nieuwen vijand zijn zoon Lorenzo af; hij droeg hem het bevel op over twaalf schepen, die, wat hunne grootte betreft, ver bij de Mohammedaansche vaartuigen achter stonden. Bij de kust van Schaul ontmoetten de beide vloten elkaar. Lorenzo zou, na een heftigen strijd, in weerwil van zijne kleinere schepen de overwinning behaald hebben, indien de Aegyptenaars niet in den beslissenden oogenblik eensklaps versterkt waren door eene vloot, welke van de zijde van Diu kwam opzetten. Peschel geeft ons van deze gebeurtenis de volgende treffende beschrijving, welke ons een denkbeeld van de door de zeelieden dier dagen geleverde gevechten moge geven.

„Thans bleef den Portugeezen niets anders over dan de vereenigde vloten voorbij te varen en zoo den terugtocht uit de rivier aan te nemen. Zij achtten het beneden zich, daartoe van de duisternis van den nacht partij te trekken, ten einde den luister hunner wapenen niet door eene lafhartige vlucht te verduisteren. Den anderen morgen voer het eene schip na het andere onder het vuur der vijandelijke vloot voorbij. De galei van dom Lorenzo d'Almeida dekte den terugtocht. Het vaartuig werd lek geschoten en raakte weldra ten gevolge van windstilte en door de kracht van den stroom op een paalwerk in de rivier vast, waar het onbewegelijk bleef zitten. Van de honderd strijdbare mannen aan boord waren twee derden, en daaronder dom Lorenzo zelf, reeds gewond. In weerwil hiervan verdeelde hij zijne bemanning over het schip, dat hij uit alle macht tegen de vereenigde vloot verdedigde. Kruitdamp omhulde aanvallers en verdedigers. Een kogel nam dom Lorenzo's ééne been weg; hij liet zich op een stoel bij den grooten mast plaatsen en voerde op nieuw het bevel, totdat een tweede kogel hem de borst doorboorde. Viermaal dreven de Portugeezen de aanvallers van het dek terug; en toen eindelijk het zinkende schip overmand was, vielen slechts 19 strijders, en dat wel bewusteloos, den vijand in handen."

De onderkoning ontving het bericht van den heldendood zijns zoons met waardige kalmte. Hun, die hem wilden troosten, antwoordde hij, dat hij zijnen zoon geen roemrijker dood had kunnen toewenschen, dewijl Lorenzo voor zijn God en zijn koning gestorven was, terwijl hij zijn plicht als bevelhebber en ridder vervulde. Deze nederlaag kon voor de Portugeezen zeer nadeelige gevolgen na zich slepen, zij moest onvermijdelijk bij de Indianen het geloof aan de onwederstaanbare macht der gehate Europeanen aan het wankelen brengen. Daarom was het dringend noodig, haar door eene schitterende zegepraal uit te wisschen. D'Almeida liet terstond al zijne oorlogschepen in orde brengen, om met zijne geheele macht den vijand het hoofd te kunnen bieden: hij ontving buitendien versterking en weldra gevoelde hij zich in staat om een beslissenden slag te wagen. Hij moest hiertoe des te eerder overgaan, dewijl de tijd, gedurende welken hij zijn ambt bekleeden zou, weldra verstreken was. Reeds was Alfonso d'Albuquerque, die sinds lang met eene afzonderlijke vloot tegen den belangrijken staat Ormuz een oorlog voerde, waarop wij spoedig zullen terugkomen, tot zijn opvolger bestemd.

D'Almeida had al zijne voorbereidende maatregelen genomen; hij had de transportschepen met koopwaren beladen, naar het vaderland gezonden, en stond op het punt, van den vijand te Diu op te zoeken, toen Albuquerque verscheen, om hem van zijn post af te lossen. Deze wilde thans het opperbevel overnemen, doch d'Almeida antwoordde hem

dat hij reeds het zwaard getrokken had, om den dood zijns zoons te wreken en dat hij dit aan niemand anders overlaten zou. Hij verzocht Albuquerque, nog korten tijd te Cotschin van zijne vermoeinissen uit te rusten. De nieuwe kapitein-generaal moest zich hierin wel schikken, hoe onwelkom de gedwongen rust hem ook was, daar elke twist met zijn voorganger tot groot nadeel voor het vaderland zou geweest zijn.

D'Almeida aanvaardde thans den voorgenomen tocht. Nadat hij onderweg nog de stad Dabul, eene der welvarendste en volkrijkste steden der kust, aangevallen en veroverd had, — zij ging bij de plundering geheel in vlammen op — ontmoette hij den 2en Februari 1509 de vereenigde vloten der Indiërs en Aegyptenaars. Met zijne 19 schepen tastte hij de meer dan 200 zeilen sterke vloot des vijands aan en hij behaalde eene schitterende overwinning. De Aegyptische vloot werd bijna geheel vernietigd, die van den samorin werd geheel verstrooid en op de vlucht geslagen; de stadhouder van Diu zag zich genoodzaakt om met Portugal vrede te sluiten.

Met dit schitterende wapenfeit besloot d'Almeida zijne loopbaan in Indië. Kort daarop scheepte hij zich voor de terugreis in, doch hij mocht zijn vaderland niet bereiken. Bij eene landing aan de Africaansche kust werd hij in een gevecht door de negers gedood.

Alfonso d'Albuquerque was in den zomer van het jaar 1507 met zeven schepen naar Azië gekomen; hij had in last, het aan den ingang van den Arabischen golf gelegen eiland Socotora den Arabieren te ontnemen en daarop een Portugeesche nederzetting te vestigen. Nadat hij zich van deze taak gekweten had, keerde hij zijne wapenen tegen het koninkrijk Ormuz.

Dit rijk omvatte een gedeelte van de Arabische en van de Perzische kusten en was aan den koning van Perzië schatplichtig. Het middenpunt des rijks vormde de stad Ormuz, in de zeeëngte van den Perzischen golf op een eiland gelegen. De ligging dezer hoofdstad scheen voor hare ontwikkeling zoo ongunstig mogelijk. Op den zout- en zwavelrijken grond van het eiland groeide boom noch struik; er was zelfs geen drinkwater. Toch was Ormuz eene der stapelplaatsen van den Indischen handel geworden, waar alle voortbrengselen van Perzië, Armenië, Tartarije en andere landen van Noord-Azië tegen de waren uit Indië geruild konden worden. Hier eene Portugeesche factorij te vestigen, beschouwde Albuquerque als eene zaak van het hoogste gewicht. Nadat hij zich, langs de Arabische kust voortzeilend, deels met geweld, deels door onderhandelingen meester gemaakt had van vijf tot het koninkrijk Ormuz behoorende steden, kwam hij in September voor de hoofdstad zelve aan.

Hij trof haar in een zeer goeden staat van verdediging aan; zij was bezet door 30.000 welgewapende krijgers, in de haven lagen 400 vaartuigen, waaronder 60 groote schepen. Midden tusschen deze in liet Albuquerque zijne vloot het anker uitwerpen. Vervolgens zond hij gezanten tot den koning of liever tot diens staatsdienaar — want de koning was nog een kind — met de verklaring, dat de koning van Portugal hem gezonden had, om vrede te brengen aan alle volken, die bereid waren om zijnen koning schatplichtig te worden, doch allen ten onder te brengen, die dit weigerden.

Deze vermetele eisch, door enkele vreemdelingen aan de sterke en welbezette stad gericht, scheen bijna belachelijk. De koning gaf daarom

ten antwoord, dat hij niet gewoon was, schatting te betalen, maar wel die te ontvangen. Ter eere van den koning van Portugal stond hij echter diens bevelhebber toe, te Ormuz handel te drijven.

Albuquerque toonde oogenblikkelijk, dat het hem met zijne vordering ernst, bittere ernst was. Zonder verder een woord te spreken, greep hij de in de haven liggende schepen aan en bracht daaronder zulk eene verwoesting te weeg, dat hij den vijand een doodelijken schrik aanjoeg. Een vredesgezantschap verscheen; de koning verklaarde zich bereid tot onderwerping en tot betaling van eene jaarlijksche schatting en stond Albuquerque daarenboven toe, op eene plaats, die deze zelf zou uitkiezen, eene Portugeesche vesting aan te leggen. Het verdrag werd van beide zijden bezworen en eene plaats tot het bouwen van een fort dicht naast des konings paleis uitgezocht.

Albuquerque had met zijne geringe hulpmiddelen een schitterend voordeel behaald en hij zou den bouw zijner vesting ongetwijfeld voltooid hebben, in weerwil van de hinderpalen, hem door de inboorlingen in den weg gelegd, indien hij slechts in staat was geweest om zijne eigene manschappen in toom te houden. Dit was echter niet het geval. Menigmaal gedroeg hij zich hard en streng, willekeurig en hartstochtelijk, hierdoor beleedigde hij zijne officieren, die hem een doodelijken haat toedroegen. Het kwam tot eene openlijke breuk; drie zijner scheepsbevelhebbers verlieten hem met hunne bodems en zeilden naar Indië.

Door dezen afval verzwakt, kon Albuquerque niet langer de ontzagwekkende houding blijven aannemen, waardoor het hem alleen mogelijk was, den koning tot nakoming zijner verbintenis te nopen; hij zeilde derhalve naar Socotora, om hier de winterkwartieren te betrekken. In September 1508 keerde hij naar Ormuz terug; hij waagde nog eene poging om den koning tot de stipte naleving van het gesloten en bezworen verdrag te bewegen, doch deze verklaarde, dat hij wel de toegezegde schatting betalen wilde, maar dat hij het voortzetten van den bouw der vesting niet toestaan kon. Deze weigering gaf aanleiding tot meer dan één gevecht, waarin de Portugeezen wel eene schitterende dapperheid aan den dag legden, maar geene noemenswaardige voordeelen behaalden. Albuquerque kon zich eindelijk niet langer ontveinzen, dat zijne strijdkrachten ontoereikend waren. Hij verliet Ormuz, doch hij deed eene gelofte, dat hij terugkomen en zijn baard niet afscheren zou, voordat de gewichtige stad op nieuw in zijne macht was.

Te Cotschin aanvaardde Albuquerque zijne betrekking als opperbevelhebber. Thans had hij op nieuw aanzienlijke strijdkrachten tot zijne beschikking en hij besloot dan ook in het begin van het jaar 1510 zijne gelofte te vervullen. Reeds was hij met eene vloot van 21 zeilen op weg naar Ormuz, toen hij op raad van een met hem bevriend Indisch vorst aan zijne vloot eene andere bestemming gaf.

Bijna in het midden der kust van Malabar lag op een eiland de rijke handelsstad Goa; zij behoorde tot het gebied van een vorst, die eerst voor korten tijd den troon beklommen had, Ismaël Adel Schah genaamd, dien de Portugeezen gewoonlijk Hidalchan noemen. Zijn recht op den troon werd hem betwist; hij had met een aantal vijanden te kampen en het scheen dus geen al te vermetel waagstuk, hem de stad Goa te ontrukken en daar een vaste Portugeesche nederzetting te vestigen.

Albuquerque begreep terstond, van hoeveel gewicht zulk eene onder-

neming voor de uitbreiding van Portugal's macht in Indië was. Hij liet oogenblikkelijk het plan om naar Ormuz onder zeil te gaan, varen, wendde met toestemming van zijne tot een krijgsraad beroepen officieren den steven naar Goa en veroverde de stad zonder een noemenswaardigen tegenstand te ontmoeten in Februari 1510.

Gedurende eenige maanden verheugde Albuquerque zich in het ongestoord bezit der stad, hij hield de inwoners met kracht in toom, elke poging tot verzet, elk verraad strafte hij zonder genade met den dood; reeds meende hij zijn heerschappij op hechte grondslagen gevestigd te hebben, toen hij bericht ontving, dat Hidalchan aan het hoofd van 60.000 man in aantocht was. Terstond rustte hij zich ten strijde toe, doch thans kwam het aan het licht, hoe gehaat de heerschappij der Portugeezen bij de inboorlingen was, overal kwam het volk voor zijn vorst in opstand, hoewel deze anders volstrekt niet bemind was; ook de Mooren, die tot dus ver de zijde der Portugeezen hadden gehouden, liepen tot den vijand over. Albuquerque zag zich genoodzaakt om geheel zijne krijgsmacht in de stad samen te trekken, en, toen ook hier de opstand meer en meer om zich greep, eene schuilplaats te zoeken in de vesting. Hier werd hij door Hidalchan met groote kracht aangevallen.

Bij de onvoldoende sterkte der vestingwerken was het den Portugeezen niet mogelijk, aan de geweldige overmacht langen tijd het hoofd te bieden. Dewijl de opperbevelhebber moest vreezen, dat ook zijne vloot aangevallen en vernietigd zou worden, besloot hij Goa te ontruimen. Den laatsten Mei 1510 verliet hij met zijne schepen de haven; doch weldra keerde hij terug, nadat hij versterking uit Europa ontvangen had, en den 25en November heroverde hij Goa na een heeten strijd, waarin bijna alle Europeanen gewond en 40 hunner gesneuveld waren.

Met groote geestkracht en prijzenswaardig beleid nam Albuquerque thans alle maatregelen, die hij noodig achtte, om in Goa een vast steunpunt voor den Portugeeschen handel te vestigen. Hij deinsde daarbij niet voor het vergieten van bloed terug; vooral tegen de Mohammedanen ging hij met de grootste wreedheid te werk, daar hij deze als warme aanhangers van Hidalchan en als verbitterde vijanden van de Portugeesche heerschappij kende. Hij gaf bevel, hen zonder genade uit te roeien, terwijl hij den heidenen van Malabar deed aanzeggen, dat hij niet hun vijand, maar alleen die der Mooren was, dat zij dan ook in rust en veiligheid hun land konden bebouwen en alleen de gebruikelijke belastingen moesten opbrengen. Ten einde zich met de inboorlingen nog meer bevriend te maken, begunstigde Albuquerque het sluiten van huwelijken tusschen Portugeezen en Malabaarsche meisjes, wien hij een goede huwelijksgift gaf; hij verbood op de straten alle maatregelen van willekeur en geweld en handhaafde met ijzeren gestrengheid de tucht onder zijne manschappen. Natuurlijk maakte hij hierdoor op nieuw hunne ontevredenheid gaande; zijne officieren werden zijne meest verbitterde vijanden; zij zonden bij elke gelegenheid brieven met klachten over de onrechtvaardigheid en wreedheid van den kapitein-generaal naar Portugal. De herovering van Goa en de bevestiging van de Portugeezen in het bezit dier stad door meer dan een zegevierend gevecht tegen de troepen van Hidalchan, deden Albuquerque's aanzien bij de Indische vorsten in zulk eene mate stijgen, dat thans van alle zijden gezanten te Goa verschenen, om vredesverdragen te sluiten. Welk Indische vorst zou het wagen, in het vervolg een vijand te bestrij-

den, tegen wien zelfs Hidalchan met zijne geheele macht niet was opgewassen? Ook de verbitterde vijand der Portugeezen, de samorin van Calicut, smeekte om vrede: hij bood zelfs eene plaats in de nabijheid van Calicut aan, waar de Portugeezen een fort mochten bouwen. Hoewel hij het met het aanbieden dier vredesvoorwaarden niet ernstig meende, werd hij toch door zijne onderdanen daartoe gedwongen, want de vroeger zoo levendige haven van Calicut was geheel verlaten, sinds bijna alleen de Portugeezen nog als koopers op de Indische specerijmarkt verschenen; alleen door een vriendschappelijk verkeer met hen kon de handel van Calicut uit zijn verval opgebeurd worden.

Door het bezetten en versterken van Goa hadden de Portugeezen eene belangrijke schrede uitgezet op den weg, die hen naar hun doel, het beheerschen van den handel in de Indische zee, kon voeren. Toch was Albuquerque hiermede nog niet te vreden. Nog altijd waren de Portugeezen ver van de landen, waar de kamfer, de muskaatnoot, de kruidnagel, enz. groeiden. Zij moesten die nog altijd op de handelsplaatsen aan de kust van Malabar uit de tweede en derde hand koopen. De voornaamste stapelplaats voor deze kostbare waren vormde de haven van Malacca, hier ontmoetten de Arabische en Chineesche koopvaarders elkaar, hier vloeide de geheele rijkdom der Indische eilanden samen. Naar Malacca was derhalve reeds in het jaar 1509 eene handelsvloot uitgezeild, om verbintenissen aan te gaan: deze was echter door den vorst des lands wel eerst vriendelijk ontvangen, doch daarna verraderlijk behandeld.

Albuquerque had vast besloten Malacca te veroveren en zoo ook in deze haven den Portugeezen den alleenhandel te verschaffen. In het jaar 1511 zette hij naar het Zuid-Oosten koers; met 800 man veroverde hij de groote stad, gedurende acht dagen streden de Portugeezen nog in de straten, doch toen hadden zij ook eene volkomene zegepraal behaald. Albuquerque legde terstond in Malacca eene vesting aan, waar hij 300 Portugeezen als bezetting achterliet. Hij nam een aantal maatregelen, welke alle ten doel hadden, den Indischen en Chineeschen kooplieden vertrouwen op de Portugeezen in te boezemen. Het gevolg hiervan was, dat weldra een nog grooter aantal koopvaardijschepen dan te voren de haven bezocht.

De Indische vorsten van heinde en ver zochten de vriendschap van den machtigen Europeaan; uit Siam, van Java en van Sumatra kwamen gezanten met geschenken en betuigingen van gehechtheid.

Nadat Albuquerque nog eene expeditie naar de Banda-eilanden en de Molukken afgezonden had, verliet hij Malacca, om naar Goa terug te keeren. Zijn vertrek werd door de inboorlingen en vooral door de kooplieden diep betreurd.

Toen Albuquerque te Cotschin aankwam, hoorde hij, dat Goa in zijne afwezigheid door de veldheeren van Hidalchan belegerd en ernstig in het nauw gebracht was; terstond zond hij eene vloot met levensmiddelen en versterkingen derwaarts en spoedig volgde hij zelf. De Mooren werden teruggeslagen, ja Albuquerque ging zelfs tot een aanval op den vijand over. Met 3000 Portugeezen en 1000 Indianen belegerde hij de versterkte stad Benessarin, welke hij tot de overgave noodzaakte. Zij viel met al haar geschut en al haren krijgsvoorraad in zijne handen. Slechts éene voorwaarde had de veldheer van Hidalchan bedongen, en deze was ook

door Albuquerque aangenomen: veiligheid van leven en bezittingen voor de bezetting, ook voor eenige Portugeesche overloopers, die onder zijne bevelen gestreden hadden.

Albuquerque hield zijn woord; hij schonk den Portugeeschen deserteurs lijf en goed, doch hij beval hun, daar zij landverraders waren, ooren en neus af te snijden, de rechterhand en den linker duim af te houwen en hen, zoo verminkt, naar Portugal terug te zenden; in het vaderland zouden zij, met eeuwige schande beladen en uitgesloten van de menschelijke samenleving, een treurig bestaan voortslepen.

Na deze nieuwe overwinning, door Albuquerque behaald, beijverden de Moorsche vorsten zich om de gunst van den grooten man te verwerven. Het eene gezantschap na het andere vervoegde zich bij hem; hij zond die gezanten voor een deel naar Portugal, tot den koning, wien hij de schitterendste berichten over de zaken der Portugeezen in Indië mededeelen kon.

Thans vestigde Albuquerque het oog op de belangrijke Arabische handelsstad Aden. Ook in de Arabische en de Roode Zee wenschte hij aan de Portugeesche zeemacht de alleenheerschappij te verschaffen. De aanval op Aden mislukte echter en Albuquerque begreep, dat hij op deze plaats slechts dan eene vesting bouwen en in bezit houden kon, wanneer hij daar eene bezetting van ten minste 4000 Portugeezen achterliet. Hij zag daarom van den aanval op Aden af en vergenoegde zich met de gedachte, dat hij de eerste Europeaan was, die de Straat Bab el Mandeb binnengezeild was, zonder dat dit door de Arabieren was verhinderd. Hij keerde naar Goa terug en hield zich hier langen tijd uitsluitend met het bestuur van Indië bezig. Door vele voortreflijk beraamde en krachtig uitgevoerde maatregelen bevestigde hij de macht der Portugeezen in deze verwijderde koloniën. Doch hij oogstte voor zijne rustelooze werkzaamheid een slechten dank; hij haalde zich hierdoor namelijk den doodelijken haat der Portugeesche officieren op den hals, wien hij geene daden van willekeur en geweld veroorloofde. Deze haat gaf zich lucht in ontelbare brieven vol klachten, die uit Indië aan den koning gezonden werden en waarin Albuquerque beschuldigd werd, dat hij er naar streefde, in Indië een eigen koninkrijk te stichten.

Aan het hof te Lissabon vonden zulke aantijgingen maar al te gereedelijk gehoor. Koning Emanuël begon te vreezen, dat de groote man, wiens naam alleen den Indischen vorsten schrik aanjoeg; die door de onder zijn bewind staande volken hoog vereerd werd, wijl hij hen beschermde tegen de onrechtvaardigheid en het geweld der lagere bevelhebbers, wier eenig streven was, hunne macht te misbruiken; die onder de officieren en manschappen wel vele vijanden, maar toch ook eerbiedige bewonderaars en trouwe aanhangers telde, zijne hoog geklommen macht ten nadeele van de kroon gebruiken en zich tot onafhankelijk beheerscher van Indië opwerpen zou. De onvergelijkelijke verdiensten, welke Albuquerque zich verworven had, werden op hoogst ondankbare wijze vergeten, ja zij dienden wellicht juist om den argwaan des konings te vermeerderen. De omstandigheid, dat Albuquerque zoowel een zegevierend veldheer als een krachtig en verstandig regent was, maakte hem des te gevaarlijker. Juist hierom scheen het des te dringender noodzakelijk, hem ter zijde te stellen en onschadelijk te maken.

In Maart van het jaar 1515 zond koning Emanuël eene vloot naar

Indië en met haar een voormaligen vijand van den grooten Albuquerque, Lopo Soares, die tot kapitein-generaal en stadhouder van Indië in Albuquerque's plaats benoemd was. Weinige maanden daarna had de koning echter reeds berouw over dit ondoordacht besluit. Toen hij het bericht ontving, dat de sultan van Aegypte van plan was eene ernstige poging tot bestrijding van de macht der Portugeezen in Indië te wagen, daar in de Roode Zee eene sterke Aegyptische vloot werd uitgerust, zond Emanuël het bevel naar Indië, dat Albuquerque weer het opperbevel over de vloot aanvaarden en deze tegen de Aegyptenaars aanvoeren zou.

Intusschen had Albuquerque zijn vroeger plan om in Ormuz eene Portugeesche vesting aan te leggen, weer opgevat. Hij dacht aan zijne gelofte, welke zijn lange, witte, op zijn borst nederhangende baard hem dagelijks herinnerde. Het tijdstip voor een aanval op de stad Ormuz scheen gunstig. De koning van Portugal had in een brief daartoe zijne toestemming gegeven, ook ontbrak het niet aan een voorwendsel om den oorlog te rechtvaardigen.

Wel betaalde de koning van Ormuz — zij het dan ook schoorvoetend — de schatting, waartoe hij zich verbonden had, doch nog altijd bleef de voornaamste bepaling van het gesloten verdrag eene doode letter, nog altijd werd den Portugeezen het bouwen van eene vesting geweigerd.

Den 26en Februari 1515 verscheen Albuquerque met 27 schepen, die 1500 Portugeezen en 800 Indiërs aan boord hadden, voor Ormuz, om op gebiedenden toon zijn vroegeren eisch te herhalen. Hij ontmoette geen tegenstand. De koning, een zwak, onzelfstandig man, zou ongetwijfeld alle verdere eischen der Portugeezen ingewilligd hebben, indien hij niet een blind werktuig in de hand van een intrigeerend minister ware geweest. Deze minister, Rais Hamed, was de eenige hinderpaal, welke tusschen Albuquerque en de verwezenlijking zijner plannen stond.

Rais Hamed, een stoutmoedig en trotsch man, liet zich noch door vriendelijkheid winnen, noch door vrees tot onderwerping brengen. Opzettelijk rekte hij de onderhandelingen over den bouw der vesting, in de hoop, dat hij met Perzische hulp de Portugeezen van Ormuz zou kunnen verjagen.

Albuquerque nam een volgens de denkbeelden dier dagen volkomen geoorloofden maatregel. Hij noodigde den koning en diens minister tot een bezoek uit. Terwijl hij zelf met den koning een vriendschappelijk gesprek voerde, stieten de Portugeesche cavaliers den minister met hunne dolken neder. De koning, die verheugd was, wijl hij van den gehaten voogd was ontslagen, liet thans den Portugeezen de handen ruim: de vesting werd gebouwd en met al het geschut der stad Ormuz gewapend.

Nadat Albuquerque ook te Ormuz doeltreffende maatregelen genomen had, om de Portugeesche heerschappij te bevestigen, verliet hij in November, tot groote droefheid van den zwakken koning, met wien hij zich geheel verzoend had, de haven, om naar Goa terug te keeren. Hij had zijn vertrek verhaast, omdat hij reeds sinds eenigen tijd leed aan eene door het klimaat veroorzaakte ziekte, waarvoor hij te Goa genezing hoopte te vinden. Onderweg ontmoette hij een Moorsch schip, dat van Diu kwam, en hem even onverwachte als verpletterende tijdingen mededeelde.

Lopo Soares was met zijne vloot als opperbevelhebber in Indië aangekomen, hij was vergezeld door twee Portugeezen, die Albuquerque

wegens zware misdrijven als gevangenen naar Portugal gezonden had en die thans aanzienlijke betrekkingen bekleedden.

Dit blijk van des konings ondankbaarheid, deze vernederende, door niets gewettigde afzetting, was voor den fieren man een harde slag. Hij werd daardoor zoo diep geschokt, dat hij niet in staat was om zich daarvan te herstellen. Zijn door ziekte reeds ondermijnd lichaam bezweek onder dat bitter zieleleed. De zieke koesterde slechts nog één vurigen wensch, namelijk, zijn geliefd Goa weer te zien en daar te sterven. Doch ook deze begeerte werd niet vervuld. Den 26en December 1515 bezweek Albuquerque onder zijn lijden, juist toen het schip, waarop hij zich bevond, de haven van Goa binnenzeilde. De brief van koning Emanuël, waarbij deze hem weer gerechtigheid wedervaren liet en hem tot opperbevelhebber der Indische vloot benoemde, kwam eerst lang na zijnen dood aan.

De naam van Albuquerque wordt door de Portugeesche geschiedschrijvers met rechtmatigen eerbied genoemd. Dezen grooten man had Portugal de vestiging van zijne heerschappij over Indië te danken, door hem was het kleine Europeesche land eene der eerste mogendheden der wereld geworden. Met recht wordt Albuquerque's onversaagde moed, zijne kalme vastberadenheid, zijn schitterend veldheerstalent, zijn diepe staatkundige blik zijne rechtvaardigheid, waardoor hij zich de liefde en achting der inboorlingen verwierf, en zijne edele onbaatzuchtigheid geroemd. Niet even billijk is echter de lof, die aan zijne menschlievendheid en edelmoedigheid wordt toegezwaaid. De wreedheid en trouweloosheid, welke hij bij meer dan éene gelegenheid — b. v. bij de verminking der Portugeesche overloopers te Benessarin en bij den op Rais Hamed gepleegden moord — aan den dag legde, werpen helaas een zwarte smet op het anders zoo schoone beeld des mans, die zich door zoovele zeldzame deugden onderscheidde.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Verovering van Mexico. Cortez. Zijne jeugd en zijn karakter. Samenzwering tegen Velasquez. Gevangenschap, vlucht en verzoening. Cortez opperbevelhebber der naar Nieuw-Spanje bestemde vloot. Cortez' uitrusting. Velasquez' naijver. Bevel tot afzetting. Overhaast vertrek. Sterkte der vloot. Beschrijving van Mexico. Vroegere geschiedenis van dit land. De Tolteken en Azteken. De keizer. Aztekische ridders. Wetten. Beeldschrift. Handel en nijverheid. De slavernij. De godsdienst. Menschenoffers en de gewoonte om menschen te eten bij de Azteken.

De berichten, welke Gryalva en zijne tochtgenooten omtrent den rijkdom der door hen op het vasteland ontdekte landen naar Cuba medebrachten, deden bij de Spaansche avonturiers van het eiland de vurige begeerte geboren worden om het nieuwe goudland, „Nieuw Spanje", gelijk Gryalva het nieuwe land gedoopt had, te onderwerpen. Diego Velasquez wilde zich deze verdienste jegens de Spaansche kroon verwer-

ven, doch hij kende zich zelven niet de noodige bekwaamheid toe, om den zwaren strijd tegen een groot en goed georganiseerd Indiaansch rijk te beginnen. Tevreden met den roem en de macht, die hij zich verworven had door Cuba aan de Spaansche kroon te hechten, was hij niet geneigd om zich in persoon aan het hoofd eener expeditie te stellen, welke, gelijk Gryalva's voorbeeld bewezen had, hoogst gevaarlijk was.

Hij zag rond naar een man, die niet alleen stoutmoedigheid en beleid, maar bovendien een groot vermogen bezat, zoodat hij in staat was om een groot deel der kosten van den ontdekkingstocht te dragen, en die in weerwil hiervan toch geneigd zou zijn om den roem en de voordeelen, op deze ontdekkingsreis te behalen, niet voor zich zelven te behouden, maar die aan Velasquez af te staan. Zijne keus viel op Hernando Cortez.

Cortez was in het jaar 1485 (*) in Spanje uit adellijke, maar weinig bemiddelde ouders geboren; zijn vader had hem tot rechtsgeleerde bestemd, maar de droge rechtsgeleerde studiën stieten den vurigen, op avonturen belusten jongeling tegen de borst; hij wierp de boeken aan een kant en, gehoor gevend aan den stormachtigen drang van zijn bruisend bloed, beproefde hij op 19jarigen leeftijd zijn geluk in de nieuwe wereld.

Van het jaar 1504—1511 woonde hij te Sint Domingo als planter; doch de rustige bezigheden van een landbouwer lachten hem weinig toe: veel liever nam hij deel aan de krijgstochten, welke Velasquez, de plaatsvervanger van den stadhouder Ovando, tegen de Indianen ondernam. Hij onderscheidde zich daarbij zoowel door zijn moed als door de voor niets terugdeinzende geestkracht, waarmee hij zijne ondernemingen doorzette. Den tijd van rust, die tusschen den eenen strooptocht en den anderen verliep, wijdde hij aan een vrij losbandig leven. Zijne vele liefdesavonturen haalden hem menig tweegevecht en menige wond op den hals.

In het jaar 1511 vergezelde Cortez Diego Velasquez bij de verovering van Cuba. Prescott (†) verhaalt:

„Hij spreidde gedurende den geheelen aanval eene werkzaamheid en een moed ten toon, die hem grooten lof van de zijde des bevelhebbers verwierven, terwijl zijn oprecht en trouwhartig karakter en zijne vroolijke, geestige invallen hem tot den lieveling der soldaten maakten. Hij liet," zegt een tijdgenoot, „weinig bemerken van de uitstekende eigenschappen, die hij later ten toon spreidde." Waarschijnlijk was hij zich zelven van deze eigenschappen nog niet bewust, terwijl in de schatting van een gewoon toeschouwer zijn vroolijke aard en zijne schertsende antwoorden niet goed te zamen konden gaan met ernst en degelijkheid, evenals men onder het luchtig spel der golven en het zonnig vonkelen van de oppervlakte van een stroom weinig vermoedt, welk eene diepte daaronder verborgen is."

Door zijne onversaagde dapperheid verwierf Cortez zich in hooge mate de gunst van Velasquez, doch hij verspeelde die spoedig weer door zijne vele liefdesavonturen. Hij verbrak zijne trouwbelofte, aan eene schoone Spaansche vrouw, Catalina, gegeven, wier zuster met den stadhouder in eene zeer nauwe betrekking stond. Hierdoor maakte hij zich hare familie en ook Velasquez tot vijand.

(*) Pizarro y Orellana geeft den geboortedag van den grooten veroveraar van Mexico onjuist op, wanneer hij zegt, dat Cortez op denzelfden dag ter wereld kwam, waarop het *helsche beest*, *de valsche ketter Luther* geboren werd.

(†) Geschiedenis der verovering van Mexico door William Prescott.

Tengevolge hiervan smeedde hij met de ontevredenen, die op Cuba in grooten getale werden aangetroffen, eene samenzwering. Deze werd echter ontdekt en Velasquez liet zijn gevaarlijksten vijand met ketenen beladen in de gevangenis werpen; slechts door de dringende voorspraak van eenige vrienden van Cortez liet Velasquez zich afbrengen van zijn voornemen om hem te doen ophangen.

Tweemaal gelukte het den listigen en stoutmoedigen avonturier, zijne boeien te verbreken. Toen hij de eerste maal uit zijn kerker naar een kerkelijk asyl gevlucht was, liet Velasquez dit bewaken en gaf hij bevel om hem gevangen te nemen, zoodra hij zijne geheiligde schuilplaats verlaten zou. Toen Cortez onbedachtzaam uit het heilige gebouw naar buiten trad, werd hij door den alguacil Juan Escudero eensklaps van achteren aangevallen en, dewijl andere gewapenden den alguacil ter hulp snelden, overmand en naar de gevangenis gesleept. Cortez nam hiervoor later eene schandelijke wraak: hij liet Escudero in Nieuw Spanje wegens een vergrijp ophangen.

Nadat Cortez voor de tweede maal ontsnapt was, gedroeg hij zich voorzichtiger. Hij poogde zich thans met den stadhouder te verzoenen en dit gelukte hem, daar hij eindelijk zijne trouwbelofte aan de schoone Catalina nakwam. Hij ontving uitgestrekte landerijen in de nabijheid van Sant Jago de Cuba en een talrijk repartimiento van Indianen. De eerstvolgende jaren bracht hij met zijne schoone vrouw gelukkig als een ijverig planter door; ook liet hij door zijne Indianen de tot zijn landgoed behoorende rijke goudgroeven bewerken. Hierdoor verwierf hij binnen korten tijd een groot vermogen. De edele Las Casas zegt: „God, die alleen weet, ten koste van hoeveel levens van Indianen het verzameld werd, zal daarvan rekenschap eischen."

Op den duur bevredigde het vreedzame plantersleven, hoeveel gewin het ook aanbrengen mocht, den onrustigen, aan het woeste leven van een avonturier gewenden man niet: hij zag met brandend verlangen naar een ruimeren en grootscheren werkkring uit. Toen hij hoorde, dat Velasquez van plan was, eene oorlogsvloot naar het nieuwe goudland „Nieuw Spanje" te zenden, bewoog hij twee invloedrijke vrienden om hem bij den stadhouder voor den post van opperbevelhebber aan te bevelen. Hij werd benoemd en zag zich een nieuw veld voor zijne werkzaamheid geopend.

Met rusteloozen ijver toog hij aan den arbeid. Zijn geheele vermogen besteedde hij aan de uitrusting van de oorlogsvloot, hij verpandde hiertoe zelfs zijne bezittingen. Hij maakte zooveel spoed met de uitrusting, hij spreidde daarbij zooveel geestkracht ten toon en wist door de toovermacht van zijn naam zooveel stoute avonturiers rondom zich te verzamelen, dat Velasquez ernstig bezorgd werd. Hij begon te twijfelen, of Cortez hem wel den roem zou laten eener onderneming, waarvoor hij zulke groote offers bracht. Op zekeren morgen zeide de hofnar des stadhouders tot dezen: „Pas op, meester Velasquez, dat wij niet eenmaal op dezen onzen bevelhebber jacht moeten maken."

Dit woord van den nar, hetwelk Cortez' oor bereikte, bewoog dezen om met zijne schepen, die nog niet volkomen uitgerust waren, eensklaps en zonder afscheid van Sant Jago weg te zeilen, om op andere plaatsen van het eiland, waar hij meer zelfstandig dan in de hoofdstad handelen kon, zijne uitrusting te voltooien. Hij vertrok juist ter rechter tijd, want

Velasquez wilde hem inderdaad het opperbevel over de vloot, waarvoor Cortez bijna zijn gansche vermogen ten offer gebracht had, weder ontnemen. De stadhouder zond zelfs brieven aan den bevelhebber van Trinidad, waarin hij dezen gelastte, Cortez bij zijne aankomst gevangen te nemen. Doch dit bevel kon niet ten uitvoer gebracht worden.

Cortez liet zich door het bevel tot zijne afzetting en gevangenneming niet van zijn plannen afbrengen. Hij had vast besloten, zijne grootsche onderneming, de verovering van Nieuw-Spanje, steunende op eigen krachten door te zetten. Velasquez was niet in staat om hem dit te beletten, want steeds sloten zich nieuwe vrijwilligers, en daaronder velen, die Gryalva reeds op zijne reis vergezeld hadden, bij den stoutmoedigen avonturier aan en verklaarden, dat zij hem ook in weerwil van het bevel des stadhouders gehoorzamen zouden. Op die wijze kon Cortez, in weerwil van zijne afzetting, zijne uitrusting voltooien.

„Cortez was toen 33 of wellicht 34 jaar oud. Hij was een man van meer dan middelbare grootte met een bleek gelaat en met groote donkere oogen, welke aan zijn uiterlijk eene uitdrukking van ernst bijzetten, dien men bij iemand van zijn vroolijken inborst niet verwacht zou hebben. Zijn gestalte was rijzig, althans tot zijn meer gevorderden leeftijd toe, maar zijn borst was gewelfd, zijne schouders waren breed, zijn geheele lichaam was gespierd en zeer evenredig gevormd. Hij bezat eene zeldzame vereeniging van behendigheid en kracht, welke hem voor vechten, rijden en andere ridderlijke oefeningen bijzonder geschikt maakte. In het gebruik van voedsel was hij matig; hij hechtte weinig waarde aan lekkere spijzen en dronk weinig, terwijl hij daarentegen het verduren van ontberingen volstrekt niet scheen te tellen. Zijne kleeding was er op ingericht om zijn schoon uiterlijk voordeelig te doen uitkomen, want hij achtte het volstrekt niet beneden zich, gebruik te maken van den indruk, welken men door zulke middelen, hoe nietig op zich zelve ook, maken kan. Hij was noch schitterend, noch opzichtig, maar rijk gekleed. Hij droeg weinig sieraden en gewoonlijk dezelfde, maar die, welke hij droeg, waren hoogst kostbaar. Achter zijn openhartig en krijgshaftig voorkomen verborg hij een koud en berekenend gemoed. Ook in zijne vroolijkste luim mengde zich steeds eene uitdrukking van vastberadenheid, welke hun, die met hem in aanraking kwamen, den indruk gaven, dat zij niets anders te doen hadden dan te gehoorzamen, en welke aan de gehechtheid zijner getrouwste vrienden iets bijzette, dat naar vrees zweemde. Zulk eene betrekking, waarin liefde zich aan ontzag bij den ondergeschikte en aan waardigheid bij den gebieder paarde, was het best, ja alleen geschikt om de ruwe en wispelturige gemoederen, in wier midden zijne lotsbestemming hem deed verkeeren, aan zich te binden.

Cortez' karakter schijnt met de omstandigheden veranderd te zijn of, om juister te spreken, de nieuwe toestand, waarin hij zich geplaatst zag, deed bij hem eigenschappen aan het licht komen, die tot dus ver in zijne borst gesluimerd hadden. Er zijn namelijk sommige stoutmoedige naturen, die de warmte eener krachtige werkzaamheid van noode hebben, om hunne vermogens te ontwikkelen. Zij gelijken op die planten, welke onder den zachten invloed eener gematigde luchtstreek kwijnen en slechts onder de zengende lucht der keerkringen tot hun vollen wasdom komen en vruchten dragen."

Zoo schetst Prescott ons den merkwaardigen man, wiens taak het zou zijn, het groote Indiaansche rijk Mexico te vernietigen.

De uitrusting was voltooid. Elf, grootendeels kleine en opene vaartuigen waren bemand met 110 zeelieden en 553 soldaten. Tien zware en vier lichte stukken geschut en zestien paarden werden ingescheept. Vervolgens liet Cortez nog eens zijn vaandel ontplooien, de met gouddraad bestikte banier van zwart fluweel, die onder het rood, blauw en wit gestreepte kruis het opschrift droeg: „Vrienden, laat ons het kruis volgen! In dit teeken zullen wij overwinnen, wanneer wij geloovig zijn!" Hij verzamelde zijne manschappen en hield tot hen eene korte, krachtige toespraak, zij juichten hem toe en beloofden hem, met hem te zullen overwinnen of sterven.

Den 18en Februari 1519 lichtte de vloot het anker om naar de kust van Yucatan over te steken. Met nog geene 1000 man — wanneer wij zelfs de 200 Indianen meerekenen, die Cortez van het eiland Cuba medevoerde, — ondernam de stoutmoedige avonturier het waagstuk, een groot, machtig Indiaansch rijk, dat op een vrij hoogen trap van beschaving stond, te veroveren. Welke moeilijkheden hij te overwinnen had, zullen wij eerst begrijpen, wanneer wij een vluchtigen blik op de vroegere geschiedenis en op den toestand van het Mexicaansche rijk werpen.

„Het land der voormalige Mexicanen of Azteken, gelijk zij genaamd werden, vormde slechts een zeer klein gedeelte van het uitgestrekte grondgebied, dat de nieuwe vrijstaat Mexico bevat. Zijne grenzen kunnen niet met juistheid aangewezen worden. — — — Langs den Atlantischen Oceaan strekt zich eene breede strook lands uit, die Tierra Caliente of warme landstreek genaamd wordt en den gewonen hoogen warmtegraad van de landen onder den evenaar bezit. Verschroeide en zandige vlakten wisselen hier af met andere streken van eene buitengewone vruchtbaarheid, die bijna ontoegankelijk zijn ten gevolge van de boschages van welriekende struiken en wilde bloemen, waarmee ze bedekt zijn. In het midden van dit struikgewas verheffen zich prachtige boomen, van eene hoogte en een omtrek, zooals men slechts tusschen de keerkringen aantreft. In deze liefelijke wildernis loert de booze malaria, die waarschijnlijk te weeg gebracht wordt door de verspreiding van rottende plantaardige stoffen in een warmen en vochtigen grond. Het tijdperk der geele koorts, vomito, gelijk men haar noemt, duurt van de lente tot de herfst-nachtevening; dan wordt zij verdreven door de koude winden, welke van de Hudsonsbaai komen overwaaien. Deze winden groeien des winters meermalen tot stormen aan; zij strijken langs de Atlantische kust en de bochtige golven van Mexico en breken met de woede van een orkaan op de onbeschermde oevers en de naburige West-Indische eilanden los. Dit zijn de geweldige banformules, waarmee de natuur dit tooverland omringd heeft, alsof zij daardoor de gouden schatten wilde beschermen, die in zijn schoot verborgen zijn. Toch is de ondernemende menschelijke geest machtiger gebleken dan die tooverformulieren.

Nadat de reiziger ongeveer twintig leguas door deze brandend heete streken heeft afgelegd, begint hij bij het rijzen van den bodem in eene zuiverder lucht te ademen. Zijne ledematen ontvangen hunne veerkracht terug; hij ademt vrijer, want zijne zinnen worden thans niet langer door de brandende hitte en de bedwelmende geuren van het dal beneveld. Ook de natuur om hem heen heeft een ander gewaad omgehangen; zijn oog wordt niet meer tot verzadigings toe aangetrokken door de bonte afwisseling van kleuren, waarmede ginds het landschap prijkte. De vanille,

de indigo en de bloeiende cacaoboschjes verdwijnen steeds meer, hoe verder hij komt. Slechts het suikerriet en de gladbladerige bananen vergezellen hem nog. Wanneer hij ongeveer vierduizend voet geklommen heeft, ziet hij aan het onveranderlijk groen en het rijke loof van den storaxboom, dat hij de hoogte bereikt heeft, waar de wolken en nevelen op haren weg van de Mexicaansche Golf zich verzamelen. In deze streek is de lucht onophoudelijk vochtig, maar hij begroet haar met blijdschap, want nu weet hij, dat hij aan den invloed der doodelijke vomito onttrokken is. Hij is in de Tierra Templada of gematigde streek aangekomen, wier karakter geheel met dat van de gematigde luchtstreek overeenkomt. Nu worden de natuurtooneelen, die hij aanschouwt, grootsch, ja ontzettend. Zijn weg voert hem langs den voet van hemelhooge bergen, die eens een kolom van rook en vuur naar boven zonden, en nog heden met hun blinkend sneeuwgewaad den zeevaarders vele leguas ver tot lichttorens dienen. In het rond ontdekt hij nog sporen van hun vroeger vulkanisch karakter, dewijl zijn weg voert over uitgestrekte velden van gestolde lava, die zich vertoont in de ontelbare grillige vormen, welke de vuurstroom in den strijd met de hinderpalen, waardoor zijn loop belemmerd werd, aangenomen heeft. Wellicht ziet hij in denzelfden oogenblik, wanneer hij zijn blik langs de eene of andere steile helling of in eene bijna onpeilbare bergkloof aan den kant van den heirweg laat nederdalen, dien bodem met de schitterende bloemen en den weelderigen plantengroei der keerkringen bedekt.

Wanneer de reiziger nog hooger klimt, komt hij in andere hemelstreken, die weer voor het aankweeken van andere planten geschikt zijn. De eiken vertoonen thans een krachtiger groei en de donkere pijnbosschen kondigen aan, dat hij de Tierra Pia of koude streek — het derde en laatste der groote natuurlijke terrassen, waarin het land verdeeld is — bereikt heeft. Wanneer hij tot eene hoogte van 7 à 8000 voet gestegen is, betreedt de vermoeide wandelaar den top der Cordilleras of der Andes, van deze reusachtige bergketen, welke, nadat zij Zuid-America en de landengte van Darië doorloopen heeft, zoodra zij Mexico bereikt, zich tot een groot tafelland uitbreidt, hetwelk bij eene lengte van bijna 200 leguas eene hoogte van meer dan zesduizend voet behoudt, totdat het in het Noorden langzamerhand in de vlakte uitloopt. Dwars door dezen rotswal loopt eene keten vuurspuwende bergen van nog ontzettender uitgestrektheid in westelijke richting en vormt eenige der hoogste punten van den aardbodem. Hunne toppen, die boven de sneeuwlinie liggen, verspreiden over de daaronder liggende hoogvlakten eene aangename koelte, want deze laatste bezitten, hoewel ze koud heeten, eene luchtgesteldheid, welker gemiddelde warmtegraad niet lager is dan die van Midden-Italië.

De lucht is hier buitengewoon droog; de grond, hoewel van nature goed, is zelden met den weelderigen plantengroei der lagere streken bekleed. Hij heeft meestal een verzengd en dor aanzien, een gevolg deels van de grootere verdamping, welke op deze hoogvlakte wegens de verminderde drukking van de lucht plaats heeft, deels ook ongetwijfeld van gebrek aan boomen, die den grond tegen den uitputtenden invloed der zomerzon komen beschermen. In de dagen der Azteken was het tafelland rijkelijk met berken, eiken, cypressen en andere woudboomen bezet. — — —

In het midden van het vaste land, een weinig dichter bij den Stillen- dan bij den Atlantischen Oceaan, op eene hoogte van ongeveer

7500 voet, treft men het beroemde dal van Mexico aan. Het heeft eene langwerpig ronde gedaante bij een omtrek van ongeveer 67 leguas en wordt omringd door een torenvormigen wal van porfierrotsen, welken de natuur uit voorzorg, hoewel dan ook te vergeefs, ter bescherming tegen een aanval schijnt gebouwd te hebben.

De eenmaal met een schoon groen tapijt bekleede en dicht met statige boomen bezette grond is thans grootendeels dor en op meer dan ééne plaats met eene witte zoutlaag overtogen, ten gevolge van het opdrogen der wateren. Vijf meeren liggen er in dit dal en nemen een tiende gedeelte van zijne oppervlakte in. Aan de beide oevers van het breedste dier waterbekkens, dat sinds de dagen der Azteken veel van zijn vroeger schoon verloren heeft, lagen tegenover elkander Mexico en Tezcuco, de hoofdsteden der beide machtigste en bloeiendste staten van Anahuac."

Zoo beschrijft Prescott ons het merkwaardige land, tot welks verovering de Spaansche avonturiers uitgetogen waren.

Omtrent de vroegere geschiedenis van Mexico bezitten wij overleveringen, die gedeeltelijk tot het gebied der sage behooren, gedeeltelijk echter ook historische waarde bezitten. Zij zijn voor ons bewaard in het beeldschrift der oorspronkelijke bewoners des lands, die wel het letterschrift niet kenden, doch hunne denkbeelden en voorstellingen in beelden, in eene soort van hieroglyphen wisten uit te drukken. Waarschijnlijk in de zevende eeuw onzer jaartelling vestigden de Tolteken, een Indiaansche volksstam, die uit het Noordwesten was overgekomen, zich op het gebied van Anahuac en stichtte de hoofdstad Tecla. Van den hoogen trap van beschaving, waarop deze Indianen stonden, leggen nog heden de bouwvallen van grootsche bouwwerken getuigenis af.

Na verloop van ongeveer vierhonderd jaren verdwenen de Tolteken, gedeeltelijk werden zij door pest en hongersnood weggerukt, gedeeltelijk trokken zij verder Zuidwaarts. Slechts enkelen bleven achter, doch ook deze verloren zich onder de stammen, die hen als bewoners des lands opvolgden. Een ruwe stam, de Chichemeken, bevolkte het land, doch werd spoedig, omstreeks het jaar 1200, verdrongen door de Tezcucanen en Azteken, die uit het Noorden kwamen. De Azteken stichtten Mexico, de Tezcucanen Tezcuco, de beide hoofdsteden van de bloeiendste staten van Anahuac. In den aanvang der 16e eeuw hadden de Azteken door gelukkige oorlogen, welke zij in een vast bondgenootschap met de in Tezcuco en in het kleine koninkrijk Tlacopan gevestigde stammen tegen al hunne naburen voerden, zich de heerschappij over een groot deel van Anahuac verworven; zij heerschten van den Stillen tot den Atlantischen Oceaan en ook over hunne grenzen droegen zij hunne zegevierende wapenen. Beladen met rijken buit en een groot aantal gevangenen met zich voerende, keerden de Aztekische krijgslieden bijna jaarlijks van hunne strooptochten terug.

De Azteken waren de erfgenamen der Toltekische beschaving; onder het bestuur van eene reeks voortreflijke vorsten verhief de staat zich tot een hoogen trap van macht en rijkdom.

De staatsregeling was hoogst eigenaardig. Een koning, die door vier aanzienlijke edelen uit de mannelijke afstammelingen van het koninklijk geslacht gekozen werd, voerde eene bijna onbeperkte heerschappij, doch hij mocht de regeering niet aanvaarden, voordat hij zich door een zege-

vierenden veldtocht die eere waardig betoond had. Na zijne terugkomst werd hij gekroond; de vorst van Tezcuco, de trouwe bondgenoot der Azteken, zette hem dan de kroon, die veel op eene priestermuts geleek en rijkelijk met goud, edelgesteenten en vederen versierd was, op het hoofd.

De Aztekische vorsten resideerden in Mexico en spreidden een waarlijk oostersche, maar niet altijd smaakvolle pracht en luister ten toon. In hun uitgestrekt paleis vergaderde de raad, die onder hun bevel de zaken des lands bestuurden. Zij waren omringd door den talrijken en machtigen adel, dien zij door het schenken van landerijen en titels aan zich hechtten. Zelfs eene soort van ridderstand, een krijgshaftige orde, trof men onder de Azteken aan. De ridderlijke waardigheid werd slechts dengenen verleend, die zich door eene dappere daad onderscheiden hadden; eerst wanneer men haar verworven had, mochten zelfs de zonen van het koninklijk geslacht de prachtige en schilderachtige kleeren dragen, waardoor de aanzienlijke krijgslieden zich onderscheidden. Zij bestond uit een gestikt jak of een dun gouden harnas, waarover een opperkleed van prachtig vederwerk geworpen was. Het hoofd was bedekt met een houten of zilveren helm, van welks top een met edelsteenen en gouden sieradiën getooide vederbos neergolfde.

Steunend op de hulp van den trouw aan hem gehechten krijgshaftigen adel regeerde de keizer of koning, de eenige wetgever des lands, bijna geheel willekeurig. Zijne willekeur trof echter niet zoozeer de Azteken als wel de onderworpen stammen, dewijl de eersten door voortreflijk ingerichte gerechtshoven in hunne rechten beschermd werden. De uitspraken dezer gerechtshoven werden in het gebruikelijke beeldschrift opgeteekend; o. a. werd een doodvonnis aangeduid door eene rechte streep, met een pijl dwars door het aangezicht van den beschuldigde getrokken.

Desgelijks waren ook de wetten der Azteken door middel van het beeldschrift vereeuwigd. Deze wetten waren zeer streng. Zelfs op geringe misdrijven stond de doodstraf. Zij werd b. v. toegepast op verkwisters en jeugdige drinkebroers, terwijl onmatigheid bij oudere personen met verlies van ambt en bezittingen gestraft werd. Deze strenge bepalingen werden intusschen slechts zelden toegepast, want de Azteken muntten uit door eene prijzenswaardige matigheid. Ook aan dieven werd de doodstraf niet dikwijls voltrokken, want de veiligheid der bezittingen was daar te lande zoo groot, dat de Azteken het zelfs niet noodig achtten, hunne woningen door slot en grendel tegen inbraak te beveiligen.

De Azteken waren een vlijtig, rustig en welvarend volk. Handel en nijverheid bloeiden, de landbouw werd met overleg en bekwaamheid beoefend en leverde rijke vruchten op, vooral maïs, bananen, aloë en cacao. De voornaamste vruchten waren de maïs en vooral de aloë; het sap van de fijngekneusde bladeren dezer plant leverde een geestrijken drank op en uit de vezelen werd papier gemaakt. Ook bezigde men die om touw te vervaardigen en een soort van doek te weven, de doornen gebruikte men als spijkers en naalden, de gekookte wortel was eene aangename en voedzame spijs.

De nijverheid werd met groote bekwaamheid beoefend; vooral muntten de Azteken uit in het bewerken van metalen. Wel kenden zij het ijzer niet, maar uit eene vermenging van koper en tin vervaardigden zij werk-

tuigen van eene groote stevigheid en hardheid. In het gieten van gouden en zilveren voorwerpen hadden zij het zoover gebracht, dat de voortbrengselen hunner kunst op dat gebied later de bewondering der Spaansche goudsmeden in hooge mate gaande maakten.

De handel bloeide in het geheele land ; reizende kooplieden trokken van de eene plaats naar de andere; er werden markten en jaarmarkten gehouden, waartoe de koopers en verkoopers van alle zijden samenstroomden. Een der voornaamste handelsartikelen vormden de slaven, die door de Azteken als den kostbaarsten oorlogsbuit beschouwd werden; daarom trachtten de Aztekische krijgslieden zooveel mogelijk het leven hunner vijanden te sparen: zij doodden hen niet, maar namen hen gevangen.

De slavernij was bij de wet geregeld; zij had in Mexico zachter vormen aangenomen dan in eenig land der oude wereld. Het was den slaaf geoorloofd, een huisgezin en zelfs eigendom te hebben: zijne kinderen waren vrij. Niemand kon in Mexico tot slaaf gemaakt worden. In dien toestand verkeerden alleen zij, die hunne vrijheid hetzij in den krijg, hetzij ten gevolge van eene of andere misdaad verloren hadden of die daarvan vrijwillig afstand hadden gedaan. Hiervan waren alleen de kinderen uitgezonderd, die door de vaders als slaven verkocht mochten worden.

Het treurigste lot van al de slaven trof de krijgsgevangenen, die voor het grootste deel bestemd waren om door hun offerdood de vreeselijke, aan de goden gewijde feesten op te luisteren.

De Azteken aanbaden 13 hoofdgoden en 210 godheden van lageren rang. Een talrijke priesterstand, die het hoogste aanzien genoot, nam den dienst dezer godheden waar. Hij bediende zich van dezelfde middelen om invloed op de bijgeloovige volksmenigte uit te oefenen, welke in de middeneeuwen ook door sommige dweepzieke katholieke priesters aangewend werden, gelijk dan ook in het algemeen tusschen de godsdienstige gebruiken der Azteken en die der katholieke Christenheid meer dan een merkwaardig punt van overeenkomst bestond: de Azteken kenden den doop, de biecht, het kloosterleven, de vasten, de godsdienstige geeselingen en het kruisteeken. Hunne afschuwelijke menschenoffers waren intusschen nog bloediger dan de gruwelen der middeneeuwsche inquisitie.

Een der voornaamste godheden was de verschrikkelijke krijgsgod, Huitzilopotchli, de beschermgod des volks, zijne tempels waren de prachtigste en indrukwekkendste van alle. Ter zijner eer werd jaarlijks in alle steden des lands eene ontelbare menigte krijgsgevangene slaven geofferd.

Een andere hoofdgod was Tizcatlepoca, „de ziel en de schepper der wereld”. Hij werd als een schoon, in den glans eener eeuwige jeugd pralend man afgebeeld. De eigenaardige, hem gebrachte menschenoffers doen ons een diepen blik slaan in het volkskarakter der Azteken. Hooren wij derhalve de belangwekkende schildering, welke Prescott ons daarvan geeft.

„Een jaar vóór het voorgenomen offer werd een gevangene, die door schoonheid uitmuntte en wiens lichaam geen enkel gebrek had, uitverkoren om deze godheid voor te stellen. Bepaalde leeraars waren belast met de taak om hem te onderrichten, hoe hij zijne nieuwe rol op bevallige en waardige wijze spelen moest. Men trok hem prachtige klee-

deren aan en omringde hem met wierook en met eene menigte welriekende bloemen, welke bij de oude Mexicanen even hoog stonden aangeschreven als nog heden ten dage bij hunne afstammelingen. Wanneer hij uitging had hij een gevolg van koninklijke edelknapen bij zich en wanneer hij in de straten stil stond, om eenige lievelingsgezangen te spelen, wierp de menigte zich voor hem, als voor den vertegenwoordiger hunner weldoende godheid, vol eerbied te voet. Op deze wijze leidde hij een aangenaam, ja weelderig leven tot eene maand voor zijn dood. Dan werden vier schoone meisjes, die de namen der hoofdgodinnen droegen, uitverkoren, om zijne legerstede te deelen, hij leefde met haar louter voor zijn genoegen en nam deel aan de feestmaaltijden der edellieden, die hem in alle opzichten goddelijke eer bewezen.

Eindelijk was de noodlottige dag aangebroken. De tijd zijner kortstondige heerlijkheid was ten einde. Zijne feestelijke kleederen werden hem afgenomen en hij nam afscheid van de schoone deelgenooten zijner genoegens. In een der koninklijke booten werd hij over het meer gevoerd naar een tempel, die zich aan den oever verhief, op ongeveer een legua afstands van de stad. Derwaarts stroomden de inwoners der hoofdstad samen, om getuigen van de voltrekking der plechtigheid te zijn. Zoodra de treurige stoet op de bepaalde plaats was aangekomen, wierp het ongelukkige slachtoffer zijne bloemkransen van zich en verbrak hij het speeltuig, waarmede hij zich in de uren zijner gevangenschap getroost had. Op den top van den tempel werd hij ontvangen door zes priesters, wier lang, in vlechten verdeeld haar, in wanorde neerhing op hunne zwarte kleederen, die met schriftrollen van een geheimzinnigen inhoud bedekt waren. Zij voerden hem naar den offersteen, een reusachtig jaspisblok, hetwelk aan de bovenzijde een weinig uitgehold was. Hierop werd de gevangene uitgestrekt. Vijf priesters hielden zijn hoofd en ledematen vast, terwijl de zesde, die als teeken van zijn bloedig ambt met een scharlakenrooden mantel bekleed was, de borst van het ongelukkig slachtoffer zeer handig opensneed met een scherp scheermes van eene op lava gelijkende steensoort, die in hardheid den vuursteen evenaarde, en met de andere hand het nog kloppende hart uit het lichaam scheurde. Nadat die dienaar des doods het hart eerst omhoog had geheven naar de zijde der zon — een voorwerp van aanbidding in geheel Anahuac —, wierp hij het voor de voeten van de godheid, aan wien de tempel gewijd was, terwijl de rondom staande menigte in ootmoedige aanbidding op de knieën zonk. De treurige geschiedenis van dezen gevangene was, volgens de verklaring des priesters, het beeld van het menschelijke lot, hetwelk, in den aanvang schitterend, maar al te vaak op ramp en ongeluk uitloopt.”

Nog bloediger waren de afgrijselijke menschenoffers bij andere godsdienstige feesten; onder anderen werden in tijden van groote droogte, vrouwen en kinderen ter verzoening van den regengod geslacht. Dikwijls gingen aan dien dood folteringen vooraf van eene uitgezochte wreedheid, welke door de godsdienstwetten werden voorgeschreven.

Het aantal der ter eere van de afschuwelijke godheden geslachte menschenoffers bedroeg elk jaar vele duizenden; bij enkele, bijzonder plechtige gelegenheden klom dat aantal tot in het ongeloofelijke. Tot inwijding van een grooten tempel van Huitzilopotchli, in het jaar 1486, waren de krijgsgevangenen vele jaren achtereen bewaard, zij werden uit alle deelen des lands naar de hoofdstad Mexico samengebracht en vormden, in rijen

opgesteld, een optocht van bijna twee mijlen lengte. De plechtigheid duurde verscheidene dagen. Zij werd door het slachten van meer dan 70.000 menschen bij het altaar van den krijgsgod opgeluisterd.

Hoe groot ook in andere tempels het aantal der menschenoffers was, bleek den Spanjaarden uit de telling van de in andere heiligdommen gevonden menschenschedels, die altijd tot aandenken aan het offerfeest bewaard werden; hun aantal bedroeg 130.000. Jaagt de godsdienstige dweepzucht der Azteken, die zich in deze menschenoffers openbaarde, ons reeds eene huivering aan, niet minder afgrijselijk was de wijze, waarop zij met de lijken der geslachte krijgsgevangenen te werk gingen.

Nadat de priester zijn afschuwelijk werk volbracht had, eischte de krijgsman, die den doode in den strijd gevangen had genomen, diens lijk op. Hij noodigde nu zijne vrienden op een lekkeren maaltijd, waaraan ook de vrouwen deel namen. Doch niet gelijk kanibalen verscheurden de beschaafde Azteken de lijken, om daarmede hunne dierlijke begeerte te verzadigen, neen! zij toonden dat zij zeer verfijnde zeden bezaten. Met kostelijke dranken werden de lekker toebereide vleeschspijzen genuttigd, ook als menscheneters bewezen de Azteken, dat zij beschaafde lekkerbekken mochten heeten.

Dat het menscheneten en de menschenoffers op den volksgeest der Azteken een zeer treurigen invloed moesten uitoefenen, is licht te bevroeden. Het hart van mannen en vrouwen beiden werd door het gedurig aanschouwen van de bloedige offerplechtigheden verhard en met bloeddorst vervuld. Geen medelijden, geen gevoel van menschelijkheid, maar alleen een verfijnde moordzucht, het uitzicht op het heerlijke offermaal, weerhield de krijgers, in den strijd hunne vijanden te dooden. Zoo treffen wij bij dit zonderlinge volk eene vereeniging aan van de verfijning, eener overbeschaafde natie eigen, en van de woeste, onbeteugelde kracht van een natuurvolk met de daaruit voortvloeiende, bijna dierlijke wreedheid.

DERTIENDE HOOFDSTUK.

Tocht van Cortez. Landing op Cozumel. Doop der Indianen. De eerste strijd. Landing aan de Mexicaansche kust. De schoone vrouwelijke tolk Marina. Samenkomst van Cortez met den stadhouder Teuthlile. Keizer Montezuma en zijne regeering. Het rijk der Azteken op den hoogsten trap van bloei. Eene oude godenmythe der Azteken. De raadsvergadering te Mexico. Gezantschap van Montezuma aan Cortez. Partijschap in Cortez' legerplaats. Gezantschap der Totonaken. Kuiperijen van Cortez. Oproer in de legerplaats. Besluit om Villa Rica de Vera Cruz te stichten. Cortez door het leger tot opperbevelhebber verkozen. Marsch naar Cempoalla. Stichting der volkplanting. Vriendelijke houding der Indianen. De Totonaken gedoopt. Bericht aan den keizer. Vernietiging der geheele vloot.

Cortez werd op zijne ontdekkingsreis door een storm verder Zuidwaarts gedreven dan met zijne plannen overeenkwam. Dewijl daarenboven

eenige zijner schepen averij beloopen hadden, zag hij zich genoodzaakt om het eiland Cozumel, niet ver van de kust van Yucatan, aan te doen en zich hier gedurende eenigen tijd op te houden, dien hij gebruikte om een vriendschappelijk verkeer met de Indianen aan te knoopen, doch bovenal om een der voornaamste doeleinden van zijn tocht, den doop der ongeloovigen, te bereiken.

Als een echte zoon van zijnen tijd was Cortez een geloovig aanhanger van de katholieke kerk; hij beschouwde het als zijne hoogste levenstaak, de afgodendienaars door overreding en — wanneer dit niet gelukte — met geweld tot christenen te maken. Dezen naam verdienden zij naar zijne meening reeds, wanneer zij gewillig of gedwongen zich aan de uiterlijke plechtigheid des doops onderwierpen.

Een voorbeeld van de wijze, waarop de Spanjaarden bij die bekeering te werk gingen, leverde Cortez op het eiland Cozumel. Hij eischte van de inboorlingen, dat zij het afgodsbeeld in hun voornaamsten tempel vernielen zouden. Toen zij dit weigerden en verklaarden, dat de beleedigde godheid door donder en bliksem zich verschrikkelijk wreken zou, liet de stoutmoedige christen, in weerwil van het gehuil en gejammer der afgodendienaars, de heidensche beelden van de trappen des tempels naar beneden werpen en door een beeld der moeder Gods vervangen.

Met stomme verbazing waren de inboorlingen getuigen van de eerste viering der mis volgen de voorschriften der katholieke kerk. Tevergeefs wachtten zij, dat hun god de heiligschenners verpletteren zou.

Toen dit niet geschiedde, meenden zij, dat de god der vreemdelingen toch machtiger was dan de hunne, zij onderwierpen zich bereidwillig aan den doop, waardoor zij goede katholieke christenen werden, hoewel zij natuurlijk van de beteekenis der geheele plechtigheid geen flauw begrip hadden.

Het verblijf op Cozumel leverde voor Cortez nog een ander belangrijk voordeel op, hij won hier een tochtgenoot, die hem later de grootste diensten zou bewijzen. Een Spaansch priester, Jeronimo de Aquilar, die vroeger als schipbreukeling op de kust van Yucatan was geworpen, daar vele jaren als gevangene geleefd en de taal der Indianen geleerd had, kwam tot Cortez, die hem met opene armen ontving en hem als tolk medenam.

Toen eindelijk het kalefateren der schepen volbracht was, nam Cortez afscheid van de vriendelijke inboorlingen van Cozumel en ging den 4en Maart onder zeil. Op eene korte en voorspoedige reis zeilde hij de kust van Yucatan om. De eerste landing beproefde hij bij de monden van de rivier de Tabasco; hij hoopte, daar waar Gryalva door de Indianen vriendelijk ontvangen was, met deze insgelijks een voordeelig verkeer te kunnen aanknoopen, doch hij zag zich deerlijk bedrogen, want hij ontmoette eene openbare vijandschap.

Hij meende noch tegenover de Indianen noch tegenover zijne eigene manschappen een bewijs van zwakheid te mogen geven en zette daarom de landing door, ja nam zelfs de Indiaansche stad Tabasco in naam der Spaansche kroon in bezit. Thans rotten de inboorlingen samen; reeds na twee dagen stond een machtig leger — naar men verhaalt van 40.000 krijgers — tegenover de vreemdelingen. Doch deze lieten zich geen vrees aanjagen, zij waagden den strijd en — behaalden de overwinning. De donder van het Spaansche geschut en het ongewone schouwspel der

ruiters, die door de bijgeloovige Indianen voor monsterachtige samengegroeide wezens, half dier, half mensch, aangezien werden, joegen den inboorlingen zulk een panischen schrik aan, dat zij, in weerwil van hun ongehoord aantal op de vlucht gingen.

Den dag na den slag verschenen de hoofden van Tabasco en smeekten om vrede; als geschenk brachten zij twintig slavinnen en een groot aantal voortbrengselen des lands mede. Onder de laatste bevonden zich ook gouden sieradiën. Op de vraag der vreemdelingen, waar het vaderland van het goud te vinden was, wezen zij naar het Westen en noemden den naam Mexico. Derwaarts rukte Cortez op, nadat hij vooraf nog zijn christenplicht door het doopen van vele Indianen vervuld had.

De vloot zeilde de kust langs; op den avond van Witten Donderdag bereikte zij de hoogte van het eiland St. Juan de Ulloa; hier wierpen de schepen het anker uit. Op het nabijgelegen vasteland hadden vele inboorlingen zich langs de kust verzameld, om de zonderlinge schepen vol verbazing aan te staren. Nauwelijks lagen deze voor anker, of een boot stiet van wal en roeide aan op het groote schip van den bevelhebber, dat aan de banier, die van zijne mast woei, kenbaar was.

De Indianen kwamen vol vertrouwen aan boord, brachten eenige geschenken en keken nieuwsgierig op het schip rond. Cortez poogde door middel van zijn tolk Aquilar een onderhoud met hen aan te knoopen, doch nu bleek het, dat de taal dezer lieden hemelsbreed verschilde van die, welke in Yucatan gebruikelijk was. Aquilar kon evenmin de Mexicanen verstaan, als zich voor hen verstaanbaar uitdrukken. Gelukkig vond men spoedig een zij het dan ook wat omslachtig en tijdroovend middel om een onderhoud te voeren.

Onder de slavinnen, die Cortez te Tabasco ten geschenke ontvangen had, bevond zich ook Marina, eene jonge schoone Mexicaansche vrouw; zij diende tot tolk tusschen hare landgenooten en Aquilar, die hare woorden weder voor Cortez in het Spaansch vertaalde. De schoone Marina werd door dit haar talent om als tolk op te treden voor Cortez een groote schat, welks waarde nog verhoogd werd, toen het jonge meisje in korten tijd Spaansch leerde. Zij werd de geliefde van den bevelhebber, wien zij voortaan de belangrijkste diensten bewijzen zou.

Uit het met de hulp zijner beide tolken gevoerde gesprek vernam Cortez, dat het land, in welks nabijheid hij zich bevond, behoorde tot het groote rijk van den machtigen keizer Montezuma, (Moctheuzema) door wien het eerst sedert korten tijd veroverd was, en dat het bestuurd werd door een stadhouder, Teuthlile. Cortez zond de Azteken met rijke geschenken en met de verzekering zijner vriendschap weg; hij droeg hun op, den stadhouder te melden, dat hij gaarne met hem eene samenkomst wilde houden.

Den volgenden morgen, Goeden vrijdag den 21en April 1519, landde Cortez op de plaats, waar nu de stad Nieuw Vera Cruz ligt, en sloeg hier eene legerplaats op. Bij dit werk boden de inboorlingen hem met de grootste bereidvaardigheid de behulpzame hand. Zij arbeidden vlijtig mede, door palen in te slaan en loofdaken te vervaardigen en brachten allerlei spijzen en vruchten aan.

Op Paaschdag kwam de stadhouder Teuthlile met een talrijk gevolg bij Cortez. Deze verklaarde, dat hij de gezant was van een machtig heerscher, die aan de overzijde der zee over koningen en vorsten gebied

voerde; dat zijn monarch hem in last gegeven had, den keizer Montezuma vriendschappelijke groeten en geschenken over te brengen, doch dat hij zich in persoon van deze taak kwijten moest.

De stadhouder was aanstonds bereid om den keizer door ijlboden (*) van den wensch der vreemdelingen te onderrichten. Over en weer werden geschenken gewisseld. Cortez trok van deze gelegenheid partij om den Azteken door eenige krijgskundige bewegingen, welke hij liet uitvoeren, door den donder van het geschut en door eenige kunststukken van de ruiterij bewondering en schrik in te boezemen. Doch ook zijne verbazing werd weldra in hooge mate opgewekt. Eensklaps bemerkte hij namelijk, dat een Indiaan uit het gevolg van Teuthlile bezig was, met een penseel te schilderen: toen hij dat werk van naderbij bezag, bevond hij, dat de Azteek met eene bewonderenswaardige bedrevenheid en in een ongeloofelijk korten tijd eene afbeelding van het gelaat, de kleeding en de wapenen der Spanjaarden ontworpen had. Ook het geschut, de ruiters en de schepen waren getrouw en sprekend gelijkend afgebeeld.

Teuthlile, die deze afbeeldingen voor keizer Montezuma bestemd had, verliet de Spaansche legerplaats en zond oogenblikkelijk ijlboden naar Mexico, waar de berichten, door deze naar de hoofdstad der Azteken overgebracht, een hevigen schrik verwekten.

In Mexico regeerde sedert het jaar 1502 keizer Montezuma, die uit de leden der keizerlijke familie tot deze hooge waardigheid verkozen was, dewijl hij zich reeds in zijne vroegste jeugd als krijgsman en priester onderscheiden had. Gedurende de eerste jaren zijner regeering had hij meer dan een gelukkigen oorlog gevoerd en de heerschappij der Azteken naar alle zijden uitgebreid. Zijn naam alleen joeg den onderworpen stammen vrees en schrik aan.

Op het binnenlandsch bestuur zijns rijks legde Montezuma zich met loflijken ijver toe. Hij wandelde dikwijls verkleed door de straten van Mexico, om zich in persoon van de werkzaamheid der beambten te overtuigen en de rechtvaardigheid der rechters op de proef te stellen. Hij vaardigde vele goede wetten uit en was daarbij zeer mild, daar hij een aantal prachtige gebouwen, als verscheidene tempels, een ziekenhuis voor invalide krijgers, eene groote waterleiding, enz. oprichten liet.

In weerwil van vele goede eigenschappen en hoewel hij zich als keizer niet minder vroom gedroeg dan hij vroeger als priester gedaan had, was Montezuma bij het volk toch niet bemind. Dikwijls gedroeg hij zich hoogmoedig jegens den adel; het volk onderdrukte hij door zware belastingen, welke met de grootste gestrengheid werden ingevorderd en welker opbrengst hij voor het onderhoud van zijn weelderig hof noodig had. Vooral gingen de inwoners der veroverde en bij het rijk der Azteken ingelijfde gewesten hier onder gebukt; meer dan eens beproefden zij, het gehate juk af te schudden, doch dit gelukte hun niet, dewijl het talrijke, welgeoefende en den keizer blindelings gehoorzamende leger elken opstand terstond onderdrukte.

Het rijk der Azteken stond, toen Cortez aan de Mexicaansche kust landde, schijnbaar op den hoogsten trap van zijn bloei, doch aan de voor het oog zóó welig tierende plant knaagde reeds de worm van de

(*) De Azteken bezaten eene soort van brievenpost. IJlboden, die zich door de buitengewone snelheid van hun loop onderscheidden, waren van station tot station geplaatst en brachten de in beeldschrift vervatte berichten der stadhouders naar Mexico over.

ontevredenheid des volks en van den verkropten haat der onderdrukte stammen, die het juk van Montezuma niet langer wilden dragen. Ook van buiten af werd des keizers macht bedreigd. Te Tezcuco regeerden twee vorsten, van wie de eene, Ixtlilxochitl, de verbitterde vijand van Montezuma was. Evenzoo waren de dappere en krachtige inwoners van den kleinen vrijstaat Tlascala, die midden tusschen het Mexicaansche dal en de kust woonden en nog altijd hunne onafhankelijkheid tegenover de macht der Azteken hadden weten te bewaren, steeds bereid om de wapenen tegen den keizer op te vatten.

Toen Montezuma door Teuthlile onderricht werd van de landing der merkwaardige vreemdelingen, van de bleeke mannen met de donkere baarden, de gebieders over donder en bliksem, maakte een kille schrik zich van hem meester. Hij dacht aan eene oude godsdienstige mythe zijns volks, die thans verwezenlijkt scheen te zullen worden.

Volgens deze mythe had de god der lucht, Quetzalcoatl, nadat hij de aarde met allerlei zegeningen overstroomd had, afscheid van de menschen genomen en zich op de groote wereldzee ingescheept, om zich naar een tooverland te begeven. Naar zijne terugkomst zagen de Azteken met brandend verlangen uit. De god der lucht werd afgeschilderd als een schoon man, met blanke huid, lang en donker haar en een langen baard. Op hem geleken de witte mannen, die op groote schepen over de wereldzee aangekomen waren, die over donder en bliksem heerschappij voerden en zulke zonderlinge schepsels, half dier, half mensch (de ruiters) met zich voerden.

Montezuma, die met vele zijner onderdanen geneigd was om de Spanjaarden voor afstammelingen van den god der lucht te houden, en te gelooven, dat zij gekomen waren om hem de heerschappij te ontrukken, riep de met hem bevriende koningen van Tezcuco en Tlacopan tot het houden eener raadsvergadering tot zich. De vorsten wederlegden wel zijne meening, dat de vreemdelingen afstammelingen van den luchtgod zouden zijn, — daar zij in dat geval diens godsdienst niet zouden bestrijden, gelijk zij te Tabasco gedaan hadden — doch zij rieden hem aan, met hen een vriendschappelijk verkeer aan te knoopen.

Montezuma, die evenmin dezen raad durfde opvolgen als hij het waagde, openlijk als de vijand der Spanjaarden op te treden, sloeg een ongelukkigen middenweg in. Hij zond een gezantschap met kostbare geschenken — prachtige uit vederen gewerkte kleederen, groote zilveren en gouden vaten, een geheelen helm vol stofgoud, enz. — aan de vreemdelingen en verzekerde deze van zijne vriendschap, doch hij weigerde hen te zien en verbood hen, naar Mexico te komen.

Cortez ontving de gezanten in zijne legerplaats. De aanblik van de onnoemlijke schatten, hem door Montezuma gezonden, prikkelde slechts te meer zijne begeerte om in het binnenste van het goudland door te dringen. Hij ontving de gezanten des keizers op de eervolste wijze, de door hen meegebrachte geschenken nam hij genadig aan en hij beantwoordde die met eenige kleinigheden. Tevens verklaarde hij echter, dat hij niet tot zijnen meester durfde terugkeeren, zonder den keizer begroet te hebben; met deze boodschap aan Montezuma ontsloeg hij de gezanten.

Terwijl Cortez op het antwoord des keizers wachtte, brachten de Spanjaarden in hunne legerplaats een treurigen tijd door. De in de nabijheid gelegen moerassen wasemden een verpesten damp uit; vele der

avonturiers werden ziek, dertig hunner bezweken als slachtoffers van het doodend klimaat. Ook de naburige inboorlingen gedroegen zich niet langer zoo vriendelijk als in den beginne; zij leverden de noodige levensmiddelen slechts tegen betaling en wel tegen ongehoord hooge prijzen.

Eindelijk, na verloop van tien dagen, keerden de gezanten terug. Zij brachten op nieuw kostbare geschenken, doch tevens het bepaalde verbod van Montezuma voor de vreemdelingen om de hoofdstad Mexico te bezoeken. De keizer liet hun zelfs bevelen, zoo spoedig mogelijk zijn land te verlaten.

Cortez had besloten, zich niet aan het gebod van den keizer der Azteken te onderwerpen; hij verkeerde intusschen in een zeer hachelijken toestand, daar hij bij een gevaarlijken tocht in het binnenste van het onbekende land niet op zijne Spanjaarden meende te kunnen rekenen.

Er hadden zich in de legerplaats twee partijen gevormd; de vrienden van Cortez, stoutmoedige, voor niets terugdeinzende avonturiers, stelden in hunnen aanvoerder het volste vertrouwen; zij wenschten in het goudland te blijven en waren bereid om Cortez ook bij de vermetelste onderneming ter zijde te staan. De tweede partij, de vrienden van Velasquez, drong er op aan, dat men naar Cuba terug zou keeren; zij meende, dat men te weinig strijdbare mannen telde, om den strijd tegen den machtigen keizer Montezuma, welke niet uitblijven kon, indien de vreemdelingen tegen diens bevel daar te lande bleven vertoeven, te kunnen wagen. Den stadhouder moest men het overlaten te beslissen, of hij voor dat zoo gewichtig doel een sterker vloot wilde uitrusten.

Terwijl de voorstanders der verschillende meeningen nog met elkander twistten, verschenen op zekeren morgen in de legerplaats vijf Indianen, wier uiterlijk aantoonde, dat zij niet tot den stam der Azteken behoorden. Zij droegen gouden, met blauwe steenen versierde ringen in de ooren en neusvleugels; bovendien hadden zij zich nog op eene zonderlinge wijze opgesierd, daar in hun onderlip een gouden plaatje was bevestigd. Zij waren gezanten van een eerst onlangs door de Azteken onderworpen stam, de Totonaken, die gekomen waren, om de bleeke vreemdelingen, van wier aankomst zij gehoord hadden, tot een bezoek aan hunne hoofdstad Cempoalla uit te noodigen. Zij hoopten met de hulp der blanken het gehate juk der Azteken af te schudden.

Had Cortez tot dusver nog geweifeld, of hij den strijd tegen den machtigen keizer Montezuma durfde wagen, thans zette hij alle bedenkingen ter zijde. Dewijl hij bij de inboorlingen zelven ondersteuning vond, hoopte hij vast op de overwinning. Thans moest hij alleen nog zijne eigene lieden voor de stoutmoedige onderneming winnen en ook dit gelukte hem door een listig beraamden kunstgreep. Terwijl zijne vrienden luide aandrongen op het vestigen eener vaste nederzetting in het goudland, leende hij het oor aan de voorstanders van een tegenovergesteld gevoelen; hij verklaarde dezen, dat hun verlangen om naar Cuba te mogen terugkeeren door de hem verstrekte bevelen van Velasquez, wien hij stipte gehoorzaamheid verschuldigd was, volkomen werd gerechtvaardigd. Hij liet zelfs in de legerplaats bekend maken, dat het leger zich den volgenden dag naar Cuba inschepen zou.

Dit bevel deed onder de stoutmoedige avonturiers, de aanhangers van Cortez, een geduchten storm opsteken. Zij eischten gebiedend, dat dit gebod zou worden ingetrokken en natuurlijk willigde Cortez dien

eisch gaarne in. Hij verklaarde, dat hij hun wensch vervullen en eene volkplanting stichten zou, waaraan hij reeds vooraf den naam Villa Rica de Vera Cruz (de rijke stad van het ware kruis) gaf. Hem kwam echter het recht niet toe om die stad te besturen, daartoe had hij geene volmacht, maar alleen eene door het leger verkozen overheid. Terstond ging hij over tot de benoeming van dit bestuur, hetwelk hij den eed van trouw aan de Spaansche kroon deed zweren. Met sluwe berekening had hij den nieuwen raad wel voor het grootste deel uit zijne warmste vrienden samengesteld, doch tevens, om onpartijdig te schijnen, daarin meer dan een invloedrijken aanhanger van Velasquez benoemd.

Nadat de raad zijn ambt aanvaard had, legde Cortez met listig voorgewende bescheidenheid zijn ambt als opperbevelhebber neder. Hij ontving het natuurlijk terstond terug en thans was hij niet langer een overweldiger, maar een door het leger zelf gekozen veldheer: in die betrekking gaf hij, schijnbaar slechts den wensch zijns legers inwilligend, het bevel om naar Cempoalla op te rukken. Hij zelf voerde het grootste deel der troepen over land derwaarts. De overigen volgden op de vloot.

De Spanjaarden werden in de Indiaansche stad Cempoalla met groote blijdschap ontvangen. Mannen en vrouwen snelden hun te gemoet, brachten den vreemdelingen geschenken en versierden hen met bloemen: een rozenkrans werd om den helm van den bevelhebber gewonden. Ook de cazique, die den nieuwen bondgenooten kwartieren in de stad aanwees, legde de grootste vriendelijkheid en voorkomendheid aan den dag. Cortez beloofde hem van zijn kant, dat hij voortaan de Totonaken tegen de overheersching der Azteken beschermen en niet dulden zou, dat in het vervolg Totonakische slaven tot opluistering der bloedige offerfeesten naar Mexico gesleept zouden worden.

Cortez, die besloten had, zijne nieuwe stad Villa Rica de Vera Cruz ten noorden van Cempoalla, bij een door den bevelhebber der vloot ontdekte haven aan te leggen, brak reeds den volgenden dag, vergezeld door de vriendelijke Totonaken derwaarts op. Hij werd ook hier zeer voorkomend ontvangen.

Terwijl hij nog met de hoofden over het aanleggen van de stad onderhandelde, verschenen vijf aanzienlijke Aztekische edellieden als afgezanten van keizer Montezuma onder de Totonaken. Op de Spanjaarden sloegen zij in 't geheel geen acht, ja zij keerden dezen bijna verachtelijk den rug toe. Van de hoofden der Totonaken daarentegen eischten zij tot straf voor de vriendelijke ontvangst, welke zij zonder des keizers toestemming den vreemdelingen bereid hadden, 20 jonge mannen en vrouwen, die den goden zouden geofferd worden.

Reeds waren de hoofden, die den toorn van den machtigen Montezuma vreesden, bereid om dezen eisch in te willigen, toen Cortez hun door de belofte zijner hulp moed inboezemde. De gezanten der Azteken werden overeenkomstig zijn verlangen aan handen en voeten gebonden in de gevangenis geworpen. Door deze daad hadden de Totonaken de brug achter zich afgebroken, thans waren zij tot het bondgenootschap met de Spanjaarden genoodzaakt, daar deze alleen hen tegen de geduchte wraak der Azteken konden beveiligen.

Nog in denzelfden nacht beging Cortez een trouwloozen streek, doch die door zijne aanbidders hoogelijk geprezen, ja als het schitterendst blijk van staatsmanswijsheid voorgesteld is: hij liet twee der gevangenen in alle

stilte bevrijden en voor zich brengen. Hij verklaarde, dat hij de onwaardige behandeling, hun aangedaan, diep betreurde en verzocht hun, naar keizer Montezuma terug te keeren en dezen de verzekering zijner innigste hoogachting over te brengen. Op een der Spaansche schepen werden de vluchtelingen naar een verwijderd punt der kust overgevoerd, van waar zij, tegen de vervolging der Totonaken beveiligd, naar Mexico konden terugkeeren. Toen den volgenden morgen de ontsnapping der beide gezanten ontdekt werd, wilden de woedende Totonaken de drie overigen vermoorden; slechts met moeite gelukte het Cortez, hen te beschermen; hij liet hen insgelijks naar de schepen brengen en stelde hen vervolgens in vrijheid.

Nadat de Totonaken de gezanten van Montezuma beleedigd hadden, aarzelden zij ook niet, de verdere betaling van hunne schatting aan den keizer te weigeren; zij waren thans de vaste bondgenooten der Spanjaarden, die zij bij den bouw der nieuwe stad Villa Rica de Vera Cruz krachtig ondersteunden.

Cortez zette dien bouw spoedig door; officieren en gemeene soldaten moesten de hand aan het werk slaan, daar de bevelhebber het zelf ook deed. Reeds na enkele weken was de goed versterkte stad, de eerste welke door de Europeanen in Nieuw-Spanje gesticht werd, als uit den grond verrezen.

De goede verstandhouding met de inboorlingen bleef gedurende den bouw ongestoord, want Cortez droeg zorg, dat zijne lieden de Indianen op geenerlei wijze beleedigden; het kleinste vergrijp jegens hen strafte hij met onverbiddelijke gestrengheid: o. a. liet hij een soldaat, die eenen inboorling een paar vogels ontstolen had, ophangen. Doch op welke hechte grondslagen het bondgenootschap met de Totonaken ook rustte, toch was het bijna verstoord door den geloofsijver van Cortez en van de Spaansche priesters.

Verontwaardigd over den afschuwelijken, bloedigen afgodendienst, die door zijne bondgenooten uitgeoefend werd, eischte Cortez van den cazique van Cempoalla, dat hij de afzichtelijke afgodsbeelden vernietigen en met zijn volk tot het christendom overgaan zou. Toen de cazique dit weigerde en verklaarde, dat hij met inspanning van al zijne krachten zijne geliefde goden beschermen zou, liet Cortez hem in hechtenis nemen. Terstond liepen de krijgslieden der Totonaken te hoop, zij werden door de woedende priesters tot eene bloedige wraakoefening aangespoord. Het zou ongetwijfeld tot een gevecht zijn gekomen, had niet de schoone Marina, de ons bekende vrouwelijke tolk, de macht harer welsprekendheid tot verdediging van haren geliefde aangewend. Zij hield den cazique van Cempoalla voor, dat hij, indien het tot een gevecht kwam, hoe daarvan de uitslag ook mocht zijn, zeker verloren was. Op de vreemdelingen, de gebieders over donder en bliksem, de overwinning te behalen, was schier onmogelijk, doch indien dit hem gelukte, dan zou de geduchte wraak van Montezuma des te zekerder de oproerige Totonaken treffen.

De casique zag de juistheid van Marina's vertogen in; treurend bedekte hij het gelaat met beide handen, terwijl hij uitriep, dat de goden zelven de hun aangedane beleediging zouden wreken.

De vrede was hersteld; Cortez trok daarvan partij om terstond de afgodsbeelden te vernietigen. Zij werden door de Spanjaarden uit den tempel gehaald, onder vreugdegejuich naar beneden geworpen en aan den voet

der tempeltrappen verbrand. In hunne plaats liet Cortez, nadat de zwarte sporen van het bij de heidensche offers vergoten bloed uitgewischt waren, een met rozenkransen versierd kruis oprichten en op het altaar het beeld der moedermaagd plaatsen. Met eene luisterrijke mis, welke door de Indianen in stomme verbazing werd aangegaapt, werd de inwijding van het christelijke bedehuis gevierd.

Evenals op Cozumel, zoo moesten ook te Cempoalla de Indianen wel begrijpen dat de goden, die deze heiligschennis straffeloos had laten plegen, minder macht bezaten dan de God der christenen; zij lieten zich thans zonder aarzelen doopen. Cortez kon in het bericht, dat hij aan keizer Karel V zond, de bekeering der heidenen als eene der schitterendste uitkomsten van zijne onderneming vermelden.

Het was voor de avonturiers van het hoogste belang, den stadhouder Velasquez voor te komen, indien deze wellicht ongunstige berichten naar Spanje mocht zenden. Ten einde den keizer geheel voor zich te winnen, deed hij de berichten, waarin hij de tot dusver verkregen uitkomsten zijner onderneming en de groote voordeelen, welke uit de verovering van Mexico moesten voortvloeien, uiteenzette, vergezeld gaan van eene rijke bezending goud. Hij deed niet alleen zelf afstand van zijn geheele aandeel in den buit; maar hij bewoog ook zijne officieren en soldaten om hetzelfde te doen, zoodat het schip, hetwelk deze berichten naar Spanje zou brengen, inderdaad met kostbare schatten voor den keizer bevracht was. Ook de raad van Villa Rica zond terzelfder tijd een brief aan Karel V, welke het verzoek inhield, dat de keizer de verdere leiding der verovering van Mexico zou toevertrouwen aan Hernando Cortez, den eenigen man, die in staat was om haar roemrijk ten einde te brengen. Hetzelfde werd verzocht in eene petitie, die in naam der soldaten afgezonden werd.

Cortez meende, na de afzending van het schip naar Europa de toekomst kalm te kunnen afwachten, toen de ontdekking eener samenzwering hem toonde, dat hij volstrekt niet op zijne eigene lieden rekenen kon. De samenzweerders hadden afgesproken, zich van een der schepen meester te maken, en daarop naar Cuba terug te keeren. Cortez strafte de raddraaiers met den dood, de ondergeschikte deelnemers werden tot geeselstraf veroordeeld. Men verhaalt, dat toen de bevelhebber het doodvonnis onderteekende, hij vol droefheid uitriep: „Ik wenschte, dat ik nooit schrijven had geleerd.” De ontdekking van de samenzwering maakte op Cortez een diepen indruk, zij toonde hem, op welke wankele grondslagen zijne macht gebouwd was. Tot dusver had het geluk zijn ondernemingen begunstigd en toch verloren reeds vele avonturiers den moed om haar door te zetten; hoe veel sterker zou dit het geval zijn, wanneer de een of andere groote ramp hun vertrouwen in de bekwaamheid des aanvoerders schokte! Hij moest vreezen dat in dit geval een groot deel zijner lieden hem verlaten zou, doch dan was, bij het buitendien reeds gering aantal der Spanjaarden, aan de voorgenomen verovering van Mexico niet te denken. Er bestond slechts één middel om dit voor te komen, het was wel een hoogst gevaarlijk middel, maar met onversaagden moed besloot Cortez het aan te grijpen en hij voerde zijn plan met de hem eigene sluwheid uit.

Door zijne trouwste vrienden, die het in alles met hem eens waren, liet hij door de stad het bericht verbreiden, dat de schepen der vloot zoo sterk door de wormen waren aangetast, dat ze niet langer vlot konden gehouden

worden. Dit bericht drong ook tot den bevelhebber door; hij vernam het met gehuichelde verbazing, want — zoo merkt Las Casas op — „hij kon goed veinzen, wanneer zijn belang dit gebood.”

„Is dat zoo,” riep hij uit, „dan moeten wij ten minste redden, wat wij kunnen; de wil des hemels geschiede.” Hij beval uit de schepen al het touwwerk, en wat overigens te redden viel, aan land te brengen, doch de nuttelooze rompen te laten zinken; slechts een enkel klein schip werd behouden.

Toen de tijding van het gebeurde zich onder de troepen verbreidde, verwekte zij eerst eene algemeene verslagenheid. De avonturiers zagen eensklaps de mogelijkheid om naar Cuba terug te keeren zich ontnomen; zij waren afgesneden van het verkeer met hun vaderland en zonder hoop op redding blootgesteld aan het dreigend gevaar, dat met den strijd van een handvol mannen tegen het groote, machtige rijk van Montezuma verbonden was.

Op de verslagenheid volgde weldra verbittering tegen den bevelhebber, „die hen”, gelijk zijne vijanden zeiden, „als vee ter slachtbank voerde.”

Cortez had dit verwacht. Hij begaf zich onder de ontevreden manschappen en wist hen door zijne gloeiende welsprekendheid op nieuw in geestdrift voor zijne plannen te ontvlammen. Toen hij ten slotte verklaarde, dat zij, die te laf waren om hem te volgen, dan maar het eenige nog overgebleven schip nemen en in Gods naam naar Cuba zeilen moesten, toen wilde niemand den smet van zulk eene lafhartigheid op zich laten rusten. Allen riepen vol geestdrift uit: „Naar Mexico, naar Mexico!” (*)

(*) Bij het verhalen van deze merkwaardige gebeurtenis zijn wij de voorstelling van Prescott gevolgd, hoewel hare juistheid niet boven allen twijfel verheven is. Robertson beweert in zijne beroemde Geschiedenis van America, op het gezag van den tijdgenoot van Cortez, Bernual Diaz, dat de vernietiging van de vloot plaats had in volkomen overeenstemming tusschen Cortez en diens manschappen, die daartoe vooraf door zijne vrienden gewonnen waren.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Marsch naar Mexico. Onderhandelingen en bloedige gevechten met de Tlascalanen. Cortez' zegepraal. Vrede en bondgenootschap met de Tlascalanen. Marsch naar Cholula. Verraad der Cholulanen. Vreeselijk bloedbad. Marsch naar Mexico. Intocht in de hoofdstad der Azteken. Cortez door keizer Montezuma ontvangen. Gastvrijheid der Azteken. Prachtig keizerlijk hof. Vruchtelooze pogingen tot bekeering. Montezuma in het keizerlijk paleis gevangen genomen. Hij erkent de opperheerschappij der Spanjaarden. Rijke buit door deze behaald. Nieuwe, doch vruchtelooze pogingen tot bekeering. Geduchte volksopstand.

Van de trouw zijner manschappen verzekerd, besloot Cortez thans den lang beraamden tocht naar Mexico te aanvaarden. Een deel zijner krijgslieden liet hij in zijne pas gestichte stad tot hare bescherming achter. De overigen — 400 man voetvolk en 15 ruiters met 7 stukken geschut — verlieten den 16en Augustus 1579 de volkplanting; zij werden vergezeld door 1300 Indiaansche krijgslieden en 1000 pakkendragers.

Aanvankelijk leverde de marsch geene bijzondere moeilijkheden op, — hoewel het beklimmen van het gebergte bezwaarlijk was — want de Spanjaarden vonden overal bij de inboorlingen eene vriendelijke ontvangst. Gevaarlijk werd hun tocht eerst, toen zij den kleinen vrijstaat Tlascala naderden, waardoor zij hunnen weg wilden nemen.

De Tlascalanen behoorden tot een met de Azteken verwanten volksstam; hunne godsdienst en zeden waren geheel aan die der Azteken gelijk, doch in weerwil hiervan heerschte tusschen de beide volken een onuitroeibare haat, die zich sinds eeuwen in verbitterde, bloedige oorlogen lucht gegeven had. Medelijden kende men in deze gewesten niet. Van weerszijden werden de gevangenen zonder genade aan de goden geofferd.

Sinds de troonsbeklimming van Montezuma had deze al zijne krachten ingespannen om ook den vrijstaat Tlascala aan het grondgebied der Azteken te hechten, doch al zijne pogingen waren verijdeld door de dapperheid van het krachtige bergvolk, dat zijne vrijheid moedig verdedigde. De Tlascalanen wierpen de grootste legers van Montezuma terug en trotseerden den machtigen keizer.

Met dit volk vriendschappelijke betrekkingen aan te knoopen, was in Cortez' schatting eene zaak van het grootste belang. Hij zond derhalve eenige Indiaansche gezanten naar Tlascala, om den hoofden te verzekeren, dat hij niet als hun vijand, maar als hun bondgenoot in hun land kwam, en dat hij alleen vrijen doortocht over het grondgebied van den vrijstaat verlangde.

In de raadsvergadering te Tlascala heerschte groot verschil van gevoelen over de houding, welke men tegenover de vreemdelingen aannemen zou. Vele hoofden rieden, de Spanjaarden als vrienden te ontvangen, daar zij zonder twijfel de witte, baardige mannen waren, wier komst door de priesters voorspeld was. Anderen weder verzetten zich tegen dit voorstel, zij meenden dat men geen vrede en vriendschap sluiten mocht met mannen, die de heiligschennende hand aan de aloude tempels geslagen en hun spoor door het omverwerpen van de godenbeelden gemerkt hadden. Dit gevoelen behield de overhand; de Tlascalanen besloten, de Spanjaarden met al hun macht aan te tasten en hen te vernietigen. Zij voegden terstond de daad bij het woord.

Intusschen was Cortez met zijne kleine schaar reeds op het grondgebied der Tlascalanen doorgedrongen; hij rukte op de bergwegen langzaam voort, toen hij zich eensklaps door talrijke Indiaansche benden zag aangetast. De vijand werd echter tengevolge van de betere wapening der Spanjaarden spoedig teruggeworpen, hoewel zij met eene dapperheid streden, welke Cortez tot dus ver bij geen enkelen Indiaanschen krijgsman opgemerkt had.

Trotsch op hunne zegepraal zetten de Spanjaarden hun tocht door een engen bergpas voort, doch toen zij een bocht in dien weg omsloegen, zagen zij zich den uitgang door een geweldig Indiaansch leger versperd. Op nieuw ontstond er een bloedige strijd, weder zegevierden de Spanjaarden, voornamelijk door de werking van hun geschut, hetwelk geheele rijen der dicht opeengedrongen Tlascalanen wegmaaide. Aan den avond van dien aan gebeurtenissen zoo rijken dag kon Cortez eene legerplaats betrekken; de Tlascalanen waren op de vlucht geslagen. De Spanjaarden, onder welke velen gewond waren, mochten zich intusschen na zoo veel vermoeinissen nog niet aan een zoete rust overgeven. Zij moesten bedacht zijn op een overval en zich ter rust leggen met het zwaard in de vuist.

Cortez had in deze gevechten de dapperheid der Tlascalanen leeren waardeeren. Wel was het verlies aan menschenlevens voor de Spanjaarden niet groot, daar hunne vijanden, volgens de bij hen bestaande krijgsgebruiken, zich niet op het dooden, maar op het maken van gevangenen toegelegd hadden; doch het viel niet te ontkennen, dat de overwinning zich bij nieuwe gevechten ook naar de zijde der dappere Indianen neigen kon, en dat het kleine hoopje Spanjaarden in dat geval reddeloos verloren was. De veldheer zond daarom eenige gevangene Tlascalanen naar de vijandelijke legerplaats, met den last om hunnen landgenooten te verzekeren, dat hij gaarne in vriendschap met hen wilde leven.

Het antwoord, dat hij ontving, kenmerkte op zeer eigenaardige wijze den geest, welke dezen Indiaanschen stam bezielde. De veldheer der Tlascalanen liet hem zeggen: „De Spanjaarden mogen gerust naar Tlascala oprukken; zoodra zij daar aangekomen zijn, zal hun het vleesch van de beenderen gehouwen en den goden als offer aangeboden worden. Indien zij echter liever in hunne legerplaats blijven, dan zal ik hun daar weldra een bezoek brengen.”

Deze vermetele uitdaging joeg den Spanjaarden, die de dapperheid hunner veel talrijker vijanden in den vorigen strijd maar al te goed hadden leeren kennen, een grooten schrik aan. De anders zoo moedige Diaz

verklaart eerlijk: „Wij vreesden den dood, want wij waren menschen.” Alleen Cortez vreesde hem niet; hij besloot den aanval niet af te wachten, maar zelf den vijand aan te grijpen, hoewel hij wist dat deze een aanzienlijk leger leger, naar men zegt van 50.000 man, — de getallen worden echter door de Spanjaarden zeer overdreven — bijeengebracht had.

In den morgen van den 5en September 1579 rukten de Spanjaarden tegen de Tlascalaansche legerplaats op; weldra konden zij op eene groote vlakte de talrijke, opeengedrongene troepen van het vijandelijke leger overzien. Het was een bijzonder schilderachtig schouwspel. Te midden der naakte, bont beschilderde gemeene soldaten aanschouwde men de schitterende wapenrustingen der officieren en de bonte vaandels met de zinnebeelden van den vrijstaat Tlascala.

Vele officieren onderscheidden zich door zonderlinge stormkappen, welke den kop van het een of ander wild dier voorstelden. Alle officieren waren goed gewapend en uitgerust, zij droegen tot hunne bescherming zeer praktische schilden, die grootendeels uit met boomwol bekleede rietstaven waren samengesteld en die dus, hoe stevig en ondoordringbaar ook, gemakkelijk te hanteeren waren. De wapens der soldaten bestonden uit slingers, bogen en pijlen, werpspiesen en werppijlen; in plaats van een zwaard droegen zij een staf ter lengte van drie en een halven voet, waarin kruiselings geplaatste scherpe metalen klingen ingevoegd waren.

Zoodra de Tlascalanen de Spanjaarden bespeurden, hieven zij een woest krijgsgeschreeuw aan en overstelpten de aanrukkende vijanden met een hagelbui van pijlen. De strijd begon. Op nieuw woedde het geschut onder de dichte drommen der Tlascalanen, doch deze lieten zich daardoor niet ontmoedigen. Hoe velen van hen ook doodelijk gewond nederstortten, telkens werden de gelederen op nieuw aangevuld en met onstuimig geweld wierp de reusachtige legermacht zich op het kleine hoopje Spanjaarden. Een oogenblik scheen het, dat deze reddeloos verloren waren. Niet in staat om den geweldigen aandrang der vijanden het hoofd te bieden, begonnen zij reeds te wijken; reeds kwam er verwarring in hunne tot dusver dicht opeengedrongen gelederen; indien zij nog verder terug gingen, waren zij kinderen des doods. Op eens klonk hun de luide wapenkreet van hun veldheer in de ooren, die zich op elk punt vertoonde, waar het gevaar het dreigendst was, en zijne stem bezielde de krijgers met den moed der wanhoop. De ruiters sprongen midden onder de Indianen; het gelukte hun, den aandrang der vijanden te stuiten en hen eindelijk terug te dringen. Op nieuw behaalden de Spanjaarden eene schitterende overwinning op de reusachtige overmacht. Na den afloop van het gevecht keerde Cortez naar zijne legerplaats terug.

Deze tweede overwinning der vreemdelingen boezemde den Tlascalanen het diepst ontzag voor hen in. Thans gingen er in de raadsvergadering invloedrijke stemmen op, die op het sluiten van vrede en vriendschap met de Spanjaarden aandrongen; doch men schonk daaraan nog geen gehoor. De priesters verklaarden, dat de Spanjaarden, als zonen der zon, onoverwinnelijk waren zoo lang als deze scheen, doch dat zij bij een nachtelijken aanval het onderspit zouden delven. De nachtelijke aanval werd dan ook ondernomen, doch door de waakzame avonturiers met kracht afgeslagen. Thans was de moed en de kracht tot tegenstand der dappere Indianen gefnuikt. Zij zonden een gezantschap tot Cortez en smeekten om vrede, die hun bereidwillig werd toegestaan.

Cortez trok de groote en schoone hoofdstad des lands binnen, waar hij met luid vreugdegejuich ontvangen werd. De Tlascalanen werden voor hem thans even getrouwe vrienden als zij dappere en geduchte vijanden geweest waren. Slechts één wensch zag Cortez tot zijne diepe droefheid niet vervuld: zij weigerden onverzettelijk, hunnen heidenschen goden vaarwel te zeggen. Cortez wilde hier dezelfde gedragslijn volgen als op Cozumel en te Cempoalla, doch dit werd hem zelfs ontraden door den vromen priester pater Olmedo, in wiens oog het meer dan bedenkelijk was, de pas gewonnen vriendschap van een zoo dapper volk door eene gewelddadige poging tot bekeering op het spel te zetten.

Drie weken bleef Cortez met zijne krijgslieden te Tlascala, hij overtuigde zich gedurende dezen tijd, dat hij zijne nieuwe bondgenooten volkomen vertrouwen kon. Ook in de verhouding tot den keizer der Azteken scheen thans eene verandering te zijn ontstaan. Montezuma, die tot dusver den Spanjaarden steeds verboden had, naar Mexico te komen, noodigde thans zelf door middel van een gezantschap hen tot een bezoek aan de hoofdstad uit; hij gaf daarbij den wensch te kennen, dat zij hunnen weg over de met hem bevriende stad Cholula zouden nemen, wier inwoners van hem bevel ontvangen hadden om de beste maatregelen tot ontvangst der geëerde gasten te nemen.

De Tlascalanen waarschuwden den bevelhebber, den bedriegelijken raad des keizers niet te vertrouwen, doch Cortez geloofde, dien te moeten opvolgen. Nadat ook uit Cholula een gezantschap, uit de voornaamste edelen bestaande, voor hem verschenen was, gaf hij het leger bevel om derwaarts op te breken. De Spanjaarden namen afscheid van hunne vriendelijke gastheeren, 6000 Tlascalaansche vrijwilligers deden hen uitgeleide. Indien Cortez het toegestaan had, zou een nog grooter leger van zijne nieuwe bondgenooten hem vergezeld hebben.

De marsch naar Cholula werd snel en gelukkig volbracht. Toen hij dicht bij de stad gekomen was, beval Cortez den Tlascalanen achter te blijven; hij wilde deze, de oude, verbitterde vijanden der Cholulanen niet in de stad medenemen, wijl hij vreesde, hierdoor aanleiding te zullen geven tot botsingen. Alleen de Spanjaarden trokken de ter hunner eer feestelijk versierde stad binnen.

De eerste ontvangst was zoo vriendelijk mogelijk, doch reeds na enkele dagen kwam er verandering in de houding der Cholulanen, nadat een gezantschap van keizer Montezuma was aangekomen en de vreemdelingen zeer koel behandeld had.

Cortez ontving het bericht, dat in een verwijderden tempel een groot menschenoffer, meestal uit kinderen bestaande, gebracht was, ten einde de goden gunstig te stemmen voor eene gewichtige onderneming, dat verscheiden straten der stad versperd waren en dat de Cholulanen op de daken van vele huizen groote steenen en andere zware voorwerpen bijeengebracht hadden. De Indianen van Tlascala, die hem naar Cholula vergezeld hadden, waarschuwden hem voor een verraderlijken overval. De bepaalde zekerheid, dat men op zulk een plan broedde, verkreeg hij eindelijk door de schoone Marina, die voor de veiligheid van haren geliefde met de trouwste zorg waakte.

Marina had kennis gemaakt met de vrouw van een der caziquen van Cholula en zich het vertrouwen der Indiaansche verworven door te klagen over de slechte behandeling, die zij van de Spanjaarden ondervond. Van

deze nieuwe vriendin vernam zij, dat op bevel van keizer Montezuma alle maatregelen genomen waren om de gehate vreemdelingen met éénen slag te vernietigen. Bij het verlaten van de stad zouden zij eensklaps van alle zijden aangevallen en gedood worden.

Toen Cortez dit bericht, aan welks waarheid niet te twijfelen viel, ontving, besloot hij den verraderlijken aanval door eene daad van vreeselijke gestrengheid voor te komen. Hij noodigde de voornaamste Cholulanen uit tot een bezoek, om hun mede te deelen, dat hij plan had den volgenden dag de stad te verlaten en eischte, dat zij tegen den volgenden morgen 2000 pakkendragers ter zijner beschikking zouden stellen.

De Cholulaansche edelen willigden dit verzoek, dat de volvoering van hun plan zeer in de hand werkte, met blijdschap in. Den volgenden morgen verschenen zij aan het hoofd van eenige duizenden Indianen, die zij naar de hoven der door de Spanjaarden bezette kwartieren voerden en hier op eene vrije ruimte opstelden, terwijl zij zelven zich naar den bevelhebber begaven.

Cortez ontving de caziquen met ernstige verwijten; hij beschuldigde hen in het aangezicht van het verraad, dat zij tegen hem in den zin hadden, en stelde hen voor de gevolgen daarvan aansprakelijk. Vervolgens gaf hij den zijnen het afgesproken teeken en oogenblikkelijk vuurden de overal bedekt opgestelde Spanjaarden op de dicht opeengedrongen Cholulanen, die zonder in staat te zijn om zich te verdedigen of te vluchten, zonder genade neergeschoten werden.

Het gedruisch, door de slachting veroorzaakt — want de moord op de weerlooze Indianen gepleegd, mocht geen strijd heeten — het knallen der Spaansche geweren verried den Cholulanen, die in dichte drommen den aftocht der vreemdelingen verbeidden en van begeerte brandden om den hun bevolen moord te beginnen, wat er in het Spaansche kwartier voorviel; zij snelden toe om hunnen stadgenooten te hulp te komen, doch werden begroet door de volle lading der kanonnen welke Cortez aan den ingang van zijn kwartier had laten plaatsen.

Een vreeselijke strijd ontstond er in de straten van Cholula, ook de Tlascalanen, door Cortez in stilte van den stand der zaken onderricht, namen daaraan deel, zij koelden hun haat tegen de Cholulanen door deze in den rug aan te vallen.

De strijd was spoedig beslist; de Cholulanen vluchtten, doch werden door hunne woedende vijanden tot in de huizen vervolgd en neergehouwen. Toen alle tegenstand gefnuikt was, plunderden de overwinnaars de huizen der caziquen en de tempels; zij brachten groote schatten aan goud en edelgesteenten bijeen. Gedurende eenige uren liet Cortez zijne krijgers ongestoord moorden en rooven; vervolgens gaf hij, op het smeeken der gevangene edelen van Cholula, bevel om een einde te maken aan het bloedbad. Hij schonk den gevangenen het leven; ook de caziquen stelde hij in vrijheid, alleen verlangde hij, dat ook de kerkers der ongelukkigen, die voor den offerdood bestemd waren, geopend zouden worden.

Nog eene week bleef Cortez te Cholula, vervolgens rukte hij verder naar de hoofdstad Mexico, hoewel hij meer dan een gezantschap des keizers ontving, die hem dringend tot terugkeeren aanspoorden, en ofschoon Montezuma hem daarvoor groote rijdommen, ja zelfs eene jaarlijksche schatting deed aanbieden. Deze vreesachtigheid des keizers versterkte natuurlijk het zelfvertrouwen der Spanjaarden.

Montezuma had, toen ook het plan om de vreemdelingen binnen Cholula te verdelgen mislukt was, den moed geheel verloren. Te vergeefs ondervroeg hij de orakels zijner priesters, te vergeefs liet hij ter eere van den oorlogsgod een onnoemlijk aantal menschen slachten: dagelijks ontving hij door zijne ijlboden nieuwe berichten omtrent het ongestoord voortrukken der Spanjaarden, die nergens meer tegenstand ontmoetten. Ook zijne raadslieden lieten hem in den steek, zij wisten niet meer wat zij hem zouden raden. De moedelooze keizer besloot eindelijk zich in het onveranderlijke te schikken en de gehate vreemdelingen, die hij niet meer uit zijn rijk weren kon, tegenover welke hij elken strijd als nutteloos beschouwde, vriendelijk te ontvangen.

Inmiddels was Cortez met zijn legertje door de bloeiende gewesten van het Aztekische rijk, door groote volkrijke steden steeds verder getogen. Den 8en November 1519 bereikte hij Mexico, de keizerlijke hoofdstad.

De groote stad, die meer dan 60.000 huizen telde, lag op een eiland in het meer van Tezcuco en was door drie stevige en breede dammen met het vasteland verbonden. Over een dier dammen voerde Cortez zijn leger. Hij zelf maakte met zijne kleine ruiterbende de voorhoede uit; dan volgde het Spaansche voetvolk; vervolgens kwamen de pakkendragers, terwijl de 6000 Tlascalaansche krijgers de achterhoede uitmaakten.

Aan weerszijden van den dam was het meer bedekt met een ontelbaar aantal booten, bemand met nieuwsgierigen, die gedeeltelijk op den dam aan wal gingen, om de merkwaardige vreemdelingen van naderbij te aanschouwen. Ongeveer eene halve mijl van de stad was de dam versperd door een verdedigingswerk ter hoogte van 12 voet, dat aan de beide einden met torens voorzien was en het fort van Xoloc heette; in het midden bevond zich een door tinnen beschermde doorgang, waardoor de troepen heenmarcheerden.

Hier werd de bevelhebber begroet door eenige honderden Aztekische edelen, die hem mededeelden, dat de keizer hem in zijne hoofdstad verwachtte en hem spoedig in persoon ontvangen zou. De Spanjaarden zetten hun marsch voort. Dicht bij de stad trokken zij eene houten ophaalbrug over: in dezen oogenblik overviel hen de vrees, dat zij voortaan aan de willekeur van Montezuma zouden prijs gegeven zijn. Deze behoefde de houten brug slechts te laten verbranden, om de Spanjaarden in zijne hoofdstad zelve tot gevangenen te maken.

Juist achter de brug ontmoetten de Spanjaarden den schitterenden stoet, waarmede keizer Montezuma hun tegemoet kwam. De keizer werd door Aztekische edelen in een van goud flonkerenden draagstoel gedragen, boven dezen hielden 4 edelen een troonhemel van bont vederwerk, die met juweelen, goud en zilver versierd was. Montezuma verliet zijn draagstoel en ging den Spaanschen veldheer te gemoet, deze steeg van zijn paard, om den keizer te begroeten.

Montezuma was een rijzig en welgemaakt man van ongeveer 40 jaren; hij spreidde in al zijne bewegingen eene kalme en ernstige, aan zijn hoogen rang passende waardigheid ten toon. Zijn kleeding was zeer prachtig. De wijde mantel en de schoenen, welke hij droeg, schitterden van kostbare edelgesteenten, waarmede zij als bezaaid waren. Een groene vederbos, de koninklijke krijgstooi, wapperde op des keizers hoofd en viel tot aan den gordel neder.

Montezuma begroette den ongenooden gast met vorstelijke waardigheid, hij heette hem welkom en nam het geschenk van een uit bonte kristallen samengestelde halsketen, hetwelk Cortez hem aanbood, genadig aan. Daarop gaf hij bevel, de Spanjaarden naar het voor hen gereed gemaakte, zeer ruime kwartier te geleiden.

Met vliegende vaandels en onder het geschal hunner trompetten rukten de avonturiers Mexico binnen; vol bewondering zagen zij op hun marsch door de straten rondom zich. Zij waren als verstomd bij het aanschouwen van de grootsche gebouwen der volkrijke hoofdstad.

Eindelijk werd dicht bij het middenpunt der stad op een ruim plein halt gehouden. Hier lag, tegenover een reusachtigen tempel, het uit vele steenen gebouwen bestaande kwartier, dat Montezuma voor zijne gasten bestemd had. Hij zelf ontving hen hier. „Dit paleis behoort u, Malinche" — met dezen naam sprak hij Cortez aan — „en uwen broederen. Rust hier uit van uwe vermoeinissen, want gij hebt rust noodig. Na korten tijd zal ik u wederzien." Na deze woorden verwijderde hij zich met zijn gevolg.

Cortez bevond, dat het hem aangewezen kwartier ruim genoeg was om al zijne krijgslieden, ook de Tlascalanen, behoorlijk onder dak te brengen. Hij droeg zorg, zich tegen elken overval te beveiligen. De kanonnen werden zoo geplaatst, dat zij alle toegangen bestreken, een aantal schildwachten patrouilleerde overal door de hoven, den soldaten werd op straffe des doods verboden, zonder verlof het kwartier te verlaten. Eerst nadat Cortez zich op deze wijze tegen een verraderlijken overval beveiligd had, stond hij zijnen krijgslieden toe, zich met den overvloedigen maaltijd te verkwikken, welken de gastvrijheid der Azteken voor hen bereid had.

Na den maaltijd verscheen Montezuma op nieuw, om zijne gasten te bezoeken. Hij bracht rijke geschenken voor de Spanjaarden mede en betoonde zich in een langdurig onderhoud met Cortez zeer genadig en vriendelijk.

Den volgenden dag beantwoordde Cortez het bezoek van Montezuma. Bij het binnentreden van het keizerlijk paleis stond hij verstomd over de Oostersche pracht, die hem allerwege omringde. Even als de Aziatische sultans was de keizer van Mexico omstuwd door een ontelbaren stoet rijkgekleede dienaren, die tot den hoogsten adel des lands behoorden en die den vorst slechts met de diepste onderdanigheid mochten naderen. Het angstvallige hofceremonieel, dat hier heerschte, herinnerde den Spanjaarden de Aziatische hoven; hetzelfde was het geval met den harem, waarin Montezuma een groot aantal vrouwen hield.

Cortez werd door den keizer zeer goedgunstig ontvangen. Deze hoorde zelfs zonder toornig te worden de opwekking van den veldheer aan om zijne afgoden te verlaten en het christendom te omhelzen. Natuurlijk weigerde hij van godsdienst te veranderen, daarentegen erkende hij, daartoe bewogen door het bijgeloof zijns volks, dat de machtige heerscher aan de overzijde der wereldzee, wiens afgezant Cortez was, het recht had, om over zijn rijk te gebieden. Hij was namelijk tot de overtuiging gekomen, dat Cortez de afgezant was van den god der lucht, Quetzalcoatl, en Cortez deed niets om hem dat geloof te ontnemen.

De eerstvolgende dagen gingen voor de Spanjaarden in ongestoorde rust voorbij; zij genoten de gulle gastvrijheid des keizers, van wien zij

een aantal geschenken ontvingen, zij bewonderden de vergevorderde en toch van de Europeesche zoo hemelsbreed verschillende beschaving van het merkwaardige volk. Doch van hun eigenlijk doel, zich van de heerschappij over Mexico meester te maken of althans de Azteken tot het christendom te bekeeren, waren zij nog even ver verwijderd als bij hunne komst. Elk aanzoek, door Cortez tot bereiking van dit laatste doel gedaan, werd door Montezuma met eene besliste weigering beantwoord, hoewel de veldheer, die, bij een bezoek aan den voornaamsten tempel gebracht, op nieuw diep doordrongen was geworden van de afgrijselijkheid der menschenoffers, al zijne welsprekendheid aanwendde, om den keizer van de voortreflijkheid der christelijke godsdienst te overtuigen.

Eene week hadden de Spanjaarden in Mexico doorgebracht, toen Cortez een treurig bericht ontving, dat hem met groote bezorgdheid vervulde. Tusschen de bezetting van Vera Cruz en een naburigen stadhouder van Montezuma was het tot eene bloedige botsing gekomen. De Spanjaarden hadden wel de overwinning behaald, doch in het gevecht eenige dooden en één gevangene verloren; de Azteken hadden den laatste gedood en zijn hoofd naar Mexico gezonden, ten bewijze, dat de gevreesde blanken sterfelijke menschen waren, even als de Indianen.

Cortez begreep dat dit ongeval zijn toestand hoogst gevaarlijk maakte. Hij durfde hier niet langer blijven zonder iets te verrichten. Zijn doel, de verovering van de hoofdstad des lands voor keizer Karel V, kon niet bereikt worden door kalm af te wachten wat er gebeuren zou; integendeel, de tegenwoordigheid eener schaar van vreemdelingen, waarbij ook de vijandige Tlascalanen zich aangesloten hadden, moest eindelijk den keizer en het volk onverdragelijk worden en aanleiding geven tot een verraderlijken overval, die binnen Mexico niet zoo gemakkelijk afgeslagen kon worden als te Cholula. De Mexicanen behoefden slechts de ophaalbrug af te breken, om de vreemdelingen tot gevangenen binnen hunne stad te maken.

Cortez nam, ten einde zich tegen verraad te beveiligen en zich van de heerschappij over het rijk der Azteken meester te maken, een besluit, welks stoutheid onze bewondering, doch welks trouweloosheid tegelijk onze verontwaardiging wekt. Hij riep zijne bevelhebbers tot een krijgsraad samen en deelde hun mee, dat hij van plan was, keizer Montezuma in diens eigen paleis te midden zijner wachten en dienaren gevangen te nemen, en hem als gijzelaar naar het Spaansche kwartier te voeren. Hier zou Montezuma voortaan wel in schijn nog de opperheerschappij over het Aztekische rijk behouden, maar inderdaad den Spanjaarden moeten gehoorzamen.

Geene onderneming kon er uitgedacht worden, die in het oog der avonturiers te vermetel was; het stoute plan van Cortez werd door hen dan ook met geestdrift toegejuicht.

Cortez nam thans alle voorbereidende maatregelen, om zijn stoutmoedig plan ten uitvoer te leggen. Een deel zijner soldaten ontving bevel, zich in kleine groepen van drie of vier man in de nabijheid van het keizerlijk paleis te bewegen, om elk oogenblik tot het verleenen van hulp bereid te zijn. De overigen werden in den hof van het Spaansche kwartier strijdvaardig opgesteld. Cortez zelf begaf zich met vijf zijner dapperste en trouwste officieren tot den keizer, door wien hij met trouwhartige vriendschap ontvangen en even als bij elk bezoek met geschenken overladen werd.

Montezuma's edelmoedigheid was echter niet in staat om den veldheer van de uitvoering van zijn verraderlijk plan af te brengen. Cortez wachtte slechts zoo lang, tot hij zich overtuigd had, dat het voldoende aantal soldaten tot zijne ondersteuning in zijne nabijheid was, toen liet hij eensklaps den vriendelijken toon, waarop hij tot dusver gesproken had, varen. Hij deed den keizer scherpe verwijten over het geweld, door diens stadhouder op de Spaansche volkplanters van Vera Cruz gepleegd. Te vergeefs trachtte Montezuma zich te verontschuldigen door de verzekering, dat de stadhouder dit op zijne eigene verantwoording en zonder last van hooger hand gedaan had; te vergeefs beloofde hij, dat de schuldigen streng gestraft zouden worden; te vergeefs zond hij terstond boden af, om aan den stadhouder en allen, die aan den moord der Spanjaarden medeplichtig waren, te gelasten, ter hunner verantwoording binnen Mexico te verschijnen. Cortez liet zich door al deze maatregelen niet tevreden stellen. Hij verklaarde, dat hij voor zijn persoon den keizer wel geloof schonk, doch dat hij verplicht was om zijnen gebieder en den overigen Spanjaarden betere waarborgen voor des keizers trouw te verschaffen dan ijdele woorden; hij eischte daarom, dat de keizer zoolang in het Spaansche kwartier verblijf zou houden, totdat het vergrijp des stadhouders onderzocht en gestraft was.

Montezuma was over dezen eisch diep verontwaardigd. „Wie heeft ooit gehoord," riep hij uit, „dat een machtig vorst, als ik, vrijwillig zijn paleis verlaten heeft, om de gevangene van vreemdelingen te worden?" Hij weigerde op de meest beslissende wijze, den wensch des Spanjaards te vervullen. Cortez bleef van zijn kant met den meesten ernst daarop aandringen; hij verzekerde den keizer, dat deze geen gevangene, maar de vrije heer en meester van al zijne daden, de onbeperkte gebieder over zijn rijk zou blijven, dat zijne gemeenschap met zijn volk in geen enkel opzicht verstoord zou worden.

Aan deze verzekeringen sloeg Montezuma geen geloof. Hij bleef bij zijne weigering, totdat eindelijk een der Spanjaarden, de lange onderhandelingen moede, woedend uitriep: „Waarom verspillen wij zóóvele woorden aan dezen wilde? Thans kunnen wij niet meer terug. Laat ons hem met geweld grijpen, en, verzet hij zich, dan stooten wij hem met onze zwaarden neer!"

De woeste gebaren van den Spanjaard joegen Montezuma schrik aan. Van vrees sidderend vroeg hij aan de vrouwelijke tolk Marina, wat die ruwe woorden moesten beteekenen, en toen ze voor hem vertolkt waren gaf hij lafhartig toe. Vrees voor den dood overwon zijn keizerlijken trots.

Cortez beval, dat de keizerlijke draagstoel voorgebracht zou worden. De Aztekische edelen, die hem droegen en begeleidden, vertrouwden nauwelijks hunne ooren, toen zij vernamen, dat de keizer zich vrijwillig en zonder lijfwacht naar het Spaansche kwartier begeven wilde; zij gehoorzaamden met verbeten woede in het hart. Toen de draagstoel, door gewapende Spanjaarden omringd, door de straten van Mexico gevoerd werd, liep het volk te hoop. Het gerucht verbreidde zich, dat de keizer met geweld weggesleept werd en een hevige storm van misnoegen en verontwaardiging stak op. De trouwe Azteken zouden hunnen keizer met geweld bevrijd hebben, indien deze hun niet uit vrees voor zijn leven had toegeroepen, dat hij vrijwillig met zijne vrienden, de blanken, medeging. In het Spaansche kwartier werd Montezuma aanvankelijk met allen aan

zijn rang passenden eerbied behandeld. Cortez zelf sprak nooit met hem, zonder den helm af te zetten, hij nam alle gebruikelijke vormen in acht, ook was het 's keizers staatsdienaars geoorloofd, vrij met hem te verkeeren. Dat hij in weerwil hiervan toch niets meer was dan een gevangene, bewees de gestrengheid, waarmede hij bewaakt werd.

Na eenige dagen kwam de voor den troon gedaagde stadhouder, die wegens het vermoorden der Spanjaarden van Vera Cruz aangeklaagd was, met 15 der daaraan medeplichtige hoofdlieden te Mexico aan. Montezuma ontving hen koel en stelde hen zonder aarzelen in handen der Spanjaarden, opdat deze de verdiende straf aan hen voltrekken zouden.

De Spaansche rechtbank veroordeelde de misdadigers ter dood, zij zouden vóór het paleis levend verbrand worden. Toen de ongelukkigen hun vonnis vernamen en bemerkten, dat Montezuma hen niet tegen de blanken beschermen wilde, verklaarden de gevangenen eenparig, dat zij op bevel des keizers gehandeld hadden. Zij boden hierdoor aan Cortez de zeer welkome gelegenheid om Montezuma van verraad te kunnen beschuldigen.

Terwijl op het voorplein van het paleis de brandstapel gebouwd werd uit pijlen en werpspietsen, welke het groote tuighuis leveren moest, begaf Cortez zich tot den keizer; hij beschuldigde dezen van schandelijke woordbreuk en verraad en liet den gevangene tot straf hiervoor ketenen aanleggen, welke hem eerst weder afgenomen werden, nadat de stadhouder en zijne deelgenooten in het ongeluk hun leven op den brandstapel geëindigd hadden. Reeds was Montezuma's geestkracht zóó gefnuikt, dat hij voor dit laatste bewijs van zachtmoedigheid zijn dank betuigde!

De dood des stadhouders verbreidde door het geheele land de grootste ontzetting. Hoe machtig moesten de vreemdelingen zijn, wanneer zulk een aanzienlijk man met toestemming des keizers verbrand werd, omdat hij gewaagd had, de vreemdelingen te beleedigen. Ook Montezuma zelf willigde thans alle wenschen van Cortez in, hoewel deze hem thans weder alle eerbewijzen schonk, waarop hij als keizer aanspraak had. Hij stond toe, dat de Spanjaarden op het meer van Tezcuco twee oorlogschepen bouwden, ja hij was hun hiertoe zelfs behulpzaam door te bevelen, dat het noodige hout uit de koninklijke bosschen geleverd zou worden, en door boden naar Villa Rica de Vera Cruz te zenden, om van daar het noodige ijzerwerk, afkomstig van de vernielde vloot, te halen. Met elken dag schikte Montezuma zich beter in zijne gevangenschap, welke hij bijna scheen te vergeten, sinds men hem weder den uiterlijken schijn van vrijheid en macht behouden liet. Hij gedroeg zich uiterst vriendelijk jegens de Spanjaarden, wien hij meermalen rijke geschenken gaf, ja hij ging zoover, dat hij den jongen koning van Tezcuco, Cacama, die zich met vele andere caziquen verbonden had om den keizer uit diens gevangenschap te verlossen, verraderlijk grijpen liet. Cacama en zijne bondgenooten werden den Spanjaarden in handen geleverd en door deze in den kerker geworpen.

Cortez achtte thans zijn aanzien in Mexico zoo hoog gestegen en op zulke hechte grondslagen gevestigd, dat hij niet langer aarzelde, van Montezuma de vormelijke erkenning van de opperheerschappij der Spaansche kroon te eischen. Ook hiermede nam Montezuma genoegen, altijd in den waan, dat die verwijderde vorst de god der lucht was, die het

hem toekomend recht kwam terug eischen. Hij riep de aanzienlijkste caziquen des lands bijeen en in hunne tegenwoordigheid erkende hij keizer Karel V als zijn opperheer; hij gaf bevel, dat voor dezen terstond eene schatting zou geheven worden en schonk hem een groot deel zijner rijkdommen.

De onnoemelijke schatten, zoowel uit goudkorrels, gouden en zilveren vaatwerk en sieraden als uit edelgesteenten bestaande, welke voor de begeerige oogen der verbaasde Spanjaarden bijeengebracht werden, hadden, met den maatstaf van onzen tijd gemeten, eene waarde van ongeveer 18 millioen gulden. Van deze som werd een vijfde gedeelte voor den keizer en een vijfde voor Cortez als opperbevelhebber afgezonderd; het overige werd tusschen alle Spanjaarden verdeeld. Doch hierdoor was de gouddorst der hebzuchtige lieden, die zich door hunne officieren benadeeld achtten, nog niet bevredigd. Slechts met groote moeite gelukte het Cortez, zijne morrende manschappen tot hun plicht te brengen.

Cortez scheen thans het groote doel zijner onderneming bereikt te hebben: de Mexicaansche vorst had zich zelven tot een leenman der Spaansche kroon verklaard en aan deze zelfs een deel der inkomsten van het rijk afgestaan; Montezuma regeerde geheel naar den wil van den Spaanschen bevelhebber. Slechts ééne zaak had deze nog niet verkregen: de bekeering der heidenen. Dagelijks werden nog in Mexico bloedige menschenoffers op de altaren van den afschuwelijken oorlogsgod geslacht. De Azteken toonden niet de minste neiging om zich tot het christendom te bekeeren en in dit opzicht was ook de anders zoo inschikkelijke Montezuma onverzettelijk. Hoe dikwijls Cortez en pater Olmedo het ook beproefden, hem door hunne welsprekendheid voor het christelijk geloof te winnen, steeds wees hij hunne aanzoeken van de hand. Het eenige, dat zij van hem verkrijgen konden, was het verlof om in een der heilige torens van den tempel hunne godsdienstoefeningen te verrichten. Doch reeds dit verlof werd voor hen noodlottig.

Hadden de Azteken de heerschappij der handvol Spanjaarden tot dus ver met geduld verdragen, de ontheiliging van hunnen tempel prikkelde hen tot woede. De dweepzieke priesters voedden den haat des volks tegen de vreemdelingen, zij wisten ook het oor van Montezuma te winnen, die zich eensklaps norsch terugtrok en zich niet langer, gelijk vroeger, vertrouwelijk en vriendelijk met Cortez en diens officieren onderhield. Ja, de keizer kreeg eindelijk zelfs weer moed om Cortez openlijk te zeggen, dat de goden des lands door de schending van hun heiligdom beleedigd waren en dat de priesters eischten, dat de goddelooze vreemdelingen op de altaren der goden geslacht zouden worden. Montezuma drong er op aan, dat Cortez zoo spoedig mogelijk de hoofdstad Mexico en het land verlaten zou, indien zijn leven hem lief was, daar anders het geheele volk der Azteken zich wapenen en zich als één man op de Spanjaarden werpen zou.

Deze bedreiging boezemde Cortez natuurlijk de grootste bezorgdheid in; doch hij wachtte zich wel, hiervan iets te laten bemerken. Kalm verzekerde hij, dat hij gaarne het land zou verlaten, zoodra hij het daartoe benoodigde aantal schepen bezat, doch dat hij, ingeval hij vooraf zich uit de hoofdstad moest verwijderen, genoodzaakt zou zijn om uit zorg voor zijn eigene veiligheid den keizer als gijzelaar mede te nemen.

De bedreiging werkte: Montezuma drong niet verder op het oogen-

blikkelijk vertrek der Spanjaarden aan; alleen zond hij een groot aantal Aztekische werklieden naar Vera Cruz, om daar den Spanjaarden bij het bouwen van eene vloot hulp te verleenen. Cortez bleef intusschen in Mexico, hij hield zich elk oogenblik gereed om een aanval van de bevolking der hoofdstad af te slaan, toen hij in den aanvang van Mei 1520 berichten van de kust ontving, die hem meer verontrustten dan de vrees voor een opstand der Azteken, hoe gevaarlijk die ook wezen mocht.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

Eene tweede vloot, door Velasquez naar Mexico afgezonden. Landing van Narvaez. Onderhandelingen tusschen Cortez en Narvaez. Cortez rukt naar Cempoalla op. Narvaez overwonnen. Gebeurtenissen te Mexico gedurende Cortez' afwezigheid. Algemeene opstand te Mexico. Cortez keert naar de hoofdstad terug. Gevechten met de Mexicanen; hunne schitterende dapperheid. Montezuma gekwetst. Zijn dood. Terugtocht der Spanjaarden. De noche triste. Vreeselijke verliezen.

Terwijl Cortez in Mexico zulke schitterende voordeelen behaalde, had Velasquez op het eiland Cuba nieuwe maatregelen genomen om zelf de vruchten te plukken der onderneming, waarvoor Cortez en zijne dappere krijgsmakkers hun leven op het spel zetten. De toorn des stadhouders tegen den man, in wien hij zich zoo schromelijk bedrogen had, was nog geprikkeld door de berichten, welke hij ontvangen had omtrent de door Cortez in Mexico verworven schatten. Velasquez rustte derhalve niet, voordat hij eene nieuwe, sterke vloot uitgerust had, die naar Mexico moest zeilen, om het land voor Spanje in bezit te nemen en den ongehoorzamen Cortez met ketenen beladen naar Cuba terug te brengen.

Het nieuwe eskader, door Velasquez uitgerust, bestond uit 18 groote en kleine vaartuigen en was bemand met 900 koppen, waaronder zich 90 ruiters bevonden; 12 kanonnen voltooiden de uitrusting des legers. Het opperbevel over deze krijgsmacht droeg Velasquez op aan een zijner dapperste aanhangers, den Spaanschen hidalgo Panfilo de Narvaez.

In het begin van Maart 1520 verliet Narvaez het eiland Cuba; den 23en April bereikte hij de Mexicaansche kust niet ver van San Juan de Ulloa, bijna op dezelfde plaats, waar Cortez het eerst geland was. Hier ontving hij terstond berichten omtrent zijn tegenstander van een Spanjaard, die door Cortez uitgezonden was om het land te bespieden. Met stomme verbazing luisterden de nieuw aangekomenen naar het verhaal van den soldaat omtrent de wonderen van dapperheid, door zijn veldheer verricht, omtrent de overwinningen, op de Tlascalanen behaald, de strafoefening, op de Cholulanen toegepast, den marsch naar Mexico en de gevangenne-

ming van den keizer. „Thans," zoo eindigde de soldaat zijn verhaal, „regeert Cortez het land als of hij de keizer in persoon was, zoodat een Spanjaard van het eene einde des lands tot het andere ongewapend reizen kan, zonder dat een Indiaan het zou wagen, hem te beleedigen."

Narvaez werd door het verhaal van Cortez' heldendaden niet gunstiger omtrent dezen gestemd. Hij verklaarde op hoogen toon, dat hij den oproerling gestreng straffen en hem in ketenen naar Cuba zenden zou. Toen hij bericht ontvangen had van de stichting der nieuwe stad Villa Rica de Vera Cruz, zond hij onmiddellijk een gezantschap derwaarts, om de bezetting op te eischen. Als eenig antwoord liet de door Cortez aangestelde kommandant de gezanten knevelen en gelijk balen koopwaren door Indiaansche pakkedragers naar Mexico vervoeren, opdat Cortez zelf hun lot beslissen zou.

De aankomst van Narvaez was voor den veldheer een vreeselijke slag, doch hij liet zich daardoor niet ontmoedigen. Na een kort en kloek beraad nam de stoutmoedige avonturier alle noodige maatregelen om zich tegen den aanval van zijn nieuwen gevaarlijken vijand te beveiligen.

Terstond ontsloeg hij de gezanten van Narvaez van hunne boeien, hij ontving hen zoo eervol en vriendelijk, dat hij zich spoedig hunne vriendschap verworven had. Van hen vernam Cortez, dat Narvaez' soldaten vol bewondering voor zijn heldenmoed, volstrekt niet geneigd waren om tegen hem te strijden en dat zij aan hun eigen bevelhebber niet bijzonder gehecht waren. Hierop bouwde Cortez zijne verdere plannen.

Hij zond de gezanten tot Narvaez terug en gaf hun een brief mede, die in een zeer verzoenenden geest gesteld was en waarin hij verzekerde, dat hij zijn tegenstander, indien een gevecht vermeden kon worden, gaarne als wapenbroeder begroeten, de vruchten der verovering met hem deelen, ja zich aan zijne macht onderwerpen wilde, indien Narvaez eene rechtstreeksche volmacht van keizer Karel V medebracht. Cortez wist zeer goed, dat dit niet het geval was en dat ook Narvaez onder geene voorwaarde, hoe genaamd, tot verzoening geneigd zou zijn; zijn brief was derhalve meer met het oog op de soldaten dan op den veldheer geschreven. Op de eersten poogde hij buitendien te werken door den listigen en trouw aan hem gehechten pater Olmedo naar de vijandelijke legerplaats te zenden, opdat deze door middel van geschenken en beloften de soldaten in Cortez' belang winnen zou.

Deze had, terwijl hij zich zoo vriendelijk en gematigd gedroeg, vast besloten, den strijd te wagen; wel bezat hij slechts eene kleine macht, daar hij de bezetting der hoofdstad Mexico niet te zeer durfde verzwakken, maar hij rekende op de meermalen beproefde dapperheid en gehechtheid zijner oude krijgsmakkers en niet minder op de uitwerking van de geschenken en beloften, door pater Olmedo in de legerplaats van zijn vijand uitgedeeld.

Hij gaf het opperbevel over de bezetting der hoofdstad aan een zijner trouwste officieren, Pedro de Alvarado, over en beval dezen groote gematigdheid jegens de Indianen, maar tevens eene nimmer sluimerende waakzaamheid aan. Alvarado moest Montezuma met den grootsten eerbied behandelen, doch boven alles zorg dragen dat hij niet de vrijheid terugkreeg. Den keizer verklaarde hij, dat de nieuw aangekomen Spanjaarden opstandelingen waren tegen hunnen heer, den koning van Spanje,

en dat hij wegging om hen te straffen. Indien gedurende zijne afwezigheid de Azteken het waagden in opstand te komen, dan zou Montezuma noodzakelijk als het eerste offer daarvan vallen.

Nadat hij nog met de grootste zorgvuldigheid alle noodige maatregelen tot bescherming van de Spaansche avonturiers genomen had, verliet hij de hoofdstad. Alvarado bleef met 140 man en met al het geschut binnen Mexico achter.

Met versnelde marschen rukte Cortez op naar Cempoalla, waar Narvaez zijn hoofdkwartier opgeslagen had. Onder weg trok hij al zijne strijdkrachten, ook de bezetting van Vera Cruz tot zich; in het geheel had hij 266 man, waaronder slechts 5 ruiters, onder zijne bevelen. Hij had besloten met dit kleine hoopje zijn veel sterkeren vijand aan te tasten.

Onderweg ontving Cortez nog een gezantschap van Narvaez. De gezanten behandelde hij met de grootste vriendelijkheid, door rijke geschenken wist hij hen tot zijne zijde over te halen. Tegenover den bevelhebber gedroeg hij zich trotscher dan voorheen; in een brief eischte hij, dat Narvaez oogenblikkelijk voor hem zou verschijnen; bleef deze in gebreke, dan zou hij tegen hem als tegen een oproerling te werk moeten gaan.

Ook deze brief was meer bestemd om op de soldaten dan op den bevelhebber indruk te maken en hij miste zijne uitwerking dan ook niet, toen de gezanten van Narvaez in de legerplaats teruggekeerd, geene woorden konden vinden om te verhalen, hoe de minste soldaten van Cortez op hunne versleten wambuizen zware gouden ketens droegen.

Intusschen zette Cortez zijn marsch naar Cempoalla voort. Hij koos voor den aanval op de vijandelijke legerplaats een donkeren, stormachtigen nacht.

Narvaez, die zich niet kon voorstellen, dat Cortez met zijne geringe macht het wagen zou hem aan te vallen, had slechts een klein aantal schildwachten uitgezet. Hij werd overrompeld en na een kort gevecht gekwetst, overwonnen en gevangen genomen. Cortez liet hem en eenige zijner voornaamste officieren met ketenen beladen in de gevangenis werpen, jegens de overige officieren en de manschappen gedroeg hij zich daarentegen uiterst vriendelijk; hij nam hen hierdoor zoo voor zich in, dat zij bijna zonder uitzondering bereidwillig in zijn dienst traden.

Deze schitterende zegepraal had slechts weinige offers gekost en Cortez zag zich thans met blijden trots aan het hoofd eener voor dien tijd en voor dat land zoo aanzienlijke krijgsmacht geplaatst, dat hij geen oogenblik twijfelde, of hij zou zich in het bezit van Mexico kunnen handhaven. Hij vermoedde niet, dat het moeielijkste gedeelte zijner taak hem nog wachtte, dat de gevaren, welke hij overwonnen had, klein waren in vergelijking met die, welke reeds de naaste toekomst hem aanbrengen zou.

De gansche Spaansche krijgsmacht naar Mexico te voeren, scheen bij de orde en rust, welke daar heerschten, niet noodzakelijk. Cortez verdeelde derhalve zijne manschappen: 200 hunner zouden te Vera Cruz blijven, om de schepen te onttakelen, 200 man eene nieuwe volkplanting vestigen en 200 een verwijderd gewest onderwerpen.

Doch eer Cortez al deze plannen ten uitvoer brengen kon, ontving hij eensklaps zeer verontrustende berichten uit de hoofdstad, die hem noodzaakten om met zijne geheele macht derwaarts op te rukken.

De Mexicanen — zoo luidden die tijdingen — stonden onder de wapenen, zij hadden het Spaansche kwartier aangetast en de macht der Spanjaarden in de hoofdstad werd dus ernstig bedreigd. Cortez moest zijnen landgenooten zoo snel mogelijk over Tlascala ter hulp snellen. Toen hij, na het verlaten van Tlascala, waar hij zijnen troepen eene korte rust gegund had, zijne krijgsmacht monsterde, bestond deze uit ongeveer 1000 man voetvolk, 100 ruiters en 2000 Tlascalanen, die vol geestdrift aan den strijd tegen de gehate Azteken deelnamen.

Alvarado verbeidde intusschen binnen Mexico met brandend verlangen de aankomst van versterkingen. In de eerste dagen na Cortez' vertrek had hij met de Mexicanen op een zeer goeden voet gestaan en, gedachtig aan de waarschuwing des veldheers, dat hij hunne nationale vooroordeelen ontzien moest, hun zelfs verlof gegeven om een groot feest ter eere van den krijgsgod Huitzilopotchli in den tegenover het Spaansche kwartier gelegen tempel te vieren. Slechts ééne voorwaarde stelde hij, die dan ook door de Azteken aangenomen werd, namelijk dat de feestelingen daar ongewapend zouden verschijnen en dat er geene menschen geofferd zouden worden.

Toen de feestdag naderde, werd Alvarado — waarschijnlijk door de Tlascalanen — gewaarschuwd, dat er verraad broedde. Men deelde hem mede, dat de Aztekische edelen hunne wapenen in de nabijheid verborgen hadden en dat zij van het feest gebruik zouden maken om een algemeenen aanval op de Spanjaarden te ondernemen.

Alvarado gaf zich niet de moeite naar de juistheid van dit bericht onderzoek te doen; hij sloeg daaraan geloof en besloot het verraad door een bloedige slachting voor te komen. Even als Cortez de Cholulanen door schrik tot gehoorzaamheid gedwongen had, zoo wilde ook hij de Mexicanen door onverbiddelijke gestrengheid in toom houden.

Op den feestdag verzamelden meer dan 600 Aztekische edelen zich in den tempel van den oorlogsgod. Zij waren prachtig uitgedost, de kostbare, uit vederen samengestelde mantels waren bezaaid met edelgesteenten, ieder feestganger droeg zijne schoonste gouden ketens en zijne kostbaarste juweelen ter eere van dien dag.

Alvarado en zijne soldaten waren als toeschouwers tegenwoordig. Het viel niet in het oog, dat de Spanjaarden gewapend waren, daar zij nooit zonder hunne wapenen in het openbaar verschenen. Weinig sloegen de Aztekische edelen er acht op, dat een deel der soldaten zich als het ware toevallig bij de deuren opstelden, terwijl anderen zich onder de menigte mengden.

Toen alle feestgenooten bijeen waren, wierpen Alvarado en de zijnen zich eensklaps op de niets kwaads vermoedende Azteken en richtten onder deze een vreeselijk bloedbad aan. Geen enkele uit het vroolijke gezelschap werd gespaard. Om de maat van hun schandelijk misdrijf vol te meten, wierpen de Spanjaarden zich op de lijken en beroofden die van hun kostbaren feestelijken tooi; vervolgens trokken zij juichend over hunne schandelijke heldendaad naar hun kwartier.

Alvarado had gehoopt, door dezen laaghartigen moord den Mexicanen een onbeschrijfelijken schrik aan te jagen. Hij bedroog zich deerlijk! De manhaftige Mexicanen waren een geheel ander geslacht dan de verwijfde inwoners van Cholula.

Nauwelijks was de slachting geëindigd, of het gerucht van het ge-

beurde verbreidde zich met bliksemsnelheid door de geheele stad en verwekte daar eene vreeselijke verontwaardiging. De lucht weergalmde van duizendwerf herhaalde wraakkreten. Als één man gaf het volk gehoor aan de stem der priesters, die het opriepen om de vreemdelingen te straffen, en reeds den volgenden morgen zagen deze zich in hun kwartier door de Mexicanen met wanhopige woede aangevallen. De bezetting moest hare uiterste krachten inspannen om de verschansingen tegen de ontelbare scharen, die ze bestormden, te verdedigen.

De belegerden waren te gering in aantal om op den duur aan den aanval van een geheel volk het hoofd te kunnen bieden. Zij zouden bezweken zijn, indien Montezuma hen niet gered had. De keizer klom, gedachtig aan de waarschuwing van Cortez, toen de strijd het felst woedde, op de tinne van een toren en sprak het volk toe. Hij smeekte zijnen getrouwen Azteken, den aanval te staken, die hem zelven in gevaar bracht, en nog altijd was zijne macht zoo groot dat de woedende aanvallers door zijne toespraak tot bedaren gebracht werden. Zij staakten de bestorming en trokken zich terug, doch wierpen ook rondom het Spaansche kwartier verschansingen op, ten einde den vijand door honger tot de overgave te dwingen.

In dezen treurigen toestand trof Cortez de zijnen aan, toen hij met zijn leger Mexico bereikte. Hij was diep verontwaardigd over de even dwaze als wreede daad van Alvarado. Toch begreep hij zelf nog niet, hoe groot het gevaar was, dat hem bedreigde, maar hij meende dat hij thans met zijne zoo aanzienlijk vermeerderde krijgsmacht de Indianen zonder moeite overwinnen zou. In zijn vermetel zelfvertrouwen beging hij een grooten staatkundigen misslag: hij beleedigde Montezuma.

De gevangen keizer had met brandend verlangen naar Cortez' terugkomst uitgezien. Hij hoopte dat de veldheer door zijn beleid eene minlijke schikking mogelijk maken zou en zond derhalve, zoodra hij hoorde, dat Cortez aangekomen was, eenige zijner bevelhebbers tot hem, en liet hem door hunne tusschenkomst om een onderhoud verzoeken.

De gezanten werden alles behalve vriendelijk ontvangen. Cortez had op zijn tocht gehoord, dat Montezuma in stilte met Narvaez onderhandeld had; hij geloofde bovendien, dat de keizer in geheime verstandhouding stond met zijn volk, en dat de Mexicanen op zijn bevel geene levensmiddelen meer aan de Spanjaarden verkochten. Toornig riep de veldheer, toen de afgezanten van Montezuma voor hem verschenen, zijnen officieren toe: „Wat heb ik met dezen hond van een koning te doen, die toelaat, dat wij voor zijne oogen verhongeren?" Tot de Azteken zelven zeide hij: „Gaat en zegt uwen gebieder en zijn volk, dat zij de markten openen; anders zullen wij het op hunne kosten doen."

Montezuma gevoelde zich door die onrechtvaardige handelwijze diep gekrenkt.

Reeds den volgenden dag zou Cortez bemerken, hoe verkeerd hij tot dusver de Mexicanen beoordeeld had. Zij bestormden op nieuw het Spaansche kwartier en wel met eene voorbeeldelooze kracht en volharding. Wel maaide het geschut honderden en weder honderden weg, maar steeds werden de gesneuvelden door nieuwe strijders vervangen. Met onbezweken moed en bewonderenswaardige zelfopoffering wierpen de Azteken zich in het strijdgewoel. In hunne verachting van den dood bekommerden zij er zich niet om, hoe velen der hunnen vielen; het geringste voordeel scheen

hun door de zwaarste offers aan menschenlevens niet te duur gekocht.

Het was niet langer een verwarde, ordelooze hoop gemeen, die het Spaansche kwartier aanviel, het was de Aztekische krijgsmacht, die onder de oude banier — den prachtigen vedermantel met den adelaar, die den panther in zijne klauwen hield — steeds op nieuw den storm hervatte, hoe dikwerf zij ook door de voortreflijk gewapende Europeanen afgeslagen werd. Zelfs een uitval, door Cortez aan het hoofd der ruiterij ondernomen, joeg den Indianen geen vrees aan. Hun besluit stond vast: Zij wilden hunne vijanden vernietigen en de gehate blanken op de altaren van hunnen Huitzilopotchli slachten.

De eerstvolgende dagen gingen op dezelfde wijze voorbij. Wel werd elke storm der Mexicanen met zware verliezen aan hunne zijde afgeslagen, doch telkens werden ook eenige Spanjaarden gedood en velen hunner gewond. Thans zag Cortez met schrik in, dat de strijd eindelijk ten nadeele der Spanjaarden uitvallen moest: hij riep daarom nog eens de bemiddeling van Montezuma in.

De beleedigde keizer weigerde aanvankelijk, de rol van bemiddelaar te spelen; eerst toen Cortez hem verzekerde, dat hij niets wenschte dan vrijen aftocht uit Mexico, gaf hij toe. Hij wenschte het bloed zijner onderdanen te sparen.

Hij trok zijne prachtigste keizerlijke kleeren aan en beklom in dien dos, omringd door zijne Aztekische hovelingen en door eene Spaansche wacht, de tinne van een toren.

Nauwelijks aanschouwden de Azteken hunnen keizer, of oogenblikkelijk werd het gevecht gestaakt. Eene diepe stilte heerschte. Vele krijgslieden wierpen zich eerbiedig ter aarde. Met eene rustige en heldere stem sprak Montezuma zijn volk toe. Hij smeekte de Mexicanen, de wapenen neer te leggen, verklaarde, dat hij niet de gevangene, maar de vriend der blanke mannen was, en beloofde, dat de vreemdelingen de stad verlaten zouden, indien men hun vrijen aftocht verleende.

Toen Montezuma verklaarde, dat hij een vriend der blanken was, doorliep een hevig gemor de rijen des volks, weldra groeide het tot eene uitbarsting van blinde woede aan. Een hagelbui van steenen en werpspietsen werd naar den ongelukkigen keizer geworpen, die, eer de Spanjaarden hem met hunne schilden konden dekken, reeds meer dan ééne wond ontvangen had. Hij zonk bewusteloos ter aarde en werd naar zijne vertrekken gedragen.

Van dezen oogenblik af was de geestkracht van den ongelukkigen man geheel geknakt. Had hij met gelatenheid het verval zijner macht en zijne gevangenschap in het Spaansche kwartier gedragen, de beschimping en vijandelijke bejegening zijner onderdanen, die hem vroeger als een god vereerd hadden, kon hij niet overleven. Te vergeefs poogden Cortez en zijne makkers hem moed in te spreken, hij luisterde ter nauwernood naar hunne woorden. In een somber stilzwijgen verzonken, wees hij alle troostredenen af. Zijne wonden waren wel zwaar, maar niet doodelijk, zij zouden ongetwijfeld genezen zijn, indien hij niet met eigene hand het verband er afgerukt had. Na enkele dagen, den 30en Juni 1520, bezweek hij onder zijn zielelijden. (*)

(*) De oude, in vele geschiedkundige werken opgenomen fabel, dat Montezuma in de gevangenis door de Spanjaarden verworgd zou zijn, behoeft geene wederlegging. Cortez zou zeker gaarne groote offers gebracht hebben, indien hij den keizer in het leven had kunnen houden.

Den heldenstrijd, door de Mexicanen dag aan dag tegen de Spanjaarden gevoerd, verder in alle bijzonderheden te beschrijven, is overbodig. Hij leverde dagelijks dezelfde tooneelen op. Beide partijen wedijverden in eene voor niets terugdeinzende dapperheid.

Cortez waagde nog ééne poging om den vrede tot stand te brengen. Hij liet de Azteken door Marina toespreken; hij maakte hen opmerkzaam op de vreeselijke verliezen, welke zij reeds geleden hadden en die de strijd hun verder nog kosten zou. Hij dreigde — indien zij de wapenen niet nederlegden — de stad in een puinhoop te herscheppen en geen enkelen inwoner in het leven te laten. Doch zijne trotsche taal en zijne bedreigingen werden met spot en smaad beantwoord.

De Azteken hernamen: „Wij weten zeer goed, dat ons nog vele heete gevechten en zware verliezen te wachten staan, maar wij zijn volkomen bereid om duizend levens op te offeren, voor het bloed van een enkelen blanke. De overwinning kan ons derhalve niet ontgaan. Levensmidelen en krijgsvoorraad beginnen u te ontbreken. Gij moet eindelijk in onze handen vallen! De bruggen zijn achter u afgebroken, gij kunt ons niet ontkomen. Er zullen helaas! van u te weinig overblijven, om de wraak der goden te bevredigen!" Zoo riepen de Azteken en in dien geest zetten zij den strijd voort.

De woeste, onwederstaanbare dapperheid der Indianen vervulde de Spanjaarden met vrees. De nieuwe, nog niet in den strijd geharde soldaten uit het leger van Narvaez, die in plaats van de gehoopte schatten thans een bijna onvermijdelijken dood voor oogen hadden, begonnen te morren en eischten, dat Cortez hen uit dat vreeselijke Mexico voeren zou. Ook de krijgsraad besloot, dit verzoek in te willigen, daar hij begreep, dat na den dood van Montezuma alle hoop om zich in de stad staande te houden vervlogen was.

Men besloot des nachts in alle stilte de stad te verlaten en wel over den kortsten der drie dammen, dien namelijk, welke noordwaarts naar Tlacopan voerde. Doch ook deze weg was nog gevaarlijk genoeg, want de bruggen waren afgebroken en de beide vroeger gebouwde schepen waren door de Azteken verbrand.

In den avond van den 1en Juli 1520 gaf Cortez last tot den aftocht. Hij beval, de aan de kroon behoorende schatten op een paard te pakken, voor zoover zij althans meegenomen konden worden; het overige gaf hij aan zijne soldaten prijs, doch hij waarschuwde hen, niet te veel goud mee te nemen, daar hij des nachts het veiligst reisde, die het minst beladen was. Zijne oude krijgsmakkers volgden dien raad, de nieuwe soldaten van Narvaez echter konden aan hun gouddorst geen weerstand bieden, zij stopten al hunne zakken vol met het edele metaal.

Dewijl de bruggen van den dam door de Azteken afgebroken waren, had Cortez eene draagbare noodbrug laten vervaardigen; deze zou over de eerste opening in den dam gelegd, vervolgens, nadat troepen er overgetrokken waren, naar de tweede en eindelijk naar de derde opening gevoerd worden. Op die wijze hoopte Cortez den dam zonder stoornis te kunnen overtrekken.

Omstreeks middernacht vingen de Spanjaarden den marsch aan, gevolgd door de trouwe Tlascalanen. Zoo stil mogelijk schreden de krijgers door de thans eenzame straten der stad; zij bereikten gelukkig, zonder aangevallen te worden, den noordelijken dam en de eerste opening,

waarover de noodbrug gelegd werd, toen op eens de krijgsroep der Azteken door eenige Indiaansche schildwachten aangeheven werd en in een oogenblik de sluimerende krijgers in de stad wekte. In den tempel van den krijgsgod weergalmde de alarmtrom, door de hand der priesters geroerd; de schrille tonen der krijgstrompet riepen de Azteken te wapen.

Slechts weinige minuten waren verloopen, daar wemelde het meer reeds van honderden vaartuigen, daar drongen uit de stad de Azteken reeds op de achterhoede in: een bloedige strijd begon.

De Spanjaarden versnelden hunnen marsch, doch weldra moesten zij dien staken, want eer nog de achterhoede de draagbare brug overgetrokken was, stond de voorhoede voor den gapenden afgrond der tweede damopening; hier moesten zij stand houden, terwijl de achterkomenden hen opdrongen en een hagelbui van pijlen en steenen uit de booten, wier getal aan den voet van den dam met elke minuut aangroeide, op de weerlooze en ongedekte Spanjaarden neerkwam. Eene onbeschrijfelijke verwarring ontstond er; zij nam nog toe, toen men eensklaps de vreeselijke ontdekking deed, dat de draagbare brug door de zwaarte van het geschut zoo diep in den dam was ingedreven, dat geene menschelijke kracht in staat was om haar te verwrikken.

Thans was het: „Redde zich wie kan!" Aan het bewaren der orde, aan het geven of opvolgen van bevelen viel thans niet meer te denken. „Voorwaarts!" luidde de algemeene kreet. Het geschut en de ammunitiewagens werden in den afgrond geworpen, maar zij vulden dien evenmin als de lijken van hen, die, van achteren opgedrongen, hun evenwicht verloren en naar beneden stortten. Doch „Voorwaarts!" — luidde het weder — „voorwaarts tot elken prijs!" want in den rug en in de flanken vielen thans de Azteken aan, zij klouterden tegen den dam op en wierpen zich met een woest geschreeuw in het gedrang, om te moorden of, liever nog, om een gevangene naar beneden te sleuren en in eene boot te werpen. „Voorwaarts!" De zwakken en gekwetsten werden zonder genade onder den voet getreden. „Naar beneden in het water!" Alleen op die wijze was er redding mogelijk. Den sterksten zwemmers gelukte het, den korten afstand af te leggen en de overzijde der damopening weer te bereiken. Doch anderen waren niet zoo gelukkig; zij werden door de Azteken in hunne booten opgevangen, terwijl weder anderen door de zwaarte van het goud, waarmee zij hunne zakken gevuld hadden, in de diepte werden neergetrokken.

Te vergeefs spande Cortez alle krachten in om de orde te herstellen; hij was in dezen treurigen nacht (Noche triste wordt hij nog heden in Mexico genoemd) schier alomtegenwoordig. Maar men luisterde niet meer naar zijne stem, alle banden der krijgstucht waren verbroken; ieder zorgde slechts voor zich zelven.

Eindelijk, met het krieken van den dag, had het overschot des legers den weg over den dam afgelegd. Cortez kon zijne doodelijk vermoeide krijgers op den vasten oever weer in orde scharen en de vreeselijke verliezen overzien, die hij geleden had. Den krachtigen man sprongen de tranen in de oogen, toen hij gewaar werd, dat slechts de helft zijner beproefde krijgers in het leven was, de overigen lagen deels dood op den bodem van het meer of op den noodlottigen dam, deels waren zij door de Azteken gevangen genomen en door deze tot een afgrijselijken offerdood gedoemd. Al het geschut, de bagage en de meeste paarden waren ver-

loren (*). De soldaten van Narvaez hadden het meest geleden; zij waren grootendeels als offers hunner hebzucht gevallen.

De geredden verkeerden in een beklagenswaardigen toestand, de ruiterij was tot 23 man versmolten. Het voetvolk had bij de overhaaste vlucht en bij het overzwemmen van het meer de zware wapenen weggeworpen. Geen enkel musket was overgebleven. Van den geheelen uitmuntenden krijgsvoorraad bezaten de Spanjaarden nog slechts hunne zwaarden en eenige half bedorvene bogen.

Indien de Azteken hun belang begrepen en de vluchtelingen op staanden voet vervolgd hadden, zouden deze onherroepelijk verloren zijn geweest. De doodelijk vermoeide krijgers zouden volstrekt niet in staat zijn geweest om zich tegen een nieuwen overval te verdedigen; zij zouden tot den laatsten man neergehouwen of gevangen genomen zijn. Tot geluk der Spanjaarden zetten de Mexicanen de vervolging echter niet voort, zij bleven in hunne hoofdstad, die zij van de lijken zuiverden. Zij vierden de uitvaart hunner gevallen broeders door den offerdood van een groot aantal gevangenen. Hierdoor won Cortez tijd om aan zijn vermoeid leger ten minste eenige uren de zoo dringend noodige rust te gunnen en het voor den verderen marsch te versterken.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

Marsch naar Tlascala. De vreeselijke slag bij Otumba. Toebereidselen voor de belegering van Mexico. Versterkingen. Bondgenootschap met de Indianen. Keizer Guatemozin. Bouw eener Spaansche vloot. De belegering van Mexico. Zonderlinge wijze van oorlogvoeren. Mislukte bestorming. De nacht der ontzetting. Blijdschap der Azteken. Profetie der Aztekische priesters. Afval der bondgenooten. Voortgezette bestorming. Langzame verwoesting der stad Mexico. Dappere verdediging der Azteken. Afgewezen vredesvoorstellen. Vreeselijke hongersnood in Mexico. De groote storm. Verovering van Mexico. Gevangenschap en pijniging van keizer Guatemozin. Cortez in de stadhouderlijke waardigheid bevestigd. Zijn bewind. Bekeering der Azteken. Ontdekkingstochten. Guatemozin ter dood gebracht. Cortez's laatste lotgevallen.

Nadat de krijgers door eene korte rust een weinig verkwikt waren, gaf Cortez bevel om op te breken. Onder de leiding der Tlascalaansche aanvoerders trok het leger langs een grooten noordelijken omweg, welke door het meer Tzompacco (Zumpango) noodzakelijk werd gemaakt, naar den bevrienden vrijstaat Tlascala. Het was een treurige, gevaarvolle marsch. Overal, op den geheelen weg stonden de inboorlingen tegen de thans niet

(*) Het bedrag der verliezen, door de Spanjaarden in den Noche triste ondergaan, wordt door de tijdgenooten zeer verschillend opgegeven. Prescott volgt de opgave van Gomara, Cortez' huiskapellaan; volgens dezen werden gedood en vermist 450 Spanjaarden en 4000 Tlascalanen.

meer gevreesde blanken op, die zich alleen tegen de onophoudelijke aanvallen konden beveiligen, door dicht aaneengesloten te marcheeren. Alle achterblijvers werden opgevangen en vermoord of als offer voor de goden weggesleurd. Nergens vonden zij eene vriendelijke ontvangst, nergens werden hun vrijwillig levensmiddelen geleverd en weldra brak er een hongersnood onder het afgematte leger uit, die vele dappere krijgers wegrukte.

In dezen treurigen tijd legde Cortez eene inderdaad bewonderenswaardige geestkracht aan den dag. Blijmoedig deelde hij in alle ontberingen zijner soldaten. Hoewel hij aan de gevolgen eener wonde leed, was hij onvermoeid dag en nacht bezig. De moedeloozen bemoedigde hij door zijne vroolijkheid, bij elk gevecht was hij steeds op dat punt, waar het gevaar het grootst was; dewijl hij zich dezelfde ontberingen getroostte als de gemeenste soldaat, boezemde hij den zijnen de kracht in om zich zelven te verloochenen.

De uitgeputte schaar kon haren marsch slechts langzaam voortzetten. Eene week was voorbijgegaan, toen het leger eindelijk de hoogten bereikte, van waar het een uitgestrekt vergezicht had op de vlakte van Otempan of Otumba, die hen nog van het Tlascalaansche grondgebied scheidde. Een ontzettend schouwspel vertoonde zich aan de blikken der verschrikte Spanjaarden.

Zoo ver het oog reikte, was de geheele vlakte bedekt met een schier ontelbaar, wel uitgerust Indiaansch leger, dat hier de Spanjaarden afwachtte, om hun den laatsten verpletterenden slag toe te brengen. Cuitlahuac, de krijgshaftige broeder en opvolger van Montezuma, had de bondgenooten ten strijde geroepen en zij hadden met de meeste bereidwilligheid aan die oproeping gehoor gegeven.

Bij dien vreeselijken aanblik verloor zelfs Cortez voor een oogenblik den moed, hij hield zich overtuigd, dat zijn laatste uur gekomen was, daar der kleine Spaansche bende juist die wapenen ontbraken, waardoor zij tot dus ver de grootste Indiaansche legers verslagen had, de vuurroeren en de kanonnen. Een handvol krijgers, uitgeput door ziekte, honger en gebrek, die tot hunne verdediging niets dan zwaarden bezaten, moest, ondersteund door eenige trouwe Tlascalanen, een onnoemlijk groot, voortreflijk en van strijdlust blakend leger aantasten.

En toch moest het geschieden! De Spånjaarden hadden geene keus. De terugtocht was hun afgesneden; zij moesten voorwaarts, en zich een weg door de vijandelijke drommen banen, of sterven.

Cortez richtte eenige weinige krachtige woorden tot zijne krijgers. Zij verstonden hem, elk van hen wist, dat van den uitslag van dit gevecht aller leven afhing. Allen hadden besloten tot den laatsten ademtocht te strijden.

Met eene vermetelheid, die met alle gevaar spotte, wierpen de Spanjaarden en de getrouwe Tlascalanen zich op den vijand. Deze werd door dien geweldigen, onwederstaanbaren aanval aan het wijken gebracht, maar achter het kleine hoopje der aanvallers sloten de gelederen zich weder; weldra stonden de Spanjaarden, naar de beschrijving van een tijdgenoot, gelijk een klein eiland tusschen de bruischende golven der zee.

Het was een vreeselijke strijd! Vele Spanjaarden en Tlascalanen waren reeds gevallen, geen hunner was meer ongekwetst; de slag scheen verloren, toen het scherpziend oog des veldheers, op een korten afstand

te midden van het slaggewoel, den voornaamsten cazique bespeurde, die den slag bestuurde en de hoofdbanier, een gouden net, droeg. „Volgt mij!” riep Cortez zijnen vrienden toe; onder het aanheffen van zijn oorlogskreet, stormde hij, gevolgd door eenige stoutmoedige ruiters en alles nederwerpend wat zich in zijn weg stelde, op den cazique los, dien hij met zijn lans doorboorde.

Een onuitsprekelijke schrik maakte zich van de Indianen meester, toen zij hun veldheer vallen en hunne banier in handen der Spanjaarden zagen. Als kaf, dat door den wind wordt opgejaagd, stoven zij uit elkander; het gansche leger sloeg op de vlucht. De Spanjaarden en Tlascalanen vervolgden hen, zij rustten niet voór dat de kracht tot moorden hen begaf.

Toen aan den avond van den 8en Juli 1520 de zon onderging, verzamelden de vermoeide overwinnaars zich weder. Zij hadden eene bloedige wraak genomen voor de verliezen in den Noche triste geleden; op het door hen bezette slagveld viel hun een rijke buit in handen. (*)

Den volgenden dag bereikte het leger gelukkig het grondgebied van Tlascala; het vond een vriendelijke ontvangst en bovenal de rust, waaraan de gewonde krijgers zoo dringend behoefte hadden. Ook Cortez was ernstig gekwetst, eenige dagen verkeerde hij zelfs in levensgevaar, doch weldra behield zijn krachtig gestel de overhand; hij verrees van zijn ziekbed, om op nieuw al zijne kracht aan de verwezenlijking van zijne grootsche plannen te wijden, die hem zelfs bezig gehouden hadden in de hitte der wondkoorts, toen hij schier met den dood lag te worstelen. Vaster dan ooit stond zijn besluit om het groote Mexicaansche rijk te veroveren; daartoe maakte hij, zoodra hij van zijn ziekbed was opgestaan, de noodige toebereidselen, door van de bezetting van Vera Cruz hulptroepen te ontbieden.

Nauwelijks werd het vermetele plan des veldheers onder de Spaansche troepen bekend, of de vroegere aanhangers van Narvaez begonnen te morren. Zij eischten, dat Cortez hen terstond, indien al niet naar Cuba dan toch naar Vera Cruz terugvoeren zou. Tegen dezen eisch kwamen echter de oude soldaten, tot wie de veldheer zich wendde, in verzet. Zij verklaarden, dat zij hunnen aanvoerder trouw zouden volgen. Ten gevolge van deze verklaring en van Cortez' ernstige vermaningen werd het misnoegen althans voorloopig gestild. Bovendien verschafte de veldheer door meer dan een gelukkigen krijgstocht tegen verschillende Indiaansche rijken, die tegen de Spanjaarden eene vijandige houding aangenomen hadden, hun de gelegenheid om buit te verzamelen en hun gouddorst te bevredigen.

In al zijne ondernemingen was Cortez gelukkig; de zegepraal hechtte zich aan zijne vanen; alle naburige steden onderwierpen zich aan de Spaansche heerschappij. De vroeger door de Azteken overheerschte stammen boden thans den Spanjaarden hunne hulp ter herovering van Mexico aan. Zoo kon Cortez op den bijstand eener Indiaansche krijgsmacht rekenen, die in zijn oog voldoende was om den aanval op de machtige stad te hervatten.

(*) De Castiliaansche geschiedschrijvers verhalen, dat Cortez op dien gedenkwaardigen dag een leger van 200.000 Indianen overwonnen en niet minder dan 20.000 vijanden gedood heeft. Deze cijfers verdienen echter — gelijk van zelf spreèkt — niet het minste vertrouwen. Ze zijn zeker overdreven.

Tot de verovering der op een eiland midden in het meer gelegene stad achtte de veldheer in de eerste plaats het bezit van eene vloot noodzakelijk. Hij besloot 13 schepen te laten bouwen, die voor het meer van Tezcuco waren bestemd en te Tlascala getimmerd zouden worden. Indiaansche pakkedragers zouden dan de afzonderlijke deelen over het gebergte naar het meer vervoeren; de zeilen met het touw- en ijzerwerk voor deze schepen moesten uit Vera Cruz gehaald worden.

Hoe meer de toebereidselen voor den aanval op Mexico vorderden, des te krachtiger openbaarde zich op nieuw de ontevredenheid van eenige voormalige aanhangers van Narvaez, die den vreeselijken Noche triste nog niet vergeten hadden. Strijdmakkers, op wie men zich zoo weinig kon verlaten, kon Cortez bij zulk eene gevaarlijke, ja vermetele onderneming niet in zijne gelederen dulden. Hij zond hen derhalve naar Vera Cruz, hij nam van hen vriendelijk afscheid en vergunde hun naar Cuba terug te keeren. Voor het verlies aan manschappen, dat hij hierdoor leed, werd hij weldra rijkelijk schadeloos gesteld.

Velasquez, die van het lot van Narvaez nog onkundig was, zond dezen versterking. Deze troepen lieten zich gemakkelijk overhalen om onder Cortez dienst te nemen. Hetzelfde was het geval met de bemanning van eenige schepen, die van Jamaica op ontdekkingen uitgezonden waren.

Tengevolge van dit alles zag Cortez zijn leger weer aangegroeid tot eene sterkte van bijna 600 man, waaronder zich 40 ruiters en 80 buks- en boogschutters bevonden. Bovendien bezat hij 9 kanonnen en kon hij over talrijke Indiaansche hulpbenden beschikken. De verschillende geschiedschrijvers schatten hun aantal op 100.000 tot 180.000 man.

Eer Cortez bevel gaf om op te rukken, hield hij eene monstering over zijn gezamenlijke krijgsmacht. Met enkele kernachtige woorden vermaande hij zijne krijgslieden, aan de eer van Spanje te denken en wraak te nemen voor den dood hunner makkers, die in den Noche triste gesneuveld of door de Azteken gevangen genomen, en als offer aan hunne afgrijselijke goden geslacht waren. Bovenal echter moesten zij gedachtig zijn, dat zij als krijgers van het kruis de reine leer van Christus onder de heidenen verbreiden moesten en dat voor dit heilige doel geen offer te zwaar was.

Ook tot de hulptroepen richtte hij het woord en Marina vertolkte zijne toespraak. Tot hen sprak hij alleen van de wraak, welke zij op de gehate Azteken te nemen hadden, en van de vrijheid, die zij onder zijne aanvoering konden verwerven.

Cortez verstond meesterlijk de kunst, zijne toespraken overeenkomstig de behoeften zijner toehoorders in te richten; zijne woorden vonden dan ook zoowel bij de Spanjaarden als bij de Indianen een krachtigen weerklank.

Den 28en December ging Cortez met de Spanjaarden en met een deel der Indianen naar Mexico op marsch. Het grootste deel der Mexicaansche hulptroepen liet hij voorloopig te Tlascala achter. Volgens het door hem ontworpen plan zouden de Spanjaarden voorloopig aan het meer van Tezcuco hun hoofdkwartier opslaan en van daar uit den geheelen omtrek, alle nog den Azteken trouw gebleven steden onderwerpen. Dit kon in korten tijd geschieden. De eigenlijke aanval op de hoofdstad Mexico zou worden uitgesteld tot de schepen kant en klaar in het meer gebracht konden worden. Overeenkomstig dit plan nam Cortez zijne maat-

regelen. Hij trok over het gebergte terstond naar Tezcuco en in deze stad, die bijna geheel door hare inwoners verlaten was, sloeg hij zijn kwartier op. Van hier uit ondernam hij in alle richtingen zulke gelukkige strooptochten, dat de volkrijke steden, die rondom het meer lagen, de eene voor de andere na, deels zich vrijwillig overgaven en hulptroepen voor den aanval op Mexico beloofden, deels veroverd werden. Hierbij viel echter menig hevig en bloedig gevecht voor, want de Azteken legden eene woeste, voor niets terugdeinzende dapperheid aan den dag en aan hun hoofd stond een jeugdige keizer, die besloten had, eerder zijn leven te verliezen dan zich aan de blanken te onderwerpen.

De broeder van Montezuma, Cuitlahuac, was na eene regeering van nauwelijks drie maanden gestorven; zijn neef Quauchtimotzin of gelijk de Spanjaarden hem noemden, Guatemozin, was door de keus der edelen tot zijn opvolger benoemd. De jeugdige, nauwelijks 25-jarige keizer koesterde een doodelijken haat tegen de blanken, de bevrijding van zijn vaderland beschouwde hij als zijne levenstaak. Hij had daarom al de krachten van zijn rijk ingespannen om de hoofdstad te verdedigen en zich met den grootsten ijver zoowel op de uitrusting zijner krijgsmacht als op de versterking van Mexico toegelegd. In weerwil hiervan en hoewel de Azteken dagelijks met eene bewonderenswaardige dapperheid streden, kon hij niet verhinderen, dat Cortez zich binnen weinig tijds van al de rondom het meer liggende gewesten meester maakte, dat de eene groote Mexicaansche leenman na den ander zich aan de blanken onderwierp, ja zich zelfs met hen verbond.

Thans lachte de fortuin den stoutmoedigen veroveraars weder toe. Van Hispaniola ontving hij eene zeer welkome versterking van 200 man met 70 tot 80 paarden en een groot aantal kanonnen; tegelijk werd hem bericht, dat de te Tlascala gebouwde schepen gereed waren. Hij liet ze door 8000 Tlascalaansche slaven over het gebergte dragen. Onderweg werden de dragers door eene daartoe afgezondene Spaansche afdeeling en door de Indiaansche hulptroepen tegen de aanvallen der Azteken beschermd; zoo brachten zij de afzonderlijke deelen der schepen gelukkig naar het meer Tezcuco. Reeds na enkele dagen konden de in elkaar gezette vaartuigen van stapel worden gelaten; slechts een daarvan was mislukt, de 12 overige bleken zoo goed geschikt te zijn om zee te bouwen, dat zij terstond een zeegevecht tegen de ontelbare Indiaansche booten aangaan konden. Eene schitterende overwinning was de eerste daad der nieuwe vloot.

Eindelijk was alles voor de belegering der hoofdstad gereed. Cortez verdeelde zijn leger in drie groote afdeelingen, die alle in een zeker aantal Spanjaarden en een daaraan geëvenredigd aantal Indiaansche hulptroepen bestonden. (*) Door deze afdeelingen werden de eindpunten der drie dammen bewaakt, waardoor Mexico met het vaste land verbonden was. De Mexicanen moesten, verstoken van alle hulp en van den toevoer van nieuwe levensmiddelen, door dagelijksche aanvallen en eindelijk door den honger tot wanhoop gebracht en tot de overgave gedwongen worden. Dit was het plan van aanval, waarnaar Cortez te werk ging.

(*) Hoe groot het aantal der Indiaansche hulptroepen eigenlijk geweest is, kan zelfs niet bij benadering bepaald worden. Ongetwijfeld was het zeer aanzienlijk, dewijl alleen 50.000 Tlascalanen de wapenen tegen de Azteken hadden opgevat en in den laatsten tijd uit bijna al de volkrijke steden nieuwe toevoer van troepen was aangekomen.

Bijna elken dag rukten de Spanjaarden en hunne bondgenooten over de dammen tegen de stad op. Zij vulden de damopeningen, welke door de Azteken des nachts telkens weder geopend werden, met vuilnis en steenen, drongen in de stad door, verwoestten hier de verschansingen en eenige der grootste gebouwen en keerden, nadat zij naar hartelust vernield, gemoord en geroofd hadden, naar hunne legerplaats terug, zonder zelfs eene poging te wagen om in de stad eene vaste stelling in te nemen.

Deze eigenaardige wijze van aanval moest, wanneer zij stipt toegepast werd, eindelijk, hoewel zeer langzaam, tot het beoogde doel voeren. Bij elk gevecht toch werden de Mexicanen, hoe dapper zij ook streden, meer of minder verzwakt. Dewijl de vloot het meer bewaakte en allen toevoer van levensmiddelen afsneed, kon het eindelijk niet missen, of de honger zou de belegerden tot de overgave noodzaken.

Het wel doordachte plan des veldheers verwekte echter spoedig bij de ongeduldige Spanjaarden eene groote ontevredenheid. De dagelijksche schijnbaar geheel vruchtelooze aanvallen matten de soldaten af. Bovendien werd het verblijf in de legerplaats, dewijl des nachts de regen menigmaal bij stroomen neerviel, den grond doorweekte, en de lucht zeer afkoelde, alles behalve aangenaam.

Wilde Cortez zijne krijgers in een goeden luim houden, dan moest hij besluiten een krijgsraad bijeen te roepen; deze bepaalde den algemeenen aanval op den 3en Juli 1521. De geheele krijgsmacht zou daartoe in het gevecht gebracht en de stad zoo mogelijk geheel ingenomen worden. Indien dit niet gelukte, zou men zich toch daar binnen nestelen. Met tegenzin gaf Cortez zijne toestemming.

In den vroegen morgen van den 3en Juli rukten de Spanjaarden en hunne bondgenooten van alle zijden tegen de hoofdstad op. Zij vonden niet zulk een krachtigen tegenstand als hun anders placht geboden te worden; dit was in Cortez' oog een bedenkelijk verschijnsel: hij duchtte een krijgslist der Azteken en toen hij nu de Spanjaarden en de woeste Tlascalanen in onstuimige vaart in de straten zag doordringen, maakte eene ernstige bezorgdheid zich van hem meester. Vóór het uitrukken der troepen had hij last gegeven, dat geene afdeeling voorwaarts mocht trekken, eer de openingen in de dammen geheel aangevuld waren, zoodat de terugtocht zijner troepen geene belemmering ondervinden zou. Als omzichtig aanvoerder besloot hij, zich te overtuigen, of zijn bevel overal wel opgevolgd was. Met eene kleine afdeeling trok hij op, om een der dammen te onderzoeken, doch hij had slechts een kort eind weegs afgelegd, toen hij eensklaps gestuit werd door een gapenden afgrond, ter lengte van 10 tot 12 schreden, die slechts voor het kleinste gedeelte met vuilnis en steen gedempt was.

Hij gaf bevel om de opening aan te vullen, doch in denzelfden oogenblik weergalmde in het rond het vreeselijke krijgsgeschreeuw der Azteken. De groote horen van Guatemozin, die slechts in tijden van buitengewoon groot gevaar gebruikt werd, riep de geheele bevolking van Mexico ten strijde tegen de Spanjaarden, die in hun onbesuisden aanval tot ver in de afgelegenste straten der stad waren doorgedrongen. Uit alle huizen stormden de Azteken naar buiten, zij wierpen zich met eene onwederstaanbare woede op hunne vijanden en dreven hen naar de nog niet gedempte opening in den dam terug.

Hier ontstond een bloedig gevecht. Vele krijgslieden, zoowel der

Spanjaarden als der met deze verbondene Tlascalanen, werden in het water gestooten en hier door de Azteken, die in een onnoemlijk aantal op hunne booten toegesneld waren, weerloos gevangen genomen. Cortez zelf werd gekwetst; hij geraakte in het dreigendst gevaar. Toen hij ter aarde stortte, weergalmde de zegekreet: „Malinche, Malinche!" door de gelederen der vijanden. Zes reusachtige Aztekische krijgers wierpen zich op hem en poogden hem in eene der booten te trekken, doch hij werd ontzet door een zijner getrouwe makkers, die dit heldenfeit met zijn eigen leven betaalde. Eindelijk was men de vreeselijke damopening overgetrokken; de bondgenooten konden zich terug trekken, nadat zij zware verliezen aan dooden en gevangenen geleden hadden. Op den dag van dien ongelukkigen strijd volgde een nacht vol verschrikking. Prescott geeft ons daarvan de volgende levendige beschrijving:

„De zon, nog boven de westelijke heuvels zichtbaar, wierp hare stralen ver over het dal en verlichtte de oude torens en tempels met een zachten gloed, die weinig overeenstemde met de droevige krijgsgebeurtenissen, waarin de stad nog voor zoo korten tijd gewikkeld was geweest. De stilte van het avonduur werd echter eensklaps afgebroken door de zonderlinge tonen van den grooten trommel en van den trompet van den oorlogsgod, tonen, die den Noche triste met al zijne verschrikkingen in het geheugen der Spanjaarden terugriepen, want dat was de eenige gelegenheid, waarbij zij die gehoord hadden. Zij kondigden eene plechtige godsdienstige handeling binnen het heiligdom van Huitzilopotchi aan, en verschrikt door deze treurige klanken, die heinde en ver in het dal weergalmden, wendden de soldaten hunne blikken naar de zijde, van waar zij kwamen. Daar aanschouwden zij een langen optocht, die rondom de zijden der spitse zuil opsteeg. — Toen de lange stoet van priesters en krijgslieden den vlakken top van het heiligdom bereikt had, aanschouwden de Spanjaarden de gestalten van eenige tot op den gordel ontkleede mannen, van wie zij sommigen aan de blankheid der huid als hunne landgenooten herkenden. Zij waren tot slachtoffers bestemd. Hunne hoofden waren feestelijk met vederkransen versierd en zij droegen fakkels in de handen. Men dreef hen met geweld voorwaarts en dwong hen om aan de dansen ter eere van den krijgsgod deel te nemen.

Vervolgens werden de ongelukkige gevangenen, nadat men hen van hun treurigen tooi ontdaan had, één voor één op den vreeselijken offersteen uitgestrekt. Op de gebogen oppervlakte van dien steen werd hunne borst, overeenkomstig het duivelsche doel van den priesterlijken beul, een weinig opgeheven; deze reet met ééne krachtige snede van zijn scherp, uit Itzli vervaardigd mes de ribben van elkaar en rukte, de hand in de wond stekend, het hart er uit, dat warm en bloedrood op het gouden reukvat voor het afgodsbeeld neergelegd werd. Het lijk van het slachtoffer werd vervolgens van de steile trappen der zuil neergeslingerd. Beneden verzamelden de wilden de verminkte overblijfselen, waarvan zij weldra een kannibaalsch feestmaal bereidden; hiermede werd dit gruwelijk werk besloten.

Men kan zich de gewaarwordingen voorstellen, waarmede de Spanjaarden dit vreeselijk schouwspel moesten aanstaren, hetwelk zóó dicht in hunne nabijheid voorviel, dat zij bijna in staat waren om de aangezichten hunner ongelukkige makkers te herkennen, het rukken en trekken van hunne lichamen te zien, hunne stervenskreten te hooren — of die althans in hunne verbeelding te hooren —, en dat toch zoo ver van hen ver-

wijderd was, dat zij hun niet ter hulp konden snellen. Zij sidderden over al hunne leden bij de gedachte, wat hun eigen lot zou kunnen zijn; en de dappersten onder hen, die tot dusver in het gevecht waren gegaan, even zorgeloos en luchthartig alsof zij zich aan een maaltijd neerzetten of eene danszaal binnentraden, konden van dien oogenblik af hunne ruwe vijanden niet tegemoet trekken, zonder dat een bang, zeer nauw met vrees verwant gevoel hen bekroop."

Gedurende den dag, die op de mislukte bestormingen volgde, waagden de Spanjaarden geen nieuwen aanval. Zij bepaalden zich tot het afslaan van de aanvallen der belegerden. De Mexicanen daarentegen gaven zich aan eene onbeteugelde blijdschap over. Dagelijks vierden zij hunne bloedige offerfeesten en smulden zij aan de overblijfselen der geslachte gevangenen. De priesters verkondigden, dat thans eindelijk de toorn van den vreeselijken Huitzilopotchli door de kostbare offers van blanke menschen gestild was, dat de god de Azteken nu weder in zijne bescherming nemen en hun binnen acht dagen al hunne vijanden overleveren zou.

Guatemozin trok partij van deze voorspelling. Met boden, die gelukkig de waakzaamheid der Spanjaarden verschalkten, zond hij een aantal hoofden van blanken door het land rond. Zijne boden riepen de oude leenmannen des rijks op om terstond de zijde der vreemdelingen te verlaten, dewijl zij anders het lot der vijanden van Mexico deelen zouden en binnen acht dagen als offers aan de goden geslacht zouden worden.

De met de Spanjaarden verbondene Indianen vernamen met ontzetting de priesterlijke voorspelling. Zij sloegen daaraan geloof en reeds in den eerstvolgenden nacht verliet een groot deel hunner het Spaansche kamp, anderen volgden dit voorbeeld en weldra greep de vrees voor de goden bijna alle Indianen, zelfs de meesten der tot dusver steeds trouw geblevene Tlascalanen aan; ook deze namen aan de algemeene desertie deel. Slechts een zeer klein aantal Tlascalanen en enkele andere Indianen bleven den Spanjaarden onwankelbaar getrouw.

Cortez durfde den algemeenen afval niet straffen. Nauwelijks was hij in staat om met zijne gedunde krijgsbende de drie uitgangen der dammen tegen de Mexicanen te verdedigen, elke poging om de bondgenooten met geweld tot getrouwheid te dwingen zou de dwaasheid zelve zijn geweest.

Hij liet daarom over de desertie der bondgenooten niet de minste verstoordheid blijken; hij liet hun zeggen, dat zij vrij mochten heengaan, doch dat zij zich niet te ver moesten verwijderen, want na acht dagen zouden zij inzien, hoe bedriegelijk de woorden der valsche profeten binnen Mexico geweest waren, dan zouden zij wel uit eigen beweging tot hunnen plicht terugkeeren.

En zoo geschiedde het. De Aztekische priesters hadden de dwaasheid gehad, voor de vervulling hunner voorspelling eene te korte tijdruimte te bepalen. Toen de acht dagen verstreken waren, zonder dat de Mexicanen eenig voordeel behaald hadden, keerden in de eerste plaats de over hunne lichtgeloovigheid beschaamde Tlascalanen terug; hun voorbeeld werd door de meeste andere Indiaansche bondgenooten gevolgd. Cortez ontving hen allen met groote blijdschap.

De ongelukkige uitslag der eerste bestorming had den Spanjaarden geleerd, dat zij hun ongeduld moesten beteugelen, doch ook Cortez had

begrepen, dat hij in zijne wijze van oorlogvoeren noodzakelijk verandering brengen moest. Was hij tot dusver van plan geweest, bij de verovering der stad Mexico de gebouwen zooveel mogelijk te ontzien, dewijl hij de prachtige hoofdstad voor de Spaansche heerschappij wenschte te bewaren, thans beval hij, bij elken storm slechts langzaam voorwaarts te dringen en alle gebouwen zonder uitzondering, zoowel paleizen als hutten, omver te halen. Met het puin moesten de damopeningen zoo stevig worden gedempt, dat zij niet meer gedurende den nacht door de belegerden opgegraven konden worden.

Volgens dit plan gingen de Spanjaarden voortaan met het gelukkigste gevolg te werk. Terwijl zij bij hunne dagelijksche aanvallen, van de drie legerplaatsen uit, thans niet meer door de openingen in den dam belemmerd, de stad binnendrongen, haalden de Indiaansche bondgenooten juichend de huizen der gehate Azteken omver. De steenen en het puin wierpen zij, nadat de dammen voor goed bevestigd waren, in de talrijke grachten, die de stad doorsneden, en die insgelijks het doordringen der belegeraars zeer bemoeilijkt hadden.

De ééne straat der prachtige keizerlijke residentie voor, de andere na werd vernield. Steeds enger werd de ruimte, waarin zich de talrijke bevolking opeengedrongen zag. Zij verloor echter den moed niet; hoewel de honger reeds vreeselijk onder de Azteken woedde, streden zij toch met dezelfde dapperheid; zij verdedigden elke straat en eerst wanneer zij zich niet langer konden staande houden, trokken zij zich eenige huizen ver terug.

Cortez, die gaarne een eind zou gemaakt hebben aan den strijd, om ten minste de schoone paleizen, die nog stonden te sparen, zond, toen hij vernam, hoe vreeselijk hongersnood en ziekte onder de ongelukkige bevolking woedden, eenige gevangenen tot Guatemozin. Hij liet den jeugdigen keizer smeeken, dat deze toch medelijden zou hebben met zijne dappere onderdanen en met de schoone stad Mexico. „Keer terug tot de gehoorzaamheid," zoo besloot hij zijne opeisching aan Guatemozin, „welke gij eens den vorst van Castilië beloofd hebt, dan zal al het gebeurde vergeten zijn: alle rechten der Azteken zullen geëerbiedigd, gij zelf zult in uwe waardigheid bevestigd worden."

Guatemozin wilde in zijne eerste opwelling van toorn alle onderhandelingen weigeren. Doch hij bedacht zich, en riep zijne edelen samen, om met hen te beraadslagen. Slechts enkelen stemden voor onderwerping, bijna allen verklaarden, dat zij den strijd tot den laatsten droppel bloeds voortzetten en liever het leven dan de vrijheid opofferen wilden.

Het eenige antwoord der Azteken op de vredesvoorslagen der Spanjaarden bestond in een algemeenen, met onstuimige woede ondernomen uitval, die echter krachtig afgeslagen werd en hun op groote verliezen te staan kwam.

Steeds werden nieuwe straten door de belegeraars veroverd en verwoest, steeds vreeselijker woedden hongersnood en ziekte binnen Mexico. Prescott schildert ons den nood der belegerden met de volgende treffende kleuren:

„Alle gewone voedingsmiddelen hadden reeds sinds lang ontbroken en nu rekten zij hun leven zoo goed als zij konden door middel van wortels, die zij uit de aarde groeven, door den bast van de boomen af te knagen, door het eten van gras, kortom van alles, hoe walgelijk het ook

mocht zijn, dat slechts in staat was om hun razenden honger te stillen. Hun eenige drank was het brakke water, dat uit den met het zout van het meer verzadigden bodem opborrelde. Ten gevolge van dit ongezonde voedsel en de daardoor veroorzaakte ziekten versmolt de bevolking onophoudelijk. Dagelijks werden er menschen ziek en stierven onder de hevigste folteringen van den honger, terwijl de bleeke en vermagerde overlevenden slechts hun tijd schenen af te wachten.

Dit alles bemerkten de Spanjaarden, toen zij dieper in het binnenste der stad doordrongen en de wijk Ttatelolco naderden, die de belegerden thans bezet hielden. Zij bespeurden, dat de bodem was omgewoeld, om naar wortels en onkruid te zoeken, dat de boomen van hunne groene loten, van hun loof en hunne schors beroofd waren. Hoopen verhongerde Indianen slopen in de verte, gelijk spoken, op het tooneel hunner voormalige grootheid rond. Lijken lagen onbegraven op de straten en in de hoven of vulden de graven. Dit was een onbedriegelijk teeken van den grooten nood der Azteken, want zij beschouwden het begraven van de dooden als een heiligen en gebiedenden plicht. In den eersten tijd der belegering hadden zij zich daarvan met groote nauwgezetheid gekweten. Later hadden zij hunne dooden nog zorgvuldig aan den aanblik van het algemeen onttrokken en hen in de huizen gebracht. Doch hun aantal was, tegelijk met dat hunner jammeren, zoo ontzettend toegenomen, dat zij eindelijk onverschillig waren geworden en thans lieten zij hunne bloedverwanten en vrienden maar onder den blooten hemel liggen en verrotten, daar, waar deze den laatsten adem uitgeblazen hadden. Bij het binnentreden in de woningen deed een nog vreeselijker schouwspel zich aan de troepen voor. Op den vloer lagen de ongelukkige gestalten der bewoners uitgestrekt, eenigen met den dood worstelend, anderen reeds tot ontbinding overgegaan; mannen, vrouwen en kinderen de verpeste lucht inademende en zonder onderscheid door en over elkander geworpen; moeders met hare zuigelingen in de armen, die voor hare oogen van honger stierven, daar zij zelve niet in staat waren om hun het door de natuur voor hen bestemde voedsel aan te bieden; mannen, op de vreeselijkste wijze verminkt, met afschuwelijk verbrijzelde ledematen, die bij het binnentreden der vijanden nog vruchteloos trachtten weg te kruipen. Doch zelfs in dezen toestand achtten zij het beneden zich, om genade te smeeken; zij staarden de binnentredenden aan met de loerende woestheid van een gewonden tijger, wiens spoor de jagers tot in zijn boschhol gevolgd hebben.

De Spaansche bevelhebber gebood streng, dat men deze beklagenswaardige, weerlooze slachtoffers sparen zou. Maar de Indiaansche bondgenooten maakten geen onderscheid. Voor hen was een Azteek onder alle omstandigheden een vijand. Met afschuwelijke zegekreten rukten zij de brandende gebouwen boven hun hoofd omver en de vlammen verteerden levenden en dooden als op een gemeenschappelijken brandstapel."

In weerwil van den vreeselijken nood, die binnen Mexico heerschte, zetten de Azteken de verdediging toch met onbezweken dapperheid voort. Zij spanden hunne laatste krachten tot voortzetting van den strijd in en hoewel Cortez nog meer dan eens de stad opeischte, wezen zij alle voorstellen van dien aard onverbiddelijk af, ook toen reeds meer dan drie vierden der stad veroverd en verwoest waren.

Thans besloot Cortez eindelijk, door een algemeenen storm den tegen-

stand der Azteken voor goed te fnuiken. In den morgen van den 12den Augustus 1521 drongen de Spanjaarden en hunne bondgenooten van alle zijden voorwaarts, terwijl tegelijk van de schepen het vuur geopend werd. Een bloedige strijd begon; volgen wij daarbij Prescott's treffende beschrijving:

„De belegerden werden gelijk wild, dat door de jagers omsingeld is, van alle zijden besprongen. De slachting was vreeselijk. De grond was zoo met verslagenen bedekt, dat de woedende strijders over hoopen menschen klauteren moesten, om elkander te bereiken. De modderige grond was doorweekt met het bloed, dat gelijk water daarover stroomde en zelfs de grachten rood kleurde. Overal heerschten de schromelijkste verwarring en het vreeselijkste strijdgewoel. Het afgrijselijke gehuil der Indianen, de vloeken en verwenschingen der Spanjaarden, het gekerm der gewonden, het gillen der vrouwen en kinderen, de doodelijke slagen der overwinnaars, de doodstrijd hunner slachtoffers, de weergalm van het musketvuur, het fluiten der tallooze werptuigen, het kraken en knetteren der brandende gebouwen, die honderden onder hunne puinhoopen verpletterden, de stofwolken en zwaveldampen, die de lucht verduisterden en alles met hun somberen sluier omhulden, dit alles vormde een schouwspel, dat zelfs den soldaten van Cortez eene huivering door de leden joeg, hoe gehard zij ook waren door menig hevig gevecht en hoe vertrouwd met bloed en wonden. „Het jammeren der vrouwen en vooral der kinderen" — zegt de bevelhebber — „was genoeg om iemand het hart te breken". Hij beval, dat men ze sparen en aan allen, die het verlangden, het leven schenken zou. Vooral drukte hij dit den bondgenooten op het hart en hij stelde lieden onder hen aan, om hunne verbittering te beteugelen. Maar hij had een raderwerk in beweging gebracht, dat hij zelf niet meer in zijn gang kon stremmen. Het zou even gemakkelijk zijn geweest den stormwind in zijne vaart te stuiten als de hartstochten eener losgelaten horde van wilden te beteugelen. „Nooit", roept hij uit, „heb ik zulk een onbarmhartig menschenvolk of iets in menschengedaante aanschouwd, dat zoo geheel van menschelijkheid ontbloot was." Zij maakten geen onderscheid tusschen kunne of leeftijd en schenen in dit uur der wraak al het leed, hun eene eeuw lang aangedaan, te willen vergelden. Eindelijk liet de bevelhebber, verzadigd van de slachting, den terugtocht blazen. Het was ook hoog tijd, indien volgens zijne eigene opgave — wij willen hopen, dat zij overdreven zal zijn geweest — reeds veertig duizend menschen omgekomen waren."

De vreeselijke strijd had de laatste krachten der Azteken uitgeput. Toen Cortez den volgenden dag, den 13den Augustus, den aanval hernieuwen liet, beproefden de dappere verdedigers nog wel tegenstand te bieden, maar zij werden weldra op alle plaatsen overmand. De stad viel, de bevolking werd deels door de Spanjaarden gevangen genomen, deels door de Indianen, die nooit lijfsgenade schonken, vermoord. Slechts enkele gelukkigen slaagden er in, met booten over het meer te ontvluchten, doch de meesten, die dit beproefden, werden door de Spaansche schepen achterhaald en opgevangen. Ook den jeugdigen koning Guatemozin en den cazique van Tlacopan trof dit lot.

Hij werd voor Cortez gebracht, die hem met hoffelijke waardigheid tegemoet trad. Guatemozin sprak den veldheer het eerst aan:

„Ik heb alles gedaan wat ik kon om mij en mijn volk te verdedigen.

Thans, Malinche, moogt gij met mij doen gelijk gij goedvindt; ik smeek u alleen, stoot mij met uwen dolk neder en verlos mij uit dit leven."

Cortez werd door den moed en de edele fierheid van den Azteek diep getroffen. „Vrees niet," hernam hij, „gij zult met alle mogelijke eer behandeld worden. Gij hebt uwe hoofdstad als een dapper krijgsman verdedigd: de Spanjaarden weten den moed ook in den vijand te waardeeren."

De belofte des veldheers werd tot diens schande niet vervuld, want de Spanjaarden, die na de verovering overal in de stad naar schatten zochten, zagen zich in hunne hooggespannen verwachtingen bitter bedrogen. De schatten van Montezuma waren verdwenen; de Azteken hadden die in het meer laten zinken of ergens anders verborgen, om ze niet in de handen der roofzuchtige vijanden te laten vallen.

Eene wilde razernij maakte zich bij deze ontdekking van de roofzieke Spanjaarden meester; zij eischten van den veldheer, dat hij Guatemozin en den cazique van Tlacopan op de pijnbank zou laten leggen, om hen zoo te dwingen tot het aanwijzen van de plaats, waar de schatten verborgen waren. Aanvankelijk weigerde Cortez, gedachtig aan zijne belofte; doch toen de soldaten luid morden, toen zij openlijk het vermoeden uitspraken, dat de veldheer met Guatemozin in heimelijke verstandhouding stond, en dat hij keizer Karel V en het leger hun rechtmatig aandeel in den buit wilde onthouden, toen was de anders zoo standvastige en vastberaden man zwak genoeg om zijne eer ten offer te brengen, ten einde de beschuldiging van eerloosheid te ontzenuwen.

Guatemozin en de cazique van Tlacopan werden op de pijnbank gelegd, maar zij verklapten niets. De moed des jeugdigen keizers werd zelfs door de afgrijselijke marteling niet gefnuikt. Toen zijn lotgenoot steunde en zich zwak toonde, riep Guatemozin hem toe: „Gelooft gij dan, dat ik de weelde van een bad geniet?"

Cortez, wiens geweten hem scherpe verwijten deed, maakte eindelijk aan de schandelijke foltering een einde; hij liet de beide vorsten naar de gevangenis terugvoeren.

De tijding, dat Mexico door de bleeke mannen veroverd en het rijk der Azteken vernietigd was, verbreidde zich snel door alle Mexicaansche gewesten. Zij noopte bijna overal de caziquen om zich aan de veroveraars te onderwerpen, want welke Indiaansche vorst mocht nog hopen, de onoverwonnen vreemdelingen, tegen wie een Montezuma en Guatemozin niet opgewassen waren geweest, met goed gevolg te bestrijden? De weinige stammen, die zich niet vrijwillig onderwierpen, werden spoedig en zonder moeite overwonnen. Het groote rijk van Anahuac was van nu af een wingewest der Castiliaansche kroon.

Cortez had het toppunt zijner wenschen bereikt. Aan zijnen moed, zijne geestkracht en zijn veldheerstalent dankte Karel V de heerschappij over het groote westelijke rijk. Met volle recht mocht de gelukkige veroveraar op de dankbaarheid van zijn monarch rekenen en de hoop voeden, dat hem het stadhouderschap over Mexico zou worden opgedragen. Doch juist deze wensch scheen niet vervuld te zullen worden, want in het vaderland waren zijne vijanden onvermoeid tot zijn verderf bezig geweest.

Velasquez had klacht op klacht naar Spanje gezonden, dat Cortez zich eigenmachtig de leiding der expeditie aangematigd had en dat hij, door gelddorst en eerzucht gedreven, zich ook hare vruchten ten na-

nadeele der kroon toeëigenen zou. Bisschop Fonseca, de invloedrijkste man in het beheer der koloniën. was een vriend van Velasquez en een verbitterd tegenstander van Cortez; hij bewerkte, dat een gevolmachtigde naar Villa Rica de Vera Cruz gezonden werd met het bevel om den veldheer af te zetten.

De gevolmachtigde, Christoval de Tapia, landde in December 1521 te Villa Rica. Hij werd door het stedelijk bestuur zeer koel ontvangen; men bemerkte, dat in zijne geloofsbrieven een gebrek, wat den vorm betreft, was ingeslopen; het bestuur weigerde hem gehoorzaamheid, alleen Cortez' bevelen wilde het opvolgen.

Cortez, die een oud bekende van Tapia was, nam jegens dezen eene zeer vriendschappelijke houding aan, en wist hem door rijke geschenken voor zich te winnen. De gevolmachtigde, die inzag, dat het hem onmogelijk zou zijn, zich tegen den wil der geheele Spaansche bezetting van het bewind meester te maken en den algemeen vereerden veldheer af te zetten, besloot afstand te doen van de bedriegelijke en gevaarlijke eer, stadhouder te heeten; zonder zijn last volbracht te hebben, keerde hij naar Cuba terug.

Intusschen waren de berichten van Cortez over de gelukkige verovering van de stad Mexico en van het geheele rijk, vergezeld door een aantal verzoekschriften van de soldaten en bewindslieden, die allen dringend verzochten, dat Cortez in de stadhouderlijke waardigheid bevestigd zou worden, in Spanje aangekomen. De schitterende voordeelen, door den stoutmoedigen veroveraar behaald, moesten eindelijk diens vijanden wel ontwapenen. Er werd een buitengewoon gerechtshof benoemd, dat de tegen Cortez ingebrachte beschuldigingen moest onderzoeken; met eenparige stemmen sprak het als zijn gevoelen uit, dat geen der tegen Cortez ingediende aanklachten bewezen was.

Den 15en October 1522 onderteekende keizer Karel V de benoeming van den veldheer tot stadhouder, opperbevelhebber en opperrechter van Nieuw Spanje. Cortez ontving de bevoegdheid om alle ambten zoowel in het bestuur als in het leger weg te schenken.

Reeds eer de koninklijke benoeming te Mexico aankwam, had Cortez onbeperkt als stadhouder geregeerd en in deze betrekking getoond, dat hij even bekwaam was om het bestuur der kolonie te regelen als om haar te veroveren. Op zijne oproeping, op de belofte van aanzienlijke landerijen kwamen Spaansche avonturiers in grooten getale van de eilanden naar Mexico, om zich in het goudland te vestigen. Op hun verlangen moest Cortez de noodlottige instelling der repartimientoos ook in Nieuw-Spanje invoeren, doch hij droeg zorg, dat de Indianen in Mexico niet *zóó* slecht behandeld werden als op de eilanden. Intusschen was hun lot nog treurig genoeg en velen hunner, die den val van het rijk der Azteken met gejuich begroet hadden, wenschten thans de heerschappij hunner stamverwanten terug. Alleen de Tlascalanen bleven tot belooning voor de trouwe diensten, door hen in den strijd tegen Mexico bewezen, van de repartimientoos verschoond.

Deze instelling daargelaten, gedroeg Cortez zich jegens de onderworpen stammen zachtmoediger en rechtvaardiger dan eenig andere Spaansche veroveraar. Alleen oproermakers strafte hij met wreede gestrengheid, overigens nam hij een aantal maatregelen tot bescherming van de onderdrukten, zoodat de naam „Malinche," dien Cortez bleef behouden,

door alle stammen met achting en voor een deel zelfs met eerbied uitgesproken werd.

In tweeërlei opzicht was Cortez vooral met goeden uitslag werkzaam. Hij liet de verwoeste stad Mexico herbouwen en in een ongeloofelijk korten tijd verrees zij uit hare asch. Tot de bereiking van dat doel bracht de stadhouder aanzienlijke offers, zoowel uit zijne eigene middelen als uit de openbare schatkist.

Nog nader dan deze onderneming lag hem de bekeering der Indianen tot het christendom aan het hart. Hij bevorderde derhalve den bouw van christelijke kerken, hij riep monniken en wereldlijke geestelijken naar Nieuw-Spanje, wien hij zulk een diepen eerbied bewees, dat ook de Indianen, die zagen, hoe de machtige man den in grove pijen gehulden en ongeschoeiden Franciscanen de handen en zelfs de voeten kuste, geloofden, dat de priesters meer dan gewone menschen moesten zijn. De christelijke godsdienst werd met eene ongeloofelijke snelheid door het land verbreid, de bloedige tempels van den oorlogsgod werden verlaten, de menschenoffers, die op straffe des doods verboden werden, hielden op.

Een tijd lang vond de stadhouder bevrediging voor zijn rusteloozen geest in deze vreedzame werkzaamheid, doch weldra dreef zijn zucht naar avonturen hem weer naar verre streken. Hij had ontdekkings- en veroveringstochten in verschillende richtingen, onder anderen naar Honduras verordend. Christoval de Olid, die daar eene volkplanting had gevestigd, had zich onafhankelijk gemaakt. Om hem te tuchtigen, rustte Cortez eene expeditie van 200 Spanjaarden en ongeveer 3000 Indianen uit, met wie hij in October 1524 den gevaarlijken marsch begon. Wij kunnen hem daarop niet volgen, want de geschiedkundige beteekenis dezer onderneming is gering; zij boezemt ons slechts belangstelling in, omdat Cortez op dien tocht zijn naam door eene hoogst onrechtvaardige en wreede handeling bezoedelde.

De gevangen keizer Guatemozin en de cazique van Tlacopan waren hem reeds sinds lang tot overlast; hij moest hen voortdurend zorgvuldig bewaken, want vooral Guatemozin telde onder de Azteken nog altijd getrouwe aanhangers, die elk oogenblik bereid waren om op zijn bevel tegen de Spanjaarden in opstand te komen. Daarom voerde Cortez den voormaligen keizer steeds met zich en verloor hij hem nooit uit het oog.

Op den marsch naar Honduras werd den stadhouder de gelegenheid aangeboden om zich van de lastige gevangenen te ontslaan. Hij ontving namelijk bericht, dat Guatemozin en de cazique van Tlacopan, die hem ook thans vergezelden, met verscheidene andere aanzienlijke Indianen eene samenzwering gesmeed hadden, dat zij van plan waren, de Spanjaarden te overvallen, hen te vermoorden en hierdoor een algemeenen opstand tegen de Spaansche heerschappij te bewerken. Terstond liet Cortez de beide vorsten en een groot aantal Indiaansche edelen in hechtenis nemen. De laatsten bekenden alles wat men slechts van hen weten wilde; de pijnbank perste hun de verklaring af, dat zij door Guatemozin verleid waren.

Cortez beval, dat de voormalige keizer en de cazique op staanden voet ter dood gebracht zouden worden, hoewel beiden hunne onschuld staande hielden. Toen Guatemozin weggevoerd werd naar den boom, waaraan hij zou worden opgehangen, deed hij den trouweloozen stadhouder billijke verwijten over diens woordbreuk. Onder de krachtigste on-

schuldsbetuigingen stierf hij. Berual Diaz, Cortez' oude krijgsmakker, zegt: „Het ter dood brengen van Guatemozin was hoogst onrechtvaardig en werd door ons allen zoo beschouwd.” Cortez zelf gevoelde dit; hij werd langen tijd door gewetenswroeging gefolterd. Hij was ontstemd en prikkelbaar en kon des nachts niet slapen.

De tocht naar Honduras, die slechts weinig beteekenende uitkomsten opleverde, hield den stadhouder meer dan 1½ jaar bezig. Eerst in Mei 1526 keerde hij terug. Hij bevond, dat gedurende zijne afwezigheid allerlei misbruiken in het bestuur waren ingeslopen en toch was hij niet in staat om daarin verbetering aan te brengen, want hij zag al zijne pogingen verlamd door de verdachtmaking zijner vijanden.

In Spanje hadden de talrijke verbitterde vijanden des stadhouders gedurende de laatste jaren niet stil gezeten. Zij hadden den keizer met goed gevolg het vermoeden ingeblazen, dat de eerzuchtige veroveraar niets anders bedoelde dan zich in Mexico een onafhankelijk koninkrijk te stichten.

Een gevolmachtigde, Juan Ponce de Leon, een man uit aanzienlijk geslacht, werd naar Mexico gezonden, om een onderzoek in te stellen. Hij kwam daar in Juli 1526 aan, gedroeg zich jegens den stadhouder hoflijk en bescheiden en werd door dezen ook met groote eerbewijzen ontvangen. Eer hij met het onderzoek echter een begin kon maken, stierf hij aan eene kwaadaardige koorts. Op zijn sterfbed droeg hij zijne volmacht over aan een opvolger, die hem slechts weinige maanden overleefde, doch vóór zijn dood den schatmeester Estrada tot zijn plaatsvervanger benoemde.

Estrada was een onbekwaam mensch en de persoonlijke vijand des stadhouders; de Spaansche volkplanters verachtten hem, zij spoorden Cortez aan om het bewind te blijven voeren, zonder zich aan den koninklijken gevolmachtigde te storen. Doch de stadhouder weigerde dit beslist en hij bleef bij zijn besluit, ook toen Estrada zich tegenover hem de meest beleedigende maatregelen veroorloofde en hem eindelijk zelfs beval, de hoofdstad Mexico te verlaten. Alleen zeide hij bitter: „Het is wat fraais, dat hij, die de stad ten koste van zijn bloed veroverd heeft, haar verlaten moet.” Doch hij gehoorzaamde, hoewel zijne oude krijgsmakkers eenparig verklaarden, dat zij met blijdschap voor hem het zwaard zouden trekken.

Zulk eene vernedering kon Cortez niet lang verdragen: hij besloot naar Spanje te vertrekken en zich daar in persoon te rechtvaardigen. Toen zijn besluit in het land bekend werd, stroomden de volkplanters van alle zijden toe en smeekten hem, dat hij blijven zou. Zij verklaarden hem, dat zij hem ter zijde zouden staan, indien hij de onafhankelijkheid van Nieuw-Spanje van de Castiliaansche kroon afkondigen en zich zelven aan het hoofd der regeering plaatsen wilde. Cortez wees al deze aanzoeken van de hand; hij scheepte zich te Vera-Cruz in en kwam in Mei 1528 gelukkig in zijn vaderland aan.

Keizer Karel ontving den uitstekenden man, wien hij zooveel dankte, op de eervolste wijze. Hij benoemde hem tot markies en sprak bij verschillende gelegenheden zijne dankbaarheid uit voor de gewichtige diensten, door hem bewezen, doch dat, wat Cortez boven alles begeerde, stond de keizer hem niet toe, hij droeg hem niet weder het bewind over Mexico op. Voor het burgerlijk bestuur van Nieuw-Spanje werd een afzonderlijk

regeeringslichaam ingesteld. Cortez ontving slechts den rang van opperbevelhebber met de bevoegdheid om ontdekkingen in de Zuidzee te doen en over die landen te regeeren, waarin hij volkplantingen zou vestigen.

Meer dan deze zeer twijfelachtige uitkomst kon Cortez niet verkrijgen, hij keerde derhalve naar Nieuw-Spanje terug in eene alles behalve aangename en bevredigende stelling, daar deze tot allerlei kibbelarijen met het burgerlijk bestuur aanleiding gaf.

Zulke kleine kwellingen kon Cortez op den duur niet verdragen; zijn rusteloos en avontuurlijk karakter dreef hem aan tot nieuwe ontdekkingen en veroveringstochten, die voor de wetenschap gewichtige uitkomsten opleverden, doch hem zelven niets dan nadeel aanbrachten. In het jaar 1536 ontdekte hij Californië.

Om zijne nieuwe expeditie uit te rusten, had Cortez een groot deel van zijn vermogen moeten opofferen, ja zelfs schulden moeten maken, terwijl hij uit zijne ontdekking niet het geringste geldelijke voordeel trok. Ook dank oogstte hij daarvoor niet in, doch alleen nieuwe verdrietelijkheden. Nog eens besloot hij in persoon zijnen vijanden het hoofd te bieden; hij reisde weder naar Spanje, doch vond hier eene uiterst koele ontvangst. Zijne verdiensten waren vergeten, de bejaarde, ruim 60jarige man had geene toekomst meer. Hoewel hij aan den later nog te vermelden tocht van Karel V naar Algiers als vrijwilliger deelnam en bij deze gelegenheid weder zijn roem als een uitstekend krijgsman handhaafde, had Karel V toch alle vertrouwen in hem verloren. Hij werd als een lastig bedelaar met koude hoflijkheid behandeld.

Deze miskenning van zijne billijke aanspraken krenkte den eergierigen man diep, doch zijn hart werd daardoor niet gebroken. Hij stierf niet, gelijk dikwijls verhaald wordt, van verdriet, doch aan een aanval van buikloop, den 2en December 1547. Ook eindigde hij zijn leven niet als een geheel verarmd bedelaar, maar hij liet nog een zeer aanzienlijk vermogen na, al was het dan ook niet in overeenstemming met de onnoemlijke schatten, welke hij eenmaal had bezeten.

Cortez is door de dikwijls partijdige geschiedschrijvers van lateren tijd zeer verschillend beoordeeld, gelijk hij reeds bij zijn leven van vrienden en vijanden de meest uiteenloopende oordeelvellingen vernemen moest. De voortreffelijke Las Casas, een vriend van Velasquez, heeft hem meer dan éénen steen naar het hoofd geworpen, terwijl Gomara hem tot in de wolken verheft en Berual Diaz hem wel menigmaal berispt, doch ook dikwijls, van bewondering voor zijn veldheer gloeiend, hem tot een held maakt. Zoo hebben ook latere geschiedschrijvers hem òf als een bloeddorstig monster, als een hebzuchtig, gewetenloos, eergierig veroveraar voorgesteld, gelijk dit voornamelijk in het tegenwoordige Mexico aan de orde van den dag is, òf hem als den dapperen geloofsheld, den trouwen, edelmoedigen verheven kampioen des kruises geschilderd.

De rechtvaardigheid gebiedt ons te erkennen, dat Cortez de meeste zijner tijdgenooten, bijna al de avontuurlijke ontdekkers en veroveraars dier dagen zoowel in talent als in karakter verre overtrof. Al heeft hij ook niet altijd zijne eer onbevlekt gehouden, al werpt zijne trouwbreuk tegenover Guatemozin daarop ook eene donkere smet, al heeft hij door meer dan ééne bloedige daad en dikwijls door hebzucht en baatzucht zijn eigen roem verduisterd, toch kan men hem niet verwijten, dat

hij zich ooit door moedwillige wreedheid zou hebben onteerd. Hij was, als kind van zijn tijd, niet bijzonder nauwgezet van geweten in de keus der middelen, die hem tot zijn grootsch doel konden nader voeren, hij schroomde niet daartoe van woordbreuk en bloedvergieten gebruik te maken. Doch waar hij geheel vrij was in zijne handelingen, gedroeg hij zich ook tegenover de Indianen menschlievend en dikwijls edelmoedig, daarom werd hij ook door dezen tot aan zijn dood hoog vereerd, zij zochten menigmaal bij hem bescherming tegen de vervolgingen en knevelarijen, die hun door Spaansche volkplanters van lageren rang aangedaan werden.

Indien wij den heldenstrijd der vrijheidlievende Azteken tegen Cortez en zijne bondgenooten gadeslaan, dan worden wij door onze bewondering voor de schitterende dapperheid dier vrijheidshelden, die den strijd tot hun laatsten droppel bloeds voortzetten, lichtelijk verleid om ons met afgrijzen van den eerzuchtigen veroveraar af te wenden; doch wij mogen niet vergeten, dat het Aztekische volk, hetwelk zijne macht en grootheid op de schandelijkste onderdrukking van de naburige stammen vestigde en daarvan partij trok om jaarlijks ter eere van hunne afgrijselijke godheden duizenden menschen te slachten en — op te eten, geene aanspraak op onze onverdeelde liefde en bewondering maken kan. Het eerst zullen wij geneigd zijn om aan het karakter van Cortez recht te laten wedervaren, wanneer wij hem vergelijken met zijn tijdgenoot Pizarro, den gelukkigen veroveraar van Peru.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

De verovering van Peru. Verbond tusschen Pizarro, Almagro en de Luque. Vroegere geschiedenis van Peru. De sage. De staatsregeling. Onbeperkte heerschappij der Inkaas. De wetten. Maatschappelijke toestand. De adel. Communistische verdeeling van de goederen. Godsdienst der Peruanen. Nijverheid. Wetenschap. De quipuus. Hoogste bloei des rijks onder den inka Huayna Capac. Twisten om den troon tusschen Huascar en Atahuallpa. Overwinning van Atahuallpa.

In de Spaansche volkplanting, die van Santa Maria naar Panama verlegd was, deden de berichten omtrent de schatten, welke in de zuidelijke landen te vinden waren, den lust naar ontdekkingsreizen in die streken ontwaken. De tijding van de schitterende voordeelen, door Hernando Cortez in Mexico behaald, prikkelde den ondernemingsgeest der stoute avonturiers in hooge mate en hoewel eene poging om verder zuidwaarts door te dringen door de ziekte van den bevelhebber dezer expeditie in het jaar 1522 verijdeld werd, deden zich toch weldra andere fortuinzoekers op, die gaarne een tocht naar dat onbekende goudland wilden wagen.

Frans Pizarro, de ons reeds bekende reisgenoot van Balboa, verbond zich met twee andere mannen, om een paar schepen uit te rusten,

waarover hij het bevel op zich nam en die hij naar het onbekende goudland in het Zuiden wilde voeren.

Een zijner verbondenen heette Diego de Almagro, een gunsteling der fortuin van onaanzienlijke afkomst, maar even dapper als Pizarro; de derde in het verbond was Hernando de Luque, een geacht geestelijke, die het grootste deel der voor de uitrusting der schepen noodige gelden verschafte.

De toestemming des stadhouders werd zonder moeite verkregen. Twee kleine schepen werden aangeschaft, een daarvan was spoedig uitgerust en met 100 koppen bemand; Pizarro nam het bevel daarvan op zich en zeilde in het midden van de maand November 1524 of 1525 uit de kleine haven van Panama naar het Zuiden. Almagro zou hem met het tweede schip zoo spoedig mogelijk volgen.

Eer wij den afloop van Pizarro's onderneming verhalen, willen wij een blik werpen op het land, hetwelk het tooneel van de daden en lotgevallen der Spaansche avonturiers zou worden.

Het groote rijk van Peru strekte zich aan de oostkust van den Grooten Oceaan ongeveer van den 2en graad Noorderbreedte tot den 37en graad Zuiderbreedte uit, het vereenigde in deze uitgestrektheid alle kustlanden en breidde ook in het binnenland zijne grenzen oostwaarts ver over het gebergte uit.

Het Peruaansche rijk werd bewoond door een talrijke bevolking, die op een vrij hoogen trap van beschaving stond. De sage verhaalt, dat omstreeks de 12e eeuw van onze tijdrekening twee kinderen der zon, Manco Capac en zijne zuster Mama Oello Huaco, de ruwe wilden, die toen deze streken bewoonden, bezocht hadden, om hen in landbouw, veeteelt, bergbouw en nijverheid te onderwijzen en hen alzoo te beschaven. In het dal van Cuzco sloegen zij hunne woonplaats op en stichtten daar de stad, die van dezen tijd af de hoofdstad des lands werd.

De kinderen, die uit den echt van dit goddelijk paar sproten, werden het koninklijk geslacht des lands.

Eene andere sage spreekt van bleeke, baardige mannen, die, van de kusten der Titicaca zee gekomen, aan de ruwe Indiaansche stammen de zegeningen der beschaving gebracht zouden hebben. Het volk van Peru hechtte echter meer geloof aan de eerste sage, welke aan zijn koninklijk geslacht een goddelijken oorsprong toekende en daaraan dus eene hoogere, goddelijke wijding gaf.

Over de geschiedenis van Peru ligt een nog dichter sluier dan over die van Mexico. Men spreekt van 12 inkaas, die elkander vóór de aankomst der Spanjaarden in rechte lijn opgevolgd, en zoowel door eene wijze regeering als door veroveringstochten den bloei van het rijk verhoogd hadden.

De staatsregeling van Peru was volstrekt monarchaal. De inka was de bron van alle macht, van alle waardigheden en alle bezittingen zijner onderdanen, de eenige wetgever en heer des rijks. Hij was niet alleen het middenpunt der staatsmachten maar, om het beroemde woord van een Europeesch vorst te gebruiken, „de staat zelf". Uit kracht zijner goddelijke afkomst was hij de plaatsvervanger van de godheid, de zon. Elke ongehoorzaamheid aan zijne bevelen was dus niet alleen oproer, maar heiligschennis, opstand tegen de godheid zelve. Hij stond aan

het hoofd der priesterschap en heerschte zoo wel over den geest als over het lichaam zijner onderdanen.

Even hoog boven het gemeene volk als diep beneden den inka stond de adel des rijks, die weer in twee scherp gescheidene kasten gesplitst was. De eerste kaste vormden de talrijke leden van het geslacht der inkaas, de afstammelingen van het eerste vorstenpaar en alzoo van de zon zelve. Dewijl zoowel onder de vorsten als onder den adel de veelwijverij heerschte, was het aantal van de zonen der zon langzamerhand zeer uitgebreid, zij bezaten onmetelijke voorrechten boven het overige volk, alle hoogere ambten werden hun toevertrouwd, zij alleen mochten de hooge priesterlijke waardigheden bekleeden, zij alleen waren de aanvoerders des legers. Het beste deel der staatslanderijen diende tot hun onderhoud, terwijl zij ontheven waren van alle mogelijke belastingen. Het volk vereerde de zonen der zon als halve goden, daar het meende, dat een afstammeling der inkaas niet in staat was om eene misdaad te begaan.

Doch, welk eene verheven plaats de adel ook innam, nooit kon hij zich tot de waardigheid van inka verheffen, want de laatste was zoowel van vaders- als van moederszijde uit zuiver goddelijk bloed gesproten. Wel had elke inka een groot aantal vrouwen, die uit de schoonste maagden des adels gekozen werden, doch zijne eigenlijke gade, de koningin, mocht niemand anders zijn dan zijne zuster. Slechts kinderen, uit deze in onze oogen zoo onnatuurlijke echtverbintenis gesproten, werden als wettige, waarachtige zonen der zon en als erfgenamen der kroon beschouwd.

Onder de eerste adellijke kaste stond eene tweede, de vorsten der overwonnen Indiaansche stammen en hunne nakomelingen, die insgelijks groote voorrechten genoten.

Het eigenlijke volk werd door buitengewoon strenge wetten geregeerd. De meeste misdaden, zooals moord, diefstal, echtbreuk, godslastering, ongehoorzaamheid jegens den inka, werden met den dood gestraft. De door den inka naar willekeur aangestelde rechters oefenden eene bijzonder snelle rechtspleging uit.

Hoogst belangrijk was de maatschappelijke toestand der Peruanen, die door onze tegenwoordige socialisten en communisten schier als de verwezenlijking van hunne schoonste droombeelden beschouwd moet worden. Het geheele land was gemeenschappelijk eigendom; het werd jaarlijks telkens op nieuw verdeeld, zoodat nooit een enkel persoon tot bijzonderen rijkdom geraken en ook nooit eene familie tot armoede vervallen kon. De staat was alzoo de eigenlijke bezitter van aller vermogen.

Het geheele grondgebied des rijks was in drie deelen verdeeld; de opbrengsten van het éene deel ontving de godheid, die van het tweede het volk, die van het derde de inka; doch alle drie de deelen moesten natuurlijk door het volk bearbeid worden. Uit het voor den inka bestemde deel werden het hof en de hooge adel ondersteund. De last, die op de krachtige arbeiders des volks rustte, werd nog daardoor vermeerderd, dat ook het land, hetwelk zoowel de dienstdoende krijgslieden en beambten als de zwakken en zieken bij de jaarlijksche verdeeling ontvingen, door de overige leden van elke gemeente bearbeid moest worden.

Even als het land, waren ook de kudden lamaas (Peruaansche schapen) staatseigendom: elke familie ontving jaarlijks haar aandeel aan de wol, overeenkomstig haar zielental. Het communistische stelsel der jaar-

lijksche verdeeling van alle goederen was, gelijk uit het bovenstaande blijkt, in het Peruaansche rijk zoo nauwgezet toegepast, als in geen anderen bekenden staat der wereld.

Merkwaardig is het, dat, in weerwil van deze gelijkmatige, jaarlijks terugkeerende akkerverdeeling, de landbouw toch op een hoogen trap van bloei stond. De kustlanden, waar nooit een droppel regen viel en die dus eene dorre woestenij zouden geweest zijn, indien niet ontelbare kanalen hen van water voorzien hadden, prijkten even goed als de bergterrassen met de schoonste landbouwvoortbrengselen. Zij werden zorgvuldig bearbeid en gemest; reeds toen kenden de Peruanen het gebruik van de guano.

Ook de nijverheid stond op een hoogen trap; daarentegen was er natuurlijk geen spoor van handel, want de handwerkslieden arbeidden niet voor den verkoop van bijzondere personen, maar werden meestal als dienaars van den staat beschouwd, wien zij hunne voortbrengselen deden toekomen.

Voor den staat werkten de bouwmeesters, metselaars en timmerlieden, die paleizen voor den inka, prachtige tempels en reusachtige vestingwerken (*) bouwden, terwijl het volk grootendeels in onaanzienlijke hutten woonde. Voor den staat werden ook de voortreffelijke heirbanen geëffend, die niet zoo zeer bestemd waren om den voetgangers gemak te bezorgen, als wel om aan het leger wegen te verschaffen, waarlangs de troepen in korten tijd het geheele land doortrekken konden. Voor den staat werden de bergbouw en de bearbeiding der metalen beoefend, die eigenlijk alleen dienden om de paleizen van den inka en de tempels met eene in waarheid oogverblindende pracht te versieren.

Alles moest in dit land immers den staat ten dienste staan! De enkele mensch was niet in tel, hij was slechts een onmerkbaar klein bestanddeel van het leven van den staat. De regeering schreef hem voor, waar hij zich moest nederzetten; hij mocht zijne woonplaats zonder verlof niet veranderen; zijn geheele leven en werken werd door eene hoogere macht geregeld, die hem in ruil daarvoor ook zijn onderhoud verzekerde, hem voor armoede en gebrek beveiligde.

(*) De groote vesting van Cuzco was zulk een reusachtig bouwwerk, dat hare overblijfselen nog heden de verbazing der reizigers gaande maken. Prescott zegt daarvan in zijne geschiedenis der verovering van Peru:

»De vesting, de muren en de gangen waren geheel uit steen gebouwd, welks zware blokken niet in regelmatige rijen gelegd waren, maar zoo, dat de kleinere de openingen tusschen de grootere aanvulden. Zij vormden eene soort van ruw muurwerk, en waren slechts aan de zorgvuldig bearbeide buitenzijde behouwen. Hoewel geen kalk aangewend was, waren de blokken zóó nauwkeurig en vast in elkander gevoegd, dat het zelfs onmogelijk was, het lemmer van een mes daartusschen te schuiven. Vele dezer steenen waren van eene reusachtige grootte, eenige waren niet minder dan acht en dertig voet lang, achttien voet breed en zes voet dik.

Wij staan verstomd, wanneer wij bedenken, dat deze massaas door een volk, dat het gebruik van het ijzer niet kende, uit de rotsen uitgehouwen en in verschillende vormen bewerkt zijn; dat zij uit eene vier tot vijf leguas verwijderde steengroeve zonder de hulp van lastdieren, over rivieren en woudstroomen naar hunne hooge ligplaats op de Sierra vervoerd en dáár eindelijk met de grootste nauwkeurigheid op hunne plaats gesteld werden, zonder kennis van de Europeesche werktuigen. Men zegt, dat 20.000 menschen gedurende 50 jaren aan den bouw gearbeid hebben. Wat hiervan ook zijn moge, wij zien daarin de werking eener onbeperkte alleenheerschappij, die over het leven en de bezittingen harer onderdanen naar willekeur kon beschikken, en die, indien zij in het algemeen niet drukkend van aard was, deze onderhoorigen ten aanzien van de van hen gevergde diensten als redelooze dieren beschouwde, wier plaats zij innemen moesten.”

De godsdienst der Peruanen was zeer eigenaardig. Zij erkenden een hoogst, onzichtbaar wezen, den schepper en bestuurder der wereld; doch aan deze godheid hadden zij geene tempels gewijd, hem diende de talrijke priesterstand niet.

De godheid, aan wie de hoogste aanbidding geschonken werd, was de zon. Zij gebood over de lotgevallen der menschen; haar werden de grootste en prachtigste tempels, de rijkste offers gewijd. De verbreiding van hare eeredienst was de heiligste plicht voor de Peruanen, die tot bereiking van dit doel het rijk der inkaas jaarlijks met goed gevolg over de naburige stammen poogden uit te breiden.

Daardoor was elke oorlog, welken de vorsten voerden, in het oog des volks geen veroverings-, maar een godsdienstkrijg. De overwonnen volken moesten den zonnedienst aannemen, in dat geval liet men hen zonder bedenken hunne eigene godheden behouden, dewijl immers ook de Peruanen zelven, behalve de zon, nog een groot aantal andere godheden vereerden.

De zonnedienst was niet zoo afgrijselijk als de vereering, welke door de Azteken aan hunnen oorlogsgod gewijd werd. Wel kwamen ook in Peru menschenoffers voor, doch dit was slechts hoogst zelden, bij bijzonder plechtige gelegenheden het geval, b. v. bij de kroning van een inka of na eene groote overwinning. Dan werd meestal een kind of eene schoone jonkvrouw geofferd, alleen bij den dood van den inka had eene menschenslachting op groote schaal plaats; het mencheneten werd door de Peruanen verafschuwd; zij roeiden deze gewoonte bij alle door hen onderworpen stammen uit.

In hunne zonnetempels spreidden de inkaas eene ongeloofelijke pracht ten toon; zij stapelden daar fabelachtige schatten aan edele metalen en juweelen op; de zonen der zon hadden een grooten tempel te Cuzco tot hunne grafstede.

Stierf een inka, dan werd een aantal zijner dienaars en zijner meest geliefde vrouwen geofferd. Het lijk van den overledene werd kunstig gebalsemd, vervolgens met den prachtigsten koninklijken dos getooid en in het grafgewelf des tempels op een gouden stoel gezet.

De priesters, die den dienst in de tempels waarnamen, waren buitengewoon talrijk; in het staatsleven speelden zij echter geene rol, dewijl zij noch door buitengewone geleerdheid uitblonken, noch andere dan priesterlijke bezigheden te verrichten hadden. Hun invloed op het volk was dan ook niet zeer groot.

Een volk, dat alleen voor zijne vorstelijke familie leefde, dat bij zijne eigenaardige communistische staatsregeling nooit de aandrift tot onafhankelijkheid voelen kon, moest wel op een lagen trap van kennis staan. Dit was dan ook bij de Peruanen, in weerwil van hunne schijnbare beschaving des te meer het geval, daar de inkaas met opzet alle geestelijke ontwikkeling der menigte onderdrukten. Eén der meest beroemde Peruaansche vorsten heeft, naar men zegt, den stelregel uitgesproken: „De wetenschap is niet bestemd voor het volk, maar voor hen, die uit adellijk bloed gesproten zijn; menschen van lagen stand worden door haar slechts opgeblazen, ijdel en aanmatigend.” (*)

(*) De welwillende lezer zal wellicht opmerken, dat deze stelling van den waardigen inka zeer modern klinkt, dat zij even goed van een lid van het tegenwoordige Pruisische Heerenhuis als van den ouden Peruaanschen vorst afkomstig kan zijn, ja misschien zou

Waar de onbeperkte alleenheerschers zich door zulke beginselen lieten besturen, kon natuurlijk van eene wetenschappelijke ontwikkeling des volks geene sprake zijn. De Peruanen stonden op dit punt ver bij de Azteken ten achter; zij bezaten niet eens, gelijk deze, een beeldschrift, maar slechts de merkwaardige, hoogst onvolkomene quipuus, waarvan zij zich in plaats van letterschrift bedienden. Het quipu was een uit bonte draden gevlochten snoer, ter lengte van ongeveer twee voet, waarvan kleinere draden als franjes afhingen. Door het aantal en de kleur der draden en door de daarin gelegde knoopen drukten de Peruanen getallen en begrippen uit. Zij waren in staat om door middel der quipuus berichten, natuurlijk slechts voor een bepaald doel, over te maken. In alle provinciën waren bepaalde beambten met de vervaardiging van de quipuus belast; zij zonden die door postboden (loopers, die elkander van station tot station afwisselden) naar de hoofdstad, waar zij zorgvuldig geregistreerd en in een soort van archief bewaard werden.

In de dagen, toen Pizarro zich met de uitrusting zijner schepen bezig hield, regeerde in Peru de inka Huayna Capac, een krachtig en krijgshaftig vorst, die het Peruaansche rijk door de verovering van Quito vergroot en zijne verovering door de invoering van de Peruaansche staatsregeling bij alle onderworpen stammen bevestigd had. Dewijl hij tegelijker tijd er op uit was, zoowel door zachtheid tegenover zijne nieuwe onderdanen, als door de bevordering van hunne stoffelijke welvaart, hunne liefde te verwerven, bereikte het rijk onder hem het toppunt van zijn bloei. In weerwil van dit alles was het juist deze inka, die den val van zijn geslacht voorbereidde, door het nemen van een maatregel, welke een binnenlandschen oorlog deed ontbranden, waarvan de Peruaansche geschiedenis geen tweede voorbeeld kende.

Huayna Capac was, even als zijne voorvaderen, met een hoogst aanzienlijk getal vrouwen — men zegt 600 — en een daaraan geëvenredigd aantal afstammelingen gezegend. Van al zijne zonen was echter volgens de gewoonte alleen de zoon zijner gade en zuster, Huascar, tot de erfopvolging gerechtigd. Deze oude wet van zijn geslacht hief de inka op om den wil van een lievelingszoon, Atahuallpa, dien de dochter van den onttroonden koning van Quito hem geschonken had. Hij bepaalde, dat na zijn dood Huascar wel het oude Peruaansche rijk, maar Atahuallpa het koninkrijk Quito erven zou.

Waarschijnlijk in het jaar 1525 stierf Huayna Capac, diep betreurd door zijne onderdanen, zelfs door de inwoners der door hem veroverde landen. Zijne begrafenis werd met onbeschrijfelijken luister gevierd. Men verhaalt, dat vele duizenden zijner vrouwen en dienaars zich vrijwillig aan den offerdood gewijd hebben, om hun overleden vorst naar de schitterende woning der zon te begeleiden.

Overeenkomstig des vaders wil deelden de beide zonen de heerschappij en vier jaren lang regeerden zij zonder twist, Huascar in Peru, Atahuallpa in Quito; daarop echter ontstond er tusschen de broeders een geschil, dat weldra tot eene openlijke breuk voerde. Atahuallpa, een eer-

---

iemand zelfs geneigd zijn om hier aan bedrog te denken, doch men moge zich gerust stellen: die verdenking is ongegrond. Garcilasso de la Vega, die in het jaar 1540 geboren was en van moederszijde van die inkaas afstamde, de geschiedschrijver van dien tijd, is onze zegsman.

zuchtig, bij zijne krijgslieden zeer geliefd vorst, rukte aan het hoofd zijns legers over de Peruaansche grenzen; in twee veldslagen overwon hij zijn broeder; in het laatste treffen, dat in den omtrek van Cuzco plaats vond, nam hij hem gevangen. Ofschoon Atahuallpa ten gevolge zijner afkomst op de regeering van Peru geene aanspraak kon doen gelden, maakte hij zich toch daarvan meester, nadat hij zijn broeder in zijne macht gekregen had. Hij ontzag zich zelfs niet, om zich van het bezit der kroon te verzekeren, zich met eene afschuwelijke misdaad te bezoedelen.

Volgens het verhaal van Garcilasso, dat echter niet boven allen twijfel verheven is, riep hij den inka-adel van het geheele land te Cuzco bijeen, opdat zijne verwanten met hem beraadslagen zouden over de beste wijze, waarop het rijk tusschen hem en zijnen broeder zou kunnen verdeeld worden. De zonen der zon gaven aan die oproeping gehoor; doch nauwelijks waren zij in de hoofdstad aangekomen, toen de krijgslieden van Atahuallpa zich op hen wierpen en hen nederhieuwen; ook hunne vrouwen en zusters ondergingen hetzelfde lot. De wreede veroveraar wilde het geheele geslacht der inkaas uitroeien, opdat hij, als de eenig overgeblevene, ook een uitsluitend recht op de heerschappij zou bezitten. Het ééne doodvonnis volgde op het andere, toch bereikte Atahuallpa zijn doel niet, vele zijner aanverwanten onttrokken zich aan de vervolging, daarom liet hij ook den gevangen Huascar voorloopig in het leven.

Nadat de slachting afgeloopen was, begaf Atahuallpa zich naar Cuzco. Trotsch op zijne zegepraal aanvaardde hij in het jaar 1532 de regeering over geheel Peru en Quito. Weinig vermoedde hij, dat die schitterende zegepraal slechts de voorbode van zijn spoedigen en smadelijken val zou zijn.

ACHTTIENDE HOOFDSTUK.

Peru. Ongelukkig begin van Pizarro's reis. Zijn terugkeer. Het beroemde verdrag. Tweede reis. Groote moeilijkheden. De kust van Peru ontdekt. Landing bij Tumbez. Vriendelijke ontvangst bij de Peruanen. Groote schatten. Terugkeer naar Panama. Pizarro reist naar Spanje. Verdrag met den keizer. Terugkeer naar Panama. Twist tusschen Pizarro en Almagro. Uitrusting van de vloot. Tegenspoeden. Pizarro op het eiland Puna. Wreedheden, jegens de inboorlingen gepleegd. Stichting der kolonie San Miguel de Piura. Marsch naar het binnenland. Aankomst te Caxamalca. De Spanjaarden voor het eerst door den inka Atahuallpa ontvangen. Vermetel plan van Pizarro.

Pizarro had voor het aanvaarden van zijn ontdekkingstocht het ongunstigste jaargetijde gekozen. Zware regenvlagen, tegenwind en veelvuldige stormen maakten de vaart naar het onbekende Zuiden lastig en

gevaarlijk. Waar de avonturiers aan de onbekende kusten landden, vonden zij ondoordringbare maagdelijke wouden of ontoegankelijke moerassen, nergens bebouwd land, zoodat zij weldra door gebrek aan levensmiddelen en door ziekten zwaar geteisterd werden.

Pizarro's reisgezellen, die zich op de treurigste wijze in hunne verwachtingen omtrent het goudland in het Zuiden bedrogen zagen, drongen onstuimig op den terugkeer naar Panama aan; slechts met moeite wist hun aanvoerder hen te bewegen om den tocht voort te zetten. Doch alle pogingen der Spanjaarden om het goudland te ontdekken schenen vruchteloos; nergens vertoonde zich daarvan een spoor, totdat zij eindelijk een Indiaansch dorp bereikten, welks inwoners groote gouden versierselen droegen. Hier ontvingen zij op nieuw de verzekering, dat in het verre Zuiden een groot en machtig Indiaansch land lag, dat door een zoon der zon beheerscht werd, een land rijk aan goud en andere schatten.

Dit bericht schonk den avonturiers nieuwen moed; zij zetten hunne reis naar het Zuiden voort, doch daar zij weldra bij nieuwe landingen hevige gevechten met de Indianen moesten leveren, moest ook Pizarro eindelijk inzien, dat zijne uitrusting niet voldoende was om den ontdekkings- en veroveringstocht verder voort te zetten. Hij keerde terug en landde, wijl hij niet te Panama zelf wilde aankomen, te Chicama, ten westen van Panama; hier ontmoette hij Almagro, die intusschen, insgelijks zonder eenig noemenswaardig gevolg, een tweede schip naar het Zuiden gevoerd had.

Pizarro liet zich evenmin als Almagro door den weinig beteekenenden uitslag dezer eerste onderneming ontmoedigen. Beiden besloten, eene tweede poging tot ontdekking van het goudland in het Zuiden te wagen. Almagro ging naar Panama; hier wilde hij nieuwe manschappen voor de voortzetting der reis aanwerven. Hij ontmoette daarbij echter grooter moeilijkheden dan hij gedacht had, want Pedrarias, de stadhouder, wilde niets weten van wervingen, waardoor de kolonie nutteloos verzwakt werd; hij gaf daartoe eerst verlof toen pater Hernando de Luque zijn invloed aanwendde en Almagro hem voor die vergunning eene som gelds toezegde.

Tusschen Pizarro, Almagro en de Luque (*) werd den 10en Maart 1526 een vormelijk verdrag over de verovering van het goudland in het Zuiden gesloten, waarbij deze drie mannen zich verbonden om de te veroveren landen en schatten naar billijkheid onder elkander te verdeelen. Pizarro en Almagro zouden de nieuwe expeditie aanvoeren, de Luque het geld voor de uitrusting geven. Het verdrag werd door den laatsten eigenhandig onderteekend; voor de beide anderen onderteekenden drie achtbare burgers van Panama, daar zij noch lezen, noch schrijven konden.

Beter uitgerust dan vroeger en in een beter jaargetij vingen Pizarro en Almagro in Mei 1525 met twee schepen hunne tweede reis aan. Reeds na weinig tijds gelukte het hun, een Indiaansch dorp te overrompelen en een rijken buit aan gouden voorwerpen te verzamelen. Zij besloten derhalve, dat Almagro met het goud naar Panama terug keeren zou, om daar nieuwe manschappen aan te werven, daar de gunstige uitslag der onderneming thans zeker een groot aantal avonturiers aanlokken zou. Dit

(*) De Luque schoot het geld, dat hij gaf, niet zelf voor; hij was slechts de vertegenwoordiger van een rijk man, Gaspar de Espinosa.

gelukte; Almagro keerde spoedig met versterkingen terug, maar door deze vertraging van den ontdekkingstocht was het gunstige jaargetijde voor eene reis naar het Zuiden voorbij gegaan.

Het weder veranderde; de zeevaarders hadden met hevige stormen te kampen, en toen zij nu verder zuidwaarts kwamen en de kust van Quito bereikten, stieten zij bij hunne pogingen om te landen op eene krachtige, goedgewapende en vijandige bevolking. Pizarro en Almagro moesten wel begrijpen, dat zij met hunne kleine macht hier geene lauweren konden behalen, en weder besloten zij, dat Almagro naar Panama terugkeeren zou, om versterking te halen, terwijl Pizarro op het kleine eiland Gallo zijne kwartieren opsloeg.

Te Panama was Pedrarias intusschen door don Pedro de los Rios vervangen. De nieuwe stadhouder was zeer tegen de onderneming ingenomen; hij wilde haar volstrekt niet ondersteunen, ja hij zond zelfs twee schepen naar het eiland Gallo, om Pizarro en diens tochtgenooten terug te halen.

Toen deze schepen op Gallo aankwamen, troffen zij de Spanjaarden in een wanhopigen toestand aan. Honger en ziekte woedden erg onder de kleine schaar; toch weigerde Pizarro terug te keeren en dertien trouwe makkers sloten zich bij hem aan. Zij bleven bij hunnen aanvoerder, terwijl de overigen met blijdschap de gelegenheid aangrepen om naar Panama terug te keeren.

De stadhouder was woedend, toen hij hoorde, dat Pizarro tegen zijn wil de ontdekkingsreis wilde voortzetten. Hij besloot aanvankelijk de vermetele avonturiers aan hun lot over te laten; doch eindelijk gelukte het de Luque en Almagro, van hem verlof te erlangen om een klein schip met manschappen, levensmiddelen en wapenen naar Pizarro te zenden.

Het schip bereikte gelukkig zijne bestemming en hierop zette Pizarro, niet ontmoedigd door al de doorgestane ellende en gevaren, zijne reis naar het Zuiden voort.

De bewonderenswaardige standvastigheid van den stoutmoedigen man werd eindelijk beloond. Hij bereikte het beloofde goudland, de kust van Peru. Vol verbazing aanschouwde hij, terwijl hij haar langs zeilde, het vruchtbaar, wel bebouwde en sterk bevolkte land. Op het water ontmoette hij groote booten met zeilen en roer; hij werd overtuigd, dat hij hier aangekomen was bij een volk, dat in beschaving ver boven de overige Indianen stond.

Bij Tumbez, eene rijke Peruaansche stad, landden de Spanjaarden. Zij werden door de inboorlingen vriendelijk ontvangen en van levensmiddelen voorzien, want de Peruanen hielden hen, om hunne blanke huidskleur en wijl zij over donder en bliksem geboden, voor zonen der zon. Een afgezant van Pizarro werd bereidvaardig door de stad geleid en in den zonnetempel gebracht; hier aanschouwde hij een rijkdom van gouden en zilveren voorwerpen, die zijne stoutste verwachtingen verre overtrof.

Na een kort verblijf zette Pizarro zijne reis in Zuidelijke richting voort. Hij landde herhaaldelijk en vond overal dezelfde vriendelijke ontvangst, dewijl hij zijnen makkers stipt alle daden van geweld jegens de argelooze Peruanen verbood. Doch hoe verder hij kwam, des te dieper werd hij overtuigd, dat elke poging om door kracht van wapenen iets te willen uitrichten, aan waanzin grenzen zou, dat de verovering van het rijke, dichtbevolkte land slechts aan eene grootere, van geschut en ruiterij

voorziene krijgsmacht gelukken kon. Hij besloot derhalve terug te keeren, nadat hij een kleinen schat aan gouden en zilveren voorwerpen en bovendien eenige andere voortbrengselen, o. a. eenige lamaas door ruilhandel verkregen had. Nog eens bezocht hij Tumbez; hier besloot hij eenige zijner reisgenooten, wien de schoone stad bijzonder beviel, achter te laten, terwijl hij een paar Peruanen, die hem vrijwillig vergezelden, aan boord nam. Vervolgens zeilde hij naar Panama.

De aankomst der avonturiers, die door hunne vrienden reeds als verloren beschouwd werden, veroorzaakte te Panama groote verbazing. Almagro en de Luque brandden thans van begeerte om van de door Pizarro gemaakte ontdekkingen partij te trekken, doch de stadhouder de los Rios zette hun den voet dwars, ja nam tegenover hen eene bepaald vijandige houding aan. Reeds — zeide hij — waren er genoeg menschenlevens voor eenige gouden versierselen en voor een paar Indiaansche schapen opgeofferd.

Tegen den wil des stadhouders in Panama eene vloot uit te rusten, was onmogelijk; de drie bondgenooten besloten derhalve, dat Pizarro naar Spanje zou reizen om van Karel V zelven de toestemming tot de verovering van Peru te verwerven. Zij brachten 1500 ducaten bijeen en met dit geld voorzien aanvaardde Pizarro de reis naar het vaderland, waar hij in den zomer van 1528 te Sevilla landde.

Pizarro vond bij den keizer eene uiterst vriendelijke ontvangst. Karel V luisterde met de grootste belangstelling naar het verhaal van de zonderlinge lotgevallen der avonturiers en naar de beschrijving van het merkwaardige goudland. Hij keurde het plan om dit wonderland voor Spanje te veroveren goed en twijfelde niet aan de mogelijkheid om een groot beschaafd volk met een leger van eenige honderden Europeanen tot onderwerping te brengen. Cortez, die zich toen juist in Spanje ophield en zijn ouden wapenbroeder Pizarro krachtig ondersteunde, had immers in Mexico de uitvoerbaarheid van zulk een plan klaar bewezen. Dewijl Pizarro geene geldelijke ondersteuning, maar alleen het verlof om Peru te veroveren en eenige titels en waardigheden vroeg, was Karel V terstond bereid om al zijne wenschen te vervullen; niets was gemakkelijker en aangenamer dan de vruchten der onderneming, zoo deze gelukte, in te oogsten en in geval van mislukking niet eens de kosten te betalen.

Den 26en Juli 1529 werd het merkwaardig verdrag gesloten, waarbij Pizarro zich verbond om een uitgestrekt en machtig rijk voor den keizer te veroveren; tot belooning hiervoor werd hem de waardigheid van stadhouder en opperbevelhebber voor zijn geheele leven opgedragen; Almagro zou Hidalgo en bevelhebber van Tumbez, de Luque bisschop van Tumbez worden. Pizarro ontving het recht om alle officieren en beambten in Nieuw Castilië — zoo zou het nieuw ontdekte land heeten — op eigen gezag te benoemen, daarentegen had hij al de kosten der onderneming te dragen.

Nadat Pizarro nog zijne vaderstad Truxillo bezocht, zich hier met zijne vier broeders vereenigd en nog eene kleine schaar avonturiers voor zijne onderneming aangeworven had, keerde hij in het jaar 1530 naar Panama terug.

Almagro en de Luque ontvingen hem niet bijzonder vriendelijk. Almagro was diep verontwaardigd, wijl Pizarro in het verdrag met den keizer alle eerambten voor zich alleen behouden had, terwijl de bondge-

nooten vroeger hadden afgesproken, dat Pizarro opperbevelhebber der troepen, doch Almagro adelantado worden zou. Er ontstond een hevige twist, die door den ondraaglijken trots van Pizarro's broeders nog meer aangewakkerd werd. De geheele onderneming dreigde op de oneenigheden der beide aanvoerders schipbreuk te lijden; slechts aan de ernstige toespraak van de Luque en Espinosa gelukte het, de twistenden met elkaar te verzoenen en Pizarro te bewegen tot de belofte, dat hij van de waardigheid van adelantado ten behoeve van Almagro afstand zou doen, indien de keizer dit goedkeurde, en dat hij aan geen zijner broeders eenig ambt zou opdragen, aleer voor Almagro gezorgd was.

Op deze voorwaarde kwam, althans in schijn, de vrede tusschen de voormalige vrienden tot stand. Almagro, een openhartig man, meende, dat het eene werkelijke verzoening was, doch de arglistige Pizarro wachtte slechts op eene gunstige gelegenheid om zijne belofte te breken.

Na de verzoening der beide partijen werden de voorbereidende maatregelen voor den tocht met de grootste veerkracht genomen; doch in weerwil van alle krachtsinspanning gelukte het den bondgenooten niet, eene inderdaad aanzienlijke krijgsmacht bijeen te brengen. Voorloopig konden zij niet meer dan drie schepen uitrusten en 190 man, waaronder 27 ruiters, aanwerven.

Met deze kleine schaar zeilde Pizarro in het begin van Januari 1531 van Panama uit, om het groote Peruaansche rijk te veroveren.

Na weinig tijds bereikten de Spanjaarden de kust van Quito; zij landden en trokken onder Pizarro's aanvoering tegen de kleine stad Coaque op, die onverhoeds overvallen en meedoogenloos uitgeplunderd werd. Een aanzienlijke schat van gouden sieradiën en edelgesteenten, waaronder vele groote smaragden, viel den roovers in handen.

Al het geroofde goud en zilver werd op Pizarro's bevel op een hoop geworpen; op straffe des doods was het den soldaten verboden, ook slechts het kleinste voorwerp voor zich te behouden. De uit de onderneming voortspruitende voordeelen moesten gelijkelijk door allen gedeeld worden, even als allen gelijkelijk in de daaraan verbonden gevaren deelden. Alleen de officieren ontvingen een betrekkelijk grooter aandeel van den buit. Volgens hetzelfde beginsel handelde Pizarro ook in het vervolg.

Nadat een vijfde gedeelte van het geheel voor de kroon ter zijde gelegd en het overige tusschen de soldaten verdeeld was, zond Pizarro zoo vele gouden voorwerpen als slechts mogelijk was naar Panama. Hij hoopte, en niet zonder grond, dat het gezicht van den rijken, zoo spoedig verworven buit een aanzienlijk getal avonturiers bewegen zou om hem te volgen.

Van Coaque werd de reis weer langs de kust in zuidelijke richting voortgezet, hij bracht echter niet zooveel winst aan, als het begin had doen verwachten, want de inboorlingen, door het lot van Coaque gewaarschuwd, vluchtten thans voor de gevreesde vreemdelingen en brachten meestal hunne schatten in veiligheid, eer de Spanjaarden de steden en dorpen konden aantasten. Ook de levensmiddelen namen zij mede, zoo dat weldra honger, gebrek en ziekten begonnen te woeden. Allen verloren den moed: alleen Pizarro niet. Toen spoedig daarop eenige versterkingen en een schip met levensmiddelen aankwamen, vatten ook de meest versaagden nieuwen moed.

De marsch werd voortgezet; het doel van den tocht was de stad Tumbez, waar Pizarro vroeger zulk een vriendelijke ontvangst gevonden had. Toen de troepen in de nabijheid van Tumbez aankwamen, ontvingen zij van den cazique van het in de bocht van Guayaquil, niet ver van Tumbez gelegen eiland Puna eene vriendelijke uitnoodiging om daar hunne legerplaats op te slaan. Hoewel de vroeger uit Tumbez meegenomen Indianen, die intusschen het Spaansch grondig geleerd hadden en thans als tolken dienst deden, Pizarro voor de trouwloosheid der eilanders waarschuwden, nam deze de uitnoodiging aan. Hij werd gastvrij ontvangen; zijne soldaten zagen zich eene geschikte verblijfplaats aangewezen en Pizarro besloot dus hier te blijven totdat het slechte jaargetijde voorbij zou zijn.

De goede verstandhouding der Spanjaarden met de bewoners van Puna was niet van langen duur. Het kon niet anders, of het verblijf der Spanjaarden op het eiland moest der bevolking eindelijk lastig worden. Zij liet dit blijken en gaf hierdoor voedsel aan het door de tolken op nieuw gewekt vermoeden, dat zij van plan was, de Spanjaarden bij de eerste gelegenheid de beste te overvallen en te dooden. Hoewel deze verdenking van allen grond ontbloot was, — de beschuldiging der tolken moest reeds daarom ongeloofwaardig schijnen, wijl de inwoners van Tumbez en die van Puna sinds onheugelijke tijden in eene bittere vijandschap leefden — besloot Pizarro der bevolking zelfs de gelegenheid tot het plegen van verraad te ontnemen. Onverhoeds liet hij de vergaderplaats der hoofden van Puna, terwijl deze bijeen waren, omsingelen, de hoofden werden gevangen genomen en, nadat zij — althans volgens het zeer ongeloofwaardige verhaal der Spanjaarden — hun verraderlijk plan bekend hadden, ten getale van 10 of 12 ter dood gebracht.

Deze schandelijke daad maakte de billijke verontwaardiging der geheele bevolking van het eiland gaande. De Indianen grepen naar de wapenen, zij stormden op de Spaansche legerplaats los, om den moord hunner hoofden te wreken, maar moesten weldra, in weerwil van hunne overmacht, voor de betere wapenen en de dapperheid der aangevallenen bezwijken, zij vluchtten naar hunne bosschen, doch vielen onophoudelijk de afzonderlijke Spaansche wachtposten aan.

De toestand der Spanjaarden was volstrekt niet aangenaam; des te verblijdender was voor hen de aankomst van nieuwe schepen uit Panama, die levensmiddelen en eene versterking van ongeveer 100 man voetvolk en eenige ruiterij aanbrachten. Daar Pizarro ter zelfder tijd het bericht ontving, dat in het Peruaansche rijk tusschen de beide broeders Huascar en Atahuallpa een verbitterde krijg was uitgebroken, besloot hij van deze gunstige gelegenheid partij te trekken en naar Tumbez over te steken; hier hoopte hij eene vriendelijke ontvangst te zullen vinden, te meer daar hij als een vijand der bewoners van Puna tot hen kwam.

Hij zag zich in die verwachting deerlijk teleurgesteld. De stad was verlaten, de inwoners, die reeds bij de landing der Spanjaarden eene vijandige houding aannamen, vluchtten naar het binnenland en namen derwaarts ook hunne kostbaarheden mee. Van eenige opgevangen vluchtelingen hoorde Pizarro, dat de beide in Tumbez achtergebleven Spanjaarden niet meer in leven waren. Juiste berichten omtrent de oorzaak van hun dood kon hij echter niet bekomen.

Onder deze omstandigheden langer te Tumbez te blijven, scheen

doelloos. Pizarro zette derhalve in Mei 1532 zijn tocht verder zuidwaarts voort. Ongeveer 30 mijlen van Tumbez beproefde hij een volkplanting te stichten, die hij San Miguel noemde; dewijl de ligging echter ongezond bleek, trok hij nog een weinig verder, tot aan de rivier de Piura; hier stichtte hij de eerste Europeesche stad in het Peruaansche rijk, San Miguel de Piura.

Intusschen had Pizarro telkens nieuwe berichten omtrent den in Peru woedenden burgeroorlog ontvangen. Hij vernam, dat Atahuallpa, de overwinnaar in dien strijd, slechts 10 of 12 dagreizen van San Miguel in het binnenland zijn legerplaats opgeslagen had. Hij vatte het vermetele besluit, den inka op te zoeken. Welke beweegredenen hem tot deze schier dolzinnige onderneming aanspoorden, kunnen wij niet zeggen, want Pizarro kon, daar hij de schrijfkunst niet verstond, niet, gelijk Cortez, de veroveraar van Mexico, geregelde en uitvoerige berichten omtrent zijne plannen en hunne uitvoering aan den keizer overzenden. Wij weten alleen, dat Pizarro, nadat hij in San Miguel eene bezetting had achtergelaten, met het strenge bevel om de Indianen zacht te behandelen, den 21en September 1532 optrok, om den inka in diens eigene legerplaats op te zoeken. Zijne geheele krijgsmacht bestond bij die merkwaardige onderneming uit 177 man, waaronder 67 ruiters, drie busschieters en ongeveer 17 boogschutters. Van deze zond hij onderweg nog negen man terug, omdat zij blijken van vreesachtigheid gaven en hij op zijn vermetelen tocht slechts door de stoutmoedigste avonturiers omringd wilde zijn.

Op hun marsch in het binnenland vonden de Spanjaarden bij de Peruanen overal een vriendelijke ontvangst; dewijl zij van hunnen kant, overeenkomstig het gestrenge bevel des veldheers, elke aanleiding tot vijandelijkheden vermeden. Onderweg werden zij door een gezant van Atahuallpa begroet. De inka heette hen welkom in zijn land, hij zond hun geschenken en noodigde hen uit om hem in zijne legerplaats in het gebergte te bezoeken.

Pizarro beantwoordde de geschenken met kleinigheden zonder waarde en zond de gezanten terug met de boodschap aan den inka, dat de Spanjaarden kwamen van wege een machtig vorst aan de overzijde der zee, dat zij van Atahuallpa's krijgsroem gehoord hadden en bereid waren om hem hunne hulde te bewijzen en hem bijstand tegen zijne vijanden te verleenen. Zij zouden zoo spoedig mogelijk voor hem verschijnen.

De marsch werd voortgezet en wel in de richting van Caxamalca — thans Caxamarca — eene stad aan de overzijde der Andes —, waar Atahuallpa volgens ingewonnen berichten zijne legerplaats opgeslagen had.

Worstelend met schier onoverkomelijke bezwaren trokken de Spanjaarden het hooge gebergte over, langs steile, zelfs voor voetgangers gevaarlijke paden. Elk oogenblik waren zij voor een aanval der inboorlingen beducht en had deze plaats gevonden, dan zou waarschijnlijk geen enkel avonturier ontkomen zijn, want in dien den Spanjaarden onbekenden doolhof van rotsen had zelfs een handvol met de plaatselijke gesteldheid vertrouwde inboorlingen de Europeanen, die door hunne zware wapenrusting in het beklimmen der bergen belemmerd werden, met goed gevolg kunnen aantasten en zonder gevaar kunnen vernietigen. Doch er werd geen aanval ondernomen; het gebergte werd gelukkig beklommen en, verheugd over het doorstaan van zoovele gevaren, zagen de Spanjaar-

den van de hoogte in het schoone vruchtbare dal van Caxamalca neer, doch tevens trof daar een schouwspel hunne blikken, dat hen op nieuw met ernstige bezorgdheid vervulde.

„Aan de voeten der avonturiers lag de kleine stad Caxamalca; met hare witte, in de zon schitterende huizen, flonkerde zij als een edelsteen tegen de donkere randen der Sierra. Op een afstand van ongeveer eene legua boven het dal uit, zag men rookzuilen ten hemel stijgen, die de door de Peruaansche vorsten menigvuldig bezochte warme baden aanduidden. Tegelijk echter bood zich aan de Spanjaarden ook een ander minder aangenaam schouwspel aan: langs de helling van het gebergte vertoonde zich eene witte wolk van tenten, die den grond even als sneeuwklokjes, naar het scheen over eene uitgestrektheid van eenige Engelsche mijlen, bedekten. „Wij werden allen door verbazing aangegrepen" — zegt een der veroveraars — „toen wij de Indianen in zulk eene trotsche houding aantroffen, zoo vele welingerichte tenten als wij tot dus ver nooit in Indië aanschouwd hadden. Dat schouwspel verwekte iets, dat naar ontroering, ja zelfs naar vrees zweemde, bij de dapperste mannen. Doch het was te laat om terug te keeren of om slechts het geringste teeken van zwakheid te verraden, dewijl de inboorlingen die tot onze eigene bende behoorden, in dat geval de eersten zouden geweest zijn om tegen ons op te staan. Daarom verzamelden wij al onzen moed, nadat wij de stelling der Peruanen rustig in oogenschouw genomen hadden, om zoo stoutmoedig en kalm mogelijk onzen intocht in Caxamalca te doen" (*).

Den 15en November 1532 rukten de Spanjaarden in de door hare inwoners verlatene stad Caxamalca binnen, zij vestigden hier hun kwartier.

In Pizarro's schatting was het dringend noodig, zoo spoedig mogelijk zekerheid omtrent de voornemens van den inka te verkrijgen. Hij zond daarom zijn broeder Hernando met een dapper officier, Hernando de Soto, die zich later als ontdekker van den Missisippi zeer beroemd gemaakt heeft, naar de Peruaansche legerplaats.

Atahuallpa, omringd door zijne aanzienlijkste edelen, ontving de Spanjaarden, die zonder van hunne paarden te stijgen vol eerbied voor den vorst bogen. Hernando Pizarro verklaarde als afgezant zijns broeders, den bevelhebber der blanke mannen, dat deze, de onderdanen van een machtig vorst aan de overzijde der zee, gekomen waren om hem hunne diensten aan te bieden en hem met hunne godsdienstleer bekend te maken. Hij verzocht Atahuallpa, de Spanjaarden binnen Caxamalca met een bezoek te vereeren.

De inka hoorde deze toespraak aan, zonder een spier van zijn gelaat te bewegen: in zijne plaats antwoordde een der naast hem staande edelen kortaf: „Het is goed!"

Hiermede stelde Hernando Pizarro zich echter niet tevreden; nog eens wendde hij zich zeer hoffelijk tot den inka met het verzoek, dat deze zelf antwoorden en zijn besluit mededeelen zou.

„Zeg uwen aanvoerder" — hernam Atahuallpa — „dat ik hem met mijne edelen bezoeken zal. Tot zoolang mag hij de openbare gebouwen aan het plein bewonen, maar geene andere. Ik zal later bevelen wat geschieden zal."

(*) Prescott, geschiedenis der verovering van Peru.

Dit kort, trotsch en weinig bevredigend bescheid, waarmee de afgezanten moesten vertrekken, maakte in het christelijke kamp op nieuw eene ernstige bezorgdheid over de gezindheid van den inka gaande. Slechts één was er, die zich daarover verblijdde, namelijk de bevelhebber Pizarro. Hij belegde terstond krijgsraad en hield zijnen officieren voor, dat de Spanjaarden slechts één middel bezaten om aan het gevaar, dat hun ongetwijfeld van de zijde van den inka boven het hoofd hing, te ontkomen, een wanhopig middel inderdaad, doch het eenige, dat in hun toestand aangewend kon worden: de gevangenneming van Atahuallpa te midden van zijn gansche leger.

Het vermetele, aan waanzin grenzende voorstel joeg den officieren aanvankelijk schrik aan, doch toen Pizarro met de hem eigene soldateske welsprekendheid hun voorhield, dat Atahuallpa hen ongetwijfeld door vriendelijke boodschappen herwaarts gelokt had, om hen met zijne geheele krijgsmacht te omsingelen en te vermoorden, dat het even onmogelijk was te vluchten als aan zulk een overmacht op den duur het hoofd te bieden, dat men verraad door middel van verraad bestrijden en den inka in diens eigene strikken vangen moest, dat men verder met geweld niets uitrichten, maar wel Atahuallpa bij diens bezoek in de Spaansche legerplaats eensklaps overrompelen en gevangen nemen kon, en eindelijk, dat de Spanjaarden, indien de inka zich in hunne macht bevond, in staat waren om aan het geheele Peruaansche rijk de wet voor te schrijven, — toen keurde de krijgsraad het vermetele plan des bevelhebbers goed (*).

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

Peru. Bezoek van den inka Atahuallpa in de christelijke legerplaats. Vàlverde's poging tot bekeering. Verraad der Spanjaarden. Gevangenschap van den inka Atahuallpa. Zijn koninklijk losgeld. De inka Huascar vermoord. Verdeeling van den rijken buit. Felipillo. Proces en dood van Atahuallpa. Marsch naar Cuzco. De inka Manco Capac. Groote buit. Verovering des lands. Stichting van Lima. Hernando Pizarro in Spanje. Twist tusschen Almagro en Pizarro's broeders. Tocht van Almagro naar Chili. Pizarro's regeering. Ruwe behandeling der Peruanen. Algemeene opstand. Belegering van Cuzco en Lima. Cuzco door Almagro ingenomen. Twist en nieuw verdrag tusschen Almagro en Pizarro. Pizarro's trouwloosheid. De slag bij Las Salinas. Almagro gevangen en ter dood gebracht.

In den morgen van den 16en November 1532 nam Pizarro met het hem eigene beleid alle noodige maatregelen tot volvoering van zijn

(*) Ongetwijfeld zweefde Pizarro bij zijn voorstel het voorbeeld voor den geest, door Cortez in Mexico door de gevangenneming van Montezuma gegeven. Zijn plan verschilde echter evenveel van dat van Cortez als de karakters der beide mannen uiteenliepen. Terwijl Cortez den keizer uit zijn welbewaakt paleis wegvoerde, wilde Pizarro den gast, die vol vertrouwen tot hem kwam, arglistig overvallen. Even verschillend en alleen in vermetelheid overeenkomende is ook de wijze, waarop de beide veroveraars hunne plannen uitvoerden.

trouwloos plan. De troepen werden met de besluiten van den krijgsraad bekend gemaakt; nadat zij door een overvloedigen maaltijd versterkt waren, liet Pizarro voor hen eene plechtige mis vieren. Door eene godsdienstige handeling bereidden zij zich voor tot een daad van schandelijk verraad, tot het plegen van een gruwelijken moord. Hierop werden zij in de uitgestrekte gebouwen en hoven zoo geplaatst, dat zij op een gegeven teeken eensklaps van alle zijden konden toeschieten.

De inka liet lang op zich wachten. Eindelijk zag men hem aankomen. Hij werd in een draagstoel op de schouders der aanzienlijkste edelen gedragen, andere edelen gingen prachtig uitgedost aan zijne zijde. Een leger van 30.000 krijgers vergezelde hem, het werd gedeeltelijk langs den weg geschaard, gedeeltelijk op den afstand van een halve mijl van de stad gelegerd.

Eerst tegen den avond hield Atahuallpa met een talrijken hofstoet zijn intocht in Caxamalca, nadat Pizarro hem nog eens daartoe had laten uitnoodigen met de verzekering, dat de vorst als een vriend en broeder door de Spanjaarden ontvangen zou worden. Zijn gevolg verzamelde zich op het groote plein, dat voor het door de Spanjaarden bezette kwartier lag. Reeds waren 5 tot 6000 Peruanen daar geschaard, doch nog altijd liet geen enkele Spanjaard zich zien, om de gasten te begroeten; zoodat Atahuallpa verwonderd en beleedigd uitriep: „Waar zijn dan toch de vreemdelingen!"

„In dezen oogenblik trad broeder Vincento de Valverde, een Dominicaner monnik, Pizarro's huiskapellaan en naderhand bisschop van Cuzco, met zijn brevier of — gelijk anderen verhalen — met den bijbel in de eene en een crucifix in de andere hand te voorschijn en zeide onder het nadertreden tot den inka, dat hij op last van zijn bevelhebber kwam, om hem de leer van het ware geloof uiteen te zetten, met welk doel de Spanjaarden uit zulk een verwijderd land tot hem gekomen waren.

Hierop zette de monnik de geheimzinnige leer der Drieëenheid, zoo goed als hij kon uiteen. Zeer wijdloopig begon hij met de schepping der menschen, ging vervolgens over tot den zondenval, tot de daarop gevolgde verlossing door Jezus Christus, tot de kruisiging en hemelvaart, nadat de heiland den apostel Petrus als zijn plaatsvervanger had achtergelaten. Deze macht was op de opvolgers des apostels, goede en wijze mannen, overgedragen, die onder den titel van paus over alle machten en vorsten der aarde heerschappij voerden. Een der laatste dezer pausen had den Spaanschen keizer, den machtigsten vorst der wereld, de taak opgedragen om de inboorlingen op het westelijk halfrond te overwinnen en te bekeeren; zijn generaal Francisco Pizarro was thans in Peru gekomen, om dien gewichtigen last te volbrengen. De monnik eindigde zijne toespraak met de vermaning aan den inka om de dwalingen zijner eigene godsdienst af te zweren, de hem zoo even voorgedragen christelijke geloofsleer, waardoor hij alleen mocht hopen zalig te worden, aan te nemen en bovendien zich schatplichtig aan keizer Karel V te erkennen, die in dit geval hem als zijn trouwen vasal beschouwen en bijstaan zou.

Of Atahuallpa elken schakel in de zonderlinge keten van sluitredenen, waardoor de monnik Pizarro met den heiligen Petrus in betrekking bracht, begrepen heeft, mag terecht betwijfeld worden. Zeker is

het, dat hij zeer onjuiste begrippen omtrent de Drieëenheid heeft moeten verkrijgen, indien, gelijk Garcilasso verhaalt, de tolk Felipillo haar verklaarde door te zeggen: „De christenen gelooven aan drie goden en aan éénen god en dat maakt samen vier goden." Maar ontwijfelbaar zeker is het, dat hij de wezenlijke strekking der rede, om hem te bewegen tot afstand van zijn schepter en tot erkenning van eens anderen opperheerschappij, zeer goed verstond.

De oogen van den Indiaanschen vorst schoten vlammen en zijne donkere wenkbrauwen trokken dreigend samen, toen hij antwoordde: „Ik wil aan geen mensch schatplichtig zijn! Ik ben grooter dan eenig vorst op aarde. Uw keizer mag een groot vorst zijn, ik twijfel daaraan niet, wanneer ik zie, dat hij zijne onderdanen zoo ver over de zee gezonden heeft, en ik ben bereid om hem als een vriend te beschouwen. Wat den paus betreft, van wien gij spreekt, hij moet waanzinnig zijn, wanneer hij er aan denkt, landen weg te schenken, die hem niet toebehooren. Wat mijn geloof aangaat," ging hij voort, „dat mag ik niet veranderen. Uw God is, gelijk gij zegt, gedood door dezelfde menschen, die hij geschapen heeft. Mijn God daarentegen," — zoo besloot hij, terwijl hij op zijn godheid wees, die juist in volle pracht achter de bergen onderging, „mijn god leeft nog in den hemel en ziet op zijne kinderen neder."

Hierop vroeg hij Valverde, wat hem recht gaf om deze dingen te zeggen. De monnik wees op zijn boek. Atahuallpa greep het, bladerde daarin gedurende enkele oogenblikken en wierp het, alsof het gevoel der vernedering hem aangedaan plotseling bij hem herleefde, met kracht op den grond, terwijl hij uitriep: „Zeg aan uwe tochtgenooten, dat zij mij rekenschap van hun gedrag in mijn land zullen geven. Ik ga niet van hier voordat zij mij voldoening gegeven zullen hebben voor al het onrecht door hen gepleegd!"

Ten hoogste verbitterd over den smaad, het heilige boek aangedaan, raapte de monnik het ijlings op, en liep naar Pizarro, om dezen van het voorgevallene te onderrichten. „Ziet gij niet" — riep hij uit, — „dat, terwijl wij ons hier met dezen trotschen hond buiten adem praten, de velden met Indianen gevuld worden? Valt oogenblikkelijk aan! Ik geef u absolutie." Pizarro begreep, dat het beslissend tijdstip gekomen was. Hij wuifde met een witten doek en gaf zoo het afgesproken teeken. Het noodlottige geschut werd van de vesting afgevuurd. Daarop stormde de Spaansche veldheer met zijne lieden onder den bekenden wapenkreet: „St. Jago" en „Valt aan!" het plein op. Deze kreet werd door alle in de stad verspreide Spanjaarden herhaald, terwijl zij in allerijl uit de deuren der groote zalen waarin zij verborgen waren, naar het plein stroomden. Voetvolk en ruiterij wierpen zich in gesloten gelederen midden onder de drommen der Indianen. Door ontzetting verlamd, verbijsterd door het donderen der kanonnen en het knallen der musketten, dat door de echoos der omringende huizen in het oneindige herhaald werd, verblind door den rook, die zich in zwavelachtige wolken over het plein verbreidde, werden deze door een panischen schrik bevangen. Zij wisten niet, waarheen te vluchten, om aan het naderend verderf te ontkomen. Aanzienlijken en geringen werden naast en op elkander bij de woeste aanvallen der ruiters onder de voet getreden, die hunne houwen links en rechts zonder mededoogen uitdeelden, terwijl zij hunne in de duisternis blikse-

mende zwaarden zwaaiden en de ongelukkige inboorlingen met ontzetting vervulden, daar deze voor de eerste maal het paard en zijnen ruiter in al hunne verschrikkelijkheid aanschouwden. Zij boden geen tegenstand, zij hadden bovendien niet eens wapens, waarmee zij zich hadden kunnen verdedigen. Elke uitweg was versperd. Bij den ingang van het plein lagen de lijken van hen, die bij hunne vruchtelooze pogingen om te ontkomen, bezweken waren, met geheele hoopen opeengestapeld, en zóó groot was de doodsangst der levenden onder den vreeselijken aandrang hunner vervolgers, dat een groot aantal Indianen, in hunne krampachtige krachtsinspanning er in slaagden, de uit steen en gebrande klei gebouwde muren, die tot omheining van het plein dienden, door te breken. Hierdoor ontstond er eene opening ter breedte van meer dan honderd schreden, waardoor velen een uitweg in het vrije veld vonden, hoewel zij ook daar nog heftig werden vervolgd door de ruiterij, die, over de puinhoopen springend, de achterste vluchtelingen inhaalde en neerhieuw."

Zoo beschrijft Prescott volgens de berichten van ooggetuigen ons den arglistigen en verraderlijken aanval der Spanjaarden op de niets kwaads vermoedende Peruanen.

De inka, die met zijn gevolg ongewapend verschenen was, om den vreemdelingen een bewijs van vertrouwen te geven, werd gevangen genomen, zonder dat hij, nadat zijne trouwste dienaars rondom hem neergesabeld waren, in staat was om tegenstand te bieden.

Tot het invallen van den nacht duurde de vervolging van de vluchtelingen. Het was een schandelijke menschenslachting, welke niet eens verontschuldigd kon worden door de in den strijd opgewekte woede, daar geen der vluchtelingen zich verdedigde. Terwijl volgens de verschillende berichten van 2000 tot 10.000 Peruanen gedood en een onnoemlijk aantal gekwetst werden, ontving geen enkele Spanjaard de geringste wond.

De inka, die gedurende de slachting door Pizarro beschermd was, werd door den veldheer met de grootste vriendelijkheid behandeld. Het was den gevangene vergund, zich door zijn eigene lieden te doen bedienen, hij genoot alle mogelijke vrijheid welke met zijn toestand als gevangene overeengebracht kon worden, al zijne onderdanen hadden vrijen toegang tot hem, dagelijks mocht hij de bezoeken zijner vasallen ontvangen. Door deze schijnbaar edelmoedige behandeling van den gevangen vorst bewerkte Pizarro, dat de Peruanen, die hunnen vorst niet aan gevaar wilden blootstellen, geduldig diens gevangenschap verdroegen en geene enkele poging aanwendden om hem door geweld te bevrijden, ja dat zij zelfs de plundering van het vorstelijke lustslot bij Caxamalca lijdelijk aanzagen.

Atahuallpa kwam gedurende zijne gevangenschap spoedig tot de overtuiging, dat goudorst de voornaamste drijfveer der Spanjaarden bij hunnen tocht naar Peru was geweest. Hij wendde zich derhalve tot Pizarro en bood hem aan, zijne vrijheid voor een meer dan koninklijk losgeld te koopen. Hij beloofde, het 17 voet breede en 22 voet lange vertrek, dat hij bewoonde, ter hoogte van negen voet binnen twee maanden met gouden voorwerpen te laten vullen, indien de vrijheid hem teruggeschonken werd.

Dit voorstel werd door Pizarro en zijne onderbevelhebbers gretig aangenomen. Atahuallpa gebood thans zijnen onderdanen, alle gouden voorwerpen uit de burchten en tempels van heinde en ver naar

Caxamalca te brengen, en van alle zijden kwamen de Peruanen met geheele vrachten goud aandragen, om de kamer te helpen vullen.

Terwijl dit plaats had, ontving Pizarro eene boodschap van den gevangen inka Huascar, die hem om zijne bescherming liet verzoeken en hem daarvoor eene nog veel grootere som beloofde dan Atahuallpa voor zijne vrijheid toegezegd had.

De veldheer begreep terstond, welk een groot voordeel hij uit een strijd om den troon trekken kon. Hij beval, dat Huascar naar Caxamalca gebracht zou worden, opdat daar de twist der beide broeders om den troon beslecht zou worden.

Dat deze beslissing ten gunste van Huascar zou uitvallen, zag Atahuallpa maar al te goed in. Hij gaf derhalve aan zijne getrouwen het met al te grooten spoed en al te stipt uitgevoerde bevel, Huascar in de gevangenis te vermoorden. Hij meende, door dezen sluipmoord zich in het bezit der kroon bevestigd te hebben en vermoedde niet, dat hij hierdoor den bloeddorstigen Spanjaarden eene welkome gelegenheid gaf om ook hem zelven ter dood te veroordeelen.

De tijd, welken de inka voor het bijeenbrengen van zijn losgeld bepaald had, liep ten einde, toen Pizarro tegen het midden van Februari 1533 eene zeer gewenschte versterking ontving, welke hem door Almagro werd aangebracht; thans kon hij zijn plan om geheel Peru te veroveren, doorzetten. Het losgeld van den inka was echter nog niet bijeen en Pizarro kon ook ter nauwernood wenschen, dat het samengebracht werd, daar hij op geene voorwaarde, hoe ook genaamd, den gevangene in vrijheid wilde stellen. Daarom willigde hij gaarne den wensch zijner krijgslieden in, om reeds nu den door de Peruanen bijeengebrachten schat te verdeelen.

De gouden voorwerpen werden grootendeels tot baren versmolten, vervolgens werd alles op een hoop geworpen. De schatting wees de aanzienlijke som van drie en een half millioen gulden van onze munt aan, welke, wanneer wij de verhouding der geldswaarde in die dagen tot die van onzen tijd in aanmerking nemen, met eene som van twintig millioen gulden mag gelijk gesteld worden.

Bij de verdeeling werd het keizerlijke aandeel ter zijde gelegd, hetwelk door Hernando Pizarro, den broeder des veldheers, naar Spanje zou gebracht worden. Vervolgens ontvingen al de krijgslieden hun deel van het overige, overeenkomstig hun rang en het wapen, waartoe zij behoorden. Een geringer aandeel werd ook aan de soldaten van Almagro toegestaan, hoewel deze tot dusver nog niet in de gevaren der verovering gedeeld hadden. Het aandeel, zelfs door de gemeene soldaten van Pizarro verkregen, was zoo groot, dat elk hunner, volgens de begrippen van dien tijd een rijk man werd.

Doch wat moest men na de verdeeling met den gevangen inka doen? Hij drong met recht op zijne invrijheidstelling aan en eenige officieren, die edeler dachten dan de overigen, zooals b. v. Hernando de Soto, erkenden het rechtmatige van zijnen eisch. Pizarro echter koesterde andere, arglistige plannen, tot welker uitvoering hij een werktuig in den tolk Felipillo vond.

Felipillo was een der jeugdige Peruanen uit Tumbez, die Pizarro vrijwillig naar Spanje vergezeld hadden. Als aanhanger van Huascar was hij vijandig jegens Atahuallpa gezind en zijn haat was nog gescherpt

door eene beleediging, welke hij van den inka ondervonden had (*).

Hij trok van het vertrouwen, hem door de Spanjaarden bewezen, partij om overal het gerucht te verbreiden, dat Atahuallpa in het geheim eene samenzwering tegen de blanken gesmeed had en dat het geheele volk zich in stilte ten strijde toerustte.

Pizarro nam den schijn aan, dat hij aan deze geruchten geloof sloeg; om in de uitvoering van zijne plannen niet belemmerd te worden, zond hij Hernando de Soto, met eene troepenafdeeling weg en gaf hem den last om verkenningen omtrent de toerustingen der Peruanen te doen; vervolgens sloeg hij met Almagro de handen ineen, beiden riepen een krijgsraad samen, waarin zij het voorzitterschap bekleedden, om over het lot van den inka uitspraak te doen.

De vormen der rechtspleging van dien tijd werden stipt in acht genomen, een openbaar aanklager moest de kroon vertegenwoordigen, de aangeklaagde werd door een raadsman bijgestaan, doch in weerwil hiervan was de geheele handeling niets meer dan een bedrieglijk spel, want bij Pizarro stond reeds, eer hij de geheele zaak begon, de veroordeeling van den inka vast.

Men beschuldigde den inka, dat hij zijn broeder Huascar had laten vermoorden, dat hij zich aan afgoderij, echtbreuk en veelwijverij had schuldig gemaakt, dat hij een opstand tegen de Spanjaarden wilde verwekken en derhalve hoogverraad gepleegd had.

Op deze aanklacht werd Atahuallpa tot den brandstapel veroordeeld. Toen men hem zijn vonnis mededeelde, wendde hij zich met tranen in de oogen tot Pizarro: „Wat heb ik gedaan,” riep hij uit, „dat mij zulk een lot door uw toedoen treffen zou? Heb ik u niet steeds met vriendschap en liefde behandeld? Heb ik mijne schatten met u niet gedeeld? Hebt gij ooit iets anders dan weldaden uit mijne handen ontvangen?”

Hij smeekte om zijn leven, en bood aan, een dubbel zoo groot losgeld als hij reeds gegeven had, bijeen te brengen, indien men hem spaarde.

Een ooggetuige van het geheele voorval verhaalt, dat Pizarro door de woorden van den inka, welker waarheid hij niet ontkennen kon, zichtbaar getroffen werd; toch wankelde hij niet in zijn besluit, maar beval, dat het vonnis van het gerechtshof uitgevoerd zou worden.

Aan handen en voeten geboeid werd Atahuallpa naar de strafplaats gevoerd; pater Vicente de Valverde ging aan zijne zijde en deed zijn best om hem nog in zijne laatste oogenblikken voor het christelijk geloof te winnen.

Toen de inka reeds aan den noodlottigen paal stond en de om hem opgestapelde houtbossen juist zouden worden aangestoken, smeekte de Dominicaner hem nog eens, zich te laten doopen; hij beloofde hem, dat in dit geval de vreeselijke vuurdood door de minder smartelijke verworging vervangen zou worden. Toen Pizarro op de vraag van den inka, deze belofte bekrachtigde, gaf Atahuallpa toe: hij ontving den doop en — werd geworgd.

Zoo stierf de inka Atahuallpa; hij behield in de gevangenschap en

(*) Men verhaalt, dat Felipillo een liefdesavontuur met eene der vrouwen van den inka aangeknoopt had en door dezen betrapt was. Volgens de Peruaansche wet kon zulk eene misdaad alleen verzoend worden door den dood des misdadigers en de uitroeiing van diens geheele geslacht. De tolk vreesde derhalve terecht niets zoo zeer als de invrijheidstelling van den inka.

bij zijne terechtstelling niet die vastheid van karakter en die geestkracht, waardoor hij zich vroeger onderscheiden en een groot rijk veroverd had. Zijn ongelukkig lot wekte juist in dien tijd algemeene deelneming. Een deel van Almagro's en Pizarro's tijdgenooten veroordeelden hen scherp om hunne trouwloosheid en wreedheid. Zelfs vele Spaansche officieren keurden de snoode daad af. Hernando de Soto gaf, toen hij van zijne expeditie was wedergekeerd, onverholen aan zijne verontwaardiging lucht; hij verklaarde, dat het vonnis even trouwloos als onrechtvaardig was, dewijl in het geheele land nergens het geringste spoor van een opstand was te ontdekken. In den krijgsraad kwam het tot heftige tooneelen, doch deze konden den ongelukkigen inka niet in het leven terugroepen en zelfs zijne vrienden moesten derhalve eindelijk in het gebeurde berusten.

De dood van Atahuallpa verbrak in het Peruaansche rijk eensklaps alle banden van orde en wet. Er was op dat tijdstip geen door allen erkende inka, de aan de absoluut-monarchale heerschappij gewende Peruanen waren dus zonder wettig opperhoofd: eene steeds verder om zich grijpende regeeringloosheid was van dit alles het natuurlijk gevolg. De verwijderde gewesten schudden het tot dusver gewillig gedragen juk van de heerschappij der inkaas af. Op meer dan ééne plaats kwam het volk in opstand, het plunderde de paleizen en verborg de geroofde schatten in holen en wouden.

Zulk een stand van zaken was voor de Spanjaarden alles behalve aangenaam. Pizarro besloot daarom, het volk een nieuwen inka te geven. Hij koos een vollen broeder van Atahuallpa, doch toen deze kort daarop stierf en een volle broeder van Huascar, Manco Capac, vrijwillig tot hem kwam en zijnen bijstand inriep, verleende hij dezen gaarne zijne hulp. Hij hoopte door middel van den inka, dien hij zelf op den troon geplaatst had, de Peruanen zonder moeite te kunnen beheerschen.

Pizarro bevond zich, toen Manco Capac hem bezocht, op marsch naar de beroemde hoofdstad des rijks, naar Cuzco. Na het doorstaan van vele gevaren en van groote moeilijkheden — op meer dan eene plaats moest de oproerige bevolking met geweld onderworpen worden — kwamen de Spanjaarden den 15en November 1533 te Cuzco aan.

De soldaten hadden zooveel gehoord van de fabelachtige schatten, welke in de hoofdstad waren opgestapeld, dat de onnoemlijke voorraad goud, welken zij vonden, hunne verwachtingen toch teleurstelde. Zij plunderden de paleizen en tempels, zelfs de mummiën der inkaas spaarden zij niet. Zij openden de graven, doch hoeveel zij ook vonden, nog altijd bleef hun gouddorst onbevredigd. Nu werd menige ongelukkige Peruaan door hen op de pijnbank gelegd, opdat hij bekennen zou, waar de vurig verlangde schatten verborgen waren; door dit afgrijselijk middel werden inderdaad nog vele kleinodiën ontdekt.

De buit, welken men zoowel op den tocht naar de hoofdstad als binnen Cuzco gemaakt had, gaf aanleiding tot eene nieuwe verdeeling. Ook nu was zelfs het aandeel der gemeene soldaten zóó groot, dat het volgens Europeesche begrippen den bezitter tot een rijk man maakte, doch slechts weinige avonturiers trokken uit de hun toestroomende schatten eenig nut, de meesten gaven zich zoo onbeteugeld aan hun hartstocht voor het spel over, dat meer dan een in een enkelen nacht zijn geheelen buit weer verloor.

Slechts enkele verstandige lieden waren er onder hen, die, tevreden

met de verworven schatten, van Pizarro vergunning vroegen om daarmede naar hun vaderland terug te keeren; zij verkregen dat verlof zonder moeite, want Pizarro berekende, dat hun voorbeeld alle naar goud dorstende avonturiers in Spanje bewegen zou om in Peru hun fortuin te gaan zoeken, en dat alzoo het verlies van hen, die terugkeerden, in de naaste toekomst zeker door eene nieuwe schaar van toestroomende volkplanters rijkelijk vergoed zou worden. Pizarro had zich niet misrekend; de met goud beladene afvalligen werden de apostels voor de verhuizing naar het nieuwe goudland.

Na de verdeeling van den buit wijdde Pizarro al zijne zorg aan het toekomstig bestuur des lands. Hij liet Manco Capac met al de bij de Peruanen gebruikelijke ceremonien tot inka kronen. Hiervoor moest de jonge vorst der kroon van Spanje den huldigingseed zweren. Hij zou in schijn onafhankelijk regeeren, doch inderdaad slechts een Spaansche ambtenaar zijn. Ten einde hem steeds te bewaken en te zorgen, dat de belangrijke stad Cuzco tegen de Spanjaarden nooit eene vijandige houding aannam, stelde Pizarro daar een stedelijk bestuur aan, dat uit Spanjaarden bestond. Tot leden van dit bestuur benoemde hij onder anderen zijne beide broeders Gonzalo en Juan.

Door eene milde schenking van landerijen en huizen werden vele Spanjaarden genoopt om zich voor goed in Cuzco te vestigen.

Ook de zaken der godsdienst verwaarloosde Pizarro niet. Hij benoemde pater Valverde tot bisschop van Cuzco, deze benoeming werd later van wege de kerk bekrachtigd; ook droeg hij zorg, de afgodstempels in christelijke kerken te herscheppen, ja hij legde zelfs een klooster voor Indiaansche nonnen aan.

Eerst nadat het bezit der stad Cuzco geheel verzekerd was, trachtte Pizarro de verovering van Peru door het uitzenden van verschillende legerbenden te voltooien. Hij zelf besloot eene nieuwe hoofdstad voor het rijk te stichten, dewijl Cuzco te diep in het binnenland lag. Hij begaf zich derhalve naar de kust van den oceaan en legde in eene heerlijke, om haar zacht en gezond klimaat beroemde streek, den 6en Januari 1535 den eersten steen der nieuwe stad. Ciudad de los Reijes, de stad der koningen, moest de jeugdige hoofdstad heeten, doch bij hare snelle ontwikkeling verloor zij weldra haren langen naam; Lima werd zij door de Spanjaarden genoemd en zoo heet zij nog heden.

Terwijl Pizarro bezig was de Spaansche heerschappij in Peru te bevestigen, zeilde zijn broeder Hernando met het voor den keizer bestemde aandeel van den buit naar Spanje. Hij vond aan het hof eene schitterende ontvangst. Karel V bekrachtigde thans zonder aarzelen nog eenmaal al de rechten, welke hij vroeger aan Francisco Pizarro verleend had; hij benoemde hem tot markies en verhief hem daardoor tot lid van den hoogsten adel. Ook Hernando Pizarro werd tot ridder van Santjago benoemd. Minder aangenaam was het voor den afgezant van Pizarro, dat ook Almagro eene belooning ontving voor de diensten, welke hij bij de verovering van Peru had bewezen. Hij werd tot stadhouder over de zuidelijke gewesten benoemd en ontving het recht om dit grondgebied door ontdekkingen verder uit te breiden.

Even als aan het hof, zoo verwekte ook onder het volk de verovering van Peru eene onverdeelde bewondering. In die dagen sprak men in Spanje van niets anders dan van het wonderbare goudland en toen

Hernando Pizarro, na zijne taak als gezant volbracht te hebben, eene vloot uitrustte, om naar Peru terug te keeren, stroomden de vrijwilligers die hun geluk in Peru wilden beproeven, hem van alle zijden in menigte toe.

Uit Panama zond Hernando bericht omtrent den uitslag zijner zending naar Peru. Hetzelfde deden ook de vrienden van Almagro, zoodat deze onderricht werd van de gunst, hem door den keizer bewezen, welke voor hem noodlottig worden zou. De grenzen van zijn stadhouderschap waren niet bepaald. Dewijl het de zuidelijke deelen des land moest bevatten, meende Almagro, dat ook Cuzco tot zijn grondgebied behoorde. Hierover ontstond tusschen hem en Pizarro's broeders een hevige twist, die eindelijk wel door tusschenkomst van eenige vrienden bijgelegd werd, doch bij de beide partijen eene groote verbittering achterliet. Almagro bewilligde er in voorshands Cuzco aan Pizarro af te staan, terwijl hij een veroveringstocht naar Chili ondernam, in de hoop, daar een even rijk goudland als Peru te vinden en zijn stadhouderschap verder naar het Zuiden uit te breiden.

Hij vond niet wat hij gehoopt had. De overtocht over de hooge, ontoegankelijke gebergten leverde bijna onoverkoomlijke moeilijkheden op. Vele Spanjaarden en nog meer Indianen, die hij gedwongen had om hem te vergezellen, bezweken onder de vermoeinissen, den honger en de koude der hooge bergstreken. Toen de overtocht eindelijk volbracht was, vond Almagro het land bewoond door zulke krijgshaftige volksstammen, dat hij voorzichtig afzag van zijn plan om hier eene volkplanting te vestigen en overeenkomstig den wensch zijner soldaten naar Peru terugkeerde. Hier kwam hij juist op het rechte tijdstip aan, om Cuzco in bezit te kunnen nemen.

Pizarro had zich intusschen met rusteloozen ijver op het regelen van den toestand in Peru toegelegd. De jeugdige stad Lima nam steeds in bloei toe; buitendien verrezen aan de kust nog vele andere Spaansche steden, welke door den stadhouder gesticht en met de in grooten getale toestroomende volkplanters bevolkt werden. Naar het voorbeeld der andere veroveraars voerde hij ook in Peru de repartimientoos in.

Tot dusver hadden de Peruanen al de handelingen der Europeanen lijdelijk aangezien, slechts in eenige provinciën hadden zij naar de wapenen gegrepen, doch zij waren spoedig overwonnen en hadden zich kalm in hun lot geschikt. Doch hun geduld werd door de onmenschelijke Spanjaarden op eene zware proef gesteld.

De volkplanters beschouwden zich als de heeren en meesters des lands. Hadden zij in den beginne, toen hun aantal nog bijzonder klein was, eenigen eerbied voor de zeden der Peruanen betoond, thans nu hunne macht dagelijks door het aankomen van nieuwe versterkingen aangroeide, verloren zij dien eerbied geheel uit het oog. Zij behandelden de Peruanen als hunne lijfeigenen, wier bezittingen zij zich zonder bedenken toeëigenden, wier vrouwen zij tot de prooi hunner lage hartstochten kozen, wier tempels zij in hun dweepzieken geloofsijver ontheiligden.

Ook de jeugdige inka Manco Capac, die gehoopt had, als bondgenoot der blanken zijn rijk vrij te kunnen besturen, zag zich bitter teleurgesteld. De broeders van Pizarro — ook Hernando was na zijne reis weer te Cuzco aangekomen — lieten hem wel eene zekere vrijheid,

doch hij zag zich in weerwil hiervan dagelijks aan allerlei vernederingen blootgesteld. Toen eindelijk zijne meest geliefde vrouw door een Castiliaansch bevelhebber verleid was, toen hij zag, dat hij voor alle ondervonden krenkingen geene voldoening zou ontvangen, besloot hij het verbond met de blanken te verbreken; zijne hoofdelingen, de edelen van den stam der inkaas, met wie hij vrijelijk verkeeren mocht, stemden vol blijdschap met het plan tot een algemeenen opstand in; deze werd dan ook in alle stilte voorbereid, eer de Spanjaarden nog vermoedden, dat zij op een vulkaan sluimerden.

In het gebergte verzamelden zich de krijgslieden. Manco Capac verliet in alle stilte Cuzco en stelde zich aan het hoofd. Eenige honderdduizenden Peruanen stonden eensklaps onder de wapenen; zoowel de Spanjaarden, die afgezonderd op hunne nederzettingen woonden, als de kleine afdeelingen, die in het land verspreid waren, om goud te zoeken, werden aangevallen en afgemaakt. Tegelijk omsingelden twee machtige legers Cuzco en Lima en sneden de gemeenschap tusschen deze steden volkomen af.

In het begin van Februari 1536 zag Hernando Pizarro zich door het groote leger van den inka zóó nauw in Cuzco ingesloten, dat het hem onmogelijk was, de stad te verlaten, om zich een voldoenden voorraad levensmiddelen voor eene langdurige belegering te verschaffen.

De Peruanen, die tot dusver door de Spanjaarden wegens hunne zachtmoedigheid en lijdzaamheid veracht waren, legden thans een krijgshaftigen aard en zelfs een beleid in het oorlogvoeren aan den dag, welke voor de aangevallenen zeer gevaarlijk dreigden te worden. Zij wierpen pijlen, met brandende stoffen omwonden, op de daken der stad en liepen, terwijl de huizen in brand stonden, met onstuimige woede storm op hunne vijanden. Hoe velen hunner bij dien aanval ook gedood werden, telkens op nieuw werd de storm door hen hervat.

Een groot aantal Spanjaarden sneuvelde in den bloedigen strijd, onder deze ook Juan Pizarro, een der broeders van den stadhouder, en met elken dag werden de Peruanen sterker, daar zij met groote bekwaamheid de wapenen en zelfs de vechtwijze der Europeanen aannamen o. a. nam de inka te paard aan het gevecht deel. Binnen korten tijd had hij geleerd, even als een ridder, een der buit gemaakte paarden te berijden. Maanden verliepen er onder dagelijksche gevechten. De Spanjaarden verdedigden zich met den moed der wanhoop, doch in weerwil hiervan vreesden zij, indien al niet voor de wapenen des vijands dan toch voor den honger te zullen bezwijken, want de voorraad van levensmiddelen werd hoe langer zoo meer uitgeput.

Tot geluk voor de blanken waren de Peruanen echter in hunne oorlogen niet aan zulke langdurige belegeringen gewoon. Toen de zaaitijd kwam, zag Manco Capac zich genoodzaakt om een groot deel zijner krijgslieden te ontslaan, opdat deze het land zouden bebouwen, daar anders in het geheele land een hongersnood ontstaan zou zijn. Hierdoor kregen de belegerden een weinig lucht, zij konden bij een uitval nieuwen proviand — eene kudde lamaas — in de stad voeren en weldra zagen zij onverwacht de zaken een zeer gewenschten keer nemen.

Almagro, die uit Chili teruggekeerd was, sloeg de Peruanen in een bloedig gevecht en rukte naar Cuzco op, doch hoewel hij als vijand der belegeraars verscheen en deze uit elkander dreef, kwam hij toch niet als vriend der

belegerden, want hij had zijn eisch, dat Cuzco tot zijn stadhouderschap behooren zou, volstrekt niet opgegeven. Hij eischte de stad op en toen het bestuur weigerde haar over te geven, nam hij haar in den nacht van den 8en April 1537 bij overrompeling in. De broeders des stadhouders, Gonzalo en Hernando Pizarro, werden met ongeveer twintig der aanzienlijkste ridders gegrepen en in de gevangenis geworpen.

Almagro had door de inneming van Cuzco den openbaren strijd tegen zijn ouden bondgenoot, den stadhouder Pizarro, aanvaard en zich voor altijd diens vijandschap op den hals gehaald. Daarom gaf zijn onderbevelhebber Orgonez, een man van even veel geestkracht als beleid, hem ook den raad, niet voor de gevolgen zijner daad terug te deinzen, maar den beiden Pizarro's het hoofd voor de voeten te leggen, daar Almagro, zoolang zij leefden, nooit zijn leven zeker zou zijn en dewijl alleen de dooden niet bijten. Na hen ter dood gebracht te hebben, moest hij tegen Lima optrekken en ook Francisco Pizarro ten onder brengen; alleen dan zou hij in 't vervolg veilig zijn.

Almagro kon tot dit uiterste niet besluiten; hij knoopte zelfs in strijd met Orgonez' dringenden raad onderhandelingen aan met den stadhouder, die insgelijks de Peruanen geslagen en Lima bevrijd had.

Pizarro, die zijn broeder Hernando redden wilde, — Gonzalo was intusschen uit de gevangenis ontsnapt — beloofde Almagro zoolang in het rustig bezit van Cuzco te laten, totdat de keizer beschikt zou hebben, tot welke stadhouderschap de stad behoorde. Hernando zou daarentegen vrijgelaten worden, doch de verplichting op zich nemen om binnen zes weken het land te verlaten.

Almagro nam dit schijnbaar zoo billijke voorstel aan. Hernando werd in vrijheid gesteld, nadat hij op zijn ridderwoord beloofd had, zich stipt aan het verdrag te zullen houden. Almagro nam van hem op de vriendschappelijkste wijze afscheid. Hij was overtuigd, dat de twist tusschen hem en zijn ouden vriend en bondgenoot thans volkomen bijgelegd was, maar hij kende het trouweloos en verraderlijk karakter der gebroeders Pizarro niet.

Nauwelijks was Hernando bij zijn broeder teruggekeerd, of deze wierp het masker af. Hij trok alle troepen bijeen, welke hij maar eenigszins ontberen kon, zonder Lima geheel aan den aanval der Peruanen prijs te geven, en zond deze ten getale van ongeveer 700 man onder bevel van Hernando tegen Cuzco af, nadat hij Almagro kortaf had laten weten, dat er tusschen hen niet langer van het verdrag sprake kon zijn, dat hij zich dus naar zijn stadhouderschap in het Zuiden moest terugtrekken of dat hij anders zelf voor de gevolgen zijner houding verantwoordelijk zou zijn.

Almagro, die juist door eene zware ziekte aangetast en dus buiten staat was om zelf te velde te trekken, droeg het opperbevel over al zijne manschappen, ongeveer 500 man, aan zijn getrouwen Orgonez op.

Bij Las Salinas stieten de beide vijandelijke legers den 26en April 1538 op elkaar. Het gerucht, dat de blanke mannen elkander onderling wilden vermoorden, was door het geheele land verbreid en van alle zijden waren de Indianen toegesneld, om getuigen van het zonderlinge schouwspel te zijn. Op alle rotsen en bergen in het rond stonden zij in dichte drommen en onder een luid vreugdegejuich zagen zij het aan, hoe de Spanjaarden elkander een bloedigen slag leverden. Elke knal van het geschut vond weerklank in de harten der Peruanen. Het was hun

onverschillig, wie der beide partijen zegevierde; slechts daarover juichten zij, dat beiden door den verbitterden strijd verzwakt werden.

Na een langdurig gevecht behaalde Hernando Pizarro de overwinning. Orgonez werd op het slagveld gevangen genomen en, nadat hij ontwapend was, door een dienaar van Hernando met dolksteken afgemaakt. Vervolgens trokken de overwinnaars naar Cuzco, terwijl de Indianen zich oogenblikkelijk, gelijk gieren, op het met bloed doorweekte slagveld wierpen en de lijken der gesneuvelden plunderden.

De zieke Almagro werd gevangen genomen. Hernando Pizarro riep een krijgsraad samen, voor welken diens proces in alle stilte opgemaakt werd. Hij werd beschuldigd, de stad Cuzco wederrechtelijk aan den stadhouder ontnomen en een oorlog veroorzaakt te hebben, waarin vele Spanjaarden het leven verloren hadden. Het vonnis was geveld, nog voordat het rechtsgeding begonnen was. Almagro werd behandeld met dezelfde partijdigheid en onrechtvaardigheid, waaraan hij zelf zich eens jegens den ongelukkigen Atahuallpa had schuldig gemaakt. Een onbekend, onwettig gerechtshof, welks leden slechts uit zijne tegenstanders bestonden, veroordeelde hem ter dood.

Toen Almagro door een monnik het bericht ontving, dat hij veroordeeld was en zich ter dood bereiden moest, wilde hij het aanvankelijk niet gelooven, hij achtte zulk eene trouwloosheid onmogelijk en begeerde Hernando Pizarro te spreken. Deze gaf aan dat verzoek gehoor, hij was blijde, zijn ouden tegenstander te kunnen vernederen. Toen de gevangene hem zijne schandelijke woordbreuk verweet en hem de diensten opsomde, welke hij aan de gebroeders Pizarro bewezen had, antwoordde hij op koelen en spottenden toon; hij bleef zelfs koud bij de bede om genade, door Almagro tot hem gericht: het doodvonnis werd oogenblikkelijk voltrokken.

Zoodra Almagro bemerkte, dat hij van den meedoogenloozen overwinnaar geene genade te verwachten had, bereidde hij zich ter dood. Hij benoemde zijn zoon tot zijn opvolger en bepaalde, dat Diego de Alvarado gedurende diens minderjarigheid het stadhouderschap bekleeden zou. Zijne overige bezittingen en in het bijzonder de gelden, welke hij nog van Frans Pizarro op grond van het vroegere verdrag te vorderen had, vermaakte hij aan den keizer, in de hoop, dezen hierdoor gunstig voor zijn zoon te zullen stemmen.

De terechtstelling, of juister gezegd, de moord had in de gevangenis plaats. Dewijl Hernando Pizarro vreesde, dat de vrienden van den gevangene eene poging tot zijne bevrijding zouden aanwenden, liet hij hem in den kerker verworgen. Het lijk werd op de markt te Cuzco in het openbaar onthoofd.

Almagro was bij zijn dood ongeveer 70 jaar oud. Zijne tijdgenooten roemen hem als een oprecht, vrijmoedig, trouw en edelmoedig man, die steeds de beste vriend en makker zijner soldaten was. Ook zegt men dat hij de Peruanen minder wreed behandeld heeft dan de meeste overige Spanjaarden, hoewel meer dan éene daad van bloeddorst en geweld — gelijk b. v. het ter dood brengen van Atahuallpa — een smet op zijne nagedachtenis werpt.

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Peru. Pizarro's gestrengheid tegen de aanhangers van Almagro. Hernando Pizarro in Spanje. Zijne straf. Wreede oorlog tegen de Peruanen. Stichting van verschillende steden. Veroveringstochten naar Chili en Quito. Vaart op de Amazonenrivier. Pizarro's krachtige werkzaamheid als regent. De mannen van Chili. Pizarro's overmoed. Pizarro vermoord. De jonge Almagro tot stadhouder verheven. Pizarro's karakter.

De stadhouder Pizarro had, nadat hij het bericht van de door zijn broeder bij Las Salinas behaalde overwinning had ontvangen, Lima verlaten, om zich naar Cuzco te begeven. Doch hij versnelde zijn marsch niet; blijkbaar wenschte hij, dat Almagro's lot vóór zijne aankomst te Cuzco beslist zou zijn. Hij wilde den schijn aannemen, dat hij onschuldig was aan den dood van zijn ouden vriend. Werkelijk had hij, naar men verhaalt, zijn broeder daartoe geen bepaald bevel gegeven, maar op diens vraag, wat er met Almagro geschieden moest, alleen geantwoord: „Handel zoo met hem, dat hij ons niet langer verontrusten kan.” Pizarro's vrienden verhalen zelfs, dat hij door de tijding van den dood zijns ouden vriends pijnlijk getroffen werd.

Wat hiervan zij, bij zijne aankomst te Cuzco legde de stadhouder noch ontroering, noch berouw over het voorgevallene aan den dag; hij gedroeg zich integendeel zeer trotsch en vijandig jegens de aanhangers van Almagro. Toen Diego de Alvarado voor den jongen Almagro het stadhouderschap over de zuidelijke gewesten van hem verlangde, antwoordde hij barsch, dat de vader door zijne misdadige handeling het recht om daarover te beschikken verbeurd had. Hij legde beslag op de bezittingen der vrienden van den ter dood gebrachten stadhouder en verdeelde die onder zijne eigene aanhangers, vooral schonk hij rijke repartimientoos aan zijne troepen. Eindelijk bleef den beroofden niets over, dan zich met hunne klachten tot den keizer te wenden. Diego de Alvarado ging dan ook naar Spanje, om recht te zoeken voor zijn beschermeling, den jongen Almagro, die zich te Lima ophield.

Was het voor de stadhouders van Spaansche koloniën altijd gevaarlijk, bij het hof aangeklaagd te worden, dubbel dreigend scheen dit gevaar voor Francisco Pizarro, die zich zeer goed bewust was, dat hij ten aanzien van Almagro, die zich omtrent de verovering van Peru hoogst verdienstelijk gemaakt had, de grenzen van het recht verre had overschreden. Hij zond derhalve zijn broeder Hernando ter zijner rechtvaardiging naar het moederland.

Hernando bracht zulke kostbare geschenken, zulke rijke schatten voor den keizer mede, dat hij hoopte hierdoor het hof met al het gebeurde te zullen verzoenen. Ditmaal echter bedroog hij zich. Diego de Alvarado was hem voor geweest en had den op Almagro gepleegden moord en de trouwloosheid, bloeddorst en heerschzucht van Pizarro met zulke schrille kleuren afgeschilderd, dat Hernando niet alleen zeer koel ontvangen, maar zelfs voor zijne deelneming aan den moord van Almagro ernstig ter verantwoording geroepen werd. Men veroordeelde hem wel niet vormelijk, maar bracht hem toch als gevangene naar de vesting Medina del Campo over, waar hij 20 treurige jaren doorbracht. Zoo ontving hij de rechtvaardige straf voor zijne schandelijke trouwloosheid.

Ook tegenover den stadhouder Pizarro besloot de keizer strenge maatregelen te nemen; dit moest echter met voorzichtigheid geschieden, want men achtte den thans in Peru schier alvermogenden man niet te goed om een onafhankelijk rijk te stichten, in plaats van zich, gelijk Cortez, geduldig te laten afzetten. Een vertrouwd man, de rechter in het gerechtshof van Valladolid, Vaca de Castro, werd derhalve tot gevolmachtigde benoemd; hij ontving in last, voorloopig met Pizarro over de tegen hem ingebrachte bezwaren te spreken en nauwkeurige berichten naar Spanje te zenden. Slechts ingeval hij Pizarro niet meer in leven vond, moest hij zelf het stadhouderschap aanvaarden. In den herfst van 1540 scheepte Vaca de Castro zich te Sevilla in.

Intusschen was Pizarro krachtig werkzaam geweest, hij had zich evenzeer toegelegd op de bevestiging en uitbreiding der Spaansche heerschappij over de Indianen, als op het bevorderen van den bloei der reeds gestichte volkplantingen. Met de Indianen had hij meer dan één bloedigen strijd te voeren, want de inka Manco Capoc rustte niet. Hoe dikwijls de jeugdige vorst door de Spanjaarden, die hem in de krijgskunst verre overtroffen, ook geslagen werd, telkens hervatte hij den strijd. Wanneer zijne legers door een ongelukkig gevecht verstrooid waren, trok hij zich naar de bergen terug, om weldra met nieuwe benden in het veld te verschijnen. Eenzaam wonende volkplanters en afzonderlijke Spaansche corpsen waren voor hem nooit veilig, zij werden neergehouwen, ja dikwijls met groote wreedheid gemarteld. Manco Capoc betaalde daarbij de Spanjaarden in elk geval slechts met gelijke munt, want Pizarro woedde op eene inderdaad ontzettende wijze onder de Indianen; hij maakte door zijne onmenschelijke wreedheid dikwijls zelfs de verontwaardiging zijner toch volstrekt niet teergevoelige soldaten gaande.

Onder anderen liet hij eens, om den op een zijner boden gepleegden moord te wreken, eene der meest geliefde vrouwen van den inka, eene schoone, jonge vrouw, op de schandelijkste wijze doodmartelen. De jonge vrouw werd op bevel des stadhouders geheel ontkleed, zoo aan een boom gebonden en door de soldaten met roeden half dood gegeeseld. Vervolgens diende zij een tijd lang den boogschutters tot mikpunt, totdat eene medelijdende hand door een welgericht schot een eind aan haar leven maakte.

Zulk eene wreedheid prikkelde de Peruanen natuurlijk tot weerwraak en gaf aan den oorlog een steeds bloediger karakter. Pizarro wendde, om den krijg ten einde te brengen of dien althans te beperken, een zeer doeltreffend middel aan: hij stichtte op vele plaatsen in het land der misnoegden volkplantingen van soldaten, waaraan hij den wijds-

klinkenden, doch zeer onjuisten naam van steden gaf. — Een zeker aantal huizen, met vestingwerken omringd, waarin zich eene afdeeling soldaten met hunne vrouwen vestigden, maakten die zoogenaamde steden uit. Opmerkelijk is het, dat vele Castiliaansche vrouwen zich toen in Peru bevonden; zij volgden zonder vrees hare mannen in het binnenste des lands en deelden in hunne gevaren. De volkplanters, die geene Europeesche vrouwen hadden, stelden zich ook wel met Peruaansche vrouwen tevreden. Vele aanzienlijke geslachten van Peru zijn uit dergelijke echtverbintenissen voortgekomen.

Die zoogenaamde steden waren voor de geheele onderwerping van het land van het grootste belang, zij vormden tegelijk handelsfactorijen en steunpunten voor de krijgsmacht; van hier uit konden telkens kleine expedities ondernomen worden, hier konden de door de Indianen in het nauw gebrachte troepen ondersteuning en bescherming vinden.

Ten einde de Spaansche heerschappij verder uit te breiden, zond Pizarro grootere troepenafdeelingen uit; o. a. eene onder Pedro de Valdivia naar Chili en eene onder zijn broeder Gonzalo (*) naar Quito.

Van meer belang dan Pizarro's werkzaamheid als krijgsbevelhebber waren — dit moet erkend worden — zijne pogingen om in de koloniën eene krachtig bloeiende nijverheid in het leven te roepen. Hij moedigde den handel met de noordelijke en in het binnenland gelegene volkplantingen aan, door krachtige maatregelen te nemen om het verkeer gemakkelijk te maken; hij wijdde aan den landbouw en de nijverheid de grootste zorg, liet zaden en werktuigen met aanzienlijke kosten uit Europa komen en bevorderde ook de bearbeiding der mijnen, die reeds eene aanzienlijke opbrengst begonnen te leveren. De rijkdom van dit land aan goud en zilver scheen onuitputtelijk, hij lokte de landverhuizers met zulk eene onweerstaanbare kracht naar Peru, dat het aantal der daar gevestigde Europeanen binnen een ongeloofelijk korten tijd tot eene aanzienlijke hoogte klom.

Hoe verdienstelijk Pizarro zich ook in al deze opzichten maakte, toch gelukte het hem niet, zich de liefde der Spaansche volkplanters te verwerven. Slechts zij, die hij met bijzondere gunsten overlaadde, waren trouw aan hem gehecht; verreweg de meesten hunner had hij echter door allerlei willekeurige en onrechtvaardige handelingen van zich vervreemd. De voormalige krijgers van Almagro droegen hem zelfs een doodelijken haat toe en zij hadden daartoe ook alle reden.

De mannen van Chili — zoo noemde men Almagro's aanhangers — werden bij alle mogelijke gelegenheden achteruitgezet en beleedigd. Hunne landerijen waren hun ontnomen; zij leefden in de diepste armoede,

---

(*) Gonzalo Pizarro waagde, van Quito uit, eene vruchtelooze poging om in de gewesten aan de overzij der Andes door te dringen. Het grootste deel zijner manschappen, zoowel der Europeanen als der Indianen, die hem vergezelden, bezweek onder de onuitsprekelijke bezwaren, aan den overtocht over het gebergte en den marsch door onpeilbare moerassen en ondoordringbare maagdelijke wouden verbonden. Een deel der troepen scheidde zich onder den bevelhebber Francisco Orellana van de hoofdmacht af. In eene lichte, door hen zelven getimmerde boot voeren de vermetele avonturiers de Maranhon of Amazonenrivier tot aan de zee af. Na het doorstaan van schier ongeloofelijke gevaren gelukte het Orellana, den oceaan te bereiken. Hij kwam met zijne tochtgenooten gelukkig in Spanje aan, waar hij de ongerijmdste wondersprookjes omtrent zijn tocht en de daarop ontdekte landen (een Amazonenrijk, een onbeschrijfelijk prachtig goudland, Eldorado, enz.) verhaalde.

terwijl zij hunne vijanden in overdaad zagen zwelgen. Zij schaarden zich om den zoon van hunnen vroegeren aanvoerder, die te Lima door een oud vriend van Almagro, den hoofdman Juan de Herrada, opgevoed werd.

Opdat de jonge Almagro buiten staat zou zijn om dezen stoet van aanhangers te onderhouden, ontnam Pizarro ook hem door een enkel willekeurig bevel het grootste deel zijner landerijen. Thans bleef er voor de mannen van Chili slechts nog ééne hoop op redding over, namelijk, dat de uit Spanje verwachte rechter hen in hunne rechten herstellen zou. Met brandend verlangen zagen ze zijne aankomst tegemoet, toen zij door het gerucht, dat de gevolmachtigde des keizers in een storm den dood gevonden had, bijna tot wanhoop gebracht werden.

Thans besloten zij, zich zelven recht te verschaffen en den jongen Almagro met geweld in het bezit te stellen van het hem toekomend stadhouderschap. Dit kon echter alleen geschieden, indien Pizarro vooraf uit den weg geruimd was. Het besluit tot dezen stap werd dan ook genomen door de samenzweerders, die in het huis van Almagro hunne bijeenkomsten hielden, zonder den jongen man in hunne geheimen in te wijden. Zij spraken af, dat zij zich op Zondag den 20en Juni 1541 ten getale van 18 of 20 man op Pizarro zouden werpen, wanneer deze, uit de mis terugkomend, Almagro's huis voorbijging, en hem op straat te vermoorden.

Gelijk zoo dikwijls onder samenzweerders, zoo bevond zich ook onder hen een verrader. Pizarro werd gewaarschuwd en aangespoord om ernstige maatregelen te nemen; maar hij spotte met de belachelijke woede der mannen van Chili, die hij zelfs niet in staat achtte om een stoutmoedig en wanhopig besluit te nemen. Ter nauwernood liet hij zich bewegen om dien Zondag de mis niet bij te wonen, maar onder het voorwendsel eener ongesteldheid te huis te blijven.

Herrado en zijne eedgenooten verzamelden zich op het bepaalde uur in Almagro's huis. Tot hun schrik hoorden zij, dat de stadhouder de mis niet bezocht en terstond begrepen zij, dat hun plan verraden moest zijn. Zij wisten maar al te goed, hoe vreeselijk Pizarro zich placht te wreken; daarom besloten zij, het uiterste te wagen en den stadhouder in zijn eigen huis te overvallen.

Onder den kreet „Lang leve de koning, dood aan den tyran!" trokken de saamgezworenen onder aanvoering van Herrado, des middags te 12 uur naar het huis des stadhouders. Hun geschreeuw lokte eene menigte volks naderbij, die nieuwsgierig vroeg, wat er gebeuren moest. Hoewel het antwoord duidelijk genoeg was, werd toch geen vingertop uitgestoken tot verdediging van den zoo weinig beminden stadhouder.

Toen de saamgezworenen het voor het paleis gelegen plein overstaken, trachtte één hunner een in den weg liggenden kleinen waterplas te vermijden. Herrado zond hem terstond terug, daar een mensch, die bang was, de voeten nat te maken, terwijl hij toch spoedig tot aan de knieën in het bloed zou moeten waden, niet bij hen behoorde.

Zonder eenigen tegenstand te ontmoeten, drongen de samengezworenen het paleis binnen.

In den voorhof vonden zij twee dienaars. Eén hunner hieuwen zij neder, de ander vluchtte met den angstigen uitroep: „Help, help! de mannen van Chili komen den markies vermoorden."

Pizarro bevond zich, toen deze kreet weerklonk, na afloop van den maaltijd in het gezelschap van eenige vrienden. Er waren zeker 15 tot

20 ridders bij hem, die echter allen ongewapend waren. De meesten dezer vluchtten naar den tuin; slechts een stiefbroeder des stadhouders, Martinez de Alcantara, een officier, Francisco de Chaoco, twee edelknapen en eenige dienaren hielden bij hem stand.

De oude soldaat verloor ook bij dit dreigend gevaar zijn moed en zijne bezinning niet. Hij beval Chaoco, de deur te sluiten, terwijl hij zich met zijn stiefbroeder in een zijvertrek terugtrok, om zich te wapenen. Doch zijn bevel werd niet stipt nagekomen.

Chaoco had het hoofd verloren, hij sloot de deur niet, maar poogde met de binnendringende samenzweerders in onderhandeling te treden. In plaats van eenig antwoord te ontvangen, werd hij neergestooten; een paar dienaars, die hem ter hulp wilden komen, werden insgelijks gedood; vervolgens stormden de moordenaars met den kreet: „Dood aan den tyran!" naar het vertrek, waarin Pizarro zich bevond.

Alcantara en twee dienaars stelden zich in hunnen weg, een wanhopig gevecht begon, maar de overmacht der aanvallers schonk dezen weldra de overwinning, de saamgezworenen drongen in het vertrek door, eer Pizarro zich nog geheel uitgerust had. Hij wierp derhalve het harnas, dat hij juist wilde aangespen, weg, wikkelde zijn mantel om den eenen arm, greep met de andere hand een zwaard en drong op zijne vijanden aan, om zijn broeder te ontzetten.

Het was te laat! Alcantara stortte doodelijk getroffen ter aarde; ook de beide edelknapen werden nedergestooten. Pizarro stond alleen. Met zijne gewone dapperheid verdedigde hij zijn leven, meer dan één aanvaller deed hij in het stof bijten, doch eindelijk ontving hij eene diepe wond in den hals, die hem deed nederzinken. De samenzweerders wierpen zich terstond op hem en maakten hem geheel af. Vervolgens liepen zij, hunne van bloed druipende zwaarden zwaaiende, de straat langs met den uitroep: „De tyran is dood! Leve de keizer, leve zijn wettige stadhouder Almagro!" Van alle zijden stroomden thans Pizarro's vijanden toe, weldra zagen de moordenaars zich door ongeveer 300 gewapenden ondersteund, terwijl de meerderheid der volkplanters zich onzijdig hield en de aanhangers van den vermoorden stadhouder, door een panischen schrik bevangen, slechts eene veilige schuilplaats zochten, ten einde hun leven te redden.

Het paleis van Pizarro werd aan plundering prijs gegeven; vervolgens haalden de samenzweerders den jongen Almagro uit zijn huis en brachten hem voor het stedelijk bestuur, dat hem zonder tegenstand als stadhouder erkende. Omstuwd door zijne aanhangers reed hij door de straten van Lima; onder luid trompetgeschal werd hij tot stadhouder en opperbevelhebber uitgeroepen.

De saamgezworenen wilden het bebloede lijk van Pizarro op de markt onthoofden en het hoofd aan de galg ten toon stellen. Op Almagro's bevel zagen zij echter van die onedele wraakoefening af. Het overschot van den eens zoo machtigen man werd in den laten avond door eenige trouwe dienaars in een donkeren hoek ter aarde besteld.

Pizarro was, toen hij stierf, ongeveer 65 jaar oud, doch hij was, in weerwil van zijn gevorderden leeftijd, nog in het volle bezit zijner krachten naar lichaam en geest.

De persoon en het karakter van den merkwaardigen man worden ons door Prescott op de volgende treffende wijze beschreven:

„Hij was groot van gestalte, van een regelmatigen lichaamsbouw en

van een niet onaangenaam uiterlijk. In de legerplaatsen opgegroeid, bezat hij geen zweem van verfijnde hoffelijke beschaving, maar eene krijgshaftige houding; hij zag er uit als iemand, die gewoon is te bevelen. Doch hoewel hij niet fijn beschaafd was, toch was er in zijn uiterlijk niets verlegens of boersch; hij kon, wanneer hij dat noodig achtte tot bereiking van zijn doel, zelfs aangenaam en voorkomend zijn. Een bewijs hiervoor is de gunstige indruk, dien hij maakte, toen hij na zijne tweede onderneming aan het stijve hof van Castilië verscheen, welks vormen en gebruiken hem geheel onbekend waren. — — — In tegenoverstelling van velen zijner landgenooten had hij geen smaak in opgesmukte kleeding, die hij slechts als een onnoodigen last beschouwde. De kleederdracht, die hij bij openbare plechtigheden het liefst droeg, bestond in een zwarten mantel, een witten hoed en schoenen van dezelfde kleur. — — — Hij was matig in het gebruik van spijzen, dronk weinig en stond meestal een uur voor het aanbreken van den dag op. In de zorg voor de hem toevertrouwde zaken was hij stipt en schuwde hij geene moeite. Smarten verdroeg hij met het grootste geduld. Even als de meeste Spanjaarden, hield hij veel van het spel en was hij niet nauwgezet in de keus der personen, met wie hij speelde; men zegt echter, dat hij, wanneer zijne tegenpartij niets te verliezen had, het zoo wist in te richten, dat hij zelf de verliezende persoon was, eene manier om iemand een dienst te bewijzen, die door een Castiliaansch schrijver als uiterst kiesch geprezen wordt. Hoewel hij niet van hebzucht kon worden vrijgepleit, was hij toch alleen hebzuchtig om te kunnen geven, niet om zelf schatten te verzamelen. Zijne groote rijkdommen, waarschijnlijk grooter dan die, welke ooit een avonturier ten deel zijn gevallen, besteedde hij steeds aan nieuwe ondernemingen, aan zijne bouwwerken en zijne plannen voor het algemeen welzijn. In een land, waar het goud en zilver, wegens den overvloed waarin deze metalen werden aangetroffen, hunne waarde grootendeels verloren hadden, werden door die ondernemingen ongehoorde sommen verslonden. Terwijl hij het land in zekeren zin als zijn eigendom beschouwde en het met kwistige hand onder zijne veldheeren verdeelde, staat het aan den anderen kant toch vast, dat hij nooit in het bezit gekomen is van een vorstelijk grondgebied met 20.000 onderdanen, hem door de kroon toegezegd. Ook zijne erfgenamen hebben nooit de inkomsten daarvan ontvangen. Ofschoon Pizarro doortastend in het uitvoeren van zijne plannen en niet gemakkelijk van een eenmaal opgevat voornemen af te brengen was, kon hij toch niet spoedig tot een besluit komen. De laatste omstandigheid laadde op hem den schijn eener besluiteloosheid, die in den grond der zaak aan zijn karakter vreemd was. Wellicht omdat hij zich hiervan bewust was, had hij de gewoonte aangenomen, allen, die hem om een gunst vroegen, aanvankelijk een weigerend antwoord te geven; naderhand echter, wanneer hij tijd had gehad om daarover na te denken, placht hij dikwijls zijn besluit te veranderen en datgene toe te staan wat hem doeltreffend scheen. Hij spiegelde zich aan de tegenovergestelde handelwijze van zijn bondgenoot Almagro, die, gelijk men zal hebben opgemerkt, gewoonlijk „ja" antwoordde, doch al te dikwijls zijne belofte niet hield. Dit was geheel in overeenstemming met het zorgeloos en lichtzinnig karakter van den laatste, die zich meer door oogenblikkelijke indrukken en opwellingen dan door vaste beginselen besturen liet.

Het is schier overbodig nog te spreken over den moed van een man,

die zich zulk eene loopbaan als Pizarro gekozen had. Moed was bij de Spaansche avonturiers eene eigenschap, die van zelve sprak: het gevaar was hun element. Maar hij bezat nog eene hoogere hoedanigheid dan louter zinlijke dapperheid, namelijk eene standvastigheid, die zoo diep in zijn geheele wezen was geworteld, dat geene stormen van het lot, hoe hevig, die aan het wankelen konden brengen. Het was deze onverzettelijke volharding, welke den sleutel tot zijn karakter vormt, en waarin het geheim van den schitterenden uitslag zijner pogingen ligt. — — —

Pizarro was in hooge mate trouwloos; en toch is niets meer in strijd met eene gezonde staatkunde dan trouwloosheid. Eene enkele, voldingend bewezene daad van trouweloosheid stort hem, die haar begaat, in het verderf. Hij, die het vertrouwen op zijne oprechtheid bij anderen ondermijnt, vernielt ter zelfder tijd den besten grondslag voor zijne toekomstige ondernemingen. Wie zal met volle bewustheid op drijfzand bouwen? Door de trouwlooze wijze, waarop hij Almagro behandelde, vervreemdde Pizarro de gemoederen der Spanjaarden van zich. Door zijn schandelijk gedrag tegenover Atahuallpa en later tegenover den inka Manco Capoc joeg hij de Peruanen tegen zich in het harnas. De naam Pizarro werd onafscheidelijk verbonden met gedachte aan woordbreuk en verraad. Almagro nam wraak door een burgeroorlog, Manco door een opstand, die Pizarro bijna van zijne heerschappij beroofde; de burgeroorlog eindigde in eene samenzwering, die hem het leven kostte. Dit waren de vruchten zijner staatkunde. Men kan Pizarro wel sluw noemen, maar den naam van staatsman, dien zijne landgenooten hem geven, heeft hij niet verdiend.

Toen Pizarro in het bezit van Cuzco kwam, trof hij het land op een vrij hoogen trap van bloei en beschaving aan. Hij vond staatsinstellingen, waaronder het volk rustig en veilig leefde; gebergten en hoogland bedekt met kudden; de dalen prijkende met de weelderige vruchten van een met verstand beoefenden landbouw; koren en specerijen in rijken voorraad voorhanden; het geheele land zich badend in het genot van zooveel overvloed en het onder den invloed van den zachtsten en onschuldigsten vorm van bijgeloof verzachte volkskarakter wel voorbereid om eene hoogere, christelijke beschaving aan te nemen. Doch wel verre van deze beschaving in te voeren, gaf Pizarro de overwonnen stammen ter prooi aan zijne woeste krijgers, de heilige kloosters werden aan hunne dierlijke lusten, de steden en dorpen aan plundering prijs gegeven. De ongelukkige inboorlingen werden als slaven onder de veroveraars verdeeld, om in de mijnen te arbeiden. De kudden werden uit elkaar gejaagd en zonder eenig nut uitgeroeid, de voorhanden granen werden verkwist; de doeltreffende maatregelen voor eene volkomen bearbeiding van den grond liet men in verval geraken: het paradijs werd in eene woestenij herschapen. In plaats van partij te trekken van de oude vormen dier beschaving, deed Pizarro zijn best om het laatste spoor daarvan uit te wisschen en op hare puinhoopen de staatsinstellingen van zijn vaderland te doen verrijzen. Doch de arme, in de ijzeren boeien der slavernij geknelde Indiaan trok hieruit niet het geringste voordeel.

Hij had er weinig aan, dat aan de kusten der Stille Zuidzee vele gemeenten en steden, de markten van een bloeienden handel, verrezen. Hij had geen deel aan de onnoemlijke schatten, daardoor verworven. Hij was een vreemdeling in het land zijner vaderen. — — —

De voornaamste drijfveeren van Pizarro's daden, voor zoover een mensch daarover een oordeel uitspreken mag, waren hebzucht en eerzucht. Wel bevonden edele mannen, wien het te doen was om het zaad van godsdienstige waarheid onder de Indianen uit te strooien, zich in zijn gevolg, wel trachtte de Spaansche regeering, als gewoonlijk, hare weldadige wetgeving aan de bekeering der inboorlingen dienstbaar te maken, maar de voornaamste drijfveer van Pizarro en zijne aanhangers was de begeerte naar goud. — — — Dit gaf aan al hunne ondernemingen een laag en baatzuchtig karakter en wanneer wij den onbeschaamden gouddorst der veroveraars met het argeloos en zachtaardig gedrag der overwonnenen vergelijken, dan kan het niet anders of onze sympathie, ja de sympathie der Spanjaarden zelven, neigt zich naar de zijde der Indianen.

Doch daar geen beeld enkel schaduw zonder lichtpunten vertoont, mogen wij, om tegenover Pizarro rechtvaardig te zijn, niet alleen bij de duistere trekken van zijn beeld stilstaan. Aan geen zijner zonen dankte Spanje meer dan aan hem ten aanzien van de uitbreiding des rijks, want Pizarro's hand verschafte aan zijn vaderland het schoonste juweel, dat eens in zijne kroon fonkelde. Wanneer wij ons de gevaren te binnen brengen, welke hij trotseerde, het lijden, dat hij geduldig droeg, de ongeloofelijke hinderpalen, die hij overwon, de schitterende voordeelen, die hij door eigen kracht, zonder den bijstand zijner regeering behaalde, is het ons onmogelijk, hoewel hij noch een goed, noch, in den hoogsten zin van dit woord, een groot mensch was, hem niet als een zeer merkwaardig man te beschouwen."

EEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Peru. Aankomst van den keizerlijken rechter Vaca de Castro in Peru. Zijn strijd met de mannen van Chili. Vaca's overwinning. Almagro ter dood gebracht. Spaansche wetten ten gunste der Indianen. Blasco Nunez Vela tot onderkoning van Peru benoemd. De Audiencia. Harde maatregelen van den onderkoning. Opstand van Gonzalo Pizarro. De onderkoning afgezet. Gonzalo Pizarro meester van Peru. Pedro de la Gasca. Zijne overwinning op Gonzalo Pizarro. Pizarro en Carbajal ter dood gebracht. Regeling der Spaansch-Peruaansche heerschappij.

Toen de aanhangers van Pizarro van hun eersten schrik over den op den stadhouder gepleegden moord waren bekomen, waren er toch in de verschillende steden een aantal vastberadene mannen, die volstrekt geene neiging voelden om zich aan den jongen Almagro te onderwerpen. Wel werd deze in de meeste steden als stadhouder erkend, doch toen de door den keizer afgezonden rechter, Vaca de Castro, die na Pizarro's dood, overeenkomstig de hem verleende volmacht, aanspraak maakte op het stadhouderschap, eindelijk aankwam, kozen alle vroegere aanhangers van

Pizarro zijne zijde en stond hij weldra aan het hoofd eener aanzienlijke macht.

De jonge Almagro trok zich naar Cuzco terug, waar hij, vast besloten om zijne vermeende rechten met het zwaard in de vuist te handhaven, de mannen van Chili rondom zich verzamelde. Door het geheele land splitsten de volkplanters zich in twee groote partijen van bijna gelijke sterkte. Aan het hoofd der eene partij stond de jonge Almagro, aan het hoofd der andere Vaca de Castro.

Almagro's kansen op de overwinning stonden niet ongunstig, want zijne aanhangers streden voor hun leven; zij wisten, dat zij in geval eener nederlaag volstrekt niet op genade konden rekenen. Buitendien had ook de inka Manco Capoc uit haat tegen Pizarro een vriendschapsverbond met den jeugdigen stadhouder aangegaan. Doch ééne zaak ontbrak dezen, namelijk ondervinding, zoowel op het slagveld als ten aanzien van het behandelen van zaken. Zijn trouwe vriend, de flinke Herrado, was tot zijn ongeluk spoedig na den dood van Pizarro gestorven; de 22jarige man stond dus alleen te midden van een hoop woeste avonturiers, die allen, door eene gloeiende eerzucht gedreven, de eerste rol in den raad spelen en wel bevelen, maar niet gehoorzamen wilden.

Vaca de Castro daarentegen was een kalm, welberaden man van ondervinding, die hoewel hij zelf geen krijgsman was, de oude soldaten van Pizarro zonder moeite aan zich wist te onderwerpen, dewijl zijne koninklijke volmacht hem het volste recht gaf om te bevelen. Hij ging volstrekt niet met overijling te werk, voorzichtig zette hij den eenen voetstap na den anderen op den door hem ingeslagen weg uit, en eerst toen zijne macht zoo zeer was aangegroeid, dat hij van de overwinning zeker meende te zijn, trok hij met zijn legertje tegen Almagro op.

Deze zou gaarne den strijd hebben vermeden. Hij zond boden naar de legerplaats van Vaca de Castro en liet hem den vrede aanbieden. Hij verklaarde, dat hij geene aanspraak maakte op het stadhouderschap over geheel Peru, maar alleen op de zuidelijke gewesten als op de wettige nalatenschap zijns vaders; beide partijen zouden — dit stelde hij de Castro voor — zoo lang rustig binnen de grenzen van ieders grondgebied blijven, totdat de keizer het geschil beslecht zou hebben.

Hoe billijk dit vergelijk ook scheen, toch nam de Castro het niet aan; hij verklaarde, dat hij alleen, wanneer Almagro zijn troepen afdankte en alle medeplichtigen aan den op Pizarro gepleegden moord uitleverde, den jongen man zijn verraad vergeven en hem aan de koninklijke genade aanbevelen wilde.

Na dit afwijzend antwoord kon er van een vergelijk geene sprake meer zijn; de wapenen moesten beslissen. Den 16en September 1542 stieten de beide vijandelijke legers op elkaar. Vaca de Castro behaalde na een bloedig gevecht de overwinning, vooral door de bekwaamheid van een zijner onderbevelhebbers, den grijzen Francisco de Carbajal.

Almagro, die met schitterende dapperheid zijn leger aangevoerd had, werd door de zijnen met geweld van het slagveld weggevoerd, waarop hij in wanhoop zijn dood zocht. Hij trok zich naar Cuzco terug, doch werd hier door het stedelijk bestuur, dat hij zelf aangesteld had, overvallen en gevangen genomen.

Vaca de Castro trok als overwinnaar Cuzco binnen, hij werd door de daar gevestigde volkplanters met blijdschap ontvangen en als stadhouder

begroet. Jegens de mannen van Chili, wier macht geheel gefnuikt was, ging hij te werk met eene gestrengheid, die aan wreedheid grensde. Den jongen Almagro liet hij met 40 zijner voornaamste aanhangers als verraders ter dood brengen; den overigen ontnam hij hunne goederen.

Nog hing een dreigend gevaar den stadhouder boven het hoofd. Gonzalo Pizarro, die van zijn avontuurlijken tocht over de Andes teruggekeerd was, had zich naar Lima begeven en hier een groot aantal aanhangers rondom zich verzameld, terwijl hij verklaardde, dat hem na zijns broeders dood het stadhouderschap toekwam. Vaca de Castro zond hem bevel om naar Cuzco te komen en Gonzalo gehoorzaamde; hij gevoelde zich niet sterk genoeg, om den strijd tegen den stadhouder te wagen. In een onderhoud, dat deze met Gonzalo had, wist de stadhouder hem door voorkomende vriendelijkheid geheel voor zich te winnen.

Binnen een ongeloofelijk korten tijd had Vaca de Castro zijne macht als stadhouder bevestigd. Thans gebruikte hij haar met kalme gematigdheid, om door het uitvaardigen van eene reeks goede wetten den volkplanters een beter bestuur te verschaffen. In de eerste plaats achtte hij het zijn duren plicht, het bevel des keizers, om de Indianen tegen de wreede vervolgingen der woeste veroveraars te beschermen, uit te voeren. Bij dit gedeelte zijner taak ontmoette hij echter zulk een onverzettelijken tegenstand bij alle volkplanters, dat hij zich vergenoegen moest met het treurig lot der inboorlingen zooveel mogelijk te verzachten, zonder doortastende maatregelen te kunnen nemen.

Vaca de Castro wist zich door zijn onpartijdig en rechtvaardig bestuur zóó bemind te maken, dat de volkplanters eenparig een verzoekschrift aan de kroon zonden, waarin zij er op aandrongen, dat den voortreflijken stadhouder zijn ambt voor goed zou worden opgedragen. De Spaansche regeering willigde dit verzoek echter niet in, want juist in die dagen waren belangrijke besluiten ten aanzien van het bestuur der koloniën genomen, welke het der regeering onmogelijk maakten Vaca de Castro zijn ambt te laten behouden.

Over de verhouding, waarin de onderworpen inboorlingen der koloniën tot de Spanjaarden zouden staan, was — gelijk onze lezers zich herinneren — reeds sinds de eerste ontdekking aan het Spaansche hof een hevige strijd gevoerd. Isabella had te vergeefs haar best gedaan om hun eene menschelijke behandeling te waarborgen, ook keizer Karel V had meer dan één bevel uitgevaardigd, volgens hetwelk de volkplanters zich van alle daden van wreedheid en willekeur jegens de Indianen moesten onthouden. Al deze wetten en verordeningen bestonden echter alleen op het papier; zij werden niet uitgevoerd, dewijl de regenten in de ver afgelegene koloniën het met de volkplanters eens waren en nooit eene wetsovertreding straften.

Bijzonder treurig was het lot der inboorlingen in Peru. De veroveraars van dit land onderscheidden zich door hunne ruwheid en hun bloeddorst. Terwijl Cortez in Mexico door zijn voorbeeld een krachtigen invloed ten goede uitgeoefend en elke onnoodige kwelling der inboorlingen streng gestraft had, bekommerde Pizarro zich weinig om hetgeen zijne krijgslieden met de overwonnenen deden, ja hij keurde het zelfs goed, wanneer zij den Spaanschen naam door hunne wreedheid gevreesd maakten. Sinds Manco Capac (*) uit zijne schuilhoeken in het gebergte telkens op nieuw de Span-

(*) De dappere inka der Peruanen bleef zoo lang hij leefde de onverzoenlijke vijand

jaarden aanviel, was ook de bloedigste wraak in de schatting der aangevallenen nooit zwaar genoeg. „Meer dan eens" — verhaalt een onverdacht ooggetuige, de baccalaureus Luis de Morales, die eene reeks van jaren te Cuzco gewoond heeft, — „heb ik gezien, dat Spanjaarden, lang na de verovering, zich vermaakten met de jacht op de inboorlingen, waartoe zij bloedhonden bezigden; nu eens deden zij dit uit bloote lust tot die jacht, dan weer om hunne honden er op af te richten. De jonge meisjes en vrouwen werden met geweld uit de hutten gesleept en aan de armen harer ouders of echtgenooten ontrukt, om de zinlijke lusten der woeste veroveraars te bevredigen. Elke Spanjaard hield een harem en een slavenstoet, die op zijne wenken moesten vliegen. Alle moeilijke arbeid werd den inboorlingen opgelegd, die men door geeselslagen tot bovenmatige krachtsinspanning noodzaakte. Hoevelen daarbij, vooral in de mijnwerken bezweken, dit telde men niet; het leven van een Indiaan had niet de minste waarde."

Tegen deze gruwelen gingen in Spanje telkens op nieuw krachtige stemmen op; het luidst van alle klonk die van den edelen Las Casas, die in het jaar 1542 keizer Karel V zijn merkwaardig gedenkschrift overgaf. Nog in hetzelfde jaar riep de keizer eene vergadering van geestelijken en rechtsgeleerden te Valladolid bijeen, om de verhouding der inboorlingen tot de volkplanters bij de wet te regelen.

Tengevolge van de beraadslagingen dezer vergadering werd eene reeks van verordeningen uitgevaardigd, die voor het grootste deel voornamelijk met het oog op Peru ontworpen waren. De Indianen — zoo werd bepaald — zouden voortaan vrije vasallen der kroon zijn; alleen voegde men — om niet al het bestaande in eens omver te werpen — hierbij, dat de volkplanters, die in het wettig bezit van slaven waren, deze hun leven lang behouden mochten. Van deze vergunning waren echter uitgesloten: zij, die hunne slaven slecht behandelden, alle ambtenaren, geestelijken en godsdienstige corporaties in Peru en eindelijk allen, die aan den strijd tusschen Almagro en Pizarro hadden deel genomen.

Voorts werd bepaald, dat, om deze wetten met kracht en klem uit te voeren, voor Peru een onderkoning zou benoemd worden, wien eene audiencia, een koninklijk gerechtshof met uitgebreide bevoegdheid, ter zijde zou staan, dat tevens zijn raad uitmaken zou.

In November 1543 werden de door de vergadering te Valladolid ontworpen verordeningen door den keizer bekrachtigd. Karel benoemde tot onderkoning van Peru den ridder Blasco Nunez Vela, in wien hij het grootste vertrouwen stelde. Blasco Nunez ging met een talrijk gevolg en met de vier rechters der audiencia terstond scheep en bereikte reeds in Januari 1544 gelukkig Nombre de Dios, van waar hij zich over de landengte naar Panama begaf. Reeds uit zijne eerste daad als regent bleek de geest, waarin hij van plan was het bewind te voeren.

Te Panama bevonden zich 300 slaven, die uit Peru derwaarts waren gebracht. Blasco Nunez liet hen terstond in vrijheid stellen en zond hen naar hun vaderland terug, hoewel de vier rechters der audiencia hem dringend rieden tot zulk een doortastenden maatregel niet over te gaan,

van alle aanhangers van Pizarro. Na den dood van den jongen Almagro verleende hij diens voortvluchtigen vrienden bereidvaardig zijne bescherming. Hij werd daarvoor slecht beloond. Bij een nietigen twist, welks aanleiding ons onbekend is gebleven, werd hij door de Spanjaarden, wien hij bescherming verleend had, vermoord. De moordenaars ondergingen hunne welverdiende straf: zij werden door de Peruanen tot den laatsten man neergehouwen.

eer hij gelegenheid had gehad om de stemming der volkplanters te Lima te leeren kennen. Blasco Nunez wees dien raad trotsch van de hand en verklaarde: „Ik ben niet gekomen, om over de voorschriften der wet te twisten, maar om die overeenkomstig den wil des keizers uit te voeren.” De beslissende toon, waarop hij sprak, maakte alle tegenspraak onmogelijk. De rechters der audiencia berustten in het besluit, doch zij waren van dezen oogenblik af de verbitterde vijanden van den onderkoning.

Van Panama zeilde Nunez naar Tumbez; hier landde hij en leverde hij een nieuw bewijs, dat hij bereid was om de wetten ter bescherming van de Indianen met de grootste geestkracht uit te voeren. Hij stelde een groot aantal slaven in vrijheid, en toen hij over land verder naar het Zuiden reisde, bediende hij zich voor het vervoer van zijne pakkage slechts van zulke Indianen, die hem vrijwillig en tegen goede betaling hunne diensten aanboden.

Het bericht omtrent de besluiten der vergadering van Valladolid en omtrent de daarop verleende keizerlijke bekrachtiging was vroeger dan de onderkoning in Peru aangekomen en had daar onder de volkplanters een onbeschrijfelijk misnoegen verwekt.

De trotsche Spaansche veroveraars waren zoo gewoon, de Indianen te beschouwen als een deel van hunne rechtmatige bezittingen, waarover zij naar goedvinden konden beschikken, dat elke poging om aan hunne willekeur paal en perk te stellen, in hun oog eene inbreuk op hunne rechten was. Zij vreesden allen, hunne slaven te zullen verliezen, want er was nauwelijks één volkplanter van eenige beteekenis in Peru, die niet òf aan den strijd tusschen Almagro en Pizarro deelgenomen òf althans zijne slaven slecht behandeld had: op allen zonder onderscheid kon dus, wanneer de onderkoning dit wilde, de wet worden toegepast.

Het geheele land was in opstand, slechts met moeite wist Vaca de Castro tooneelen van geweld te voorkomen. De volkplanters wilden van zijne vreedzame maatregelen niets weten, zij wendden zich tot Gonzalo Pizarro en riepen dezen op om zich aan hun hoofd te stellen, ten einde hen tegen de keizerlijke wetten te beschermen.

Gonzalo Pizarro had in den laatsten tijd op zijne bezittingen in kalme afzondering geleefd en zich ijverig bezig gehouden met de ontginning der rijke mijnen van Potosi, doch thans gaf hij zonder aarzelen gehoor aan de roepstem, die hem op nieuw aan het hoofd der staatkundige beweging plaatste. Hij begaf zich naar Cuzco, terwijl Vaca de Castro naar Lima reisde en daar al zijn invloed aanwendde, om de wederspannige volkplanters tot eene vredelievende ontvangst van den onderkoning te bewegen.

Te Cuzco werd Gonzalo Pizarro met gejuich ontvangen; hij nam den titel van algemeen beschermer van Peru, hem door het stedelijk bestuur geschonken, aan, en rustte zich vervolgens toe tot een tocht naar Lima, om ingeval van nood den onderkoning met geweld van de regeering te ontzetten. Van alle zijden stroomden hem vrijwilligers toe; de aanzienlijkste ridders maakten met hem gemeene zaak, onder anderen schaarde ook de 80jarige Francisco de Carbajal zich aan zijne zijde.

Intusschen was Blasco Nunez te Lima aangekomen; met groote pracht en luister had hij zijn intocht in de hoofdstad gedaan. Zijne eerste regeeringsdaad was de afkondiging van de keizerlijke verordeningen en de

verklaring, dat hij die in al hare gestrengheid ten uitvoer leggen zou. Hierdoor verwekte hij nieuw misnoegen en dewijl hij met ernst en veerkracht zijne ambtsplichten vervulde, haalde hij zich den doodelijken haat der volkplanters op den hals. Te Lima ontstonden geheime samenzweringen. Vele volkplanters verlieten de stad en begaven zich naar Gonzalo Pizarro, wiens macht dagelijks aangroeide.

Blasco Nunez zag met schrik, dat hij te Lima bijna geheel alleen stond. Zelfs de audiencia keerde zich tegen hem en zijne al te krachtige maatregelen. Jegens een elk, die hem naderde, vatte hij achterdocht op en hierdoor liet hij zich verleiden tot twee handelingen, die voor hem noodlottig zouden worden.

Hij vernam, dat Vaca de Castro met de oproerlingen te Cuzco in briefwisseling getreden was; op grond hiervan liet hij den stadhouder, die tot dus ver zijn beste, ja zijn eenige steun geweest was, gevangen nemen en aan boord van een in de haven liggend schip brengen. Nog willekeuriger handelde hij ten aanzien van een te Lima algemeen geacht ridder, met wien hij in twist geraakte. In de meening, dat deze hem vermoorden wilde, trok hij zijn dolk. Terstond wierpen eenige al te ijverige dienaars zich op den ridder en vermoordden hem in de tegenwoordigheid van den onderkoning, zonder dat deze het verhinderde.

Zulke handelingen gaven aan de te Lima heerschende ontevredenheid slechts nieuw voedsel. Thans stond Blasco Nunez werkelijk alleen; en toen de rechters der audiencia zich openlijk tegen hem verklaarden, zijn geheele gedrag afkeurden en hen, die op zijn bevel gevangen genomen waren, in vrijheid stelden, moest hij zich dit alles laten welgevallen. Eindelijk, toen Gonzalo Pizarro aan het hoofd van een leger tegen Lima optrok, gingen zij zoo ver, dat zij den onderkoning in hechtenis namen, hem van zijn ambt ontzetten en zelven de regeering opvatten. Door eene vreedzame omwenteling werd Blasco Nunez ten val gebracht; men voerde hem voorloopig naar een nabijgelegen eiland, van waar men hem later naar Panama overbrengen wilde.

De heeren der audiencia smaakten echter niet lang het genot van hunne zonder moeite verworven macht, weldra werden zij door Gonzalo Pizarro van hunne hooge eereplaats verdreven. Zij kondigden dezen aan, dat zijn vijand van zijn ambt ontzet was en eischten, dat hij zijne troepen afdanken en naar zijn landgoed terugkeeren zou. Gonzalo antwoordde op raad van Carbajal, dat hij door het volk tot stadhouder gekozen was, dat hij in die waardigheid Lima wilde binnentrekken en dat hij die stad veroveren zou, wanneer zij zich niet goedschiks overgaf.

Dat het Gonzalo met de uitvoering van dit plan ernst was, bewees zijn trouwe aanhanger Carbajal, die met een hoopje vermetele avonturiers des nachts in de hoofdstad binnen drong en eenige ridders, die tegen Pizarro eene vijandige houding hadden aangenomen, gevangen nam. Den volgenden morgen werden de drie aanzienlijkste gevangenen in Carbajal's tegenwoordigheid en op zijn bevel opgehangen. De grijze aanvoerder verleende hun met bitteren spot, wegens hunnen hoogen rang, de gunst, dat zij zelven den tak mochten uitzoeken, waaraan zij wilden opgehangen worden.

Carbajal bereikte door deze strafoefening het door hem beoogde doel volkomen: hij joeg der audiencia een heilzamen schrik aan. De rechters zonden nu zelven boden tot Gonzalo Pizarro, met het verzoek, dat deze

zich naar Lima begeven en het stadhouderschap aanvaarden zou. Den 21en October 1544 reed Pizarro aan het hoofd zijner troepen de hoofdstad binnen. Hij liet zich tot stadhouder uitroepen, ook de rechters der audiencia zwoeren hem — met uitzondering van een enkele, die ontvluchtte, — den huldigingseed. Deze eene begaf zich naar het schip, dat den onderkoning Blasco Nunez naar Panama zou overvoeren en schonk den gevangene de vrijheid terug.

Blasco Nunez ging naar Tumbez. Hier eischte hij de Spaansche volkplanters op om den aan den keizer gezworen eed van trouw gestand te doen. Hij vond vele aanhangers, dewijl Gonzalo Pizarro door zijne eigendunkelijkheid en wreedheid zich vele vijanden maakte.

Op nieuw vormden zich in Peru twee partijen. De partij van den onderkoning zou zeker binnen korten tijd die van Pizarro ten onder gebracht hebben, dewijl de oude Carbajal zich door meedoogenlooze wreedheid gehaat maakte, indien niet Blasco Nunez door een ongegrond wantrouwen zijne beste vrienden van zich vervreemd had. Terwijl hij, door de troepen van Gonzalo vervolgd, met eene aanzienlijke macht naar Quito marscheerde, liet hij vele voorname officieren zonder vorm van proces ter dood brengen, dewijl hij jegens hen het waarschijnlijk ongegronde vermoeden koesterde, dat zij geheime vrienden van Pizarro waren. Even als vroeger te Lima zoo stiet hij ook thans te Quito door zulk eene schandelijke onrechtvaardigheid zijne trouwste aanhangers van zich.

Na lang heen- en wedertrekken, waarbij de beide partijen zich zochten te versterken, had eindelijk den 18en Januari 1546 niet ver van Quito de beslissende slag plaats, waarin Blasco Nunez sneuvelde, nadat hij als een held gestreden had. Hij liet den naam achter van een trouw ambtenaar, die al zijne krachten ingespannen had om de ten beste der Indianen uitgevaardigde verordeningen in te voeren, doch die niet de noodige bekwaamheid bezat om in zulke moeilijke omstandigheden, als hij in Peru aantrof, het ambt van onderkoning te bekleeden. Hij viel als het slachtoffer van den door zijne eigendunkelijkheid en zijne al te groote gestrengheid opgewekten haat der volkplanters.

Toen het bericht van de door Gonzalo Pizarro behaalde overwinning zich door Peru verbreidde, bracht het bijna overal onder de volkplanters groote blijdschap te weeg, dewijl deze meenden, dat met den val van den onderkoning ook de gehate verordeningen afgeschaft waren. Gonzalo werd in alle steden des lands als de „bevrijder en beschermer des volks" begroet. Waar zich hier of daar nog een enkel spoor van verzet vertoonde, daar werd dit door den ijzeren Carbajal oogenblikkelijk gefnuikt en met groote gestrengheid gestraft. Binnen zeer korten tijd was Gonzalo Pizarro onbeperkt gebieder van Peru, ja het gelukte hem zelfs, door middel van zijne vloot ook Panama in bezit te nemen; door een marsch over de landengte maakte Pizarro's admiraal zich ook van de haven Nombre de Dios meester, die voor de gemeenschap met het moederland van het hoogste gewicht was.

Slechts één ding ontbrak den stadhouder om eene onafhankelijke heerschappij te vestigen, namelijk den koninklijken titel. De oude, slimme Carbajal ried hem, de erfgename van het geslacht der inkaas te huwen en den titel koning van Peru aan te nemen; hierdoor zou hij zoowel de Indianen als de Spaansche volkplanters voor zich winnen. Tot zulk een stouten stap kon Gonzalo Pizarro echter niet besluiten. Hij leefde

in de dwaze hoop, dat de keizer hem zijn opstand tegen den onderkoning vergeven en hem in het stadhouderschap over Peru bevestigen zou. Te vergeefs hield Carbajal hem voor, dat alle talmen, nadat hij zoover was gegaan, hem verderfelijk worden moest. Gonzalo Pizarro volhardde bij zijne weifelende staatkunde, die hem eindelijk ten ondergang voeren zou.

De gebeurtenissen, welke in Peru eene omwenteling te weeg gebracht hadden, werden eerst vrij laat in Spanje bekend en veroorzaakten bij de regeering groote bezorgdheid. Men kwam tot de overtuiging, dat men met de verordeningen in het belang der Indianen overijld te werk was gegaan en dat Spanje thans met het verlies der kostbare kolonie bedreigd werd.

De keizer bevond zich toen juist in Duitschland Zijn zoon Philips, die te Valladolid zijn hof hield, begreep echter, dat hij zoo spoedig mogelijk ernstige maatregelen moest nemen. Hij riep een raad bijeen, die uit de meest ervarene geestelijken, rechtsgeleerden en krijgslieden bestond. Deze verklaarde zich eerst voor het afzenden van troepen tegen de opstandelingen, doch kwam weldra, nadat hij nog nadere inlichtingen ontvangen had, tot de overtuiging, dat men met gestrengheid weinig kon uitrichten, daar alle havens in de macht van Pizarro waren. Men besloot derhalve, verzoenende maatregelen te nemen en in de eerste plaats de gehate verordeningen ten gunste der Indianen in te trekken, opdat de volkplanters weer voor de regeering mochten gewonnen worden. Dat ook Blasco Nunez Vela, van wiens dood men nog onkundig was, door een anderen, meer geschikten stadhouder vervangen moest worden, sprak van zelf, doch het was niet gemakkelijk, een man te vinden, die geschikt en bereid was om op de verwarde zaken in Peru orde te stellen.

Na langdurige beraadslagingen viel de keus eindelijk op een geestelijke uit een hoogadellijk geslacht, op Pedro de la Gasca, een man, die zich reeds bij meer dan eene gelegenheid door zijn scherpzinnig verstand, zijne kalme, met ernstige vastberadenheid vereenigde gematigdheid en zijne onwankelbare trouw aan zijn vorst onderscheiden had. Hem beval de raad eenstemmig bij den keizer aan, die de benoeming bekrachtigde.

Gasca verklaarde zich bereid om die taak te aanvaarden, doch hij verlangde de meest uitgebreide volmacht. Voor zich zelven eischte hij noch goud, noch eeretitels, doch wel de macht om geheel naar zijn goeddunken in naam des keizers te mogen handelen, en dit werd hem toegestaan. Hij werd gemachtigd om oorlog en vrede te verklaren, om genade te verleenen of te veroordeelen, om de gehate verordeningen in te trekken en nieuwe uit te vaardigen, kortom, om in des keizers naam alles te doen wat hij noodzakelijk achtte om Peru voor de kroon te behouden. Hij ontving zelfs een aantal oningevulde brieven met de koninklijke onderteekening, wier inhoud hij naar believen kon invullen.

Den 28en Mei 1546 scheepte Gasca zich naar de nieuwe wereld in. Toen hij in Juli in de haven van Santa Martha landde, ontving hij het bericht, dat Blasco Nunez dood was, dat Gonzalo Pizarro als onbepaald gebieder in Peru regeerde, dat de vloot en het leger hem gehoorzaamden en dat alle havens door zijne officieren bewaakt werden.

Gasca besloot in weerwil van dit alles zijn last te volvoeren. Hij stak naar Nombre de Dios over. Hier werd hij door den officier, die de haven vo r Pizarro bewaakte, zonder argwaan ontvangen, daar hij niet aan het hoofd eener groote krijgsmacht kwam. Wat toch kon de machtige heerscher van Peru van een armen, weerloozen geestelijke te

vreezen hebben? „Wanneer dit de soort van stadhouder is, dien zijne majesteit ons toezendt”, zoo liet een der soldaten van Pizarro zich spottend uit, „dan behoeft onze heer zich niet bijzonder ongerust te maken.”

Gasca gedroeg zich te Nombre de Dios zóó eenvoudig en bescheiden, zoo zachtmoedig en verdraagzaam, dat hij spoedig aanhangers won. Hij maakte bekend, dat hij door den keizer gemachtigd was om de gehate verordeningen in te trekken en volle vergiffenis voor al het gebeurde te schenken, dat het doel van den opstand alzoo bereikt en het volharden in het verzet eene misdaad tegen God en het vaderland was. Hij beloofde allen, die hem in het volbrengen van zijne taak ondersteunen zouden, de gunst des keizers en rijke belooning.

Door zijne gematigde houding en zijne beloften won Gasca binnen korten tijd het vertrouwen van Pizarro's officieren en even gelukkig was hij te Panama, werwaarts hij zich nu begaf. Toch liet hij zich hierdoor niet tot overijling verleiden. Langzaam en met het meeste overleg breidde hij zijne macht uit. De vloot verklaarde zich voor hem; van alle zijden stroomden hem aanhangers toe, namelijk zulke volkplanters, die door Pizarro's willekeur beleedigd waren en Carbajal's meedoogenlooze wreedheid duchtten. Toch bleef Gasca nog altijd aarzelen, tot het bezigen van geweld over te gaan, hij trachtte Pizarro op vreedzame wijze tot onderwerping te bewegen, door hem een brief van den keizer toe te zenden, die in een nederbuigenden en verzoenenden toon geschreven was, terwijl hij in een eigenhandig schrijven hem bij zijne eer als ridder en als trouw vasal der kroon bezwoer, den keizer niet langer de verschuldigde gehoorzaamheid te onthouden.

Gonzalo Pizarro achtte zich echter zóó veilig in het bezit zijner macht, dat hij zelfs gehoor weigerde aan de vermaningen van Carbajal, die hem ried, met den nieuwen stadhouder vrede te sluiten. Hij had het genot eener souvereine heerschappij gesmaakt en hiervan wilde hij geen afstand doen. Hij verwierp de hem aangeboden genade en hoewel hij door de berichten, die dagelijks in grooter getale tot hem kwamen, dat vele zijner oudste vrienden van hem afgevallen en tot de partij van Gasca overgegaan waren, ernstig gewaarschuwd werd, besloot hij toch den strijd te aanvaarden. Hij rustte zich krachtig ten strijde toe en om te toonen, hoe weinig hij zich om Gasca bekommerde, liet hij tegen dezen een rechtsgeding wegens hoogverraad op het touw zetten. Gasca werd als hoogverrader ter dood veroordeeld.

De oude, verstandige Carbajal keurde deze ijdele vertooning scherpelijk af. „Wat is het doel van uw proces?” vroeg hij aan een der rechters.

„Wij willen tijdverlies voorkomen en het recht hebben om Gasca, zoodra hij gevangen genomen is, ter dood te brengen.”

„Dan vraag ik u om vergeving,” — hernam Carbajal spotachtig lachend, „ik meende, dat uw schrift de geheime kracht had om hem terstond van het leven te berooven. Indien Gasca ooit levend in mijne handen valt, beloof ik u, dat ik hem naar de gerechtsplaats zal laten voeren, ook al was er volstrekt geen proces vooraf gegaan.”

Gonzalo Pizarro had door dit dwaze proces de brug achter zich afgebroken. Hij kon niet meer terug, hoewel zijn toestand door den afval van oude vrienden dagelijks gevaarlijker werd. Eindelijk moest het zwaard beslissen. Aanvankelijk scheen het geluk hem weer te begunstigen.

Carbajal behaalde op eene afdeeling van Gasca's leger eene beslissende overwinning, welke hij op zijne gewone wijze gebruikte om alle aanzienlijke gevangenen, die van Pizarro's partij afgevallen waren, ter dood te laten brengen.

Deze overwinning boezemde Pizarro nieuwen moed in, terwijl Gasca's aanhangers sidderden. Doch deze bleef even kalm als altoos, geene nederlaag was in staat om hem in zijn vertrouwen op het welslagen zijner pogingen te doen wankelen. Sinds hij in Peru gekomen was, had hij door zijne even krachtige als zachtmoedige houding binnen korten tijd eene machtige partij rondom zich verzameld. Hij overhaastte zich volstrekt niet; eer hij besloot, een nieuwen beslissenden strijd te wagen, trok hij dagelijks nieuwe strijdkrachten tot zich. Zijn kalm zelfvertrouwen was oorzaak, dat zijne aanhangers die ééne nederlaag weldra vergaten.

Dewijl allen, die aan den laatsten opstand hadden deelgenomen, van hem vergiffenis ontvingen, dewijl buitendien het vertrouwen op Gonzalo's geluk begon te wankelen, groeide de aanhang des stadhouders met ongeloofelijke snelheid aan. Slechts Pizarro zelf wilde zich niet aan de genade van Gasca overgeven, hoewel deze hem tot den laatsten oogenblik de meest geruststellende verzekeringen gaf en hoewel Carbajal, naar men zegt, hem herhaaldelijk aanspoorde om zich te onderwerpen.

Pizarro had al zijne aanhangers om zich verzameld: in één grooten slag hoopte hij den stadhouder te overwinnen. Den 9en April 1548 stieten de beide legers op elkander, maar tot een slag kwam het niet. De officieren van Pizarro, die wisten, dat zij in Gasca's legerplaats vriendelijk ontvangen zouden worden, wanneer zij in dezen laatsten oogenblik hun ouden aanvoerder verlieten, maar dat na een verloren slag de strengste straf hen wachtte, liepen tot den stadhouder over. De een na den ander verliet Pizarro's leger, geheele benden soldaten deserteerden op het slagveld zelf. De tot dus ver zoo machtige en gevreesde beheerscher van Peru zag zich eensklaps bijna geheel verlaten. Hij gevoelde, dat zijne rol uitgespeeld was, vrijwillig reed hij naar de legerplaats des vijands, waar hij zich zonder tegenstand gevangen liet nemen.

De oude Carbajal had alles gedaan wat in zijn vermogen was, om de soldaten in het gevecht te drijven. Toen hij bemerkte, dat al zijne pogingen vruchteloos waren, trachtte hij zich door de vlucht te redden. Doch dit gelukte hem niet. Hij werd achterhaald en als gevangene naar de legerplaats des stadhouders gebracht.

Deze gedroeg zich jegens alle medeplichtigen aan den opstand zachtmoedig en genadig, allen jegens Gonzalo Pizarro en Carbajal niet. Met beiden maakte hij korte metten. Pizarro werd onthoofd, Carbajal, de 84jarige soldaat, werd opgehangen, hij stierf met een woord van scherts op de lippen.

Gasca had bijna zonder bloedvergieten de zware, hem opgedragen taak volbracht. De koninklijke macht was in Peru in haar vollen omvang hersteld. Thans echter kwam het er op aan, haar ook voor de toekomst te bevestigen en een einde te maken aan de anarchie, waardoor de kolonie zoo zwaar geteisterd was; hiertoe moest hij niet alleen wetten uitvaardigen, maar die ook doen eerbiedigen door de volkplanters, die sinds zoo vele jaren aan ruw geweld gewoon waren, de Indianen tegen de wreedheid der Spanjaarden in bescherming nemen, zonder dezen daarbij de bearbeiding hunner landerijen onmogelijk te maken, en zonder een nieuwen

storm van misnoegen tegen de kroon te doen opsteken en eindelijk den keizer, die dringend behoefte had aan geld, aanzienlijke inkomsten uit het rijke goudland verschaffen, zonder de kolonisten te drukken.

Het beleid, de gematigdheid en de rechtvaardigheid, waarmede Gasca deze buitengewoon zware taak volbracht, verdienen onze hoogste bewondering. Hij wist de meest tegenstrijdige belangen met elkaar te verzoenen. In den beginne had hij echter meer dan ééne krachtige poging tot verzet te fnuiken, want overal ontmoette hij ontevredenen. Zij, die hem de overwinning op Gonzalo Pizarro verschaft hadden, lieten de buitensporigste aanspraken op belooning gelden; juist zijne eerste, trouwste aanhangers werden hem hierdoor lastig en gevaarlijk. Maar met eene meesterlijke bekwaamheid wist Gasca de misnoegden tevreden te stellen; van de onstuimigste dezer lieden ontsloeg hij zich, door aan hun rusteloozen geest nieuwe werkzaamheid te verschaffen: hij zond hen op verdere ontdekkingen uit.

Door zijne onvermoeide en belangelooze werkzaamheid, zijne gematigdheid en zachtheid verwierf de stadhouder zich weldra de algemeene achting en vereering. In welk eene onbeperkte mate Gasca die bezat, bleek uit de droefheid der geheele christelijke en Indiaansche bevolking, toen hij in Januari 1550 besloot, naar Spanje terug te keeren, dewijl hij zijn werk als afgeloopen beschouwde. De Indianen brachten eene groote menigte zilveren voorwerpen bijeen en boden hem die aan als een bewijs van hunne dankbaarheid voor de groote weldaden, die hij aan hun volk bewezen had. Gasca wees dit geschenk van de hand, dewijl hij zich voor zijne plichtsvervulling niet wilde laten beloonen. Even belangeloos gedroeg hij zich, toen de voornaamste volkplanters hem eene groote som gelds, als blijk hunner hulde, wilden aanbieden. Hij verklaarde, in Peru gekomen te zijn, om den keizer te dienen en aan het door oproer geteisterde land den zegen des vredes terug te schenken. Nu hem dit door Gods zegen gelukt was, wilde hij niet door het aannemen van geschenken de verdenking op zich laden van met baatzuchtige oogmerken gehandeld te hebben.

In weerwil van deze weigering gelukte het den volkplanters eene geldsom voor den vertrekkenden stadhouder aan boord te smokkelen van het schip, waarop hij uitzeilen zou. Gasca verdeelde dit geld, bij zijne aankomst in Spanje, tusschen de arme bloedverwanten der gevers.

Even arm als hij vertrokken was, keerde de stadhouder in zijn vaderland terug; hier vond hij voor zijne onbaatzuchtige werkzaamheid de rechtmatige belooning in de algemeene bewondering, welke hem van de zijde des keizers en des volks ten deel viel.

Gasca stierf, hooggeacht door allen, als bisschop van Siguenza, te Valladolid, in het jaar 1567.

TWEE EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Portugal. Johan II. Treurige toestand des lands bij zijne komst op den troon. Onderdrukking van den adel. Onrechtvaardig doodvonnis, over den hertog van Braganza geveld. De hertog van Viseo vermoord. Weldadig bestuur van den gestrengen en wreeden koning. Emanuel de Groote. Zijne verstandige zachtheid. Onbeperkte heerschappij. Vriendschappelijke betrekkingen met Spanje. Groote vervolging van de Joden. Hooge trap van bloei van het Portugeesche volk. Lissabon, het middenpunt van den wereldhandel. Buitensporige weelde.

De groote aanwinst van grondgebied, welke Spanje en Portugal ten gevolge der ontdekkingsreizen van de onverschrokken zeevaarders gedaan hadden, en de vermeerdering van den rijkdom hunner inwoners, ten gevolge van hunne handelsbetrekkingen met vroeger onbekende volken, moesten wel in deze beide landen een nieuw staatkundig leven wekken en hun onder de Europeesche staten eene beteekenis en een aanzien verleenen, welke zij vroeger nooit bezeten hadden.

Portugal, het kleine en op zich zelf zoo onbeduidende koninkrijk, verwierf zich thans plotseling een hoogst belangrijken invloed, dien het echter binnen korten tijd weer verliezen zou.

Na den dood van den ridderlijken koning Alphonsus V besteeg zijn zoon Johan II (Joao II) in het jaar 1481 den troon. Hij trof het land in een allertreurigsten toestand aan.

In den loop van den langdurigen oorlog was het volk in armoede en ellende verzonken. Alleen de adel leefde in overvloed, want de edelen had Alphonsus V met geschenken overladen en hun de meest uitgebreide rechten en vrijheden toegestaan, wijl hij hunne diensten in het oorlogsveld niet kon ontberen. De koninklijke macht was weder sterk gedaald, juist in dezelfde mate, waarin de macht des adels geklommen was.

Johan II was een stoutmoedig, talentvol en eerzuchtig man. Bezield met de zucht om de koninklijke macht hooger te verheffen, bekommerde hij zich weinig om de middelen, welke hem tot zijn doel konden voeren. Door geene banden des bloeds of der vriendschap liet hij zich de handen binden. Hij had vast besloten, allen te verpletteren, die hem zouden verhinderen, aan de kroon eene onbeperkte macht te verzekeren.

Met eene onverzettelijke geestkracht tastte Johan de voorrechten des adels aan. Hij ontnam den edelen het recht over leven en dood en andere privilegiën; de kroondomeinen, welke òf door zijn vader weggeschonken òf door meer dan één edele wederrechtelijk in bezit genomen

waren, eischte hij terug, wanneer de eigenaars hun recht niet voldingend konden bewijzen.

Het kon niet anders of deze handelwijze des konings verwekte hem onder den adel vele bittere vijanden. Johan wist dit, doch hij had besloten, aan den haat der aanzienlijken het hoofd te bieden en elke poging tot opstand door wreede gestrengheid te fnuiken. Weldra bleek het, dat hij daarbij zonder de minste verschooning te werk ging.

De machtigste en rijkste edelman in Portugal was in dien tijd de hertog van Braganza, een aanverwant van het koninklijke huis. Hij bezat zulke uitgestrekte goederen, dat hij ten minste 3000 ruiters en 10.000 man voetvolk in het veld brengen kon. Onder Alphonsus V had hij de koninklijke gunst in volle mate genoten, doch met den troonsopvolger Johan II nooit op een goeden voet gestaan; tusschen den hertog en den prins was meer dan eens een kleine twist gerezen.

Op den hertog van Braganza vestigden de misnoegde edelen derhalve het oog; hem beschouwden zij als hun natuurlijken aanvoerder, want juist zijne rechten werden door de verordeningen des konings het ernstigst gekrenkt, de ingevoerde nieuwigheden brachten hem wegens zijne uitgestrekte bezittingen het grootste nadeel aan.

Johan II was volstrekt niet blind voor het gevaar, dat hem bedreigde, ingeval de hertog van Braganza tegen hem partij koos, en hij besloot, van zijnen kant den eersten slag te slaan. Nadat hij Braganza bij meer dan ééne gelegenheid zeer genadig behandeld had, liet hij den hertog eensklaps gevangen nemen, onder het voorwendsel, dat deze met Castilië in geheime verstandhouding stond.

Het gerucht van deze daad van geweld verwekte onder den adel eene onbeschrijfelijke ontzetting. Des hertogs broeders vluchtten naar Castilië. De overige edelen verbeidden sidderend den uitslag van het onderzoek, dat tegen den machtigsten man des lands ingesteld werd.

De hertog, die zich — gelijk uit de meeste berichten blijkt — volkomen onschuldig voelde, verlangde zelf het strengst mogelijke onderzoek, doch wilde op grond van zijn recht als edelman slechts door een gerechtshof van zijn eigen stand gevonnisd worden. De koning weigerde dit en riep, in strijd met alle gewoonten en bestaande rechten, 21 beambten en rechtsgeleerden samen, om over den aangeklaagde te oordeelen. Hij nam zelf aan alle handelingen dezer rechtbank deel, hoewel de onverschrokken pleitbezorger des hertogs hem toeriep, dat de wetten hem niet vergunden als rechter aan het geding deel te nemen, dewijl hij immers de aanklager was.

De geheele rechtshandel was blijkbaar niets dan eene ijdele vertooning; ieder wist, dat de veroordeeling van den beschuldigde vooraf vaststond, daar de koning reeds terstond na Braganza's inhechtenisneming al diens goederen verbeurd had verklaard. Ja, het proces werd zelfs tot een onwaardig kluchtspel verlaagd, toen de koning, zoo dikwijls een der rechters voor den dood stemde, in tranen uitbarstte.

Het doodvonnis werd met eenparige stemmen uitgesproken; de hertog zag zich veroordeeld om onthoofd te worden en moest al zijne bezittingen aan de koninklijke schatkist afstaan. De voltrekking had onmiddellijk plaats.

Den 21en Juni 1483 werd de hertog van Braganza onder het gelui der klokken naar het schavot gevoerd. Toen zijn hoofd viel, knielde

de koning neder en begon hij met luider stem te bidden. Hij trok zich drie dagen lang in de eenzaamheid terug en droeg rouwkleederen. Dit voorbeeld werd echter door zijne hovelingen niet gevolgd, daar zij niet zonder grond vreesden, dat het minste teeken van droefheid over den terdoodgebrachte, hen in des konings oogen verdacht maken en hun dus zeer gevaarlijk worden kon.

Het volk was zoo schroomvallig niet, het beschuldigde den koning openlijk van verkrachting van het recht, ja van een schandelijken moord. Alleen des vorsten ijverigste aanhangers poogden zijn gedrag te verontschuldigen door de bewering, dat Johan om den wil van het door den adel onderdrukte volk zoo had moeten handelen als hij gedaan had.

Op de terechtstelling van den hertog van Braganza volgde spoedig die van zijn broeder, den markies van Montemor; deze kon echter slechts in beeltenis onthoofd worden, dewijl de markies zelf zich in Castilië in veiligheid bevond. De koning had den afwezige door zijne raadslieden laten vonnissen, dewijl hij zich onder een schijn van recht van zijne rijke bezittingen meester wilde maken. Het door de al te gehoorzame rechters gevelde doodvonnis werd in het openbaar met buitengewone plechtigheid, doch zonder de tegenwoordigheid des veroordeelden voltrokken.

Men had namelijk eene pop vervaardigd, die een sterke gelijkenis met den markies vertoonde, en haar in vollen wapenpraal uitgedost. De scherprechter rukte haar alle eereteekenen af en onthoofdde haar. Toen het hoofd viel, stroomde, tengevolge eener kunstige inrichting, bloed uit den romp. Het schavot en de onthoofde pop werden daarop verbrand.

Johan meende door deze daden van geweld den hoogen adel schrik te hebben ingeboezemd, doch hij had niets anders gedaan dan hem met eene brandende dorst naar wraak te vervullen. Een der bloedverwanten van den vermoorde, de hertog van Viseo, plaatste zich aan het hoofd eener samenzwering, welke onder den adel gesmeed werd.

Jacob van Viseo was een broederszoon van koning Alphonsus V en tegelijk een zwager van Johan II, den broeder der koningin. Hij had tot dus ver met zijn zwager in de beste verstandhouding geleefd, doch na den dood van den hertog van Braganza achtte hij zich aan het hof niet langer veilig; hij vreesde, dat ook hem hetzelfde lot zou treffen als dat, hetwelk zijn bloedverwant ondergaan had, en spande daarom met een aantal hooge geestelijken en edellieden samen, om den koning te vermoorden.

Meer dan eens ontging Johan II slechts door toevallige omstandigheden de hem gelegde lagen, doch eindelijk ontdekte hij door het verraad van een der samenzweerders het hem dreigend gevaar. Met een kort en kloek besluit liet hij den hertog van Viseo voor zich komen.

„Wat zoudt gij doen, neef," — vroeg de koning — „indien iemand u wilde laten vermoorden?"

„Ik zou trachten hem voor te komen," antwoordde de hertog in de grootste verwarring.

„Dan hebt gij over u zelven het doodvonnis uitgesproken!" riep de koning en eer de hertog zich verdedigen kon, stiet hij hem den dolk in het hart. Op dezen moord volgde het proces tegen den doode, die nu in wettige vormen ter dood veroordeeld werd. Jegens den broeder des hertogs, den jeugdigen Emanuël, gedroeg Johan zich zeer welwillend; hij benoemde hem tot hertog van Beja, opdat de geschandvlekte naam hertog van Viseo in het geheel niet meer genoemd zou worden.

Op dezelfde willekeurige wijze strafte de koning alle medeplichtigen aan de samenzwering, zoo ver zijn arm hen bereiken kon. De bisschop van Evora werd in een waterloozen regenbak geworpen, waarin hij na eenige dagen stierf; een der saamgezworenen werd vergiftigd; anderen kwamen door beulshanden om. Zelfs zij die gevlucht waren, konden zich niet tegen des konings wraak beveiligd rekenen. Onder anderen werd een hunner te Avignon door een sluipmoordenaar, een huurling van Johan, nedergestooten.

Deze onwrikbare geestkracht, deze niets ontziende gestrengheid en wreedheid des konings bleven niet zonder uitwerking. Zij joegen den adel vrees aan, die het thans niet langer waagde zich te verzetten tegen een koning, in wiens woordenboek het woord genade niet geschreven stond.

Het volk van Portugal zag den moord, op de aanzienlijkste edelen gepleegd, vrij lijdelijk aan: het was zijn belang niet, zijne onderdrukkers tegen den koning in bescherming te nemen, dewijl deze, waar zijne persoonlijke belangen en de macht der kroon niet op het spel stonden, zijne onderdanen rechtvaardig en welwillend behandelde. Elken hem bewezen dienst beloonde hij inderdaad koninklijk; stipt hield hij zijn eens gegeven woord; hij spoorde de rechtbanken aan om vonnis te vellen zonder zich om den rang of den rijkdom der aangeklaagden te bekommeren, zoodat de armste zeker was, ook tegenover den aanzienlijkste des lands zijn recht gehandhaafd te zullen zien.

Met de grootste zorg bespiedde Johan II alle behoeften zijns volks en steeds was hij bereid om te helpen, daar waar hulp noodig was. Een ieder, die iets in het algemeen belang wenschte te ondernemen, mocht op zijne erkentelijkheid en ondersteuning hopen.

Zeer goed begreep de koning, hoeveel de overzeesche ontdekkingen tot den bloei van den Portugeeschen handel en tot de vermeerdering van de macht zijns rijks konden bijdragen.

Hij ondersteunde die derhalve met den meesten ijver, ja hij ging daarbij zoo baatzuchtig te werk, dat hij zulke Portugeesche zeelieden, die naar een ander land gingen om daar een goeden prijs voor hunne ontdekkingen te bedingen, naar het leven stond. Meer dan een zeeman, van wien de koning iets dergelijks vreesde, moest de verdenking, die hij gaande gemaakt had, zwaar boeten.

De ijverzuchtige gestrengheid des konings nam nog toe, nadat hij tot zijne diepe smart vernomen had, welke grootsche ontdekkingen de door hem, om ons onbekende redenen, afgewezene Columbus voor de Spaansche kroon deed.

Johan II stierf den 25en October 1495. Hij werd diep betreurd door de lagere volksklasse, doch nog meer door de geestelijkheid, want hij was een trouw zoon der kerk. Dagelijks hoorde hij de mis, hij schonk aanzienlijke giften aan kerken en kloosters, hij behandelde de dienaren der kerk met den diepsten eerbied. Dit werd in dien tijd beschouwd als een zeer goed middel om eenige moorden te bedekken.

Johan liet slechts een onechten zoon na, dien hij, nadat zijn eenige wettige zoon door een val met zijn paard omgekomen was, gaarne tot zijn opvolger benoemd zou hebben. Doch dit plan durfde de machtige koning toch niet doorzetten en dus werd hij opgevolgd door zijn neef Emanuël, den hertog van Beja, den broeder van den vermoorden hertog van Viseo.

Emanuël (1504—1521) was 26 jaren oud, toen hij tot den troon geroepen werd. Men heeft hem in de geschiedenis de bijnamen de „Groote" en de „Gelukkige" gegeven; de laatste bijnaam is ongetwijfeld de juiste, want al oefende de jeugdige koning door zijne werkzaamheid als regent eenigen invloed op den reusachtigen vooruitgang van Portugal in zijnen tijd uit, toch is die vooruitgang niet aan zijne verdiensten toe te schrijven, maar aan de geestkracht, welke het geheele Portugeesche volk ten gevolge van de gelukkige ontdekkingstochten naar Indië plotseling aan den dag legde. Wel mag Emanuël de gelukkige genoemd worden, daar het hem vergund werd, de kroon zijns lands in zulk een roemrijk tijdsgewricht te dragen.

Emanuël wijdde zijne regeering in door eene daad van zachtmoedigheid en genade. Den onwettigen zoon van Johan II, George, dien de overleden koning tot zijn opvolger bestemd had, behandelde hij als een broeder; hij liet hem niet alleen zijne rijke bezittingen behouden, maar betoonde hem zooveel liefde en vertrouwen, dat hierdoor in de koninklijke familie de beste verstandhouding heerschte en de door vele Portugeezen gekoesterde vrees, dat er een strijd om den troon ontbranden zou, weldra beschaamd werd.

Emanuël's verstandige zachtmoedigheid werkte even gunstig als de rechtvaardigheid, welke hij eindelijk den gevluchten aanhangers van den ter dood gebrachten hertog van Braganza bewees. Hij liet hen naar Portugal terugkeeren en herstelde hen in het bezit der hun ontroofde goederen.

De jeugdige koning betoonde zich van het begin zijner regeering af een wijs, op het heil des volks bedacht regent, doch een model van een constitutioneel vorst was hij niet, want alle maatregelen, welke hij tot bevordering van handel, landbouw, kunst en wetenschap, van de rechtspleging en bovenal tot aanmoediging der grootsche, ons bekende ondernemingen op het gebied der zeevaart nam, waren niet de vrucht van zijn overleg met de stenden des rijks, maar van zijn eigen persoonlijk goeddunken. De macht der stenden, die door Johan II gefnuikt was, werd door Emanuël niet verhoogd; hij regeerde bijna als een volstrekt alleenheerscher en slechts zelden hooren wij gedurende zijne regeering iets van deelneming der stenden aan het bestuur. Met een juisten blik op de staatkundige gesteldheid van zijn klein land, dacht Emanuël er niet aan, zich te mengen in de twisten, welke in dien tijd het Zuiden en het Westen van Europa teisterden. Hij wilde, gelijk hij treffend zeide, geen oorlog voeren tegen Christenen, maar al de krachten zijns lands inspannen tot het doen van ontdekkingsreizen naar Indië en tot het vestigen van de Portugeesche macht in het Oosten.

Derhalve was hij er ook op uit, de vriendschappelijke verstandhouding tusschen zijn land en Spanje te herstellen en die door een huwelijk te bevestigen. Hij huwde Isabella, de oudste dochter van Ferdinand van Arragon en Isabella van Castilië.

Deze echtverbintenis, die in het jaar 1477 gesloten werd, scheen van het hoogste gewicht, want Isabella was de toekomstige erfgename van de Spaansche kronen en derhalve bestond er gegrond uitzicht op eene vereeniging van Portugal met de naburige rijken. Deze verwachting werd echter door den vroegtijdigen dood der koningin en van haar eenig zoontje verijdeld.

De nauwe betrekking, waarin Emanuël door dit huwelijk tot Ferdi-

nand den Katholieken van Arragon kwam te staan, had wel voor Portugal dit gelukkig gevolg, dat de vrede met Spanje ongestoord bleef, hoewel de ontdekkingsreizen der Spanjaarden en Portugeezen beide volken dikwijls met wederzijdsche naijver en vijandschap vervulden, maar zij was aan den anderen kant ook oorzaak van eene schandelijke vervolging der Joden in Portugal, waarmede Emanuël zijn roem bevlekt heeft.

Onder Johan II waren de uit Spanje verdreven Joden op zeer harde voorwaarden in Portugal opgenomen. Emanuël behandelde hen bij het aanvaarden van de regeering veel zachter en menschlievender dan zijn voorganger gedaan had, doch toen hij met Ferdinand den Katholieken in nauwere betrekking kwam, spoorde deze hem aan om het vervloekte, bij God en menschen gehate volk der Joden niet langer in Portugal te dulden, en Emanuël gaf toe. In December 1496 vaardigde hij eene wet uit, waarbij alle Joden, die zich niet wilden laten doopen, uit het land verwezen werden. Hetzelfde lot trof de Mooren.

Vele Joden lieten zich doopen, doch de meesten hunner bleven hun geloof trouw en bereidden zich voor om het land te verlaten, toen de koning eensklaps het bevel uitvaardigde, dat op een bepaalden dag alle Jodenkinderen onder de 14 jaar gegrepen en in het christendom opgevoed moesten worden.

Het koninklijk besluit werd door de geestelijkheid met dweepzieken ijver uitgevoerd; men ontrukte de kinderen aan de armen hunner wanhopige ouders. Vreeselijke tooneelen vielen er voor. Vele moeders vermoordden met eigene hand hunne geliefde kleinen en vervolgens zich zelve: zij wilden hunne kinderen liever dood dan afvallig van het geloof der vaderen zien.

Ook den volwassenen werd het beloofde, ja aanbevolen vertrek uit het land op alle mogelijke wijzen belet, opdat zij zich uit vrees voor den dood zouden laten doopen. Dit deden dan ook velen, zij bleven als christenen in Portugal wonen, doch deze nieuw bekeerden werden door het volk nog altijd als Joden beschouwd en veracht. In het jaar 1506 kwam het zelfs te Lissabon tot eene algemeene vervolging van de Joden, waarbij binnen drie dagen meer dan 2000 menschen vermoord werden. Het volk wierp zich op alle mannen, vrouwen en kinderen, wier scherpgeteekende, eigenaardige gelaatstrekken hunne Joodsche afkomst verrieden, het vermoordde hen en plunderde hunne huizen, ook vele christenen kwamen in die dagen om, of wijl zij een joodsch uiterlijk hadden, of dewijl hunne vijanden hen in verdenking brachten, dat ze gedoopte Joden waren.

Wel strafte Emanuël de raddraaiers van het oproer met wreede gestrengheid, doch hij kon zich niet ontveinzen, dat hij zelf de eigenlijke oorzaak van den Jodenmoord was, dat hij de vonk van doodelijken haat, die in het hart van het Portugeesche volk sluimerde, tot eene lichtelaaie vlam aangeblazen had.

Doch wenden wij het hoofd van deze treurige tooneelen af en vestigen wij den blik op meer verblijdende gebeurtenissen, welke de regeering van Emanuël ons in overvloed aanbiedt. Een vroeger ongekend leven tintelde in dien merkwaardigen tijd in de aderen van het Portugeesche volk. De stoute zeereizen en de heldendaden van een Vasco de Gama, Almeida, Albuquerque en anderen vervulden de gansche natie met een geestdrift, een zucht naar groote daden en een voor geen gevaar terug-

deinzenden moed, die zich steeds in nieuwe vermetele ondernemingen lucht gaven. Alleen hij, die zich door moed en ondernemingsgeest onderscheidde, die aan een der vermetele tochten naar Africa en Indië deel genomen had, mocht aanspraak maken op de achting, aan een man verschuldigd. In het fier gevoel zijner eigenwaarde verhief het kleine volk zich tot den rang eener groote mogendheid.

Lissabon was in die dagen het brand- en middelpunt van den wereldhandel. Hier stroomden de schatten van het Oosten en het Westen te zamen, want in dien tijd moesten alle kooplieden van Europa de voortbrengselen van Indië uit de Portugeesche hoofdstad halen. Een onmetelijke rijkdom vloeide den Portugeezen uit hunne nieuwe ontdekkingen toe. „Het gelukkige Portugal" werd hun land genoemd en gelukkig was het in dien tijd zonder twijfel, doch in weerwil hiervan begonnen de voorteekenen van eene rampspoedige toekomst, hoewel slechts door weinigen opgemerkt, zich voor te doen.

Door het samenvloeien van de kostbare waren en de menigte goud binnen Lissabon ontstond onder alle volksklassen een bijna aan waanzin grenzende zucht naar weelde. De avonturiers verkwistten in de hoofdstad de zuur verdiende vruchten hunner reizen, weldra werd eene lichtzinnige, losbandige leefwijze algemeen. Alle levensmiddelen stegen tot een ongehoorden prijs, hieruit ontstond dan dikwijls een onverwachte nood onder de minder gegoede bevolking, die wel meestal spoedig gelenigd werd, doch die dreigende stormen voor de toekomst voorspelde.

Ook de gelukkige vredestijd scheen ten einde te loopen; want reeds gingen er onder alle zeevarende natiën stemmen van naijver en nijd tegen Portugal op, welks heerschappij ter zee in de Indische wateren de Europeesche volken niet langer wilden dulden. Emanuël beleefde het losbarsten van den storm, welks voorteekenen zich aan den staatkundigen hemel vertoonden, niet meer. Hij stierf den 13en December 1521, in den ouderdom van 52 jaar, eensklaps aan eene aanstekende ziekte, die toen vele offers wegrukte.

DRIE EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Spanje. Gemeenschappelijke regeering van Ferdinand en Isabella. Regeeringloosheid. De adel gefnuikt. Bescherming, aan de steden verleend. De Santa Hermandad. Herstelling van eene onpartijdige rechtspleging. De inquisitie. De Spaansche Joden. De »nieuwe christenen." Alphonso de Ojeda. De inquisitie in Castilië tegen den wensch van Isabella ingevoerd. De grootinquisiteur Thomas de Torquemada. Het proces en de auto da fé's.

Het grootste deel van Spanje was door het huwelijk van Ferdinand van Arragon met Isabella van Castilië tot één groot rijk vereenigd; alleen in het zuiden bestond nog het kleine Moorsche rijk Granada.

Ferdinand en Isabella regeerden gemeenschappelijk, hoewel zij de verschillende instellingen hunner erflanden in stand hielden. Arragon en Castilië behielden een afzonderlijk bestuur; doch deze scheiding bestond meer in naam dan in werkelijkheid, want dewijl het koninklijke paar slechts éénen wil had, dewijl Isabella, die haren gemaal van ganscher harte lief had, zich in alle belangrijke zaken naar hem schikte, werd geheel Spanje volgens dezelfde beginselen geregeerd.

Met de regeering van het vorstelijk paar brak voor Spanje een nieuw tijdperk aan; in alle vroegere toestanden werd eene diep ingrijpende verandering gebracht: van daar dat de regeering van Ferdinand en Isabella voor alle tijden van het hoogste gewicht was.

Nadat de oorlog over de erfopvolging geëindigd en de heerschappij van het vorstelijk paar tegen elken aanval beveiligd was, konden Ferdinand en Isabella zich onverdeeld wijden aan de taak, die zij tot hun levensdoel gekozen hadden, namelijk, het herstellen van orde en wet in het door langdurige oorlogen geteisterde land; de verheffing van de koninklijke macht boven den steeds oproerigen adel; de invoering van eene strenge kerkelijke tucht en de uitroeiing van de ketterij; de verovering, eindelijk, van het nog door de Mooren bezette zuidelijke deel van Spanje.

In de allereerste plaats was het dringend noodig, in het land, waarin vele jaren achtereen geweld in plaats van recht geheerscht had, den eerbied voor de wet te doen herleven; want in die dagen was Spanje het tooneel eener volslagen anarchie.

Het aanzien van den monarch was diep gedaald. Elk der machtige edelen beschouwde zich bijna als den gelijke des konings. De adellijke heeren zaten veilig op hunne sterke, door het geheele land verspreide burchten en brandschatten van daar uit met hunne gewapende, roofzieke dienstmannen den geheelen omtrek. Op het platteland waren het leven en de bezittingen der zwakkeren nergens veilig en zelfs in de steden ging het nauwelijks beter toe.

Met bewonderenswaardige geestkracht en met een schitterenden uitslag tastten Ferdinand en Isabella dit kwaad in den wortel aan. Zij vaardigden niet alleen wetten van draconische gestrengheid tegen roof en diefstal uit, maar poogden vooral den roofzieken adel dat schandelijk handwerk af te leeren, door hun steun te zoeken bij de burgerij en deze in bescherming te nemen. Hiervan was het gevolg, dat zij zich in de steden de trouwste bondgenooten tegen den adel verwierven.

Reeds sinds overoude tijden waren de steden van Arragon, ten einde zich tegen de aanvallen des adels te beveiligen, overeengekomen, dat elk burger een zekere jaarlijksche som betalen moest, die besteed zou worden om eene krijgsmacht tot handhaving van de veiligheid der straten te bezoldigen en om rechters aan te stellen, die op staanden voet het standrecht over alle gevangen genomen roovers uitoefenden. De Santa Hermandad of Heilige Broederschap, — zoo werd die stedelijke krijgsmacht genaamd — werd door het koninklijke paar voor hunne zaak gewonnen en ook in Castilië overal ingevoerd. Over alle misdrijven tegen het leven en de bezittingen der burgers moest zij recht spreken. Zij had het recht om alle misdadigers gevangen te nemen en de tegen hen geslagen vonnissen te voltrekken. In elke stad, die dertig huisgezinnen telde, werden twee Alcalden (rechters) aangesteld, van wier vonnis slechts in bijzondere gevallen hooger beroep toegelaten was. Jaarlijks moest eene uit afgevaardig-

den der stad saamgeroepen Junta over de zaken der Hermandad beraadslagen; de door de Junta vastgestelde wetten werden verzameld.

Het kon niet anders of de adel, wiens macht door de oprichting van de Hermandad ernstig bedreigd werd, moest daartegen in verzet komen, doch zijn tegenstand werd zonder veel moeite gefnuikt, dewijl de steden het vorstelijk paar trouw ter zijde stonden.

De Hermandad vervulde hare plichten met eene voorbeeldige stiptheid. Jaren lang was zij een zeer populair lichaam, dewijl al hare beambten door de burgerij benoemd werden. Doch langzamerhand kwam hierin verandering: zoodra de veiligheid in het land meer en meer hersteld was, verloor de burgerij de lust tot het bezoldigen van een groot aantal beambten en van eene aanzienlijke krijgsmacht; zij liet het zich dus zonder morren welgevallen, dat de regeering de beambten aanstelde en bezoldigde. Van het jaar 1498 af daalde tengevolge hiervan de Santa Hermandad tot den rang eener gewone politie-inrichting.

Met behulp der Hermandad roeiden Ferdinand en Isabella de rooverbenden uit, die het land onveilig maakten. De roofsloten der edelen werden verwoest, rust en vrede en daarmede veiligheid voor handel en nijverheid, keerden in het land terug.

In verband met dit alles droegen Ferdinand en Isabella ook nog zorg, dat het rechterwezen verbeterd en aan de willekeur van den hoogen adel onttrokken werd. Zij waakten voor de veiligheid van onpartijdige rechters en straften met gestrengheid allen, die zich lieten omkoopen om het recht te verdraaien. Ja, het vorstelijk paar bekleedde zelfs, overeenkomstig de oude wetten, meestal elken Vrijdag het voorzitterschap in het gerechtshof van Madrid. Tot eer van Isabella werd verzekerd, dat nooit de vonnissen zoo spoedig en zoo rechtvaardig uitgesproken werden, als in die dagen, toen Isabella in persoon het oog over de rechtspleging liet gaan.

Waren de oprichting van de Hermandad en de hervorming van de rechtspleging reeds krachtige middelen tot fnuiking van de macht des adels, Ferdinand en Isabella gingen nog verder. Terwijl vroeger alle hooge ambten door de grandes bekleed waren geworden, benoemden de vorsten thans meermalen personen van onaanzienlijke geboorte, vooral rechtsgeleerden, die zich verdienstelijk gemaakt hadden, tot de invloedrijkste ambten. Tegelijk namen zij de bezittingen der kroon, door vroegere vorsten op onrechtmatige wijze aan den adel geschonken, terug en vaardigden zij strenge wetten uit tegen het bouwen van nieuwe burchten en tegen de onmenschelijke tweegevechten, waarin de edelen elkaar vermoordden.

Dat al deze maatregelen niet konden genomen worden zonder verzet van de zijde des adels, spreekt van zelf. Daar Ferdinand en Isabella echter de Cortez, tot wier vergaderingen de talrijke afgevaardigden der steden regelmatig uitgenoodigd werden, steeds op hunne zijde hadden, was die tegenstand volkomen ijdel.

De zwaarste slag werd aan de macht des adels in Spanje toegebracht door een maatregel, die wel eerst later volkomen toegepast, doch reeds toen voorbereid en ingevoerd werd.

De aanhoudende oorlogen met de Mooren hadden aan de drie geestelijke ridderorden, die der ridders van St. Jago of St. Jacob van Compostella, van Calatrava en van Alcantara groote macht en invloed ver-

leend. In haar vereenigden zich de dapperste en meest ondernemende leden der adellijke geslachten; zij bezaten uitgestrekte goederen en hadden eene aanzienlijke krijgsmacht onder hare bevelen. Ferdinand en Isabella wisten de zaken zóó te leiden, dat de kroon in den boezem dezer orden een onbepaalden invloed verkreeg; later werd zelfs het grootmeesterschap voor altijd met de kroon vereenigd.

Terwijl het vorstelijk echtpaar de macht des adels fnuikte en tegelijk de bisschoppelijke zetels met zijne getrouwe aanhangers bezette, verhief het de koninklijke macht tot zulk eene hoogte, dat deze slechts in schijn nog door de Cortez beperkt werd. Het was hiertoe in staat, omdat het met groote vrijheid de rechten der stenden eerbiedigde en bij al zijne regeeringsmaatregelen steun zocht bij het volk.

In het bewustzijn en den wil des volks wortelde ook die vreeselijke staatsinstelling, welke onder de regeering van het koninklijke paar in Spanje tot nieuw leven ontwaakte, de inquisitie.

Hoe afschuwelijk de inquisitie ook in onze oogen is en met hoeveel recht wij haar ook veroordeelen, toch kan het niet ontkend worden, dat hare invoering geheel in overeenstemming was met de begrippen en voorstellingen, waarvan de overgroote meerderheid van het Spaansche volk in die dagen doordrongen was. De godsdienstige dweepzucht had juist in dien tijd onder de Spanjaarden, ten gevolge van hun eeuwenlangen geloofsstrijd tegen de Mooren, zulke diepe wortelen geschoten, dat de vreeselijke vonnissen, door de inquisitie over de ketters geveld, in de oogen des volks volkomen billijk waren. De inquisitie was dus, eer zij zich door buitensporige wreedheid gehaat maakte, voor Spanje een waarlijk populaire instelling, hoewel zij door den berekenenden koning Ferdinand zeker hoofdzakelijk ingevoerd werd, om hem tot eene bron van macht en, tengevolge van de daardoor teweeggebrachte verbeurdverklaringen van goederen, ook tot eene bron van rijkdom te strekken.

De inquisitie had sinds lang in Spanje bestaan en tegen de ketterij der Albigenzen, voornamelijk in Arragon, der kerk goede diensten bewezen. Met het verdwijnen der ketterij was zij echter ingesluimerd. Een nieuw leven en eene nieuwe gedaante ontving zij eerst weder door de bemoeiingen van koning Ferdinand, die door de begunstiging, haar verleend, den bijnaam de Katholieke eerlijk verdiend heeft. De naaste aanleiding tot hare wederinvoering gaven de in grooten getale in Spanje levende Joden, die wel gedoopt, maar in hun hart nog aan het oude geloof getrouw waren.

De Spaansche Joden hadden in den loop der eeuwen nu eens tijden van rust en voorspoed, dan weder dagen van hevige vervolgingen doorleefd. Onder de Moorsche heerschappij hadden zij groote rijkdommen verworven, dat was hun gelukkigste tijd. Eene krachtige ontwikkeling op geestelijk gebied had hun den weg gebaand tot de hoogste staatsambten. Joodsche geleerden, wijsgeeren, wiskundigen, sterrekundigen en vooral geneesheeren zagen hunne wetenschap op hoogen prijs gesteld en rijkelijk beloond. De Joodsche letterkunde bereikte in die gouden eeuw der Joden een nieuwen trap van bloei.

Doch toen de heerschappij der Christenen op nieuw over Spanje werd uitgebreid, nam ook de voorspoed van dit ongelukkige volk een einde. Wel betoonden ook vele verstandige christenvorsten zich zachtmoedig en verdraagzaam jegens hen, maar het volk haatte hen; die haat groeide met

den rijkdom der Joden aan en gaf zich dikwijls in bloedige vervolgingen van de verachte natie lucht. Vele Joden besloten daarom, ten einde zich veiligheid voor hun leven en hunne bezittingen te verwerven, in schijn hun geloof af te zweren en christenen te worden, terwijl zij toch heimelijk met onverbrekelijke trouw aan de inzettingen der vaderen vasthielden, en ook hunne kinderen, hoewel zij hen insgelijks doopen lieten, in de Joodsche geloofsbegrippen opvoedden.

De „nieuwe christenen," of bekeerden, Marranos — gelijk zij genoemd werden — wisten zich door hunne talenten en door den invloed, welken hun rijkdom hun schonk, tot hooge stedelijke ambten, ja zelfs tot geestelijke waardigheden te verheffen. Doch het volk haatte hen daarom niet minder en de dweepzieke Dominicanen stemden met dat algemeene doemvonnis in. Zij beweerden, dat de „nieuwe christenen" bijna zonder uitzondering in hun hart nog Joden waren, dat het geheele vervloekte ras uitgeroeid moest worden.

Onder hen, die het luidst hunne stem tegen de Joden verhieven, bevond zich een Dominicaan, Alphonso de Ojeda, de prior van een klooster te Sevilla. Hij drong bij koning Ferdinand aan op de oprichting van eene nieuwe inquisitie, wier taak het zou zijn, onderzoek te doen naar hen, die gedoopt, doch daarna van het christelijk geloof afgevallen waren, en hen te straffen.

Ferdinand liet zich zonder moeite overhalen om zijne goedkeuring te hechten aan een plan, dat hem eene rijke bron van inkomsten beloofde, dewijl het vermogen van allen, die door de inquisitie veroordeeld waren, aan de kroon verviel; doch moeilijker was het, de toestemming te verkrijgen van Isabella, wier zuiver menschelijk gevoel tegen de vervolging van de ketters opkwam.

Isabella had echter zulk eene strenge kerkelijke opvoeding ontvangen, dat zij aan de ernstige vermaningen van vrome priesters niet lang weerstand kon bieden. Reeds in vroegeren tijd had de Dominicaner monnik Thomas de Torquemada, haar biechtvader, haar de belofte afgeperst dat zij, indien zij ooit den troon beklom, hare krachten tot eer van God en tot verheerlijking der katholieke kerk aan de uitroeiing van de ketterij wijden zou. Deze belofte werd haar thans herinnerd en dus moest zij wel besluiten, van paus Sixtus IV eene bul te vragen, waarbij de inquisitie in Castilië werd ingevoerd.

Sixtus IV willigde het verlangen van Ferdinand en Isabella gaarne in. Bij eene bul van 1 November 1478 machtigde hij het koninklijke paar om twee of drie inquisiteuren, tot ontdekking en bestraffing van de ketterij, in hunne landen aan te stellen. Op grond hiervan werd te Sevilla een gerechtshof der inquisitie opgericht; den 2en Januari 1481 begon het zijne werkzaamheid door de afkondiging van eene verordening, waarbij een elk aangespoord werd om hen, die van ketterij verdacht waren, aan te klagen. Dewijl men den aanklagers beloofde, dat hunne namen geheim zouden worden gehouden, kwamen er terstond zoovele aanklachten in, dat weldra de gevangenissen te klein waren om de in hechtenis genomenen te bevatten.

De rechtbank haastte zich dus, door veroordeelingen weer grootere ruimte te verschaffen. Reeds den 6en Januari werden zes van afval overtuigden gedood, in Maart kwamen er zeventien door beulshanden om en dit ging zoo voort, zoodat het aantal der slachtoffers van de inquisitie in November reeds 289 beliep.

Tot overtuiging van de aangeklaagden stelde het gerechtshof zich met zeer zwakke bewijzen tevreden. Het schroomde niet, tot de veroordeeling over te gaan, indien het bewezen kon worden, dat iemand op den Joodschen sabbath betere kleeren gedragen had dan op andere dagen der week en dat hij den avond te voren geen vuur in huis had gehad. Ook vriendschappelijke omgang met Joden, vooral deelneming aan hunne feesten of het gebruik van het vleesch der op Joodsche wijze geslachte dieren en andere even gewichtige bewijzen werden tegen de nieuw bekeerden aangevoerd, om aan te toonen, dat zij nog geheime Joden waren, en op zulke gronden werd meer dan één om zijn kennis en rechtschapenheid hooggeacht man, die een aanzienlijk ambt bekleedde, — o. a. ook drie geestelijken — veroordeeld en ter dood gebracht. Dit lot trof voornamelijk rijke lieden.

Hoewel de inquisitie ongetwijfeld met grooten ijver arbeidde, voldeden hare werkzaamheden toch evenmin aan de hooggespannen verwachting van de geestelijkheid als aan die van den katholieken koning, die zijne schatkist met de verbeurd verklaarde goederen der ter doodgebrachten vulde, terwijl koningin Isabella onverholen en met afschuw weigerde, die verbeurd verklaarde goederen aan te nemen. Doch dit gewetensbezwaar wist de paus uit den weg te ruimen, hij hield haar voor, dat ook Christus zijn rijk op aarde door de vernietiging van de afgoderij bevestigd had, en spoorde haar aan, om het groote zuiveringswerk krachtig door te zetten. En zoo geschiedde het.

In het jaar 1483 werd Thomas de Torquemada tot grootinquisiteur van Arragon en Castilië benoemd, in alle deelen des lands werden inquisitierechtbanken opgericht, welker aantal langzamerhand tot 13 klom; Torquemada zelf bewerkte een afzonderlijk wetboek, volgens hetwelk het geloofsonderzoek moest plaats hebben.

Van dezen tijd dagteekent de verdienstelijke werkzaamheid der inquisitie ter eere Gods, welker ijverigste voorstander Torquemada was.

Jaarlijks werden op de eerste twee zondagen van de vasten in alle kerken verordeningen afgelezen, volgens welke een ieder, die een ander van ketterij verdacht, verplicht was, dit aan te geven, ook al was de verdachte zijn naaste bloedverwant. De man moest zijne vrouw, de vader zijn kind, de zoon zijne ouders verraden. Alle aanklachten, ook die, welke schriftelijk en naamloos werden ingediend, werden aangenomen.

De aangeklaagden werden gevangen genomen: meestal verdwenen zij op eene geheimzinnige wijze, zij werden in de kerkers der inquisitie opgesloten en hier afgesneden van alle verkeer; dikwijls ontvingen zij eerst na langen tijd kennis van de misdaad, waarvan men hen beschuldigde. Nooit werd hun de aanklacht zelve meegedeeld, veel minder nog de naam des aanklagers of der getuigen, die men tegen hen gehoord had, maar alleen een uittreksel van de aanklacht en van de verklaringen der getuigen, voor zoover deze ongunstig luidden, want elk gunstig getuigenis bleef voor hen zorgvuldig verborgen.

Weigerde de aangeklaagde zijne schuld te bekennen, dan werd hij gepijnigd: onder de duldelooze pijnen, die dikwijls onmiddellijk den dood veroorzaakten, bekenden de meesten wat men van hen hooren wilde, velen herriepen die verklaring nadat de pijniging afgeloopen was, doch zij werkten hierdoor niets anders uit, dan dat zij ten tweeden male gefolterd werden.

De weinige standvastigen, die zelfs de ondragelijkste smarten verduurden, zonder te bekennen, wonnen hierbij toch slechts weinig. Terwijl het doorstaan der pijnigingen bij andere rechtbanken als een bewijs van onschuld beschouwd werd, was dit bij de inquisitie niet het geval. Hier waren de verklaringen der getuigen voldoende om een beschuldigde te doen veroordeelen. De pijnbank werd slechts aangewend, om met de bekentenis ook stof te vinden voor de aanklacht van anderen, wier namen de gefolterde wellicht noemen zou.

Na afloop van het verhoor werden de aangeklaagden naar den onderaardschen kerker der inquisitie gebracht: hier moesten zij, beroofd van allen omgang met menschen, gekweld door honger en koude hun vonnis afwachten, waarbij zij meestal ter dood of tot levenslange gevangenis veroordeeld werden.

Het slot van het vreeselijk treurspel werd gevormd door de „geloofsdaad", de auto da fé, de voltrekking van het vonnis, die met den grootsten luister in tegenwoordigheid van den hoogsten adel, dikwijls zelfs van het hof, plaats had.

De trotsche grandes van Spanje achtten het niet beneden zich, in de zwarte kleeding der dienaren van het heilige officie diens vanen te dragen en zich aan den optocht der veroordeelden aan te sluiten. Geestelijken, in hun schitterend ambtgewaad, voerden de processie aan, waarbij de hoogste pracht der kerk ten toon gespreid werd.

De ongelukkige slachtoffers der inquisitie, die op den dag van den auto da fé voor het eerst hunne kerkers verlieten, waren in grove, wollen, van den hals tot de voeten reikende kleederen gehuld. Op de geele stof was een rood kruis gestikt, het gewaad was bedekt met afbeeldingen van duivels en van vlammen, om aan te duiden, dat den veroordeelde aan gene zijde des grafs de helsche smarten wachtten.

De ketters werden niet altijd ter dood, maar meestal slechts tot levenslange gevangenis veroordeeld, want de kerk was zachtmoedig. L. Marineo zegt: „De kerk, die de moeder der genade en de bron der barmhartigheid is, vergenoegt zich met het opleggen van straffen en schenkt edelmoedig het leven aan menigeen, die het niet verdient. Daar zij hen, die hardnekkig in hunne dwalingen volharden, nadat zij op de verklaring van geloofwaardige getuigen in den kerker werden geworpen, op de pijnbank leggen en tot den vuurdood veroordeelen laat, komen eenigen ellendig om, terwijl zij hunne dwalingen beweenen en den naam van Christus aanroepen, anderen echter roepen Mozes aan. Velen wederom, die oprecht berouw aan den dag leggen, veroordeelt zij, in weerwil van de afschuwelijkheid van hun misdrijf, slechts tot levenslange gevangenschap."

Ja, nog veel zachtmoediger was de heilige moeder, de kerk, want zij zelve doodde niet, zij gaf den veroordeelde slechts aan de wereldlijke gerechtigheid over, opdat deze hem naar den brandstapel voeren zou. Het is echter niet te ontkennen, dat deze zachtmoedigheid den veroordeelde weinig baatte, want verbrand werd hij in elk geval.

Welk een huiveringwekkenden omvang de werkzaamheden der inquisitie onder de regeering van Ferdinand en Isabella verkregen, mogen enkele cijfers ons leeren. Hoewel Torquemada, de verdienstelijke groot-inquisiteur, zijne vervolgingen bijna uitsluitend tot Joden beperkte, staat het evenwel vast, dat in den loop zijner 18jarige zegenrijke ambtsbediening niet minder dan

10,220 menschen op den brandstapel stierven, 6860 in beeltenis verbrand en 97,321 tot andere straffen, meestal tot levenslange gevangenschap veroordeeld werden!

Torquemada verwierf zich door dit alles bij zijne kerk een onsterfelijken roem (*), hoewel hij naar den zin van menig vroom ijveraar nog niet genoeg deed. O. a. zegt de waardige pastoor van Los Palacios: „Het geheele vervloekte geslacht der Joden, zoo mannen als vrouwen, van 20 jaar en daar boven, moest te vuur en te zwaard uitgeroeid worden.”

Wij hebben gezegd, dat de uitspraken der inquisitie een onbepaalden weerklank vonden in het volksbewustzijn en deze bewering is volkomen juist, al kunnen wij met onze tegenwoordige begrippen ons dat nauwelijks voorstellen (†). Het Spaansche volk was in dien tijd zoo innig gehecht aan de kerk, het koesterde zulk een doodelijken haat tegen de Joden, hetzij dan gedoopte of ongedoopte, dat de inquisitie, zoo lang zij zich in hare vervolgingen hoofdzakelijk tot de Joden bepaalde, slechts door enkele mannen, die in waarachtige beschaving hun tijd verre vooruit waren, afgekeurd werd. Het volk nam geloovig en bereidwillig deel aan de luisterrijke auto dafé's en was met een in onze schatting afschuwelijk welbehagen getuige van den bloedigen offerdienst zijner priesters. Doch vreeselijk zou het hiervoor boeten, want niet lang duurde het, of de vlammen van den brandstapel lekten ook naar dezulken, die eene onheilige blijdschap over het verbranden van de gehate Joden aan den dag gelegd hadden; de inquisitie strekte in het eind hare werkzaamheid tot de Spanjaarden zelven uit, zonder stand of kunne te ontzien. Wie het waagde een vrij woord te uiten, wie slechts in de geringste mate verdacht was van het koesteren van kettersche gevoelens, werd voor hare vreeselijke rechtbank gesleept.

Voor de kroon werd de inquisitie eene nieuwe bron van verhooging harer macht. Niet alleen vervielen aan haar de goederen der veroordeelden, na aftrek van de proceskosten, zij verwierf ook onmiddellijk een onbeperkten invloed op het lot van al hare onderdanen, dewijl zij de inquisiteurs benoemde en hen als hare werktuigen gebruikte, om zich onder den dekmantel van een kerkelijk proces van hare vijanden te ontslaan (§).

(*) Torquemada voerde niet alleen oorlog tegen menschen, maar ook tegen boeken. In het jaar 1490 liet hij een groot aantal Hebreeuwsche bijbels en eenigen tijd daarna 6000 boekdeelen oostersche wetenschappelijke geschriften, waarin hij Jodendom, hekserij en ketterij vond, op een auto da fé te Salamanca verbranden.

(†) Wel gaf de invoering van de inquisitie in Arragon aanleiding tot een opstand, waarbij een der inquisiteurs vermoord werd, doch deze beweging ging niet van het volk, maar van de hoogere standen uit, die van de inquisitie gevaar voor hunne vrijheid duchtten, en zij werden daarbij door eenige beambten van Joodsche afkomst ondersteund. Doch het eigenlijke volk schaarde zich rondom den aartsbisschop van Saragossa en eischte van hem, dat hij de moordenaars straffen zou.

(§) Omtrent de geschiedenis der inquisitie en de ontsluiering van hare geheimen heeft don Juan Antonio Llorente zich hoogst verdienstelijk gemaakt. Hij was van 1790 tot '92 geheimschrijver van het gerechtshof te Madrid en zag zich in die betrekking eene uitmuntende gelegenheid geschonken om diep in de geheimen der inquisitie door te dringen.

VIER EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Spanje. De oorlog tegen de Mooren hervat. Tweespalt in het Moorsche rijk van Granada. Boabdil el Chico. De dappere El Zagal. Langdurige, met afwisselend geluk gevoerde oorlog. Malaga ingenomen en gestraft. El Zagal onderworpen. Belegering van Granada. Dappere verdediging der stad. Overgave van Granada. Laatste stuiptrekkingen der Mooren.

Ferdinand en Isabella koesterden van het begin hunner regeering af den vurigen wensch, het kleine deel van Spanje, dat nog in de macht der Mooren was, te veroveren. Vooral de van geloofsijver blakende Isabella werd daarbij niet bestuurd door dorst naar roem en veroveringszucht, neen, zij dweepte met het denkbeeld, in het land der ongeloovigen de halve maan weer voor het kruis te doen wijken.

Zoolang het vorstelijk paar met binnen- en buitenlandsche vijanden te kampen had, kon het niet aan een veroveringskrijg denken, doch nauwelijks was de rust in Spanje hersteld, of zij brachten het sinds lang gevormde plan met de meeste geestkracht ten uitvoer. De aanleiding tot het uitbarsten van den oorlog gaven de Mooren zelven door eene vermetele uittarting van hunne zijde.

In de laatste jaren had tusschen de Mooren en de christenen een halve vrede bestaan, die slechts nu en dan door gevechten was afgebroken. De sultan van Granada had zelfs zonder tegenstreven eene jaarlijksche schatting betaald, doch dit hield eensklaps op, toen in het jaar 1466 Muley Abul Hacen koning van Granada wèrd.

In het jaar 1476 werden onderhandelingen gevoerd over het verlengen van den tusschen de christenen en de Mooren bestaanden wapenstilstand. Toen Ferdinand en Isabella bij die gelegenheid de voorwaarde stelden, dat de jaarlijksche schatting op nieuw betaald zou worden, antwoordde Muley Abul Hacen trotsch: „De munt van Granada slaat niet langer goud, maar staal," en hij zette aan dit woord later kracht bij door in December 1481 de kleine christelijke vesting Zahaco te overrompelen en niet alleen de bezetting, maar ook de geheele bevolking deels neer te houwen, deels als slaven weg te voeren.

Thans brak in het jaar 1482 de oorlog uit; hij werd van beide zijden met groote verbittering en dapperheid gevoerd. De Spanjaarden trachtten de vaste Moorsche steden te veroveren, doch indien dit hun niet gelukte, dan poogden zij ten minste het land te verwoesten; zij vernielden de graanvelden, rukten de wijnstokken met wortel en al uit, hieuwen de vruchtboomen om en legden alle opene vlekken in de asch. Doch door zulke strooptochten zouden zij zeker niet den dapperen te-

genstand der Mooren gefnuikt hebben, indien deze niet door innerlijke tweespalt zich zelven verzwakt hadden.

De oude koning van Granada had eene schoone Grieksche slavin in zijn harem opgenomen en hierdoor niet alleen de ijverzucht van de sultane Zosaya opgewekt, maar haar ook de vrees ingeboezemd, dat haar eigen zoon eens van zijn recht als erfgenaam der kroon beroofd zou worden. Het gelukte haar, een oproer binnen Granada te verwekken. Muley Abul Hacen werd verdreven, hij moest naar Malaga vluchten, terwijl het volk Zosaya's zoon, den jeugdigen en onervaren Abu Abdallah, door de Spaansche geschiedschrijvers gewoonlijk Boabdil el Chico genoemd, tot koning uitriep.

Door dezen opstand werd het Moorsche rijk in twee vijandelijke kampen verdeeld. Muley Abul Hacen regeerde over Malaga en eenige andere steden, terwijl Boabdil te Granada koning bleef.

In weerwil van deze voor de Spanjaarden zoo gelukkige oneenigheid der Mooren konden Ferdinand en Isabella zich toch niet op belangrijke voordeelen beroemen. Het vorstelijk paar verkeerde in weerwil van de spaarzaamheid, welke het in de huishouding van den staat had ingevoerd, in een aanhoudende en drukkende geldverlegenheid en was hierdoor verhinderd, zich behoorlijk ten strijde toe te rusten. Eindelijk kwam de paus hun te hulp. Hij verleende uit de kerkelijke inkomsten van Castilië en Arragon een geschenk van 100.000 ducaten en vaardigde eene bul uit, waarin hij, hoewel niet met schitterend gevolg, de geheele christenheid tot een kruistocht tegen de ongeloovigen opriep.

Ferdinand en Isabella gebruikten zoowel de ontvangen gelden als die, welke zij zich door middel van leeningen verschaften, om zich krachtig ten strijde toe te rusten en thans in de eerste plaats eene poging te wagen om tot Malaga door te dringen. De uitslag was echter niet zeer bemoedigend.

De jongere broeder van den ouden koning Muley Abul Hacen, Abdallah, die, om hem van zijnen neef, die denzelfden naam droeg, te onderscheiden, den veelbeteekenenden bijnaam El Zagal — de dappere — droeg, behaalde eene schitterende overwinning, waarbij hij eene christelijke legerafdeeling bijna geheel vernietigde.

Toen het bericht van deze zegepraal Granada bereikte, gevoelde de jonge koning Boabdil de noodzakelijkheid om zich thans ook van zijne zijde door eene roemrijke daad te onderscheiden; hij verzamelde eene strijdmacht van 9000 man voetvolk en 700 ruiters, waarmede hij tegen de christenen optrok.

De Moorsche geschiedschrijvers verhalen, dat onbedriegelijke voorteekenen een ongelukkigen afloop der onderneming voorspeld hadden. Boabdil's lans stiet, toen hij onder eene poort doorreed, tegen een boog en brak in tweeën; een vos liep dwars over den weg, dien het leger nam, hij drong door de gelederen der krijgslieden heen en ontkwam den steen, die hem achterna geworpen werd. Boabdilla's raadslieden poogden hem te bewegen om eene onderneming, onder zulke slechte voorteekenen aangevangen, te laten varen, doch de koning lachte om hun bijgeloof en beval, den marsch voort te zetten.

De uitslag stelde de uitleggers der voorteekenen in het gelijk: in een ongelukkig treffen werd Boabdil geslagen en gevangen genomen.

Groote blijdschap heerschte er in de christelijke legerplaats, toen

men bemerkte, dat de Moorsche koning gevangen was. Veel had men hierdoor voorshands echter niet gewonnen, want een ieder kon licht berekenen, dat de dappere verdedigers van Granada liever Muley Abul Hacen en den algemeen geachten El Zagal terugroepen dan de stad aan de gehate christenen overgeven zouden, om hun jeugdigen koning te bevrijden.

In den krijgsraad van koning Ferdinand wist men niet, wat men met den gevangene doen zou. Eindelijk deed de wil van koningin Isabella de schaal overslaan. Zij eischte even edelmoedig als verstandig, dat Boabdil in vrijheid zou gesteld worden.

De zwakke koning liet zich overhalen om een tweejarigen wapenstilstand met de christenen te sluiten, dezen den vrijen overtocht over zijn grondgebied toe te staan en hun van al het noodige te voorzien, opdat zij den oorlog tegen dat gedeelte des lands, hetwelk nog onder de heerschappij van den ouden koning stond, zouden kunnen voortzetten. Tevens beloofde hij eene jaarlijksche schatting te zullen betalen.

Op deze voorwaarden ontving Boabdil de vrijheid terug; hij werd thans door koning Ferdinand als bondgenoot begroet en met eerbewijzen en geschenken naar Granada teruggezonden (1483).

Door dit verbond met de christenen had Boabdil zijne aanhangers van zich vervreemd, het volk verachtte hem als een zwak man en riep, dewijl de oude koning niet langer in staat was om te regeeren, El Zagal tot koning uit. Wel hield Boabdil zich na meer dan één bloedig gevecht als koning binnen Granada staande, doch bijna geheel het overige gedeelte des rijks onderwierp zich aan El Zagal.

Den oorlog tusschen de Mooren en de christenen gedurende de eerstvolgende jaren uitvoerig te beschrijven, zou een even vervelend als nutteloos werk zijn. Hij biedt ons niets aan dan eene eentonige aaneenschakeling van kleine gevechten en van woeste strooptochten der christenen door het Moorsche land. Meestal was daarbij het voordeel aan de zijde der christenen; de eene stad voor, de andere na viel in hunne handen; de meeste gaven zich na eene kortstondige belegering vrijwillig over, dewijl koning Ferdinand de verdedigers, wanneer zij tot de overgave besloten, zeer edelmoedig behandelde. Hij beloofde hun niet alleen veiligheid voor hun persoon en hunne goederen, maar ook vrije uitoefening van hunne godsdienst, en hij hield die belofte, zoo lang de oorlog duurde, zoo stipt, dat hij zich het vertrouwen der Mooren verwierf.

De ziel van den oorlog was koningin Isabella, zij wendde alle mogelijke middelen aan om dien tot een goed einde te brengen. Dikwijls bevond zij zich in persoon in de legerplaats, zij ontzag geene offers om voor de betere wapening en verpleging der troepen, voor de aanschaffing van kanonnen, voor de genezing der gewonden zorg te dragen. Hare eigene godsdienstige geestdrift wist zij aan het volk mee te deelen.

Als een kruistocht beschouwde zij zelve den veldtocht tegen de Mooren, als zoodanig stelde zij hem in al hare bekendmakingen voor en dit karakter droeg hij ook eenigermate door de deelneming der hoogste geestelijken, die het harnas over het koorhemd aangespten en in persoon de ruiterscharen in het veld brachten.

Na vele kleine voordeelen, waardoor een groot deel van het Moorsche land den christenen in handen viel, was de belangrijkste onderneming van hunne zijde in het jaar 1487 de belegering van Malaga. Het vorstelijk paar spande daartoe al de krachten des rijks in.

De Mooren streden met eene bewonderenswaardige dapperheid, meer dan één storm der christenen werd afgeslagen, ook de herhaalde opeisching van Ferdinand werd met eene weigering beantwoord, hoewel de koning hun de voordeeligste voorwaarden voorspiegelde.

Ferdinand en Isabella hadden zich in de voorafgaande jaren van eene voldoende hoeveelheid belegeringsgeschut voorzien. Hunne overmacht was zoo groot, dat na verloop van drie maanden alle buitenwerken der vesting genomen konden worden; nu zagen de belegerden in, dat alle verdere verdediging nutteloos zou zijn.

Zij zonden een gezantschap naar de vijandelijke legerplaats en boden aan, de stad over te geven, indien hun veiligheid voor hun persoon en hunne goederen toegestaan werd. Doch Ferdinand die zich thans zeker achtte van de overwinning, sloeg alle onderhandelingen af; slechts met eene overgave op genade of ongenade wilde hij zich tevreden stellen en hiertoe moesten de tot het uiterste gebrachte Mooren wel besluiten.

Den 18en Augustus 1487 hielden Ferdinand en Isabella, omstuwd door hun hof, door de geestelijkheid en door hunne geheele krijgsmacht, hun intocht in de veroverde stad en vierden hier eene plechtige godsdienstoefening.

Hunne eerste handeling was eene daad der rechtvaardigheid en der barmhartigheid. De kerkers werden geopend en de christelijke gevangenen, die daarin in grooten getale zuchtten, in vrijheid gesteld. Met ketenen beladen, met bleeke aangezichten, waarvan bij velen de baard tot den gordel neerhing, met door ziekte en honger uitgeteerde ledematen boden de ongelukkige gevangenen, die voor een deel reeds jaren lang in de Moorsche gevangenschap gezucht hadden, een beeld der diepste ellende aan. Zij werden in de tegenwoordigheid van het vorstelijk paar gebracht, dat hen van hunne boeien liet ontslaan en met geschenken overlaadde.

Onder de bevrijden bevonden zich eenige leden der aanzienlijkste Spaansche geslachten; men had hen reeds sinds jaren als dooden beweend, thans werden zij eensklaps aan het leven teruggeschonken. Op dien dag heerschten er veel blijdschap en geluk in het christelijke kamp.

Thans moest het vonnis over de overwonnenen uitgesproken worden. Om een voorbeeld te stellen en andere Moorsche steden van eene verdediging tot den laatsten oogenblik af te schrikken, besloot Ferdinand, de verdedigers en inwoners van Malaga met de uiterste gestrengheid te straffen. Terwijl hij zich anders zachtmoedig jegens de overwonnenen gedroeg, liet hij den op de markt verzamelden inwoners aankondigen, dat zij allen met vrouwen en kinderen tot slavernij gedoemd waren.

Het stond te vreezen, dat de Malaganen, door het uitzicht op eene levenslange slavernij tot wanhoop gebracht, hun goud, hunne juweelen en andere kostbaarheden liever zouden vernietigen of in den grond begraven dan die in de handen van een meedoogenloozen vijand te laten vallen. Ferdinand voorkwam dit door een slimmen, maar trouwloozen maatregel.

Hij liet bekend maken, dat de bevolking van Malaga wel, gelijk van zelf sprak, alle recht op haar vermogen verloren had, doch dat alle kostbaarheden, indien zij te zamen genomen eene zekere som bedroegen, als losgeld voor de geheele bevolking gelden zouden. Deze som was zóó hoog gesteld, dat zij niet bereikt kon worden. De koning kwam op deze wijze in het volle bezit van den eigendom der Malaganen, die hij nu, zonder zijn woord te breken, tot eeuwige slavernij doemen kon.

Het lot van Malaga besliste dat van Granada. Hoewel de oorlog nog een aantal jaren duurde, kon de Moorsche hoofdstad toch, na het verlies van de belangrijkste haven, niet meer voor altijd tegen de wapenen der christenen verdedigd worden.

De krijg werd door Ferdinand en Isabella met den grootsten ijver voortgezet; het belangrijkste voordeel, door hen behaald, was de inneming van de stad Baza, die den 4en December 1489 in hunne handen viel.

El Zagal had tot dusver met onbezweken moed en volharding tegen de christenen gestreden, doch na het verlies van Baza begreep hij, dat het lot zijns volks beslist was, dat het voortzetten van den strijd niets dan nutteloos bloedvergieten ten gevolge zou hebben. Op aansporing van zijne dapperste krijgers besloot hij, vredesonderhandelingen aan te knoopen, hij stond zijn geheele grondgebied met de stad Almeria en andere plaatsen aan de Spanjaarden af en stelde zich met een klein gebied, als met een schijnkoninkrijkje tevreden. El Zagal kon dezen toestand van afhankelijkheid echter niet lang verdragen. Reeds na korten tijd verkocht hij zijn land aan de kroon van Castilië. Hij begaf zich naar Africa, waar hij, naar men verhaalt, al zijne schatten verloor en in armoede stierf.

Nadat Ferdinand en Isabella de gewesten van El Zagal geheel onderworpen hadden, zonden zij een gezantschap naar Boabdil, om van hem de overgave van Granada te eischen. De Moorsche koning antwoordde, dat hij, al wilde hij voor zijn persoon gaarne aan de opeisching gehoor geven, dit toch niet doen kon. Naar Granada hadden de dapperste verdedigers van de Moorsche heerschappij zich teruggetrokken en de geheele thans bovenmate aangegroeide bevolking der stad had besloten zich tot het uiterste te verweren.

Ook hier moest dus weer het zwaard beslissen, want Ferdinand en Isabella hadden besloten, niet te rusten, eer de laatste Moorsche stad in handen der christenen was.

In de lente van 1490 rukte Ferdinand met een sterk leger tegen Granada op; hij liet, gelijk de gewoonte van den krijg dat medebracht, de vruchtbare vlakte rondom de stad te vuur en te zwaard verwoesten; ook in den herfst werd een dergelijke vernielingstocht ondernomen; eerst in April 1491 verzamelde de koning een derde leger van ten minste 50.000 man, waarmede hij de werkelijke belegering der stad begon.

De Mooren verdedigden zich met eene schitterende dapperheid. Zij legden in de dagelijks herhaalde gevechten een moed en een ridderlijke geaardheid aan den dag, welke zelfs den Spanjaarden achting inboezemden. De oude Spaansche liederen zijn vol van treffende verhalen omtrent deze ridderlijke gevechten, wier belangrijkste bijzonderheden ons de Ilias in het geheugen roepen, want ook de Spanjaarden, aangevuurd door de tegenwoordigheid der koningin in de legerplaats, legden van hunne zijde eene voor niets terugdeinzende dapperheid en eene edelmoedigheid jegens den vijand aan den dag, welke hun grootelijks tot eer verstrekten.

De schaal van het geluk sloeg nu eens naar deze, dan weer naar gene zijde over, doch hoewel de Mooren menig vluchtig voordeel behaalden, konden zij toch niet beletten, dat de stad steeds nauwer door de vijanden ingesloten werd en dat de toevoer van levensmiddelen eindelijk ophield. Op afmatting van den vijand, op een vrijwillig opbreken van het langdurig beleg bestond voor hen geen uitzicht; dit

bewees de houding van koning Ferdinand, die nadat een brand in de legerplaats een groot deel zijner tenten verteerd had, in hare plaats een vormelijke stad bouwde, die als met een tooverslag uit den grond verrees en den naam Sante Fé ontving.

Een hongersnood brak in Granada uit, doch ook hierdoor werd de moed der verdedigers niet geknakt. Één man slechts voelde zich allen moed ontzinken: koning Boabdil. Hij wanhoopte aan de zegepraal; terwijl zijn volk, in de hoop, dat eindelijk uit Africa hulp zou komen opdagen, besloten had, zich tot den laatsten droppel bloeds te verdedigen, knoopte hij met de christenen onderhandelingen over de overgave van Granada aan.

Van Spaansche zijde werden zij gevoerd door den later zoo beroemd geworden Gonzalvo de Cordova, een man, die met de Moorsche toestanden innig vertrouwd was; na veel dralens wist hij eene overeenkomst tot stand te brengen, die zoowel door het vorstelijk paar als door Boabdil bekrachtigd werd.

De inwoners van Granada zouden volgens dit verdrag in het onbeperkt bezit van hunne goederen blijven. Volle vrijheid van godsdienst werd hun gewaarborgd, bovendien werd hun beloofd, dat zij volgens hunne eigene wetten geregeerd en niet zwaarder dan tot dusver belast zouden worden. Koning Boabdil ontving een klein grondgebied, waarover hij onder de opperheerschappij der kroon van Castilië als een afhankelijk vorst regeeren zou.

Den 2en Januari 1492 had de overgave van Granada plaats.

Boabdil kwam met zijn gevolg in het christelijke kamp. Hij werd door koning Ferdinand zeer vriendelijk ontvangen. Nadat hij de sleutels der stad had overgegeven, reed hij langzaam naar de hem aangewezen verblijfplaats.

Van de hoogte eener rots wierp hij een laatsten blik op Granada terug en toen hij aan de voor altijd verdwenen grootheid zijns volks dacht, barstte hij in tranen uit.

Diep verontwaardigd riep zijne moeder, eene vrouw met een manlijk karakter, die hem ten troon verheven had, hem toe: „Het past u wel, als eene vrouw te weenen over iets, dat gij niet als man kondet verdedigen."

Met een diepen zucht vervolgde Boabdil zijn weg. Nog heden wordt de plek, vanwaar de Moorsche vorst den laatsten blik ten afscheid op het schoone Granada wierp, door het Spaansche volk El ultimo sospiro del Moro (de laatste zucht van den Moor) genoemd.

Evenmin als El Zagal kon ook Boabdil zijne afhankelijkheid van de christenen verduren, hij verkocht zijn grondgebied voor eene aanzienlijke som aan Ferdinand en ging naar Africa, waar hij kort daarop in een slag viel (*).

De val der Moorsche heerschappij in Spanje, nadat zij daar bijna 800 jaren bestaan had, maakte op geheel de christelijke wereld van die dagen een diepen indruk en verhoogde het aanzien, hetwelk Ferdinand

(*) Tot de belangrijkste bronnen voor de geschiedschrijvers van dezen oorlog behoort het verhaal van den pastoor van Los Palacios, Andres Bernaldez, die als tijdgenoot van Ferdinand en Isabella zijne berichten uit de eerste hand heeft ontvangen. Wij kunnen onzen lezers slechts aanbevelen omtrent dit even belangrijk als boeiend tijdperk der geschiedenis Irving's voortreffelijk werk: »Kroniek der verovering van Granada" te raadplegen, dat even getrouw als treffend den romantischen strijd dier dagen beschrijft.

en Isabella zich reeds door hunne krachtige regeering verworven hadden. Aan alle christelijke hoven werden feesten, te Rome werden eene plechtige godsdienstoefening en een volksfeest gevierd, dat verscheidene dagen duurde. In Spanje bracht de inneming van Granada eene schier bedwelmende blijdschap te weeg, zij bevestigde op nieuw de heerschappij van het koninklijke paar en schonk dezen het bewustzijn van eene macht, waarvan zij den invloed weldra in alle richtingen zouden doen gevoelen.

Wel niet rechtstreeks, maar toch middellijk oefende deze zegepraal een grooten invloed op de ontdekking van America uit, daar, gelijk onze lezers zich herinneren, het vorstelijk paar thans zich geneigd betoonde om de plannen van Columbus te ondersteunen.

VIJF EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Spanje. Verdrijving van de Joden. De Mooren in Spanje na de overgave van Granada. De edele Talavera. Ximenes de Cisneros. Zijne werkzaamheid in Granada. Verdrijving van de Mooren uit Spanje. Het Zuidelijk deel van Spanje verwoest. Isabella's verdiensten ten aanzien der bevordering van kunst en wetenschap. Geleerde vrouwen. Invloed der ontdekkingstochten op de geestelijke ontwikkeling van Spanje. Isabella's huiselijke tegenspoed. Ongelukkig huwelijk van Johanna met Philips den Schoonen. Johanna's waanzin. Isabella's laatste ziekte, haar testament en dood.

Terstond na de inneming van Granada, op het tooneel zelf van hunne zegepraal, gaven Ferdinand en Isabella hunne toestemming tot een maatregel, die reeds sinds lang hunne raadslieden ernstig bezig gehouden had. Door de werkzaamheid der inquisitie was de haat tegen de Joden, die in grooten getale in Spanje gevestigd waren, sterk aangegroeid. De kettermeesters waren machteloos tegenover zulke Joden, die aan het geloof hunner vaderen trouw bleven, indien zij slechts de achting voor de godsdienstige gebruiken der christenen niet uit het oog verloren. Terwijl de inquisiteurs tegen de nieuw bekeerden de strengste maatregelen mochten nemen, moesten zij de veel ergere vijanden van het christendom, de strenggeloovige Joden, geheel met rust laten. Daarom drongen zij aanhoudend en ernstig bij het koninklijke paar er op aan, dat toch eindelijk de erfvijanden van Christus met wortel en tak uitgeroeid of althans uit het christelijke Spanje verdreven zouden worden. Het krachtigst was tot bereiking van dit doel de invloedrijke ijveraar Torquemada werkzaam.

Het kon den Joden niet onbekend blijven wat er aan het hof over hen besproken werd; zij poogden daarom het dreigend gevaar af te wenden. Een gezant verscheen van hunnentwege in de legerplaats voor

Granada en bracht, om het koninklijke paar gunstig te stemmen, een geschenk der Joden ten bedrage van 30.000 ducaten, tot bestrijding der kosten der Moorschen oorlog mede.

Terwijl de Joodsche gezanten nog met de vorsten onderhandelden, drong eensklaps de opperkettermeester Torquemada onaangemeld in het koninklijke vertrek binnen. Hij bracht een kruisbeeld van onder zijn gewaad te voorschijn en riep uit, terwijl hij dit in de hoogte hief: „Judas heeft onzen Heer voor 30 zilverlingen verkocht. Uwe Majesteiten willen hem op nieuw verkoopen. Hier is hij, neemt hem en verkoopt hem.” Hij wierp het kruisbeeld op de tafel neer en verliet, zonder verder een woord te spreken, driftig het vertrek. Ferdinand en Isabella, wel verre van op den geestdrijver wegens zijne onverdraagzaamheid toornig te zijn, werden door dit tooneel diep geschokt; vooral was dit het geval met de koningin, die sinds hare vroegste kindsheid gewoon was, haar oordeel in kerkelijke zaken te onderwerpen aan dat van hare geestelijke raadslieden, tot welke Torquemada, haar vroegere biechtvader, ook behoorde. Isabella, wie alles wat naar wreedheid en hardheid zweemde tegen de borst stuitte, liet zich na de verovering van Granada toch bewegen om hare toestemming te geven tot een koninklijk bevelschrift, waarbij alle Joden uit Spanje verbannen werden. Het werd door Ferdinand en Isabella den 30en Mei 1492 te Granada onderteekend.

In dit besluit werd bepaald, dat alle ongedoopte Joden, van elken stand, iederen leeftijd en beiderlei kunne voor het einde van de eerstvolgende maand Juli Spanje moesten verlaten; de terugkeer werd hun op straffe des doods verboden.

Het klonk bijna als onbarmhartige spotternij, dat hun vergund werd, gedurende dat tijdsverloop al hunne bezittingen te verkoopen en de opbrengst daarvan in wissels of in koopwaren, waarvan de uitvoer niet verboden was, doch in geen geval in baar geld mee te nemen; want bij de traagheid van het handelsverkeer in die dagen was het den Joden volstrekt onmogelijk, hunne onmetelijke schatten in koopwaren, die zij mochten uitvoeren, of zelfs in wissels om te zetten.

Het koninklijk bevel werd met de uiterste gestrengheid ten uitvoer gelegd. Tegen het eind van Juli verlieten bijna alle Joden het land, hoewel de geestelijkheid al hare krachten had ingespannen, ten einde hen over te halen om zich te laten doopen, waardoor het hun geoorloofd zou zijn geweest in Spanje te blijven.

De verdrevenen, die zich in alle landen van Europa en in het Noorden van Africa neerzetten, vervielen grootendeels tot de diepste ellende. Wij hebben reeds verhaald, hoe treurig het hun ging in Portugal, waarheen de meesten hunner zich begeven hadden; een dergelijk lot nu trof hen bijna overal, want alle volken waren eenstemmig in hun haat tegen de Joden.

Voor Spanje sleepte de verdrijving der Joden, wier aantal door verschillende schrijvers zeer verschillend wordt opgegeven — sommigen spreken van 160.000, anderen van 300.000 hoofden — de treurigste gevolgen na zich, zij bracht aan de welvaart en de ontwikkeling des lands eene ongeneeslijke wonde toe.

Ten gevolge van hun rijkdom was de Spaansche handel bijna uitsluitend in de handen der Joden geraakt, bovendien waren zij de bekwaamste handwerkslieden en de kundigste beoefenaars der wetenschap.

Zelfs de rijkdommen, welke zij voor het grootste deel moesten achterlaten, stelden het land niet schadeloos voor het verlies van zoovele bekwame en werkzame inwoners.

Het lot der Joden trof enkele jaren later ook de Mooren, in weerwil van het duidelijke verdrag, waardoor hun, bij de overgave van Granada, volle vrijheid van godsdienst en veiligheid voor hunne personen en bezittingen gewaarborgd was.

In de eerste jaren na de verovering heerschte binnen Granada een ongestoorde vrede en eene uitmuntende verstandhouding tusschen Mooren en christenen. De burgerlijke bevelhebber Mendoza, graaf van Tendilla, en de aartsbisschop van Granada, Fernando de Talavera, sloegen de handen ineen om de nieuwe onderdanen zoowel door zachtheid en vriendelijkheid als door de stipte vervulling van de vredesvoorwaarden voor de kroon te winnen.

Wel beschouwde Talavera het natuurlijk als zijn heiligen plicht de ongeloovigen te bekeeren, doch de middelen, welke hij aanwendde, waren volstrekt niet in overeenstemming met den geest zijns tijds, want hij bezigde daartoe geen geweld, maar de macht der overtuiging.

Hij leerde zelf Arabisch, om voor de Mooren in hunne eigene taal te kunnen prediken. Hij liet den catechismus in het Arabisch vertalen en gaf aan alle geestelijken het strenge bevel, alle misbruik van macht en alle bespotting van de vreemde godsdienst te vermijden.

Talavera verwierf zich door zijne welwillende maatregelen en door de voorbeeldige reinheid van zijn levenswandel de hoogste achting bij de Mooren en het gelukte hem, velen tot het christendom te bekeeren. In weerwil hiervan werd hij door de geestdrijvers onder de katholieke geestelijkheid van lauwheid beschuldigd; hun ging het bekeeringswerk niet snel genoeg. Zij wendden zich derhalve met herhaalde en dringende vermaningen tot Ferdinand en Isabella, ten einde van deze te verkrijgen, dat eindelijk den Mooren, gelijk vroeger den Joden, bevolen zou worden òf het christelijk geloof te omhelzen òf het Spaansche grondgebied te verlaten.

Tot eene openlijke schending van hun eens gegeven woord kon het koninklijke paar, in weerwil van alle geestelijke vermaningen, voorshands nog niet besluiten, doch wel stond het toe, dat aan Talavera in het bekeeringswerk een medearbeider zou ter zijde gesteld worden, van wiens pogingen men zich belangrijke vruchten beloofde. Ximenes, de aartsbisschop van Toledo, begaf zich met dit doel in den herfst van 1490 naar Granada.

Ximenes de Cisneros, een voormalig biechtvader van koningin Isabella, was door deze tot aartsbisschop van Toledo verheven, hoewel Ferdinand op het aartsbisdom voor zijn eigenen onechten zoon aanspraak maakte. Sinds dien tijd was Ximenes de invloedrijkste raadsman der koningin, niet alleen in geloofs-, maar ook in staatszaken. Hij had zich het volle vertrouwen der waarlijk vrome vrouw verworven zoowel door zijn eigen voorbeeldigen levenswandel als door de stalen veerkracht, waarmede hij de zedelooze geestelijkheid, in en buiten de kloosters, tot eene stipte inachtneming van de kerkelijke wetten noodzaakte.

Met dezelfde geestkracht, waarmede Ximenes tegenover zijne geestelijkheid opgetreden was, ging hij thans ook tegen de Mooren te werk. Zonder zich om de bepalingen van vroegere verdragen te bekommeren poogde hij hen

door geschenken en, wanneer dit niet gelukte, door bedreigingen, ja zelfs door daden van geweld — gevangenisstraf en pijniging — tot omhelzing van het christendom te dwingen. Zijne wijze van bekeeren was zoo onwederstaanbaar en werd met zulk een goeden uitslag bekroond, dat hij op éénen dag aan 4000 ongeloovigen den doop kon toedienen. Op Torquemada's voorbeeld beval hij ook, de kettersche geschriften der Mooren aan de vlammen prijs te geven; slechts de werken van geneeskundigen inhoud bleven gespaard. Vele duizenden boekdeelen van kostbare Arabische geschriften werden op de markt te Granada op barbaarsche wijze verbrand.

Eindelijk was het geduld der Mooren, wier rechten door de dweepzieke priesters met voeten getreden werden, uitgeput. Zij grepen naar de wapenen. Hoe vredelievend zij in weerwil van dit alles waren, bleek echter, toen de algemeen beminde Talavera zich naar de opstandelingen begaf. Op zijne toespraak en op die van den graaf van Tendilla, maar bovenal op de belofte, dat hun volle vergiffenis zou geschonken worden, legden zij de wapenen weer neder.

Deze opstand gaf den aartsbisschop Ximenes een zeer welkom voorwendsel tot strengere maatregelen, welke thans ook door Ferdinand en Isabella gebillijkt werden. Den inwoners van Granada werd slechts de keus gelaten tusschen den doop en de ballingschap. De meesten namen, dewijl zij met innige liefde aan hun vaderland gehecht waren, het christendom aan.

De tijding van hetgeen er te Granada was voorgevallen, verwekte in alle door Mooren bewoonde gewesten eene groote ontevredenheid, vooral was dit het geval in de woeste streken van Alpuxarras; hier kwam de Moorsche bevolking, een stoutmoedig en krachtig soort van menschen, in opstand, om hun bedreigd geloof met hun leven te verdedigen. Slechts met groote moeite, na het ondergaan van menige nederlaag en ten koste van vele menschenlevens, gelukte het koning Ferdinand in een oorlog, die door de Spanjaarden met meedoogenlooze wreedheid gevoerd werd, de opstandelingen ten onder te brengen. Nadat hij ook den in andere Moorsche deelen des lands uitgebroken opstand gedempt had, aarzelde hij niet langer, thans eindelijk de vermaningen der geestelijkheid op te volgen.

Den 12en Februari 1502 vaardigden Ferdinand en Isabella de Pragmatica uit, namelijk het besluit, dat alle Mooren, die weigerden zich te laten doopen, voor het einde van de eerstvolgende maand April het land moesten verlaten. Den verbannenen werd, even als vroeger den Joden, toegestaan, hunne bezittingen te verkoopen en de opbrengst in wissels of koopwaren, doch niet in goud en zilver mee te nemen.

Ten gevolge van dit bevel, dat zonder de minste verschooning ten uitvoer gelegd werd, lieten wel de meeste Mooren zich voor den schijn doopen, doch velen ook bleven trouw aan hun geloof en gingen in ballingschap. De treurige vrucht van des konings trouwloosheid was de ontvolking van het zuidelijk deel van Spanje. De vlijtigste handwerkslieden en landbouwers verlieten Spanje of werden als nieuwe christenen de slachtoffers der vreeselijke inquisitie, die met afschuwelijke wreedheid onder hen woedde, dewijl de dweepzieke priesters, en zeker te recht, het er voor hielden, dat de meesten dier nieuw bekeerden in hun hart nog ongeloovig waren.

Eene scherpe en zonderlinge tegenstelling met dit werk der inquisitie gedurende de regeering van Ferdinand en Isabella vormt de bloei der wetenschap en kunst in Spanje in dien zelfden tijd, welken de natie voornamelijk aan de bemoeiingen van Isabella dankte, want koning Ferdinand belemmerde wel de pogingen zijner gemalin niet, maar hij koesterde niet zoo veel belangstelling als Isabella voor den bloei der wetenschap. Isabella bezat een levendig gevoel voor al wat grootsch en schoon was; onophoudelijk legde zij zich op hare eigene geestelijke ontwikkeling toe, als koningin leerde zij zelfs nog Latijn, om de taal der geleerde wereld te kunnen verstaan; zij bracht het zoover, dat zij zich zonder moeite mondeling en schriftelijk in deze taal onderhouden kon.

De koningin droeg niet alleen zorg, haren kinderen eene grondige wetenschappelijke opvoeding te geven, maar zij poogde ook den verwilderden Castiliaanschen adel smaak voor de wetenschap in te boezemen en dit gelukte haar boven verwachting. Dewijl Isabella wetenschappelijk gevormde mannen zeer begunstigde en dewijl ook zij zelve zich ernstig op die studiën toelegde, moesten de hovelingen hunnen zonen, wanneer zij de hoop wilden koesteren, deze invloedrijke ambten te zien bekleeden, een grondig onderricht doen geven.

Geen minder gunstigen invloed op de beoefening der wetenschap in Spanje oefende Isabella's beginsel uit om alleen mannen, die door geleerdheid uitblonken, tot geestelijke ambten te verheffen. Hierdoor vond zij bij de geestelijkheid in dit opzicht de krachtigste ondersteuning. Mendoza, de aartsbisschop van Toledo, en Talavera, de aartsbisschop van Granada, besteedden hunne vorstelijke inkomsten tot het beloonen van geleerde mannen en tot den aankoop van kostbare werken. Zelfs de dweepzieke Ximenes, die in de vernietiging van Arabische handschriften zoo barbaarsch te werk ging, was toch zelf een geleerde van naam, die zich ten aanzien van de godgeleerde wetenschap hoogst verdienstelijk heeft gemaakt.

De pogingen der koningin werden met zulk een schitterenden uitslag bekroond, dat zelfs de hofdames met een vurigen ijver voor de studie bezield werden. Vele aanzienlijke dames onderscheidden zich door groote geleerdheid, ja eenige harer, zooals donna Lucia de Melodrano, brachten het zoo ver, dat zij aan de hoogeschool te Salamanca openbare voorlezingen over de Latijnsche klassieken hielden (*).

Een krachtig middel tot ondersteuning van de pogingen der koningin was de door Ferdinand met ijver beschermde invoering van de boekdrukkunst in Spanje. Onder de eerste boekdrukkers, die daar zijn opgetreden, treffen wij de namen van vele Duitschers aan.

De drukkerijen verrezen in grooten getale, een groot aantal boeken werd gedrukt en vond een goeden aftrek. De invloed dezer heerlijke uitvinding op de verlichting des volks werd echter helaas! verlamd door een maatregel, die vooral in lateren tijd hoogst schadelijk bleek, door de invoering van de censuur. Reeds den 8en Juni 1502 bepaalde een koninklijk besluit, dat geen boek zonder bijzondere vergunning van eene koninklijke, grootendeels uit geestelijken bestaande commissie gedrukt mocht worden.

(*) Het is opmerkelijk, dat de vraag, die heden ten dage aan de universiteiten zoo veel en in zulk een verschillenden zin besproken wordt, of vrouwen openbare voordrachten zouden mogen houden, reeds toen ten gunste der vrouwen opgelost is. Vele dames bezetten met eere de academische leerstoelen en werkten met het beste gevolg.

Onder Isabella's bescherming bereikten de Spaansche hoogescholen een hoogen trap van bloei. Beroemde geleerden — inzonderheid vele Italianen — spreidden daar hunne gaven ten toon. Hoe krachtig de zin voor de wetenschap onder het Spaansche volk en inzonderheid onder den adel ontwaakt was, leert ons het groote aantal dergenen, die de universiteiten bezochten. Te Sevilla, Toledo, Salamanca, Granada en Alcala kwamen de weetgierigen uit het geheele land bijeen, de meest beroemde hoogeschool was die van Salamanca, waar zich 7000 studenten tegelijk ophielden. De geleerde Peter Martyr noemt haar het „Nieuwe Athene." Alle vakken van wetenschap werden hier met den grootsten ijver beoefend, doch voornamelijk de wiskunde, sterrekunde en aardrijksbeschrijving, dewijl de belangstelling in deze wetenschappen door de ontdekkingsreizen onder alle volksklassen verhoogd werd.

Ook de letterkunde werd onder de regeering van Ferdinand en Isabella met ingenomenheid en met vrucht beoefend. De ridderromans en de romancen, waarvoor de smaak bij het volk door de avontuurlijke Moorsche oorlogen krachtig was opgewekt, werden in wijden kring verbreid. Het tooneel verliet het kerkelijk grondgebied. Uit de voorstellingen uit de gewijde geschiedenis (*) ontwikkelde zich het wereldlijke herderspel (de pastorale) en langzamerhand, voorloopig echter nog in ruwen vorm, het burgerlijke tooneelspel.

De bloei van wetenschap en letterkunde onder de regeering van Ferdinand en Isabella hield gelijken tred met den hoogen trap van ontwikkeling, welken het geheele Spaansche volk deels ten gevolge van de op de Mooren behaalde overwinningen, deels van de merkwaardige ontdekkingen in het verre Westen bereikt had.

Hoewel het stoffelijk voordeel, hetwelk de ontdekking van America aan Spanje opleverde, in den eersten tijd nauwelijks tegen de groote kosten dier onderneming opwoog, was de zedelijke invloed dier gebeurtenis hoogst belangrijk. Bij de Spanjaarden ontwaakten eene bewustheid van hunne kracht, een onversaagde moed en een drang tot groote daden, welke hen binnen een ongeloofelijk korten tijd van een tot dus ver bijna onopgemerkt en machteloos volk onder de staten van Europa tot eene mogendheid van den eersten rang verhieven. Aan deze geestkracht zijner natie dankte koning Ferdinand de voordeelen, welke zijne even eerzuchtige als listige staatkunde in Italië behaalde. Wij zullen, om den samenhang van ons verhaal niet te verbreken, hierop later terugkomen.

Isabella stond als de door haar volk aangebedene koningin aan het hoofd van een machtig rijk, dat zich zoowel in Europa als aan de overzijde der wereldzee op eene vroeger ongedachte wijze uitgebreid had. Zij regeerde met haren gemaal in alle veiligheid over een gehoorzaam volk en zij werd door alle vorsten van Europa hoog geacht. Toch ging zij diep gebogen onder een drukkend leed, dat aan haar hart knaagde en haar vroegtijdig ten grave sleepte. Hoe lief zij haren gemaal ook had, wien zij zelfs meer dan eene zonde tegen de huwelijkstrouw vergaf, moest zij toch alle huiselijk geluk ontberen, dat voor haar teergevoelig hart eene dringende behoefte was.

(*) De tooneelspelen, aan de gewijde geschiedenis ontleend en door de geestelijkheid bewerkt, bepaalden zich in Spanje, even als in het overige Europa, grootendeels tot voorstellingen uit het leven van Jezus. De aanbidding der koningen, Christus' kruisiging, opstanding en hemelvaart werden hier in stichtelijke tooneelspelen opgevoerd.

Isabella had haren echtgenoot vijf kinderen geschonken: eenen zoon en vier dochters. Die zoon stierf reeds in het jaar 1497; hem volgde hare oudste dochter, de gemalin van koning Emanuël van Portugal, en kort daarna de zoon dier vorstin, de vermoedelijke erfgenaam der vereenigde kronen van Spanje en Portugal. Hierdoor ging het toekomstig erfrecht van Castilië en Arragon op Johanna, de tweede dochter van het vorstelijk echtpaar, over.

Johanna was gehuwd met Philips den Schoonen, den zoon van Maximiliaan en Maria van Bourgondië, den erfgenaam der Nederlanden. Dewijl zij thans de erfgenaam van de Spaansche kroon geworden was, aanvaardde zij met haren gemaal, wien zij reeds een zoon, den later zoo beroemd geworden Karel V, geschonken had, de reis naar Spanje.

Het jonge paar werd door de Spanjaarden met geestdrift toegejuicht, en ontving den gebruikelijken eed van trouw van de te Toledo vergaderde Cortez. Weldra echter bleek het, dat Philips voor het volk, waarover hij later regeeren moest, geen hart had. Het stijve hofceremoniëel mishaagde den lichtzinnigen vorst, die ook met zijne schoonouders niet op een al te besten voet stond, dewijl hij zijne gemalin niet liefhad. Johanna daarentegen aanbad schier haren schoonen gemaal, zij was hem menigmaal tot last door hare overdrevene teederheid en door hare ijverzucht, waartoe hij echter — dit kan niet ontkend worden — dikwijls voldoende aanleiding gaf.

Deze treurige verhouding tusschen de beide echtgenooten werd niet beter, toen Philips, het verblijf in Spanje moede, in strijd met de wenschen van zijne schoonouders en zijne vrouw, verklaarde, dat hij naar de Nederlanden wilde terugkeeren. Hij volvoerde dit plan, hoewel Johanna, die op nieuw moeder hoopte te worden, hem niet volgen kon.

De smart van het afscheid, het brandend verlangen naar den afwezigen gemaal en eene verterende ijverzucht oefenden op Johanna een treurigen invloed uit, zij verviel in eene zwaarmoedigheid, die aan krankzinnigheid grensde, en die ook niet week, toen zij aan een tweeden zoon, Ferdinand, het leven geschonken had. Zij koesterde slechts één wensch: zich naar de Nederlanden tot haren gemaal te mogen begeven, en dit moest haar eindelijk toegestaan worden. Genezing van hare kwaal vond zij daar echter niet, want hare jaloezie nam nog meer toe, toen zij Philips den Schoonen in een vertrouwelijken omgang met eene bekoorlijke hofdame aantrof.

De ergerlijkste tooneelen vielen tusschen de beide vorstelijke echtgenooten voor. Johanna vergat zich zelve in hare ijverzucht zoo zeer, dat zij eene bekoorlijke hofdame, aan wie Philips eene meer dan betamende opmerkzaamheid bewezen had, in het paleis grijpen en haar de sierlijke lokken, welke Philips zoozeer bewonderd had, afsnijden liet. Haar gemaal strafte haar hiervoor door zulk eene harde en beleedigende behandeling, dat er een openlijk schandaal ontstond en de gemoedsziekte der ongelukkige vorstin meer en meer verergerde.

Het verlies van hare oudste kinderen en het ongelukkig lot van Johanna bogen koningin Isabella diep ter neder. De droefheid deed eene ziekte, waaraan zij reeds sinds lang leed, schielijk toenemen. In den herfst van het jaar 1504 voelde zij haar einde naderen. Doch de dood joeg haar geen vrees aan, zij verbeidde hem met vrome gelatenheid. Voor haar sterven maakte zij een testament, hetwelk volkomen in over-

eenstemming was met haar leven. Zij bepaalde, dat de kroon van Castilië, overeenkomstig de oude wetten, op de infante Johanna, als „bezittende koningin," en op haar gemaal, den aartshertog Philips, zou overgaan, doch dat ingeval Johanna afwezig of voor de regeering ongeschikt was, koning Ferdinand ook in Castilië het bewind zou voeren.

Deze beschikking legde een nieuw getuigenis af van de onomkoopbare rechtvaardigheid, waardoor Isabella zich gedurende hare geheele regeering onderscheiden had. Zij beminde haren gemaal zoo teeder mogelijk, dit bewees zij in elken regel van haar testament, waarin zij hem de helft van alle inkomsten uit de in het Westen nieuw ontdekte landen en buitendien al hare juweelen vermaakte. Zij gaf aan deze hare liefde op de volgende welsprekende wijze lucht: „Ik verzoek den koning, mijnen heer, al mijne juweelen aan te nemen of wat hem daarvan believen zal, opdat hij, wanneer hij ze beschouwt, zich de uitnemende liefde herinnere, welke ik, zoo lang ik leefde, voor hem gekoesterd heb en bedenke, dat ik hem nu in eene betere wereld opwacht. Deze herinnering moge hem aansporen om des te rechtvaardiger en heiliger in deze wereld te leven."

Doch in weerwil van deze liefde werd Isabella niet ontrouw aan de wet: niet voor haren gemaal, wien zij gedurende haar leven den meest onbepaalden invloed op de regeering had toegestaan, maar voor de rechtmatige erfgename bestemde zij de kroon van Castilie.

Nadat zij haar testament gemaakt had, nam de zwakte der koningin met elken dag toe en den 26en November 1504 stierf zij, eerst 54 jaar oud. Groot was de droefheid, die in het geheele land heerschte. De geleerde Petrus Martyr schreef daaromtrent in een brief aan den aartsbisschop van Granada het volgende:

„Mijne hand zinkt van droefheid machteloos neer. De wereld heeft haar schoonste sieraad verloren, een verlies, niet alleen diep te betreuren door Spanje, hetwelk zij zoo lang op de loopbaan van den roem voorwaarts geleid heeft, maar door elk volk der christenheid; want zij was de spiegel van alle deugden, het schild der onschuldigen en een wrekend zwaard voor den booswicht. Ik ken niemand van haar geslacht, noch in de oudheid, noch in de nieuwe tijden, die, naar mijn oordeel, waardig is om met deze onvergelijkelijke vrouw op ééne lijn gesteld te worden."

Niet zoo hoog als Peter Martyr mag de onpartijdige geschiedschrijver Isabella verheffen. Welke groote verdiensten zij zich ook jegens haar land verworven heeft, daar tegenover staat altijd de invoering van de afschuwelijke inquisitie.

Wel bezat Isabella een edel hart en een levendig gevoel voor het lijden harer medemenschen, gelijk blijkt uit hare pogingen ten gunste der Indianen; wel was zij milddadig en rechtvaardig en zorgde zij naar haar beste weten voor het welzijn van haar volk, waaraan zij met zelfopofferende werkzaamheid hare krachten wijdde; wel eerbiedigde zij stipt de wet en was zij edelmoedig, trouw en eerbaar; wel bezat zij dus, in één woord, een aantal deugden, welke haar op de hoogste achting van onze zijde aanspraak geven, maar dit alles is toch niet in staat om ons te verzoenen met de bloedige vervolging van de nieuwe christenen, waaraan zij het zegel harer goedkeuring hechtte.

ZES EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Spanje. Twist tusschen Ferdinand en Philips om het regentschap in Castilië. Ferdinand's tweede huwelijk. Misnoegen des volks. Verdrag van Salamanca. Ferdinand ziet van het regentschap af. Regeering en dood van Philips. De waanzinnige koningin Johanna. Ximenes en de regentschapsraad. Ferdinand's voogdij. Veroveringen in Africa. Ferdinand's ondankbaarheid jegens Ximenes. Ximenes' wetenschappelijke verdiensten. Testament van Ferdinand. Zijn dood.

Terstond na Isabella's dood verklaarde koning Ferdinand, dat hij uit eerbied voor de wet afstand deed van de kroon van Castilie, welke hij reeds 30 jaren gedragen had. Hij liet de troonsbeklimming zijner dochter Johanna en van haren gemaal Philips openlijk aankondigen en maakte voor zich zelven slechts aanspraak op den titel: stadhouder van Castilië. Als zoodanig werd hij dan ook door de terstond samengeroepen Cortez erkend.

De zaak der troonsopvolging en van het regentschap scheen dus op minlijke wijze opgelost, doch weldra bleek het, dat dit volstrekt niet het geval was, want Philips maakte zelf aanspraak op het regentschap en hij vond steun bij den adel van Castilië, die hoopte onder de zwakke regeering van den vreemden vorst zich zonder moeite in het bezit van zijne oude macht te zullen herstellen, iets, dat onder het vast en krachtig bewind van Ferdinand onmogelijk was.

Tusschen schoonvader en schoonzoon werd eene hatelijke briefwisseling gevoerd; de twist klom zóó hoog, dat Ferdinand in zijn haat tegen Philips besloot, dezen voor zijne nakomelingen althans het uitzicht op de erfopvolging van Arragon te ontnemen. Hij sloot vrede met Lodewijk XII, koning van Frankrijk, met wien hij wegens de Italiaansche verwikkelingen in oorlog was, en huwde diens nicht Germaine de Foix, eene 18jarige en zeer schoone, maar uiterst lichtzinnige vorstin.

Dewijl Ferdinand eerst 54 jaar oud was, mocht hij met grond hopen, dat uit deze echtverbintenis kinderen zouden geboren worden. Doch juist hierom was zij hoogst gevaarlijk en onstaatkundig, daar zij licht oorzaak kon worden van de onherroepelijke scheiding van Castilië en Arragon. Het eerstgenoemde land zou dan in 't vervolg aan Karel, den zoon van Philips en koningin Johanna, het tweede aan den te verwachten zoon van Ferdinand en Germaine de Foix komen.

Dit ondoordachte huwelijk deed niet alleen den twist tusschen Ferdinand en Philips nog heviger ontbranden, maar Ferdinand verloor daardoor alle

liefde, welke de bevolking van Castilië hem nog toedroeg. De geestelijkheid en de burgerij konden het hem niet vergeven, dat hij zich zoo spoedig over het verlies van hunne aangebedene koningin Isabella troostte. Adel en volk stonden van nu af als één man vijandig tegen Ferdinand over.

Van deze stemming trok Philips partij. Wel verzoende hij zich in schijn met zijn schoonvader en sloot hij met dezen zelfs in November 1505 het verdrag van Salamanca, volgens hetwelk Ferdinand aanspraak zou hebben op de helft der inkomsten van Castilië, en de regeering in den naam van Ferdinand, Philips en Johanna gevoerd zou worden, maar hij had besloten, dat verdrag bij de eerste gelegenheid de beste te verbreken. Tot bereiking van dit doel scheepte hij zich met zijne zwaarmoedige gemalin Johanna naar Spanje in, en nauwelijks was hij in de lente van 1506 te Corunna aangekomen, of hij verklaarde met toestemming van den geheelen adel, dat hij zich door het verdrag van Salamanca niet gebonden achtte.

In den beginne was Ferdinand van plan, zich door kracht van wapenen in het regentschap te handhaven, doch toen hij gewaar werd, dat èn de adel èn het volk tegen hem partij kozen, dat Philips en Johanna overal met gejuich begroet werden, zag hij hiervan af. Hij besloot, een gunstiger tijdstip af te wachten; dat dit vroeger of later komen zou, hiervoor was de lichtzinnigheid van Philips hem borg, die met de grootste onbezonnenheid, van den eersten dag zijner landing in Spanje af, de Vlaamsche edelen, die hem omringden, boven den Spaanschen adel voortrok. De sluwe Ferdinand kende den adel en het volk van Castilië genoeg om te weten, dat Philips de liefde des volks zeer spoedig verliezen en dat men de regeering, waaraan men sinds 30 jaren gewoon was, terugwenschen zou.

Op grond hiervan deed Ferdinand afstand van het regentschap; hij erkende de rechten van Philips en legde het bewind in diens handen neder. In het geheim echter liet hij een geschrift opmaken, waarin hij tegen zijn openlijken stap protest aanteekende. Hij verklaarde daarin, dat hij alleen om het land voor een burgeroorlog te bewaren, voorloopig had toegegeven, dat hij echter volstrekt niet van het regentschap afzag, maar besloten had, zich daarvan ter rechter tijd weer met geweld meester te maken, wanneer het hem gelukte, zijne dochter te bevrijden uit de gevangenschap, waarin zij door Philips gehouden werd.

In het openbaar ondernam Ferdinand geen enkelen stap meer tegen Philips, hoewel deze zich tegen hem hoogst onvriendelijk gedroeg en hem, bij gelegenheid van eene persoonlijke samenkomst, niet eens vergunde, zijne kranke dochter te zien.

Nadat deze schijnvrede gesloten was, verliet koning Ferdinand Spanje; hij begaf zich naar Italië, waar wij hem later zullen ontmoeten. Philips had het doelwit zijner wenschen bereikt. Doch in zijne verwachting, dat hij thans in Castilië als onafhankelijk vorst zou kunnen regeeren, zag hij zich bitter bedrogen. Wel werd hij door de stenden gehuldigd, maar alleen als gemaal van Johanna, de eigenlijke koningin; desgelijks huldigden zij den jeugdigen infant Karel als den wettigen troonopvolger na den dood zijner moeder. Philips' wensch om de kranke koningin van de regeering te verwijderen, ja haar zelfs in verzekerde bewaring te stellen, sloegen zij rondweg af. In weerwil hiervan voerde Philips met der daad het bewind, daar Johanna in hare zwaarmoedigheid en hare herhaalde aan-

vallen van krankzinnigheid, zich om de regeeringszaken weinig of niets bekommerde.

Een nieuw hofleven begon in Castilië en wel juist zulk een als koning Ferdinand verwacht had. De verdienstelijkste ambtenaars werden afgezet en door gunstelingen van koning Philips, grootendeels Nederlanders, vervangen. De Spaansche adel werd op allerlei wijzen achteruitgezet en gekrenkt. Het volk zuchtte onder den druk der belastingen, terwijl een losbandig hof lichtzinnig de schatten des lands verkwistte.

Groot was de ontevredenheid, die in het geheele land heerschte. Het volk wenschte vurig het krachtig bestuur van Ferdinand terug, het zou eindelijk zeker met het zwaard in de vuist tegen Philips opgestaan zijn, indien de koning niet reeds den 25 September 1506 aan eene koorts — het gevolg eener al te snelle verkoeling, terwijl hij verhit was — gestorven was, eer nog Ferdinand uit Italië was teruggekeerd.

Wat te doen? De ongelukkige koningin Johanna was zieker dan ooit. Zij had gedurende de ziekte haars gemaals diens bed niet verlaten: na den dood van Philips zat zij in een dof stilzwijgen en met drooge, brandende oogen in haar vertrek. Zij weigerde hardnekkig, haren naam onder eenig regeeringsstuk te plaatsen. „Mijn vader zal voor alles zorgen", was haar eenig antwoord op alle tot haar gerichte aanzoeken. Slechts nu en dan had zij heldere oogenblikken, die echter spoedig voorbijgingen, om plaats te maken voor onstuimige uitbarstingen van waanzin. Van het lijk haars echtgenoots wilde zij niet scheiden. Zij legde jegens den doode nog dezelfde ijverzucht aan den dag, welke haar jegens den levende bezield had. Nooit gedoogde zij, dat eene vrouw in de nabijheid der doodkist kwam. Toen zij deze bij het vervoeren naar Granada, Philips laatste rustplaats, op zekeren dag naar het kerkhof van een klooster had laten brengen, vernam zij, dat dit klooster door nonnen bewoond werd. Zij ontstak hierover in zulk eene woede, dat de kist midden in den nacht nog naar het open veld gedragen moest worden. Hier legerde zij zich met haar gevolg rondom de baar, hoewel een hevige storm de fakkels uitwoei.

Het was onmogelijk, dat de waanzinnige vorstin de teugels des bewinds zou voeren; doch over de vraag, wie in hare plaats regeeren zou, waren de partijen het niet eens. Een deel van den hoogen adel, die alles van koning Ferdinand vreesde, wenschte, dat keizer Maximiliaan, de vader van Philips, het regentschap aanvaarden zou. Anderen wilden de waanzinnige Johanna aan den een of anderen vreemden vorst uithuwen en dezen dan tot regent verschaffen. Het volk echter wenschte vurig het krachtig bestuur van koning Ferdinand terug.

In dezen nood greep de verstandige aartsbisschop van Toledo, Ximenes, het eenig mogelijke redmiddel aan. Hij vormde een raad van regentschap uit de aanzienlijkste grandes van Spanje; tegelijk schreef hij aan Ferdinand en verzocht hem dringend in aller ijl terug te keeren, om zijne rechten te handhaven.

Ferdinand haastte zich niet. Hij liet de partijen uitwoeden, opdat het volk des te vuriger naar zijn bewind verlangen zou. Eerst in Juli 1507 keerde hij terug en hij ontmoette bij het aanvaarden van het regentschap slechts een zwakken tegenstand. De koningin Johanna onderwierp zich gewillig aan de beschikkingen haars vaders. Zij leefde nog eene halve eeuw als eene ongelukkige waanzinnige. Ook de adel onder-

wierp zich. Ferdinand schonk allen, die van hem afvallig geworden waren, vergiffenis; enkelen echter, die ook thans nog in hun verzet volhardden, strafte hij met zulk eene vreeselijke gestrengheid, dat hij hierdoor zijne overige geheime tegenstanders afschrikte van elke poging om een opstand tegen hem te verwekken.

Ximenes was Ferdinand's meest vertrouwde raadsman bij alle regeeringsmaatregelen, ja hij werd weldra de invloedrijkste man in geheel Spanje. Door den paus werd hij tot kardinaal benoemd, bovendien zag hij zich de waardigheid van opperkettermeester in Castilië opgedragen. Hij gebruikte zijn invloed om Ferdinand over te halen tot volvoering van een plan, waarvan de eerzuchtige priester reeds sinds lang zwanger ging.

Hij vroeg des konings toestemming tot een veldtocht op groote schaal tegen de Africaansche Mooren, die sedert geruimen tijd door hunne rooverijen de Spaansche kusten onveilig maakten. Dewijl Ximenes aanbood, de kosten der onderneming uit zijne eigene aanzienlijke spaarpenningen te betalen, viel het hem niet moeilijk Ferdinand's toestemming te verkrijgen. Eene vloot van 10' snelzeilende schepen en 30 kleinere vaartuigen werd met 10.000 man voetvolk en 4000 ruiters bemand; een bekwaam veldheer, graaf Pedro Navarro, ontving het opperbevel over de troepen, terwijl Ximenes zelf de eigenlijke leiding der geheele onderneming op zich nam. Den 16en Mei 1509 lichtte de vloot het anker. Ximenes had door zijne toespraken zijne krijgslieden in zulk eene gloeiende geestdrift voor den strijd tegen de ongeloovigen ontvonkt, dat de Spanjaarden met eene werkelijk bewonderenswaardige dapperheid streden. De belangrijke Moorsche vesting Oran werd veroverd! Reeds droomde de kardinaal van verdere schitterende zegepralen, toen hij eensklaps zeer onzacht tot de werkelijkheid teruggebracht werd.

Een naijverigen blik wierp Ferdinand steeds op alle grooten, hetzij geestelijke of wereldlijke, die zich door hunne uitstekende talenten en verdiensten eene al te invloedrijke plaats verworven hadden, waardoor zijn eigen aanzien in de waagschaal gesteld kon worden. Dit was ook het geval met Ximenes. De koning had daarom den graaf van Navarro een geheimen last meegegeven, welken deze stipt volvoerde. Hij verklaarde den kardinaal onverbloemd, dat diens taak met de verovering van Oran afgeloopen was, dat de hooge geestelijke niet langer voor koning spelen, maar zich met de behaalde lauweren tevreden stellen, naar Spanje terugkeeren en de voortzetting van den oorlog aan de soldaten overlaten moest.

Dewijl Ximenes uit een geheimen brief van den koning aan Navarro, die hem in handen viel, bemerkte, dat de veldheer niet eigendunkelijk maar op last des konings handelde, keerde hij diep verontwaardigd over de ondankbaarheid van den vorst, die hem zooveel te danken had, naar zijn vaderland terug.

Navarro zette den strijd aanvankelijk met den gelukkigsten uitslag voort; hij veroverde Algiers, Tunis, Tripolis en andere Moorsche steden; doch eene gevoelige nederlaag, welke hij in Augustus 1570 onderging, stelde eindelijk aan de uitbreiding van de Spaansche macht in Africa paal en perk.

Ximenes werd in Spanje door het geheele volk met de uitbundigste eerbewijzen ontvangen, die hij vruchteloos poogde af te wijzen. Ook Ferdinand behandelde hem weer genadig, al schonk hij hem niet den

vroegeren invloed terug. De kardinaal wist zich hierover echter te troosten: hij leefde in den eerstvolgenden tijd bijna alleen voor de hoogeschool van Alcala, waaraan hij zulk een luister bijzette, dat zij bijna den roem der universiteit van Salamanca verduisterde. Te Alcala bracht hij met groote moeite en zware kosten een werk tot stand, dat hem in de geleerde wereld beroemd gemaakt heeft, namelijk den Biblia polyglotta, welke de heilige schriften in hunne verschillende oude talen in een enkel overzicht bevatte en waaraan een Hebreeuwsch-Chaldeeuwsch woordenboek was toegevoegd. Zonder ons in te laten met een oordeel over dit werk, waartoe het recht ons niet toekomt, merken wij alleen op, dat negen der meest beroemde geleerden daaraan jaren lang arbeidden en dat zoowel de letterkundige arbeid en het verzamelen van de bouwstoffen als de uitgave der zes foliobanden voor de nog weinig ontwikkelde drukkunst ongeloofelijke zwarigheden opleverde, zwarigheden, welke slechts de onverzettelijke wil van den doortastenden Ximenes wist te overwinnen.

Ferdinand bekleedde in Castilië het regentschap tot aan zijn dood. Hij regeerde tot groote tevredenheid des volks, doch niet van den adel, die gaarne den jeugdigen aartshertog Karel, den eigenlijken erfgenaam der kroon, aan het hoofd van den staat zou gezien hebben. Tusschen Karel en zijn grootvader bestond altijd eene gespannen verhouding, terwijl de koning aan zijn jongeren kleinzoon Ferdinand, die in Spanje was opgevoed, zijne onverdeelde liefde schonk.

In zijn haat tegen het huis Oostenrijk en in zijn afkeer van Karel zou Ferdinand, die uit zijn tweede huwelijk met Germaine de Foix geene kinderen had gekregen, gaarne zijn tweeden kleinzoon tot zijn opvolger in het regentschap benoemd hebben. Op de dringende beden zijner trouwste dienaars zag hij echter van dit plan af. Hij maakte een testament, waarin de bestaande wetten omtrent de erfopvolging geëerbiedigd werden. Het bestuur over Castilië droeg hij gedurende Karel's afwezigheid aan den meest beproefden staatsman, den kardinaal Ximenes, dat over Arragon aan zijn natuurlijken zoon, den aartsbisschop van Saragossa, op.

Kort na de vaststelling van dat testament stierf koning Ferdinand na eene langdurige ziekte, den 23en Januari 1516. Hij werd naast zijne eerste vrouw Isabella ter ruste gelegd.

Het volk betreurde den dood des konings, aan wien het in weerwil zijner vele gebreken trouw gehecht was, wijl hij den overmoedigen adel in toom wist te houden. Ook wij kunnen niet ontkennen, dat hij zich jegens zijn land vele en groote verdiensten verworven heeft, dat hij tot het getal der merkwaardigste vorsten behoort, al wordt de luister zijner daden ook door meer dan eene zwarte schaduw verdonkerd.

Ferdinand was ongetwijfeld een vorst van groot talent, maar zijne ijskoude eerzucht, de ondankbaarheid, waarmede hij de trouwste en grootste dienaars van den staat schier stelselmatig behandelde, zijne dikwijls wreede gestrengheid, zijne huichelachtige vroomheid, die hij tot dekmantel voor sluw aangelegde staatkundige plannen bezigde, zijne trouwloosheid en woordbreuk dooden in ons hart alle sympathie voor een koning, die door vele geschiedschrijvers hoogelijk geprezen wordt. In zijn hart was niet eens plaats voor ware liefde voor zijne gade, die hem met de innigste teederheid en trouw aanhing en door hare uitstekende eigenschappen deze liefde zoozeer verdiende. Dit bewees hij zoo-

wel door zijne ontrouw gedurende Isabella's leven als door zijn tweede huwelijk zoo kort na haren dood.

Even trouwloos als in zijne liefde was hij ook in de vriendschap en in de staatkunde. Machiavelli's bekend woord: „Een wijs vorst zal en moet zijne verplichtingen niet houden, wanneer deze hem tot nadeel verstrekken, en zoodra de oorzaken, welke hem dwongen om die aan te gaan, niet langer bestaan", had Ferdinand tot het leidend beginsel zijns levens gekozen. Wij zullen hiervoor nog meer bewijzen aanvoeren, wanneer wij zijn aandeel in de Italiaansche verwikkelingen beschrijven.

Prescott zegt van den vorst, wiens leven en werken hij in zijn beroemd werk beschreven heeft, het volgende:

„Ferdinand, een sluw en scherpzinnig vorst, die — gelijk een Fransch schrijver, die niet zijn vriend was, zegt — alle staatslieden van zijn tijd in de regeeringskunst overtrof, kan als de vertegenwoordiger van het eigenaardig karakter van dat tijdperk beschouwd worden.

Men kan zeggen, dat Ferdinand in zijne beroemde gemalin zijn beschermengel verloor. Van dien tijd af werd zijne gelukster door wolken verduisterd. Niet, dat de zegepraal zijne vanen verliet, maar te huis had hij verloren, wat — naar des dichters woord — nooit den grijsaard ontbreken mag: gehoorzaamheid, eer, liefde en trouwe vrienden.

Zijn onberaden huwelijk mishaagde zijnen Castiliaanschen onderdanen, wel bleef hij over hen regeeren, doch meer door gestrengheid dan door liefde. De schoonheid zijner jeugdige gemalin werd voor hem een nieuwe bron van ijverzucht, terwijl haar leeftijd en haar smaak in losbandige vermaken haar evenmin geschikt maakten om in zijn geluk te deelen als om zijn troost bij het klimmen zijner jaren te zijn.

Zijne heerschzucht wikkelde hem in onaangename en zijner onwaardige twisten met hen, die het nauwst aan hem verwant waren, en kweekte in het hart der beide partijen een doodelijken haat. Eindelijk ondermijnden lichamelijke gebreken de kracht zijns geestes, bittere argwaan knaagde aan zijn hart en hij had het ongeluk nog te leven, nadat hij alles verloren had wat het leven aangenaam en begeerlijk maken kan.",

---

ZEVEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Frankrijk. Karel VIII. Slechte opvoeding van den jongen koning. Twist om het regentschap. Partijen aan het hof. Anna van Beaujeu en de hertog van Orleans. Vergadering der stenden te Tours. Anna van Beaujeu als regentes. Strijd met Frans II van Bretagne en den hertog van Orleans. Regeering van Karel VIII. Zijn huweiijk met Anna van Bretagne. Macht van 's konings gunstelingen. Karel's avontuurlijke oorlogsplannen. Hendrik VII en zijn veldtocht tegen Frankrijk. Vrede te Etaples. Vrede met Spanje. Vergelijk te Senlis. Nutteloozе oorlog in Italië. Dood van Karel VIII. Lodewijk XII, de vader des volks. Zijne zegenrijke werkzaamheid. De kardinaal van Amboise. Lodewijk's scheiding en tweede huwelijk. Strijd met Maximiliaan van Bourgondië. Wapenstilstand. Verovering van Milaan. Onderhandelingen met Maximiliaan en diens zoon Philips. Verloving tusschen Karel en Claudia. Gevechten in Italië. Trouwlooze staatkunde. Verbonden en tegenverbonden. Het verdrag met Maximiliaan en Philips verbroken. Prinses Claudia met den graaf van Angoulême verloofd. De bisschop van Cambray. Ontbinding van de ligue. Vijandelijkheden tegen paus Julius II. Het concilie van Pisa. De heilige ligue. Verlies van Navarra. Inval der Engelschen. Slag bij Guinegate. Oorlog met de Zwitsers. Vrede. Dood van Lodewijk XII.

Na den dood van Lodewijk XI, den geweldigen koning, besteeg een knaap den Franschen troon. Karel VIII (1483—1493), Lodewijk's zoon, was eerst 13 jaar oud, toen hij tot de regeering geroepen werd. Zijn verstand en zijne geestelijke ontwikkeling waren daarbij niet eens in overeenstemming met zijn leeftijd.

Lodewijk XI had den knaap, uit de kleingeestige vrees, dat zijn zoon eens vóór den tijd naar deelneming aan het bewind zou kunnen streven, in de diepste onwetendheid laten opgroeien, ten einde hem op deze wijze onschadelijk te maken.

De onwetende, ziekelijke, leelijke jonge koning, was dus, toen hij tot den troon geroepen werd, wel volgens de wet meerderjarig, maar volkomen onbekwaam om de teugels des bewinds te voeren; hij was niet eens in staat om den geringsten invloed uit te oefenen, maar moest een speelbal worden in de handen van hen, die hem ontzag of genegenheid wisten in te boezemen.

Natuurlijk ontstonden er aan het hof terstond verschillende partijen, die alle poogden, zich van het bewind meester te maken. De koningin-weduwe, Charlotte van Savoië, maakte als moeder aanspraak op het recht om den koning op te voeden. Dezelfde rechten deed Karel's naaste

manlijke bloedverwant, hertog Lodewijk van Orleans, die gehuwd was met eene dochter van Lodewijk XI, gelden, hoewel hij hiertoe volkomen ongeschikt was. Wel was hij bij den adel om zijne minzaamheid, schoonheid en ridderlijke bekwaamheden zeer bemind doch overigens stond hij als losbandig en verkwistend bekend. De verstandige staatslieden meenden dat hij zelf eerder een opvoeder noodig had, dan dat hij de opvoeder van een koning zou kunnen zijn.

Den grootsten invloed bezat, dewijl de koninginnemoeder niet in hoog aanzien stond, de oudste dochter van Lodewijk XI, de gemalin van Peter van Beaujeu, den lateren hertog van Bourbon. Haar had Lodewijk XI zelf de zorg voor den knaap toevertrouwd en Anna had de kunst verstaan, zich de liefde haars broeders te verwerven. Zij was eene krachtige, schier manlijke vrouw, naar men zegt, in vele opzichten het evenbeeld haars vaders. Dewijl zij besloten had zich zelve in het bewind te handhaven, verbond zij zich met de invloedrijkste edelen, met wier hulp zij het wist door te zetten, dat een regeeringsraad van 15 mannen, grootendeels uit hare aanhangers bestaande, benoemd werd. Dewijl kort daarop de koningin-moeder stierf, had zij alleen nog den hertog van Orleans te bestrijden.

Anna poogde hare macht te bevestigen door te streven naar de volksgunst, waarin de hertog van Orleans tot dus ver meer gedeeld had dan zij. De meest gehate raadsman en dienaar van Lodewijk XI, zijn bereidvaardig werktuig bij elke daad van geweld, Olivier le Dain, werd door het parlement ter dood veroordeeld en onthoofd, andere werktuigen van Lodewijk's dwingelandij, die door hem met gunstbewijzen overladen waren, werden van hunne goederen beroofd en meer dan één harde maatregel werd ingetrokken. Doch dat alles was niet voldoende om de openbare meening met den regentschapsraad te verzoenen en deze moest dus wel besluiten, de stenden te Tours bijeen te roepen. (5 Januari 1484).

De beraadslagingen, op deze vergadering der stenden gehouden, plaatsen een duidelijk beeld voor onzen geest van den ondragelijken druk, waaronder het Fransche volk, vooral gedurende den laatsten tijd van Lodewijk's regeering, zuchtte. De luidste klachten werden aangeheven over de onzinnig hoog opgedreven belastingen, over de hand over hand toenemende verarming des volks, over de onrechtvaardigheid en omkoopbaarheid der rechters en de afpersingen van gewetenlooze beambten.

Stormachtige beraadslagingen werden er gehouden over de vraag, of de prinsen van den bloede het recht hadden om gedurende de minderjarigheid eens konings deel te nemen aan de regeering. Over dit onderwerp werd menig moedig en vrijmoedig woord gesproken. Zoo trad b. v. de Bourgondische afgevaardigde Philips Pot, heer van La Roche, op met de echt democratische verklaring, dat de koningen oorspronkelijk door het volk verkozen waren, dat aan het volk, niet aan de prinsen, het recht tot aanstelling van een raad van regentschap toekwam en dat deze dan door de stenden benoemd moest worden.

Wel vond het woord van den heer La Roche grooten bijval, doch het ging in die stendenvergadering even als in menig hedendaagsch parlement. De afgevaardigden juichten de vrijzinnige redevoering toe, doch lieten zich in hunne besluiten geheel beheerschen door hen, die

het gezag in handen hadden, zij waagden het zelfs niet, nieuwe bepalingen omtrent de regeering te maken.

Tot belooning hiervoor werden de belastingen voor de eerstvolgende jaren belangrijk verminderd: overigens bleef alles bij het oude. Anna van Beaujeu bleef de teugels des bewinds voeren, hoewel zij geen plaats in den regentschapsraad bekleedde, zij regeerde in naam van den jeugdigen koning, die haar blindelings gehoorzaamde.

Naarmate de hertog van Orleans zich meer op den achtergrond gedrongen zag, wenschte hij vuriger zijne vijandin ten val te brengen. Na meer dan ééne machtelooze poging verbond hij zich met de invloedrijkste Fransche edelen, die bijna zonder uitzondering door Anna beleedigd waren. Zijn aanzienlijkste bondgenoot was de hertog Frans II van Bretagne, die niets liever wenschte dan van de innerlijke tweespalt in den boezem van het koninklijk geslacht partij te trekken, om zich weder tot zijne vroegere onafhankelijkheid te verheffen.

Anna van Beaujeu verloor in dezen hachelijken toestand haar moed en beradenheid niet; nu eens door middel van belofte en overreding, dan weder door middel van geweld wist zij de meeste aanhangers van den hertog van Orleans tot hare zijde over te halen. Tegen den hertog van Bretagne zond zij een leger af onder aanvoering van La Trémouille, dat bij St. Aubin du Cormier den 27en Juli 1488 eene beslissende zegepraal behaalde.

De hertog van Orleans werd in dit treffen gevangen genomen en de hertog van Bretagne zag zich genoodzaakt tot het sluiten van een verdrag, hetwelk hij echter niet kon naleven, daar hij reeds den 9en September stierf.

Tot dus ver was Anna van Beaujeu — thans, tengevolge van de verheffing haars gemaals, hertogin van Bourbon — in al hare ondernemingen voorspoedig geweest: zij regeerde met onbeperkte macht, haar tegenstander, de hertog van Orleans, zuchtte in de gevangenis, doch een plan, dat haar zeer na aan het hart lag, kon zij niet volvoeren: de geheele verovering van Bretagne.

Wel waren, in weerwil van het gesloten verdrag, na des hertogs dood de Fransche troepen weder in het land binnengedrongen en hadden een groot deel daarvan bezet, doch het overige gedeelte werd door Anna, de dochter en erfgenaam van Frans II, dapper verdedigd. De jeugdige vorstin vond zelfs in het jaar 1489 een nieuwen verdediger, daar zij met den Roomsch koning Maximiliaan in den echt trad.

Doch nog treuriger was het voor Anna van Bourbon, dat zij haren invloed op den koning meer en meer zag afnemen. Karel VIII, die nu tot een jongeling was opgegroeid, wilde zich niet langer als een knaap laten behandelen, hij trad thans zelfstandig op, ontsloeg den hertog van Orleans uit diens gevangenschap, sloot zich aan hem aan en behandelde hem met buitengemeene vriendelijkheid. Hiermede was de invloed der trotsche vrouw op de regeering, welke zij met manlijke kracht gevoerd had, geheel gefnuikt.

Al waren de Fransche wapenen intusschen in Bretagne zeer voorspoedig geweest, toch meende Karel VIII dit land gemakkelijker te kunnen verkrijgen dan door middel eener verovering. Hij bood der jeugdige hertogin Anna zijne hand aan, hoewel zij met den Roomsch koning Maximiliaan gehuwd en hij zelf met Maximiliaan's dochter Margaretha verloofd was.

Anna weigerde haar huwelijk te ontbinden, zij had een afkeer van eene verbintenis met den leelijken en ziekelijken koning van Frankrijk, maar de stem der staatkunde bracht de stem van genegenheid en zedelijkheid tot zwijgen. De jeugdige hertogin bezweek eindelijk voor den aandrang harer raadslieden; den 6en December 1491 huwde zij met den koning van Frankrijk; de pauselijke dispensatie voor de ontbinding van haar eerste huwelijk en van Karel's verloving werd later verkregen.

Eene bittere vijandschap tusschen Maximiliaan en Karel VIII was het natuurlijk gevolg van deze zonderlinge echtverbintenis.

Nadat Karel zich van de voogdij zijner zuster ontslagen had, gaf hij zich aan een leven van genot en vermaak over. Hij liet aan zijn hof schitterende steekspelen houden, waarbij de hertog van Orleans steeds de eerste rol speelde en de jonge koning als de beschermer van den ridderstand hemelhoog geprezen werd. De staatszaken liet Karel geheel over aan zijne beide gunstelingen, zijn voormaligen kamerdienaar Stefanus van Vesc en den bisschop van St. Malo, Willem Briconnes.

Het deelnemen aan de ridderlijke spelen en het lezen van ridderromans deed in de ziel van den bekrompen jongen man een hoogst avontuurlijk plan ontkiemen. Hij droomde, dat hij, even als vroeger Karel de Groote, de halve wereld aan de Fransche kroon zou kunnen onderwerpen. Den ongeloovigen wilde hij al de landen ontrukken, welke zij veroverd hadden, doch bovenal het heilige land uit hunne handen bevrijden. Het begin zijner veroveringen wilde hij in Italië maken, daar kon hij met een zekeren schijn van recht optreden, dewijl hij de erfgenaam der aanspraken van het huis Anjou op Napels was.

De beproefde raadslieden der kroon waarschuwden tegen het lichtvaardig beginnen van een oorlog, die Frankrijk nooit zegen aanbrengen kon. Zij stelden in het licht, dat in hun vaderland zelf nog zooveel te verbeteren viel, dat het binnenlandsch bestuur nog de volle toewijding des konings vereischte. Voor zulke redeneeringen echter was Karel doof; hij luisterde slechts naar de vleitaal zijner ridderlijke, op avonturen beluste feestgenooten, die in een buitenlandschen oorlog roem en buit hoopten te behalen, en naar de raadgevingen zijner gunstelingen, die hem in zijne eerzuchtige plannen sterkten.

Nadat Karel eenmaal besloten had, den oorlog in Italië te beginnen, moest hij in de eerste plaats bedacht zijn op het sluiten van een bestendigen vrede met zijne naburen.

Maximiliaan had zich, dewijl de Duitsche stenden hem geld en troepen tot een oorlog tegen Frankrijk weigerden, met Hendrik VII van Engeland verbonden. Deze was met een aanzienlijk leger bij Calais geland. Waarlijk ernst was het den Engelschen koning met den oorlog echter niet; zonder moeite liet hij zich door de uitbetaling van eene aanzienlijke som gelds tot vrede bewegen, die dan ook den 3en November 1492 te Etaples gesloten werd.

Ook Ferdinand en Isabella van Spanje, die tot het bondgenootschap tegen Frankrijk toegetreden waren, werden bij het verdrag van Barcelona (19 Januari 1493) door den afstand van de graafschappen Roussillon en Cerdagne gewonnen: zij sloten zelfs met Karel VIII een verbond tegen al zijne vijanden.

Zoo bleef alleen Maximiliaan over, die thans weinig hoop meer voeden kon, door een oorlog tegen Frankrijk groote voordeelen te behalen. Ook

hij liet zich dus overhalen tot het sluiten van de overeenkomst van Senlis (23 Mei 1493), waarbij hem de huwelijksgift zijner dochter Margaretha, de graafschappen Bourgondië en Artois, teruggegeven werden.

Thans tegen alle vijandelijkheden van den kant zijner naburen beveiligd, rustte Karel VIII zich krachtig ten strijde toe. Hij nam een aantal Duitsche troepen en ongeveer 8000 Zwitsers in zijne dienst en trok in den herfst van het jaar 1494 aan het hoofd van een aanzienlijk leger over de Alpen. Hij legde door dezen stap den grond voor eene staatkunde der Fransche koningen, die voor Frankrijk even verderfelijk worden zou als het streven der Duitsche keizers om hunne macht in Italië te behouden voor Duitschland geweest was.

Wij kunnen niet stilstaan bij de bijzonderheden van dezen oorlog, die ons bij het schetsen van de Italiaansche geschiedenis nog eens bezig houden zal en vermelden dus alleen, dat alle voordeelen, door Karel VIII aanvankelijk behaald, langzamerhand weer verloren gingen. Te vergeefs stroomde het Fransche bloed op de slagvelden van Italië, te vergeefs werd het Fransche volk door oorlogsbelastingen schier uitgemergeld. Door al deze krachtsinspanning won Karel VIII niets dan de vijandschap der Europeesche vorsten, die de pogingen om de macht van Frankrijk uit te breiden met een naijverig oog gadesloegen.

Karel brandde, toen hij na den nutteloozen Italiaanschen veldtocht in zijn land teruggekeerd was, van begeerte om in een tweeden Italiaanschen oorlog een gunstiger uitkomst te verkrijgen. Ongetwijfeld zou hij hiertoe eene poging aangewend hebben, indien hij langer had geleefd, maar een beroerte maakte reeds den 7en April 1498 een einde aan zijn leven.

De geschiedenis kan niet anders dan een hard oordeel vellen over een koning, die zonder uitstekende geestesgaven, zonder het minste veldheerstalent, alleen door eene phantastische eerzucht gedreven, een veroveringskrijg begon, die voor zijn volk noodlottig werd. Doch zachter oordeelde in dien tijd het Fransche volk; diep betreurde het den jongen vorst, die zich door zachtheid en vriendelijkheid de liefde zijner onderdanen verworven had. De misslagen zijner regeering schreef het aan slechte raadgevers, zijne verkwisting en zijn losbandig leven aan jeugdige onbezonnenheid, zijne nederbuigende vriendelijkheid daarentegen aan zijn edel hart toe.

Het valt een koning immers zoo onuitsprekelijk gemakkelijk, zich de liefde te verwerven van het volk, dat altijd zeer spoedig geneigd is om te vergeven en lief te hebben!

Karel VIII liet geen zoon na; de erfgenaam van den troon was derhalve hertog Lodewijk van Orleans, die onder den naam Lodewijk XII (1498—1515) de regeering aanvaardde.

Lodewijk XII had eene stormachtige jeugd doorleefd. Was hij als jongeling losbandig, lichtzinnig en verkwistend geweest, thans, als man van 36 jaar, betoonde hij zich ernstig, waardig, beraden en spaarzaam. Van den eersten dag zijner regeering af legde hij een levendig gevoel voor het welzijn des volks aan den dag. Hij arbeidde met onverdroten ijver; over alle takken van het bestuur liet hij zelf het oog gaan. Met de hulp van zijn eersten en meest vertrouwden raadsman, George van Amboise, den reeds in het jaar 1498 tot kardinaal verheven aartsbisschop van Rouaan, hervormde hij de politie en het rechtswezen, zorgde hij voor de verbe-

tering van de wetgeving en van het bestuur en voerde hij bezuinigingen in de huishouding van den staat in, welke hem veroorloofden, de belastingen te verminderen. Hij was zoo zachtmoedig en goedaardig, zoo vergevensgezind jegens al zijne oude vijanden, dat hij zich met recht den eernaam „vader des volks" verwierf.

Ook eene daad van Lodewijk, welke door de Franschen niet goedgekeurd werd, omdat zij in strijd was met de algemeen heerschende begrippen omtrent zedelijkheid, verdient toch eene zachte beoordeeling, daar zij tot heil van Frankrijk noodzakelijk scheen, namelijk zijne echtscheiding en zijn tweede huwelijk.

Terstond na den dood van Karel VIII had zijne weduwe, Anna van Bretagne, zich in haar erfland teruggetrokken. Het stond te vreezen, dat de ter nauwernood geëindigde strijd op nieuw uitbarsten zou. Lodewijk besloot derhalve, de koningin-weduwe te huwen, doch eer dit geschieden kon, moest hij van zijne gemalin Johanna, de dochter van Lodewijk XI, scheiden.

Het vrij ergerlijke echtscheidingsproces strekte Lodewijk XII niet tot eer. Johanna, die door haren vader tot een huwelijk met den schoonen hertog van Orleans gedwongen was, had dezen lief gekregen, terwijl hij jegens zijne leelijke, maar door en door goedhartige gemalin altijd koel gebleven was. Hij maakte derhalve de verontwaardiging der Franschen in hooge mate gaande, door de koningin aan de bespotting van het algemeen prijs te geven, daar zijn zaakwaarnemer in het scheidingsproces verklaarde, dat Johanna tengevolge van lichamelijke misvorming ongeschikt was om kinderen te krijgen.

Overeenkomstig 's konings verlangen werd het huwelijk nietig verklaard; paus Alexander VI bekrachtigde deze uitspraak. Johanna trok zich in een klooster terug, doch Lodewijk XII huwde de koningin-weduwe Anna en hechtte hierdoor op nieuw Bretagne aan de kroon van Frankrijk.

Lodewijk XII zou zich door zijne ijverige en gezegende werkzaamheid als regent een onsterfelijken roem verworven hebben, indien hij niet de nalatenschap van Karel VIII aanvaard en diens ongelukkige Italiaansche staatkunde tot de zijne gemaakt had. Ook hij brandde van begeerte om de macht van Frankrijk in Italië uit te breiden en tot een veroveringstocht derwaarts bezat hij niet alleen een schijn van recht, maar ook de gelegenheid des tijds scheen tot zulk een oorlog bijzonder gunstig.

Dit voorgewende recht was gegrond op de aanspraak, welke Lodewijk XII, als erfgenaam van zijne grootmoeder, Valentina Visconti, op het hertogdom Milaan maakte, eene aanspraak even nietig als bijna altijd de gronden zijn, waarmede heerschzuchtige vorsten hunne roofzieke ondernemingen plegen te verontschuldigen. Doch het tijdstip scheen gunstig om deze aanspraak door kracht van wapenen te ondersteunen.

Koning Maximiliaan had wel terstond na den dood van Karel VIII eene vruchtelooze poging gedaan om zich van het hertogdom Bourgondië meester te maken, doch daar zijn zoon Philips, ontevreden over het schenden van de overeenkomst van Senlis, met Lodewijk XII een afzonderlijk verdrag sloot, had ook Maximiliaan zijn leger teruggeroepen en een wapenstilstand gesloten. Hendrik VII bekrachtigde, dewijl hij hoogen prijs stelde op het bewaren van den vrede, zonder aarzelen het verdrag van Etaples; insgelijks sloten Ferdinand en Isabella van Spanje een verbond met Lodewijk XII en hetzelfde deden de Zwitsers, die tegen betaling

van eene jaarlijksche som den koning vergunden in hun land krijgsvolk aan te werven.

Onder zulke gunstige omstandigheden kon Lodewijk XII al zijne strijdkrachten aanwenden, om aan zijne nietige aanspraken op het hertogdom Milaan door kracht van wapenen klem bij te zetten. In het jaar 1499 zond hij dan ook een leger, waarbij zich 5000 Zwitsers bevonden, over de Alpen.

De Fransche wapens behaalden binnen korten tijd groote voordeelen; Milaan (*) werd veroverd, doch Lodewijk's veroveringszucht was hiermede volstrekt niet bevredigd. Hij vernieuwde thans de aanspraken der Fransche kroon op Napels, doch hij deed die niet in haren vollen omvang gelden, dewijl het voor hem van het hoogste belang was, in goede verstandhouding te blijven met Ferdinand en Isabella. Zijne gezanten sloten den 11en November 1500 te Granada een geheim verdrag over de verdeeling van het koninkrijk Napels, welks vorst, gelijk in dit stuk met de grootste geveinsdheid werd gezegd, onwaardig was om te regeeren, dewijl hij de Turken tot een oorlog tegen de christenen aangespoord had.

Om in zijn oorlog tegen Napels de handen vrij te hebben, zocht Lodewijk XII vrede met den Roomsch koning Maximiliaan. Deze zou, diep verontwaardigd over de verovering van een Duitsch rijksleen door de Franschen, gaarne het geheele Duitsche rijk tegen Frankrijk ten strijde hebben geroepen; doch de stenden waren het hieromtrent evenmin met hem eens als zijn zoon, de aartshertog Philips, die vreesde dat door een oorlog de Nederlandsche handel vernietigd zou worden. De Duitsche stenden zonden een gezantschap naar Frankrijk en wisten te bewerken dat een wapenstilstand gesloten werd. De aartshertog Philips sloot zelfs een afzonderlijk verdrag met den Franschen koning. Men kwam daarbij overeen, dat de in het jaar 1500 geboren zoon van Philips, Karel, eens met Lodewijk's dochter Claudia, die een jaar ouder was, in het huwelijk treden zou. Op Philips' krachtigen aandrang liet eindelijk ook Maximiliaan zich bewegen om tot dit verdrag en den wapenstilstand toe te treden.

Het koninkrijk Napels was eindelijk door de schandelijkste middelen deels met geweld, deels door verraad, door de Franschen en Spanjaarden onderworpen. Doch weldra gaf de verdeeling van den buit aanleiding tot een hevigen twist tusschen de hebzuchtige veroveraars, dewijl bij het oorspronkelijke verdeelingsverdrag van Granada de grenzen niet nauwkeurig genoeg waren aangeduid. De wapenen moesten beslissen en zij beslisten ten nadeele der Franschen, die in Januari 1504 de laatste plaats in het koninkrijk verloren. Lodewijk, die vreesde dat de Spanjaarden hem ook in Noord-Italië zouden aanvallen en die zich tegen zulk een aanval niet opgewassen gevoelde, moest besluiten, bij een wapenstilstand voor den tijd van drie jaren, den 11en Februari 1504, Napels geheel aan Ferdinand den Katholieken af te staan. De vriendschap en het verbond tusschen de beide vorsten was door dezen oorlog natuurlijk verbroken; eene nieuwe toenadering tusschen Lodewijk aan den eenen en Maximiliaan en Philips aan den anderen kant was hiervan het gevolg, daar Philips, gelijk wij weten, met zijn schoonvader Ferdinand onophoudelijk in twist leefde.

(*) Gelijk wij boven reeds zeiden, zullen wij later op de Italiaansche oorlogen terugkomen; derhalve bepalen wij ons nu tot een vluchtig overzicht, voor zoo ver dit tot recht verstand van de Fransche geschiedenis noodig is.

Een nieuw verdrag kwam den 22en September 1504 tot stand, volgens hetwelk Claudia, ingeval Lodewijk — gelijk waarschijnlijk was — geen wettigen zoon naliet, bij haar huwelijk met Philips' zoon Karel, als huwelijksgift het hertogdom Milaan met Genua, de aanspraken op Napels en bovendien van de Fransche gewesten het hertogdom Bretagne, het graafschap Blois en het hertogdom Bourgondië medebrengen zou. Daarentegen beleende Maximiliaan den koning van wege het Duitsche rijk met het hertogdom Milaan.

De verdragen tusschen de vorsten werden in die dagen nog lichtvaardiger gesloten en — verbroken dan heden. De grooten der aarde beschouwden trouw aan hun woord als dwaasheid en schroomden nooit beloften en eeden te schenden, wanneer zij hierin voordeel zagen. Ook Lodewijk XII stond in geen enkel opzicht boven zijne tijdgenooten; hij was even trouwloos als Ferdinand de Katholieke en andere vorsten. Hij schonk dan ook meestal zonder tegenstreven zijne goedkeuring aan de staatkundige kuiperijen, welke zijn trouwste raadsman, de kardinaal van Amboise, op het touw zette. Het karakter van dezen man, die op de buitenlandsche staatkunde van Frankrijk in die dagen den meest beslissenden invloed uitoefende, wordt ons door Friedrich von Raumer (*) in de volgende treffende woorden geschetst:

„George van Amboise, kardinaal van Rouaan, geboren in 1460, een man van verstand, maar zonder een uitstekenden aanleg, belangeloos, maar eerzuchtig, een bekwaam onderhandelaar, doch niet minder dikwijls bedrogen als hij anderen bedroog, nuttig voor het binnenlandsch bestuur maar niet altijd rechtvaardig en wijs ten aanzien van de buitenlandsche aangelegenheden, stierf den 25en Mei 1510."

Op raad des kardinaals was Lodewijk steeds bereid tot elke schennis der gesloten verdragen, hoe duur ook bezworen. Duidelijker dan ooit bleek dit in 's konings gedrag tegenover Maximiliaan en diens zoon Philips.

Lodewijk zag in, dat de uitvoering van het gesloten verdrag in de toekomst de nadeeligste gevolgen voor Frankrijk na zich zou slepen. Philips' zoon Karel was de toekomstige erfgenaam der Spaansche kroon, vereenigde hij hiermede dan ook de heerschappij over Napels, Milaan, verschillende Fransche gewesten en de Nederlanden, dan zou hij een der gevaarlijkste naburen voor Frankrijk worden.

Lodewijk XII besloot daarom zijne dochter Claudia in het vervolg niet aan Karel, maar aan den graaf van Angoulême, den vermoedelijken troonsopvolger in Frankrijk uit te huwen. Hij benoemde dezen in dien tijd tot hertog van Valois. Doch voordat hij dit plan ten uitvoer legde, wilde hij weer op een beteren voet komen met Ferdinand den Katholieken, die met zijn schoonzoon Philips in bittere vijandschap leefde. Dit geschiedde. In het jaar 1505 sloten de beide vorsten een vriendschappelijk verbond, dat door Ferdinand's huwelijk met Lodewijk's schoone nicht Germaine van Foix bezegeld werd. Aan deze vorstin gaf Lodewijk, in strijd met de aan Philips gedane belofte, zijne aanspraken op het koninkrijk Napels als bruidschat mede.

Thans zeker van het bondgenootschap van Ferdinand, meende Lodewijk XII dat hij verder gaan en de verloving van Karel en Claudia

(*) Geschiedenis van Europa sedert het einde der 15e eeuw door Friedrich von Raumer.

geheel verbreken kon. Om intusschen zijne woordbreuk met een schijn van recht te bemantelen, besloot hij niet van zijnen kant den eersten stap te doen, maar den eisch daartoe van de zijde der Fransche stenden af te wachten. Dewijl hij wist, dat het voorgenomen huwelijk van Karel en Claudia door het Fransche volk scherpelijk afgekeurd werd, riep hij de rijksvergadering in Mei 1506 te Tours bijeen.

Wat de koning verwacht, ja misschien zelf wel bewerkt had, gebeurde. Een der afgevaardigden, Thomas Bricot van Parijs, sprak den dank van het Fransche volk uit voor de weldaden, welke het van den koning in het verminderen der belastingen, het herstellen van orde in het staatsbestuur en de hervorming van het rechtswezen ontvangen had, doch tegelijk smeekte hij in naam des volks, dat Lodewijk zijne dochter Claudia niet aan een vreemden vorst, maar aan een echten Franschman, den hertog van Valois, uithuwen zou.

Zulk een verzoek willigde Lodewijk natuurlijk gaarne in. Reeds twee dagen later werd de gewenschte verloving gevierd.

Het geluk was Lodewijk XII in die dagen zeer gunstig. Zijne woordbreuk ontving niet, gelijk hij wel reden had gehad om te verwachten, hare rechtmatige straf in een bloedigen oorlog, want Philips had in Castilië de handen vol en stierf kort daarop. Maximiliaan kon de Duitsche rijksstenden niet tot een oorlog tegen Frankrijk bewegen en zonder hun bijstand was hij niet in staat om dien te beginnen.

De oneenigheid tusschen Lodewijk XII en Maximiliaan was overigens niet van langen duur. Beide vorsten vonden een punt van aanraking en overeenstemming in hun gemeenschappelijken haat tegen de republiek Venetië, wier macht met elken dag aangroeide.

Lodewijk wendde zich in de eerste plaats tot Margaretha, de dochter van Maximiliaan, die door dezen voor zijn kleinzoon Karel tot regentes der Nederlanden benoemd was. Door hare tusschenkomst werd een wapenstilstand gesloten, vervolgens begaf Margaretha zich op last van haar vader naar Kamerijk, waar zij met den kardinaal van Amboise over het sluiten van een bondgenootschap tegen Venetië onderhandelde. Den 10en December 1506 werd het gesloten en ook door een gezant van koning Ferdinand van Arragon onderteekend. Bij dit verdrag hadden Margaretha voor haar vader Maximiliaan, de kardinaal voor Lodewijk XII en den paus, en de Arragoneesche gezant voor koning Ferdinand zich verbonden, om een bondgenootschap, de Ligue van Kamerijk, tegen de republiek Venetië te sluiten. Het doel dier ligue was, den Venetianen al die bezittingen weer te ontnemen, welke de republiek aan den kerkelijken staat, het Roomsche rijk, het huis Oostenrijk, den hertog van Milaan, den koning van Napels en andere vorsten vroeger met geweld ontroofd of zelfs van hen bij verdrag verworven had.

De ligue van Kamerijk was evenmin van langen duur als eenige andere vorstelijke overeenkomst van die dagen; zij was immers door alle deelnemers gesloten met het doel om eenig oogenblikkelijk voordeel te behalen en met het plan om daaraan ontrouw te worden, zoodra hun belang dit gebood. De eerste die het verbrak, was paus Julius II.

Nadat Julius II door de hulp der ligue weder in het bezit van de steden der Romagna gekomen was, waarvan de Venetianen zich meester gemaakt hadden, stelde hij geen belang meer in den oorlog tegen de republiek, ja hij was thans zelfs niet ongeneigd om zich met haar te ver-

binden en de Franschen, wier snel aangroeiende macht in Italië voor hem gevaarlijk werd, uit het land te verdrijven. Reeds in Februari 1510 ontvingen de Venetianen, die hem met de meeste bereidwilligheid tegemoet kwamen, absolutie; bovendien gaf de paus aan al zijne onderdanen verlof om in den dienst der republiek te treden. Ter zelfder tijd knoopte hij eene vriendschappelijke betrekking aan met den koning van Engeland, wien hij op het Paaschfeest de gewijde gouden roos schonk, met de Zwitsers en met koning Ferdinand den Katholieken, door hem met Napels te beleenen.

Zoo viel het ééne lid voor, het andere na van het verbond af en moest Maximiliaan alleen met Fransche hulp den oorlog tegen Venetië voortzetten.

Voor Lodewijk XII was het zeer noodlottig, dat juist in dezen tijd, waarin buitendien de staatkundige gezichtseinder door zwarte wolken verduisterd werd, de kardinaal van Amboise stierf. De koning verloor in hem zijn trouwsten en invloedrijksten raadsman; thans was hij genoodzaakt met eigen hand in het ingewikkelde weefsel van kuiperijen in te grijpen, zonder dat hij hiertoe het noodige inzicht en de vereischte bekwaamheid bezat.

Eindelijk legde de paus zijne vijandschap tegen Frankrijk zoo onverholen aan den dag, dat Lodewijk XII wel besluiten moest, ook van zijnen kant vijandig tegen het hoofd der kerk te werk te gaan. Hij riep de Fransche prelaten te Tours bijeen en bewoog hen tot de verklaring, dat hij gerechtigd was om den paus te beoorlogen. Tegelijk drongen de geestelijken op het bijeenroepen van eene algemeene kerkvergadering aan, om de kerk in hoofd en leden te hervormen.

Van hetzelfde denkbeeld gingen ook Maximiliaan en Lodewijk XII, de twee eenige overgeblevene leden der ligue, uit, toen zij in November 1519 hun verbond op nieuw bevestigden en tot de bijeenroeping van een oeconomisch concilie besloten, ten einde den paus door kracht van wapenen op wereldlijk en door middel van het concilie op geestelijk gebied te bestrijden. Doch zoowel het een als het ander mislukte hun.

Wel riepen vijf, den paus vijandig gezinde kardinalen het concilie te Pisa samen, doch daar Julius II zelf eene algemeene kerkvergadering te Rome belegde, en allen, die aan het concilie te Pisa deelnamen, in den ban deed, kwamen in de laatstgenoemde stad bijna alleen Fransche prelaten en ook deze in geringen getale bijeen. Zij waren bij de bevolking van Pisa zoo gehaat, dat zij niet in de stad durfden blijven, maar het concilie eerst naar Milaan en vervolgens naar Lyon verlegden, doch zonder aan hunne vergadering eenig gezag of eenigen invloed te kunnen bijzetten.

Ook op wereldlijk gebied streed Lodewijk XII zonder vrucht. Sinds den dood van den kardinaal van Amboise ontbrak het der Fransche staatkunde aan eene krachtige en vaste hand, die haar bestuurde. Lodewijk liet zich door allerlei bedenkingen weerhouden, den oorlog tegen den paus met kracht door te zetten, terwijl daarentegen Julius II al zijne krachten inspande om den Franschen invloed in Italië geheel te vernietigen.

Den 4en October 1511 bracht de paus binnen Rome een verbond, „de heilige ligue" genaamd, tot bescherming van den kerkelijken staat en van de eenheid der kerk tot stand, waartoe de republiek Venetië en Ferdinand de Katholieke toetraden. Ook Hendrik VIII van Engeland

werd voor dit bondgenootschap tegen Frankrijk gewonnen en keizer Maximiliaan betoonde zich weldra een trouweloos bondgenoot, daar hij zich liet overhalen om een wapenstilstand van 10 maanden met de republiek Venetië te sluiten.

Van alle kanten door vijanden omringd en aangevallen, zag Lodewijk XII zich tegen het eind van het jaar 1512 al. zijne Italiaansche veroveringen weer ontrukt. Tegelijk voerde Ferdinand de Katholieke met Engelsche hulp oorlog in de aan de Pyreneën grenzende gewesten en bemachtigde hij het Spaansche gedeelte van het kleine koninkrijk Navarre, dat hij aan de kroon van Castilië teruggaf.

Groot was het gevaar, dat Frankrijk bedreigde. Toch gaf Lodewijk den moed niet op. Hij rekende op oneenigheid onder de leden der heilige ligue en in die verwachting zag hij zich niet bedrogen. De ligue spatte uiteen, toen de man, die daarvan het hoofd geweest was, den 21en Februari 1513 stierf.

Nieuwe en vrij zonderlinge bondgenootschappen ontstonden er na 's pausen dood. De Venetianen sloten den 21en Maart 1513 te Blois een verdrag met Lodewijk XII, om met hem het hertogdom Milaan te deelen. Aan den anderen kant verbond Maximiliaan zich met den paus, met Ferdinand den Katholieken en met Hendrik VIII tot een aanval op Frankrijk. De vroegere bondgenooten waren thans vijanden, de vroegere tegenstanders vrienden geworden.

Noch in Frankrijk zelf, noch in Italië begunstigde het geluk de Fransche wapenen, zij leden zware nederlagen. Hendrik VIII landde met een groot Engelsch leger, Maximiliaan voerde hem eene sterke ruiterbende toe en zoo vereenigd versloegen zij de Franschen den 17en Augustus 1513 in den slag bij Guinegate, die wegens de overhaaste vlucht der Fransche gensd'armes, den spotnaam „de sporenslag" gekregen heeft. De Engelschen namen hierop een aantal versterkte plaatsen in, doch Hendrik VIII trok van de behaalde voordeelen geen partij, maar keerde in October 1513 naar Engeland terug.

Ook een andere niet minder gevaarlijke storm woei gelukkig over. Een sterk Zwitsersch leger, door Duitsche ruiterij en artillerie ondersteund, trok in het begin van September 1513 tegen het hertogdom Bourgondië op en sloeg het beleg voor Dijon.

La Trémouille, de stadhouder van Bourgondië, die geen tijd had gehad om Dijon genoegzaam te versterken, nam de toevlucht tot eene trouwlooze onderhandeling. Hij beweerde in het bezit te zijn van eene schier onbeperkte volmacht. In naam des konings beloofde hij afstand van alle aanspraken op het hertogdom Milaan en eene som van ruim 700.000 guldens aan de Zwitsers. Op deze voorwaarden sloot hij een verdrag met de Zwitsersche aanvoerders. Deze lieten zich om den tuin leiden, daar La Trémouille als gijzelaars voor de vervulling van zijne beloften eenige als aanzienlijke mannen gekleede lieden in hunne handen stelde. Bourgondië was zonder eenig verlies voor de kroon gered, want Lodewijk XII weigerde eenvoudig de vervulling van het verdrag, waartoe hij zijn bevelhebber niet gemachtigd had. De gijzelaars, allen, met uitzondering van een neef van La Trémouille, eenvoudige burgers van Dijon, liet hij aan hun lot over. Zij wisten zich door de vlucht naar Duitschland te redden.

Wel was het dreigende gevaar van een gemeenschappelijken aanval

van Frankrijk's vijanden voor het oogenblik afgewend, doch Lodewijk gevoelde zeer goed, dat een tweede, van alle zijden tegen hem ondernomen oorlog voor hem des te bedenkelijker zou zijn, wanneer de hulpbronnen des lands uitgeput waren. Hij bezweek voor den vurigen wensch zijner onderdanen en voor de beden zijner gemalin om in de eerste plaats met paus Leo X vrede te sluiten, door alle gemeenschap met het naar Lyon verlegde, maar toch geheel machtelooze concilie af te breken. Met Ferdinand den Katholieken, met Maximiliaan en met Hendrik VIII sloot hij vooreerst een wapenstilstand en met den laatstgenoemde den 7en Augustus 1514 een vast verbond, hetwelk door het huwelijk van Lodewijk XII, die intusschen weduwnaar geworden was, met Maria, de 16jarige zuster van Hendrik VIII bevestigd werd. De bruiloft had den 9en October 1514 plaats.

Thans tegen de aanvallen zijner naburen beveiligd, rustte Lodewijk zich op nieuw tot de verovering van Milaan toe, doch zijn lievelingswensch zou niet vervuld worden, want hij stierf reeds den 1en Januari 1515.

De schokkende gebeurtenissen der laatste jaren, de onafgebroken krachtsinspanning, in den loop van dien tijd van hem geëischt, en eene door zijn huwelijk met eene jeugdige vorstin veranderde leefwijze hadden de levenskrachten van den 53 jarigen, maar ziekelijken man uitgeput.

Lodewijk XII werd door de Franschen innig betreurd. Door zijne gezegende werkzaamheid in vredestijd had hij zich groote verdiensten en den eernaam „vader des vaderlands" verworven; jammer maar, dat de vruchten zijner overigens loffelijke pogingen tot hervorming voor het grootste deel verloren gingen ten gevolge van zijne ongelukkige eerzucht, die hem aanspoorde om de macht van Frankrijk in Italië uit te breiden.

ACHT EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Italië. Milaan. Binnenlandsche oorlogen. Ludovico Moro. Zijn wreed bestuur. Zijne arglistige staatkunde. Treurige toestand van hertog Johannes Galeazzo. Florence. Pietro de Medici. Rome. Paus Alexander VI. Verbond van Ludovico Moro met Maximiliaan en koning Karel VIII. Napels. Dood van koning Ferdinand. Alphonsus II. Zijn slecht bestuur. Veldtocht van Karel VIII naar Italië. Dood van hertog Johannes Galeazzo. Ludovico Moro, hertog van Milaan. De Medici uit Florence verdreven. Karel VIII te Florence en te Rome. Verdrag met den paus. Trouwloosheid van Alexander VI. Dood van prins Dschem. Onophoudelijk voortrukken der Franschen. Alphonsus doet afstand van den troon van Napels. Ferdinand II. Napels door de Franschen veroverd. Overmoed der overwinnaars. Verbond der Italiaansche vorsten met Maximiliaan en Ferdinand den Katholieken tegen Karel VIII. De Franschen uit Napels verdreven. Korte regeering van Ferdinand van Napels.

In de laatste jaren der vijftiende en in het begin der zestiende eeuw

werd de heerschappij over Italië de twistappel tusschen de machtigste Europeesche vorsten; op de Italiaansche slagvelden zochten deze bevrediging voor hunne heersch- en veroveringszucht. Ten gevolge van de splitsing van Italië in een aantal kleine staten, van den onderlingen naijver dezer landen en van de bedriegelijke staatkunde der verschillende vorsten, die wegens een oogenblikkelijk voordeel de onnatuurlijkste verbintenissen sloten, was het voor vreemde veroveraars mogelijk, met eene betrekkelijk geringe macht hier groote voordeelen te behalen.

Te Milaan was de vermoorde hertog Galeazzo Maria (2 December 1476) door zijn achtjarigen zoon Johannes Galeazzo opgevolgd, zonder dat deze den minsten tegenstand ontmoette. Zijne moeder, Bona van Savoie, voerde voor hem het bewind onder medewerking van den werkzamen minister Cecco Simonetta. Doch de vrede was van korten duur; de vier broeders van den overleden hertog trachtten hunne schoonzuster de voogdij te ontrukken, bijzonder ijverig was hierin Ludovico, die den bijnaam Moro voerde. Hij ging zwanger van het geheime plan om zijn neef van den troon te stooten en zich zelven daarop te plaatsen; doch voorloopig vorderde hij met zijn broeders en aanhangers slechts de aanstelling van een raad van regentschap; deze eisch moest hem worden toegestaan.

Toch was Ludovico Moro hiermede niet tevreden en toen Simonetta, die zijne geheime plannen doorzag, eenige zijner aanhangers in hechtenis nemen liet, greep hij met zijne broeders naar de wapenen.

Door deze inwendige twisten werd het hertogdom Milaan zoo verzwakt, dat de heerschappij over Genua niet gehandhaafd kon worden. De oude republiek schudde hare kluisters af en dewijl ter zelfder tijd een oorlog tegen de Zwitsers, die door den paus tot een inval in het Milaneesche gebied aangespoord waren, voor Milaan een ongelukkigen keer nam, bevond de hertogin zich in de grootste verlegenheid, toen Ludovico Moro en zijne broeders, ondersteund door den paus en door Genueesche troepen, op nieuw in het hertogdom binnendrongen, om — gelijk zij beweerden — hunnen neef van de overheersching van den minister Simonetta te bevrijden.

De samenzweerders maakten snelle vorderingen, de meeste steden en sloten openden voor hen hunne poorten en zelfs binnen Milaan verhief zich eene sterke partij in hun belang. De hertogin Bona, beangstigd door de voordeelen welke hare zwagers behaald hadden, durfde den strijd niet voortzetten. Tegen den raad van Simonetta knoopte zij onderhandelingen met Ludovico Moro aan, ja zij noodigde hem zelfs uit, in persoon naar Milaan te komen, om met haar vrede te sluiten.

Te laat zag zij in, welk een staatkundigen misslag zij begaan had; nauwelijks toch was Ludovico Moro te Milaan aangekomen, of hij wierp het masker af en maakte zich van de heerschappij meester. Hij liet Simonetta gevangen nemen, op de afgrijselijkste wijze folteren en eindelijk onthoofden. De aanhangers der hertogin werden van hun vermogen beroofd en verbannen. Om aan zijn willekeurig bewind een schijn van recht bij te zetten, verklaarde Ludovico Moro zijn thans 12jarigen neef den 30en October 1480 mondig. De moeder werd hierdoor van de voogdij ontzet, zij moest, na het ondervinden van vele grieven en beleedigingen, eindelijk Milaan verlaten.

Van nu af regeerde Ludovico Moro in naam van zijn neef. Hij was

een man van veel geestkracht en beleid, maar eerzuchtig, wreed, arglistig en trouwloos, een vorst, gelijk die tijd er zoo velen heeft voortgebracht.

Aan de onophoudelijke oorlogen, welke Italië in die dagen teisterden, nam hij ijverig deel, nu eens streed hij aan deze, dan aan gene zijde. Een tijd lang was hij een ijverig bondgenoot van koning Ferdinand van Napels, die zijne kleindochter aan den jeugdigen hertog Johannes Galleazzo uithuwde. Ook met Frankrijk verbond hij zich; hij nam zelfs de stad Genua, die zich weder onder de bescherming van Milaan stelde, van den Franschen koning in leen. De goede verstandhouding tusschen Ferdinand van Napels en Ludovico Moro werd eerst verstoord door meer dan één staatkundig geschil, dat bij de onafgebroken kuiperijen van alle Italiaansche vorsten dier dagen niet uitblijven kon, en zij werd geheel verbroken, toen Ferdinand de partij van den jeugdigen hertog Johannes Galeazzo omhelsde en eischte, dat deze eindelijk in het bezit der hem toekomende rechten als regeerend vorst gesteld zou worden.

Ludovico Moro had zijn neef met opzet eene slechte opvoeding laten geven, zoodat deze voor de regeering geheel ongeschikt was. Hij liet hem te Pavia in vergetelheid, ja bijna in armoede leven, terwijl hij zelf te Milaan zich in vorstelijke weelde baadde. Hierdoor voelde Isabella, de gemalin van Johannes Galeazzo, zich diep gekrenkt; zij wendde zich met hare klachten tot haren grootvader en spoorde dezen aan om voor hare rechten op te treden.

Voor Ludovico Moro was de eisch van koning Ferdinand des te gevaarlijker, omdat hij zich te Milaan volstrekt niet veilig gevoelde. Door zijn willekeurig bestuur en de drukkende belastingen, door hem ingevoerd, had hij het volk tegen zich verbitterd; hij wist, dat de Milaneezen zonder aarzelen partij zouden kiezen voor den hertog Johannes Galeazzo; derhalve zag hij naar bondgenooten om, voor het geval dat hij tot een oorlog tegen Napels gedwongen mocht worden.

Op Florence kon hij niet rekenen. Daar was na den dood van Lorenzo il Magnifico (8 April 1492) diens zoon Pietro de Medici aan het hoofd der republiek gekomen. Deze, een jong man van 21 jaar, bekommerde zich weinig om de regeeringszaken; hij leefde slechts voor zijn genot. Hij was geen man, op wien staatkundige kuiperijen veel invloed zouden uitoefenen en daar hij zich reeds openlijk met koning Ferdinand van Napels verbonden had, moest Ludovico Moro hem als zijn vijand aanmerken.

Evenmin kon hij den paus als een trouw bondgenoot beschouwen, hoewel hij hoopte, dezen voor zich te winnen, daar Alexander voor geene daad van staatkundige trouwloosheid terugdeinsde, wanneer hij zich daarvan voordeel beloven kon.

Alexander VI was de opvolger van Innocentius VIII, die den 25en Juli 1492 overleden was. Hij was de zoon van Isabella Borgia, eene zuster van Calixtus III. Door den invloed van zijn oom was hij tot de hoogste kerkelijke waardigheden opgeklommen en reeds als kardinaal Roderico Borgia had hij zich door een ruw, zedeloos en misdadig leven zóó berucht gemaakt, dat zelfs vrome katholieke geschiedschrijvers moeten bekennen, dat hij de slechtste van alle kardinalen geweest is. Zelfs die Italiaansche geschiedschrijvers, die zijne scherpzinnigheid, zijn be-

leid, zijne kennis van zaken en zijne rustelooze werkzaamheid roemen, moeten bekennen, dat in hem noch trouw, noch geloof, noch waarheid, noch schaamte, noch zeden, noch godsdienst was, dat hij eene onverzadelijke hebzucht, onbegrensde eerzucht, gruwelijke wreedheid en een rusteloozen ijver om zijne onechte kinderen en bloedverwanten, die hem in zedelijke verdorvenheid evenaarden, te verrijken, met de schandelijkste leefwijze vereenigde.

Alleen het feit, dat zulk een man tot paus verkozen kon worden, leert ons tot welk een laag peil van zedelijkheid het collegie van kardinalen in dien tijd gezonken was. Van de 21 kardinalen lieten 15 zich omkoopen door Roderico Borgia, die zijne op de schandelijkste wijze verworven schatten niet spaarde. De onrechtvaardige priester, die zijn heilig ambt door de gruwelijkste misdaden geschandvlekt had, werd onder den naam Alexander VI tot de hoogste waardigheid in de christelijke kerk verheven.

Alexander VI verbond zich in den beginne wel met Ludovico Moro, doch hij zocht te gelijker tijd de vriendschap van Ferdinand van Napels, ten einde voor een zijner natuurlijke zonen de hand eener Napelsche prinses en daarmede een Napolitaansch hertogdom te verkrijgen.

Op zulk een bondgenoot kon Ludovico Moro derhalve niet veel bouwen, en hij wendde zich dan ook naar het Westen tot den Roomsch-koning Maximiliaan en tot Karel VIII van Frankrijk, zonder te bedenken, hoe gevaarlijk voor hem zelven de inmenging der Duitschers en Franschen in de Italiaansche verwikkelingen worden kon.

Den altijd met geldgebrek worstelenden Duitschen koning wist hij te winnen, door hem de hand zijner nicht Blanca Maria, de zuster van Johannes Galeazzo, met eene huwelijksgift van 300.000 ducaten aan te bieden. Voor zulk een prijs liet Maximiliaan zich zonder moeite overhalen om Ludovico Moro in 't geheim met het hertogdom Milaan te beleenen. Openlijk kon dit nog niet geschieden, dewijl Ludovico het nog niet waagde, tegenover zijn neef, in wiens naam hij regeerde, tot dien uitersten maatregel over te gaan. Hij wilde eerst volkomen zeker van zijne zaak zijn. Nog vreesde hij, dat de aanslag op den troon door de bevolking van Milaan en door alle Italiaansche vorsten te zeer afgekeurd zou worden, dan dat hij dien zou kunnen wagen. Zoo regeerde hij dus, terwijl hij zelf reeds heimelijk met het hertogdom beleend was, nog altijd in naam van zijnen neef, doch hij beperkte diens macht nog meer dan vroeger. De jeugdige hertog was bijna de gevangene van zijn oom.

Was Maximiliaan voor Ludovico Moro een gewichtig bondgenoot: van nog meer beteekenis scheen het voor dezen, Karel VIII, den strijdlustigen koning van Frankrijk te winnen, dewijl men van Maximiliaan ter nauwernood kon verwachten, dat hij met kracht in de Italiaansche verwikkelingen ingrijpen zou. De aanspraken van het huis Anjou op de kroon van Napels, welke op Karel VIII overgegaan waren, vormden het lokaas, hetwelk de listige Ludovico den zwakken maar eerzuchtigen koning van Frankrijk voorhield.

Vele omstandigheden werkten samen om Karel VIII het oor te doen leenen aan de vertoogen van Ludovico Moro, dat de Fransche vorst zijne rechten op Napels moest doen gelden. Aan het Fransche hof bevonden zich vele aanzienlijke Napolitanen, bittere vijanden van koning Ferdinand, die uit één mond verklaarden, dat de adel van Napels slechts

op een teeken wachtte om tegen den gehaten koning op te staan. Bovendien verscheen daar ook de kardinaal Juliano Rovero (de latere paus Julius II), die zich door de vlucht aan de vijandschap van Alexander VI onttrokken had. Ook hij sprak in denzelfden geest en werd natuurlijk krachtig ondersteund door de strijdlustige Fransche edelen.

Karel VIII rustte zich dan ook ijverig tot den oorlog toe. Zijne plannen, die niet geheim konden blijven, verwekten bij de Italiaansche vorsten ernstige bezorgdheid. Koning Ferdinand poogde door onderhandelingen den opstekenden storm te bezweren, doch zijne pogingen bleven vruchteloos. Hij beleefde het uitbarsten van den oorlog niet, maar werd in het jaar 1494 opgevolgd door zijn zoon Alphonsus II, wiens troonsbestijging de uitvoering der veroveringsplannen van Karel VIII slechts bespoedigde.

Alphonsus had zich reeds gedurende de regeering zijns vaders bij den adel des lands zoo bitter gehaat gemaakt, dat thans de verovering van het koninkrijk Napels geene moeilijke onderneming scheen. Dit voelde Alphonsus zelf. Daarom schroomde hij niet, al zijne krachten — hoewel te vergeefs — in te spannen, om den vrede te bewaren. Hij wendde zich tot Ludovico Moro en tot de republiek Venetië, om deze tot een bondgenootschap tegen Frankrijk over te halen, doch hij ontving een afwijzend antwoord, want Ludovico Moro had reeds een verdrag met Frankrijk's vorst gesloten, waarbij hij beloofd had, de onderneming des konings tegen Napels te ondersteunen en daarentegen de toezegging had ontvangen, dat Karel hem met het hertogdom Tarente beleenen zou. Alleen Pietro de Medici bleef aan koning Alphonsus getrouw, hoewel de bevolking van Florence een verbond met Frankrijk begeerde. Ook paus Alexander VI stond wel voor den oogenblik aan de zijde van Napels, — Alphonsus had hem door toegevendheid voor zich gewonnen — maar het was altijd een bondgenoot op wien men zich niet verlaten kon.

In die omstandigheden schroomde Alphonsus niet een bondgenootschap met de Turken te zoeken, hoe schandelijk zulk een stap volgens de begrippen der christelijke vorsten van dien tijd ook was. Het hoofd der christelijke kerk paus Alexander VI was hem hierin immers voorgegaan, daar deze aangeboden had, den man, die aanspraak maakte op den troon van Turkije, en die zich te Rome ophield, prins Dschem, voor eene goede som gelds uit den weg te ruimen.

In Augustus 1494 ving Karel VIII aan het hoofd van een talrijk, maar niet zeer goed uitgerust leger den marsch naar Italië aan. Hij vond niet den minsten tegenstand. Te Pavia ontmoette hij Ludovico Moro; hier had hij ook eene samenkomst met den jongen Johannes Galeazzo, die — naar men zegt ten gevolge van een langzaam werkend vergif — ernstig ziek was. Isabella, des hertogs gemalin, wierp zich weenend aan des konings voeten; zij smeekte hem om bescherming voor haren gemaal en voor haar zoontje tegen de aanslagen van Ludovico en om vrede voor haar vader, koning Alphonsus van Napels.

Hoewel Karel VIII zich door de bede eener vrouw niet van zijn plan afbrengen liet, sprak hij toch welwillend en vriendelijk met den jongen hertog. Wellicht zijn deze vriendelijke woorden diens doodvonnis geweest. Bijna alle geschiedschrijvers van dien tijd beweren althans, dat zijn dood (20 October 1494) bespoedigd is geworden door eene nieuwe dosis vergif, hem op bevel van Ludovico Moro toegediend.

Thans had Ludovico Moro de handen vrij. De senaat, die geheel uit zijne aanhangers bestond, verklaarde, dat een vijfjarige knaap, de zoon van Johannes Galeazzo, ongeschikt was voor de regeering. Op grond van de hem door Maximiliaan geschonken beleening maakte Ludovico dus aanspraak op het hertogdom, later werd hij op den rijksdag te Worms daarmede openlijk beleend.

Van Pavia rukte Karel VIII verder, zonder eenigen noemenswaardigen tegenstand te ontmoeten. Een panische schrik had zich van alle vrienden van Alphonsus meester gemaakt; allen meenden slechts door eene onverwijlde onderwerping hun leven en hunne bezittingen te kunnen redden. Ook Pietro de Medici durfde geen tegenstand bieden. Hij spoedde zich naar de Fransche legerplaats om vrede te sluiten: met de meeste bereidwilligheid ruimde hij den vijand alle versterkte plaatsen van zijn land en daaronder ook Pisa in.

Door deze lafhartigheid had Pietro de Medici het laatste overblijfsel van achting bij de reeds sinds lang tegen hem verbitterde bevolking van Florence verloren. Toen hij, in de stad teruggekeerd, den 9en November het paleis der prioren betreden wilde, werd de toegang hem ontzegd; het volk dreef hem met steenworpen terug. De burgers wapenden zich, een algemeene opstand brak uit en Pietro werd met zijne broeders uit de republiek verdreven. De signoria verklaarde hen voor rebellen, nam hun vermogen in beslag en zette een prijs op hun hoofd. Allen, die vroeger door de Medici verbannen waren, ontvingen verlof om naar Florence terug te keeren. Het volk gaf aan zijn haat tegen de gebroeders Medici lucht in eene barbaarsche plundering van hunne paleizen, waarbij helaas! kostbare kunstschatten verloren gingen.

Terwijl dit alles voorviel, trok Karel VIII het grondgebied der republiek binnen. Aan de stad Pisa gaf hij hare vroegere onafhankelijkheid terug. Den 17en November hield hij zijn intocht in Florence.

De signoria ontving hem als een gast der republiek; hij daarentegen beweerde, dat hij als veroveraar gekomen was. Zijne soldaten waren immers met het zwaard in de vuist de poorten binnen getrokken, het stond dus aan hem den overwonnenen de wet voor te schrijven. Op grond van deze opvatting deed hij ongehoorde requisitiën, waarvan hij de lijst den Florentijnschen onderhandelaars ter hand deed stellen. Een hunner, de koene republikein Pietro Capponi, rukte den koninklijken schrijver het papier uit de hand, scheurde het in stukken en wierp het den Franschman voor de voeten. „Wanneer gij zooveel eischt," — riep hij woedend uit, — „roept dan uwe soldaten maar, doch wij zullen de alarmklok luiden en de burgers onder de wapenen laten komen."

Deze bedreiging bleef niet zonder uitwerking. Karel, die volstrekt niet wenschte de machtige republiek als vijand in zijn rug te laten, gaf aan een voordeeligen vrede de voorkeur boven een altijd wisselvalligen oorlog. Hij beloofde Pisa en Livorno uiterlijk binnen twee jaren terug te zullen geven; daarentegen verbonden de Florentijnen zich om 120.000 ducaten in drie termijnen te betalen, den gebroeders de Medici hun vermogen terug te geven en ook het over hen uitgesproken doodvonnis in te trekken.

Van Florence trok Karel VIII naar Rome. Ook hier ontmoette hij geen tegenstand; de Napolitaansche troepen verlieten zonder slag of stoot de eeuwige stad, waarin de Franschen in den Nieuwjaarsnacht van het jaar

1495 binnentrokken. Paus Alexander VI was niet minder verschrikt dan Pietro de Medici; ook hij toonde zich tot onderwerping bereid, daar hij vreesde dat de koning, ondersteund door de hem vijandige kardinalen, eene kerkvergadering uitschrijven zou. Hij wist maar al te goed, dat eene kerkvergadering ongetwijfeld het wel verdiende vonnis der afzetting over hem uitspreken zou en onderhandelde daarom van den Engelenburg met den koning.

Dewijl de paus al de eischen des konings inwilligde, werd de vrede den 11en Januari 1495 gesloten. Alexander beloofde Karel als koning van Napels te zullen erkennen, des konings gunsteling Brissones tot kardinaal te zullen verheffen, den Franschen een aantal vestingen te zullen overgeven en hem den mededinger naar de kroon van Turkije, prins Dschem, te zullen uitleveren, als gijzelaar voor den kardinaal Cesar Borgia.

Weldra bleek het echter, hoe weinig men zich op des pausen belofte kon verlaten. Nadat Karel VIII den 20en Januari 1405 Rome verlaten had, wist Cesar Borgia op listige wijze te ontvluchten; kort daarop stierf de Turksche prins Dschem en wel, volgens het getuigenis van alle toen levende geschiedschrijvers, ten gevolge van vergif, op bevel des pausen hem toegediend. Alexander VII wilde zich door dezen moord het bezit van eene hem door den Turkschen Sultan beloofde som gelds verzekeren.

Onophoudelijk drongen de Franschen intusschen voort. Zij teekenden hun spoor door de daden van onmenschelijke wreedheid, welke zij jegens alle aanhangers van den koning van Napels begingen.

Bij de nadering der Franschen kwam de bevolking overal in opstand tegen den koning, die wegens zijne willekeur en zijne wreedheid bitter gehaat was.

Koning Alphonsus verloor alle bezinning. Hij zag zich aan alle zijden door vijanden omringd. In het bewustzijn, dat hij door zijne ontelbare doodvonnissen zich de wraak van duizenden op den hals gehaald had, achtte hij zich zijn leven niet langer zeker. Met goedvinden van zijn broeder Frederik deed hij afstand van den troon ten behoeve van zijn zoon Ferdinand, vervolgens vluchtte hij naar Sicilië, waar hij reeds in November 1495 in een klooster aan een afzichtelijke huidziekte stierf.

Ferdinand, de 24jarige koning, werd in de stad Napels met blijdschap als vorst begroet, doch in de provinciën duurde de opstand voort; in weerwil hiervan besloot Ferdinand echter, zijne kroon met kracht en klem te verdedigen.

Het was te laat! De Napolitaansche troepen hadden den moed geheel verloren, zij beschouwden de Franschen als onoverwinlijk en durfden hen niet bevechten. Waar zij op den vijand stieten, namen zij de vlucht of liepen zij tot hem over. Dit laatste deed ook Trivulzio, een beroemd, uit Milaan afkomstig condottiere, die in Ferdinand's dienst stond. De steden gaven zich zonder tegenstand over. Zelfs de wispelturige bevolking van Napels kwam in opstand en wilde de Franschen inhalen.

Ferdinand II, aan alle zijden door lafheid en verraad omringd, zag geen ander heil dan in de vlucht. Hij nam de wijk naar het eiland Ischia en stak van daar naar Sicilië over; van hieruit richtte hij eene dringende bede om hulp tot zijn bloedverwant, Koning Ferdinand den Katholieken van Arragon.

Deze had zich reeds vroeger door een gezant tegen de onderneming

van Karel VIII verklaard en te kennen gegeven dat hij de vestiging der Franschen in Italië niet lijdelijk zou aanzien. Bovendien had hij het vriendschapsverbond met Frankrijk reeds verbroken en daarom verklaarde hij zich oogenblikkelijk bereid om zijn bloedverwant de gevraagde hulp te verleenen. Hij zond een zijner bekwaamste veldheeren, Gonzalvo de Cordova, naar Sicilië.

De Franschen hadden hun veroveringstocht intusschen onafgebroken voortgezet; lachend beweerden zij, dat zij voor zulk een strijd slechts houten speren noodig hadden. Reeds den 22en Februari 1495 kon Karel VIII onder de toejuichingen des volks Napels binnentrekken en weinige dagen later was bijna het geheele land, op enkele steden na, in zijne macht.

De eerste daden van den Franschen koning — eene aanzienlijke verlaging van de belastingen en het uitvaardigen van meer dan eene zeer welwillende proclamatie — verwekten groote blijdschap onder de Napolitanen, doch spoedig kwam er verandering in de volksstemming.

De Franschen verachtten de door hen bijna zonder slag of stoot overwonnen Italianen van heeler harte en lieten hun deze verachting dagelijks gevoelen. Elke Franschman waande het recht te hebben om daden van den schandelijksten overmoed te bedrijven. Geene vrouw, geen meisje was veilig voor aanslagen op hare eer, geen man voor de schandelijkste mishandelingen.

Karel VIII liet zijne soldaten begaan; hij bekommerde zich weinig om de bij hem ingediende klachten, indien deze somtijds tot hem doordrongen; bij bedwelmende feesten gaf hij zich aan het genot zijner zegepraal over. Hij was dwaas genoeg te gelooven, dat een zoo gemakkelijk veroverd land even gemakkelijk in slaafsche onderwerping kon gehouden worden, derhalve vierde hij dagelijks den teugel aan zijne zucht tot zingenot, zonder aan de toekomst te denken; zelfs tegen de meest alledaagsche voorschriften van het gezond verstand zondigde hij; dagelijks beleedigde hij de machtige edelen des lands, door aan zijne Fransche gunstelingen aanzienlijke landerijen weg te schenken en hen met de gewichtigste ambten te bekleeden, terwijl hij de Napolitaansche edelen van hunne bezittingen en ambten beroofde.

De vreugde, welke de Napolitaansche bevolking over de zegepraal der Franschen aan den dag gelegd had, verkeerde weldra in eene slechts met moeite verholen verbittering; zij leerde de nieuwe regeering uit den grond van haar hart haten, begon weer met liefde aan den verdreven koning Ferdinand te denken en vernam met innige blijdschap het bericht, dat Spaansche troepen in Calabrië geland waren.

Terwijl Karel VIII in zijn overmoed te Napels zijne weelderige feesten vierde, ontving hij van zijn schranderen gezant bij de republiek Venetië, den beroemden geschiedschrijver Philips de Comines, het bericht dat een onweer zich rondom zijn hoofd te zamen pakte, dat al de Italiaansche vorsten zich tegen hem verbonden hadden.

In den beginne lachte hij om zulk een dwaze onderneming, hij liet zelfs een blijspel opvoeren, waarin de Bond en de verbondenen belachelijk gemaakt werden; hij vermoedde niet, hoe ernstig het gevaar was, dat hem bedreigde.

De ongeloofelijke spoed, waarmede de Franschen Napels veroverd hadden en de schandelijke wijze, waarop Karel VIII zich als overwinnaar gedroeg, vervulden de Italiaansche vorsten met de ernstige vrees, dat de

koning, niet tevreden met het bezit van Napels, pogen zou, zijne heerschappij over geheel Italië uit te breiden.

Meer nog dan de overige vorsten achtte Ludovico Moro zijne macht bedreigd. Karel VIII had zijne belofte jegens hem niet gehouden, hem niet met het hertogdom Tarente beloond, ja zich bijna als zijn vijand gedragen, daar Trivulzio, de aartsvijand van Ludovico Moro, en vele Genueesche vluchtelingen aan het Fransche hof te Napels vriendelijk ontvangen waren. Hierbij kwam, dat hertog Lodewijk van Orleans, die zich te Osti ophield, voortdurend aanspraak maakte op het hertogdom Milaan, zich beroepende op zijne afstamming van zijne grootmoeder Valentina Visconti, ja zich niet ontzag, Novara, eene Milaneesche stad, door verraad en geweld te bemachtigen.

Even als Ludovico Moro door het aanwakkeren van Karel's veroveringszucht de eerste aanleiding tot diens tocht naar Italië gegeven had, zoo werd hij thans de ziel van een verbond, welks doel de verdrijving van de Franschen uit Italië was. Invloedrijke en machtige leden werden voor het nieuwe bondgenootschap gewonnen, door middel van gezanten werden de onderhandelingen daarover te Venetië gevoerd. In de eerste plaats sloot zich hierbij de republiek Venetië zelve aan, die natuurlijk de uitbreiding van Frankrijks macht in Italië niet lijdelijk kon aanzien, vervolgens Paus Alexander VI, die alleen door den nood gedrongen de partij van Karel VIII gekozen had. Oók Venetië werd, hoewel te vergeefs, aangezocht om tot het verbond toe te treden; daarentegen namen twee buitenlandsche vorsten, de Duitsche Koning Maximiliaan en Koning Ferdinand de Katholieke, daaraan deel.

Het openlijk uitgesproken doel der ligue, die den 31en Maart 1495 gesloten werd, was zoowel de verdediging van de christenheid tegen de Turken en van Italië tegen buitenlandsche vijanden, als het waarborgen van de rechten en vrijheden der verschillende staten; het eigenlijke, geheime doel der ligue daarentegen was de verdrijving van de Franschen en met het oog hierop rustten vooral Venetië en Milaan zich krachtig ten strijde toe.

Karel VIII werd zeer onzacht uit zijn schoonen droom gewekt, toen hij een duidelijk bewijs ontving, dat het staatkundig onweder van alle zijden rondom hem samentrok. Paus Alexander VI weigerde hem, volgens zijne vroegere belofte, met Napels te beleenen. Karel VIII moest zich dus met eene andere plechtigheid in plaats van eene kroning tevreden stellen. Den 12en Mei hield hij in koninklijken dos met schepter en rijksstaf een plechtigen optocht, vervolgens legde hij in de kerk van den heiligen Januarius onder eede de belofte af, dat hij het rijk als een trouw vorst besturen en dat hij aller rechten en vrijheid eerbiedigen zou.

Reeds acht dagen na deze plechtigheid verliet Karel VIII Napels. Als algemeen stadhouder liet hij den Hertog Gilbert de Montpensier achter, met zijne overige troepen trok hij noordwaarts, dewijl hij vreesde, dat Ludovico Moro hem anders den terugtocht naar Frankrijk afsnijden zou.

In den beginne ontmoette Karel op zijn terugtocht nauwelijks eenigen tegenstand. Paus Alexander VI vluchtte voor hem naar Perugia, van de bondgenooten hadden alleen Venetië en Milaan zich ten strijde toegerust, doch den 6en Juli kwam het tusschen het leger der ligue, dat door den markgraaf van Mantua, Frans van Gonzaga, aangevoerd werd, en de Franschen, bij het overtrekken van de Taro, tot een bloedigen slag.

Het Italiaansche leger was veel talrijker dan het Fransche; toch behaalden de Franschen door hunne schitterende dapperheid de overwinning; ook Karel VIII, die streed gelijk een gewoon ridder, onderscheidde zich zeer.

Hoewel de Franschen hun tocht als overwinnaars konden voortzetten, moesten zij toch een groot deel hunner bagage, hun in Napels samengeraapten buit, achterlaten.

Ludovico Moro had in dien verloren slag een nieuw bewijs van de dapperheid der Franschen ontvangen, hij was derhalve niet ongeneigd om met zijn geduchten vijand vrede te sluiten, hoewel hij voor het oogenblik in het voordeel was, want zijne troepen hielden Novara met zulk eene overmacht ingesloten, dat de hertog van Orleans zich daar onmogelijk lang kon staande houden. Karel VIII wenschte insgelijks naar den vrede en deze kwam alzoo den 11en October 1595 tot stand. Ludovico Moro ontving daarbij Navarra terug, doch waarborgde daarentegen den Franschen een veiligen terugtocht naar hun land.

De in Napels achtergebleven Franschen zouden niet lang meer genot hebben van hunne verovering. Het geheele land kwam tegen hen in opstand. De Spanjaarden streden in Calabrië voor den jeugdigen koning Ferdinand II. Deze waagde zelf eene poging om van Reggio uit zijn land te veroveren. Wel werd hij afgeslagen, maar eene tweede poging tot landing, te Napels ondernomen, gelukte beter. De bevolking der stad koos zijne zijde, zij kwam in opstand en dreef de Franschen in de drie sterke kasteelen, waarin zij zich staande hielden.

Den 7en Juli trok Ferdinand II zijne hoofdstad binnen; aan het gejuich waarmede de bevolking hem begroette, scheen geen einde te zullen komen. De aanzienlijkste dames omvatten zijne knieën, ja omhelsden en kusten hem in de overmaat harer vreugde.

Ferdinand's eerste werk was de Franschen uit het land te verdrijven. Hij bereikte zijn doel, hoewel niet zonder groote moeilijkheden, want overal waar het tot een treffen in het veld kwam, bleken de Italiaansche troepen volstrekt niet tegen de Fransche opgewassen. Indien Gilbert van Montpensier uit zijn vaderland slechts eenige ondersteuning had ontvangen, dan had hij zeker nog geruimen tijd aan de vijandelijke overmacht het hoofd kunnen bieden, doch daar zijn leger door de aanhoudende gevechten en nog meer door boosaardige ziekten langzamerhand gedund werd, en daar hij niet de minste versterking ontving, moest hij eindelijk tot den terugtocht besluiten, nadat hij den tegenstand boven verwachting lang volgehouden had.

Hem zelven was het niet vergund zijn vaderland weer te zien, hij stierf aan eene kwaadaardige pestziekte, die zoo vreeselijk onder de Franschen woedde, dat slechts ongeveer 500 hunner naar hun vaderland terugkeerden.

Ook Ferdinand II beleefde de geheele ontruiming van zijn land door den vijand niet, hij stierf waarschijnlijk reeds den 7en October 1496 (*) en liet de kroon aan zijn oom Frederik na.

(*) De sterfdag en de leeftijd van Ferdinand worden door de geschiedschrijvers van dien tijd verschillend opgegeven.

NEGEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Italië. Paus Alexander VI. Zijne minnares Rosa Vanossa. Cesar Borgia. Alexander's zorg voor zijne kinderen. Schandelijke hartstocht van Lucretia Borgia voor hare broeders. De hertog van Gandia door Cesar Borgia vermoord. Schandelijke leefwijze van den paus en zijne kinderen. Strengheid van zeden te Florence. Savonarola. Zijne werkzaamheid op zedelijk en staatkundig gebied. Zijn val en dood

Na den aftocht van Karel VIII gevoelden de Italiaansche vorsten zich van een drukkenden last en eene zware zorg bevrijd, zij konden weder ruim adem halen. Bijzonder verheugd was paus Alexander VI, die zich op den pauselijken stoel niet veilig had gevoeld, zoolang de Franschen het in hunne macht hadden hem van daar te verdrijven. Thans gaf hij zich onbeteugeld aan het genot zijner heerschappij over en had hij slechts één levensdoel, namelijk zijne zonen in het bezit van wereldlijke rijken te stellen.

Reeds vroeger hebben wij met een enkel woord gezegd, dat Alexander VI reeds als kardinaal een losbandig en misdadig leven geleid had. Van zijne vele minnaressen was Rosa Vanossa, die zich evenzeer door hare schoonheid als door haren geest en hare voor niets terugdeinzende onbeschaamdheid onderscheidde, het meest berucht. Hoewel zij de vrouw van een Romeinsch burger was, schonk zij den paus vijf kinderen, vier zonen en eene dochter, Lucretia, die allen, zoo wel naar hunnen vader als naar hunne moeder aardende, in woeste uitspattingen met elkander wedijverden.

Deze kinderen tot de hoogste wereldlijke en geestelijke waardigheden te verheffen, hen aan het hoofd van onafhankelijke vorstendommen te plaatsen was het doel van Alexander's onvermoeide pogingen. Het meest begunstigde hij zijn tweeden zoon, Cesar Borgia, dien hij spoedig, nadat hij tot paus verkozen was, tot bisschop en kardinaal verhief, hoewel Cesar niets geestelijks aan zich had, doch zich integendeel door groote bedrevenheid in den wapenhandel, door een onwankelbaren moed en door eene inderdaad ontzettende wreedheid onderscheidde.

Voor zijn oudsten zoon Johannes zorgde Alexander VI door te bewerken, dat Ferdinand de Katholieke hem tot hertog van Gandia verhief; ook stond hij hem de stad en het gewest Beneventum, welke tot den kerkelijken staat behoorden, als een onafhankelijk hertogdom af, nadat zijne poging om de machtige familie der Orsini's ten behoeve van zijn zoon van al hunne bezittingen te berooven, mislukt was.

Tusschen de zonen des pausen heerschte eene doodelijke vijandschap; zij benijdden elkander wederkeerig de gunstbewijzen, door hunnen vader hun verleend. Doch bovendien waren zij nog om eene andere reden naijverig op elkaar; zij stonden beiden — indien wij althans de overeenstemmende getuigenissen hunner tijdgenooten mogen gelooven — in eene allerschandelijkste betrekking tot hunne beeldschoone, maar losbandige zuster Lucretia, die echter aan haren oudsten broeder Johannes boven den woesten Cesar de voorkeur gaf.

Op zekeren avond namen de beide broeders deel aan eene slemppartij, welke ten huize hunner moeder gevierd werd. Cesar keerde naar zijne woning terug, de hertog van Gandia niet, wiens lijk eindelijk in den Tiber gevonden werd, zonder van zijne kostbaarheden beroofd te zijn. Een werkman verklaarde, gezien te hebben dat het lijk van den vermoorde in de rivier geworpen werd. Op de vraag, waarom hij dit niet had aangegeven, gaf hij koeltjes ten antwoord: „Ik heb in mijn leven wel honderd zulke lijken in den Tiber zien werpen, en nooit heeft iemand daarnaar gevraagd. Waarom zou ik ditmaal opschudding verwekken?"

Dat Cesar Borgia de moordenaar van zijn broeder was, werd door niemand betwijfeld, zelfs niet door den vader, die wel zijn oudsten zoon diep betreurde, doch den jongeren vergiffenis schonk, ja hem zelfs vergunde alle vruchten van den moord te plukken. Hij stond hem namelijk toe, den geestelijken stand te verlaten en pogingen aan te wenden om eene wereldlijke heerschappij voor het huis Borgia te verkrijgen.

Alexander VI had buitendien goede reden om zeer vergevensgezind te zijn. Dagelijks ging hij zijne zonen op den weg voor, dien ook zij hadden ingeslagen. Door middel van gehuurde dolken of van een snelwerkend vergif liet hij allen onschadelijk maken, die hem tot overlast werden. Ook was hij in weerwil van zijn gevorderden leeftijd nog even losbandig als een hartstochtelijk en onervaren jongeling. Nog kort vóór den dood van den hertog van Gandia had zijne toenmalige minnares Giulia Orsina, gewoonlijk Giulia Bella da Farnese genaamd, hem een zoon geschonken, dien hij als zoodanig ook erkend had. Giulia verscheen ook bij alle kerkelijke feesten schaamteloos in het openbaar en gedroeg zich geheel alsof zij de wettige gemalin des pausen was.

De berichten, door geloofwaardige ooggetuigen ons medegedeeld, zijn vol van verhalen, die met aanstootelijke nauwkeurigheid de schandelijke leefwijze van den paus en zijne kinderen ons schetsen. Wij gaan die met stilzwijgen voorbij, doch willen onze lezers een enkelen blik in dien poel van zedebederf doen werpen, door eenige regels uit Friedrich von Raumers Geschiedenis van Europa sinds het einde der 15 eeuw aan te halen:

„Wreedheid en wellust, vrees en vermetelheid, ongeloof en bijgeloof gingen gelijk zoo menigmaal hand aan hand, en het gevoel der verhalers is niet zelden zoo verstompt, dat zij de aanstootelijkste en schandelijkste dingen als de meest gewone en natuurlijkste zaken ter wereld mededeelen. Wij moeten, om althans één treffend voorbeeld aan te halen, gewag maken van het groote feest, dat de reeds 72jarige paus voor zich zelven, zijne dochter Lucretia en zijn hof aanrichtte. Allen waren verzameld op eene galerij, welke boven rondom eene zaal liep. Beneden in deze zaal bevonden zich (gelijk de opperhofmeester Burkard verhaalt)

vijftig eerbare lichtekooien, die eerst in eene luchtige kleeding, doch vervolgens geheel ongekleed dansten. Hierop wierp men van de galerij kastanjes naar beneden, om zich te vermaken met den aanblik der verwarring en der verschillende houdingen, welke zich bij het bukken, opstaan, grijpen, enz. voordeden. Hiermede nog niet tevreden, liet men de manlijke bedienden van lageren rang binnenkomen. De woeste dansen werden nu hervat, daarop gaf de paus verlof tot het bedrijven van de schandelijkste ongebondenheid, ja liet hij belooningen schenken aan hen, die zich hierbij in een of ander opzicht het meest onderscheidden. Heeft men meer van noode dan dat eene verhaal, hetwelk zelfs door den officieelen geschiedschrijver der kerk niet geloochend wordt, om de misbruiken en zonden, waartegen de hervormers hunne stem verhieven, geloofwaardig te achten en hun ijver te begrijpen?"

Eene scherpe en vreemde tegenstelling met deze te Rome, aan het pauselijke hof heerschende zedeloosheid vormde de bijna overdreven gestrengheid van zeden, die men sinds de verdrijving van Pietro de Medici te Florence in acht nam. Zij was de vrucht der onvermoeide pogingen van een uitstekend man, den Dominikaan Girolamo Savonarola, die in den strijd, welken hij tegen het zedenbederf der geestelijkheid voerde, weldra de martelaar zijner overtuiging worden zou.

Savonarola was in het jaar 1552 te Florence geboren, hij had zich niet uit eigen aandrift aan het kloosterleven gewijd, doch onderscheidde zich, nadat hij daarin eenmaal was opgenomen, zoowel door zijn streng zedelijken levenswandel als door den ijver, waarmede hij zich op de beoefening van de wetenschap toelegde. Ook door zijne wegslepende welsprekendheid, waardoor hij een overweldigenden indruk op zijne toehoorders maakte, verwierf hij zich grooten roem.

In het jaar 1490 werd hij prior van het Dominicaner klooster San Marco te Florence. Lorenzo de Medici had dit gewenscht, wijl hij Savonarola uit diens schriften kende en hem hooge achting toedroeg. Toch bestond er later tusschen deze mannen geene vriendschappelijke verstandhouding, daar Savonarola niet alleen als een onwederstaanbaar bestrijder van de zedelooze leefwijze der geestelijken maar ook als een onverschrokken kampioen voor de onderdrukte volksvrijheid optrad en zich niet liet bewegen om van zijne strenge eischen tittel of jota te laten vallen. Dat de doortastende monnik nog aan het sterfbed van Lorenzo de Medici verscheen en dezen trachtte over te halen om aan het volk van Florence de vrijheid terug te schenken, hebben wij reeds vroeger verhaald. (Dl. VI blz. 182).

Na Lorenzo's dood trad Savonarola nog krachtiger op dan voorheen: hij drong op eene geheele hervorming in het zedelijk en staatkundig leven aan, hij voorspelde, dat de willekeurige regeering van den adel zou worden omvergeworpen en dat eene vreemde krijgsmacht in Italië verschijnen zou, om het diepgezonken volk te tuchtigen, doch op den rampspoed zou het heil, de vernieuwing van de door eene losbandige geestelijkheid verlaagde kerk, volgen.

Toen Karel VIII zijn zegetocht door Italië hield, meende de bevolking van Florence, dat de voorspelling van Savonarola vervuld was; zij vereerde den strengen monnik als een door God zelven bezield profeet. Wel verzette Savonarola zich tegen zulk een afgodisch huldebetoon, doch hij geloofde zelf aan eene hoogere, hem inwonende macht en zijne aan-

hangers verklaarden openlijk, dat hij met God in eene nauwere betrekking stond dan andere zwakke menschen.

Na de verdrijving van Pietro de Medici groeide Savonarola's invloed met den dag aan; op zijnen raad bleef de republiek den Franschen trouw, toen geheel Italië zich tegen hen vereenigde. Nog altijd hoopte de staatkundige en godsdienstige dweeper op eene verbetering van de kerkelijke tucht, welke van den koning der Franschen uitgaan zou.

Savonarola is dikwijls de Italiaansche Luther genoemd, hoewel hij met den Duitschen hervormer schier geen enkel punt van overeenkomst vertoont. Nooit verhief hij zijne stem tegen de leerstukken der kerk, die hij met angstvallige gehechtheid aankleefde. Alleen tegen de verslapte kerkelijke tucht, de zedeloosheid der priesters en de schandelijke leefwijze van den paus ijverde hij; bovendien trad hij, geheel anders dan Luther, die zich stipt van alle werkzaamheid op staatkundig gebied onthield, ook als stoutmoedig staatkundig hervormer op.

Na de verdrijving van Pietro de Medici werd Savonarola het hoofd der democratische partij te Florence; hierdoor maakte hij zich natuurlijk de machtige aristocratische partij tot vijand; deze verbond zich met de Franciscaner monniken, terwijl de Dominicanen, wier prior hij was, zich aan zijne zijde schaarden.

Hij wist te bewerken, dat op nieuw eene geheel democratische staatsregeling ingevoerd werd, dat voortaan omtrent alle belangrijke staatszaken een besluit moest genomen worden door eene vergadering der burgerij, waarbij ten minste duizend burgers tegenwoordig waren.

Een niet minder machtigen invloed oefende Savonarola ook op het zedelijk leven der Florentijnen uit. Meer dan eene wet werd er uitgevaardigd, waarbij op een zondig leven strenge straffen gesteld werden. In een ongeloofelijk korten tijd was de vroeger zoo lustige stad Florence in eene woonplaats van vrome dweepers herschapen; de schouwburgen stonden ledig, vele herbergen werden gesloten en de lichtekooien verjaagd. Ook menige volkomen geoorloofde en onschuldige uitspanning was in het oog van een jongelingsbond, die uit aanhangers van Savonarola gevormd was, gevaarlijk voor het zielenheil. Deze jongelingen trokken de stad door en namen uit de huizen alle aanstootelijke schilderijen, de kaarten en dobbelsteenen, de lichtzinnige verhalen van Boccacio en zelfs de muziekinstrumenten weg. Op den karnavalsdag verbrandden zij geheel dezen zondigen winkel, waarvan zij eene groote pyramide gebouwd hadden, onder het aanheffen van psalmen.

Spoedig was Savonarola's roem door geheel Italië verbreid. Eene ontelbare menigte vreemdelingen begaf zich naar Florence, om den beroemden redenaar te hooren, die zoo stoutmoedig zijne stem tegen de zedeloosheid der geestelijken durfde verheffen. Doch met Savonarola's roem klom ook de vijandschap zijner tegenstanders. Paus Alexander VI, die zich de zedepreeken van den onverschrokken monnik het meest van allen aantrekken moest, begreep, dat deze voor hem gevaarlijk begon te worden. Hij poogde hem om te koopen, door hem den kardinaalshoed aan te bieden, en hem zoo tot zwijgen te brengen; doch de belangelooze, boven wereldsche eerzucht verheven hervormer antwoordde, dat hij naar geen anderen rooden hoed dan dien van het martelaarschap verlangde. Thans predikte hij nog krachtiger en stoutmoediger tegen de zonden van het Roomsche hof.

Eindelijk achtte de paus ernstiger maatregelen noodig. Hij daagde Savonarola te Rome voor zijn rechterstoel en verbood hem het prediken. Doch aan dit verbod stoorde de monnik zich niet en de signoria van Florence, van welke Alexander de uitlevering van den wederspannige eischte, weigerde daaraan gevolg te geven.

Thans, nu Savonarola's vijanden steun vonden bij den paus, werden zij driester. Zij spotten met de overdreven vrome begrippen van een man, die ook tegen de onschuldige genoegens ijverde, zij poogden hun tegenstander belachelijk te maken, door op zekeren tijd eene met stroo opgevulde ezelshuid op den kansel te plaatsen, toen hij weder wilde prediken. Dewijl de paus hem thans ook in den ban deed, bleven de pogingen zijner vijanden niet langer zonder gevolg, temeer dewijl Savonarola zelf oorzaak was, dat het vertrouwen van vele zijner aanhangers begon te wankelen.

Savonarola hield nog steeds aan het bondgenootschap met Frankrijk vast, hoewel dat niets dan ellende over Florence gebracht had. Geene enkele belofte van Karel VIII was vervuld. De Franschen hadden de door hen bezette steden niet aan de republiek, maar aan hare vijanden in handen gespeeld, ja Florence moest tegen Pisa een langdurigen oorlog voeren, om de ontevreden stad tot onderwerping te brengen. Het vertrouwen op den profeet werd door de trouwloosheid der bondgenooten sterk geschokt.

Doch ook aan Savonarola's rechtvaardigheid op staatkundig gebied begon men te twijfelen. Pietro de Medici deed den 29en April 1497 eene poging om met 4000 man in de stad te dringen. Hij hoopte, dat zijne aanhangers hem de poorten zouden ontsluiten, doch hij vond deze gesloten, zoodat hij onverrichter zake terugkeeren moest.

Het volk wilde terstond over de vrienden der Medici gericht houden; vele aanzienlijke mannen, die men van verstandhouding met Pietro de Medici beschuldigde, werden in hechtenis genomen, aangeklaagd en ter dood veroordeeld. Volgens de wet, op aandrang van Savonarola zelven uitgevaardigd, stond hun het beroep op de groote burgervergadering vrij; zij maakten van dat recht gebruik, doch vruchteloos; onverhoord werden zij ter dood veroordeeld en Savonarola zag het stilzwijgend aan; hij gebruikte zijn machtigen invloed niet om hen, die met verkrachting van wet en recht naar het schavot gesleept werden, te redden.

Door zulke staatkundige misslagen vervreemdde Savonarola een groot deel zijner aanhangers van zich; daarenboven had zijne prediking het bekoorlijke der nieuwheid verloren en zijne tegenstanders, van wie er velen weer in de signoria zitting hadden genomen, konden thans krachtiger dan ooit tegen hem optreden. De Franciscanen voeren in hunne predikatiën scherp tegen den dwaalleeraar uit en eischten ten slotte, dat hij door een godsoordeel zou bewijzen, dat hij door God op buitengewone wijze tot profeet geroepen was.

De Dominicanen verklaarden zich bereid om voor de waarheid van de leer huns meesters door het vuur te gaan, doch zij eischten, dat ook de Franciscanen zich aan dezelfde proef zouden onderwerpen. Een dweepziek monnik bood zich hiertoe aan, met de woorden: „Ik wil met Savonarola door de vlammen gaan; wel weet ik, dat ik verbranden zal, doch hetzelfde lot zal ook den ketter Savonarola treffen en dan is het bewijs geleverd, dat hij niet in staat is om wonderen te doen".

De signoria van Florence, waarin te dier tijde de tegenstanders van Savonarola juist de overmacht hadden, gaf bevel, dat het godsoordeel voltrokken zou worden. Op het voornaamste plein van Florence werden twee groote brandstapels opgericht en twee monniken, een Dominicaner en een Franciscaner, werden aangewezen om de vuurproef te bestaan: alle huizen waren bezet met nieuwsgierige toeschouwers, die met gespannen aandacht den afloop verbeidden; doch het merkwaardige schouwspel vond geen plaats, want de Franciscanen en Dominicanen konden het niet eens worden over een aantal godsdienstige plechtigheden, welke bij de vuurproef in acht moesten genomen worden.

De bevolking van Florence was woedend, dewijl zij in hare verwachting omtrent zulk eene onmenschelijke uitspanning teleurgesteld was, zij beschuldigde Savonarola en de Dominicanen van lafheid, hoewel ditzelfde verwijt, en misschien met nog meer recht, den Franciscaners gedaan kon worden. De adel en de geestelijkheid stookten het vuur der volkswoede aan.

Den dag na het verijdelde godsgericht liep het gepeupel te hoop; het drong stormenderhand in het Dominicaner klooster binnen en stak het in brand. Savonarola en zijne vrienden werden gevangen genomen en naar het paleis der signoria gevoerd. Deze trok gretig van de welkome gelegenheid partij om zich van den gehaten en gevaarlijken man te ontslaan.

Eene rechtbank werd ingesteld, die, gelijk van zelf sprak, uit Savonarola's bitterste vijanden bestond. Met goed gevolg wendden zij de pijnbank aan om hem tot bekentenis van allerlei misdaden, menigvuldige bedriegerijen en vleeschelijke zonden te dwingen. De ongelukkige man was niet in staat om aan de uitgezochte pijnigingen weerstand te bieden; hij bekende alles wat men hem in den mond legde, doch nauwelijks was hij van de pijnbank ontslagen, of hij herriep al zijne bekentenissen.

De rechters verkeerden in de grootste verlegenheid. In weerwil van al hunne pogingen en hoewel zij zich aan het vervalschen van de protokollen schuldig gemaakt hadden, hadden zij toch geen voldoenden grond om den aangeklaagden ter dood te veroordeelen, zij zonden derhalve de processtukken aan paus Alexander VI.

Alexander was minder nauwgezet dan de Florentijnsche rechters. Met beide handen greep hij deze gunstige gelegenheid aan om zijn gevaarlijken vijand te vernietigen. Hij zond twee geestelijke rechters naar Florence, om Savonarola als ketter en volksverleider ter dood te veroordeelen, nog eens werd Savonarola aan de folteringen der pijnbank overgeleverd, vervolgens sprak de signoria, op aandrang van Alexander's afgevaardigden, over hem en twee zijner ijverigste aanhangers, twee Dominicanen, het doodvonnis ui.

Op het plein voor het paleis, werd de brandstapel opgericht, waarop Savonarola met zijne vrienden den 23en Mei 1498 moedig den dood onderging. Geen vingertop werd uitgestoken, om den voor korten tijd door het volk nog aangebeden priester te bevrijden. Eene ruwe volksmenigte, grootendeels uit edelen en hunnen aanhang bestaande, omringde schertsend en spottend de gerichtsplaats. De vrienden van Savonarola waren verlamd van schrik; zij verborgen zich, om de vervolging hunner vijanden te ontgaan.

Zoo stierf Savonarola, de Italiaansche hervormer, wiens prediking wel

oogenblik veracht en bespot werd, doch die, als een voorlooper der hervorming, eene zeer belangrijke plaats in de geschiedenis inneemt.

DERTIGSTE HOOFDSTUK.

Italië. Vruchtelooze tocht van Maximiliaan naar Italië. Verdrag der Venetianen met Lodewijk XII over de verdeeling van Milaan. Milaan veroverd. Trivulzio te Milaan. Vluchtige overwinning van Ludovico Moro. Zijn nederlaag en dood. Verbond tusschen Lodewijk XII en Ferdinand den Katholieken tot verovering van Napels. Vreedzame regeering van koning Frederik van Napels. Een onafhankelijk hertogdom in de Romagna door Cesar Borgia gesticht. Napels door de Franschen en Spanjaarden veroverd. Trouwloosheid van Gonzalvo de Cordova. Strijd tusschen de Franschen en Spanjaarden in Napels. Gonzalvo de Cordova en Bayard, de ridder zonder vrees of blaam. Dood van paus Alexander VI. Val en dood van Cesar Borgia. De Franschen uit Napels verdreven. Gonzalvo's heerschappij. Ondankbaarheid van Ferdinand den Katholieken jegens Gonzalvo.

Onophoudelijk twistten en streden de Italiaansche vorsten en republieken met elkander, even als of hen van buiten geen gevaar meer bedreigde, sinds zij Karel VIII uit hun land verdreven hadden. Zij hadden uit de rampen van Italië niets geleerd.

De Florentijnen voerden oorlog tegen Pisa, dat door Ludovico Moro en de Venetianen ondersteund werd, want Ludovico wilde de stad aan zijne eigene opperheerschappij onderwerpen en de Venetianen deden gaarne al het mogelijke om de macht van Florence te fnuiken. Zelfs tot buitenlandsche vorsten wendden de Italianen zich met de uitnoodiging om zich in de Italiaansche verwikkelingen te mengen. Ludovico Moro verzocht Maximiliaan naar Italië te trekken, om hier zoowel de kroon van Lombardije als de keizerskroon te ontvangen. Ook Venetië en de paus ondersteunden dit verzoek.

Maximiliaan kwam, maar hij was door de Duitsche stenden zoo slecht ondersteund, dat hij aan het hoofd van slechts 500 ruiters en 8 vendelen voetvolk kon verschijnen. Met zulk eene kleine macht kon hij natuurlijk niets uitrichten: hij keerde weldra zonder eenig voordeel te hebben behaald naar Duitschland terug.

Te midden van dezen strijd pakte een nieuw onweer zich boven Italië samen. Lodewijk XII, de opvolger van Karel VIII, had reeds vroeger zoo onverholen verklaard, dat hij zich op grond van zijne afstamming van Valentina Visconti als den erfgenaam van het hertogdom Milaan beschouwde, dat de vraag of hij die aanspraken met het zwaard in de vuist zou doen gelden voor hem niets dan eene kwestie van tijd kon zijn. Hij rustte zich dan ook weldra tot den oorlog toe.

Ludovico Moro wist, wat hem te wachten stond; hij wendde der-

halve krachtige pogingen aan om een verbond van alle Italiaansche staten tegen Frankrijk tot stand te brengen; doch zijne bemoeiingen waren vruchteloos. Zijne baatzucht, zijne dorst naar heerschappij en zijne trouwloosheid waren zoo algemeen bekend, dat zijne beloften nergens geloof vonden. De aanzienlijkste Italiaansche staten kozen niet zijne zijde, maar die van Lodewijk XII.

De Venetianen sloten met Lodewijk XII een geheim verdrag over de verdeeling van Milaan, zij maakten aanspraak op het bezit van Cremona en van eene tot die stad behoorende strook land. Tot belooning daarvoor beloofden zij den koning hunne krachtige hulp. Zij meenden, wanneer zij eerst met de hulp der Franschen Milaan veroverd hadden, later zonder moeite de Fransche bondgenooten uit het land te kunnen verjagen en zich vervolgens geheel Lombardije te onderwerpen.

Ook paus Alexander VI stond op een goeden voet met Lodewijk XII, die Cesar Borgia tot hertog van Valentinois verheven en bovendien beloofd had, dat hij de stichting van een onafhankelijk vorstendom in de Romagna door den nieuwen hertog bevorderen zou.

Zoo stond Ludovico Moro dan alleen tegen Lodewijk over, want Frederik van Napels kon hem evenmin hulp verleenen als Maximiliaan, die juist in een oorlog met de Zwitsers gewikkeld was. Hij rustte zich zoo goed mogelijk ten strijde, doch toen het Fransche leger onder aanvoering van den beroemden maarschalk Trivulzio van de eene, en de Venetiaansche troepen van de andere zijde het Milaneesche gebied binnenrukten, toen bemerkte hij tot zijn grooten schrik dat hij zich niet op zijne aanvoerders en veel minder nog op zijne onderdanen verlaten kon. Zijne troepen gingen overal voor den vijand op de vlucht, de versterkte steden gaven zich zonder slag of stoot over; ook Genua boog zich onder de Fransche heerschappij.

Ludovico Moro had door zijne wreedheid en willekeur wel het volk slaafs aan zich onderworpen, doch op welk een wankelen grond het gebouw zijner macht rustte, kwam nu eerst aan het licht. Al zijne aanhangers, zelfs zij, die zijne gunstelingen geweest waren, die hij met weldaden overladen had, verlieten trouwloos zijne zijde. Hij begreep, dat hij den over zijn hoofd losbarstenden storm niet langer bezweren kon, zond zijne kinderen en zijne schatten naar Duitschland vooruit en volgde hen zelf. Bij het afscheid riep hij den Venetiaanschen gezant waarschuwend toe: „Gij hebt den koning van Frankrijk ten middagmaal genoodigd, bij den avondmaaltijd zult gij hem nog hebben, dat verzeker ik u.” Met deze profetische woorden vertrok hij. De laatste sloten en vestingen, welke nog door de Milaneezen bezet waren, werden na de vlucht van Ludovico Moro zonder slag of stoot den Franschen overgeleverd; binnen weinige dagen was het geheele hertogdom in hunne macht.

Den 6en October 1499 trok Lodewijk XII in hertogelijk gewaad als overwinnaar de stad Milaan binnen; hij werd door de bevolking als haar bevrijder van de willekeurige regeering van Ludovico Moro en als haar wettige hertog met gejuich ingehaald. Hij hield zich echter slechts korten tijd daar op en liet bij zijn vertrek Trivulzio als bevelhebber en stadhouder achter.

Trivulzio, de doodvijand van Ludovico Moro, had vroeger aan het hoofd der zoogenaamde Welfische partij in Milaan gestaan. Thans ge-

bruikte hij de hem verleende macht om al zijne vroegere partijgangers met een onverzoenlijken haat te vervolgen. In zijn overmoed beleedigde hij dagelijks het volk, dat hij door zware belastingen drukte. Hij liet toe, dat zijne Fransche soldaten zich te Milaan even bandeloos en wreed gedroegen als zij vroeger te Napels gedaan hadden. Weldra werden dezelfde Franschen, die eerst met zoo veel blijdschap ingehaald waren, algemeen als onderdrukkers gehaat, ja het wispelturige volk wenschte zijn verdreven hertog terug, wiens bestuur, hoe drukkend ook, toch niet zoo ondragelijk was geweest als dat van Trivulzio en de Franschen.

Ludovico Moro had intusschen zijne in veiligheid gebrachte schatten besteed om in Duitschland een leger van Bourgondiërs en Zwitsers aan te werven; aan het hoofd dier krijgsmacht keerde hij in het jaar 1500 terug en nu werd hij door de geheele bevolking met ware geestdrift, als de bevrijder van de heerschappij der Franschen, begroet.

In een ongeloofelijk korten tijd had hij bijna zijn geheele land, waar het volk overal tegen de overheerschers in opstand kwam, heroverd; hij behaalde eene schitterende, maar zeer vluchtige zegepraal.

Een nieuw leger, uit Franschen en Zwitsers samengesteld, kwam onder aanvoering van la Trémouille aanrukken, toen Ludovico Moro de stad Novara belegerde. Tusschen Milaan en Novara moest het tot een beslissenden slag komen, doch nu weigerden de onder Ludovico's vanen dienende Zwitsers te strijden tegen hunne broeders, die in Franschen dienst stonden, zij knoopten onderhandelingen met den vijand aan en gaven dezen Novara over.

Te vergeefs beproefde Ludovico Moro door smeekingen en beloften de omkoopbare soldaten van den afval terug te houden; slechts dit stonden zij hem eindelijk toe, dat hij zich verkleed in hunne gelederen verschuilen mocht, opdat op die wijze de vlucht hem mogelijk zou wezen. Hij deed dit, doch werd, waarschijnlijk ten gevolge van het verraad der Zwitsers herkend en den 10en April 1500 gevangen genomen. Hij werd naar Lyon tot den koning gebracht. Doch Lodewijk XII weigerde hem te zien: hij liet hem van de eene gevangenis naar de andere voeren en eindelijk in den kerker van het kasteel Loches in Berry opsluiten. Hier sleepte hij zijn vreugdeloos leven tot het jaar 1510 voort. Voor zijne vele en zware misdaden onderging hij de rechtmatige straf in de vreeslijke ellende, welke hij gedurende zijne laatste levensjaren ondergaan moest. Slecht gevoed, beroofd van den troost van te mogen lezen en schrijven, kwijnde hij tusschen de sombere kerkermuren in eenzaamheid weg.

Na de verovering van Milaan wendde Lodewijk XII den blik naar Napels; hij sloot met Ferdinand den Katholieken het ons bekende verdeelingsverdrag van Granada, den 11en November 1500. Deze overeenkomst was echter zoo geheim gehouden, dat koning Frederik van Napels, die zijn neef Ferdinand in de regeering opgevolgd was, daarvan niets vermoedde. Vol vertrouwen op zijn bloedverwant, Ferdinand den Katholieken, zag hij in dezen een trouw bondgenoot, in Lodewijk XII daarentegen een gevaarlijk vijand.

Frederik was een vriend van kunst en wetenschap, een stil en vredelievend man, die in geen enkel opzicht geschikt was voor den strijd, welken die woelige dagen opleverde, en die volstrekt geen begrip had van de listige kuiperijen en de verraderlijke staatkunde, waarin zijne tijd-

genooten meesters waren. In verzoenenden geest wendde hij zich tot Lodewijk XII, wien hij zeer voordeelige vredesvoorslagen deed; doch toen deze verworpen werden, vertrouwde hij op de hulp van den dapperen Spaanschen veldheer Gonzalvo de Cordova, en ruimde hij dezen zelfs bereidwillig eenige Calabrische vestingen in.

Het Fransche leger rukte intusschen voorwaarts en kwam in Juni 1500 te Rome aan. Thans scheen het tijd om het geheim omtrent het verdrag van Granada te onthullen. De gezanten van Spanje en Frankrijk deelden den heiligen vader den inhoud der overeenkomst mede en zij ontmoetten bij hem niet den minsten tegenstand. Alexander VI was volkomen bereid tot alles wat Lodewijk XII genoegen kon geven, daar de Fransche koning hem insgelijks belangrijke diensten bewezen had.

Cesar Borgia, de hertog van Valentinois, was niet werkeloos geweest. Aan het hoofd van Fransche en Zwitsersche hulptroepen had hij al zijne krachten ingespannen om in de Romagna een onafhankelijk hertogdom te stichten.

Onder de regeering der vroegere pausen was het den meesten leenmannen der kerk gelukt, zich bijna geheel onafhankelijk te maken. Zij hielden eene legermacht op de been, voerden oorlog onder elkander en regeerden als kleine vorsten. Deze vasallen der kerk werden door Cesar Borgia van hunne steden en bezittingen beroofd, uit hunne kleine vorstendommen vormde hij één grooter hertogdom. Hoe gewelddadig, verraderlijk en wreed Cesar Borgia bij zijne ondernemingen ook te werk ging, toch moet erkend worden, dat de vernietiging van de macht der tallooze kleine heeren een zegen voor den staat was, dat daardoor paal en perk gesteld werd aan het onverdragelijk stelsel van roof en plundering, dat de Romagna onophoudelijk met moordtooneelen vervulde en haar tot de wijkplaats voor het onmenschelijkste roofgespuis gemaakt had.

Het is zoo — Cesar Borgia was zelf een roover en moordenaar, een afschuwelijk misdadiger in één woord; door moorddolk en giftkelk ruimde hij allen uit den weg, die hem in zijne eerzuchtige plannen dwarsboomden of hem vijandig gezind waren; o. a. liet hij een zijner neven, den kardinaal Johannes Borgia, vergiftigen, den derden gemaal zijner zuster Lucretia verworgen en in gemeenschap met zijn vader vele rijke Romeinen, nadat zij eerst gedwongen waren om den paus tot hun erfgenaam te benoemen, den een voor, den ander na vermoorden. Doch in weerwil van dit alles bezat hij een zeker talent om te regeeren, dat hem zelfs tot op zekere hoogte de liefde van het volk verwierf. In zijn nieuw vorstendom schiep hij eene voorbeeldige orde en een ongekende veiligheid. Leo verhaalt in zijne geschiedenis van Italië:

„Cesar stelde Ramiro d'Orco tot gouverneur over zijn nieuw vorstendom aan en schonk hem eene bijna onbeperkte volmacht. Deze zuiverde het gewest weldra van alle slecht gespuis, deels door het ter dood te brengen deels door het te verjagen, en hield het zuiver door het uitoefenen van eene gestrenge politie, totdat Cesar geloofde, dat er genoeg strengheid aangewend was en dat hij nu de gemoederen met zich verzoenen en de verantwoording voor de vroegere hatelijke maatregelen van zich af en op zijn werktuig werpen moest. Nu liet hij eensklaps Ramiro grijpen en des nachts op een schavot te Cesena in twee stukken houwen; des morgens vonden de inwoners de bijl en de beide helften van het lichaam.

Grondeigenaars en kooplieden genoten onder de nieuwe regeering eene rust, waarin zij zich in lang niet verheugd hadden. Aan alle eischen omtrent eene goede inrichting van het staatsbestuur was op eene voortreflijke wijze voldaan."

Hoe onwettig, hoe onvereenigbaar met de toenmalige staatkundige begrippen het ontstaan van een onafhankelijk vorstendom in den kerkelijken staat ook was, toch wist Alexander VI het collegie van kardinalen over te halen om daaraan hunne goedkeuring te hechten. Hij verkocht 12 kardinaalshoeden voor geld en voor de toestemming, dat zijn zoon met de veroverde landschappen beleend werd; hierdoor wist hij eene meerderheid in het collegie te verkrijgen.

Wat kon in die dagen te Rome ook onmogelijk genoemd worden? Door middel van goud of geweld kon men alles gedaan krijgen. Geene misdaad werd ooit gestraft, indien zij met goud verzoend worden kon. Goud ontsloot den weg tot de hoogste ambten, doch voerde ook ter dood, wanneer het de hebzucht van den heiligen vader al te zeer opwekte. Fabelachtige sommen vloeiden in de kas van den paus, die dit geld met zijne minnaressen en zijne dochter Lucretia op de ons reeds bekende wijze verbraste en zijne schaamtelooze leefwijze ook zonder schroom openlijk voortzette, toen duizenden vrome pelgrims uit alle landen der christenheid te Rome samenvloeiden, om het jubeljaar 1500 te vieren. Met stomme verbazing aanschouwden deze de gruwelen van het pauselijk bestuur, zij brachten de berichten daaromtrent naar hunne woonplaats mede en ondermijnden door hunne verhalen meer en meer den eerbied, welken een groot deel der christelijke volken nog altijd voor het opperhoofd der kerk koesterde. Hunne berichten droegen er niet weinig toe bij om de gemoederen voor eene hervorming der kerk voor te bereiden. In dit opzicht heeft niemand misschien meer gedaan dan paus Alexander VI.

Om zijne gewone leefwijze verder voort te zetten, zijne staatkundige plannen uit te voeren en de wereldlijke heerschappij van zijn zoon Cesar te bevestigen, had de paus de hulp der Franschen noodig; hij aarzelde daarom geen oogenblik om het verdrag van Granada te bekrachtigen en Lodewijk XII en Ferdinand den Katholieken gezamenlijk met Napels te beleenen. Thans zetten de Franschen hun marsch onafgebroken voort. Waar zij op Napolitaansch gebied eenigen tegenstand ontmoetten, namen zij wraak door de gevangenen op de schandelijkste wijze neer te houwen; zij spaarden daarbij zelfs de vrouwen en kinderen niet. Schrik en ontzetting gingen voor hen uit, de lafhartige Napolitaansche troepen stoven bij hunne nadering in alle richtingen uiteen.

Dewijl terzelfder tijd ook de Spanjaarden openlijk als Frederik's vijanden optraden en het bij de overeenkomst van Granada hun toegewezen deel des lands in bezit namen, zag koning Frederik te laat in, dat hij het slachtoffer van de trouwloosheid des Spaanschen konings was geworden. Hij durfde den strijd niet verder voortzetten. Hij deed afstand van den troon en ontsloeg zijne onderdanen van den eed van trouw, hem gezworen, ten einde hun goed en bloed te sparen. Vrijwillig begaf hij zich naar Frankrijk, daar hij zijn openlijken vijand meer vertrouwde dan zijn arglistigen bloedverwant.

Lodewijk XII gedroeg zich jegens hem edelmoediger dan jegens Ludovico Moro. Hij schonk hem het hertogdom Anjou met 30.000 du-

katen als jaarlijksch inkomen, onder voorwaarde dat hij Frankrijk niet weder verlaten zou. Frederik hield zich trouw aan deze afspraak. Hij stierf in Frankrijk in het jaar 1504.

Bijna geheel het koninkrijk Napels was in de macht der Franschen en Spanjaarden. Slechts enkele vestingen boden nog tegenstand, onder anderen Tarente, waar prins Ferdinand, Frederik's zoon, zich met zijn opvoeder Johan de Guerra, graaf van Polenza bevond. Gonzalvo de Cordova belegerde de stad, doch de graaf verdedigde zich, hoewel hij geheel afgesneden was, met den moed der wanhoop zoolang, totdat Gonzalvo op de hostie zwoer, dat hij den prins vrijen aftocht zou toestaan, waarheen deze zich ook wenschte te begeven.

De stad werd overgegeven; doch Gonzalvo maakte zich aan de schandelijkste woordbreuk schuldig. Hij liet den prins gevangen nemen en zond hem naar Spanje tot koning Ferdinand; door deze daad van trouwloosheid wierp hij op zijn anders zoo schitterend wapenschild eene onuitwischbare smet.

Hadden de Franschen en Spanjaarden zich door een roofzieken inval van het koninkrijk Napels meester gemaakt, even als roovers kregen zij weldra twisten over de verdeeling van den buit. De hertog van Nemours, de aanvoerder der Franschen, en Gonzalvo de Cordova, de Spaansche bevelhebber, waren het niet eens over eenige onduidelijke bepalingen van het verdrag van Granada, een onderhoud der beide mannen leidde niet tot eene vreedzame beslechting van het geschil; de wapenen moesten beslissen.

Toen in Juni 1502 de oorlog tusschen de Franschen en Spanjaarden te Napels uitbrak, behaalden de eersten aanvankelijk eenig voordeel, doch Ferdinand de Katholieke wist de zegepraal door list aan zijne vanen te hechten. Terwijl de beide legers elkander in Italië bevochten, onderhandelden de beide vorsten. Lodewijk XII deed het plan doorschemeren om den onttroonden koning Frederik in het bezit van de kroon van Napels te herstellen. Nu zond Ferdinand zijn schoonzoon Philips naar Frankrijk en liet hij aan Lodewijk door zijn tusschenkomst het volgende aanbod doen: beide vorsten zouden van de regeering over Napels afzien en hunne rechten op Karel, den kleinzoon van Ferdinand, en op Claudia, Lodewijk's dochter — het vroeg verloofde paar — overdragen. Den 5en April 1503 sloot de aartshertog Philips een verdrag in dezen geest; de koning van Frankrijk, hierdoor tot vrede geneigd, staakte het afzenden van hulptroepen, terwijl Ferdinand zich in het geheim krachtig uitgerust en een groot aantal troepen naar Italië gezonden had.

Thans nam de oorlog in Italië eene andere wending. Nauwelijks zag Gonzalvo zich in het bezit eener toereikende macht, of hij tastte met uitstekend veldheerstalent de Franschen aan en behaalde op hen meer dan eene schitterende overwinning.

De strijd der Spanjaarden en Franschen in Italië, met welks bijzonderheden wij ons hier niet kunnen bezighouden, beslaat eene belangrijke plaats in de geschiedenis, omdat Gonzalvo van Cordova daarin als het ware de schepper van eene nieuwe krijgskunst is geworden. Hij verwierf zich door de stoutheid en het beleid, waarmede hij zijne troepen aanvoerde, grooten roem; vele bekwame veldheeren werden in zijne school gevormd; de Spaansche troepen werden in die dagen bijna als onoverwinnelijk beschouwd, dewijl het hem gelukte hun eene dapperheid, een

vertrouwen op de zegepraal en eene stoutmoedigheid in te boezemen, welke tot dien tijd schier zonder voorbeeld waren.

Ook de Franschen vochten, hoewel minder gelukkig, toch met eene door de tijdgenooten hooggeroemde dapperheid; onder hen onderscheidde zich vooral een zeker ridder René du Terrail, die algemeen onder den naam Bayard, de Ridder zonder vrees of blaam, bekend is. Bayard verdiende zijn eernaam, die nog heden op de lippen der nakomelingschap zweeft, niet alleen door zijne stoutmoedigheid, zijne lichaamskracht, zijne bedrevenheid in ridderlijke oefeningen en zijne met alle doodsgevaren spottende dapperheid, maar nog meer door eene onder zijne tijdgenooten zoo zeldzame zachtmoedigheid jegens de overwonnenen, door zijne menschlievendheid, zijne edelmoedigheid en zijne belangeloosheid. Hij was in den edelsten zin des woords een waarachtig ridder in een tijd, waarin de ridderschap hare zedelijke beteekenis reeds geheel verloren had, en er van die aloude instelling niets dan de ridderlijke praal en titels waren overgebleven.

Lodewijk XII werd door de in Italië geleden verliezen en door de trouwloosheid van Ferdinand van Arragon pijnlijk verrast. Hij zou eensklaps ondervinden, dat hij zijn meester in arglistige en bedriegelijke staatkunde gevonden had, want Ferdinand verklaarde, toen het geluk zijne wapenen had gekroond, dat het door aartshertog Philips gesloten verdrag nul en van geener waarde was, dewijl de onderhandelaar zijne volmacht was te buiten gegaan.

Lodewijk werd door dit verraad des te pijnlijker getroffen, dewijl hij ook in Italië geene ondersteuning ontving van die bondgenooten, op wier hulp hij het meest gerekend had, van paus Alexander VI en diens zoon Cesar Borgia. Cesar dankte zijne snel verkregene macht aan den koning van Frankrijk. De vrees voor de Franschen had tot dus ver de handen zijner tegenstanders geboeid, die zich wel voortdurend over zijne daden van geweld en willekeur bij Lodewijk XII beklaagden, doch bij hem nooit troost vonden, dewijl de kardinaal van Amboise, die door Cesar's invloed eens na den dood van Alexander VI zelf paus hoopte te worden, alle klachten als nietig van de hand wees.

Hoeveel Alexander VI en Cesar Borgia ook aan den koning van Frankrijk dankten, toch durfden zij niet openlijk voor de Franschen en tegen de Spanjaarden partij kiezen. Hunne houding was zoo weifelend en onoprecht, dat men van hen naar waarheid kon zeggen: „Alexander doet nooit wat hij zegt, en Cesar zegt nooit wat hij doet."

Juist in dien tijd ondergingen vader en zoon de rechtvaardige straf voor hunne euveldaden. Alexander had op zekeren avond de rijkste kardinalen uit Rome op een gastmaal genoodigd, met het plan om hen te vergiftigen en zoo hun erfgenaam te worden. Vóór den moord begaf hij zich met zijn zoon Cesar naar de villa van den kardinaal Hadrianus van Torneto. Hij was dorstig geworden en verlangde te drinken. De vertrouwde dienaar van Cesar bracht hem van den besten wijn, toevallig van dien, welke voor de gasten bestemd was.

Alexander dronk nooit, voordat de wijn hem voorgeproefd was, want even als hij gewoon was zijne vijanden te vergiftigen zoo vreesde hij ook op den een of anderen dag in stilte door hen om het leven gebracht te zullen worden. Zelfs zijn zoon vertrouwde hij niet.

Zoo dronken beiden, vader en zoon, en beiden ondervonden de uitwerking van het vreeselijk vergif.

Cesar werd gered; hij liet zich — naar luid der sage — in de nog rookende huid van een pas geslacht muildier innaaien en behield daardoor het leven. Alexander stierf den 18en Augustus 1503.

Het gelaat van het lijk was koolzwart geworden en de tong zoo sterk gezwollen, dat de mond niet gesloten worden kon. Naar de geschiedschrijvers ons mededeelen, was de aanblik van het lijk vreeselijker dan men ooit in zijn leven gezien had.

Het volk verhaalde, dat Alexander de gewijde hostie vergeten had, welke hij anders tot zijne bescherming bij zich droeg. Anderen verzekerden, dat het verbond, hetwelk de paus met den duivel gesloten had, verstreken was en dat satan zelf was gekomen om de hem toebehoorende ziel te halen.

Volgens andere berichten is Alexander VI aan eene kwaadaardige koorts gestorven, doch de beste geschiedschrijvers nemen de toevallige vergiftiging als bewezen aan.

Cesar Borgia had er op gerekend, bij den dood zijns vaders een overwegenden invloed op de verkiezing van een paus te zullen uitoefenen, doch dit was hem onmogelijk, want hij lag doodelijk ziek ter neder en al zijne vijanden stonden thans tegen hem op. Een grijsaard, Pius III, besteeg den pauselijken troon en toen deze reeds na korten tijd stierf, werd de doodvijand der familie Borgia, de kardinaal Julianus van Rovero, die zich als paus Julius II noemde, gekozen. Cesar moest zelf zijn invloed ten zijnen gunste aanwenden, daar hij voor geen enkelen zijner aanhangers de gewenschte hoop op welslagen koesteren kon.

Cesar's hertogdom, dat ten koste van zooveel stroomen bloeds te zamen was gebracht, viel geheel uit elkander, dewijl na Alexander's dood de woesteling Borgia zelfs verlaten werd door zijne vroegere vrienden en vleiers, die hem alleen uit vrees onderdanig waren geweest (*).

Lodewijk XII, die alle uitzicht op hulp van de zijde van Alexander en Cesar Borgia moest opgeven, rustte zich, verontwaardigd over de trouwloosheid van Ferdinand den Katholieken, tot een bloedigen strijd toe. Doch in den oorlog, die met den meesten nadruk werd hervat, behaalde hij geene lauweren.

Gonzalvo versloeg de Franschen den 27en December 1503 bij de Garigliano zoo totaal, dat slechts enkele treurige overblijfsels van het leger naar Frankrijk konden terugkeeren. Lodewijk XII, die nu moest vreezen, dat hij door de Spanjaarden ook uit Milaan verdreven zou worden, zag zich genoodzaakt om hun Napels over te laten en den 11en Februari 1504 een driejarigen wapenstilstand te sluiten.

Gonzalvo de Cordova bleef te Napels als Spaansch stadhouder; als zoodanig regeerde hij met eene schier onbeperkte koninklijke macht; op grond van de groote diensten door hem aan Ferdinand den Katholieken bewezen, en in het vertrouwen op de gunst van koningin Isabella waagde hij het meer dan eens, koninklijke bevelen te overschrijden, wanneer hij dit noodzakelijk achtte. Ook zijne uitgaven gingen de hem gestelde per-

(*) De vroeger zoo machtige Cesar Borgia moest eindelijk, nadat hij de Romagna verloren had, te Napels bij de Spanjaarden eene schuilplaats zoeken. Gonzalvo zond hem gevankelijk naar Spanje. Hoewel het hem na twee jaren gelukte, uit de gevangenis te ontsnappen, kwam hij toch nooit weer in het bezit zijner vroegere macht. Bij zijn zwager, koning Johan d' Albret van Navarra, vond hij een toevluchtsoord; in het jaar 1507 sneuvelde hij in een gevecht.

ken ver te buiten, hij besteedde de inkomsten des lands zonder die te verantwoorden, naar zijn goeddunken, juist alsof hij zelf de absolute koning was.

Zoo lang Isabella leefde, woog hare voorspraak op tegen de klachten, die aan het Spaansche hof op steeds luider toon tegen Gonzalvo werden aangeheven. Doch daar na haren dood Maximiliaan en zijn zoon Philips aanspraak op Napels maakten en Gonzalvo's benijders het vermoeden uitspraken, dat hij òf zich aan Philips' zijde scharen òf eene poging aanwenden zou om in Napels een onafhankelijk koninkrijk te stichten, toen besloot Ferdinand den veldheer, die door de groote diensten, welke hij bewezen had, al te machtig was geworden, van zijne waardigheid te ontzetten. Dankbaarheid kende Ferdinand niet, hij liet zich door geene andere beweegreden dan zijn staatkundig eigenbelang leiden, dit toonde hij op nieuw door de trouwlooze wijze, waarop hij Gonzalvo behandelde, wien hij niets minder dan het bezit van het koninkrijk Napels dankte.

In September 1506 bezocht Ferdinand zijn nieuw koninkrijk, hij werd door Gonzalvo feestelijk ontvangen. De koning behandelde den verdienstelijken veldheer uiterst genadig; geen eerbewijs, geene onderscheiding was er uit te denken, welke hem niet van 's konings zijde ten deel vielen. Deze verhouding werd gedurende het geheele verblijf van Ferdinand te Napels door niets gestoord. Gonzalvo liet zich dan ook zonder moeite overhalen om Ferdinand naar Spanje te vergezellen, toen deze in Augustus 1507 derwaarts terugkeerde.

Hier werd Gonzalvo door den adel, die hem vereerde, met de hoogste onderscheiding ontvangen, aan het hof daarentegen vond hij voortaan niets dan afgunst en argwaan; hij moest zich op zijne landgoederen terugtrekken en zijn vurigste wensch, even als vroeger zijn vaderland met zijn zwaard te mogen dienen, bleef onvervuld.

EEN EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

Italië. Paus Julius II. Zijn karakter. Herstelling van den kerkelijken staat. Opstand te Genua. Genua door Lodewijk XII onderworpen. Maximiliaan neemt den titel van Roomsch keizer aan. Vruchtelooze strijd van Maximiliaan tegen Venetië. Schaamtelooze ligue van Kamerijk. Ongelukkige wending van den oorlog voor de Venetianen. De ligue van Kamerijk ontbonden. Padua te vergeefs door Maximiliaan belegerd. De heilige ligue. Vruchtelooze afloop van het concilie te Pisa. Hardnekkige strijd. Gaston de Foix. Overwinning bij Ravenna. Uitbreiding der heilige ligue. De Zwitsers. Maximiliaan Sforza te Milaan. De Franschen uit Italië verdreven. Terugkomst der Medici te Florence. Maximiliaan met den paus verzoend. Dood van Julius II. De heilige ligue ontbonden. Verbond tusschen Frankrijk en Venetië. Milaan door de Franschen veroverd en weer verloren. Slag bij Novara. Dood van Lodewijk XII.

Julius II de nieuw verkozen paus, had door een bijzonder geluk-

kigen samenloop van omstandigheden bij zijne verkiezing den 31en October 1503 de stemmen van alle partijen op zich vereenigd. Door zijn langdurig verblijf in Frankrijk had hij bij de Fransche partij zich groote sympathie verworven. Ook de kardinaal van Amboise, die de hoop opgegeven had, zelf paus te worden, begunstigde deze keus, wijl hij hoopte, dat Julius in het vervolg een trouw bondgenoot voor Frankrijk zou zijn.

De Italianen kenden zijn krachtig nationaliteitsgevoel en rekenden er op, dat hij met kracht voor de onafhankelijkheid van Italië in de bres zou springen. Zelfs Cesar Borgia werd voor Julianus gewonnen, toen deze zijn neef met Cesar's dochter in het huwelijk deed treden en beloofde, het hertogdom in de Romagna te zullen erkennen; een belofte, welke de nieuwe paus volstrekt niet van plan was te houden.

Julius II was een man van groote geestesgaven. Hoewel hij geen toonbeeld van een priester heeten mocht, was hij toch een kerkvorst van een geheel ander slag dan Alexander VI. Raumer schetst ons hem met de volgende woorden:

„Reeds zijn uiterlijk was niet gewoon; hij was een lang, mager man met vurige oogen, een grijs hoofd en een langen afhangenden baard. Hij was wel onderwezen, vooral in de geschiedenis, een vriend van geleerden en kunstenaars, een spaarzaam huishouder, edelmoedig jegens geringen, rechtvaardig tegenover iedereen, door het ongeluk niet terneergeslagen en van een onwrikbaar karakter.

Anderen, dezen lof eenigszins beperkend, zeggen: „Hij liet zich door zijn drift zoo zeer medeslepen, dat hij niet alleen overijlde handelingen beging, maar zich in het algemeen meer als een oorlogsvorst dan als een kerkvorst gedroeg. Niet minder gebruikte hij zijn pauselijk gezag tot bereiking van wereldsche doeleinden en hij ondermijnde de macht der kerk, door haar hoogste doel uit het oog te verliezen of althans bij zaken van minder belang achter te stellen." Zonder deze beschuldigingen als onrechtvaardig te verwerpen, antwoorden des pausen verdedigers: „Dat Julius ter bereiking van twee oogmerken, voor de herstelling van den Kerkelijken Staat en voor de verdrijving van vreemde volken uit Italië met het grootste beleid en eene onwrikbare standvastigheid gedurende zijne gansche regeering werkzaam was; dat hij op zulk een hoogen leeftijd en met ter zijde stelling van alle gemak en genoegen niet, gelijk zoo menig paus, voor de verheffing zijner bloedverwanten, maar voor het welzijn der kerk en voor de vrijheid van zijn vaderland streed, en zelfs voor geen doodsgevaar terugdeinsde, dit alles verdient geen berisping maar lof en bewondering."

Met kracht, beleid en standvastigheid zette Julius zijn plan ter herstelling van den Kerkelijken Staat door; dat hij zich daarbij weinig bekommerde om zijne belofte, aan Cesar Borgia gedaan, werd hem door zijne tijdgenooten, die zijne pogingen hoog waardeerden, gaarne vergeven. Cesar, tegen wien al zijne oude vijanden in verzet kwamen, werd, gelijk wij reeds verhaalden, van zijn hertogdom beroofd: de voormalige kleine vorsten werden echter door Julius II niet in hun vroeger gezag hersteld, hij beoorloogde hen integendeel en dwong hen om weder onderdanen der kerk te worden. Ook Borgia werd in het jaar 1506 weder aan den Kerkelijken Staat toegevoegd.

Met Frankrijk stond Julius II tot op dit tijdstip in de beste verstandhouding. Deze werd echter verstoord, toen Lodewijk XII ten aanzien

van de aanhechting van Bologna eene dubbelzinnige houding aannam en buitendien, in weerwil van des pausen dringende beden, der oproerige stad Genua een zware straf oplegde. Genua had onder Frankrijk's oppergezag nog een zekeren schijn van vrijheid behouden, waarvan echter niet het eigenlijke volk, maar wel vier aanzienlijke adellijke familien, die bijzonder in de gunst der Franschen deelden, de Doria's, de Spinola's, de Fieschi's en de Grimaldi's, de vruchten plukten.

Deze vier familien benoemden de helft van alle beambten, het volk daarentegen verlangde, dat de populares, waartoe ook de eenigszins vervallen oude adel, die niet tot de vier familien behoorde, gerekend werd, twee derden, de vier genoemde familien slechts een derde der overheidspersonen benoemen zouden.

Hoe billijk en gematigd die eisch ook was, toch werd hij kortaf geweigerd. De verbittering des volks tegen de vier heerschende geslachten en hunne beschermers de Franschen, groeide met den dag aan; zij leidde eindelijk tot een opstand, tot welker uitbarsting eene zeer onbeduidende omstandigheid aanleiding gaf.

Een Doria en een gewoon burger geraakten op de markt over een aankoop van champignons in twist. De trotsche Doria, geërgerd, wijl een eenvoudig burgerman hem de paddestoelen, welke hij koopen wilde, betwistte, gaf zijn tegenstander een vuistslag in het aangezicht. Nu liep deze met den uitroep: „Volk, er uit!" door de straten en wekte zijne medeburgers tot wraakoefening op.

De opstand greep zoo snel om zich heen, dat er aan geen tegenstand viel te denken; wel trachtte de Fransche stadhouder het oproer te stillen, door den eisch omtrent de populares in te willigen, doch het was te laat. Geheel Genua was in rep en roer, wierp het Fransche juk af en benoemde een zijdeverwer, Paul da Novi, tot Doge van de op nieuw onafhankelijk gemaakte republiek (15 Maart 1507). Groot was de vreugde over de herwonnen vrijheid, maar zij was niet van langen duur. Toen Lodewijk XII zelf aan het hoofd van een machtig, uit Franschen en Zwitsers bestaand leger kwam aanrukken, werden de opstandelingen door een panischen schrik bevangen. Zij waagden het niet eens een pas te verdedigen, waar zij den Franschen met het beste gevolg den weg hadden kunnen versperren. Zij sloegen lafhartig op de vlucht, gaven den koning hunne stad over en smeekten om genade.

Lodewijk XII ging tegen hen met de uiterste gestrengheid te werk. In weerwil van des pausen voorspraak liet hij een aantal burgers, en onder deze ook de doge, die op zijne vlucht gevangen genomen was, ter dood brengen. Alle oude privilegiën der Genueezen werden vernietigd. De koning liet een fort bouwen, dat de stad bestreek, en legde bovendien der bevolking eene zware oorlogsschatting op. De Genueezen moesten het nog als eene hooge gunst beschouwen dat zij een stedelijken regeeringsvorm kregen, welke hun althans in schijn eenige vrijheid liet, hoewel zij inderdaad geheel aan Frankrijk onderworpen waren.

De nieuwe uitbreiding van Frankrijk's macht in Italië boezemde paus Julius II te recht ernstige bezorgdheid in. Hij wendde zich tot Maximiliaan en drong bij dezen er op aan, dat hij zich naar Rome begeven zou, om daar overeenkomstig de aloude gewoonte de keizerskroon te halen.

Maximiliaan, die buitendien op Lodewijk XII verstoord was, sinds

deze de verloving zijner dochter Claudia met des konings kleinzoon Karel verbroken had, nam des pausen uitnoodiging zonder aarzelen aan. Hij wenschte de Fransche macht in Italië te vernietigen, doch de Duitsche rijksvorsten deelden zijne plannen niet. Zij betoonden niet den minsten lust om hun goud en het bloed hunner soldaten in een nutteloozen strijd om Italiaansch grondgebied te verspillen. Maximiliaan moest dus tot zijne eigene hulpmiddelen de toevlucht nemen en ten gevolge hiervan kon hij slechts een zeer kleine, voor een veldtocht tegen Italië geheel onvoldoende krijgsmacht in het veld brengen. In weerwil hiervan zag hij niet van de dwaze onderneming af.

Hij wendde zich tot de Venetianen met den eisch om vrijen doortocht over hun grondgebied. De republiek weigerde dit, toen Maximiliaan aan het hoofd zijner troepen verscheen, men wilde hem alleen vergunnen, zonder krijgsmacht naar Rome te reizen. Nu gaf hij wel het plan tot dien tocht op en nam hij, zonder de pauselijke kroning af te wachten, den 3en Februari 1508 te Trente den keizerlijken titel aan, maar hij besloot te gelijker tijd thans zijn leger tegen de republiek Venetië aan te voeren.

Hij deed dit dan ook, maar zonder eenig noemenswaardig gevolg en verliet weldra het leger, dat nu nog ongelukkiger streed dan vroeger. De Venetiaansche veldheer Alviano versloeg de Duitschers en veroverde zelfs Frioul en Dalmatië. Maximiliaan, die niet in staat was om hierover wraak te nemen en bij eene voortzetting van den oorlog slechts grootere verliezen duchtte, zag zich genoodzaakt om den 21en April 1508 een vrij vernederenden wapenstilstand te sluiten.

De uitbreiding, welke de macht van Venetië tengevolge van dezen laatsten oorlog gekregen had, maakte den naijver van Lodewijk XII gaande. Reeds sinds lang was de republiek wegens haren aangroeienden rijkdom en haar zich steeds uitbreidend grondgebied het voorwerp van den haat der Europeesche vorsten. Nadat zij zelfs keizer Maximiliaan overwonnen en haar gebied op nieuw vergroot had, was zij in hunne oogen zelfs gevaarlijk.

Het gebied van Venetië omvatte in die dagen een niet onbeduidend deel van het Italiaansche vaste land, in de laatste jaren was hare heerschappij, ten gevolge van de wijze staatkunde der regeering, ook over eenige deelen der Romagna, een deel van het Milaneesche grondgebied, en eenige Napolitaansche steden uitgebreid. Buiten Italië bezat de republiek de kusten van Dalmatië, de eilanden Cyprus en Candia en een groot aantal kleinere eilanden en steden, welke zij dapper tegen de aanvallen der Turken verdedigd had.

Hoewel de onzen lezers bekende aristocratische regeeringsvorm door de Venetiaansche overheid met eene ijzeren consequentie gehandhaafd werd, voelden toch de beoefenaars van wetenschap, kunst en nijverheid, de kooplieden en landbouwers zich recht te huis in eene stad, welker strenge wetten hen beveiligden tegen willekeurige aanvallen.

De rijkdom der republiek was ten gevolge van hare uitgebreide handelsbetrekkingen ongeloofelijk aangegroeid. Wel deed zich toen reeds de uitwerking der ontdekking van den zeeweg naar Oost-Indië door de Portugeezen gevoelen, doch tot heden had die gebeurtenis aan den Venetiaanschen handel geen belangrijke afbreuk gedaan.

Tegen deze machtige, rijke republiek, die zich door hare dappere,

met de grootste volharding voortgezette oorlogen met de Turken zulke schitterende verdiensten jegens de christenheid had verworven, werd thans in alle stilte een schandelijk verbond gevormd, dat even dom als baatzuchtig was.

Een verbond, dat ten doel had, de republiek van een groot deel harer bezittingen te berooven, de ligue van Kamerijk, werd den 19en December 1508 gesloten door Maximiliaan, die kort te voren een wapenstilstand met de Venetianen had aangegaan en wien dus het eergevoel had moeten verbieden, tot het bondgenootschap toe te treden; door Lodewijk XII van Frankrijk, wiens begeerte naar Italiaansch grondgebied Frankrijk reeds op zulke zware offers te staan was gekomen en die vroeger in vereeniging met de Venetianen Milaan veroverd had; door Ferdinand den Katholieken, die insgelijks zijne veroveringen in het Napelsche voor een deel aan den bijstand van Venetië dankte, en door paus Julius II, die wel eenige oorzaak had om zich wegens het bezetten van eenige deelen der Romagna door Venetië te beklagen, doch die had moeten toezien, dat het voor zijn plan, de herstelling van den kerkelijken staat, veel gevaarlijker was, de Franschen, Spanjaarden en Duitschers dan de Venetianen in Italië te doen heerschen.

Het eigenlijk doel van het verbond van Kamerijk, dat voorshands nog geheim gehouden werd, was, der republiek al die deelen van haar grondgebied te ontrooven, welke vroeger in het bezit van een der bondgenooten waren geweest of waarop deze aanspraak maakten, onverschillig of de republiek die door middel van geweld of langs den weg der verdragen verworven had. Zoo maakte Ferdinand de Katholieke aanspraak op de Napolitaansche steden en Lodewijk XII op het voormalig gebied van Milaan, hoewel beide vorsten deze gewesten aan Venetië bij verdrag afgestaan hadden.

Hoe schandelijker een onrecht de ligue van Kamerijk, die immers niets dan een rooversovereenkomst in het groot was, in de oogen der bondgenooten zelven moest zijn, des te meer poogden zij hunne verfoeilijke ondernemingen voor zich zelven te rechtvaardigen. Onder anderen heet het in het verdrag:

„.... het is niet alleen nuttig, deugdzaam en eervol, maar volstrekt noodzakelijk, dat de verontwaardigde bondgenooten, tot het oefenen van eene rechtvaardige wraak, en tot beteugeling van de onverzadelijke hebzucht en veroveringsdorst der Venetianen, als tot het blusschen van een algemeenen gevaarlijken brand, toesnellen. Het verbond heeft ten doel de verdediging van den heiligen apostolischen stoel en het welzijn der geheele christenheid. De paus zal den keizer nog in 't bijzonder aansporen om overeenkomstig zijnen plicht de kerk te verdedigen, opdat hij met een goed geweten den gesloten vrede kunne verbreken en Venetië aanvallen."

Het plan voor den veldtocht werd in dien zin vastgesteld, dat Lodewijk XII den 3en April een aanval op de grenzen der republiek zou wagen, terwijl ter zelfder tijd de paus zijn banbliksem tegen haar slingeren en Maximiliaan's hulp inroepen zou, opdat deze, zonder zijne eer te bezoedelen, zijn gegeven woord schenden en den wapenstilstand verbreken kon. Te gelijk zouden de kleinere Italiaansche vorsten, die beloofd hadden tot het verbond toe te treden, zich op den vijand werpen en de hun vroeger ontrukte gewesten heroveren.

Dit geheime plan was des te verraderlijker, omdat nog na het sluiten van het verdrag de verschillende bondgenooten zich zeer vriendschappelijk jegens de republiek gedroegen. Alleen paus Julius II, die over zich zelven niet tevreden was en inzag, welk een grooten misslag hij begaan had, door tot de ligue van Kamerijk toe te treden, was oprechter: hij gaf der republiek kennis van het gesloten verbond en verklaarde zich bereid om zich daaraan te onttrekken, indien Venetië hem Faënza en Rimini met het grondgebied, dat vroeger aan de republiek had toebehoord, teruggaf.

Een deel van den Venetiaanschen Senaat was van oordeel, dat des pausen eisch ingewilligd moest worden. Daartegenover verklaarde Domencio Trevitani, dat het gevaar niet zoo groot was als het scheen, dewijl de republiek rijk en machtig genoeg was om den oorlog te wagen tegen den onnatuurlijken vorstenbond, die bovendien zeker spoedig uit elkander zou spatten, en dat de republiek een gebied, hetwelk zij eenmaal in bezit had genomen, nooit weder mocht afstaan.

Dit gevoelen behield de overhand; des pausen aanbod werd afgeslagen en Julius bleef bij de ligue van Kamerijk. Het was een stout besluit der Venetianen om aan al de bondgenooten het hoofd te bieden, want de republiek stond geheel alleen tegenover hare vijanden. Ook de Florentijnen, wier belang het medebracht den Venetianen bij te staan, bleven onzijdig. Zij waren nog in een oorlog met Pisa gewikkeld, die eerst in Juni 1509 met de onderwerping dezer stad eindigde; bovendien heerschte er tusschen de beide republieken zulk een ingekankerde naijver, dat een verbond tusschen haar niet gemakkelijk tot stand komen kon.

Het begin van den strijd, die in April uitbarstte, was ongelukkig voor de Venetianen. Het bleek, dat de republiek op hare troepen niet vertrouwen kon en dat er tusschen hare beide eerste veldheeren een zeer betreurenswaardige tweespalt bestond. De stoutmoedige Alviano wilde een krachtigen aanvallenden oorlog voeren, de voorzichtige Pitegliano wilde zich uitsluitend tot de verdediging bepalen. Het gevolg van dit verschil van gevoelen was, dat de oorlog zeer weifelend gevoerd werd, en toen het nu den 14en Mei tot een beslissend treffen met de Franschen kwam, werden de Venetianen bij Agnadello of Vaila zoo totaal verslagen, dat zij den vijand de verovering der Milaneesche steden en gewesten bijna niet konden beletten.

De verslagenheid over de geledene nederlaag was te Venetië onbeschrijfelijk groot. Men had zoo zeker op eene overwinning gerekend, en nu zag men eensklaps het leger vernietigd, den vijand overal in het voordeel, de eene stad na de andere in zijne macht en de republiek buiten staat om de geleden verliezen te herstellen.

In dezen hachelijken toestand nam de regeering een merkwaardig besluit, hetwelk door eenige schrijvers als de vrucht der hoogste staatsmanswijsheid uitbundig geprezen, door anderen als een uitvloeisel van verachtelijke kleinmoedigheid scherp gehekeld wordt. Ten einde al hare kracht tot de verdediging van de stad Venetië te kunnen aanwenden, verklaarde de republiek, dat zij alle steden en gewesten op het Italiaansche vasteland, die onder hare heerschappij stonden, van den eed van trouw ontsloeg en hun de vrijheid teruggaf.

Het onmiddellijk gevolg van dit besluit was het verlies van een aantal belangrijke steden, die aanstonds door den paus of door den keizer bezet

werden. Het doel van den maatregel, de beveiliging van de hoofdstad, werd echter bereikt, want hier werd thans de geheele krijgsmacht van Venetië samengetrokken.

Weldra bleek het, dat het zonderlinge besluit der Venetiaansche regeering op de voormalige, thans van haren eed ontslagen onderdanen der republiek een door niemand verwachten invloed uitoefende; alle jammeren, aan den oorlog verbonden, werden thans den in het land gedrongen vijand ten laste gelegd. Hoe luide vroeger meer dan eene stad over de aristocratische regeering van Venetië ook geklaagd had, thans vonden zij de heerschappij der vreemdelingen nog veel drukkender. Alle handelsbetrekkingen der kooplieden en fabrikanten, waarvan Venetië het middenpunt was, waren thans afgebroken, de kooplieden en handwerkslieden zagen hun welvaart ernstig bedreigd.

Toen Venetië het diepst vernederd scheen, toen de gezanten der onder den pauselijken banvloek zuchtende republiek te vergeefs aan de verschillende hoven om vrede bedelden en niets dan hoonende antwoorden ontvingen, ging hare gelukster weder op. Te Padua, Vicenza, Brescia en op andere plaatsen kwam de bevolking in opstand en verjoeg zij de vreemde bezettingen. De overwinning lachte den Venetianen, die eene afdeeling keizerlijke troepen versloegen, op nieuw toe.

Ter gelijker tijd begonnen zich sporen van de ontbinding der ligue van Kamerijk te vertoonen. Ferdinand de Katholieke had, nadat hij weer in het bezit der vroeger aan Venetië verpande Napolitaansche steden gekomen was, geene reden meer om den oorlog voort te zetten, ook de paus legde eene minder vijandige gezindheid aan den dag en de overige bondgenooten voerden den oorlog met minder kracht dan vroeger. Eene geheele andere wending namen de zaken, toen Maximiliaan's poging om Padua te heroveren mislukte. Aan het hoofd van een leger van 50,000 man, dat gedeeltelijk uit Franschen, gedeeltelijk uit Duitsche ridders, en uit huurbenden of lansknechten bestond, berende hij de stad.

De keizer voerde in persoon het bevel. Even als gewoonlijk spreidde hij bij het begin der onderneming een grooten ijver ten toon. Met onverschrokken dapperheid vocht hij overal, waar het gevaar het grootst was. Doch toen de belegering lang duurde, begon het ijvervuur van den onbestendigen vorst te verkoelen, en weldra werd het door tweespalt met de Fransche en Duitsche ridders geheel uitgebluscht. Toen Maximiliaan bevel gaf tot den storm, verklaarden de Franschen, voor wie de ridder zonder vrees of blaam, Bayard, het woord voerde, dat het beneden hunne waardigheid was, te gelijk met het gemeene volk der aangeworven Duitsche lansknechten te voet aan te vallen. Indien de Duitsche graven, ridders en heeren insgelijks wilden afzitten en stormloopen, dan wilden de Franschen hun gaarne den weg wijzen en de lansknechten konden dan de achterhoede uitmaken.

Te vergeefs beproefde Maximiliaan hen van besluit te doen veranderen; dewijl de Duitsche ridders beslist weigerden, te voet te strijden, daar zij slechts verplicht waren om te paard dienst te doen, moest de storm opgegeven worden.

Ontmoedigd brak Maximiliaan den 3en October 1509 het beleg op. Hij keerde naar Duitschland terug en daar zijn alles behalve stipt betaald leger zich verstrooide, bleef het voortzetten van den oorlog voorloopig alleen aan de Franschen overgelaten.

Steeds gunstiger werd de stand van zaken voor Venetië. Paus Julius II werd door middel van onderhandelingen zonder moeite voor de republiek gewonnen. De Venetianen vervulden thans al zijne eischen, welke zij vroeger afgeslagen hadden. In vergelding hiervoor hief hij den 24en Februari 1510 den ban op en vergunde hij zijnen onderdanen, in Venetiaanschen dienst te treden. Van dit tijdstip af koos Julius II de bevrijding van Italië uit de macht der vreemdelingen, de verdrijving der Franschen tot zijne levenstaak. De ligue van Kamerijk was ontbonden!

In weerwil hiervan werd de oorlog voortgezet. Maximiliaan en Lodewijk XII bleven nog altijd tegen Venetië en nu ook tegenover den paus elkanders bondgenooten. Den laatste tastten zij zoowel op geestelijk als op wereldlijk gebied aan; dat zij tegen hem een concilie te Pisa bijeenriepen, hebben wij reeds verhaald.

Julius II, die in den strijd tegen de Franschen en Duitschers slechts over zijne eigene hulpmiddelen en den bijstand der insgelijks door den oorlog verzwakte republiek Venetië beschikken kon, verloor in weerwil hiervan den moed niet.

Hoewel het ongeluk hem scheen te vervolgen, hoewel hij Bologna verloor en al zijne raadslieden hem smeekten, dat hij toegeven zou, bleef hij onwrikbaar pal staan. De zeventigjarige grijsaard stelde zich meer dan eens in persoon aan het hoofd zijner krijgslieden; zonder zijn gebrekkig lichaam rust te gunnen, stelde hij zich aan de grootste vermoeienissen en ontberingen bloot. Met eene onwankelbare trouw aan zijne beginselen ging hij op den eenmaal ingeslagen weg voort, ja hij schroomde niet, zich nieuwe vijanden te maken, door tegen de Florentijnen den banvloek te slingeren, omdat zij zich niet tegen de bijeenroeping van het concilie van Pisa verzet hadden. Tegenover deze kerkvergadering riep hij eene andere te Rome bijeen.

Deze rustelooze krachtsinspanning naar lichaam en geest ondermijnde eindelijk des pausen gezondheid. Hij werd op het ziekbed geworpen, zijn einde scheen nabij, ja men hield hem eenige uren achtereen voor dood.

Toen Maximiliaan de tijding van des pausen dood ontving, vatte hij het avontuurlijk plan op om de hoogste geestelijke met de hoogste wereldlijke macht in zijn persoon te vereenigen: hij wilde zich zelven tot paus doen verkiezen. Doch weldra vernam hij, dat hij bedrogen was, dat Julius II nog leefde, ja dat hij hersteld was en rusteloozer dan ooit aan de bereiking van zijn doel, de verdrijving der Franschen uit Italië, arbeidde. Hiertoe sloot Julius II den 5en October 1511 met Ferdinand den Katholieken en met de republiek Venetië de heilige ligue, die de eenheid der kerk, welke door het concilie te Pisa met eene scheuring bedreigd werd, bewaren, Bologna en andere den kerkelijken staat ontrukte leenen heroveren en alle vreemde vijanden der kerk, met andere woorden de Franschen, uit Italië verdrijven moest.

Op kerkelijk gebied deed de ligue terstond haren invloed gelden, want Lodewijk XII was niet in staat om aan zijn concilie eenig gezag te verzekeren. Wij hebben reeds verhaald, dat het noch te Pisa, noch op andere plaatsen, waarheen het verlegd werd, eenigen invloed op de kerkelijke zaken kon verkrijgen, terwijl de Lateraansche, door den paus bijeengeroepen kerkvergadering, die den 2en Mei 1512 samenkwam, door niet minder dan 16 kardinalen en ruim 80 bisschoppen bezocht werd en door bijna de geheele christenheid als het eenig wettige concilie beschouwd werd.

Niet zoo gelukkig was de heilige ligue in haren strijd op wereldlijk gebied. Lodewijk XII had zijn leger aanzienlijk versterkt en het bevel daarover opgedragen aan een even talentvol als dapper aanvoerder, Gaston van Foix, hertog van Nemours, zijn 24jarigen neef. Deze verijdelde de herovering van Bologna door de ligue, hij versloeg de Venetianen en ontrukte den vijand de door hem bezette stad Brescia op nieuw. Hij maakte den Franschen naam in Italië geduchter dan ooit te voren, zoowel door zijne onstuimige dapperheid als door zijne onmenschelijke wreedheid, welke in het hart der Italianen een onverzoenlijken haat tegen de vreemdelingen ontbranden deed.

Deze haat gaf zich lucht in een opstand van vele Venetiaansche steden en de zaken namen nu voor Frankrijk een zeer ongunstigen keer, te meer daar ook koning Hendrik VIII van Engeland tot de ligue toetrad en Maximiliaan met de Venetianen een wapenstilstand sloot (6 April 1512). In stilte had deze trouwlooze bondgenoot van Lodewijk XII zich reeds met den paus en met Ferdinand den Katholieken verzoend; hij riep ten gevolge hiervan ook zijne Duitsche lansknechten uit het Fransche leger terug.

Nog eens behaalden de Franschen eene schitterende zegepraal. Gaston van Foix wist de aanvoerders der Duitsche lansknechten over te halen om het keizerlijk bevel tot terugroeping nog geheim te houden en hem in een laatste treffen met den vijand hulp te verleenen. Den 12den April 1512 verraste de dappere veldheer het leger der ligue bij Ravenna en vernietigde de vijandelijke macht bijna geheel. Doch duur moesten de Franschen de zege koopen. Gaston van Foix sneuvelde, nadat de slag reeds gewonnen was.

Zoo zwaar was de nederlaag der ligue, dat de bondgenooten bijna den moed verloren. Zelfs Julius II weifelde een oogenblik, of hij den strijd al dan niet voortzetten zou. Toen de Franschen echter van de behaalde overwinning geen partij trokken, toen zij zich integendeel aan allerlei uitspattingen overgaven en toen zelfs een deel van het leger verliep, haalden de verbondenen weer ruimer adem.

Een Spaansch leger trok naar Toscane en bewerkte, dat de uit Florence verbannen Medici voorloopig als eenvoudige burgers weer in die stad opgenomen werden en dat de republiek tot de ligue toetrad.

Paus Julius II wendde zich tot de Zwitsers en haalde hen over om een werkzaam aandeel aan den oorlog tegen Frankrijk te nemen. 20.000 Zwitsers drongen in het Milaneesche gebied binnen, verjoegen de Franschen en stelden Maximiliaan Sforza, den zoon van Ludovico Moro, tot hertog aan. Eenige grensgewesten namen zij voor zich in bezit; de paus verkreeg Parma en Piacenza; ook Bologna kwam weder aan den kerkelijken staat en Genua werd op nieuw onafhankelijk.

Zoo zegevierde de heilige ligue tegen het einde van het jaar 1512 op alle punten. Paus Julius smaakte de groote voldoening, door zijne rustelooze krachtsinspanning Italië van de Fransche heerschappij verlost te hebben, doch hij moest ook met diepe smart ondervinden, dat de door hem gestichte bond teekenen van ontbinding begon te vertoonen. Na zulke schitterende overwinningen begonnen de Venetianen in hunne trouw te wankelen; zij onderhandelden met Lodewijk XII. Julius II beleefde hun afval niet, hij stierf den 21en Februari aan eene kwaadaardige koorts.

De kardinaal Giovanni de Medici, de tweede zoon van Lorenzo el Magnifico, volgde hem op den pauselijken zetel onder den naam Leo X.

De dood van den stichter der heilige ligue werd weldra door hare geheele ontbinding gevolgd, er kwam zelfs een in de gegeven omstandigheden zeer onnatuurlijk verbond tusschen Lodewijk XII en de Venetianen, ter herovering van Milaan, tot stand; eenig duurzaam gevolg had dit verbond echter niet, want den 6en Juni werden de Franschen, nadat zij aanvankelijk eenige voordeelen behaald hadden, bij Novara door de Zwitsers geheel verslagen. Zij leden zulke zware verliezen, dat zij zich uit Italië terugtrokken en de Venetianen aan hun lot overlaten moesten. Deze delfden den 7en October tegenover de Spaansche en pauselijke troepen het onderspit en daar Lodewijk XII door de Engelschen, de Duitschers en de Zwitsers, gelijk wij in de geschiedenis van Frankrijk verhaald hebben, sterk in het nauw gebracht werd, was hij niet in staat om de smet uit te wisschen, die bij Novara op de Fransche wapenen geworpen was. Eer hij zijn plan om den oorlog in Italië met nieuwe kracht te hervatten, ten uitvoer brengen kon, stierf hij den 1en Januari 1515.

TWEE EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

Frankrijk en Italië. Frans I. Zijn karakter. Zijne veroveringsplannen. Dubbelzinnige houding van Leo X. Krijgstoerustingen. De zwarte bende. Strijd met de Zwitsers. De slag bij Marignano. Milaan veroverd. Maximiliaan Sforza legt zijne waardigheid neder. Oorlog van keizer Maximiliaan met de Venetianen. Maximiliaan's kleinmoedigheid. Verdrag van Noyon. De eeuwige vrede met de Zwitsers. Verval van Venetië. Slecht bestuur van koning Frans I na den vrede. Het concordaat.

Frans I (1515—1547), hertog van Angoulême, de opvolger van Lodewijk XII, was een achterkleinzoon van hertog Lodewijk van Orleans en van Valentina Viscomti, wier schijnbare rechten op Milaan hij terstond na zijne troonsbestijging besloot te doen gelden.

Frans I was eerst 21 jaar oud, toen hij den troon beklom. Het Fransche volk koesterde omtrent hem de beste verwachtingen, want zijne aangename vormen, zijne vriendelijke voorkomendheid, met koninklijke waardigheid vereenigd, namen aanzienlijken en geringen voor hem in; vooral de vrouwen waren den schoonen jongen man met zijne levendige oogen en zijn gekrulden baard, den ridderlijken koning, die zoo zacht en vriendelijk wist te spreken, zeer genegen. Zijne schitterende geestesgaven, zijne snelle bevatting, zijn sterk geheugen en zijn scherpzinnig verstand verleidden ook de staatslieden om veel van hem te hopen. Tot hunne droefheid zouden zij spoedig bemerken, dat de innerlijke waarde

van dien man volstrekt niet aan zijne schitterende uiterlijke hoedanigheden beantwoordde.

Frans was wel een volleerd ridder, zeer bedreven in het hanteeren der wapenen en in ridderlijke spelen en een meester in de vormen van het hofleven, maar geen vorst en veldheer. Hij was krijgszuchtig en tuk op verovering, doch voor het welzijn des volks had hij oog noch hart. Den burgerstand verachtte hij, recht en wet waren voor hem ledige klanken, waarom hij zich dan ook volstrekt niet bekreunde. In zijn onverzadelijken dorst naar zingenot verkwistte hij de inkomsten der kroon bij schitterende feesten, terwijl hij te gelijker tijd het goed en het bloed zijner onderdanen aan zijne eerzucht ten offer bracht en aan onwaardige gunstelingen een onbepaalden invloed op de regeering toestond.

Frans was in het jaar 1514 met Lodewijk's dochter Claudia in den echt getreden; hierdoor was hij in het bezit gekomen van Bretagne en de inwendige rust van Frankrijk scheen daardoor verzekerd. Hij spande dus alle krachten in om zijne aanspraken op het hertogdom Milaan te doen eerbiedigen. Nadat hij besloten had, zoo spoedig mogelijk den oorlog in Italië aan te vangen, zette hij de reeds door Lodewijk XII begonnen toerustingen krachtig door, terwijl hij met de naburige staten onderhandelde, om tegen een aanval in den rug beveiligd te zijn. Met den jeugdigen aartshertog Karel, den erfgenaam der Nederlanden, en met koning Hendrik VIII van Engeland sloot Frans I vriendschapsverdragen en met de republiek Venetië een aanvallend verbond tegen Milaan. Minder gelukkig slaagde hij in zijne pogingen om de andere vorsten voor zich te winnen.

Wel betoonde paus Leo X zich niet ongenegen tot een verbond, maar zijne betuigingen van vriendschap waren bedriegelijk, hij trachtte de onderhandelingen slechts te rekken en hoewel hij thans beloofde, dat hij in elk geval onzijdig blijven zou, had hij reeds heimelijk verdragen gesloten met Ferdinand den Katholieken, keizer Maximiliaan, de Zwitsers en Maximiliaan Sforza en den laatste het hertogdom Milaan gewaarborgd. Daarom weigerden ook de Zwitsers elke verbintenis met Frankrijk; zij zonden de Fransche gezanten terug, zonder hun gehoor te verleenen.

Frans liet zich door het tegen hem gesloten verbond niet van zijne eerzuchtige plannen afbrengen; inderdaad schenen de vijanden, welke hij voor het oogenblik te bestrijden had, niet bijzonder gevaarlijk.

Hertog Maximiliaan Sforza was een lafaard dien het volk verachtte en voor wien de Italianen zeker niet met geestdrift zouden vechten. Ferdinand de Katholieke had in zijn eigen land de handen vol en keizer Maximiliaan kon nooit van de Duitsche rijksvorsten ter rechter tijd de noodige hulp verkrijgen. Alleen de macht der dappere Zwitsers scheen te duchten en tegen deze riep Frans dan ook een leger van niet minder dan 60.000 man onder de wapenen. De kern van zijn voetvolk vormden 20.000 nederduitsche landknechten onder den hertog van Gelre, Karel van Egmond; van deze lansknechten waren 6000 man door hunne zwarte wapenrusting en zwarte banieren van de anderen onderscheiden. De „Zwarte bende", — zoo noemde men deze afdeeling — was bij vriend en vijand gevreesd.

In den zomer van het jaar 1515 had Frans zijn leger bij Lyon vereenigd; hij plaatste zich aan het hoofd zijner troepen en rukte, nadat hij zijne moeder, Louise van Savoie, tot regentes van Frankrijk benoemd had, naar

Grenoble op. Hier vernam hij tot zijn schrik, dat de Zwitsers met 20.000 man den uitgang der beide wegen over de Alpen, dien over den Mont Cenis en over den Mont Genèvre, welke gewoonlijk door de Fransche legers gebruikt werden, bewaakten.

Daar 20.000 Zwitsers de Alpenpassen gemakkelijk tegen een tienmaal sterker vijand verdedigen konden, bevond Frans zich in groote verlegenheid; hieruit werd hij echter verlost door den ouden condottiere Trivulzio, die de voetpaden door het gebergte zeer nauwkeurig kende. Terwijl eene legerafdeeling voor de leus naar den Mont Cenis en Mont Genèvre oprukte, voerde Trivulzio een groot deel der troepen langs hoogst moeilijke en gevaarlijke paden, die in het oog der Zwitsers voor den overtocht van een leger geheel onbruikbaar waren, over de Alpen.

Wel ontvingen de Zwitsers omtrent de bewegingen des vijands herhaaldelijk berichten, doch zij sloegen daaraan geen geloof, voordat eene Milaneesche afdeeling ruiterij bij Villafranca door de Franschen overvallen en verslagen was. Daar het thans te laat was om den marsch der Franschen te beletten, trokken zij naar Novara terug.

Frans I knoopte terstond nieuwe onderhandelingen aan met den eenigen vijand, die hem gevaarlijk kon worden. Alleen de Zwitsers toch beschermden hertog Maximiliaan Sforza, wien noch de keizer noch Ferdinand de Katholieke hulptroepen gezonden hadden. Wel gelukte het den Franschen onderhandelaars niet, alle Zwitsers voor den vrede te winnen, maar zij behaalden toch een belangrijk voordeel. Zij bewerkten, dat een deel der over de Milaneezen ontevreden Zwitsers naar hunne vaderlandsche bergen terugkeerde. Hoe belangrijk dit feit voor de Franschen was, bleek weldra in den beslissenden strijd, die den 13en en 14en September 1515 bij Marignano ontbrandde.

De door den aftocht hunner ontrouwe landgenooten zeer verzwakte Zwitsers waren nauwelijks half zoo sterk als de Franschen, die door hunne meest beroemde veldheeren aangevoerd werden en in wier gelederen onder anderen ook Bayard, de ridder zonder vrees of blaam, streed (*). In weerwil hiervan vochten de Zwitsers met zulk eene onstuimige woede, met zulk eene onvergelijkelijke dapperheid, dat zij aan den avond van den eersten dag overal in het voordeel waren. Eerst toen tegen den middag van den tweeden dag een Venetiaansch leger onverwacht den Franschen te hulp kwam, wendde de krijgskans den Zwitsers, die door hunne bovenmenschelijke inspanning gedurende twee dagen uitgeput waren, den rug toe. Toch wankelden zij niet. Nu liet Trivulzio de dammen die de rivier de Sambro insloten op meer dan éene plaats doorsteken. Weldra stonden de Zwitsers tot aan de knieën in het water. Nu moesten zij zich wel terugtrekken.

Zij lieten in Milaan eene bezetting van 1500 man achter en keerden vervolgens naar hun vaderland terug, zonder verder verontrust te worden door de Franschen, die gaarne den wel overwonnen, maar nog altijd geduchten vijand den aftocht — zoo noodig — gemakkelijk zouden gemaakt hebben door het bouwen van gouden bruggen. Trivulzio verklaarde met zoo vele woorden, dat de slag bij Marignano geen menschen-, maar een reuzen-

(*) Hoe hoog de dappere ridder door de Franschen vereerd werd, bewees koning Frans I, die zich op het slagveld van Marignano door Bayard tot ridder liet slaan. Anders ontvingen de prinsen gewoonlijk den ridderslag van de hand eens vorsten.

strijd geweest was; in vergelijking daarmede beschouwde hij de 18 slagen, welke hij had bijgewoond, als kindervechtpartijen.

Na den aftocht der Zwitsers was Milaan niet langer tegen de Franschen te verdedigen. Hertog Maximiliaan Sforza een vadsige lafaard, wanhoopte aan de overwinning. Hij was blijde een vrede te kunnen sluiten, waarbij hem vrij gunstige voorwaarden werden toegestaan. Voor den afstand van het hertogdom aan Frans en voor de belofte, dat hij voortaan in Frankrijk verblijf houden zou, werd hem een jaargeld van 30.000 ducaten toegestaan.

Ook paus Leo X, die gedurende den geheelen oorlog eene weifelende houding aangenomen had, verliet thans, nu de krijgskans den Franschen toelachte, de zijde zijner bondgenooten. Hij sloot met Frans I een verdrag, waarbij hij wel Parma en Piacenza aan den koning afstaan moest, doch, in vergoeding hiervoor, behalve andere belangrijke voordeelen, de verzekering ontving dat de Franschen den kerkelijken staat, de republiek Florence en bovenal de familie der Medici tegen elken aanval beveiligen zouden.

Frans I stelde, ten einde zich het bezit van het hertogdom Milaan te verzekeren, krachtige pogingen in het werk om de Zwitsers tot zijne vrienden en bondgenooten te maken; dit gelukte hem wel niet volkomen, maar toch voor een gedeelte. De meeste Zwitsersche kantons bezweken voor de verleiding der Fransche gezanten, die met verkwistende mildheid geld en beloften uitdeelden. Zij sloten den 7en November 1515 een verdrag met Frankrijk, waaraan slechts vijf kantons, namelijk die, welke zich van een deel van het hertogdom Milaan meester gemaakt hadden, zich onttrokken.

De Fransche wapenen waren in Italië zoo gelukkig geweest, dat de naar roem en veroveringen dorstende jonge koning daardoor geprikkeld werd om ook zijne voorgewende aanspraken op het koninkrijk Napels te doen gelden. Hij kwam hiervoor openlijk tegenover paus Leo X uit, met wien hij den 10en December te Bologna eene samenkomst hield.

Leo X kon de uitbreiding van de Fransche macht in Italië niet wenschelijk achten, hij verzette zich echter niet rechtstreeks tegen dit plan, doch maakte den koning er slechts opmerkzaam op, dat het voor hem veel voordeeliger zou zijn, dien aanval tot na den zeker niet ver meer verwijderden dood van Ferdinand den Katholieken uit te stellen. Na den dood van dien vorst beloofde Leo den Franschen koning zijne krachtige hulp en hierdoor bewoog hij Frans I om naar Frankrijk terug te keeren.

Het verwachte sterfgeval had in Januari 1516 plaats en thans scheen in der daad de tijd voor een Franschen aanval op Napels zeer geschikt, want Karel, de 16jarige kleinzoon van Ferdinand den Katholieken, was in Spanje volstrekt niet bemind en zeker niet in staat om Napels krachtig te verdedigen, doch in weerwil hiervan moest Frans van den voorgenomen veldtocht afzien, daar het bezit van Milaan hem eensklaps door keizer Maximiliaan betwist werd.

Tusschen den keizer en de door de Franschen slechts zwak ondersteunde Venetianen was de oorlog voortgezet. De Venetianen belegerden Brescia, toen de keizer in het voorjaar van 1516 met een aanzienlijk leger, welks kern uit een aanzienlijk korps Zwitsers bestond, door de vijf jegens Frankrijk nog altijd vijandige kantons afgezonden, in Italië

verscheen. De Venetianen werden genoodzaakt om het beleg van Brescia op te breken. Maximiliaan rukte naar Milaan op en bedreigde deze stad, indien zij niet binnen drie dagen de Fransche bezetting verdreef, met het vreeselijkste lot.

Het gevaar scheen groot, doch het werd afgewend door de wankelmoedigheid des keizers.

Tienduizend Zwitsers uit de met Frankrijk verbonden kantons, verschenen voor Milaan en in de beide vijandelijke legers stonden thans de Zwitsers tegen elkander over, de eenen in den dienst van Frans I, de anderen als bondgenooten des keizers. Zij weigerden intusschen elkander te bestrijden; tusschen de aanvoerders der twee Zwitsersche benden hadden geheime onderhandelingen plaats, waarvan de maarschalk Trivulzio op sluwe wijze partij wist te trekken.

Hij richtte valsche brieven aan den hoofdman der Duitsche Zwitsers, waaruit bleek, dat deze bereid was om tot de Franschen over te loopen; deze brieven speelde hij behendig den keizer in handen.

Maximiliaan waande zich verraden. Hij wantrouwde de Zwitsers, wier soldij hij niet regelmatig had uitbetaald, en vreesde, dat zij hem gevangen nemen en aan de Franschen uitleveren zouden. Moedeloos verliet hij de legerplaats, om naar Duitschland terug te keeren. Zijn leger ontbond zich, nadat het op barbaarsche wijze in het land geroofd en geplunderd had; een deel der soldaten liep zelfs tot de Franschen over.

Door deze overijlde vlucht van Maximiliaan was de Fransche heerschappij over Milaan geheel hersteld. Frans I poogde die te verzekeren, door meer dan één belangrijk verdrag te sluiten, in de eerste plaats dat te Noyon, den 13en Augustus 1516, met den jeugdigen koning Karel, den kleinzoon des keizers. Beide koningen verbonden zich tot het bewaren van een eeuwigen vrede en tot het verleenen van wederzijdschen bijstand. Tot bevestiging van hunne vriendschap werd Karel met de voor korten tijd geborene dochter van koning Frans verloofd; de jonge princes zou als huwelijksgift de Fransche aanspraken op het koninkrijk Napels medebrengen. Van de aanspraken, welke Karel als de achterkleinzoon van Karel den Stouten op het hertogdom Bourgondië kon doen gelden, werd in het verdrag niets gezegd en daardoor de deur opengezet voor latere oneenigheden. Op dit tijdstip echter waren de beide vorsten zoo vredelievend mogelijk gestemd.

Een tweede, nog belangrijker verdrag sloot Frans den 29en November 1516 met de Zwitsers, nl. den zoogenaamden eeuwigen vrede, waartoe thans alle Zwitsersche kantons toetraden. Frans stelde de Zwitsers rijkelijk schadeloos voor alle gemaakte oorlogskosten en stond aan elk kanton een jaargeld toe; uit dankbaarheid hiervoor beloofden de Zwitsersche overheden, hunnen onderdanen volle vrijheid te verleenen om in Franschen krijgsdienst over te gaan. De krijgsroem der dappere Alpenzonen was zóó hoog gestegen, dat Frans niet aarzelde, de grootste offers voor dezen voordeeligen vrede te brengen.

Keizer Maximiliaan begreep, nadat Frans I door deze verdragen versterkt was, dat elke poging om de Franschen uit Italië te verdrijven, vruchteloos zou zijn. Den 4en December 1516 liet hij zich door zijn kleinzoon Karel overhalen om tot het verdrag van Noyon toe te treden; ook met de Venetianen sloot hij een wapenstilstand, die eerst op 18

maanden bepaald was, doch later verlengd werd. Bij dit verdrag stond hij der republiek de stad Verona voor eene schadeloosstelling van 200.000 ducaten af.

Zoo kwam de republiek uit den langdurigen kamp eindelijk als overwinnares te voorschijn. Zij heerschte weder over haar voormalig grondgebied, waarvan zij slechts voor korten tijd afstand had moeten doen, maar in weerwil hiervan was hare kracht gefnuikt.

De oorlog tegen hare talrijke vijanden, wier macht de hare ver overtrof, had ongeloofelijke sommen verslonden en haar een schuldenlast op de schouderen gelegd, welke haar des te zwaarder drukte, naar mate de rijke bronnen harer inkomsten juist toen begonnen op te drogen. De opkomende handel van Portugal op Oost-Indië drukte dien van Venetië, die niet aanstonds nieuwe wegen kon zoeken, terwijl door de uitbreiding der Turksche macht de handel op de Saraceensche kusten belemmerd werd. De republiek Venetië kon zich nooit herstellen van de zware slagen, welke zij in den laatsten oorlog ontvangen had.

Frankrijk daarentegen scheen machtiger dan ooit te voren. Frans I, de koning van het inwendig eendrachtige en door de onlangs gesloten verdragen tegen alle buitenlandsche aanvallen beveiligde land, bevond zich in den gelukkigsten toestand, waarin een vorst kan verkeeren. Hij zag zich namelijk de schoone gelegenheid geopend om na een zegevierenden oorlog de wonden te heelen, welke zijne eerzucht het land geslagen had. Hij deed dit niet, ja hij beroofde de Franschen weer van een gewichtig voorrecht, daar hij door het sluiten van een concordaat, waartoe hij reeds te Bologna met Leo X de noodige afspraken gemaakt had, de door de pragmatieke sanctie gewaarborgde vrijheid der Fransche kerk opofferde, om zich voortdurend van diens vriendschap te verzekeren.

Te vergeefs weigerde het parlement van Parijs het concordaat te erkennen en te registreeren; het werd daartoe eindelijk, na lang tegenstreven, door bedreigingen van des konings zijde gedrongen. Even vruchteloos was ook de krachtige tegenstand der universiteit van Parijs, die zich voor de vrijheid der Fransche kerk moedig in de bres stelde en zelfs den boekdrukkers verbood, het concordaat te drukken of op eenige andere wijze openbaar te maken. De koninklijke macht was in Frankrijk reeds te hoog geklommen dan dat het parlement of de universiteit zich met goed gevolg tegen haar had kunnen verzetten; ook de geleerde theologen der hoogeschool moesten eindelijk zwichten en het concordaat erkennen. Alzoo behaalde de paus in Frankrijk eene schitterende overwinning omstreeks hetzelfde tijdstip, waarop in Duitschland de krachtige hervormer Luther zijne eerste geweldige slagen tegen het gebouw der pauselijke macht begon te richten.

De jaren van vrede, welke op de verovering van het hertogdom Milaan volgden, waren voor Frankrijk geen tijd van verademing. Koning Frans I, in plaats van het welzijn des volks door een wijs beheer der geldmiddelen te bevorderen, verkwistte bij schitterende feesten en steekspelen de opbrengsten der steeds hooger opgedreven belastingen.

Afkeerig van alle ernstige bezigheden, liet hij het staatsbestuur aan zijne gunstelingen over en leefde hij slechts voor het genot. Aan zijn schitterend hof verzamelde hij den adel des lands, dien hij door kwistige geschenken ten koste der belasting betalende burgers en boeren aan zich hechtte.

Doch terwijl de jonge koning aan zijn trek naar zingenot den teugel vierde, sluimerde zijne eerzucht niet. Hij droomde van den roem, dien hij zich in een oorlog tegen de Turken zou kunnen verwerven, doch hij liet dit plan weer varen, toen door den dood van keizer Maximiliaan (12 Jan. 1519) een ander schitterend vooruitzicht zich voor hem opende, namelijk de hoop op de Duitsche keizerskroon.

EINDE VAN HET ZESDE DEEL.